

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

I. 35-

5'

34/4145-1 / 1130

Bel. 1900

HRVATSKA VILA

LIST ZA ZABAVU, POUKU, UMJETNOST I KNJIŽEVNOST

UREDIO

AUGUST HARAMBAŠIĆ

v. 1

GODINA 1882. TEČAJ I.

SVEZAK I.—XII.

NAKLADOM

GAVRE GRÜNHUTA NA SUŠAKU

Woodburn

1882

TISKARNA SLOBODE NA SUŠAKU

WS
RS

PRINTED IN YUGOSLAVIA

761860

AP 56
. H 89

v. 1

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

SADRŽAJ

Pjesme

Izvorne	Strana
Pozdrav »Hrvatske vile« — A. H.	1
Pavao i Virginija — Jovan Hranilović	5
Sitne pjesme I.—XII. — Tugomil	5 i 34
Hrvatica Jelka — I. K. O.	5
Uspavanka — B. K.	5
Zagorju — A. Kovačić	29
Vienac — A. II.	30
Turobnice I.—IV. — I. M.	37
Spomen — Darinka V.	52
Slavuljeva pjesma — Tugomil	53
Život nije san — Hugo Badalić	57
Sunce jarko — Jovan Hranilović	57
Možda — August Harambašić	57
Mučenici — August Harambašić	76
Sabljo moja — B. K.	80
Srca jadi I.—VI. — Tugomil	96
Nevjera — A. Harambašić	96
Jutrom — Anka K—ć.	116
Listak — A. P. Salerov	116
Spomenik — I. M.	116
Savjet — A. Harambašić	136
Pjesma — Ante Demartini	136
Ustaj Ljubo — Ante Poturičić	136
Mir — Tugomil	157
Živa lutka — A. Harambašić	176
Što je život — Bogdan Krčmarić	176
Razgovor — A. P. Salerov	195
Zvezdi — Anka K—ć	196
Primorčice I.—VII. — Tugomil	196
Priznanje — August Harambašić	216

Prevedene

Victor Hugo: Stella — A. Harambašić	116
M. J. Lermontov: Na put — Tugomil	116
A. Holenjščev-Kutuzov: U smrt Skobeleva — A. Harambašić	196
Bugarske pjesme — A. Harambašić	236

Pripoviedke

Izvorne

Primorci — Jenio Sisolski I.—X. 2. 25. 49. 79. 93. 113. 133. 153. 173. 193	
Kuće broj 12 — Nikola Kokotović	12
List — Nikola Kokotović	99
Malići — Turučov	160
Ljubovnik od oka — August Harambašić . . .	213
Il ponte dei pugni — F. A.	233

Prevedene

Može li se tako živiti — Novela iz ruskog života od L. Lukjanova, preveo I. Milarov 7. 31. 54. 78. 97. 117.	
Ovjekovječena stranica — Napisao E. Castel- nuovo, pohrvatio D. K.	36
Seguinova koza. Iz »Lettres de mon moulin« od Alfonza Daudeta	58
Smrt na bojnopolju — Napisao Edmondo de Amicis, preveo Ivan Širola	81
Jacques Damour — Napisao Emile Zola, pre- veo Eugen Matić	120. 137. 158.
Bakine priče — Napisao Enrico Castelnovo,	

preveo Svetko Batestin	177
Jeanne du Barry — Iz »Fanfulle della Do- menica« pohrvatio Ante Tentor	197
Hor i Kalinić — Iz »Lovčevih zapisaka« od Ivana Turgenjeva, preveo Fugen Matić . . .	211
Založeni značaj — Česki napisao Svatopluk Čech, preveo Stević	237

Vjekopisi i nekrolozi

August Šenoa — August Harambašić	13
Juraj Dobrila — V. S.	38. 62
Eduard Halper — I. R.	128. 148
Franjo Krežma — Franjo Š. Kuhač 128. 148. 163. 185. 206. 224	

Pouka

Izborna

O teoriji novele — Jovan Hranilović	8. 34.
Literarni pokret italijanski g. 1881. — Fran Afrić	14
Rieka — Dragutin Hirc	15
Hrvatsko kazalište	17. 45. 67
Trst — V. S.	40
Čovjek i priroda — Vlado Kolarović 43. 65. 87. 108	
Ozalj grad — I. K. S.	84
Trsat grad — I. K. S.	88
Hrvatska. Knjiga za godinu 1881., napisala i izdala ju hrvatska mladost stranke prava — M. L.	100
Čić i Čička — V. S.	106
Opatija Topusko — P. K.	108
Slavje »Kola« — A. II.	124
Matičine knjige — A. II.	126
Iz Krivošija — ić	129
Ob ornamentici — Josip Hohnjec	141
Kurje oko — Krasnomu spolu posvetio L. . .	168
Tajne Egipta — vić	228

Prevedena

Dvie tri o modernoj Rusiji — Napisao Angelo de Gubernatis, preveo Konrad Mohović	145. 166
Victor Hugo — Napisao Edmondo de Amicis, pohrvatio Vlado Kolarović . . . 180. 201	
O Ljubavi — Po Descuretu sastavio J. Ta- rabocchia-Tarabić	222
Listak: Književnost — Umjetnost — Naše slike — Zemljopis i statistika — Kulturne vesti — Umrli — Bibliografija — Moda.	

Glasba

Prva ljubav — Franjo Š. Kuhač	sv. I.
Iz hrvatskog Primorja — Franjo Krežma . .	sv. III.
Srca — Franjo Š. Kuhač	sv. VI.

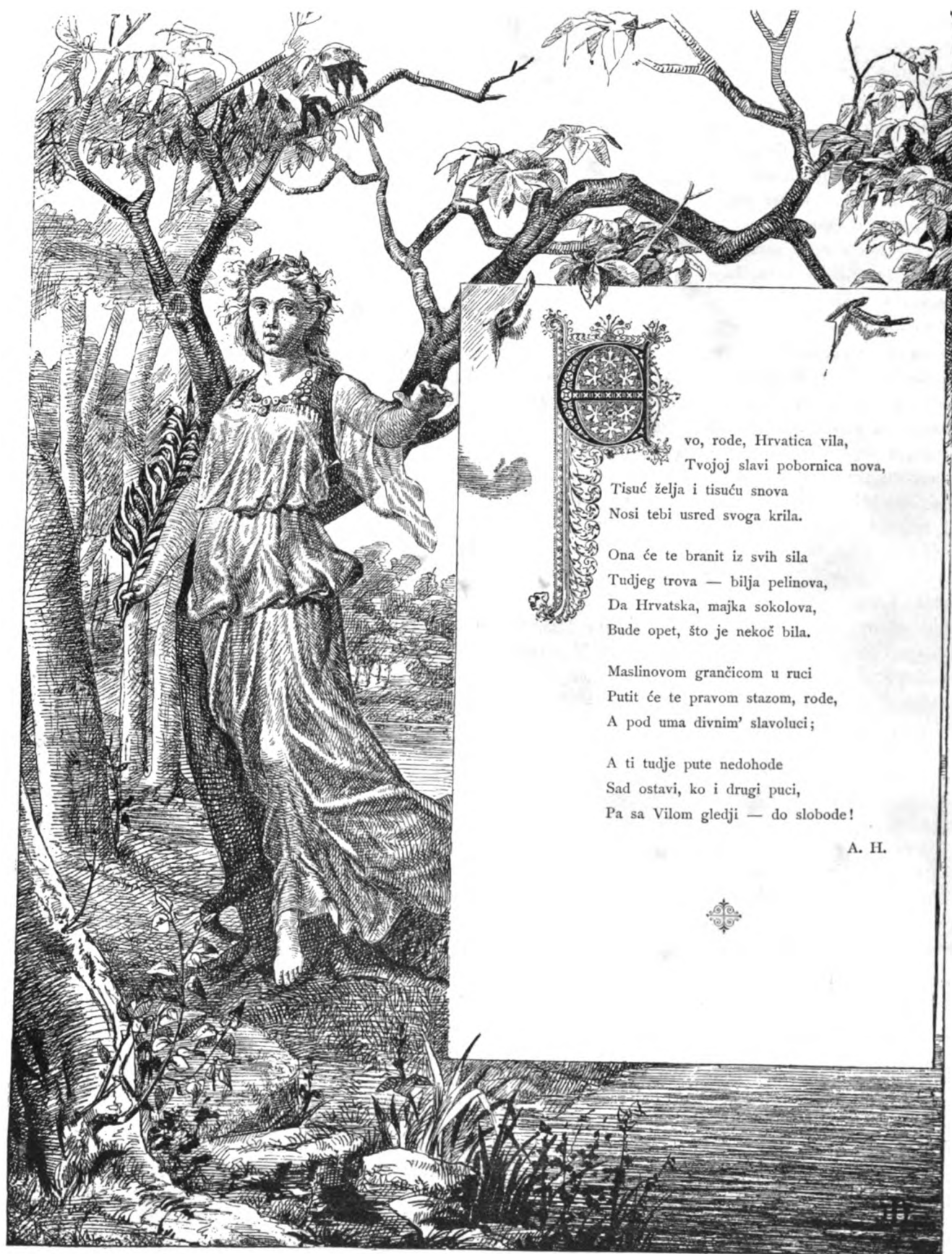
Slike

Pozdrav »Hrvatske vile« (k pjesmi)	1
Rieka	6
Rieka — Molo	10
Rieka — Fiumara	11
Juraj Dobrila	25
Vienac (k pjesmi)	30
Trst	31
Skadarsko jezero	38

Prediel iz Crnogore	39
Dubovac kod Karlovca	43
Eduard Halper	49
Slavuljeva pjesma (k pjesmi)	53
Sa razboja	56
Puškaranje ustaša na Perast	58—57
Mihajlo Dmitrijević Skobelev	61
Stojan Kovačević	64
Kuća Stojana Kovačevića	65
Isus pada pod križem (bas-relief Ivana Rendića)	73
Petar Zrinski	78
Fran Krsto Frankopan	79
Ozalj grad	82
Trsat grad	83
Nadgrobna ploča Petra Zrinskog i Frana Krsta Frankopana	85
Hrvatski paviljon na tršćanskoj izložbi . . .	89
Andrija Palmović	93
Čić	103
Čička	102
August Šenoa	105
Opatija Topusko	109
Franjo Krežma	113
Isus pred Pilatom	118—119
Iz Krivošija (Kotor, Dragalj, Risno, Crkvice) 122—123	
Jug Bogdan	133
Grad Spljet	138
Hram sv. Dujma u Spljetu	189
Nacrti ornamentike	142, 143, 146, 147
Victor Hugo	153
Mir (k pjesmi)	157
Most u Mostaru	162
Beranice na Limu	163
Desdemona	166
Samson i Dalila	167
Vasilj S. Vereščagin	173
Pobjedno slavlje u Turkestanu	178
Učka gora i Čepičko jezero	179
U boj za otačinu	181
Zemun	184
Vienac kneginje Milene na grobu cara Aleksandra II.	186
Vienac kneževića Danila na grobu cara Aleksandra II.	187
Ivan Turgenjev	193
Hotel de ville u Parizu	198
Aleksandrija	199
Libuša	202
Crnogorka	203
Julija Capuletti	206—207
Arabi paša	213
Beduini	218
Mrcvarenje Europejaca	219
Palača kediva u Aleksandriji	221
Suečki prokop	221
Bombardovanje Aleksandrije	226—227
Admiral Seymour	229
Bogdan Zaleski	233
Naravan cviet	238
Propast Pompeja	239
Nutarnost hrama sv. Dujma u Spljetu . . .	241
Tamara	245

U svakomu svezku bio je po jedan fotografski
svjetlotisak iz »Historičke biblije« kao prilog.

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

I

Krasna je srpanjska noć. Pun mjesec plovi mirno modrom pučinom nebeskoga svoda. Zlatni sjaj čarobno mu se prelijeva nad bielom Riekom. Razbludno bliede riedke zvijezde, očarane veličanstvenom krasotom sjajne južne noći. Širokom i liepom ulicom »Corso« šeće se raznolik sviet, razblažujući si grudi blagim i lagodnim zrakom, koji dolazi od obale, provlačeć se sanljivo i leno i strujeć neprekidno kroz široke ulice, prociedjen živim i razkošnim mirisom usnulih i drhćućih morskih voda. Bajni miloduh snivajuće naravi, razplinuv se u tankoj magli mjesečine, mило kružeć obilazi šetaoce. U oživljela od teške omare lica ljubko viju mekani i topli uzdasi zamirajućeg lahorca, koji se nalepršao nad morskom površinom i pao medju visoke kuće, kao tihi dah, kao sladak san morske vile, da se tu izljubi s uzdasi i cjelovi gorske vile, s dahom nešto hladnijeg povjetarca, koje se spušta, sad jače sad slabije, na umoreni grad sa golih sjevernih briegova.

Na razsvietljenom tornju odbilo je deset sati. Dućani su već odavno zatvoreni. Svjetlo plina probija slabo kroz prozore dvajuh ljekarna i kroz prozore nekoliko na pola praznih gostiona i kavana. Pločnici su vlažni, kao da se znoje, pa i na istih haljinah osjeća ti ruka neku vlagu. Obilna rosa razhladić će vruću zemlju, dok se razdani, okriepit će njezino šareno ruho, koje dosta vene, koje se dosta uvija po danu, kad nemilo udara sunčana žega.

Sjene nekih širom otvorenih vratnica dulje se koso po bielih zidovih. Na prozorih vidja se po koja crnokosa glavica, nešto bielih ramena, u daljini vatra smotke; tamo opet dvie glave, jedna do druge, u najvećoj blizini, kao da se dotiču. Na prozoru prvoga sprata neke gospodske kuće visi žuta kretka, uzki stan nevoljna slavlja, koji neprestano pjeva. Sva ulica odjekuje, a on cvili i cvrkuće žalobno, neveselo, naglo, kao da sluti kratak život. Pod kretkom bieli se snježna i obla ruka, gola sve do ramena, te nehajno, mrtvo počiva na crvenom dušekcu prozora. Srce ti veli, da je to ruka liepe, bujne, mlade i zaljubljene žene, snatrivo ti kroz prsa prostruji neopisiva čežnja, zagledaš se u bielu put, želiš vidjeti i upoznati to bez dvojbe krasno, sakriveno lice. Nad tobom je tamni prozor, čini ti se, kao da čuješ teške uzdahe, upireš u taj prozor svoje oči, nu uzalud: bog bi znao, u što se je zamislila ta neznana žena. Osvjedočen, da je nesretna i zlo-misaona, podješ dalje sjetno i zamišljeno, slušajući bolni poj slavlja, snivajući o bajnih čarih, o slastih života, o svom milom zlatu, o djevici, koja te nije znala, nije mogla ljubiti. . . .

Sviet se razilazi leno i kao ozlovoljeno, što mora unići u svoje bogate i siromašne stanove. U nastajućoj tišini odzvanja pločnik, kao da je šupalj, pod živahnimi udarci uzkih peta ukusnih cipelica, koje toli nemilo stišću nožicu tašte, hitre, obično vesele i nedvojbeno zaljubljene švelje, koja hrli kući, valjda od idealno ljubavnog ročišta, sva u srcu strepeć, da ne zakasni, da ju ne ukori otac, strog i ozbiljan riečki za-

natlija, koji se je sigurno već poriećkao sa su-prugom, došav od svoje »mjerice«, pa ne našav kod kuće krasne kćerke. Sredinom ulice šeću se dva odebela čovjeka, glade si pune brade, razgovaraju se važno, ozbiljno; vidi se, da su imućni trgovci. Brzim korakom prodju pločnikom dvie jošte mlade žene, razgovaraju se njemački, plaho i drzko se ogledavajuć. Dva ih častnika naglo sliede. Došav do nekog ugla, izgubi se sve četvero u sjenom pokritu ulicu. Na dnu ulice zija tamni otvor, vrata gostione trećega reda. Dva mlada čovjeka, pretjerano i malogradski po zadnjoj modi odjevena, blieđa u licu, koracaju mlitavo jedan uz drugoga, te ne znajući, što da si kažu, pjevuckaju leno, svaki za sebe, sad komad jedne, sad komad druge melodije iz raznih opera. Stari i mladi ribari, zamazane ženetine, radnici, fakini i bosonoga djeca, dolazeć od obale i prešav ravno preko »Corsa« ulaze nehajno i ne mareć za ostali otmieniji sviet pod luk, nad kojim se medju kućami diže razsvietljeni toranj. Djeca se deru, psuju, vriedjaju; ribari pjevaju; ženetine, još od kupanja mokre kose, šale se krupno, odgovaraju žestoko, nu ne smije ih čovjek suditi po njihovih riećih, jer valja znati, da su radine, poštene i vierne supruge. Sav se taj sviet gubi u male i uzke uličice, koje se prepliću kroz stari i siromašni grad, kroz tako zvanu »Gomilu«.

Na »Corsu« zatvoreno je već mnogo prozora. Ulica je skoro prazna.

Na zapadnoj strani ulice pomole se iznenada četiri mlada čovjeka. Razgovaraju se glasno, živahno, u hrvatskom jeziku. Lahko je opaziti, da su sveučilištni djaci.

— Dakle, kamo ćemo? upita jedan od četvorice. Već je dosta kasno. Ne bi li bilo dobro, da podjemo k Mićelini? Baš si želim oprati grlo dobrom kapljicom.

— E pa dobro, pristanu dvojica.

— A šta si se ti zamislio, Niko? Mučaljiv si ciele večeri. Ta čovječe, budi veseo, i onako si osamljen, kao puž u svojoj kori, kad si na Cresu, reče Dragimir Antunović svomu prijatelju Niki Kovačeviću, rodnom Cresaninu.

— Ja, Dragimire? raztegne Kovačević. Ja ne mislim baš ništa i na ništa.

— Ta mani se je, ostavi ju do vraga. Ja u obće ne mogu da pojmem, kako se pametan čovjek može zaljubiti u takvu djevojku, u takvu koketu, primjeti Mato Andrović, valjda zaljubljenom prijatelju Kovačeviću.

— Ne mahnitaj, Mato! odvrne Niko nešto ljutito i duboko uzdahnuv prodje rukom preko čela.

— Jest, jest, Ivka je grozna, bezčuvstvena koketa, uztvrdi Dragimir Antunović, nasmiehnuv se dobroćudno i uzev si nos palcem i kažiprstom desne ruke, pogladi ga nekoliko puta, držeć se pri tom važno i ozbiljno.

— Ta molim vas, da mi ne zanovietate! reče gorko Kovačević.

— Niko, Niko, nemoj se braniti! Ti si u Ivku zaljubljen, kao kakva luda, našali se sada Mavro Barković. Jest, brate, nemoj se braniti! Al čujte, prijatelji, Ivka je u istinu liepa djevojka.

Ta pogledajte joj samo u one crne oči, u onaj krasni i vitki stas, a kosa, a ustašca, sva je krasna i dražestna! Da je koketa, to je prava i gola istina, al koja liepa djevojka nije koketa? završi Mavro, popraljajući si visoki i kao snieg bieli ovratnik i natežuć na ruke izpod kaputa tvrde ošve na rukavih košulje.

— Ta molim te, Mavro, molim te, prestani jednoč brbljati, reče Niko Kovačević, čisteć rubcem svoj pince-nez (naočalnik).

— Niko, molim te, mjeri svoje rieći. Ja ne brbljam, već istinu govorim, a ti me nemoj vriedjati bez potrebe, odvrne Mavro ljutito, odbaciv iz ruke silovito komad smotke.

— Ala ste mi bene! Ta boga vam, je li vriedno, da trošite toliko rieći radi jedne kokete. Prestanite tim razgovorom. Mavro, tebi napose velim, da mi danas ne brbljaš više. Jesi li čuo? A sad hajdmo k Mićelini, reče Mato Andrović, frčuć si male brkove.

Tako razgovarajući dodju na trg pred kazalište, gdje okrenu lievo u male i uzke ulice. Malo zatim unidju u gostionu gospodje Mićeline, ili drugačije gospodje Mime. Kako rekomo, noć je krasna i topla, i s tog se četvorica prijatelja popnu u prvi sprat, a odavle kroz kuhinju na neku vrst terase, koja se diže u dvorištu kuće, gdje se nalazi ta po celom primorju poznata gostiona. Mimogred možemo uztvrditi, da su se mlada gospoda malko i s kuharicami našalila, prolazeć kroz kuhinju. Koliko je svietu poznato, kuharice gospodje Mićeline poštene su djevojke, ako se baš i ne razljute jako, kad im se nokti koje smione ruke možda i odviše nemilo dotaknu njihove po svoj prilici tvrde puti. Ako te nevine šale opazi gospodja Mima, to kao pametna žena materinski ukori bezazlene krivce, pa mirna Bosna.

Na terasi prostrt je dosta velik stol. Dva mlada čovjeka, koji sjede kod tog stola, pozdrave srdačno pridošlice, svoje nerazdružive prijatelje. Namjestiv se i izvadi kutije s duhanom, zavikne Dragimir Antunović:

— Ej Kastavko! gdje si, dodji amo, hitro!

— Odmah, gospodine, odmah, odzove se glas iz kuhinje.

— Jaki te crni znali, ne odmah, već sada! našali se Antunović.

Visoka, svježa i pristala djevojka dotrči na terasu i smiešeć se prpošno upita:

— No, no, nemojte tako vikati. Nisam hvala bogu oglušila. Zapoviedate jednu, dvie litre, koliko?

— Ne zapoviedam ništa, nego mi dopusti, da te najprije poljubim, reče Antunović, uhvativ ju čvrsto za ruku.

— Ostavite me na miru! Vi ne ćete biti nikad pametan, gospodine, smijala se djevojka.

— Ta ne budi ludo diete, ostavi ju, nek donese vina, kaza ljutito Mato Andrović.

— A, a, vi ste mi opet pravi ptić! nasmije se zvonko djevojka, a pogledi joj se i nehotice omicaju na Antunovića.

— O, bora ti, Antunoviću, što li gineš za jednim njezinim poljubcem! Ja je ne bih poljubio, kad bi me sama molila, našali se zlosretno Barković, popravljajući si ovratnik košulje.

— Ovo mi je baš nenadna; nije bogme toga toliko, ta poljubio si ih dosta ružnijih u svom životu! nasmije se mladi trgovac Mijo Fabić.

— Sad me baš niste pogladili, odvrne mu djevojka, te čineć se uvriedjenom, nastavi: A vama, gospodine Mavro, ne bi nikad dozvolila, da me poljubite. Ta izgledate kao kakav »mладовјeki starčić«.

— Bravo! živila Kastavka! zavikne cijelo društvo u jedan mah.

Mavro Barković povuče glavu medju ramena, izvuče ošve košulje do prstiju, i lupnuv šakom po stolu, rekne zlovoljno:

— Kastavko, donesi tri litre vina.

Za vrime celog razgovora Dragutin Vozić, slušatelj filozofije, nije ma ni pisnuo. Neprestano gledao u lice liepe djevojke, a krasne mu se crne oči smiešile i smiešile, neprestano, lukavo, vražji.

Vozić je bio došao ranije u gostionu s trgovcem Fabićem.

U čas dodje i vino na stol. Dvanajst očiju zagleda se u jedan mah u veselo rumenilo izvrstne domaće kapljice. Kupice se napune, a malo društvanje zaplovi ugodnim razgovorom, začinjnim šalom, smiehom i prijateljskom iskrenošću.

Dobro će biti, da se malko bolje upoznamo s našimi mladimi Primorci. Najprije mi valja reći, da su skoro svi vršnjaci. Dvadeset i četvrtu godinu malne svi su navršili. Za mlade im godine dosta su stvari doživili, dosta burnih zgoda prošli, boreć se, koji više, koji manje, sa strastmi mladenačkog vatrenog srca i s koje-kakvim drugim okolnostmi, koje salete mladog i još neiskusnog čovjeka, kad se odalji od krila materina i od otčeve ljubomorne štedljivosti, al ipak otčeve štedljivosti.

Dragimir Antunović u potpunom je smislu rieći liep mladić. Stas mu je vitak i visok, a izraz lica otmien i dobroćudan. Krasno lice resi mu puna, plava brada. Odieva se ukusno, nešto na inglezku, te mu i vrlo godi, kad mu se kaže, da ga ljudi, koji ga ne poznaju, za Inglesza drže. Antunović je medjutim vatrien Hrvat, kao što su mu i prijatelji, koji sjede oko istog stola. On je doktorand liečničtva. Ima dvie pogreške. Prva je, da silno pretjeruje, kad govori, a druga, da si nos gladi palcem i kažiprstom desne ruke vazda, kad je začudjen, ganut, kad ne će, da što god vjeruje, ili kad nije voljan, da posudi novaca komu od prijatelja.

Mato Andrović svršio je prava. Prave je i plemenite karbonarske naravi. Stasa je vitka i vanredno otmiena. Oblik lica vrlo mu je izrazit, a oko neobično pronicavo i ostroumno. Mladić je to pun značaja i plemenita srca. Kad govori, brani do skrajnosti svoje mnijenje. Žene ga malo zanimaju. Pune male brčice uvijek ima medju prsti.

Mavro Barković svršio je takodjer prava. To je vrlo zanimiva osoba, samo šteta, što je nešto odviše sitan i što izgleda mnogo stariji, nego li u istinu jest. Mavro ima sva dobra svojstva, nu rado zanovijeta Niki Kovačeviću, doktorandu liečničtva. Niko dolazi češće na Rieku, gdje je svršio gimnaziju, i gdje su ga poznavale sve švelje radi ljepote i radi bujne i rudaste crne kose. Niko je u obće vesele

naravi, smije se baš od srca, a kad se smije, sav se trese, prigiba se tako silno, da mu uvijek padne s nosa pince-nez. Danas je Niko ustao lievom nogom.

— Koji su te jadi snašli? Što to sve klapinjaš? upita ga Dragutin Vozić, slušatelj filozofije, pušeć mirno svoju virginku.

— Što da mi bude? odvrne mu Niko, gledajuć u zrak.

Vozić je mladić vrlo mio i vrlo obljubljen, naravi je pjesničke, obožava krasni spol i sve liričke pjesnike. Bit će valjan suprug.

— Čuješ, Niko, ti si pravo diete! To je u obće ludo od tebe, da si se toli žestoko zaljubio. Cielo nam društvo kvariš, reče Antunović, gladeć si nos.

— E lahko tebi, Dragimire, zlo onomu, koga žale! Kad čovjek ljubi ne ima mu spasa. valja da ljubi, uzdahne Vozić.

— Svetca mi, Ivka zavrtila mu mozgom, ma sve o njoj sniva, sve mu se nešto pričinja, da, da, crne oči, crna ona kosa, rumena lišca, govoraše Mavro, dok ga nije prekinuo Andrović, rekav:

— Mavro, šuti! Velim ti, pij pa šuti!

— Al molim te . . . odgovori Mavro.

— Kumim te nebom i zemljom, ni rieći više! povikne mu u brk Andrović.

— Živila Ivka! Živio Niko! nazdravi Mijo Fabić, podignuv kupicu.

— Živili, živili! uzkliknu, kucnuv se, svi osim Antunovića, koji bijaše otišao u kuhinju, da si valjda sam izabere čim ljepšu ribu za drugu večeru.

— A sbilja, znate li, da su danas bacili u more novi, veliki brod brodovlastnika Vidulića, Ivkinog otca? upita Mijo Fabić, mladi, radini i zanimivi trgovac.

— Znamo, odvrati Andrović. S toga i nije stari Vidulić danas amo došao. On je svake večeri ovdje.

— Danas je kod njegov sjajna večera, pouči Niko Kovačević društvo.

— To vam je poštena ljudesina. Sreće li, da svi brodovlastnici misle kao on, klimaše Andrović.

— Glavna je stvar, da ima toli krasne i dražestne kćerke, uzdahne Mavro. Meni se medjutim Marija više mili. To vam je, braćo, božanstven, divotan stvor. Valja se s njom samo razgovarat! Ne, toli mile, nježne . . .

— Stani, zapoviedi mu Andrović, smiešeć se.

— Ta ne zanovijetaj mu, pusti ga, da govori, ukori Vozić Androvića.

— Svetca mi, baš si čudan svat! razljuti se malko Mavro. Ja velim, da ne ima od Marije ljepše djevojke na Rieci.

— Divna, divna, nu i Ivka je krasna! uzdahne Vozić, ljuljajuć glavom.

— O i Kastavka je krasna, opazi Antunović, koji se je već bio vratio iz kuhinje. Vidulićeve su kćerke obadvie krasne, nu je ne bi Ivke nikad mogao ljubiti.

— A zašto ne? upita Niko Kovačević prijatelja nešto začudjeno.

— Ne svidja mi se, odgojena je u nekom njemačkom zavodu u Gracu. Ja ne trpim ni penzionate ni manastire. Obitelj, obitelj! uzklikne Antunović.

— Štujem tvoje mnijenje, nu ne mogu, da

ga dielim. U ostalom, to su kuke za muke; znamo, da te ona liepa plavuša ne voli; znamo, da je u manastiru odgojena. Čuj, brate, tvoje me rieći sjećaju na lisicu i kiselo groždje, ugrize Niko Antunovića, koji si jako pogladi nos, nasmijav se prisiljeno.

— Nu reci, Niko, ljubiš li u istinu Ivku? upita trgovac Fabić.

— Čudna li pitanja! — Mili mi se vanredno, da li ju baš ljubim, to ti ni sam ne bih znao. Velite, da je grozna koketa, da je do mozga pokvarena, da je zlo odgojena, nu ne bi smjeli zaboraviti, da joj je tek sedamnaajst godina, da je dakle sasvim mlada, i kad bi se udomila s pametnim čovjekom, da bi se još mogla dovesti na pravi put, ako je u obće istina, što vi velite, reče Niko živahno.

— Kasno, brate! Odgoj počima u zibci odsieće Andrović.

— Ti si, Androviću, strašan materijalista, u tebi ne ima ni zrnka poezije, ukori ga ljubezno Vozić.

— A je li istina, da Ivka očijuka s nekim mađarskim činovnikom? upita prividno, kao iznebuha Antunović.

— Čujem, nu ne valja vjerovati sve, što bezposlene jezičine brbljaju, izjavi Niko, popravljajuć si pince-nez.

— Niko, pazi, da te tko ne preteče. Ivka je dražestna i bogata. Ti bi joj morao pisati, sastati se s njom, kazati joj iskreno sva svoja sladka čuvstva, posavjetuje ga Vozić uzdišući.

— To je za sada vrlo teško. Valja čekati poklade, malko strpljivosti, pružit će se već prilika, rekne Niko.

— Ti si, Niko, oportunista, predbaci mu Antunović. Što da čekaš? kakve prilike? Nē, nikakva oklievanja, ravno k cilju, srusi sve zapreke, pa dam glavu, ako ne prstenuješ Ivku za dva tjedna. Ja poznam dobro starog Vidulića, govorit ćemo i uglavit vjeritbu, a ti si onda goso.

— Misliš li, da je Ivka kuharica gospodje Miceline? upita Niko Antunovića, zažmiriv očima.

— Molim, molim, kuharice gospodje Miceline, kad su poštene, većeg su štovanja vriedne, nego li kćeri najbogatijeg brodovlastnika, navali na Nika Andrović, umiešav se u razgovor. — Kuhanje je važan zanat u ljudskom društvu, kuharice muče se i rade, ne jedu badava, nisu samo konsumenti, imaju podpuno pravo na obstanak. A što radi većina tih vaših gospodična? Jedu, spavaju, piju, koketiraju, cieli božji dan leže na prozoru, kvare glasovire, čitaju ma i iste romane, troše ludo hrvatski novac na modne trice i sitnarije naprednijih naroda, koji nam svoju robu skupo, lihvarski prodavaju.

— Ali poezija, poezija! uzdahne Vozić.

— Ludnica, ludnica! mahne Andrović rukom prema Voziću.

— Ne, ti ne imaš poezije, ti si u svem libre-čanžista, u narodnoj ekonomiji i u ljubavi, ujede Vozić.

Društvanje se nasmije i predje u veliku i živahnu razpravu o narodnoj ekonomiji. Koliko se može predvidjeti, ne će se složiti, jer su jedni do skrajnosti libre-čanžiste, a drugi žestoki protekcioniste. Ostavimo za časak na-

rodne ekonomije, te svrnimo okom po gostioni, ili točnije rekuć, po krčmi gospodje Mime.

U prizemnom, u najglavnijem dielu krčme nalazi se jošte dosta svieta. Među bačvama postavljeni su dugački stolovi, bez obrusa, na njih stoje manji i veći zemljeni vrčevi i male kupice, u kojih se sjaji rumeno domaće vince. Krčma je dobro razsvjetljena sa domaćimi svjetilkama. Dvie ili tri svjetiljke pričvršćene su na bielom, nu od dima dosta požućelom zidu.

U toj pivnici zaudara žestoko vonj vina, prolivena po stolovima i po zamazanih pločah, koje su već amo tamo izlizane. Na dnu bačvah prilijepljene su cedulje raznih oblasti, pokrivene s pečati crvenog voska. Do cedulja, po sredini dna, napisano je sadrom, velikimi brojevima, po što se toči litra. Preko bačava leži dugačka i široka crna daska, a na njoj nanizano sijaset vrčeva i kupica. Krčma ima dvojna vrata, kroz jedna izlazi se na ulicu, a kroz druga u dvorište, nalazeće se među starim i pocrnjelim kućerinama, s otvorenim prozorima, na kojih se suši gdjegdje rubenina i svakojaka odjeća. Užasna je buka u krčmi. Kod najvećeg stola sjedi do deset imućnijih majstora, lica im se žare, oči se nekojim kriese, svi viču u jedan mah, razpravljaju, prepiru se o riečkom pitanju. Čuju se samo rieči: diplom, luka, brzojav, Marija Tereza, ministar komunikacija, ne ludujte, Pešta, vi ne znate, što govorite, Unga-rezi, hrvatski sabor, pet smotaka za krajcar, ti si magare, itd.

Kod jednog stola pjeva šestorica mladih ljudi romancu iz opere »Un ballo in maschera«. Čuvstveno mašu rukama, pritišću si srce i grozno se — deru. To su talijanski brijači i komiji nižje vrsti. Podalje od tog stola pripovieda jošte mlad čovjek, crvena i obrijana lica, grozne i nevjerovatne stvari, što ih je doživio ponajviše u Meksiku, gdje je bio s nadvojvodom Maksom, ako i ne baš s najboljim prijateljem, to bar s dobrim znancem. Društvo mu se ponaša neuljudno, ne vjeruje sve poprieko, a on se ljuti i lupajuć šakom po stolu sili, da osvjedoči svoje slušaoce. U jednom kutu sjede dva čovjeka, živo si nešto pripoviedaju. Lica su im pocrnjela od sunca i izprana od morske vode. Većina gosti svukla si je kapute, mnogi su si odkopčali i prsluk, nu što je čudnovato i običajno, malone svim je šešir na glavi. U sredini, kod omanjeg stola, sjede osamljeni, imućan trgovac iz riečke okolice i sin mu, sveučilištni građanin. Sin tumači zabrinutu otcu, kako je grozno skup život u Beču; otac gleda preda se zamišljeno i mirno puši, vijuć si dugački i debeli brk.

Gospodja Mićelina šali se malko sa svakim gostom. Duhovita je to žena, velika, krupna, u svakom pogleda razvijena, u velikih, jakih i okruglih crtah. Još nije ni u sutonu života, prodaje dobra vina, divno kuha, mnogo si novaca zasluži kroz godinu. Putuje svakog ljeta. Ne ima tomu mnogo godina, da sam ju vidio igrati posve otmeno četvorku u Krapinskih toplicah, u velikoj plesnoj dvorani. Čovjek ne bi vjerovao, da je pred njim jednostavna riečka krčmarica. Gospodju Mićelinu pozna cijelo Primorje, a i strani sviet zalazi u njenu krčmu.

Posle jedan sat posle ponoći podje gospodja Mićelina na terasu i reče razigranom društvu:

— Ne kane li danas gospoda kući? Još se niste dosta nagovorili? Valja da su važne stvari, o kojih vazda razpravljate. Ala, ala, kući, kasno je.

— Čujte, gospodjo, jošte jednu litru, umoli Antunović, zureć u smiešće se oči gdje Mime.

— Ni kapljice, gospodine Dragimire, odvrati gospodja, zibljuć se na svojih jakih bokovih.

— Gospodjo, zašto se šalite? Donesite litru, molim vas, reče sada Andrović.

— Ne vidila raja, ako vam ju donesem! Sad možete malko u kavanu, pa onda spavat. Oh, da sam vam ja majka, boga mi, uzela bih šibu, našali se dobra gospodja.

— Vi naša majka, vi moja majka! Ta mogla bi biti mojim zlatom. A ne znate li, da bivate uvijek ljepšom i mladjom, laskao Antunović.

— Gospodine Dragimire, vi ste se odviše vukli po školah, da razumno i iskreno govorite, a kako vidim i gucnuli ste nešto više, nego li obično. Nu što je to? gospodin mi je Niko danas nešto mučaljiv, rekne prividno zabrinuta gospodja.

— Ljubav, gospodjo, ljubav! uzdahne Vozić, žmireć joj u lice idealno-lakomo.

— O to je najmanja stvar, mahne ona nehajno rukama. A koja je ta sretnica?

— Vi valjda niste, našali se Andrović, gledjuć u dim svoje cigarete.

— Androviću, hajdte vi spavat! ukori ga gospodja.

— Jest, hajdmo, predloži Niko.

Malo zatim plati društvo račun i otidje iz gostione najbolje volje. Posve triezan, kao da je na tašte, bio jedini Niko, koji je običavao malo piti i u najboljem društvu. Na Adamićevom trgu razidju se. Niko, ostav na samu, prošeće se obalom, podje na »Corso«, a odavle u neku pobočnu ulicu, gdje stanovaše liepa Ivka. Opaziv čovjeka pod Ivkinimi prozorima, naglo se zaustavi. Na prozoru u prvom spratu vidila se nečija glavica. Časak zatim zatvori se prozor, a čovjek se naglo udalji od kuće, idući uvijek na strani, prikritoj sjenom.

Niko se obazre, uzdahne, otare si znoj sa čela i podje prama moru, a onda se brzim korakom prošeće do kraja velikog ključa, koji brani brodove od biesnih valova juga, zatvarajuć cielu luku. Vraćajuć se, stane negdje po sredini ključa. Zamišliv se duboko, ostane dulje vremena nepomičan i kao shrvan nekom ljutom nevoljom.

Noćnu tišinu prekidaju koračaji mornara, koji se valjda šeću po palubi brodova. držeć noćnu stražu. Po sredini luke juri mala ladjica, vozeć na brod kapetana, koji se je na kraju dulje zadržao. S pljuskom lakih vesala čut je i pljusak voda, koje se u opalo more izlievaju iz umjetnih vodovoda, prelievajuć se preko mahom obrašćena ruba stiene, na kojoj je sagrađena obala. U daljini čuje se lavež i vijanje pasa.

Mjesec spušta skoro okomito svoj sjaj na tiho more, na krovove velikih palača, na male i velike ladje, što su svezane uz bielu obalu, ili usidrene u sredini luke, samotne, otajstvene, sa svojim velikim jarboli i golim križevima, nepomične, mrke, kao očarane i ogromne prikaze, izplivavše na morsku površinu iz tajnovitih morskih dubina. Na velikom ključu nalaze se kupovi greda, gomile gredica i dasaka; sjaju se modre i vlažne bačve, pune kamenitog ulja;

s bielim, velikim slovi napisana su na njih imena trgovačkih američkih kuća. U moru, među ključem i do trideset sežnja od kraja odaljenim brodovima, plivaju jedna do druge velike gredetine, a vidi se i onaj crni otvor na prednjem dielu brodova, kroz koji se ukrcajavu te dugačke i debele grede. Brodovi su svezani s konopi, debelimi kao ruka kod bila, i s teškimi lancima za jake stupove, zazidane i učršćene među velikim četverouglastim stienama obale. Izvan luke, za ključem, nagomilane su u prividnom neredu velike stiene nepravilna oblika, da štite jaki zid ključa proti moru, koje se tuj lama i razpraskuje.

Crnom kosom Nika poigrava se svježi vjetrić, a kroz školje stiena za ključem toči se more. te se uzdižuć i padajuć prelieva žalobno, tiho, šapće i žubori, kan' da u njem stenju nesretna bića, kao poslednji uzdasi utopljenika, dolazeći iz dubokih morskih jazova, da jošte jednoć izljube svoj zavičajni žal.

Bajan je izgled sa ključa na bieli niz palača, nanizanih na obali. Sve titra, sve se kupi i gubi u sjajnoj magli mjesečine. Visoka Učka, Otoci Cres i Krk, crte odaljenih i golih brijeva, sve se mieša i staplja s morem i nebom.

Nad bršljanom obraslimi kulama Trsata drhće krupna zvijezda, osamljena na mirnom nebeskom svodu. Motreć tu zvijezdu, koja reć bi da se dotiče rušećeg se ruba najviše kule, misao Nikova nehotice sune u slavu i krvavu prošlost, a pomisliv na Frankopane, srce mu se bolno stisne

Niko uzdahne i zagleda se u more. Pogledav od obale opazi veliku, praznu ladju. Jadra joj se sjaju u prozirnoj magli, po crnih joj i visokih bokovih titra mjesečina, kao da se s njom cjeliva na odlazku iz zavičajnog mora. Ta biela jadra sjećaju Nika na borbu, na oluju, neko sjetno čeznuće mori mu srce za slobodom; poželi, da se udalji iz svoje tužne domovine, da ju onda, povrativ se iz tudjega svieta, nadje sretnu i slobodnu. Ta misao pričinu mu se zločinom, druga čuvstva obuzmu mu bolno srce, zdvajajuć duboko osjeti, žestoko očuti svoje dužnosti. Muževne nakane, čvrste odluke niknu iz plemenite mu duše. Na sve je pripravan, na zaborav sviju slasti života, na priegor, na žrtve. Ništetnom pričinu mu se obiteljska sreća, pogazio bi sva i najmilija čuvstva; mati, supruga, otac, sin, diete, sve su mu te rieči puste, prazne, varave, sebične. Niko pomisli na borbu, na oluju, na krv i na slobodu, koja će puknuti u veličanstvenom i užasnom sukobu. Zna on, da sloboda može niknuti samo iz one njive, koja je nagnjena lješinama, koja je natopljen krvlju mučenika, koji su za nju izdahnuili na vješalima, pod krvničkom sjekirom i u mračnih tamnicah. Grčevito stišćuć desnicu, drhćuć celim tielom, traži Niko sjajna jadra udaljene od obale ladje. Upirući oči u tu nepoznatu ladju, nada se, da će nam svanuti sunce slobode, dok se ona vesela povraća u zavičajnu luku. Trepavice mu se orose, blažene slutnje stanu se slievati u njegove grudi, pogledne u Trsat, u kule, u nebo.

Sjajna se i krupna zvijezda ne vidi više

Glava mu klone na grudi

Svjetiv se prekrasne Ivke, prodje rukom preko čela i zagleda se u niz bielih palača, u našu liepu, hrvatsku Rieku. (Sliedi.)

PAVAO I VIRGINIJA

Spjevao Jovan Hranilović

Daleko tamo pokraj oceana,
 Gdje bambus širi ponosne si grane,
 Gdje s palmom slaže pjesmu tropik-ptica,
 Uz tamarinde zlatne i banane;
 Daleko tamo svetu kroz tišinu,
 Gdje tamtamova zvonka žica ori,
 Flamingo zlatnoj medenoj citroni
 O ljubavi gdje vječitoj si sbori;
 Daleko tamo čarnoj u planini,
 Kraj gorskog vrela srebrenijeh vala,
 Ko sjajan biser u zelencu mora
 Nebeska vam je divno ljubav cvala:
 Uz krepko stablo ko što bršljan mavi,
 Virginija se uz svog Pavla savi.

O ljubavi se govorilo davno,
 Da s Romeom i Julijom je nesta;
 Oj sklonula se tekar u samoću,
 Kud prirode nanese ju je cesta.
 Svjedokom tomu vas ste dragih dvoje:
 Od svjetske dalko bure i tišine
 Razcvjetala se ljubav vaša sveta,
 I sve vam drugo dobro sred planine.
 Medj' poljubce vam medena pelina
 Iz svoje svet u nasuo je čaše;
 U ljubavi su nesretnoj u svietu
 Zanosile vas dične majke vaše;
 U svietu njih da nikad bilo nije,
 Nit vaše nebi bilo tragedije.

Ko zlatna rosa na grudijuh cvjeta,
 Virginija je na tvom srcu rasla;
 Al zlatnu rosu razsuo je vjetar,
 Što zloba ga iz krila svoga nasla.
 I venut bilo i rosi i cvietu,
 Nahranit boli nisu mogle suze;
 Nad zelenim vam mladenačkim grobom
 I vjetar gorski tužno cvilit uze.
 Virginijo! još duša moja gleda,
 Gdje s tvojim brodom kršila se slotu;
 Razgalit nisi bielih grudi htjela,
 Do stida bje ti više neg života!
 Još pozdrav vidim u oku ti plavu,
 I zvijezdjem stidnu ovjenčanu glavu.

Oj! da si vidla skršenoga Pavla:
 Spomenik zemni nadzemne mu boli;
 Oj, oko njeg'vo! kamena bje suza,
 I drugi svet se njeg'vim licem proli.
 U njeg'voj duši redaju se slike,
 Gdje šumni val ti svete skute ljubi,
 Gdje manula si pozdrav još mu zadnji,
 A oko ti se u nebesih gubi.
 On vidjo te je junakinju dičnu,
 Na nevinosti sjedila si trunu,
 Iz morske sjajne palače kristalne,
 Gdje izniela si djevičanstva krunu.
 Oj gleda te! i oko mu se lomi,
 A gdje je suza, da mu bol zatomi?

Al jači bješe, neg Gotheov Werther,
 Sin prirode sačuvao ju dovjek;
 Nit segnô je za ubojnim oružjem,
 Od ljubavi je umro pravi čovjek.
 Mladenci divni u zelenom grobu!
 Ja klanjam se uzvišenoj vam sjeni,
 Virginijina i Pavlova ljubav
 Oj vekom bit će idealom meni!
 I vama želim, djevojke hrvatske!
 Oj dragi vaši Pavli bili sami!
 A vama braćo, sokoli hrvatski!
 Virginije tek drage bile vami:
 U tisućama duše njine bile,
 Al ne bilo tek drame iz idile.

SITNE PJESME

I
 Iliho noći,
 Moja draga sniva;
 San se njojzi
 Pričom ulagiva.
 On joj šapće
 O daleku svietu,
 O klinčacu,
 Zaljubljenom cvietu:
 Gdje pun milja
 Plano divnom bojom,
 I za ružom
 Povenuo svojom.

II
 Mjesečina
 Poput srebra biela;
 Sjetna misli

Kud si me zaniela?
 Slavulj pjeva
 Srca si žalobu,
 Moja draga
 Počiva u grobu!
 I da zvijezde
 Znače tugu moju,
 Još bi bilo
 Malo ih na broju.

III
 Kad su s njome raj mi
 Pokopali cieli,
 Proplakao andjel,
 Svetokrilać bieli.

Suze na grob pale,
 Kud mi uzdah lieće,
 I poniklo mahom
 Najdivnije cvieće.

IV
 Sjaj mjeseče
 Kroz tu noć
 Ja ću odmah
 K dragoj poć;
 Al ti onda
 Skrij si trak,
 Da nastane
 Podpun mrak,
 Jer da vidi
 Zvjezda roj,
 Kako grlim
 Grobak joj:
 Još bi koju
 Makla bol,
 Pa bi s neba,
 Pala dol! . . .

V
 Šute ptice
 Posred gnjezda,
 Nebom drhće
 Bezbroy zvjezda:
 Sva je vlažna
 Moja kosa,
 Ja sve mislim:
 Pada rosa!
 Al to vile
 Plaču lugom,
 A za svojom
 Malom drugom:
 Sjajne kapi
 Nad grobom,
 To su suze
 Za tobom! —

Tugomil

HRVATICA JELKA

Brasno, vitko, vilovito tielo,
 Zlatni prami i prostrano čelo,
 Modre oči, streloviti gleda,
 Bieli zubi — od bisera redi,
 Lica gladka, bjelkasto-rumena,
 A vrat reć bi od ubiela stiena,

Ruke sitne, punane i snježne,
 Noge hitre, lagane i nježne,
 Rieći medne, da ti srce blaže,
 Ko što tekar um i duša traže:
 To je slika nebeskog andjelka,
 To je mila Hrvatica Jelka!

J. K. O.

USPAVANKA

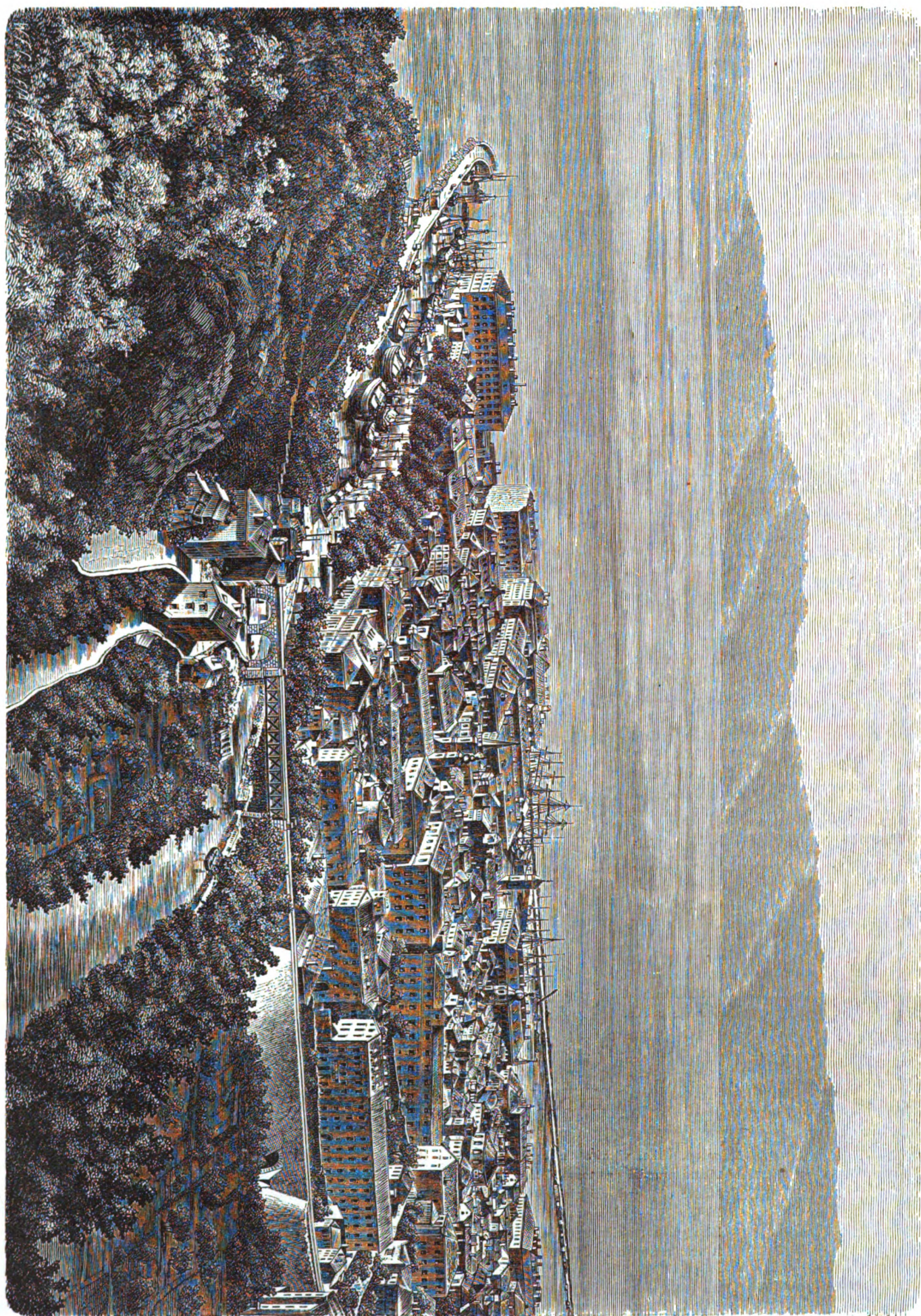
Snivaj, snivaj, milo moje diete,
 Čaku su ti uspavale misli,
 Teški jadi, što mu dušom lete,
 Što mu ljuto mužko srce stisli.

Na srcu mu leži otačbina
 I nas dvoje, sokoliću sivi;
 Rasti brže, nado materina,
 Buji brže, moj plamenu živi!

Već ti babo za boj konja sprema,
 Već on brusi sablju demeskinju,
 Ali jošte pratioca nema,
 Da ga prati po razboju sinju.

Jošte nema dična osvetnika,
 Rasti za to osvetniče mali,
 Da nam sine sunce sa zrenika,
 Da se bieda sa Hrvatske svali!

B. K.

RIEKA

Može li se tako živiti

Novela iz ruskog života od L. Lukjanova preveo I. Milarov

I

Byron je negdje rekao, da svakdašnje brijanje prouzrokuje mužkarcem iste muke, koje ženama radjanje. Andrija Jegorovič nije tako mislio. Naprotiv, jedan od najmilijih časova bijaše mu brijanje i sljedeći za njim čas jutarnjega čaja. Osobito od onda, od kako je Nadežda Ivanovna otišla u goste svojoj staroj majci, te se Andrija Jegorovič čutio gotovim udovcem. Nekakova jakost obuzimala mu cijelo tijelo, kad se je odlučivao ostaviti svoju postelju, to utočište odmora i razkoši. Složan brijački aparat, to vam je cijelo gospodarstvo, onda upravo metodički razvoj razmotavanja, oštrenja britve, brijanja i skidanja pjene, te napokon čišćenje i brisanje uz samozadovoljno sopljenje, — to vam je majstorija, pače čitava umjetnost, koja ima i svoje ceremonije. Zalisci mu se spuštahu u koketnih zavojih niz lice prema ušima, na način, vidjen od Andrije Jegoroviča u nekog diplomata. Ali vrhuncem vještine bila mu gornja ustna. Andrija Jegorovič strugao ju takovom pomnjom, kao da ima zatrti klicu kakovog pogubnog nauka, da mu nestane i traga. Kojeg li milja, povući prsti po tom gladko obrijanom mjestu među nosom i ustnicama, ter očutiti pravi mramor, ali mramor topao i mekan; nu česa je još trebalo — činjaše mu se — nego priljubiti se kakvim punačkim, rumenim ustnam, bez bojazni, da im se i najmanje povriedi nježnost.

— Da, živiti živiti — mislio sad već postar, ali još uvijek svim slastim života vrlo podatan muž, pa po drugi put dokučio dno svoje čaše rumena čaja. I zaista, Andrija Jegorovič, proživiv već pol vieka, u stvari kao da još nije ni živio. Bio u svoje doba gimnazijalac kao i jurista bez prigovora, i odma na to iz škole prešao u službu, pa se rano oženio. — Njegov život bijaše — s početka zadačnice i izpiti, zatim spisi i paragrafi, te svakdanja briga o stanju dvajuh barometara, od kojih je ovisio mir njegova žića. — Je li na jednom jasno, to je na drugom promjenljivo, a kadšto i maglovito. — Ta ima, za boga! na svietu i takovih stvari, kao n. pr. sloboda, — život u punom naporu svih čovječanskih težnja. A ima i takove sreće ljudi, koje nisu badava mamile one rumene ustnice, njemu se samo u snu smiešale. Ima i po koja Švajcarska, sa prekrasnim izgledi, gdje vidiš dolje propast, prama nebu brda, na kojih alpski strijelac strijelja divokozu, sa strane vodopad, lomeć se u borbi sa kamenitim preponami, poput mašte solidnog, ali slastim svietu podatnog muža.

Andrija Jegorovič metne na glavu nov šešir, ako i je bilo vrieme sumnjivo, pače ne uzme ni kišobrana, već štapić, nit sjedne u kola, nego podje pješke u ured. Na putu kao da se sve dogovorilo, kako bi zapriećilo, da mu ne dodje na um nijedna misao o službenih poslih. Tako se on dosjeti, da je Arkadije opet pošao u drugi stan i zatražio novaca za kaparu

No baš, kad je u mislih počeo ukoravati

sina za takov skitalački način života, koj baš ne preporuča djake oblastim, kad eto ti neke plavke, te se Andrija Jegorovič, spaziv ju, i nehotice opipa za gornju gladko obrijanu ustnicu. Vitki stas, al uz to i divna punoća, sve baš na mjestu! Ustanca najsitnija, gdje dva gornja biser-zubića, nekako igrajuć se dirahu donju ustnicu; haljine doduše proste, ali fina ukusa; na tankih, pravilnih i mekih crtah oblića čar mladosti; a međjutim u njezinih velikih, jasnih očijuh izrazitost; hod u ostalom — sasvim djevojački; u ruci svezak s napisom »Musique«; šešir slamnati gore zaostren, sa krilom nekakve plave ptice na jednoj strani.

Kao da je nešto jeknulo u grudih Andrije Jegoroviča. Okrene se jedno dva puta, ali bez uspjeha (ta i kakav bi mogao biti za nj uspjeh? — i tako iz toga nebi bilo nikad ništa!) On dakle samo pospješi korak. — Njemu se porodi bezpokojna misao: na opazku ministra o tekucih spisih trebalo je jučer nešto dojaviti drugomu ministru i priobčiti mjestnoj upravi. Prvi spis bio je već gotov, njega je prepisivao Zaharov; Andrija Jegorovič još se sjećao, da je među riečju »nauci« i među riečju »imajući cilj« on sam postavio zarez, koj je zabravio metnuti Zaharov. Nu tko je prepisao i da li je bio prepisan odpis mjestnoj upravi? a napokon, kamo je metnuo original?

Nu u isto doba zaustavi se pred dućanom, mimo kog je prolazio, kočija sa elegantnom crnkom. Bila je vrlo malo naličena, pače skoro ni najmanje, — dalnje opisivanje, ako dopustite, sasvim ćemo »smotati« jer ima malo interesa u crtanju potreta. U ostalom, upravo ta »smotanost« može nadomjestiti samo opisivanje. »Minois chiffoné« i sve ostalo »chiffoné«, nu nekako vrlo pristalo. Baš ni sam slučaj ne bi tako »smotao.«

Elegantna crnka koketno zahvati rub svoje haljine, koja se odma, ne bez pikanterije, začme kretati, odkriv nekoliko redova čipaka, koje se prije ne dadoše vidjeti. Omalena, visoko svedena nožica, kojoj peta sizala do samog podplata, spusti se na pločnik; bistar pogled na desno i lievo malo pognutom glavom, i mahom u dva skoka bijaše u dućanu. Andrija Jegorovič jedva uzmogne opaziti »zmijsko« kretanje, što ga je na svom kratkom putu učinilo to maleno biće.

Odpis mjestnoj upravi podpuno izleti iz glave Andrije Jegoroviča. Može biti, da je s tim odpisom bila svezana sudbina domovine, koja je obično sačinjavala jednu od ozbiljnih i glavnih briga našeg skromnog, ali svakako korisnog činovnika. Nu taj dan kano da bijaše posve zapriećen u svojim pravih dužnostih. »Zmija zavoditeljica« pomisli on, — a mislio je i dalje, pače i onda, kad mu je Švajcar uzimao kaput i štapić, silno se trudeć, da izvede bistro i vješte kretaje. — Eh, kad bi se sad čovjek bacio za njom, pa joj tamo nakupovao svega i svačesa, i zatim — sve drugo i ostalo Samo, kako da ju vruga predobiješ, pa još da se vrati Nadežda Ivanovna. Šta onda?

— Nikola Nikolajeviču, jesu li došli spisi od

jučerašnjeg odpisa? — obrati se k pisaru, prolazeć u svoj odio.

— Baš su sad donešeni, odgovori ovaj. A već je pol prve ure, Andrija Jegoroviču, za vas je pitao direktor.

— Dopustite mi da prije pogledam svoje spise.

I Andrija Jegorovič, zadubiv se u sferu svoje djelatnosti, dade se svim naporom svoje duše na prelistavanje liepo napisanih, energično podpisanih i solidno smotanih ministarskih spisa.

A tu je on, tu je! Ne bez radostnog čuvstva preleti Andrija Jegorovič taj spis, o kom je sumnjao, da li je prepisan. Sad je bio svršen i podpisan — dakle odobren direktorom i priznan za izraz ministarske misli. — Rieć se pretvori djelom, a nju je Andrija Jegorovič sam napisao u konceptu. Gdje je taj publicista u Rusiji, koji bi se mogao utješiti mišlju, da je rieć, danas od njega napisana, sutra se pretvorila u djelo? Pače, ruka kancelarskoga činovnika Perepelskoga taj put se pokaza vrlo, da osobito vještom. — Trebat će mu dati jedno 25 rubalja za božić, pomisli on: kakva li i kako vješta zavojka nad riečju prevratni. Da, prevratni . . . A zašto li to moj Arkadij stanove mienja?

Nu u to se začuje zvonce u ravnateljevu kabinetu; brzi činovnik uleti i pozove našeg »djelo-proizvoditelja.«

No ovaj put barem mi se ne ćemo usuditi, — poći za njim u ovo tako rekuć sveto mjesto, kano što je kabinet direktora departementa, kog ćemo na način Teccery-a nazvati »departamentom skorih mjera.« O samom karakteru ove važne ličnosti dosta je reći, da je on svoje podčinjenike razdieljivao na dvie kategorije: na one, s kojima je u razgovoru gdjekad rabio francuske fraze, i na one, s kojima nije u razgovoru rabio tih fraza. Andrija Jegorovič pripadao je k prvim.

Kad je Andrija Jegorovič izašao iz kabineta, na licu mu odsievao sjaj veličanstva, kod kog je netom bio primljen. Andrija Jegorovič bio još uvijek liep mužkarac, bilo mu oko četrdeset i pet godina, a nije ni malo odebljao. U crnoj mu kosi bilo već nešto i prosiedih vlasi, al i oni kano da su bili samo za to, da dokažu veliku djelatnost uma. Nu u ostalom, ta prosiedost davala mu samo još bolji utisak licu. Bio je bezprikorno odjeven, u njegovih malih, oštirih očijuh, tankom al dosta dugom nosu i gladko obrijanom mjestu nad gornjom ustnom bilo je nešto dostojanstvenog, da, vladalačkog. Jednom riečju, mogao je služiti elegantnim tipom takovih ljudi, o kojih se, kad dostignu izvjestno mjesto, govori: čini se, da je za takovo mjesto još odveć mlad. On bi bio »mlad« diplomata, »mlad« direktor, pače i za zamamna zaručnika ne bijaše prestar. Ali čitatelj već znađe, da je Andrija Jegorovič Saharin bio oženjen.

— Pozovite mi Perepelskoga, naloži ulazeć u svoj mali kabinet.

Perepelski udje.

Čujte, obrati se k njemu Andrija Jegorovič, vi više ne možete ostati u službi.

— Zašto, za boga, Andrija Jegoroviću? za-pita najbolji pisar.

— U kakvu ste stanju bio jučer, kad vas je susreo gospodin direktor, i s kim ste to bio?

— Ja nikad ne pijem, — odgovori s dostojanstvom Perepelski, — išao sam s mojom rođjenom sestrom.

— Tim gorje. Bolje bi bilo, da si po gdje-kad štošta dopustite, nego li — — pokazivat se na ulici u platnenom odijelu, hrdjavih cipelah i iznošenom pledu, sa damom u prostom šeširu — — fu! moj gospodine!

— Ta ja i ne imam ništa drugo, do li »vic-mundir« (frak ruskih činovnika) i kaput.

— Nu, pa bi njih i nosili. A čim se bavi vaša sestra?

— Ali dopustite, odvрати Perepelski, koga već počeo gnjev obuzimati, ali se uz-pregne i rekne: ona polazi — universitet.

— A! Tim gorje, vi se više ovdje ne jav-ljajte, a po svoje svjedočbe dodjite za nedelju dana.

— Ta za boga, Andrija Jegoroviću, počme moliti Perepelski: — ta ja uzdržavam sestru i mater; šta radite sa mnom . . .

— Ja se ne mogu upuštati u daljnja raz-pravljanja, odgovori suho Sahanin; direktor je rekao, da vas odпустimo, pa ćete biti od-pušten.

Ali tu je Andrija Jegorović slagao, jer je direktor samo opazku stavio, nu inače nije ništa naložio. A on se sam odrekao Perepel-

skog, iztakao njegovo gordo ponašanje i pred-ložio ga za odпуст, jer nije htio trpiti kod sebe činovnika, koj je komprimitirao njegov ured pred oblašću.

Perepelski, ne dobiv nikakova odgovora, pognu glavu i u ogorčenosti izlazeć zapne za kvaku vrata.

A Sahanin se zadubi opet u svoje papire. Nu prije toga otvori pred sobom ležeće pri-vatno pismo: pukovnik Čeremisov, dobar zna-nac, pozivao ga k sebi, da bi zajedno pošli »provjetrit se« i objedovat. — I upoznat ću vas s damom — vous m'en direz des nou-velles — stajalo pod podpisom.

(Sliedi)

O TEORIJI NOVELE

Napisao Jovan Hranilović

Vischer kaže u svojoj estetici, da je istom sa Schellingom estetika prešla od sub-jektivizma k objektivizmu; od tada kao da se datira estetska prava znanost u Niemaca. Od Kanta i Fichtea i njihova idealizma bilo se je puno nadati, osobito o komičnom; ali kako veli Vischer, Kant je toliko za estetiku učinio, koliko ništa, a Fichte upravo ništa. — Uza sve to Niemci se rado hvale, da su oni stvoritelji estetske znanosti, jer da je prvi Niemac Baum-garten, profesor u Halli, u svojem djelu »Ae-sthetica«, godine 1750., uzeo razglabati estetiku, kao posebnu granu filozofije. Drugomu glav-nomu vrelu estetike, t. j. historiji umjetnosti, da je i opet otcem Niemac Winkelman, u svojem djelu »Geschichte der Kunst des Alter-thums«, godine 1764., dočim je i opet Niemac Franjo Kugler u Berlinu, godine 1844., prvi napisao sveobću povjestnicu umjetnosti.

Povjestnicu poezije začu romantička škola u Njemačkoj. Tuj je nastalo epokalno Gervinu-sovo djelo: »Geschichte der deutschen Dich-tung«, godine 1835. Zato kaže Egger (Aesthe-tische Vorschule): »Estetika i povjestnica umjeća jesu u stanovitom pogledu njemačke znanosti, jer su Niemci u tom učitelji ostalim narodom«. Nu da Niemci nisu usavršitelji estetike najbo-ljim je dokazom Lessing, kojim se Niemci to-liko ponose, a koji sam iskreno priznaje, da je mnogo toga o drami naučio od Franceza Diderota; a i Vischer, koga inače zovu dovr-šiteljem estetike, neusudjuje se izjaviti, da je estetika dovršenom znanošću. Pa baš zato, što još nije dovršenom znanošću, trebati će o njoj još dugo i dugo pisati, dok se u svemu stvore pozitivni rezultati i principi; uvijek će se naći još nešto nova, ili će ono, što je već poznato, trebati nove preradbe, da se dovine podpunoj jasnoći. Nam najpače u hrvatskoj knjizi treba estetike, jer nam kao da su jedinim vrelom Niemci, a njihova filozofija i estetika toli je abstraktna, toli labirintalna, da i onaj, koji je proučio sve te Kantove, Hegelove, Schellin-gove i Herbartove, ili govoreć o estetici Vi-scherove i Carrierove, ili govoreć o poetici Gottschallove i Carrierove sisteme, ne će moći

podpunom pozitivnošću reći, što je od njih naučio. Ljudi ljude razno shvaćaju. Svatko tko traži, taj i nadje; a svaki nadje ono, što traži; a svaki traži ono, što odgovara njegovoj čudi, naravi i naobrazbi. Odtud dolazi ona prepirka o shvaćanju davno već poznatih stvari. Kako li sve nije ljudska nadrimudrost tumačila slavnu Salomonovu: »pjesmu nad pjesmami«. Dočim je divus Bossuet u njoj našao directe idiličnu, plemenitu ljubav prama ženi si Sulamitci, kćeri misirskoga Faraona, a indirecte alegorički opisanu ljubav Boga prama sinagozi, ili još bolje Isusa prama svojoj kato-ličkoj crkvi, — cinični Voltair našao je u njoj obscenu ljubav. Tako se sve lako tvrdi, ali je teže svoj sud motivirati. I upravo zato dugo će još trebati učiti i proučavati djela, što nam ih je u baštinu ostavio klasički svijet; dugo će se još mučiti kritični genij, dok nam pro-tumači Homera, kako treba. A nam treba estetske naobrazbe; kod nas se nekoja lite-rarno-historijska pitanja velikoga zamašaja re-šavaju baš pomoću estetike. Akademik Pavić zaključuje iz kompozicije Gundulićevoga eposa Osmana, da je taj epos sastavljen od dvajuh eposa u jednu cjelinu od neke ruke posle Ivana Gundulića, pa tako tumači pomanjkanje dvajuh tobože izgubljenih pjevanja 13 i 14. Njemu odvrća akademik Marković i opet estetikom. To epokalno pitanje za hrvatsku književnost starije dobe nije još riješeno, a i teško da će se riješiti sgoljnom estetikom baš zato, jer estetika još nije dovršenom znanošću. Tim se još ne veli, da estetika nije riješila mnogih baš literarno i kulturno-historijskih pitanja. Treba se samo sjetiti na Lessingove radnje; nije li on n. p.: u Laokoonu izpravio mnoga izvješća starijih pisaca o plodovih kla-sičke umjetnosti. Odtuda sliedi, da je baš li-terarnom historiku estetska naobrazba: condi-tio sine qua non.

Kazu o slavnom njemačkom historiku Ger-vinusu, da nitko od njega nije bolje protuma-čio Šekspira tako, da je u Niemca postalo pravilom: Tko hoće, da razumije Šekspira, neka ga čita u prevodih od Ticka i Schlegela, ali da ne zaboravi Gervinusovih komentara. Od

tuda sliedi, da je Gervinus bio duboko estet-ski naobražen, jer baš estetika iznaša na vi-djelo krasote Šekspirskoga duha. Samo este-tikom proniknuti Carriere mogao je napisati onako krasnu literarno-historijsku razpravu, u kojoj svadja sve svjetske velepose, naročito: Ilijadu i Odiseju, perzijski epos Šahnameh od Firdusija, indijski: Mahabarata i njemački Nibelungenlied na zajedničku podlogu, izvodeć odtud onaj toliko napadani i branjeni zaklju-čak, da su ti narodi bili u davnini bližji ro-djaci, a u porijeklu djeca istoga otca. Kad se upuste u ocjenu krasne književnosti ljudi bez znanja estetike i bez smisla za poeziju, onda ne mogu govoriti drugo, nego svoje ničim ne-osnovane, često puta vrlo naivne želje i do-mišljaje.

Jedno doba tvrdilo se je kod nas, da je poe-zija ilirske dobe mnogo bolja od novije, uzmimo n. pr.: »Vienčeve«. Tu se je bez dvojbe mi-slilo na Čengićijadu, na Preradovića i Trnskoga. Nu uzmimo, da Čengićijada svojom velebnom tehnikom, pa makar i kompozicijom i idejom zasjenjuje sve pjesmotvore hrvatske vile u sa-dašnjosti, prošlosti i budućnosti. Mi obožavamo Preradovića kao najboljega hrvatskoga lirika, Trnskoga kao Petrarku, osobito što je do formalne strane hrvatske poezije; ali mi ipak ne tvrdimo, da je ilirska poezija bolja od hr-vatske poezije. I to zato toga ne tvrdimo, jer za prvo nismo zaboravili, da Trnski i Prera-dović isto tako spadaju u najnovije doba hr-vatske poezije, kao i u doba ilirsko; pače da genij Preradovićev nije klonuo n. pr. u »Gla-sonošu«, »Naše gore listu« i »Viencu«, nego da se je njegov genij istom pravo zrcalio u onom kitnom hrvatskom jeziku i slogu, kako ga je naj-novije doba u književnosti ugladilo, isto tako kao što nam i »Kriesnice« našega sladkoga pjesnika Trnskoga ostaju uzorom. Pače mi se usudju-jemo tvrditi, da nam genij Preradovićev još nije odkrio podpunce svoje velebne sile, i da bi Preradović bio kadar razviti još veću snagu, nego što ju je već razvio. Njega je trgnala Hrvatskoj kivna sudbina u sredini njegovoga veleumnoga revnovanja i rada, baš kao što Niemcem Schillera. Ni kod Schillera, ni kod

Preradovića ne opaža se ona nemoćna, od starosti klonula snaga, kao što se vidja u Götheovih pjesmotvorih, naročito u drugom dielu »Fausta«. Zato je žaliti našu domovinu, što joj nestade Preradovića, Dežmana i drugih u doba, kad im je priugotovila krasnoga ruha i gradiva za njihove tvorne duhove. Za drugo, mi nalazimo u ilirskoj dobi puno karaktera, možda više nego sada, puno oduševljenih patriota, puno pjesnika, ali to su diletanti, to su tekar prigodni, pjesnici. U ilirskoj dobi ne ima Šenoe, Dežmana, Palmovića, Vukelića ni Cirakoga, ne samo imenom, nego i pjesničkom umjećom. Da nam sada živu Vraz, Njemčić, Rakovac i Štoos, bile bi ne samo njihove misli, nego i forma uzorom.

Najobljubljenije forme u današnjoj periodi našega pjesništva jesu: balada, romanca i pjesnička pripoviest; a baš time se pokazuje napredak našega pjesništva, jer od balade do eposa jedan je korak, a od eposa dva koraka do drame, kao vrhunca pjesničkoga Parnasa. Kao što su Šenoa, Dežman, Palmović, a osobito Marković pjesnici svoga vremena, zrcalo svoje dobe, tako je balada dokazom, da smo se za jedan korak dalje pomakli k drami. Dočim nam ilirsko doba nudja lirskih pjesmotvora, to nas napredniji duh u baladi zove do eposa, od eposa k drami. Tim ne ćemo reći, da se je naša poezija samo s formalne strane dovila boljem stanju, nego kažemo: na toliko je hrvatsko pjesništvo bolje od ilirskoga, na koliko se je narod hrvatski duševno razvio od Ilirizma do danas, na koliko je sama ideja Hrvatsva bolja, nego li ideja ilirska. Ilirstvo je svojom poezijom udarilo — recimo — sretan početak sadanjoj hrvatskoj knjizi.

Nu meni je govoriti o teoriji novele. —

Zašto baš izabrah novelu? O njoj govori se obično malo u vieacu ostalih pjesničkih vrsti, pak baš to je razlog, zašto uzeh razpravljati o noveli. Naša novelistika nije još zato minula dobu diletantizma, jer ljudi ne će, da uče duh i teoriju poezije. Kritike gotovo i ne imamo, a onakovi osvrtaji na plodove književnosti, kakovi su stanoviti u stanovitim domaćih dnevnih, obično vele naprosto: to valja, to ne valja; to je slama, a to biser. Pitaš li razlog tomu sudu, te ćeš čuti: »jer mi se tako svidja«, stara je to logička bolest: »sic volo, sic jubeo, pro ratione stat voluntas«. — Govoreć o noveli, krasna je prilika govoriti o romanu, jer novela i nije drugo, no minuirani roman, pa eto zgode baciti koje slovo i o eposu, jer je roman — kako veli Gottschall — moderni epos, i ista su im tehnička pravila. I tako na jednom eto prilike govoriti o essentialnih pravilih dviju stožerina poezije.

Eto što veli Carriere o noveli:

»Novela stoji prema romanu, baš kao pjesnička pripoviest prema eposu; ona nam slika pojedine crte ljudskoga srca, pojedine misli života, ili slobodno ih izmišljavajuć, ili nadovezujuć ih na stvarne događaje; ali uvijek mora da je novela nadahnuta idejom i napojena realnošću, tak da tu ideju ne saznajemo tek iz refleksija, nego iz razvoja događaja, koji nam novela pripovieda«. (Das Wesen und die Formen der Poesie, Moriz Carriere, Leipzig 1854. Strane 181—183).

Toliko samo veli Carriere o noveli, ali to

je dosta, da uzmogne čovjek razviti celu sgradu teoriji novele.

Novela stoji prema romanu, kao pjesnička pripoviest prema eposu; to će reći: ista pravila vriede za epos i pjesničku pripoviest, ista za roman i novelu, dakako u essentiji.

Gottschall je bez dvojbe dobro prošao Carriera, prije nego li je stao pisati svoju poetiku; jer gdje je nalaziš u njoj po čitave izreke, doslovce uzete iz Carriera, a to baš pokazuje dobar ukus Gottschallov. Eto, kako je gore navedenu izreku Carrierovu pogledom na odnošaj novele prema romanu Gottschall razumio: »Novela, koja je potisnula čudnovato (das Wunderbare), što je karakteristikom priči, nije nego prozaička mala pripoviest o stanovitom događaju. U njoj dovodi brzi i sveudilj zanimivi razvoj situacija do odlučne krize; ne ima tu epske širine kao u romanu; ne ima tu dublje karakteristike i podpunce dočerana slikanja duše. Novela stoji prema romanu, kao pjesnička pripoviest prema eposu. Ona je lakša, svježija, energičnija; više nas sjeća na brzi razvoj, na mienu scena i situacija, na nutarnje jedinstvo drame. Novela smije samo jedan čvor zaplesti i razplesti; pa zato treba, da novelistu bude bogat invencijom, da bude okretan; treba mu sretna zahvata, smjela zaleta; treba vještine u preplitanju, jedinstvenosti i cjelovitosti kompozicije. Ona mora zabavljati, pa se samo pita, da li je njena zabava više ili manje duhovita. Baš svojom kratkoćom može novela pikantno i drastično djelovati; ona može naslikati duhovitu sliku vremena i života, ali ona može naprosto pustolovnim zapletaj slučaja zanimati.« (Poetik str. 396, 397).

Historija poezije nam dokazuje, da se je roman razvio iz starih epa; a uz tu vrst pripoviesti, koje su osnovane na staroj epskoj podlozi — kako veli po Wilmaru Kleinpaul — nastala je u Italiji prozaička pripoviest, kojoj je predmet uzet iz zgoda sadašnjosti, pa je zato i nazvana novelom; osobito je cvala u 14. vjeku za Boccaciju. Te novele razširile se u 15. i 16. vjeku u Njemačkoj, ne možda u imitacijah, nego u prevodih. (Poetik 4. Auflage, Barmen 1861. str. 214) —

Dakle, pošto se je roman razvio iz starih epa, a početci noveli padaju u isto doba, kad i romanu, koji prvobitno i nije bio nego oveća pripoviest, to mora da su u essentiji ista pravila eposu, romanu i noveli. To je razlogom, što u poetikah nalazi čovjek tekar nekoliko rieči o noveli. Odtud nastaje dužnost, da se teorija epa i romana aplicira noveli, neka se vidi, kakovim je modifikacijam ta teorija u noveli podvrgnuta, a to si ja preduzeh iztraživati.

Kakov da bude početak noveli?

Rekosmo, da nas novela sjeća više na dramski razvoj i jedinstvo, po tom će početak noveli odgovarati dramskoj ekspoziciji. Ali ipak, kolika razlika izmedju dramske i novelističke ekspozicije. U dramskoj ekspoziciji treba, da upoznamo više manje sve karaktere, s kojima imamo posla u drami; jer drama ne trpi niti u svojoj ekspoziciji inognita. Tuj novela treba, da se drži svoga epskoga karaktera; a epos je — kako kaže Gottschall — lagana evolucija izprepletenih slučajeva; s ove i s one strane njegova po-

četka leži silno gradivo, a prava umjetnost epskoga pjesnika leži baš u tom, da niti prerano, niti prekasno, nego u najsgodniji čas baci tračak svjetla u tamnu massu.

Zato treba da se čuvamo onoga biografskoga opisivanja u noveli, u kojem pjesnik prati svoga junaka nekom sistematikom od koljevke pa do groba.

Osobe u eposu, romanu i noveli imaju svojih antedecencija, baš kao što se u svagdanjen životu upoznajemo sa karakteri, koji nam u prvi mah ne saobćuju svih tajna svoje prošlosti; istom malo po malo čujemo i saznajemo sve i naše zanimanje sve više raste, čim je ta prošlost tamnija i nepoznatija. Zato će pravi novelistu znati tako porazrediti pojedine slučajeve svoje pripoviesti, da nepoznati slučajevi prošlosti iznenadno, tajnomice zasiecaju u sadašnje sgođe junakove, pa po tom da preokrenu za čas čitavu situaciju ili padajućom, ili rastućom graduacijom. Zato treba, da nas novelistika umah na početku uvede »in medias res«.

Najbolje je, da počme nekim konfliktom. Mi još ne znamo uzroke konfliktu, mi još ne znamo ni njegovih posljedica. Mi tek vidimo pred našima očima gotov konflikt, on stoji pred našom fantazijom, kao kakov sfinks. Naša fantazija hrli električnom silom u prošlost i budućnost, pa se opet znatizeljno vraća k samomu konfliktu. Ona bi u isti čas rada znati, što je bilo pred njim, što će biti posle njega, ili bolje: kako se je čvor zapleo, i kako će se razplesti. Odtud nastaje silna znatizelja, kojom čitalac reć bi zoblje svako slovo iza konfliktu. Tuj pisac novele gospoduje fantazijom čitalaca; on ih može povesti, kuda ga volja; oni će za njim, samo da odkriju tajnu sfinksa. Brzo i hitro treba da on dalje iz samih događaja izvlači nit, koji spaja taj konflikt sa prošlošću i budućnošću. Zato se imadu smatrati pogreškom u noveli oni bombastički uvodi, oni doktrinarni opisi mjesta i vremena, klime i temperature, u kojoj se čin sbiva. Gottschall spočituje pripoviedaozem selskih pripoviesti i romana ono dosadno opisivanje, osobito na početku. Nisu od te mane bili prosti ni Valter Scott, ni Dumas. — Sjetimo se mi samo naših hrvatskih pripoviedalaca. Skoro u svakoj pripoviesti čitaš umah na početku čitavu astronomiju i geologiju mjesta, na kojem je njihovim junakom junakovati. Dragaciji je u tom majstor Turgenjev. On više puta počinje samom sredinom događaja. Uzmimo n. pr. njegovu pripoviest, ili kako neki hoće (profesor Coelestin u »Viencu« njegov roman: »Otc i djeca«. U samom početku pripoviesti čeka otac sina, koji se vraća sa sveučilišta. A kad se sastadoše otac i sin, tad pripovieda jedan drugomu sve, što doživiše iza svoga razstanka, pa to pripoviedanje i jest poglavitim sadržajem pripoviesti; iz njega se umah u samom početku zrcali ideja: drugim duhom zadahnuti su sinovi, nego li otc. Da li je taj duh bolji, da li gorji, to je tema pripoviesti, uz koju se nadovezuju fakta bez refleksije, iz kojih se jasno iztiče odgovor, iz kojih se izvija katastrofa. Takov je početak i pripoviedci: »Proljetne vode«. Tuj se počima samim koncem događaja. Granatni krst u ruci Sanjinovoj sjeća ga njegove prve ljubavi, kojoj je jedinim

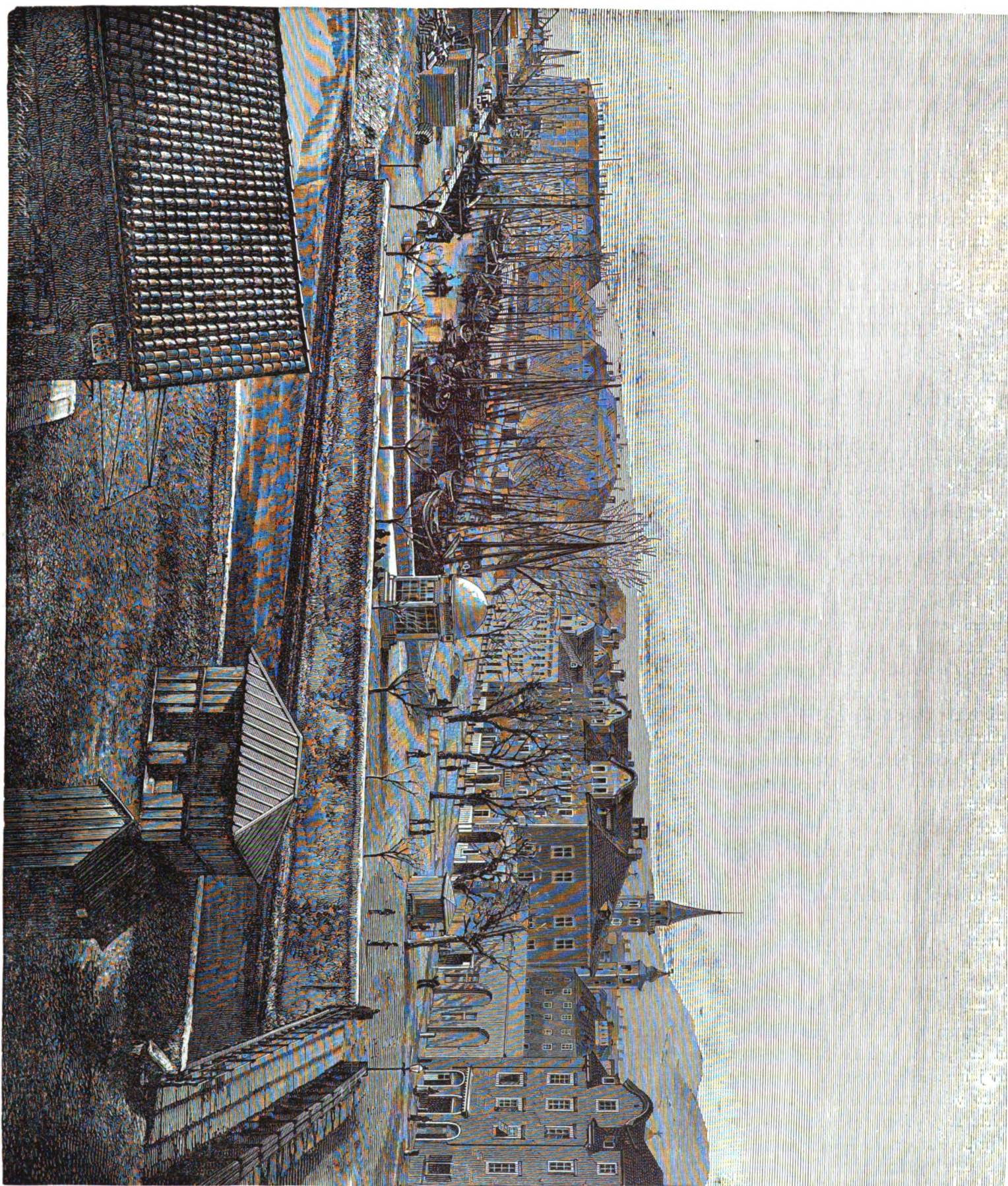
ostatkom baš taj granatni krstić. Uspomena za uspomenom izvija se u njegovoj duši, događaj za događajem spleće se pred očima Sanjina i čitalaca; čitava prošlost sa svojim divnim slikami izredala se je pred fantazijom Sanjina i čitalaca; a te uspomene toli su nam mile, kao da su naše vlastite. jer nam je njihov konac od prije poznat.

je umro prije 70 godina. Odgovor na to pitanje je tajnom; rješenje te tajne je pripoviest: »Ilijina oporuka«. Isto tako je sretan početak pripoviedci: »Montechi i Capuleti« od Fedora Brestova u »Viencu« od god. 1876.; sretni su početci i u drugih mu pripoviestih. U samom početku treba dakle, da nas novelistu uvede: in medias res. Geografija noveli

u baštu, pod drvo, gdje iz njegova držanja, iz očiju mu i lica čita: ljubav prama Dorothei.

Jedne se tude pogreške treba čuvati. Nikada ne valja počimati sa grozotami i ubojstvom, vatrom, razbojničkom provalom; takove stvari, takovi početci potresuju našu dušu toli silno, da nam nestaje onoga mira, kojim treba

RIEKA — FIUMARA

Zato je i Šenoa najboljim pripoviedaocem hrvatskim. On nas ne muči geografijom u samom početku. Svoju pripoviedku »Ilijina oporuka« počima onim, što se je sbilo davno iza smrti osoba, koje nam u pripoviesti slika. Dobije list iz Dalmacije, u kojem ga neko pita, što je sa ostavštinom nekoga bogatuna, koji

ne smije nikada biti napose iztaknuta; nju treba da upoznamo, prateć osobe pripoviesti po mjestih njihova djelovanja. Zato hvali Carriere majstoriju Götheovu u »Hermanu i Dorothei«. Nigdje nam pjesnik ne opisuje baštu, drvo u bašti; ali mi sve to vidimo, jer naše oko prati majku Hermanovu, koja sledi sina

pratiti sgođe junaka u pripoviesti, da se postigne onaj harmonični, estetski efekt.

Nu treba, da govorimo o sredini novele.

Tuj i opet vidimo razliku medju tehnikom drame i novele. U drami je obično u samoj sredini vršak svim konfliktom i kolizijam, tako

te iza kratke peripetije umah vidimo dramatičan ili tragičan konac.

U noveli i ne ima peripetije; njenim koncem je sam vršak, tako zvana »pointa.« Zato sredina novele nije nego: miran, ali uza to brz i energičan razvoj ekspozicije. Gottschall opominje pisca romana, neka u sredini ne izmišlja novih konflikta; to valja puno više o

onom epskom širinom, kao roman. Balada i novela djeluju najviše svojom mistikom; način slikanja i pripovijdanja u noveli je više izprekidan, aphorističan. Sredina neka bude polusvjetlim prolazom iz sadašnjosti u budućnost; ona nam obično na polak pripovijeda, što li je bilo pred samim početkom, tako te nam se sam početak čini sad jasnijim; pa nas

Sredina novele je kao neka polusvjetla točka, koja baca svoje trakove u prošlost i budućnost događaju novele; ona kao da je početak zapletajem sljedećih grupa i situacija. Njom se je ne samo razbistrilo prijašnje stanje čina, nego se je i sam čin dalje pomaknuo. Treba se čuvati tude odviše oštih kontrasta i situacija, treba se čuvati pre naglih prelaza, odviše

RIEKA — MOLO

noveli, koja baš svojom kratkoćom najviše djeluje. Najsretnija sredina novele biti će ona, gdje se razjasnjuju prošle situacije. Tim se ne vidi, da sredina novele imade podpunce izvesti sve ono, što je u ekspoziciji rečeno; jer onda ne bi trebalo konca noveli, a niti ne treba zaboraviti, da novela ne smije slikati

ne iznenadjuje ni ono, što ima slijediti; ali podpunu jasnoću, čisti račun svojih situacija, vidjmo tek u samom koncu, gdje se sve te situacije stiču u harmoničnu cjelinu, bolje u »pointu«, koja nije uvijek logičan posljedak onoga što je prije bilo. Ima, kako smo čuli, novela, koje zanimaju protuslovnimi zapletaji slučaja.

čudnih i pustolovnih zapletaja, odviše patetičnih scena; ne treba zaboraviti, da nam sredina novele obično slika prošlost i budućnost i njihov nadovezaj na sadašnjost, a tuj nije naravan čovjek tako strastven i fantastičan, kao kad se govori o idealih sadašnjosti i budućnosti. Tuj najviše treba, da novela sa-

čuva svoj objektivni, epski karakter; sredina je većinom nadahnuta refleksijom; pa zato obično nalazimo dnevnik i listove, kojima se služi prozaički beletrista u lirskih partijah, baš u sredini. A Schiller ovako karakteriše prosti ukus: „Mi vidjamo, gdje se prosti ukus laća onoga, što je novo, što iznenadjuje, što je šareno, pustolovno i bizarno, što je žestoko i divlje; ničesa se više on ne plaši, nego jednostavnosti i mira. On riše čudne slike, on ljubi nagle prelaze, oštre kontraste, blješteće svjetlo, patetičan piev.“

Zato nam se mili realitika. Njeni početci nisu bombastični, njena sredina nije fantastična. U njoj je sve naravno, samo žalibože gdje gdje i suviše naravno. Zato nam se mile mirne pripoviesti Heyseove, pune psihološkoga čara; a Gottschall je rekao o njih u svojih

literarnih listovih, u nekom njemačkom časopisu (Gartenlaube), da su nekoje od njih pravi estetski umotvor.

Heyse je pjesnik, nikao u tihom salonu, gdje više govore srce i duša, nego li rade ruke. Louisa Mühlbach nije imala tako fina ukusa u svojih pripoviestih (n. pr. »Mesmer in Wien« i romanah (n. pr.: »Sohn seiner Zeit«).

Francezi Montepin, Sue i Dumas, teško da bi bili dobri pisci novela. Klasična plastika Lyttona Bulvera (Rienci, Ernest Maltravers) sretnije se je mogla spojiti sa novelističkim pravcem. Krasne njegove dvie novele prevedene su na naš jezik, čini mi se u Danici »Motri sviet, kakov jest«, i ona, gdje svjetuje novovjenčane, neka odviše ne gleda jedan u drugoga. Tom tihom milinom diraju nas pripoviesti Trnskijeve i Cirakijeve. Spominjemo i

Maretićevu pripoviest: »Ujak misionar«, gdje ne ima afektacije u ljubavi, niti bombasta situacija.

Šenoina pripoviest: »Mladi gospodin« ne pripovieda nam samo jedne pjesnički zanimive sgode, ne riešava samo jednoga zapletaja nego nam najednoč priča: tri doživljaja mladoga gospodina, koji doduše slikaju socijalni život hrvatske stanovite dobe, ali sve tri skupa nisu novela, koja riešava jedan problem, koja provadja u situacijah jednoga roda jednu ideju; a nisu njih tri same ni roman, koji slika više manje podpunu sliku života stanovite epohe. To bi dakle bila novelistička trigolija, u kojoj su gdje koje krupnosti po svoj prilici historijske činjenice.

(Konac sledi.)

KUĆE BROJ 12

Crtica iz krajiškog života napisao Nikola Kokotović

Pred deset godina bijaše u selu S... najuglednija kuća, koja je u občinskih uredovnih knjigah ubilježena bila pod brojem 12. — Milota bijaše pogledati u to jednostavno seljačko gnjezdo. Brvna izvana bijahu biela poput bieloga seljačkoga platna, a nad sjekom dizao se visok, strm, crn krov, kojemu je iz dimnjaka ponosito sukljao dim. Da, dizao se dim i po ljetu i po zimi, jer u kući Mirka Mandića nije se nikad gasila vatra, to na pročelju, to u peći, što je svakako dobar znak po težaku kuću. Ljeti po cijeli dan ili se pekao kruh na ognjištu ili se kuhao ručak, večera itd. za težake, a zimi ne zapuštao se oganj u peći. — Pa za hrvatskoga na kući dobro stojećega seljaka vatra je i sada, kao što bijaše u stara vremena, nekim načinom svetinja. U sred ljeta sjedi on uz nju veselijega lica, gledajući u rumenkasti, nestašni plamenčak kako igra, kako se čas pomalja, čas skriva. Seljaku se čini, da mu onaj plamen nešto šapće, da se na nj smije, da mu namiguje.

Odmah iza omanjega dvorišta, zakrčena kojekakvim težakim alatom, zasadjem je komad zemljišta raznolikim voćem, osobito šljivami i kruškami, tek u plotu razgranala se jedinica tunja nekako tužno gledajući, valjda što nema još koje drugarice pokraj sebe. Nju je osobitom pomnjom njegovao stari Mirko, jer kad bi mu urodila, darivao bi tunjami gospodu kod občine. Po njegovu sudu gospoda mora da ljube mirisave stvari. Nebogi Marko! Obćinski načelnik i bilježnik osobito u mjestu S. ne poznaju mirisa, do li mirisa pečene janjetine i svinjetine, onda još uz dobro vince primjećuju: „Ma ovo vino ima tja i ugodan miris“, al kakov, to ih briga nije — nisu oni kemičari.

Zavirimo u kuću. Unutra živu tri duše: stari Mirko, žena mu Kata i sin Janko. — Dakle toli čedna družinica, toli liepa obitelj. — Stari Mirko primietio bi, kad bi dobre volje bio, potihlo Kati: „Još da je samo jedno žensko.“ Na to bi mu ženčica odvrtila: „Ne

grieši duše, starče, tako je bog naredio.“ — Pa bi pogleda na Janka ljubeznim pogledom misleći, dok mi je njega ovako mlada, krepka i pristala. doista mi ne će ostati pusta kuća i kućište. Iza te misli okretalo bi joj se vreteno u ruci brzo, brzo...

Majka se ponosila sinom. Kako i ne bi? Ta Janku u dvadesetoj godini ne bijaše premca u svem selu, pa i dalje. Što je vita jela prema njemu? Ona je sirotica u gori, nju bje i žega i zima, njom drma objestno i samovoljno ljuti vihar, njoj prieti često silni grom. Nad Jankom pako bdiše roditeljska ljubav, roditeljski blagoslov. On je, rekao bih, sami život, sama mladost.

— Za koga li će živiti život taj sivi soko? pitala je liepa kćerka bogatoga šumara Rakica. A takva pitanja znače mnogo za seljake iz sela S.

Godine 187* bijaše proljeće prekrasno. Gora prolitala, trava ponarasila za pedalj od zemlje, a po trnju i živicah digla se još viša. Dan bijaše topal i ugodan, a sunce i kiša otimali se za vladu. Najljepše je vrijeme, kad sine časom sunce, a časom roska sitna kiša. Narod kaže, da tad vile češljaju zlatnu kosu svoju.

Toga dana (8. svibnja) uzbunilo se nešto bilo selo S. Svud vreva, svud žurba. I staro i mlado grne občinskom uredu u K. Pred občinskom kućom cijeli tabor ljudstva, nu ljudstva turobna i zamišljena. Samo občinski krčmari i kramari vesela i svjetla lica prolaze svjetinom, te bace trkimice koju sladku rieč med seljake. Ti mali obrtnici veseli su, jer će dobro pazariti. Nije šala, dan novačenja u občini K. Zato se i sgrnulo toliko ljudstvo na tratinu pred občinskim uredom. Sve želi znati, hoće li mu sin ili tko drugi biti uzet u vojnike. Niti najveći lutrijaški igrač ne čeka neustrpljivije brojeve, što imaju doći iz Trsta, Gradca, Beča, nego li siromašni mladići na švabske rieči, što ih govori liečnik, naime poznati „tauglich.“ — Tu znatizeljnost povećaju sama gospoda svojim suhoparnim i mudrim držanjem. Pa i ob-

ćinskom pisaru, koji iz knjige zove buduće vojnike kano da se zaozbilje crte na licu.

Naš junak dodje pred povjerenstvo. On je znao, što će biti, a to su znali i njegovi drugovi. Nu nada ne može da ostavi čovjeka. Ona uz strah šapće, da bi moglo bolje biti, i Janku šaptaše: moguće, da te propuste ove godine... Al kad ga uočise sićušni i zlobni Niemci od srca se nasmijaše. — Njegove izrazite, pune mišice, jako a vitko tjele, te bistro oko moglo bi biti za uzorak kiparu starih Grka, a kamo li ne za rob-vojnika. — Da se pokaže, kako su ta gospoda možna, to ga samo potrepta po golom pleću neki nadliečnik, kriknuv: »Stark gebaut«, »tauglich«.

Tad ode nada od Janka, pa premda ona ima u sebi nešto bezznačajna, nestalna, to je čovjeku, kad se razstaje s njom, tom varalicom, svejedno kano da se dieli s pravim drugom. Teško bijaše siromašnomu mladiću. Grozne misli jurnuše mu u glavu. Vojska, stari roditelji, ljubeznica, zatim sjeti se svoje liepe a skromne kuće, voćnjaka oko nje, pa onda ona dva biela volka, za kojima je plugom u ruci često puta toli sretno popjevao...

Došav kući sa siedim svojim ocem sjede umah pripravljenju večeri. Stara Kata nije ih pitala, kako su sproveli dan, kakve li glase donose. Dovoljan odgovor na slična pitanja čitao se na licu i otca i sina. Svježi sir i mlieko, te vruću pogaču jeli su naglo, kao što jedu ljudi, kojim posebne brige ne dadu misliti na ono, što se mehanički radi.

Samo jedan put gledao sam polazak na vojsku, i to onda, kad je austrijska vojska prelazila u Bosnu. Pa taj put bijaše mi dosta, da lahko shvatim, zašto slikari toli često predstavljaju nam u svojih radnjah slične prizore. Nu napinjali se oni koliko im drago, teško, da će izraziti točnu fizionomiju hrpe ljudstva, kojoj su oduzete misli bilo kojim načinom, hrpe ljudstva, koja ne zna, zašto i kamo ide gubiti glavu. To je, što oko pojima, al uho još jače uzbudjuje dušu gledaočevu, ono pam-

ti doživotno one bolne uzklrike i vapaje, kojima osobito hrvatski narod obiluje. On, mučenik, boreći se premnogo nevoljom i jadom, bio je prisiljen stvarati rieči, da izrazi te težke boli. Koga da ne zazebe srce, kad čuje:

— Što ću sada crna kukavica?

— Tko će hraniti siroticu majku tvoju?

— Oj vidjet li te jošter za života?

Upravo tako naricala je stara Kata, kad joj je jedinac Janko polazio na vojsku. To me dirnulo. Primakoh se bliže. Vidio sam i starca Mirka. On nije plakao, nu nije ni hrabrio sina.

Tad pomislih, kako naši neki pisci griše, kad crtaju sjedoglavce starce, koji sokole sinove svoje, da se hrabro drže, proti komu? — proti puški. — Malo dalje trlo si je bielim rubcem crne suzne oči čeljade, — čeljade što no je pitalo samo sebe, za koga li će živiti život onaj sivi soko, bijaše to liepa kćerka bogatog šumara.

— Piši nam sinko, zajeca majka.

— Pisat ću, odgovori Janko, polazeć u red na poziv bubnja.

Razstadoše se.

AUGUST ŠENOA

Hrvatsku liepu knjigu kano da progoni teška sudba: njezini ponajbolji apoštoli prerano padaju u hladni grob. Sjetimo se Blažeka, Njemčića i Vraza iz preporoda naše knjige, sjetimo se Dežmana, neumrlog Preradovića i genijalnog Vukelića, pa nam se duša napunja tugom, jer svi pretrgoše svoje umno djelovanje u najljepšoj muževnoj snagi. Koliko satrvenih snova, koliko pokopanih nada!

Ni zadnje ljeto ne moglo se s nami oprostiti bez teška gubitka hrvatskoj književnosti. Mi smo ga drhćuć očekivali, nije nam došao nenanad, ali nas ipak zatekao nemilo, jer ga istom sada podpuno čutimo. Do zadnjeg časa nasladjivamo se prekrasnim umotvori prvog hrvatskog romanopisca, a tek sad je pukao golem jaz, kog će teško doskora izpuniti onako vrstno pero.

August Šenoa preminu 13. prosinca prošle godine.

Onaj crni rub, kojim se za svojim urednikom ovio »Vienac«, obuhvaća cielu hrvatsku literaturu, koja plače proslavljenog pjesnika i pisca. Na njegov rani grob stavlja i »Hrvatska vila« ovaj mali spomen, a sliku pokojnika prikazat će svojim čitateljem u drugoj svezci.

Život slavnog pisca ocrta književni mu drug i dobar prijatelj g. prof. T. Smičiklas u liepu članku, iz kog i mi vidimo glavne podatke.

August Šenoa rodio se 14. studenoga 1838. u Zagrebu od gradjanskih roditelja. Mladost mu pada u doba krutog absolutizma, ali njemu ne podlegnu zanosan mladić, nego sjajnim uspjehom svršši gimnaziju i započe na tamošnjoj pravoslavnoj akademiji učiti prava, da ih kasnije nastavi u Pragu.

Već u to doba obasu svojim pjesmami »Naše gore list« i »Slavonca«, pod pseudonymom Veljko Rabačević. Medju njimi bijaše upravo savršenih, ali sve zadahnjivao neki živi, satirički duh, koj se kasnije dovio svog vrhunca u »Pozorovu« i »Vječnom Židu«, po kom bez dvojbe Šenoa ubra prvi lovor i hrvatskog feljtoniste, kog je dično zadržao sve do smrti, pišuć u »Viencu« zvoje čuvene »Zagrebulje«.

Posle godine 1865, stane u Beču uredjivat »Slavische Blätter« i »Glasonošu«, listove poznatog Abela Luksića. Ali svoj najljepši rad razvi tek u »Viencu« od njegovog prvog

početka (1860.), pa do svoje prerane smrti. Tim radom posta ljubimac hrvatskog občinstva, vrstan pjesnik i najbolji hrvatski beletrista.

Tko ne zna dičnu pjesmu »Živila Hrvatska«, koja njegovu slavu pronosi diljem ciele otačbine. Tko se ne divi krasnim pjesničkim pripoviestim, u kojih bijaše nenadkriljivim majstorom. Bez dvojbe: »Strmogled«, »Vilin prsten«, »Pokladna noć«, »Smrt Petra Svačića«, »Munja od Gabele«, »Kameni svatovi«, »Kugina kuća«, »Opat i žetelica«, »Prokleta kliet«, »Guš«, i »Kakvu Hrvati djecu jedu«, ostaju pravim biserjem hrvatske knjige, dok teče nas Hrvata.

U romanu bavio se mnogo hrvatskom povieću. Od njega je prvi osbiljniji hrvatski roman, »Zlatarovo zlato«, komu vazda ostaje trajna vriednost, jer je taj divno ocrtan život hrvatskih stališa u XIV. veku. Kasnije je to crtanje popunio »Seljačkom bunom«, gdje je već mnogo odlučniji, te se čvrsto bori za slobodu jadnog kmeta, a prot' silničkom feudalizmu. »Čuvaj se senjske ruke« slavi junačka djela senjskih Uskoka u borbi sa mletačkim lavom, a »Diogenes« oplakuje tešku nevolju hrvatskog naroda u XVIII. veku. »Kletvu«, svoje najveće djelo, nije dovršio, premda je radio neumorno, dan i noć, i na samoj smrtnoj postelji.

Osim toga napisao je Šenoa mnogo novela i pripoviedaka, od kojih su ponajljepše: »Prijan Lovro«, »Barun Ivica«, »Mladi gospodin«, »Karanfil sa pjesnikova groba« i »Branka«, premda je ovu potonju kao i »Kletvu« pisao već slomljenim tielom. Kod njega se kan' da pojavilo čudno pojavljenje: čim je više malaksalo slabo tielo, tim mu bivao jači veliki duh! Umro je perom u ruci.

Pokop bijaše 15. prosinca u 3 ure posle podne. Odar bio prekriven cvjetnim vienci (njih 63 na broju), kojimi počasti slavnog pokojnika po svojih sinovih i korporacijah sav hrvatski narod. Nad grobom reče hrvatski književnik g. Ivan Zahar sliedeći govor:

»Ako je ikad hrvatska vila gorko zaplakala, ona će plakati nad ovim grobom, u kog danas polažemo pjesnika, kakvim se stoljeća diče.

A narod hrvatski, koji u neizrecivoj tugi i boli cviećem zasipa ovu grobnicu, tužan gleda po perivoju svojem, kako mu nestaje divnoga

Što su pisali i kako dugo su dopisivali ne znam, nu samo to kažem, da sam skoro suznim okom čitao dopis, što ga je obćina K. priposlala statističkomu uredu prigodom popisa žiteljstva god. 1880. Dopis glasi:

... »stavlja se slavnoistomu uredu, do znanja, da je kuća u mjestu S. pod brojem 12 pusta«.

stabla, očajan traži po vidiku svojem, odakle mu izginu jedna od najsvjetlijih zviezda.

Jer on je svojom mladosti pomladio naš vek, svojom ljubavi otopio srca suvremenika, veličinom duha svoga pomaknuo narod bliže k sreći i slavi.

Jednakim je sokolovim pogledom motrio prošlost kao i sadašnjost, zalazio u zlatne palače mogućnika i u skromne kolibice prosjaka.

U prošlosti gledaše vrle junake, uznosite gospe, ljute silnike i biedne kmetove, kako svaki živi i radi svojim životom, svojim pravcem, al svaki za jednim ciljem, za srećom i slavom domovine.

U prošlosti gledaše kuku i motiku, kako je namislila dvie najkrasnije misli, koje još i danas potresaju našim svijetom i vekom. U tečaju poviesti mnogo puta sirotinja kroz tamnicu nesreće svoje vidi, gdje mu svetli sunce buduće sreće. Jedna je misao oslobodjenje izpod robskoga jarma, druga je misao ujedinjenje naroda hrvatskoga i slovenskoga. Razžarena kruna, pod kojom je poginuo nosilac tih ideja, nije ugasila, nego je razžarila srca Hrvata, te i danas vapimo: sloboda i jedinstvo. A najljepši vienac, koji se vije oko glave davnih mučenika, savio je August Šenoa. Cvieće mu je crveno, bijelo i modro: ljubav, vjera i nada.

Slikajući nekadanje pravo i slavu, stavljaše prošlost kao zrcalo našem stoljeću. Treba nam ljubavi, da svoje ne odnemarimo, treba nam ponosa, da nas štiju, treba nam junačstva, da nam obranimo, što je naše.

Štogod je u sadašnjosti vidio, da radi prama tim idejam, to je vjenčao neuvehljim cviećem uma i srca svoga; a što je vidio nevriedna, to je poražaveo ostrim mačem svoje satire i korbe.

Tako je stvorio divne pjesme i još divnije pripoviedke, u kojih se krasna forma natječe s ljepotom i bogatstvom ideja. »Zlatarovo zlato«, »Seljačka buna«, »Prosjak Luka«, »Prijan Lovro«, »Diogenes«, »Kletva«, ostati će uvijek uzori naše književnosti. Oj tužnih nas, da nam je vječnom koprenom zastrt i onaj dio raja njegovih ideja, koga još ni gledali nismo!

Svomu narodu bio je i biti će svećenik i kralj: svećenik, da pomiruje nesložne življe, da blagoslivlje kriepost a kori nevriednost, i da izmoli od neba spas naroda svoga; kralj,

da prosiplje bogatstvo ideja i da mu kazuje put u tmini historije.

U službi svoga naroda klonule su mu sile, te on u najljepšoj muževnoj dobi svršuje svoj zemaljski put. No dužnostim svojim podpuno je zadovoljio: bijaše ljubezan suprug, dobar otac i vieran prijatelj.

S bogom, mili Auguste! Polazuć tvoje umrle ostanke u cviećem obsipani grob, mi se od njega razstati ne ćemo, te će ga obletati naša ljubav i štovanje, dok god bude obasjavalo sunce bieli Grič, tvoj mili zavičaj!

I mi pristajemo uz tu naricaljku, jer bilo što bilo, bezpristrana kritika vazda će suditi:

August Šenoa bijaše vrstan pjesnik, velik književnik, dostojan premac Gundulićem i Preradom. Vječna mu slava!

August Harambašić

Literarni pokret italijanski godine 1881

Napisao Fran Afrić

I

Italijanska bibliografija pokazuje i ove godine liep uspjeh, prem su zadnjih dviju godina sve umne sile Italije bile zabavljene industrijalnom izložbom i geografskim kongresom, i prem ni političke okolnosti nisu po knjigu bile jako povoljne. U ovo nekoliko redaka nastojat ću predložiti vam u kratko sve, što su važnija stvorili um i pero italijansko, a bude li uzbudalo, osvrnuti ću se i na pređašnje godine.

Prva redom dolazi poezija, koja je zadnjih godina novim smierom udarila sa »*Posthumus*«, kojim je poslijedila mnoz pjesama prečaranih novajlija, al koje su bile zametkom i *Guarnierijem* »*Auxilium*« i »*Rimam*«, te »*Monotoniam*« *Oriani-a*. U to stupi na poprište velikan *Giosue Carducci* sa svojim »*Odi barbare*«, te uvede nov život u poeziju; sila pjesama niknu, sve nategnutih na kalup *Carduccia*, al svi ti *elzeviri* oživješe i preživješe. Nu u toj množini naidješ na pjesme, koje zaslužuju svoje mjesto u literaturi. Takvi su »*Primi ed ultimi versi*« od *Cesaria Testa* »*Papiliunculus*« lirike materijalistično-revolucionarne, koji pokazuju mnogo poetičnoga dara, samo gdje gdje opazit je limitirano naobraženje auktora. Tako je neugladjena forma u »*Parigi, nuove poesie*« i »*Ellenia moderna*« *Ferdinanda Fontana*, al je u njih života pjesnikova. Da ne spominjemo *Bartolci-Fontana* sa njegovimi »*Liriche*«, koje nisu, nego slaba imitacija *Carducci*jevih oda, prelazim na »*Fantasia marine*« *Ivana Marradi-a*. Marradi je već godine 1879. počeo sa svojim »*Canzoni*«, u kojih se pokazao zreli pjesnikom, prem ga kritika one godine slabo sudila. »*Fantazije*« su naravni nastavak njegovih prvih pjesama. U njih pjeva ljubav naravi i umjetnosti, pjeva ljubav žena i mržnju proti gavanom. U prvom je njegova pjesma moćna i jasna, u drugom pak nešto previše na modu razuzdana i — protivna deset zapovjedim božjim. Dojadio mu život, a zato nastoji, da zaboravi na taj život i na sama sebe, te traži lieka kod žena i u vinu. Tomu pak kao naravna posljedica pristaje mržnja na bogatune, koji posjeduju novac, koj njemu manjka. Al sasvim tim su pjesme sjajne i slikami i koloritom, i zvonke i istinite.

Liepe su i pjesme *Edmonda de Amicis-a*, ali ne ima u njih pravoga života. Amicis pokazuje se u njih više kao umjetnik, nego li kao pjesnik; jezik mu je siromašan, a on ne vikaio njim baratati. Najbolje njegove pjesme su one, koje opisuju mirna prijateljska čuvstva,

kako su najlošije one satiričke, da je nemoćuće prepoznati pisca krasnih putopisa »*Spagna*« i »*Olanda*«.

Tunizijsko pitanje dalo je povoda *Raffaellu Giovagnoli*, da napiše prigodnu pjesmu »*Caino e Abele*«, punu srčbe na Franceze i ljubavi do domovine. Uz ove pak izišao je liepi broj pjesama u beletrističkih listovih i prigodnih izdanjih od *Carduccia*, staroga racionalističkog pjesnika, auktora »*Lucifera*«, »*Mario Rapisardi*«, »*Panzacchia*«. Sve su to imena, obljudljena i čašćena u Italiji. Ne bi mi dostalo ni vremena ni prostora, kad bih htio nabrojiti sve ovogodišnje prevode iz klasičnih jezika; iz francuskoga, engleskoga, njemačkoga i novogrčkoga; napomenuti ću samo »*Fiorita di liriche provenzali*« od *U. A. Canella* sa predgovorom prof. *Carduccia*; »*Liriche tedesche*« od *P. Cipolla*; »*Ellenia*« od *Firra Apporti-a*.

Riedko se kad javio i dvorski pjesnik *Prati*, koj je sam svoju školu preživio, da i ne govorim o *Gnoli-u*, *Martini-u* i drugih. Pokojni *Salmini* ostavio je u rukopisu više toga, al njegova slava je sva u »*Polychordon-u*« i u posmrtno izašloj »*Epistola a Faucon*«, gdje pjeva slavu negdanjih Mletaka i današnje sjene, a ne kako je on snivao u dramatičkih djelih. U ovom je pak jedini bio pokojni *Pietro Cossa*. Tek pred smrt napisao je »*I Napoletani del 1799*«, komu je protagonist napuljski admiral i mučenik *Caracciolo*; ali djelo ovo nije pridalo slave neumrlomu pjesniku »*Nerona*«, »*Messaline*«, »*Cleopatre*« i dr. Drugi vrstan poznavalac pozorišta i valjan pisac *Gius. Giacosa* pojavio se sa »*Conte rosso*« na pozorištu, al i on tim svojim djelom nije postigao ono, što si je drugimi svojim djeli dostojno stekao. U ovom je djelu dialog često prost i težak, drugda se opet širi u nepotrebitih liriznih, te mu se tako gubi viernost radi kićenosti. Slabo je uspjela i komedija modenetskog poznatog pisca *Ferrari-a*: »*Alberto Pregalli*«, premda je Ferrari drugimi svojim djeli pokazao svoju valjanost. Pravo govoreć, do danas još Italija ne ima svoje komedije, jer prem su poznata imena *Gherardi del Testa* i *Giraud*, kao dobrih i valjanih komediografa, ipak u svojim djelih je prvi Toskanac, a drugi Rimljanin. Rimljani su i protagonisti *Giraud*ovih komedija, košto su Toskanci osobe u djelih *Gherardia*.

Prije nego li završim prvim dielom ovog pregleda, valja mi spomenuti još nekoliko prigodnih izdanja prilikom ženitbe ili smrti. Takva je oda *Carduccia* svojoj kćeri i *funeraria* na smrt gospodje *Fambri*, da samo najznamenitije navedem.

II

Mnogobrojnije i bolje bje zastupana prošle godine poezija u nevezanoj formi: u romanu. Roman poznatog pisca *G. Verga* »*I Malavoglia*« je možda prvi italijanski (ne govorim o Manzoniu, koj je prešao granice italijanske, te u tudjini probudio pozornost. Tako se o njem jako povoljno izrazio čuveni kritik *Edouard Rod*, sudeć, da bi jedini *Zola* u Francezkoj mogao napisati takvo remek-djelo. Verga je veoma marljiv pisac, te je osim pomanjih pripoviesti u raznih beletrističkih časopisih izdatih, priprazio već i nov roman za tisak. Liepo se da čitati i »*L'undecimo comandamento*« od *Anton Giulio Barrili-a*, jedina mu mana, da se kadgod gubi u sitnarijah. Spomena je vriedan i *Berscio* sa množinom svojih radnja, samo kad nebi kadgod površan bio. Divan je u svojih opisih *Ant. Fogazzaro* u zadnjem romanu »*Malombra*«, samo škoda, što prečesto personificiranje svega, što ga okružava, čitaoca brzo umori.

Najbolji ženski roman je »*Cuor infermo*« od *Matilde Serao*, liepa psihologička studija, škoda samo, što na nju uplivaju ponešto francuski romanopisci. Vrstna je u risanju, ali ga kadgod prečesto rabi. Isto valja za njenu sbirku pripoviesti: »*Raccolta minima*«. Uz nju nižu se »*Castigo*«, »*Iride*« od *Necere*, »*Vita intima*« od *Cordellie*; »*Prima di morire*« i »*Troppo tardi*« od markize *Colombi*; pripoviesti od *Ida Baccini*, *Cordule* i *Napoleona Corazzini* (*Singhiozzi*).

Gori navedena imena dobro su poznata i u pedagogičkoj literaturi, te ne mogu na ino, van da napomenem, premda strogo po stvari amo ne spada: »*Le quattro stagioni*« od *Paoline Conti-Carotti*. Ova knjižica u formi pripoviesti nije van pučka čitanka za djecu, al napisana načinom, koji ne samo olahkočuje trud učitelja ili roditelja, nego i zbilja koristi učenikom.

Duhoviti dopisnik »*Fanfulle*« *Folchetto* napisao je suvremeni roman iz života parizkih pelivana »*Là, là e là*«, koj se, premda nije sastavljen po pravilih romana, ipak rado čita. Vriedni auktor »*Spartaka*« *Giovagnoli* voli klasične predmete, pa je napisao čislo liepih romana, ko: »*Saturnino Opimia*«, »*Plautilla*« i »*Faustina*«.

Ne ću nabrajati »*Racconti militari*« od *Edoarda*, »*Deserti*« od *Colacita*, »*Bandiera nera*« od *Medora Savini*, ne bih bio naskoro svršio, a ovaj kratki pregled postao bi suhoparnim katalogom.

Dopustite mi još nekoliko rieči o znanstvenom dielu literature, pak sam svršio. Izmed najvaljanijih historičnih djela valja mi napomenuti »*Pisma brate Verri*«, sabrana po Dru.

Verri-u, pa učeno i kritično djelo *G. De Leva* „*Storia documentata di Carlo V. in correlazione all'Italia*“, kojoj ciela Italija željno očekuje konac. Djelo *Franje Bertolinija* „*Storia d'Italia dal 1814—1878. parte seconda (1849—1878)*“ nije jedno od najboljih, buduće slabo razdijeljeno. Ovamo pribrajam i marljive monografije *Formentini-a* o Milanu pod španjolskom vladavinom i *Molmenti-a* o privatnom životu u Mletciji od početka do pada republike. Žalit je, što su usljed smrti *Mavre Macchia* prestali izlaziti „*Annuari storici*“, ta jedina popularna poviest u Italiji. Rodoljubivih je pisaca pokušalo opravdati djela narodnih mučenika, ko što *F. Alvise* uspomenu *Maramalda*. Svoje pak naume i namjere pripovijedaju drugi, ko starac *Avezana* svoje djelovanje u bitkama za slobodu Italije počam od bune 1821. do obrane Genuje i Rima 1849., bitke kod Capue 1860. i boja 1866. Sva ova djela spadaju u liepo ono čislo historično-patriotičke biblioteke Cattane-a, Vannucci-a, Settembrini-a. *Bonghi* pridoda svojim „*ritratti contemporanei*“, „*Disraeli e Gladstone*“, nove dvie

slike. Ovim se djelom najbolje mogu pribrojiti putopisi *Amezage* „*Assab*“ i *Alberti-a* „*Nuova Guinea*“.

Od književnih i artistskih djela napomenuti ću „*Dizionario biografico degli scrittori*“ od znamenog *De Gubernatis-a*; „*Studi di letteratura contemporanea*“ od *Capuana*; *Ad. Bartoli* „*Scenari inediti della comedia dell'arte contribuito alla storia del teatro popolare italiano*“; „*Ricordi intimi*“ o Heinu od gospodje *Emden* i „*Dizionario di igiene per le famiglie*“ od čuvenog *Mantegazza* i *Necre*. Ne bih naskoro svršio, kad bih htio nabrojiti sve članke i spise prvoga u raznih italijanskih listovih, a teško da bih dospio, kad bih i sve htio, navesti sve, što je napisao, *Yark la Bolina* o moru, mornarskom životu i odgojivanju, ili *Paolo Lioy* o raznih prirodoslovnih granah. Sve su to spisi, koji će preživjeti mnogo učenih njemačkih djela, a od kojih i narod više koristi crpi, nego li će ikad tko od *Büchnerove* kakve knjižurine. Kritički se rad osobito bavi starijimi pisci, pa su o tom izašli od *G. I. Ferrazzi* „*Torquato Tasso studio biografico-*

critico-bibliografico“. Pisac je dobro poznat svojim djelom o Danteu, pa se za to i znatiželjno očekuje njegova kritika o Ariostu. *Paganini* napisao razpravu ob odnošajih *Petrarke*; *Metsticia*: „*conversione letteraria di Leopardi*“; *Chiapelli* „*opere e vita di Cino da Pistoja*“; *Trevisan*: „*I sepolcri di Ugo Foscolo*“; *Villani*: „*Mabchiavelli ed il suo tempo*“; *Berti*: o *Gioberti-u* i njegovoj filozofiji. Velikan *Carducci* i na tom se polju vrstnim pokazao svojom metrikom XV. i XVI. vieka. O tom predmetu pisao i *Ellore Stampini* u svojem: „*Le Odi barbare di G. Carducci e la metrica latina*“, komparativnoj studiji, u kojoj dokazuje, koliko bi se još rimskih metara u italijanskoj pjesni upotrebiti moglo. Ne ću napominjat učene članke i spise *Nencioni-a* ob englezskoj, španjolskoj i italijanskoj literaturi, ni *Ciampoli-a* sa svojimi ruskimi i drugim književnici, preveć bi mi trebalo i vremena i prostora, te za taj put završit ću time, obećav vam čim prije koju progovoriti, budete li me hteli slušati.

R I E K A

(K slikam)

Položaj Rieke, kada s mora prama luci ploviš, ne da se točno opisati, jer kvarnerski zaljev nije jednoličan, već je na više mjesta more otišlo u kopno i stvorilo zatone i zatoniće. Sa zapadne strane zalieva uzdiže se velobno Učka gora sa vilovitom Velom Učkom, a do nje drugi kameniti vrhovi, pod kojima se bjelasaju razna mjesta. Gradić, koj se tamo sa sjevero-zapada svio i starimi zidovi opasao, zrijući s te visine na plavetno more, zove se Kastav. Ono pod njim tik mora utisnula se Preluka, poznata sa svoga vjetra. Do nje evo ti Volovskog, koje dobilo ime od Volosca, ili kako drugi hoće, sa trgovine sa volovi. Malo je, ali milo je, krasno je, kao da se iztaknulo na pozornici. Čim dalje, postaje žal sve to bujniji. Tu ti je dražestna Opatija sa opjevanom vilom Angolinom, dalje Ičići, liepa Ika, sa plemenita voća poznati Lovran, biele Mošćenice, a nad morem još i Bersec, gdje se gnjezde traženi modraci. Koli divna mjestanca, kao da su od morske pjene sazdana, kao da ih ono talasajuće nosi!

Svrneš li okom na desno, evo ti tamo na staroj liti Trsat grada, pak druga mjesta, ta kršna gnjezda primorskih sokolova. Pred tobom se opet iz gustih maslinjaka nalukavaju Kostrene, daleko poznate sa vrstne kapljice, a preko mora Kraljevica i pusti školj sv. Marka. Nu treba, da je položaj Rieke još i čarniji. Iz morske modrine niknuše tri bratska otoka: Krk, Cres i Lošinj, a priroda im oko čela ovila jedan vienac, vienac lovorike, mirte i mirisave ruže.

Rieka je mjestimice na svojoj arhitekturi izgubila, nu ipak se vidi, da kroz starodavne joj zidine struji pomladujuć duh. To svjedoči donji grad, koj se tako liepo razkrililo u ravnici tik mora.

Riečka luka je prekrasna. Čovječja ruka zasipala je strašne dubljine i još ih zasipava, lamajući kamen u susjednoj Martinšćici i svažajući ga ovamo. Tu bijaše vreve, vike i trke, kao kod svih velikih gradnja, ali i nesgode, kad je ono g. 1878. jedan dio luke migom u more propao. Bijaše to velika šteta, nu od ljudi ne postrada nitko.

Na oširoku »Quaiu«, s kojega vode u more liepo izklesane stube, vrvili tada radnici, nu sad se već tu porjedali trgovački brodovi raznih naroda, kako to svjedoče zastavice navrh jarbola. Roba se tu skrcava i nakrcava, a čine to »facchini«, kojih je na Rieci velika množina. Osobiti su to ljudi. Lice im je obžgano, prsi razgaljene i obojadisane jarkimi traci južnoga sunca. Glavu im pokriva obično kapa, koju nahere ili na tjeme nabiju; hlače su im od modre prtenine, a opasuju se crvenim pasom.

Nu ima medju njimi i siromašnjih. Halje su im od krpica kadkada tako izžarane, kao zemljovid, predajući više državica u raznih bojah. Ovi su »facchini« i ponosni. Kad ga gledaš sažaljivo, ošine te svojim crnim, žarkim okom, da ti krv u lice skoči. Oni su i čuvstveni. Uvriedli li jedan drugoga, dotje i do šaka, nu na brzo se primire, kad ih zagleda »forestiero« (stranac).

Na »Quaiu« vidiš i natovarenih mula, pak oprčenih magaraca, koji dodjoše sa svojimi gospodari preko Učke gore, sa nekoliko vreća ugljena ili s kratkimi drvi. Ima i Čičkinja sa živadju, pa ako je i okrpna i obžgana, glavu ipak pokriva bieli rubac. Tamo se opet spremilo nekoliko dječaka, da hvataju ribu. Posjedoše pruživ noge prama moru, pak bacaju svoje povraze, ne bi li za objed ili za večeru ulovili koju ribicu. Tuj se opet porjedali »traghetti« (brodice) iz Istre i Krka, nakrcani kratkimi drvi, »boduškami i mačići«, čekajući kupca. Mjeseca svibnja i lipnja doplove na Rieku i iz daleke Grčke, a nakrcane su samimi željvami ili kornjačami, koje ovdje za jeftini novac prodavaju. Kada se traghet izprazio, tad na nj' krcaju vreće i drugu robu, a posjednu i ljudi, da krenu preko mora bilo u Istru, bilo na otoke. Tih brodica ima uvijek poviše, a ugodan je pojav, da se na njih italijanska imena sve to više gube, te ih ozivlju liepimi hrvatskimi, n. pr. »Moja želja«, »moj mir«, »pomoz Bog«, »Danvor« itd.

U luci ima velikih brodova, parobroda, trabakula, bra-gozza, ali i malih barčica. Ove su porjedane uz kraj, a u ljetu prekrivene bielim platnom, »tendom«, koja te čuva od žege. Vesla su uvijek pravna, a i gospodar je posjeio i pušec ili driemajuć čeka, da koga pozove. Čim bi se približio, odmah se digne, pozdravi i svoju barku riećmi: »Un batello signor, un batello« nudja, te ju brzo odputi sa kamenita stupa.

Ugodno je sjesti, pak se malo povezt. Kada prolazi kraj kojeg velikog broda, vidiš tekar, kako je ogroman, a kako tvoja barčica neznatna, pa ipak uz svu težinu i jakost svoju, spona i kvake svoje, pukne kao ljuska od oraha mekuš, kad se o greben nasuka. Tko bi znao, kud je već plovio, tko bi pogodio, kud su ta ogromna sidra morsko tlo već grabila, ali tko bi i nagadjao, kakva će ga sudbina stići!

Mnogi brodovi imadu s prednje strane kip Kolumbov; kip mornara, kako prstom kaže na morskou pučinu; kip bl. dj. Marije, a uza nj zabilježeno i ime broda. Kad se izmedju one vreve brodova odtisneš na pučinu, iznenadjuju te u veliko galebovi, koji čas kruže u zraku, čas se spuste i zaplove titrajućim morem. U moru uočiš pred-

mete, nalik velikim bućetinam ili tikvam. Od željeza su, šuplje i usidrene leže na moru. S gornje strane imadu velike i jake karike. Ove na oko čudnovate predmete zovu »bove«, po našu »plutače«, a služe tomu, da se brod može usidriti i pred lukom, ako mu je radi vjetra nemoguće u nju unići.

Čim te dalje tvoja barka nosi, sve to življe dišeš. Malo koga sastajemo, nu tamo se približuje jedan traghet; čelo mu i prveno jedro razapeše, leti brodica i reže, da je milina gledati. Dodjoše i bliže, a mi im dovikosmo »sretno«, jer ako gdje, to treba, da na moru dobri Bog čovjeka čuva. Zekrenuše jugo-zapadno, plove prama Iki. Brodica biva sve to manja, dok nam se pričinu i poput točke, a napokon se izgubi. Nu evo tamo pojavio se je velik brod, a jedra mu se nadimlju ponosno. Gospodar barčice nam reče, da dolazi iz Marsilje i da mu je vlastnik neki bogati trgovac na Rieci. Liepo, preliepo je to gledati, kako se malo po malo primiće, kako dostojno plovi.

Kada brodovlastnik svoj brod opazi, spremi i barku, pak mu u susret plovi, da vidi, kakov mu je, koj je put prevalio; da čuje, nije li ga koja nesgoda snašla. Zanimivo je gledati, kad brod u luku skrene. Već iz daleka odabere povoljno mjesto, gdje će se usidriti i malo se po malo primiće, a da ne bude sila prejaka, to se još vani podmotaju jedra, Mornari se penju po užetih poput vjeverica, jedan ovamo, drugi onamo, da je to za pozamca milina gledati. Kada je brod pristao, zaštropuću lanci jednoga, a posle drugoga sidra; on se usidrio.

Koliko je veseo i zadovoljan brodovlastnik, kad mu brod neoštećen prispio, a još k tomu i dobro trgovao, toliko su veselije žene, koje uz rivu pristaše, da brod pričekaju. Kako uvijek, tako se i sada pribralo svijeta, jedni da vide brod, drugi da čekaju kojega znanca ili prijatelja. Žene ne čekaju ni jednoga ni drugoga, već čekaju svoga muža, koj je na brodu mornarom i kojega nisu možda više godina vidjele.

Čim se brod više bliži, tim su one nemirnije, kao da stoje na živoj žeravici. Propinjući se iztiju glave, traže očima po brodu, dok si pune veselja muža i opaze! Oh, kako im se oko zakriesi, kakvo zadovoljstvo sa lica čita, nu koja ih tuga i bol ovije, kad opaze muža, koj im se bolestan vraća, ili kad ga koja zalud traži očima, jer ga valovi pokopaše. Neopisiva ju obuzme bol, čekala tu na rivi neuztrpljivo, čekala i sa dječicom, ali ga nije dočekala. Uboga žena!

Kada se brod ukrcao i kapetan svoj posao i u lučkom uredu obavio, treba robu izkrcati. Sad opet zavrvi

s »fachini«; tuj se nabija, važe nosi, silazi i ulazi, zapovijeda, viče i pjeva. S jedne strane radnici silaze izkrcavajuć robu, s druge opet ulaze i ukrcavaju kameniti ugalj ili druge stvari. Radi se od uranka, pa do mraka, a sve to za nekoliko šestica na dan. Na vrećah ili među bačvama radnici i prenoćuju, pa kad u jutro otaru oči, što zagledaju? Tamo u prikrajku broda tinjajući oganj sa začadjanim kotlom, u kojem mu se kuha njegov hljebac, kus žute palente. Rano i kasno, u ljetu i zimi, po danu i noći, uvijek bieda, uvijek nevolja. Nu jedno imadu, jedno ih ipak u velike tješi, imadu svoj zavičaj. Sretniji su od onoga broda, koj krcan za koj dan odlazi u bijeli svijet.

Trgovina je na Rieci prilična. Godine 1878. uvezlo se je 7353 metričnih centi robe, a izvezlo 229.591 met. centi, nu otkada magjarska vlada englezkomu društvu »Adria Steamship Company« podjeljuje godišnju podporu, od onda se trgovina znatno digla. Godine 1879. unišlo je u riečku luku 80 parobroda i uvezlo 53.000 m. centi robe, a izvezlo 750.000 m. centi. Ukupni prihod iznašao je do konca listopada 55.660 forinta. Da bude odprema što bržja, protegnule su se tračnice sve do luke, a njimi so-poće brzovoz, odvažajući robu na kolodvor.

Kad si liepu i živahnu luku ostavio, promieni se brzo fiziognomija grada. Od luke vode ulice u nutrinu grada, nu već su se i tu poredale visoke sgrade. Tuj stoji i pomorska oblast, pak guhernij, pred kojim se otego malo šetalište, zasadjeno pistacijami i drugim zimzelenim južnim drvećem i grmljem, i tako ti je na Rieci vjekovito proljeće, vjekovito ljeto.

Kreneš li od Mola, gdje parobrodi sa putnici pristaju, ravno tik Caffè Europa, to si u najljepšem dielu grada, u najljepšoj ulici. To ti je Corso. Duga je to i široka ulica, koju obrubljaju povisoke kuće, a među njimi uzdiže se i gradski zvonik sa urom i na vrhu razkriljenim željeznim orlom. Cijeli Corso razsvjetljuju plinovne svjetiljke na visokih, željeznih stupovih, a kad gore, pak su još tomu razsvjetljeni dućani, tad je čarno Corsom proći. Tuj je dućan do dućana, a padaju ti u oči osobito oni, u kojih je nagomilano južno voće.

Na Corsu svira za blagdana i gradska glasba, a želiš li razgledati riečki svijet, potrudi se ovamo. Opaziti ćeš nošnja, koje bi zamao drugdje u domovini tražio, vidjeti ćeš i lica, koja će te u veliko zanimati, a pasti će ti u oči, da se mladi muški svijet više kiti od ženskoga. S proljeća i ljeti ima tuj tolikoga šara, toliko raznih moda, da te to u veliko iznenadjuje. Za ljetne žege Corso opusti, jer samo onaj izlazi, kojega na to posao tjera, nu s toga oživi pod večer, kada ovuda vrvi svijet. I sad izadju krasotice, spustiv preko glave posve lahku koprenu, dočim mužkarci lahkimi odieli i hladilnicami u ruci ublužuju nesnosnu vrućinu. Nu još su tu i drugi ljudi, koji nastoje žedju ugasiti, nudeć ti hladnu limunadu, koju raznašaju u velikih zemljenih posudah.

Osobit je opet život pred kavanami i to pred Caffè Europa i Caffè Marittimo Mercantile, gdje se sastaje primorski živalj. Od jutra do kasne dobe ima tuj pomoraca i riečkih principala ili brodovlastnika; amo se navraćaju i kapetani nadošlih brodova, tuj traže svoga znanca ili prijatelja, da ga pozdrave, ili da se s njim izljube. Ovdje vidiš ponajveć ozbiljna lica, bila ona mlada ili stara. Tuj su pomorski častnici u raznih uniformah, a govore hrvatski, francezki, talijanski, inglezki, grčki; ovdje se razpravlja i govori o moru i pomorstvu, ovdje se o njem i čita. Novine »Il Comercio Gazzetta« i »L'osservatore Triestino«, koje skoro jedan viek izlaze, najobjavljenije su i pomorcima veoma potrebite. U njih mu je naznačeno cijelo kretanje austrijskoga i talijanskoga brodovlja, u njih čita pomorski kapetan, kako mu je drug ili prijatelj od-plovio, nu u njih se čita i o dogodivših se nesrećah i nesgodah u pučini morskoj. Munjimice se pronese glas gradom, kad koj brod nastrada, svačijega se to srca kosne, a naročito brodovlastnika i kapetana.

Skreneš li od Corsa zapadno, dolaziš na Corsiu Deak, na koju se pripaja liepa Strada Alessandrina, zasadjena platanami. Kad si minuo kapucinski samostan zagledaš i kolodvore: jedan sjeverne, drugi južne pruge. Sučelice od njih stoji Hôtel de la ville, a kad si prošao kraj tvornice duhana, zaustavlja te krasan perivoj, kojemu se straga uzdiže velebna sgrada, do koje vodi bijeli put, obrubljen raznim nasadi. To ti je carska pomorska akademija.

U ovom dielu grada pružila se i Via del pino, dobiv ime od krošnjatih pinija: tuj štropecu i mlinovi na jakim potoku.

Kad si opet ostavio Corso i krenuo izpod gradskoga

zvonika, došao si u stari grad, kojega označuju kratke i uzke ulice, potaracane kamenitim pločami. Ovdje su i dvie crkve: stolna crkva i crkva sv. Vida, građena u rotundi i bogato mramorom ukrašena. Stolnu crkvu dala je promicati obitelj Wallse, dočim je za drugu zaslužna grofica Uršula Tannhauser.

Uzkom uličicom dolaziš na »Piazza Mulleri.« Ugodan, preugodan dah odaje, da se približuješ trgu, na kojem se prodava voće. Želiš li znati, kakvog voća ima Rieka i okolica, to se amo potruđi. Filjarice obrubile su trg na četiri strane, te ti pod svojim platnom nadkrivenimi šatoru nudjaju krasno voće. Tuj je prasaka, armulina, smokava, limuna, jabuka, groždja, naranča, mendula, u tolikoj množini, da se čovjek tomu čuditi mora.

Stari grad leži na podnožju vrha Kalvarije, a ulice, koje se ovuda križaju, tako su uzke, da mjestimice kola ne mogu proći. Radi žege je to praktično, jer kako su ulice uzke, a kuće visoke, to su one hladovite, nu s druge je strane to i nepraktično, jer ima dućana tako mračnih, da u njih vjekovito svjetlo gori. U tih ulicah može susjed susjedu preko prozora dobro jutro nazvati, a ako ga volja i ruku mu pružiti.

U zabitnih ulicah ima i »osteria.« Skreni unutra. Ima ovdje svake vrsti radnika, a ima i mornara. Dugačka soba ujedno je i pivnica, ta teško je u pećinu pivnicu uklesati, nu ne zove to krčmar pivnicom, već konobom. Oko dugačkih, drvenih stolova posjelo, da se kripi. Jedni piju crnog, gustog Dalmatina ili Bodulca, drugi opet vince žuto kao zlato, istarsku ili kostrensku žuticu. Na stolovih leže kolobari od tiesta, nekoji ih lome, u vino umaću i jedu. To su hruštini, baškoti i škarnice; pecivo, koje se na tvrdo peče. Malo po malo vince krvcu ugrije, tad uzplamt, ili kako vele, tad se upali srce na igru. Jedni igraju na talijanske karte briscule i tressete, drugi prstenjaju; a igraju za čašu vina, koj izgubi, taj plati. Zanimivo je ovo kartanje, jer se igrači o kartah slobodno razgovaraju i zavaravaju. Kad prstenjaju, onda puno viču, a i ovi igraju na vino, dakako po volji. Sjednu sučelice. Koj će prvi, taj stisne piest, digne ruku u zrak i vikne: due, tre, cinque i izpruži na stol dva, tri ili pet prsta, a ako to drugi u naglosti i zavaravanju ne učini, izgubio je partiju.

U takovih se osteriah kadkad jako buči, mislio bi potukoše se i na nože poklaše, a kad tamo, oni se igraju, a više se više od navade, nego li od potroška. Dva, tri Talijana buče više kod litre vina, nego li naš seljak Zagorac, kad u društvu Vinku Loziću i pol hektolitra žrtvuje.

Kad si na Rieci, ne propusti, da ne bi vidio i razgledao villu i perivoj baruna Vranicanija. Kod željeznih se vrata najavi vrataru, te zaputi liepimi stazicama. Koli bujna flora! Putiće obrubljaju mirte, ružmarin, metvice, pavenke, perunike. Tamo se uzdižu visoke pomelepe zastim lišćem, a do njih bielocvjetne aloje, silne agave, ukrašene sa tisuću i tisuću cvjetaka. Ovdje su opet maljušni kaktusi, puzajući po zemlji, ili se poput zmija propinjući, dočim je uz zid na dva do tri metra visoko porasla Opuntia Ficus indica, silan kaktus, kao smokva velikim, crvenim plodom. Nu ima tuj i zastupnika iglastoga drveća. Ponosno se razpružio cedar, spuštajući ugledno svoje grančice, a do njega se osovija pinija s velikimi česerikami, te se iztaknule piramidalne ciprese. Posjedni na klupu, pak se razblažuj, nasladjuj. Jednim se mahom prenese misli iz umjerenoga u vrući pojas, gdje su porasle mnoge od ovih biljaka. Kad iz lovorova ili maslinova grmlja dopru do tvoga uha i biljajasi slavuljevi: tad ti se duša raztapa, a da budeš do kraja s milinja opojen, uzpni se na pergolu (svod) povisoka ljetovnjaka i metni odavle pod oko kraj od Učke do Raba, od ovdje do Kraljevice, pak onda kruži kamenitim vrhovi i svrni pod konac na plavetno, hrvatsko more. Dan, kad si posjetio ovaj perivoj, ostati će ti nezaboravan, a još i više, ako si bio na pergoli onda, kad za ljetne večeri sunce zapada. To je riedak, to je svečan dan!

Još je na Rieci i drugi perivoj, kojeg ne propusti posjetiti. Tudjinci ga nazvaše »Giardino publico«, nu od starine zove se Cecilinovo. Svaki dan polaze tamo kola i voze za jeftinu cienu. U ovom je perivoju lovorika tako na gusto porasla, da se čovjek između crnih stabala ne može provući. Mjeseca travnja tisuću se žutih cvjetaka iztiče među tamnim lišćem, a naokolo cvatu bujno suručice, pavenke, ružmarin i mnogo južno bilje, a gizdavam se nakitom odlikuje Viburnum Thynus. Ugodni putići obrubljeni su kamenjem, koje ukrasuju modrocvjetne perunike, dočim zamašne hrastove povija bršljan, a uz njega bujno

je porasla breberina i pjegavolisti Smilax, koj je ovdje i oko Rieke veoma običan.

Kako Rieka kraj mora leži, značajna je za nju pescheria (ribarište). Kreni iz Corsa u Via del Teatro, pa kraj pravoslavne crkve najprije na Piazza Urmeny. Ovdje je malo, ali ugodno šetalište, zasadjeno zimzelenim drvećem i grmljem, a s jedne mu strane liep zdenac, u kojem voda titrajućim i neprekinutim slapom pada. Voda je u njem vrstna, a osim ovoga ima Rieka i drugih znatnih vrela, među kojima se iztiče vrelo Sasso bianco, a sva ta vrela imadu stalnu godišnju temperaturu.

Na desno od šetališta padaju ti u oči prodajni triemovi liepo izvedeni, a kad si preko njih prošao, evo te pred ribarištem.

Duga je to sgrada, ulaznimi i izlaznimi vratu, u kojoj se na dvie strane poredali ribari sa ribami. Svaki je na daske položio svoje od vrbinja spletene košare, pune raznih morskih riba, raka, rakovica, sipa, liganja, mrkača i hobotnica. Čudan je tuj dah, pa ako mu nisi vičan, na skoro ćeš pescheriu ostaviti. Ribari stoje pred košarami golobradi, zasukanih rukava i obžgana lica, te ti nudjaju ribu. Osobito ti u oči upada žutkasto-crvena vrst raka, sploštena tiela, koje »scampi« zovu. Hrvatski se zove ova rak kanjoć, a Latin ga krstio Nephrops norvegicus, jer ga ima na norveških obalah, pa kako vele u Kvarneru i nigdje drugdje. Početkom rujna poplave zaliev osobite barke »bragozzia«, a odavaju se već iz daleka narančasto-žutimi jedri. Dodju Čozoti iz mletačkoga mjesta Chioggia, da u Kvarneru do proljeća ribare. Dovuku sobom 50—60 bragozza, sa 250 i više ribara, a za vrijeme boravka pohvataju do 400.000 kilograma ribe u vrijednosti od 60.000 forinta. Dok Čozoti u zalievu ribare, ima i na Rieci obilno ribe, a uhlite osobito mnogo oslića (Merlagus vulgaris). Nekom prilikom nabrojio sam 138 košara od te dobre ribe, nu ipak nije tako tečna, kao iz bakarskog zalieva, ili iz drugih strana hrvatskoga primorja. Čozoti potežu kadkad mrežu od Rieke do Kostrene, što traje i po tri do četiri ure.

Pred ribarištem ima na stolovih i škrinja, punih sa ugori, koji se poput zmija vijugaju i motaju, nu ima u škrinjah i školjaka: sićaka, ostriga, kapica, prilipaka, klapunica i kopita.

U ribarište dovadja se voda cievmi, jer se njom riba polieva i svježi, nu uza sve to se riečki ribari u pismo razume. Ako dvojiš, da ti je riba svježja, to će ti se ribar nudeć zaklinjati, reziće ti u škrgah pokazivati, da su liepo crveni, nu uz sve to lahko te prevvari, jer škrge crvene bojadišu.

Od ribarišta skreni preko pomenutoga trga iztočno, pak si došao do najjače kucavice Hrvastine na Rieci; došao si na Fiumaru. Kako milotno žubori ovdje sladka hrvatska rieč, a ujedno se tuj podigao najveći bedem Hrvatskoga — hrvatska gimnazija. Ova Fiumara svijet je za sebe; tuj je u starom koritu Riečine ciela šuma od jarbolja. Ima Hrvata iz Splita, Šibenika, s otoka Visa, Brača, Paga i sa Kvarnerskih otoka; jedni dodjoše vinom, drugi uljem ili inom robom, n. pr. drvi, dugami, kapulom (lukom). Liepo je gledati brazzeru, kad je nakrcana velikimi bačvami, koje su pune fina ulja. Tu je vrela i vika kao na sajmištu, roba se ukrcava i izkrcava, da sve rebra na brodica pucaju, a ta halabuka traje do podne, kad se zvono oglaš. Sad sve zamre, sve se sprema, da što založi i da malo odpočine. U kutu ili prikrajku broda pucketa plamen, na kojem se objed pripravio. Zdjelu postave na krov broda, gospodar posjedne na čelo, a družina oko njega, te tako jedu. Kotao se prevrne, palenta izpadne na dasku, a gospodar ju žicom ili konopcem razreže u toliko komada, koliko je družine. Posle objeda povade svoje kratke lulice i odbijaju guste dimove. Gdjejoj se pruži i na vreću, prisloni o bačvu, ili se protegne na krovu broda i tako počiva.

Kada je brodica izkrcana, opet su pune ruke posla, nu prije nego li na put krenu, valja ju očistiti i popraviti, ako se na njoj što pokvarilo. Najprije peru krov od broda. Po dugom konopu spušta kacu u more i diže vodu. Jedan polieva, a drugi metlom pere. Obaviv taj posao, očiste i jarbole, a zatim se spuste u čun, te brodicu na okolo liepo očiste.

Lučica na Fiumari protegnula se sve do mosta, pod kojim Riečina u more utiče, u bijaše prije i korito ove vode. Za vladanja carice Marije Terezije izkopaše Riečani novo korito, a staro pretvoriše u pomenutu lučicu. Uz nju porasle su zamašne platane, a u njihovoj hladovini opet je vrelo, kojem se kamenitim stubami silazi. Ima tu i po-više »kazota«, malih daščara, u kojih trgovčići raznu ro-

potariju prodavaju. S lijeve strane uzdižu se kuće, a u njih dućančić do dućančića, pred mnogimi stoje badnjići, puni slanih sardelica, koje mornari rado sa palentom troše. Te su »butižice« tako pune robe, da se čovjek u njih jedva okrene, a prodavaju one stvari, koje nadošle brodice ponajviše trebaju.

Veći dio kuća posagrađiše na Fiumari grčko-istočni Hrvati, došavši na Rieku g. 1768., a za vladanja carice Marije Terezije. Njezin sin Josip II. odstupi naseljenikom i bezplatno zemljište, na kojem sagradiše crkvu i župni ured. Na kraju kuća, s lijeva od mosta, stoje velika željezna vrata, a nad njimi dva kamenita kipa. Ovuda se ulazi u »Scoglietto«, najveće riečko šetalište. Drveće poraslo je tuj u četiri reda: u dva reda zasadjeni su omašni kostanji, u dva poviške platane, a samo tu i tamo prodiere svojim srebrnastim lišćem po koja topola. S jedne strane teče Riečina, a s druge njezin jedan rukav, i zato je ovo šetalište preugodno, pa ipak pusto i mrtvo, jer Riečani riedko amo zalaze. Naći ćeš ovdje ponajveć djake, gdje uče, ili učeć se uz knjigu odmaraju.

Iza »Scoglietta« uzdigoše se silni dimnjaci, iz kojih se crni dim vije, da i bližnje pećine pocrniše. To su dimnjaci papirnice Smitha i Meyniera. Preko šetališta dvie su kožarnice. Kože nabavljaju se u nas, a koru za učinjanje dovažaju iz gorskoga kotara. Kako i brodovlje svoju opremu rabi, podigla se na Rieci i tvornica za jedra i konope, gdje od ovih na godinu nekoliko tisuća kilograma

sasuću i prerade. Još je tu i tvornica magala, sapuna, svietlećega plina, koja parostrojem od 4 konjske sile radi; tvornica za priredjivanje riba, a kako su Riečani veliki ljubitelji maccharona, to ni ona ne manjka, a tvore u njoj i ostale tjestenine. Dvie takove tvornice potroše na godinu nekoliko tisuća kilograma brašna.

Osobito važni industrijalni zavodi su dilji ili škver, na kojih se grade brodovi. Ima ih poviše, a nekoji principalu imadu vlastite dilje, nu kako brodovi na jedra sve više propadaju, to su i dilje ponajveć puste. Uz nje znamenita je tvornica Stabilimento tecnico, gdje se produciraju parni strojevi za brodove, te njihova vrstnoća bijaše prokušana za pomorske bitke kod Visa g. 1866. U svoj monarkiji i izvan nje na glasu je tvornica u Riečicah, mjestancu, koje leži izvan grada, a nedaleko mora. Tuj se tvori ono strašno i nepobjedivo oružje, silni torpedi. Prvi torped zamislio je Luppis, kapetan austrijske mornarice, a njegovu je misao oživotvorio vlastnik tvornice Roberto Whitehead (Weithed). Svatko se torpeda još iz zadnjeg rusko-turskog rata sjeća, kad se i glas pronio bio, da su Whiteheadu spisi ukradeni i da je tajna torpeda otkrivena.

Dalje Riečica, u Cerovici, uzdiže se tvornica kemikalija, ustrojena prije trideset godina. Ona radi parostrojem od 25 konjskih sila, ima dvie velike olovne sobe, 4 kotla za koncentriranje kiselina i 4 peći za sumpornu sodu. U ovoj se tvornici proizvadjaju solična i salitrena kiselina, pe-

lična sol, amonijak, solik i modra galica. Priznati se mora, da je obrtna industrija u svoj Hrvatskoj na Rieci najbolje razvijena, te se dnevice i sve to bolje razvija.

Pitat ćeš pod konac opisa, kako je sa magjarizacijom Rieke. Vrlo slabo. U dolnjem je gradu Corsia Deak, Piazza Urmeny, Kossuthova ulica i magjarski napis na pošti. To ti je sve! Magjarski čuješ vrlo riedko, pak i toga nestane, kad si minuo Corso, te se zaputio u stari grad ili na Fiumaru, a blažen si, kad prodješ mostom i stupiš na Sušačko tlo. Uz sam most koči se hrvatski stieg, s kojega se za blagdana i u drugih sgodah vije hrvatska trobojnica. Tuj je Jelačićev trg, ulica kralja Zvonimira, broderska ulica itd. Na Sušaku ima liepih kuća, a naročito se iztiče ona, u kojoj je smještena obća pučka škola. Još su ovdje tri tvornice: tvornica voščanih svieća, tvornica tjestenina i tvornica željeza, a preko Sušaka vodi Lujzijana, a s druge strane cesta iz Bakra preko liepe Drage, te je ovdje veoma živahno, naročito pod večer, kad se nekoliko stotina djevojaka iz papirnice i tvornice duhana kući vraća. S jedne strane pada ti u oči kip bl. djevice Marije; ovuda uzlazi se kamenitim stubami čudotvornoj majci božjoj na Trsat. Na Sušaku je i tiskara, ured trsatske občine, financijalna i oružnička postaja, ljekarna i mnogo dućana.

D. Hirc

Hrvatsko kazalište

Hrvatski je kritik u najnepovoljnijih odnosajih. Al ako je o ičem teško pisati, to je doista o našem kazalištu. Svako negodovanje, svaki izraz, kojim se osudjuje upravljanje toga zavoda, pravi je crimen laesae majestatis naprama osobam, kojim je povjerena sudba tog zavoda, koji bi imao biti osobito i nada sve hrvatski. Mi se ipak ne ćemo na to obazirati, nego ćemo pisati onako, ko što mislimo, da je najbolje, suditi ćemo onako, kako je dostojno zavoda, na koji hrvatski narod od svojih slabih sredstava troši razmierno veliku svotu, želeći, da mu za to bude na ponos, diku i korist.

Za ovaj put ćemo reći samo nekoliko obćenitih rieči o kazalištu samu i o njegovu položaju, a kašnje ćemo redovito izvješćivati o repertoiru i o prikazivanju.

Hrvatsko je kazalište pravi mixtum compositum. Danas se daje fini francezki konverzacionalni komad, a sutra dosadna njemačka komedija, da ju preksutra izmieni »komična opera«, kako slavna uprava nazivlje frivolne operete, a ovu izmjenjuje loš hrvatski original, da se tim više iztakne sjaj sliedeće opere. U ničem nema sustava, u ničem metode. Slično se je radilo, odkako postoji taj jadni Talijin hram, odkako se počelo hrvatski glumiti. Pa što je tomu posljedica? Da se za četrdeset godina nije stvorilo četrdeset originalnih drama, koje bi se mogle uspješno prikazivati, da je kazališna publika pokvarena, razvrćena, odrodjena, da nemamo niti izvrstne drame, niti dobre opere.

Je li trebala u Zagrebu opera? Ako nije bilo nade, da će se u Hrvatskoj naći dobrih pjevačkih sila, ako se je moralo dvojiti, da će se moći kod nas razviti opera, ako se je moglo unapred znati, da će opera škoditi drami: onda je doista nije trebalo. Ne znamo.

da li se je prije čina na sve to mislilo i do kakvih se je zaključaka došlo, nu mi danas operu imamo — to je istina, ko što je i to istina, da ta opera nije ni iz daleka hrvatska i da nije ni na umjetničku, ni na materijalnu korist hrvatskoga kazališta i hrvatskoga naroda, koji to kazalište podupire.

Da nas svatko razumije i da zna, što mislimo, kad ovako pišemo, evo našeg jasno formulovanog suda o toj stvari. Mi smo tvrdo uvjereni, da Hrvatska ima dobrih pjevača, koliko ih je potrebno za jednu operu; mi znamo, da narodna hrvatska glasba ima sve uvjete za narodnu operu, još bolje znamo, da bi naš maestro Ivan pl. Zajc uz druge svojom vrstnoćom i svojim neizmjernim trudom mogao stvoriti tu operu, samo kad mu ne bi bile vezane ruke, i kad bi drugdje bilo malo otačbeničta. A jedino uz odlučnu volju, rad i pravo hrvatsko otačbeničtvo ne bi mogla obstati sebičnost, spletkarenje; ne bi zavladao nemar, indiferentizam, opreke. Nema li dakle toga, što mi tražimo, onda ne može biti ni opere, a drama će samo životariti, ko što je i do sada životarila.

Jest, hrvatska drama samo životari, hrvatske drame, pravo govoreć i nema, te dramatičko društvo ne bi moglo po njoj ni godinu dana obstati. To je žalostna istina. Pa odkuda to? Hrvatski narod bar je duševno neiztrošen, neizcrpljen, ima historiju i veličajnu i zanimivu, žive u odnosajih, koji ne bi bili nespretni za građansku tragediju, ima društvenih slojeva, koji bi se mogli žigosati na način vrlo dramatičan: hrvatski bi narod mogao imati i izvornu i dobru dramatičnu literaturu, nu nema poticanja, nema prave pobude, nema dosta iskrena otačbeničtva u onih, koji bi mogli u tom pravcu najviše koristiti i koji su, možda nepravom, pozvani, da ravnaju udesom dramatičkoga zavoda, pa po tom i dramatičke literature. I za ono se malo, što imamo, slabo

mari, a na ono se, što zaslužuje najveće pažnje i zanosna promicanje, i ne obazire, dok se na dosadne švabske trice troši novac i vrijeme. A tim se kvare i glumci. Oni, siromasi, moraju učiti neslane role kojekakvih švabskih kapaciteta, koje se — Niemcem na čast — primaju velikim entuziazmom na njihovih Hoftheatrih, samo za to, da ne mogu boljem kojem komadu posvetiti više mara i pažnje, jer kazališna publika, koliko je godj operom i nesustavnom izmjenom drama pokvarena, ipak ne mari uz švabsku duhovitost dremati. To joj budi na čast.

Kad smo kod dramatičkog društva, moramo priznati, da u njem ima zdravog življa i vrljih sila, ali većina ih je, koji se ne osjećaju Hrvati, koji ne mare za hrvatsku umjetnost i koji su u Zagrebu, samo da mogu živiti. To je u Zagrebu poznato, a publika je jednog od tih, koji se osobito protežira, mogla proučiti ove sezone, kad se je davao »Neprijatelj u kući.« Zar je on predstavljao mladog, zanosnog hrvatskog otačbenika? Ne, on se je rugao Hrvatstvu pred hrvatskom publikom, pak ga je jadna »Agramerica« ipak hvalila.

Spomenuv »Agramericu« dodati ćemo nešto o kazališnoj kritici, koja je neizmerno loša. Uprava će dati za koj dan kakav novi prevedeni komad, za koj treba reklame. Ništa lakše. Napiši: dne . . . daje se glasoviti igrokaz X-a, koji je na svih njemačkih pozornicah neizmerno uspio. To će »Agramerica« donieti, a ostale novine po njoj, dok se publika na dan predstave ne uvjeri, da dotični komad može uspjeti samo u Njemačkoj. Drugi je opet kritik prijatelj s ovim glumcem, a u neprijateljstvu s onim, pa opet ništa lakše, nego da onoga lovorom ovjenča, a ovoga u prah uvalja. Kad će biti drugačije? Od novijeg vremena piše neki I—s u »Pozoru« recenzije, koje se dadu čitati, te su dosta stvarne.

Što je dakle konačni rezultat ovoga obćenitoga pregleda? To, da će hrvatsko kazalište, a s njim i hrvatska drama, moći valjano napredovati samo onda, ako dobije valjana dramaturga i svjestnu upravu, punu otačbeničtva i zanosa, koja će znati iz kazališnoga kaosa stvoriti pravo, hrvatsko kazalište, odstraniv sve, što ne valja, razkinuv sve spletke, koje vode narodni zavod do propasti. Ta bi uprava mo-

rala uzpostaviti medju kazališnim osobljem i moral, koji je prilično pao, i dignuti mu ugled, kakav bi morali uživati glumci narodnoga kazališta. Uz neka druga pitanja, morala bi ta uprava posle ozbiljna i zrela razsudjivanja konačno riješiti pitanje o operi, pa se u tom odlučiti ili za ono, što mora svaki otačbenik zahtijevati, ili operu — ukinuti. Nu mi se namo, da će se opera moći održati, ali dakako,

da će toga vriedna biti samo onda, ako bude hrvatska i za Hrvate.

Ove obćenite primjetbe nisu možda nove, ali smo uvjereni, da su iskrene i istinite — sine ira et studio.

U tom će duhu biti pisane kazališne recenzije u »Hrvatskoj vili«.

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

Ivan Trnski. Svakolika mu djela. **Knjiga I. Zagreb 1882.** Najveći pobornik sadanje hrvatske metrike, slavni pjesnik „Kriesnica“ i bez dvojbe naš najvaljaniji pjesnički prevodioc, započeo je ovom liepom knjižicom izdanje svojih sveukupnih djela, što će sigurno iskrenim veseljem pozdraviti svi Hrvati. U svom predgovoru navadja pjesnik ponajglavniji razlog, koj ga je ponukao, da se sam lati toga posla. Godine 1873. složio se sa dr. Markovićem, te pokojnim Dežmanom i Šenoam, da se u našoj metrici dade najveća prednost naglasku, jer inače ne ima pravog ritma umjetnoj pjesmi. Od tog doba podpuno je prevladalo to načelo, pa mu je sad najživlja želja, da ga sam dosljedno provede i u najranijih svojih pjesmah. To je i učinjeno već u prvoj knjizi, koja sadržaje 65 popievaka i 22 milostnice ili ljubavne pjesme. Ne ćemo ih potanje suditi, jer ih je najbolje sudio sam hrvatski narod, koj ih rado pjeva diljem ciele otačbine. Samo ćemo pripomenuti, da će u drugoj knjizi izaći sva tri diela „Kriesnica“; u trećoj ljubavne: „Zvonjelice“, „Vragolanke“, „Vila vračarica“ i „Krilatice“; u četvrtoj: „Pričalice“ i „Tuzaljke“; u petoj: „Klanjalice“, „Rugalice“, „Zagonetke“ i „Domišljaji“; u šestoj i dalje „Pripoviedke“ i drugi prozaički spisi. Valjalo bi, da svaka hrvatska duša što odlučnije podupre starca pjesnika u tom mučnom poslu, da ne bi zapeo o našem nemaru. Petar Preradović i August Šenoa ne doživješe izdanja svojih sveukupnih djela, prem ih po mogućnosti počese uredjivati, al mi se tvrdo nadamo, da će bolja sreća poslužiti njihovu premcu: Ivanu Trnskomu.

— **V. Klaić. Povešt Bosne.** Razumije se samo po sebi, da se na ovom mjestu ne možemo upustiti u kakvu strogo znanstvenu kritiku; mi samo vršimo svoju beletrističku dužnost, ako ovo preliepo djelo marljiva pisca popratimo sa dvie tri rieči, te ga čim toplije preporučimo čitajućem občinstvu. Jezik je i ovoj knjizi lak i ugladjen, kao i svim drugim djelom g. V. Klaića, a obširno povjestno gradivo vrlo zgodno razredjeno. K tomu se tu ne navadjaju samo naprosto suhoparna historička fakta, nego i po koja kulturna bilježka o Hrvatih Bosne i Hercegovine. Osobito je liepo poglavje o vjeri i crkvi u bosanskoj državi prije dolazka Turaka. Knjiga će dakle u velike zanimati i lajika i strukovnjaka, a mi ćemo po najboljoj mogućnosti nastojati, da ju čim prije temeljito ocijenimo.

— **Gjuro Deželić. Obučevnik za dobrovoljne vatrogasce.** Zanimiva je ličnost u hrvatskoj literaturi pisac ovog djela. Njegova čelichna marljivost pružila je hrvatskomu narodu premnogo radnja razne struke, ne možda „duboko učenih“ i senzacionalnih, ali svakako vele potrebitih za javni život. To ne će nikad poreći ni najveći protivnik njegova neumorna rada. — Kao što je »Hrvatskom kuharicom“ cijenjeni pisac ugodio svim misaonim Hrvaticam, tako je ovim „Obučevnikom“ bez dvojbe stekao neprocjenjivu zaslugu medju hrvatskimi vatrogasci. Njime se je ujedno dično odužio častnoj zadaći, koju mu glede hrvatskog nazivoslovja kod vatrogasnih vježba u Sisku god. 1874. povjerio središnji odbor za samostalnu zajednicu svih hrvatskih dobrovoljnih vatrogasnih društva. Nema tu ni najmanje sitnice u vatrogasnih poslih, koja nebi bila temeljito, al k tomu prosto i jasno razglobljena. Prema tomu možemo knjigu najtoplije preporučiti svim pravim Hrvatim, jer će svakoga vrlo zanimati, makar ne bio vatrogascem. A onim vatrogasnim drztvom po Hrvatskoj, koja jošte rabe švabsku komandu, stavljamo na srce, da bar sad poprime hrvatsku, koja je toli liepa u ovom »Obučevniku.« Mi smo uvjereni, da će to biti najmilija plaća rodoljubivu piscu za veliki trud toga djela.

— **Žene koje ubijaju i žene koje glasuju.** Napisao A. Dumas sin, s franczkog preveo Milenko Sandić. Beograd 1881. Knjizara Valožića (cirilicom).

Onakvih duhova, ko što je A. Dumas, imade samo franczki narod. Hrvatska ga publika, koja polazi kazalište, pozna ponajviše po njegovih dramah evropskoga glasa. Ona već po njih znade, da se Dumas bavi osobito ženskim pitanjem, i da u njih kani odgonetati žensku zagonetku. Prikazujuć različite individualne značaje i neznachaje gleda, da dodje do ženskoga tipa. Nije mu zato svagdje jedan i isti cilj pred očima, ne traži, da svakom dramom rieši ciele žensko pitanje, ali u svakoj od znatnijih drama želi iztaći po jednu stranu toga pitanja i otkriti po jednu ranu ljudskoga života, preporučujuć uz to odmah i lijek, kako valja, odlučno i bezobzirno. Tako imaju njegove „gospodje s kamelijami“, njegov »demi-mondes«, njegova „princesse George“, »femme de Claude« i dr. daleko drugačiju vriednost i znamenitost, nego dosadne fantasmagorije mnogih njemačkih dramatičara, premda nastoje neki kritičari njemački dokazati

protivno. Nu on se ne bori za dostojno riešenje ženskoga spola samo tim, što nam u svojih dramah prikazuje ženu u različitu položaju njezinu, zahtievajuć, da se taj položaj, ako je žalostan i kukavan, na njezinu korist promieni, nego se bori za to i razpravom i brošiom. Dogodilo se u Parizu, da je porota riešila obtužbe neke žene, koje su ubile neviernog muža, unesrećile ljubovnice svoga muža. Sasma je prirodno, umuje na to Dumas, da žene ne štaju zakona, kad ga nisu skupa s ljudmi stvarale, ko što je pravedno, da su i porotnici oslobodili zločinke, koje su postale takvimi samo za to, jer je zakon nepodpun, nesavršen, jer nije njihovim dioničtvom stvoren. Ubijstvom si žena krči put k slobodi, ubijstvom dokazuje potrebu, da i ona — glasuje. To je glavna misao, duhovito i svestrano obrazložena. Žaliti je, da je prevod vrlo loš. Ne samo da nema traga eleganciji franczkoga stila, nego je počesće i nerazumljiv. Ipak preporučamo tu knjižicu onim, koje zanima žensko pitanje, a mi ćemo gledati, bude li samo prilike, da našim krasoticam prikazemo obširnije tu liepu knjižicu franczkog dramatika.

— **Demon-igre** (kockanja), krivičan dogodjaj od Hajnriha Rifa, prevod Nik. Jov. Protića. Beograd 1881. Knjizara Valožića (cirilicom).

— **Krčmarev sin** ili na silu oceubica, krivičan roman Karla Zastrova, prevod Jov. Nik. Protića. Beograd 1881. Knjizara Valožića (cirilicom).

Otačbina je tih dvijuh knjiga zemlja »straha božjega«. Niemci nisu samo u dramatici loši oponašatelji kulturnijih naroda, nego su i u novelistici malo šta osobita i originalna stvorili. Tim se ne veli, da ne imaju na tisuću pisaca i da ne izdaju svake godine preko deset tisuća knjiga: ta »kulturan« narod mora čitati, pa mu se mora podati u izobilju duševne hrane. Ali, vjerujte, žalostna je ta duševna hrana, premda dostojna naroda, gdje vlada »strah božji«. O tom ćete se uvjeriti, ako se potrudite, pa uz sijaset drugih knjiga pročitate i gornje dvie. Prva se svršava ovom izrekom (dodanom po prevoditelju): »Da li će i kod nas biti kadgod ovakvih policijskih činovnika? — i ko će to doživiti da vidi??« Drugoj je ovo zadnja izreka: »Blago zemlji, gdje su policijski činovnici ovakvi ljudi.« Sada znate sadržaj djela, koja je g. Protić smatrao vriednima, da jih preveo. To su dialogisani policijski zapisnici, iz kojih nam se pomalja uzvišena ideja, da je ona zemlja sretna i blagoslovena, u kojoj je dobra policija, ideja, do-

stojna njemačke literature i njemačkog naroda. Mi ne možemo o tih »krivičnih« (to znači »kriminalnih«) romanima ništa drugo kazati, nego, da žalimo braću u Srbiji, kojoj se daju, da ih čitaju; da se čudimo patriotskoj inače knjižari g. Valožića, što takove stvari izdaje i da se divimo naivnoj ozbiljnosti g. Protića, koji ide ubijati zlatno vrijeme na takve prevode. Kad bi on prevadjao, napustiv porabu germanizma i mnogih vulgarnih, nesprijetnih izraza, što vrednijega, korisnijega, onda bi mogao još postati zaslužnim za literaturu, nu ovako će si ostaviti odviše neznatnu uspomenu. Mi možemo, na svoj riziko, preporučiti ta djela samo — g. Zorcu, podkapetanu u Zagrebu.

D- s

UMJETNOST

— Pošto ćemo u svakoj svezci „Hrvatske vile“ donasati kompozicija hrvatskih glazbenika, zamolismo dičnog našeg skladatelja g. **Franju Kuhača**, da blagohotno preuzme njihovu redakciju. Mi smo osobito sretni, da se je g. Fr. Kuhač dragovoljno odazvao našoj molbi, pače nam odmah za prvu svezku ustupio jednu kompoziciju, te mu se za tu lepu pripravnost od srca zahvaljujemo. A tvrdo se nadamo i od drugih glazbenika, da će naš list poduprijeti svojim prinosi.

— **Sbirka narodnih popievaka**. Pred koj dan izašla je zadnja svezka četvrte knjige tog ogromnog djela neumornog Fr. Kuhača. Sbirka ima do sada svega ukupno 1600 pjesama ili plesova, a mnogo ih je popraćeno veoma važnim opazkama o postanku ili sličnosti napjeva. Tolikim bogatstvom ne može se ponijeti nijedan narod! Ono je priznato strukovnjaci ciele Europe — pa ipak je g. Kuhač hrvatskom občinstvu morao podastrijeti kobnu jadikovku, da uzmogne izdati još samo petu knjigu, ne bi li tako dovršio svoju sbirku. Bez dvojbe, svakog pravog otačbenika mora zaboljeti srce, kad vidi, da se toliko-godišnji trud i napor neumornog sabirača naplaćuje najvećim moralnim uspjehom, ali i — materijalnim gubitkom! Djelo ne ima ni 300 predplatnika, a što je tomu uzrok? Mi ćemo vazda otvoreno zastupati naša mnijenja, pa i tu iskreno velimo, da je tomu najveći uzrok u samom naslovu, kojim hrvatske i bugarske popievke postaje „južnoslovienskim“. Neka nam se ne predbacuje kakav „šovinizam“, jer glede toga upućujemo samo na jednu obzornost: da je naime od braće Srba na toli lepo djelo, pa još naposeb tiskano cirilicom, bilo odmah iza prvog početka samo 8 predplatnika! A zašto da se iza tolikih neuspjeha i žrtava samo mi Hrvati natežemo za tobožnju „bratsku slogu“? Toga se valja kaniti, jer nada sve vrijedi ona: Svakomu svoje! Ipak je posve opravdano, da željno očekujemo konac ovoj sbirci, makar i pod ovim naslovom, jedno radi njene ogromne nutarnje vrijednosti, a drugo da nedužan ne trpi sam g. Kuhač materijalnu štetu. S toga najtoplije pozivljemo sve Hrvate i Hrvatice, kojim to dopuščaju sredstva, da se predplate na petu i zadnju knjigu, koja će sadržavati: popievke patriotske, putničke, žalostinke, žetelačke, prelačke, basne, bajoslovne, obredne, (božićne, kraljičke, dodolske), djetinske, pobožne,

i one raznog sadržaja. U samog sabirača mogu se uz to dobiti i sve do sada izašle knjige za 20 for., a komu to nije moguće položiti na jednoč, tomu se po želji daju i na rokove. Mi se nadamo, da će si svi hrvatski otačbenici osvjtlati lice, radeći i sborom i tvorom za to epokalno djelo g. F. Kuhača.

— Koliko znademo, odlučilo je „Kolo“ na staviti izdanje „Milovana“, te je u to ime izabran odbor, koj je već imao više sjednica, te tim započeo svoje djelovanje. U njemu su tri najvrstnija hrvatska glazbenika, gg. Ivan pl. Zajc, Franjo Šaverio Kuhač i Gjuro Eisenhut. Uz takve sile mi se unapred nadamo najboljem uspjehu liepog poduzeća.

— Koliko bude moguće, donosit će „Hrvatska vila“ slike i nacрте domaćih, hrvatskih umjetnika. Tako je već i za ovu svezku naslovnu i pozdravnu sliku izradio g. *J. Hohnjec*, pravi učitelj na realnoj gimnaziji u Belovaru, obećav nam ujedno, da će za naš list crtati ilustracije pojedinim pjesmama, koje ćemo našim čitateljem donijeti u svoje vrijeme.

Nam je ugodna dužnost, da se g. J. Hohnjecu na njegovoj dobroj volji od srca zahvalimo, a pozivljemo i druge hrvatske slikare i risače, da se ugledaju u taj liepi primjer, te nam čim prije pošalju nacрте za „Hrvatsku vilu.“

ZEMLJOPIS I STATISTIKA

Broj i narodnost stanovnika Istre po posljednjem brojenju. Poluotok na sjeveroistoku jadranskoga mora, ili što je to isto sjeverozapadni supoluotok balkanskoga poluotoka sa bližnjimi otoci u kvartnerskom zaljevu sačinjava političku Istru. Kao takova ima pokrajinski odbor, zasjedajući u Poreču; spada pod namjestništvo u Trstu, a ministarstvo u Beču, i jest dio Cislajtanije. U ovoj, te i u Istri, brojilo stanovnike na svrsi godine 1880.

Nabrojilo se 284.385 pripadnika Istre. Jedanaest godina prije, godine 1869. imala ih 254.905, a još dvanajst natrag, godine 1817. bilo ih samo 230.328. U jedanaest posljednjih godina naraslo je stanovništvo za 29.480, u dvanajst predposljednjih za 24.577, u dvadeset i tri godine za 54.657.

Istru broje među najsiriomajnije zemlje Cislajtanije, iz nje čuju se često glasovi biede i nevolje, u njoj bila je pred kratko i takova nestašica zavlada, da se je moralo sabirati milodare za postradale: ipak broj njezinih stanovnika raste i sve više raste. Nije ona od naravi siromašna, već je djelomice posve zanemarena, ne plaću svi biedu i nevolju, već dio njih, s nestašice trpili su i trpe samo stanoviti među njimi. Koji su to? Odgovoriti će nam ponekle i brojevi stanovnika, razdijeljenih po narodnosti prije dvadeset godina i danas.

Iz djela, koje mi je pri ruci, razpravljajućega o narodnosti u austro-ugarskoj monarkiji, sastavljena po brojenju godine 1851. — kada je stanovnika u Istri bilo po prilici onoliko, koliko i godine 1857. — ne da se posve točno ustanoviti broj pojedinih narodnosti u Istri. Pri bližni brojevi, bili bi sledeći: 167.000 Hrvata, k kojim i 35.000 Slovenaca brojim, 60.000 Talijana, skoro 3000 Rumunja.

Po uspjehu brojeva 1880. računa se pripadnika Istre 165.052 Hrvata, 112.660 Talijana, 1564 Rumunja, 5109 drugih narodnosti.

Po tom umanjio se je broj Hrvata u 23 godine skoro za 2000, Rumunja po prilici za 1400; pomnožio broj Talijana za 52,660; stanovnici drugih narodnosti, njih 5109, naprosto su postali u zadnjih desetlećih, pošto ih kod popisa stanovnika u Istri godine 1851. ne nalazimo.

Umanjili se po tom Hrvati i Rumunji, nadošlo tudjinaca, a skoro sav prirast, preko 50.000 stanovnika, spada na Talijane. Oni su se u dva desetleća skoro podvostručili.

Grozno je to po Hrvate Istre, uzelo se kako mu drago. Uzmu li se ti brojevi kao istiniti, tad se Hrvati ne množe, oni ne napreduju, oni nazadaju, padaju. A za istinite uzimlju ih oni, kojim prijaju. Oni po »obćenitom

jeziku« ustanovljuju narodnost stanovnika Istre i prikazuju ju takovom svijetu. A svieta će to vjerovati.

Uzmu li se kao neistiniti, tad mnogi Hrvati Istre, bud ne znadu za svoju narodnost, bud ne će, bud ne mogu je izpovjediti. I doista, »občevni jezik« ne može ustanoviti narodnosti u obće, a najmanje u Istri. Brojenje imale su obaviti političke oblasti. One su ga pripustile občinskim glavarstvom. Občinska glavarstva većinom su talijanska. Talijani i Talijanaši imadu vlast i novaca. Hrvati su u njihovih rukuh. Zanimarilo ih, zaduženi su, bilo ih pri nuždeno, pristati na volju Talijana. Nisu dovoljno svjestni, daju se nagovoriti. Muški imenito znadu talijanski, obće i moradu občiti s oblastmi talijanski, po muškome gospodarstvu svu su njegovu družinu u Talijane upisali.

Jedino tako moglo se doći do uspjeha, do kojega se je došlo. Samo tako možemo tumačiti činjenicu, da nam popis prikazuje skoro ciele občine talijanskimi, dočim se u spomenutom djelu o narodnostih sledeće čita: Hrvatsko-talijanska jezikovna medja postoji u toliko, da su nekoji gradovi na obali i na otocima Istre (jedan), sa pretežnim brojem stanovništva talijanskoga, opasani od Hrvata.

Po najnovijem popisu ima: u porečkoj občini preko 6000 Talijana, a samo 900 Hrvata; u bujskoj 5600 Talijana, 200 Hrvata; u umaškoj 3800 Talijana, 300 Hrvata; u grižnjanskoj 3579 Talijana, 11 Hrvata. U sudbenom kotaru porečkom 7600 Talijana, 2600 Hrvata; u sudbenom kotaru bujskom 16.000 Talijana, 760 Hrvata; u sudbenom kotaru motovunskom 10.000 Talijana, 5900 Hrvata. U političkom kotaru porečkom, u kojem se nalaze ta tri sudbena kotara, 34.000 Talijana, a 3000 Hrvata. — U istinu ima: u porečkoj občini 3000 Talijana, a 4000 Hrvata; u bujskoj nit 3000 Talijana, a 3000 Hrvata; u umaškoj 2000 Talijana, 2000 Hrvata; u grižnjanskoj u trih mjestancih govori se talijanski, al i hrvatski, u okolišnjih selih i dvih mjestancih samo hrvatski. U sudbenom kotaru porečkom kakve 4000 Talijana, 6000 Hrvata; u sudbenom kotaru bujskom manje od polovice Talijana, više od polovice Hrvata; u sudbenom kotaru motovunskom do 4000 Talijana, 13.000 Hrvata. U političkom kotaru porečkom kakvih 16.000 Talijana, 27.000 Hrvata.

Koja razlika izmedju uspjeha popisa i izmedju istine — osnovane na govoru, kojim stanovnici toga kotaru u svojih kućah govore.

Navedoh za primjer kotar, u kojem su Hrvati najgore prošili.

V. S.

UMRLI

† **Dr. Juraj Dobriša**, biskup tršćansko-koparski. Hrvatska gubi i opet jednog od najvrstnijih sinova, crkva uzornoga svećenika, Istra najvećega dobrotvora. Rodio se u Tinjanu 16. travnja 1812. od seljačkih roditelja. Svećenikom postao god. 1837., biskupom porečko-puljskim god. 1857., a tršćansko-koparskim god. 1875. Preminuo u Trstu 13. siječnja ove godine. Da se dostojno odužimo svetloj mu uspomeni, donijeti ćemo životopis i sliku u drugoj svezci.

BIBLIOGRAFIJA

— Mi ćemo nastojati, da svaki mjesec donesemo čim točniji popis svih izašavih knjiga, pa zato molimo sve književnike, da nam pošalju po jedan eksemplar svoga djela, čim izadje izpod tiska.

— **Ivan Trnaki. Svakolika mu djela.** Knjiga I. Tiskom K. Albrechta, 8 araka u šestnajstini. Ciena 80 nov.

— **Gjuro Deželid. Obučevnik za dobrovoljne vatrogasce.** Tiskom K. Albrechta. Str. 352 u osmini, sa 124 liepe titograf. slike. Ciena 2 for.

— **Vjekoslav Klaić. Poviest Bosne.** Nakladom pisca, tiskom »Dioničke tiskare.« Str. 352 u velikoj osmini. Ciena 2 for.

— **Knjižnica za zabavu.** Svezak 8. Nastavak »Dima.« Sušak 1882. Nakladom G. Grunhuta. Str. 80, ciena 30 n.

— **Angjela.** Roman Konrada Bollandena, pohrvatilo Stjepan Horvat. Tiskom hrv. dion. tisk. društva u Vukovaru. Str. 199 u osmini, ciena 80 nov.

— **Franco Prešeren.** Napisao Dr. I. Celestin. Preštampano iz »Vienca.« Str. 75, ciena 50 nov.

— **Dobra krsćanska majka.** Za puk priredio Izidor Paulić, župnik. Tiskom bisk. tiskare u Djakovu. Str. 128 u šestnajstini, ciena 25 nov.

— **Prvo uzdarje rodu.** Pjesme Miloljuba Zagorskoga. Tiskom L. Hartmana i dr. Str. 128, cena 50 nov.

— **Tumač k obćemu austrijskomu građanskomu zakonu.** Napisao Dr. Marijan Derenčin. Knjiga druga, svezak prvi. Nakladom Albrehta i Fiedlera. Str. 128 u osmini, cena 1 for.

— **Ovršno izlučenje po §. XXXI. zakona o zadrugah** od 14. travnja 1880. Napisao Milan Smrekar. Nakladom Mučnjaka i Senftlebensa.

— **Rad „jugoslavenske“ akademije** znanosti i umjetnosti; knjiga 59.; u knjižari Lav. Hartmana 1881. Sadržaj mu je ovaj: »Studije o akcentu« od A. Pavića; — »Prvovjenčani vladaoc Bugara, Hrvata i Srba i njihove krune« od I. Kukuljevića Sakcinskoga. III. — »Nekoliko staroslavenskih i hrvatskih knjiga, što pisanih, što tiskanih glagolicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo,« od Iv. Brčića. — Književne obznane: »Šćepan Ljubiša kao pisac« od Adolfa Vebera. — »K. Grot i T. Florinskij o Konstantinu bagrenorodnom«, od dra. Fr. Račkoga. — Svečana sjednica jugosl. akademije znanosti i umjetnosti dne 25. studenoga 1881. I. »Besjeda predsjednika dra. Fr. Račkoga. II. Izvještaj tajnika dra. P. Matkovića.« Napokom izkaz darovanih knjiga.

— **Narodna biblioteka.** Knjiga IX. Na Doborskom razvalinama. Priповiedka kanonika Mata viteza Vodopića. Tiskom D. Pretnera u Dubrovniku. Str. 242 u osmini, sa slikom razvalina grada Doboja u Bosni. Cena 1 for.

— **Riečnik** za vježbe u Schenklovoj grčkoj početnici za III. i IV. gimn. razred. Sastavio Mijo Špehar. Dobiva se u Zagrebu kod Mučnjaka i Senftlebensa. Str. 64, cena 40 nov.

— **Zakon o oporezovanju** potrošbe sladora, kave i piva. (Zajednički zak. čl. IV. 1881) i njegova provedba. Kritički ulomci od Dra. H. Hinkovića. Nakladom G. Grünhuta na Sušaku. Str. 52 u osmini, cena 20 nov.

— **Gospodarsko računovodstvo** po jednostavnom i dvostavnom slogu, za porabu kod predavanja na kr. gospodarskom i šumarskom učilištu. Napisao Josip Lajer. Zagreb 1881. Troškom kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade; u komisiji Albrehta i Fiedlera.

— **Vodarstvo.** Napisao Antun Trummer. Sa 21 slikom. Zagreb 1881.; u istoj knjižari. Knjige obe vrlo su potrebne školi i korisne praktičnim gospodarom, te upravo zato žalimo, da se na lakocu sloga i ljepotu jezika u njih nije pazilo, što je u ostalom žalibože obična mana mnogih naših školskih knjiga.

Iz Praga dobismo:

— **Stanko Vraz.** Jeho život, poesie a puosobeni slovanske. Po hrvatskom originalu od Dra. F. Markovića preveo Josef Kouble. Str. 118 u velikoj osmini, cena 70 nov. Čist prihod namijenjen je narodnom českom kazalištu u Pragu.

— Česki „Svetozor“ donosi u prevodu na prvom mjestu: »Varuj se senské ruky« od Augusta Šenoe; prevadja Fran Fahoun.

— U istom listu nalazi se i prevod »Božene«, od poznatog pisca »Zimskih i ljetnih večeri« M. Dj. Miličevića; prevadja Jan Hudec.

MODA

Mi ćemo u svakoj svezci donasati za hrvatske gospodje i gospodjice po jednu modnu sliku, ne bi li tim pomogli potrebam ženskoga svijeta, te po mogućnosti iztriebili tudji unos. Slike vadimo iz »Illustrirte Frauen-Zeitung-a«, te za sada donosimo:

Dvie kratke nošnje za ples

Dvie kratke nošnje za ples. Prva je (s lijeva) haljina od ružičastog tarlatana, ukrašena »plissé-om.« Na lijevoj strani su dvostruki, a na desnoj trostruki, ponajviše atlasni nabori (draperija), dočim je haljetak odzadu vrlo nabašuren (buffiran) vrpčama, koje su do 150 ctm. široke. Kratki struk (taille), takodjer od atlasa, ukrašen je na gornjoj strani obilnim čipkama, koje opet drži široka atlasna vrpca.

Druga je naborna haljina od žutkasta vela (gaze), a i struk je od atlasa iste boje, urešen čipkama. Dolnji rub haljine obtočen je »plissé-om« i nabori, te se sprieda gubi u vrlo nabranu pregačicu, dočim su nabori odzadu tri metra široki i do 175 ctm. dugi. K tomu je straga ukrašen umetnutimi čipkama, koje se takodjer imadu saviti u nabore.

Odgovori uredništva

— Gosp. V. J. u O. Mi bez iznimke honoriramo naše suradnike, čim dotična radnja izadje izpod tiska. Ali — žalibože — Vaša nam stvarca ne može rabit.

— G. S. T. u S. Vaš »Hrvatski karišik« uvrstit ćemo u svoje vrieme. Veseliti će nas, ako i u buduće ne zaboravite naš list.

— G. Š. B. u K. Ponudiste nam glasbenih kompozicija za »Hrvatsku vilu.« Izvolite samo čim prije izpuniti svoje obećanje, a mi ćemo po mogućnosti zadovoljiti Vašim željam.

— G. I. S. u S. Kako vidite, odazvasmo se Vašoj želji, pa Vas srdačno prosimo, da nas se opet sjetite. Nešto narodna osobito bi nam godilo. Nemojte, da dugo čekamo.

— G. V. V. u K.

Hvala na priposlanih pjesmah, od kojih ćemo ponajljepše uvrstit u slijedeće svezke, ali svakako očekujemo čim prije nastavak.

— G. P. M. u Č. Pjesmu »Tamo« ne možemo tiskati; nu zašto skrtarite? Mi se nadamo obširnijoj pošiljki.

— Gđjci I. G. u Z. Sud o Vaših pripoviestih za koj dan listom. Uztrajte marljivo na liepo započetu putu.

— G. X. u K. Liepo je, da su Vaše pjesme patriotične. Pjevate hrvatskom Krasu, ali nam je veoma žao, što su i Vaši stihovi, kao i on — goli! Preporučamo, da se radje bavite prozom, možda bude bolji uspjeh.

— G. M. K. u P. Od Vas imamo već mnogo pjesničkih pokusa, ali pokusi nisu još pjesme. Vaša oda »Augustu Šeno« imala bi nešto čuvstva, ali uz čuvstvo valja i misliti, a mi Vas molimo: jeste li mislili, kad ste ju (uz druge formalne pogreške) ovako zaključili:

»Dok je svijeta bit će tebi dika, slavni sine drevnog Dubrovnika!«

Ne zamjerite možda prevelikoj strogosti. Navlaš ju rabimo, da Vas posve odvratimo od pjesnikovanja, jer niste za nj rodjeni. Čemu da mučite i nas i sebe? Uza to nam se ni najmanje ne sviđa Vaša manija za Slovienštinom. Svaki je zanos liep i dobar, ali mi smo prije svega Hrvati.

— G. M. O. u B. Prevoda iz njemačkoga ne primamo, jer smo i preveć obrtrpani njemačkom »kulturom.« Njemačka djela može skoro svaki Hrvat čitati u originalu, pa čemu onda zalud gubiti trud i vrieme? K tomu izabraste prevodit učenu razpravicu, a baš u tom su Niemci nojdosadniji. Nam treba duha i zdrava humora, a ne dugočasa preklapanja. Mi moramo crpit iz literatura, koje su čim srodnije hrvatskoj književnosti. U ostalom, prevodite ma iz kog drugog jezika, bilo zabavne, bilo poučne članke, razumije se: valjane, pa ćemo ih rado primiti u »Hrvatsku vilu.«

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut

Urednik: August Harambašić

Iz tiskare »Slobode« na Sušaku

PRVA LJUBAV

PJESMA IZ POVEĆEGA SPJEVA „VILINSKI DVORI“

OD

STJEPANA KUČAKA

za žensko grlo

U Z G L A S O V I R

uglasbio

Fr. S. KUHAC

PRVA LJUBAV

Pjesma iz povećega spieva »Vilinski dvori«

Željo moja, željo ljuta,
Odkle tebi takva snaga,
Kom mi dušu tako sputa,
Da odahnut i ne smaga?
 Kako bijah ja
 Sretna, blažena,
Dok još za tebe ne znadoh;
 Sad robkinja sva
 Snižena sam ja,
Odkad tebi se podadoh.

Tihi lahor grudi moje,
Kad je nježno opuhnuo,
I milinje cielo svoje
Koprenom mi domahnuo,
 Cieli sviet bje moj
 U svem blaženoj,
Kano srna ja skakutah;
 Sad zamišljena
 I sva snuždena,
Odkad sreća odprhuta.

Nekoč snivah sne pokojne,
Zorom mi se raj smijaše,
Ne poznavah tuge nujne,
Sladko živiet to bijaše;
 Mio mi bje rad,
 U svoj duši sklad,
Presretna sam dieva bila;
 Borit mi se sad
 I korit svoj jad,
Što sam sreću izgubila.

Kreni željo putem svojim,
Drugo srce sebi traži,
A pod skutom budi mojim
Viekom sklad i pokoj blaži!
 Sunce moje sjaj,
 Nebo mi titraj,
Blaženstvo se moje vrati,
 Cjelov lahor daj,
 Ondje pravi raj,
Gdje se duh sa duhom brati.

SVEZ. I. „HRVATSKA VILA“.

PRVA LJUBAV.

Andante agitato ♩ = 84. *Uglasbio Fr. Š. Kuhač op. 53.*

Piev

Glasovir

pp *pf*

gva

pp *pf* *cres.* *f*

dolce *p* *sfz* *p* *p* *p*

žel-jo mo---ja, željo

lju---ta, odakle te--bi ta--kva, sna-----ga, kom mi

du-----šu tako spu--tov, da o dahnut ni ne

sma-----ga? Kako bi---jah ja sretna, bla---že---na, dok još
zadržite be ne---zna-----doh, sad rob---kin---ja svo, sam sni-
že---na ja, odkad te---bi se po---da-----doh, sad rob-
kin---ja svo, sam sni že---na ja, odkad
te---bi se po---da-----doh.

p p p p p cresc. f p p dolce mf p mf cresc. rall f p mf pp mf pp mf pp pf pp pf

dolce dolce cresc. rall

pp cresc. f

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

II

Prostranu i više bogato nego li ukusno uredjenu sobu napunila već svjetlost dana. Po stolicah, po naslonjaci, svuda je vidjet odiela imućne žene, nestašne i mlade djevojke. Sve je to razbacano, nehajno, u velikom neredu. Jedna rukavica spala je sa malog stolića, druga je na njemu uz lepezu i slamnati bieli šešir, ukrašen velikom i širokom ljubičastom vrpcom i raznolikim umjetnim poljskim cviećem, medju kojim se uz dva žuta klasa silno crveni otvoreni mak. Od šarenih čarapa jedna visi na stolici do postelje, a druga leži na sagu; biele podhaljine pokrivaju polovicu velikog divana; ljetne haljine bačene su u naslonjač na protivnoj strani sobe, a lašteće se i otvorene cipele leže prevrnutе na sagu, podaleko jedna od druge. Na jednom stolčiću pomiešane su note, romani, umjetno cvieće, vrpce, kutije iz pozlaćena papira, i sijaset neznatnih, nepojmivih sitnarija. Sa umivaonice dižu se razni miomirisi; tu ima sapuna, masti u malih posudicah, nekoliko kefica s bielim i crnim držali. Svi ti razni, živi i pronicavi mirisi izpremiešani su toplim disanjem i onim bajnim miloduhom mlade i cvatuće djevojke, koja toli sladko spava u svojoj snježnoj postelji, uzdišuć tiho i mirno u tom dražestnom neredu, u tom toplom zraku.

Vrata te sobe tiho se otvore. Pristala djevojka unidje, noseć kavu.

— Gospodjice, gospodjice, ta što ste toli tvrdo usnuli, gospodjice, čujte, donela sam vam kavu, govoraše služavka Vicka, tapkajuć po bielom ramenu sladko spavajuće Ivke Vidulićeve.

Gospodjica Ivka, probudiv se, protegne se lieno u postelji i saneno promumlja:

— A, što je, ti si, Vicko? Je li već kasno?

— Ta dà, bit će brzo osam sati. Gle, nisam ni opazila, usnuli ste, a niste ni sveće ugasnuli. Oh, da vam majka znade, da ste opet do kasna čitali! reče Vicka, klimajuć glavom, opziv neki roman do Ivkine glavice.

— Dà, dà, dugo sam čitala, al ne imaš —

ne imaš li ništa? . . upita krasno djevojče, smiešeć se lukavo i taruć si crne oči.

Služavka izvadi iz njedara malo pisamce, te predav ga gospodjici, tiho reče:

— Bit će pol sata, da mi ga je uručio onaj gospodin. Pitao me, da li jošte spavate.

— Dobro, dobro, odvrti Ivka, podignuv se nešto u postelji, da laglje pročita pismo.

— Gospodja majka i sestra vam brzo će doći s trga; rekle su mi, da se čim prije odjenete, jer da ćete sve zajedno kašnje izaći.

Ivka mahne rukom služavki, u znak, da ju ne smeta u čitanju. Proletiv pisamce, smiešeć se reče:

— Dobro, Vicko, sad možeš otići.

— A što li vam to piše? Oh, da mi je znati za te sladke stvari! Bože mili, piši i piši, ma svaki dan; u istinu ne znam, kako da se već nije i napisao! govoraše Vicka, gledajuć u pismo i u Ivkine oči.

— Da znaš njemački, čitala bih ti pismo. Gospodin Žiga mi veli, da me ljubi, piše mi uvijek isto, al svaki put drugačije; al sad idi, idi, mala ludo, a ja ću se već ustat, reče Ivka, gledajuć kroz stakla prozora u more sunčana svjetla, u kojem se već kupala sva probudjena narav.

— O, vi ste se, gospodjice, rodili pod sretnom zviezdou, vaš je dragi toli krasan! uzdahne zvjedljiva Vicka.

— A, gle, gle, i tebi se on svidja! Čuješ, Vicko, pazi se, ti si liepa cura, a ja sam vrlo ljubomorne naravi. Moja prijateljica Laura uvijek mi veli, da su svi mužkarci lakoumni i pokvareni, šaleć se prietila prstom Ivka.

JURAJ DOBRILA

Vicka bijaše u istinu krasna moma, zanimiva plavuša, visoka i jaka stasa. Bila je kuharica, služavka i sobarica, i grob Ivkinih tajna, naravno — samo sladkih. Pocrveniv malko na rieči gospodjice, naglo odvrati:

— O nè, nè, gospodjice, on nije pokvaren. on mi nikad ne zanovijeta. Vi mislite, da gospodjica Laura sve znade, da sve razumije. Vjerujte, gospodin je Žiga pametan, a i vrlo dobar, vrlo dobar čovjek, branila Vicka i sebe i Žigu.

— Dà, dà, nu ja mužkarcem malo vjerujem. Laura ih pozna dobro, pročitala je stotinu romana, kaza Ivka, raztežuć rieči i gledajuć u ljubovno pisamce gospodina Žige pl. Vörösa, madjarskog činovnika na Rieci.

— Ali, što ja tu radim? Gospodjice, ustanite, ustanite, opomene sobarica Ivku i izleti iz sobe za poslom.

Ivka, ostav na samu, pročita iznova pisamce, nu taj put na glas, izgovarajuć jače važnije rieči. Nasmiešiv se zabrinuto, zamisli se. prodje rukom preko čela i uzdahnuv: ne! lieno izvuče svoje nožice izpod lakih bijelih pokrivala, spusti ih još ljenije niz mekani krevet, sjedne preko njega, te nasloniv se na uzglavje, povuče bliže stolić, na kojem joj bila kava. Lieno, zlovoljno stane ručati, gledajuć u veliko zrcalo, koje stajaše nasuprot postelji, u svoje haljine i u zlatni trak sunca, koji joj bio dopuzio na biela koljena, prošuljav se kroz visoke zavjese prozora. Gledajuć u taj trak, čudnovato, sladko i ne bezazleno smiešila se djevojka

Ivka bijaše krasna djevojka. Lišce joj bilo punano i bijelo kao snieg, nu pod crnim, dugačkim i gustimi vedjama bila joj tanka kožica malko modra i žutkasta, te podavala njenom lišcu izraz neke lake sjete i bolne sumornosti. Gornja od nešto odviše crvenih ustna za bledio joj lice bila nemirna i samo u sredini malko uzvinuta, a odavala nešto nestalna i promjenljiva, al takodjer sladka i tajnovita. Crna i bujna kosa, spustiv se niz labudja i malko pognuta pleća, padala u velikom neredu na bijelo platno postelje. Jedan pram zaplovio preko čednih grudih sve do punanog stegna, gdje se je onda po njemu razplinio, kao da ga želi dragati. Po bijeloj puti kao da se je tanano prelio nježan odsjev i slab dah nevidjenih, skrovitih i rume-nih ruža. Živa, zdrava i bajna napetost te puti, pod kojom se jošte razvijala divotan sklad njezinog tiela, sjajno i bojazljivo oko, pa umiljato na prsijuh podignuta košulja — svi su ti čari svjedočili, da Ivka nije prevalila sedam-najste godine.

Ostaviv polovicu kave u zdjelici, nasloni se posve na mekano uzglavje. Ravnajuć si kosu, slučajno oćuti prstima mali prištić na čelu. Opijav ga bolje i naglo skoćiv iz postelje, potrči pred veliko zrcalo. Ogledavajuć si taj prištić, lice joj se zabrine. Bila je srednjeg stasa. Nakon nekoliko časaka pomna razmatranja sjedne na bližnji divan, te zamisliv se, igraše se svojom kosom, uvijajuć ju oko desne ruke. Ustav se zatim, pogleda se opet u zrcalo, a onda zlovoljno legne u krevet. Pročitav tada polovicu pisma, protegne svoje cvatuće i ubavo tielo, te podviv si biele ruke pod glavicu, uroni u krizajuć se roj misli, koje obletavahu kano pčele njenu bolnu glavicu i njeno srce, prepuno medom, al i nešto zastrto svjetskim kužnim

dahom, koji se je tog srca bio dohvatio u tudjini. Lice joj postajalo sve više zabrinutim. Uzdahnuv i trgnuć se naglo, prodje rukom preko čela, te zovnu dosta glasno:

— Pufić, Pufić, amo, dodji amo!

Nešto se pod krevetom makne, a odmah zatim skoći mali psić, biele rude dlake, na stolicu, a sa ove na postelj. Ivka ga uzme na grudih, popravi mu crvenu svilenu vrpću oko vrata i stane ga gladiti i dragati. Pufić, lasteć se, lizao joj ruke, vrat i lice. Držeć ga uvijek na grudih, uzme na pol pročitan roman, pa otvoriv ga na onom mjestu, gdje je bila previnula više stranica, stane čitati neki grozan prizor. Prošav nekoliko redaka, izpusti knjigu iz ruke U tom trenu bolni se je izraz zrcalio na njenom licu. Oćutiv suzu na vedjah i otrv ju naglo, kao da se je boji, skoći iz kreveta. Mali Pufić, prestrašiv se, gledao ju začudjeno svojima malima, sivima oćicama. Ivka prodje dva puta sobom po širokom sagu, sjedne zatim k glasoviru i uze dosta čuvstveno svirati neku žalobnu ariju iz »Traviate«. Posle toga igraše sad ovo, sad ono, uvijek iz iste opere, lieno, nehajno, a svršši napokon s veselom napitnicom prvog čina. Malo zatim počme se odievati. Uzev liepu papuču, turi u nju svoju malenu nožicu, htjede si navući i drugu, nu mali Pufić, koji se već bio umirio, uhvati ju zubmi i stane s njom bježati po sobi. Ivka trčala za njim, smijuć se iz svega grla i prieteć mu, Pufić se sakrije pod krevet, ostavi tu papuču i dodje, mašuć repom, k svojoj gospodarici. Uzalud mu vikala: donesi mi papuču! Ona bude prisiljena, da navuče svoje liepe cipelice, jer nije bila voljna, da si potraži papuču. Umiv se, razveseli se Ivka posve, i češljajuć si dugačku kosu pred velikim zrcalom, pjevuckaše nestašno neku njemačku ljubavnu pjesmu. Odjenuv se, podje k prozoru, otvori stakla, a jutarnji zrak poljubi joj prekrasno lišce.

Bijaše topal i vedar srpanjski dan. Ulicom išlo nekoliko ljudi za svojim poslom. Ivka, naslonjena na prozoru, začu kako je neka stara žena, doboko uzdišuć, poviknula drugoj: I danas ćemo se, kumo, kuhat kao i jučer; ako ne prestane ta toplina, svi ćemo puknut. A kuma, iduć drugom stranom ulice, odvrtila: Baš imate pravo! Ako majčica božja od Trsata ne pošalju malo kiše, bit će zlo i za kmeta i za nas u gradu.

Bio je deveti sat. Ivka opazi mladog čovjeka, jednostavno i liepo odjevena, na uglu ulice. Taj mladić, pogledajuć u Ivkine prozore, prodje žurnim korakom kroz ulicu. Djevojče pratilo ga svojim velikim, crnim okom. Nasmiešila mu se, kad ju je bio milo pogledao, prolazeć baš kraj njene kuće. Mladić podje do drugog ugla, tu popostane, zapali smotku, te oćistiv bielim rubcem pince-nez, povrati se istim putem, ali se u sredini ulice sretne, valjda slučajno, s mladićem, koji ga pozdravi:

— Zdravo, Kovačeviću, kako si spavao?

— Dobro, a ti Voziću? odvrati nujno Kovačević.

— Kao uvijek, to jest, nè, nè, lažem, nisam dobro spavao. Cielu sam noć snivao o naših . . . naših jučerašnjih govorih, odvrati Dragutin Vozić, smiešeć se svomu prijatelju i pogledavajuć u Ivkine prozore.

Niko Kovačević pocrveni, opaziv smier Vozićevih pogleda. Popraviv si na nosu pince-nez, reče tiho prijatelju:

— Ne govori toli glasno, ona valjda razumi hrvatski.

Ivka je bila u istinu čula, kako su se prijatelji pozdravili. Kovačević i Vozić podju zajedno dalje. Ivka gledala za njima i mislila: Liep je i jedan i drugi, al onaj s pince-nezom i crnom rudom kosom više mi se mili.

Prijatelji, zaustaviv se na uglu ulice, okrenu se prama Ivkinom stanu. Gledajuć u mlade djake, opazi Ivka majku i sestru, baš kad su izlazile iz nekog dućana. Znajuć, da će one ravno kući, sjeti se nečemu, sjedne naglo k stolu i napiše kratak listić, pet šest redaka, potrči u kuhinju i preda ga Vicki, rekav:

— Daj mu ga čim prije. Vrebaj, kad mi izadjemo, on će sigurno doći u drugi sprat svomu prijatelju. Ako ga slučajno ne bi vidjela, to predaj listić gospodični Lauri.

— Dobro, dobro, reče Vicka, turajuć pisamce u bujna si njedra.

Ivka stanovaše u prvom spratu liepe, nove i velike kuće. Gospodar te kuće bio je njezin otac. U drugom spratu stanovala udova Marta Braun sa svojom kćerkom Laurom, prijateljicom liepe Ivke. Udova Braun bijaše iznajmila jednu sobu nekom činovniku Madjaru, a taj bio prijatelj Žige pl. Vörösa, Ivkina obožavatelja. Koje je narodnosti bila udova Braun, to se već vidi po njenom imenu.

Vicka sakri pisamce, a Ivka odleti u sobu i sjedne k glasoviru. Tek što je počela igrati, bane joj u sobu sestra Marija.

— Gle, ti se još nisi ni obukla! Zar ti nije kazala Vicka, da ćemo izaći s majkom do luke? upita Marija, igrajuć se lepezom.

— O, ja sam pripravna za nekoliko časaka, odvrati Ivka, prestav igrati. — Nu čuješ, Marijo, nastavi smiešeć se, mi idemo sigurno na brod, je l' da je tako, dušice?

— Ta dà. Vrieme je toli krasno . . . odvrne Marija, a oći joj se radostno smiešile. Ivko, uredi se jednoč, nu sad vidim, gle, ti si opet noćas mnogo čitala; oći su ti malko crvene.

— Sbilja! začudi se Ivka i skoći pred zrcalo sva zabrinuta. O, nije ništa, to se i ne vidi, dodade, gledajuć se.

— Brod je već u luci svezan, znaš, sasvim blizu malih ladjica. Ja i majka prošle smo obalom; oh, da vidiš, kako je velik, kako ponosno pliva. Vidila sam i moga Franju, pune su mu ruke posla, pa još ovakva vrućina, uzdahne Marija.

— Čudnovat bi to bio kapetan, kad ne bi mogao podnašati vrućine! nasmije se Ivka, odievajuć se.

— Ivko, zaboravila sam ti reći, da sam na trgu vidila onoga Madjara, što se radi tebe šeće pod našimi prozori, pripoviedne Marija.

— Je li bio sam? upita naglo Ivka, gledajuć u zrcalo.

— Nije, bila su trojica. Slučajno nam se susretnuše pogledi, a on mi se nasmije toli . . . toli . . . ne svršši Marija.

— Zar ne, bezobrazno, reče Ivka nešto ljutito.

— Pa baš, kad hoćeš, dà, dà, bezobrazno, potvrdi Marija bezazleno.

— O naravno, stara stvar, tebi su svi mužkarci bezobrazni, izusti Ivka, okrenuv ledja sestri.

— Molim, to ja nisam nikada rekla, branila se Marija. Svi ljudi vele, da smo si slične ja i ti u licu, on je u te zaljubljen, pa upravo s toga, što smo si slične, gleda me toli napadno.

Marija bila je u istinu slična Ivki. Bilo joj oko devetnaest godina, a bijaše nešto viša i vitkija od mladje si sestre. U njenom prekrasnom licu zrcalila se podpuna dobrotu, neko milje, neka nježna plemenitost. Posmjeh joj bio toli nevini i bezazlen kao u male djevojčice. Ako i starija od Ivke, svatko bi bio pomislio, da je mladja, gledajući joj u zdravo, rumeno i svježe lišće. Svaki pogled njezina velika, crna i mirna oka činilo ti se, da te mило draga.

Dočim se Ivka odievala, sjedila je Marija na divanu, gledajući u liepu vjericu, koja joj se sjajila na bielom i punanom prstu, a kojom ju tek pred nekoliko dana prstenovao kapetan Franjo Velčić. Marija bila odjevena u jednostavno ljetno odijelo pepeljaste boje. Crna joj kosa, razdijeljena po sredini glavice uzkim, bielimi putićem, bila je natrag jako pritegnuta i nad zatiljkom u debelih viticah savita. Valovita bijaše ta kosa, a nad čelom, po stranah, uznosito se uzdizala, zaokružujući ga i podavajući mu nešto plemenita i sveta.

— Čini mi se, da danas svira glasba u perivoju Cecilinovu, reče Ivka nehajno, vukuć uzke rukavice od jelenove kože na liepe i punane ručice.

— Da, svira; ići ćemo tamo pod večer, kad zahlti.

— Bit će mnogo svijeta, potvrdi Marija zamisljeno.

— Ja ću ostati kod kuće. Strašno me glava boli, potuži se Ivka.

— Jest, ti si u istinu nešto blieda, opazi Marija.

U to unidje u sobu gospodja Ivana, njihova majka. Gospodja Ivana bila je rodod Bakarka, nu već kao djevojka stanovaše na Rieci kod svoje bogate tetke, koja, ne imajuć poroda, bijaše ostavila liep imetak svojoj nećakinji, udav ju za velikog poštenjaka Marka Vidulića, rodod Kostrenjana. Ivana bila i u svojoj četrdeset i petoj godini liepa gospodja. Ona je, kako se kaže, podržavala tri ugla kuće svojom štedljivošću i svojim radom. Bila je visoka stasa, čvrsta i zdrava tako, da se je njezin Marko uvijek hvalio, da nije, odkad su se uzeli, ni pet novčića potrošio na liekove i liečnike. Ivana bijaše dobra, mirne i tihe naravi, prava slika svoje Marije. Odievala se vrlo čisto i jednostavno, nu nikad po modnih žurnalih, kojih nije u kući trpila. Crna kosa srebrnila se gdje gdje nad malko zabrinutim čelom. Znala je i čitati i pisati, nu viših znanosti nije poznavala. Hrvatski govorila dosta dobro, a talijanski vrlo slabo, kao što je to obično kod Riečana i Bakrana.

Stupiv u sobu, spoji si ruke nad jakim truhom i uzev desnom ljevicu kod bila, reče:

— Ta hajdmo već jednom! Uvijek se gladiš i češljaš. Oh, Ivko! Ivko!

— Evo me, evo me, nemoj se ljutit. Ne mogu, da si zakopčam rukavice, odvrati Ivka nešto srdito.

— A zašto si ne kupuješ veće? Pa to nije

ni za oko liepo, a brzo se i razkinu, kad su tako napete. Ako i nismo siromasi, misliš li, Ivko, da ti je otac na draču cekine pobirao? ukori ju gospodja Ivana, uzdišuć od brige i vrućine.

— O, nisu mi ni najmanje uzke. Pa kamo da idemo toli rano, još nije ni deset sati, a otmeni ljudi izlaze tek oko podne, podući kćerka majku.

— E, e, svi ne mogu, da budu otmeni, fukne zlovoljno Ivana, mahnuv rukom. O podne! O podne idemo mi k stolu; nu jesi li već spremna?

— Oh, bože! uzdahne Ivka i izadje s majkom i sestrom iz sobe.

Izlazeć iz stana, namigne Ivka služkinji, koja joj kimnu glavom, kao da želi reći: dobro, dobro, razumila sam.

Iduć liepimi i širokimi ulicama novoga grada, prispiju za nekoliko časova na obalu.

Medju manjimi ladjicama ponosno dizao na suncu blistajuć se visoke bokove velik novi brod. Od jarbola imao je samo donji dio, debele stupove, na kojih su nad košem visili dugački barjaci, odmatajući se lienom, uvijajući se i spuštajući prema palubi. Kad bi jače dunuo slab dah zraka, moglo se je na jednom od pola razvijenih barjaka čitati: »Marija.« Tako se je zvao brod, a bio je velika nav. naravno: sa tri katarke. Na prednjem dielu broda nosio je velik vienac raznolika cvieća, sav urešen svilenimi trobojnim vrpčami. Kip vitke žene, protegnuv ponosno ruku nad more, kazivao je brodu put u daleke krajeve svijeta.

Gospodja Ivana i njezine kćerke podju na Adamićev nasip. Neki čovjek, opaziv ih s broda, javi to kapetanu, koji se odmah spusti u malu ladjicu s dvojicom veslača. Zakrive nekoliko puta vesla, a ladjica sjekne uz obalu, gdje su sagrađene one uzke i liepe stubice, po kojih se silazi do mora. Kapetan Velčić, nazvav dobro jutro, podade im ruku jednoj za drugom, a one unidju u ladjicu sasvim oprezno, znajući, da se ona odviše zaziblje, kad se u nju naglo skoči.

Kapetan Velčić bijaše vrlo liep čovjek. Moglo mu je biti dvadeset i šest godina. Poglednuv ga, najprije bi opazili vatrene i pronicave oči i vanredno biele i krasne zube. Lice mu bilo vrlo izrazito. Tielo čvrstvo, razvijeno, a na njemu se lako opazalo, da je odvažan i neustrašiv mornar. Kratka, gusta i crna brada resila mu crnomanjasto lice, a puni brkovi sakrivali mu gornju, crvenu ustnicu. Pod mekanim bielimi slamnatimi šeširoim sjajila se vrana kosa. Velčić bio rodod iz malog Lošinja.

Kad se zatim ladjica priljubi brodu, popnu se gospodje na nj po visećih stubah, a onda se spuste na palubu sa sežanj visoke »mrtve ograde.« Po palubi bilo raztrkano nekoliko ljudi u šarenom i uljem zamazanom odijelu, sa sgnječenimi slamnatimi šeširi bez vrpca. Svi ti ljudi bili su zabavljeni raznim poslom. Opaziv gospodje, dignu šešire do vrh čela, u znak pozdrava.

Jaki miris lanenog ulja, smole i pakline, žestoko zaudarao, nu gospodje nisu bile za prvi put na tom brodu. Taj miris ugadjala malne svakom Primorcu, koji je rodjen u blizini kojeg škvera, ili koje luke. Gospodje stanu razmatrati brod; sad gledahu u jarbole, sad se

čudjahu njegovoj duljini. Ivka pogleda i u tamnu mu utrobu, gdje opazi nekoje radnike, koji joj se pričinu, onako sgureni i skućeni pod bokovi broda, kao mali kukci u šupljem dubu velika hrasta. Kapetan Velčić vodio svuda gospodje, opominjuć ih neprestano, da si paze na odijela. Kad dodjoše na krmu, spuste se oprezno u kapetanovu sobu. Tu im pokaže sve one male sobice, kabine, prave luknjice, u kojih se spava, u kojih se čuva kruh, prah, oružje i druge stvari, koje trebaju na brodu. Pokaže im takodjer prostore, gdje se čuva slano meso, voda i ostala hrana.

Gospodjica Ivka nije mogla podnašati živi miris lanena ulja i sparni zrak sobe, te se je s toga popela s majkom na palubu, nasmiešiv se lukavo sestri.

Kapetan Velčić, ostav na samu s Marijom i uzev joj obe ruke, zagleda se u nju mило, a onda ju ogrli i reče:

— Gledji, dušo, gledji, ovo ti je moj stan. Koliko ću puta ovdje o tebi snivati i na te misliti!

— Želiš li, da s tobom putujem? upita ga Marija, izvinuv mu se dražestno iz zagrljaja i nagnuv natrag glavicu.

— Ne želim, rano moja, nije more za te, dosta bi se natrpila. Sad je liepo ovdje u luci, nu drugčije je to, kad se brod nadje na valu Oceana, kad se po njem sklizne u ponor, govoraše Velčić, smiešuć joj se.

— A ne bi li bila moja dužnost, da te svuda pratim, da budem uvijek uz tebe, da ti sladim gorke časove? Ta bilo je već dosta žena, koje su putovale sa svojimi supruzima. Vjeruj mi, dragi Franjo, ne šalim se, ja bih rado išla s tobom, kad bi do toga došlo, izusti krasna Marija, dragajući mu crnomanjasto i muževno lice uz umilan i moleći pogled.

— Ne bi ti ni roditelji dopustili, Marijo moja. Ti znaš, sladka golubice, koliko te ljubim; ti znaš, da samo za te dišem; ti čutiš, rano moja, da će mi biti teško bez tebe, nu tvoje zdravlje odviše mi je drago, a da na to privolim, umiri kapetan svoju premilu zaručnicu, poljubiv ju usred, ma baš usred toplih i punanih ustna.

— Oh, ljubljani Franjo! uzdahne Marija, nasloniv mu se nježno i pouzdano na jako rame.

Kapetan, opasav ju žilavom i čvrstom desnicom oko vitka stasa, položi joj lievu ruku na gladko i toplo čelo, nagne joj glavicu malko nad zatiljak, te gladeć joj crnu i valovitu kosu, gledaše joj sladko i bolno u jasne i duboke oči

Marijine grudi drhtahu. Rajski, nebesko-razkošni, — ženski smiešak zaigra u nenjurnih ustnica; rumeni, ružičasti plamen zatinja nenađano, neočekivano nad njedri, zaplovi zamamljivo po gospodskom vratu i sunu u vis, kao plahi srh, razpline se naglo pod bielom puti bajnog lišća, zatitra nestalno, nepojmivo, pa izčeznuv izdajnički, svije se u njenom srcu. Marija bliedne, uzdahne i zagleda se stidljivim pogledom u plam Franjina oka, u njegovu ljubecu dušu

Kapetan, smiešuć joj se, reče drhćućim glasom:

— Marijo, za mjesec dana brod će biti spreman. Mjesec dana mogu jošte gledati u

te mile oči, a onda će proći možda i dvie godine, da te ne ću privinuti na svoje grudi, uzdahne Franjo.

— Dvie godine! dvie godine! izlane Marija, kimnuv bolno glavom.

— Umiri se, dušo, to ti je udes svakog pomorca. Za gorkimi časovi dolaze sladki, tješio Franjo svoju zaručnicu, poglednuv nehotice u praznu sobicu, u kojoj spava kapetan broda.

— Dà, dà, nu ti gorki časovi biti će mi vječni, prosbori Marija nevinim, nebeskim glasićem, smiešeć mu se sjetno.

— Marijo, sladka Marijo, ti jedini moj raju! uzdahne Franjo, opaziv joj vlažne vedje. Privinuv ju žestoko na grudi, cjelivaše ju opetovano po obrazih, na ustnahr, na čelu, po celom krasnom lišću.

— Franjo, hajdmo na palubu, hajdmo gore, budi dobar, reče Marija, iztrgnuv mu se iz naručja i porumeniv po lišću i labudjem vratu.

Izašav na palubu, ostanu na krmi jedan do drugoga. Ivka i majka bijahu na prednjem dielu broda, na »gradu«, odakle gledahu u parobrode, privezane uz Adamićev nasip. Dan bijaše vedar, sunce je žestoko pripicalo. U daljini, nad celim Kvarnerom, tamo pod Učkom, pred otoci, svuda titrala tanka maglica nad mirnom površinom morskomo. Samo pred Prelukom crnilo se malko more, zadnji raz noćnog sjevernog vjetro, što se spušta u kotlinu niz goli krš. Volovsko i Lovran, liepa mjestanca na istočnoj obali Istre, kao da su izplivali iz mora, biele se i reć bi, da se giblju u tankoj magli. Opatija zeleni se uz obalu, a srce ti čezne za svježim hladom, za udobnimi sobicama bielih kućica, koje se sakrivaju u tamnih šumicahr, u skrovitom zelenilu lovora. Podalje prama jugu, na dosta visokih klisurinahr, vide se na okupu biele kućice, kao male kutije iz papira. To je Kraj Majke Božje. Na pročelju jedne kućice silno se nešto zasvieti; netko je valjda otvorio stakla prozora, pa se odrazilo sunce, a bog bi znao, tko je tu poglednuo u more; možda koje nestašno diete, možda djevojka ili supruga, kojoj je muž kapetan u dalekom svijetu. Dalje prama jugu vidi se mjesto Mošćenice, crkva i zvonik, povisoko nad morem, a jošte dalje bieli se kao mali čunj zvonik grada Berseća, okolo koga rodi izvrstno rumeno vince. Nekoliko pomorskih milja od Rieke vide se dva velika broda, jedan podaleko od drugoga. Jadra im mirno vise, čekajuć na vjetar. Svatko, tko ih vidi, znade, da je jedan iz Grčarije, jer su mu jadra sve krpa do krpe. Po moru, i bliže i dalje od obale, sjaje se jadra i manjih ladja, svake vrsti veličine. Pred lukom nanizalo se do desetak ladja, koje donasaju kamenje iz okolice. Do uha dopire i pljusak kamenja, što ga bacaju u more, da ga tako naspu, da priprave podlogu, na kojoj će se kašnje graditi veliki ključ, koji će zatvoriti cielu luku. U samoj luci nalazi se do dvadeset velikih brodova i nekoliko parobroda; jedni krcaju, drugi izkrcivaju. U iztočnom kutu luke privezane su male ladje iz okolice, tiču se, guraju se kao ljudi na sajmu. Tu je dosta vreve i vike. Boduli cinički gledaju u svoje kupove drva za gorivo, čekajuć na kupce. Čovjek, koji ne pozna Bodule, mislio bi, da su ti kupovi onako slučajno na obalu baćeni, nu nije tomu tako. Bodul je

upravo ženijalan u arhitekturi. Da se kup drva prićini čim veći, sagradi ga on tako, da bi moglo kroz njega proletiti pet zeceva, a da ne bi u njem ostavili ma ni jedne dlake. Obalom prolaze svakojaki ljudi, u raznih nošnjahr. U crvenoj košulji i modrih hlačahr ide Lovranac, ljuljajuć se, a vrag bi znao, što nosi u bisagahr; Bodulkinja u crnoj suknji, s velikim šeširohr na glavi, nosi košaricu jaja; za trgovčićem ili komiom kaša Čić, noseć vreću ugljevja, a za njim žuri se neki debeli trgovac ili brodovlastnik, taruć si znoj sa lica. U jednoj ruci ima lepezu, u drugoj suncobran. Vitka Creskinja u modrom odielu, zakrpanom nu čistom, blicda u licu, gladke crne kose, ide njišuć se na jakih bokovih i noseć na glavi veliku posudu ulja. Po sredini obale prolaze i dva fratra, s bielimi slamnatimi šeširi, širokih i visećih kreljuta. Bosonogi fakini sjede na pločniku u hladu, te čekajuć na posao i žvaćuć duhan pljuju daleko preda se.

Na vrućoj obali sjedi sgureni i koščati starac, objesiv noge nad more. Ne ljuti se on na žegu sunćanih trakova, koji mu bodu staru i nabranu kožu. Ne ljuti se on na to žarko sunce, jer znade dobro, da mu je u zimi to isto sunce najveći prijatelj, jedini topli gunjac.

Starac drži u crnoj i kosmatoj ruci tanki povraz. Do njeg čepi mali dječarac, crne i od sunca opaljene kože. Na glavi mu je slamnati šešir, probušen na više strana. Težko, da je ikada bio obuven, jer su mu noge silno velike i široke, a prsti tih nogu gledaju svaki na svoju stranu, kao otvorena lepeza. Da su mu ti prsti spojeni s kožicom, mogao bi plivati kao raca. I dečko drži povraz u ruci, nu riba ne će da jede, toplo joj je, spustila se na dno i udaljila od obale. Pred tom dvojicom ribara nanizale se liepe, čiste i razno bojadisane ladjice. Nad svimi povisoko razapet je zastor iz platna. U jednoj od tih ladjica tvrdo spava, silno hrće velik i krupan mladić, plave i rude kose, crvena i zdrava lica. Tvrdo spava! Glavu naslonio na jednu klupčicu, sredina tiela leži mu na veslih i na drugoj klupčici, a crvene noge izpružene su nešto izvan ladjice. Okladio bih se, da je Hrvat!

Marija, stojeć uz svoga zaručnika, gledala je u parobrod, koj je upravo u taj mah ulazio u luku.

— Franjo, ne dolazi li onaj parobrod iz Dalmacije? upita Marija.

— Dà, dolazi, dušice. Nadam se otcu, jer se taj parobrod dotakne i Lošinja, odvrati Franjo.

— Zar ti nije pisao, da će doći? upita opet djevojka.

— Jest, pisao mi je, da ima posla na Rieci, nu nisam siguran, da će doći, prestane Franjo, opaziv, kako je neki gizdelin na obali duboko skinuo šešir, gledajuć u brod »Mariju.« Začudiv se malko, upita:

— Koga pozdravlja onaj gospodin sa obale?

— Gdje? koji gospodin? — A, a, onaj visoki, s malim šeširićem, s debelom, kratkom batinom? govoraše Marija.

— Dà, onaj, potvrdi Franjo.

— Pozdravlja valjda Ivku. To ti je onaj madjarski činovnik; luduje za njom. Dolazi

često u našu kuću, u drugi sprat, k onoj udovici Njemici.

— A što veli Ivka? upita Franjo, gledajuć radostno u Marijine oči.

— Čini mi se, da joj se svidja; u ostalom — ne znam, jer mi se Ivka nikada ne povjerava. A gle, tamo dalje, vidiš li onu dvojicu, to su ti djaci, i oni često prolaze našom ulicom radi Ivke, reče Marija, opaziv Kovačevića i Vozića.

— Ivka ima dakle cielo jato obožavatelja! primjeti kapetan šaleć se, i pozove k sebi Ivku, videć ju po sredini broda.

— Što želiš? povikne Ivka.

— Dodji amo, reče kapetan, mahnuv joj rukom i nasmiešiv joj se.

Kad mu se Ivka približi šaptne joj u uho, nu dosta glasno, da je i Marija čula:

— Ne vidiš li one nesretnike na obali?

— O, vidila ih je već, vidila, našali se Marija.

Ivka, pocrveniv malko, smeteno prošaputa:

— Koga? gdje? Ja ne vidim ništa . . .

— U to im se približi gospodja Ivana i upita:

— Kakve su to tajne? — O mladost, mladost! — A gdje je stari?

Tako je ona nazivala svoga supruga Marka Vidulića.

— Rekao mi je, da će doći na brod, pripoviedi Marija.

— Čujte, Velčiću, kad mislite, da ćete odputovati? upita Ivana kapetana, podignuv malko glavu, kao da mu hoće reći: gledajte, da to bude čim prije, ne valja gubit vrijeme.

— Najdalje za mjesec dana; čim budu jarboli u redu, odvezat ćemo se, odvrnu Velčić.

— A krcat? Ne ćeš li ovdje krcat? upita Marija.

— Naravno, počet ćemo ovih dana, lies je već na Rieci. Jest, za mjesec dana vidit ćemo, da li će »Marija« dobro jadriti. Ja se nadam, da hoće, ta pogledajte ju malko sa obale! Pliva kao galeb, čini se, nà, sad će poletit, govoraše živahno kapetan.

— Tako je, tako, al nas i stoji dosta hiljada, a u jedan čas može sve propasti, uzdahne gospodja Ivana, taruć si znoj sa čela.

— Na takve stvari ne valja misliti. Da se svaki brod razbije, tà šta bi onda svijet? A ovaj je čvrst, reče kapetan, lupiv nogom po palubi, pa onda, štedit će ga i vjetrovi i valovi, već radi krasnog mu imena

— Ti laskavče! upane mu u riec Marija, potapkv ga nježno rućicom po licu.

— O, lako se vama šalit, nu ja umirem od vrućine, uf! uzdisaše gospodja Ivana.

— Eno otca, eno otca na obali, povikne Ivka, koja gledaše uvijek na kraj.

Marko Vidulić išao laganim korakom, izbacujuć iz ustiju velike oblake dima najjeftinije austro-madjarske smotke i pogledavajuć zadovoljno u svoje plivajuće hiljade, u svoj novi brod. Gospodin Marko držao se ravno, a moglo mu je biti blizu šestdeset godina. Oštro se lućila medju svijetom na obali ta visoka ljudešina u crnom i kratkom ljetnom kaputiću iz orleansa. Na glavi imao je visok crni klobuk, no nije to bio cilindar, ili tulac. Došav na rub Adamićeva mola, mahnne rukom supruzi i

kćerkam, da dodju na kraj. Kapetan izprati gospodje do obale i reče svomu gospodaru:

— Gospodine Marko, svi se ljudi čude slogu, u kojem je vaša »Marija« gradjena.

— Ma baš sam ju sada promatrao. Liep brod! Jest, boga mi liep! Milota ga je gledati! potvrdi brodovlastnik, gladeć si ponosno i zadovoljno na pola siedu bradu.

— Oh, dragi otče, puknut će mi glava, strašno li smrdi na brodu, potuži se Ivka.

— E, e, što ćeš, dušice! Tà za rane božje, znam i ja, da smola i paklina ne miriše kao ljubice i ruže, pouči Marko svoju kćerku.

— Franjo, dodji k nama odmah posle dvanaajste, objedovat ćemo zajedno, umoli Marija, gledajuć ga milo.

— To se razumije po sebi! Kupila sam baš dobre ribe; dodjite Velčiću, dodjite, pohvali se gospa Ivana.

— Oh, kako je danas vruće, uzdahne Ivka, žmireć izpod ruba suncobrana na mužkarce, koji su skakali u more s dugačke daske u kupalištu, koje plivaše na drugoj strani luke, nasuprot Adamićevom nasipu.

Marija i Franjo pogledaju se još jednoč, lajdjica se povrati k brodu, a obitelj Vidulićeva podje preko Corsa kući. Ivka se okrenula nekoliko puta, iduć uz sestru. Čim je došla kući trsila se, da nadje Vicku na samu. To joj i podje za rukom.

— Jesi li predala pisamce? upita tiho i naglo krupnu Vicku.

— Jesam, jesam, odvratila plavuša.

— A gdje ste se sastali? smiešila se Ivka.

— Gospodin Vörös, videć vas sve na brodu, došao je amo, u naš stan. Pokazala sam mu i vašu sobu, hvalila se Vicka posve odvažno.

— A da je tko slučajno kući došao? Nisi, Vicko, pametno uradila, mani se takvih šala, opomene ju Ivka.

— A tko bi došao! nu čujte, umolio me, da vam kažem, da dodjete danas na večer svakako gospodjici Lauri, jer da vam mora nešto važna reći, izusti Vicka zlovoljno.

— Dobro, znam! kimnu Ivka zamišljeno i otidje u svoju sobu, gdje se nasloni na prozor.

Ulicom prolazio Vörös, a podaleko za njim Kovačević i Vozić.

Kod objeda držala se Ivka neveselo i zlo-misaono, tužila se na ljutu glavobol, veleć, da žali, što ne može ići u Cecilinovo, gdje je morala te večeri igrati glasba. Franjo sjedio uz Mariju, a ona je bila blažena, čuteć se u blizini čovjeka, koji ju je toli silno ljubio. Gospodin Marko hvalio je svako jelo, preporu-

čivao ga ostalim, nudio im silomice i srdio se na Ivku, što nije htjela jesti. Gospodja Ivana, taruč si znoj sa lica, zabrinuto pogledavala u svoje nestašno diete.

Kapetan Velčić, znajuć unapred, da će biti sve do noći poslom zabavljen, obeća, da će doći u Cecilinovo oko osmog sata. Posle objeda otidje Velčić na brod, a ostali povuku se svaki u svoju sobu, da malko zadriemaju. Ivka se bila bacila na svoj divan, nu nikako ne mogla usnuti. Bila je u istinu uzrujana, čutila je vanrednu i bolnu tjeskobu u svom srcu. pa je želila, da sunce zapadne čim skorije. Čitala je i roman i ljubovna pisma, mislila je na Vörösa, al i slika crnokosa mladića s pince- nezom lebdila joj pred očima. To ju je srdilo, jer je bila duboko osvjedočena, da je Vörösa ljubila svim žarom svoga srca.

Pred večer bile joj više put došle u sobu i majka i sestra, ne bi li ju nagovorile, da s njima podje na šetnju, nu ona se uvijek izpričavala glavoboljom. Govorila i sestri i majci:

— Ta idite, zabavljajte se, ne ću umrieti, što me malko glava boli, u ostalom će još više put svirati glasba.

— Ali reci mi, dušice, što ćeš sama kod kuće? pitala majka.

— Počinut ću, čitat ću što god, odvrćala Ivka.

— Ah, proklete knjige, uvijek čitati, ma i vid ćeš izgubiti! uzdisala majka.

— Molim te, dobra majčice, umiri se, idi, prošeći se, reče Ivka, smiešeć se prisiljeno.

Posle sedmog sata izadje gospa Ivana s Marijom i sa suprugom Markom. Imale su nešto posla u gradu, a kasnije krenuše širokom ulicom prama Cecilinovu. Kad je Ivka čula, kako je majka zatvorila vrata, preporučujuć sobarici, da se ne odalji iz kuće, ustane sa divana, pozove Vicku i reče joj:

— Pomozi mi, da se brzo uredim, poravnaj mi malko kosu. Mislim, da ne će nitko doći kući do deset sati. a kad se povrate, naći će me u postelji. Brzo, brzo, nemoj me tako vući za kosu, govoraše Ivka naglo, u velikoj uzrujanosti.

— Bit ću na prozoru, ako ih opazim, doći ću vas zvati.

— Dobro, Vicko, upane joj u rječ Ivka. — Kad budem plemenita Vörös, doći ćeš k meni u službu. Vidiš, to bi se moglo brzo dogoditi, za godinu dana, i prije, obećavaše Ivka liepoj plavuši.

Poglednuv se nekoliko puta u ogledalo,

podje zatim u drugi sprat, k svojoj prijateljici Lauri, gdje se je sastajala sa svojim Žigom pl. Vörösem. Vicka, izpruživ glavu med vrati, gledaše vragoljasto za mladom i nestašnom gospodaricom

Još nije bio odbio ni osmi sat, kad je kapetan Velčić slučajno prolazio ulicom, u kojoj stanovala ljubljena mu Marija. Došav pred njenu kuću i pomisliv, da će ju još možda kod kuće zateći, pohiti u prvi sprat. Na stubah susretne udovicu Braun s kćerkom Laurom, koje u taj par izlazile, valjda na šetnju. Velčić pozvoni u prvom spratu. Vicka otvori vrata i malko se zabuni, opaziv kapetana.

— Jesu li već otišli u Cecilinovo? upita kapetan i ne opaziv Vickine zabune.

— Jest, gospodine, odvratila Vicka.

— A gospodjica Ivka, je li i ona s njima?

— Nije, gospodine, boli ju glava, odvrne Vicka.

— O, gle nesretne Ivke. Hoću, da ju pozdravim, možda joj je laglje, ako je tako, poći će sa mnom, reče kapetan ulazeć u stan.

Vicka se prepadne i zapenta:

— Gospodine, gospodine

— Što je? okrene se prema njoj Velčić.

— Gospodjica Ivka

— No, što je to? što je s gospodjicom Ivkom? pitao začudjeno kapetan.

— Išla je u drugi sprat, zvala ju gospodjica Laura, odvratila Vicka prekinutim glasom.

— Lažeš! zakrči joj kapetan ljutito. Laura je upravo izašla s majkom.

Vicka probliedi i zapenta, gledajuć u pod:

— Ja onda ne znam, gdje je i kud je išla; rekla je, da ide u drugi sprat.

— Lažeš, velim ti! ponovi kapetan. Ivka je valjda sama izašla.

Sjetiv se nečemu razvedri se Vickino lice, pak odvažno reče:

— I to je moguće. Gospodjica ima hira; biti će, da je požalila, što je ostala kod kuće. Išla je valjda na obalu, gdje je vaš brod. nadajuć se, da će sastati vas i da će onda s vama u Cecilinovo.

Vicka bijaše uspjela, jer se je mahom razvedrilo kapetanovo lice. I ne pozdraviv sobaricu, podje Velčić naglim korakom do obale. Svud gleda, al ne ima Ivke. Ne znajuć, što da pomišlja, krene u perivoj Cecilinovo, gdje je znao, da će naći svoju milu Mariju. Iduć bijaše sjetan, nezadovoljan i zamišljen.

(Sliedi.)

ZAGORJU

Spjevao A. Kovačić

Da ste zdravo vlastelini
Ubavog mi rodnog kraja!
Ja pozdravljam vaše dvore,
Vaše kćeri ljepše maja!

Ja pozdravljam vaša polja,
Vaše njive i doline;
Ja pozdravljam vaše krasne
Vinorodne visočine.

Ja pozdravljam Sutlu riekü,
Jordan mojih djetskih dneva,
Nježnu sliku moje mašte,
Milu metu mojih spjeva!

Nit je Dunaj, nit je Dnjeper,
Nit je riekä brodarica;
Nit joj žalom šeće vepar,
Nit ne leti orlovica

Kroz vrleti kadkad bukne,
U nizina opet jenja,
Vieran pralik naših nada,
Naših čuvstva i mišljenja.

Al što ono šapću vali?
Da usahnut Sutla voli,
No da s njome dušman dieli
Jedan narod na dvie poli . . .

V I E N A C

Djevojčica narančica
 Ravnim poljem cvieće brala,
 I sa viencem košutica
 K potočiću dotrčala.

Vodica se nasmijala,
 Mali vali prošaptali:
 Ta ne luduj, ludo mala,
 Ljepota se sama hvali!

Kad procvateš, ko što ljeti
 U svom čaru ruža cvate,
 Čim te prvi momak speti
 Planuti će ognjem za te.

Ko andjelak tu se našla,
 Vrgla vienac na glavicu,
 Pa je vodu pitat sašla:
 Vidje l' ljepšu djevojčicu?

Ti si liepa ko zornica,
 Kad se vedrim nebom javi,
 Al još mlada ko rosica,
 Što po nekoj sja se travi.

Pa će ljepši vienac splesti,
 Vre ga tebi na glavicu,
 I u božji hram povesti
 Svoju dragu nevjesticu!...

A. H.

Može li se tako živiti

Novela iz ruskog života od L. Lukjanova preveo I. Milarov

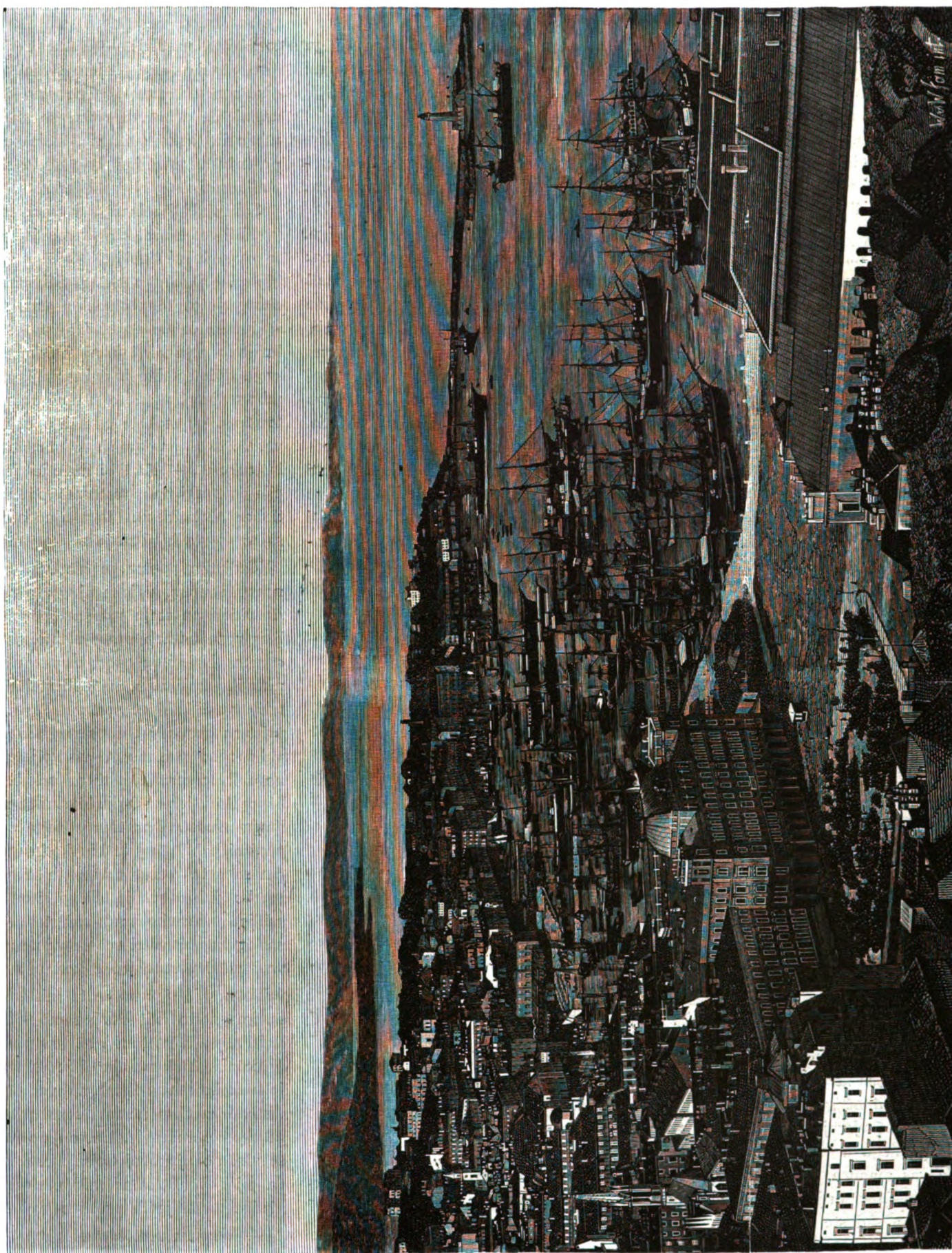
II

Arkadij, sin Andrije Jegoroviča Sahanina, s kojim smo se već upoznali, preselio se

protumačiti njezina blagonaklonost. Pače i onda, kad je saznala, da je njezin novi stanar djak, nije se usudila tražiti od njega stanarinu u napred.

— Valjda često pijančuju? upitao s podsmiehom Arkadij.

— Ne, nije to . . . i gospodja bez svake

T R I E S T

u novi stan, a da nije platio kaparu, osim jednog rublja, kog je dao gazdarici kod prvog pregledavanja stana. Vidjelo se, da se je svidio svojoj gazdarici samo tim se može

— Do sad nisam nikad rado primala djake, — reče mu ona, kadno ju zamolio, da ga počeka za nekoliko dana, — s njimi sam vazda imala jako mnogo brige.

sveze s ostalim produži: — ali vi ste još sasvim . . . vi ste još jako mlad, a pri tom se na prvi mah vidi, da ste iz dobre kuće.

I na to pogleda na okolo već razmetane

stvari, na svileni kišobran, što bijaše u uglu, na liepi »portefeuille«, i završi to ogledanje, promotriv Arkadija samoga, usljed česa se on i nehotice zarumeni.

Mjesto ručka, Arkadij je pio taj dan samo čaj, jerbo nije smio izlaziti iz kuće; očekivao je Gorlicina, koj mu bio obećao naći instrukcija. S Gorlicinom upoznao se nedavno kod nekog svog druga, i makar mu se nije osobito svidjao novi znanac, to ipak rado pristade na njegov predlog. Dok je bio u otčinskom domu, njemu bijaše dostatan novac, što mu ga otac davao za zabavu, nu jer otac nije pristajao, da stupi u samostalan život, nije se smio nadati, da će više ma što dobivat od njega, te tako si morao pomoći instrukcijama.

Začuv glas Gorlicina i glupe odgovore služavke, mladi Sahanin otvori vrata i primi gosta.

— Vi ste se već i preselio?

— Kako vidite, samo ne znam do kada.

— Nu to je, kako već sudbina odluči.

— Pomislite, kakove li podlosti! Neka izpiju i pišu, kao vazda, ali ne, — prekjucher rekoh, da me ne bude do večeri, ali se s lekcije navratih po duhan. Predstavite si: škrinja otvorena, sve knjige i papiri izbacani i premetnuti, a na »saque-voyage-u« sagnuti uglovi; vidi se, da je i ondje šarala nečija ruka. Ala je ništarija taj Anisimov!

— Da, vidi se: po izgledu kao kakova podrtina, ali će sigurno preživiti još mnoge od svojih stanara u Petrogradu. Da ste bili ranije sa mnom poznati, ja bi vas bio opomenuo. On je poznat nekim, al nije nepoznat i drugim ljudem . . . reče Gorlicin. — Nu dajte već, lije taj vaš čaj.

— A kakvim to »drugim?« — raztrešeno upita Sahanin, nalievajući gostu čaj.

— Onako, znate . . . ljudem protivne vrsti. Ali evo, što ću vam reći. S instrukcijom, čini mi se, stvar je u redu. Samo mi se vidi, da je malo predaleko — u brantmeistera (raki-jaša) . . . skog predgradja; dječaku je dvanaest godina, on je na gimnaziji, poltinnik 50 kopejka za uru, ali zato svaki dan tečajem dvajuh mjeseci do izpita, inače će dječaka iztjerati, već je drugu godinu u istom razredu.

— Ne baš osobito; ali što da radim, svakako dvanajst rubalja na mjesec. Samo — u brantmeistera, to mi se u istinu ne svidja.

— Eh, moj amice, — i Gorlicin zaklima glavom, držeći prsti dno čaše, — možda vam bude brantmeister nuždniji, nego itko drugi.

Arkadij se zamisli.

— Znate li, Gorlicinu, reče malo zatim, ali takovim glasom, u kojem su kadikad dječinske note, ja sam vam već jednoč govorio, da nisam ničemu vrstan, ja ne vjerujem . . .

— Koješta, nije to, nego u vas, amice, ne ima sila, razmazila vas mamica. Treba, da se čovjek i u se pouzda. Ta vi prije niste umjeli ni svoje hlače navući, a sad ste se izvukli na slobodu, pa dapače imate vlastita osvjedočenja o državnom pravu, što ga proučavate.

— Ne, čini mi se, ja ne imam nikakvih obradjenih načela, reče žalostno Arkadij. — Ni osvjedočenja, ni sile. Dobro bi to bilo, ah! kad bi ih imao . . . Samo jedno čutim: duša mi traži slobodno polje, a tog ne ima. Znam, što hoćete reći, čuo sam mnogo slična, al ne vjerujem, pa sve da i vjerujem . . . svakako

ne bih na sve pristao. Kad bih jasno pred sobom vidio put, išao bih vrlo rado. Nu ne imaš za kim ići, a kadkad mi se čini, da sam prosta nekakova hrpa.

— Nemojte se ogorčavat, nego se marljivo podajte izučavanju sama sebe. Ja ću vam reći, to je koješta. Čovjek treba, da prinosi korist, a ne, da se tovi na tudji račun, izučavajući svoju idealnu nutarnost. Jeste li pročitali tu knjižicu?

— Pročitao sam, pa može biti, da je ono tamo istina, al ja nisam uvjeren. Bog bi ga znao, kako je ono; al molim vas, kažite mi adresu . . . skoga predgradja. On živi u istoj kući?

Gorlicin dade Sahaninu adresu njegovog budućeg djaka, postavi na stol praznu čašu, potrepita po ramenu Arkadija, govoreći: diete, diete i ode.

Sahanin zapali svieću i zadubi se u knjigu. Sjedio je, okrenuv se na pola prema vratima; svjetlost svjetiljke udarala mu upravo u lice i zapremala jednim trakom njegov mali, upravni nos, ustne, složene bez najmanjeg naprezanja, kano u djece, okrugao podbradak i crtu na čelu, koja se prikazivala sasvim ravnom, a gotovo se gubila u gustih pramencih svjetle mu kose, savršeno zlatne kod bližnjega svjetla. Nešto djetinski izraz lica mu sačinjavao potpun kontrast sa snažnim pleći. Njegovi prsti bezsvjestice razbacivali komadiće hartije, na kojoj stajao slador. Kadikad prestajao čitati i u razmišljanju pročitnog ili u dugočasici sagibao kažiprst i brzo od sebe gurneo papirne odlomke, kano da njimi strelja u čajnik. Najednoč se okrene — na vratih stajala gazdarica.

— Ja ću reći, da se to iznese, pa da vam se prostre postelja, progovori ona brzo, služinčad valja ranije odpraviti počinku. Sahanin pristane. Kad je od gazdarice poslana stara služavka htjela namjestiti postelju, opazi netom, da nije bilo plahte. U škrinji bilo sve rublje, ali plahte ostale u starom stanu. On podje gazdarici i zamoli ju, da mu uzajmi plahtu na dan dva, dok dobije svoje.

U sobi gazdarice bila takva razkošnost, kakovu možete naći u mebliranih sobah »na Peskah« ili »na Polkah«^{*)}: kanape i stolci okrugla lika sa podstavom srednje vrsti, a ondje, gdje se obično naslanja, bili su namješteni vezeni rubci, da brane podstavu od pomlašćene kose posjetitelja; stol za toalettu sastojao iz priličnoga zrcala u visini od tri četvrtine aršina, a stajalo je na malom stoliću, pokrivenom takodjer vezanim rubcem, koj se spuštao sve do zemlje. To vam je bila soba za dočekivanje gosti, al ujedno »boudoir« gospodje Bjeljajeve. Doznava od Sahanina, što je u stvari, ona se nasmije: — Ali kako možete tako zaboravljati? Ah, vi mladi čovječe, mladi čovječe! I odmah započe nekim prisiljenjem otvarati srednju ladicu svog ormara.

Sad tek opazi Sahanin, da njegova gazdarica nije bila pristara žena, kako si je on do sada utvarao. Promatrajući ju opazi, da je još snažna, u svem po prilici trideset godina, male glave i malog stasa, vrlo plavokosa, punih grudiju, ali dosta tankog i gibkog uzrasta. Sve njeno lice pokazivalo dobroćudnost i stalnost.

^{*)} Predgradja u Petrogradu.

Kretanja joj bijahu živahna, makar ne i drzovita.

Izvlačila ladicu, punu do vrha rubljem, kad na jedanput jogunasta ladicu po čudi svih svoje vrsti silom izskoči, a gazdarica, stavši na nogu straga stojećemu Sahaninu, izpusti ključ, ter za malo ne pade, da ju nije suzdržao Arkadij.

— Ah, oprostite, reče ona, okrenuv se Sahaninu, koj bijaše malo sbunjen, i pogledavši ga sa strane, nasmiehne se. Dodajući mu na to plahtu, nastavi: — Znate, to je malo škakljivo, što ja vama dajem svoju plahtu, i gledjuć mu sad pravo u lice kao da se nekako nasmiehila očima. U istinu se nije smijala, no u njenih tamnih očijuh, koje su se večerom prikazivale smedjimi, bilo dosta slobode i zavodljivosti.

Sahanin joj zahvali, ali pocrveni i odlazeć pomisli u sebi: koj li me je vrag dovukao k ovoj glupoj babi?

Prvim poslom mladog Sahanina bijaše sljedećeg jutra to, da ode u stari svoj stan, da si donese ostale stvari. Taj mu stan bio prije iznajmio neki bivši lakaj Anisimov. Uzev tamo svoje dvie plahte i jednu knjigu, pometnjom zaboravljenu, vrati se u novi stan, postavi sve te stvari na stol, te odmah opet izadje i podje u . . . sko predgradje k »brantmeisteru« na instrukciju. — Kad bi imao još jednu instrukciju za svaki dan, rezonirao putem, mogao bi dobro prolaziti, ne moljakajuć oca i ne slušajuć njegovih notacija svakog mjeseca.

Medjutim, pošto je služavka uredila sobu novog stanara, udje u nju gospodja Bjeljajeve, pa videći na stolu rublje, kao prava ljubiteljica reda odmah uzme plahte, da ih metne u ormar. Najednoč opazi u pregradah ormara nekoliko knjiga, a na njih stajala fotografija, tako zvani kabinet portrait. Portrait pokazivao pristaruu gospodju, dobra izgleda, strogih crta u licu, sa psetancem na koljenih. Ali prije, nego li će spraviti plahte, ona ih, razumije se, liepo složila, jer su prije bile smotane nenaredno i neukusno. Ali pri tom izpadne iz jedne plahte papirni paket, koj je bio kod uglova zapečaćen sa četiri pečata, na kojih se vidjela bradva i neko drugo orudje, slično sidru. Ona spravi rublje, postavi paket na stol i pogledav na naslov knjige, vrati se u svoju sobu, pa uzev svoj ručni posao sjedne kod prozora raditi.

To mu je sigurno mati, mislila na to, čini se, ima nešto sličnosti; samo, kako surovo izgleda, pa s psetom . . . baš kao da ne ima djece! U ostalom, ako i je pseto . . . ali on je svakako sam u Petrogradu, a još je podpuno diete. I za cielo ne ima ženske, koja bi ga po gdjekad pomilovala. Da, on ne ima nikog, to se vidi po njegovoj bojazljivosti . . . Ovo kao da joj govorila sama misao, dočim je rukom gladila na koljenih prostrto švelo.

— Varvara Antonovna.

Gazdarica pogleda služavku, koja je sada bila ušla.

— Stanara bi trebalo zapisati, produži ona. »Dvornik« je dolazio jutros i rekao, da ga treba zapisati.

— Pa ćemo ga i zapisati, njegov uvid je već kod mene.

— Ali ne, dvornik veli, da ga danas treba,

pandur je jutros dolazio i govorio, študent je, veli, pospješite.

— Ali odkud je pandur to saznao?

— A bog bi ga znao, on je samo rekao, da treba

— Nu pa dobro.

I Varvara Antonovna s nova sjedne k poslu, pogledavajuć pogdjekad na prolazeće po dvorištu. Njene su sobe sačinjavale odijeljeno malo krilo, u koje se dolazilo posebnim drvenim trotoirrom, vodećim izpod dvorištnih vrata.

Sad se na tom trotoiru začuju koraci, a gazdarica, pogledav na približavajuće se posjetitelje, naglo skoči sa svoga mjesta i ugrize se za ustnicu. Zatim poleti strmoglavice u sobu Sahanina, pograbi instinktivno na stolu stojeći paket i knjigu, koju izpusti od straha, kad začu silno zvoniti, nu podigavši ju sa zemlje, poleti kao luda u svoju sobu i baci oboje u hladnu peć. Medjutim se već čuli koraci u sobi Sahanina.

Varvara Antonovna uhvati se jednom rukom za kanape, a drugom za stol i nastojaše sabrati se.

»Luda li sam ti ja, bože moj!« progovori šapćuć i poleti opet k peći, bog bi ju znao s kakovom nakanom. Ali ju zaustavi pomisao, da je već prekasno; zašto li je to i uzimala bez pravog promišljanja?

— Varvara Antonovna! začuje glas služavke i zatim podje onamo, gdje bijahu posjetitelji.

Njih je bilo troje. Oni su razgledavali sobu sa svimi pojedinostmi. Sigurno im se događalo, da su često našli u stanu kakovih nedopadnosti, neopazivih na prvi pogled, pa su se za to ovdje valjda htjeli podpuno uvjeriti o vrijednosti stana najobširnijim razmatranjem. Ne samo, da su razkrivali ormar i stol, nego su iztraživali i postelju i jastuke i sve haljine, koje se nalazile u sobi. Ali prvo, što su smotriili, bile su plahte. I u strogom smislu imali su pravo. Gamad se krije u najtanjih pukotinah. Da se podpuno osvjedoče, da ih ne ima, mora se čovjek kadkad poslužiti sitnozorem. Tko zna, gdje se ta gamad krije, osobito danju, pače možda i u knjigah! Nikad nemojte uzimati mebliranu sobu, bez stroge pretrage do najtanjih potankosti. A osobito, ako se živi u troje, kao što su, može biti, mislili ovi posjetitelji; tad je tim više nužna čistoća.

Makar da je soba bila iznajmljena u oči toga dana, ipak ćemo radi podpune točnosti opaziti, da cedulja još nije bila skinuta sa prozora, a gospodja Bjeljajeva bila preveć uznemirena, da se pusti u takova razlaganja, koja od nje nisu naročito tražili. I tako, što posjetitelji nisu izrazili želju uzeti sobu, ima se pripisati samo tom slučaju, da im se na posljedku nije sviđjela, a ne tomu, što im je gazdarica očitovala, da se soba više ne izdaje.

Odmah, kako se Sahanin posle objeda vratio kući, začuje na vratih glas gazdarice: Može li se ući? — Ala se je priliepila ta baba, te mi ne da mira, pomisli Arkadij, ali ju pusti.

Ona ga uze za ruku i povede k sebi. Sahaninu se to činilo jako glupo, i on samo iz prirodne delikatnosti nije trgnuo svoju ruku. Ali ona jedva micala noge, i tako je ova mimika pri podpuno ozbiljnu izrazu lica Varvare Antonovne imala izgled, kao da vodi kazni dječaka, koj je u čemu pogriješio.

— Ali, što to tražite od mene, za boga? zapita nekom dosadom stanar gazdaricu, kad napokon dodjoše u njenu spavaću sobu. Ona ne odgovori ništa, nego se odmah okrene i zaključavši vrata podje k peći. — Vrag bi znao, što je to, hotio reći Arkadij, ali ne izgovori, jer mu gazdarica preda paket, dohvativši ga iz peći, što ga dovede do skrajnog snebivanja.

— Ali, čemu to meni?

— Pst, pst . . . I nagnuvši se još jedanput k peći, izvadi odavde knjigu, u kojoj Sahanin upozna njemu pripadajući svezak ruskog prevoda Herberta Spencera.

— Ali, zašto ste tamo metnuli moju knjigu? sad već smiešeći se zapita Arkadij.

Ona je opet šutila, samo otvori knjigu i pokaza mu prstom na naslov: »osnovi sociologije.«

— Badava ste se uplašili, produži Sahanin, misleći, da nije pojmiio, u čem je stvar. Ova se knjiga prodaje u svih knjižarah. I sad ga interesirala misao, da je gazdarica svakako mogla pojmiti »sociologiju«, makar i u takovu smislu, da bi se nje uplašila.

Ali kad napokon stade govoriti i brzajući tumačiti mu taj slučaj, i to takovom intenzivnošću, kano da je opasnost jošte pred njom, da su joj se i grudi počele nadimati, a oči sievale, bude prinudjen, da sasvim promieni svoje mnijenje o gazdarici. Samo Sahanin nije ništa znao o paketu i nije mogao pojmiti, kakvim je načinom dospio u njegovo rublje.

— Ja nimalo neočekujem, da bi mi se vi izpričavali, ili u čemu god priznavali, rekne gospodja Bjeljajeva, ja vas samo molim kao bližnjega: ne gubite sama sebe; ne gubite svoju majku, ako je još živa A što se tiče stana, dodade, radite, kako je za vas bolje. Ako hoćete ostaniti — ostanite; ja se ne imam vas bojati, a niti se vi ne bojte mene.

Sahanin ju stao uvjeravat, da se ni on ne ima ničesa bojati, da taj paket nikada nije vidio, da će odmah poći i doznati, da li ga nije samo pometnjom uzeo. U ostalom teško, da ju je mogao podpuno uspokojiti; utisak bio još jako svjež i silan.

Vi ste svakako vrlo dobra, kaza pružajući joj ruku, vi ste vjerovali u opasnost, pa joj se blagohotno podvrgoste; vi ste tako mila, tako dobra! . . . ja ne ću toga nikad zabraviti.

On joj dvaput silno stisne ruku i opazivši, da su se u nje zažarili obrazi i da joj se u očima zacaklila rosa, brzo okrene ključ i izidje iz njezine sobe.

Odmah podje u svoj stari stan, držeći, da

taj paket pripada njegovom predjašnjem susjedu, koj je imao do njega sobu, Salzmanu. Salzman bio u nekakovom dućanu pomoćnik, ali dosta naobražen, a Sahanin se s njim, kao sa susjedom, nije mogao samo ponešto upoznati.

Salzmana nije bilo kod kuće, a u njegovoj sobi vladao strašan kaos. Knjige bile izbačene na pod, rublje porazbacano po kanapetu, tri stolca stajala po sredini, iz ormara virila prazna ladica, a stol bio od prozora privučen kanapetu. Samo nije bilo nikakvih papira, sigurno su samo oni bili složeni u podpunu redu. Taj je Salzman valjda jako neuredan čovjek, kad tako razbacuje svoje stvari.

— Što, zar Salzman još nije došao? zapita Arkadij, vraćajući se iz sobe kroz kuhinju. Pri tom je lievom rukom pridržavao kaput, gdje se je nalazio onaj tajni paket. Gazda Anisimov, ne baš nehotice i bez zlobe, nakostriješ se na njega.

— I bolji su gosti dolazili od vas, pa ga nisu sastali, promumlja on. Niste li došli, da što svoga potražite? Ali je već kasno, moj gospodiću. Sad mi dolazite po plahte, sad po ovo, sad po ono. Dosta mi je već, i baš vas više ne ću primati! mrmljao srdito, nastavljajući sve dalje na isti način, dok Arkadij napokon ne odlučio otići, videći, da položaj Salzmanov nije baš najbolji i da ne će ništa učiniti, ako ga ne zatekne sama.

Vraćajući se kući, sjeti se, da mu je Salzman jednoč govorio, gdje služi. Makar to bilo mimogred rečeno i makar to Sahanin već odavna zaboravio, ipak se opet nekako po nagonu iznenada sjeti te adrese, kao da je pritisak, što ga učinio na svoju pamet, otvorio škrinjicu, gdje je bila sahranjena njezina uspomena. Podje tražiti Salzmana. Ali u dućanu već ga nisu dva dana vidjeli. Jednom riečju, stvar bijaše hrdjava.

Paket je morao čuvati, jer je po svoj prilici pripadao upravo Salzmanu, pa mu mogao biti jako nuždan. Može biti, da je bila po Salzmana sreća, što se je paket nalazio u vjernih Arkadijevih rukuh. Bog zna, što je sadržavao, pa i novca na primjer. Uništiti ga bez otvaranja značilo bi, nanieti možda čovjeku jako veliku štetu, a možda bi ga to i pogubilo. A ako taj paket pogotovo niti ne pripada Salzmanu? Pa čiji bi onda mogao biti? Sahanin se nije mogao ničemu dosjetiti. A kad bi pogledao, što mu je sadržaj? Mogao bi doznati takovih stvari, o kojih ne bi imao pravo, da ih znade, pa ne bi toga možda ni hotio.

Arkadij odluču, da će paket prvim slučajem odnieti u oćev dom i sakriti ga tako, da bi ga mogli naći istom nakon najžešćih pretraživanja. Nu tko bi i stao »iztraživat« u stanu »djelo-proizvoditelja« departamenta »pospješnih mjera!«

(Slijedi.)

SITNE PJESME

VI

Snivaj sladko, snivaj,
Moje janje malo,
Nad tobom se samo
Nebo nasinijalo.
Snivaj sladko, snivaj,
Moje gondje malo,
Davno si pred burom
Plaho zadrhtalo.
Snivaj sladko, snivaj,
Moje čedo malo, —
Tek je peto ljeto,
Kako si zaspalo!

VII

Nisi ti mrtva,
Sladka moja rano,
Već je samo tvoje
Srce uspavano :
Da ne gledaš svieta
I njegova jada,
Da ne budeš zdvojna,
A još tako mlada!
Nisi ti mrtva,
Sladka moja rano,
Dok nije i moje
Srce zakopano :
Narav puna suza
Zažubori pjesmom,
Gle, a moja duša
Slavi tebe pjesmom!

VIII

Kroz noćni gaj
U dalj se vjetrić gubi,
A moje srce mori vaj,
Jer tebe toli ljubi!
Na nebu mom
Još samo zvijezda blista,
To ljubav je za mili dom,
Ko tvoja duša čista.
Oh, za nj ću mrijet
Sred osvetničkog rata,
Za nj žrtvovat ću cio svijet,
I sestru si i brata!

Kroz noćni gaj
U dalj se vjetrić gubi,
I nosi tih u neznan kraj
Taj zavjet mrtvoj ljubi.

IX

Svud tišina,
A tol divno na sve kraje
Ko žeženo zlato sjaje
Mjesečina.
Iz tihana
Šturak tuži ukraj duba :
Zar i njemu mila ljubla
Zakopana ?!

X

Da ne plačem više
Hladan svijet me kori,
Ne zna, koja tuga
Za tobom me mori!
Spominjem te tihom
Pjesmom bez prestanka,
I tako ću, dušo,
Do smrtnog si danka.
A kad to ne mogu
Plač mi tugu lieči,
Al i suza svaka
Pjesma je bez rieči!

XI

Noć je tiha
Ko djetinja duša,
Kad pozorno
Majčin savjet sluša;
Sniva narav
Kano krotka dieva,
Mjesečina
Grmljem se prelieva;
Samo mene
Težka muka dira,
Sama sobom
Drhće moja lira;
Nebom svietle
Zvijezda sjajne luči,

Ona jasno
Iz tihana zvuči :
— Svu već zemlju
Tihi pokoj svlado,
Spavaj i ti,
Moje milče mlado!

XII

Mala kuća, al što treba
Marne ruke smažu,
Ko andjelci usred neba
Srca nam se slažu;
Ti na krilu njišeš sina,
Duša mi se tali:
— Rasti, nado ti majčina,
Hrvatiju mali!
Bit ćeš junak krvi vrele,
Ako sreća dade,
Kukavica i dosele
Odvise imade!
Imaš majku ponositu,
Pa kad u boj podješ:
Tek sa štitom il na štitu,
Da joj natrag dodješ! . . .
. . . Tad se trgnem, oj obmamo,
Sve je pusto, niemo, —
Gle, na jedan časak samo
Sladko sam zadriemo! . . .

T u g o m i l.

O TEORIJI NOVELE

Napisao Jovan Hranilović

(Konac)

Nu reći nam je koju o koncu novele. Novelistu nas je naveo, da prisluškujemo njegovoj pripovijesti; mi smo s njime i s njegovimi karakteri sretno prošli kroz razne konflikte i opreke; mi smo se sprijateljili s osobami njegove pripovijesti; njihov udes nas je počeo zanimati; zato je njegova dužnost, da nas točno izvesti, što je napokon s našimi znanci, dodjoše li na svoju metu, što li je s njimi sada.

Nit pripovijesti, koja se je razplela diljem raznih zanimivih situacija, treba da se na koncu spline u harmoničnu cjelinu, a bolje je za novelu reći u »pointu.« Novelistu ne smije nam ostati ništa dužan. Gottschall opominje pisca romana, neka se čuva na koncu romana prebrza završaja. Novelistu neka slobodno bude malo škrtiji. Dosta je, da sve disonancije situacija izmiri, da nas o glavnijih osobah nešto potanje izvesti, kud li dospješe, a glede ostalih dosta je kad god sгодna koja opazka i izreka.

Roman svršuje obično tamo. — veli Gottschall — gdje počima proza života; a to bi se dalo ovako o noveli reći: Novela obično svršuje tamo, gdje počima proza događaja. Treba se čuvati i tude prenapla, preoštra konca. Nekoji pisci na početku još ne znadu nit u glavnih crtah, kako li će im se svršiti pripoviest. pa zato često nevjerovatnom, prisiljenom peripetijom preokrenu najednom svu dramatsku jedinstvenost novelističkih situacija i grupa i na koncu sve smiešaju u efekt, koji doduše dirne našu dušu dosta žestokim dojmom, ali taj dojam niti je trajan, niti je liep. Nekoji opet

izprepletu nit pripovijesti na široko, a onda najednoč prekinu nit; jednim mahom ljusuše naše nade, želje i očekaji, koji se u nas rodiše tijekom pripovijesti, o kakovu grozotu, smrt, ubojstvo, požar i što ti ja znam; ni tim se ne postizava estetski dojam. Novela nas sjeća na jedinstvo drame, zato se treba čuvati one pogreške, koju krste: »deus ex machina.« Kad umjetnik kosne žicu, najprije joj pusti, neka zamnije punim glasom; ali kad će da se prometne u biesan uzhitaj, onda njegovi prsti opet dirnu žicu, da ju umire, baš kao da Pallada Athena rukom gladi kosu divu Akilu, da ukroti njegov bies u borbi; onda žica zamnije sve mirnije i mirnije, duša naša prati njene umiruće zvuke; napokon zvuk njen zamre, ili ga nestane nevidom, neopazice; i mi smo s njom dopjevali, naše se je čuvstvo s njom uzigralo, zanielo; s njom se primirivalo i primirilo sve tiše i tiše, nigdje nije nenaravan skok narušio harmonije. To je estetski efekt, takov treba da bude konac novele. Kad žica zamnije, pa onda iznenada pukne, to se ne može nazvati liepim, to nam kostrieši kosu. Pjesniku eposa i romana dozvoljeno je, pojedine epizode prekinuti na najzanimivijih mjestih, da u nas pobudi napetost; ali na koncu ih sve riešava; nu novela nije epizoda, zato ona toga ne podnosi.

Karakteristično je, što piše u tom pogledu Schiller Götheu u listu iz Jene dne 25. oktobra godine 1796.: »Završaj Majstora Vilima« veoma se je dojmio moje šogorice; pa i ja nalazim ovdje moje očekivanje ob onom, što čini glavni efekt zadovoljenim. Uvijek je zaista patetičnost, koja ljudsku dušu najprije dirne;

istom mnogo kasnije sklone se čuvstvo k užitku mirne ljepote. »Mignon« će po svoj prilici pri svakom prvom, pa i drugom čitanju ostaviti najdublji utisak; ali ja mislim, da vam je pošlo za rukom ono, na što ste težili, t. j. taj patetični dojam izmijeniti sa liepim dojmom.

U prvi mah čini se, da te Schillerove rieči sadržavaju protuslovje; najprije kao da hvali patetičnost, a posle ju naziva neliepom. Ja si to tumačim ovako. Schiller bez dvojbe ne odobrava patetičnosti. Dva imam tomu dokaza: a) rieči prije citirane, gdje Schiller patetičnost pripisuje prostomu ukusu; b) prijašnji patetični dojam naziva izrikom: neliepim. Odtuda sledi, da se Schilleru ne mili patetičnost na koncu romana: »Meister's Wilhelm's Lehrjahre«; nu on to nije naprosto rekao Götheu, nego onim delikatnim načinom, a po svom običaju u antitezi izmedju »Mignona« i romana »Meister's Lehrjahre.« Na to tumačenje ovlašćuje me karakter epske poezije: čista objektivnost, koja se ne da pomisliti uz patetičan završaj. Zato čuvajmo se patetična konca u noveli; već sama »pointa« novelistička toli je energična, toli rekli bismo silna, da ne treba još i lirskoga patosa.

Maretičeva pripoviest »Ujak misionar« ima dobru »pointu.« Konac svih trijuh pripovijesti od Fedora Brestova je dobar; ali najbolji je onaj u pripovijesti »Montechi i Capuleti«; pa zato se ja ne slažem sa stanovitim kritikom, koji kaže, da je od pripovijesti Fedora Brestova najbolja »Slučaj ili sudbina«, a onda »Persa.« Ideja, tehnika, tendencija, pa i sam naslov op:anovlašćuje me na sud, da je pripoviest »Montechi i Capuleti« najbolja Bre-

stovljeva pripoviest, a »Slučaj ili sudbinu« ja bi nazvao najgorom. Od Šenoinih pripoviesti najkrasniji, pače veledivan, ganutljiv konac ima po mom sudu najbolja Šenoina pripoviest od onih, kojim je predmet uzet iz pučkoga života, a to je: »Barun Ivica.« »Prijan Lovro« karakterna je, vrlo lijepa crtica, ali njen konac nije idealan. Fliedеровој pripoviedci »Ljubav na odru«, kojoj je i početak i konac posve dobar, priznajemo, da je izvrstna novela. Ali pravi vještak je tuj i opet Turgenjev. Konci u spomenutih njegovih dviju pripoviestih: »Otc i djeca« i »Proljetne vode«, mogu nam u tom služiti uzorom. Neka govori, tko što hoće, Turgenjev je izgladio naš ukus; a ja bih rekao, da je i naš Šenoa prošao njegovu školu.

Da si ono, što dosele rekosmo o teoriji novele, saberemo u jedno. spomenuti ću definiciju novele. kako ju je izrekao toli često u naših gimnazijah citirani Kleinpaul. On veli Poetik. §. 279., str. 212.: »Novela stoji prema romanu. kao pjesnička pripoviest prema eposu. Ona je više ograničena na pojedini događaj pjesničkoga interesa i vodi čitatelja skoro uvijek umah u sredinu odnošaja. Čin u njoj razvija se puno brže, nego u romanu, pa zato je njoj karakteristikom više aphorističko crtanje.«

Kad tako znademo, kakov treba da bude početak, sredina i konac noveli, zamislimo se o još nekih pitanjih novele. Kakovim tonom. kakovim pravcem da udari hrvatska novela? Tuj diram u one stare gusle: realizam ili idealizam? Mili bože! krivo li se shvaćaju te dvie nedužne rieči. Tko je ikada govorio o čistom idealizmu, tko o čistom realizmu u poeziji? »Poezija je čedo dvaju svjetova — kaže Schiller —; ona spaja misao i čut; ona dovadja tjelesnoga čovjeka do razbora, ona dovodi duhovnoga čovjeka opet do materije. Ljepota je u isti čas predmetom našem motrenju, u isti čas vlastitim stanjem našeg subjekta, jer ona oživljuje tekar u našem čuvstvu. Ona čini čovjeka potpunim u sebi celom; misao i nazor (Anschauung), razbor i čut u isti su čas zadovoljeni, i tako nam estetsko čuvstvo daje najveći od svih darova. ono nas dariva čovječtvom; pa zato mi možemo nazvati ljepotu našom drugom stvoriteljicom.«

Tko se usudjuje prigovoriti riečim Schillera, velesvećenika ljepote?

Ne sastoji se poezija u fantaziranju, u idejah, u čuvstvu; to je tekar njenom dušom; ali toj duši treba tiela, treba materijalnih elemenata, tvarnoga pojava, u kojem da bude vidnom.

Poezija treba duha; »jer bez duha ne ima ljepote« — veli Carriere. — »Mi ljepotu ne pripisujemo niti pojedinomu zvuku, niti pojedinoj boji; ljepota uvijek zahtieva raznovrstnost i njen sboj u jedninu.« Zato treba noveli idealizma.

Ali poeziji treba i tiela, treba čina, treba materije i proze elemenata. Treba pojava. »Čut ljepote — veli Carriere — postigavamo samo u pojavu, koji pošto je ugodno dirnuo naša čutila, jest ujedno izrazom jedne misli, kao jednote u raznosti životnih pojava.« Zato treba novelistici i realizma.

Ali čuvajmo se skrajnosti.

To je najbolji novelist, koji je ujedno i

idealista i realista; a pravi pjesnički genij nikada ne će pasti u njine skrajnosti.

»Tiek naravi sa lancem svojih uzroka i posljedica, duh sa svojim dragocienimi misli, stoje jedan naprama drugomu, a njihov sretan izmiraj — to je ljepota«, veli Carriere.

Ideja je vječna, a kao takova poznata je jedino bogu; a mi umrli saznajemo ju tek iz individualnoga pojava. Zato definiraju ljepotu:

»Ljepota nastaje idealiziranjem individualnosti i individualiziranjem idealnosti; ona je vidna savršenost.«

Pojam umjeća ne postizava se imitacijom naravi — veli Carriere. — Tako i pjesnik prenaša čine, o kojih piše, čuvstva, koja izriče, u posve drugu sferu, nego što je obično izkustvo; on ih uzvisuje iz zapreka realnoga svijeta u idealnu slobodu njenog vlastitoga čuvstva; on ih nadahnjuje harmonijom svoje vlastite duše sve do zvučnoga ritma rieči. Umjeće je klasifikacija naravi; ona zadovoljuje težnju čovječanstva za paradizom; ili ona je kristalnim likom života. U njoj su isti elementi, ali ne više porazmišani, porazbacani, ne pusti i tamni, nego porazredani po uredjenom si zakonu, pa zato vidni oku i sjajnobojni u veselom ljesku.«

Neka se čuva novelist skrajnosti; njegovi događaji, situacije, grupe i karakteri nek su materija; neka su čin, proniknut duhom. Pravi idealista bio je Schiller, a pravi realista Göthe. rekao je Gottschall; ali niti je Göthe samo naprosto kopirao narav, niti je Schiller pisao samo svoje fantazije.

Opisujuć narav treba se čuvati one slikarske plastike; pjesnik ima tuj više slobode, kako je dokazao Lessing u Laokoonu. Kad hoće slikar, da nam naslika Uraniju, mora naslikati liepu ženu, gdje u ruci drži štap, pokazujući njim na zvjezdano nebo; takova siromaštva ne treba pjesnik; on naprosto kaže: »Uranija«, i mi znamo, da misli božicu Uraniju. Pjesnik opisuje narav u njezinu djelovanju; on ne kaže: »drvo je visoko tri sto stopa, lišće mu je bodljikavo«, već on kaže: »drvo prkosi oblakom i bode ih bodljikavim svojim lišćem«. To treba znati novelist. Lessing hvali Homera, što nam je jednim sgodnim slovom znao naslikati čitav predmet; a novelist treba da se čuva epske širine. Sa dvie tri rieči skovao je on pred nami lik svoga junaka. Ne treba zaboraviti, da pjesnik ne slika za oko čitalaca; on slika za njihovu fantaziju. S te strane tekar slaba je naša novelistika do zla boga.

Kakovim tonom da bude pisana novela? Objektivnim, jer novela spada u epsku vrst poezije, a karakter epici jest objektivnost. Čujmo i u toj stvari Carriera.

»Epski pjesnik ne slika nam nutarnost čovjeka, ili život duše kao takov, nego on nam slika svijet, u kojem se zrcali duševni taj život; on slika čine, kojimi duša očituje svoj život; on riše narav, ne na koliko se ona čuvstvu srca odbija, nego kako se ona u svom bivstvu oštro markirana ukazuje našem oku; on razvija misli, ali ne na koliko je ljudski duh njimi u mieni čuvstava napunjen, nego na koliko se one u svom vlastitom nutarnjem spoju međjusobno podnose i bore. Tu je svagdje samostalan život, koji je vidan i proslav-

ljen u svojoj slobodi, u svojoj jednosti i harmoniji nutrinje i vanjštine; — a umotvor mora kao odraz toga života isto tako slobodan i samostalan biti... (Str: 146—147 u gore napomenutom djelu). — Stanje duše i srca crta epik u činih, u kojih je ono vazda objektivno, (Str. 150.); epska objektivnost zahtieva, da sve potiče samo od radećih karaktera, iz događaja; svaki zapletaj, svako rješenje treba da se sbude bez pjesnikove samovolje, bez vidnoga njegova uticaja. — Pravi epik jest jedno sa svojim vremenom; njega ne dieli nikakov jaz od kulture njegova puka; on je njegovimi pjevnimi usti; pak tako je on jedan i sa svojim gradivom. Čuvstva, koja vladaju njegovim gradivom, upoznaje on kao poticajuće sile vlastitoga srca, i kada Göthea kod čitanja Hermana i Dorotheje obliše suze, i kad reče: »tako se talimo na vlastitom ugljevju«, to nam to dokazuje, kako je on svoje vlastito srce prelio u taj piev Str: 148. Iz toga ljubavnoga veza umjetnika sa njegovim umotvorom; iz mučaljivog toga i naivnog sporazumljaja duše pjesnikove sa dušom svijeta izvadja Zimmermann duboki dojam, koji nas obuzima, čitajući Homera. Nigdje nam taj ne narivava svojih refleksija, nigdje ne izriče svoga čuvstvovanja o predstavljanih predmetih; ali on ih je zadahnuo celom visinom i nježnošću vlastite si naravi. Mi poznajemo njegovo domorodno čuvstvo, kada Odisej željkuje vidjeti što skorije, gdje se vitla dim sa otčinskog mu doma; mi slutimo hrabrost njegovih grudi u bojnem veselju Akilovom; iz radostnica suza Andromahinih dira nas nježnost njegovog vlastitog srca, baš kao i djetinska naivnost u drhtanju maloga Astianaksa pred kitnom perjanicom svoga otca. Odiseji Penelopa očituju njegov izumiteljski duh, viernost njegova srca. Objektivnost epska nije dakle nikakova hladna vanjština; nego se ona sastoji u tom, da se pjesnikovo subjektivno čuvstvo prelije podpunce u sam predmet, pa da po tom predmet bude proniknut dušom, čuvstvom i životom.«

Tuj ne treba više puno rieči trošiti, kakove objektivnosti treba noveli. I da su na to mislili naši novelisti, nebi nam dosadjivali onimi subjektivnimi uzdasi i refleksijami u svojim pripoviestih, kakovimi obiluju mnoge naše novele. S te strane izvrstan je pisac Šenoa, pa donekle i Jorgovanić, da se ne upušta u ono dosadno detailiranje običnosti. I »List iz kronike križevačke« u tom smieru jest bez prigovora, a upravo je uzorna pripoviest »Djehad Čauš« od Mylarova, u almanaku »Hrvatski dom«, sa svoje objektivnosti.

Kakovo da je gradivo i junak noveli?

Carriere je dopitao romanu razvoj čuvstva u privatnom životu. Klasična vremena, kad je svatko kao gradjanin zabavljen bio državnimi poslovima, nisu prijala romanu; roman počinlje ondje, gdje je pretežniji familijarni život, a ljubav je njegovom dušom. To kud i kamo vriedi o noveli. Ljubav u svih svojih fazah: od ljubavi djece i mladića, od ljubavi muža i žene, od ljubavi prijatelja i roda, braće i sestara, pa do uzvišene religiozne, roditeljske ljubavi, ljubavi prema domovini i svijetu, sve to upotrebljavahu i upotrebljavati će pjesnici, a tema ljubavi nikada nam ne će dosaditi; ona ima silnih varijanta, ona je neizcrpiva:

»Mržnja je prolazna, a ljubav je vječna«, kaže pjesnik »Kohana i Vlaste«. Ali treba tuj biti originalan, ne treba se gubiti u stereotipnih frazah; pravi genij utisnuti će svojim ljubovnim situacijam originalan, signifikantan značaj; a Carriere kaže: »sve liepo jest i originalno«. — Drugi duh vremena, nova konstelacija socijalnoga života, novi položaj žene u svijetu, novi odnošaj muža prema ženi, — to su motivi novolikom crtanju ljubavne teme; promjenom odnošaja mienjaju se i ljudska čuvstva, n. pr: sentimentalitet vremena rodio je »Werthera«.

Ali čuvajmo se onoga cinizma u ljubavi. kakovim odišu romani Paul de Kocka; Fliedero-va »Divlja djevojka« nije estetska umotvorina, koja plemeni dušu. Čuvstvo je pravim elementom noveli, ali nas Gottschall opominje, neka se čuvamo prečurivanja. Götheov »Werther«, a i Foscolov »Ortis« ne smiju nam, po mom sudu, biti u tom pogledu uzorom. A i Heyse kao da je prečuvstven, »Beatrica« svakako je utopljena u čuvstvu. Tuj su Francezi vještaci. Uzmimo n. pr: »Konzulova žena« i »U Meranu«, pripoviesti iz »Revue de deux mondes«, prevedene na hrvatski; tuj se i čuvstvo objektivno opisuje, samo što pripoviest »Konzulova žena« ne ima moralne vrijednosti. Ženitba je institucija, koju je posvetila ne samo crkvena, nego i svjetska etika.

Najviše nam se je čuvati nemoralnosti, zločina, grieha, nepristojnosti u pripoviesti. Apologija samoubojstva, kako ju čitamo u Göthe-ovom »Wertheru« i Foscolovom »Ortis«, George Sandičinom »Jaque-u«, jesu i estetskom pogreškom. »Samo je ono liepo, što zadovoljuje našu dušu, srce i saviest; jednom rieči, što zadovoljava celoga materijalnoga, intelektualnoga i moralnoga čovjeka«, veli Carriere.

Čuvajmo se ekscentričnih neobičnosti, čuvajmo se eksotizma u noveli; one grozote, kakovimi obiluju »Crne niti« od Fliedera, ne spadaju u estetsku beletristiku. Ovakovi spisi otrovali su socijalni život tobožnjega civiliziranoga

kontinenta. Našega prerano umrloga Fliedera, u koga je inače elegantno pero, zavela je taj jedini put na stranputicu ona struja »kriminálnih novela i romana«, kakovimi izključivo današnja njemačka journalistička beletristika regalira svoje čitateljstvo.

Čuvajmo se napokon i običnosti. Ne zaboravimo, što je rekao Wilim Humboldt, estetski analizirajući »Hermana i Dorotheu«. On uzvišuje Göthea, što je uspio najnaravniju materinsku ljubav toli krasno opisati, a da se nije izgubio u običajnosti, pa veli ovako: »Samo pjesnik, koji si je svjestan sile: narav kao samu narav naslikati, smije se dati na slikanje čuvstva, koje on može samo, pošto ga je shvatio u potpunosti njegovo veličini, u njegovoj čistoj istini, dići iz običnosti i pjesnički opisati; jer među svimi drugimi čuvstvi, ne ima ni jednoga, koje ili svaku pjesničku izradbu podpunce prezire, ili koje samo u najčišćem i najvišem umjetničkom stilu obećaje sretan dojam.« (Aesthetische Versuche über Göthe's »Herman und Dorothea«, Braunschweig 1861. 3. Aufl; — Egger: Aesthetische Vorschule, str: 270).

Svaka novela neka ima ideju, a ta neka se ne iztiče dialektikom i refleksijom, nego neka se zrcali neposredno iz samoga događaja. Didaktika i tendencioznost imaju samo na takov način smisla. Ljepota, pjesništvo je samo sebi svrha, i ono se je daleko vinulo nad prozom sredstva. Smiešan je zaključak stanovitih književnika u »jour fixu«, da se na početku Turgenjevlevih pripoviesti iztakne tendencija i moral dotične pripoviesti. Vezana poezija ima »refrain«, kojim se pomaže siromaštvo pjesnika, da izrazi ideju, koja veže pojedine dielove pjesme, ali prozaiku ne treba refraina, a onaj predlog sjeća nas na govoreće cedulje, što su ih metali neki slikari na usta svojim osobam, ne moguć drugčije izraziti značenje slike, a kojim se tako sladko smije Lessing u svomu »Laokoonu«. Dobra većina naših pripoviesti

ne ima ideje. I karakterne slike moraju imati ideju. Fliedero-va »Divlja djevojka« ne ima duše ni ideje.

Novelista neka vadi kao i romanopisac svoje gradivo iz historije, iz socijalnoga života, iz salona, iz gradjanskoga i idiličnoga selskoga života, svagdje neka bira biserje prozaičkih elemenata; neka ih zadahnjuje idejom, mislju; neka ih natopi čuvstvom; neka ih izkiti krasnim jezikom. Samo će takove novele pomoći narodu do samosviesti. Idealizam novele neka sastoji u tom: slikati ljude, kakovi bi imali biti, a realizam: kakovi jesu. Onaj romanticizam, kakova čitamo u naših pripoviestih iz turske dobe, ne odgovara našem vremenu ni našem ukusu. Novela već svojim imenom zahtieva, da joj predmet bude crpljen iz sadašnjosti. Historičkoj pripoviesti najbolje je, da bude historija dalekom perspektivom, zaklonkom; opasno je pisati historičke romane, u kojih su glavni junaci poznate historičke osobe; to puno više vrijedi o noveli. Bogovićeve i Šenoine historičke pripoviesti utrše dobar put. Junak noveli ne treba, da bude div; heroizam spada u epos. Göthe naziva svoga »Majstora Wilima«: »naš prijatelj«, a ne: »naš junak«.

Karakter, nikli u našoj sredini, nakvašeni rosom našega neba, oduševljeni i razgrijani idejama našega naroda, jesu prave osobe hrvatskoj noveli. Našoj noveli neka bude zadaćom: izmiriti salon sa gradjanstvom i seljačtvom, uspomene historičke sa sadašnjošću; uzpaliti u čitaocu neposrednim slikanjem ljubav prema onomu: što je liepo, što je istinito, što je dobro, što je hrvatsko. To nam nalaže duh vieka, to nam nalaže estetski ukus, samo tako moći ćemo odoljeti kletoj bujici Germanstva, samo tako će Hrvatica čitati hrvatsku beletristiku.

Nije tim predmet još iscrpljen; pišuć ovakvu estetsku monografiju, vidi čovjek, kako je prostrano polje pjesničkih teorija. Nu za ovaj put budi dosta.

Ovjekovječena stranica

Napisao E. Castelnuovo pohrvatio D. K.

Excelsior (to vam je bojno ime mlada književnika) bio neku večer na kraju zadnje stranice svog novog romana napisao žudjenu riečcu »konac«. Zatim stao drhtavom rukom listati 475 listića svoga djela, što ga je sutra u jutro imao izručiti izdavatelju. Pasao oči po stranicah, koje ga stojale toliko mjeseci truda i bdijenja; zaustavljao se za čas na dramatičnijih mjestih, ponavljao na glas gdje koje izraze i nastojao pogoditi, kakav bi utisak pobudile u čitatelja. Medjutim ure hite; petrolej u svietiljki pada; a kad je stigao na konac svoga pregledavanja, bile su već dvie ure posle pol noći. On digne glavu sa svojih papirića, podupre rukom bradu i za dugo ostane nepomičan i zadubljen. Malo po malo nabere mu se na licu neizmjerena tuga; skoči sa stolice i stane uzrujan po sobi šetati gore i dole.

— Pa i ti ćeš — uzdahne, obazrev se na rukopis, koj je ležao na pisaćem stolu — i ti ćeš

zaglaviti poput svoje starije braće! Poći ćeš u svijet uz laskav šapat, pozdravljat će te dobrohotni članci, nadahnuti — sva je prilika — nakladnikom; rad tebe će mi koja udvorna čitateljica stisnuti ruku . . . pa onda . . . pa onda ćeš naći častan pogreb u knjižničkih pretnjicah. Zar sam zato toliko razmišljao, toliko razbijao glavu, tolikom ljubavju hranio svetu vatru ideala? Zar sam zato odabrao pseudonim Excelsior? Hajde de, moj duh nije tako uznosit, kao moje bojno ime!

— Ipak ima nešto tragična u sudbini mnogih knjiga, što prolaze kano sjene pred očima čitatelja, te reć bi na ustijuh nose vapaj rimskih gladijatora: Ave Caesar, morituri te salutant! Umirući! Dà, to je pravi izraz. Umirući, prem nisu gladijatori i ne bore se na smrt. Što? One umiru od tjemena.

Oh! kad bi oni štakori, što ih zovu knjižničari, bili duhovita čeljad, koliko bi dan na dan mogli nakovati epigrama, kad primaju i

pregledavaju takove prvence! Za njih bi morao biti poseban popis, kao za mrtvorodjene u naobraženoj državi. Kakva li je to gorka ironija za knjigu novo novcato uvezanu, sa još vlažnim papirom, sa udešenim elegantnim formatom, sa svojim liepim naslovom, koji odaje skroz nedavno izdanje, pa se desiti kraj izcrvotočenih svezaka, za koje stoljeće starijih, te na silu reći: meni je tekcar godina, tekcar mjesec dana, može biti tekcar jedan dan, a već sam mrtva i pokopana, dočim medju ovimi starci od sto godina ima vječnih mladića, ima bezsmrtnika!

Ima dakle medju knjigami ta vrst bezsmrtnika, kojim je dana povlastica, vjekovi se rukovati sa sjajnom olimpskom zrakom na čelu: to li su ti tješitelji, ti prijatelji svih generacija?

I te kako da ih ima! . . .

Excelsior svrati pogled na svoju biblioteku, pa doskora počme razabirati, medju množtvom

drugih, dvadesetak tridesetak svezaka, koje je sam često listao.

— A bi li mi znali otkriti tajnu vašeg življenja, nastavi sam sobom. Zar medju knjigami, koje se već davno ne čitaju, ne bijaše ni jedne, koja bi vriedila, koliko vi? Zar ni jedna od knjiga, koje se pišu, da ih već za pet godina nitko ne bude čitao! Može bit sreća ili slučaj upliva na slavu? Ili je ona baš kći zasluge? Ako je tako, odakle li je dunuo dah, koji vas je izbavio od truleži? Iz duše il iz srca? Iz tuge il iz radosti? Iz ljubavi il iz mržnje? Iz vjere il iz skepticizma? Iz tišine il iz oluje? Tko zna! Zar možda postoji zakon, koj jednako ravna sve ljude, koj sili cviet njihova uma, da se razpupča u istovjetne slike? Jedan nadje u dubokom umu, što drugi u čistoj duši. Za jednog bijahu vrelom nadahnuća izkušane boli, pretrpljene nepravde, žudnja za osvetom, poruga progonstvu, trganje od gladi; drugi osjeti, gdje mu se krila mašte šire sred grobne tišine, na domaćem ognjištu, sred vesela brbotanja dječice. Jedan se je osjećao većim u molitvi, drugi u dvojbi. Jednomu se htjelo samostanske strogosti, a drugomu žene. Ali rieč žena nije značila za sve isto. Bijaše Beatrice, bijaše Laura, bijaše Fiametta*). Bijaše tvar i duh. Mnogim reći »žena«, značilo je reći »žene«. Byron i Göthe

*) Ljubovce Dante-a, Petrarke i Boccaccia.

ne bi bili znali, što da počmu s idealnom ljubavju, koja je dostajala Petrarkinoj vili. Posred najočajnijih sgoda, slušajući najrazličitije izvore umjetnosti, poremećujući pravila svih škola, rodi se uzor-djelo, rodi se neumrla knjiga

Excelsior stane sred sobe zamišljena lica, umukne za časak, pa zatim, kao da ga proniknula nenadana misao, prosbori: — Neumrla knjiga? Zar ne bi bilo pravije: ovjekovječena stranica? Jest, evo svemu ključa! Neumrlost zajamči knjizi često jedna jedita stranica, koja ju je okrunila zlatnom krunom. Ta stranica može biti vesela kao sunčana zraka, puna boli kao jauk majke, koja je izgubila djecu, mirna kao vedra noć, burna kao uzburkano more, milozvučna kao udaljena glasba, silovita kao provala rieke; može biti hvalospjev i kletva. Ništa zato! U toj je stranici pisac ostavio dio svoje duše, ili bolje, duše-čovječanstva. Ta stranica ne umire: u dugom teku vjekova, kad ju gleda umno oko, kada stane jak duh, te na njoj razmišlja, čini se, da se je obnovilo bilo, koje ju je napisalo, čini se, ko da se iz redaka opet pomalja posmjeh, ko da opet titra suza, koju je pred sto i sto godina jedan čovjek znao utjeloviti u jedan stavak, u jedan izraz, u jednu rieč! Ovjekovječena stranica! Sretan, tko ju je napisao! Ta ona sobom spaja ostale. Da ona popusti, sve bi se razpršile kao suho lišće; al dok je uz njih ona, stisnu se k njoj

druge, te blistaju odsievnim svjetlom. Pa ipak je njih mnogo napisano, te je biser misli razsijan u sto zaboravljenih knjiga. Al one knjige izčeznuše, jer ne imadoše ovjekovječene stranice.

A nje ne ima, ja ćutim — nastavi mladić klonula duha — nje ne ima u onih četiri sto sedamdeset i pet listića, koje ću sutra predati tiskaru, ne ima je ni u onih, što ću istom pisati Al zašto je nikada ne će biti? . . . Kad bih još jednoč pregledao svoje djelo . . . kad bih pokušao . . .

Na to svietiljka, koja je neko vrijeme pucketala, zaplamsa živim plamenkom, zatim se utrnu, razširiv neugodan vonj po svoj sobi. Vrativ se k čuvstvu realnoga života, Excelsior napipa žigice i upali svieću. Po tom pogleda na uru. Bile četiri ure, a zadušljiva sduha petroleja po gotovu ne dopuštala, da nastavi posao. Mladić odluču u krevet, a ovjekovječena stranica osta u peru. Nije ju mogao napisati sutradan, niti igda više. Za malo godina, a na koncu života, pozove k svojoj postelji djevičansku i ljubeznu ženu, koja bijaše kruna njegovih misli, i reče joj:

— Svi moji rukopisi, sve moje knjige su tvoje. Ja bi bio najvolio sva svoja djela javno posvetiti tebi; ali čemu, da se tvoje ime spaja s mrtvacem? Neprestance očekivah stranicu, dostojnu tebe, stranicu ovjekovječenu, nu ona ne dodje

TUROBNICE

6

I.

vieće drago, cvieće krasno,
Što nas gledaš toli mило?
Što nam oko od blaženstva
Suzami se orosilo?

Oj ne gledji, ne gledji nas,
Varava su krila sreće:
Sad nas nosi do nebesa,
Ostavit nas bog zna gdje će?!

II.

Što si nujna, janje moje,
Zar ti tuga toli godi?
Nije li ti srce mlado,
Posanjalo o slobodi?

Kaniš li bit Hrvatica
Nemoj nikad suze roniť,
Nit se snuđi, kada čuješ
Posmrtnicu dragom zvonit!

III.

Pokraj vira ubavoga
Kamen ploča usadjena,
Da se znađe, gdje se ljube
Do dva srca zatravljena.

A kad jutrom zora svane,
Jasna zora sa iztoka,
Na toj ploči slavulj pjeva
Ali kan' da — suzna oka!

IV.

Pod cipresom ležim mladjan
U srdašcu s tugom velom,
Pod cipresom ležim mladjan,
Kano mrtvac pod razpelom.

Mog proljeća nema više,
Samo jošter potok plije:
Nema cvieća, nema drage,
Da mi mladu vienac vije! . . .

J. M.

JURAJ DOBRILA

Pravi istarski Kras vuče se od zapada prema jugoistoku, pak prema jugu: Čičarija i Učka. Prema zapadu toga gorstva zemljište lagano pada. I ovo je krašovito, al mnogo plodnije od prvoga. Briegovi su mnogo niži i šumom zarašćeni, na njih ima obdjelane zemlje i uspjeva osobito dobro vino. Odieljeni su jedan od drugoga. Briegovi se mienjaju dolinami, kroz koje, ako i ne ciele godine, teku potočići.

Takva je imenito srednja Istra. Skoro u sredini diže se briježuljak, na kojem je sazidan gradić Tinjan. Pod samim Tinjanom na iztoku je dolina, kojom romoni potočić, tekući dalje kroz Dragu, nedaleko Sv. Lovreča, medju razorenim Dvigradjem i razmjerno prostranim Kanfanarom, te se gubi u limskom kanalu. Odmah na drugoj strani Tinjana, preko potočića, drugi je briježuljak, a na njem seoce Ježenj, spadajuće pod župu i občinu tinjansku, pod biskupiju tršćansku, a kotar pazinski.

U tom seocu ugledao je svjetlo božje Juraj Dobrila 16. travnja 1812. Roditelji mu bijahu čili i zdravi, kao što su onuda čili i zdravi svi Hrvati. Srednjeg su uzrasta, širokasta lica i još širjih pleća, crvene brsti, bistra oka, odjeveni su u domaće sukнено odielo, što bielo, što suro. Krasnu njihovu priliku bilo je viditi na mužu, došavšemu izkazati zadnju počast biskupu bratu.

Dobrilini roditelji bijahu poštteni i radini, al i takovi siromasi, da nikad i ne pomisliše, školati svoga sina. Na tu misao dodjoše župnik i učitelj tinjanski. Opaziv duševnoga dara u dječaka izposlovaše, te su ga čč. oo. Franjevci pazinski uzeli u svoj samostan. Obskrbljivali su ga svim potrebitim, dok je svršio tamošnju normalku. Navrnuli ga zatim k svojoj braći u Karlovac, kamo se je on pješke odputio, čezneć za naukom, i gdje je svršio šest gimnazijalnih razreda. Vrativšemu se kući bilo je misliti, kamo i kako će dalje. Roditelji nisu mu mogli po-

moći. U vrijeme svih njegovih nauka oni su mu poslali cigli 21 forint, a deset od tih izgubilo se je k tomu negdje na putu. U svem potrošili su na nj 11 forinti. Čini se bajkom, ali je živa istina.

Odputio se u Goricu. U džep metnuo tri forinta, u rubac svezao rubeninu. Metnuo ga na palicu i dao se na put. Došao je u Trst. Tu je mislio, da bi već trebalo staru kapicu zamieniti novim klobukom. Bio je preskup za njegovu kesu. Kapica sprovadjala ga i dalje. Isao je u stolnu crkvu Sv. Justa i u njoj se pomolio Bogu. Tko bi bio onda rekao, da će on, mladićac, siromak, posve nepoznat, biti u toj crkvi župnik, pak i biskup! Pred crkvom sastao se sa jedinim znancem u Trstu, Radetićem, njegovim domorodcem i bivšim mu prvim učiteljem, a sada skrbnikom u gradskoj bolnici. Kod njega je bio prisiljen ležati, dok su mu prošli žuljevi, koje je bio dobio na putu. On

SKADARSKO JEZERO

PREDIEL IZ CRNEGORE

mu je pomogao, te je laglje prispio u Goricu. A pomogao mu je takodjer, da je u njoj mogao obastati.

Došav tamo, utekao se je č. oo. Franjevcem na Kostanjevici. Davali su mu nešto hrane. nečovječje, dvadeset i četiri dana. Spavao je po dvorištih i pod vedrim nebom. Najljepše nije mogao izgledati. Profesori su ga već s toga slabo cijenili. K tomu su govorili: Iz Karlovca ne može doći ništa dobro! Nit odlične svjedočbe nisu im izbile iz glave te predsude. Oni ga ne bi bili nit primili, da se nije za nj zauzeo vjeroučitelj, komu ga je Radetić pismeno preporučio. Profesori su se brzo osvjedočili, da su ga krivo sudili. Njegovo tvarno stanje poboljšalo se, kad je postao inštruktorom u rodbini Pajerovoj. To je ostao obe godine filozofije, a nije prestao nit onda, kad je prestupio u sjemenište. Tri godine bogoslovja hodio je podučavati u tu kuću.

Mjeseca rujna 1837. bio je redjen svećenikom po Mateju Ravniharu, prvom biskupu sdruženih biskupija tršćanske i koparske. Biskupija koparska obstojala je već od šestoga stoljeća i imala svoje vlastite biskupe do godine 1810., godine 1831. bila je sdružena s tršćanskom.

Za duhovnoga pomoćnika bio je poslan u Mune, kamo se je sa svojih nekoliko krpica po slabih putevih iz Ježnja pješke odputio. Župnik ga nije najprije primio. Što će mu pomoćnik, kad ne može ni sam živiti. Dat će mu hranu, kakovu bude mogao, i jednu plaćenu misu na tjedan. To nije odgovaralo uvjetom, pod kojimi se je imao po naputku biskupovom s župnikom nagoditi. Ostao je tu samo dva dana, pak se uputio Čičarijom u Trst. Tu je biskupu izjadao svoje jade. Biskup ga najprije ukorio radi njegova postupka, pak ga umirio, rekav mu, da ga je odlučio drugamo poslati.

Bivši bogoslov četvrte godine, bio se je zajedno sa svojim drugovi nešto uzbunio proti upraviteljem. Ovi su njega i njegove drugove tužili biskupu. On je molio, da može sebe i drugove opravdati. Biskup je dopustio. Kod te prilike upoznao je poblize umne sposobnosti Jurjeve i rekao: Ovaj će biti dobar za višu bogosloviju. Da ga je nakanio poslati u Beč, javio mu je sada, kad je došao iz Muna.

Neko vrijeme išao je još službovati u Hrusicu, a onda se je podao na više bogoslovne

nauke. Izučiv ih i dosegav doktorsku čast, postao je kapelan i njemački propovjednik u tršćanskom Sv. Antunu novom, pak vjeroučitelj i ravnatelj ženske škole u novom gradu. Nit tu nije dugo ostao.

Svećenici tršćansko-koparske, porečko-puljske, krčke i goričke biskupije odgajaju se u središnjem sjemeništu u Gorici. Bogoslovi prve svršavali su tamo tri godine svojih nauka. U četvrtu dolazili su u sjemenište tršćansko, da se što bolje priuče službi božjoj, da pomognu služiti i da ih upoznaju. Bivalo je to tako do koju godinu. Za dvojicu trojicu sad nije moguće uzdržavati toga sjemeništa. Dok je obstojalo, podučavahu u njem učeniji svećenici, obavljajući inače koju drugu, glavnu službu. Jedan je samo imao službu u sjemeništu, ravnatelj i profesor kojega predmeta. Takovim postao je godine 1849. Dr. Juraj Dobrila i ostao njim pet godina. Bijase on razborit ravnatelj, učen profesor, mudar savjetnik, ljubezljiv otac, da, pravi brat, ne izgubiv tim ni malo svoje časti, kako se je njegov bivši učenik u žalobnom govoru izrazio na dan njegova pogreba. Uvijek je s njimi išao na šetnju. Danas se je približio k jednomu, sutra k drugomu, te s njim razgovarao o stvarih crkve, naroda, jezika. Iz dobe njegova ravnateljavanja ima po biskupiji vrstnih svećenika, zauzetih za crkvu i domovinu. Ivan Bastian, vjeroučitelj, Mate Bastian, profesor, Blažić, župnik u Dolnojvesi, Orlić, župnik u Žminju, Šupljina, župnik u Bermu, Pavli, kapelan i učitelj u Borštu, Švet, kapelan u Klancu, Spinčić, župnik u Mošćenica i zastupnik kod porečkog sabora, Strk, kanonik u Trstu i zastupnik kod istog sabora: svi ti muževi, kojim valja pribrojiti i nedavno preminuloga Ujčića, nadahnuti svetim žarom domoljubja, bili su učenici, bili su pitomci Dobrilini. Ne ću reći, da je on uzbudio u njih čuvstvo domoljubja, imali su ga već prije, nekoji su ga usisali u samom glavnom gradu Hrvatske, al ne ću pogriješiti, ako rečem, da je to čuvstvo utvrdio i ukriepio Juraj Dobrila.

Pet godina je ravnateljvao, a onda postao kanonik i župnik stolne crkve Sv. Justa. Već tu pokazao je svoju vrstnoću u upravljanju. Njegovim trudom bilo je učinjeno i popravljeno više toga u stolnoj crkvi. Korist župe znao je zastupati, kako malo koji. Nit naj-

manja nije mu izbjegla. Gdje se je radilo o njezinu boljku, bio je odlučan do skrajnosti. Da navedem jednu. Crkva imala je pravdu rad neke svote novaca. Vodio ju je odvjetnik Dr. Kandler, onaj isti, koj se je mnogo godina trudio povieću dokazati talijanstvo Istre. Dobrila je sam povirio u tečaj pravde i uvidio, da ju Kandler dobro ne vodi. Išao je k biskupu Legatu, koj je takovim postao posle smrti Ravniharove godine 1846., razložio mu je stvar i rekao, da se ima pravda izručiti drugomu odvjetniku. Biskupa nije mogao uvjeriti o potrebi toga zahtieva. Odgovorio mu je, da valja to Kandleru pustiti, jer je on dobar katolik. »Svaki dobar katolik vrši svoju dužnost. Kandler je ne vrši«, primjeti odrešito župnik i udalji se. Za koji dan biskup je pristao uz Dobrilu. Za godina Dobrilina ravnateljavanja morio je po Istri glad, a za njegova župnikovanja harala po Istri i u Trstu kuga. Nit u njemačkom Beču, nit u raznolikom Trstu, uz prevelike poslove, nije ni malo zaboravio svojega porijekla. Sam je hodio po kućah tršćanske gospode, i prem nije svagdje bio najljepše primljen, nastavljao je posao i sabrao znatnu svotu, imenito za nesrećom postradale Istrane.

Njegov požrtvovni rad, njegovo plemenito srce, njegov bistar um upoznali i njegovi poglavari. Imenovali ga biskupom porečko-puljskim. Saznav o tom sastavio je pismo, odputio se u Beč i izručio ga caru. U njem se je odricao biskupije.

— Velik je trud, teške su okolnosti, ja za to nisam, te molim, da me toga riješite, reče Dobrila.

Car će mu na to:

— Vjerujete li u Boga?

— Veličanstvo, kako ne, odgovori Dobrila.

— U providnost božju?

— I u nju.

— Dobro, Bog i njegova providnost pomoći će Vam; oni, koji ne žele biskupije, nisu najlošiji biskupi. Car izgovori i poda ruku Dobrili, koj zapanjen, skoro zastidjen, nije odgovorio ni rieči.

Sjećao se je tih rieči kroz cijeli svoj život. Svojim nastupom, godine 1857., na stolicu biskupije porečko-puljske počeo je Dobrila razvijati pravu djelatnost za dio hrvatskoga naroda u Istri. (Sliedi.)

TRST

Na krajini zaljev jadranskoga mora zovemo tršćanski zaljev. Na njegovoj obali, sjeverozapadnoj balkanskoga poluotoka, jest odavna grad, koj mu je ime dao, — Trst.

Obstojao je i prije, nego li su Rimljani protegli svoju vlast u strane, gdje se nalazi. Po pripovjedci zvao se je »pagus carnicus Artemidorus.« Bilo je dakle selo karnsko, što i Strabon tvrdi, kad ga medju karnske gradove broji. Već za rana imali su Istri potisnuti Karne od mora, jer ga inače stari pisci, i sam Strabon, medju gradove na istarskoj obali broje.

Morao je biti neznatan gradić, kad se nit ne spominje kod osvojenja Istre po Rimljanima, oko godine 180. pr. I., a nit je gdje zabilježeno, da bi ga kao karnski grad zauzeli.

Kako i kada se je upravo njegovo ime pretvorilo, ne da se reći. Toliko je stalno, da ga rimski pisci, koji su

živili oko narodjenja Isusova, Tergeste ili Tergestum zovu. Nazov Terjeste čuje se i dan danas.

Za Rimljana bio je iza Pulja najznamenitiji grad u Istri. Grad, današnji stari grad, bio je obzidan. Unutar zidina stanovali su naseljenici rimski, izvan njih stari stanovnici. Za Oktavijana Augusta dobili su rimsko pravo, a imali su pod sobom i velik dio Krasa. I Kraševcem dalo građanska prava, ne možda iz ljubavi do njih, nego s toga, što su ih tako mogli izabirati za gradske časti i službe, koje su bile spojene s velikimi troškovi i s velikom odgovornošću. Okolica bila je dobro obradjena, prideljavalo se je osobito vina i ulja. U gradu bilo je zanatlija, oni su imali i svoje društvo, pokroviteljstvo nad njim primali su veoma rado otmeni muževi i darivali mu znatne svote novaca. Imalo je biti i trgovaca. Dva vodovoda pružala su gradu potrebitu vodu. Bilo je hranova rimskim bogovom posvećenih, kazalište, liepih javnih i zasebnih

zgrada. Kršćanski nauk prodro je u grad već za prvih stoljeća kršćanstva, što nam najjasnije potvrđuju nekoji kršćanski mučenici i mučenice. U četvrtom stoljeću bilo je i kršćanskih crkava. Gradile su se, pošto je Konstantin Veliki dao kršćanom slobodu.

Za to su mu bili i Tršćani zahvalni. Inače nisu se nit oni mogli pohvaliti s njegovom vladavinom. On im je uzeo zemlju, kojom su do njega upravljali. Tu im je Teodozij povratio.

Kada su germanski narodi i Huni prolazili u Italiju, natrpili su se Tršćani za stalno straha. Blizu su im prolazili. Na Trst sam nisu navali. On kao da im bio sakriven. Germanskim Longobardom nije se mogao sakriti, niti proti njim obraniti. Oni su zasuli vodovod, sažgali najprije predgradja, pak poplitali i razorili grad. Liep prije grad, imajući do 10.000 stanovnika, bio sada sav u ruševinah.

Bilo je to u drugoj polovici šestoga stoljeća. Već tada i odmah iza toga selili su se stanovnici Velike Hrvatske u južne krajeve Evrope. Došli su oni i u alpinske zemlje, došli su stalno i u okolicu tršćansku i u sam Trst. Bolje rekuć, pomogli su Trst obnoviti.

On je bio pod bizantinskom vrhovnom vlašću, kao što je bila pod njom cijela Istra i Dalmacija, koje su Hrvati u to doba većinom posjeli. Za njihove vlade mogao se je opet slobodniji život u gradu razviti, tim laglje, što su se bizantinski vladari zadovoljivali sa danci, a malo se u upravu gradsku pačali.

Prestao je opet, kad su za kratko Longobardi, a za dulje germanski Franki Trstom zavladaali. Bilo je to za Karla »velikoga«, zlotvora Hrvata kao i mnogih drugih Slavena. Zemlja se je stanovnikom većinom uzela, a nje djelomično učinilo robovi. Bilo je činovnika raznih stupanja, kojih viši bili su samosilnici prema nižim, niži puzavci prema višim. Od svih pucale su narodu kosti. Hrvati Dalmacije bili su također skućeni pod franački jaram, al su ga se brzo riješili. Ban njihov Domogoj kao da je htio osloboditi i Hrvate Istre. S brodovi došao na zapadnu obalu Istre, osvojio Rovinj, Sipar, Novuvas i Umag, a odputio se i prema Trstu. Vojvoda mljetački mu se suprotstavio, porazio ga, zapričio mu osvojiti Trst i prisilio ga, odstupiti Umag i Novuvas.

U Trstu bio je već tada dobio zemalja biskup — biskupija obostojala je od godine 524. — Od Lotara II., njemačkoga cara, dobio je godine 948. i svjetovnu vlast nad gradom i njegovom okolicom tri milje daleko. Naslov mu je bio barun. Imao je svojih vazala, al i on bio je vazal, bud vojvode, bud krajiškoga grofa, koj je opet bio vazal carev. Svjetovna vlast biskupova nad Trstom i okolicom trajala je do godine 1295. Imao je vojevati proti obćinarom. Ovi su konačno pobijedili, grad postao je tako rekuć sam svoj.

Ne bijaše mu najbolje. I biskupi ili njihovi privrženici dizali su se kadkad proti njemu. Imenito pak imao je vojevati proti Mljetačnom, koji su ga u svaku cieniu osvojiti htjeli. Kad se nije mogao braniti, predavao im se, da se pak prvom prilikom proti njim digne. Prisiljen i ugovarao je s njimi, pod kojimi uvjeti da im se preda. Tako je godine 1368. ugovarao s njimi uz još jednoga tršćanski gradjanin Bartul Stojan, opunomoćen gradjan. Malo je valjalo. Već sljedeće godine vojevali su Mljetačani proti Trstu. Sreća, što je proti Mljetačnom bio i hrvatski kralj Ljudevit, koga su oni 1370. zaklinjali milim Bogom, da proti njim ne vojuje. I krčki knezovi pokazali su godine 1381. želju, da osvoje grad. Iste godine je Kristof Sobonja, tršćanski gradjanin, kušao nagovoriti Tršćane, da ubiju zarobljenoga načelnika mljetačkoga, a hrvatski kralj sklopio s republikom mir. Tršćani, ne hoteći nikako pod jaram mljetački, a ne moguć se sami braniti, dali se pod zaštitu Leopolda Habsburga. Bilo je to 9. kolovoza godine 1382. Listinu predaje izručili su mu Adelmø Petač, Antun Dominikov i Nikola Piha. Leopold oglasio je 30. rujna iz »Greča«, da s radošću prima grad i što na nj spada.

Trst, plaćajući godišnji danak, a upravljajući se sam, kako i prije, morao se je sam braniti proti napadajem mljetačkim. Nisu to bili napadaji izravno na njegovu slobodu, nego na njegovu blagostanje, a tim i na njegov obstanak. Mljetačani nastojali su Trst osamiti. Trgovcem iz Kranjske dopustili su izravno trgovati sa gradovi istarskimi, pod Mljette spadajućimi. Tim gradovom zabranili su trgovati sa Trstom, a Tršćanom samim svako brodarenje. Tršćani učinili su svoje strane svoju. Kupili su na Krasu utvrđenih gradova, pak su iz njih na trgovce iz Kranjske navaljivali. Kruto se zakvačili s Mljetačani. Branili su se junački, al nisu bili Mljetačnom dorasli. Ne imajući od nikud pomoći, bili bi stalno posve propali, da se nije za njih zauzeo papa Pio II., bivši tršćanski biskup. Njegovim posredovanjem bio je utanačen mir, kojim su se Tršćani obvezali, plaćati republici godišnji danak. Fridrik III. pohvalio ih je posle toga mira za vjernost prema njemu i za junačtvø, koje su pokazali u ratu proti Mljetačnom. Ratu sledila je u Trstu kuga i glad. Nastali prepiri. Jedni hoće, da se proti republici opet vojuje, a drugi, da se miruje. Želeći vojevati bili su protjerani iz grada. Molili su cara, da uvede red. On imenuje datom iz Greča 9. veljače 1468. komisara »Niklasa Luogara«, graščaka vipavskoga. Luogar bio prestrog i želio ukinuti gradske slobodine za uvijek. Gradjani su se digli i protjerali ga. Vratio se je s vojskom i podvrgao si grad. U njeg došao i Fridrik. Smetnuo je prerevnoga povjerenika Luogara i dao gradu prijašnja prava.

Vriedno je spomenuti, da je u ovo doba bilo patricija gradskih s ovimi imeni: Miriša, Lisica, Babić, Mirec, Črnja, Brišća, Blagošić, Čić, i da se je u njihovo vieće njihovom voljom imenovalo 60 plebejaca.

Fridrik je sada izdao znatnih naredaba za blagostanje grada. Štajercem zapovjedio je, da dozvole Tršćanom ulaziti u njihove gradove i trgove; trgovcem iz svojih zemalja za Italiju, da moraju kroz Trst prolaziti; u svoje planinske zemlje nije dopustio uvoza vina nit ulja, ako nije prošlo tršćansku carinu.

Trst bi se već sada bio počeo dizati, da nije bilo drugoga zla. Turci počeli provaljivati u zemlje, susjedne Trstu. Neprijazno bijaše to doba za trgovinu, a bilo je proti njim i vojevati. Došlo je do vojska, još gorih za Tršćane. Izumrli grofovi gorički, a po prijašnjih ugovorih imala je gorička grofija pripasti vojvodam austrijskim. Mljetačani zahtjevali ju za se. Nastale borbe. Na vojvodinoj odnosno carevoj strani bili su Tršćani, na strani Mljetačke istarski gradovi. Ovi su jedni drugim dosadivali, kako god su mogli. Tršćani su mnogo očekivali od Kristofa Frankopana, kneza senjskoga, krčkoga i modruškoga. Njegova oca i druge njegove rodjake su Tršćani — kako sami u jednom pismu na Kristofa kažu — uvijek hvalili i visoko cienili. On bijaše imenovan podkapetanom utvrđenih gradova, i imao je brinuti se za obranu Trsta. U prilog Trstu on je poduzeo obsjedanje utvrđena grada Muhc, blizu Doline, i drugih mljetačkih gradova u Istri, koji su svaki čas po zapoviedi prejasne republike nanašali Trstu raznovrsne štete. Ne imajući dovoljno vojske, i jer je u Trstu kuga zavladała, nije mogao uspjati. Osobito se je Milja junački branila i obranila, kad je na nju navalio Frankopan zajedno sa Tršćani. Nekoji gradovi bili su doista uzeti Mljetačnom, al i ti i nekoji drugi, koji su prije pripadali Trstu, bili su mirom među carem i Mljetačkom godine 1521. pridruženi Kranjskoj. Trst dobio je po prilici one medje, koje ima i danas.

Car Karlo, naprošen od Tršćana, nastojao je podignuti njihovo blagostanje. S Mljetačani ugovarao je slobodu trgovine po moru. Nu i to je malo koristilo. Karlo izručio Trst svomu bratu Ferdinandu, a ovaj je imao drugud posla, te nije imao kada, uz svu dobru volju, raditi za Trst. Ovomu su Mljetačani branili svako trgovanje po moru. Oni su se smatrali gospodari adrijatika tako, da nisu nikomu nit u nikakvu svrhu dopuščali, ploviti po njem. Dapače, stvar su tjerali tako daleko, da su uništili soline, koje si je Trst napravio u Žavlah, jer je njihovo more, a on ne smije iz njega soli vaditi. Uz te nezgode nastale su u Trstu smutnje. Nastojao ih je odstraniti učen i uplivan muž tršćanski, biskup Rapić. Kod nekakve gostbe popio je otrov, koj — hoće neki — nije bio njemu namijenjen.

Za mljetačko-uskočkih ratova, koji su skoro sledili, Mljetačani doprli su pod Oreh, na cesti koparsko-tršćanskoj, a odtud se odputili proti Trstu. Wolfgang Frankopan sa redovitom vojskom i Uskoci potukao ih i raztjerao, te Trst — može se reći — za uvijek od njih oslobodio (1615).

Još su doista razvoj trgovine ponješto prićili, al su im malo po malo malaksale sile, a carevi, gospodari Trsta, više se za nj zauzimali. Već Leopold I. učinio nešto, mnogo više Karlo VI. —

On je uvidio, da njegovim zemljama i krunovinama treba trgovišta na moru. Da tim postanu, natjecali su se mnogi pomorski gradići: Oglaj, Sv. Ivan Divinski, Trst, Rieka, Bakar, Kraljevica, a mala tad bila razlika među njimi. Uplivom Eugenjia Savojskoga, velikoga prijatelja Tršćanom, Karlo je napokon proglasio uz Rieku slobodnom lukom i Trst. Brodovi mogli su slobodno bez ikakvoga poreza u luku, u njoj mogli su izkrcavati i nakrcavati. Veliki trgovci dobili su mnogo povlastica. Selilo ih se sa svih strana u grad. Utemeljila se društva. Gradile se zgrade.

Kći i nasljednica Karlova Marija Tereza učinila je mnogo više. Slobodu trgovine protekla je od luke na grad i okolicu. Ukinula je svu carinu, osim na vino. Grčko-iztočnjakom i Židovom dala je slobodu. Pospješivala je naseljivanje stranaca. Odasvud grnulo ljudi, željnih dobitka, radinih, poduzetnih. U strance ugledali se i domaći, nastalo je pravo natjecanje među njimi. I dočim je Marija Tereza sagrađila luku kod današnje svjetionice, mulj sv. Karla, veliki kanal i još koješta, to se je more zasipavalo, soline odstranjivale, a na zadobivenom tako prostoru gradile kuće, ulice, palače, po njoj samoj, po obćini i po pojedincih. Grad je vidljivo rasao. S ladjami, kojih se je sve više gradilo, počelo se ploviti ne samo po jadranskom moru, nego se je zalazilo i u crno more, po cielom

sredozemnom moru, da: zašlo se i u otvoren atlantski ocean, obćilo i sa novim svetom.

Josip II. nije doista priečio trgovine, al je ponekle uzbunio duhove sa svojimi preuredbami, kao drugdje tako i u Trstu. Njegov mladji brat kao drugdje tako i u Trstu umirio ih.

Za njegova nasljednika Frana oćutio je i Trst nemire, prouzročene francezkim prevratom. Godine 1797., mjeseca ožujka, došle Napoleonove vojske i u taj grad i zauzele ga. Bezobzirno postupanje nekolicine francezkih vojnika u Ricmanjah, nedaleko Trsta u Istri, prisililo je stanovnike toga sela i obližnjih mu, pograbiti oružje. Njim je došao na pomoć Hrvat Ježić sa svojom junačkom četom. Kod Ključa i Katinare bila grozna bitka. Francezi su bili prisiljeni, pomaknuti se u grad, a bilo ih je izašlo onoj nekolicini na pomoć. Kad je Ježić dobio pomoći, bili su i iz grada protjerani. Koliko su te borbe mogle silno škoditi Trstu, to je mir kampoformijski — za kojega povoljne uspjehe se je Franjo posebnim pismom zahvalio Hrvatima — bio od preznatnih posljedica za razvoj njegove trgovine. Mljetačke republike ne bijaše više. Mljetači izgubili su svoju trgovačku znamenitost. Trst, što nije bio do tada, stupio je na njihovo mjesto. Zemlje, koje su Mljetačkoj spadale, česti Dalmacije i Istre, i samu Mljetačku zadobio Franjo. Medjašne su to zemlje Trstu, kojemu, zaštićivanu, otvorila se i u njih vrata trgovine. Kuće su se sad gradile i onkraj »Potoka« — sad su tomu najljeli ime »via torrente«, al se i danas čuje »torrente di potok«, slično onoj »lago di jezero« na otoku Krku. — Ratovi su opet ponekle zaustavili napredak grada. Francezi osvojili su Trst godine 1805., da ga sljedeće godine opet izgube. Zadobili su ga pak godine 1809., kao i velik dio hrvatskih zemalja. U Trst, a za Trst Goricu i Istru, bio je postavljen intendant, podložan ljubljanskoj diviziji »ilirskoga kraljevstva.« Trgovina je zapela, jer su ju priećili neprijatelji francezki, Englezi. Naobrazba se je podigla ustrojenjem nekojih škola. Uredila se sudbenost. Zavladała javna sigurnost. Nit tako nije trajalo dugo. Napoleonova zvijezda zalazila. Sinovi onoga naroda, kojega domovinu malo prije razkomadalo i dalo komad protivniku, da se utiša, protjerali su Franceze i iz današnjega Primorja. Dočim je stotnik Lazarić, istarski Hrvat, tjerao Franceze iz Istre, general Nugent tjerao ih je po sjevernoj Istri. Potukao ih kod Lipe, pak kod Hrpeļa i gonio sve do Trsta, koj su skoro zatim morali zapustiti.

Posle ratova i Trstu uzelo slobodine, i njim se samovoljno vladalo. Al nije Trst mirovao, dok ih nije bar djelomično godine 1839. od Ferdinanda dobio. Današnje uređenje, kojim je Trst sa okolicom i slobodan municipij i pokrajina za se, datira što od godine 1850., što iz dobe ustavne vladavine.

Još jednom, godine 1848., bio je Trst bunjen. Inače je napredovao ovoga stoljeća sve više i u svakom obziru. U kakvih sto pedeset godina iz maljahnoga gradića postao je najznamenitiji grad u jadranskomu moru i jedan najznamenitijih na obalah sredozemnoga mora. Najznamenitija ustanova ovoga stoljeća za nj bilo je ustrojenje društva »Lloyd austrijski« (g. 1834.), koj je najprije ladje na jadra, pak skoro parobrode gradio. Njegovi parobrodi putuju periodično ne samo po obalah europskih, nego obće sa Azijom, Afrikom, sjevernom Amerikom, a kane skoro i sa južnom Amerikom i sa Australijom. Od nekoga vremena natječu se s njim i strana društva. Druga znamenita ustanova je željeznica, koja veže Trst sa središtem monarhije — samo je nešto prekasno sagrađena. Već godine 1851. napravile se željeznice, koje su vezale središte monarhije sa sjevernim morem. Tri godine za tim gradila se je i prema jadranskom moru — ali samo do Ljubljane. Druge tri godine trebalo, dok se je odtud sagrađila do Trsta. Medjutim navrnula trgovina prema sjeveru, i teško bijaše navratiti ju prema jugu. I to bi se bilo moglo popraviti, da je francezko društvo, komu je država željeznicu prodala, priličnu cieniu na prevoz udarilo. Al ono gleda samo na svoju korist, blagostanje Trsta zadnja mu je briga. Sagrađilo je novu luku za to, da se iz željezničkih vozova ravno na parabrode kreca, i obratno. Trstom prevaža se mnogo, al je Trstu od toga razmjerno mala korist. Prijašnja vlada nije ništa učinila, da se tomu na put stane. Magjarom hoće se mora. Oni dižu Rieku, ne rad Rieke, nego da si s nje naprave baluard magjarstva. Rieka raste, Trst pada. Tršćani se nadaju poboljšanju svoga stanja, ako se sagrađi pruga na Škofju Lokvu, koja bi po Rudolfovoj željeznici vezala Trst sa sredinom Evrope i bila neodvisna od društva južne željeznice. Bez razlike stranaka prose vladu za tu željeznicu i nadaju se,

da će uspjeti. I Trst i Rieka može napredovati. Sve dobro i Trstu i Rieci, samo nek se svojoj domovini preveć ne odtudjuju. U brizi za nje nek se ne zaboravi nit na manje gradove na moru.

Čim smo tako pogledali u prošlost Trsta i dotakli se njegovoga sadnjega stanja u trgovačkom obziru, budi nom dozvoljeno prošetati se tršćanskom obalom, te napomenuti nekoje sastavine toga grada i njegove okolice.

Počnimo kod tršćanskoga kolodvora — negdje iznad njega uzeta je slika Trsta, koju donasmo. — Sagrađen jedva 1878., zgodno je uredjen iznutra i ima krasno pročelje izvana. Pred njim je i maljahan vrtić. Na desnu ruku, kako se izlaze iz kolodvora, opazimo more. Približno mu se i okrenimo se natrag. Tu vidimo velika skladišta za blago, što se iz parabroda u željezničke vozove ili obratno krca, tri mulja, uz koja se poredaju latije, na koje se krca ili iz kojih se izkrca. To je nova luka. Gdje su sad mulji, obala, skladišta, i sam kolodvor, bijaše pred koju samo godinu pokriveno morem. Cielih brigova izkopal se je, da se to zaspe. Okrenimo se i podjimo obalom dalje. Tu nam se skoro prikaže novosagrađena ribarnica. Naprema njoj je mulj Ključ, kojemu se je u novije vrijeme u spisih nekako ime promienilo, kao što se te promjene u mnogih primorskih gradovih čine, al koj narod i danas ipak Ključ zove — valjda se je tu izljevao istoimeni potok. Odmah napred stignemo do velikoga kanala. Učinila ga Marija Tereza. Dug je 332 metra, a širok 15 metara. Napravljen je za udobnije izkrčivanje i nakrcivanje ladja srednje veličine, koje se u njeg povuku. Sa jedne i druge strane su kuće. Na desno vidi se i gornji dio »ilirske« crkve sv. Spiridiona, od mala sagrađene, krasne iznutra i izvana. Na koncu kanala diže se veličanstveno crkva novoga sv. Antuna. Triem je poduprt sa četiri debela i visoka stupa, na vrhu je u jednom redu šest kipova svetaca i svetica božjih. Unutri je sve jedan prostor, po stranah šestnajst impozantnih mramornih stupova i šest žrtvenika, na dnu prosto stojeći glavni žrtvenik. Preko kanala vode dva mosta, koja dva muža u nekoliko časaka maknu, kad ima ladja u kanal unići, ili iz njega izaći. Preko njega hajdmo i mi dalje prema otvorenom moru. Na lievo nam je palača Carciotti, Hotel de la Ville, grčka crkva, i kavana, noseća ime našega proslavljenoga Tomažića, kojega materinji jezik ozvanja u njoj i danas iz ustiju naših kršnih Hrvata, imenito iz Dalmacije. Malo dalje je stražnji dio komunalnoga kazališta, sada zatvorena. Na desno nam je more, a skoro naproti tomu kazalištu pomalja se daleko u more mulj sv. Karla. Sagrađen je na ostancih rimskoga nasipa za Marije Tereze. Ime mu je po vojnoj ladji »Sv. Karlo«, potonuloj na tom mjestu god. 1737. Dug je 630, a širok 20 metara. Uz jednu i drugu stranu poredano je obično po nekoliko ogromnih ladja, najviše Lloyda austrijskoga. Vriedno je u nje poviriti. Uljudni su na njih ljudi — većinom Hrvati, i častnici i prosti mornari. Gledajuć čovjek izvana takovu ladju nikad ne bi mislio, da ima u njoj toliko i takova prostora. To su čitave palače sa svimi udobnostmi. Izkrčivanje i nakrcivanje na nje zadaje toliko posla, da ćeš malo kad po mulju proći, ne morajuć se ugibati, sad vozovom, sad ljudem, sad voznomu blagu. Zapustiv ga i krećuć dalje uz obalu, lievo je palača namjestništva, sagrađena Marijom Terezom, za današnja vremena ne najljepša; pred njom je maljahan vrt, iza kojega se prostire »veliki trg«; na dalje gradi se velika zgrada Lloyda austrijskoga. Desno je nastavak luke, pak mali mulj sa zgradicom, u kojoj je ured za zdravstvo luke. »Obalom ribara« dospijemo na »Josipov trg«, usred kojeg se uzdiže valjda najljepši tršćanski spomenik nesretnoga mejikanskoga cara Maksimilijana, koj je Trst ljubio i za nj mnogo učinio. Odkriven je godine 1875. u prisutnosti carevoj. Naprema tomu trgu proteže se dugo u more »Josipov mulj«, kojemu se približuju oveće ladje, i još dva manja, jedan za drugim, sa malimi ladjami, koje dovažaju vina, drva i još koješta. Uza nje vodi »obala Grumula«, iza njih slijedi skoro u polukrugu se vijuču »mulj svjetionice«, koj zatvara istoimenu luku, dio cjelovite tršćanske luke. Zatvoren je. S dopušćenjem, kroz zgradu »topničkoga arsenala«, može se dalje. Na koncu mulja svršuje tršćanska luka. Tu je svjetionica, po kojoj je ime i mulju i luci. Toranj je to, visok 33 metra, sa svjetiljkom na vrhu. Zrake njezina svjetla opožaju se na 16 morskih milja daleko i sviete dolazećim mornarom. Izvješaju se razne zastave, znakovi, za znalce, odkuda koja ladja dolazi. Vriedi, popeti se na nj, radi njega samoga, a osobito radi vidika, koj se odtuda imade na more, koje se negdje nebom tiče i nad koje se drugdje u ovelikoj daljini dižu

gore, i na grad sam. Tik samoga mora je maljaha zgradića. U njoj se izvadja para, kojom se za maglovita vremena trubi, da se ladje ravnati znadu. Tu blizu je također top, koj glasno svaki dan Tršćanom oglašuje podne.

Vrativ se sa toga mulja, podjimo dalje kroz ulicu »Martova polja«, kroz koju idu svakoga liepoga dana gospodje i gospoda tršćanska. Izašav iz nje, mi smo u najljepšem tršćanskom šetalištu »Sv. Andreja«. Dva su tu drvoreda, jedan skoro razito sa morem, drugi nešto viši; uza to ima pločnik uz samo more. Taj vodi u prostorije, odlučene za obrtničko-gospodarstvenu izložbu, koja će se obdržavati ovoga ljeta na uspomenu petstogodišnjega vladanja Habsburga nad Trstom. Već se pripravlja, zasipava se more, izravnuje, gradi.

Prošav drvoredom dalje, pak cestom — kuda već sve idemo po obali miljske drage i odkud vidimo na protivnoj strani gradić Milje, koji joj je ime dao — dodjemo do Lloydvoga arsenala, gdje se prave i popravljaju brodovi toga društva. Tu se radi već od godine 1856. Tko dodje u Trst, nek ne zaboravi ogledati ga. Dopust će dobiti bez poteškoće. Ja ga neću opisivati, a neću već nit putovati sa čitateljicami i čitatelji »Hrvatske vile«. Mislio sam, da ću dobro učiniti, ako ih povedem uz obalu. Zadovoljan sam, ako im nisam dosadio.

Zabilježiti ću još štogod na skokove.

Spomenuo sam »veliki trg«, usred kojega je napravljen prošloga stoljeća zdenac. Na trgu igra skoro svake liepe nedelje glasba i dozivlje mnošinu slušatelja i slušateljica. Tu su dvie glavne kavane, »Specchia« i »Litke«. Prema moru je trg otvoren, u koliko to ne brane stalbca vrta, a prema njemu obrnjena je takodjer krasna municipalna zgrada. Na vrhu u sredini je zvon, uz koj stoje »Mikec« i »Jakec«, dva izlievena mužeka, držeć svaki svoj bat i udarajuć ure. Prema sjevero-iztoku vuče se »Corso«. Na lievo ostaje »Tergestej« i »stara borska«, pred njimi je mali trg, sa spomenikom Karla VI. u sredini. Uz celi »Corso« dižu se dvo-tro- i četvero-katne palače; bogat je sa dućani i veoma živahan. Od velikoga trga na protivnu stranu su ulice »Sv. Sebastijana« i »Kavane«, dosta uzke, al i one živahne. Njimi dopremo do biskupske zgrade, »trga lipskog«, na jednoj strani je crkva »Sv. Antuna staroga«, na drugoj zgrada za državne škole.

Corso, veliki trg i te ulice sačinjavaju ponekle i djelomično medju novoga i staroga grada. Ovaj se prostire skoro u toku u briežuljku, kojemu je na vrhu glavna tršćanska crkva sv. Justa, zaštitnika grada, sagrađena još u črtvrtom stoljeću na ostancih poganskoga hrama. Već starost, pak skupocienost oltara i mozaici zaslužuju, da se ogleda. Izpred nje je liep vidik. Blizu crkve je tvrđava, koju je počeo graditi na mjestu nekdanje rimske tvrđave već Fridrik III. U starom gradu ulice su uzke i ne najčišće, kuće siromašne, a prema jednom i drugomu i sami stanovnici.

Novi grad, nešto na zapadu, a najviše na sjeveru starom, sagrađen je u prošlom, a najviše u ovom stoljeću. Ulice, dosta prostrane i čiste, križaju se na mnogo mjesta u pravom kutu, imenito u onom dielu grada, koj se prostire uz spomenuti veliki kanal. Taj dio medjaši široka upravo ulica »Potok«, a iz njezine sredine vuče se dalje takodjer široka ulica »Stadion«. Njoj na lievo je kazalište »Fenice«, u kojem je već »delalsko društvo« i političko društvo »Edinost« priredilo domoljubnih zabava. Tom ulicom prispije se u »obči vrt«, najveći i skoro jedini u gradu. U njem je i gostiona. Najugodnija ulica je »akvedukt«. I za nešto gorega vremena ima tu željnih šetnje, a možda i oćjukanja. Sa jedne i druge strane zasadjena je ulica sjenatimi stabli. Prilično daleko na desno je najnovije tršćansko kazalište »Politeama«, koje je već i slovenskimi zastavami bilo urešeno i u kojem se je već slovenski predstavljalo, gdje su grmili i ljudski i nastrojni glasovi »U boj«, »Naprej zastava slave«, »Gdje dom je moj.« Smierom te ulice dodje se i u »šumicu« (boschetto), briežuljak, gustimi stabli zasadjem, ljeti jako posjećivan. Smieron akvedukta, osobito njemu na desno, jesu prostorije, na kojih su se zadnje vrijeme gradile kuće. Gradska bolnica, veliki paralelogram, u kojoj može biti do 2000 bolesnih, sagrađena prije četrdeset godina na samu izvoru grada, sada je već na široko obkoljena kućami i palačami. Iza vrhunca staroga grada, prema Sv. Jakovu, liepoj, na otvorenom trgu uzdižuć se crkvi, ima takodjer mnogo novih zgrada. Veliki dio grada, prostiruć se uz luku, sagrađen je na prostorijah, ugrabljenih u novije vrijeme moru. U celom novom gradu su kuće po novom ukusu gradjene.

Trst ima prediela, koje neki u predgradja broje, a koji u istinu spadaju u okolicu. A to su: na jugu Čarbola

dolnja i gornja, na jugo-iztoku Kadin, dalje prema iztoku Rocol, na sjevero-iztoku krasna Vrdela i Sv. Ivan, na sjeveru Škrvrlja i više Rojan i Greta.

Ovo, što slijedi, broje svi u okolici. Na jugu, na briežuljku, uzdižuć se nad obalom miljske drage, je Skedenj, sa divnim pogledom na more. Skednju nedaleko, uz glavnu cestu, vodeću u Istru, jest tršćansko groblje za pokojnike svih vjeroispoviesti. Krasno je to obitalište mrtvih. Spomenici su jedan liepsi od drugoga. Obilno je posjećivano, osobito na svih duša dan, kada se grobovi rese krasnim vienci. Više teče potok Ključ, koj se pod zemlju gubi izmedju gornje Čarhole i Kadina. Nad njim, na maloj visočini, jest ljetovnik »Revoltella«, sada vlastnost tršćanske občine, sa crkvicom i školom za djecu tuda raztrešenih stanovnika. Prema zapadu je Katinara, pak oveće selo Bazovica. Njoj na sjeveru Lipica, predielić liepo napunjen različitim zgradami. Goje se u njem već od dobe cara Rudolfa II. konji. Lipica je već na medji tršćansko-goričkoj. Njoj prema zapadu su seoca Gropada, Padriće, Trebič, Bane, tri poslednja na cesti, što veže Bazovicu sa Občinom. Ova je kakvu uru i pol odaljena od Trsta prema sjeveru. Mjesto joj već od daleka kaže obelisk, učinjen na čast Franji I. Dalje je Prosek, »sloveći sa svojeg vina, tik njega na jugu Kontavel, prema sjevero-zapadu Križ, najkrasnije selo tršćanske pokrajine. Izpod Proseka, na rtu, što se pomalja nešto dalje u more, diže se »Mira-mare«. Opazić ga i sa željezničkog vlaka. Iz Trsta hoće se cestom sve uz more skoro dva sata. Nadstojnik dopušta, da ga ogledaš. Sagrađio ga je Maksimilijan godine 1856. Usred gola Krasa gaj sa bogatom cvjetanom, zdenci, spomenici. Na pećini, stršećoj nad morem, jest palača, u kojoj je mnogo šta vidjeti, što sjeća na ljubimca tršćanskoga. Tik palače je takodjer luka.

Za prevažanje ima u gradu fijakera, omnibusa i tramvay. Za morsku vožnju ima uz cielu obalu malih ladja. U Milje, Kopar, Izolu, Piran, pak i Pulj idu svaki dan parobrodići, u Kvarner, u Dalmaciju, u Mljetke i drugamo svakoga tjedna po koji put parobrodi, Izvan jadranskoga mora svakoga mjeseca bar parobrodini.

Trst je imao za Rimljana kakvih 10.000 stanovnika. Longobardskom provalom bio je uništen i mnogo je trajalo, dok se je opet uzpostavio i ponekle napučio. Za vrijeme občinske vlade imao je 9000—10.000 ljudi, medju njimi samo 13 obitelji, koje su se ponosile sa pravim patriacijom rimskim. Za Fridrika III. bilo ih je samo 4000—5000. Pod Ferdinandom I. 6000—7000. Borbe proti Mljetčanom i njihovim saveznicom, uništenje trgovine po njih, domaći prepiri, pak i navale Turaka i vojevanje proti njim umanjili tako broj stanovnika, da ih ne bijaše početkom osamnajstoga stoljeća nego 3000. Jedva za Karla VI., pak za Marije Tereze, množili se sve više. Na svrsi vlade prvoga bilo ih 6000, na svrsi vlade druge 17.000. U ovom stoljeću orijaški je rasao broj stanovnika. Godine 1840. bilo ih 70.024, god. 1842. — 76.736, 1851. naraćunalo ih 94.000. Godine 1857. narasli na 104.707, 1869. na 123.098, i to u gradu 70.274, u okolici u pravom smislu rieči 52.824. Za god. 1877. naraćunao ih zemljopisac 139.500, i to za grad sam 80.000, za predgradja 27.000, za okolicu 32.500, dakle za cielu okolicu 59.500. Godine 1880., zadnjega prosinca, nabrojilo ih 141.740, i to oblo govoreć: u gradu 72.000, u čitavoj okolici 69.000. Okolica napreduje. Od svih bijaše te poslednje godine brojenja pripadnika tršćanskoj občini 67.622, drugim cislajtanskim obćinam 52.007, Translajtantiji 1916, Bosni i Hercegovini 64, kraljestvu talijanskomu 16.178, drugim državam 3953. Prispolobe li se ti brojevi u tom obziru s brojevi prijašnjih godina, to opažamo, da broj obćinara tršćanskih pada, a broj došljaka raste. Niemac, statista, naraćunao je godine 1851. u Trstu: 51.695 Talijana, 26.948 Slovena, 12.051 Niemaca, kakve 4000 Židova. Pisac zemljopisa, pisana njemačkim jezikom za škole, zabilježio je za godinu 1877. u gradu i okolici: 72.540 Slovena, 50.220 Talijana, 11.160 Niemaca, 5580 Židova. U gradu i okolici bilo je godine 1868., kako čitam u talijanskoj knjižici, govorećih u obitelji: talijanski 83.046, slavski 26.189, njemački 5176, grčki 745, englezki 280, francezki 250, magjarski 49, španjolski 42, srbski 34, poljski 13, turski 8, danski 3, ruski 2. Godine 1880. zapisali kao obćevni jezik: talijanski 88.773, slovenski 48.146, njemački 4698, druge jezike 123. Ja samo bilježim, kako sam gdje našao. »Edinost«, koja je doniela neke tih brojeva, tuži se na tvrde, na slovenskih gorah rodjene, bogate Slovence, koji sa svojom djecom i u narodna društva zalaze, a koji su se ipak rad plitka izobraženja ili rad straha, da će imati manje zaslužka, upisali u Talijane ili

Niemce. Ipak se raduje, da narodnja sviest napreduje. Po vjeri bilo je godine 1869.: katolika 115.659, među njimi 86 grčkoga, 39 armenskoga obreda, ostali svi rimskoga; grčko-iztočnjaka 1371; protestanta 1591, među njimi najviše augsburške vjeroizpoviesti; drugih kršćanskih vjeroizpoviesti 27; Židova 4421; drugih nekršćanskih vjeroizpoviesti 29. Godine 1880. nabrojilo se: 133.923 katolika, 1406 grčko-iztočnjaka, 1613 protestanta, 4578 Židova, 4 ino-vjerca, 216 bezvjeraca. Kako se iz toga vidi, velika većina stanovnika je vjere katoličke rimskoga obreda. Tu je sielo biskupa tršćansko-koparskoga — posljednji bio po Hrvatih oplakivani Dobrila. U sve ima u Trstu 15 župa i kuracija. U gradu i predgradjih propovieda se u svih talijanski i slovenski ili — kako bi rekli zanatlije sa obala Kvarnera, tamo nastanjeni i slušajući te propoviedi: »hrvatski, samo nešto na kranjsku zavija«; u nekih takodjer njemački, u okolici samo slovenski. Grčko-iztočnjaka ima sa »ilirskim« i grčkim službenim jezikom. Židovi imaju svoju sinagogu. Protestanti helvetske vjeroizpoviesti imaju crkvu, koja bijaše kuća dviju kršćanskih mučenica i svetica Eufemije i Tekle, pak katolička crkva, te koja je za Josipa II. u njihove ruke prešla; pripadnici sliedbe augsburške sagradili su si malen al liep hram; i anglikani imaju svoju crkvicu.

Pučkih škola ima do 10 muških i 10 ženskih, većinom sa 6 i 7 razreda i sa više paralelka, i to talijanskih, uzdržanih gradskim poglavarstvom, i muška i ženska; takodjer sa više paralelka njemačke, uzdržavane državom. U okolici ima takodjer škola. Učevni jezik u njih je slovenski; država hoće, da učitelj znadu njemački, a grad, da znadu talijanski. Grčko-iztočnjaci »ilirskoga« jezika imaju svoju školu. Zavoda privatnih za mušku i žensku djecu ima mnogo. Za odgoj učiteljica je u Trstu učiteljske sa talijanskim naukovnim jezikom, uzdržavano gradskom oblašću. U posljednje vrijeme odgojilo se toliko učiteljica,

da ne imaju kamo s njimi. Proračunalo se, da ovoga stoljeća ne će već novih potrebovati, pak se kani žensko učiteljske pretvoriti u kakvu drugu školu. Gimnaziju talijansku i realku uzdržaje gradska oblast, a gimnaziju njemačku i realku uzdržaje država. U državnih uče se i slovenski oni, koji hoće. Trgovačku akademiju i nautičku školu uzdržaje što gradska oblast, što država. Učevni jezik u njih je talijanski. Gradska oblast potrošila je godine 1875. za nastavu 344.607 forinti. Tršćanski i istarski sabor prose već dulje vremena, da se ustroji pravna akademija u Trstu, ili kako veli istarski sabor: »u jednom talijanskom gradu Primorja«. Do sada još nisu uslišani. Iz svega navedena vidi se, da gradska i državna oblast skrbe za škole, prva najviše za talijanske, a druga najviše za njemačke. Za slovenske? . . . Pita štogod javno mnijenje putem novina i političko društvo »Edinost«, do sad uzalud. Pri tolikih školah bilo je na svrsi godine 1880. ipak 55.117 ljudi, koji ne znadu nit čitati nit pisati.

Gradska knjižnica ima do 50.000 svezaka. Na lipskom trgu je muzej starina, koj je otvoren po nedeljah i blagdanah oko podneva i kojemu se pribraja takodjer tršćanski lapidarij, nalazeći se blizu Sv. Justa. Na istom trgu je i gradski prirodopisni muzej, otvoren svake sriede, subote i nedelje od jedanajste do jedne. Bogat je gradski muzej umjetnosti »Revoltella«, tako nazvan po utemeljitelju, otvoren svaki dan od jedanajste do dviju. — Talijansko društvo je »Casino«, slavensko »slavjanska čitaonica«, njemačko »Schiller Verein«. U predgradjih i okolici ima više čitaonica. Talijanskih novina izlazi mnogo, svakojakih. Slovenska »Edinost« svakoga tjedna, hrvatska »Naša sloga« svakoga mjeseca dva puta. Njemačka dva dnevnika. Grčke dvie novine. U ovećih kavanah nadje se i tih novina i drugih u raznih jezicah, od novijega vremena i slavenskih. Zavoda za bolestne, siromake, starce i starice

i sličnih ima mnogo. Obstoje i »delalsko podporno društvo« sa muškim i ženskim odiehom.

Grad je pretežno trgovački. Godine 1875. uvezlo se raznovrsto blaga u vrijednosti od preko 233 milijuna forinti, a izvezlo preko 190 milijuna. Sliedećih godina bilo je toga i više, samo valja pamtit, da se je toga iz željezničkih vozova na parobrode ili obratno krcalo, a da je Trst samo taknulo. U obrtu najznamenitija je gradnja brodova i parobroda, pak neki mlini. U okolici ima liepih ljetovnika, al se i marljivo obdeljava zemlja po naših junackih mandrijerih i krasnih mandrijerkah. Povrtlje, mlieko, ruže i kruh od strane Skednja prodaju u gradu. Zidarijom, klesarijom i drugom različitom radnjom muški, a osobito pranjem rubenina ženske dobivaju liep novčić. —

Oblasti Trsta i okolice jesu: gradsko vieće, obstojeće iz 54 viećnika, kojih 48 izabire grad s predgradji, a 6 okolica, sa zakonodavnom vlašću; gradsko odaslanstvo, obstojeće od 10 članova, koji imaju pripravljati predmete za razpravu u vieću i paziti, da se njegove odluke vrše; magistrat, koj ima izvršavati te odluke. Predsjednik vieću i odaslanstvu, te glava magistratu je načelnik, kojega bira vieće, a potvrđuje car. To isto vieće sačinjava pokrajinski sabor, u kojem su gradski viećnici pokrajinski zastupnici. To isto odaslanstvo je pokrajinski odbor, u kojem su odaslanici prisjednici. Taj isti načelnik je predsjednik pokrajinskoga sabora i odbora, a zove se pokrajinski glavvar. Proračun za tekuću godinu opredieljen je na 3 1/2 milijuna forinti dohodka i nešto više izdatka. U državni sabor šalje Trst s okolicom 4 zastupnika. Između tih izabire se jedan u državna odaslanstva.

U Trstu imaju svoje sielo i carsko-kraljevske oblasti za cielo Primorje: namjestništvo, tribunal, financijska i državna prokura, te financijsko ravateljstvo.

V. S.

DUBOVAC KOD KARLOVCA

ČOVJEK I PRIRODA

Napisao V. K.

I
Dvie se vojske sukobe. Kojim je namsao, koja najglavnija namjera njihova napora? Naravno, pobjeda. Da se održi, utiče se svim mogućim sredstvom: usavršenje oružja, strategičke kombinacije, razor bud koje zapreke, što zatvaraju put, neizmjerne žrtve krvi i novca

— sve je dobro došlo, samo da se osigura pobjeda.

Al ako jedna od tih dviju vojska, mjesto da je uvijek spremna na boj, položi oružje i počiva, mjesto da se pouzda u svoju hrabrost, ako izčekiva pobjedu od sreće ili providnosti, to jur predviđate, kakav bude posljedak: njen poraz biti će isto tako stalan, kao što neukloniv.

Izpitajte sada položaj, u kom se nalazi čovjek naprama prirodi: kakovu prizoru prisustvujemo? Vidimo dva neprijatelja, oba jaka, odsudjena na ljutu borbu, koja ne će nikad prestati, dok bude čovječja noga koracala zemljom: dva neprijatelja, koje današnja pobjeda ne lišava obveze, a da se ne bi morali sutra boriti, jer za njih je mir san, a ratno stanje vječna potreba.

Snaga ovih neprijatelja je strašna: prvi — priroda — ima uza se vrijeme, prostor, ustrojna i neustrojna počela, koja sastavljaju svemir; drugi — čovjek — sakupio je sve svoje sile u jednu jedinu, a to je: razum. Ne da se poreći, da je on tom jedinom silom kadar ne samo pobijediti i podjarmiti sve sile prirode, već učiniti ih takodjer svojim robljem i prisiliti ih, da ga poslušaju i da za nj rade.

Jao si ga čovjeku, ako pred tim strašnim dušmanom prestane samo časak bditi i raditi! Jao si ga njemu, ako položi oružje, ako privoli na primirje, ili ako stoji prekrštenih ruku! Jao, ako čeka, da se providnost za njega bori i pobijedi! Sbiti će se s njime, kao što sa nepreprenom i strašivom vojskom: biti će nemilice poražen od svoje neprijateljice.

Al kad i pobijedi, hoće li moći mirno počivati na svojih lovor-viencih? Hoće li biti njegova pobjeda konačna? Podnipošto! On je odsuđen ne samo na vječnu borbu, nego i na vječnu pobjedu. U našeg je neprijatelja tisuću glava: koliko odrubimo, toliko novih naraste. Da, priroda je nam, što je bio neprijatelj i tudjinac drevnom Rimljaninu: za to joj moramo navješćivati vječni rat, strogimi riečmi dvanajsterih ploča: adversus hostem aeterna auctoritas esto!

Za nas Hrvate naposeb borba je ta u istinu strašna, jer možda ne ima kraja, gdje bi taj neprijatelj bio toli jak i pogibeljan kao u Hrvatskoj: on vlada i upravlja takovom silom, koju ni Švabe, ni Turci, ni Magjari, ni drugi tudjinci, što zapoviedaše s nami, ne dostigoše nikad, ni za godina najljucęga zuluma. Da održimo tu neprijateljsku navalu, ne možemo se osloniti na savez ni s ovim, ni s onim, nego valja, da ju nadjačamo vlastitom radinošću, vlastitom vrlinom.

I te kakav neprijatelj! On nam truže zrak i vodu, navaljuje na polja, osvaja humje, vlada ulicama, proganja nas u kućah, obkoljuje nas pogibelju i nevoljom, te nas odsudjuje, da mu silom iztrgnemo sredstva za obstanak. Pa ako se zapustimo samo na trenutak, to se taj neprijatelj, koj ne zna za primirje ni za počinak, zaleti na nas — da nas posve uništi.

Imade jur vjekova i vjekova, što nam zapovieda. Naši predji, odkad prevalili prvi put Karpate i ugledali more, te se nastanili u prostrane krajeve hrvatske države, bili su s njim duge i ljute bojeve i održali velike pobjede: al se moralo uvijek začeti od početka. Sad je na nami red, da sidjemo na bojno polje i da nastavimo sa starim neprijateljem stoljetni boj. Sretnih li nas! Bar imamo bolje oružje od naših otaca; neprijatelj je već pretrpio mnogo poraza — a znanost je postostručila naše sile, da obezbiedimo i umnožimo naše pobjede!

II

Možda ćete se naći u čudu s tih rieči. — Kako! uzkliknut ćete: Zar dakle priroda nije ona velikodušna dobročiniteljica, kojoj nas naučiše klanjati se? Zar zemlja nije alma parens, plodonosna majka, što obskrbljuje svoju djecu nuždanim, da se uzdrži i poljepša taj biedni život? Kako, da moramo u njoj nazrievati neprijateljicu, s kojom se moramo boriti

bez prestanka? Kako! Zar nisu istinite pjesnikove rieči:

»Mila kuda si nam ravna,
Mila kuda si planina!«

Zar nije naša Hrvatska bogom blagoslovljena, bogata neizcrpivom plodnošću? Zar ne će više biti dozvoljeno, da se u njoj pozdravlja delitiae mundi?

Ne poričem: moje su rieči u očitu neskladu sa svim, što se piše i govori, sa svimi idejama, najobćenitijimi i najprigrljenijimi. Tko ne hvali u velike prirodna bogatstva, kojimi obiluje Hrvatska? Hoćete li, da vam kažem, u čem su ta bogatstva? U barovitim okolicah, u pjeskovitih poljih, u biljkah jalovicah, u nerazvitih šumah, u štetnih životinjah. A proizvodi, koje nam zemlja daruje dobrovoljno, nisu van trnje, sirčika, groznice i nevolja.

Čujte malo pravoznance. Oni nam ozbiljno govore o blagodatnih dobrih, koja pripadaju svim: navode zrak, svjetlo, vodu, more. A zabravljaju, da ne ima dobra, koje se ne plaća skupo, pače preskupo.

Govori se o zraku. A tko nam zna kazati, kolika su se pokoljenja mučila, da ga učine zdravim? Tko nam zna kazati, koliko se nesretnih radnika u barah pleglo, da ne ustane nikad više, nakanom, da ih osuše, ne bi li udisali zrak, neotrovan ubitačnimi izparami? Znašte: ove radnje ne trajahu jedno ljeto, već hiljadu i hiljadu godina, i svedjer još traju. Jao, kad bi se obustavile!

Što bi se dogodilo, jasno nam al zlokobno pripoviedaju mnogi u nas zapušteni krajevi. U staro vrijeme bijahu pustoš, gdje je nemilice kosila smrt. Prvi, koji dodjoše zaposjesti ju, naviestiše rat tobožnjim bogatstvom prirode: vodi i smrtonosnim rastlinam; svojimi žuljevi ozdraviše zemlju, vodu i zrak. Podjarmiv neprijatelja, sagrađiše gradove, otvoriše ceste, obradiše polja: i priroda postà posjedom čovjeka.

Ali vremena se promieniše: čovjek položi svoje oružje i obustavi rat, a neprijateljica priroda usta iznova, malo po malo, te zavlada krajevima, koje joj čovjek prije odtrgnuo, navali na polja, ulice, gradove; zrak — to bogatstvo iz milosti dano — postà opet ubitačnim, i gdje je vladao život i prosvjeta, zagospodova tišina, smrt i zapuštenost.

A voda? — Kad vam tko pruži čašu bistre vode, vi bi rekli, da je najjeftinija stvar na svijetu. Pa ipak, da vam se pruži račun o troškovih i radnjah, uložnih, da se voda učini pitkom, za koju vi mislite, da je badava — priekopi, vodovodi, zdenci, vodometi, cjedila, itd. — osvjedočili bi se, da ne ima ni riedka ni skupocjena vina, koje bi predstavljalo toliku glavnicu i tolik napor.

Al more! Bar je ono badava.

Tko vam veli? Pokušajte naučiti ga se, ili okoristiti se njime bez pogibelji i napora, pokušajte, a da ne platite skupu cınu za usluge, koje od njega tražite. Okoristite se bezplatnim bogatstvom, što vam podaje, kad ne imate ladja, trgovine, luka, pristaništa; zapitajte ga riba, bez mreža, udica i drugih strojeva, poteklih od radnje, pa ćete mi reći, u čem se sastoji njegova bezplatnost.

Ne, ne ima ni bogatstva ni dobara iz milosti: sve valja platiti, više il manje skupo.

Pače, ne plaća se i ne radi se samo, da se stvori, već se radi i plaća, da se užuva bogatstvo.

III

Hoćete li dokaza? Eto, stanujemo u Zagrebu, gradu na liepu mjestu: okolica mu je bajna, ljetovnici krasni i razkošni, polja obrađena i rodna, zrak zdrav, i voda, ako ne obilna, a ono dostatna našim potrebam.

Sad uzmimo, da se svaka radnja obustavi na pol stoljeća, da se prepuste polja prirodi, da se ne pobiru van prirodni plodovi, da se i nadalje nasladjujemo palačami i ulicami, al da se ništa ne popravlja. Treba li, da vam kažem, što će se sbiti? Vidit ćete, gdje se malo po malo gubi plod radnje od stotinu i stotinu pokolenja: ukusno i hranivo voće zamieniti će kržljivo i trpklo, plodne žetve, nerodno bilje i nametnice, gdje su vrtovi, vidit ćete divlji rastež, nezdrave bare.

Kuće, palače i ulice pokazat će vam djelo vremena i uporabe. Zapitajte nekoje hrvatske krajeve, nekoč bogate, napućene i plodne, a sad kukavne i puste, pa će vam oni kazati, što se sbiva, kad čovjek prestaje lievati na zemlju svoj plodonosni znoj.

IV

Tako je, reći ćete mi: svaku stvar valja platiti, sve stvara čovječja radnja. Nu hoćete li mi možda zaniekati, da rodno, vlastita tlu, nije poklonjen dar prirode? A zar mi Hrvati, kojim je priroda bila toli razsipna udjeljivanjem bogatstva, da joj se ne zahvalimo i da ju ne blagosivljemo?

Ostavimo, nek nam odgovore činjenice.

Eno Slavonije. Koj je kraj Europe bolje obdaren onim, što vi zovete prirodnimi bogatstvi? Zemlja za čudo rodna, rastlinstvo bujno, podneblje blago, pučanstvo ostroumno, uljudba stara. Što joj manjka? Pa ipak, posavjetujte se sa statistikom njenih proizvoda, brojem njenih stanovnika, popisom krajeva, gdje vlada groznica, čislom zemalja, prepuštenih nerodnu pašniku, ili posve zapuštenih, pa mi recite, čemu prirodna bogatstva? Imade seljaka, koji bi mogli sav dan hoditi, a da ne bi došli na kraj svomu imanju: pa ipak je primorac, (ne mislim one, koji idu na more, već one, koji se zanimaju obradjivanjem zemlje, a takvih ima mnogo), koji ne posjeduje ni tisući dio njegova zemljišta, bogatiji od njega.

Evo vam Holandije. Što je bila ona, kad je n. pr. kitnjasti Srim bio jur na glasu? Pusta zemlja, napućena jadnim narodom, koji je živio usred šuma i močvara, tražio si utočišta na prudovih i bio prisiljen, da se hrani ribom i nedostatnim biljem, što ga davala zemlja.

Malo po malo, neumornom i upornom radinošću stanovnika, preobraziše se one pustare; veliki dio zemljišta bude odtrgnut moru, koje ga pokrivalo, na piesak bude bačena plodna gruda, gdje bijahu nerodne ravnice, budu podignuti gradovi, sela i vrtovi — sve niknu iz ničesa. Možemo se dakle pridružiti odvažnoj rieči Michelet-a, da čovjek stvori zemlju. A ovo stvaranje nastavlja se uvijek, jer ako je Holandija jedna od najnaprednijih država europskih, ne zauzima to častno mjesto van neprestanom i upornom radnjom.

Mislim, da ne ima jasnijega primjera u povijesti, do li ovoga Holandije. Može biti da joj je ratna slava manja, nego li u drugih naroda: ali sjaja njenih borba prot oceanu i proti naravi nije nadkrililo još nijedan narod. Mnogo vjekova uzmicahu njeni stanovnici pred provaljujućimi valovi sjevernog mora, pa kao da su htjeli pospješiti svoju propast, posjekoše šume, koje im bijahu branistom proti piesku, i preobraziše ih u bare i močvare. Tako se sbivalo, da bi za velikih oluja u jedan dan

nestajalo polja od tisuću hektara izpod vode, sa seli i kulturom.

Al mučni ovi poučci ne bili uzalud. Holan-dezi, osjećajući, da tlo pod njima propada i boječ se, da će se voda razliti i na njih, te ih pokopati svojimi virovi, započese onaj veliki boj proti oceanu, koji još svedjer traje. Tečajem zadnjih stoljeća historija Nizozemske je puko pripovijedanje bitaka medju čovjekom i oceanom: a u tih bitkama bio uvijek pobjednikom čovjek. Bdijuć neprestance nad tlakom valova,

učvrstio je primorje zgradami, zidovi i nasadi i osvojio znatan dio zemljišta, koje bilo more otelo njegovim otcem. Njegova zadnja dobit bijaše, što je osušio čitavo Harlemsko jezero, navrativ vodu u more. Ovo jezero ne sadržavaše ništa manje, nego 724 milijuna kubičnih metara vode. Gdje bijaše jezero, dižu se danas gradovi, sela i polja, a Holandija obogati se pokrajinom, koju osvoji bez kapi krvi — stvoriv ju iz ničesa.

(Slijedi.)

Hrvatsko kazalište

„La forza del destino“ (Moć sudbine.) Opera u 4 čina od F. M. Piave. glazba od G. Verdi-a.

Zagrebačko občinstvo pokazalo je veliku strpljivost, željno očekivajući prvu predstavu opere „La forza del destino“, koja bi napokon u veljače na našoj pozornici za prvi put pjevana. „Angot“ i „Cloches de Corneville“ liepe su komične operete, nu što je odviše nije ni s medom dobro. Slušaj ovo, slušaj ono, „gledaj sim, gledaj tam“, dosta smo se nagledali i nadvili nešto neumjestno stidljivom i drvenom kretanju naših čarobnih sborova. Nije čudo, da smo čeznuli za uzvišenijom glasbom velikog maestra Verdi-a. „La forza del destino“ pojavila se za prvi put g. 1868. u velikoj Petrogradskoj operi, a pjevali su ju glasoviti pjevači Tamberlick, Borghi, Mamo i dr. Petrogradska kritika priznala je valjanost opere, naznačiv Verdi-u i mane zadnjih dvaju čina, koje je zatim maestro popravio. Zatim podje opera iz Milana u Pariz, ne plašeć se ni najstrožije kritike na svijetu. Francuska kritika pohvali u velike slavnog skladatelja „Aida.“

Neumrlj rad Verdi-a mogao bi se razdijeliti na četiri glavne periode. Prva perioda zaključena je sa operom „Ernani“, koja je otkrila veliki genij sretnoj Italiji. U drugoj periodi nalazimo „Rigoletto“, gdje nam je Verdi pokazao potpunije, obilje i jedinstvenije forme, i onu svoju duboku i plemenitu nježnost, koja je kasnije očarala cijeli svijet u trećoj periodi sa sjajnim momentima čuvstvenog i velikodušnog srca, u kojem su zazujili svi oni bajni i prelievajući se nizovi biserja ganutljive „Traviate.“ Verdi nije bio ni sada zadovoljan; znao je, da ima u svojoj duši nešto uzvišenijeg, slutio je, da mora kasnije svijet ma baš zadiviti, silno je čutio neko nepojmivo more nebeskih glasova u dubini srca, nešto mukla, te još tamna i zadržana, a bilo je to ono čudo iz bajnog svijeta zvukova, bilo je to — veličanstvena „Aida.“ Verdi-u trebalo je oduška, pripreve, prelaza, da ne bude skok nepromišljen i vratoloman. „La forza del destino“, to je taj prelaz, velik i sjajan je to spomenik Verdi-evog preporoda, a naznačuje nam mjesto, gdje je maestro krenuo putem, koji ga je već doveo medju neumrle velikane svjetske glazbe.

Libret „Moći sudbine“ osniva se na nekom španjolskom romanu. Starac Piave bio je uz taj roman nesretan u izboru za podlogu svoga

libreta. Evo u par rieči sadržaja. Don Alvaro (tenor) ljubi Leonoru, te nehotice ubije njenog oca, markiza Calatrova (nuzgredna uloga). Don Carlos, brat Leonorin, odluči, da ubije i sestru i tobožnjeg njenog zavodnika don Alvara. Oni su nedužni. Don Carlos prisili na dvoboj Don Alvara, koji ga ubije. Leonora pritrči u pomoć umirućem bratu, a ovaj ju naglo probode. Leonora umre. Ito, to je moć sudbine: sva obitelj pogine, a Alvaro ostane živ. U operi vidjaš fratre, vojnike, djake, siromake, ciganku Preziosillu i fratra Melitona.

Što se tiče glazbe, posve je talijanska, a ima u njoj prekrasnih motiva, koji se prelievaju kroz cijelu operu. Simfonijska ouvertura pravo je remek-djelo. Odmah u prvom činu ugodno nas dirne onaj nježni cantabile („d'amor si puro“) izmedju tenora i soprana, a grehota je, da se svršuje s običnim allegro agitato. U 2. činu razveseli nas Preziosilla pjesmom „al suon di tamburo“, koju prati sbor. Svečan je sbor za kulisami u G-mollu, kojemu odgovara sa pozorišta krasan piev u G-duru. Arija Leonore („Madre pietosa Vergine“), izprepletena sa sborom fratarskim, divna je i klasična, što se tiče novosti i instrumentacije. U trećem činu mili nam se romanca Alvarova u F-mollu, andante sostenuto. Na občinstvo djeluje i prizor Preziosille s preliepim Rataplantom. U 4. činu pjeva fra. Melitone običnu ariju u A-duru, za njom opazimo jednostavnu strettu sbora, a onda ne ima baš ništa, sve do Alvarove arije u As-mollu (2/4, andante) i do duetta s Carlosom, koji se razpline u As-dur.

U obće govoreć i uzev u obzir poteškoće opere, občinstvo može biti zadovoljno s predstavami. „Moć sudbine“ zadaje mnogo muke pjevačem, od kojih se tu zahtjeva silan obseg glasa. Gospodjica Emma Dotti ima vrlo težku ulogu, nu rado priznajemo, da podpuno zaslužuje burno odobravanje občinstva, kojemu je toli omilila. Kao iz šale pjeva ona svoje visoke A, B, H, a glas joj je svjež, mekan, čuvstven i jedar, da ju je milota slušati. Njezina je intonacija posve sigurna, pjevanje zanosno, puno čuvstva i žara, a što mora da svakog uznese, to je njezina plemenita i naravna igra, pa i njezino otmeno, čedno i umiljato držanje, koje kao da te sjeća na nekoje vješte pjevačice iz visokih krugova, koje stupe samo kadgod na pozornicu iz prirodjene ljubavi za umjetnost. Gospodjica Dotti, što se tiče igre, može se

natjecati s najglasovitijimi umjetnicami, a što se tiče njenog bajnog i slikovitog vanjskog lika, ima joj vrlo malo premica. Gospodin Denegri valjan je i neumoran Don Alvaro, ali je velika šteta, da mu nije grlo u visini uvijek čisto. Igra mu je dosta dobra, nu pjeva često bez svakog čuvstva. To je enfant gaté zagrebačke tako zvane aristokratske publike. Gospodin bariton Vespasiani ima vanredno krasan, zvučan i obsežan glas. Čeka ga velika i slavna budućnost. Čuvstva ima i odviše, a da ne pjeva često velikim zanosom, bolje bi igrao, jer je upravo to krivo, da kadgod zaboravi na igru. G. Vespasiani ne može još, da vlada svojim ogromnim glasom, te mu radi toga i intonacija nije uvijek čista. Gospodin bas Teruzzi umjetnik je u potpunom smislu rieči. Shvatio je posve ulogu oca guardijana. Glas mu je čist i pun metala, pjevanje sigurno, gladko i plemenito. Gdjica Kramberger preugodno nas je iznenadila. Mi čestitamo od srca tomu naše gore listu. Ta prekrasna Preziosilla silno napreduje, a mi se nadamo, da ne će ostaviti svoje domovine, gdje za sada, tako rekuć, badava pjeva. Nemo propheta itd. Gospodin je Anton (Melitone) u istinu pravi Passe-partout. Dobro pjeva, a nedostiživo komično igra, nu u naravi mu je, što ne može, da podpuno shvati svoju ulogu u ovoj operi. On prevršuje. Uprava ne bi smjela odviše exploitirati g. Antona, koji je možda najprivlačivija sila našeg kazališta. Čujem, da mnogi dolaze u kazalište, samo da vide fra. Melitona. Žalostno! — Kazil i Rangel vrijedni su svake pohvale. Orkestar drži se uzorno pod vještima štapićem našeg veleza-sluznog g. ravnatelja pl. Zajca. Dekoracija je nepristojna. U zadnjem činu vide se komadići papira ili platna na vrtećem se kolu. To predstavlja vodopad za ljude na jedno oko čorave, a na drugo sliepe. Taj se vodopad često zastavi u svom toku, a čovjeka i nehotice silno dlan zasvrbi, misleć na onog nesretnog i valjda pospanog ili pijanog našeg suvremenika, koji vrti ono kolo.

Zaključit ćemo izjavom, da ljubimo talijansku glazbu, da štujemo i cijenimo talijanske pjevače, al da smo uvjereni, da nam ne treba sjajnih opera, koje samo guše domaću dramu, priećeć joj svaki razvitak, a uživaju ih na račun hrvatskoga naroda većim dielom ljudi, koji su tomu narodu najveći neprijatelji.

LISTAK

KNJIŽEVNOST

— **Matej Vrsalović**, rođen godine 1742. u Povlju, na otoku Braču, ne bijaše sbilja toli važna osoba, da bi hrvatskom občinstvu trebalo njegova obširna životopisa, nu nije zaslužio ni toga, da mu posve nestane spomena u narodu. Nije bio orijaš u književnosti, niti je objelodanio što zanimiva, nu sudeć po netiskanoj i vrlo slabo sačuvanoj ostavštini, rado se je bavio hrvatskom knjigom, osobito pjesmom, u kojoj je prilično uspjevao. Pošto je bio redovnik, to je većina njegovih proizvoda vjerskog sadržaja, ima pače nekih, koji se mogu smatrati upravo molitvami. Mnogo su mu ljepše i uglađenije erotičke pjesme, koje imaju ne samo bujnijih i uzvišenijih misli, nego su i vještije i boljim jezikom izvedene. Satira mu se osobito milila, ali tu je znao često prekipiti, te poskliznuti sa pjesničke staze. U obće jezik mu je dosta dobar, makar gdje gdje ima tudjih izraza i pokrajinskih osebstina. Mienja kadgod štokavštinu i čakavštinu, ko što i sad rade gornjo-Bračani. U njegovih pjesmah vidi se narodna jezgra, te se lasno može razumiti, da je mnogo obćio s pukom i da je ljubio i učio njegove krasne umotvorine. S toga je mnogu pjesmu, osobito ako ne ima preinaka i popravaka ko što ostale, teško suditi, da li je izvorna ili iz usta naroda. Takova mi se čini ona »Versi naravski«, koju s riedke ljepote ovdje doslovce prenašam:

Ni nad Bogom gospodara,
Nije cvita vrh rožara,
Nije druga vrh brata,
Nije gvozda vrh zlata,
Vrhu sunca ni svitlosti,
Vrhu majke ni milosti,
Kruha nije vrh pšenice,
Vrhu orla nije ptice,
Vrhu spanja nije slasti,
Vrh poštenja nije časti,
Ni hitrine vrh praha,
Vrhu groma nije straha,
Vrhu pisma ni ovoja,
Vrhu mira ni pokoja,
Vrhu zdravlja ni vridnosti,
Vrh razuma ni kriposti,
Ni stvorenja vrh čovika,
Ni poraza vrh jezika,
Nije straha vrh mora,
Vrh nesklada ni umora,
Vrhu vire ni temelja,
Ni vrh otca prijatelja,
Vrh uhvanja ni pomoći,
Vrh ljubavi nije moći,
Vrh sužanjstva ni podloga,
Nije stana vrh svoga,
Ni razkošja vrh slobode,
Vrh posluha ni ugone,
Nije zvijezde vrh danice,
Nije žene vrh Divice,
Nije zviri vrhu lava,
Ni radiše vrhu mrava,
Nije pravde vrh zakona,
Vrh maćuhe ni progona,
Vrh jeseni ni vrimena,
Vrhu žene ni brimena,
Vrhu nagle nije smrti,
Vrhu kola ni obrti,
Vrhu plača ni žalosti,
Vrhu smilja ni radosti,
Vrhu soli nije smoka,
Nije uda vrhu oka,
Ni neslasti vrh nemoći,
Nije tmine vrhu noći,
Ni lipote vrh mladosti,
Ni omraze vrh starosti.

Ima i drugih pjesama, koje zaslužuju spomena: »Pisma od Bure«, koja breji punih 120 stihova, po mojem mnienju dostojna je svake hvale; »Sviti divojci« mudro su i postepeno nabrojani; »Žena« je vierno i prosto orisana, pa i ostale nisu najslabije. U ostavštini ima nekoliko talijanskih i latinskih prigodnica, nu bez dvojbe ne imaju nikakove vrijednosti. Prozom je napisao po koju odulju propovied, valjda za svoju porabu.

Matej Vrsalović ljubio je glasbu neizrecivo: skoro sva njegova preostala pisma o njoj se bave. I svedjer je hranio nekakvu svjedočbu, u kojoj bje pisano, da je učitelj Vrsalović veoma vješt, da ga je divota gledati i slušati, kako udara u razne instrumente. Osobito je zaslužan, što je sabrao i ukajdio mnogi narodni napjev. Ukućani, kod kojih se našla ostavština, kažu, da je bilo mnogo toga, al da su s neznanja upotrebili hartiju.

To se kod nas često događa: množina je liepih radnja, dragocjenih starina i historičkih podataka za uvijek nesretno propala.

I. K. O.

— **Miloljub Zagorski**. »Prvo uzdarje rodu«. Još je mlad pjesnik, što nam pruža svoje prve pjesme, i za to je posve naravno, da u njih ne smijemo tražiti podpuna savršenstva. Al ako prvenci pokazuju samo jedno, a to je: prirodjen dar, polučen je za svakog početnika već dosta liep uspjeh. U toj mjeri ne može ga nitko zaniekati ni ovim pjesmam.

U njih je i lirika i epika skoro jednako zastupana, ali je vrlo tegotno izreći konačan sud, kojim se više priklanja pjesnikova duša. Tomu je poglavit uzrok, što imade liepih i loših pjesama jedne i druge vrsti, te će se u tom pogledu tek u buduće pokazati odlučan pravac.

Liriku sačinjavaju izlievi vlastite duše, a ona mora u pjesnika biti čista i plemenita, da samo k dobru i liepu puti svoje suplemenike. Mržnja nije nikad liepa, a naročito kad zadje u parokizizam, kao što se nemilo zrcali u pjesmi: »Na grobu majke« (strana 5), gdje pjesnik predbacuje svojoj majci, da ga je više mrzila, nego li ljubila. Bez dvojbe, na svietu imade nenaravnih majka, nu duša plemenita sina zaboravlja na sve nepravde, zatomičuje svoje boli, al ih nipošto ne iznaša pred zloban sud čitavoga svieta. To je kukavna osveta; a slabo je velikodusje, kad na koncu ipak veli: Majko, bog ti prosti! . . . Isto je tako čudan pojam o ljubavi u pjesmici: »Vjenčani prsten« (strana 22.) Mladić dodje k zlataru, da kupi vjenčani (valjda zaručni?) prsten, al tuj opazi liepu mu kćerku. »Da mi dadeš, dievo, cjelov s rumenustnica, pustio bih vjenčan prsten ovdje odmah ja«, trgne mu se zanosan uzklik na njezinu ljepotu. Nu bila ona kao Madona: zar tako pošten čovjek shvaća ljubavnu vjeru?! . . . Od boljih spominjemo ponajljepše: »Gdje si selo?« (strana 13.), »Kitica cvieća« (strana 19.), »Prevarene zvijezde« (strana 22.) i »Biela ruža« (strana 31.), kojim je posve dobra i forma i ideja. U njih ima svega, što se zahtieva od pravih lirskih pjesmica, pa bi bila šteta, da ih naš pjesnik odnemari, samo neka se čuva navedenih stranputica.

Epikom se ima postizavati pravi cilj pjesništva: zanieti svoj narod za liepe i uzvišene ideje, oplemeniti mu prikazivanjem značajnih ljudi i junačkih događaja um i srce. Pusto pričanje izmišljenih i nenaravnih zgoda, u grozomornih baladah bez svrhe i smisla, dolikuje samo Niemcem. Čemu bluditi po zraku, kad je zemlja toli tvrda, kad na njoj od vieka krvavo strada čovječanstvo!

»Mrtvo more« (strana 28.) odgovara ovim zahtievom. Mrtvo more je hrvatska otačbina, ali će se i ono uztalasati pregnućem hrvatskog srca. To je liepa ideja, pa ni obliku pjesme ne ima prikora. — »Mejra« (strana 36.) slavi pravu ljubav. Robinja je u mrženom haremu, daleko od svoje oaze i ljubljenog momka, koj ju traži po širokom svietu. Iz ljubavi do njega baca se ona u morske vale, samo da ne ljubi muža neljubljena, a tu ju nenadano spašava dragi junak. Tako i radi, tako se i opjeva prava ljubav. — I »Vještica« (strana 39.) je dosta liepo izvedena, ali ne tako »Dievin ponor« (strana 46.), koj je preveć dug, a jako malo kaže. — »Uskočke glave« (strana 58.) ne imaju naravne ideje, jer ne možemo vjerovati, da bi duždeva kći imala zgode ljubiti Uskoka, a kad bi ga i ljubila, ne bi sigurno uhvatila ni časak, da mu na stratištu cjeliva odsječenu glavu. — Zadnja je »Fata morgana« (strana 68.), ciklus iztočnih pjesama. I tuj ima mnogo nenaravna. Mlad Arapin opazi u pustari »fatu morganu«, koja mu prikazuje divnu ženu. On plane žarkom ljubavju i mora ju naći, makar išao na kraj svieta. Napokon ju nadje upravo na piru, kao trubadur (za ljubav mora Arapin postati napokon i to!). Njemu popucaju zvonke strune, a ona brzo umre. — A sad mi pitamo: Može li se čovjek tako zaljubiti u pustu sjenu i hoće li Arapin kao »pjevač« poći u strane krajeve, da potraži — utvoru? Je li sbilja moguće, da ju nadje, i to baš na piru? To je nemogućnost, to je puka fantazija bez ikakve poduke i svrhe, u istinu prava »fata morgana«.

Pjesnik se drži novoga pravopisa, te prema tomu dieli negativnu česticu od glagolja. Nu ništa ne valja tjerati do skrajnosti, jer se onda lako gubi u smiešnost. Dieliti glagolj »nema« u »ne« i »ma« ne godi ni oku, ni sluhu. Mi nismo Česi.

Isto su čudne tako skovane rieči: »zrla« (strana 12.) od zrieti, »vrv« (strana 17.) mjesto vreve, »zrca« (strana 40.) mjesto zrcali i »šapt« (strana 42.) mjesto šapat.

To bi bilo naše mnienje, a mladom pjesniku preporučamo, da uz osbiljno proučavanje jezika i života nastavi svoj pjesnički rad, koj je već po nekih pjesmah i u »Vencu« priznan.

— »Hrvatska.« Almanak hrvatske mladosti stranke prava. Hrvatsko občinstvo primiti će ovu knjigu najkašnje polovicom ožujka, a već unapred možemo reći, da će ga posve zadovoljiti i valjanim sadržajem i ukusnim vanjskim likom. Njim će hrvatska svjestna mladost najbolje pokazati, koliko joj na srcu leži narod i otačbina.

UMJETNOST

— **Naši glasbeni prilozi.** Pošto za treći svezak priredjujemo poveću skladbu našeg pre-rano preminuvšeg Krežme, koja će svojim obsegom zapremiti najmanje čitavi arak, to za sada ne donosimo nikakove kompozicije; ali za to priredismo jedan arak više sadržaja, uz veći broj slika, nego li ga obećasmo u prospektu. Ujedno molimo sve glasbenike, koji bi svoje proizvode namjenjivali »Hrvatskoj vili«, da ih odsele izvole izravno slati: Veleučenom gospodinu Franji Š. Kuhaču, hrvatskomu glasbeniku i piscu; Zagreb, Zrinski trg, broj 9.

— **Društvo umjetnosti.** Prirediv liepu izložbu domaćih obrtnina pokazalo je ovo društvo, da posve dobro shvaća svoj zadatak, pa da u istinu po najboljoj mogućnosti prati razvoj hrvatske umjetnosti. Tako je i našem listu dobrotom g. prof. dra. I. Kršnjavoga u tom smieru ponudilo svoju pomoć, a mi ju sa zahvalnošću prihvatismo. Usljed toga ne donasmo ni u ovom svezku inicijala, jer su izradjeni po uzoru talijanske renaissance, nego ih naručismo po savjetu društva umjetnosti, izradjene na hrvatskoj ornamentici.

— **Masićeve slike.** Daroviti hrvatski slikar g. Masić izložio je pred koji dan u Zagrebu liepo čislo svojih nacrti, o kojih se vrlo povoljno izražuje i obćinstvo i kritika. Naročito se u njih jasno opaža svestran napredak i naravsko, realističko shvaćanje mladog umjetnika. Predmeti su ponajviše crpljeni iz prirode, koju nam prikazuje proučenom viernošću. G. Masić kani nekoliko mjeseci ostati u domovini, da se čim bolje oduži vlastitom narodu, čemu se upravo od srca veselimo.

— **Adolf Pretner.** Bila bi vječna šteta, da se za Hrvatsku izgubi taj mladi talenat. Rodom je Hrvat, Karlovčanin, te se je tek nekoliko mjeseci u Beču učio rezbarstvo. Nakon toli kratkog vremena narisao je i izrezao posve sam sliku Dubovca (kraj Karlovca), koju kao pokus donasmo u ovom svezku. Na polju rezbarske umjetnosti ne ima Hrvatska možda nijednog pitomca, a g. Pretneru je radi slabih materijalnih sredstava posve nemoguće, da nastavi svoje nauke. Za to ga najtoplije preporučamo svim hrvatskim mogućnikom, a kao Karlovčana poglavito obiteljnim baruna Vranicana i g. Türka. Podupiruć darovite hrvatske sinove odužiti će se najljepše svom narodu.

— **Václav Brožík.** Najnovija slika tog českog slikara jest: „Česi posle bjelogorske bitke“. Izdao ju je kao nagradu svojim predplatnikom beletristički list „Ruch“ u preliepoj foto-litografiji. Sliku veoma hvale, a predstavlja sljedeći prizor: Domaći izdajnik banuo ranim jutrom na čelu neprijatelja u kuću svog susjeda. Otca i majku ubiše krvoločni vojnici, te se upravo spremaju, da svežu dvie njihove zdvojne kćeri. U samoj slici prikazano je pod-puno uspjelom alegorijom ono tužno doba iza nesretne bitke: božja rječ — biblija — leži razdrta na podu, pućanstvo — otac i majka je uništeno, a potomstvo — kćerke — zarobljeno . . . Václav Brožík ima svoj atelier u Parizu, te si je već stekao svjetski glas.

NAŠE SLIKE

— **Hristovo preobraženje** od Rafaela bijaše prilog prvom svezku, a ne, kako je pogrešno javljeno, Hristovo užašće. Original naručio je u Rafaela Giulio de Medici, kasnije papa Klement VII., za crkvu sv. Petra na Montoriju. Odanle ga odneseše Francezi u Pariz, a sad se nalazi u Vatikanskoj sbirci. Rafael preminu, ne dogotiv sliku, te ju dovršise njegovi učenici. Spaja dva momenta u evanđelju: gore preobraženje, a dole bjesomućna mladića, koj je po otcu doveden Isusovim učenicom.

Prvu zgodu pripovieda evanđelista Matej, (pogl. 17.): »I posle šest dana uze Isus sobom Petra, Jakova i Ivana, njegova brata, i povede ih na visok brieg. Tu se pred njimi preobrazi, i lice mu zasja kao sunce, a odjeća posta biela kao snieg. I gledji: pokazaše mu se Mojzej i Ilija, i govorahu s njim.«

I drugu zgodu priča Matej u istom poglavju: »I kad dodje puku, pristupi k njemu čovjek, koj pade pred njim na koljena i reče: Gospodine, smiluj se mom sinu, jer je mjesecnjak, te biva jako mučen — pada često u oganj, često u vodu. I dovedoh ga tvojim učenicom, ali mu ne mogahu pomoći.«

Raffaello Santi, nazvan Raffaello de Urbino, rođen je u talijanskom gradiću Urbino 28. ožujka 1483., a preminuo u Rimu 6. travnja 1520. Učitelj mu bijaše: Pietro Perugino u Firenci, a kasnije Sebastian del Piombo i glasoviti Michel Angelo u Rimu. On je najveći i najčveniji velikan talijanskog klasičnog slikarstva.

— **Hristovo krštenje** od Guida Reni-a. Original se nalazi u carskoj galeriji slika u Beču. Izveden je po riečih evanđeliste Marka (pogl. 1.): »I dogodi se, da je Isus u isto doba došao iz Nazareta galilejskoga, i bude po Ivanu kršten u Jordanu. I čim izadje iz vode, vidje otvoreno nebo i sv. Duha kao goluba nad sobom. I začu se glas iz neba: Ti si moj sin preljubljeni, u tebi sam se razveselio.«

Guido Reni rođen je u Calvenzanu kod Bologne 4. studena 1575., a umro u Bologni 18. kolovoza 1642. Bijaše učenikom Dionizija Calvarta i Ljudevita Carracci-a u Bologni. Usavršio se u Rimu, po uzoru Rafaela, i stekao slavno ime u slikarskoj umjetnosti.

— **Skadarsko jezero** leži na jugu Crnogore, kraj nahije riečke. U nj utiče Morača, a iztiče Bojana. Nešto je manje od nižiderskoga ili blatnoga jezera u južno-zapadnoj Ugarskoj. Bilo je prečesto povodom razmirica između Turske i Crnogore radi slobodna brodarenja, jer je osobito po trgovinu ove potonje od velike važnosti. Oko njeg je divan prediel, i samo u takvoj krasoti prirode mogla se je poroditi onako liepa priča, koja je nježno opjevana u narodnoj pjesmi: »Zidanje Skadra na Bojani.«

— **Prediel iz Crnogore.** Sam kršni kamen, al su kršni i junaci, kojim je tu otačbina. Naša slika predstavlja prediel na medji Krivošija, gdje se sada vitla krvavo kolo, na vratolomnih skalah i gudurah, visoko nad morem, gdje viju svoja gnjezda orli i sokoli. Nadamo se, da ćemo timi slikami ugoditi našim čitateljem.

KULTURNE VIESTI

— **Ivan pl. Zajc.** Početkom veljače priredilo je prvo hrvatsko pjevačko društvo »Zora« u Karlovcu sjajnu večer našem slavnom skladatelju, koga je malo prije toga imenovalo svojim začastnim članom. Izveden je prekrasan koncert, na kom su se najvećim uspjehom pjevale i svirale samo Zajčeve glasbotvorine. Svetčar je burno pozdravljen i odlikovan sjajnom počastnom diplomom i srebrenim lovor-viencem.

— **Adam Mandrović.** Velezaslužni ravnatelj hrvatske drame slaviti će 7. ožujka svoju dvadeset i pet-godišnjicu, te mu se u tu svrhu sa svih strana pripravljaju dostojne ovacije. Na dan svetčanosti glumiti će se krasna Chellesvillova komedija »Sulwain«, u kojoj se crta život istimenog englezkog glumca, koj se je proslavio kao umjetnik i muž čista značaja. Naslovnu ulogu glumiti će sam svetčar, komu želimo krepko zdravlje i dug život.

— **„Narodni dom.“** Mora se priznati, da planinski Hrvati svakim danom liepo napreduju. Nedavno osnovase društvo „Narodni dom“, kojemu je zadaća, da podigne u Ljubljani dostojno narodno kazalište. Po pravilih preći će „Narodni dom“ u vlasništvo slovenske Matice, a njegovi dohodci upotrebljavati će se polovica u svrhe Matičine, a polovica u podporu ubogih djaka. Ljepša za-

misao nije se odista dala pomisliti, pa je i prihvaćena najvećim oduševljenjem. Sabrana je na prvi mah dosta liepa svota, a biti će za stalno i bolje. Mi se tomu iskreno veselimo, ali nam je tim težje žaliti, što je, kako se čini, pitanje o gradnji novog hrvatskog kazališta u Zagrebu posve zaspalo. Prikor i sramota svim, koji su tomu krivi!

— **Hrvati na ledenom sjeveru.** Na sjevernom polu postaviti će nekoliko većih država po predlogu pokojnog Weyprehta 12 postaja za izučavanja onih prediela. Austrija će ustrojiti postaju Jan Mayen, 400 milja na sjeveru Islandije, gdje će ostati poručnik linijskog broda na c. kr. ratnoj mornarici Milan pl. Wolgemuth, sa pet častnika, jednim liečnikom i deset mornara, samih Hrvata. Ratna parnjača »Pulj« obskrbljena je sasvim za dvie godine, te će 1. travnja odploviti iz Pulja. Otok Jan Mayen posve je pust.

— **„News-paper and Bank Directory of the World“** u Americi donasja, da na svijetu ima 34.274 novina i časopisa, razprostranjenih u 106 milijuna godišnjih eksemplara, dakle po prilici 6 eksemplara na svakog čovjeka ciele zemlje. U Europi imade 19.557 novina, u sjevernoj Americi 12.400, u Aziji 775, u Južnoj Americi 609, u Australiji 661, u Africi 132. Od tih listova izlazi u englezkom 16.500, u njemačkom 7800, u franczkom 3850 i nešto preko 1600 u španjalskom jeziku. Dnevnika izlazi 4020, po tri put na čedan 18.274, a po jedan put 8508 listova.

UMRLI

— † **Andrija Palmović.** Hrvatska vila pjesnikinja plače nad preranim grobom jednoga ponajboljih svojih mićenika. Umro je u najljepšoj dobi; ta uvijek umire mlad, koga bogovi ljube! Nije svom narodu ostavio blaga ni bogatstva, al kud će veće blago, nego li su divne mu pjesme, pravo biserje hrvatske knjige!

Rodio se 17. studena 1847. u Rasinja, a umro 10. veljače 1882. u Zagrebu. Kratak je to život, težak i mukotran, ali vriedan vječne uspomene.

Bio je valjan Hrvat, pravi svećenik svoga roda, pa ćemo se za to i mi rado odazvati dragoj mu uspomeni, te u sljedećih svezkama »Hrvatske vile« dostojno nacrtati njegov lik i život. Vječna mu slava!

BIBLIOGRAFIJA

— **Prva desetgodišnjica hrvatskoga pedagog.-književnoga zbora.** U Zagrebu, vlastitom nakladom, a tiskom K. Albrechta, 120 strana u osmini. U toj knjižici je zanimivo ocrtan deset-godišnji rad zbora, a njegov zaista liep napredak može iskreno veseliti svakog Hrvata.

— **Kroatische Revue.** Pod ovim naslovom izdaje svake 1/4 godine dr. Ivan Bojničić, pristav hrvatskog muzeja, časopis, koj ima strani svijet upoznat sa socijalnim i literarnim odnošaji »jugoslavenskih« naroda. Svaki svezak iznosi četiri arka, a stoji na godinu 4 for.

— **Gesammelte Wohlmeinungen über den kroatischen Strafgesetzentwurf.** Sastavio Emil Tauffer, ravnatelj kr. hrv. kaznionice u Lepoglavi. Tu su dosta vješto sakupljena mnijenja dra. Bruse, dra. Fr. pl. Schwarze-a, dra. I. Ružića, dra. E. Ullmanna, profesorskog zbora pravničkog fakulteta na sveučilištu u Zagrebu i drugih o hrvatskom kaznenom zakonu, koj je odtisnut u izvoru i prevodu. Beč, nakladom Pavla Faesy-a, 280 strana u velikoj osmini.

— **„Svee Isusovo.“** To je službeno glasilo novoustrojene vrhbosanske nadbiskupije, a izlazi u Sarajevu svaki mjesec jedan put na celom arku. Urednik mu je Ivan Goszel, nadbiskupski tajnik; ciena 2 for.

— **Poviest orkve Hristove za srednja učilišta.** Napisa dr. Ferdo Belaj. Troškom kr. zem. vlade, 12 i pol araka u osmini, ciena kruto vezana 85 nov.

— **Narodne pesme.** Izdaje knjižara braće Jovanovića u Pančevu u malih svezkih. Svakomu je ciena 15 nov.

— **Veliki svet.** Novela grofa Vl. Sologuba, s ruskoga preveo Savo Petrović. Novisad, nakladom A. Pajevića.

Sve ove knjige mogu se uz najbržu i najtočniju podporbu dobiti u knjižari L. Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu. Ista knjižara šalje svakomu bezplatno svoj »književni viestnik«, koj izlazi svakog mjeseca i u kom su navedeni svi noviteti. To je po razpaćanje hrvatskih knjiga od velike cienne, pa za to tu knjižaru preporučamo hrvatskom obćinstvu.

MODA

1. Pregača naramnica. Ovaj nacrt jest iz pamučnine (Kattun) sa uzorci, u duljini od 72 ctm. Sastoji iz srednjeg diela, koj je na gornjoj strani 27 ctm., a na donjoj 47 ctm. širok, ter iz dvaju postranih dielova, od kojih gornji iznosi 12, a donji do 20 ctm. širine. Podrubljena popriečna vrpca, 2 ctm. široka, drži gornji dio. Uz njega se priključuje zalistak (Latztheil), 15 ctm. visok, a 10 i 25 ctm. širok, sa narezuckanimi naramnicami, koje su 68

haljina zakopčana je dugmeti po dužini stasa i tad nabrana nabori, dugimi do 35 ctm. tako, da se dobro vidi i donja haljina. Visok ovratnik i okrajci naramnica jesu od baršuna.

3. Haljina sa izrezanim strukom. Visoki zalistni ume-tak (Latzsinsatz), koj se svija oko vrata poput ovratnika, jest iz »pliša«, a vrlo visoki okrajci u dva nabuška (Puffen) nabašurenih naramnica podaju toj haljini, unatoč njezinoj jednostavnosti, lep lik.

4. Odieo za male dječake jest iz tamno-smedjeg bar-

bran. Ovratnik je iz baršuna, isto tako okrajci dugih rukava, koji su takodjer nabrani i na gornjoj strani vrlo nabašureni. Suknja može biti posve jednostavna, s ukusnom opremom (garniturom) na rubovih.

7. Nošnja za stare gospodje. Haljina je iz jednobo-jnog kašmira, urešena nabranimi volani i na gornjoj strani dosta velikim naramnikom. Široki, na kraju stegnuti ru-kavi imaju male ošve od čipaka. Na prednjoj su strani u sriedi po čitavoj dužini okrugla dugmeta.

8. Halja za male djevojčice. Suknjica odječice iz siva

1. Pregača naramnica 2. Haljina sa dugim ogrtačem 3. Haljina sa izreza-nim strukom 4. Odieo za male dje-čake 5. Haljinica za djeću 6. Haljina za djevoj-čice 7. Nošnja za stare go-spodje 8. Halja za male dje-vojčice

Nošnje za gospodje i djeću

ctm. duge, a 4 ctm. široke, ter se, idući unakrst preko ledja, pričvrste dugmeti o pojasu. Nakit je iz blijedo-žutih vrpca, 3 ctm. širokih, stavljen na 8 ctm. široke volane iz tkanine.

2. Haljina sa dugim ogrtačem. Suknja iz pamučnine ima po prilici 35 ctm. visok rub od baršuna, komu se jedan nad drugim priključuju dva postrana diela sa roj-tami (garnitur), ter podstavljeni dio prsluka sa svjetlim, atlasom urešenim obrubom iz pamučne tkanine. Gornja

šuna. Sastoji se iz kratkih hlačica i pristala haljetka, koj siže do stegna.

5. Haljinica za djeću. Odječica je iz plavkastog kašmira, na prednjoj strani skupljena u nabore, a na straž-njoj posve gladka i dugmeti zakopčana. Oko pasa jest oširoka vrpca, koja se odzada sveže u petlju (Masche). Ošvice i ovratnik obrubljaju atlasni rubovi.

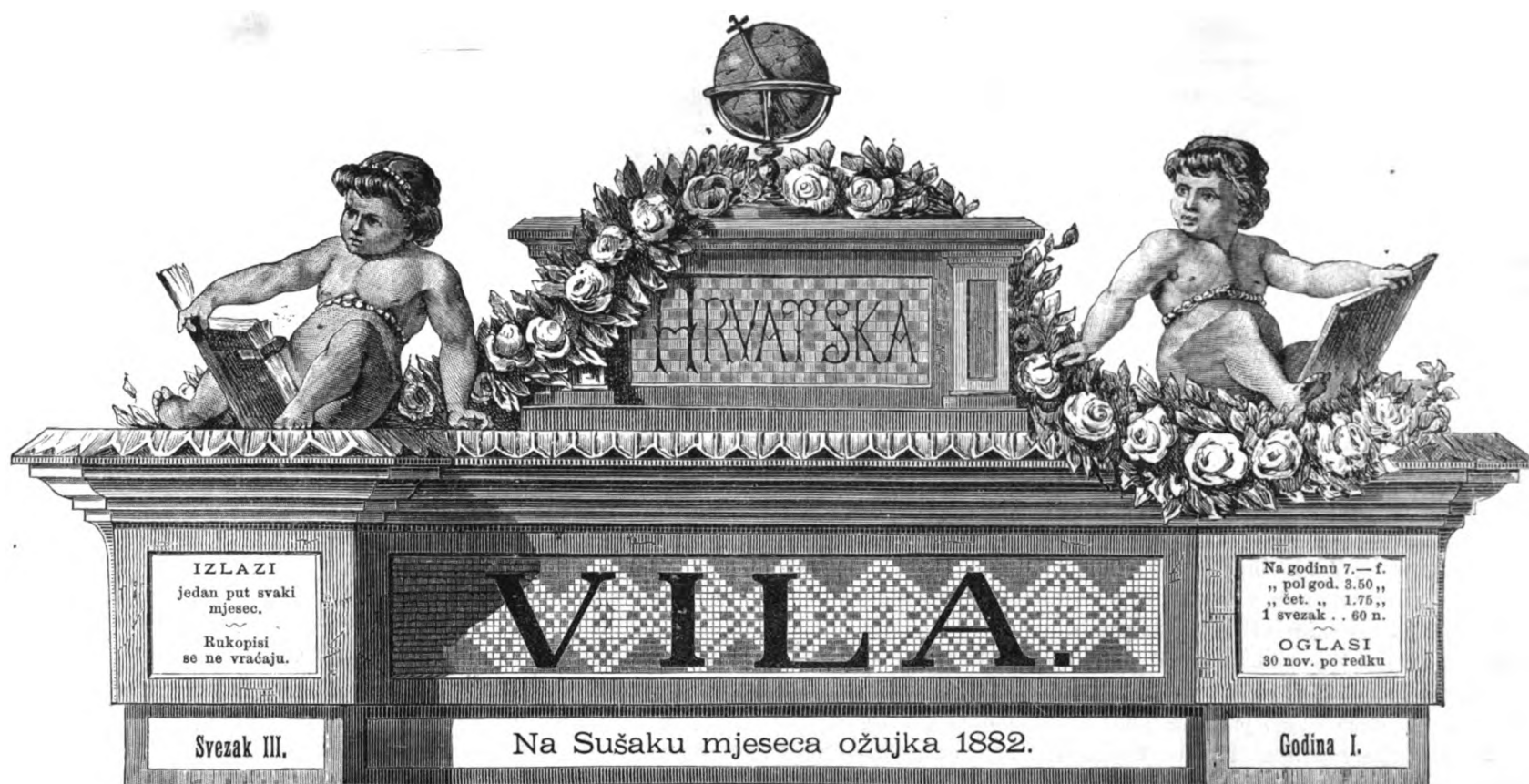
6. Haljina za djevojčice. Struk je na grudih providjen nabornim umetkom, koj je od sredine dole dvostruko na-

kašmira imade ljepušu opremu iz vunene kadife (plissée) i ukusna veziva, koje je nešto užje na ovratniku i okraj-cih rukava gornje haljinice. Na ovoj su postrance četve-rouglasti džepovi, urešeni velikimi dugmeti.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut

Urednik: August Harambašić

Is tiskare »Slobode« na Sušaku

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

III

Na zapadnoj strani Rieke zeleni se tamna šumica nad cestom, koja vodi uz obalu u Istru. Ta se šumica zove Cecilinovo. Krivudasti i izprepleteni putevi posuti su pjeskom i osjenjeni debelim hladom javora, što se je probio iz kamenita tla, ponajviše u hrpah, obkoljenih križajućimi se stazicama. Ima tu i skrovitih zakutaka, u koje ne mogu prodrijeti sunčani traci.

Na prostranijih mjestih perivoja radostno nam počiva oko na šarenom cvieću, ugodno nam razblažuje grudi njegov miris, pomiešan osobitim vonjem ružmarina i lovorike, koju nadmašuju pojedini hrastovi svojim velikim granjem. Po hrastovih i po ovećem stabalju penje se bršljan, grleć ga i svijajući se oko njega.

Velika je šteta, što se ta šumica nalazi odviše daleko od sredine grada. Nježni spol u pućini ljeta za poldnevne omare gine bez dvojbe za svježim hladom toga perivoja, nu nije voljan, da se izvrigne sunčanoj žegi, koja bi ga pratila od kuće do Cecilinova, probijajući mu tanahna odiela i sileć mu znoj na kadgod dražestna, nu vrlo često izmućena lišca. A pošto je poznato, da je Adamu na ovome svijetu dosadno, kad ne vidja Eve, to je u Cecilinovu kroz dan vrlo malo obožavatelja naravi.

Vruća, nesnosljiva nastaje večer. Nad zidovi, nad prezidci okolo šumice, nad kršnimi briegovima, svuda titra zrak, sve gori, sve uzdiše za hladom. Sunce, kao velika crvena i cakleća se kruglja, okružena maglušinom, okrvavilo je nebo nad nejednakimi vrhunci zapadnih gora,

za koje će se domala zavaliti. Crveni mu se sjaj toči po zelenilu šumice, a na nekojih ravnicah prostiru mu se zlatne krpetine, mienjajući u malo svoj položaj i svoj oblik, vukuć se po pjesku, po travi i po cvieću. Zadnji traci sunca vodoravno se ušuljaju i sunu u sjenovita skrovišta bašće, te se tu zacakle sad na ženskom suncobranu, sad na gospodskoj nožici, na bijeloj ruci, na ramenu, a tamo dalje na malom djetetu, što se igra po sredini putića, valjda pred

svojom majkom, koja sjedi tu u hladu, ali se ne vidi. Diete, odjeveno u bijeloj haljini, pričinja nam se leptirom pozlaćenih krila. U jednom zakutku sjaju se velike cipele i nešto pepeljastih hlača na debelom nečijem koljenu. Trbuha i ramena te osobe nije vidjeti, nu zato nam kroz gusto granje naglo zasvieti ćelava glava.

Šumicom šeće se već dobrano svieta, slušajući glasbu, koja je već odsvirala jedan komad.

Ima tu i poslenih i neposlenih ljudi, nu reć bi, da ne manjka baš nijedan častnik riečke posade. Stojeć ponajviše na okupu, promatraju krasni spol na onaj njihov osobiti način, kao Napoleon prvi, kad je gledao Italiju sa alpskih visina.

Sviet je tek stao dolaziti po širokoj cesti, na kojoj se diže i vitla prašina za kočijama. Sa kolodvora, što se nalazi na obali, čuje se kadgod sopot i zviždanje. Pred lukom, podaleko od kraja, usidren je veliki brod. Sav se kupu u krvavih zrakah sunca, a morem prelieva se rumenilo, odsievajući mu se od visoka boka, obrnuta prema zapadu. Poldnevni vjetroć prestao je već odavna duvati, veselo se valovje utišalo, sleglo i usnulo, čekajući na hladni dah gorskih vila, koj ga probudjuje skoro svake noći.

Pred gostionom, kod dugačkog stola, sjede Antunović, Barković, Andrović i Vozić, razgovarajući se i šaleć se s gopodinom Jurom Krakićem, najpoznatijim mešetarom na Rieci. Mladi prijatelji dodjoše odviše rano u bašču, gdje nadjoše mešetara, koga su već cijeli sat neprestano bockali, naravno sve iz šale.

Krakiću teško da je bilo petdeset

EDUARD HALPER

godina. Bio je nizka stasa i velika trbuha. Poznavalo ga svako diete. Na okruglom, gladkom i uvijek obrijanom licu toga dobričine crveno se zrcalilo podpuno zadovoljstvo preblazene sitosti, nakvašene svakog dana često i obilno samo domaćom kapljicom. Kosa mu bila do kože ošišana, a na zatiljku dizalo se tustilo u spodobi vala nad ovratnik košulje i nad ovratnik crnog ljetnog haljinca. Veliki zlatni lanac, viseć o vratu, razvalio se po žutom prsluku. Dva prstena, navrezena na taj lanac, počivala su ča na trbuhu sretnika. Krakić, ako i silno podkožen, nije bio ni najmanje trom, hodao je dapače vrlo naglo, valjao se pružio i kao kakva bačva med vrevom svijeta po obali, gdje je obično bivao zabavljen poslom. Nije on imao pisarne, sve svoje poslove obavljao je pod vedrim nebom, u kavanah, u krčmah, ili u veži koje god kuće, pa si je ipak bio sakupio liep imetak od kakovih trideset hiljada. Toga dana došao je u Cecilinovo, da se naužije svježeg zraka. Krakić tvrdio je djakom, da i glasbu vrlo voli. Oni mu to iz uljudnosti i vjerovali. Kako ćemo vidjeti, bio je on duboko proniknuo i u političke odnose svoje ogromne domovine. Nije ni čudo, on bijaše mešetara, a ne bave li se možda i mnogi državnici mešetarijom naroda?

— Ali molim vas, vi svi govorite u vjetar; vjerujte mi, na krivom ste putu. Čitajte jučerašnje novine, pa ćete se osvjedočiti, tko ima pravo. O po Boga, ni ja nisam išao uzalud šest godina u školu! Kad je tako htjela pokojna carica Marija Tereza, Bog joj dao dobro na onom svijetu, a to vam je bila pametna ženska glava, da, da, nu što sam govorio, — da, kad je ona tako htjela, pa što, što ćete vi? Oporuka je oporuka! Pa ne samo ona, nego i drugi cesari od njezine rodbine rekli su, da Rieka nije u Hrvatskoj, odsieče Krakić, tukuć po kupici velikim prstenom, što mu se sjajio na debelom i mesnatom kažiprstu desne ruke.

— Pazite, Jure, razbit ćete kupicu, primjeti pravnik Mavro Barković.

— Ta htio bi zapaliti smotku, al uzalud zovem. Ovi su konobari pravi osli.

— Molim vas, Jure, izvolite poslužiti se, ponudi mu Dragimir Antunović, izvadiv iz žepa nekoliko smotaka.

— O, o! takve ja ne pušim, to je za ljude, koji imadu odviše novaca. Nije to za mene, što ćemo, po siromašku, sirota mešetara, sagne Jure ramenima, uzimajući smotku.

— Nisu baš ni skupe, pet komada za karcaru, našali se Vozić, poglednuv važno mešetara izpod oka i tresući glavom.

— Bolje se je s vragom pokupiti, nego li s vama, već mi cieli sat ne date mira, nasmije se Jure gorko-sladko. Iztrusiv u široko grlo pol čaše pive, zamljaska kao da mu je žuhka bila, a onda naglo izbaci nekoliko oblaka dima.

— Nò, sad se opet ljutite, a sam ne znate zašto, rekne Vozić prividno srdito, udariv kutijom duhana po stolu.

— Ta, ta, ta, mislite li, dragi moj gospodine, da sam se jučer rodio? E, poznamo se, vidim, kamo ciljate. Ako baš i nije sve onako, kako nam se obećavalo i kako su novine pisale, al mi ne možete u obraz reći, nò, ne možete, da nije Ungarija za Rieku dosta uradila, uztvrdi

Jure, zaljuljav se silno na stolici, kao u znak, da mu nitko na svijetu njegove temeljite tvrdnje ne može pobiti.

— Jure, mi smo veći pristaše Madjarom, nego li vi mislite, reći će Antunović nehajno.

— Vidim, dosta je, vidim, da vam je do šale, ali da ste pravi Riečani, ne biste govorili, kako govorite. Nu recite mi istinu, što, što imate od te vaše, vaše Hrvatske? Nò, ja ne ću, da budem Hrvat, kakav je to norod? Ako i ne znam tvrdo hrvatski, ipak sam razumio, kad ste pred nekoliko dana govorili, da su najveći protivnici i dušmani Hrvatskoj većim dielom Hrvati, koji su se učili; kakvi su onda oni, koji ne znaju ništa, kao što i ja ne znam. Što ste vi govorili, valja da je istina, jer ste se i vi dosta po školah navukli, pa zato i ne ljubite svoje domovine Rieke. Nò, vi niste Riečani, to jest: vi jeste Riečani, nu niste pravi otačbenici, kao što sam ja. Ta pogledajte samo luku, parabrode, trgovinu! a! Govorite, govorite, što vam se hoće! U Peštu, u Peštu valjalo bi da idete, da poljubite ruku Ungarezom. To, to je narod! zaključi Jure zanosom.

— Vi ste već po svoj prilici tamo bili, uštipnu Andrović.

— To je pak moj posao! Ako nisam, ići ću. Zna, što je? Ja sam pravi patriot, a mislim, kako bi trebalo da svaki Riečanin misli. Da, tako je, nu još ću vam reći, da je to sve pravo i liepo, kako vi govorite, ali to je za ljude, koji su išli u školu i vragu i sotonu, a za nas, koji ne znamo ništa, kojim je glava u vreći, da, za nas je dosta i ona zlatna talijanska poslovice: Viva la Spagna, dove che si magna, umovaše mešetara, bacivši slamnati šešir na stol, osvjedočen, da je posve uništio svoje tobožnje političke protivnike.

— Bravo! tako je, Jure. Neka dakle živi svaki, koji pred nas punu zdjelu meće, povladi mu Vozić.

— Da, tako je! A, nisam li dobro govorio? upita Jure, tarući si znoj sa crvena lica.

— Divno! Šteta, da nismo vaše rieči pod pero primili? osokoli ga Antunović ujedljivo.

— Nu sad manimo se politike, to čovjeka umori. Pijmo, govorimo o drugih stvarih, predloži Jure, kucnuv se prijateljski s mladimi djaci.

U taj mah opazi Antunović gospodina Marka Vidulića sa suprugom si i starijom kćerkom. Kad se brodovlasnik približi k stolu, tražeć mjestu, reći će Antunović:

— Gospodine Marko, sjednite do nas, ima dosta mjesta.

— Dobro, hvala, kako ste? Ima malo svijeta, e, što ćemo, vrućina, pripeko bi se i stanac kamen. A vama, Jure, ne pači li vama vaše salo? upita Marko mešetara, koga je dobro poznavao.

— Ni najmanje; vama, mršavim ljudem, vama je više vruće, e, nas tustilo brani.

Svi posjedaju, a nepoznani budu upoznani. Krasna Marija porumenila malko, kad joj Antunović reče imena dvojice svojih prijatelja. Marko bio vanredno veseo te večeri; šalio se sa svimi, a i sa svojom vjenčanom drugaricom. Marija sve nekako na stran pogledavala u svijet. Što se tuda šetao, u nadi, da bi opazila svoga Franju, koji nije mogao da dulje vremena zadocni. Antunović bio je opazio njezin nemir. Vozić razgovarao se ponajviše s Androvićem,

bio je takodjer nešto nemiran i kao smeten, a pogledi mu se i nehotice omicali za zaručnicom kapetana Velčića. Stari Vidulić pripoviedaše o boljem prošlom vremenu, navadjaše uzroke, koji su upropastili trgovačku mornaricu, a kad stade govoriti o svojem novom brodu, prekine mu Jure rieč, pitajući ga:

— A gdje je kapetan Velčić?

— Bit će doskora ovdje, odvrne mu Ivana. Ima valjda posla na brodu.

— Nadam se, da ćemo slaviti pir, prije nego li otidje iz Rieke, nasmieši se Jure Mariji, koja ga stidljivo poglednu.

— Hoćemo, ako Bog da. Ta zašto li su djevojke, nego li za udaju, potvrdi Marko.

— Nu kako ćujem, i gospodjica je Ivka nakanila, reče Jure.

— Što? kako? Što je nakanila? upane mu u besjedu Vidulić.

— Ma da, ćujem, da ćete ju vjeriti s onim bogatim Madjarom; poznam ga samo od vida.

— Vjerit? začude se zajedno Ivkini roditelji.

— Tako ćujem, zamljaska Jure.

— Svetoga mi Marka, ne znam ništa o toj! Ivka je mlada, pa može i pričekati, mnijaše Marko.

— A kud je gospodjica Ivka? zapita Jure.

— Ostala je kod kuće; nije joj dobro. Nu tko je pak to izmislio? Oh, proklete jezičine! čudom se čudila Ivana, prekriziv se po dva puta.

— Da, da, bezposlene jezičine, usudi se Marija.

— Ne vidim u tom nikakva zla. Čuo sam to jučer u kavani, a kako sam kupio, tako i prodajem. Vele ljudi, da je onaj Madjar vrlo bogat. Žao mi je, da mu ne znam imena, ne mogu se sjetiti, nu imam ga evo ovdje, govoraše Jure, tapajući prstima po ustnicah.

— Vörös, reče Barković.

— Vörös, Vörös, ne poznám. Pa tko da ih pozna, kad nam sve na jata dolieću, a naši ljudi svuda su iztisnuti, nu što ćemo! kimne Marko uzdišuć.

— Čujem, da je vrlo bogat, pripoviedi Jure.

— Tri, četiri milijuna, kaza Andrović ozbiljnim glasom, igrajuć s crnim brčići.

— A vraga! začudi se Marko.

— Andrović se samo šali. Vörös je činovnik, izpravi mešetara.

— Madjari su svi milijunaši. To sam toliko puta slušao, tvrdio je Andrović.

— Ma gle, gle, to je baš ludo i nečuveno. Sviet o tome govori, a ja, njena majka, da o tome ništa ne znam! nasmije se gospodja Ivana.

— Pa i ja bi što god znala. Nekoja mlada gospoda, ne imajući nikakva posla, dvore svim djevojkam, nu to nisu ozbiljne stvari, izusti Marija.

Poglednuv po bašci, opazi svog Franju, kako se ogledava, kako ih traži. Kapetan, pozdravivši se sa svimi, sjedne i izpije pol čaše piva. Bio je nešto neveseo.

— A gdje ste vi, gospodine Velčiću, do sada bili? ukori ga Ivana.

— Na brodu, gospodjo, izpriča se kapetan.

Evo, baš nam Jure pripovieda, da se je raznio glas, da mi se Ivka za nekog Madjara udaje, pripoviedi mu Ivana, smijuć se.

— Tako! reče kapetan, popravljajući si crnu kosu nad čelom.

— Možete ga, gospodjo, lahko upoznati, a za stalno vidjeli ste ga već na stubah u vašoj kući. On posjećuje često svog prijatelja, koji stanuje nad vama, kod one udovice Njemice, rekne Andrović valjda bezazleno.

— Da, kod gospodjice Laure. Liepa djevojka! Nije li Laura prijateljica vaše gospodjice sestre? upita Antunović, a vidilo se, da mu ne treba odgovora.

— Jest, gospodine; Ivka ide često k njoj, da ne zaboravi njemački jezik, odvrne Marija.

— A, sada mi puklo pred očima! Vidješe unići tog Madjara u našu kuću, pa brže bolje zaključili, da dolazi k nama, umovaše Ivana, smijuć se baš od srca.

Marko bio se nešto u misli dao, a Marija, primjetivši to, bila se uzbunila. Malu stanku prekine kapetan, veleć mešetaru:

— Čujte, Jure, za nekoliko dana trebat ću pet šest mornara, vi ih dosta poznate, gledajte, da mi na brod pošaljete dobre ljude.

— Ima ih dosta, koji si kruha traže. Ne bojte se, uzdajte se u me, naći ću vam ljude od oka, odvrati Jure, koji se bavio i tim poslom.

— Kanite li dulje ovdje ostati? Vrlo sam danas umoran, potuži se Velčić zlovoljno.

— Ići ćemo doskora. Počekaite još pol sata, pa da onda razapnemo jadra. Reć bi, kapetane, da niste danas najbolje volje, poglednu ga Marko.

— A ipak ne ima sretnijeg čovjeka pod nebeskom kapom, našali se Antunović.

— Komu si tu namaknuo? upita Vozić, zažmiriv lukavo na Mariju, koja porumeni kao jabuka.

— Gospodine Antunoviću, istinu govorite. Dà, dà, sretan sam, nu valjda i sam znate, da uvijek ne duva isti vjetar, nasmieši se kapetan prisiljeno, poglednuv u Antunovića, a sladko i nujno u svoju Mariju.

Sjetne misli bile su saletile Mariju. Čutila je u svom srcu nešto vanredno neprijazna; tražila je poglede svoga Franje, koji je njene poglede izbjegavao, kao da se boji, da mu u dušu ne zaviri. Djeвица bijaše prepuna čuvstva, pa je lasno pojmiti, da bi ju svaka malenkost uznemirila i zabrinula. Svi natarnji osjećaji zrcalili bi se na njenom ličnom licu, koje je bivalo sad dražestno i milo, sad opet nježno i nujno. Kad bi joj neobična neka tjeskoba stisnula nebeske crte lišca, dugo se ne bi mogla razpliti u onaj njezin blaženi izraz mira i nevinosti. Prava ljuta bol nije još nikad bila obujmila njeno srce, mladost bila joj protokla kao sladak san, a sad je ljubila, čelom je žarom ljubila: divotnim njenim bičem zujila je struja svete i stvarajuće iskre, u njenom crnom i jasnom oku, u otajstvenih dubinah toga oka veliki i mirni plamen razsvjetljivao je neki bajni i nepoznati svemir slasti i radosti

Društvenice još se razgovorale, a za devetim satom ustanu se i krenu u grad. Putem šalili se mladi djaci sa Krakićem, koji se bio naužio dosta zraka, glasbe i piva. Pred svima išli su Franjo i Marija. Bilo im čudnovato pri srcu. Šutnju prekine Marija, veleć:

— Franjo, pogledni, kako je nebo danas zvjezdovito.

— Što? Dà dà, zvjezdovito, dà, jer ne ima mjeseca, rekne smeteno Franjo.

— Gdje su ti misli? Franjo, ja te ne razumijem, izlane ljubezno Marija.

— Molim te, dušo, ne budi diete, što da mi bude?

— Hoćeš li k nama na večeru?

— Ne ću, zlato moje, idem ravno kući, valja da nešto pišem, pa me i glava boli.

— A sad malo prije reko si, da ti nije ništa, ukori ga djevojka sladko i gurne nježno svojim ramenom o njegovo, kao da se tobože malko srdi, kao da nije s njim zadovoljna.

— Ja, ja sam rekao? da, da, ništa mi nije rano moja. Sutra valja, da ustanem, prije nego li sunce grane; umiri se Marijo, spavaj sladko, snivaj o meni, hoćeš li, dušice? upita ju prošav rukom preko čela, kao da si želi protjerati neke neugodne misli.

— To ti, Franjo, ne mogu obećati. San ti je samo pritruna, nu da to o meni zavisi — uvijek bi o tebi snivala

— Dà, dà, pritruna, maštanje zastrte duše, upane joj Franjo u besjedu.

Roditelji, iduć za njimi, razgovarahu se o svojih kćerkah. Marko, gledajuć u liepi par, u Mariju i u Franju, reče:

— Ma baš kao da se jedno za drugo rodilo. Ivano, sretno smo si zeta izabrali.

— Jest, u dobar čas, a Bog bi dragi znao, koga je sudbina namienila Ivki! uzdahne Ivana.

— Ivka, Ivka! To je usijana glavica. Baš me srce boli, kad mislim, da nam je bila u njemačkom Gracu. Ivano, valja na nju pripaziti, ti znaš, koliko ja svoju djecu ljubim, nu volio bi ju mrtvu u oči cjelivati, nego da podnesem ma i najmanju sramotu.

Na ulici Corso djaci i Jure Krakić pozdrave se s Vidulićevimi i s kapetanom. Kad unidju zatim u ulicu, gdje stanovaše Vidulić, pogleda Franjo slučajno u pročelje Marijine kuće i opazi, kako je naglo nečija glava s jednog prozora izčeznula. Mogla je to biti Ivka ili Vicka. Drugih ljudi nije bilo valjda u kući. Kad budu pred vratima, zaželi kapetan svima dobar počinak, stisne opetovano liepe ručice mile si Marije, izpričavajuć se, da mora kući, jer da ga je nešto glava zaboljela.

Velčić nije se plašio ni mrkih valova ni biesna vjetra, srčan i hladnokrvan bio on mornar, nu sbivalo se oko njega čudnih stvari, a sve mu bilo nejasno i nepojmivo. U svom poštenom srcu čutio je neke tamne slutnje, a znao je posve dobro, da bi bio manje smućen i uznemiren i u najvećoj pogibelji na moru, pa kad bi i u blizini vidio munjom razsvjetljenu strmu obalu, od koje mu ne bi bilo moguće udaljiti broda, gonjena prama klisurama silovitih vihorom.

Velčić volio je i štovao sestru svoje zaručnice, nu na veliku si žalost bijaše već prije opazio, da među njima postoji dosta velika razlika i u mišljenju i u ponašanju i u čućenju. Plemenito mu srce i nehotice bilo zaokupljeno slutnjama, al on nije htjeo, da što nagadja i da što zla o krasnoj Ivki sumnja. Franjo bijaše mlad godinama, a star iskustvom, te mu s toga djevojka zadavala dosta brige. Bijaše nakanio, da šuti, pa da joj u sgodno vrijeme reče koju, nu ne ni nadržto ni okorno, već prijateljski, kao rodjenoj sestri. Velčić znao je

govoriti velikim i zanosnim osvjedočenjem, u najzamršenijih okolnostih pošlo bi mu za rukom razabrati cielu stvar, poznavao je svijet i sve muke i poteškoće otvorena mladića, koji se želi osoviti na svoje noge. Otac bijaše mu siromašan mornar, te nije mogao na nj trošiti mnogo hiljada za visoke i najviše škole, koje često poremete naravni zdravi razum mnogim mladićem kojekakvimi ludimi sistemi, koji im obično otruju um i srce, dižuć ih u neke više kaste i odvrćajuć ih tako od naroda, iz kojeg su nikli, i koji ih napokon skuće izmučene, iztrošene i lišene čovječjeg dostojanstva u sažaljenja vriedni jaram, na kojem su urezane do svake časti i do svakog prezira podizujuće riječi: kud mi okom, ti ćeš skokom.

Ostav na samu, prošeeće se Velčić obalom, a zatim otidje nekom rodjaku, kod koga je bio na stanu. Kad dodje u svoju sobu, otvori album, u kojem su bile slike: Marijina i Ivkina. Dulje vremena gledaše on te slike, prisposobljaše ih i postajaše sve više nemirnijim. Legne napokon, a težak mu san u kasno doba noći zatvori crne oči.

U deseti sat bilo je, kad je Marija s roditelji došla kući. I ne uljezav u svoju sobu, potrči ravno sestri, nadje ju u polutmici na divanu, ogrli ju, a suze joj briznu na oči. Ivka, prestrašena tim izlivom čuvstva, upita ju naglo:

— Što je, Marijo, što si me ogrlila toli strastveno?

— Ne znam, dušo, šaptne sestra.

— Ne znaš, ne znaš! produlji Ivka.

— Nè, ne znam Jesi li jošte bolestna? I momu Franji nije dobro; otišao je kući, nije htjeo k nama na večeru.

— A gle, gle, zato si ti došla k meni? Hoćeš, da te tješim? upita Ivka ljubezno.

— Da me, — da me tješiš? . . . začudi se Marija, a onda kao oslobodiv se: dà, dà, tješi me; zato sam te valjda ogrlila.

Marija otare si kriomice suze, a majka Ivana upane u sobu i rekne:

— Ta što radite u tmici? Kako je, dušice, je li ti, Ivko, odlanulo?

— Dà, bolje mi je. Nisam htjela upaliti svieće, nu je li bilo mnogo svjeta kod glasbe?

— Dosta, mogla si i ti doći, nu ništa nisi izgubila, samo kad ti je bolje. Da si s nama bila, saznala bi čudnovatih stvari, nasmije se gospodja Ivana, izlazeć iz sobe u kuhinju, da vidi, što je s večerom.

Sad navali Ivka:

— Što, što bi bila saznala? Govori Marijo.

— A, ludorije! Poznaš li mešetara Krakića?

— Poznam.

— Pitao je otca, da li je istina, da si s Vörösom zaručena. Kazivao nam, da je tu novost kao istinitu čuo u kavani.

— Što? Ja zaručena? smuti se i izlane bojazljivo Ivka.

— Ma velim ti — ludorije! Otac se tomu od srca smijao.

— A je li bio i tvoj Franjo prisutan, kad ste se razgovarali o toj stvari?

— Jest, uprav je onda došao, nu bili su kod istoga stola i Antunović i prijatelji mu.

— Je li bio i onaj crne kose?

— Nè, on nije bio. Al zašto me to izpituješ?

— Zašto! zašto! Želim to znati.

— Ivko, tebi se mili taj mladić.
— Ostavimo to, Marijo, nešto bih te upitala.
— Govori.
— Je li vam Franjo pripoviedao, da je bio danas na večer kod nas ovdje u kući i da me nije našao doma? upita Ivka tiho i bojazljivo.

— Što! Ti nisi, ti nisi bila kod kuće? začudi se Marija.

— Šuti, tiho! Franjo dakle nije ništa kazivao?

— Ni slova, nu gdje si bila?

— Kad ti ode s majkom, bila sam se ustala sa divana, te približiv se prozoru, čujem Idin glas. Bila i ona kod prozora, pa me umolila, da joj donesem neki roman i da skočim do nje, jer da mi želi nešto vrlo važna reći. Ja podjoh preko ulice, a u to pane u našu kuću Franjo. Htijuć vidjeti me, reče mu Vicka, koja nije znala, kamo sam bila išla, da sam gore kod Laure. Franjo odsieče Vicki, da laže, jer je bio Lauru s majkom susreo na stubah, kad je amo dolazio.

— No, pa u tom ne ima valjda nikakva zla, primjeti nevina Marija.

— Pravo kažeš, nu ipak ne bih htjela, da Franjo što o meni posumnja.

— Ali si mi baš čudnovata! Ta rad šta, dušice? čudila se Marija bez hinjenja, koja joj krepost ne bijaše poznata.

— O ti ne poznas mužkarce! predbaci Ivka zabrinuto.

— A ti ne poznas moga Franju. Nu ne luduj, mala beno! Umiri se, a hoćeš li k večeri?

— Hoću, Marijo. Molim te, da šutiš kod stola o svemu.

— Dobro, dobro, umiri ju Marija i izadje iz sobe.

Kod večere bili su svi veseli. O Vörösu nije se izustilo ni rieči. Marija zamislila bi se kad god, nu njeno bi se lice odmah razvedrilo, slušajuć otca, koji je nešto šaljiva iz pomorskog života pripoviedao. Govorilo se i o Cecilonovu, i o glasbi, i o Krakiću.

— A i oni djaci baš mi se svidjaju, bit će domala ljudi, bit će oni na čast našem gradu, reče Marko.

— Ima ljudi, koji vele, da nije hrvatski jezik liep, ma ja bi slušala Vozića do zore; baš je milo pri srcu, kad se čuje, da tko onako govori, kaza Ivana.

— Ja sve razumijem i kad čitam i kad slušam, a toli mi je teško govoriti čist jezik, primjeti Marija.

— Mi ovdje na Rieci, ne ću da rečem svi, nu većina nas ne zna ni hrvatski ni talijanski, pa smo valjda s toga i Ungarezi, nasmije se Marko.

— Dragi tatice, ja ti najvolim njemački, to je za stalno najljepši jezik na svijetu, pa da onda čitaš njemačke pjesnike. Oh Heine, Heine! Divota, velim ti! uzvikne Ivka.

— Ivko, dosta si već velika, nemoj tako govoriti, sramit bi se morala! ukori ju otac dosta ozbiljno.

— Ali molim te, nismo li sada Ungarezi? Kad smo Ungarezi, nismo ni Hrvati ni Talijani, s toga mislim, da od moje volje zavisi, što da budem. Dobro, ja sam Njemica! umovala Ivka.

— Kad sam išao po svijetu, čuo sam više puta, da Niemci mnogo misle, al ponajviše smušeno, a sve mi se nekako čini, da su i tebi malko mozak pomutili, klimao Marko.

Vidulić stane sada pripoviedati, kako Franjezi i Inglezi svoj narod i svoj jezik ljube, kako im je zastava njihove domovine najsve-tija stvar na ovome svijetu i kako su uvijek pripralni, da sve žrtvuju za svoje blago i svoj život. — Jest, djeco, govoraše Marko, nije svuda kao kod nas. Mi na Rieci ne znamo, što znači rieč domovina. većina ne pojmi i ne čuti ovo uzvišeno čuvstvo, ovo sveto čuvstvo domo-ljubja. Dosta sam svieta vidio, al vjerujte mi, toga vam nigdje ne ima. Svaki čovjek, pošto nije ni konj, ni ptica, ni koja druga životinja, spada nekom narodu, član je toga naroda, a narodi krste se imenom jezika, koga govore. Koje smo mi dakle naroda? Sigurno onog, čiji jezik govorimo. Domovina Riečana, kako to oni shvaćaju, proteže se od mosta do Kantridice, manja je od republike S. Marina, nu svi ljudi u S. Marinu znaju, da su Talijani. Žalostno je kod nas! Ljudi, koji su kao djeca samo hrvatski govorili, ljudi najčistije hrvatske krvi, mrze svoj jezik i svoj narod. To je sramota, to je ruglo današnjem izobraženom svijetu, to vam je bajka i čudo, u koje drugi narodi ne mogu ni vjerovati. Čovjek se pozna po govoru, a ptice po perju, mi smo bez narodnosti, mi smo obskubene ptice. Pomislite si sada nekoliko golih i obskubenih ptica među ostalimi pticama, od kojih se svaka ponosi svojim perjem!

— Obskubene ptice, obskubene ptice! nasmije se Ivka.

— Ja uvijek tako Ivki tumačim, al sve uzalud, reče Marija.

— Briga mene za takve stvari! sagne ramenima Ivka.

— Ostavimo sve za drugi put; vrijeme je, da legnemo, opomene Ivana, kojoj se već dremalo.

— Vidi se, da ste žene, ništa vas ne zanima, van romani i čarape, naljuti se Marko.

— Ruke mi pale, ako sam ikad koga pročitala, obrani se Ivana, smiešeć se.

— Nisam ja tebe mislio, umiri ju Marko.

— Oh, ja ne znam, do kad bi te slušala, reče Marija.

— No, no, za danas dosta. Sad hajdmo, da legnemo. Sutra, ako Bog da, valja uraniti. S Bogom, s Bogom, djeco, govoraše Vidulić, izlazeć iz jedaće sobe.

Sat zatim svi već spavaše. Marko snivao, da vidi, kako mu brod „Marija“ veselo jadri, vrajać se iz daleka puta. Ivana usnu, moleć se Bogu, a Marija, misleć na svog ljubljenog Franju. Oči, koje je san najkasnije zatvorio, bile su Ivkine. Te su oči bile suzne

Jošte nije bio odbio jedan sat posle pol noći, kad se Kovačević obustavio pred kućom Vidulićevom. Mladić pogleda u prozore prvog sprata. U svih je sobah tamno. Nakon poduljeg gledanja podje laganim korakom prama uglu ulice. Tu se opet obustavi. Jedan sat odbi, a časak zatim zaškrupne ključ u ključanici nekih vrata. Kovačević začuje korake. Na protivnom uglu ulice, pod svjetiljkom plina, opazi čovjeka, koji idjaše i oprezno i naglo. Ne-znanac dodje pred Vidulićevu kuću. Vrata se tiho otvore, a on izčezne u vežu. Kovačević se okameni, podje ulicom i stane pred Ivkinim stanom. U njenoj je sobi gorila sveća. Kovačevića probije hladan znoj; bledjeć gledaše u slabo razsvjetljene prozore. Iza zavjesa kao da se nešto u bjelini zaodjenuta maklo. Pritini mu se, kao da vidi nekakvu sjenu, nečiju glavu, razpletenu kosu, nešto ramena. Sjena se sad prigrabala i duljila po prozorih, a sad opet približavala istim i ođaljavala se od njih. Prozori potamne. Kovačević gledaše jošte, a zatim otidje na obalu, pa odavle na veliki ključ. Smućen i uzrujan naglo koračaše. Teško je disao, a srce mu se nikako ne moglo umiriti. Dodje na kraj ključa i zagleda se u mrku morskú površinu. Iz mora povišene stiene nasipa pričinu mu se kao lješine utopljenika. Crvena zraka svjetionika duljila se je površinom prama jugu. Podaleko od obale, pred lukom, mogao se je razabrati veliki brod kao crna ljava u manje crnom mraku. Tupa i nečutljiva narav mrtvo i nemilosrdno spavaše, a u srcu Kovačevićevom biesnila je žestoka oluja

Niko se okrene prama iztoku, učini nekoliko koračaja i pogleda u nebo. Nad rubom trsatskih kula dvie su se zvijezde sjajile, kriesec se jedna drugoj

Mladić uzdahne, trgne se celim tielom i šaptne: Nè, nije moguće!

Vraćajuć se po ključu u grad, opazi Niko nad mračnima iztočnima briegovima onaj divni golubinji dah jošte snivajuće zore.

(Sliedi)

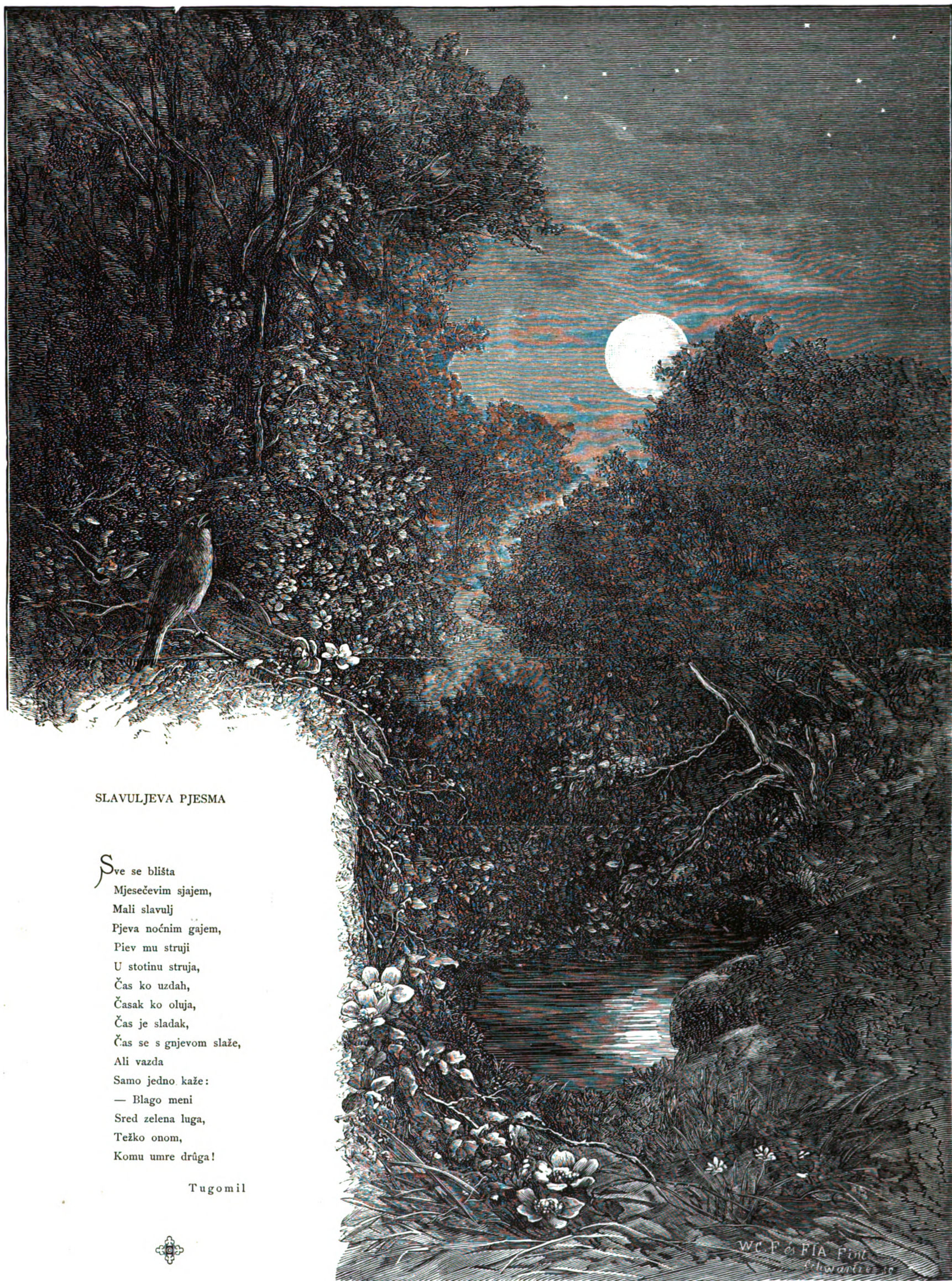
SPOMEN

Primi u spomen
Mali taj cviet,
Koji tog mnogo
Znat će ti riet;

On će ti reći
Tajnu mi ljubav,
Primi taj cvietak
Mio i ubav!

On će ti reći,
Da samo tebe
Željkujem vidit
Uviek uz sebe;

On će ti reći,
Da si mi zlato,
Primi ga milo
U spomen zato! . . .
Darinka V.

SLAVULJEVA PJESMA

Sve se blišta
 Mjesečevim sjajem,
 Mali slavulj
 Pjeva noćnim gajem,
 Piev mu struji
 U stotinu struja,
 Čas ko uzdah,
 Časak ko oluja,
 Čas je sladak,
 Čas se s gnjevom slaže,
 Ali vazda
 Samo jedno kaže:
 — Blago meni
 Sred zelena luga,
 Teško onom,
 Komu umre druga!

Tugomil

 W.C.F. & F.A. Flint
 Schwanitz 30

Može li se tako živiti

Novela iz ruskog života od L. Lukjanova preveo I. Milarov

III

Kod jedne male riečice nalazi se gostiona, gdje čovjek može naći dosta veliki komfort. Tu možete doći »en tout-bien tout honneur« objedovati s kakovim prijateljem, koji vas štuje, t. j. s kojim vi niste baš u intimnih odnosajih; može se pače doći i sa pristojnim damami, ako mužkaraca nije manje, no dva, i ako su gospodje makar i pristojnije, — al malo »fast«, kako govore Inglezi, t. j. koje se drže osobitog slobodoumja, polag nazora, kojim gospodji nije zabranjeno biti dosta slobodnom i izkazivati se nekojimi ekscentričnostmi. A po drugi put može se doći u ovu gostionu možda u sasvim drugih okolnostih, pa isto tako naći sve ugodnosti, kao što i prije, ako ne i više.

Jedne liepe srpanjske večeri stane kočija pred vrati ovog blagotvornog zavoda, u kojoj bijahu Andrija Jegorovič i pukovnik Čeremisov. Još dok su oni izdavali naloge i pravili priprave, što treba sgotoviti, što ugrijati, što ohladiti, kadno se k istim vratim doveze kočija sa dvima elegantnima gospodjama, od kojih jedna pri malo boljem razgledanju bijaše mnogo zamamnija od druge, moglo bi se pače reći, da je ona sama bila zamamna.

Andrija Jegorovič dahnu iz dubine prsiju, kad su obe dame, praćene Čeremisovim, ušle na balkon. To je bila ta crnka, koja je jutros pred njegovima očima uletila u dućan, ostavivši u njegovoj glavi bogati motiv iz pjesme: »Svi mi žudimo ljubavi.« Nije bilo nikakvih međusobnih predstavljanja. Ali se zato odma začu zvučni smieh, kojim je m-me Ermans Dumont zamienila sve ceremonije predstavljanja i tim učinila sve zadovoljnim. Objed se razpreo živo i Andrija Jegorovič pokazao se samom sebi ne tako zastarjelim, pustio je široko polje svojoj salonskoj rječitosti i naobrazbi, koju si je nekoć stekao na pseudo aristokratskih, ali i prilično komercijalnih večerih, dok još nije bio oženjen i dok je još mislio biti »kamerjun-kerom.« Ali kao čovjek od takta, znajući, da mu se sada ne treba puno uzdržavati, pridao je svojoj salonskoj interesantnosti priličnu dozu impertinencije. Iz toga se vidi, da je umio biti i régence, kad je trebalo.

Birokratski element uzeo odlučnu prevagu nad vojničkim, jer je Čeremisov bio jako jedno-stavan.

Sigurno se on drži samo realnih rezultata, ne bez revnosti pomisli pripadnik činovničkog stališa. Jer Ermans bijaše u stvari jako liepa. Ona može biti ne bi bila na mjestu u beletažu opere, kad bi ju njezini ljubezni pogledi i suviše podizanje male i liepe glave (ne govoreći još o skrajno modernih i razkošnih haljinah) mogli izdati. Ali ovdje za objedom, u sredini zelenila, u sredini šume od flaša, bijaše ona u svom elementu, a njezina familiarna rieč tekla je kao vino.

Značajno je bilo to, čim je vulgarniji postajao njezin govor, da se je tim većim ćstroumljem i duhovitošću izražavala. I u tom se je vidjela samo njezina čista narav, tu nije

bilo ništa prisilnog. Ermans bijaše »peuple«, ali i to, što je najbolje u peuple-u, i u duhovitoj veselosti njenih šala izkazivala se jasno seljanka, koja je »kupila groždje« tamo, tamo daleko — dans ce beau pays de France, gdje se liepe ženskinje nekako naravno same nadju u Parizu.

— Sutra izlazi iz tabora konjačka garda, opazi Čeremisov, sigurno kaneć spomenuti, da je današnja večer i sutrašnji dan praznikom, jer čovjek ne može u isto vrijeme voditi esquadron i sliediti liepe oči bajne žene.

— K vragu to, odgovori Ermans, razumije se: u franczskom dialektu. — Ja sam sama svoja, a valjda i živiti treba; zar nije tako, moj dobri, rekne ona polako, mećuć čašu šampanjca na površinu cilindra Andrije Jegoroviča.

— Što, vi zaplenjujete moj šešir, reći će on, — a svoj ste sigurno spremni baciti preko mlina, nije li tako?

— Pa evo vidite! . . . i Lrzim pokretom skinuvši svoj šešir, Ermans ga, zamahnuv vrpcom, baci u vis. Šešir zapne za nedaleko stojeću jelu, na dva hvata visine.

U isto doba šiljkom svoje čizmice odbaci čašu šampanjca sa cilindra, da je čaša poletila u grmlje, ne proliivši ni jedne kapljice na šešir.

Andriji se Jegoroviču sve to tako svidje, da je mislio, da tek sada živi. On je sad uživao u najvećoj mjeri tako, da je u tom uzhićenju uhvatio Ermansu za ruku i da je uzdišuć progovorio:

— Odpijte polovinu, a ja ću drugu — onda ću vam dohvatiti šešir.

— Dobro je.

Posle ovoga »bruder ili švester-šafta« solidni Andrija Jegorovič poleti k jeli, ter kao što se sin kakovog selskog zvonara uzpinje za gnjezdi, počme se on sa svoja četiri uda loviti za drvo. Nu duhom se je laglje uznesti, no tielom, pa se je tako uzrast Andrije Jegoroviča izkazao mnogo solidnijim, nego li on sam. I bolje, da je tako prošlo. Jer inače bi koj od prolazećih vidio na drvetu jednog od starijih »djelo-proizvoditelja« »departementa brzih mjera.«

Šešir, razumije se, dohvatio je poslužnik, a Ermans mu je aplaudirala, naslonivši se na naslon stolca i gledeć u vis. U njenom se je licu izražavalo podpuno čisto, podpuno djetinsko zadovoljstvo. Nježan joj vrat gibko se dizao na punoj i tvrdoj grudi; kroz otvorene ustne vidio si biele zubiće, koji sa divnima očima činjahu njenu jedinu, pravu krasotu. Ali Andriji Jegoroviču ona se prikazivala idealno liepom. Koristeć se časom, kad je pukovnik bio izašao, zamoli ju za njezinu ruku. Ona mu ju pruži bez ikakovog uztezanja. On se primakne k njoj, te joj hitro zasuču rukav do lakta; ručica je bila baš ko izlievena; tu vam se sastajala okruglost sa svježošču i tankočom. Jednom riečju, to je bila ruka tako mnogo obećavajuća, da je Andrija Jegorovič bio gotov zaboraviti na sve, pače i na prisutnost družice Erman-

sine. Ali od jedanput digne se druga ruka ove čarobnice, ter udari tako po cilindru, da je ovaj došao gotovo do nosa.

— Pas de ça, mon cher, — reče ona, potreptav ga prsti po boku. A kad se je napokon oslobodio od tiska cilindra, upita ga ona posve ozbiljno:

— Što je opazio vaš ministar na onaj dopis, znate, o kontraktu za remont . . . ske sgrade?

Andrija Jegorovič ko da se okamenio. Ta kakova je sveza, mislio on, medju njenimi nestašnostmi i takovim pitanjem? U ostalom, baš kano da je jutros vidio taj dopis kod pisara, u broju riešenih spisa, ali resoluciju nije čitao. Nu zar se je tako razširila blagodatna javnost, da prodire i u poslove departementa »brzih mjera«?

— To nije u mom odijelu, nije u mene. odgovori on, — a k čemu vam to?

— Vi ćete biti tako dobri, doznajte, pa mi javite, reče ona laskavo. -- Zar ne?

— Fu, pisati, — za ništa. Ja niti ne umijem pisati.

— Ali vi ćete doznati, zar ne? Zamolite u tog drugog gospodina, u vašeg druga. Za mene? Te uzevši ga za obe ruke, primakne k njemu svoje lice; pogled joj je bio najneviniji, pače u njemu se izražavala neka dobrodušnost; močila si je ustnice vrškom jezika. — Ja ću se zato već s vama vidjeti — vi ćete mi kazati, a ju ću se prestati na vas srditi.

— Zar može biti? zapita on s nekim cinizmom.

— Može biti! i uzdahnuvši učini ona smiešnu, al gracioznu grimasu, baš u taj čas, kad su mamuze naviestile povratak Čeremisov, pošto je izravnao račun

Prošle dvie nedelje. Andrija Jegorovič upotrebio je svoj upliv, ter doznao to, što je želila Ermans, i zamolio »drugog gospodina,« »svoga druga«, da bi se u kontrakt »osim one tri«, koje su bile obzirno sastavljene, umetnule još dvie točke. Prva je bila, da se za ono remontiranje imadu preduzeti neodvlačne mjere; druga, da ciena, tražena od poduzetnika, ne smije biti veća od ukupnih petogodišnjih ciena i da je zalog poduzetnikov podpuno siguran. Dvie točke, dometnute na molbu Andrije Jegoroviča, bile su, da je i sam poduzetnik, po dobivenih izvještajih, bio podpuno dostojan povjerenja i da je pače dobio nekakovo odlikovanje za marljivost, kojom je gradio crkvu u jednoj od baltijskih pokrajina. Ove posljednje činjenice bile su osnovane na temeljih, o kojih drug Andrije Jegoroviča do sada nije ništa znao.

Stariji Sahanin dozna Ermansinu adresu od pukovnika, ali se ovim znanjem još ne hćede koristiti, jer nije znao, da li se s njim može poslužiti bez predhodne ponude. Osim toga je očekivao, dok bude podpuno uredjena stvar s kontraktom, kako bi tim mogao imati još više prava na blagodarnost. Nu odma zatim dobije kroz poslanog lakaja ceduljicu, na polinarom caclećem se papiru, sa ljubičastom šifrom H.D. U ovoj ceduljici davalo mu se je

obećanje, da će ona na drugi dan u pol sedam biti u onoj gostioni kod rieke. Jedno dva sata prije urećenoga vremena sjedne Andrija Jegerović u coupé i poleti k rieci, te zauzev mjesto, no ovaj put ne u balkonu, brižljivo naredi, što se ima prirediti za ručak. Sve ovo, osim vožnje, ote mu oko pol sata vremena, a ostalo još pol sata za čekanje gosta. »Djeloproizvođitelj« zapali smotku, uzme novine i sjedne kod otvorena prozora.

Počme čitati uvodni članak, al odma od drugog stupca, jer je znao, da se u prvom obično piše uvodni akord, n. pr.: »Sada, gdje sva Rusija upire oči . . . više nego li ikad javlja se na sredinu pitanje« itd. »I zaista«, tako je počimao drugi stupac . . . Ali u to doba po briegu rieke brzo po kiši prolazio mlad čovjek, u kom stari Sahanin odma upozna Sahanina mladjeg. »Kuda li se on to sada vucara«, pomisli otac, i misao na to, da usljed zasebnog života sina si ništa ne zna o njegovom načinu života, već po deseti put razljuti Andriju Jegerovića. Nije baš bilo, da bi medju njima obstojala ma kakova moralna sveza. Andrija Jegerović možda je i volio svoga sina kao put od svoje puti, ali ovo nagnuće nalazilo se je u pritajenom stanju. On je odavno privikao vidjeti od svog sina čine, koji nisu možda po ocu zabranjeni, ali nisu ni izrično dozvoljeni. Kad je Arkadij sve više i više postizavao muževnost, bez svakog suda o privolji ili sudjelovanju otca, pa i u umnom razviću, a zatim i u svojih činih, pomagao se sve i bez otčevog rukovodjenja. Medjutim je Andrija Jegerović imao o dužnostih sina i otčevom pozivu savršeno druge pojmove, ter mu se je konsekventno razviće samostalnosti kod sina predstavljalo nekakvim prisvajanjem njegovih prava. A izaci sa izravnimi zabranami nije bilo povoda; nu tim gorje: nije bilo pače ni slučajeva, gdje bi se roditeljski auktoritet mogao izkazati.

Ali odieljeno življenje sina u onako vrijeme, kao što je bilo onda, imalo je svoje posebne neugodnosti. I Andrija Jegerović, riešiv u glavi, kako će odlučno zahtievati, da se sin vrati kući, žalio je, što mu je još prije nekoliko dana dao plaću za cio mjesec u napred.

On pogleda na uru, bilo je upravo sedam sati. U prijatnom očekivanju ustane i dodje do vrata, zatim obidje okolo vrta i na posljedku, počev zievati, sjedne opet čitati novine. »I zaista«, čitao je on, »ako historijska istina i dobro shvaćeni rezultati društvenih nauka osudjuju suviše brzo izvodjene težnje, to je ipak opravdana spoznana već korist takovog načina samouprave, koju pokazuje termometar društvene zrelosti, te zato i pitanje o dostavi kola selskim liečnikom nalazi u sadanji čas — što bi tako govorili oni naši konservativci — podpuno opravdanje u sustavu društvenih potreba, od zadovoljenja kojih zavise unutarnje sile, pače i vanjska moć Rusije.«

S nezadovoljstvom odgurne Andrija Jegerović novine od sebe, pa se zamisli. Misli su mu bile nekako razdražive. On je sam bio liberalac, jer je liberalce smatrao »blagonamjernijimi« od konservativaca — a to već i zato, što svi liberalci služe u državnoj službi, a konservativci nalaze se u ostavci, ili se tek broje medju činovnike, što im daje više samostalnosti

i pače neku pretenziju oponiranju. Ali sad se na jednoč liberalni govor novina njemu pokazao odurnim. U to doba užasno mu se prohtije jesti.

Opet izvadi uru — već je pol osam. Već je jedan sat kasnije, nego li je ona urekla; to znači, ona ne će ni doći; prevarila ga je. Razpoloženje Andrije Jegerovića nije postalo boljim usljed tog zaključka. Sve ga uznemirivalo: i sin, koga je on htio ravnati, no koj se je od tog ravnanja ugibao, i liberalizam, koj je tamno govorio o nekakovih potrebah u mjesto toga, da ostane principom blagodarnosti, što je i bilo njegovo zakonito zvanje, i na posljedku ženska, koju Jegerović još nije dobio, al bi ju mogao dobiti. Njemu nije ostalo ništa drugo, do li »dva obroka objeda«, i pomislite, da su ta dva obroka ma i kod kakovog god teka u samoći žalostna.

On izadje u veliku dvoranu i gotovo se obraduje, opaziv tamo pukovnika Čeremisova, koj je razgledao nekakov sag. Bilo je već tri četvrti na osam, a kiša, koja je bila prestala na vrijeme, začu opet padati. Stariji Sahanin ponudi pukovniku, da s njim ruča, te oni sjednu u sobu, gdje se je imao dogoditi očekivani susret.

Makar da je pukovnik bio čovjek iz višjeg društva i da mu je bieli prišivak na crvenom ovratniku davao izgled kandidata, koj bi mogao s vremenom dobiti jedno, drugo i treće, ali opet sjediti s njim, a ne ostvarivati mjesto toga davno željeni cilj, nije bilo baš osobito ugodno. Pri tom je kiša tjerala čovjeka na umjetno uzbuđenje. Usljed svega toga Andrija Jegerović stao se točno držati svih pravila o redu pića. Pred jelom po ruski popiju čašu rakije, posle juhe po englezki čašu heresa, posle ribe po francezki čašu ikema, zatim po redu kušahu šamberten i lafit, te počevši piti šampanjac još od graha, pili su ga više, nego li je bilo po redu, t. j. do posle deserta. Razumije se, da ipak nisu pili više, nego li je bilo »za njih koristno«, kako se izražavaju Inglezi, ali nisu pili ni manje od toga.

»Skore mjere« renomiranog departementa suviše su razvile kod našeg »djeloproizvođilja« diplomatsku obzirnost, te on nije odma direktno počeo pitati o Ermansi, što mu se je u ostalom veoma htjelo. Govorili su o ručku, o nekih proizvodih i pače se dotakli proizvodjajućih sila Rusije, t. j. akcijonarnih poduzeća, koja su se tako razvila, da je bila pače sramota, što ozbiljan čovjek kod njih ne sudjeluje, a Sahanin medjutim još nije sudjelovao.

— Zato se hoće, da čovjek ima kakovu podporu, koja bi ga u nuždi mogla podržati . . . A što je kod mene? Ja imam nadzirati moralne interese . . . Tek vam tkogod poviće: eno debljaju na račun budžeta! A tko viče: advokat, koj sadire sa siromaka i poslednju kožu, te progresivno nabija svoje progresivne žepove. Zatim novinar, koj piše javne dopise u korist kakovog koncesionera . . . A mi? mi smo ti nekim načinom svećenici. Nu i to nismo, jer se oni nasite bar kod oltara. A kod nas ne možeš ni vraga izvući. Važan položaj, ali čemu mi je — k vragu! Trop de pleur, mon cher! Pamтите li Šnajderovu? nikada nije kod nas nijedna umjetnica umjela tako nositi one vražje grčke haljine, fendu sur le genou vi prezirete chambertin (vrst vina)? I Andrija Jegerović dolije pukovniku.

— Dà, dobro je to bilo kod nje, odazove

se Čeremisov. U ostalom, vrati se on na predjašnji predmet, sve zavisi od toga, kako se čovjek umije protući. Na primjer onaj Strizemski.

— Što je u konjaničkoj gardi? ta on je bogat!

— Ne, onaj starac, njegov ujak, Petar Apolonović. Od kad je on već sav svoj imetak profučkao; mi smo bili još onda po školah. Osim začasnog zvanja ne ima ništa, a ipak je kretalo svih djela. I znade izvući takove dobiti, dà, a ne zna ti nikakove osobitosti, pa je svagdje direktor; polovica velikih djela u Petrogradu vrši se sve kroz njega.

— Sveze valjda?

— Al sveze još ne čine svega. Eto vam njegovog sinovca, on ima sveze, al će valjda dobiti samo pukovnju u provinciji, a i toga se možda ne će dočekati.

— Petar Apolonović ima vam dobre sveze, dometne on, pruživ se malo natrag.

— A, da li ste se vi, Boga vam, odavna vidjeli s m — om Dumont? ravnodušno upita Andrija Jegerović, kano da je bio na to priveden razgovorom o konjaničkoj gardi.

— A bio sam jedan put nekako, bio je i on na čašku čaja. Ona ti je prepreden stvor; a medju nami budi rečeno — on ima sada na nju možda isto toliko prava, koliko i ja.

— Nu, što se nisu razišli?

— To jest . . . ona te — vrag bi ju znao! . . . Danas ovako, sutra onako. Ostavi te na sistemu Platona i medjutim ništa ne govori — jedino pušta nadu.

— Pa kako ona to živi? zapita Jegerović.

— Samo ne na njegov račun, — kud bi on! u nje je dva put više pameti, nego li u njegov kredita, a fina ti je to baba; glavno je — ono njeno gibko kretanje baš tako čovjeka vuče.

— Baš tako i vuče, glupo opetova »djeloproizvođitelj«. I tako s njom ne može biti posla?

— Ima kupaca, al ne ima nuditelja. On ne lui connaît, que cet imbécile . . . Jeste li čitali uvodni članak u »Narodnom Organu«? promieni on razgovor, prigibajuć se k svieći, da zapali smotku.

Andrija Jegerović razmišljavao još jedno dvie sekunde. Zatim se nekako prisilno trgnu i brzo odgovori: — Nisam, ja sam danas čitao »Sveobće zadovoljstvo.« Svejedno je, da čovjek ništa i ne čita.

On dohvati novine s prozora, ali ih samo pridržu u rukuh, ni ne gledajuć u njih.

— Nas gubi samo protivština, rekne vatreno.

— Zar se mogu osudjivati težnje pokazivanjem na nekakove nezadovoljne društvene potreboće, le zemstvo est ce qui s'ensuit.

Čeremisov delikatno skine pepeo sa svoje cigare s krajem malog si prsta i kimne: hm, hm!

— Pa tko će tu odlučivati, što se mora zadovoljiti, a što je još nezrelo? To ti je takova stvar, gdje je to teško riešiti. Ako li trebaju odlučivati oni, na koje spada, onda ne ima ni rieči o nezadovoljenih potrebah, pa za to i ostaju samo nezrele težnje. I to se piše u doba, gdje su već razdrmani svi interesi.

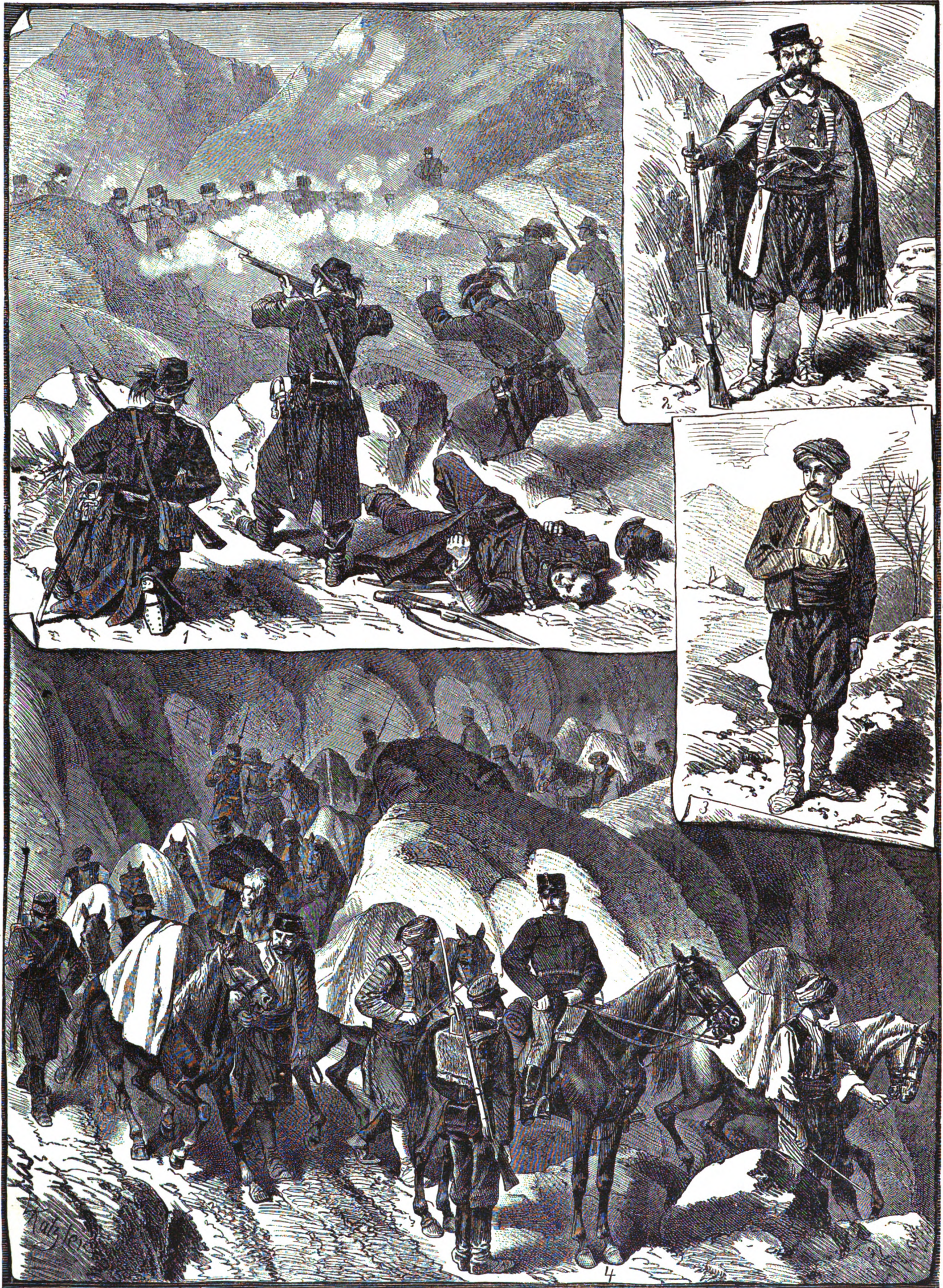
— To jest . . . vi već padate u pesimizam, rekne pukovnik. Nisu razdrmani svi interesi.

— A uveličavanje oblasti?

Čeremisov klimne potvrđujuć glavom.

— Takva su vremena, osmiehne se jedva opazno i zvekne mamuzami.

(Sliedi)

SA RAZBOJA

1. Borba

2. Ustaša

3. Ubljanin

4. Tajin

ŽIVOT NIJE SAN

Spjevao Hugo Badalić

Na zapad gine sunca ruj
I zlatom gore rubi,
Od žala morskog vjetra zuj
Sa čela znoj nam ljubi.
Na nov će život ustati grad,
Uživat noćne slasti,
Kad opet stane pastir mlad
Po nebu stado pasti.

Na prozor gledam u taj čas
S drugaricom života,
I motrim, gdje još izpod nas
U poslu sviet se mota.
Ukraj nas draga čeda dva:
U zibci kćerka mila,
A sin se ljubko maziti zna
Sred majčina si krila.

U sinje more tone gled,
Pram nebu sižu oči,
Obuhvaćamo divni red,
Što svemirom se toči.
Razblažuje nas prizor taj
Ko blagi sanak diete,
Iz očiju nam sieva sjaj
Ko zvijezde kada sviete.

Pa kad nam dodje zadnji čas,
Bez jada ćemo mrijeti;
Tad, dušo, bolji dio nas
Nad zvijezde neka leti:
Bez miene će ko tihi plam
Po svietu svjetlo slati,
Odonud spomen djeci nam
Ko blag će mjesec sjati. —

I skladom duša grud na grud
U cjelov ustne splinu, —
Tu sgine svaki udes hud,
Sve zemne boli minu!
Al gle! U oku, dušo, tvom
Zrem ipak suzu sjajnu; —
O reci, srce, vojnu svom,
Zar kriješ kakvu tajnu?

— Oj plačem, jer za trenom tren
U nepovrat se dieli;
Tajnovit kano magle sjen,
Ko san je život cieli.
A tek što počmeš san taj snit,
Ko pjena morska prodje:
Ah, tužno li će onda bit,
Kad zadnji čas nam dodje!

Iz njenih oči suzâ slap
Na grudi mi se proli,
A svake suze bolna kap
Za odgovor me moli.
— Oj život, rekoh, nije san,
Pun sibijske on je jave,
Tek cilj nam treba da je znan,
I pojam sreće prave.

U svietu ima jedna moć,
Sva priroda ju sluša,
Nju pojmit, njojzi vrha doć
Tek ljudska može duša:
U svojoj vrsti svaka stvar
Uzdržati se radi,
To ljubavi je silni čar,
Što život ovaj sladi.

U djeci svojoj, dušo, mi
Produžit ćemo žiće,
Angjelci naši sladki ti
Sa zemljom vez nam bit će.
Uzgojit ćemo djecu tu
Za rod, za čovječanstvo,
Uložit u nju brigu svu,
Svog žića poručanstvo.

Sačuyat ćemo skupa s njom
Djedova jezik mili,
Hrvatstva ćemo ljubiti dom,
Zakrilit ga prot sili.
Razširit ćemo vidokrug
I blagostanje roda,
Povratit ćemo predjem dug,
Zadužit krv svog ploda.

Već davno nebom mjesec sja,
U moru kupa trake,
Obitelj moja spava sva,
Otresla misli svake.
Sva priroda u sladku snu,
Al sanak bježi mene —
Kraj mene ko da lebde tu
Djedova dragih sjene.

SUNCE JARKO

Spjevao Jovan Hranilović

Krasni dnevni mladovanja moga,
Ja već vidim vašu gasnut sreću;
Makar suza osula vas mnoga;
To bje rosa u šarenom cvieću.
Cvieće vaše sve se više truni,
Osta golo stablo tek života;
Na čelu mu, crnoj nalik kruni:
Budućnosti oluja se mota;
Sve se mienja na tom svietu tako:
Sunce jarko! ne sijaš jednako!

Nekoć ti si, aleme svemira,
Veselo nam nad Hrvatskom sjalo,
I u kruni kralja Zvonimira
Velebne si trake odbijalo;
Al i vidje zadnjem kralju kako
A za uvijek sklopile se oči,
I gdje svoje biesne čete pakô
Svedj na našu otačbinu roči,
I gdje vjek ju napadaju tako:
Sunce jarko! ne sijaš jednako!

Crnu tamu budućih mi dneva
Kaza meni sudbe ruka stroga;
A iz nje mi časomice sieva
Blieda zraka plamnog oka tvoga.
Mislio sam, grijati će mene
Tvoje oči, žarko moje sunce!
Mojih sanja grančice zelene
Vinuti se nebu pod vrhunice;
Ali zaman nado sam se tako:
Sunce jarko! ne sijaš jednako!

Tako ti ti, otačbino moja!
Uz tudje si vinula se drvo,
Ne bi l' tvoja ojačala hvoja,
Al baš pod njim sudbe gromi te shrvô!
Samo bolno, pa da lieči rane?
Ta u tebe tražilo je lieka;
Pa se skoro okužiše grane
Tvoga drevnog ponosnoga hreka;
I da ne bi još nad tobom plako:
Sunce jarko! ne sijaš jednako!

Ti si sjalo i onoga dana
Hrvatskom nam sviju čara punom,
Kad se dvanajst sastalo župana:
Vjenčati ju Stjepanovom krunom.
Pratilo si djevojku k oltaru,
U ljubavnih suzali si joj sjalo;
Sutra — suze suhe na tvom žaru,
— Preksutra si na grobu joj palo;
Ta odavno pjevalo se tako:
Sunce jarko! ne sijaš jednako!

Ti si prsten života i smrti,
I na groblje sjaješ i na cvieće;
I nad rakom ideala strtih
Pečatom su trake ti svjetleće.
Hoće l' opet žarko sunce kada
A nad grobom otačbine moje
I nad rakom slomljenih mi nada
Veseliše sinut zrake tvoje?
Hoće! — stara pjesma glasi tako:
Sunce jarko! ne sijaš jednako!

MOŽDA

Spjevao August Harambašić

Ah ne plači dievo, golubice biela,
Ta ja žarko ljubim i milujem tebe!
Ali za slobodom gine duša ciela,
Za nju moram mladjan žrtvovati sebe.

Jer dok zemlja ima osvetna ociela,
Dok s slobodna neba žarko sunce svieti,
Dok slobodom narav odiše mi ciela,
Ja ću za slobodu živiti i umrijeti.

O ja znadem dobro: progenit će mene,
Jer su krvni samo do slobode puti,
I umjesto rukâ obljubljenе žene
Grlit će me lanci i okovi ljuti!

I umjesto sladka poljubca ti blaga,
Za koji bih rado dao žiće cielo:
Poljubiti će možda, Hrvatice draga,
Ubojito zrno moje čelo bielo!

SEGUINOVA KOZA

Iz »LETTRES DE MON MOULIN« od Alfonza Daudet-a

Gospodinu Petru Gringoiru, lirichnomu pjesniku
u Parizu

Ti ćeš uvijek kuburiti, siromašni moj Gringoiru!

Kako? Nude ti mjesto kroniste, kod dobrog pariškog žurnala, pa ti si to odbiti kadar? Ta pogledji se, nesretniče, pogledji si izlizani kaput, pa provjetrene hlače, i mršavo lice, iz koga viri glad. Eto, dotle te je dovela strast za liepe srokovе! To ti je plaća, što si deset godina verno službovao Apollonu.

Pa zar se ti na posljedku ne sramiš?

Ta budalo, budi kronistom, budi novinarom. Zaslužit ćeš si liepo novca, platiti svoj kouvert kod Brébanta, pa se još možeš za svake prve predstave pokazivati razkošan i pomodan u kazalištu.

Ne? Ti ne ćeš? Ti hoćeš, da si do kraja slobodan, kako je tebi drago... Čuj dakle pripoviest o Seguinovoj kozi, pa da vidiš, što biva od slobodnog života.

Gospodin Seguin nije nikad imao sreće sa svojim kozami. Sve mu izgiboše na jednaki način: raztrgale bi uže, pobjegle u goru i tamo bi ih prožderao vuk. Niti ih je bilo kadro uzdržati milovanje gospodarovo, niti strah pred vukom. Čini se, da su bile vrlo neuputne koze, što su nada sve na svijetu ljubile svjež zrak i slobodu.

Dobri gospodin Seguin, koj nije imao ni pojma o karakteru tih životinja, bio je vrlo raztužen. Govorio bi: to je sad jasno, kozam je kod mene dugočasno, ostati ne će ni jedna!

Pa ipak ne klone duhom i makar je na isti način izgubio već šest koza, kupi ipak još i sedmu. Taj je put bio toliko pametan, da je kupio posve mladu, ne bi li se na njegovu brže priučila.

Ah, Gringoiru, kakova je to bila preliepa koza u gospodina Seguina! Onaj blagi pogled, pa bradica, pa crni sjajni papci, oni izprugani rožići, pa duga biela vuna, u koju se je zavila kao u kakav plašt —; ta kažem ti, bila je skoro tako liepa, ko Esmeraldina — slavne uspomene koza. Pa onda tako poslušna, tako draga! Mogao si ju podojiti, da se nije ni makla, i nikad se nije dogodilo, da bi turila nožicu u kablič... Nu, baš zlatna kozica!

Za kućom gospodina Seguina bio je glogom ogradjен vrt. U taj vrt uvede svoju novu kućanku. Priveže ju za kolac na najljepšem mjestu, pa se dobro pobrinu i zato, da joj uže ne bude prekratko. Svaki bi čas prigledao, da li je posve zadovoljna.

Koza je bila čisto sretna, te je pasla tako liepo i veselo, da se je dobromu Seguinu sve topila duša od milinja. Jedva jedvice, pomisli jadnik, ipak sam našao jednu, koja ne želi od mene. Gospodin se je Seguin ipak prevario, njegova je koza ipak žudila, da mu umakne.

Motreći jednoga dana briegove, reče si: — Oh, kako mora da je liepo tamo gore! Bože, veselja li, skakutati po lugu bez tog prekletog užeta, što me za vratom davi. Samo

magarcu ili kravi može se svidjeti, da pase po ogradjenoj livadi! Koze, ej da bome, koze trebaju prostora!

Od tog doba nije joj više bila slastna trava na livadi. Obuzela ju žudnja. Počela se sušiti i davati sve to manje mlička. Srce ti je pucalo, gledjuć ju, kako se dan po dan muči o užetu, pa otvorenima nozdrvama okreće glavom k briegovom, pa mekeće onako tužno i pre-tužno.

Gospodin je Seguin opazio, da njegovoj kozi nešto manjka, ma što je, to baš nije znao.

— Što je dakle? Ta što ti manjka?

— Ja bi u goru, gospodine Seguline!

— Ali nesretnice, ti ne znaš, da je u gori vuk. Što ćeš raditi, ako ti dodje?

— Pokazat ću mu ja već svojim rogovi, gospodine Seguline!

— Stalo vuku za tvoje rogove! Prožderao mi je koze, što su imale drugčije rogove, nego ti! Ta znadeš staru Renaudu, što je bila prošle godine ovdje? Slavna koza, pa divlja i jaka, kao kakav jarac. Svu se je noć borila s vukom, a onda u jutro, — prožderao ju je!

PUŠKARANJE U

Kad ju je jednoga jutra dobio, okrene se ona k njemu, pak će mu u svojem jeziku:

— Čujte, gazdo Seguline, ja se kod vas izjedam. Pustite me u brda.

— Svemogući Bože, zavapi gospodin Seguin sdvojno, a kablič mu pade iz ruku. Onda sjede u travu k svojoj kozi.

— Blanquette, dušo, ti hoćeš, da ideš od mene?

Blanquette odgovori: — Jest, gospodine Seguline!

— Ta zar ti ovdje nije dosta trave?

— Ne rad toga, gospodine Seguline!

— Možda ti je uže prekratko; hoćeš li, da ti ga odpustim?

— Ni rad toga, gospodine Seguline!

— Ah, da, siromašna Renaudo! Ali ništa zato, gospodine Seguline, pustite me u goru!

— Dušo moja! reče gospodin Seguin.

— Ta što učinih mojim kozam? Eto još jedna, koju će mi prožderati vuk!

— Ali ne, spasit ću te proti tvojoj volji, tvrdoglavice jedna, pa da mi ne razkineš uže, zatvorit ću te u staju, gdje ćeš sad za uvijek ostati.

— Gospodin Seguin odvede dakle svoju kozu u tamnu staju i zaključa čvrsto vrata. Nesrećom ne sjeti se na prozor — i jedva on odmaće, već mu pobježe mala.

Ti se smiješ, Gringoiru! Ti za cijelo pristaješ uz kozu, ti si za cijelo proti gospodinu Seguinu. Ma da vidimo, kako ćeš se dugo smijati.

Da ti je bilo vidjet to veselje i taj uzhit, kad je koza došla u goru. U svom životu nisu vidjele stare jele nešto ljepšega. Dočekalo ju ko kraljicu. Sve se kestenje poklanjalo do zemlje. Zlatne joj se žutilovke ugibale, da joj bude mjesta, pa mirisale, što su igda mogle. Sva se je šuma uzklitala od radosti, što je mala došla.

Ti si, Gringoiru, to možeš predstaviti, kako je naša koza bila sva blažena. Niti užeta — niti kolca više! . . . Skakala je i pasla do mile volje — ništa joj nije smetalo više.

A što je tu tek bilo svakojakoga bilja! Pa dragane moj, sizalo je ča vrh rogova. I to — kakovo bilje! Tečno, fino, narezuckano i nazubljeno — tisuće i tisuće vrsti bilja. To ti je

izpruži na plosni kuk hridine, da ju osuši sunce. Kad je baš na obronku grebena žvakala nekakav alpski cviet, opazi dolje u ravnici Seguinovu kuću i živicu pod njom, ter udri u smieh i opet u smieh!

— Ajme, kako maleno! reče. Ma kako sam ja samo mogla tuj živit?

Sirotče! Na visini, da, u tolikoj blizini oblakom, mislila je za cielo, da je barem tako velika kao cieli sviet.

I opet je to bio prekrasan dan za Seguinovu kozu. Kad se već tako naskakala uzduž i poprieko, dospije o podne u stado divokoza, što se baš nasladjivalo alpskim biljem. Naša je mala u bjelini probudila sveobće udivljenje; dalo joj najljepši pašinac — i gospoda su tamo

u srcu. Bjelozor, što je letio u svoje gnjezdo, dirnu ju svojim krilima. Groza ju uhvati . . . Iza toga čulo se dugo urlikanje u gori: »Uj! uj!«

Smisli se na vuka. Lahkomišljenica, cio dan samo da je pomislila na nj! Onda se oglasi daleko u dolini rog . . . Bio to dobri gospodin Seguin, što je upotrebljavao još i to poslednje sredstvo.

»Dodji, dodji!« pozivao ju rog.

Blanquettu spopade želja, da se vrati kući. Al kad se sjeti na kolac, na uže, pa na ogradu oko vrta, pomisli, da više ne bi mogla naviknuti prijašnjemu životu, ter da je bolje, ostane li u gori.

Rog ušuti posvema . . .

Koza zamjeti nekakovo pucketanje iza sebe u lišću. Obazre se — dva joj oka zasinu u tmini izpod uzdignutih ušesa.

Bio to vuk!

Sjeo na zadak, silan i nepomičan, pa promatra malu bielu kozicu, pa se sve oblizuje, kako će mu sladić ta pečenka. Kako je bio siguran, da će ju proždrieti, nije se ni žurio, samo kad se je mala okrenula, nasmiehne se zlobno: Ha, ha, gledji ti Seguinovu kozicu! pa se oblizne crvenim dugim jezikom po slinavih raljah.

Blanquetta je vidjela, da joj ne ima spasa.

Kad se je sjetila poviesti stare Renaude, koja se je svu noć borila, pa ju je ipak u jutro prožderao vuk, pomisli, ne bi li bilo pametnije, da se dade prožderati odmah, al se ipak predomisli, da će se braniti, dok se bude dalo. Glavu pokunji, rogove čisto izpruži, kako se to i pristoji dobroj kozi gospodina Seguinu. Ne učini to, jadnica, ko da bi se nadala, da će ona svladati vuka — koze ne proždiru vukove! — samo hjede da vidi, hoće li uztrajati tako dugo, ko Renauda . . .

Ali sad se primakne strašni vuk — i mali rožići započmu svoj ples.

O ta draga, draga kozica! Kako se je junčki ponela! Više od deset puta, uvjeravam te, Gringoiru, više od deset puta prisilila je vuka, da uzmakne, pa da odiše.

Za jednog i drugog časovitog primirja čupkala je još svoju miljenicu travu, da onda sa punim ustima s nova započne boj. To je tako trajalo svu noć. Kad bi koza vidjela, kako poplesuju zvijezde na nebu, uzdahnula bi sama sebi: Oh, da mi je uztrajati samo do zore!

Zvijezde utruše sve jedna za drugom. Tim žešće bola je Blanquetta s rogov, al to žešće zagrizavao je i vuk. Slabo svjetlo pomoli se na obzorju. Iz seljačkog dvora čulo se hrapavo kukurikanje

Jedva! uzdahne siromašno zvijere, što je očekivalo još samo, da može umrijeti, i izpruži se, kako je dugo i široko, u krvavoj svojoj vuni.

Vuk se zaleti na malu sirotu i proždere ju.

* * *

S bogom, Gringoiru!

Pripoviest, što si ju čuo, nije priča, što bi ju ja izmislio. Dodješ li kada u Provenču, pripoviedat će ti sve gazdarice o kozi gospodara Seguinu, što se je svu noć borila s vukom, a u jutro ju je prožderao.

Zar ne, Gringoiru, ti me razumiješ?

— A u jutro ju prožderao vuk!

AŠA NA PERAST

bilo nešto čisto drugačijega od trave tamo dalje na onoj osamljenoj livadi. Pa onda tek to cvieće! Veliki modri zvončići, grimizni petoprst s dugim kaležom — ta sijaset cvieća s opojnimi, jakimi sokovi! . . .

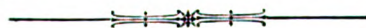
Na po pjana valjala se koza po njem od veselja; izpruži noge u zrak, pa se pusti niz klis po lišću i kestenju. Onda se opet skoči na noge lagane — hop! odupre se, pa bježi, izpruživ daleko glavu, kroz grič i šikarje, čas po litici, čas u guduri, u visu, na nizu, svagdje, kao da je deset Seguinovih koza u gori.

Blanquetta nije znala, što je strah! Skokom preskoči veliku bujicu, što se je prašila i pjenila pred njom, pa se onda mokra kao snop

gore sva bila vrlo galantna Čini se da pače, ali Gringoiru, to se ne govori na sva usta, da je neki vranokosi jarčić bio toli sretan, pa se je dopao našoj Blanquetti. To je dvoje zaljubljenih lutalo sat — dva li — po šumi, a zanima li te, što si je pripoviedalo, popitaj de brbljave potočiće, što neopaženi romone u travi.

Konačno zapirka hladan vjetrić. Brdo zarudi, nastade večer. — Zar već, uzdahne mala koza, pa se ogleda oko sebe čisto začudjeno.

Poljane prikri gusta magla. Vrst gospodina Seguinu izginu u tami, vidio se samo još krov s nešto malo dima. Začuje zvonce iz stada, što ga gonilo kući, i od jedared joj bude tužno

EDUARD HALPER

Pokojni Eduard Halper Sigetski, sin Nikole Halpera, bivšeg c. k. kot. predstojnika i vlastelina, i majke Rozalije, rođene Novak, rodio se dne 14. prosinca 1824. u Škarićevom.

Početne škole svršio je u Krapini na najveće zadovoljstvo svojih roditelja, koji ga zatim dade na daljnje nauke u Zagreb. Svršiv tri gimnazijska razreda poslaše ga na to na magjarske gimnazije, i to u Sombotelj i Veliku Kanizu. U ovo bo tamno doba običavahu osobito naši stariji vlastelini svoju djecu slati na magjarske gimnazije. Kako mu je teško bilo onako mladljahnom ostaviti svoje roditelje, te živiti u sasvim tudjem elementu, dade se lasno dokučiti. Mnogo put je znao pripoviedati, kako se je prepirao sa magjarskim djaci, braneć svoj zavičaj i milu si domovinu po tadanjem svom znanju i shvaćanju. Nakon svršenog petog gimn. razreda, dade ga otac opet u Zagreb, gdje je i dovršio gimnazijske nauke.

Kako je pokojnik, bivši u Magjarskoj u školi, čeznuo za svojom domovinom, vidi se iz njegovih listova, što ih je pisao svojim prijateljem, a tim više se je u njemu razplamćivao već prirodjeni mu žar ljubavi napram otačbini, čim se je počeo širiti naš jezik, te i sam politički život postajao budnijim u ideji Ilirizma. Maticom literarnog rada i domoljubnog mara bijaše za tadanju mladež grčko-katoličko sjemenište, u kom je i pokojni Eduard, što no rieč, bdio i snio.

Nakon svršenih gimn. nauka polazio je pravoslavnu akademiju u Zagrebu, koju je svršio god. 1843. izvrstnim uspjehom.

Po dovršenih nauci posta zakletim bilježnikom tadanje banske tabule, te kao takav stupi odmah u odvjetničku praksu, u pisarnu svoga ujaka odvjetnika Franje Novaka, koji ga je kao izvanredno marljiva i vrstna pravnik mogao u svojoj pisarni osobito upotrebiti.

Nakon dvogodišnje odvjetničke prakse bude god. 1845. po Mirku Lentulaju, tadanjem upravitelju županske časti na skupštini u Varaždinu dne 1. srpnja imenovan začastnim podbilježnikom, a u obnovnoj skupštini mjeseca prosinca iste godine kotarskim pristavom. Početak dakle njegovog javnog djelovanja pada baš u onu kobnu godinu, koje događaji u svakom misaonom Hrvatu uzpiriše vatru na obranu svoje otačbine i njezinih prava suprot prekodravskoj braći.

Tako je i Halper posle one užasne katastrofe na Markovom trgu 29. srpnja 1845, uzrokovane zloglasnim banom Hallerom, rado sudjelovao u svih zadovoljstina tražećih reprezentacijah na kralja, poradi gadne povrede narodnjega čuvstva i ponosa.

Kao pristav služio je u Zagorju do pokreta godine 1848., kadno je ban Jelačić sa vojskom prešao magjarsku granicu, kojom sgodom bje po banskom povjereniku, presv. g. Škenderu Šimunčiću imenovan privremenim kotarskim sudcem u Medjumurju, gdje je kao ponosan sin hrvatske otačbine povjeren si a navalam Magjara izvržen kotar osobitom revnošću branio i toliku djelatnost razvio, da je radi toga više puta bio javno pohvaljen po samom ta-

danjem generalu barunu Benku, što doslovce potvrđuje javna izprava od 23. kolovoza 1853., podpisana po tadanjem banskom povjereniku, a kasnijem c. k. vrhovnom županu Škenderu Šimunčiću.

Nakon nekoliko -mjesečnog službovanja u svojstvu privremenog kot. sudca u Medjumurju, htjede i mačem u ruci vojevati na obranu svoje domovine, te se dogovori sa pokojnim Rubidom, da će pristupiti k njegovom bataljonu, koji je baš tada bio kod Ludbrega. Na tu odluku stiže mu od presv. g. Šk. Šimunčića list sljedećega sadržaja:

Dragi Eduarde!

Naši su u Medjumurju i budu ga osvojili, naša anda služba s nova oživeti ima. Čuo sam, da Ti nećeš sudčije uzeti i da očeš rajši kod Bataliona Rubidova ostati i kako kazivaš, za domovinu tući se. Ako očeš domovini više hasniti, tak poprimi opet službu sudčije. Zato, buduć je to obća želja, buduć i isti generali to želiu i buduć bi veoma velika škoda bila, da Ti kao obće štovani i značajni sudbeni činovnik od svoje staze odstupiš — zato izvoli još svakako danas u Varaždin doći, ar sutra budemo možbit svi tam išli. Neda se preamiti, odmah se kreni na put.

Commune te vocat desiderium, quo refragori foret peccatum.

Varaždin 19. IX. 1848.

Tvoj istinski

Šk. Šimunčić s. r.

Iz ovih se redaka jasno vidi, kakav je ugled uživao Eduard Halper u vrijeme našeg narodnog pokreta godine 1848.

Za dalnji dokaz tadanjeg poštovanja mladoga Eduarda i u najviših krugovih naše zemlje neka služi i ovaj list pokojnog bana Jelačića:

Gospodine!

Po zaključku banskog mog vieća opunovlašćujem Vas, da svekoliko u c. k. rudah rado-bojskih se nalazeće žveplo od tamošnjega rudarskoga upraviteljstva primite i takove naredbe učinite, da se pomenuto žveplo s mjesta neodpravlja do daljnje moje odredbe.

Zagreb, dne 16. svibnja 1848.

Primite moj pozdrav.

Ban Jelačić s. r.

Što je ovoj naredbi dalo povoda, ne znam, kao ni što je posle nje sljedilo, nu to znam, da je u ono vrijeme bilo i dobom starijih i u časti viših činovnika u krapinskom kotaru, pa je ipak ovo povjerenje dostalo po želji banovoj i banskoga vieća mladoga Eduarda Halpera.

Nakon svršene svoje misije u Medjumurju bude pozvan natrag u domovinu, da nastavi svoje sudačko službovanje.

Medju najugodnije momente svog života ubrajaše naš pokojnik onaj, kad je travanj-skim reskriptom godine 1848. hrvatski seljak postao slobodnim. Usljed svoga entuzijazma nad tim po naš narod velevažnim činom pribavi si kod suvremenih vlastelina dosta neprijatelja, pošto ovi sa svojimi feudalističkim načeli ne mogoše pojmiti njegovu uzhićenost nad slobodom naroda.

Posljedicom te moralne sreće bijahu odma za tim materijalni probitci bivših mu podanika u Škarićevom, kojim sva „gorna i činzena“ zemljišta prodade uz tako vanrednu cieniu, da su dotičnici tu prodaju smatrali više darovanjem. —

Godine 1850. položi strogi odvjetnički izpit, te mu 30. listopada 1850. bude izdana odvjetnička diploma sa pravom odvjetnikovanja. Nu pošto se ne htjede posvetiti odvjetničkomu zvanju, nastavi svoje službovanje kao pristav do svibnja god. 1854., kadno ga nalogom bivšeg c. k. ministarstva pravosudja premjestiše u Zlatar za upravitelja tamošnjeg kot. suda.

Kakovom je marljivošću tamo radio, dok je riešio mnogobrojne zaostatke, mučec se i po čitave noći sa zaprašenimi akti, nadao se je punim pravom i on i ostali njegovi prijatelji, da će na temelju njegova neumorna rada svakako prigodom iste godine nastajuće Bachove organizacije ostati u istom kotaru, al kad ga na čudo svih pridieleše k sudbenom stolu u Križevcih.

Uvriedjen tim neopravdanim postupkom, odluči ne poći na odredjeno si aktuarsko mjesto u Križevcih, nego se zahvali na svakoj časti i službi za sveg Bachovog sistema, te podje sa suprugom iz Zlatara na svoje gospodarstvo u Škarićevom, gdje je i ostao sve do god. 1861. Te godine bude u siečnju na skupštini u Varaždinu izmedju više odličnih kandidata ogromnom većinom izabran žup. kot. sudcem u Malom taboru, gdje je revno službovao do god. 1867. U to ga vrlo neugodno dirnu cesarska naredba od 28. prosinca 1866. o popunjenju carske vojske u našoj otačbini, koju je smatrao za naš narod vrlo ubitačnom, te odlučio radje odstupiti, nego li da sudjeluje kod njezinog izvedenja. Kad se je o tomu pronio glas, nagovarahu ga mnogi prijatelji, da ostane u službi, medju drugimi i tadanji podžupan g. Tito Babić privatnim listom, u kom veli: »kako bi bila ogromna šteta, da narod izgubi toli vrstna činovnika, a da će se ta naredba svakako izvesti, bio on sudcem ili ne«. Nu ovako mu odgovori Eduard Halper:

Dragi prijatelju!

Tvoje privatno pismo me je veoma uzradovalo, po kojem sam se na novo osvjedočio, da si mi zbilja prijatelj i premda uvidjam — buduć su se svi ostali sudci pokorili — da ja mojim protivljenjem neću izvedenje upitne naredbe od 28/12 1866. prepriečiti, to mi ipak nedopušta ustavna moja savjest, da se i ja tomu ukazu pokorim i da se tako i ja — kao što su drugi — svojem načelu iznevjerim i pomognem svoj narod goniti k jaslam, ovim činom mu namienjenim; a osvjedočen sam, da bi se bila barem polovica municipalnih častnikah tomu protivila, da bi si bili pred svetom osvjatlali lice, ter nebi bili pokazali, da nam je više do plaće, nego li do sreće i poštenja narodnoga. U kakovoj ćemo luči pred narodom stajati, kad se pokoravamo ovoj neustavnoj naredbi, od koje su Ugri, ista prava imajući, poštedjeni. Boli me doista, da ću time iz javnosti izstupiti, jer si laskam, da nisam

bio suvišan i da občinstvo mojom kasacijom ništa neće dobiti, al inače nemogu. — Na službeni Tvoj list unapred Ti velim, da bolje ako nanj ništa odgovarao nebudem; s toga uradi po Tvojjoj dužnosti, koju si na se preuzeo — resignirati neću, već ćeš me morati suspendirati. — Moj ured je u potpunom redu, mogu ga svaku uru predati.

Tim se bilježim Tvoj prijatelj

Eduard Halper s. r.

Nu posredovanjem pokojnog Janka Cara, za tada vrlo uvažena muža, ostade ipak na svom mjestu, jer se je napokon i sam osvjedočio, da je odpor pojedinca posve bezuspješan, a odstupom da bi samo koristio svojim protivnikom.

I tako službovaše Eduard Halper, nepokolebiv u svom značaju, kao uzoran činovnik svjestno, vierno i pošteno svomu kralju i narodu do godine 1871., kad ga je bivši ban Koloman Bedeković naredbom od 30. rujna i. g., usljed predloga upravitelja županije varaždinske Petra Horvata, stavio u stanje razpoloživosti s pridjeljenjem na službovanje k sudb. stolu križevačkomu, s razloga, što prigodom saborskih izbora ne htjede zatajiti svog političkog osvjedočenja Ovu odluku izreče onaj isti Bedeković, koji mu je malo pred tim pisao slijedeći list:

Poglaviti gospodine!

Uveren sam, ako i nismo u svem jednog mnjenja, da smo ipak u tom složni, da nam bude kralj i domovina spašena i sretna. Ja Vas, poglaviti gospodine, poznam kao muža značajna, muža punog poštovanja, vjernosti i ljubavi prema kralju i domovini, te Vas kao takovog duboko štujem. Zato Vas molim, ako prigodom izbora zastupnikah meni ruku pružiti nemožete, da se pasivno držite. (Drugo izpustivši.)

Vaš sluga pokoran

Koloman Bedeković s. r.

U toj vrlo dosljednoj odluci g. Bedekovića vidi se proti našem pokojniku isti manevar, kakav učinise i Bachianci godine 1854. A kad je 9. listopada 1871. uzslijedila odluka od mladosti mu prijatelja Petra Horvata, upravitelja županije varaždinske, kojom ga riešava službe kot. sudca u Pregradi, ne htjede poći na službovanje u Križevce, te bude radi toga stavljen u stalno stanje mira. Od tog doba živio je mirno sa svojom snprugom, vrlom Hrvaticom, reć bi dušom svoje duše, baveć se izključivo gospodarstvom — do 23. kolovoza 1877., kojeg dana ostavi za uvijek ovaj svijet, te bude na 25. i. mj. uz mnogobrojno saučešće položen u grobnicu u prekrasnoj kapelici na najdivnijem briegu Škarićeva, koju mu netom pred smrću na vječni spomen podiže ucviljena supruga.

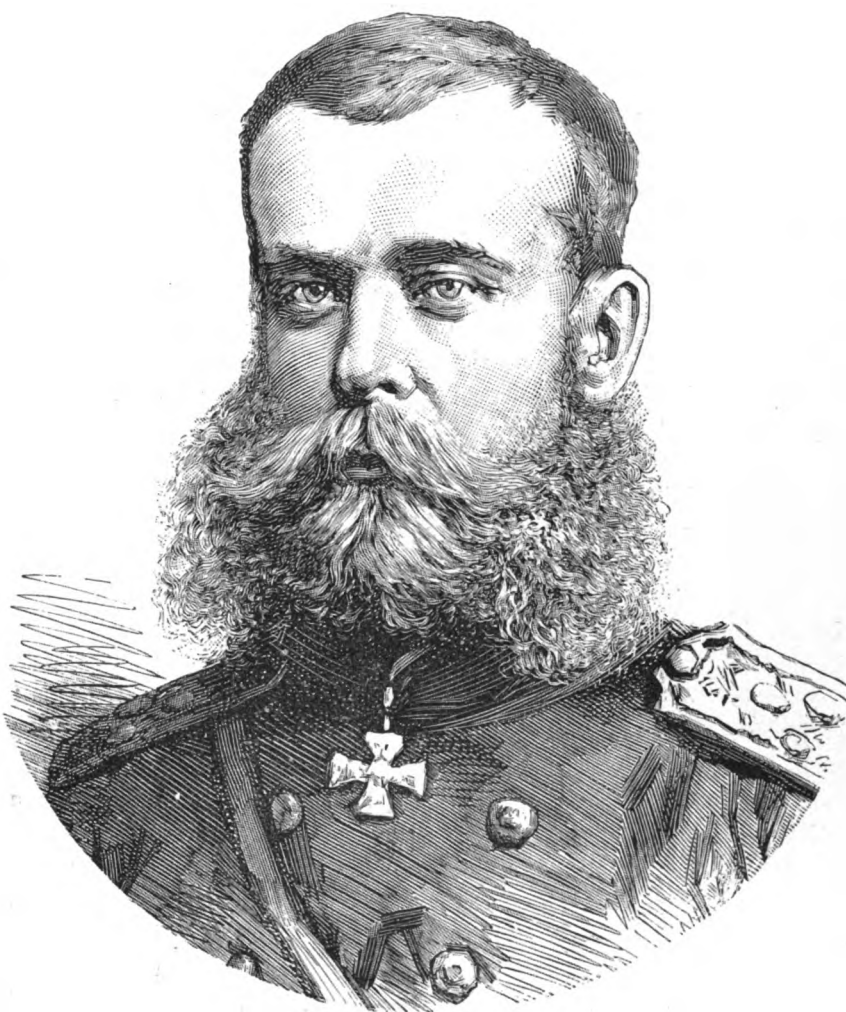
* * *

Pokojni Halper bijaše uzor gostoljubivog zagorskog domaćine, jednako odan rodu si i znancem, oko kog se sabiralo sve, što ga je

poznavalo, da se po duši razgovori o svojih i domaćih pitanjih mile otačbine. Bijaše nježan suprug, nalazeći svu sreću u sretnom bračnom životu. Uz to jednako uzoran gospodar, što nam svjedoči njegovo liepo uređeno gospodarstvo, ne opterećeno niti jednim novčićem, što je danas upravo riedkost uz sveobću novčanu oskudicu i uz propadanje gospodarstva.

A što da reknemo o njemu kao javnom činovniku, na temelju prije iztaknutih činjenica? Tu se upravo sjaju njegove kreposti i vrline, koje su tim sjajnije, čim su redje.

Tko ne pozna sudca Halpera, koji je za svega života sudačku čast upravo dično obnašao? On je umio spojiti strogu pravdu sa čovječjom blagošću, mjeret jednako mjerom uglednu i prostu, bogatu i siromaku; jedino mu mjerilo: zakon, jedini obzir: dobrobit naroda. I tu se pokaza upravo uzorom hrvatskog

Mihajlo Dimitrijević Skobelev

činovnika: u njega je nebogi Zagorac uvijek našao savjeta, utjehe i podpore proti nepravdi i premoći mogućnika, utro je mnogu suzu sirotinjsku, oslobodio mnogog seljaka od bezdušnih koristnika. Bijaše pravi prijatelj naroda, muž hrvatskog puka, koj mu i po više puta izkaza svoje neograničeno povjerenje prigodom saborskih izbora: rieć Halperova bijaše za puk zagorski svetinja, što narod i dan danas javno izpovieda, jer ćeš ne riedko čuti: — Nema više sudca Halpera!

Nu on je bio jednako dičan i čuven u svoj domovini na polju političke borbe i narodne pravice. Što je pojedincu krstni list, odkud mu ime i porijeklo, te sav njegov bitak — to su narodu njegova pisana prava; a na braniku prava hrvatskoga naroda stajao je Halper nepomično poput klisurine, gvozdеном dosljednošću do zadnjega daha. Ideji, uz koju bijaše

prionuo svim žarom plemenite svoje duše, osta vieran muževnom uztrajnošću i riedkim požrtvovanjem, prinoseć joj najveće žrtve, moralne i materijalne. Nije mario za sve ubojite striele, koje na nj naperiše srodna mu braća, a najljući protivnici, nit je mario za sve časti i dostojanstva, koja su mu bila otvorena položajem i vrlinom, nit su ga vezali obziri plemstva, koje ne držaše nikakvom zaslugom. On bijaše najprije samo čovjek, pa onda Hrvat. Jedino mu poticalo: ideja pravoga Hrvatsva, jedini obzir: sreća i dobrobit naroda, jedino oružje: prosvjetljeni um i pošteno srce, jedini prijatelj: pravi Hrvat.

Pokojni Halper bijaše tamo od godine 1861. prionuo uz one muževe, koji si napisao na barjak: »hrvatska historička prava«, i tomu barjaku osta vieran sve do smrti. On bijaše duša stranke prava u Zagorju, oko njega se kupilo sve, što bijaše oduševljeno za tu ideju; bio to upravo krasan život i u društvenom pogledu, sloga i ljubav nadahnjivala sve, svim ista misao, isto pregnuće. A da sveta stvar u ideji stranke prava bude još naprednijom, znao bi naš dični pokojnik doprinášat i najteže žrtve. I tako ideja stranke prava, kako ju prigrismo i mi mlađi, nekoć učenici i prijatelji Halperovi, dobiva sve više privrženika.

Pristaše stranke prava progonile su ljuto sve hrvatske stranke, i bez zamjere budi rećeno, narodna stranka najljuće, kao da joj je hrvatsko pravo bilo toli zazorno; a medju proganjanima bijaše u prvom redu naš pokojni Halper, koji je ljuto čutio taj žalac. Mnoge gorke dane prouzročiše mu muževi iz narodne stranke, koji kod tadanjih izbora počinise najveće nepodobštine, samo da ne pobjedi Halperov kandidat. A što se je tek radilo, da se uništi »Hrvatska«, glasilo stranke prava, što ga je svojim novcem podigao Eduard Halper, davši za nj jamčevinu od 2500 for. Rauchova vladavina razvrgla mu u oči izbora kotar, na radost narodnjaka, a zatim ga lišila sudačke časti, te mu sve prijatelje i jedno-mišljenike porazbacala iz pregradske okolice. I tako bje tada stranka u Pregradi raztepena, ali se upravo time razišjala širom našeg krasnog Zagorja i inih dielova mile otačbine.

Bedekoviće vladavina dala je proti pok. Halperu povesti iztragu radi protivničkih kleveta, koja dakako pokaza njegovu podpunu nevinost i točnost u njegovom uredovnom radu. — Al se je to živo kosnulo njegove plemenite i poštene duše, jer bijaše poštenje samo, da proti njemu iztražuju ljudi, koji nemaju o poštenju ni pravoga pojma. K tomu nadodju spletke i klevete prigodom izbora, zatim sdruženje stranke narodne i unionističke i tako zvana »revidirana nagodba«; sve to je tako razpečalilo njegovo rodoljubivo srce, da se je pod zadnje vrieme okanio svakog javnog djelovanja, te se posvetio samo svomu gospodarstvu i samo kadikad razgovarao s prijatelji o nesretnoj

sudbini svoje domovine. Godine 1876. pane mu kap, u kojoj je bolesti živio svakim danom slabiji sve do svoga konca. Pečal duše s nezastužene krivde i nesreće narodnje pogoršavala mu i bol tiela, gledjuć, gdje se nekoč najveći protivnici i dušmani rukuju nad grobom Hrvatske

Za čudo će se gdje komu činiti, kako da takav muž, osim godine 1861., ne dodje nikada u sabor? U njega ne bijaše ni traga osobnoj ambiciji, već mu je pred očima lebdila samo sreća naroda, pa zato bi na upit: »zašto ne kandidira, kad ga narod toliko voli i želi imati svojim zastupnikom« — svojim prijateljem odgovorio: — Neka drugi, vještiji od mene govornici, rade u sabornici, a ja ću raditi vani. Čednost njegovu preko svake mjere karakte-

riše i ta okolnost, što nije mario, da su mu ostala vlastela zamjeravala, što se je tobož iznevjerio svom plemenitaškom stališu, te se sdužio s plebejci. Al on bijaše samo čovjek, mjereć cieniu čovjeka ne po pergameni zastarjele diplome, nego po osobnom značaju i vrlini. Riedak plemić u zagorskom plemstvu, koj se je otresao tih porodičnih predsuda, te shvatio pravu zadaću hrvatskog plemića, a ta je: ne stiditi se naroda, kog je članom, te smatrati sreću naroda i njegovo blagostanje svojom vlastitom srećom. Valja mi iztaći i ovaj posljednji karakteristični momenat pokojnikov: On se je naime prigodom čestih posjeta u svojoj bolesti znao izpričavati svojim prijateljem, uvidiv, da mu je doskora umrijeti; tako se dade tri dana prije smrti na kolicah izvesti u svoj cvjetnjak, pa

pogledav na okolo, izpriča se napokon svojoj domovini i cielomu svijetu, izustiv sasvim jasno posljednje rieči: — S bogom, sviete, s bogom!

Ako i jest Halper dobro poznat svojim suvremenikom, nije toliko mladjemu naraštaju, a kako je bio sa svake strane značajan i preriedkih vrlina muž, kako je znatno uticao u životna pitanja svog naroda, te bio među prvimi pobornici stranke prava, a u Zagorju njezinim najglavnijim i najmoćnijim zastupnikom, to je zavriedio, da mu se ime spominje širom ciele otačbine. Tko je dičan za života, tomu mora i u narodu biti slavna uspomena, a dičan bijaše punim pravom naš nezaboravni Eduard Halper, komu budi lahka hrvatska zemljica, koju je tolikim žarom ljubio od koljevke pa do groba.

I. R.

JURAJ DOBRILA

Teško je koji biskup došao u neuredjeniju biskupiju, nego li Dobrila u porečku. Njegov predšastnik Peteani razglašen je po-božnim, dielio je milostinju, bio je dobrčina. Ali on nije imao ni malo sposobnosti, da upravlja dobri, koja pripadaju porečkoj biskupiji i kojima se ona ima uzdržavati. Kažu, da je i srebrninu davao za milostinju, da nije za sobom ništa pustio: nu većinom bio je tomu kriv on sam, ili njegova ćud. Razdavao je sve, nu toga svega bilo je malo. Većinu posjeda biskupijskih dao je u najam gospodi porečkoj za neznatan novac. Nit ono, što si je pridržao, nije sam nadzirao, nit je bio sretan u izboru onih, koji su timi dobri upravljali. Najgore je prošao sa bjeguncem Sicilijancem. Učinio ga je porečkim kanonikom, uzeo ga u svoje dvorove, izručio mu upravu biskupijskih dobara. Lukavi Sicilijanac upoznao malo po malo slabinu biskupovu i upotrebljavao ju na svoju korist. Zapoviedao je on, a ne biskup. Nakupio si novaca i vratio se odkud je i došao. Druga slabina biskupa Peteani-a bila je gora od prve. Ni duhovne poslove nije obavljao kako valja. Nije poznao, nije mario, nije radio za veći dio svojega stada. Hrvatski ne samo da nije znao, nego njegovo srce nije ni čutilo za Hrvate, dapače ono im je bilo neprijazno. Sve, što su od njega imali, bila je sv. krizma. Tu je dielio, a i tu samo, jer je morao, težkim srcem. Kad je iz hrvatske župe dolazio u talijansku, uzdisao bi i klicao: Hvala ti Bože, što nisam među barbari, što sam među kršćani! A žalibože nije bio on jedini na stolici porečke biskupije, koji je Hrvate smatrao barbari, komu oni nisu bili ni kršćani. Ciela vrsta bila je takovih. Kad se pomisli, da ih je takovimi smatrala i svjetovna oblast, da ni jedna ni druga nije ništa učinila, da ih podigne, da im poboljša stanje, da im razsvietli um, oplemeni srce, da ih je jedna i druga smatrala potrebitim zlom: tad si možemo po prilici stvoriti pojam, kako bijaše Hrvatom. Bez ikakvih političkih prava, oni su bili i duševno posve zanemareni. Da ni ne spominjem posvemašnju nestašicu škola, oni su imali malo crkava, malo župa, malo svećenika. I oni, koji su bili, čutili su većinom

za Hrvate po prilici onako, kako i biskup. Odgojivani bijahu u Vidmu, na tudjinsku i mnogi tudjinci. Jedva su se štogod naučili hrvatski. Rieč božju ili nisu navieštali, ili su ju sastavlenu kojekako čitali sa propovjedaonice. Obavljali su lih izvanjsku službu, koja ne dopire do srca. Oni su služili, jer su tim služili svakdanji hljebac. Njihovo srce za sve je više čutilo, nego li za povjereno si stado.

U Gorici je nadbiskup. Pod njega kao takova spadaju biskupi tršćanski, porečki, krčki i ljubljanski. Kad jedan njih umre, ostali imadu pravo dati svoj glas za nasljednika mu. Posle smrti Peteanove glasovao je ljubljanski također za Dobrila. Zapitalo ga, zašto je to učinio? Barem jedan put da ima onaj zapušćeni puk biskupa, koj pozna njegov jezik, odgovori on. A evo, kako je pokojni Fran Kurelac pozdravio nješto kasnije iz Karlovca naimenovanje Dobrilino za biskupa porečko-puljskoga. »Velika mi je radost na srcu bila dočuvšu, da ste sio na stolicu Porečku. Ako ikada ikdē to je tamo trebalo dobrā pastira. Mnogo je one strane Vlah posmradio. Bud na kojega susēda mi se Slovinjani namērili: svaki nas i dere i guli. Poznaju ponekle Istru, prahrvatsku zemlju, nu mi se duša smije misleću na onaj radostni dan, kad Vaše lice ugledaju, te iz Vaših ustiu dočuju, kako je s našom sestricom Istarskom. Ne raduju se onomu, što mi povēdati budete, er to nemože biti nego žalostno, nu raduju se, što suditi mogu, da iz Vaših ustiu utēhu zaslišu, kako tu žalost po nastojanju Vašem u radost promēnit obmišljate . . .« I drugi i od drugud srdačno su pozdravili to naimenovanje, nadali se mnogu dobru od Dobrile, a on je i više učinio, nego li se je itko nadati mogao. Jedan bijaše, narod hrvatski one biskupije, koji se je teško čemu nadao: obumrla već u njemu svaka nada. On nije znao, ni tko je Dobrila, nit je pojmiio, da bi mu itko pomoći mogao. Nije dugo potrajalo vrijeme, te se je i on osvjedočio o protivnom. I u njeg je skoro prodro traćak nade, i njemu počele se nadimati grudi.

Od prvog početka nastojao je Dobrila, da uredi biskupska dobra, da poveća biskupske dohodke. Ljudi, videći posle nekoliko godina, što je u tom obziru učinio, izrazili se, da bi

on bolje uredio državne financije, nego li ijedan ministar. Porečke i druge gospode, uzimajuće u prijašnja vremena u najam biskupska dobra, dolazilo k njemu i govorilo mu: Ova sjenokoša, ovo polje, ovaj ribolov više mi je na kvar, nego na korist, nu znajuć, kako su slabi biskupovi dohodci, hoću ga i u napred držati uz onu odplatu, koju sam do sada davao. Kako su se presenetili, pak i razjedili, kad im je biskup posve mirno i kratko odgovarao: Ne ću, da kvarujete radi biskupa, upravljat ću sam tim dobrom. Pogledao je imanja, razvidio spise, na njih se odnoseće, i odlučio čim prije izplatiti dugove, kojih je takodjer bilo. U kratko, počeo je gospodariti umno, ni jedna mu nije izbjegla, svagdje je sam bio, za sve je znao. Dohodci su godimice rasli. Tisuću, dvie, jedva su iznašali pred njim, posle osam-najst godina njegova biskupovanja narasli su na šestnajst tisuća

Ne pomisli, da je to činio za sebe. Najmanje je na sebe potrošio. Prvih godina bio je siromašan. Jednom ostao je sa sama četiri forinta. Došla sestra, pitala ga novaca. — Za sada se strpi, dva forinta dat ću nekoj siroti, a dva si pridržajem za svaku moguću potrebu, odgovori joj brat. Za što je štedio i kako je živio, to nam i sam kaže. »Od bogabojećih nu siromašnih roditelja rođen, imao sam se za vrijeme nauka velikom nevoljom boriti. Došav do položaja, kad sam mogao razpolagati novcem od mojih biskupskih dohodaka, sjećah se velike nevolje, pretrpljene u mojoj mladosti, te mi postade zazoran svaki poveći i nepotrebitni trošak, čim je možda trpio i ugled mojega visokoga položaja. S druge strane imao sam u dvadeset i tri godine moje djelatnosti kao biskup odviše prigode viditi, kako je seljački puk u Istri skoro svuda strašno zanemaren, bez škole, bez svojih dušobrižnika i. t. d., za to scienio sam kurentne milostinje po mogućnosti ograničiti, da sakupim poveću svotu, kojom bi nećim trajnim pomogao pomilovanja vriednomu puku. Ovo sam pretpostavio kao izpričanje na česte proti meni podignute obtužbe.« To je uvod u pokus oporuke, sastavljene godine 1880., kako se iz samih tih rieči vidi. U drugom pokusu veli: »Istra je zemlja,

potrebna pomoći. Ona treba prije svega revnih dušobrižnika. S toga pušćam sve svoje za stipendije gimnazijalnim učenikom slavskoga porijekla u istarskom dielu tršćansko-koparske biskupije.« Kojekakvi obziri prouzročili su, te nije u konačnoj oporuci govorio tako odlučno i jasno

Čim je koliko toliko smogao, već je stao pošiljati na nauke mlade Hrvatiće iz svoje biskupije u hrvatske škole. U pučku školu najradje ih je slao u Kastav, u gimnaziju na Rieku. Ima danas njegovih gojenaca, vrijednih župnika u porečkoj biskupiji, ima i drugih. Nisu svi postali svećenici, kako je želio, al ih zato nije ni odsudio. Drago mu bilo, što su se izobrazili, a još draže bi mu bilo, da su svi ostali u Istri. Izrazio se je češće, da Istri treba izobraženih muževa u svih strukah.

Dječake za školu izabirao je većinom, obhadjajući biskupiju. I najmanje selo hotio je sam vidjeti. Često je putovao pjeske. Ljude ob ovom i onom propitkivao kao brat brata. Koliko li se doživljaja ne pripovieda u hrvatskom narodu porečko-puljske biskupije iz dobe njegova putovanja po njoj. Početkom nije taj narod skoro vjerovao, što je slušao i vidjao. Došao je u Sv. Vincenti. Izpitivao je djecu iz okolice, dakako hrvatski. Jedno mu se svidi, te ga upita: Bi li ti u školu? Ljudi okolo stojeći debelo su pogledali i zapitali: Zar bi i naša djeca mogla u školu? Biskup izvadi iz žepa svoju prvu poslanicu i dade ju čitati dječaku, znajući čitati. Dječak čitao je i onu točku poslanice, gdje se veli: Kad me je Njegovog Veličanstvo imenovalo biskupom, počastilo je mene i Vas, jer Vam je dalo za pastira čovjeka, koj iz Vaše sredine potiče. Čudeć se radovali ljudi, da ima tiskanica i u njihovom jeziku, da mogu i njihova djeca u školu, i klicali upravo: To je naš čovjek! Obilazeć biskupiju, dieleć sv. krizmu, propoviedajući Hrvatima hrvatski, izpitujući hrvatski, on ih je neizravno i osvješćivao kao Hrvate. Za tih svojih putovanja razvidio je, koja je gdje potreba, i nastojao čim prije odstraniti ju. Sagradio crkvu, popravio ju ili pribavio joj štogod. Poslao svećenika, gradio mu kuću.

Tako je medju ostalim sagradio župnički stan u Žbandaju, crkvu i stan za svećenika u Juršićih. U ovo posljednje selo namjestio je svećenika, koj i školu drži. Nemogav poslati svećenika svakamo, kamo je želio, nadomješćivao ga je sam, koliko je mogao. Sam je hodio dulje vremena svake nedelje i blagdane obavljati službu božju u Žbandaj, pak i u Fontanu.

Nego, tko bi nabrojio sva dobročinstva, koja je učinio u biskupiji porečko-puljskoj? I zapuščajući ju godine 1875., darovao je 20.000 forinti u državnih obveznicah za podpore djakom njezinim. Baš ovih dana razpisane su te stipendije. Pravo na nje imadu djeca slavskih roditelja, rođena ne u gradovih nit trgovih, polazeća koju austrijsku ili ugarsku gimnaziju il realku, na kojoj je bar za Hrvate obvezatan hrvatski jezik.

Postavši biskupom tršćansko-koparskim, on je i sad neumorno radio, putovao po biskupiji, izpitivao potreboće i zadovoljivao im. Rado je osobito dielio knjige nabožnoga i domoljubnoga sadržaja. Uvidiv i u novoj si biskupiji

veliku nestašicu svećenika, njegova je glavna briga bila ustrojiti dječacko sjemenište, u kojem bi se uzdržavala djeca, polazeća gimnaziju i kaneća postati svećenici. U tu svrhu položio 40.000 forinti svojih i sabrao ih bar još toliko. Kojekakve zadjevice, imenito radi siela toga sjemeništa, bile su uzrokom, da nije sabrao i više. Za čim je najviše težio zadnjih godina svojega življenja, nije mogao u život zvesti. Novce, koje je bio nakanio dati za sjemenište, odlučio je za stipendije. Za nje ostavio i sve drugo svoje imanje, osim onoga, što je odredio za stipendije svojim rođakom, nešto malo, što je ostavio nekim tih, pa siromakom u Trstu, Kopru, Poreču i Tinjanu, kao takodjer društvu Svetojeronimskom. Sva svota za te stipendije iznosi blizu 100.000 forinti. Urediti stipendijalnu zakladu imadu ovršitelji njegove oporuke, kakovimi je bio imenovao Strka, Flega i Ujčića, mjesto kojega, umrvšega prije biskupa, izabrali su prvi Šusta. Oni imadu i ustmenih naputaka glede te uredbe. Pravo podieljivati te stipendije imade tršćansko-koparski biskup sa kapitulom. Pravo uživati ih imadu gimnazijalci, rođeni u biskupiji tršćansko-koparskoj. Na prvom mjestu moraju se u obzir uzeti učeći mladići iz sudačkih kotara pazinskoga, buzetskoga, volovskoga, osobito pako podgradskoga. Tako je eto promienio ono, što je bio u jednom pokušaju oporuke napisao. Mjesto dječaci hrvatskoga porijekla, dječaci spomenutih četiriju kotara. Najzapušćeniji je podgradski, s toga je na prvo mjesto postavljen. Zapušćen je narod i u drugih trih, u jednom možda još više, s toga se ima na nje uzeti osobiti obzir. Od svih četirih ima šaćica Talijana u buzetskom i po koji potalijančenik ili došljak u pazinskom i voloskom. Drugi su svi Hrvati. Na nje je osobito mislio, kad je oporuku gradio. Škoda, što ih nije izrično spomenuo. Ufam se, da ovršitelji imadu i u tom obziru ustmenih naputaka.

Svu veliku svotu novaca, sakupljenu umnom upravom biskupskih dobara i štedljivim načinom življenja, opredielio je Dobrila za odgoj muževa, koji bi podigli imenito hrvatski narod Istre iz potištena stanja, u kojem se nalazi, koji bi mu pomogli tvorno i koji bi ga prosvietili duševno. On je ipak i neposredno uzradio za duševnu prosvjetu toga naroda. Kao ravnatelj sjemeništa u Trstu napisao je i još godine 1854. za prvi put tiskao molitvenu knjigu: »Otče budi volja tvoja.« Kasnije izdao ju je nekoliko puta popraavljenju i povećanu, te djelomično s dodatkom za mornare. Malo je knjiga medju narodom tako razšireno, kao što je ta Dobrilina medju hrvatskim narodom Istre. — Hrvatica i Hrvat Istre, znajući čitati, ima ju za stalno. Ona je vierna družica istarskih seljaka i seljakinja i uzdana pratilica istarskih mornara. Prvi se iz nje Bogu mole kod svete mise, u nju poviruju, pjevajući litanije, iz nje se mole kod umirajućih, u njoj nalaze molitve u raznih nezgodah, da, iz nje se mnoge djevojčice, ne imajući prilike ići u školu, nedeljom i blagdanom uče čitati, jer je sramota ne imati te knjige u crkvi i ne znati bar »na njoj« čitati. Drugi, mlateć more po svih stranah svieta, do siede si starosti ne zaboravljaju ni vjere otaca svojih ni jezika, a »Otče budi

volja tvoja« jest ona, kojoj se kriepu u vjeri, ona uz Kačićeve pjesme, kojom si blaže srca milinom materinskoga jezika za mirnih ura svog trudnog življenja. Ta knjiga i njegove poslanice, uvijek za puk priredjene, jesu tiskana duševna ostavština Dobrilina. U rukopisu našao se je posle smrti molitvenik za djecu i opis, ne gotov, sabora vatikanskoga, hrvatski pisan.

Kakav je bio znalac hrvatskoga jezika, nek govori pokojni Fran Kurelac. Danom 7. kolovoza godine 1854. piše on iz Opatije Dobrili: Mnogo častni i mnogo učeni gospodine!

Prohode Opatijom svrnuh se k gospodinu Ujčiću i tuj se namćrih na knjižicu, čto ju Vi ovoga lěta u Trstu štampaste. Imao sam uza se Ivana Fiamina, učenika moga mnogo pohvaljivā, koji sada iz Bečkoga Pazmaneuma kući se vratio, te nas dvoje uzesmo probirati pomenutu knjižicu. Premda Vas dobar glas preticaše, itako se začudih nada tim, kako Vam je jezik gladak, pravilan i razumljiv; začudih se tim većma, čto današnja Istria nije ona ista, kojom bijaše za Stěpana Consula ni za Frane Glavinića. Vaša je knjižica moje obumrlo ufanje opet uzkrsnula te se tvrdo nadam, da po Vašem priměru i med Istrijanci ono lěpo slovinsko slovo opet ožive, koje bi zlosini rado lopatom pogrebsti i zagrnuti. Da ste Vi, hvaljeno i počtovano lice! otu knjigu onako napisali, kaošto uz mogu ljudi osrednje ruke — lěpo Vam na počtenū trudu zahvalih, ali besěde više ne-progovorih (er čto misli tonuti na vrhu neostā), ali zagledav ja u Vaše pomnjive ruke pero, koje duboko ore, pero koje lěpo vozi — usudjuju se, prečastni gospodine! s naměrom našega napredka i uspěha slovinskoga neke moje misli pred Vaše izvesti tim slobodnije, čto mi je g. Bačevski lani napomenuo, da se Vi rado s drugimi glede našega jezika pogovarate i tom prilikom dobrū světu (Rat) uha nezatvarate. Ove molitve tako dobro pisane nemogu, da nebudu još koji put preštampane i zato Vas iskreno molju i zaklinju, da Vi ovu moju današnju Aristarhiu u zlo neupišete, nego onoliko iz nje u drugu štampu prenesete, koliko se Vam uzvidi, jer ja nisam tako bez obraza, da se komu za učitelja nametjem, nego sam prijatelj svakomu učenomu Slovincu, te sam rad, da od sada više u dogovoru činimo, nego smo do sad činili. Sad prelazim na poduzeto dělo, te Vam na drugoj strani ono napominju, čto mi se bud pogrešno bud čim boljim zaměnivo čini. Za sad se pišu Vaš iskreni počtovatelj, koji se nada, da ovaj dopis bez od-pisa neostane.

Frane Kurelac, bivši učitelj naroda i lat. jezika.

Tomu sledi »Aristarhia«, kojom vrlo karakteristično označuje nekoje pogreške u biskupovom djelcu. Donosimo ju u književnosti ovoga svezka. Ured.

Ako je već tada, godine 1854., Dobrila takovu svjedočbu dobio od Kurelca, kakovu bi bio istom kasnije! On je dnevice u jeziku napredovao, on ga je gojio i proučavao skoro jedino medju narodom. Sam je ponosno i zadovoljno spominjao zadnjih godina svoga življenja, kako je hrvatski jezik u zadnjih desetljećih krasno napredovao, a skoro se je

stidio pisanja svojih prvih poslanica. Bio je purista i u riečih i u slogu. Ništa tudjega u jeziku nije snašao. Govoreć s Hrvatom on bi sve opazio i najčešće izpravio. A imao je i šta, i još bi imao svim nam odgojenim doista djelomično ili većinom iz knjiga hrvatskih po riečih, al ne po duhu jezika.

* * *

Stasa bio je pokojnik osrednjega. Prema stasu bio je širokasta lica i plećiju. Sam se je hvalio svojom zdravom korenikom. Dugo vremena mučila ga je bolest na jetrih, a k toj se je pridružila zadnje vrieme i vodenica. Pred Božićem bilo mu veoma zlo. Liečnici bili su izgubili svaku nadu. Po crkvah se je za nj molilo. Njim obljubljenе osobe nastojale oko njega po ciele noći. Izpovjednik trsio se natuknuti mu iz daleka, da bi ga pomazao svetim uljem. Dobrila ga je razumio i šaljivo mu primetnuo po pravu istarsku: — Aj vero, do toga još nismo došli, moja je narav jaka! — Toj njegovoj jakoj naravi pak i velikoj uztrpljivosti pripisivali su liečnici, što se je prilično dugo uzdržao pri težkih dviju, dà triju bolesti. Sami su se čudili, kad je o Božiću bio toliko ojačao, da je i misi prisustvovao. Nu to bijaše kratak tračak u sjaju njegova življenja. On je iznova obolio i izdahnuo dne 13. siečnja u večer

Njegova bolest na jetrih bila je svakako uzrokom, što je često bio mučaljiv, nevoljan, natmuren. Lanjske godine bio je radi te bolesti išao u Karlove vari. Bio je s njim i drugi, ponekle bolujući na istoj bolesti. Često mu je bila pokora boraviti dane i ure s Dobrilom, premda ga je neizmjerно ljubio. Sjedeć zajedno, reče mu jednoč: — Prošetat ću se malko. — A hodte, hodte, odgovori mu Dobrila, s vami i bez vas meni je svejedno. Slična doživili su mnogo oni, koji su s njim živili. A i svećenici po biskupiji nisu s njim uvijek najbolje prolazili. Nu tu nije bila uzrokom toliko ta njegova natmurenost, koliko želja, da svaki svećenik točno obavlja svoje dužnosti. Znao je pohvaliti marljive, radine i točno vršeće svoju dužnost, ali i koriti svaki nedostatak, manu, netočnost, nemarnost, često bezobzirno, pred ljudmi. Tim je škodio i samu ugledu svećeničkomu, a to je takodje uzrok, zašto ga nisu ljubili neki svećenici. Dapače, prilično obćenito bijaše mnijenje, da Dobrilu oni ljube, kojim on nije biskup. Neki su ga možda i s toga manje štovali, što je priprosto živio. On sam spominje svoju priprostost, a potvrđuju ju mnogi doživljaji. Evo samo nekih. Došao je na Rieku i odsio u gostioni. Kapucini, imajući ga veoma rado, dočuli to. Brže bolje došli u gostionu, popitali se za biskupa Dobrilu. — Ne ima ovdje nikakva biskupa, ima samo neki prosti pop, odgovorilo im. On

se nije ni prijavio kao biskup. Kad je na Trsatu htio misit i kad su ga zapitali, tko je on, odgovorio bi: — A istarski pop! Takovim bio je i obučen skoro uvijek na putu. Vraćajući se iz Karlovič vari putovao je u željezničkom vozu i sa nekim Niemcem. Videć ovaj pred sobom svećenike i saznajući, da su iz tršćanske biskupije, navrnuo je razgovor s Dobrilom — o Dobrili. Pitao ga je koje šta o njem i hvalio ga, a Dobrila sve mu je odgovarao, kao da to nije. Njegov pratilac morao se obrnuti na stranu, pucao je od smieha i zapitao ga, kad ih Niemac ostavio: — A što biste bili, da je stao kudit Dobrilu? — Pomogao bi mu, odgovori on. —

Njegovo svakdanje jelo bilo je juha, meso i komadićac pečenja, što je zalievao sa raz-

STOJAN KOVAČEVIĆ

vodnjenim vinom. Oglašivajući, da će razgledati biskupiju, naročito je župnikom nalagao pripravljati samo najpotrebitije. Nije htio, da bude biskupov posjet »tuča« za župnike. Njegova soba, u kojoj je boravio dane, imala je ono pokućstvo, koje si je bio priskrbio kao kapelan u Sv. Antunu novom, sve do smrti. Zabranio je svaki sjaj kod pogreba, izrazio je želju, da bude pokopan među ostalimi svećenicima, gdje da mu se postavi samo prosti kamen sa nadpisom. Bio je u obće neprijatelj veličja. Želio je živiti, koliko bijaše moguće, nepoznat. A radio je neumorno.

Bivši zadnji put u Kalovih varih, već dosta bolestan, on je svaki dan pisma primao i na njih odgovarao, kao što je to uvijek činio. Ni

najmanje nije se učinilo bez njegova znanja. Radovao se je, kad je šta dobra čuo ili čitao, a jadikovao, kad mu se je što zla dojavilo. I kad se je ono o Božiću bio hipno oporavio, on je već počeo dopisivati. Bio je od onih, koji manje govore, a više rade, i želio je, da tako čine i drugi, njemu povjereni. — Radite neumorno, imat ćete kad počivati u grobu, govorio je svojim pitomcem, bivši ravnatelj, i svojim svećenikom, bivši biskup.

Što ga je uza to osobito resilo, bio je stalan značaj. I njegovi najljući neprijatelji, koji su rovali pod njim, govorili i pisali proti njemu, ožuhčivali mu život, gdje god su mogli, nikad mu nikakva znaka štovanja izkazali, štovali su u njem stalan značaj. — Ja ne ću krenuti vjerom u Boga, viernošću prema vladaru, ljubavju za narod, njegove su rieči, proti kojim se nije nikad ogriješio u svojem življenju.

* * *

Ta njegova ljubav bila je osobito, što mu je pribavila mnozinu neprijatelja. Talijani Istre, videći, kako se hrvatski narod u njoj diže sudjelovanjem Dobrilinim, mrzili su ga do skrajnosti. Ta ljubav glavno je, što mu se je spočitavalo, rad česa mu se prigovaralo. Preveć je ljubio narod, iz koga je proizašao. Kao da se može preveć ljubiti svoj narod! Nego čujmo, kako ga je blago opravdao govornik osmrtnog mu govora, pred mnogobrojnim izabranim slušateljstvom.

»Da sastanete dvie osobe, proscće vas milostinju, jednu razdrapanu i gladnu, a drugu liepo obučenu i dobro nahranjenu: kojoj bi se smilovali?« — »Majka ima dvoje djece, jedno malo, a drugo jako bolestno. Ona ne će prvo zapustiti, al će se više brinuti za drugo.« Govornik je samo to rekao i nije dalje tumačio. Slušatelji su ga razumili. Razdrapanu i gladnu osobu, jako bolestno diete, to je hrvatski narod u Istri. Ono drugo su Talijani. Za prvi je osobito radio, al nije nit ovih zapuščao, a kamo li mrzio. — Bog mi je svjedok, da ih ne mrzim; ako sam više

radio za Hrvate, nego za njih, jedini je uzrok, jer su potrebitiji, nego li oni, govorio je zadnjih dana življenja svomu pouzdaniku.

Inače bijaše štovan i cienjen i ljubljen.

Car ga je od prvoga hipa, što ga je upoznao, u velike cienio. Rado ga je imenovao biskupom tršćansko-koparskim. Odlikovao ga vitežkim redom željezne krune drugoga reda. Već s toga, što ga je car cienio, cienili su ga i njegovi namjestnici u Trstu. Jedan je početkom malo mario za njega. Ni posjetio ga nije, kad je prvi put došao u Poreč. Došavšeg u Beč zapitao car: — Što radi moj Dobrila? Namjestnik bio malko smeten, a vrativ se u Trst, navlaš je išao u Poreč, da posjeti Dobrilu.

Narod ga je ljubio, skoro obožavao, govoreći: To je *naš* biskup.

Sprovod mu je bio upravo veličanstven. Zastupane bile sve oblasti, i građanske i vojničke, da, došli su i njihovi načelnici sa svimi znamenitim podređenici. Na stotine bilo svećenika iz Trsta i okolice, iz drugih krajeva biskupije, iz biskupija porečke, goričke, ljubljanske, senjske. Na čelu im bio porečki biskup Glavina. Osim toga bilo je zastupnika u većem ili manjem broju skoro svih tršćanskih društva i zavoda, bijahu zastupnici društva Svetojeronimskoga i Matice hrvatske, bio je dr. Dinko Vitezić, velik prijatelj pokojnikov, bilo je izaslanstva pojedinih istarskih občina i škola, bilo je liepo čislo rodjaka Dobrilinih. Mnoge hrvatske družbe poslale su vience. Sa raznih strana hrvatske domovine došle su pismene ili brzojavne tužaljke. »Hrvatska Istra u crno se zavi«,

plače čestiti A. K. u pjesmi tužaljki na grobu Dobrilinu, kakvu pjesmu napravilo je i društvo Svetojeronimsko i razdavalo ju u posebnih otisih.

U večer na dan pogreba, ponukom dr. Vitezića, sastali su se mnogi Hrvati. Znajući, da bi sjajan spomenik bio proti naročito izraženoj želji pokojnikovoj, a htijući mu se ipak nekako odužiti, ovjekovječiti ga i sa svoje strane, odlučili su: kovati medalje sa likom Dobrilinim, srebrene i mjedene; napraviti njegovu sliku, na kojoj po stranah zabilježiti glavne crte iz života mu, pak ih dieliti među narod i prirediti životopis mu u posebnoj knjižici.

Dan iza pogreba došao sam u sobu, u kojoj je Dobrila boravio svoje neslužbene ure, u kojoj je i umro. Neko osobito bolno čuvstvo obladalo me. Iz očiju briznule mi suze. Prijatelj,

sav njimi orošen, jedva mi reče: — To ti bijaše njegovo boravište. Sve, što u njoj vidiš, kupio je bivši još kapelanom. Kasnije nije ništa promienio, ništa si dobio. A što sam tu vidio? Postelju, uz nju pisači stol, na njemu pult za pisanje stojeć. U uglu mala knjižnica. Na malenom stolčiću još manje zrcalo. Stari naslonjač i dvie stolice. Na zidovih slike Isukrsta i majke božje; sličice Dobrilinoga predšastnika Legata, kanonika Gajdeka i baruna Pina. I to je sve. Težkim srcem ostavljao sam tu sobicu. Sva sam se obraćao. Moje oko još je nešto tražilo. Moralo se je zadovoljiti sa sličicom, koju sam tom prilikom dobio i koju povećanu doniela je »Hrvatska vila«. Gledajući u nju, gvvorio sam si: — Ova soba te može zaboraviti, al te ne će zaboraviti Hrvati Istre; za njih ti nisi umro, u njihovih srcih živiti ćeš do vieka!

V. S.

Kuća Stojana Kovačevića

ČOVJEK I PRIRODA

Napisao Vlado Kolarović

V

Ali ako nam se ne pričinja svuda očevitim, kao što u Holandiji, prizor stvaranja zemlje rukom čovjeka, nije stoga manje realna i neumoljiva nužda njegova djela. Udjite u prvo polje, uzmite šaku zemlje: ne ima ni jednog zrnca, koje ju sastavlja, a da ga čovjek ne bi bio upitomio, razdrobio, tisuć put obradio motikom ili plugom; ne ima ni jednog, koje čovjek ne bi bio nakvasio svojim znojem, otustio svojom krvi i svojom puti. Tisuće i tisuće radnika izmieniše se tečajem vjekova usred močvara, među kamenjem i kobnim šumskim raščem: s koliko je puta, veli neki pjesnik, sin,

odbrazdiv brazdu, ne znajući zapeo željezom o kosti svoga otca!

Gdje su ti darovi prirode? Na što se dadu svesti poklonjena bogatstva, kojima ona obdariva čovjeka? Da, dvie su prirode pred čovjekom, rekao je izvrstno F. Ferrara, jedna neovisna, samonikla, divlja; druga robska, izradjena, upitomljena: prva ne daje van trnje, žilavo korenje, sirtiku, voće, drobno i oporo; samo iz druge probija žito, kojim se čovjek hrani, ciepljena voćka, slatno voće, obilna lukovica probija iz zemlje, koju je čovjek jur oblio svojim plodonosnim znojem. Priroda bijaše stvorila močvare: čovjek učini vrtove. Gdje

je ona sgrnula zrnasti piesak, čovjek uvede vapno; gdje bijaše neprobitna krečara, čovjek uvede piesak. Drugdje pako kremikom, glincem, kredom, pepelom, glibom, nedovršenu tlu priroda nova počela. Pjeskovite ravnice pokriše se usljed zalievanja zelenilom, žuta i sbijena glina posta prhkom crnicom, vlažna i ledena polja budu posušena.

Gdjekad si je čovjek sam stvorio čitavo zemljište: primjer nas je Holandije jur naučio. U okolica velikih gradova, u naših vrtovih nestalo je prvotnog zemljišta pod čestim vrstami organskih ostataka; a kadkad, i u nas imade primjera, bje lomno stienje, koje morade čo-

vjek pokriti zemljom, onamo naporno prenešenom. Kad se i ne radi o radnji tako historijski vidivoj, imade uvijek kakva, koja svakdanjemu oku izbjegne i koju mora da zna otkriti gospodarstvena razsudnost. Ako se ne mora baš nadoknaditi zemljište, a ono treba jamačno prosuditi dobrotu mu i pripremiti sva sredstva, kojimi se može na praktičan način poboljšati i zakloniti čovjeka od pogibelji, koje pripravlja zasedu plodu njegove radnje. Slap ili vjetar, rosa ili kiša i sunce nisu tezakovo djelo; al on je, koji izabra onaj komad zemljišta, koji zatvori s jedne, a otvori s druge strane, koji mu načini obronak i koji ga pripravi na takav način, da primi dobročinstva onih sila, a da odvрати zle učinke. Odista, on ne može predvidjeti, koga će dana kišiti; al predvidi i učini, koliko je nužno, da pripomogne svoju radnju, kad stane padati kiša. Zemlja jednom riečju, završiti ću sa Ferrarom, sa svimi stvorovi, jest zapreka, prije nego li postane sredstvom; treba ju shrvati i podjarmiti: alma parens, kojoj se klanja, nije van stara naša neprijateljica, preobrativša se postupice u našu robkinju.

VI

Al kako je čovjek ukrotio tu staru neprijateljicu? Kojim je oružjem bio svoje prve bitke? Kako je održao svoje prve pobjede? Na kakav ih je način učinio trajnimi i uspješnimi? Eto, što valja da izpitamo.

Nam, kojim je posle tog pregleda pukao

prizor divno obradjenih polja; nam, koji vidimo, kako se upotrebljuju najsavršeniji proizvodi ljudskog obrta za obradjivanje zemlje, sabiru plodovi, preobrazuju i prenašaju, jedva je jedvice pojmljivo predstaviti si zapreke, koje je čovjek morao svladati, da dotjera poljodjelstvo do tog stupnja, u kojem je sada; nam je teško i naslutiti, kakovim se nespretnim orudjem morao on poslužiti prije, nego se je dostao željeznih ratila i moćnih strojeva, kojimi uz toli malo napora postizava stostruki uspjeh.

Al zaronimo duboko u najgušću tamu prošlosti. Kakav nam se pruža prizor?

Čovjek, ili bolje rekuć ljudska životinja, obilazi skitajući se zemlju, na kojoj nije još ostavio ni traga svoje vlasti. Traži zaklona u špiljah; živi u neprestanoj borbi sa divljom zvjeradi, s kojom dieli kraljevstvo surove prirode. Ne zna rabiti vatru; oružje i sprave su neudjelane kamene sikire, grubi batovi, zaoštrio je svoje strielice šiljastim rtom; ovim se oružjem brani proti zvjeradi i ubija ju, da se prehrani njezinim mesom.

Takva bje sudbina tih prvenjaka: takvo stanje, od koga podjoše, da se podignu malo po malo do one uljudbe, koja nas sada okružuje svojim čudesi. Al koliko faza moradoše proći! Kako sporo moradoše stupati u svom mučnom hodu!

Poviest nas uči, a iskustvo nam potvrđuje, da čovjek svuda započinje lovačkim životom:

i danas još svi oni narodi, koji su ostali u djetinstvu, ne traže obstanka drugdje, van u lovu i ribolovu. Tako se sbiva u nutrašnjosti Australije, kano i u Novoj Selandiji; tako čine mnogi narodi središnje Afrike, tako razštrkani i riedki narodi stožernih prediela.

Al lov i ribolov nedostatni su, a da pruže čovjeku sredstva redovita i trajna obstanka. Nekoji narodi, bud s lienosti, bud sa živinske neukosti, ne znaju odlučiti se, da se tomu otmu; ostajuć lovci i ribari živu biedan i nestalan život. A drugi, poduzetniji, skrbe se i za sutra, stupaju korak napred; proizvodom lova i ribolova pridružuju one pastirskoga obrta. Obskrbljuju se mliekom i mesom svojih upitmljenih životinja, a kože njihove rabe im za šatore i odjeću. Tako je pastirkim životom učinjen već znatan napredak.

Al dostaje li taj obrt, da se osigura miran život? Ne. Lovcu kano i pastiru potrebna je veoma prostrana okolica: odatle nastavak nomadskog života, neizvjestnost vlastništva. Proračunalo se je, da tisuću hektara neobradjene zemlje ne pruža jednoj lovačkoj zadrugi toliko sredstva za obstanak, koliko joj daje samo pol hektara obradjene zemlje.

Hoće li dakle čovjek, da imade stalno, od čega da živi, da bude bezbiedan sutrašnjega dana, to mora da korakne napred, mora obrađivati zemlju i dobivati relovitih i neprestanih proizvoda. Kako će postupati?

(Sliedi)

LISTAK

KNJIŽEVNOST

— **Aristarhia.** Pokojni Fran Kurelac bijaše čovjek osobite vrsti. To dokazuje sav mu život, to dokazuju njegova djela. I kako drugdje, tako bijaše osebujan i u kritici, kako se vidi eto i iz ove »Aristarhije«, kojom je na svoj koreniti način iztaknuo nekolike pogreške u Dobrilinu molitveniku »Otče budi volja tvoja.« Donašamo točan prepis iz vlastita mu rukopisa:

Bolje je *zastuga* nego *zaslužnje*, *trepet* nego *treptenje*, *stvor* nego *stvorenje*, *nedostatak* nego *pomajkanje*, *odkup* nego *odkupljenje*, *govor* nego *govorenje*, *osvada* nego *osvajanje*, *porod* nego *porodjenje*, *požuda* nego *poželjenje*, *poprava* nego *poboljšanje*.

Bolje je: *Poklon* Isusu po mudracih nego *poklonjenje* Isusa po mudracih.

Bolje je: *čut* nego *čučenstvo* i *čučenje*.

Bolje je: *proročastvo*, *veličastvo* nego *proročanstvo*, *veličanstvo*.

Bolje je: *dogodjaj* nego *dogadjaj*.

Bolje je: *iz svega srca* ili *sa svim srcem* nego *svesrčno*.

Bolje je: *nepremorem* nego *neprimorem*.

Bolje je: *ponizno* nego *ponižno*.

Bolje je: *živo* nego *živahno* (etwas lebhaft).

Bolje pisati *tj* nego *i* n. pr. *dopuštenje*, *navješćivati*, *krštenje*, *pribivalište*, *obetjanje*, *odproštenje* itd.

Bolje je: *skrbij* nego *skrbih*, *milostij* nego *milostih* etc. (u. gen. pl.)

Bolje je: *nad* *nebesi* nego *vrhu* *nebesih*.

Bolje je: *odmah* nego *valje* (die Weile).

Bolje je: *mučno* nego *komoć*.

Nije dobro: Ali zato ću sada tim većom goručnošću ljubiti tebe. Bolje je: Ali zato ću te sada tim većim žarom ljubiti.

Bolje je: *tko te nebi ljubio* nego *tko da te* etc.

Bolje je: *Daj mi da te sve to više ljubim* nego *Daj mi tebe sve to više ljubiti*.

Bolje je: *jokati* nego *jokati se* (Carniolismus).

Bolje je: *s ljubavi za nas*, nego *iz ljubavi do nas*.

Bolje je: *nerazdruži od tvoje ljubavi* nego *s tvojom ljubavju*.

Bolje je: *rugota* nego *ružnost*.

Bolje je: *poglavića je dužnost*, nego: je jedna od poglavitih dužn. ili: *spada, ide* med poglavite dužnosti* takodjer je dobro.

Bolje je: Prem da te tēlesnima očima gledati nemožem; ili prem da tēlesnima očima gledat te nemožem, nego: premda tēlesnima očima te gledat nemožem. (To naš jezik nikako nedopušta.)

Bolje je: Ti si gospodine! dovršio, nego: Ti gospodine! si dovršio (Grēh tako grdan kao predjašnji).

Bolje je: *mlačnost* nego *mljačnost*.

Grēšno je: *niz lica svojih*, nego treba: *niz lica svoja*.

Grēšno je: *da tebi omrzim*, nego treba: *da tebi omrzmem*.

Grēšno je: *nadnjenjo*, nego treba *nadnuto*.

Grēšno je: *spomenimo* (praes. pl.) nego treba *spomenemo* (ako nije štampa pogrešila).

Grēšno je na strani 120. (na koncu) *prestrašim i prepadem*, nego treba: *strašim i prepadam*.

Grēšno je: *pokoru od svih grēhah*, nego treba: *za sve grēhe*.

Grēšno je: *svukuju* nego treba *svlače*.

Najgrēšnije pako *od svega je genit. na ah u pl.*

Najpohvalnije pako *da svudaj pišete* ž, bilo dugo ili kratko.

— **Accademia Adamo Mickievicz di Storia e Letteratura Polacca e Slava.** Biti će tomu dvie godine, što su pod ovim naslovom profesori i djaci sveučilišta u Bologni ustrojili društvo, koje ima zadaću: proučavati i širiti poviest i književnost svih Slavena, osobito Poljaka. Ime nosi po slavnom poljskom pjesniku za to, jer se je i on nekoč junački borio za slobodu Italije. Društvo je nastalo potaknućem prof. Dinka Santagate, te imalo do sada liepih rezultata. Toj akademiji mora se zahvaliti, što je ministar prosvjete naredio, da se na sveučilištu u Bologni predaje književnost slavenska i poljska, te je pače i sam smatrao vriednim upisati se medju članove akademije. Začastni predsjednik jest Commendatore Cesare Correnti, izvrstan književnik i odličan muž Italije. Akademija drži nedeljne sjednice, gdje je govor o svih slavenskih literaturah, izdaje radnje svojih članova, pa i one, što dolaze izvan otačbine, skuplja djela i publikacije, što govore o Slavenih, te ih preporučuje javnim knjižnicam, prevadja na talijanski znamenitija slavenska djela, traži prevode slavenskih djela po knjižnicah kraljevine, a osobitu pažnju posvećuje listinam i kronikam, te ih prešampava.

Kako je naša literatura malo poznata u tudjem svijetu, bila bi upravo dužnost svakog hrvatskog pisca, da toj akademiji pošalje svoja djela. Drago mi je, što mogu javiti, da će

Matica hrvatska, kao svagdje, i tuj učiniti prvi korak. Ugledala se u nju i druga društva. Ja sam po želji predsjednika akademije poslao u Bolognu razpravicu o našem sveučilištu, a u pismu, što sam ga dobio pred nekoliko dana, čudi se prof. Santagata, da su Hrvati u toli kratko vrijeme i sa tako malo sredstava na polju prosvjete toliko napredovali. Šaljimo dakle akademiji Mieckievicz sve, što imamo pisana o Hrvatih, da našem slavnemu imenu pribavimo čast i poštovanje pred celim svijetom, a naročito u Italiji, gdje su ga toliko ponizili naši ugnjetači.

D. Bego

— **Hrvatska.** Knjiga za godinu 1881. Napisala i izdala ju hrvatska mladost stranke prava. Sa slikom Vjekoslava Bacha.

Sadržaj je sljedeći:

Ljetopisi akademčkih društva: »Hrvatske« u Gradcu, »Hrvatske lire« u Zagrebu i »Hrvata« u Pragu.

Pjesama do 40.

Pripoviedke: Ada, O Martinju, Hrvoj, Liepa Mare, Krajiškinje (Seoska gospodjica i Oklada). Jedan dan.

Priče: Lahorčeve pripoviesti, Prevarena ljubica, Otačbina najmilija ljubav.

Pouka: Vjekoslav Bach, Pogled na razvitak ruskog društva i literature, Volga i Kama.

Suradnici su sljedeći:

Bradić Pavao, Devčić Virgil, Durbešić Ljubica, Gjurgjević Nikola, Harambašić August, Horvat Josipa, Hranilović Jovan, Karlović Anka, Knivald Eugen, Kokotović Nikola, Kolarović Vlado, Milaković Josip, Milarov Ilija, Operman Dragutin, Ostojić Ivan, Stambuk Ivan, Tentor Ante, Vinković Božo.

— **Pjesme Andrije Palmovića** izdati će pjesnikov pobratim g. Fran Folnegović, te je nedavno u »Vienču« hrvatsko občinstvo pozvao na predplatu te knjige. Cijeli dobitak namijenjen je spomeniku, koji bi se imao staviti na pjesnikov grob. Cijena još nije označena, ali ne će biti veća od 1 for., a knjiga će izaći zajedno sa izdanjem knjiga Matičinih. Predbrojbu prima dionička tiskara, uredništvo »Vienca« i sam g. Fran Folnegović u Zagrebu.

UMJETNOST

— **Iz hrvatskog Primorja.** Romanca u Fismolu, za gusle i glasovir 4. listopada 1876. glasbotvorio Franjo Krežma. U ovom svezku donasmo tu poveću skladbu toli rano premišljenog mladog umjetnika, koj bi danas sutra bio doista na diku hrvatskoj glasbenoj umjetnosti. — Pokojnik rodio se u Osieku 2. rujna 1862., a umro u Frankfurtu na Majni 15. lipnja 1881.

— **Slike E. Novaka** bile su nedavno izložene u akademičkoj palači u Zagrebu. Slike su uljene, njih osamnajst na broju. Prikazuju razne sgrade, prediele, morske oluje, pećine, šume, i krasnu partiju iz Maksimira. Zagrebački dnevnik izraziše se o njih vrlo povoljno.

— **Kosovka djevojka.** Domaća trgovina s umjetninami gg. Kočonde i Nikolića u Zagrebu dala je s uljenimi bojama pomnožati tu sliku hrvatskog slikara g. Kikereca, a otisak je izradjen toli dobro, da se ne može bolje poželjeti. Motiv je iz narodne pjesme: Kosovka djevojka okrepljuje rujnim vinom ranjena junaka Pavla Orlovića, a izradjena je po umjet-

niku toli divno, da se iz nje živo iztiče misao narodnog pjesnika. Valjalo bi, da sliku naruči svaka hrvatska obitelj, jer se i onako svagdje, a naročito u tome, preveć kitimo tudjim perjem.

NAŠE SLIKE

— **Mihajlo Dimitrijević Skobelev.** Već zadnji rusko-turski rat upoznao je cijeli svijet s tim neustrašivim junakom, a danas je njegovo ime milo i drago svakom Slavenu, odkako se je muževnom riečju zauzeo za svoju braću. Nju je čula sva Europa, ona je u dnu srca potresla naše protivnike, ma se kako kostrušili njemački junaci.

Mihajlo Dimitrijević Skobelev rodio se god. 1843., a odvajet je stare plemićke obitelji, koja je u srodstvu sa carskom porodicom Romanova. Otac mu je također ruski general, te bijaše osobit prijatelj pokojnomu caru-osloboditelju. Već ta obzornost osiguravala mu liepu vojničku karijeru, nu on ju podpuno zasluži svojim izvrstnim strukovnim znanjem, a još više svojim skoro nevjerovatnim junačtvom. Od zadnjeg rusko-turskog rata on je najpopularniji general ruske vojske, te se je osobito izkazao u bojama oko Plevne. Još danas sjećaju se ruski vojnici, kako je na čas osvojio turske redoute na t. zv. zelenom briegu, kako ih je branio upravo očajnom hrabrošću, i kako se je napokon slomljenim mačem, u poderanu odijelu, sav crn od pušcanog praha, vratio u glavni tabor. Tako je on vazda osobno sudjelovao u krvavom okršaju, i to na bijelu konju i u posve bijeloj kabanici, a ipak nikad ne bio ranjen. To ga je neizmerno diglo u očijuh prostih vojnika, koji su vazda manje ili više skloni praznovjerju, te o njemu ponosno pričaju junačke pripoviesti, kao mi o našem Kraljeviću Marku.

Pozornica zadnjih mu junačkih djela bijaše turkmenska stepa u srednjoj Aziji, kamo je vodio ekspediciju proti nomadskim Tekincem, i dovršio ju brzim osvojenjem Geok-tepe.

Skobelev je osobni prijatelj caru Aleksandru III., te se Niemci vrlo ljute, što ga on iza njegovih poznatih govora nije poslao u Sibiriju, ili bar skinuo s generalske časti. Pače protivno: sve dokazuje, da ga čeka još slavnija budućnost, a tu je i zavriedio, kao najbolji reprezentant celoga Slavenstva.

— **Stojan Kovačević.** Rodio se u Hercegovini, u malenom selcu Ščrevici, blizu Gackoga, te mu je sada po prilici 56 godina. Hajdukovao od djetinstva uz starijeg si brata Petka, koga god. 1865. uhvatiše Turci i objesiše u Mostaru. Od tog vremena ne prestao osvjećivati se ugnjetačem svoga roda, te bludio sa družbom od najviše 14 junaka celom Bosnom i Hercegovinom i prečesto samodrug napadao tursku poštu. Godine 1857. našao se uz sokola Luku Vukalovića, a god. 1869. pritekao sa 50 drugova u pomoć Krivošijam, koji su se već onda oprli Austriji radi uvođenja vojne dužnosti. Malo prije zadnjeg ustanka proti Turkom bude uhvaćen i odveden u Mostar, odakle je posredovanjem kneza Nikole jedva iznio živu glavu. Za austrijske okupacije ode u Crnogoru, gdje je služio kao prosti vojnik, ali se umah vratio, čim je u njegovom rodnom kraju jeknula prva ustaška puška. Hercegovci ga neobično štiju i za to je brzo postao glavnim vodjom sadanjeg ustanka.

Stojan Kovačević je pravi tip gorskog hajduka. Srednjeg je stasa, koščatih pleća i širokih grudi. Lice mu je posve opaljeno sunčanom žegom i pušćanim prahom, te se njegove jasne crne oči radi toga kažu još crnijim i užasnijim. Njegov junački glas prodire u dušu, no znade biti ljubezan i nježan.

Donosimo i rodnu mu kuću, koju su nedavno razorili austrijski vojnici.

— **Sa razboja.** Slika predstavlja četiri nacrti iz ustanka hercegovačko-bokeljskoga. Na prvom mjestu je borba austrijskih žandara sa Krivošijama, netom što je ustanku prosviećnuo prvi plamećak. Dalje je ustaša iz gornjih Krivošija u potpunju opremu, a podno njega Ubljanin, bliže moru, u običnoj nošnji bez oružja. Napokon tajin, kako tamo zovu transport živeža i drugih potreboća. Austrijska kolona prati domaće najmljenike sa celom povorkom natovarenih mula kroz kršna hercegovačka brda.

— **Puškaranje ustaša na Perast.** Perast je mali gradić na moru u gornjih Krivošijah, i tako u najbližem doticaju sa ustaškim četama. U početku ustanka bila je u njemu samo mala austrijska posada, te su mu se više

put smiono približili Krivošijani, puškarajući na nj iz pušaka. Takav prizor predstavlja naša slika, a donosit ćemo ih i u budućih svezicah.

— **Salamunov sud.** Slika Nikole Poussin-a. Bijaše svojina krune, god. 1709. i 1710. nalazila se u Versailles-u, a sad je u Parizu u Louvru. Zamišljena je po sljedećih redcih biblije: »Tad reče kralj: Ova veli: Moj sin je živ, a tvoj je mrtav; a ona odgovara: Ne, nego tvoj je sin mrtav, a moj je živ. Dakle, reče kralj: Donesite mi mač. I kad mu donesoše mač, reče: Razdijelite živo diete u dva diela, i dajte jednu polovinu jednoj, a drugu drugoj. Tad reče žena, koje bijaše živo diete, kralju (jer bijaše u srcu tužna rad svoga sina): Molim, gospodaru, dajte joj živo diete, ne ubijajte ga! A druga reče: Neka ne bude ni moje ni tvoje, nego neka se dieli! Tad odgovori kralj, i reče: Dajte onoj živo diete i neubijajte ga! jer ono mu je majka. I sav Izrael začu sud, kog je izrekao kralj, i bojahu se kralja, jer vidješe, da je u njemu mudrost Boga, da dieli pravdu.«

Nikola Poussin rođen je god. 1594. u Villers-u u Normandiji, a umro 19. studenoga 1665. u Rimu. Bijaše učnikom Quentin Varin-a i l'Allemand-a. Usavršio se kasnije u Rimu pod rukovodstvom Domenichina i samosvojno po uzoru Rafaela. Poussin je prvak klasične slikarske škole u Franceza.

HRVATSKO KAZALIŠTE

— Dvadesetpetgodišnjica Adama Mandrovića. — Opera. — Miloš Cvetić.

Zagreb je dostojnim načinom proslavio prvaka hrvatske drame, umjetnika Adama Mandrovića. Mi se ponosom sjećamo tog slavlja, jer to ne bijaše slavlje samo pojedinca, nego triumf napredka naše glumačke umjetnosti, triumf hrvatskog kazališta.

U poviesti hrvatske drame biti će vazda u liepoj uspomeni 7. ožujka 1882. Taj dan izkazalo joj je hrvatsko občinstvo svoje iskreno štovanje, svoje najljepše priznanje u osobi njezina ravnatelja Adama Mandrovića.

Svetčanost njegove dvadesetpetgodišnjice započela je u dvorani glasnog zavoda oko 11 ura prije podne. Tu je svetčar pred mnogobrojnim občinstvom primio spomen-darove i deputacije raznih društva. Spominjemo samo glavnije: Ban mu po Dru. Derencinu darovao briljantni prsten; dramatično društvo prikazalo mu srebreni pehar i njegovu sliku u sjajnih korica sa liepim sonetom, što je upravo divno izvedeno kod Karla Albrehta; operno društvo lovor-vienac uz pjesmicu sa podpisom sviju članova; Matica hrvatska sjetila ga se također briljantnim prstenom; biogradsko pozorišno društvo poslalo deputaciju sa liepom srebrenom tintarnicom i redateljskim zvonceom; Novogradiška, rodno mu mjesto, odaslala posebno odaslanstvo, također sa ukusnom srebrenom tintarnicom; Ivan pl. Zajc prikazao mu liepu spremu za smotke u obliku srebrenog Apollona, a uz to bijaše i drugih darova, na kojih se je svetčar zahvalio tronuta srca.

Na večer bijaše svetčana predstava Melesvillova »Sullivan«, kog je Adam Mandrović glumio upravo majstorskom vještinom. Sullivan prikazuje glumca, koj nije čvrst samo u svom zvanju, nego i u poštenju. Uloga kao da je pisana za našeg svetčara, pa ne treba ni spominjati, kolikim je uzhitom občinstvo povladjivalo svomu umjetniku.

Zatim je bio sjajan banket na streljani, kamo stiže brojavnih pozdrava sa svih strana naše otačbine. Zabava potrajala sve do jutra, kadno se veseli razstadosmo u ponosnu uvjerenju, da je Adam Mandrović naš umjetnik, hrvatski umjetnik.

Vriedno je, da ovom sgodom zabilježimo nekoje kratke podatke njegova života. Rodio se je u Novogradiškom g. 1839., a posvetio se kazalištu god. 1857., stupiv u njemačku družbu Karla Osinskoga, koj se je tada desio u njegovom rodnom mjestu.

Na hrvatsku pozornicu zadje prvi put god. 1859. u »Graničarih«, nu već koncem godine bude kazališno društvo razpušćeno, a on se opet morade uteći njemačkoj vili. Ipak se već god. 1860. vratio u Zagreb, gdje se počeo makar i skromno razvijati hrvatska drama, te neumornim trudom i vježbanjem posta naskoro njezinim vidjenim članom. Radi razmirica sa upravom ode zatim g. 1863. u Beograd, gdje mu nakon kratkog vremena predadoše svu kazališnu upravu, te je tad sa beogradskim

društvom posjetio mnoge gradove Srbije i Srema. G. 1865. vrati se opet u Zagreb, gdje odmah posta drugim redateljem, koju je službu obnašao sve do god. 1869. Tada podje natrag u Beograd, gdje je bio do g. 1873., a kad je zatim beogradsko kazališno društvo bilo razpušteno, vrati se u Zagreb, gdje je i ostao sve do današnjega dana.

Tako je hrvatska drama slavila liepo slavlje, a nebo goj operi pjevaju smrtno opielo. Valja štediti, više se sa izvjestne strane, a prištediti će se ukinućem opere. Inače da je deficit neizbježiv. To bi bilo jedno, a drugo je, da za hrvatsku operu nemamo dosta hrvatskih pjevača. Dakle, opero, s bogom!

Mi ćemo govoriti čim jasnije. U nas danas ne ima hrvatske opere, pače ne znamo, kako bi ju okrstili uz hrvatsko, talijansko i Bog zna kakovo pjevanje. Uz takovu smjesu, što vlada našom operom, i nehotice se pri svakoj predstavi sjećamo baby-lonskoga tornja. A tko je tomu kriv? Zar nestašica pjevača? Nikako! Tomu je kriva jedino slavnna kazališna uprava. Ne protežira li ona svagdje i na svaki način same tudjince? Ne izgubismo li radi njezinih hira toliko vrstnih domaćih sila, koje sad još imađe srca bjeđiti tobožnjim renegatstvom. Nu za sada ne ćemo se upuštati u podrobnosti, ali će i na to doći red, neka se vidi, gdje je istina, a gdje himba.

Mi otvoreno velimo samo to: Dokinućem opere ne će se smanjiti kazališni deficit, jer su operne predstave vazda bolje posjećene, nego li dramske; premda ovakovo operi, kakova je danas, želimo čim bržju i čim blaženiju smrt. Al ako uprava pokaže pravu volju, da želi stvoriti hrvatsku operu, to smo opet tvrdo uvjereni, da će joj to uz ove žrtve, koje je do sada prinašala većinom tudjim pjevačem, poći za rukom. Nu mi ćemo o tomu drugi put progovoriti mnogo obširnije.

Beogradski glumac i redatelj g. Miloš Cvetić nedavno je ovdje gostovao. Igrao je u »Novinarih« žurnalistu Bolca, zatim Don Cesara de Basano, Kerbrianda u »Vilinskih rukuh«, Hlestakova u »Revizoru« i Dumanoirova »Crnoga liečnika.« G. Cvetić je izvrstan glumac, ali za to još nije pravi umjetnik. Kadkad igra preveć živo, preveć afektirano, a kadkad opet i odviše tromo. Naročito ne upotrebljuje svoj glas, kako bi trebalo, često ga ne mogosmo ni čuti. Najbolji bijaše još u »Don Cesaru de Basano«, a najgori kao Fabijan u zadnjoj predstavi »Crnoga liečnika.« Zagrebačko občinstvo pozdravilo ga je dosta simpatički, nu lovor-vienca sa srbskom vrpcom i nadpisom: »Srbinu umetniku Srbi u Zagrebu« nije zaslužio. To je u ostalom u kratko vrijeme već drugo njegovo gostovanje na hrvatskom kazalištu.

BIBLIOGRAFIJA

- „Svjetlo.“ Naučno-literarni žurnal, koj ima izlaziti od 1. svibnja o. g. jedan put mjesečno u formatu knjige u osmini, jak pet tiskanih araka. Ciena do konca godine (za osam svezaka) 3 for. 50 nov.
- **Hrvataka.** Almanak hrvatske mladosti stranke prava. Sa slikom Vjekoslava Bacha. Sušak, tiskom Milana Kerdića; 19 araka u velikoj osmini, ciena 1 for. U knjižararh 1 fr. 20 nov.
- **Milan Dragojević.** Pedagogijska pripoviest Mijata Stojanovića, sa predgovorom Stjepana Basarička. Knjiga X. knjižnice za učitelje. Izdao hrvatski pedag. književni sbor; tiskom K. Albrechta. Osmina, 117 strana. Ciena 50 n.

— **Die Kroaten im Königreiche Kroatien und Slavonien.** Sastavio Josip Starč. To je druga polovica desetog svezka djela »Die Völker Oesterreichs«, što ga izdaje Karlo Prochaska. Ciena 1 fr. 50 nov.

— **Listovi iz Slavonije,** od Dra. Isidora Kršnjavija. Tiskom »Narodnih novina.« Strana 102 u osmini.

— **August Šenoa.** Napisao F. I. Despot. U Zadru, brzotiskom »Narodnoga lista.« To je životopis pokojnika uz spomen-pjesmu. Strana 16 u osmini.

— **Izvjestaj o radu akademickog sab.-liter. društva „Hrvatake“ u Gradcu,** za posljednjih triju polugodišta g. 1880.-1881. Sušak; tiskom »Slobode«, nakladom »Hrvatske.« Pretiskano iz ovogodišnjeg almanaka hrvatske mladosti stranke prava.

— **Dole s krinkami!** Davno otkrivena odkrića u ob-

Šimić (cirilicom). Svezak 32 narodne biblioteke braće Jovanovića. U Pančevu; 82 strane.

— „**Srpkinja.**“ Poučan i zabavan list za ženskinje. Tiskom braće Jovanovića u Pančevu; urednik Jovan Popović. Izlazi dva put mjesečno na ciolom arku. Godišnja ciena 3 for.

— Sve te knjige dobivaju se u revnoj hrvatskoj knjižari L. Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu, koja je u razpačavanju hrvatskih knjiga stekla i u akademije priznanje dopisom od 6. ožujka o. g., gdje stoji: »Pošto je rezultat naših računa bio minule godine dosti povoljan, izjavljuje Vam ova akademija svoje priznanje, što ste nastojali, da se je što više akademickih knjiga razprodalo.«

Ista knjižara uvadja sada kolportažu po svoj Hrvatskoj, a kako će to po našu knjigu biti od ogromne koristi, to preporučamo osobito mladim Hrvatima, da se čim bolje odazovu njezinoj nakani. Tako bi mogli i koristiti svom narodu i upoznati ga.

MODA

— **Dvie nošnje za šetnju.** Liepa oprema prvog odijela od ljubicastog kašmira sastoji se iz jednog 15 ctm. i dva 30 ctm. visoka volana jednake boje, koji su na donjem dielu haljine izrezani u 8 ctm. velike okrugle zubiće, i podstavljeni blijedom svilom. I draperija, što se proteže koso po srednjem dielu haljine, obrubljena je jednakimi zubci (Zacken). Struk je posve prost i jednostavan, urešen na vrhu ukusnim ovratnikom od čipaka. Najpriestaliji šešir k toj nošnji jest iz smeđe slame, podstavljen baršunom i obilno urešen cviećem.

Kod druge je nošnje struk sprieda razrezan po cioljoj dužini, te čini ukusan kaputić. Ures suknje jest iz 10 ctm. široka volana i 35 ctm. visoka nabuška (Puffe). Na donjoj strani je prosta draperija, takodjer zubci zarubljena, kako se jasno opaža na slici. Odijelo je od smeđe koc-kaste tkanine, urešeno tamno-smeđim atlasom.

Odgovori uredništva

— Gosp. B. K. u O. Nam je bezpristranost još svetija od prijateljstva, a »Hrvatska vila« ne će se nikad izroditi u prosto klikarstvo, kao što je to do sada žalibože kod nas bivalo. Mi ne poznajemo mržnje, ali još manje — protekoije. Medjutim ćemo Vam o Vaših radnjah sve razutumačiti obširnijim listom, premda je vrijeme vrlo skupocjeno.

— G. I. C. u P. Hvala na Vaših simpatijah za »Hrvatsku vilu«, ali Vaše radnje ne možemo upotrebiti.

I najozbiljniji igrokazi s duhovi i utvarami već su odavno smiešnim komedijama. Držite se realnosti, ta i onako smo već preveć dugo letili u zao-blačne prediele!

— G. V. S u K. Ne mislite, da je to već otačbenička pjesma, ako se u svakom nebogom reduk ponosno kočie rieči: »Hrvat, Hrvatska, hrvatski!« Nam treba misaonih podtacija, a ne bombastičkih fraza.

— Gdjeci M. L. u Z. U nas je za krasni spol pre-nježno srce, pa bi Vam se s toga rado odazvali. Ali — svaki je početak težak!

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut

Urednik: August Harambašić

Iz tiskare »Slobode« na Sušaku

Dvie nošnje za šetnju

čini varaždinskoj. Sušak, tiskom Milana Kerdića. Strana 20 u osmini.

— **Crte iz hercegovačke zapreme.** Napisao Ivan Miletić. Tiskom D. Pretnera u Dubrovniku. Narodne biblioteke knjiga osma, Strana 55.

— **Ob ustroju štednih i pripomoćnih zadrugah.** Troškom i nakladom kr. hrvatske vlade. U Zagrebu, tiskom »Narodnih novina.« Strana 122 u osmini; ciena 50 nov.

— **Bez imena i naslova.** Knjižica svoje vrsti, neka-kove grozomorne pjesmice bez naslova i bez imena ve-leumnog gospodina »poete.« Plod švabske kulture, šteta za ukusnu hartiju. Tiskom »Narodnih novina« u Zagrebu, strana 104 u šestnajstini, ciena 80 nov.

— **Čigani.** Pozorišna igra u 3 čina s igranjem i pjevanjem. Napisao E. Sigligetija, »posrbio« Justin M.

SVEZ. III. „HRVATSKA VILA“.

IZ HRVATSKOG PRIMORJA.

Larghissimo ♩- 12

Franjo Krežma

Gusle

Glasovir

The musical score is written for two instruments: Gusle (top staff) and Glasovir (bottom staff). The key signature is three sharps (F#, C#, G#) and the time signature is 6/8. The tempo is marked *Larghissimo* with a note indicating 12 measures per minute. The score is composed of six systems of music. The first system begins with a *p* (piano) dynamic for the Gusle and a *p* for the Glasovir. The second system continues the melodic and harmonic development. The third system features a *tr* (trill) in the Gusle part and a *pp* (pianissimo) dynamic in the Glasovir. The fourth system is marked *agitato* and includes dynamics of *f* (forte), *ff* (fortissimo), *dim* (diminuendo), *p* (piano), and *pp* (pianissimo). The fifth system begins with a *Sull. A* (Sull'Alla) marking and includes a *Pf* (Pianoforte) dynamic. The sixth system concludes the piece with a *p* dynamic. The score is characterized by intricate melodic lines in the Gusle and dense, textured accompaniment in the Glasovir.

pf *una corda* *p* *ppp*

pp *ad libitum* *pf*

pp *ppp* *cresc.* *cresc.*

f *p* *un poco più mosso* *cantabile* *p*

8 8 8 8 8

This page of musical notation consists of eight systems of staves. Each system typically includes a single treble staff and a grand staff (treble and bass clefs). The key signature is three sharps (F#, C#, G#). The notation includes various musical elements such as notes, rests, and dynamic markings. The first system has an 8-measure rest in the bass staff. The second system has an 8-measure rest in the bass staff. The third system has an 8-measure rest in the bass staff. The fourth system has an 8-measure rest in the bass staff. The fifth system has an 8-measure rest in the bass staff. The sixth system has an 8-measure rest in the bass staff. The seventh system has an 8-measure rest in the bass staff. The eighth system has an 8-measure rest in the bass staff. The notation includes various musical elements such as notes, rests, and dynamic markings. The first system has an 8-measure rest in the bass staff. The second system has an 8-measure rest in the bass staff. The third system has an 8-measure rest in the bass staff. The fourth system has an 8-measure rest in the bass staff. The fifth system has an 8-measure rest in the bass staff. The sixth system has an 8-measure rest in the bass staff. The seventh system has an 8-measure rest in the bass staff. The eighth system has an 8-measure rest in the bass staff.

pp

poco *a* *poco* *rallentando*

Tempo primo

p

pp

tr

ad libitum

cresc.

f

dim

p

pp

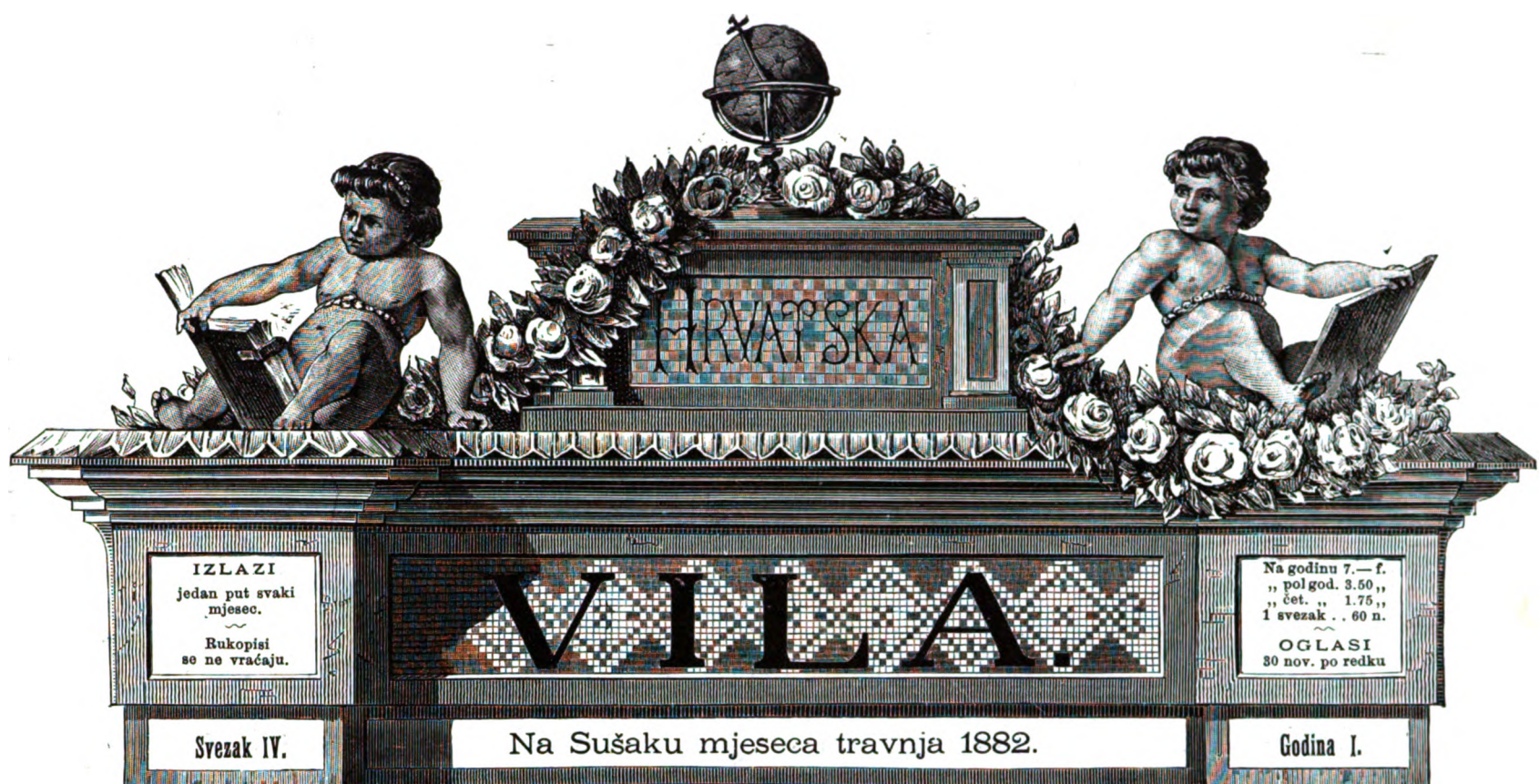
ppp

mancando

morendo

8va

The musical score is written for piano and consists of seven systems of staves. The first system includes a treble and bass staff for the piano and a single treble staff for a solo instrument. The key signature is three sharps (F#, C#, G#). The tempo is marked 'Tempo primo'. Dynamics include piano (*p*), pianissimo (*pp*), and fortissimo (*f*). Performance instructions include 'ad libitum' and 'tr' (trill). The score features various musical notations such as triplets, trills, and slurs. The final system includes the markings 'mancando' and 'morendo' for the piano part, and '8va' for the solo part.

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

IV

Vicko, ne budi ludo diete! Ti me dosta dobro znaš; molim te, da se umiriš! Valjda i sama uvidjaš, da drugačije ne može biti, a što se mene tiče, budi uvjerena, da ću

— Opet ti velim, da ne luduješ!

— Al zašto, da to ne kažem Ivki? Nagovarat ću ju, možda će sama privolit, da dodjete k nama.

— Nè, to nije moguće, Ivka ne bi nikad na to htjela pristati, poznam ju dobro, znam, koliko

Stari će Vidulić uvidjeti, da nije druge, van da ti dade Ivku za ženu. On ljubi svoju djecu, te ne će htjeti uništiti sreću svoje kćerke.

— Varaš se, Vicko, Viduliću su poznate moje nesretne novčane okolnosti; zna, da sam

ISUS PADA POD KRIŽEM. Bas-relief Ivana Rendića

svoju rieč pošteno održati, govoraše lošom talijanštinom i hrapavim glasom Žiga pl. Vörös, šecuč naglimi koračaji po svojoj sobi i pogledavajuć na Vicku, koja je zaplakana sjedila na divanu.

— Nè, nè, ja to ne mogu učiniti, ta što bi iz mene bilo, da dodje stvar na vidjelo? jecala Vicka.

je bojazljiva. Kad bude stvar gotova, noćas ili sutra, lako ćeš ju osvjedočiti, da si sve uradila samo radi njezine sreće. Predviđam i sam, da će biti oluje u obitelji, nu to će se sve za dva tri dana sleći i utišati.

— Molim te, da pričekas nekoliko tjedana.

pao u šake lihvara, a kad sam prekjuter bio kod njega, primio me je odviše hladno, smijao mi se u brkove i tako mi odrešito odsjekao, da mi ne će dati Ivku, da mi nikad više ne bi moglo na um pasti, da stupim u njegovu kuću kao prijatelj. Vidulić će popustiti, uvidit će, da

mu ne ima pomoći, on sigurno drži do časti svoje kćerke i svoga imena. U ostalom, pravo mu budi, zar nisam učinio sve, što sam učiniti morao. Dobro, kad nije htjeo, da mi ju dade s dobra, to ćemo ga prisiliti, ljutio se Vörös.

— Prekjučer posle podne, a i jučer celi dan izpitivali su Ivku, da li te pozna i da li je s tobom kada govorila. Sirota Ivka dosta se naplakala! Kapetan Velčić držao joj cielu prodiku. Ona je pripoznala, da se je s tobom nekoliko puta sastala kod Laure i da si joj pisao. Otac ju je silno ukorio i zabranio joj, da više ne smije k Lauri u drugi sprat; nu ipak, ja te molim, da se malko strpiš. A možda bi se to dalo izvesti i na koji drugi način?

— Ne bi nikako! Vicko, budi uvjerena, posve ćemo uspjet. Za mjesec dana Ivka je mojom suprugom, pa će ti još biti zahvalna. Ne boj se, dušo, ti ćeš doći k nama. Bit ćeš u kući prava gazdarica.

— A moje diete? upita Vicka plačući.

— Ima još vremena! Kad bude trebalo, poslat ću te u Peštu ili u Trst. Za sada svijet još ne zna, da si noseća, pa je u ostalom glavna stvar, da dobijem Ivku, a za naše diete biti će lako! Vicko, budi oprezna, vidit ćeš, ići će sve kao po loju, al nemoj da zaboraviš, znaš, onako, kako sam ti raztumačio. Da, da, zašto da čekamo? Čim prije, tim bolje! Jest, danas, danas na večer, u jedanajst sati. . . . Sva će Rieka sutra o namj govori ti nu ti nemoj tajiti, povjeri dapače stvar svojim prijateljicama. O, Ivka će biti blažena i sretna za nekoliko dana, kad joj budeš sve razjasnila. Al gle, kako sam se prevario u toj djevojci! Nikad ne bih bio pomislio, da je toli tvrdoglava, ili kako ljudi vele, toli kriepostna. Čudnovato, Ivka je namiguša, da joj na Rieci ne ima para, nu njena je glavica puna ludih predsuda. Vicko, na posao! Tvoja mi je sreća prva stvar na svijetu, nu ti dobro razumiješ, da ti sada ne mogu pomoći. Kad dobijem Ivkin miraz, bit će nam pomoženo obojici. Ako te ne bude volja ostati kod mene, dat ću ti koju hiljadu, a onda ćeš si lako naći muža, živit ćeš bez brige i skrbi, završi Vörös, sjednuv do liepe sobarice.

— Nu ja se bojim, da otac ne ubije Ivku. Vjeruj mi, biti će biesan, primjeti Vicka, tarući si oči i smiešec se.

— Beno!

— Dobro, neka bude, puklo kud puklo! uzdahne Vicka.

— Ah, sad vidim, da si razumna! reče Vörös i poljubi ju.

— A Velčić? Ja ga se plašim, jer mi se sve čini, da on sumnja, da ja pomažem Ivki!

— Kad će se kapetan vjenčati?

— Do dva tjedna. No liepog li vjenčanja! Žao mi je i Marije, ogorčat ćemo joj svu radost.

— Zašto, dušo?

— Ona toli ljubi svoju sestru; dala bi za nju istu svoju krv.

— Ludorije, drago diete. Nu jesi li sve razumila, kako sam ti govorio?

— Jesam. Al sad valja da idem kući.

— Nemoj dakle zaboraviti, u jedanajst sati, ili malko kasnije. Učini sve, čim bolje budeš znala, i ne boj se, dušo. S Bogom, draga Vicko, samo oprezno, znaš, oprezno! opomene ju Vörös, poljubiv ju nekoliko puta.

— S Bogom dakle; ja se u te uzdam! uzdahne Vicka i izadje iz Vörösove sobe.

Puna tri sata bila je liepa sobarica kod Žige, koji ju bijaše pozvao na vrlo važan razgovor. Žiga, videć da mu stari Vidulić ne dade kćerke, izmisli način, za koji je bio osvjedočen, da će tvrdoglava brodovlastnika prisiliti na privolu. Bez sudjelovanja Vike nije mogao nikako izvesti svoje nakane, nu mi vidjesmo, kako mu je pošlo za rukom s njome sklopiti savez, jer ju je poznavao već nekoliko mjeseci. Nitko od ukućana nije znao, da Vörös po noći dolazi k Vicki. Što je bilo odlučeno u tom sastanku i koje je naputke dao Žiga svojoj ljubeznici, to ćemo doskora vidjeti.

Ostav na samu, nasloni se Vörös na prozor i zagleda se u more. Stanovao je u drugom spratu neke velike kuće na obali. Sunce se već nizko nagnulo k zapadu; sva se luka kupala u njegovu sjaju, te reć bi buknući će plamenom brodovi, katarke i silni im križevi. Težka sparina uvalila se u ulice grada. Obalom se vidja malo svijeta. Nedelja je. Crne oči Vörösove zlorado se sviete. Po koji krvavi sunčani trak, prolazeć kroz daščice vratnica, obljezne mu kadikad mrko i crnomanjasto lice. Dugačke prste jedne ruke zapleo je u vranu i razkuštranu si kosu, a drugom rukom lieno zavija debele brkove. Vörös je srednjega stasa, suh, njav i žilav. Odjeva se na gizdelinsku, a kad se šeće Corsom, koči se i šepiri, kao da je mačem u ruci predobio Rieku i cielo Primorje.

Istoga dana, posle deset sati u noći, sjedila je Ivka na divanu, držeć na koljenu nekakovu knjigu i gledajuć u svoj otkriveni bijeli krevet, na kojem je već spavao njezin mali psić Pufić, ležeć po sriedi na lakom ljubičastom pokrivalu, kao mala hrpa biele vune. Prozori sobe širom su otvoreni. Topla je noć, zrak tih i težak. Svjetiljka za čitanje, što stoji na stolu pred Ivkom, jako razsvjetljuje koljena, grudi, biele ruke i punani vrat prekrasne djevojke. Po nešto bliedom licu, po slikah na zidu i po stropu sobe prostrla se polusjena. Ivka sjedi zamišljeno i tek čujno diše. Liepe oči na pola su zatvorene; na mirnom licu ukočila se neka sumornost, a nujni i prezirni smiešak razstavio je vanredno rumene usne, koje se kadikad bolno dotaknu. Već je dulje vremena tako sjedila, snatreć o nekom bajnom i zastrtom svijetu, o tamnih željah svoga djetinstva, i o suzah, koje je toliko puta prolila i ne znajuć zašto. Činilo joj se, da nije sama u sobi, već da do nje sjedi ona mala, nestašna i blažena Ivka, koja ne poznaje nijednog grada van Rieke, koja nije bila u nikakovom zavodu i koja nije čitala Heine-a i neke druge pjesnike. A velika Ivka bojala se i sramila male i nedužne Ivke, pa se silila, da joj se sakrije, da se povuče u se, da se razdieli s vanjskim svijetom, da utone u svoje srce. Nu i tu opazi dvie duše, dva biela leptira. Jedan se veselo sjaji, alem-kami, prosutu po nježnih krilcih, sve se blištaju, a on radostno obletava njeno mirno i nevino srce. Drugomu su klonula krilca, netko ih se dotaknuo prstima, poznaju se i žutkaste mrlje, pa i onog snježnog i caklećeg se praška ne ima na njih; za uvijek ga netko odpuhnuo nezdravim dahom.

Duboki i bolni uzdah izvane se iz grudi krasne djevice i zamre u tišini sobe

Ivka se sjeti zavoda u Gracu, pomisli na spavaće mu sobe, na prigušeni smieh, na čudnovata i često nepojmiva noćna šaputanja svojih prijateljica, na hinjenje, na laži, na pretvaranja, na zavist, na osvade, na zabranjene knjige i na nekoje prizore tih knjiga, koje nije nikako mogla zaboraviti. I Laura, njezina prijateljica, koja stanovaše u drugom spratu, i ona joj se prikaže medju raztrganima i miešajućimi se slikami, koje su još prolazile pred skoro posve sklopljenima očima. Ivka stisne vedje, da ne vidi te bliede djevojke, propala i žutkasta lica. Njena se prijateljica pretvori sad u posve ocvalu ružu, koja je pala u blatan jarak. Trulo lišće te ruže truni se, zaudarajuć gnjilim vonjem. Ivka hoće, da ju podigne, da ju očisti, nu ne može, jer je jarak dubok, a gledajuć u nj i sgražajuć se, sjeti se Vörösa, njegovih pogleda i njegovih rieči. Pomisliv, da ju je ipak jednoč strastveno poljubio usred ustna, i to proti njenoj volji, bolno se trgne, ljuto ju zaboli srce. Nenadana pomisao, da je to požalila, da ju je to bilo razsrdilo, da je stoga i plakala, razblaži joj dušu: tjeskoba izčezne ponešto s krasna lišća, uzdah za uzdahom naglo se probije iz sapeta grla, te kad joj se pričinu, da i nije zaljubljena, očuti se sretnom i dobrom. Onaj jedini strastveni i divlji poljubac Vörösa nije se milio Ivki, ona nije u njem slutila sladke i nježne ljubavi, bila je kao razočarana, uvrijeđena, te je žalila, da ju nije poljubio na koj drugi, njoj nepoznati način.

Ivki odlane. Nadajuć se mirnom i sladkom snu, zagleda se u svoju djevičansku postelju, te nehotice stane izpitivati svoju savjest. Dosta je pretrpila u zadnja dva dana; svi su ju korili, a ipak nije znala, kakvo je zlo počinila. Milo ju čeznuće obuzme, kad u srcu očuti neki rajski sklad čuvstva i osjećaja. Nè, to bijaše san, nè, ona nije nikad bila u nijednom zavodu, ona ne pozna ni Laure ni Vörösa, oh nè, nè, on je nije nikad poljubio, sve je to san, njoj su mila samo lica njenih roditelja i njezine sestre, ona nikoga ne ljubi

Što? . . .

Ivka se blaženo nasmieši. Njenim srcem prelije se milje rajskih i nadzemnih nada, prekrasnim i bajnim lišćem preleti joj dah nebeskog preobražaja, svaka žilica divotnog joj tiela zadržće sladko i bolno

— Možda ipak ljub zašaputa tiho dobra Ivka i ne izustiv posve nepojmive i uzvišene rieči.

Ivka zapliva morem nježnih slutnja. U samotnoj ulici čuli se koračaji. Netko se zaustavi nasuprot Ivkinu stanu. Ona ustane sa divana i podje k prozoru. Crno joj se oko zasjaji u noćnoj polutami, opaziv u svjetlu plina Kovachevića, koji je gledao u njezine prozore. Niko, prepoznav dražestnu djevojku, naglo se okrene i podje dalje. Ivka gledaše za njim. Kad joj izčeznu s vida, pritisne si bielim rukama srce i upre vlažne oči u zvjezdovito i razkošno nebo

Netko pokuca na vratih Ivkine sobe.

— Tko je? upita ona.

Vrata se tiho otvore. Vicka pruži u sobu glavu i kimne Ivki u znak, da ju zove.

— Što želiš, Vicko?

— Pst, pst! Molim vas, gospodjice, dodjite u kuhinju.

Ivka poslušne.

— No reci, što hoćeš, Vicko?

— Vi se bolje razumijete u pisanje, molim vas, da mi pomognete

— Govori.

— Znae ja vam imam u Trstu . . .

— Dragoga možda? nasmieši se Ivka.

— Da, gospodjice, pogodili ste.

— Pa mu želiš pisati?

— Da, gospodjice.

— A što je tvoj dragi? Ljubite li se već dulje vremena?

— O da, dvie godine dana. On je krojač, lagala Vicka.

— Pa što bi mu rada pisati? Gdje je njegov list?

— Nemam ga.

— Kako to, Vicko?

— On mi nikada ne piše. Čini mi se, da me je zaboravio. Oh mužkarci, mužkarci!

— Ne žalosti se samo.

— Kako da se ne žalostim, kad mi srce puca od boli

— Pa ti mi nisi nikad ma ni jedne rieči rekla o toj stvari! To je od tebe liepo.

— Sramila sam se, gospodjice.

— Ludo! Zašto si se sramila?

— Jer mi se je dragi iznevjerio.

— To nije za te nikakva sramota. Ti nisi kriva, što on nije pošten čovjek. Nu hajde dakle, da pišemo.

— Evo, gospodjice, sjednite ovdje. Sve sam pripravila, što za pisanje treba. Nitko ne će čuti, već svi spavaju.

— Dobro, no reci, što da mu pišem.

— Pišite mu, da je ružno od njega, što me je zaboravio, recite mu, da se tako ne ponašaju poštenu ljudi, ukorite ga i sjetite ga na rieči, koje mi je kazivao, nu vi znate bolje od mene, što valja, da mu pišete.

— Sad šuti, kad budem gotova, pročitati ću ti celo pismo.

— Dobro, gospodjice.

Ivka, gledajući u vis i tukuć držalom pera po bielih zubih, razmišljala je, što da napiše. Vicka je zatim gledala u pero svoje dražestne gospodarice. Najveća je tišina u celom stanu, samo se čuje, kako Ivkino pero leti po papiru. Sobarica je bila silno uzrujana, nigdje si nije mogla naći mira. Išla je kao bez glave amo tamo kuhinjom, zaustavljajući se na prstih, kao da nešto prisluškuje, kao da nekog očekiva. Najednoč zadržće celim tielom i pogledne bojazljivo Ivku, koja presta naglo pisanjem i bezazleno upita:

— Tto to tako kasno ide niz skaline?

— Ne znam, gospodjice, možda gospodin Vörös.

— Misliš?

— Da, bio je valjda gore kod svoga prijatelja.

— Gle, zaustavio se je pred našimi vratima, nije mu čuti koračaja, šaptne Ivka.

— Biti će sigurno on, izlane Vicka.

— Vidio je svieću kroz stakla, koja su nad ovim prozorom.

— Pa možda vam je i glas čuo.

— Nije moguće, jer nismo govorile, kad smo mu začule koračaje.

U taj par netko pokuca na vratih. Ivka naglo kimne sobarici, da ne otvara, nu ona

ju ne poslušne. Kad Vicka otvori, stupi u kuhinju Vörös. Ivka se prepadne i ljuto pogleda sobaricu, nu rieč joj zapne u grlo.

— Dobru večer, krasna gospodjice! Što to pišete? Ljubavno pisamce valjda? Gle, gle, oprostite, da sam vas zatekao u tom nježnom poslu.

— Gospodine, vi ovdje, sada! izlane Ivka.

— Pst, pst! opomene Vicka i odmah nastavi, gledjuć u Vörösa: Jest, zatekli ste nas; gospodjica pisala je za me list, nu gdje ste do sada bili?

— U drugom spratu, kod prijatelja. Iduć niz stube, opazio sam svjetlo u kuhinji, a kad popostah pred vrata, začuh i šaptanje. Došao sam, da vam zaželim lahku noć, reče tiho Vörös, smiešec se prisiljeno Ivki.

— Oh Bože, da nas tko čuje, da tko sazna! bojala se Ivka.

— Ne bojte se, gospodjice, govorimo tiho mirila ju Vicka.

— Nè, nè, molim vas, gospodine, molim vas, otidjite, ako vam je stalo do moga mira.

— Ta ne spavaju li svi u kući? upita Vörös.

— Dà, dà, svi već tvrdo spavaju, potvrdi sobarica.

— Gospodine, učinite mi ljubav, idite, ja se bojim, moljaše Ivka.

— Baš ste pravo diete, krasna Ivko! Dobro, odmah ću otići, al čekajte, da se malko porazgovorimo. Ivko, molim vas, oprostite mi, vi trpíte mnogo i nedužno radi mene. Oh ne, dušo, nè, vaš otac vas ne ljubi, nè, on ne štije čuvstva vašeg plemenitog srca.

— Varate se, gospodine, vi ne poznate mog otca! odvratila Ivka malko ljutito.

— Ivko, vi me ne ljubite, vi me niste nikad htjela razumiti. Da vi znate, što je prava ljubav, vi bi se više žrtvovali za našu sreću, reče Vörös, primiv ju za ruku.

— Idite, gospodine, idite! Ja se sva tresem, oh molim vas, idite, s Bogom, idite! izreče Ivka drhćućim glasom i iztrgnuv mu ruku iz desnice odleti u svoju sobu. Vörös potrča za njom, obuhvati ju za obe ruke i baciv se pred njom na koljena, po sredini sobe, uzdahne:

— Ivko, Ivko, vi me ne ljubite!

— Oh Bože, zar ste poludili? Molim vas, da me ostavite!

— Nè, okrutnice, ti me ne ljubiš!

— Gospodine, ustanite! razljuti se Ivka.

— Jesam li to zaslužio za neizmjernu ljubav, koju za te gojim? Nè, ti me ne ljubiš!

— Vi i ne zaslužujete! Gospodine, kao Boga vas molim, da me ostavite. Nemojte me siliti, da pozovem roditelje. Vicko, Vicko! pozove dosta glasno, nu Vicka se ne oglasi.

— Obožavani stvore, moja nebeska Ivko, molim te, ne plači, ja ti ne ću ni vlasu dirnuti. Ivko, ne budi diete, ti znaš, koliko te ljubim, ti znaš, da mi bez tebe ne ima života!

Ivka sjede na divan, sakrije lice rukama i zajeca:

— Ako me ljubite, ostavite me, molim vas idite!

Vörös sjedne do nje i stane ju tješiti i miriti najsladji rječmi. Malo zatim predje granice svoje nakane. Divlja ga strast svlada, te pre-nagliv se, ludo, nesmotreno i bezobzirno zagrlila Ivku i žestoko ju privine na svoje grudi. U dražestnoj Primorkinji uzavre poštena i zdrava

hrvatska krv. Kao da ju je u srce ugrizla lju-tica zmija iztrgne mu se silovito iz naručja, osovi se i žestoko ga pljusnuv po licu kao ranjena lavica biesno vrisnu:

— Van iz moje sobe, bezobrazniče!

— Ivka zadržće i klone na divan. Vörös se osupne i zabezekne. Baš u taj mah dotrči Vicka, lamajuć rukama i jadikujuć:

— Oh, Majko Božja! Oh, tužne li Ivke! Gospodine Vöröse, bježite, bježite, roditelji su se probudili, sad na će amo otac, za Boga bježite!

Vörös, ostaviv hotomice batinu i škrljak u Ivkinjoj sobi, izleti u kuhinju, odavle kao striela niz stube, a onda na ulicu.

Sobarica uhvati Ivku za ruke, klekne pred nju, te joj naglo i tiho reče:

— Gospodjice, znam, da je Vörös amo slučajno došao, nu ljudi će sve doznati, sviet ne će više vjerovati u vašu nevinost. Budite odvažna, ne tajite ništa, prevarite dapače otca, da je Vörös vaš dragi, da ste se zaboravila, otac vas ne će zato ubiti, biti će radi vaše časti prisiljen udati vas za Vörösa. Sve se to dogodilo slučajno, nu sad je stvar gotova, nema vam pomoći, niekali vi ili priznali. Gospodjice, za mjesec dana biti će vjenčanje, a tim ćete začepiti svaka usta.

Ivka odrine od sebe prezirom sobaricu i stane bolno jecati.

Na pragu sobe pokaže se visoka ljudesina. Starom Viduliću svietile se oči pod visokim čelom kao dvie glavnjice. Tamno rumenilo ožarilo mu žilavo lice. Svrnuv okom po sobi, opazi na Ivkinom krevetu klobuk i batinu Vörösovu. Sav se trgne, kao da mu je srce puklo. Težkim korakom pristupi k Ivki, grčevito ju uhvati za obe ruke i muklo kroz stisnute usne upita:

— Govori, tko je ovdje bio?

— Otče! izlane Ivka i padne na koljena.

— Govori! zaškrinu otac.

— Ja sam

— Što?

— Nevina, nè, nisam kriva

— Govori! ne laži!

— Otče, molim te!

— Tko je bio ovdje? Na tvom je krevetu nečiji klobuk.

Sad banu u sobu majka i sestra i pritrče k Ivki kao izvan sebe.

— Što je, za Boga? Što se to dogodilo? pitala majka.

— Kazat će ti tvoja kćerka! reče gorko Vidulić.

— Oh Ivko, nesretna Ivko! jadikovala Ivana.

— Majko, nè, ja nisam kriva, zastenje Ivka. i klone onesvieščena na pod

Sestra i majka podignu ju i polože na divan. Bila je bleda, kao da joj je srce prestalo kucati.

Sobarica tresla se i drhtala od straha.

— Čiji je ovo klobuk, čija je to batina? upita sada Vidulić sobaricu.

— Onog Madjara.

— Koga Madjara?

— Gospodina Vörösa.

— On je dakle bio ovdje? Jesi li sigurna?

— Jesam, gospodine; poznala sam ga po glasu.

— Oh, Bože sveti! uzdahnu u čudu i u stravi Ivkina majka i sestra.

— Tko mu je otvorio vrata? Je li i do sada dolazio? pitao otac, a debele kaplje hladna znoja valjale mu se sa čela.

— Gospodjica mu je valjda otvorila; ja ga nisam vidjela, kad je amo došao.

— Pitam te, da li je i do sada dolazio?

— To vam, gospodine, ne znam. Danas, kad začuh šaptanje u sobi gospodjice

— Govori!

— Srce me zabolilo, te nisam mogla odoljeti, da vas ne probudim i da vam ne javim, da je netko u njezinoj sobi.

— Oh, sramote, sramote! to sam dakle zasluzila od moga djeteta! uzdisala Ivana, lamajući rukami.

Marija je kao okamenjena gledala svoju nasretnu sestru. Krv bijaše stinula u njenom srcu.

— Majko! izlane Ivka, došav k sviesti.

— Ivko, Ivko, bolje bi bilo, da te nisam nikad rodila! zaplače Ivana.

— Majko, ne plači, šaptne Ivka tiho.

— Je li Vörös češće k tebi dolazio? Govori, nesretno diete! zapoviedi ljutito otac.

— Nije, samo danas bio je ovdje

— Bio je dakle, bio je!

— Jest, otče

— Oh, jadnice, što si učinila! uzklikne bolno Ivana.

— Ja sam ga molila, da me ostavi, grozila sam mu se, nu

— A zašto si mu otvorila vrata? biesnio je otac.

— Ja mu ih nisam otvorila

— Tko dakle? Govori! navali Marko.

— Vicka, i to proti mojoj volji.

— Što? bezsramnice, ti se jošte usudjuješ lagati? Vicka! Vicka mu je otvorila vrata!

— Otče, nemoj, molim te! prosbori Marija.

— Prokleti dane, i to sam morala doživiti!

Oh, Bože sveti, prije bi se bila smrti nadala! jadikovala Ivana, a težke joj suze padale niz obraz.

— Majko, nevina sam! Majko, Bog zna, da sam nevina.

— Nevina, nevina! Okaljala si mi pošteno ime, namakla mi crnu sramotu na kuću! To, to sam dakle od tebe zaslužio? Oh, prokleta ura, kad sam te poslao u Gradac! Ne, nikad se ne bi bio nadao tako čemu od mog djeteta. Srami se, zlosretnice, otrovala i ogorčala si nam zadnje dane života! To je sramota pred Bogom i pred ljudmi; prstom će na nas svet kazivat. Oh, Ivko, Ivko, Bog nek ti prosti! govorio otac tresućim se glasom.

Shrvan i uništen od ljute boli unidje u svoju sobu i sjedne na divan. Po crnomanjastom i od sunca spaljenom licu, koje je dosta puta izprala slana voda biesna mora, proteku debele suze, valjajuć se po žilavih brazgotinah.

Crna tuga bila se savila oko Ivkina srca, videć svog nesretnog otca, koji ju je onako uništen ostavio. Činilo se jadnoj djevojci, kao da je propala u neki mrki, duboki i neizmjerni bezdan. Njene grudi bile su sapete, a unutra peklo ju i mučilo nešto kao raztaljeno olovo. Znala je i pojmila, koliko je raztužila svoje dobre roditelje, nu u tmīni, koja ju bijaše zaokupila sa svih strana, vidila je u daljini sjajnu točku, a to bijaše njezina nevinost. Tamno je slutila, da će ta točka ipak jednoč razsvietiti bezdan, u kojem se je sada nalazila. Ivana, njezina majka, htjela je sve saznati,

pitala ju i ovo i ono, nu ona odgovaraše kratko bolnim glasom. Njezina je glavica gorila, a liepe ruke bile su mrzle kao led. Kad je i majka pošla u svoju sobu, baci se Ivka u naručaj dobre Marije i proli gorke suze, te se do sita izplače. Osjećala je, da joj nije dobro; noć je bila topla, a ona je podrhtavala, leden srh za srhom preletio bi njenim krasnim tielom. Kad je bilo u zoru, svuče se Ivka pomoću Marije i legne u svoju postelju, gdje usne kao u vrućici. Soba punila se slabom svjetlošću, na stolu gorila jošte svjetiljka, a Marija, osvjedočena o nevinosti svoje sestre, smiešeć se milo, vlažnim okom gledala krasno, bliedo i uznojeno Ivkino lice.

I Vicka bila se legla kasno u noći, nu nikako nije mogla usnuti, misleć na sutrašnji dan. Bila je uvjerena, da Ivka ljubi Vörösa, te se je nadala, da joj ne će biti težak posao osvjedočiti ju o nuždi, da sama prizna pred ocem, da je Vörös njenom, Ivkinom dozvolom došao u kuću. Vrteć se u svom krevetu, razmišljavala je, kako će cielu stvar razglasiti i raztrubiti, samo da prisili Vidulića na privolu, da mu podje kći za Madjara. Vicka nije sada ni najmanje dvojila o uspjehu. Dogodjaj nije se više dao zabašuriti, a stari Marko držao je mnogo do svoje časti i do svog imena. Što se tiče Vicke, bila je izvela, da ne možeš bolje, sve napatke, koje joj bijaše dao gospodin Vörös, nu nije znala, da se je Vörös prenalagio u svojoj strasti i da ga je Ivka živo po obrazu pljusnula i iz sobe protjerala. Ona to nije znala, jer je baš u onom času bila otišla u sobu njezina otca, da ga probudi i da mu javi, da je netko u Ivkinoj sobi. Sve je to Vicka učinila po nalogu Vörösovu.

(Sliedi)

MUČENICI

U SPOMEN 30. TRAVNJA 1671.

I

Oblak mu je licem pao,
Mrki oblak težka jada,
Rod mu tare udes zao,
Sva Hrvatska ljuto strada,
Skvaćio ju Niemac kleti,
Kano vampir žrtvu svoju,
A on snuje o osveti
U odsudnom, krvnom boju.
Digli su se k njemu glasi,
Živi glasi svih Hrvata:
— Petre bane, daj ne časi,
Daj posjedni bojna hata,
Izbavi nas težke biede,
Težke biede, muke ljute,
O ta još u boju vriede
Hrvatske nam sablje krute!
Nismo djeca, nismo babe,
Da plaćemo tekar tio,
Kano roblje — a u Švabe,
Koj bi bez nas robom bio.
Ustaj bane! Ustaj Zrinski
Spasi narod sirotinski!
Ustaj bane! pa nas vodi,
Ili k smrti il k slobodi!

Planulo mu crno oko,
Ponos mu je licem pao,
I već se je, sivi soko,
Na mejdanu umišljao;
I pun jara i pun sviesti
Sgrčio je obe piesti,
Prihvatio balčak zlati,
Balčak sablje krvopije:
Vazda spreman sa Hrvati,
Da se bori, da krv lije.

I snatreći tio, tio,
Junak se je zamislio . .

Sjetio se Budjevica,
Budjevica, českog grada,
I krvavih posjeklica
I junačkog prvog rada;
Divan li je junak bio,
Divan junak prvog reda:
Cara Ferdu izbavio
Od Vrangela, ljutog Šveda . . .
Sjetio se saskog kraja,
Tudjeg kraja, tudjih strana,
Gdje je bio poput zmaja
Strah i trepet ratnih dana;

Sjetio se sinjeg mora,
Veljeg kano i jad roda,
Sinjeg mora i Kotora
I turskoga ratnog broda,
Sablje za njeg darovane,
Od samoga suha zlata,
Jerbo spasi Kotorane,
Mali dielak svih Hrvata . . .
Sjetio se Visibabe,
Divna dana svemu rodu,
Gdje je Turke kano žabe
Naćerao sve u vodu;
Sjetio se Novog Zrina,
Tvrda grada brata svoga,
I junačkog svoga čina
Sraziv pašu kanižkoga;
I Jurjevske gole stiene,
Još joj živi uspomena,
I razboja i zapliene
I Čengića zarobljena,
I svog Bakra, gdje ga bio
U tom robstvu zatočio . . .
Sjetio se težka jala,
Što no na taj čin se rodi
U njemačkih generala,
U izdajnoj toj gospodi;

Sjetio se Beća kleta,
Što ga onda liši moći.
Pa mu dade nju opeta,
Kad je bilo u boj poći,
Radeć tako po sto puta
Posred sreće, jada ljuta . . .
Svih njemačkih tih spleta
Sjetio se gnjevne duše,
Blaga srca svih junaka,
Što no za dom poginuše,
Poginuše na čast rodu
Za Hrvatsku i slobodu!
Sjetio se svoga brata
I Čakovca ponosnoga,
Gdje na žalost svih Hrvata
Nadje konac žića svoga,
I na teške misli ote
Težak mu se uzdah ote . . .

Motrla ga liepa Kata,
Liepa Kata Frankopanka.
Divna kano krana zlata,
Kano zora ljetnog danku.
Pitajući se tío, tío:
Kud se junak zamislio?!

A on dignuv svoje oči
I motreći oči njene,
Misli: vila s njim se roči,
Da ga u boj ljuti krene,
I za čas mu, vila mila,
Ona ruke o vrat svila.

— Petre, Petre! vierni družo,
O ja znadem, što si sjetan!
Ti ne možeš trpiti duže
Da ti narod nije sretan,
Da još uvijek teško strada
I da tudjin njime vlada!
Oj i mene robstvo boli,
Jer sam i ja Hrvatica;
Slušaj zato, što te moli
Tvoja mila vjerenica:
Ustaj Petre, grmni glasom,
U boj sivi sokolovi!
Pa će ustati tilim časom
Svi Hrvati vitezovi;
Svi će ustati ko junaci,
Čime samo glas ti čuju,
Da s Francezi i s Poljaci
Sad slobodu izvojuju!
Svi već znaci dobru slute,
Nadvladat će čete naše.
A i Ugri čekaju te —
Svi nam pomoć obećaje!

Sluša Petar divnu ženu,
Misli mu se u dalj gube,
Sboriti kani — u tom trenu
Usta mu se s njenim sljube,
I u tihom, svetom muku
Sav je tajnom srećom sjao,
Stisnuo joj bijelu ruku,
Pa ju milo pogledao,
A taj pogled jasno kaza,
Da će biti — krvnog sraza . . .

II

Noć je mrka . . . pusta tama
Svuda se je zemljom svila,
Kano dušom tuga sama,
Što ju sdvojna nemoć skrila.
Noć je mrka . . . zvijezde nema,
Da prosine tu tamnoću,
Ko ni nade, kad posvema
Padne tko u ljutu zloću.
Noć je mrka . . . ko sred groba
Samo niema pustoš vlada
Ta teško je tužno doba,
Kad u robstvu narod strada!

Samo šumeć o vrleti
Ko da plače more sinje,
Gdje Hrvate tudjin kleti
Na krst muka razapinje;
A nad morem gle zablista
Kadkad samo svjetlost sjajna.
Ko medj zloćom duša čista,
Medj griješnici krepost tajna.
Podji, brate, podji bliže,
Kraljevica tu se diže,
Sva u svjetlu — sa prozora
Ko da sieva mlada zora,
Navješćujući jadnom rodu
Bolju sreću i slobodu.

Tu je gradu u dvorani
Liepa družba sokolova,
Sve junaci odabrani,
Sve Hrvati pravog kova.
Ali nit se pjesma ori,
Niti rujno vince teče,
Ko da svakog nešto mori,
Ko da svakog nešto peče.
I jest nešto, ah to nešto
Ponajljucije muža mori,
Kad ga dušman podlo, vješto,
Na prevaru robom stvori,
Kad mu ljudski biljeg uzme.
Snizujući ga do živine,
Jad i čemer sve obuzme
Širom biedne otačbine,
Te i junak s takve kobi,
Ali krvlju — plakao bi!

Tu su mladi kapetani,
Ko lavovi svi junački,
Petru Zrinskom svi odani:
Čolnić, Gotal, Bukovački,
Berislavić, vitez slavan,
Ivanović, soko sivi.
I Malenić, na boj spravan,
I Pogledić, oganj živi,
I Mijakić častna lika
Marčanski je tu vladika,
I množ drugih prijatelja,
Pobornika svoga roda,
Sabrala ih jedna želja:
Nezavisnost i sloboda!

Kano zora kad nastupa
Veličajna ljetnim danom.
U dvoranu gospa stupa
S banom i sa Frankopanom,

Krasna li je, ko Madona,
Ko kraljica nježnog sanku.
Svome rodu majka sklona
Kata Zrinski Frankopanka.

I prosbori divna žena,
Da junake u boj puti,
Junakinja razpaljena,
Ganula bi kamen kruti:
Kamo l' ne bi takve dive,
Plamna srca, krvce žive!

Kapela je uz dvoranu,
A u njojzi oltar mali,
Narod priča: tu su banu
I banici vjeru dali.
Sred oltara tog malena
Majke božje lik je bio,
Pred njim ruža iz kamena.
I tu Petar prosborio:
— Kunemo se našom glavom
I djedova milim riekom,
Otaca nam bojom slavom
I majčinim sladkim mliekom,
Kunemo se ljudskom čašću
Boriti se za dom sveti.
Kunemo se neba vlašću
Il pobijedit il umrieti!
I ko kamna ruža ova.
Što mirisa nam ne dade,
Nek i od nas baš ni slova
Nitko nikom ne izdade!
Istom Zrinski to prosbori,
A klik jasan začuo se,
Ko kad s neba grom zaori:
Kunemo se! Kunemo se! . . .

Sad je pusta ta kapela,
Crni mramor vrata resi,
Nema ruže ni razpela,
Al se meni i sad desi,
Kad obnovih tamo rodu
Od djetinstva zavjet davni:
Žrtvovati se za slobodu,
Ko i moji djedi slavni!
Kao da mi tajni dusi
Ponavlja ju zakletvu si,
Kao da mi pozdrav nose:
Kunemo se! Kunemo se! . . .

* * *

Sve je prošlo . . . Al ste vojne
Još Hrvatima srce trne,
A pred okom duše sdvojne
Redaju se slike crne:
Stratište je podignuto,
Crni sag ga krije grubi,
Nijemac krvnik, zvijere ljuto,
Mučenikom glavu rubi.
Sve je prošlo . . . Kletom silom
Sred Gradačkog samostana
Katarina s kćerkom milom
Još za živa pokopana!
A sin njezin Ivan Ante —
Oj mante me, groze, mante!

A Hrvati? Suze liju —
Drugo niti ne umiju!

August Harambašić

Može li se tako živiti

Novela iz ruskog života od L. Lukjanova preveo I. Milarov

IV

Lekcije Arkadija Sahanina u obitelji brantmeistera jedva da su trajale dvie nedelje. I ne baš zato, što je on te lekcije držao za se teškimi ili malo koristnima. Brantmeister mu je sam odkazao, iskreno mu rekavši, da drži za se neudobnim, da u njegovu kuću svaki dan dolazi sveučilišni slušatelj. Pri tom točno izruči Sahaninu šest rubalja. Do polučjenja nove plaće od oca ostade oko tri tjedna; a međutim je Arkadij počinio tu nesmotrenost, da je veći dio novaca, dobivenih od oca za poslednji mjesec, upotrebio za nabavu kaputa, a gazdarici platio samo za pol mjeseca unapred. Gubitak instrukcije pokvari podpuno njegov mjesečni budget. Kad bi sada platio gazdarici za cio mjesec unapred, kako su ugovorili pri pogodjanju za stan, to bi mu za uzdržavanje ovoga mjeseca ostalo samo jedanajst rubalja. A jedanajst rubalja nikako nije to, što sedamnajst, koje bi imao, kad ne bi bio izgubio instrukciju. Ova razlika od šest rubalja predstavljala je za njega baš onaj komfort, bez kog on još nije mogao biti: pravo svaki dan objedovati, uložiti rubalj za toleznog druga i imati uvijek sveća i sladora.

Razumije se, gospodja Bjeljajeva možda ne bi htela odma tražiti uplatu i druge polovice stanarine. Ona bijaše tako dobra, da bi sigurno pričekala i više od dva tjedna. Da, ali je trebalo pamtiti, da i ona sama, osim male penzije i ovih četiriju soba, što ih je davala u najam, nije imala nikakvih drugih dohodaka.

Varvara Antonovna bila je bez djece, udovica nekog limara u Peterhofu. Bijaše kći nekog podčastnika, te je ostavši sirotica bila primljena u neku bogatu obitelj i odgojena u srednjem stanju medju sobaricom i dverkinjom. Imala se priučiti slučaju i koječemu, pročitala je glavne ruske beletriste, razumila je makar i ne govorila francezki, i u prijašnje vrijeme umjela pače dvie kvadrile svirati na glasoviru. Udata bijaše samo godinu dana, a udovicom od dvie godine. I makar je Sahanin bio uvjeren, da bi ona počekala na njegove novce, tjerala ga je sama njezina dobrotu ili da joj plati, ili da misli na prelaz u novi stan — k otcu.

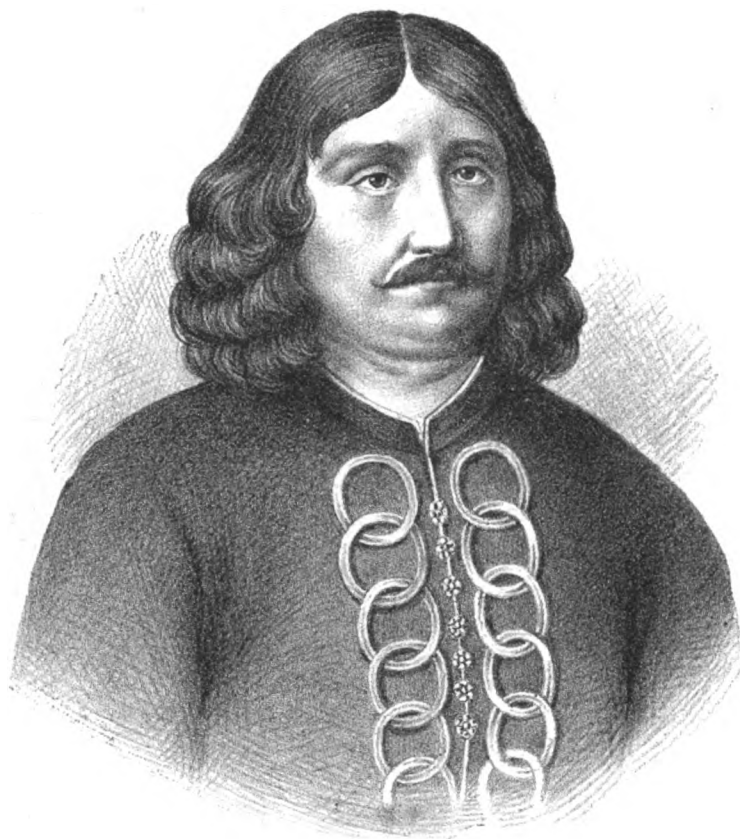
Sahanin nije mogao dalje ne opaziti, da je gospodja Bjeljajeva prema njemu gojila veliko saučešće. Ona nije s njim koketirala, starala se usuprot sakriti svoje učešće; ali po mnogih malenkostih to već nije bilo moguće ne zamjetiti. Posle toga slučaja, što smo ga prije izpričali, Sahanin ju je kadikad pohađao. Upozna se s njome i oćuti se zadovoljnim s njezinim razboritim razgovorom. Počeo joj davati knjiga, te joj pače kadkad i sam čitao. Ali pri takovom čitanju on je jedno dva puta, brzo podigav oči, uvidio, da je ona, ostaviv svoj rad na koljenih, gledala u njega tako, da bi se on smeo,

i pri susretu s njegovima očima ona bi odma oborila svoje.

Njoj je bilo oko trideset godina, i makar da je bila liepa, nije u njoj bilo ništa takova, što bi odgovaralo njegovom idealu ljubavi. Položaj mu je bivao sve to težjim, jer je on ćutio samo plemenito.

Bolje bi bilo oćići opet kući. On podje k otcu. Taj ga nije zaboravio pitati, da li si je nabavio plaid, nove cipele i meki šešir; zatim iz načina ironičkog predje u kategorički, te odlučno zahtievaše, da se Arkadij vrati živiti u obitelji.

Šin obeća, te se time razgovor i svršši. Arkadij pregleda opet mjesto, u kom je bio sakrio paket, koj je po njegovom mnienju pripadao Salzmanu. On je nekoliko puta zalazio u njegov

Graf Prikladni Betar

stan, ali nitko od sustanara nije vidio Salzmana od onog dana, kad je ono njegove svari našao u velikom neredu. Stvari su bile još sve jednako u Anisimova, koj se je pri susretu s njime zlobno mrgodio. Arkadij nadje paket u podpunom redu.

Kad je objavio gospodji Bjeljajevoj, da se ovih dana mora vratiti k otcu (on nije kazao, da to čini po oćčevu nalogu), to Varava Antonovna, nekako na njegovo ćudo, podpuno odobri tu namjeru tako, da je Arkadij posumnjao o svojih pretpostavkah i pače se u sebi nazvao utvaralicom.

Ona mu reće, da mu to isto nije savjetovala samo zato, što se je bojala povriediti njegovo samoljublje; da će mu u obitelji biti bolje, i što je glavno, tamo će moći bezopasnije živiti.

Rekavši to, podigne svoje tamnimi obrvami pokrivene vedje, koje su činile liep kontrast sa njezinom plavom kosom. Izraz oćiju joj bio je spokojan, prijatan i miran. Činila se je malo bledjom, ali njena za ćudo nježna koža vazda je lako mienjala kolorit.

Na stolu u svojoj sobi nadje Sahanin zapećaćenu cedulju; polag nje bijaše pečat i olovka, izvadjena iz ćaše, u kojoj je prija bila skupa s peri. Na cedulji bilo je napisano sliedeće: »Dragi Sahanine! Živim do sada u Ljesnom*» (sliedi adresa), nu sutra u jutro odlazim u Moskvu. Ako mi bude moguće, zaći ću danas k vam. Ako ne — dodjite danas k meni u Ljesno, gdje moram biti u sedam sati na večer. Molim vas, zadjite najprije u naš prijašnji stan i potražite u stvarih S—a — ako ga ne nadjete kod kuće — moj paket, uzak i dugoljast, sa ćetiri pečata. Ja sam ga ostavio kod S—a, odlazeć u novi stan; sad mi je jako nuždan, a k Anisimovu se ne smijem javiti, te mu nemojte ni govorit o meni. Ako ga nadjete, ćekajte me do ćetvrtre ure. Zatim podjite u Ljesno. Ućinit ćete mi veliku uslugu. — Mihejev.«

Mihejev je bio djak na drugom zavodu, drug Arkadija Sahanina iz prvog stana i dobar mladić. Držao se je Gorlicinovih ideja, ali je Arkadiju bio od prije poznat i bolje mu se svidjao, nego li Gorlicin.

Jasno je, da je stvar bila osbiljna i prešna. Sahanin odmah podje u oćčev stan po paket. Putem si nije mogao protumaćiti dvie stvari: zašto u tako važnom poslu nije Mihejev obećao, da će za sigurno k njemu doći, te se zatim uvjeriti, da mu je poruka valjano izpunjena.

Velika izvangradska ulica, kojom je Arkadiju bio bliži put u Ljesno, biva dosta živahna u to doba dana ljetom. To nije bila ona pusto se iztićuća cesta, kakova biva često u večer, već cesta solidna, radina. Radnici vraćahu se kući od dnevnih posala. Kola konjske željeznice bijahu dubkom puna, u njih nije već bilo pristupa. Sahanin se odpravi pješke.

Počimajuć od velikoga mosta išla su malo ne sva kola na jednu stranu iz grada, noseći sretnike dalje od njegova žara, od pregradjivanja i poljepšavanja, od udušljive atmosfere njegovog tržišta, dalje od smrada toga trga, na kojem je hrpa bielih i crnih radnika tražila najam, nudjala sve svoje usluge i prodav se smatrala se sretnom, a još ne uspjevši prodati svoju slobodu, svoju dušu i svoje tielo, smatrala se proganjanom od sudbine.

Sahanin je prolazio kraj gradećih se novih i za Petrograd već starih sgrada. I njemu je došlo na um narodno praznovjerje, da će se Petrograd jednoć provalit u vodu. Kakova bi to slika bila, kad bi sva vidiva gromada, predstavljena

*) Predgradje u Petrogradu.

starimi i novimi sgradami, propala iznenadnom poplavom! Da li bi se svi ti krovovi razpali, a zvonici se nagnuli, jedna stiena stala se nagibati, pa bi se sagnula i druga, kao da gleda, kuda se sgrbila susjeda, te bi se zatim i ona za njom srušila u duboku vodu.

A u što bi se obratilo to marljivo vozakanje dovoljne buržoazije iz Peterburga. Na primjer, eto ta dvojica imućnih trgovaca, razvalivših se u kočiji, s zadovoljnim izrazom na licih, sa samosviešću obavljenih poslova. Koliko su oni danas pročistili blagajnicu, jesu li ukorili mnogo »magaraca«, povećali na pol sata ili na cijelu uru dvanajstsatni posao dječaka, koji su već toliko godina daleko od roda, koliko ura na dan rade? Na stranu! više kočijaš, i od pre-pasti se na stranu makne starica i malić sa teretom na glavi. Na stranu, uklanjaj se — gospoda idu! Ta što bi? Najednoč bi se ti smedji konji od buke i štopota poplašili; ovaj gospodin, što je u dugačkom kaputu, u strahu bi ustao s mjesta i uprv se jednom rukom o bok kočijaša, drugom bi se stao ponizno krstiti. A onaj gospodar, što je u modnom šeširu poput kakova kotlića, vrlo naobraženi gradjanin, član blage gradske uprave, on bi se za cijelo natrag ogledao, tražeć sbunjemima očima gradskog stražara. Ta i on se je učio, on još i sada znade, na primjer — da je prijestolnica Danske grad Kopenhagen, nu ne zna, da gradski stražar kraj sve pazljivosti ne bi mogao spasiti kočiju, s parom konja i s parom gospodara, u takav čas poplave. A ovaj upodpunjeni ruski inostranac? On se s bodrim znanjem svoga dostojanstva vozi u širokoj svjetloj linejki (vrst ruske droške) za debelom, ljeskajućom se kobilom, koja se očividno bolje zobi od mršavog kočijaša s riedkom bradicom, u kaftanu koričaste boje. On je za sobom u uzkoj, sada ne baš osobito mirisnoj ulici ostavio radionicu drota, u kojoj je danas napravio račun i razpored za dva dana. Izvadci su napravljeni po knjizi, izvješće o šegrtu, komu je majstor razbio glavu, sgodno je sastavljeno u smislu vlastite nepazljivosti, a nužnom i postojano zaljubljenom mladiću Švarzu poslednji put se reklo, ako pol sata prije zapada sunca zatvori dućan, du će bezodvlačno biti »hinausgeschmissen.« Jednom riečju, sve je bilo u redu.

Kako bi na toga »brotgera« djelovao vid klimajućih se sgrada i izstupivše vode? On ne bi vjerovao svojim očima. On je rekao svojoj ženi, da danas u ljetnik uvede neke udobnosti za gospodarstvo, dozvoljene mu po sredstvih, nosi joj čislo ljubenica, a malomu Dragutinu obećao je veliki mjedeni mač. Pa eto, on sve to i vozi, sve je postavljeno u košaru kod njegovih nogu. I najednoč zar da ne bude moguće otići? A žena pozitivno računa na ljubenicu kao treće jelo; da, napokon, kakva li primjera za maloga Dragutina — ne može se oslonit na otca! U istinu, kad bi se točan gospodar osvjedočio, da će sbilja nastupiti poplava, on bi sigurno s negodovanjem prosborio: O dieses Russland!

Ali ne, Petrograd ne će utonuti, mislio je

naš sanjalac. To su — bajke. Nego baš protivno, kako opazaju učenjaci, Neva danomice pada; samo kad bi tim načinom u Petrogradu bilo manje tuge i nesreće, kao što biva manje vode. Stare sgrade morati će pasti, te dati mjesta novim; eno onaj drveni most mora se zamieniti kamenitim. Ali i po tom kamenitom mostu jedni će se voziti u vlastitih kočijah, a drugi će morati pješke. Pa da li bi u ovu mimo prolazeću kočiju baš i moglo sjesti pet radnika umjesto gazde i kućša, koji sada sami zapremaju sav joj prostor? A tisuću ljudi još bi se manje moglo smjestiti u kramarska kola. Poplava — kaos! završi on odlučno. Jednoč je već pokušano uništenje svih zala potopom. Pa što se je time postiglo? Zar je usljed toga Kain prestao ubijati Abela, a zar se Sodoma i Gomora nisu s nova podigle?

Kad bi se misli čovjeka uvijek jasno mogle

M. Terenzij Frankopan
Groß Terenzij

čitati na njegovu licu, to bi mlađi Sahanin mogao svoj paket pod zakopčanim kaputom nositi isto tako bezbrižno i mirno, kao što je Sahanin stariji nosio svoj ravnateljki portefeuille. I za cijelo bi njegovi solidni ekonomski nazori sakrivali paket isto tako, kao što kadkad zastava mira sakriva neprijateljski plien. A jer se misli same ne izdaju, to se Arkadij nije bojao za svoj paket, jer je na sebi imao: fini kaputić, te još prilično novi paletot i tvrd šešir, a ne mehki sa širokimi obodom, koji bi možda pred prolazećim obćinstvom bio znamenom prevratnih ideja.

Mihejev je živio nedaleko od palače Ljesnovske akademije, na velikoj cesti, suprot akademijaskog perivoja, na samom onom mjestu, gdje cesta iz grada čini znatan strmac. Taj strmac i daje stanovnikom Ljesna povod tvrditi, da se tlo njihova mjesta nalazi na istom

stepenu visine sa svietiljkom Izakievске katedrale. No jer to isto tvrde i stanovnici Poklonske gore i Nurina, što leže još više od Ljesna, to ovo pitanje ostaje neriešenim.

Nije bilo teško naći sobu Mihejeva u dosta velikoj drvenoj zgradi, koja je ovog ljeta ostala prazna. Dvornik pokaza Arkadiju njegove prozore, ali sam Mihejev nije bio kod kuće. Na vratih je visio lokot, a kroz prozore vidio se unutra ovelik kovčeg, koji je bio sasvim otvoren, na stolu nekoliko knjiga, a medju njimi ogorak svieće i prazna flaša od piva sa čašom. Na čavlu je još visio kaput, a u kutu bila debela batina, i jer bijaše sasna nebojadisana, dalo se je zaključiti, da ju je gospodar sam načinio. Mihejev se imao naskoro vratiti, jer je bilo već tri četvrta na sedam.

Sahanin ode u gustu šumu ovog diela perivoja, te je tamo sjedio i šetao se, vraćajući se ipak često pod prozore Mihejeva; ali njega još nije bilo. Kiša, koja je prilično smočila Arkadija na poslednjoj polovini njegova puta, bila je sada prestala, te Arkadij, koga je čekanje mučilo, odlučio početi u susret Mihejevu, ali po drugoj cesti, koja vodi na Samsonovskij prospekt. Tu se najprije sukobi sa tri policista, koji su išli uz pratnju gospodina u gradjanskom odijelu s brkovi i zalizci: »Sigurno se je dogodio skandal kod »Zlatnog Sidra« pomisli Arkadij, »a sluga valjda vodi pomoć.« Prošav dalje sretne čitave redove radnika, koji su se vraćali iz tvornica Viborskoga predgradja; medju njimi bilo je i mužkaraca i žena i djece. Već se je hvatao sumrak, te Arkadij nije mogao opaziti njihova žuta lica, sva iztrošena prekomjernim radom i oskudicom. On je bio poražen mučaljivošću tih ljudi, kojim je predstojala »ugodna perspektiva večere i odmora«. Ta zar i ovo nije bio večernji povratak radećega Petrograda, koji se vraća kući, dovršivši dnevne poslove. Ali izraz lica kod ovih zakasnivših radnika bijaše sasvim drugi, nego kod onih prvih. Tu već ne bijaše moguće iz vanjskih razlika stvarati si u svojoj mašti različite moralne tipe.

Vraćajući se radnici bili su raznoga spola i doba, odjeveni jedni na gradsku, a drugi jednostavno kao seljaci. Ipak je bilo čudno, da su svi bili jako nalik jedni na druge, baš kao djeca jedne matere. Ta oni i bijahu djeca jedne matere — surove i nesmiljene radnje! Osobito je tužno bilo gledati makinalne i odmjerene kretaje njihove djece. Nije tu bilo vidjeti, kako djeca skaču sa pločnika, te u potjeri jedno za drugim smiju se i viču i tim još više izkazuju svoje veselje i svoju živost. Ali ovdje ne bijaše ništa slična — kao da se vraćahu sa sprovoda; sahranili su dan i vraćali se kući — bez veselja, ali i bez suza, znajući, da je jučer bio isto takav sprovod, pa bude i sutra. Zar se tako vraćaju djeca iz škole?

»Mnogo će se valjda promieniti na bolje«, tješio se Arkadij, »i sigurno će se promieniti. U svakom slučaju« — kod ovih rieči podje natrag, jer je već posve bilo zatamnilo, pa i opet udarila kiša — »u svakom slučaju, kad bi

radnici i raznieli tvornicu, to bi svaki jedva dobio nekoliko cripova!»

Tjeran kišom ubrza svoje korake, te došavši do Mihejevoga stana vrlo se obraduje, opazivši u sobi svjetlo, jer je mislio, da se je Mihejev sigurno već povratio. Ali čim je došao pod same prozore i pogledao u sobu, trgne se kao zmijom ujedem i skoči na stranu. Arkadij je bio probledio kao stiena i jedva je mogao svladati svoj nemir. Mora da je čudne stvari opazio u sobi Mihejeva. Učini mu se, kao da to bjehu neki duhovi, koji se tajinstveno šetahu po sobi, a iz tame bi tek kadkad sinulo srebreno dugme policijske uniforme. Došavši malo k sebi, opet pogleda u sobu: stvari su same sobom letile iz kovčega i padale na pod, knjige se dizale nad stolom, otvarale se i odmah opet padale, jednom riečju: u sobi Mihejeva događale se čudnovate stvari. To jest, pravo reći, Arkadiju se je to samo tako pričinilo, a možda u stvari nije ništa ni bilo.

Utrudjenost usljed dugog hodanja čitave četiri ure — s početka u gradu, a tad izvan grada, pa glad, koji ga je počeo mučiti (Sahanin još od jutra nije bio ništa okusio) i nestrpljivost iza dugog očekivanja, te napokon ovo silno uzbuđenje sigurno doprinese, da je pao kao u neku halucinaciju. Gonjen tom svojom uzbuđenošću poleti preko puta i sklone se u najgušću šumu perivoju.

Tu se nemirno zaustavi, pritiskujući paket k svomu srcu, koje je grozničavo i silno tuklo; glava mu je gorila, te je čuo, kako i u njoj odjekuje rieč, koju je izustio, bježeć od Mihejevlevih prozora: »Dalje, dalje, dalje odavde!... Ali za koju minutu dodje malo k sebi. Što više, u prvom momentu htio je nekom školničkom muževnošću poletit natrag, razbit prozor i upustit se u borbu sa onimi duhovi. A možda ga je onamo vukla i znatiželjnost, koja se, kako vele, obično javlja kod halucinirajućih subjekta. On je dapače mislio, da podje u pomoć Mihejevu, koji se je svakako nalazio u velikoj opasnosti.

Ne misleći dugo, Arkadij opet podje natrag k prozorom Mihejevleva stana, ali je stupao obzirno, da ne bi na se privukao pažnju duhova. Htio je po što po to znati, što se to radi, vidio je to isto, što i prije: pretraga se je nastavljala, ali Mihejeva nije bilo u sobi. Dakle ipak nije to bila halucinacija, što je on vidio, ta sada je jasno razlikovao kape i uniformu u sobi se nalazećih ljudi. Najednoč očuti, da ga je netko strga uhvatio oko pasa, on se trgne, ali ga je čvrsto držala nečija ruka; u isto doba začuje se silno zviždanje, nalik na zviždanje lokomotive. Arkadij je sada jasno čutio, da ne ima više posla sa halucinacijama, te njim ovlada vrlo realna bojazan, da ne bi izgubio paket, koji je za njegova prijatelja mogao biti od vrlo velike važnosti. On odluči

braniti se. Utrudjenost svoju odmah zaboravi; bijaše vrlo jak, a sdvojni položaj, u kom se je nalazio, povrati mu svu prijašnju odlučnost i snagu.

Okrenuv se naglo, htjede napadača uhvatiti za grlo. Ali on mu podmetne nogu, te oba padnu na zemlju. Sahanin tada svom silom gurne protivnika i dignuv se poleti cestom, kud su ga noge nosile, jer je mrak bio tako gust, da nisi vidio ni prsta pred nosom. Protivnik nagne trčati za njim, a u isto doba otvore se i vrata Mihejevleva sobe, te još netko podje za njim u potjeru.

Bježeć dalje, opazi pred sobom nekakovo selo, te stane i sakrije se u grm u strahu, da ga u selu ne bi psi izdali svojim lajanjem. Kada je jedan od njegovih napadača protrčao kraj grma, poleti Arkadij natrag, ali u isti par, čim začu iza sebe topot vraćajuće se potjere, nabasa na nekakov bedem i strovali se preko njega u neku veliku grabu. Skoro jednu minutu ležao on tu nepomično, čuteć veliku bol u koljenu.

Oko njega nije se više ništa čulo. Neprijatelj je sigurno potrčao na drugi kraj kuće, pa ako je i pogledao na ovu stranu, to već nije mogao viditi Sahanina, koji je ležao duboko u grabi. Na dnu grabe tekao je blatan potočić; Arkadijevo lice i ruke mu bijahu sasvim mokre i blatne. Ali još se nije smio dići, jer su ga mogli viditi. Zato je onda puzao na rukuh i noguh, te tako prošao nekoliko hvati, nastojeć uza to, koliko bijaše moguće, sačuvati odjeći bar neku čistoću, da ga ne bi upoznali na daljem putu, kad bi se odavde sretno izbavio.

Dopuzavši tako do jednog mjesta, gdje je jaruga graničila sa nekom šumicom, brzo izleti iz jaruge i sakrije se u šumu. Tu stane gledati oko sebe, da vidi, što je sa potjerom. Jaruga se je protezala iza plotu, kojim su bili ogradjeni vrtovi, i preko kog se je on spasio. Za sebe se nije bojao, jer makar još mlad, ipak je dobro osjećao, da pravi čovjek u borbi za istinu i slobodu nalazi najveće momente svoga života. Morao je spasiti paket prijatelju, te ga je vazda jednom rukom pritiskao k srcu.

Zatim pogleda opet put ljetnika, gdje bijaše soba Mihejeva, te je vidio svjetlo svieće, koja s početka stajale visoko, ali se najednoč počeo spuštati sve niže i niže, pa do samoga dna grabe sa strane ljetnika. Tražili su njega.

Pred njim je bio velik vrt, koji je pripadao nedaleko nalazećim se vojarnam. Poći njime bijaše opasno, jer se sigurno tamo gdje god nalazi stražar; pa onda bi morao prolaziti kraj vojarna, gdje bi ga lako mogli uhvatiti. Nu morao se je odmah odlučiti, kuda će, jer je opasnost bila blizu.

Polako preskoči preko plotu i podje kraj vrtova, obaziruć se česće, da sledi kretanje svieće, te se najednoč nadje na nekakovoj

cesti, gdje je vidio onuda brzo leteći željeznički vlak. On se odmah sjeti, kojim pravcem ide ta cesta, te pošavši njome, predje preko velike ceste natrag u perivoj, odakle je prije bježao.

Ali sad bijaše na protivnoj strani perivoja, te brzo ga preletivši izadje u polje, na čijoj se je sredini vidila mala šumica. Tu se brže bolje uvuče u obližnji vrt i pojuri pravcem k topničkom laboratoriju. Obašavši laboratorij s lieve strane, nadje se opet u nekom velikom parku i podje prema selcu Poljustrovu.

Čutio je bol u koljenu, ali ga ta bol nije jako uznemirivala. Više mu bijaše neugodno, što je bio naskroz mokr i blatan, te je sav drhtao od studeni i nemira. Osjećao je ukočenost u cijelom tielu, a i noge mu već počese klecati i odkazivati svaku službu. Samo glad nije više čutio. Kiša mu je učinila tu uslugu, što mu je u nekoliko izčistila blato sa odiele, ali ne sa koljena, sa ruku i lica.

Kiša je bila prestala, te se iza gustih oblaka pokazao mjesec. U šumi vladala mrtva tišina, samo kadikad bi se čuo krik sove ili lepršanje vrane na visokom drvetu.

Ali malo dalje začuje drugo šuštanje. Nekakav čovjek izadje iz šipraga i podje prama njemu. Po odielu i crnoj mu bradi opazi, da je to vojnik. »U ostalom«, pomisli Arkadij, »on bi možda mogao uzeti kaput, to bi mu odmah dao, a za paket njemu nije stalo«. Došavši na dva koraka od Arkadija, vojnik se zaustavi, pogleda ga začudjeno i odmah se vrati, odkud je i došao. Da li ga je preplašio uzrast Sahanina, jer sam bijaše malen i slab, ili je i Arkadija takodjer držao za vojnika — on se tek opet izgubi u gustini šume.

Kad je Arkadij došao do Poljustrovske rječice, to je posle nekoliko sati hodanja prvi put sjeo. Očisti blato sa koljena, opere si lice i ruke, te zagazi čizmami u vodu, da ih malo očisti od blata.

Odmorivši se tuj oko četvrt ure, podje opet parkom prama Nevi, te posle podrug sata novoga hoda, kog je medjutim kadkad prekidao, sjedajuć ma gdje bilo, da si pribavi novih sila, dodje napokon kući i posrtajuć od silne utrudjenosti baci se na postelju.

Mora da je služavka na njegovu licu opazila nešto neobična, jer nije prošlo niti pet minuta, te se i opet vrati u njegovu sobu, praćena gazdaricom.

— Što je s vami, Arkadije Andrijeviču? povika gospodja Bjelajeva, lako taknuv njegovo rame.

— Ja sam vrlo utrudjen, ja ću odmah zaspati; to nije ništa . . . promuca on jedva u odgovor.

— Ta vi ste sav u blatu, cielo vam je odielo mokro . . . Bože moj! . . . ta vi ste i krvav! . . .

(Sliedi)

SABLJO MOJA

Sabljo moja, huljo jedna,
Sabljo moja, ništarijo!
Što tu zebeš, srdo ledna,
Što tu spavaš, ljuta zmijoj!

Siktati si nekoč znala
Za tudjinca, za dušmana!
A sad hrlja tobom pala,
Sabljo moja zahrlijana!

Nuder sievni u svoj slavi
I pokaži svijetu, što si,
Kad te Hrvat, junak pravi,
Na osvetu u boj nosi!

B. K.

Smrt na bojnem polju

Napisao Edmondo de Amicis preveo Ivan Širola

Topništvo na bojnem polju pruža prizor, da se u isti čas diviš i sgražáš. Vidjeti onu dugu povorku konja, topova i kola, kako se na jedan mig gane i užasnim urnebesom srne u propanj, prohuji preko polja, cesta i brajda, uzlazeć, silazeć, zaokrećuć naglim vijuganjem; kako hrlim tekom preleti ograde, preskakuje jaruge, obara plotove i brazde; kako u oblaku prašine umakne za daleko stabalje, a za nekoliko časaka opaziš ju na sljemenu brežuljka, kako se u tren oka prekine, uvrsta i k nebu digne oblak, te dubokim tutnjem napuni obližnje doline; kako za svakim hitcem uzmiču ona strahotna ždriela, ko da se plaše svoga rika, pa daleko, daleko obaraju kuće, taru stabla, a guste se neprijateljske čete razaspu poljem — to je u istinu prizor, da se diviš i sgražáš.

Od čuvstva čudnovate i užasne moći vlastitog oružja dobiva topnik onaj svoj osobiti značaj osbiljnosti i ponosa, koji mu nikad ne ostavlja ni srca ni lica, pa ni posle izgubljene bitke, kada svakog drugog razpečali bol i tuga.

Tako su osbiljni, zamišljeni, al nipošto prestrašeni i potišteni, o sutonu dana u Chiavasso ulazili topnici jednog odiela piemontske vojske, petnajst dana posle bitke kod Novare. Bateriji manjkalo sila vozova, konja, jedan top, dva častnika i više vojnika. Pratili ju satnik i poručnik. Svjetina tiha, turobna, prisustvovala njihovu ulazu, kao kad prolazi mrtvački sprovod.

Na prvom trgu stanu. Satnik naloži poručniku, da smjesti topove i sjašiv stane se obazirati, kao da nekoga traži usred svjetine, što no se bila oko njih slegla.

Do časa mu se približe dva mladića (jednomu je moglo biti dvadeset i pet, a drugomu osamnajst godina), odkriju se, te ga bojazljivo upitaju: — Jeste li vi gospodin satnik?

Satnik im ne dade, da svrše, stisne obojici ruku, zovuć ih prijazno po imenu, te reče:

— Usudih se pisati vam s mjesta, premda me nije zapala čast, da vas poznam, jer u ovom gradu nisam imao na koga da se obratim; bio bih vam pisao i prije, da sam štogod mogao doznati o vašoj obitelji Nu ni prijatelji mu, primjeti turobno, ne znadoše mi ništa reći A on je doista imao mnogo predragih prijatelja, ubogi momak! I s nova pruži ruku mladićem, a oni mu ju srdačno stisnu.

— Zar niste otcu si ništa rekli o mom listu? Odvratiše, da mu nisu rekli drugo, van da će ga jednoč posjetiti satnik baterije, kojoj je pripadao njihov nesretni brat; više mu ne smjedoše reći, jer bijaše bolestan, te se bojahu, da ga ne bi odveć uzdrimalo, nu za nekoje podrobnosti o smrti sina saznade dva dana po bitci i malo ne poginu od žalosti.

U taj par približi im se poručnik.

— Eto častnika, o kojem sam govorio u pismu, reče satnik glasno, te predstavi poručnika braći, koja mu stisnu ruku, uvjeravajuć ga vruće o svojoj zahvalnosti, na što on odgovori što srdačnije. Rekav još nekoliko rieči, vrati se k bateriji. Satnik ureče s mladići, da

će ota im obaći posle sedme u jutro, jer je ob osmoj imao otići u Turin; kad mu rekoše cestu, broj i kat kuće, zovne poručnika i šaptne mu u uho: — Sutra u jutro, ako me u osam sati ne bude ovdje, krenite na put s baterijom; al pazite, da ne podjete cestom te mu ju imenuje. Poručnik shvati uzrok i odgovori, da će slušati, a satnik se udalji sa mladići.

Sutradan o sedmoj u jutro, praćen poslužnikom, koji je pod pazuhom nosio svežanj, pokuca satnik na vrata kuće svojih novih prijatelja. Morade pričekati časak, koji mu se pričinio čitavom urom. Je li bila nestrpljiva želja, ili bojazan, što je u taj čas ćutio? Možda ne bi znao ni sam; ali ga mučila teška zaduha. Napokon se otvore vrata i pokažu se dva brata. Ne dadoše mu vremena, ni da govori; na usta si metnuše prst, ko da bi htjeli reći: tiho! Mignu mu, da čvrsto pridrži sablju i tiho ga pozdravljajuć, dovedu ga unutra, te ga zamole, da sjedne. Poslužnik položi svežanj na stolac i ode.

— Spava, reče stariji brat, ali mu je bolje.

Satnik sjedne, a i mladići sjednu, približiv stolce, da im bude laglje tiho razgovarat.

— Mislite li, da mogu s njim govoriti bez pogibelji?

— O sada već možete, odvrte braća jednoglasno, sad već nije pogibelji

— Dobro. Nu ako mislite, da ne bi bilo dobro, to vas molim, slobodno mi recite; nadah se, da ću mu donieti utjehu, pa zato ne bih rad, da mu zadadem još veće boli. Al čujte, odavle do Turina malo je puta, za tri četiri dana mogao bih na koji čas ovamo doći.

— Vi ste predobri! kliknu braća, stišćuć mu ruku. Hvala vam od srca; nu nije baš potrebno, da se opet za nas trudite. Našemu je otcu doista bolje. Da je on drugi čovjek, možda bi mogli oklievati, kad bi mu i bolje bilo Nu vjerujte, gospodine satniče, u njega je srce toli jako ćuti takovu utjehu, kakovu mu vi nosite, da ne ima dvojbe, da će vače rieči u velike na njeg djelovati. On je ljubezljiv otac, al je i hrabar gradjanin.

— Vjerujem, reče satnik.

U taj se par otvore vrata, te se pomoli liep plavokos dječarac, komu je moglo biti deset godina. Uoiv satnika, htjede natrag.

— Dodji amo, rekne mu jedan od braće. Dječak dodje.

— To je naš bratac.

— Koli je nalik onom ubogom mladiću! klikne satnik.

— Istina, reknu braća.

Nakon pet časova tiha razgovora razmota satnik svežanj i uze govoriti braći, da kani ota nećim iznenaditi, dočim je mladji ustao i pošao u bližnju sobu, da probudi bolestnika.

Stariji brat i častnik stisnu si ruke, veleć jedan drugomu: — Veselo!

Mladenac se na prstih približi otčevoj postelji. Dobri starac spavao tiho, protegnuv jednu ruku izvan pokrivača, a lice okrenuv na stranu sina si. Ovaj popostane časak, da motri ono otvoreno i dično čelo, koje je i u pokoju sna

sačuvalo utisak duboke boli, te pomisli: Sad ću te, ubogi otče, probuditi probuditi, da te dozovem k boli; uzimljem ti i to malo časova mira Nu potreba je. — Otče!

Starac lagano otvori oči, a rukom, koja mu je bila vani, stisne sinovu ruku. Ovaj mu položi desnicu na čelo, prigne se, te ga zapita, kako mu je.

— Mnogo bolje.

Oj dobro! A čujete li, otče, ovdje je netko, pa bi rado s vami govoriti.

— Neka udje.

Sin se ne gane.

— Tko je?

— Tko je? Neki satnik.

Starac upilji oči u mladića, ne rekav ni biele ni crne.

— Satnik je

— Satnik? zapita i razsiri oči. Časak šutila obojica. Sin, nešto se sokoleć, nastavi žurno:

— Satnik topništva.

Otac se iznenada trgne, da će ustati i sjesti. Sin mu to zaprieči.

— Ne, tato, reče zatim umiljatim glasom, nemojte se micati, moglo bi vam pozliti; ta znadete, da vam je liečnik to zabranio, ležite, budite mirni.

I nagovori ga, da turi pod poplun ruku, koja mu je bila vani. Starčeve oči sievale a disao težko. Za čas, ne gledajuć u dječakovo lice, šaptne slabim glasom:

— A taj satnik?

— Bijaše njegov satnik.

Slutio je taj odgovor.

— Došao je navlaš amo, da vas vidi.

Otac se časak zamisli, pokima glavom, stisne ustne i jednom rukom prikrije oči.

— Otče, reče mladenac, ljubezno ga poljubiv u čelo, ohrabrite se; satnik je došao, da vas utješi, pa će vas doista i utješiti. Ne budite takovi (i odkine mu ruku s očiju), ohrabrite se, tatice!

— Zovni ga.

— Zar odmah?

— Da, odmah.

— Dakle idem li?

— Idi.

— Idem; ali se držte, otče, satnik će vas utješiti, vidjet ćete.

I naglimi koraci izpade iz sobe. Otac ga poprati pogledom, te upilji oči u vrata. Čuje žamor, zvek sablje Eto satnika. Čim ga ugleda, pruži mu starac ruke i bolno uzklikne: — Ah, satniče, satniče! Ovaj pritrči, zagrlji ga i reče mu umiljato: — Ohrabrite se, dragi gospodine!

Najstariji i najmladji sin posade se s jedne strane postelje, a srednji sjedne s druge. Otac spusti čelo u satnikovu ruku i brizne u plač. Nekoliko časaka nitko ne kaza ni rieči.

Najednoč se bolestnik izvine iz tog zagrljaja, pridigne glavu i taruć si oči rekne odrešitim glasom: — Satniče vi ste bili ondje onog dana; vi ste vidjeli kažite mi pripoviedajte mi hoću, da sve znadem; biti ću jak ćutim se jakim slušat ću vas nepomično neprekidno

molim vas, da mi ništa ne zatajite hoću, da znadem valja, da znadem, kako (ovdje mu rieč zapne o plač) kako je poginuo moj ubogi sin!

I snova spusti glavu na satnikovu ruku i drmajuć njome klikne bezutješno:

— Bio je toli mlad!

— Nu sad je toli velik! odgovori satnik.

Na te se rieči kosne jadni starina, podigne glavu i ustrmi oko u častnika, i čim ga je dulje motrio, tim je njegovo suzami orošeno lice dobivalo živiji izraz zanosa i vedrine. Oči mu uzplamtše, te malo po malo potegne mišicu s ramena satnikova, ko da će nova misao, koja ga je reč bi zaokupila, biti dosta jaka, da mu zamieni svako uporište. Ta misao, koja bijaše dosele kao smotana i uspavana u težkoj tugi, nikne nenadano u njegovoj pameti i podade mu naglo i neočekivano čuvstvo utjehe, a u duh ulije snagu, koje nije nikad mislio u sebi naći. — Toli velik! opetova sam sobom, a za tim kaza čvrstim i krepkim glasom:

— Pripoviedajte mi, satniče!

Satnik sjedne čim bliže postelji i gladeć rese pokrivača domišljao se, kako bi počeo. Nije se mogao odma domisliti, nit mu je to bilo lako, nu stariji brat dodje mu u pomoć.

— Je li njegova baterija imala mnogo posla, gospodine satniče?

— U bitci kod Novare? Ne baš odveć! To jest, što je do posla, u istinu — uradilo se malo, ali je bilo truda, ko da se je učinilo mnogo, mnogo! Trčali smo tri četiri sata bez časa počinka; napred i natrag, natrag i napred, skoro uvijek istimi putevi. — Satniče, viknuli mi, podjite posjesti onaj brežuljak. — A ja hajd uzgrabce. Nu čim stigoh gori, eto ti protunaloga, pa bjež na prvašnje mjesto. I tako tri četiri sata bez prestanka. Ubogi konji, koliko li pretrpiše onog jutra! Dosta, zaslužiše bolji udes.

— Jesu li pali?

— Većinom.

— A gdje ste se napokon zaustavili?

— Mjesta baš ne bi znao točno; to jest, ne bi znao imenovati ga; nu slike mu sjećam se na vlas. Bijasmo usred pristranka nekog brežuljka; odanle je do sljemena zemlja toli udubljena, da može vrlo dobro sakriti par četa očima neprijatelja, kad bi na nas pošao. Kad ja tamo, mogla su se dole u daljini vidjeti tri dugačka stuba Austrijanaca, koji polagano stupahu napred, savijajući se sad lievo sad desno, al vazda se držeć pravca prema nam; bijahu daleko, daleko; jedva jedvice bilo vidjeti, kako im se biele odiela i bljeskaju bajunete. Jedan moj častnik bje odmah s dva topa poslan na

desni bok brežuljka. Na mjestu ostadosmo ja i moj prvi poručnik sa četiri topa. Kod desnog topa (ovdje se satnik okrene k starijemu sinu) bijaše vaš brat.

Starac se ne ganu, bio je i pazljiv i tup. Satnik će dalje:

— Bijaše kod desnog topa. S mjesta počme oganj. Čim je vaš brat nabio top, morade ga »naperiti«, jer bijaše stražmeštar. — U srednji stub! kriknuh mu. — Hoću, odvrti mi, te se prigine, da ovrši nalog. — Proslavimo se! primjetih. On se nasmieši, nanišani, korakne natrag i zapoviedi: — Pali! Skoro u isti tren vidjesmo, kako je u zrak skočio kus stabla, što no je bilo usred srednjeg stuba; stub se stade komešati poput talasa, razmicati, burkati; častnici na konju pohitiše tamo i ovamo, zatim se malo stisnuše redovi i nastaviše svoj hod. — Živio! kliknuh mu.

— Drugi! On opet namjeri i opet sgodi u nišan.

OZALJ GRAD

Starac udari dlanom o postelju.

— Baš u nišan! Stub se uzcomeša još više, nego li prvi put; snova se raztrču častnici, a stub se opet složi, al stane. U isti čas vidjesmo, kako su se s daleka ukazala četiri topa, te kako žurno idu; dva smjestiše među desni i srednji, a druga dva među srednji i lievi stub, pa stadoše pucati u nas. — Veselo! kliknuh, okrenuv se k svojim, eto hora, da pokažemo što smo. Stadosmo pucati na neprijateljske topove. Stubovi dobrano uzmakoše. Srednji se približi nekoj kućarici, te se je činilo, da je u nju unišao liep broj vojnika. — Stražmeštre! viknem vašemu sinu, nuder jedno tane u onu kućaricu. — Odmah, odgovori on, uvijek svojim čvrstim i odrešitim glasom. U taj par bane pukovnik glavnoga štopa, čuje moje rieči, stane, i okrenuv se prema desnom topu, klikne: — Da vidimo. — Pali! zapoviedi skoro u isti tren onaj hrabri mladić, te vidjesmo, kako s krova kućarice u

vis lete daske, žliebci i grede, a hrpa vojnika na vrat na nos bjež van, pa se raztresi kojekuda.

Otac gnječio pokrivač postelje obima rukama, ko da su ga spopali grčevi.

— Živio! Živio! klikne pukovnik, te se uzgrabce udalji. Nu i austrijski topovi pucahu, da je bilo čudo. Taneta padala osam, deset koračaja oko nas, te se zabila duboko u zemlju, vitlauć oblake praha, koji bi često obavio topove i topnike, te ih podpuno sakrio mojim očima. Kad bi oblak izčeznuo, uvijek bi vidio vašeg sina, kako se smieši, miran, strpljiv, ko da za njega i ne ima pogibelji. . . . Al mi bijasmo nesretni. Tane pade usred čete pješaka, što nas je straga pratila, te ubije tri vojnika. Za čas nam pade mrtav jedan konj, a dva bijahu teško ranjena. Nu to je najmanje zlo. . . . Ne minuše dva časa, kadno začusmo užasan prasak i grozan vapaj; tane ramrska kolo jednom topu i obori na tle dva topnika. . . . Al to ne bje top vašega sina.

Starac odahne, ko da mu još ostade nada, da mu sin živi.

— Kad to vidjeh, sjećam se, kako se je vaš sin silno udario šakom po čelu i zavapio od boli. Nu još nam ne bje dogorilo do nokata; mogli smo mirno još koji čas ostati na mjestu. Al dva nova neprijateljska topa pridruže se onim prvim; austrijski stubovi stadoše juriti napred: nam ne bje moguće, da tu dulje ostanemo. Iznenada čujemo za sobom nejasan štropot koraka, glasova i oružja, te opazimo, kako se dvie čete žurno ređaju po sljemeni briega, ko da kane odbiti juriš. Medju sljemenom i nami, kako rekoh, spustilo se zemljište u dolinu; s toga pješactvu nije bilo shod-

no, da se približi našoj liniji, valjalo je, da uzmaknemo. Srednji stub bližao se vrlo brzo. Pričekah, da nam dodje na dohvat, pa zapovjedih: — Pali iz kartače! Na zapovied »pali« čulo se, ko da je tresnuo grom uz pronicav zvižduk; uzvitla se silan oblak praha, koji nam sakrije stub, a kad se razriedio, ugledasmo u neprijateljskih redovih stravu, prepast i metež. Al bijaše prekasno. Neprijatelj, onako razpršen i smeten, uze smiono srtati; nije bilo više gubiti vremena, valjalo je spasiti topove. Konji ne bijahu dovoljni. — Na ruke! kliknuh, natrag! Trideset snažnih mišica pograbi odma kolesa, uha i ždriela, te stade natrag rivati topove. Desnomu topu manjkao jedan momak, nadomjesti ga vaš sin i pograbi lievo kolo. — Veselo! klicao, hrabro, momci! Nu komad zemljišta, što ga valjalo prevaliti njegovu topu, bijaše odvaljen, točkovi propadali; trebalo je grozna napora, da ih maknu. Ona petorica hrabrih momaka napinjala se za dvadesetoricu; tko

je vidio, kako su bile nabreknule mišice onih ruku i onih vratova, kako su se tresle, rekao bi, da će prokinuti kožu; zažariše se ognjenom bojom, probio ih znoj, preobraziše se. — Veselo! vikahu vojnici i častnici sa vrška humka. Topnici biesnili, bučili, dvostručili snagu. Već čujemo, da nam je za ledji težak korak austrijskog stuba i glas njihovih častnika; karika lovaca, što ju je napred odpremio neprijateljski lievi stub, sipala u nas taneta, bijasmo skoro na vršku U taj par bude on ranjen.

— Kamo? Kamo ranjen? zapita brzo ubogi starac, kao da prvi put čuje tu viest.

— U nogu.

— U koje mjesto?

— Amo, odvрати satnik, pokazav na brzu ruku list desne noge. — Čim bje ranjen, okrene se za časak, da ogleda nogu, klikne: — Ništa! Ništa! Hrabro napred! i uze opet rivati kolo.

— Slava mu! prekine bolestnik krepkim i zvučnim glasom.

— Oj da, doista — slava mu! I sbilja vojnici, koji su bili ovdje blizu, kliknuše mu: — Živio! Hrabra petorica potegnuše zadnji put, rinuv top na vršak i poviknuv, što ih je grlo nosilo: Spašen je! padoše iznemogli na tle. Nu s mjesta ustadoše

— Al ne svi! zavapi starac, pokriv si lice rukama, oj znao sam!

— Bje ranjen u bok.

Časak svi zamukli.

— Čim topovi preko vrška, prospu dvie pjesačke čete gust oganj na napadače. Desni top povuku napred drugih trideset koraka, dok su ga vukli (u taj par digne se satnik) vaš hrabri sin, protegnut na tlih, stišćuć rukom prsa, klikne još dva puta: — Držite se, držite! Glas mu zapne, još jednoč mahne rukom

— Oh dosta, satniče! vikne starac plačnim glasom.

— Slušajte Čim se zaustaviše naši topovi, dodju nam u pomoć konji drugih odjela, koji bijahu pali u ruke neprijatelju. Naložim, da ih namah upregnu. Poručnik je sjašio i pazio, da se izvrši moj nalog, stojeć nepomično pred desnim topom, s ledji prama neprijatelju. Konji budu upregnuti; baš se htjede k meni okrenut, te mi reći: Gotovi smo, kad najjednoč očuti, da mu je netko obuhvatio koljena. Okrene se i vidi

Starac skoči, da sjedne na postelju, te desnicom pograbi satnikovu desnicu i zapita sdvojnim krikom: — Koga?

— Vašega sina.

— Moga sina?

— Vašega sina, koji je, smalaksav, umiruć, donle dopuzao, da svom topu i svojim drugovom rekne poslednji »s Bogom«! Svi topnici skupe se oko njega, dvojica ga uhvate pod

pazuhe i pridignu na koljena. Mahao je obima rukama, otvarao i zatvarao usta, gledajuć poručnika, ko da bi rad nešto reći. — Što želiš, hrabri vojniče? upita ga poručnik glasom ljubavi i zanosa, što želiš? Na to digne ruke, te ih sklopi, kao da bi koga htio zagrliti. Poručnik se dosjeti u dobri čas, udari rukom po ždrielu topa i upita ga: — Ovo? Da! da! činilo se, da bi rad reći, klimajuć glavom i pokazujuć živu radost. Dva ga momka pridignu do topa, on ga rukami zagrlji, privine k njemu grudi, krikne i umre!

Otac, koji je dosele satnika slušao sve većim ganućem, stiskao mu grčevito sad ruku, sad sablju, sad skutove kabanice, pipao mu ramena i ruke, poput slipeca, kad koga hoće da spoznade; kod onih zadnjih rieči udari u silno jecanje, u kom je bilo i smieha i plača; oči mu se zakriese, a lice sine ponosnom radošću.

— Videć tu junačku smrt, nastavi satnik strastvenim glasom, planusmo zanosnim plamom. Poručnik uhvati obima rukama glavu

Bolestnik, oslabiv od duga i duboka tronuća, čim se izvinuo iz zagrljaja, spusti glavu na uzglavje i reče muklim i prekinutim glasom: — Hvala, satniče; hvala vam iz dna srca. Vaše me rieči vrlo okriepiše. Čini mi se, ko da mi je sa srca pao ogroman teret. Skoro mi je, ko da više i ne trpim. Donieste mi veliku utjehu, dobri satniče hvala vam!

Tad sklopi oči i počivaše nekoliko časaka, činilo se, da spava. Medjutim odu sva tri brata jedan za drugim u bližnju sobu, te se redomice vrata, držeć svi jednu ruku za ledji, a napokon se tako držao i častnik. Bolestnik ne opazi ništa.

— Satniče! reče napokon, probudiv se.

— Izvolite?

— On je bio vaš stražmeštar?

— Jest.

— Onda možda imate od njeg kakovo pismo kakav list ili kakav i ne mogaše dalje.

— Izvještaj, želite reći?

— Izvještaj, da; imate li ga, satniče?

— Imam ih, imam više; čim stignem u Turin, poslat ću vam ih odmah, odmah. O, mislio sam ja na to. Da mi niste sada o tom počeli govoriti, ja bih vam to bio i sam rekao.

— Ah, satniče! klikne starac, koli ste dobri! Koliko vam dugujem! . . . Ja ću poput svetinje sačuvati sve, što je napisao moj ubogi sinak, čitati ću deset puta dnevice, imati uvijek pred očima Vi ćete mi poslat veliku utjehu, satniče, kad mi pošaljete te papire.

— Al nije to jedina utjeha, koju ću vam dati.

— Koju još? zapita živahno dobri starac, te se nanovo digne, da sjedne.

— Na primjer ovu, odgovori satnik, te mu pruži kapu topničkog stražmestra, što ju je imao za ledji.

Starac klikne lakim glasom, pograbi obima rukama kapu, te ju vatreno, vatreno poljubi tri četiri puta.

— Otče, rekne na to najstariji sin, i ja imam utjehu za tebe evo je! i pruži par stražmeštarskih naramnica.

Otac sgrabi naramnice, te i njih poljubi.

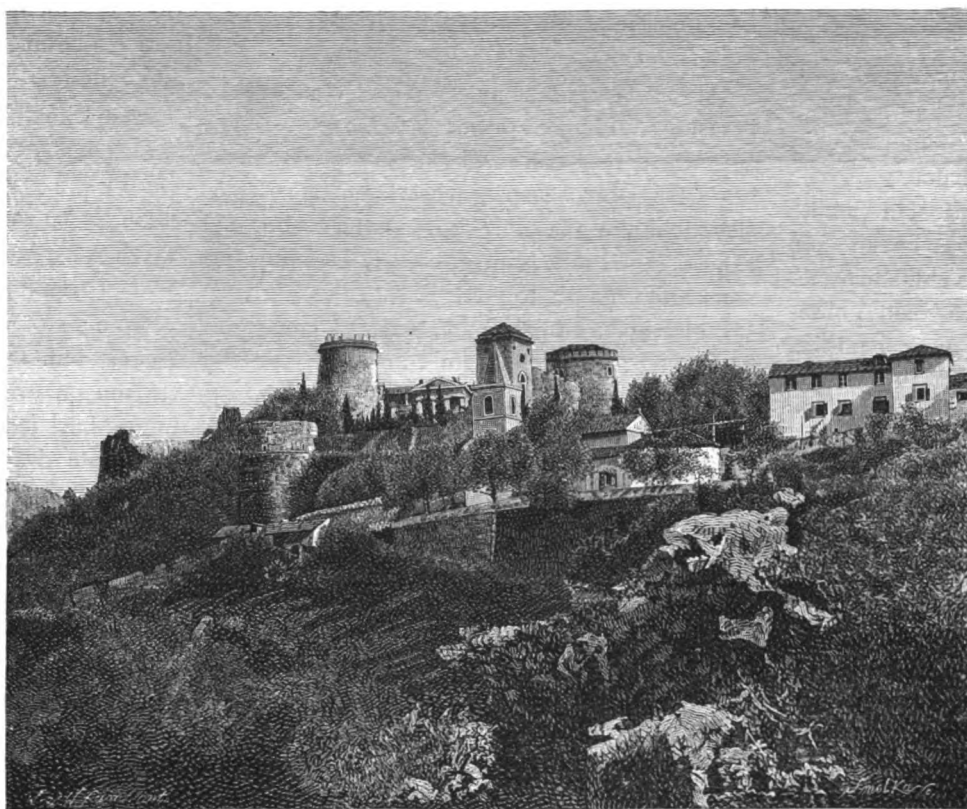
— I ja imam jednu, reče odmah zatim drugi brat, te pruži ocu žute paradne vezanke.

On ih uzme i vatreno izljubi.

— A ja reče napokon dječak.

— O moje diete! klikne otac umiljato, pružajuć ruke prema njemu.

— I ja imam nešto, da ti dadem evo ti je! I pruži ocu kolajnu za vojničku hrabrost s vrpcom. Otac ju još dobro i ne smotri, a već ju držao u rukuh, te grudim si

TRSAT GRAD

vašega sina i upiljiv mu oči u oči, ko da je jošte živ, klikne malo ne izvan sebe: — Dragi, vrli, veličajni vojniče! — Živio! zaore u jedan glas svi vojnici, a ja kliknuh: — Pozdravite ga! I svi digoše ruku k kapi, te ga pozdraviše i opet kliknuše: — Živio!

Starac briznu u gorak plač.

— Da, da, nastavi satnik sve žešće, lievajte, lievajte te sladke suze, biti će vam bolje; lievajte ih! On je ponos našoj bateriji, nikad ne bude zaboravljen; za dvadeset godina, kad naši vojnici budu izgovarali njegovo ime, osjetit će, da im srce jače kuca, ko što kuca i nam ovo nekoliko dana, što je poginuo, pa će svi reći, da je bio junačina, ljubiti će ga i blagosivljat ko daleka brata Jest, plaćite slobodno, sad možete plakati; hoću, da mi okvasite odoru svojimi suzami!

I stisne rukama starčevu siedu glavu, te ju privine grudim i tako ju zadrža nekoliko časaka. Sinci plakali.

pritiskao istim zagrljajem glavu djeteta, vezanke, naramnice i kapu, veleć:

— Ah, ovdje je moj sin, moj ubogi sin! ja ga ćutim;

Napokon pusti dječaka i pade iznemogao na uzglavje, uvijek držeć na prsima prekrštenima rukama svoje dragociene predmete. I na čas sklapajući oči, šaptaše: — Ah, ovdje je moj sinak ćutim ga, ćutim! I stiskaje ruke sve to jače.

Kratak čas šutili svi, dok satnik pod glas ne reče sinovom, da mu je otići. Bilo je osam sati: ne mogahu ga više moliti, da ostane.

— Otče! reče glasno jedan od mladića. Starac progleda.

— Satnik mora poći.

— Da već podje? O dobri Bože, a zašto? Zar ne možete još koji čas ostati s nami, gospodine kapetane?

— Ne mogu, dragi gospodine, žao mi je, valja mi poći.

Starac zarida bolno.

— Dragi gospodine! stisnite mi ruku. (Otac mu ju krepko stisne.) Vratit ću se, doći ću kadikad, da vas vidim; pisat ću vam, ne dvojite! Nije moguće, da ikad zaboravim ovaj krasni dan. Imao sam vas rado i prije, nego li sam vas poznavao, jer svatko mora ljubiti otca toli hrabra vojnika, pa makar ga i nije nikad vidio, al sad! Sad, kad sam pobliže upoznao vaše plemenito srce i vaš krasni duh, sad vam se divim, ljubim vas hiljadu puta više, nego li prije. Pozdravljam vas dakle; ohrabrite se, spomenite se kadkad mene i mislite, kako god sam trpio zbog vaše tuge, da ću se tako vazda ponositi vašim ponosom i da ću istom slašću, kojom vi možete reći: — Onaj junak bijaše moj sin, moći reći: — Onaj junak bijaše moj vojnik. S Bogom, dragi gospodine!

— S Bogom ah, ja vam još ne mogu reći s Bogom, dragi satniče. Nè odveć je naglo ne mogu

Satnik otvori usta, da će govoriti; nu starac mu odrešito mahne rukom, ko da mu nalaže, da šuti; ponikne glavom, te ostade nepomičan, kao onaj, što napinje uho za delekim žamorom.

— Što je? zapita jedan od braće.

— Tiho! opetova otac. Svi zaniemiše. I satnik naperi uho, pa iznenadjen i razžaljen reče sam sobom: — Poručnik je ili zaboravio moj nalog, ili ga nije razumio! U istinu čuo se dalek, gluh, nejasan štropot, koji je rasao sve više i više.

— Otče, što čujete! upita sin po drugi put. A otac, ne ganuv ni glasom ni očima, pruži

ruku k satniku, pograbi ga za mišicu, pritegne ga k sebi, te tiho upita: — Satniče, čujete li?

— Ja? Ništa.

U taj se tren začuje dalek glas, činilo se, ko da je vojnička zapovjed; štropot bivaše jasniji.

— Satniče! krikne starac, skočiv silnije, da sjedne, to su topovi!

Satnik uzdrhta.

— To je vaša baterija!

— Što? nije moguće; varate se, nije moja baterija jamčim vam

— Opetujem, da je to vaša baterija! Čujem! Vidim ju! Kažite mi istinu, gospodine satniče! U njegovu glasu i licu bijaše nešto zapovjedljivo.

— Ali nije! opetova satnik, dignuv glas, da pokrije štropot, pa i drugi učiniše tako.

— Nije moguće, opetujem vam; ja sam ovamo došao sám. Moja je baterija u Turinu već od više dana; ovo, što čujete, povorka je vozova s vojničkom hranom. Vjerujte, pa čemu, da vas varam?

— Šutite svi! krikne starac goropadno, oslobadajući se od sinova, koji ga držahu u zagrljaju. — Hoću, da svi šutite!

Bilo je nemoguće ne poslušat ga. Svi zamuknu, i jasno se začuje štropot kola, topot konja, a uz to se razliegali razni glasovi zapovjednika.

— Ha, pravo sam govorio! klikne starac slavodobitnim glasom, skoro izvan sebe od radosti. — Pravo sam govorio! Ta moje je srce ćutilo, da su topovi! Ja sam ih vidio! Ovamo, brzo, odmah, moju odjeću! Hoću, da se dignem; hoću, da idem

— Nè, otče, za Boga! Nè, nè! kliknu sinovi jednoglasno. — Vi ne smijete ustati, bolestni ste, moglo bi vam pozliti I pokušaju, da ga uzdrže u postelji. Al on, mahnuv silno rukama i rivajući ih od sebe, zavapi: — Puštite me, tako vam Boga! Hoćete li, da umrem! Ovamo moju odjeću, odmah, ja hoću! I htjede se baciti s postelje. To mu zaprieče, al ne bijaše više moguće obuzdati ga; pruže mu haljine, te mu pomognu, da se brzo obuče, sve ga moleć, da odustane od te nakane. — Nè nè nè opetovao on zadušenim i tjeskobnim glasom. — Hoću, da idem da vidim!

Odjeven kako tako i poduprt sinovi izadje nejednakim korakom iz sobe. Nu međjutim bio satnik pomolio glavu kroz prozor i prizvao poručnika, koji je upravo onuda prolazio. On mu naloži, da brže bolje potjera bateriju. Nalog bude izvršen. Starac dodje na cestu i

opazi, da se baterija naglo udaljuje, pa se sdvojno baci k satnikovim nogam, moleć ga sklopljenih ruku.

Satnik nije mogao odoljeti. — Kaprale! vikne prvomu kapralu, što je prošao mimo njega: podjite reći poručniku, da s mjesta zaustavi stub!

Stub stane. Starac, uvijek se opiruć o sinove, podje kolebajući za satnikom prema bateriji, koja se bila dobrano odmakla.

Dodju do zadnjeg topa; starac se okrene prema satniku, te mu migne, ne mogav iztisnuti ni rieči.

— Ne, nije taj, odvrati mu satnik. — Napred!

U to dodje poručnik. Dodju do drugog topa, — Ni taj. Samo napred!

Dodju do trećeg. Satniku nije trebalo, da govori. Starac se neizrecivim uzhitom baci na top, te ga rukama obavije do polovice, a umirući sin bio ga zagrljao kod ždriela.

— Ovdje! ovdje! klikne satnik, udarajući nogom po ždrielu. Otac primakne k ždrielu ruke, pritisne k njemu prsa i spusti na nj lice preljubkim nemarom, jecajući: — O sinko moj! sinko moj!

Medjutim bio na satnikov mig poručnik sjašio, a s voza sadju dva topnika, koji su stražmeštra pridržali, kad je umirao. Sva trojica stanu starcu za ledja, častnik u sriedi, a topnici sa strana.

— Gospodine! klikne poručnik.

Otac se okrene, ne odstraniv s topa ruku, i uočiv onu trojicu pukne mu u pameti prizor, što mu ga pripovjedio satnik. Umah skoči na noge, baci jednu ruku lievo, a drugu desno oko vrata dvaju topnika, a čelo nasloni na poručnikova prsa. Ovaj stisne tronut starčevu glavu, te mu na čelo predade poljubac, što ga bijaše dao sinu na bojnomoj polju.

— Svi moja djeca! klikne ubogi starac.

Satnik migne: svi vojnici dignu se na noge i pozdrave ga na vojničku.

Dobroćmu starcu smalakšu noge, te pade u zagrljaj svojoj djeci.

Nekoliko časaka za tim izčezavao posljednji top baterije s vidika, a otac, naslonjen o mišice svojih sinova pred kućnim vratima, pozdravljao ga rukom, ko da u istinu s njim odlazi poginuvši mu sin.

— Otče, rekne mu jedan od mladića, naš brat nije umro!

A on, ponosito osoviv glavu, odgovori:

— I ne će više umrijeti!

GRAD OZALJ

Na visokoj litici, iznad vijugajuće se u dubokom koritu Kupe, stoji jur mnogo stoljeća veliki grad, sačuvan još u staroj slici sve do naših dana.

U sredovječnih listinah spominje se taj grad pod imenom Ozel, Osel, Ozal i Ozol, kasnije nazvan O z a l j, koje ime sačuva do danas.

Njegovo počelo gubi se u mraku starih vremena. Ne ima sumnje, da je grad stojao jur za vrijeme domaćih vladaoca hrvatskih, ali listine spominju ga tek početkom XIII. stoljeća. U XIV. stoljeću imao je ozaljski kotar jur dvie

župe, sa crkvom Svih svetaca (današnji Trg) i Svetoga Vida (današnjom kapelom izpod grada Ozlja).

Kako nam se danas prikazuje, sazidan je grad na četiri ugla, urešena sa četverokutnim kulama. Do godine 1821. stojao je još diživi most, nu danas vodi čvrsto podzidani drveni most preko Kupe u najstariji dio grada, odkuda dodješ do one strane, koju sigetski junak Nikola Zrinski g. 1556 sagradi i nad prozorom uz godinu i svoj monogram izrezati dade. Novi stanovi podignuti su na starih zidinah. Prema zapado-sjeveru leži na goloj skalini, iznad strmoga korita Kupe liepa baščica, ograđena zidom, sa ugodnimi

počivalištima, odkuda možeš uživati najdivniji pogled na krasnu okolicu ozaljsku.

Najstariji vlasnici grada Ozlja bijahu knezovi Gorički, kasnije nazvani Babonići i Blagaji, kojim jur g. 1197. kralj Mirko, po nalogu pokojnoga svoga otca Bele III., darova kneževinu Vodicu, medju župom sanskom i dubičkom, i to poradi velikog junačtva kneza Stjepana, sina Nikole, koje pokaza u boju proti Niemcem, braneći hrvatske župe Podgorje i Goricu od neprijateljskih napadaja Alberta od Mehove. Još većma proslavi se Stjepan mladji, knez od Gorice, sin Stjepana I, kad je g. 1217. uz pratnju

kralja Andrije II. poveo sa sobom 250 dobro oružanih konjika u svetu zemlju, vojujuć hlabro proti neprijateljem Krsta. Zahvalni kralj Andrija nadari njega i brata mu Babonoga g. 1218 velikimi častmi, potvrdivši mu darovanje kneževine Vodice.

Koncem XIII. i početkom XIV. vieka obnašahu tri Babonića: Stjepan, Radoslav i Ivan, čast bansku, te se rečeni Stjepan spominje prvi kao vlastnik grada Ozlja jur g. 1280. Ove godine načini on dne 21. listopada sa svojom braćom Ivanom, Radoslavom i Pavlom, kao i sa Ivanom i Dujmom, knezovi krčkimi s jedne strane, a Nikolom banom, sinom Henrika od Gusnika i Rovišća s druge strane, nakon dugotrajna boja, ugovor mira izpod grada Ozlja. Kao vlastnik Ozlja grada izdade Stjepan Babonić dne 22. studena 1813. u istom gradu darovnicu knezu Jurju, sinu Hoseja, kojom mu darova imanje Svarču na Korani poradi nekih viernih služba.

Za vrijeme Karla Roberta bijahu Babonići sa svojimi rođjaci na čelu bune, koja se podignu u Hrvatskoj proti naumljenoj centralizaciji nasilnog Anžuvina. Ivan Babonić, od godine 1317—1322. ban čitave Slavonije, vojevao je istinabog s prvine za Karla proti silnomu Mladenu Šubiću, banu hrvatskomu i bosanskomu; ali doskora ostavi i on kralja, te se pridruži sa svojimi rođjaci hrvatskom ustanku. Nu g. 1326. svlada hrvatsku bunu novi ban Mikac Prodanić, sa pomoću bosanskoga bana Stjepana Kotromanovića i kneza krčkoga Miroslava, te otme sve gradove Babonića. Među ovimi bijaše i grad Ozalj, kojega odsele nazvaše kraljevskim gradom (castrum regium). Mjesto izpod grada postane slobodnim kraljevskim trgovištem, te dobi ime Trg, a samim gradom upravljao je kroz više godina ban Mikac.

Okolica ozaljska, zajedno s trgovištem, trpila je u ono doba mnogo štete od austrijskih Niemaca i njemačkih vitezova iz Črnoma i Metlike, koji su susjedne prediele podjedno plienili i palili. To je dalo povod banu Mikcu, da je ozaljsko trgovište premjestio na sigurnije mjesto, naime na otok Ključ, koji se u ono doba zvao i »otokom Svih sveti«, poradi tamo stojeće crkve Svih svetaca. Novoj naselbini podieli ban Mikac dne 20. lipnja 1320 vanredne pravice i slobostine, čim je znatno pospješio i povećao pučanstvo i blagostanje novoga trgovišta.

Iste pravice ozaljskoga Trga potvrdi g. 1349. Nikola Seč, ban čitave Slavonije, zatim oko g. 1370. sa nekimi dodatci kralj Ljudevit I., g. 1433. knezovi Ivan, Nikola i Stjepan Frankopani, a g. 1623. izdade u novom prepisu iste pravice kaptol čazmanski.

Ozalj ostade kraljevskim gradom sve do g. 1398., te je posljednji kraljevski njegov kastelan bio neki Grgur. Višerečene godine založi razsipni kralj Sigismundo grad Ozalj bogatomu knezu krčkome, senjskomu i modruškomu, Nikoli, sinu Ivana, i njegovoj materi Ani od Ortenburga, grofici Celjskoj, za svotu od 17.000 zlatnih dukata. Ali jur slijedeće godine izkupi ga kralj, te ga založi iz nova za 24.000 dukata Katarini, udovi Stjepana, kneza krčkoga i modruškoga, brata Ivanova, a strica Nikolina, pod uvjetom, da ga kralj može izkupati, kad god bude htio. Nu doskora prodade ga kralj konačno višerečenomu knezu Nikoli za 42.000 dukata na vječna vremena, premda je naknadno u ime potvrde g. 1412. primio od istoga kneza još 4000 for., te je tekar ove godine knez Nikola zakonitim putem po kaptolu zagrebačkom u posjed uveden. *) U neposrednoj vlasti silnih i bogatih Frankopana, knezova krčkih i modruških, ostane nakon toga grad Ozalj do polovice XVI. vieka.

Novi vlastelin ozaljski imao je doskora velike neprilike sa crkvom zagrebačkom, koja po tadašnjem običaju rimske crkve, pobirajući silne desetine od katoličkih stanovnika čitave biskupije, podiže parbu pred kraljem i kostničkim obćenitim crkvenim saborom proti Nikoli Frankopanu i njegovim podložnikom Ozlja i Ribnika grada, jer desetine davati ne htjedoše. Ove prepirke sa crkvom zagrebačkom,

*) Zem. Arkiv. N. R. A. Fasc. 484. br. II.

pak neprijateljstva sa Pribićanci, dadoše povoda Nikoli, da mu je dozlogrdio posjed Ozlja grada, te ga on doživotno prodade svojoj ženi Doroteji, kneginji od vlaške Gorice i Koruške. Kad Nikola dne 26. lipnja g. 1432. kao ban hrvatski preminu i nakon sebe devet sinova ostavi, pripame grad Ozalj najstarijemu sinu Stjepanu i njegova bratu Bartolu, kojemu Stjepan Frankopan kao ban hrvatski i vlastnik mnogih velikih imanja predade upravu svega grada Ozlja zajedno s gradom Brinjem.

Preko 40 godina upravljao je gradom Ozljem knez Bartol Frankopan i nadarivao u Ozlju svoje kmete Ješkovičane, purgare trške, Pavline sv. Nikole na Gvozdu, Ivana župnika svesvetskoga na Ozlju, Matka Grebrića, župnika gojmirskog, itd. Po njegovoj smrti preuze opet grad Ozalj njegov stariji brat Stjepan, kojemu g. 1481. dne 1. ožujka kralj Matija Korvin darova iz nova gradove Ozalj, Ribnik, Dubovac, Zvečaj, Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Vinodol, (Novi), Drivenik, Klipac, Plaški, Vitunj i Modruš.

Nadgrobna ploča Petra Zrinskog i Frana Frankopana

Po smrti kneza Stjepana Frankopana nasliedi grad Ozalj uz ostale mnogobrojne gradove njegov jednorodjeni sin Bernardin, bogat i silan vitez onoga vremena, koj na svoju ruku sklapaše saveze sa njemačkim carem Maksimilijanom, sa Mletčani i sa napuljskim kraljem, vodeći rat proti kralju Matiji Korvinu, proti Turčinu i proti Francezom u Italiji.

Postavši tastom Ivana Korvina, sina kralja Matije, povećava Bernardin Frankopan svoju moć i silu, umiri razmirice svoje porodice i upokori svakoga, koj se proti njemu podignu. Za vrijeme svog dugog života (rodio se 1456 a umro oko 1535.) uredio je znatno svoja velika imanja, te vodio neprestano silne bojeve u domovini i izvan nje, ostavši do svoje smrti nepomirljivi protivnik Ferdinanda austrijskog, kao i sin mu Krsto, poznati privrženik Ivana Zapoljskoga.

Imajući osmero djece, čini se, da je Bernardin još za života predao neke svoje gradove svojim sinovom, jer

godine 1551. spominje se jur kao vlastelin grada Ozlja Stjepan Frankopan, unuk Bernardinov, a sin Feranta i Marije Brankovićeve, kćeri Ivana Despota srbskog. Rečeni Stjepan mogao je tada imati jedva pet godina, jer ga još g. 1529. listine spominju kao malodobna.

Novi vlastelin ozaljski nije ni malo priličio svojim umnim i štedljivim praotcem. Jur g. 1541. založi on grad svoj Svarču sa imanjem Dragašić za svotu od 2000 dukata braći Ivanu i Stjepanu Gušićem Turanskim, koji su mu činili vjernu službu u sirotinstvu i njegovoj mladosti, bivši po smrti roditelja mu njegovi skrbnici zajedno s kraljem Ferdinandom. Ali ovi skrbnici malo se brinuše za dostojno odgojenje razuzdana, osvetljiva i nasilna mladića, koj po smrti svog oca i striceva Matije († oko 1518) i Krsta († 1529) nasliedi sav ogroman imetak svoga djeda Bernardina.

Godine 1541. navali Stjepan Ozaljski, po napatku svoga dvorščaka Jurja Gušića, sa svojimi ljudmi iz Ozlja grada na kaptolsko mjesto Petrovinu, te ga na turski način svega pohara, izplienio i popali, postupajuć okrutno proti istim ženama i djeci. Na pritužbu kaptola zagrebačkog naloži kralj tadašnjemu banu Petru Kegleviću, da strogu iztragu povede proti knezu Ozaljskomu. Nu ovaj je imao silne zaštitnike u visokom plemstvu hrvatskom, koje jur tada ne bijaše veliki prijatelj razkošnom i nasilnom svećenstvu, te s toga istraga nije imala željena po kaptolu uspjeha. Doskora sklopi Stjepan Ozaljski i tiesno pobratimstvo sa knezom Nikolom Zrinskim, koj bijaše još žešći neprijatelj kaptola. Oba pobratima obvezahu se pismeno, da će se u napred smatrati kao da su od jednoga plemena i od jedne krvi, i da će sav svoj nepokretni imetak smatrati kao zajedničko dobro. A još čvršći postade taj savez prijateljstva, kad Nikola Zrinski uze za suprugu umnu i liepu sestru Stjepanovu Katarinu, s kojom se vjenča g. 1544., te odmah u svoje ruke uze posjed nekih frankopanskih gradova, među kojima bijaše i grad Ozalj, koj od onoga vremena podjedno ostade u rukuh knezova Zrinskih.

Nikola Zrinski, postavši suprugom Katarine Frankopanke i dobivši doskora kao ban svu upravnu i vojničku vlast u svoje ruke, okoristi se pismenom nagodbom zajedničkog prijateljstva, učinjenom sa Stjepanom Frankopanom, na toliko, da je sva njegova imanja pribrao pod svoju upravu, nagradjivajući sa pristojalosti Frankopanskih gradova svoje vjerne slugu i prijatelje, stanujući i zapoviedajući u Frankopanskih gradovih kao u pravo i neograničenoj svojoj vlastitosti.

Ovo nepravedno postupanje Nikole Zrinskoga prama svome svaku prisili napokon Stjepana Frankopana, podići tužbu proti Zrinskomu pred dvorskim sudcem, te godine 1550. bude među obima utanačena nova nagoda, usljed koje porazdieliše frankopanska imanja na dvoje, i tako pripade Zrinskomu: Ozalj, Dubovac, Grobnik, Bakar i Hreljin, a Stjepanu: Tržac, Modruš, Ogulin, Lukovdol, Plaški, Jesenica, Tovunjska peč, Ribnik, Novigrad, Skrad, Ključ,

Lipa, Zvečaj, Drivenik, Grižane, Bribir i Novi. Nu ova nagoda i dioba osta samo na hartiji, jer Zrinski povraći Frankopanu samo ona imanja, koja ležahu na granici turskoj i skoro nikakav dohodak ne nošahu. S toga nastadoše nove tužbe proti njemu, koje dopirahu do samog kraljevskog prijestola.

Nu i Stjepan Frankopan nije se držao ni prve ni druge nagode, jer grad Ozalj ne htjede predati Zrinskomu, dočitočno svojoj sestri Katarini, već stanujući podjedno u gradu Ozlju nazivao se naročito knezom Ozaljskim, i odtuda nastavljao svoja nasilja proti različitim plemićem, počnivši napokon toliki zločin, da je na tužbu Vladislava Kerečenja i Ivana i Krsta Vragovića Marijaševeškog g. 1559. odsudjen bio na gubitak glave i imetka. U toj nevolji koristio se imetkom svoje žene Katarine, kćeri Ivana Josipa baruna od Ecka i Hungerspaha, kojoj svoj grad Ribnik sa svimi pristojalosti založi, a od svoga tasta 2000 zlatnih forinta pozajmi.

Medjutim izkopa se nekako Stjepan Ozaljski iz svoje nevolje, pomiri se također sa Nikolom Zrinskim, te nakon smrti svoje sestre Katarine, žene Zrinskoga, načini dapače g. 1562. novu nagodu, kojom sve gradove, pripadajuće u dio pokojne svoje sestre, prizna za pravu i zakonitu vlastitost porodice Zrinskoga, a ujedno dozvoli, da i sve ostale gradove, pripadajuće na njegov dio, knezovi Zrinski Nikola i sinovi mu Juraj, Krsto i Nikola zajedno s njime upravljati, a po smrti njegovoj osvojiti i uživati mogu. U toj nagodbenoj izpravi spominju se kao pristojališta grada Ozlja sljedeća imanja i mjesta: Gornji i donji Vrhovci, Podbrežje, Krašići, Pribići, Kupčina, Šipakova cesta, Vokšin šipak, Hrnetići, Orlje, Novaki, Na brodu, Zadobanje, Pomašnica, Zavrt, Grdun, Piščetki, Erjavec, Hrastje, Leškovo, Oštri vrh, Zenkovci, Poljica, Krašavinci, Brlog, Vivodina, Korušci, Prekrižje, Trg, Zorkovci, Levkuši, Slapno, grad Dubovac i sudžije Gaz, Jelža i Svarča. Iz toga može se razabrati, koliki je prostrani posjed pripadao tadašnjoj kneževini ozaljskoj.

Po smrti Nikole Zrinskoga u Sigetu gradu g. 1566. nastadoše opet nove razmirice među njegovim sinovi i Stjepanom Ozaljskim poradi gradova, predanih po ugovoru porodici Zrinskoj. U parbu umieša se i kraljevski fiskus, koj Stjepanove gradove, budući da ovaj djece imao nije, za sebe pričuvati htjede. Nu braći Zrinskim podje za rukom ne samo kralja Maksimilijana predobiti za sebe, nego i Stjepana iz nova natjerati na to, da im je izručio i prodao sva svoja imanja na vječna vremena, pošto su ga od smrti spasili, kad bijaše poradi nekih bezzakonja, počinjenih u Bariloviću gradu, po drugikat odsudjen na gubitak glave i imetka.

Stjepan Ozaljski umre g. 1577., te ostavi također posljednjom oporukom sva svoja imanja braći Zrinskoj, koja se napokon uzprkos protivljenju kraljevskoga fiska via facti u posjed postaviše, nagodiv se prije sa rođjaci Stjepanovimi, Gašparom, Nikolom i Jurjem Frankopanom Trsatskim, odpustivši im gradove Novigrad, Zvečaj, Lukovdol ili Severin i Novi na moru.

Godine 1582. mjeseca prosinca pojavi se prvokrat turska četa, na broju oko 800 glava, kod grada Ozlja. Čuvši to karlovački zapovjednik, posla kapetana Eihelburga sa 200 konjika u potjeru, koji dne 9. prosinca Turke sretno potukoše. Nu kratko vrieme zatim pade isti Eihelburg s mnogimi našimi vojnicima u drugoj bitki s Turci kod istoga Ozlja.

Sve do godine 1603. upravljao je Ozljem Juraj, prvorođeni sin Nikole Zrinskoga, dočim je njegov brat Nikola, kao osobiti prijatelj Madjara, podjednako boravio u Medjumurju. Po primjeru svoga oca Nikole bijahu još više njegovi sinovi odani novoj vjeri Luterovoj, koja navlastito oko Ozlja, Ribnika i Karlovca svoja krila razširi, i to potaknućem ponajviše slovenskih protestanta. Hrvatski propovjednici: pop Stjepan Stepanić, kapelan ozaljski, pop Ivan Kolonić, kapelan svetokriški u Završju, Grgur Vlahović iz Ribnika i Petar Lukić iz ozaljskoga Trga bijahu najžešći razploditelji nove vjere u ozaljskoj okolici, a podupirale ih više i umnije plemstvo hrvatsko, budući ljuto progonojeno od fanatizma onih svećenika, koji se boriše za hierarkiju rimsku i za materijalne koristi, s njom skopčane. Kao što ovi propovjednici uz ostale svoje drugove u Hrvatskoj bezobzirnoj crkvenoj sili pogledaše, tako je i pokrovitelj njihov Juraj Zrinski podnio od svećenstva svakovrstnih progona, osobito nakon godine 1573., kad je u medjumurskom Nedelišću uveo hrvatsku tiskarnu za širenje evangeličkih knjiga.

Po smrti Jurja Zrinskoga preuze grad Ozalj njegov najstariji sin Nikola, koj se malo prije smrti svoga oca bijaše povratio iz Njemačke, bivši onamo zajedno s Matijom, nadvojvodom austrijskim, po Gašparu Starčaju, dvorščaku ozaljskom, odveden u nauke. U prvo vrieme novoga gospodara bijaše kastelan ozaljski Ivan pl. Zmajlović, koji se u suvremenih listinah često spominje. I Nikola Jurjev Zrinski bijaše revan prijatelj nove vjere, te se po smrti svoje prve žene Ane Nadaždijeve oženi sa Jelisavom Sećevom, revnom Luterankom.

Od godine 1605. do 1624. (kad je umro) nagradjivao je Nikola Zrinski mnoge svoje vjerne sluge sa različitim imanjima i darovi. Tako 1603. Petra Baljardića sa imanjem u Pribiću, 1607. Stjepana Tompu sa zemljama u Lipniku, Brezniku i Bratovancu, 1610. Jurja Dovolica, svaka slavnog sveslovenskog pisca Jurja Križanića, sa imanjem Brezov vrh i sa selišti u malom Brlogu, Duzlincih, Pod-

gradju, itd. Iste godine Mariju Tahijevu s kmetovi u Koruškoj, Slapniku i Kobiliću. G. 1611. Katarinu Jankovićevu, udovu Frana Vugrinovića, sa zemljama u sudžiji Koruškoj. G. 1615. Saru Semere, udovu Ivana Jankovića, s imanjem Završjem, i Nikolu Spišića s kmetovi i vinogradu u Navrhu i Novačkom vrhu, a plemenitog Marka Oršića Slavetičkog sa imanjem Grdunom. G. 1617. Katarinu Janković-Vugrinović sa imanjem Lović, g. 1620. Krsta Mrnjavčevića, podbana, sa imanjem Hrastje. G. 1626. Martina Mogorića sa imanjem Oštrivrh, Donjim Vrhovcem i Starazićem. G. 1622. Matiju Čolnčića s kmetovi u Zaloku, Gorniku i Golomvrhu, a Ivana Šubića Peranskog sa imanjem Tomašnicom. Iste g. 1622. Gašpara Jankovića sa kmetovi u Preščenom, Dubravcu i Zubcih. G. 1524. Tomu Magorića sa imanjem Krašićem na Kupčini, svoga vjernoga slugu Zoda Grgura s nekimi zemljama u Krašiću, a Franju Dešića sa selišti u Pokupskom, u Erdjavcu i Metuljevu.

Godine 1624. umre Nikola Zrinski bez odvetka, a njegova udova Jelisava predade dobrovoljno njegovomu bratu Jurju, tadašnjemu banu hrvatskomu, sva imanja svoga supruga, premda je od ovoga imala zapisanih 50.000 na teret istih imanja. Iz zahvalnosti predade joj Juraj Zrinski na doživotno uživanje svoja imanja Božjakovinu, Vrbovec i malo imanje Grdun u kotaru ozaljskom, što ga bijaše oduzeo Marku Oršiću, zametnuvši time ljutu mržnju među porodicom Oršića i Zrinskih.

Po Jurjevoj smrti g. 1626. pade Ozalj grad uz ostala ogromna imanja Zrinskih u skrbničke ruke malodobnih njegovih sinova Nikole i Petra Zrinskoga. U gradu Ozlju upravljao je pako nadalje Nikola Milovac, kojega još Juraj Zrinski bijaše imenovao »gubernatorom« primorskih i ozaljskih imanja.

U ovo doba nejake sirotčadi vlastela ozaljskih podigoše iznova knezovi Frankopani Nikola i Vuk pravdu proti Zrinskim poradi negdašnjih imanja Frankopanskih, a naročito bijaše im grad Ozalj trn u oku od tada, kada se pročulo g. 1634., da su u Ozlju u nekom razvaljenom zidu osim silnoga blaga frankopanskog našli bogatu kraljevsku krunu, urešenu dragocienim kamenjem.

Ali što Frankopani putem pravde postići ne mogoše, to im podje donekle za rukom kroz sjajnu zvijezdu frankopanske porodice, Anu Katarinu, kćer Vukovu, koja se dne 27. listopada g. 1641. u Karlovcu udade za proslavljenoga Petra Zrinskoga, te drugi dan, dovedena u velikom slavlju i u pratnji najodličnijih i domaćih i inostranih svatova u Ozalj, preuze uz bok svoga supruga iznova u frankopanske ruke upravu Ozlja grada i ostalih od starine frankopanskih gradova.

Grad Ozalj nije od onoga dana gledao veće i sjajnije svečanosti, jer što bijaše ugledna plenstva u Hrvatskoj, sakupi se na taj pir dviju najslavnijih porodica hrvatskih, a uz hrvatske svatove vidjevahu se gosti iz Ugarske, Štajerske, Italije i Franceske, kao i izaslanici republike Mletačke i nekih krunjenih vladara. Zidovi grada Ozlja odjeknuše tada urnebesnim veseljem i zavidljivom slavom imena Zrinsko-Frankopanskog, koja se razprostire po dalekom svijetu. Ali u isti tren niknu pritajno i crna kob budućnosti, koja uništi za uvijek dvie najzaslužnije i neumrle hrvatske porodice, a s njimi na duga vremena uguši hrvatsku samosviest i slobodu.

Život ozaljske vlastele Petra kneza Zrinskog i Ane Katarine Frankopanke i njihove nesretne djece poznat je obilno. Ja ne ću da na ovom mjestu diram u ovu najžalostniju tragediju hrvatsku, samo glede Ozlja primjetit mi je, da je posjed velikih pristojališta ovoga grada prilikom diobe g. 1649., utanačene među braćom Nikolom i Petrom, bio razdijeljen u dvoje, te je s toga po zlokojnoj silovitoj smrti Petra Zrinskoga kraljevska komora bila prisiljena polovicu ozaljskoga imanja predati u ruke udove Nikole Zrinskoga, Sofije barunice Löblove i sina joj Adama Zrinskog, dočim je drugom polovicom upravljao u ime kraljevske komore Juraj Kukuljević, vlastelin stelnički i pokupski itd. kao komorski prefekt, bivši negda upravitelj imanja Petra Zrinskoga.

Iz popisa svih pokretnina, nalazećih se u tadašnjih gradovih i imanjih Zrinsko-Frankopanskih, što ga g. 1673. kr. komora sastaviti dade, razabire se i tadašnje stanje grada Ozlja.

Grad Ozalj stajao je jur tada na dva poda. Gornji pod, u kojem stanovaše udovica Nikole Zrinskoga, sastojao je iz velike dvorane, s velikimi dvokrilnim vratima i velikim okruglim stolom, koj se mogao pretvoriti u četverouglasti.

Zatim je sledila manja dvorana sa podugačkim stolom, sedam drvenih stolica, velikom pećju, jednim povećim i drugim pamanjima vratima, na kojih ne bijaše ključanice. U sljedećoj sobi sa tri prozora bijahu dva turska saga, dva stola, jedan kožnati stolac sa naslonom, sedam drvenih stolica, prostrana peć, jedan perlin (?) s posudom od majolike. U komori kraj ove sobe bijaše maleni stol, sa dva mala stolića i dvie postelje. Izpod ove komore u predsobju visilo 15 mreža za lov riba. U drugoj povećoj sobi bijaše podugačak stol, dva stolca, jedan ormar, jedna postelja i uložnica s rešetkama za ocat. U trećoj sobi neke starice bijaše stol sa dva drvena stolca, stari ormar, tri postelje i jedan željezni svećnjak. Uz ovu sobu bijaše kuhinja. U četvrtoj sobi nalazio se stari sag, podugačak stol sa jednim kožnatim i pet drvenih stolaca, novi peharni stol i nova postelja. U petoj sobi, gdje je stanovao prefekt, jedan turski sag, jedan stol sa stolcem, jedan crni pisaći ormar, jedna postelja i jedna puška karabina. U dvih komorah rečene starice množina drvena pohištva, potrebna za gospodarstvo, uz platno, kudlju, stare mreže, sir, maslo itd. U donjem podu, imala je veća dvorana, koju je kneginja uživati mogla, šest prozora sa željeznimi rešetkama. U zapuštenoj do nje kapeli s novimi vratima počivala samo jedna drvena čaša, na porugu onih crkvenih dragocienosti, koje prije ovdje sahranjene bijahu. U svih ostalih šest sobah bijaše po koj stolčić, skrinja za nuždu (nužnik) i podugački stol, dvie postelje, stara slika, stari ormar, nekoliko starih skrinja i stara željeznina. U bogatoj oružnici sa dvojimi vratima ostade samo jedan stol, u kapeli razli zemlje visila još na oltaru velika slika, a na podu ležalo 6 lopata, 158 funti željeza, a kraj zida bila podugačka prostrana stolica. Kuhinje, sobe za pekara i računovodju itd. bijahu prazne. U tamnici kule bijaše još veliki lanac, uz koji su prikivali tamničari. A tri staje za 20 do 25 konja kao i kolnica i kovačnica bijahu opet prazne i izrobljene.

Grabežljivi njemački komisari, porobivši sve dragocienosti u zaplijenjenih gradovih, ostaviše u Ozlju kao inventar 3 pokrivala, 9 zasloni za stienu od zelena i žuta damaska, ali poderanih i zamazanih, jer novije razgrabiše; zatim 16 zasloni od crvene i žute svile, više zasloni šarenih i belgijskih od svile i vune. Jednu frankopansku zastavu od modra damaska. Jednu kornetu od srebra (argento leonino). Dvie velike i 6 malih pušaka njemačkih, jednu veću i tri manje puške iz Tešina. Tri velike zastave od crvene svile, 1 željezni štiti, 1 pozlaćeni mač, 5 pardusovih (risovih) koža, 19 turskih i perzijskih sagova. 20 turskih svilenih i suknjenih pokrivala za postelje i stolove, 2 zobunca od baršuna i od svile, podstavljene pamukom proti udarcu mača. Stara turska i njemačka sedla, obšivena srebrom i zlatom. Do 20 mačeva, 5 svilenih zastava, obšivenih srebrom, 3 pozlaćene svjetionice, zrcala s drvenim okvirima, željezne vojničke narukvice, pozlaćene male čadore itd. Još stajale izvan grada dobro sačuvana kapela Sv. Antuna od Padove, u kojoj bijaše pohranjena sva crkvena sprava, kao dva pozlaćena srebrena kaleža, srebrena slika Marije loretanske, urešena lančićima od mletačkog stakla, mala kruna s dragim kamenjem, tri svete slike itd. Pred kapelom stajale žrtvenik sa slikom sv. Katarine i kamenitom posudom za posvećenu vodu.

Poslednji na slobodi živući knez Adam Zrinski, kr. meštar konjušnika, veliki župan šomodjske županije, kapetan medjumurski i legradski, bijaše deset godina zajedno s komorom vlastnik Ozlja grada, nu kada kao zapovjednik jedne regimente u boju s Turci g. 1691. kod Slankamena straga ustrijeljen pade, osvoji komora krepošću darovnice cara Leopolda I. od g. 1692. zajedno s Ribnikom i ostalimi gradovi Zrinskim također sav grad Ozalj sa svimi pristajalištima. Proti ovomu osvojenju nije pomogla ni lukavost Ivana Androke, zakupnika dobara Adama Zrinskoga, koj komisare komorske pismeno nalaga, da je udova Zrinskoga, grofica Marija Katarina Lamberg noseća i da može dobiti zakonitog nasljednika svoga supruga, što se medjutim ne obistini.

Isto tako zaludna bijahu nastojanja potomaka knezova Zrinskih po tankoj krvi, kao Bačana, Aspremonta itd., da parbom odkinu od komore Ozalj i neke gradove Zrinskih. Tekar oko g. 1710. prodade kr. komora grad Ozalj grofu Rajmundu Perlasu de Vilana, od koje porodice kupiše grad grofovi Bačani, koji ga zajedno s Brodom i Grobnikom u najnovije doba prodade kneginji Viktorini Thurn-Taxisovoj. Ova ga i danas drži.

I. K. S.

ČOVJEK I PRIRODA

Napisao Vlado Kolarović

VII

Sjetite se, što sam prije kazao o prvom orudju, kojim se služio čovjek: bijaše grubo oblikom i sastojinom. Nije poznavao kovi, morao ju nadomjestiti kamenjem, košću, drvom i školjkami, te se poslužiti time, da poduzme svoje ratarske poslove.

Ali toli nesavršenim orudjem jasno je, da je morao naći na ogromne poteškoće, da upitomi zemlju. Nije mogao poduzimati obradivanje zemljišta, koje bi iziskivalo mnogo radnje u samoj pripremi. Ošumljeni dolovi, koje valja posjeći i panjeve odneti, močvare, koje bi odvažno presušivanje preobrazilo u najrodnije luke, namiću siromašnom i orudjem neprovidjenom narodu nepredobitnih poteškoća.

Postavite slab i riedak narod, obskrbljen oskudnim i grubim orudjem, sred ravnice, obdarene osobitom rodnošću: narodu će trebati, da od zemlje dobiva brza sredstva za obstanak. Al kako da joj ih otme svojom mukom? Bolest, prouzročena raztvorbom preobilna rastlinstva, radja ubitačne groznice; tlo, rad svoje prekomjerne plodnosti, pokriva samorodne travke i biljke, pa mjesto da se ograniči, da poda hranu klicam, koje mu povjerila poljodjelčeva ruka, obavlja ih i ugušuje usred svojih izobilnih prirodnih proizvoda. Tako bogata plodnost prirode nije po težaka, koji tek počima krčiti zemlju, blagoslov, već u istinu nesmiljeno prokletstvo.

Još danas, gdje su čovjeku pri ruci sredstva, najmoćnija za presušivanje, krčenje i obradivanje, zemlje, kojim je zadnjim obratio svoju pažnju, jesu baš one, koje proizvadjaju orijaško rastlinstvo. Dosta je za sve primjer južne Amerike. Tko da se usudi u one prašume, gdje mučno utrvenih staza nestaje u kratko vrijeme pred provalom trava i biljaka, gdje stabla jedno do drugoga sačinjavaju bedem, koji valja porušiti kano onaj u tvrđje, gdje se voće (bertholletia excelsa) poput topovskoga taneta odkida od granja silnim štopotom i zabija mnogo centimetara duboko u zemlju?

Da, gdje god vlada razsipna djelatnost, neizmjerena veličina prirodnih pojava, ondje nalazi carstvo uljudbe bezprimjerno većih zapreka, nego u onih predielih, prividno manje sretnih, gdje je rastlinstvo manje izobilno, a priroda više maćuha. Naravno, usred raztuće provale onog orijaškog i vladajućeg života malen život čovjeka jedva da postoji i teško se drži proti napadajem obsežnih sila.

To je istina, koju nam jasno objelodaniše dva američka ekonomista: Carey i Smith, temelječ ju izključivo na činjenicah.

Koji je to put, rekoše oni, kojim su morali udariti prvotni ljudi sa oskudnim sredstvi radnosti, koju posjedovahu, sa golemom potrebom, koja ih je mučila za obstanak? Koji su zemlju morali izabrati, da započmu djelo obradivanja? Poviest i iskustvo nam odgovaraju: morali su obradivati izprva tlo lako i položito, gdje nisu imali poduzimati ogromnih i pogibelnih radnja presušivanja, ne obarati velika stabla, gdje su mogli brazditi jednostavnim drvom, i čiji bi

proizvod brzo naplatio laku radnju, za koju nije trebalo uticati se ni mehaničkim kombinacijam ni snagi životinja.

Bez dvojbe, ljetina bi bila malena: al bila malena kako mu drago, obskrblila bi uvijek težaka većom množinom hrane, nego li ona, koju su imali njegovi divlji predjci, kad su kao lovci obilazili tisuću puta veći prostor. Ako je, dok mu žito rodi, poljodjelac prisiljen naći si hranu lovom i ribolovom, barem kad je sabrao ljetinu imade zalihe do buduće žetve. Ta zaliha dozvoljava mu, da veliki dio vremena, koje mu nije progutalo obradivanje, posveti tomu, kako će obreti bolje orudje, sigurnije zakloniti svoju obitelj i svoje proizvode, i brinuti se za marvu, koju je uzmogao pripitomiti. Vazda je prvi korak najmućniji i najteži. Višak jedne ljetine i usavršenje ratarskog orudja dati će buduće godine još znatniji višak. Težak moći će dublje kopati zemlju i dobiti bogatiji urod. Može posjeći više stabalja, razširiti okrug svoga rada i u djelatnost uvoditi sile plodovitijeg tla. Obitelji, rastuć brojem, prilube se sve više tlu, njihovim znojem oplodjenu, izsuše obližnje močvarno zemljište i lako malo pomalo dobivaju sve to rodniya polja, jer je broj mišica narasao, usavršena sredstva i orudja postostručila su njihove sile i omogućila im, da pobjede i podjarme prirodu, koja im je prije zapoviedala.

VIII

Takav je bio naravni postupak ljudi pri osvajanju zemljišta, a poviest nam je pokazala, da je čovjek vazda i svuda započeo obradivanjem manje plodnoga zemljišta, da zatim malo po malo predje na obradivanje onoga, koje narav obogati bujnim rastlinstvom.

Ipak ovu početnu istinu zanekaje nekoji ekonomisti, koji sa pogreškama, u koje padoše, otvoriše vrata još pogibelnijim sofizmon.

Polag njih, (Englez Rikard je prvi, koji postavi tu čudnu teoriju), bili bi ljudi naravski započeli obradivanjem bogatijeg zemljišta, te bi dosljedno manjim trudom crpili obilnije plodove. Tako je raslo pućanstvo, tako bijahu ljudi postupice prisiljeni krčiti manje plodno zemljište, ili vaditi iz jur obradjena tla više proizvoda, uz veću težinu i veći trošak.

Posljedci ove teorije dadu se lako shvatiti: čim se više napućuje kraj, tim će više morati rasti radnja, da se postigne ista množina hrane, a ova će zato uvijek poskočiti u cieni relativno prema ljudskoj radnji. Nadalje, koji nisu došli na vrijeme, da osvoje bolje zemljište, morali su se zadovoljiti neplodnijom zemljom i više raditi, da dobiju slabije plodove i kolikoćom i kakvoćom.

Tako bi u svako doba vlasnici zemljišta, postupice obradjenog u prijašnjoj dobi, crpili iz njega plod sve to veći i veći prema kamatam prvih im troškova: bogataši bi dakle postajali uvijek većimi bogataši, a siromaci uvijek većimi siromaci.

Sada, ako je istinito ono, što sam prije kazao, vidite, kako tu tužnu teoriju pobjedonosno

poriču činjenice: vi ste jur shvatili, da čovjek nije započimao i ne će započimati takvu radnju usred močvara i šuma, da se nigda ne će ogledati za preobilnim rastlinstvom vlažnog i tustog tla u ravnica, gdje je zrak malo ne uvijek ubitačan. Zapitajmo još i poviest, možda nam i ona potvrdi tu istinu.

IX

Da ne izlazimo iz naše kuće, tko ne zna, da je zemljište, na kom se diže novi grad Zagreb, bila močvarna ravnica, zapuštena divljemu rastlinstvu, kad su obronci brijeva, koji ga okružuju sa sjevera, bili jur obradjeni i napućeni? Tako su ti gorani (ako ih tako možemo nazvati) malo po malo silazeć u ravnicu, osušiv i obradiv ju, utemeljili onaj dio grada, koji zovemo »dolnjim« ili »novim«.

Bregoviti krajevi sjeverne Hrvatske*) bijahu prije napućeni, nego li Podunavje, Podravina i Posavina, u koje se je narod istom kasnije spustio. To isto opažamo u južnoj Hrvatskoj, gdje su rijeke bile pravim kašiputem, kojim je narod sa visina silazio k moru i malo po malo nastanio se oko Krke, Cetine, Neretve, i dr.

Pogledajmo susjednu Italiju. Visočina cisalpinske Italije bijaše jur mnogobrojno napućena, kad još nišu bile posve zaokupljene plodne zemlje Mletaka. Obilazeć puste Apenine, nalazimo najstarija središta obradjena i napućena; vidimo, kako narod, rastuć brojem, malo po malo silazi u ravnicu, da obradi rodniyu zemlju i utemelji sela. Samnitski brijevi bijahu napućeni, Etrurija zauzeta, Alba i Veji već prije sagradjeni, nego li je na plodnih obalah Tibera niknuo grad, koji je imao zagospodavati cijelim poznatim svijetom.

Najstarije viesti pripoviedaju nam, da su urodjenici Korsike živjeli na obroncima gora, a i danas su nizine, premda plodnije, na otoku najslabije napućene. To nam kaže Grote i o urodjenicima Sicilije, da su živjeli u malenim selih, posagradjenih na visinah, ili u špiljah. Ostanici nam to potrdjuju.

Jednako u Grčkoj. Mršavo tlo Atike bilo je jur mnogo prije obradjeno, nego što je plodna Beocija imala stanovnika. A zapitamo li poviest stare Germanije i Englezke i uzčitam li suvremene opise Rusije, to ćemo viditi, da je svuda obradivanje započelo sa zemljištem lakšim, al relativno neplodnijim, i da se nije osvajala rodna zemlja, dok umnoženo pućanstvo i odmakla uljudba ne potisnu napred i ne pruži sredstva za teže i mućnije obdjelavanje.

Ali najjasniju potvrdu te historijske istine pružaju nam Sjedinjene države. Prvi doseljenici, Englezi, koji su pred sobom imali čitavo ogromno američko kopno, započeh sa nerodnim zemljištem Massachussetta. Ostaviše neobradjene najbogatije, pače i najplodovitije krajeve od onog istog zemljišta, koje izabraše, jer nisu imali sredstva, da ih upitome i obrade, i nema tomu pol vieka, što su ih konačno osvojili.

*) Pod sjevernom Hrvatskom razumievamo zemlje, koje se prostiru na sjeveru Kupi, Savi i Dunavu, a pod južnom zemlje, koje su ovim riekama na jugu. (Klacić. Prirodni zemljopis Hrvatske.)

Prvi doseljenici, tako veli Carey, (mjerodavni sudac, jer očevicac,) koji se približiše zapadnim krajevom sjeverne Amerike, izabraše radje tlo uzvišenije, al neplodnije, prepuštajući potomkom niže, al plodnije. U prkos plodovitosti tla izbjegavali su i još danas izbjegavaju prodole i nizine tik rieka, radi pogibelji groznica, koje su još i sada ubitačne i kao da se osobito osvećuju na doseljenicima. Već i to, da mogu sabrati bar malen plod, goni ih, da si izaberu tlo brzo teživo: a to je ono, pokrito riedkim stabarjem, i gdje ne rastu visoke trave. Bitna je svrha, odista važna, naći suhi položaj, da se uzmogne sagraditi stan: eto, zašto se izabiru visine.

Tako se povijest davnih vremena i opažanje suvremenih činjenica slaže u dokazu, da ljudi uvijek počimaju ne sa rodnim zemljištem, već sa lakšim i neplodnim.

Postaviv to, pitam vas iznova: u čem sa- stoje prirodna bogatstva? Gdje je čovjek našao darove iz milosti od zemlje, zraka i vode?

Ne! čovjek nije ništa obvezan zraku, ništa zemlji, ništa prirodi: sve, što je vrijednost i bogatstvo, sve je sam stvorio. Jedina stvar, koju iz milosti daje čovjeku zemlja, jest grob.... Al što velim? Ta i grob mora se skoro uvijek platiti!

X

— Al bilje, koje ga odieva i hrani, odakle mu ono? Nije li dar prirode?

Već ste vidili, da prirodno rastlinstvo nije samo poklonjeno bogatstvo, van i prokletstvo, otežčalo čovjeku: znate, da ponajprije mora izkrčiti šume, hoće li učiniti zemljište teživim, mora dakle uništiti prirodno rastlinstvo. A zašto? Upravo zato, da zamjeni ovo rastlinstvo, najneplodnije u svojoj prividnoj plodnosti, onimi hranivimi i koristnim biljkama, koje si preduzme njegovati i koje mu nikad ne će dati sama narav.

Hajde, da udjemo u koje mu drago od naših imanja. Izaberite si najveće, najbogatije biljkama i proizvodi, i pregledajte koristno bilje, koje se tuj obrađuje. Pa ne ćete naći nijednu biljku, koja bi vam sama od sebe dala željeni plod, a malo će ih biti, koje potiču baš od onog tla, gdje ih nalazite. Pšenici je domovina Egipat, kukuruзу Turska, ječmu Tatarska, korunu Amerika, maslini, loži i šljivi Mala Azija, smokvi, kruški i jabuki Grčka Već danas ima 10.000 inostranih biljka, koje su za ova posljednja tri stotljeća unešene i podmaćene na europskom kopnu.

Istina je, imademo i na našem tlu samorodnih biljka, al prije nego ih okrstimo poklonjenim bogatstvom, darovi prirode, zapitajte težaka: na njemu je, da vam kaže, što je trnje, korov, ljulj, kopriva, trubeljika, i tisuće drugih biljka nametnica, jalovica i otrovnica, s kojima se neprestano bori, a nikad ih ne može uništiti, koje mu uvijek priete, da zauzmu mjesto koristnijim biljkama odredjeno — na njemu je, da vam kaže, što misli o tih poklonjenim bogatstvih prirode.

Takodjer je istina: imade krajeva, gdje i hranjive biljke, kojima se okorišćujemo, niču same od sebe, od nekih sam malo prije spomenuo domovinu. Al što zato? Tko je ikada — zapitati ću kao Fontenay — tko je ikada poznao zemlju, gdje bi se te biljke, premda istoj zemlji urodjene, presadivale i usavršivale tako, da dotječu prehrani makar i malobrojna pučanstva? Tko je ikada čuo pričati o ledini, neznanu otoku, gdje je putnik naišao na pšenično polje ili korunište, na šljivike, narančike ili breskvike? Žito, voće, sočivo, cvieće, pa ča i životinje, sve što čovjek rabi, sve je to on učinio i prenačinio u tisuće oblika, razilazećih se posvema od prvotnog obrazca. Nekoje biljke bijahu skoro stvorene, dosta je, da navedemo breskvu, koja se (po Candollu) nigdje ne nalazi u naravnom stanju, te polazi od badema, a nastala je njegom od 17 ili 18

stoljeća. Naše poljodjelstvo, malo ili veliko, ne bavi se nego vrstmi, tudjimi prvobitnim stvarom. Pače, može se na neki način reći, da je čovjek nekakav stvoritelj i da se odvažnoj i istinitoj rieči Micheleta, da je čovjek stvorio zemlju, može razširiti smisao, da čovjek stvara biljke, voće i životinje.

XI

Dovde smo motrili čovjeka, kako zapovijeda zemljom, kako joj podaje svoju sliku i priliku, da crpi prehranu, zdravlje i bezbiednost.

Nu opis njegovih borba bio bi nepodpun, kad se ne bi kao u okviru predstavilo sabrano sve, što ga stoje težački trudi tečajem vjekova.

Uzmimo n. pr. zemlju, kano Englezku, i nastojmo procijeniti radi koji se uložio od izkrcanja Julija Cesara. Odmah vidimo, da u velike nadmašuje svotu rada, koji predstavlja svu njegovu sadanju vrijednost. Po najnovijih statistikah ukupno vrijednost zemljišne imovine, uračunav amo rudnike, ceste, itd. iznaša preko 50 milijarda franaka. Ta svota izplatila bi radnju od pet milijuna ljudi tečajem deset godina, uz srednju godišnju plaću od 1000 franaka pojedincu.

Predpostaviv to, tko će i pomisliti, da se ta svota približava onoj rada koji se tečajem osamnajst vjekova posvetio poboljšici tla, ili samo onoj sadanjega rada, bolje upravljena i providjena savršenijim orudjem, koj bi trebalo uložiti, da se iznova stvori, kakovo je sada. Sjedinjeno kraljevstvo, kad bi ga mogli postaviti u stanje, u kojem se nalazilo za vrijeme Julija Cesara? Ipak je razlika medju tima dvjema procjenama silna: jer je rad Kelta, Sasa, Danaca i Normana, učinjen kukavnim orudjem, bio odista traljav, prisposodobimo li ga onomu Engleza naših vremena.

A sad veličajte sreću prvih osvojitelja zemljišta.

(Konac sledi)

TRSAT GRAD

Nad veleumjetnom Vukaševićem, od njega prozvanom Luizinom cestom, i nad uzkim koritom vode Rječine diže se sa istočne strane grada Rieke kršovito brdo, koje kroz tisuće godina prkosi navalama silnih valova jadranskoga mora.

Na tom brdu stoji od predavnih vremena tvrdi grad, koj ponosito pred sobom gleda zaljev sinjega mora, sa svojim negda hrvatskim otoci; a s desna boka viri na visoku goru Učku, kraljicu istarskih brda, koja se sa svojim hrvatskim pučanstvom negda takodjer klanjahu krepkoj sili hrvatskih vladara.

Podno gradu leži od starine hrvatsko mjesto, koje s vremenom zabaciv svoje prastaro ime »Tarsatika«, zaodjenuv se šarenim tudjim plaštem i zaboraviv na porijeklo svojih pradjedova, izdajničkim duhom, glede materijalne koristi dvoreć tudjincu, sada prezire svoj jezik i sveto hrvatsko tlo, na kom počiva, na kom se širi i od koga živi.

Sa svojih visokih brda gledaju u velikom okrugu, sa svih stranah svieta nepokvarena hrvatska mjesta sa nekim sažaljenjem na taj potudjeni primorski grad, stisnut dole u maglovitom podolju, kojemu kad staro svoje ime zaboravi, padaše novo ime od hrvatske kraj njega hitreće rieke, jerbo mu se razplinula stara slavna uspomena, kao pjena u vodi.

Novi tvrdi grad na visokom kršu, primivši njegovo

staro ime Trsat od Trsatike, poznate jur rimskim zemljopiscem, straži još uvijek kao negdašnji njegov gospodar nad njegovom obalom i bilježi ljute mu grieha za buduću osvetu. Nu kada je upravo sagrađen ne zna se.

Hrvatsku Trsatiku, spominju franački ljetopisi još u osmom stoljeću. Kraj ovoga grada pobiediše Hrvati g. 799. franačku vojsku, ubivši i vojskovođu, furlanskoga kneza Enrika, kao što su 450 godina kasnije kraj istoga grada uništili silne tatarske čete.

Iza ove slavne pobjede Hrvata nad Tatari g. 1242. dobiše junački knezovi krčki i modruški od kralja Bele IV. veliku župu vinodolsku, u kojoj ležase i zemljište trsatsko. Ovi bogati knezovi posagradiše uzduž hrvatskog Primorja, počam od Rieke do preko Senja, čitavu povorku tvrdih gradova, te je valjda onda bud povećan, bud iz temelja sagrađen i Trsat grad.

Nedaleko od ovoga grada stajase jur u 13. stoljeću župna crkva sv. Jurja, a malko podalje prazno zemljište »Ravnica« naprema Dolcu. Govori stara priča: da se na toj Ravnici godine 1291. dne 10. svibnja iznenada prikazala kamena kućica, nalika na crkvicu, donešena po noći od samih nebeskih andjela iz Nazareta, i da to bijaše ona ista kućica, u kojoj se rodila i u njoj stanovala B. D. Marija.

Tri godine i sedam mjeseci, veli nadalje ista priča, stajase ova kuća na Trsatu, kad ju opet u noći 10. pro-

sinca g. 1294. nevidjeni andjeli odnoseše u Italiju*) na zemljište njeke žene Lorete, kod mjesta Rekanata blizu Jakina, od koje žene dobi ime sv. Marija loretska.

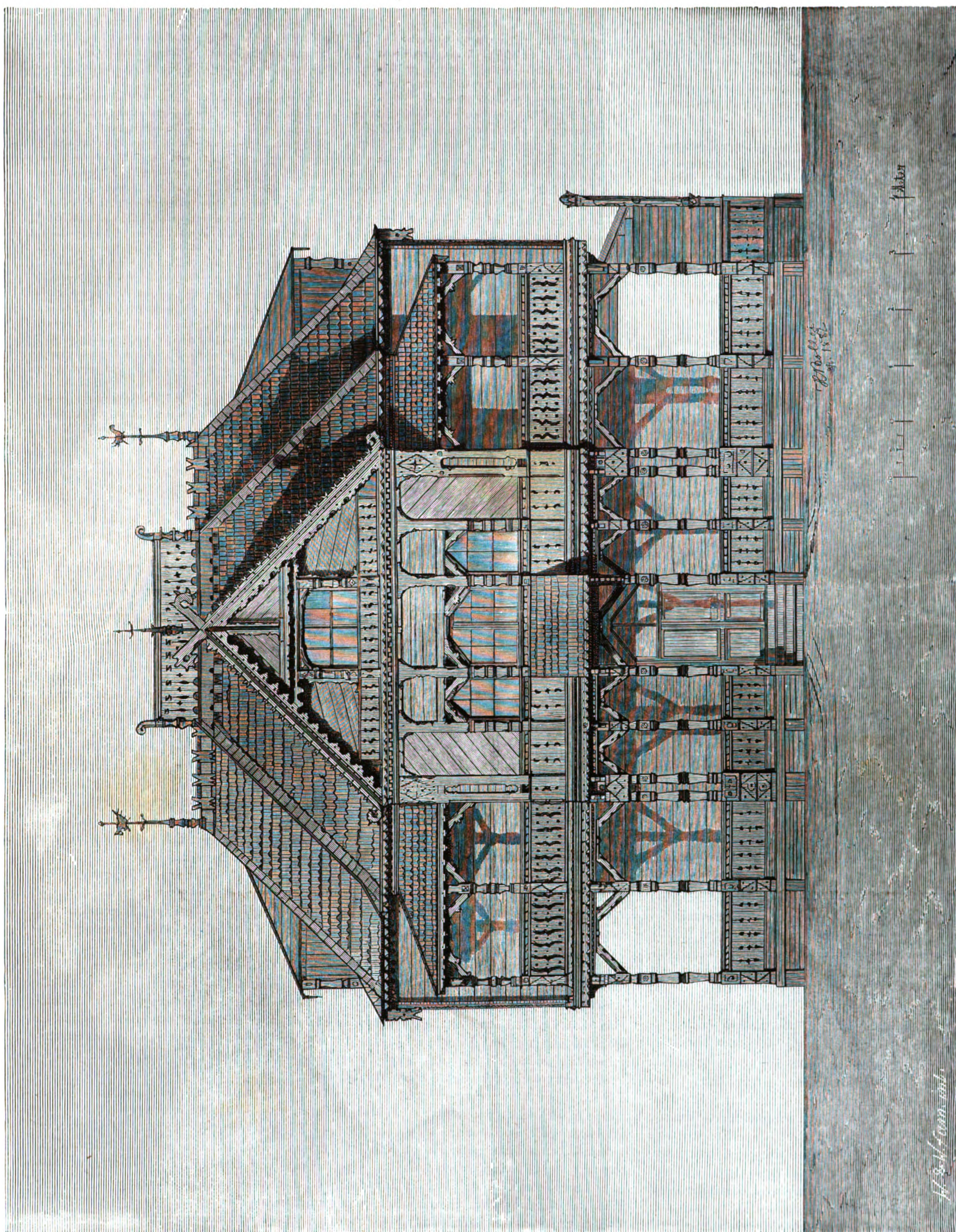
Na trsatskoj Ravnici, na kojoj stajase kuća nazaretska, sagrađiše jur u III. vjeku ponajprije kapelu, a zatim podigoše tu Nikola i Martin Frankopani poveću crkvu, zajedno sa samostanom fratara sv. Franje države bosanske (g. 1453.)

Sve do Martina Frankopana vladali knezovi krčki i modruški, kasnije nazvani Frankopani, gradom Trsatom, većom stranom zadružno. Neki od njih bijahu neposredni gospodari i grada Rieke. Tako je g. 1338. vladao Bartol Frankopan kao knez trsatski takodjer gradom Riekom, te je na molbu mletačke vlade zabranio na Rieci kovanje mletačkih novaca.***) Godine 1350. bijaše isti Bartol kao gospodar grada Rieke zamoljen od Mletčana, da im dozvoli kupiti vojnike na Rieci i Senju za rat sa Genovežani. Bartolovi sinovi Stjepan i Ivan predali su žalibože dne 1. travnja g. 1368. »iz prijateljstva« grad Rieku na vječna vremena Ugonu, knezu devinskomu (de Duymo), koji ga odkinuše i od države hrvatske.

Martin Frankopan bijaše prvi, koj g. 1449. pri diobi sa svojom braćom dobi uz druge gradove kao oddruženo

*) Ja sam o toj priči obširnije govorio u »Viencu« godine 1875.

**) Ljubić. Listine II. 31. 40. 42.

HRVATSKI PAVILLON ZA TRŠĆANSKU IZLOŽBU

vlastništvo i grad Trsat. Po njegovoj smrti († 1479), pošto nije imao djece, pripade grad Trsat njegovomu bratu Stjepanu i ovoga sinu Bernardinu. Rečeni Stjepan Frankopan počeo se prvi pisati knezom Trsatskim, a dvakrat kapetanom zemlje kranjske (1439. i 1453.). Njegov sin Bernardin, oženiv se s Alojsijom de Mersano od Aragonije, bijaše jedan od najuglednijih plemića i vlastela hrvatskih. Kad je za kralja Matiju doveo iz Napulja suprugu Beatricu, kćer Ferdinanda od Aragonije, svoga rođjaka, bijaše od ovoga nagradjen zlatnom kolajnom sa krilatom lavom. Kasnije uhlade on svoju liepu kćer Beatricu za Matijeva sina Ivana Korvina, pa kad mu ne podje za rukom, da ga po smrti kralja Matije stavi na ugarski prijestol, pristade uz njemačke careve Friderika i Maksimilijana, a zatim ponudi hrvatsku kraljevinu Mletčanom (1510.) i Turkom (1521.). Kolikim ponosom izicao se Bernardin još kao starac od 82 godine jezgrovitim Hrvatom, neka nam bude dokazom njegovo postupanje naprama oholom velikom vieću republike mletačke. Kad je godine 1522., došav u Mletku, da stupi u prijateljski savez s onom vladom, proti kojoj je sin mu Krsto toli junački vojevao, došao u veliko vieće, kojemu predsjedade dužd Antun Grimani, ne htjede starac visoka stasa, kojemu obraz pokrivaše dugačka biela brada i dugački siedi brkovi, progovoriti drugim jezikom, nego hrvatskim, premda je bio vješt jeziku latinskomu i talijanskomu.

Za vrijeme vladanja Bernardinova pade Trsat u ruke Friderika, u ratu ovoga sa Matijašem kraljem. U ugovoru mira, utanačena g. 1492. među njemačkim kraljem Maksimilijanom i Matijašem kraljem, kojega potpisao i hr-

vatski velikaši, stajalo je ime Bernardina Frankopana potpisano na prvom mjestu.

Stojeći grad Trsat u njemačkih rukuh pade u ratu Mletčana proti Maksimilijanu g. 1508. zajedno sa Riekom u mletačke ruke, i to izdajom ili nemarnošću nekog njemačkog zapovjednika. Mletčani postavili gradskim upraviteljem Jerolima Crnetića, Rabljanina. Nu jur sljedeće godine 1509. osvoji Bernardin Frankopan pomoću hrvatskoga bana Bota Banjskog Trsat grad zajedno s Riekom, od Mletčana nemilo poharanom i razorenom.

Velika nesreća postignu grad Trsat g. 1527., kad ga osvojiše Turci, provalivši iz Bosne preko Vratnika u hrvatsko Primorje i u Istru. Turci namjestiše tada u Trsat do 1000 zarobljenika, ali ga moradoše doskora predati Frankopanu.

Po smrti Bernardina Frankopana dodje Trsat u ruke njegova unuka Stjepana Frankopana, o kom sam proborio u poviesti grada Ozlja. Drugom polovicom XVI. vieka pade grad pod upravu kr. komore, koja ga pridiehi tako zvanoj morskoj vojničkoj krajini, te je godine 1559. stajao pod upravom senjskoga kapetana.

Godine 1601., robeći hrvatsko Primorje, provališe Turci do Trsata, sa namjerom, da osvoje grad i porobe bogati samostan i crkvu, nu budu od junačkih Trsačana i drugih Vinodolaca slavno suzbijeni. Malo zatim nalazimo u gradu carske upravitelje Gašpara Roopa i Gašpara Knežića, ali jur g. 1616., za vrijeme uskočkoga rata, bijaše vlastnikom trsatskim opet jedan Frankopan, Nikola, ban hrvatski, koj g. 1647. u Beču umrviše ostavi oporukom 17.000 za svoj sprovod, te naredi, da mu se mrtvo tielo prenese i za-

kopa na Trsatu, što je i učinjeno, bivši on u samostanskoj crkvi sahranjen, u raki pradjeda si Martina Frankopana.

Poslednji vlastnici grada Trsata od porodice Frankopanske bijahu Vuk, slavni general vojničke krajine, i njegov nesretni sin Franjo Krsto Markez Frankopan Trsatski, koj kao pjesnik hrvatski i latinski opjeva takodjer čudotvorni kip B. D. Marije trsatske.

Iza užasnog smaknuća poslednjega Frankopana razgrabi gradačka komora sva njegova pokretna i nepokretna imanja. Gradom Trsatom upravljahu od tada njemački udvorice. Među ovimi spominje se g. 1686. Ivan Petar de Argento, zajedno kapetan riečki. G. 1715. barun Oktavio de Tarsio, takodjer kapetan riečki. G. 1730—1736. grof Adelmo Antun Petaci, Riečanin. Nu ovi bezdušni upravitelji zapustiše grad Trsat na toliko, da je početkom XVIII. vieka ležao na pol u razvalinah. U tom stanju kupi ga g. 1826. c. kr. podnarsal i vojnički zapovjednik austrijskog primorja, grof Laval Nugent, kao veliki ljubitelj starine i starih gradova, koj ga, koliko mu dopustiše sredstva, dade popraviti, opredielivši starinsku kapelu trsatsku za grobište svoje porodice i namjestivši u gradskih prostorijah svoju bogatu sbirku slika i starina, sabranih po dalekom svijetu. Sadašnji vlastnik grada, grof Artur Nugent, vriedan sin svoga oca, poljepša znatnimi troškovi grad, grobište i bašću, te revnom odanošću bdije nad ostavštinom svog veleumnog oca i nad riedkim spomenikom hrvatske prošlosti.

I. K. S.

(Baš nedavno je g. grof većinu slika svoje sbirke odpremio u Beč, da ih dade obnoviti i popraviti. Mi se nadamo, da te slike ne će za uvijek ostati u tuđini. Ured.)

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— Pjesme Andrije Palmovića izati će doskora, kako to u 14. broju »Vienca« javlja izdavatelj g. Fran Folnegović. Među njimi bude i nekoliko još netiskanih pjesničkih proizvoda nezaboravnog pokojnika, a ciena je knjizi za predplatnike ili predbrojnike 1 forinta.

— Književno cvieće Lavoslava Vukelića. Sveukupna djela tog hrvatskog 'uzor pjesnika napokon su pod tiskom, a sabrao ih pokojnikov drug i pobrat g. Bude Budisavljević. Knjiga će iznieti do 26 tiskanih araka u srednjoj osmini, urešena likom pjesnikovim, i sadržavati sve dosele tiskane izvorne i prevedene pjesme i pripoviedke, uz nekoliko još nigdje neštampanih pjesmica. Ciena je doista neznatna (1 for.), kad se uzme, da je čisti prihod namijenjen pjesnikovoj sirotčadi, a to je četvero nejake djetice, lišene svog otca hranitelja. Za to je upravo sveta dužnost svakoga Hrvata, da se bar toli malim prinosom oduži slavnoj uspomeni neumrlog pokojnika, koji je sve svoje sile posvećivao svom narodu i kog je baš narodnja nevolja bacila u prerani grob.

Predplata neka se šalje g. Budi Budisavljeviću u Požegu, najkašnje do konca svibnja.

— Matica Hrvatska. Knjige za godinu 1881. netom su doštampane, (donosimo ih u bibliografiji. Ured.) te će se doskora razaslati druženim članovom, koji ih dobivaju za neznatan prinos od 3 for., dočim inače u knjižarah stoje 7 for. 55 nov. Već ta obstojnost mora svakoga prinukati, da postane članom Matičinim, koja radi sve moguće, da se čim bolje oduži liepoj knjizi.

Ove godine započela je izdavati »pricvode grčkih i rimskih klasika«, te je već štampana Homerova Odyseja i Sallustijeva knjiga o

Catilininoj uroti i Jugurthinom ratu. Tako će se hrvatsko občinstvo moći upoznati sa staroklasičnim literaturama, u kojih je mnogo duha i ljepote. A mi ćemo o Matičinih knjigah obširnije progovoriti u sljedećem svezku.

UMJETNOST

— Isus pada pod križem. Bas-relief Ivana Rendića. U današnjem svezku donasmo na prvoj strani tu prekrasnu umotvorinu našega umjetnika, koja predstavlja III. postaju križnog puta, a resi pročelje veleliepe crkve sv. Petra u Djakovu, sagrađene trudom vladike Strossmayera. Umjetnina bijaše izložena u Trstu, pa za to pružamo našim čitateljem kritiku, što ju donese »Adria«, jedan od najmjerodavnijih tršćanskih listova.

»Štovani kipar Rendić, koji se je nastanio u našem gradu, gdje se je u ovo kratko vrijeme izkazao svojimi veleprehvalnim djelima, izložio je sada u dućanu g. Scholliana u »Ponterossu« bas-relief, naručen presvietlim biskupom djakovačkim, g. Strossmayerom, darežljivim pokroviteljem znanosti i umjetnosti.

Za sada ima g. Rendić izraditi šest bas-relief, nu mislimo, da ih bude toliko, koliko je i postaja križnoga puta, jer je iz njega uzet predmet naručenih djela, koja imadu ukasiti monumentalnu stolnu crkvu u Djakovu.

Izloženi bas-relief predstavlja treću postaju, t. j. Isusa, gdje prvi put pada pod težkim križem. U tom djelu pokazuje umjetnik svu moć svoga uma i izvanrednu tehničku vještinu. Unatoč tomu, što se je umjetnik u obće držao tradicionalnog shvaćanja, znao je on u poredanju skupina i pojedinih lica biti izvoran, ter stvarati a ne nasliedovati ni jednoga od tisuće umjetnika, koji su prije njega kistom ili

dlietom izradjivali isti predmet. A upravo u tomu stoji veliko umjeće g. Rendića.

Na Kristovu licu zrcali se neizmjerena muka i božanska smirenost, dočim ona četvorica, što oko njega sprieda stoje, u divnom i naravnom držanju u prvi mah izružuju zlobnu znatizeljnost ili zastrašeno sažaljenje. Te četiri osobe predstavljaju tri mužkarca i jednu ženu, strogo iztočnog tipa, dočim se od njih likom posve razlikuju rimski vojnici i centurion, što stoje iza križa. Tielo je izradjeno riedkom naravnošću; čini ti se, da se mišice nadimlju u rukuh i da sve žilice trepte. Glave su izradjene izvanrednom vještinom, vlasi i brade podižu se, kao da ih vjetar miče. Izpod nabora odjeća, vierno historički izradjenih, ukazuju se crte puti izvanrednom naravnošću.

Promatrajuć ovu radnju s kojega god stanovišta, pokazao je Rendić osobit dar, koji daleko nadmašuje običnog umjetnika. Od njega, još dosta mlada, očekuje umjetnost punim pravom novi sjaj, a njegova koljevka, otačbina Tommasea, novu slavu. —

Mi smo nedavno promotrili najnoviju radnju g. Rendića, koju je naručio g. Gorup, veletržac na Rieci i poznati slovenski rodoljub, a predstavlja pokojnu mu ženu, dobrotvorku tolike riečke sirotčadi, u naručju dvaju andjela, koji ju nose u zasluženi raj nebeski. Na podnožju stoji razcviljena obitelj, tugujuć nad tim nenadoknadivim gubitkom.

Tu umotvorinu izložiti će g. Rendić na tršćanskoj izložbi, a čim bude to krasno djelo našeg vrllog umjetnika dogotovljeno, ne ćemo častiti, da naše čitatelje upoznamo i s tom umjetninom, koja će na novo pokazati svijetu, da i mi Hrvati imademo umjetnika, kojim bi se ponosila i domovina slavnog Michelangela.

NAŠE SLIKE

— **Petar Zrinski.** Na uspomenu 30. travnja 1671. donasmo poprsja naših junaka, a ovdje čim kraće spominjemo samo najvažnije crte njihova života, kog toli slavno žrtvovala za hrvatsku slobodu.

Petar Zrinski rodio se god. 1621. u Vrbovcu, od oca Jurja, bana hrvatskoga, kog g. 1626. u Požunu rotkvom otrova Niemac Wallenstein.

Sa starijim bratom Nikolom dao se u prvoj mladosti na proučavanje vojničkih nauka, te osobito napredovao u znanosti topništva i vatrometa, kojimi već kao mladić spalili predgradja turske Kaniže.

G. 1640. oženi se sa Anom Katarinom Frankopankom, uzor-Hrvaticom svih vjekova, te s njom rodi sina Ivana Antuna i tri kćeri: Jelenu, Juditu Petronillu i Zoru Veroniku.

G. 1648. borio se proti Švedom u njemačkih zemljah. G. 1649. potuče Turke kod Slunja, a g. 1654. otme im blizu Kotora jednu brigantinu, te radi toga dobi od Kotora dragocenu zlatnu sablju. G. 1655. razbije ih kod Visibabe i zarobi silan plien.

Radi tih bojeva skidali ga Niemci više puta sa svih časti, proglašivali ga veleizdajnikom, ali njega za to malo zabolila glava.

G. 1663. nadvlada Turke kod Novoga Zrinja, a zatim kod Jurjeve stiene i Drenova klanjca, gdje zarobi Čengić-pašu. G. 1664. podieli mu papa radi tolikih pobjeda nad Osmanlijama častni naslov: »Branitelj evan-gjelja.« Iste godine pogine brat mu Nikola, ban hrvatski, kog kraj Čakovca u lovu sa njemačkimi vitezovi razdera biesan vepar.

Posle njega postane hrvatskim banom u siečnju god. 1665. Od tada imao se neprestano boriti sa njemačkim samosiljem, dok napokon na boju vjeru ne izgubi glavu u Bečkom Novom mjestu 30. travnja 1671.

Petar Zrinski bijaše i hrvatski pjesnik. On preveo iz madjarskog pjesan svoga brata Nikole: »Adrianskoga mora Syrenu«, posvećujući svoj rad: »virmim i pridnim junakom vse Hårvacke i primorske krajine vitezovom.« A tu pjeva:

»Veruj Nimcu, da znaš, kano suncu zimsku,
Od njega moć imaš, kad primeš smàrt tmínsku!«

— **Fran Krsto Frankopan.** Poginuo je u mladjažnoj dobi, ne navršiv ni tridesetu godinu. Nije se proslavio tolikimi junačkim djelima, kao šurjak mu Petar Zrinski, al kud će veća slava od junačke smrti za slobodu!

Rodio se oko g. 1645. od oca Vuka Frankopana, na glasu junaka, koj je sav svoj viek proveo u borbi sa Turci i Mletčani. Bio je vatrena srca, zanosne duše, mrzio svom snagom Niemce, i za to je u prvom početku velike zamisli hrvatskog oslobođenja odlučno pristao uz Petra i Katarinu. Nije mogao dočekati časa, da se čim prije satare kletu njemačko gospodstvo, što se jasno vidi iz njegova lista Gašparu Čolniću.

»Lipo i drago pozdravljenje moj kapitan knez Čolnić!

Hvala budi Gospodinu Bogu da naši ljudi z dobrim opravkom došli jesu. Prijel sem od Glavara (Zrinskoga) list, da taki tamo šetujem, da valje imamo insurgovat, za to dnevom i noćju tamo budem potezal, da s tim parvlje početak učinimo. Ja sam za vsim spraven skupa z mojimi i komaj čekam da naše kape s čalmami pomešamo, a tako mi Boga da krilaki (njemački klobuci) budu frkati po zraku.« . . .

Pak u istinu, on prvi sabere svoju čet, posjedne Zagreb (g. 1670.) i osvoji hranu i municiju, što su ju Niemci na Savi poslali u Petrinju za carsku vojsku. U obće je u njega bilo najviše agitatorskog duha, te je za stalno medju svimi bio najodusevljeniji za ideju hrvatske slobode. A kako se izpunise njegove želje, njegove nade!

Bio je nježan hrvatski pjesnik, te je svomu rodu ostavio krasnih pjesama. Njegovo »Pozvanje na vojsku« i danas razplamćuje srca svjestnih Hrvata, i danas vriede zlatne mu rieči: »Na vik on žive, ki zgine pošteno!«

Nije bio sretan u životu. Otca i majku izgubio u djetinstvu, a braća mu (Gašpar i Juraj) poginuse. Pa da ne dirnu u srce njegove mile rieči:

»U kolipki majku zgubih,
u djetinstvu otca stužih,
imam krila prekinuta,
do dva bratca poginuta.

Milu sestru koju ljubih,
u nevolji sad začutih,
ljubu dragu s kom se dičih,
jur od davnâ da ne vidih.
Prijatelji prez pomoći,
a rodbina suze toči,
verne slugе raztrešene,
prez obrambe zapušćene« . . .

Zapuščena i Hrvatska, mila naša otačbina, odkako vi poginuste, hrabreni junaci!

— **Nadgrobna ploča Petra Zrinskog i Frana Frankopana.** Kadno 30. travnja 1671. u Bečkom Novom mjestu pod krvničkim mačem padoše junačke glave hrvatskih mučenika, sahranjena su njihova tjelesa na groblju sv. Mihajla kraj istoimene kapele, te je na nju nad grobom stavljena spomen-ploča. Nu ta grobnica bude g. 1802. zasuta, a crkvice pretvorena u stan poslužnika župne crkve, i tad su mučeničke kosti prenešene na južnu stranu te crkve, koje mjesto i sad označuje crvenkasta spomen-ploča. Četverouglasta je i dosta velika, uklesana u crkveni zvonik. Po sredini je mač od crvena mramora, a na maču dvie mrtvačke glave. Na gornjoj strani vide se ove rieči:

HOC IN TVMVLO
IACENT
COMES PETRVS ZRINIVS
BANVS CROATLE
ET
MARCHIO FRANCISCVS FRANGEPAN
ULTIMVS FAMILLE
QVI QVIA
CÆCVS CÆCVM DUXIT
AMB IN HANC FOVEAM CECIDERVNT

A podno mača stoji sljedeće:

DISCITE MORTALES ET CASV DISCITE NOSTRO
OBSERVARE FIDEM REGIBVS ATQUE DEO
ANNO DOMINI MDCLXXI
DIE XXX APRILIS HORA IX
AMBITIONIS META EST TVMBA

Hrvatski prevod:

U OVOM GROBU
LEŽE
KNEZ PETAR ZRINSKI
BAN HRVATSKE
I
MARKEZ FRAN FRANKOPAN
POSLEDNJI SVOG RODA
KOJI JER JE
SLIEPAC VODIO SLIEPCA
OBA U OVU PADOŠE RAKU

UČITE SMRTNICI PADOM SE UČITE NAŠIM
ČUVATI VIERNOSTI DUH KRALJEM I BOGU SVOM
LJETA GOSPODNJEG MDCLXXI
DANA XXX TRAVNJA URE IX
SLAVOILEPJU KRAJ JE GROB

— **Hrvatski pavillon sa trićansku izložbu.** U Trstu pripravlja ju za kolovoz veliku izložbu, na kojoj će i Hrvatska biti posebno zastupana. U tu svrhu izradio je g. Bollec nacrt hrvatskog pavillona, kog će za izložbu sagraditi domaći obrtnici, te se za nj marljivo sakupljaju dobrovoljni prinesci. Obširniji opis donieti ćemo u sljedećem svezku.

UMRLI

† **Henry William Longfellow.** Rodio se 27. veljače 1807. u Portlandu, a umro 24. pr. mjeseca. Bio je najveći i skoro jedini originalni pjesnik Sjedinjenih država i čitave Amerike. Medju svojim zemljaci uživao je najveću popularnost, jer je divnom viernošću znao crtati život im i običaje. Pretežno se bavio lirikom, nu pokušao se i u drugih strukah liepe književnosti i svagdje pokazao pravu genijalnost. Prekrasne su njegove poveće pjesme »Endymion« i »Evangelina«, gdje verno crta idilički život. Napisao je više drama i romana, ali tu nije posve uspio, premda je i opet posvjedočio pravu pjesničku silu. I za to ga dobro sudiše Francezi: »Dans ses paysages, dans

ses petits poëms il a été le Lamartine de son pays. Dans ses drames il a essayé d'en être Victor Hugo.«

Nekoje lirske pjesme prevedene su i na hrvatski jezik. † **Karlo Robert Darwin** umro je ovih dana u Londonu.

Rodio se 12. veljače 1809. u Shrewsbury-u, a unuk je pjesnika i čuvenog u Englezkoj liečnika Erazma Darwina.

Sveučilišne nauke započeo je g. 1825. u Edimburgu i nastavio ih u Chambridgu, gdje je g. 1831. polučio akademički stupanj. Iste godine potlje po svijetu sa ekspedicijom kapetana Sitroy-a, te razmotri Braziliju, zapadnu obalu južne Amerike i otoke u južnom oceanu.

G. 1836. izdade svoj dnevnik: »Voyage of naturalist round de world«, pa za tim više radnja, koje mu pribaviše glas uvažena učenjaka. Nu najveću slavu stekne epokalnim djelom, posljedkom svih svojih proučavanja: »The origin of species«, koje dovrši g. 1859. Tim djelom obširno tumači svoju teoriju o postanku čovjeka usavršivanjem i mienjanjem sličnih mu vrsti.

Iza toga izdao je i drugih znamenitih radnja, koje su skoro u sve jezike prevedene.

Darwin je bez dvojbe jedan od najvećih naravoslovaca svih vjekova, te je u toj znanosti proizveo pravu revoluciju. Ni najžešći protivnici ne mogu mu poreći neumrlih zasluga, što ih je za znanost stekao, a svojim privrženikom ostati će uvijek najveći učitelj i uzor.

BIBLIOGRAFIJA

Izdanja »Matice Hrvatske« za g. 1881.

— Šulek: Lučba za svakoga. (Poučne knjižnice VIII.) Ciena 2 for.

— Duruy: Poviest grčka. Preveo i popunio dr. Petar Tomić. Ciena 2 for. 50 nov.

— Jurković: Sabrane pripoviesti, II. svezak. (Zabavne knjižnice LI—LIII.) Ciena 75 nov.

— Miler: Cvieta i Miljenko. Tragedija. (Zabavne knjižnice LIV—LV.) Ciena 50 nov.

— Šenoa: Izabrane pjesme. S uvodom dra. Frana Markovića. Ciena 1 for. 80 nov.

Članovi »Matice« dobivaju sve ove knjige za puka 3 for.

Prevodi grčkih i rimskih klasika. Izdaje »Matice Hrvatske.«

— I. Homer: Odyseja. Preveo, uvod napisao i tumač dodao T. Maretić. Za članove »Matice« 1 for., knjižarska ciena 1 for. 50 nov.

— II. Knjiga o Katilininoj uroti i o Jugurthinom ratu. Preveo i uvodom popratio A. Veber. Za članove »Matice« 40 nov., knjižarska ciena 60 nov.

— **Narodne pjesme tračkih i makedonskih muslimanskih Bugara-Pomaka.** Sabrao i izdao Stefan J. Verković, rodnom Bošnjak. Svezak II., knjiga II. Petrograd 1881., strana XI i 538 u osmini. Ciena 4. for.

Prva knjiga tih pjesama izašla je još g. 1860. u Beogradu, pod naslovom: »Narodne pesme makedonskih Bugara«, a I. svezak II. knjige tiskan je uz francezki prevod u Beogradu g. 1874. Već prva knjiga stekla je podpuno priznanje, a I. svezak druge knjige pobudio je svojim sadržajem pravu senzaciju. Divne su to pjesme, priproste i nježne, kako ih pjeva samo nepokvareno srce plemenita naroda. Mi ih čim toplije preporučamo svim Hrvatima, jer će bugarski jezik lako razumiti, a k tomu je knjizi pridano tumač manje poznatih rieči. Čitavo djelo može se dobiti kod g. Ilije Guteše u Zagrebu, prva knjiga za 2 for., a druga za 4 for. a. vr.

— **Savka i Stanko.** Izvorna pripoviest, napisao Davorin Trstenjak. Zagreb, nakladom hrv. ped.-knjiž. shora. Tiskom Lav. Hartmana i družbe. Strana 219 u srednjoj osmini. Ciena 60 nov.

— **Dim.** Roman Ivana Turgenjeva, preveo J. Mišćin. Zabavne knjižnice VI—IX. Nakladom Gavre Grunhuta, tiskom »Slobode.« Strana 230 u srednjoj osmini. Ciena 90 nov.

— **Nov.** Roman Ivana Turgenjeva, preveo M. Lovrenčević. Preštampano iz »Slobode.« (I. dio). Nakladom G. Grunhuta. Strana 248 u maloj osmini. Ciena 50 n.

— **Azan.** Pripovest iz bugarskog života. Napisao T. T. Ječ, prevod s poljskoga. To je narodne biblioteke braće Jovanovića 34 svezka. Strana 66 u maloj osmini.

— **Pripovetke mojoj kćeri.** Od L. N. Bulja. Prevod

s franczokoga, svezak I. Nakladom štamparije A. Pajevića u Novomsadu. Strana 201 u osmini. Ciena 60 nov.

— **Poznavanje i njegovanje čovječijeg tiela.** Napisao Svetozar Miletić. Drugo izdanje. Zemun, nakladom M. Grabovačkog. Strana 32, ciena 10 nov.

— **Putovanje po Srbiji u 1827. godini.** Napisao Gjorgje Magarašević. Narodne biblioteke braće Jovanića u Pančevu 35. svezka. Ciena svezki 16 nov.

MODA

— **Nošnje za djevojke i gospodje.** Prva slika s lijeva predstavlja nam uzki haljetac (paletot) za djevojčice od 12—14 godina. Načinjen je iz smeđe tkanine i urešen rojtami iste boje. Za ures kratke suknjice sa pregačastom tunikom služi visoko nabrani volan, obložen kratkom vunom kadifom (plissée).

Na kaputiću su mali žepovi iz podstavnoga sukna, obšiveni ukusnim rubom kao i okrajci rukava. Slamnati šešir, jednake boje sa odiehom, urešen je jednostavnom vrpcom.

Na drugoj slici vidimo kratak plašić (mantelet) sa širokim rukavi i naramnicama. Za nj se uzimlje tamno-žuta tkanina, podstavljena atlasom, koja se za naramnice ukrasi jednostavnim vezivom. — Ogrtač i rukavi obrubljeni su na kraju ukusnim, ali ne jako dugimi resami. Suknja je posve jednostavna i jednako urešena kao naramnice.

Po prilici 17 ctm. izpod poramnog šava pričvršćena je gumična vezanka, da u ravnojvjesju drži prednji dio naramnica, a vrpca oko pasa čuva njihovu jednakost kod stražnjega diela. Ures tunike sastoji se u 10 ctm. širokih baršunastih rojtah sa nabušci (Puffe) i 5 ctm. širokim atlasnim pantlikami.

Treća slika prikazuje nošnju za mlade djevojke iz tamno-ljubičastog latka, koj se po volji uresi sitno-kockastim perkalom, satinom, izpruganom vunom tkaninom ili svilom. Na kaputiću je oko vrata 17 ctm. visoka garnitura, sastavljena iz 8 ctm. širokih ljubičastih i 10 ctm. širokih kockastih trakova (Streifen). Ures tunike sastavljen je vrlo originalno iz trakova obiju tkanina, kockaste i ljubičaste, a tunika je na bokovih nešto nabašurena. Ošve (manchette) na rukavima moraju se slagati sa uresom oko vrata. Na prednjoj strani nošnje je po sredini 46 ctm. širok umetak kockaste tkanine, komu se sa svake strane priključuju 54 ctm. široki tokovi (Bahn) od jednostavna latka. Tako nastaju tri toka, 132 ctm. duga, te su na gornjoj strani u 10 ctm. širine jedan za drugog čvrsto pripojena. Na protivnoj strani sastoji se draperija iz dvaju 45 ctm. širokih kockastih tokova i 60 ctm. širokog umetka iz jednostavna latka, koji su takodje na gornjoj strani jedan uz drugog pričvršćeni i na tunici prilično nabašureni. Sprieda kratki struk obuhvaća lep kockasti pojas, a stražnji dio struka izrezan je poput fraka, te se gubi pod opremom tunike, s kojom je kao u produžku spojen podvinutimi i lako narovašenimi nabori, koji se neposredno tiču kockastih nabušaka. — Ukusan šeširić takodje je iz tamnoljubičaste boje.

Odgovori uredništva

U dogovoru s našim suradnikom i urednikom glasbenoga diela našega lista odlučili smo u »Vili« priobćiti samo popievke za jedno grlo, glasovirske ili ine pomanje instrumentalne komade, izuzam orkestralne. Popievke za muški, ženski ili mješoviti sbor ne ćemo primati zato, što će pjevačko društvo »Kolo« naskoro početi izdavati »Milovana«, t. j. sbirku sborova, pa sudimo, da je nužno rad među sobom tako razdijeliti, da svaki imade svoj djelokrug i da su kod nas po mogućnosti zastupane sve struke umjetnosti.

Kako smo već u prijašnjem broju iztaknuli, neka sva gospoda, koja nas žele poduprijeti novimi i valjanimi hrv. glasbotvori, iste šalju na veleuč. gosp. profesora Fr. Š. Kuhača (Zagreb, Zrinski trg, br. 9). Uz to moramo primjetiti jedanput za uvijek, da ti glasbotvori ne smiju biti

načela te naše glasbe pogodili. Da ste samo nešto skladbo-uke učili, išlo bi, te biste mogli s vremenom postati vrstnom hrv. glasbenom silom. Ne bi li se naknadno, ma i kano samouk, toga studija latili?

— »Udaljenoj, popievka.« Sasma je u njemačkom duhu. Kanite se toga.

— »Čeznuće, idila za glasovir.« Daleko je to od oblika idile! Takav pokušaj valja da mladi glasbotvorac u svoju ladicu spravi, pa da ga za godinu dana na novo pregleda. Uznepreduje li mladi glasbotvorac dotle u umjetnosti, to će svoj pokušaj ili sasma preraditi, ili će ga kao dragu uspomenu mladosti još bolje sakriti u ladicu svoju. Istina je, da svaki mora jedanput početi, ali počeci nisu za javnost.

— Gosp. A. B. u O. Vi ste sigurno čitali domišljaje Petra Preradovića? Među inim veli:

Ti Pegazu svome
Viek uzdižeš glavu,
Sve badava, brate,
On misli na travu!

— G. Vj. u Z. Molimo Vas najuljudnije, promislite, pa sudite sami: Možemo li tiskati pjesmu, u kojoj čak i mjesec guče? Možemo li upotrebiti drugu pjesmu, u kojoj je najglavniji junak sam »vrag pakleni«!

— G. I. Š. u V. Za sada ne možemo rabiti Vaše priповiesti, ali Vam rado priznajemo, da u Vas za novelistiku imade dara. Samo se čim više držite realnog života, crtajte ga onako, kakav jest, a nemojte na svu silu izmišljavati kojekakove nenadane i romantične prizore. Vremena »mjesечеva sjaja, tihanoga gaja i slavljeva vaja« davno su minula.

— G. V. S. kraj O. Poslaste nam dvie pjesme, gdje na koncu ovako pjevate:

Dvie pjesmice,
Ko biser suzice,
Propadoše
Jao nemilice! . . .

Pa gle, kakav slučaj: U napred ste pogodili!

— G. S. G. u Lj. Bilo bi nam drago, da nam pošaljete više Vaših pjesama, a za prvu baladu javiti ćemo Vam naš sud pismeno.

— Gdici K. K. u S. Jednu ćemo pjesmicu svakako upotrebit, i srdačno Vas molimo, da nam i opet pošaljete svojih pjesničkih proizvoda. Nemojte se plašiti prvih neuspjeha,

liepa knjiga traži danas od svojih radnika mnogo mara, uztrajnosti, oduševljenja i pravoga znanja. Ni ona nije više samo za zabavu, nego pretežno za pouku, za duševno prosvjetljenje. A nam već davno na tom polju treba svjest-nih Hrvatica, jer dok se i one ne počnu svojski zanimati za svestrani progres svog naroda, ne će nam tako brzo sinuti sreća i sloboda.

Upozorujemo štovane čitatelje na naš poziv na predplatu, tiskan na drugoj strani omota pod naslovom: »Na uvaženje!«

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grđanin

Urednik: August Harambašić

Is tiskare »Sloboda« na Sušaku

Nošnje za djevojke i gospodje

prvi pokušaji, jer koliko je i željeti, da se u nas glasbotvorstvom bavi čim više darovitih ljudi, to ipak nije zadaća našega lista, da priobćuje školske glasbene zadaće.

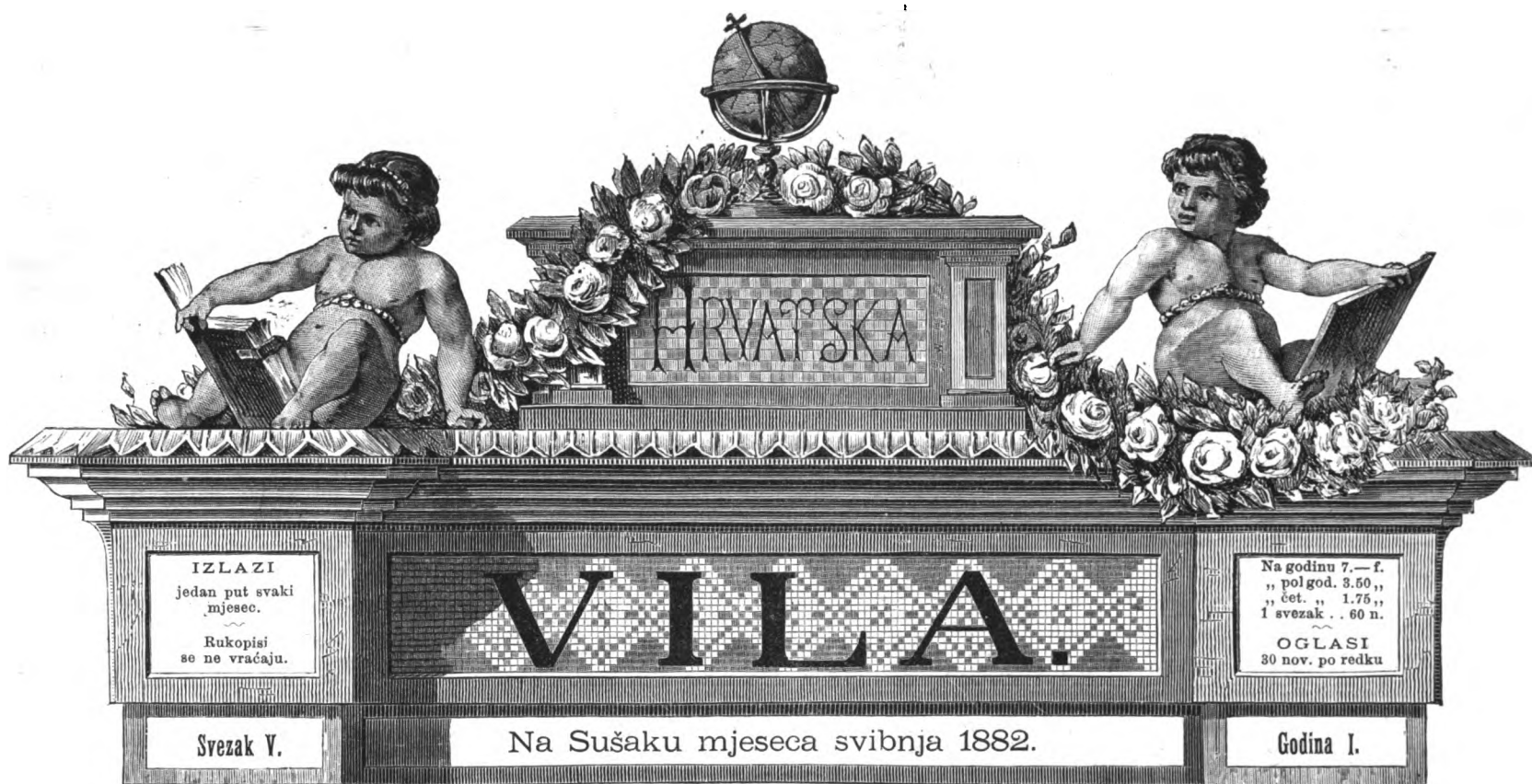
Gospodi glasbotvorcem i prijateljema glasbe, koji su nam poslali svoje proizvode, ima urednik glasbenoga diela ovoga lista odgovoriti sljedeće:

— »Pjesma za dom, koračnica za glasovir.« Ne ima u sebi ništa hrvatskoga, obični je to »kapelmajstorski marš.«

— »Polka de Salon, za glasovir.« Namišljaj je dobar dapače i duhovit, ali izradba u toliko ne valja, što nije pravi glasovirski slog.

— »Nova ljubav, popievka.« Ritam je sasma nejasan i nestalan. Bez logike absolutno ne ide, najmanje valjda u glasbi.

— »Zvjezdama, popievka.« Opaža se, da se oslanjate na pučku našu glasbu, te me veseli, videći, da ste neka

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

V

Smi je sat odbio, a nesretna Ivka spava jošte tvrd i težak san. Ležeć nauznak, spustila joj se krasna glavica, nagnuta nešto prama lievom ramenu, preko okrajka mekanog jastuka, koji se svio pod nježnim zatiljkom. Ivkin obično labudji vrat, napet i svinut u mali luk tim bolnim položajem glave, porumenio se nešto, a i disanje joj time otežcano i kao prigušeno. Uz prekrasno i posve protegnuto tielo nehajno je izpružila biele ruke na tankom i lahkom pokrivalu, koje se u jasnih crtah dražestno priljubljuje, pritisnuto timi oblimi i punanimi rukami, uz uznositi i svuda izraziti sklad te bujno razcvjetane ruže, te mile i mladjahne djevice. Vrana kosa, spuštajući se valovito po desnoj strani uznojena lišca na sniežno i gospodsko rame, gubila se preko na pola otkrivenih djevičanskih grudi pod ljubičasto pokrivalo postelje, odražujući ljubko svoju mekanu crninu na puti poput liera bijeloj. Gorka bol ranjenog srca bijaše stisnula sve one nježne crte divnog Ivkinog lišca, nu kadgod bi se ipak prenula po koja sladka nada u njenoj duši, da se onda sjetno pomoli na zatvorenih ustnaih, koje bi se samo za časak ganule na gorak i nujan posmjeh, da naglo zatim bolno zadrhtaju.

Zlatni sunčani traci mladog jutarnjeg sunca i danas se šuljahu kroz guste zavjese prozora u Ivkinu sobu. Razkošno i bezčuvstveno prelievahu oni svoj životvorni sjaj po djevičanskom krevetu, cjelivajući to prekrasno i nešto u se zaljubljeno žensko biće, tu svoju miljenicu, te njezine nebeske čare, kakvih možda ni u svojoj domovini nikada ne bijahu vidjeli.

Ti zlatni traci sjećahu se sladkih uspomena, nisu bili zaboravili, da ih se dražestna Ivka nije nikad stidila, te su i s toga želili, da se danas dulje kod nje zabave, da ju utješe, da ju razvesele, nu nisu mogli, da se je nacjelivaju i nadragaju više nego li obično, jer im je valjalo, da dalje hrle, jer ima mnogo nesretnika, koji bolno izčekuju varavu utjehu dana, jer u svemiru nije ništa stalna, a i miena i ona je dosadna i ledena, jer je uvijek ista, jer

se uvijek opetuje. Nad krasnu Ivku, nad tu nježnu ružu, koja je već bujno cvala, bila se sgrnula teška i crna oluja, a ni isto stvarajuće sunce, ta ogromna i iz ljubavi za svietom goruća sila ne ima dosta jakosti, da oživi i da podigne pupoljak vihrom pognute ruže. A tko da utješi razcviljenu djevicu? Tko da izlieči srca jadnim mučenicam, kojim je bezsramno, pogano i do mozga trulo društvo život ogorčalo i otrovalo? Sav sviet, sav svemir, sve bi to bilo nešto smiešna i nešto glupa, da ne ima ipak jedne božanstvene sile, koja je svemoćna, koja je stvarajuća, koja je svemu duša, a ta sila, koja sve naslućuje, čuti, shvaća, lieči, zaboravlja i — oprašta, to je ljubav.

Ivka, trznuv se celim tielom, naglo se probudi. Kao prestrašena podigne se u postelji. Nasloniv se o lakat lieve ruke, baci desnicom vranu i valovitu kosu preko ramena i zapanjeno svrne po sobi crnima očima. Pogleda zatim u prozore, trzne se opet, te pokriv si rukama miloliko lišce, okrene se na bok prama zidu i urine glavu u jastuke. Sniežna i obla njezina ramena i pleća, tresući se od prigušena jecanja, padahu i dizahu se naglo. Nakon poduljeg plača izadje iz postelje, bolno i teško uzdahnuv. Umije se, odjene se i sjedne shrvana na divan. U srcu ju nešto mućilo i peklo, htjela je misliti, nu nije mogla. Žarki sunčani trak duljio se po podu. Ivka se zagleda u nj. Trak se micao prema zidu, te kad mu se približi, nestane ga, a djevojka zaželi dana i podje k prozoru. Otvoriv naglo vratnice, odma se natrag povuče za biele zavjese, kao od bojazni ili od stida, da ju ne bi

ANDRIJA PALMOVIĆ

ljudi sa ulice vidili. Zrak ne bijaše vruć kao prve dane, jer se spuštao dosta jak i dosta hladan vjetar sa golih brijeva nad probudjeni grad. Ivkina lišca, dirnuta svježim dahom, zarumene se samo na jabučicah. Stojec za zavjesom gledaše ona u pločnik preko ulice. Pomisliv slučajno na crnooka mladića, na Niku Kovačevića, gane se, zadrhta, kao da joj se nešto gorka u grudih zatalasalo i razlilo. Umiri se malko, te ne znajući ni sama zašto, nasloni se za časak na prozor, da pogleda ulicom. Kao prestrašena odskoči od prozora i povuče se opet za zavjese. Bila je vidila Kovačevića, koji je laganim korakom hodao tom ulicom. Kad dodje pred njenu kuću, zaustavi se tu na dva tri trenutka. Po danu on to nije običavao činiti. Bijaše vrlo bljed u licu. Oštro pogleda u Ivku, koja ga gledaše kao zatravljena. Crne mu oči munjom sievale, upiru ih u nebesko lišće one, koju je toli ljubio i obožavao. Nasmiešiv joj se zatim posmjehom svete i prve ljubavi, podje lagano dalje. Ivki kao da se pred očima razmaglilo. Pričini joj se, kao da se u onom trenu neka bajna svjetlost prosula zrakom. Pritisnuv rukama bolno i ranjeno srce, primakne se k svojoj pustoj postelji, te uzdahnuv: Oh Bože! spusti se na koljena i stane bolno jecati.

Roneć vrele suze htjede, da se Bogu pomoli, nu njene umorene misli nisu se mogle vinuti prama njenom Stvorcu, nisu se mogle odtrgnuti od ovog svijeta, od crne nesreće, koja se bila na nju svalila. U svom očajanju tvrdo je držala, da joj više ne ima spasa, da već ne će nikada oćutit radost u svom životu. Želila bi bila za uvijek ostati sama u svojoj sobi, zaboravljena i zapuštena; želila bi bila, da ju više nitko ne vidi, da je nestane, da umre. U grudih sve ju nešto grizlo, ljutila se na samu sebe, sramila se svoje prošlosti i svog nestašnog ljubakanja s Vörösom. Nadala se zatim i tješila, da će dobrom postati, da joj ne će biti teško zaboraviti na prošle dane i da će lasno pogaziti svoje srce i svoja čuvstva. Napokon pomisli, da se ne će nikad udati, pa joj sune u pamet i mirni i tihi manastirski život. Misao, da bi mogla postati milosrdnom sestrom, silno joj je godila, a njena cvatna i povodljiva duša već se razblaživala u nadi, da će doskora oćutiti melem, koji nam pruža vjera i ufanje u providnost, koji nam vida sve rane nevoljna srca. Nejasne nade stanu se rojiti u njezinoj vrućoj glavici, ali ju nešto zaboli u grudih, kad pomisli na ovaj liepi i veseli svijet, na velelebu prirodu i na sladke i stidljive sanke svojih mladih dana. Bolno čeznuće stane se slievati u njenu dušu, a suza za suzom brizne niz nebesko lišće.

Ivka nije se nikako mogla utješiti. Smrvljena i uništena od nesnosljive boli i gorke tuge, ustane se i sjedne na divan. Njezine grudi drtahu, razni osjećaji, teška čuvstva i kobne slutnje križale se njenom dušom. Bilo joj, kao da ju netko nesmiljeno uhvatio za vrat, iz sapetih grudi silomice navaljivali uzdasi, koji ne mogahu dati oduška njenom srcu. Uzalud se trsila, da se umiri, da razabere, da složi svoje misli. Njezin mali psić gledao ju sav u čudu svojim sivima očima, čepeć pod jednom stolicom. Bio joj se i približio, laskavo i umiljato, kao da ju želi pitati za razlog njezine tuge,

nu ona ga bila okrutno od sebe nogom odrinula. Niemo gledajuć preda se, podav se sva svojoj očajnosti, čekala Ivka na posljedice dosta neugodnog, a za nju baš strašnog događaja.

U to se otvore vrata sobe. Ivka si pokrije rukama oči.

U sobu bila je unišla Marija. Njenim prekrasnim licem prostro se izraz brige i velike sućuti. Sestre se poglednu. Kroz četiri crne, nebeske i u jednakoj tuzi utopljene oči preliju se bolna čuvstva iz jedne duše u drugu.

— Ivko! izlane Marija, pristupiv sestri, sjednuv do nje i sdvojno ju ogrliv.

— Marijo! uzdahne Ivka i spusti nježnu glavicu na sestrine grudi.

U sobi nasta tišina. Pod prozori čuju se koračaji prolazećeg svijeta, a iz daljnih ulica mukli štopot i žamor poslenog trgovačkog grada. Ljubak vjetar, donošajuć glas trsatskih zvonova, diže lagano biele zavjese prozora, napuhnjivajuć ih i rivajuć u sobu.

Nakon duga i tiha plača rekne Marija:

— Ivko, moja dobra Ivko, ne plači, umiri se, znam, da si nedužna, molim te, ne žalosti se uzalud. Ivko, slušaj, poslao me otac k tebi, da ti javim

— Oh, mila Marijo! uzdahne Ivka.

— Umiri se, dušo. Ne boj se, Ivko; vjeruj, sestrice, vjeruj, ne će biti zla. Čuj, Ivko, poslao me otac, da ti rečem, da ćeš već danas odputovati u Trst sa mnom i s majkom.

— Već danas? izlane Ivka.

— Da, danas na večer.

— A zna li već tetka Julija, da dolazimo k njoj u Trst.

— Znade; otac joj je već brzojavio.

— Oh, Bože!

— Ivko, ne budi diete!

— Jadna li sam i nesretna!

— Ivko, budi dobra, poslušaj otca. Ti znaš, dušice, koliko te on ljubi, ti znaš, da bi za tebe sve učinio, nu danas je ogorčen i ljutit.

— Ja ga se bojim, ja ne bi htjela, da amo dodje.

— Ti si pravo diete, ta zašto da ga se bojiš? ukori ju Marija ljubezno.

— On je toli strog.

— Varaš se, Ivko! Ja znam, da ti nisi zločesta, znam, da si nedužna i da imaš dobro srce, nu ti si nestašna, ti si nestašna, ti ne promišljaš, što radiš. Jest, dušo, tvoja nestašnost, to je jedini razlog tvojim suzom.

— Marijo, bit ću od sada dobra, dobra kao što si i ti, nu molim te, da mi savjetuješ, što mi valja činiti, da umirim majku i otca.

— Što da ti savjetujem? Ostavimo to za sada; roditelji imaju te rado, oni će ti već oprostiti.

— Je li Vicka kod kuće? zapita Ivka.

— Zašto me to pitaš?

— Htjela bi s njom govoriti. To ti je velika bezobraznica, bez srama i bez stida, ljutila se Ivka.

— Umiri se, ti si odviše naprasita. Vicke ne ima više u našoj kući.

— Da gdje je?

— Otac ju je protjerao, jer sumnja, da je ona zametak svemu zlu. Bila sam u sobi, kad joj se zagrozio, da će ju predati policiji, ako mu ne odkrije golu istinu. Vicka je molila, prenavljala se i zaklinjala, da nije nikad ma baš ništa o cijeloj stvari znala, nu najposle pripoznala je, da ti je ona pisma onog Madjara donosila. Je si li se ti u istinu s njim dopisivala?

— Jesam, Marijo, šaptne Ivka, gledajuć stidljivo u pod.

— Jesi dakle! Ivko, to nije od tebe liepo! Vidiš, da si mi samo jednu rieč o tomu rekla

— Nisam mogla

— A zašto, dušo?

— Jer sam se stidila.

— Mene si se stidila. Ivko, ja te ne pojmim. Ta nisam li ti sestra? Nisam li te uvijek ljubila?

— Jesi, dobra moja Marijo, nu ja sam se stidila

— No reci mi zašto?

— Jer sad vidim, da ga nisam ljubila

— Čudnovato! Ti ga nisi ljubila, pa ipak si primala njegova pisma.

— Marijo! uzdahne Ivka, pogledav svoju sestru molećim i suznim okom.

— Ivko, ti nisi radila pametno. Nu slušaj me, ja ne razumijem, kako si ti mogla jučer na večer

— Što? rekne Ivka, otvoriv u čudu posvema crne oči.

— Kako si se mogla jučer toliko zaboraviti

— Marijo, vjeruj mi, ja nisam tomu kriva. Ja nisam o Madjaru ni sanjala, a Vicka mu je otvorila vrata, i to proti mojoj volji.

— Al zašto je onda probudila otca?

— Ja ti to ne znam! izusti Ivka ljutito.

— No, no, nemoj se uzalud ljutiti! umoli ju sestra.

— Ta mora da se ljutim, kad mi i ti ne vjeruješ.

— Ja da ti ne vjerujem? Ivko, nemoj tako. Ne, dušo, ja vidim, da me ne poznaš, ti me samo žalostiš.

— Marijo, oprosti! rekne Ivka, ogrliv si sestru.

— Reci mi sve, reci mi, kako je bilo.

Ivka izpripovieda sve ono, što mi već znamo. Marija se snebivala i čudom čudila. Njene velike i duboke oči sjale su toli milo i povjerljivo, prateć sestrino pripoviedanje.

— Ivko, ti si ga dakle čušnula?

— Jesam, a da sam imala samokres pri sebi, bila bi ga i ubila, kad mi se je grudi dotaknuo

— Bezobraznik! izusti Marija, drhćuć od prigušene i plemenite razjarenosti.

— Marijo, pomози mi, reci ocu, kaži mu, da nisam ja

— Neboj se, draga sestrice! umiri se sada, a ja već znam, što mi valja raditi. Ti moraš medjutim u Trst, ne ima ti pomoći, ta i sama

znaš, kakav je svijet, već danas govorit će sva Rieka o tebi. Jest, Ivko, najbolje je, da se ukloniš Gle, sad mi je puklo pred očima, sve razumim sada. Vörös htio je prisiliti otca na privolu, on je išao za tim, da uzmogne reći pred svetom

— Marijo! izusti Ivka, porumeniv od stida.

— Jest, Ivko, podpuno sam osvjedočena, da mu je to bila svrha.

— On me dakle nije ljubio?

— Što? zategne Marija malko u čudu.

— Ja sam jednoč čitala, da nas ne ljube mužkarci, koji idu za tim, i da je brak grob ljubavi.

— Ti si čitala kojekakvih ludorija! Nè, Ivko, to nije istina; ne govorim o prvoj stvari, po kojoj me dakle moj Franjo sigurno ljubi, nu vjeruj, što se tiče druge, vjeruj mi, to ti je velika glupost, jer sam u duši osvjedočena, da ću moga Franju ljubiti, kad mu budem suprugom, da ću ga ljubiti baš ovako, kako ga danas ljubim.

— Je li već bio Franjo kod nas?

— Jest, bio je malo prije.

— Znade li on, što se je dogodilo?

— Znade; u malo rieči sve sam mu kazala. Da si ga, Ivko, samo vidila, kako se od razjarenosti pocrvenio; znaš, sva mu je krv bila udarila u lice, koje je bilo tamno i rumeno. Vjeruj mi, prepala sam se, videć ga takva.

— A što ti je rekao? upita Ivka bliedeć.

— Ni rieči; oh, da si mu vidila oči; nè, ne mogu ti kazati, kako je biesno gledao.

— Tako! . . . ni rieči nije dakle rekao.

— Dà, ni rieči, otišao je dapače, da nije ni roditelje pozdravio.

Sestre umuknu. Ivka prekine tišinu, zamišljeno veleć:

— Čudnovato!

— Što ti je čudnovato?

— Da je Vicka probudila roditelje; nè, ja ti to ne razumijem, ta ona, ona je Vörösu otvorila vrata; nè, ja ti to ne razumijem.

I Marija se zamisli, pa onda tiho reče:

— Jest, to je u istinu čudnovato. Jest, i ja to ne razumijem

Sestre sjednu jedna do druge, ne znajući što da si kažu. Nikako ne mogoše ma niti iz daleka naslutiti uzrok, radi kojega bijaše Vicka probudila roditelje. Njihov razum, njihova pronicavost duha stojaše tu kao pred kakvom čvrstom i visokom zidinom, koju nisu mogle preskočiti svojom mišlju. U taj par naglo unidje u sobu gospodja Ivana, njihova majka. Do divana zaustavi se pred njimi, podboči se rukami, promjeri Ivku ljutitim al i zabrinutim pogledom, pa zanjiše nekoliko puta glavom, kao da joj želi reći: liepo, liepo od tebe, i to sam morala doživiti!

Oči g-dje Ivane bile su crvene od sna i od plača, a nekoje crte lica, crvenije nego li obično, bile su nešto nadute i nabreknute. Ne

izustiv ni rieči, podje do jednog stola, gdje u ruke uzimaše sad ovu sad onu sitnariju, kao da želi popraviti nered, koji se tu nalazio. Ivka, bojeć se majke, bila sakrila lice na njedrih svoje sestre. G-dja Ivana otvori zatim ormare, u kojih bijaše Ivkino rublje, te stane bacati na krevet košulje, čarape, rubce i ostale stvari. Marija, videć uzrujanost svoje majke, i želeć da nešto reče, usili se napokon.

— Čuješ, mamice

— Dosta je, da ponese sa sobom šest košulja, odvrati g-dja Ivana, kao da sama sobom govori. Oh djeco, djeco! Jao, tko Vas ima, blažen, tko Vas ne ima!

— Molim te, draga majčice, izlane opet Marija tiho i umiljato.

— Oh, ne bi se bila nadala, nè, da ću danas u Trst! Devet, devet sam ju mjeseci pod srcem nosila, mučila se s njom, dojila ju i njegovala, a sad to, to mi je nagrada! O i gospodin Bog nije uvijek pravedan! uzdisala i jadovala majka, slažuć Ivkina odiela.

— Majko! zastenje Ivka.

— Sram te bilo Boga i ljudi! Ivko, Ivko, to sam dakle od tebe zaslužila? Nè, nè, nisi ti kriva; al proklet bio čas, prokleta ura, kad smo te poslali u Gradac! Pravo mi budi, mogla sam biti pametnija! Dosta sam govorila, dosta sam ti otca nagovarala, da doma ostanesh, al dà, što će Ivana? što zna Ivana? Htio ti je otac, da budeš frajla, da budeš signorina, a nije li ti baba, moja majka, Bog joj dao duši lahko, nije li ona, kad je bila mlada, nosila gnoj u brajde, znojeć se pod punim košem? Dà, dà, sad si prava frajla, sad si prava gospodska kći! Joj meni, svi, svi ćemo pred tobom na koljena padati. Oh, proklete te tvoje knjige; oh, sjeme se zatrla tim tvojim prijateljicam!

— Ne ljuti se, draga majčice, molila ju Marija. Nemoj biti toli okrutna sa sirotom Ivkom; vjeruj mi, nije ona kriva, kako ti misliš; umiri se, kazat ću ti sve.

— A gle! tko bi bio mislio, vidi, vidi, i ti ju braniš! O dà, ja, ja ništa ne znam, dà, kazat ćete mi, da ja ništa ne razumijem! naravno, vi ste same pametne, pa kako i ne bi? ta dosta ste knjiga pročitale!

— Ali slušaj, da ti kažem, umiri se, sama ćeš uviditi, da nije Ivka svemu kriva.

— Marijo, ne srdi me, nemoj misliti, da sam baš toli glupa, što ne znam igrati na glasoviru, žice mu usahnule, što ne znam igrati te vaše polke, te vaše mazurke.

— E pa dobro, kad si takva, ja ti ne ću ništa reći, odgovori Marija pritvorice ljutito.

— Što! ti mi ne ćeš ništa reći? A je li to čovjek ikad vidio? A odkad nisam više vaša majka? Marijo, molim te, da se sa mnom ne šališ, molim te, da mi sve kažeš, ja hoću, da sve znadem.

Marija sada izpripovieda majci sve, što joj bijaše kazala sestra i što je čitaocu poznato. G-dja Ivana umiri se malko i rekne:

— E pa zašto ne govorite? Oh proklete i služkinje! Nu i otcu i njemu valja sve kazati, jer je kao izvan sebe. Ivko, da mi se prirediš; kad zanoći odputovat ćemo, nè, nè, ti ne smiješ ostat na Rieci.

— Dobro, draga majčice, sve ću ti po volji učiniti, govoraše Ivka jecajući.

— No, no, umiri se sada, diete moje! utješi ju majka, taruć si suze.

Lamajuć rukama i uzdižuć: Oh Bože! oh Bože! izađe iz sobe.

Ivki bijaše odlanulo u duši. Cijeli je dan bila ostala u svojoj sobi, nu ponajviše u društvu svoje sestre. Negdje posle podne posjeti ju otac. Opaziv ga, ustane Ivka, približi mu se, te sdvojno ogrliv ga, tresućim glasom izlane:

— Otče, oprosti, oprosti!

— Ivko, Ivko, neka ti Bog oprosti! uzdahne siedi Pomorac, poljubiv ju u vruće čelo

Okolo deset sati u noći stojaše prostrana kočija pred kućom brodovlastnika Vidulića, koji bijaše odlučio, da mu obitelj u Trst odputuje ne parabrodom ili dilizansom, već svojimi posebnimi koli. On je to učinio radi svojih. jer je znao, koliko je neugodno, kad se čovjek slučajno sastane s ljudmi, koji možda štogod o tvojoj nesreći slute, i koji te često obsipavaju neslanimi pitanji.

Baš u to doba stojao je na uglu ulice Niko Kovačević, gledjuć zapanjeno u kočiju, kao da ga je ista bila očarala. Čudnovate slutnje obuzmu mu srce.

Vjetar bijaše jenjao, a nad Rieku spustila se topla i prekrasna noć. Na tamno-plavetnom nebu kriesile se zvijezde, nekoje krupne i blištajuće se kao žuto zlato, obkoljene malim i maglovitim sjajem, druge opet sitne i žive kao tresući se plamen, sve jedna do druge, sve u rojevih, reć bi mičuć se i smiešeć se milo tom bajnom svemiru. Mjesec izlazio kasno te noći. U samotnoj i nešto tamnoj ulici mirno čekala kočija na putnike. Njene svjetiljke bacahu svoje svjetlo kao u pramovih na crne konje, na pločnik i na zid. Niko nepomično upire crne svoje oči u tamni otvor vratiju Vidulićeve kuće. Začuje glasove. U prvom spratu otvori se prozor. Tri žene izađu na pločnik i odma unidju u kočiju. Prozor se u prvom zatvori. Kočija se zanjiše, konji zahrzu i kola zaštopotaju, a kad prolete pred Nikom, napne on sve sile svoje zenice, pogledne kroz stakla prozorčića, u nutri se nešto gane, kao neka sjena, valjda bliedo žensko lice, al mu se u istom mahu pričinu, kao da su onoj bliedo sjeni dvie crne i sjajne zvijezde veličajno prema njemu sievnule. Na uglu ulice kočija naglo zakrenu na lievo i odjuri prema zapadnoj strani grada. Niko zadrhta, srce mu se bolno stisne. Gledajuć uvijek za kočijom, čiji bi se crni krov pod riedkimi svjetiljkami plina svaki časak zasjajio, nasloni se kao onemogao, na obližnji kameniti stup na pločniku.

(Sljedeće)

SRCA JADI

I

Pokraj Save, vode hladne,
Prostire se vrtić mali,
Nasred njega gredica je,
A u njojzi ruža divna.

Pokraj Save, vode hladne,
Prostire se gradić bieli,
Nasred njega kuća vam je,
A u njojzi dieva divna.

Viti bršljan tiho moli:
Sini, sini, žarko sunce!
I obasjaj mojoj ruži
Divna krilca i njedarca.

I ja moljah vruće toli:
Dodji, dodji, srećo zlatna!
I nagodi mojoj ljubi
Svakog milja izobilja!

Jošte pokraj Save hladne
Prostire se vrtić mali,
Jošte u njem gredica je,
A u njojzi ruža divna.

Jošte pokraj Save hladne
Prostire se gradić bieli,
Jošte u njem kuća vam je —
Samo moje dieve nema!

Bršljan žalno ružu motri.
Ona plaho spušta glavu,
A vjetrić im šapće tiho,
Da požale moju ljubü!

A ja molim sdvojna srca:
Sini, sini, žarko sunce!
I pretvori alem-kami
Moje suze — njoj na grobu!

II

Tiho struje vali plahi,
Ko uzdaši srca moga;
A vjetrić ih grli živo,
Kano očaj moje misli.

Ljubica je krotka, stidna,
Tuj u proljet divno cvala,
A vjetrić je tih, začaran,
Ljubio ju, grlio ju . . .

Ali došla bura ljuta,
Kano magla u jeseni,
I srunila ljubičicu
U kriocie rieke hladne.

Mali vali ponieli ju
U nepovrat, u daljinu —
Zalud ju je vjetrić stizo,
Zalud za njom jeco tiho.

I ti Suvo, teci samo
U nepovrat, u daljinu!
Ta i ja sam ljubü imo,
Al ju hladan grobak krije.

Tvoji vali struje tiho,
Kano tužni moji dani,
Pa se gube kap po kaplju,
Kano suze s moga oka.

Oj primi ih ti u krilo,
Nek se sljube s tvojom vodom,
Nek površjem sinu tvojim,
Ko kriesnice travom mekom.

I nek vazda sjećaju te
Na grob dragi — ko i mene:
— O kraj njeg mi teci tiho,
Da se draga ne probudi!

III

Divna li je nojca ljetna,
Divna li je mjesečina!
Sva je narav tiha, stidna,
Kano da je zaljubljena.

Svud tišina i mir blagi,
Samo eno preko Save
Golub leti strelovito,
Leti dragoj na ročište.

I ja podjem svojoj ljubi,
Prikradem se njenim dvorom,
Ali ona već počiva —
Oh na čudnoj posteljici!

Ja priklekнем njoj do nogu
I motrim ju tajnim strahom,
I ugaslim skoro glasom
Prošborit joj jedva smijem.

— O ustani, divno čedo!
Ja ne mogu čekat više
Svoje sreće svog blaženstva,
S tobom, dušo, u naručju.

Evo smilja i kovilja,
Pa ti pleti vienac bračni,
A ja idem tvojoj majki,
Ne bi li te za me dala.

Dobro znadem: nisam vriedan
Tolikoga divnog blaga,
Al će teškim suzom mojom
I kamen se smilovati!

Divno čedo sluša tiho,
Ja poljubim bielu ruku
I poljubim koralj-ustne —
I poljubim — kamen grobni!

IV

Kad sam bio na tvom grobu,
Divna moja mrtva ljubü!
Ko i hladni tvoj spomenik
Ja sam bio kamen zdeni.

Olednila moja miso,
Ko i biedno srce moje;
Uzklitnut sam s boli htio,
Pa zamrla rieč na ustih.

I najzadnji siromašak
Raduje se žiću svome:
Oj al na što život meni
Bez ljubavi i bez tebe?!

Moja duša tebe žudi,
Moje srce tebe traži,
Al najviše u poletu
Tek što nadje — grobak mali!

On je meni raj i pako,
Pokoje divne sreće moje;
On je meni najmiliji
Prašak zemlje na toj zemlji.

S tog oprosti, što sam s njega
Trgno bršljan, ružu malu,
Da mi budu vječni spomen,
Vječni spomen moga jada.

Bršljan znači vjeru stalnu,
Divna ruža ljubav pravu,
A još ljubi tvoju spomen,
Ko i tebe srce mlado.

I da si mi na životu,
Bi l' mi dala bršljan svježi,
Bi l' mi dala ružu divnu:
Tvoju vjeru, ljubav tvoju?!

V

Gdje su moji sretni dani,
Gdje je razkoš mog života;
Gdje li nada, gdje li sanci,
Gdje je moja divna ljubü?

Ja sve mišljah: san je strašan,
Da mi ti u grobu snivaš!
Ja sve mišljah: dan će svanut
I ogranut moje sunce!

Zaman misli, zaman nade,
Ti si mrtva, Tugomilo!
Nikad više sinut ne će
Ljubavi mi sunce sjajno!

Ja se jadu otrč gledam,
Ali zalud, moja dušo!
Gdje se zimom smrznut ne će
Mali val na rieci hladnoj?

Malt val je i moj život,
Hladna rieka sreća prieka,
Zapalo je sunce moje,
Život meni led je zdeni!

Al ti samo snivaj tiho,
Ja muževno tugu snosim:
Ta i tako nikad ne bi
Ljubavi ti vriedan bio!

Ja tek tužim, što je tužna
S tvoje smrti majka tvoja,
I u jadu tvoje braće
I to moje srce plače.

Da si živa, ti bi našla
Vrednijeg od mene muža,
A u tvojoj liepoj sreći
Ja bi našo sreću svoju.

VI

Granula je proljet mlađa,
Snieg okopno s doli, briega,
I ko želju najmiliju
Vidjeh jednu lastu milu.

Leti lasto, leti samo,
Dok ti divna proljet cvate,
Dok te blagi vjetrić kruži,
Dok previeran drug te ljubi!

Al minula liepa doba,
Prvrtljiva kano sreća;
Varava je proljet mlađa,
Kano sanja srca žarka.

Iznenada došla zima
I sjevernjak s njome ljuti:
Biednoj lasti mrieti bilo
Pod njegovim zagrljajem.

Još u proljet mog života
Doniela si nebo meni!
Nisam znao što je ljubav,
Što je sreća na toj zemlji!

Al od vajkad sudba huda
Poput zime kruži mene:
Ti si brzo u grob pala,
Brže nego suza s oka.

Minula je proljet moja,
Ali nije ljubav žarka:
Ja te ljubim, moja ljubü,
Kano škrtac mrtvo blago!

I dok budem na životu
Grlit će me spomen tvoja,
I vazda će drag mi biti
Na tom svijetu — grob ti hladni!

Tugomil

NEVJERA

Mladi Ive u samoći
Sjedi tužan i plače:
Narav nujna . . . ko da veli:
Ja te želim, junače!

Na tratini oko njega
Biela jagnjad planduje;
A vieran ga šarko gleda,
Ko da pita: šta mu je?

Al on sluša tek sa strane
Kukavica gdje kuka,
I ko da ga svojom pjesmom
Na još veći jad nuka.

Sauo kadkad, što zušuti
Crna ptica, zloglasna,

A njeg težak uzdah trgne,
Ko oda sna užasna.

Sva mu duša u taj uzdah
Morala se stvoriti;
Oh, što l' on bi reć nam znao,
Kad bi znao shoriti!

Rekao bi: — Kukaj samo,
Kukavice zlokobna!
Ta kukanje, to će biti
Slast i Ivi dogrobna.

Nije još ni sedam puta
Nojca danak presegla,
Što je njemu draga moma
Vječnu ljubav prisegla.

Ona bila sva mu sreća,
A on raj joj premili;
Ko jaganjci stada svojih
Tako su se volili!

O a danas pred oltarom
Drugom vjeru zadade,
Jadni Ivo kano prosjak
Bez svog zlata ostade.

To je bila sjajna gostba,
Cielo selo pjevalo;
Samo Ivi, jadnom Ivi,
S tuge srce pucalo. —

Od tog časa blag mu pokoj
U nepovrat bjegao,

A tek što je jesen došla,
Pa je u grob legao.

Nije mome duša čista
Za njeg pokoj molila,
Nit je suza djevojačka
Rani grob mu škropila.

Bistra rosa, to su bile
Na grob njegov suzice,
A za pokoj kos je njemu
Pjevo svoje pjesmice.

Ali došla zima ljuta,
Duno vihor s sjevera,
I šumio strašnim šumom:
— Prokleta je nevjera!

A. Harambašić

Može li se tako živiti

Novela iz ruskog života od L. Lukjanova preveo I. Milarov

V

Arkadij ustane. Kod svieće se osvjedoči, da mu je kiša jedva sprala blato; sav je bio pokriven crnim mrljama, a na koljenu bilo je poderano sukno, te su se vidili krvavi tragovi rane.

— Ta to nije ništa; ja sam negdje pao . . . to će odma proći.

Ali od ćutljive gospodje Bjeljajeve nije se na takav način mogao otresti. Sama mu je pomogla skinuti kaput, pa opaziv paket, koji se je izpod njega pomolio, odpremi služavku, da postavi samovar za čaj, makar da se je on tomu silno protivio.

Čim je služavka za sobom zatvorila vrata, poleti Barbara Antonovna k Arkadiju, otme mu paket iz ruku i strastveno mu rekne:

— Sigurno je ovdje svemu uzrok . . . Dajte ga meni, ja ću ga razderati i baciti!

Sahanin joj htjedne zaustaviti ruku i u to se malo odkrije njezin ogrtač, kog je ona u brzini na se metnula, i pokaza se, da je na njoj bila samo spavaća halja. Nu ona je bila tako uzrujana, da toga nije ni opazila, nego se opet nešto bolje umota i produži istim glasom:

— Ne, ovo svakako valja uništiti . . . Ali sad nije sile . . . Vam se prije svega valja ogrijati i povezati nogu . . . Ja ću otići, a vi se svucite i ležite. Morati ćete još piti čaja. Ali ne, ja ću vam doniet i vina . . .

I prije, nego je Sahanin mogao tomu protusloviti, odtrča ona iz sobe, nadje kod drugih stanara bocu vina i opet se vrati, držeć tasu sa bocom, čašom i vijkom. Ogrtač je međutim posve obukla.

— Pripovijedajte mi, što je to bilo s vami . . . samo dvie rieči! molila ona, stojeć kraj njega i trseć se što prije odčepiti bocu s vinom. On joj izpripovijeda sve u »dvie« rieči, ali ne spomene toga, da ga je gonila policija, čemu se ipak g-dja Bjeljajeva sama dosjeti.

— Ah, vi biedni, biedni mladiću! šaptne tiho, a boca joj u ruci drhtala nad čašom. — Čujte me, vi morate poderati taj paket! Ta čitav dan niste ništa jeli . . . a i ja sam pametna, što vas sad tjeram spavati! Biti će najbolje, da se presvučete i obučete štogod suhoga . . . A ja ću otići, da vam donesem sira i kruha . . . ja ću odma . . . i pruži mu jednom rukom punu čašu vina. Nekoliko puceta na njenom mantilu bilo se razkopčalo još onda, kad je otvarala bocu; noćna joj haljina bila nezakopčana, te Arkadij, uzimajuć čašu iz jedne joj ruke, dočim je u drugoj držala bocu, pomisli na sliku, koju je negdje vidio. Njene divne, visoke grudi kao da su nekoliko sekunda hrlile k njemu, ali se zaustavljale nekom plašljivošću . . . Bijaše li to puka uzbudjenost usljed straha, kog joj je prouzročio svojim pripovijedanjem?

On u dva puta popije vino, a novi se žar razlije po njegovih žilah. Ona je jošte stajala pred njim, držeći jednom rukom na grudih krajeve svog ogrtača. Sahanin joj pogleda u lice: lahka rumen pokrivala njene obraze, oči

joj blistale izpod tamnih, dugih trepavica, a tanke, oštre obrve stegle se nad njimi, kao što biva u momentih gnjeva . . . Ta ona je upravo jako lijepa, i kako da to nisam već prije opazio, pomisli Arkadij.

Divota! Dà, ona je prava divota! Ali divota zaljub . . . Sahanin nije u sebi dovršio te rieči. Nekoč, dok još bijaše dječarcem, sanjario o nekoj svojoj rođakinji; ali prava čuvstvena ljubav bila mu poznata samo iz knjiga.

— Popijte još jednu čašu, pa ću otići, a vi sada spavajte, rekne mu ona.

»Suave mari magno« — sjeti se Arkadij iz svojih školskih zadaćica. Kako je ugodno iz ove tople sobe, gdje me rado imaju, gdje se za mene staraju. pogledati na ono kišovito polje, u kom su me kao zvier gonili; pa jarak, gdje sam se davio u blatu, pa mračna šuma, gdje sam bio sam samcat, slab i nemoćan, u društvu sova i vojnika, koji je onuda tumarao.

Od dvaju čaša vina, što ih je popio ovako na tašte, počme mu se vrtiti glava i on, naguvši se, uhvati malu, punanu ruku svoje gazdarice.

Ona ga drugom rukom primi za rame, misleći, da pada.

— Arkadije! Ark . . . klikne ona preplašeno.

— Ništa, ništa, meni je dobro! odgovori Sahanin i jače stisne njezinu ruku. — Meni je kod vas dobro; hvala vam; bez vas bi se ćutio samotnim, bačenim posred Petrograda.

— Za to mi vas je vazda bilo tako žao! I tiho izvuče svoju ruku iz njegove, ali ne pogleda u njega sažaljenjem, već sa nekom tugom, kao da se je u taj par praštala sa nečim dragim. — Nu vi ćete se sutra preseliti k svomu ocu i ne ćete više biti sam.

Sahanin polako uzdahne.

— Bojim se, da vam ovaj događaj ne će tako lako proći, nastavi ona. — Ne ćutite li više drhtavice?

Pošto je Arkadij pod njenim nadzorom popio još dvie čaše vrućeg čaja i na to jeo, s početka proti volji, a zatim s voljom, ona se ponešto smiri i ode iz sobe, te mu se pri izlazu još jednoč tužno osmiehne.

Sahanin je odma zaspao, čim je legao. Ali san mu bio jako nemiran. Sad mu se činilo, da ide za njim potjera, a sad opet, da ga gone sablasti. Sanjao je, da su on i Barbara Antonovna oko nogu bili gvozdjem okovani, i da ga je ona, podavajuć mu pilu, molila, da prepili i razkine gvozdenu kariku. On hoće, da to učini, ali se karika nalazi baš oko njezinog koljena . . . Bila je crna i čvrsto stezala njezinu poput mramora bielu, ali ipak toplu i nježnu nogu. Sad mu se opet pričinilo, kao da ga ona izmučenog dvori, kao da ga zamata u pokrivač, a njemu se čini, da mu je ona dadiljom; ona je kan da zadnja mu dadilja, koje se on stidi, ne znajući ni sam zašto. Sad mu se opet pričinilo, kao da ga gone sablasti, te padne prsima na nekakov papir i povikne u pomoć . . .

Silno preplašen dignu se zatim na postelji i otvori oči. Pred njim je stajao nekakav bieli

stvor. Htio je rukama odgurnuti tu viziju, ali mu obe ruke bile uhvaćene, a na njih padose dvie žarke kaplje.

— Arkadije . . . šta vam je? . . . Vi ste jako vikao . . . čuo se tiho glas g-dje Bjeljajeve.

— Ah, to ste vi, Barbaro Antonovna, mila Barbaro Antonovna! . . . Oprostite . . . nije ništa; ja sam samo nešto strašna sanjao.

Ona ga umiri, ali osvjedočena, da je on osbiljno bolestan, odlučno izjavi, da će malo posjediti na stolcu kraj njega, dok ne zaspe. I on, poljubivši joj ruku, zaspe, ne puštajući njene ruke iz svoje. San mu sada bio miran, ali ne dug, kako mu se pričinilo. Ipak je već bilo prilično svjetlo, kad se je opet probudio; četiri sata u jutro za ljetne noći. Ona je još sjedila na stolcu kraj njega, ali glava joj ležala na njegovom jastuku; bila je zaspala. Duge joj trepavice bile spuštene, a poluotvorene grudi tiho i odmjereno podizale zarub, kojim joj bila obšivena košulja. Ogrtač, koji joj bio pao s ramena, ležao je jednim krajem na stolcu, a drugim na podu.

Prvi put u svom životu oćuti Sahanin čuvstvo strastvene nježnosti. On nije ništa mislio u tom trenutku, ali je ćutio, da mu nitko nije odan kao ona. Zaboravljao je i na samu majku. I eto, ova žena kao da je više mislila o njemu, nego o sebi: ta ona je radi njega ovdje.

— Varja! rekne on nad njom posve tiho, rekne samo za sebe tako, da ona toga nije mogla ćuti. Zatim bez svake namjere, da to učini, nego kao gonjen nekom neodoljivom silom, poljubi ju u ustne i u grudi. Ona skoči i htjede pobjeći, ali okrenuvši se k njemu i videći u njegovih očiju ono čuvstvo, u čijem se znamenovanju ne vara nijedna žena, baci se strastveno k njemu i ogri gla.

— Ta ti si znao, ti si znao, da te ljubim, da te bezumno ljubim! . . . tiho govorila ona, kad je izbilo šest sati, a oni se razstajali.

— Varja, moja Varja, moja, moja! . . .

VI

Kao što smo prije vidili, izlet Andrije Jegorovića Sahanina k rječici, gdje je očekivao Ermansu, svršio se nesretno. U jutro slijedećeg dana, za vrijeme ceremonije brijanja i jutarnjeg čaja, ćutio je u sebi manje bodrosti i elastičnosti.

Uz to nadodje čitava povorka neugodnosti, koje se obično događaju, kad ustaneš, štono se veli, »na lievu nogu.« Oštreći britvu proreže remen, zatim poreže britvom svoj prstić na obrazu, pročita u »Sveobćem zadovoljstvu« članak, koji je bio još konfuzniji od prvašnjega. U tom se je članku solidno dokazivalo, makar da je s jedne strane sve obstojeće jako dobro, to da ipak s druge strane nitko ne može poreći, da bi još koješta trebalo izvesti i popuniti. Zatim se ovaj žalostni fakt sa velikom elokvencijom stavlja u krivnju samom društvu, pa se na svršetku odlučno iztiče misao, da dakle društvo ne može ostati ravnodušno prema onomu, što se oko njega sgadja. »Vrag bi ih znao, što oni hoće!« razmišljao naš predstojnik

Ako se ovo uzme od rieči do rieči, to će reći, da oni pozivlju svoje čitatelje, da postanu podvornici u departementu « brzih mjera », to jest lažu, jer nijedan solidni čitatelj ne bi htio k nama doći za podvornika, pa ako bi i došao, to se onda sigurno ne bi više predplaćivao na « Sveobće zadovoljstvo ». Ako li se ovaj članak uzme u drugom smislu, to bi onda ovaj smisao prekinuo sve sveze sa liberalnim tradicijama, koje i ne znače ništa drugo, do li zadovoljstva, koje je izraženo i u samom naslovu liberalnoga organa. I da li će dulje solidan i triezan muž moći nazivati sebe liberalcem, kad liberalizam počme sam podkapati svoje temeljne stupove: blagodarnost i zadovoljstvo?

Dopuštamo si misliti, da je neuspjeh nedavnih nada Andrije Jegorovića ležao na dnu njegovih političkih razmatranja; a može biti, da je i okrnjeni prištić mnogo doprineo toj zlovolji. Ali se često događa, da se vrijeme, koje je u jutro bilo tamno i kišovito, prema podne opet razvedri. Tako je bilo i sada. Sluga mu donese u sjajnu kuvertu zapečaćeno pismo, koje je nosilo sliedeći sadržaj:

« Mon bon, ja nisam mogla izpuniti svog obećanja, iz uzroka force majeure. Imali vi ili ne imali meni štogod saobćiti, svakako dodjite danas k meni u devet i pol sati na čašu čaja.

H. D. »

Ta ovako je to mnogo bolje, sa ugodnošću pomisli Sahanin stariji, te kao ljubeći red sagne se, digne sa poda i položi na stol broj novina, što ih je prije bio bacio.

On je već htio dati zapreći kola i poći u departement, ali mu najaviše ime nekog čovjeka, koga nije poznavao, koji je molio, da može s njim samo pet minuta govoriti o vrlo važnom poslu. Sahanin ga primi.

Stranac udje. Bio je čovjek, kog nije moguće nazvati inače, nego solidnim par excellence. Od njega se nekako na sve strane širila odmjerenost i solidnost. Umjerena punoća, izraz lica, način govora i držanje — sve mu je bilo dano prirodom, da može postati mešetarom, nadglednikom u bogatom domu, direktorom velikog podhvata, ili blagorodnim kazališnim otcem. Opisati s točnošću, kako se je on obratio k predstojniku, kako je odolio svim s njegove strane učinjenim prigovorom, te ga napokon privolio u svoju korist, — opisati sve to, značilo bi predati javnosti ono, čemu nije svaki, te time samo škoditi razviću privatnog kredita, koji si kod nas tek sada otvara nešto puta. Ali konačni cilj toga « gešeftsmana » svakako možemo saobćiti, jer je svakomu slobodno ići za kakovim ciljem; nu glavna stvar ipak nije u samom cilju, nego u sredstvima, kojima se on postizava.

Posjetnik Andrije Jegorovića bio je uvažan član jednog jako solidnog privatnog poduzeća. Kad bi kod nas čini imali još kakovu cieniu, to bi mi mogli reći i njegov čin, po kom on ni najmanje ne bi izgubio u očiju čitatelja. Ali je liberalnije, pa i nekako dostojanstvenije, nazvati ga baš onako, kako smo ga već nazvali — uvaženim članom jednog jako solidnog privatnog poduzeća. Nu da to poduzeće svoju solidnost postavi izvan svake sumnje, moralo je na svoju stranu privući genialnog starca Strizevskoga, koji je imao odlučnu rieč kod

svih ondašnjih djela, i koji je, ne zna se zašto, s početka bio proti ovom solidnom poduzeću. Ali i točkovi od kola samo zato ne idu dobro, jer ih treba namazati. Strizevski je bio u dobrih odnošajih sa glavnim direktorom onog departamenta, u kom je služio Sahanin stariji; sam Sahanin bio je pozivan na direktorove soirée, al ipak se mora priznati, da još nikad nije bio kod njega na objedu. A Strizevski je često objedovao kod direktora, ali na večernje zabave nije dolazio. Od Andrije Jegorovića tražilo se, da kod direktora izradi dopust našem solidnom gospodinu, da smije privatno doći k njemu u stan na audijenciju valja znati, da direktor nikoga nije primao u svom stanu, osim svojih znanaca, te mu predložiti sudjelovanje kod ovog dobrotvornog podhvata. Sve ostalo uzimao je na sebe taj solidni gospodin, a i Andriji Jegoroviću ne bi uzmanjkala nagrada za posredovanje. Solidni gospodin mislio je posredovanjem direktora doći u doticaj i sa Strizevskim, te ga predobiti za svoju stvar i djelovati na njegovo dostojanstveničko i milostivo srce.

Andrija Jegorović nije se mogao odmah odlučiti na predlog svog solidnog posjetnika; pa i stvar je bila jako delikatna; molim vas — tražiti od svoga predstojnika, da on privatno primi nekoga radi neke stvari, kad je to bilo proti navikam toga predstojnika, to je ipak bilo prilično skaljivo. U ostalom, dalo bi se pokušati, zašto ne, svakako valja pokušati Ta on ga valjda ne će pojesti, ako i ne pristane. A uz to je predlog sam tako dobrotvoran, šta više, može se reći, da je narodan, pa uz to nije u nikakvoj opreki sa službenimi pravi i dužnostmi štovanoga predstojnika. Pa na posljedku, u glavi Andrije Jegorovića sinu misao o mogućnosti uspjeha i drugim putevi

On obeća. Posjetnik ode zadovoljan, a on i sam podje u ured izvrstno vesela duha. Baš kao da je netom postavljen temelj veličanstvenoj kakovoj sgradi.

Veselje i zadovoljstvo Andrije Jegorovića još se uvećalo, kad je došao u departement: on nadje u sobi, kod « onog drugog gospodina, svog druga », da je odpis, za koji se je Ermans toliko interesirala, danas « prošao » sa odlukom jako ugodne naravi. Sa ovom viešću poleti on u večer na mjesto, kuda je bio pozvan u devet i pol sati, i još na putu nasladjivao se privlačivošću i pikantnošću »čaje čaja.« Ali se pokaza, da nije bio samo on pozvan. Kod Ermanse nadje pukovnika Čeremisova, a posle dodju još dva častnika, drugovi mladog Strizevskoga, te neki stariji gospodin sa širokim licem i gustimi zalizci, koji bi bolje dolikovao društvu staroga ujaka, nego li društvu mladoga nečaka. Three are no company — veli poslovice. Andrije Jegorovića dojmilo se neugodno, što je našao toliko društvo, gdje je mislio, da će sasma na samu sa Ermansom provesti večer.

Isto tako mu bilo neugodno, da je kod Ermanse našao toliku razkošnost. On je mislio, da će doduše sve biti avec chic, ali u isto doba i traljavo; međjutim je vidio stan, istina malen, ali udoban, i u njemu ne samo pravu razkošnost, nego i veliku pretenziju na umjetnički ukus. Nedostizivo — pomisli on.

Iz gotičke biblioteke, koja je bila jako ukusno ukrašena i u kojoj su oni pili kavu, predje Sahanin u salon, koji je bio postavljen plavom svilom, na kojoj su bile ušivene male pčele. Tu nadje Ermansu, koja je sjedila kraj srebrenog samovara i u lievoj ruci držala malu, sasma prozračnu porcelansku čašu, pod dnom koje opazi dva mača. On ih i nije mogao ne opaziti, jer je ona baš u taj par silno gestikulirala s tom čašom, dovršujući neki prije Sahaninova dolazka započeti razgovor.

— Ta to se jednoč mora svršiti! Vi tako i učinite, dovrši ona, okrenuvši se opet k Čeremisovu, davajuć u isto doba svoju desnu ruku Andriji Jegoroviću, rekavši mu: A eto i vas!

— N-i-ni c'est fini, doda ona vulgarno, okrenuv se k drugim i načiniv nekakvu figuru svojom čašom.

— Belle dame, umieša se Andrija Jegorović, znate li vi, što je bilo najveće junačstvo maršala Saksonskog?

— Ne, a zašto?

— On je jedanput porcelanskom čašom razbio samovar.

— De Saxe a! to nije zlo, nasmije se ona. A vi se ne srdite na mene?

— Ta zašto? Imao sam toliko uma, da razumijem, kakav je to bio force majeure.

— Ali ne, rekne na to Čeremisov, madame Ermans mi je sve priznala, ona se je vrlo kajala, što je dala obećanje, koje nije mogla ispuniti. C'était sérieux.

— To jest, šta vi mislite time reći? — i Ermans mahne svojom salvetom po ruci pukovniku.

Dolazak dvaju novih najavljenih gostiju prekine razgovor. Ali sad se zapodjene drugi, koji u dubokomišljenosti nije zaostajao za prvim. Maleni, zvučni smieh domaćice orio se po svih sobah i pobudjivao mužkarce na pripovijedanje raznih, većinom izmišljenih gluposti o znamenitih osobah.

— Hoćete li vi malo ušutiti? reče ona svim i zatim, okrenuvši se k Sahaninu, osbiljnim licem stade ga pitati: — Et ce odpis?

— Ni-ni-c'est

— Fini! dovrši ona: — to jest potvrđen. I odluka je stigla danas? Jerbo znate, on, le pauvre homme ali ne, ja ću vam već drugi put o tom pripovijedati.

— Vi sve drugi put. Sve je već svršeno.

— Nu, vi ste — brave homme. Ja vas volim za to.

— Čujete, to baš nije osobita pohvala. Ja sam čitao u jednom englezkom romanu, gdje se o nekom čovjeku ovako veli: on je suviše dobar, da bi štogod dobio — « he is too kind to be anything else » Ermans sjeti se toga, buduć je, ma da je to i kako nečuveno, natucala nešto po englezki; a ovaj roman bio je od senzacionalnih, sasvim poznatih, te zato i njoj pristupan. Tamo se je govorilo o plemenitom lordu, koji je plesao na trapečiji, i mladoj udovici, sporting lady, koja je sanjala o konjih: — O ti Englezi! poviče ona.

— Talleirand je rekao o Englezih, doda Sahanin, da oni imadu trideset i šest vjera, a samo jedno jelo — rostbeef.

— A vi Rusi, rekne Ermans, imate trideset jela, a ništa ne vjerujete!

— U tom slučaju mi smo . . . n' est ce pas? upita gospodin sa širokim licem, pogledavši na sve . . .

Ali u isto doba domaćica pozvoni, i odma donieše kartaški stol, na uglovih koga nalažahu se izrezane slike najznamenitijih pjevačica, umjetnica, jahačica. Ovaj stol dobila ona na poklon od starca Strizevskoga. Ali Ermans ga je nazivala — une horreur.

Kada gosti sjedoše za karte, odvede Ermans Andriju Jegorovića u mali boudoir, koji je izlazio na Nevski prospekt. Od biblioteke bio je on odijeljen visokimi stabaljcima cvieća u ogromnih sudovih, medju kojima je gorila svjetiljka od plina; mjestance bilo zaklonjeno i u isto doba svjetlo. Teški zastori od zelene svile spuštahu se nad prozori ovoga refugiuma.

— Čujte me, m-r Socanine, reče ona osbiljno i dobroćudno. — Ja ću vam se zahvaliti u svoje vrijeme . . . Ali stvari moraju biti

« straight » medju nami. Vi, kako vidim, hranite se iluzijami. Od toga ne bude ništa, jer to nije moguće. Osim toga ja znam, da imate obitelj, siromašni ste (10.000 godišnjeg prihoda, pomisli Andrija Jegorović). No vi . . . Si vous n' avez pas le sac, vous avez votre sorbonne — i ona ga pogladi po čelu (zašto nije pogladila koje obrijano mjesto? pomisli on, što je čelo gladko, to nije čudo). — Vi možete postati bogat, i ja — ja imam prema vam slabost — zovem vas u posrednike. To je jako dobro, vi znate. Posrednikom kod velikih djela . . . No . . .

Andrija Jegorović bio je za cijelo « siromašan » baš u ovom momentu, gdje se je sasma drugomu nadao. S bogom iluzije. Ali on je već navikao zakopavati iluzije. Najprije zakopao iluzije sveučilišta, zatim iluzije idealne ljubavi i obiteljske sreće, onda iluzije brze karijere, a najzad — iluzije liberalizma. Još malo

se valjalo pritegnuti, i eto ode iluzija o pobjedi nad nečim, što draži živce, nad nečim pikantnim i privlačivim.

I on se odreče i ove iluzije — eto što će reći navika! Momentano on se odreče. Ali iz njegove glave odmah izadje gotova druga kombinacija « u svom oružju », kao što je Minerva, boginja mudrosti, izašla iz glave olimpijskoga cara.

Zašto, pomisli on, mučiti se toliko oko direktora, kad se solidni gospodin može ovdje liepo sastati se onim starim krmkom Strizevskim?

I njegov razgovor sa Ermansom dobi sada sasma komercijalni karakter tako, da su što više i mita i cene bile definitivno opredjeljene. A kada je sve bilo ugovoreno, sjede mu ona na koljena i pogladivši ga po obrazih ode u salon.

(Sliedi)

L I S T

Napisao Nikola Kokotović

Selo R. imade po najnovijem popisu 230 duša, vjeroispovijesti grčko-iztočne. Narod, prepusten ponajviše samu sebi, dosta je naravan i nepokvaren; nije najposleniji, niti je u izvajanju svojih poslova vješt, što više, on je nespretn, al tjelesno veoma čil i krepak. Ima medju njimi mužkaraca, kojima bi, štono rieč, litice razbijati mogao. Šteta samo, što uz tu tjelesnu jakost nisu imali sgođe, da štogodj zdrave početne nauke nauče, barem koji postotak izmedju njih. — U tom selu sbio se ovaj događaj:

Luka Stanić imao dva sina, Petra i Božu. Petar bijaše stariji. On se oženio s Marijom Šimićevom. Milen ženski stvor bila Marija. Zdrava, punana, rumena, crnooka, vitka stasa, visoka i pravilna rasta. Ljubak smiešak lebdio bi često nad bielimi zubici, kao što lebdi rujna zora nad vrhunci sniežnih r—skih gora. Dok sam ju poznavao djevojkom, nehotice sam pomišljao, da bi uz nju mogao biti sretnim i gradski čovjek, komu su već čari gospodskih ljepotica zadržavljivali srce. Da, ona bijaše od naravi otmena, umiljata duhom i tielom, što uz najbolju volju ne mogu reći o mnogih joj premicah.

Marija i Petar uživali samo šest mjeseci sreću bračnoga života. Nije to bila mala sreća, i moguće, da je tim veća spomen na to blaženstvo u srcih mladenaca ostala, što im ne bijaše sudjeno, kako R-ani govore, uživati duže te sreće. Petar je svoju Mariju čuvao kano čašu na dlanu, on ju je štovao više nego li bogorodicu. On je mjesto nje nosio drva, išao po vodu. Doduše, čuo je više puta prikore od ota, a podsmjehe od sveg sela, nu Petar malo si tim tro glavu, što do njega drži selo. On je medju svimi bio najotmeniji. Sam bi više puta primjećivao, da nije uzalud služio

kod kapetana F., gdje se naučio i čitati i pisati.

Tmurno, zimsko božićnje vrijeme pritisnulo i brieg i dol. Seljani u mjestu R., koje leži u dolini, ne vidješe već četrnajst dana sunca, ne vidješe te luči, koja, kako oni kažu, svijetli samo za siromake. Iza jutra tištala bi magla većom silom tako rekuć i dušu i srce, pred podne digla bi se samo nekoliko metara u vis, da joj laglje bude saći u okolicu, kad se primakne predvečerje. U slično neugodno vrijeme velika je zadaća tamošnjih ljudi, da razpravljaju, hoće li to izleći sniega, ili će ta liena, vlažna i siva tvar u jedan mah otići oku s vida.

— Hej! Je li tko u kući? čuo se pred kućom Luke Stanića krupan mužki glas . . .

Susjede! pomoli der se na vrata! začu se opet isti glas.

U to se otvori malen prozorak, a kroz otvor ukaza se liepa ženska glava, glava mlade Marije.

— Otca nema kod kuće, jutros zorom otišao je na sajam, da pokupuje stvari za božić, a Božo je negdje u šumi.

— Dobro, dobro. Ja njih baš i ne trebam, samo kad si ti tu.

— Gle ti njega, tugaljivo će Marija, a rumen prosu joj se bliedim licem.

— Imam, da ti nešto liepa predam.

— Što? kliknu ljepotica, a u glavi joj munu misao, što bi to moglo biti.

— List.

— Iz Bosne?

— Da, jučer je prispio k obćini.

— Hodi u kuću.

— Eto me, samo ako se ti ne bojiš mužkaraca.

Oboje se nasmijaše. Marija od veselja, da će čuti glase od ljubeznog si Petra, a Tomo

Petrović, stari šaljivdžija, s drugoga razloga. Njemu je šaptao neki nutarnji glas: dobit ćeš najmanje čašu rakije.

Gradske ljude obuzme radost, kad dobiju pismo od mile osobe, obuzme ih radost, prem teško da čute iskreno i od svega srca kano ljudi sa ladanja. To je naravski. Jer što su listovi gradskih ljubovnika? Većina puki prepisi iz raznih listara; nisu ino, već most, po kom se ne blaženstvu i srećnomu cilju, već pretvaranju dolazi. Ti listovi konačno i dosade, jer su prečesti, te u sebi donose više premlaćenih fraza i uzklrika, nego li oduška čiste, nepokvarene duše . . . Što je pako čutila Marija, teško je opisati. U prvi mah ona je kano svu svoju krv očutila u glavi, srce i bila na sliepočnicah toli su naglo klučala, premećući uzrujanu, vatreu krv. Ona poleti pred seljaka, uze mu list iz ruke i pogleda, kakvim je pečatom zapečaćen, kad vidje, da je pečat crven, a ne crn, kano da joj je odlanulo, učini joj se kano da ju je njezin dragi, smiešeć se, po liepom licu rukom pomilovao. Na to se sabra, primiri se, ponudi strancu stolac i donese mu rakije i kruha, veoma liep doručak za seljake iz R-a.

Kad je vriedni susjed doručkovao, zamoli ga Marija, da joj pročita list. Susjed najprvo nešto progunda, zatim čisto i jasno odreza, da nije niti sata sjedio u školi, nego da će ju naputiti, tko će joj pročitati pismo . . . »Pričekaj,« reče on, »do nedelje, pa otidi k crkvi, tamo će ti popo ili koji učitelj sve liepo pročitati. Kad nas u selu živa duša ne zna ma ni slovca. Prosili smo pred nekoliko godina skupa s K. . . ani za školu, al na našu molbenicu nitko ni rieči. . . . » Jadne li utjehe, u tih riečih za mlado, ljubeće i strastveno srce crнке, kakova bijaše Marija . . .

Susjed izadje iz sobe, koja bijaše topla i čisto ometena, nu ne jako svjetla, jer seoske

kuće po hrvatskoj krajini toli su malenih prozora, da bi se čovjek u nuždi, kao na primjer da bukne oganj, jedva kroz njih provući mogao. Tu pogrešku na svojih kućicah stali su odklanjati sami seljaci u novije doba . . . Susjed izadje, a Marija pade nice na krevet i uze gorko plakati. Plakala je, ljubeć pismo dragoga si Petra, ljubeć pismo i proklinjuć samu sebe, što ga čitati ne umije.

Kad se naplakala, pridje do koljevkice, iz koje dopirahu glasovi djeteta, koje još niti mjesec dana nezuri u taj čudni svijet . . . Marija mišljaše, da to nevino stvorenje, gučuć poput goluba, pita za otca. I ona mu stade, cjelivajuć ga, tepati: » Ti ne poznaš svoga otca, sirotice moja . . . Bog zna, misli li on na te? . . . Al što rekoh? misli, doista misli i pita za te u ovom pismu. . . . « Tad joj pade na um, da Petar ne zna, je li dobio sinčića ili kćerku, da on i za to pita, je li njegova Marija zdrava i vesela kakono je prvo bila. Al gle crne misli, koja joj se sad glavom povlači! Moguće, da je njezin vojno ranjen, možda trpi teške boli, pa može bit i izdahnuo dušu, dok je ovo pismo došlo do R— a Pri toj pomisli navreše joj suze na meke, crne, ljubezne oči, a želja, da pročita list, poraste dva put veća, nego li bijaše prvo . . .

Iz toga snatrenja trže ju zvono od susjedne katoličke župe. Zvonilo je podne. Glas se orio pravilno, razabirao se točno svaki drhtaj zvuka, ta niti sat hoda ne bijaše udaljen župni dvorac sa bielom, čednom crkvicom. Kad se Marija sjetila toga dvorca, sievnu joj tračak veselja licem. Ona se spomenu župnika, koga su rad njegovih vrlina i plemenite mu duše jednako štovali i katolici i grčko-iztočnjaci. Za čas eto me do njega, mišljaše ona, on će mi pročitati pismo. Kolike li za nju radosti . . .

Marija nije niti časa počasila, već pozva neku petnajstgodišnju djevojčicu, da joj pripazi na kuću i na diete; dok se povrati od župnika. Zatim okupa na brzu ruku diete, povije ga i nahrani hranom, kojom, kako kažu hrvatski seljaci, niti kralj svojih roditelja hraniti ne može, nahrani ga slatkim majčinim mliekom.

— Draga Anđice! Ti budi mirna, sjedi i predi u sobi. Mali je kano janješce. On će spavati, dok se ja vratim. To reče Marija i ode, da sazna, što je u pismu.

Put do župnika vodio je preko vode, i to omanje al nemirne ponornice rieke. Od kuće Stanićeve imalo se svrnuti mimo brežuljka

»Glavnica«, pa si za pol sata kod prevoza, a onda za četvrt sata eto te kod župnika. Pomenuti brežuljak zaklanjao je selo R. od prevoza, gdje je občina naredjivala svaki osmi dan drugoga seljaka za prevozioca. Čamac bio je vrlo kukavan. Pripoviedaju, da se je više nesreća dogodilo onima, koji su se na njem prevažali. Nu uza sve to občina ga nije marila mienjati, držeći se valjda one občinsko-službene: ne može se sve na jedan mah, treba polagano i obzirno, ali sigurno.

— Vozaru! . . . vozaru! . . . o . . . vo . . . za . . . ru!

Tako se orio glas nesretne Marije. Čamac bio privezan uz obalu na drugoj strani. Lanac, na kom je privezan, oledio se, a po ledu popadalo inje — znak veoma velike studeni. Po obzorju čovjek niti pogledati ne smije. Vjetrovi se natječu međusobno, igrajuć biesno mrzlim sniegom. Nigdje žive duše. Marija tek pomišlja, što bi joj svekar rekao, da zna, po kakovu se vremenu zaputila k prevozu. Vozaru! vozaru! dozivala opet, a bura kano da se podrugivala tim riečim, gutajuć ih na čas, onda puštajuć ih iz groznih svojih usta, da se još koji put odjeknu . . .

Napokon ukaza se u znatnoj daljini čovjek s lulicom u ustih. Bijaše to taj vozar. On je otišao u selo, misleći, da nije duše, koja bi se danas kamo ganula. Veslo je turio pod pazuhe i primicao se k prevozu. Na licu si mu mogao čitati, da ga ne tjera zima, da se ne bi onako žurnimi koraci primicao k vodi. Jednom riečju, on je bio pram svemu ravnodušan. Prem kasno dolazi, ipak mu se obradovala Marija, na kojoj se sva koža od studeni naježila, a ustne ne bijahu rumene ružice, već kano sitne modre potočnice. Tko bi ju sada vidio, morao bi pitati, kamo joj ljepota?

U čamcu pripoviedala Marija razlog, s kog ide župniku. Prevozilac se zlobno osmiehne. « Zašto nisi pričekala do nedelje, ta nije za glavu? » primjeti on takodjer zlobno, a morebit bi se bio i više podsmjehivao, da mu se nije Marija svidjela.

Iz lista vadimo sljedeće:

Draga Marijo!

.
.
Kaži otcu, da mi ovdje živimo tako rekuć pasji život. Danju i noćju na straži. Švabe i Magjari slabi su kano vrbaci. Pune su ih bolnice, gdje se hrane i Bogu dane krađu. Mi

Hrvati ne znamo se pretvarati. Služimo kano marva, al zato nas i nagradjuju, zato i patimo . . . Jedne noći, znaj, samim smo se sniegom zaklanjali od bure. Nekojim su nožni prsti od studeni odpali. Pa da s čovjekom ljudski postupaju, još bi im oprostio. Ti ne razumiješ starijega, a on ne razumije tebe. Našim starim bar su domaći ljudi zapoviedali. Još da nije ljudskog razgovora i gore bi bilo. Ima ovdje ljudi, koji su mnogo godina po svijetu išli. Ti pripoviedaju, kako drugdje ima sretnih ljudi i naroda. Još mi se najčudnije čini, što odkad sam u Bosni ne vidjeh pravoga Turčina, ovi ljudi, koje mnogi drže da su Turci, mnogo ljepše od nas hrvatski govore, ima ih jako dobrih.

Draga Marijo! Još jednoč ti velim, da se što bolje čuvaš. Ti si sad oslabila, najmanji vjetrić može ti naškoditi. Nemoj štediti. Ako nije druge, neka otac proda ovцу, da si kupiš vina za okrepu. Ja sam sanjao, da imaš sinčića. Piši mi odma, je li me san prevario.

Kano sveto pismo slušala je Marija te rieči. Činilo joj se, da je Petar pred njom, i kano da čuje njegovu rezku, al ugodnu besjedu. Kad je župnik svršio, ponudi joj njegova majka čašu vina. Smilila joj se ta mlada i mila ženčica. Župnik pohvali Petra, reče, da je on, koliko ga pozna, jedan od najvaljanijih R-ana . . . Tako okriepljena poleti Marija laka srca kući. Vozar ju dočeka kod prevoza.

Od toga dana računajuć ne prodjoše ni tri tjedna, a zvona župe, pod koju je spadalo i selo R., javljahu obćinarom, da se Marija Stanić preselila u vječnost. — Zadnje joj rieči bijahu: « Ah, da znadoh čitati! » Najmilije joj duše nisu znale taj kobni čas, najmilije duše: njezin nejak i sinčić i dragi joj suprug. Sprovod bijaše liep.

— Sama si je kriva.

— Ah, molim te, mani se! Dakle ti ne poznaš, kakve su sve žene, one su sve nestrpjive.

— Znam, znam, al ona, nešto pametnija, Bog joj dao duši lako, mogla je pričekati s onim pismom. Ta tko bi na onoj buri živu iznesao glavu. Ne bi najzdraviji, a kamo li ona onako slabašna.

Tako su govorila dva seljaka, iduć za sprovodom. Oni uvijek okrivljuju sami sebe. Ne znadu siromasi, da je drugdje uzrok njihovoj biedi i nevolji, ne znadu oni, da Hrvati mrieše i umiru, dok njihovi usrećitelji mirno spavaju.

H R V A T S K A

KNJIGA ZA GODINU 1881. NAPISALA I IZDALA JU HRVATSKA MLADOST STRANKE PRAVA

To vam je naslov knjige, obsižuće oko 208 stranica; tisak služi na čast tiskari na Sušaku.

Hrvatska mladost stranke prava dariva rodu tu jabuku, koja joj je na srcu izrasla, a na žaru čistog hrvatskog rodoljubja sazrela. Više je godina običaj, da mladež štampa po jedan almanak, dapače imadosmo godinu sa dva almanaka.

Da se je takova knjiga počela pisati, biti će poglavito dva razloga: jedno, što su se stariji rodoljubi počeli sgražati, da mladež ništa ne radi, (a budimo iskreni, radila je i onda, nego različito: mjesto baklje nositi, lupala je prozore); a drugo, što tajinstveni dvori naših novinara, literata i kako li se sve ne zovu, bijahu samo »izabranim sinovom« otvoreni, i što se stariji rodoljubi, držeć »Vienac«

za nepogrešno savršen list, nisu pobrinuli, da se tiska beletristički listić, koj bi bio kakono pokušalište za mlade junake, koji još ne znadu Pegaza pravo jezdit. Mnogi sigurno nadobudni mladić bacio je pero u kut, videć, da mu ni prvi, ni drugi nit ikoji pokus ne može pred više čitalaca putem štampe.

Kako su stariji rodoljubi spadali stranki t. zv. veliko-narodno-liberalnoj, a mladež počela

prijanjati uz drugu stranku, koja je tvrdo uvjerena, da je Hrvatska god. 1867. tobož voljom naroda postala ugarskom pokrajinom, dočim je dotle bila slobodna, tako nije mučno razumjeti, da je almanak hrvatske mladeži prije ili kasnije morao postati, ako i jedini, prosvjedni čin na literarnom polju proti svakom nadri-rodoljubju.

Jedan je već almanak štampan pod očitom zastavom stranke prava. On je imao i protivnika u « Hrvatskom Domu », ali ne premca, jer ne bijahu jedan prema drugomu. Almanak mladeži stranke prava bio je daleko bolji od « Hrvatskog Doma ». To su priznali i danas gospodujući u literaturi, jer nisu dali obširne kritike o jednom, a ni spomena o drugom, to će reći, kako je netko dobro opazio: »Stekliškoga nisu htjeli, onog drugog nisu smjeli kritizovati«, a i mûk govori.

Eto ponekle naravni razlog, da će almanak mladeži stranke prava imati strogi smier politički, i kad je stvar već tako, onda je almanaku prednost i to, ako je ta tendencija posve sgodno i dosljedno provedena. A to i jest.

Drugo je pitanje: Kad se zna, da danas ciela hrvatska mladež u srcu nosi osvjedočenje stranke prava, da su svi odnošaji naše domovine protunaravni i da ne može u nas biti političkih stranaka, nego *za dom i proti domu*, ne bi li onda od tih budućih pobjednika, od mladeži, koja čuti svu svoju snagu, bilo ljepše, da niti riečju ne spomene svoje »stranačko stanovište«? Da niti slovcem ne ugrize starije ljude, koji su vikali: gdje je rad mladeži? a kad je mladež štampana knjigu, jedva ju oglašili. Vidite, ovo turkanje i prigovarjanje vrlo dobro stoji u političkoj novini, i potrebno je, a ja, da je do mene, volio bih bio sve premučati i reći čelo knjige: »napisala i izdala ju hrvatska mladost«, pa Bog i mir.

Nego opazit mi je, da meni nije ovdje do švabske »objektivne« kritike, koja tobože ima za sve valjati. Ja pišem, kako je u meni čuvstvo, pa ako se slažu s timi misli mnogi, dobro; ako ne, opet dobro. «Sonderling» će perom u kut.

Toliko budi rečeno za one ujedce u predgovoru i u ljetopisih raznih akademičkih društva.

Posle predgovora sliede ljetopisi djačkih društva «Hrvatske» u Gradcu, «Hrvatske Lire» u Zagrebu i «Hrvata» u Pragu. Opisi su dosta obširni i pravilni o tom, što se u društvi sbija, koja im uprava, koja čitanja i zabave, te koliko je koje pronosilo svoje narodno ime u tudjini. Vidjeti je, da brojem jaka «Hrvatska», imajuć vlastitu čitaonicu, mnogobrojne novine i nekoliko prijatelja u domovini, vrlo liepo napreduje u Štajerskom Gradcu, i mora da je tamo ponajljepše akad. društvo.

Ljetopis «Hrvatske Lire» ne može ni biti nego kratak, jer inter arma silent musae.

«Hrvat» malo je društvanca u Pragu i upoznaje sa Hrvatima ondje se deseće Bugare. »Ča iz daljega, to iz dražega« kaže naša rieč, zato i članovi pražkoga Hrvata odišu prežarkim rodoljubjem.

Za timi ljetopisi sliede pjesme: Hrvatskoj Žrtvam — Mom uzoru (Starčeviću) — Zvonjelice (V) — Javorgusle — Zrinski-Frankopanka — Tajna misô — Ščesa plače duša moja — Kako tko — Hoch Kroat — Tvrdá vjera — Najmilije —

Nekoč i sada (5 soneta) — Nemoguće — Iza smrti — Parabola — Sve su rodoljubna sadržaja, rekao bih: pjesme budilice. Jedan pjeva domovini, s koje trgnuše kraljevsko odielo i do zla boga ju osiromašise, al mu je ipak mila i draga; druga «Žrtvam» obećaje: »I mi ćemo oprat tu sramotu — oprati ju našom krvlju rujnom«! Starini Anti pjeva mladić kao svom uzoru, što je jedini zagrmio o hrvatskih pravih i tako uzkrisio sviest u narodu. Drugi opet savjetuje na slogu u radu, da nam kroz nju Hrvatska oživi, koja je duboko pala: »dosta s tudje bjesnoće i jeda, al i s djece izdajničkih djela.« Savjetuje ženiti Hrvaticu, jer će diete »jezik sisat sa majčinim mliekom«, a hrvatski od tudjinke ne može. Ljubit imamo pravo i tudje što je, ali tražit samo svoje. U «Tajnoj misli» pjesnik jadicuje nad grobom jednoga Hrvata mučenika, al ne plače, i drugim veli: »Al vi suzom ne blažete si boli, jerbo junak samo krvlju plače«. Spomen na onaj grob mora nam biti »naša misô tajna: da je hrdja, tko se ne osveti«. Jednom rieči, najzanosnije misli, najžešće želje, najdalji ciljevi vezani su crvenom jednom niti, koja teško da se već razpukne. Rodoljubje je toli zamamljivo, da jedan pjesnik, ne znajući već, kako bi se različito od tolikih i tolikih izrazio, kaže, da mu se mili kapljica, »pa zagrmit pjesmom, ko što grmi grom: Da sloboda živi i hrvatski dom!« Što ćete mu, i on je dobar! Vrlo značajna je pjesmica: »Kad hoće buknut rat, tad kliče »hoch Kroat« Austrija; a kad donese mir hrvatske krvi vir, nit za nas zna Austrija!« Te su rieči baš spomenik na vratih tužnom groblju povjestnice uvehloga hrvatskoga slavlja.

Drugi opet u nizu soneta pjeva ruševinam i tudjincem predanim gradovom i drži, da je svemu našem zlu »krivo plemstvo — prokleta mu duša!« U ostalom, ja rado priznajem vlastništvo ove misli samom pjesniku, al mislim, da nije svega sagriješilo plemstvo; nešto će biti kriv i gospodin Bog, koj ga je na sviet dao.

Druge su pjesme ljubavne. Krasno su doista složene, birane rieči, čuvstvene misli i sve što hoćete, al kad mene siromaka ne diraju, osobito ona »čeznuća«, »zvjezdice«, »suzice«, »srdašca« itd.

Doistine, malo smo se zvjezdoznanstva učili, al znate, ja ni u pjesmi ne bi zvijezdi rekao »zvjezdica«, ili ako mora da bude rad sroka, dometnuo bih odma: »pardon!« Srdašce, okašce i nožica i ručica, no to već može biti, gdje je sbilja tako. Diminutivi nisu svagdje baš dobro mišljeni. Ja sam jur čuo kletvu: »Srdačna ti kapljica pala!« al želja baš ne bijaše liepa.

Sgodna je medju ovimi pjesma o djevojačkom oku: »Ono krade prestolja i krune, tamnica je za care i kralje. Čudna knjiga iz davnih vremena, koju svedjer svak inače štije, otrov-izvor nesmiljenih žena, čovjek mre — pa opet iz njega pije!« Bit ćeš dobro pogodio, pjesniče!

Osobito mi se još mili glossa Hranilovićevomu: »Sunce moje, željo moja, gdje si!« itd. Vrlo je liepa šala u pjesmi: »Neka ti bude.« Dok smo bili mladi, kaže pjesnik, molio sam te cjelov, a ti ne htjede, jer da smo mi mladci lude. Ja sam praštao: neka ti bude! Prošla

su ta vremena, pak sada ti mene pitaš cjelov, i sada ti praštam i velim: neka ti bude! Sjeća me ova pjesmica kajkavske šale, kad je sluga govorio, da njegov gospon baš nisu *presvetli*, ali veli: »Naj jim bu!«

U pjesmici »Htjedoh pitat« kaže pjesnik mjesecu, da je *bljed*, suncu, da je sjajno. plavoj boji, da znamenuje *nadu*. Po narodnoj misli rekao bih, da je mjesec *sjajan*, sunce *žarko*, a nada *zelena*. I majka Jugovića pjeva zadnjem sinu: »moja ruko *zelena* jabuko«; jer je ta ruka još mlada bila, a u njoj propada *nada* ostareloj majki, da će ju hraniti. U istoj pjesmi dolazi »*Ilka*« radi *milka*, to je odveć sumnjivo. Ilka je u nas Zolina *Nana*.

Pjesma »Dobro jutro« morala bi svršiti sa »dobar večer.« Tako je duga. Mladić ide u prozorje proljetnoga dana, da vidi s viernom svojom ljubom, kako će sunce izaći. Djevojka je sjetna, nevesela. Na povratku svi im ljudi žele »dobro jutro.« Po vremenu on ju vidi izpod ruke s drugim, a njemu se čini, ko da bajne čuje glase: Ne preziri me, ruka je tudja, al srce je tvoje. A on ju ušutkuje i veli: »Tvoje je srce na pazaru roba, ti njegova si viekom sve do groba, uz ruku sada i srce mu pruži!« Ne vidi mi se pravo. Da sam ja pjesnik, meni bi već sama fantazija morala prije kazati, da s ovom djevojkom nije čist račun, a baš da se i prevaram, valjda bi mi Bog prije prostio, da bar srce uzmem, kad je ruka tudja, nego li da mom idealu kažem: Tvoje je srce na pazaru roba! Mnogo ljepše bi bilo dovršilo »Dobro jutro« sa ovom mislju. Dobro! Kad si već prisiljena bila izpazariti ruku, a tvrdiš, da ti je srce još moje, ja primam, i sakrij ga pod sedmere ključke, da ga ni tvoj »ručni« gospodar ne može otvoriti!

Inače je slog ove pjesme liep, jezik vrlo čist i biran, opisi slikoviti.

Uvjeren sam, da će čitatelj sa svimi pjesmami biti zadovoljan, te će i protivnik današnje mladeži, ako ne na sva usta, bar sam sobom reći: Skidam kapu!

Dozvolite još ove opazke: U pjesmi »Mom uzoru« (4 kitica) rieč *jao* morala bi stojati pod navodom (»«), jer služi mjesto rieči *jauk*.

U pjesmi »Zrinski-Frankopanka« mislim, da bi poslednja kitica morala biti okrenuta i svršiti sa prvom polovicom: »Pojmo slavu mučenika« itd., vez bi tako bio bolji.

U sonetih »Nekoč i sada« (V), rieč *čakati* morala bi takodjer biti pod navodom, jer tada bi se znalo, da je to ironija na »Sack«, dočim ju ovako čitatelj mora uzeti za hrvatsku rieč, a takova besjeda ne smije doći u pjesmu kao hrvatska, jer nije hrvatska, ni poznata, koliko torba, vreća, kesa, mošnja.

U pjesmi: »Djevojačko oko« pokvaren je stih: »Dočim pjesnik sa skromne strune«, treba'o je reći: Dočim pjesnik a sa skromne strune, ili kako inače.

Predjimo na *pripovjedke*.

Ada je opis sgođe, koja je u životu moguća. Ada je djevojka, rođena na jugu Dalmacije od otca vatrena Hrvata i majke Talijanke. Djevojka umire kod rođjaka u Hrvatskoj, sirota bez otca i majke, umire lagano, lagano,

Č I Č K A

ć i ć

ne od boli na tielu, nego od gorke tuge rad svoje zle sreće.

Ona je bila pošla s roditelji u Napulj, da joj majka ozdravi pod drugim nebom, jer je dugo poboljevala, uvijek bila nevesela i uzdisala za svojom „Italia, bella Italia!“ Kćerka Ada upozna se tamo s grofom Neronom i srdačno ga zavoli. Alcide mora na godinu dana u Englezku, al napokon grofov otac privoli na ženitbu. Skoro u zadnjem času prekida se ta ženitba. Zna li zašto? Grozno je i pomisliti: Stari Neroni pohodi svoju buduću snahu, tamo zagleda sliku već pokojne Adine majke i upita, tko je? Ada bezazleno odgovori, da je to njena pokojna majka. Starac se sruši u nesvjest, a osviestiv se kaže mladomu paru: Ne smijete se ženiti. Alcide, Ada je tvoja sestra! Te starac izpriповieda cielu nesretnu sgodu, kako je on imao Alcida sa Adinom majkom prije, nego li se je udala za Adina otca.

Nesreću jednoga i drugoga tih mladenaca, koji su se žarko ljubili kao ljubovnici, a ne kao brat i sestra — jedva je moguće i pomisliti. Eto, zašto Ada vene i prerano u grob leže, a tek iza smrti ostavlja opisanu svoju nesreću, koju prije nije htjela nikomu kazati.

Ova je pripoviest nada sve čuvstveno pisana, krasno prepletena, živa, ne da ti odahnuti, dok je nisi pročitao, a na koncu ne možeš, da ne uzklikneš: Uboga Ado! ti si nedužno trpila!

Čestitam piscu ili pisateljici, a mislim, da je od »nježnoga spola«, jer je i opis toli nježan.

Krasne li su nauke tu sadržane u obliku pripoviesti. Na toplom žalu dubrovačke obale otac usadi kćerki na srdašće neven-cvijeće žarkog rodoljubja, koje ni za malo ne malakše s toga, što je majka Adina Talijanka iz Napulja. Oj! da bi se tako uvijek Hrvatstvo čuvalo u djeci bar ondje, gdje je majka rodjena Hrvatica! Ada uči i svoga ljubovnika hrvatski u časovih milovanja, pa u Napulju. Nesretni naš uzore! Otac Neronov ne protivi se ženitbi sina grofova sa Adom, koja nije od vlastele, jer je baš radi takove zapreke stari Neroni bio nesretan u ljubavi sa Adinom majkom. Sasvim tim vidimo u pripoviesti groznu osvetu roditeljskih gricha na nedužnoj im djeci!

Ako je slobodno ovomu golomu biserju samo koji i koji madež dati, da tim sjajnije bude ostalo, pripomenuo bi samo troje: „Gospodjice, dozvolite mi ponajprije, da izrazim svoje začudjenje vašem čistom izgovoru hrvatskog jezika“, bit će običan danas kompliment, ali nije hrvatski. Isto tako bolje je reći: Pod žarkim nebom juga *obljubih* svoju domovinu, nego li: *naučih ljubiti*.

Prizor, gdje Alcide na samu dojavlja Adi, da mora na godinu dana u Englezku, možda bi se imao popuniti bud kojim razlogom. Otac Adin ipak je možda premalo rekao na pripoviedku starog Neron: »Giulio! sada razumim vječnu ti sjetu« . . .! Možda bi bilo bolje, da ili posve muči, „blijed i nepomičan“, ili ako već što reče, neka se mužki razgnjevi na čudan slučaj. Promislimo ovakav prizor u gospodskom salonu, kako nam se opisuje u Adi. Ja držim, da bi otac Adin planuo kao živi oganj, i neboga Ada još bi lako dobila kakov

„epiteton ornans“, koj bi ju razžalio i povećao joj bol. Ovakovu nesmotrenost lako bi otac i popravio tečajem pripoviedke, al bi ipak jadnoj Adi težki kamen ostao za uvijek na srcu.

Pripoviest *O Martinju* vrlo je sgodna crtica. Kako se mogu izliečiti ljudi sa fiksima ideama. Stari Martin Garon, negdašnji Bonapartov vojnik, a više od 40 godina stanovnik zabitnoga gradića u Hrvatskoj, zapilio si u glavu, da će te i te Martinje večeri umrijeti, jer mu se je u snu prikazao andjeo, pokazao mu drugi svijet, u njem mnoge pokojne znanice, prijatelje i ljubljenu ženu, a napokon mu rekao, da će i on, Martin Garon, o Martinju onamo. Druge godine, nešto pred Martinjem, zahvali se starac na časti gradskog zastupnika i župnog zvonara, moli Boga, promišlja, kako mu se je seliti s ovoga svijeta, dađe napraviti krasan lies, pripravit sve za pogreb, odjene se u crno, legne na Martinje na postelju i stane micati ustnicami, te obraćati brojance. Dodje podne, smrti još ne ima, starac uvijek pita, koja je doba, i čeka ponoć. Dodje i ponoć, ali smrti ne ima. Do časa otvore se vrata sobe. U nju stupi Martinov sin Ferdo, bogat trgovac u Njemačkoj, i nosi ocu na velikom papiru „prolongaciju“ za 15 godina, koju je Ferdi objavio u snu andjeo. Sakriti prijatelji zapjevaju „miserere“ šampanjcu i jestvinam, pokrivenim u liesu. Starac Martin na novo oživi. Prolongaciju je izmislio župnik, a sve izveo on, kapelan i Martinov zet, po savjetu liečnika, da ovakve bolesti treba liečiti istimi sredstvi.

Liepo je izvedeno, što duhovnici rade na boljak naroda sa »materialistom« liečnikom.

Pripoviest je posve uspjela. Ako joj je što prigovoriti, bilo bi na pr., da sve šale nisu dobro izvedene. Igra rieči sa *zemljopisom* i *trgovinom* u razgovoru podkapetana i zastupnika gradskog bila bi osjetljivija, kad bi Mijo rekao: — Mani se, duše ti, ovdje trgovine; ja sam doduše kupio od Vencela nešto *zemlje*, al ne Vencelovu *livadu*.

Opazka: Da bi se o gradu N^{*} reklo, da se u njem kolje, prije nego li je otvorena klaonica, kad bi se gornja dvojica na trgu spopala, možda bi bolje glasila ovako: »Još bi onda zlobni jezici raztrubili, da se u N^{*} gradski otci kolju usred trga, a za volove zidju klaonicu«.

Opazka: »Kad im je na to stao učeni gradski podkapetan tumačiti, da ta množ jezika potiče od gradnje babilonskoga tornja, prokleše gradski otci jednoglasno taj toranj« mislim da nije na mjestu. Jer ti gradski otci neka i jesu posve priprosti, al su valjda za djetinstva od popa čuli tu pričicu o pomućenju jezika pri gradnji Babilona. Izvrstna je šala, da na glas zvona puk skida kape i moli se Bogu: Čuvaj nas tuče, groma, *škole*, *knjige* i vatre. To se dađe i vjerovati.

Za razjasnenje fikse ideje Garonove spominjemo, da se je starac jednog Martinja po »hrvatskom« običaju dobrano nakitio vinom, te u tami otvorio prozor i na hladu snivao onaj blaženi san o raj, čistilištu i andjelu, pak su ga i našli, gdje na pol visi preko prozora.

Primitivan život grada N^{*} opisan je kratko, al živo. Zastupnici, inače poštteni zanatnici, nisu učili visokih škola, te nije ni čudo, ako se ljudi prepiru o tom, koje je zemlje glavni grad

London, koje li Pariz, a razpra je kadra svršiti opazkom, da bi jedno moglo biti pokrajina, a drugo grad, dapače možda niti nije ni Pariza ni Londona, jer do sada ne čuše što o tom. Ipak je za današnje vrieme ponekle pretjerano, jer se bar nekoliko novine čitaju, premda je vjerojatno, da bi gradić N^{*} dobio u 10 godina dobar pločnik, kad bi se u svako novo zastupstvo birali novi ljudi, jer bi svako zastupstvo dalo pločnik napraviti bar pred svojimi kućami.

Ili pisac ili slagar mora da su nagli ljudi, jer na str. 68. stoji pisano, da je stari Martin pozvao *tasta* stolara Vasu, a nije pozvao nego *zeta*. Ovakih pogrešaka ne smije biti u »Hrvatskoj«.

Pripoviest *Hrvoj* prikazuje tri mlada stekliša u god. 1870., medju njimi Hrvoj najljući. Ideja je ovo: Hrvoj čini na žal i ocu, starom graničarskom častniku, al hrvatskom poštenjaku, i majci, koja ga sladko miluje; on odlazi iz očinske kuće, jer ne može da uzme Zlatku, njihovu narankinju. On ju ljubi kao brat sestru, al očito kaže, da ju ne može uzeti za ljub i tim razžesti otca i razžali majku. Ode u svijet. Kod prijatelja zagleda se u sestru mu Ljubicu, a ona u njega. I tu ljubav pregori, kao i onu do roditelja, jer zna, da ima majku nad majku i ljub nad ljub — a to je domovina.

Ide narodom, proučavajuć ga, pazeć mu potrebe, kreposti i mane. Vozeć se Slavonijom, uči kočijaša čiča Matu, da je Hrvat sa svim tim, što je paur, šokac i Šlavonac. I čiča Mato kune se, da će ostati pravi Hrvat do groba. Hrvoj u krčmi opere dobro kotarskoga sudca, načelnika i bilježnika, koji su, ako i preostro za svakoga, posve dobro pogodjeni.

Hrvoj se od Ljubice razstaje na samu. Reć bi, da joj je iskreno kazao, kako je s njim, da ga udes drugamo zove i da on istu njenu ljubav mora pregoriti za domovinu. Reć bi, da se je Ljubica na to smirila, kao i Kosovka djevojka, kad ju je junak zvao, neka Boga moli, da se zdravo sa Kosova vrati iz tabora čestitoga kneza, jer bi ju onda čestitu učinio.

Na božić 1870. sastanu se dva prijatelja, Veljko, prijatelj Hrvojev, i Krešimir. Veljko pripovieda, kako su Ljubicu uzdrмали „minuli dogodjaji“, te je vrlo sjetna, a Krešimir kazuje, kako mu je o njih pričao neki Ličanin, da se je ponajbolje držao mlad momak, čvrst kao gora, a ponosan kao bor, zadnji uzklrik mu bio: „Živila Hrvatska!“ — a ime? Hrvoj Hrvatić.

Sjeti se, čitatelju, što je bilo 13. oktobra 1870., pročitaj u „Hrvatskoj“ životopis Vjekoslava Bacha, pak ti je ciela stvar jasna.

Nauka je ove pripoviesti: *Salus reipublicae suprema lex esto!*

Hrvoj je tip, potreban u času velikog djela narodnjeg. Kad narod dozrije za velike čine, naći ćete sve dobre i zle strane u njem daleko razvijene, dakle i ljudi, koji žude umrijeti za rod i dom.

Da opazim nešto: Hrvoj, koga si pisac umišlja, nije *pušio* (Str. 83.) Cielo ono pripoviedanje o vatri i mirisu Hrvojeve „regalijske“ moralo je odpasti. Čini mi se nešto pretjerano i ono, da prve rieči Ljubice pram Hrvoju jesu: „Vi ste sigurno pristaša stranke prava, gospodine!“ Moj sokole, godine 1870. ne bijaše takovih Ljubica, a mnoge zagrebačke ljubice tresle su se od straha i počitanja pred junačkom dušom,

koja se zrcalila na licu tvoga ideala Hrvoja, kad je ulicama prolazio. Više bi istini odgovaralo, kad bi ovdje bilo rečeno: Hrvoj se nije znao maziti okolo ženskih, zato bijaše „tobože nespretn“ u njihovu društvu. God. 1870. bio bi to dovoljan razlog svakoj djevojci, da te na prvom razgovoru upita: Jesi li ti pristaša stranke prava? jer onda su još ljudi mislili, da Starčević ne nosi košulje, nego da na golo tijelo zaputi do vrata kaput.

U ovoj pripoviesti ima na par mjesta naziv »prosti puk«. Nije pravo; valja reći *pučani*, a ne *prosti puk*.

Inače ne ima prigovora, a tim je veće hvale vrijedno, što je jedan te isti pisac kušao pjesničkom odorom zaodjeti onu žalostnu sbilju, koju kasnije pripovieda u životopisu Bachovu.

Liepa Mare historička je pripoviest iz svrhe prošlog veka (1798), iz onih dana, kad propade mletačka „serenissima“, jer je bila progutala više, nego li je mogla probaviti. Žalostan je to i istinit spomen na sgodovinu istarskih i dalmatinskih Hrvata pod gospodstvom Venecije. Liepu Maru, udomljenu seku i viernu ljublu Jerka Mužića, obezbeđuje Regolo, sin Bernarda **, vlastelina creskoga. Bernardu je u zlu ortak Ottaviano Bembo, providur creski. To oskvrnuće, pak stričanje u djevojku, pak čin, što zatvoriše Jerka Mužića, jer je izlupao Regola, to je vrhunac zloće i narod plane gnjevom. Nasta kopačka buna proti vlasteli, kojih mnogi poginuše; Bernardo dakako ne izbjegne božjoj ruki. Ta davno je već stari Mužić na smrtnom času govorio proti vlasteli: »Udri po vragu, dok dušu u njem čuješ!« Ottaviano Bembo, časak prije gordi aristokrat, za bune pada na koljena popu Jurčiću, narodnomu miljeniku, i ovaj prašta, al samo čovjeku, a ne providuru. Šalje ga na galiju u Mletke, da mu tamo sudi već smjela demokracija. Austrija zasjede Dalmaciju, pak i otok Cres. Puk se na toliko izbavio, da svaki navlastni baš ne može seljaka plieniti ni globiti; a seljak znojem svoga lica otima komad po komad svoje zemlje, kupujući je od negdašnje vlastele. Ljudi božji, čitajte cielu ovu pripoviest, čitajte ju pomno, to vam je kulturna slika iz života istarskih Hrvata. Demokracija pjeva: Kopačko je bilo, kopačko će bit.

Pripoviest je divno zasnovana, sgodno izprepletena i izvedena kud ljepše. Opis seljačke kuće, srok (rendez-vous) providura i Bernarda sa duvnom i ostale slike ne mogu biti bolje opisane. Jezik je po izbor. Samo mi se ne mili, što je pisac rabio perfekt bez spona (copula), nešto otvrdo izadje pisanje. Popravite *krupnu* pogrešku, na str. 140. Ima stojati god. 1798., a ne 1879. Na str. 108.: »dvie stvari nek vam zaokupe«, a ne »dvie stvari, koje nek vam zaokupe.« Na str. 114.: »Bernardo, a starac je li pouzdan«, to je mljetački i francezki (Bernardo! e' l vecio ze lo fedel?), valja reći: Bernardo, a je l' starac pouzdan? Na 116.: »da

se golotinja ne utovi, jer *kao takva* prkosi«, ne valja. Valja reći: da se . . . ne utovi, jer utovljena prkosi, ili: jer kad nije gladna prkosi. Na str. 121.: »ali ako bi mi bilo dopušteno nagadjati«, hrvatski se reče: *ako mi je dopušteno*, ili: *da bi mi bilo dopušteno*.

Karakter: Providur, Bernardo, signora Bettina, Frane Konobar, Mužić, Liepa Mare, Jurčić, Mato Purić, svi su na pravu mjestu, a i opisani su, da jih vidiš. Signora Bettina n. pr. je plima i osjeka providurove voljice.

Krajiškinje. I. Seoska gospodjica, kći učitelja Andre Draškovića, odgojena je tobože na veliko, jer se je tikva pokondirila, t. j. majka, koja u otčinskoj kući nije imala ni mačke, postade »lererica«, pa valja djecu odgojiti na gospodsku. Anka je smjela gledati kolo djevojačko, al vrtiti se u njem, bože sačuvaj! Sin poštene seljačke obitelji ne može dobiti Anke,

AUGUST ŠENOA

jer ju majka ne da. Al smije Anka u šljiviku sjediti sa gosp. laćmanom. Nu laćman Vujo bio loše sreće. Onaj ga mladić s jednim drugom izmodri, i oteše mu sablju, a moj Vujo bjež, čim mu je nestalo modrica. Eto jadne Anke na zlu glasu, i bit će usidjelica. Moral: Drži se svojih običaja!

Pisanje je uzor prstonarodne proze.

II. Oklada. U nekom selu Krajine žive čudan svat Mijat Benčić. Ostao sirota još diete, pak se pobijao po tudjih vratih, bio više godina u Osieku i povratio se kući. Stišće novce kao Žid, ne će da se ženi, kupio je zemlje i pomalo trguje. Klade se dva graničara, koliko bi Mijat mogao imati novca. Jedan kaže za 5000 forinti, drugi ne drži ni za 500. Odjenu se oba na hajdučku, podju jedne studene večeri do Mijata, napere mu pušku na srce, mašu handžarom, bogme dat će Mijat sve što

ima. Osvjedoče se, da ne ima više od 500 fr. i pokažu mu se, da ih upozna. Mijat jim na to izpripovieda, kako je u Osieku dobio na lutriju 700 for., a polovicu dao onoj ženi, s kojom je imao sina, samo da miruje, ostatkom kupio je nešto zemlje i pomalo cincari po selih, te se tako od nevolje brani. Likote uvide, da je Mijat dobra duša, a što ne ima mužtva u njem, potiče odtud, što je ostao sirota i odgojen je u nevolji.

I ovo se čita sasvim ugodno, sastavljeno je sasvim jednostavno, kako i valja, sve je vjerojatno i sgodno opisano.

Jedan dan crtica je s početka nekud prisiljena. Djevojčice jedno tuži se, da je stara parta, a ima jedva 7300 dana, t. j. nešto preko 20 godina. Oh, da je moja ljubla tako stara parta! Dakle ta nestašna, nigdje nezadovoljna moma morade se udati i poći na put, na more. Tamo zaprede razgovor s kapetanom broda, on joj čini prolaziti mušice iz glave; kaže joj, da bi mnogo više koristila, kad bi mjesto svakoga sroka skovala samo žlicu itd. Tu upozna neku baronicu, koja od žalosti za mužem nije čitavu godinu izlazila iz sobe toga broda. Kasnije se je ipak udala za — kapetana istog broda, a još kasnije, valjda da ublaži žalost, udala se i po treći put.

Ja mislim, da se je ovdje htjelo opisati nestašnost ženske. Čini mi se takodjer, da se francezki kaže: Madame la baronne, a ne baronesse.

Priče: Lahorčeve pripoviesti. Nježni lahorac sjeda ruži na krilo i pripovieda joj svoje sgode. Vidio na hladnu sjeveru u ubogoj kolibici djevojčicu, kako miluje srnce i tražeć mu pod sniegom hrane zaspi vječni sanak. Vidio je krasna mladića, gdje se igra na morskome žalu, zemlje gruda mu se odmakla i progutalo ga more. Razsrdio se na mornare i razbio im brod, tek na žarku pjesku Sahare udobrovoljio se. Vidio je napokon djevojku mrtvu, oplakanu od njezina ljubovnika. Mladić ne gine, već se vjeri svojoj majki, miloj Hrvatskoj.

Za nju će živiti i umrijeti. Za tog razgovora povene i ružica od teške tuge.

Prevarena ljubica. Ljubicu je svak rado ubrao i kitio se njenim cviećem. Kukurička nitko ne htjede. Ljubica mu se potužila, a on zlobnik savjetovao ju, da se sakrije među lišće i grmlje, te se veselio, kako je ljubica sakrivena, a njega može svako vidjeti. Zavidnik se prevario, jer je ljubicu Bog obdario i ugodnim mirisom, pak ju po tom mladići i djevojke lahko nadju i pod lišćem i u grmlju.

Zavist i himba nije koristila.

Otačina najmilija ljubla. Pjesnik šalje u svijet dvie svoje kćerke — pjesme. Jednu osobito nakičenu šalje ljubovnici. Ljubovnica joj se nasmieši, sakrije ju srce pred udvornici i sahrani ju za spomen u starosti. Našao ju mladić. Preodjenuo ponekle siroticu pjesmu i poslao

ju opet u sviet. Druga pjesnikova kćerka, njemu samom milija, bila je bez osobita nakita, ona ode drugoj otčevoj ljubavi, domovini. Liepo ju je primila. Ta je kćerka pratila svu djecu ove otčeve ljubovnice, i na radu, i na veselju, i pod oružjem — svuda bijaše pažena i milovana. Pjesmica donosi otcu dobre glasove, da su ju tamo svi volili. Pjesnik umre; njegove dvie kćerke ostadoše po svem svijetu spomen dvojake ljubavi: jedne, koja naplaćuje vremenitom ljubavju, to je draga; — druge, koja nagradjuje ljubavju vjekovitom — a to je otačbina.

Iza priča sliede tri poučna članka, naime život Vjekoslava Bacha, pogled na razvitak ruskoga društva i literature i opis porečja Volge i Kame. Čitajte život Eugena Kvaternika u lanjskom i Vjekoslava Bacha u ovom almanaku, te potražite, ako vam je moguće, i pročitatte članak „Tko je kriv?“ u listu „velike narodno-liberalne stranke“ od oktobra 1871., mnogo ćete se naučiti. Almanak ima Bachovu sliku čelo knjige. Memento mori!

Pogled na razvitak ruskoga društva i literature pokazuje, da pisac temeljito pozna i jedno i drugo, a želi, da to upoznadu ostali Hrvati, što je nakana vrlo plemenita. Predaleko bi nas zavelo, dati makar kratki pregled toga oduljega članka. Evo vam samo jedne glavne misli: Dvie su velike stranke u Rusiji u vrijeme njena napredka od posljednjih 60 godina. Jedna stranka (Slavenofili) stavlja Rusiju t. j. Slaven-

stvo proti Europi, pravoslavje proti katolicizmu, i hoće posebnu prosvjetu, razlučnu od europske. Druga stranka uzima sve, što u drugih naroda nadje da je dobro, prilagodi prema ruskomu puku i tako sili na velike reforme, koje su se njenim uplivom već i do sada u mnogom oživotvorile. Naravski je, da ona prva stranka od prevelika straha za pravoslavje i Slavenstvo zazire od svega, što druguda biva, a da druga stranka (realiste) proučava narod, njegove potrebe, kreposti i grieh, i kad je spoznala taj material, onda ga tek upotrebljuje, t. j. diže s jedne strane svijest i spoznanje u vlastitom puku, a s druge ga još uči, što drugi narodi imaju *dobra*, te kako bi se velike reforme uvele u ruskom društvu.

Premda su Slavenofili sa ostalimi Slaveni na rieči više prijateljevali i ljubakali, valja priznati, da je ona druga stranka napokon i ostalomu Slavenstvu više koristila, jer je u istinu *Ruse* osviestila, a tim eo ipso i celo Slavenstvo. Članak je vrlo poučan.

Žalim, da se mora iztaknuti velika pogreška u pisanju ovog članka. Barem četvrti dio zapremaju barbarizmi, t. j. tuđe rieči, i u znamenovanju, u kojem će ih kod nas malo tko razumjeti: najabsurdnije, protest, čovječja kritika, paralizovati, obskurantna epoka, profaniranje, militarizam, aristokratska kasta, konstitucionalizam, režim, socialno zlo, stagnacija, tradicionalni despotizam, sformirati u na-

učno motiviranu opoziciju itd. itd. jesu rieči i izrazi, koji se dadu trpiti u članku političke novine, al u almanaku »Hrvatskoj« ne. I u tom članku, odma na početku, popravite krupnu tiskarsku pogrešku, jer je velika revolucija od god. 1789, a ne 1879.

Volga i Kama jest liep opis istoimenih rieka, njihovog ogromnoga porečja, velebnih trgovina i obrta. Rusija je po tih rieka velika država, bez nje to ne bi bila. Članak je vrlo poučan, jer se u naših školah kao navlaš i ne čuje ništa o veličanstvu te države, pak mi mislimo, da osim Pešte, Beča i Berlina, drugdje pravo ni gljive ne rastu.

I tako smo na koncu. Ja sam predočio knjigu obćinstvu, koje čita „Hrvatsku vilu“, onako, kako se je mene dojmila. Drugi će možda suditi inako. Objektivnija kritika bit će svakako ona, kojoj se većina čitajućeg obćinstva pribroji, jer o drugačijoj kakvoj objektivnosti smiešno je govoriti.

Dao Bog, da se već ni danas godinu dana ne bude moglo reći: ovaj je almanak knjiga jedne *stranke* hrvatske mladeži, nego da se bude reklo: ciele *mladosti*, ali ta je molba pod uvjet, da se ne odstupa od ove staze u načelih. Pjesme i pripoviesti su samo *napisane misli*. Ali kakove misli zaokupe čitavi narod, onakova će i *djela* biti. I nikad me ova nada ne iznenadila!

M. L.

Ć I Ć I Ć I Ć K A

Čko vas, drage čitateljice i mili čitatelji, nije čula ili čuo tih imena? Vi iz Rieke i Trsta te bližnjih mjesta skoro svaki dan ih čujete i njihove nosioce vidite. Vi se možda kadkad i pitate, kakvo je to ime, kakav li narod, gdje živi, čim se zanima?

Slika nam predstavlja Ćića i Ćićku, a ja ću vam, koliko mi je moguće, odgovoriti na postavljena pitanja i u obće štogod o njih reći.

Povirio sam u neke spise, popitao sam se kod ljudi, te i sam štogod vidio i čuo.

Neki hoće, da im se je ime nadjenulo po rieči »ćić-ćić«, Ćića, Ćića, koja znači u rumunjskom jeziku bratić. Drugi misle, da su ih tako nazvali po pismenu Ć, koje jako mnogo u svom govoru rabe. Ovo posljednje bilo bi u toliko na mjestu, u koliko se njihova imena svršuju skoro sva na ić, neka i na Ćić, Ćić.

Po prvih bili bi poriekla romanskoga, a umuju po prilici ovako. Najstariji poznati stanovnici u sjevernoj, gorskoj strani Istre bili su različiti rodovi japidski. Njih kao i sve u Istri podvrgli su si Rimljani oko narodjenja Isusova. U sliedećih stolicah bili su po svoj prilici poromanjeni. Nego i Rimu je bilo odzvonilo. Za svoga seljenja došli su Hrvati i u tu stranu Istre. — I sami protivnici Hrvata priznaju, da ih je došlo oko godine 800., pak 1200., 1300., a konačno dolazilo ih je sve do Trsta, bježeći pred Turci. — Stari poromanjeni stanovnici počeli su se pohrvati i svi se skoro pohrvatili. Za dokaz navadjaju, da su se po svjedočanstvu Ireneja della Croce nepohrvateni zvali među sobom još god. 1700. Ruméri, dočim su njim, i pohrvatenim i Hrvatima, Trščani nadjenuli ime Ćića, i da se još danas rumunjski ili vlaški u selu Žejane govori.

Tumačenje ima štogod na sebi. Čujem, da tako i Biedermann, profesor u Gracu, stvar shvaća. Valja ipak pomisliti, da ti predieli Istre nisu bili tako napučeni za Rimljana ni pred njimi, kako su danas, da ih je za če-

stih borba u vrijeme selenja naroda poginulo, da je selo Žejane, kojega stanovnici i danas vlaški govore, osamljeno, i da su se po nekih iz vlaške negdje XVI. stoleća tamo doselili, da se je nazov Ruméri i prije 180 godina mogao protezati samo na njih. Imena ljudi, koje su Trščani nazivali Ćići, prije skoro četiri vieka i danas su skoro sva hrvatska.

Pred menom je listina od god. 1513., izvadjena iz diplomatskog arkiva trščanskoga, a pisana mješovito latinski i talijanski. U njoj se spominje Matija Ronić Ćić (»chichius«) iz Senja, Marko Grbac Ćić iz Sv. Mihè kod Poreča. Kao njegovi pomoćnici u poslu nehvalevriednom murlak Antun Burjačić i murlaci pastiri Ambrož Ferović, Mihovil Stanić i Juraj Bežanić iz Ledenika. Kao njegov drug Andrija Flandrić iz Podpeća u Istri, nedaleko izvora Rižane. Spominje se i jedan drugi Ćić, imenom Pero Radić, i drugi jedan, koj boravi u Villa Salis«, po svoj prilici današnji Salež u obćini buzetskoj. Navadja se i žena, reč bi nekoga Juraja, Roža, stanjuća u »malom Ripniću«, malom Repnu, Repentaboru, kojega putujući u Trst sa vlaka željezničkoga od Sežane dalje opaziti mogu, »koja znade, kako Ćići misle činiti, što ne će nikad izpovjediti.« Navadjaju se konačno i neki Ćići, stanjući u Trebiću, u okolici trščanskoj.

Po toj listini Trščani nazivali su imenom Ćića ili ljude, zanimajuće se stanovitim poslom, ili sve Hrvate, dolazeće bliže Trstu i u nj.

I danas ima puka, koj hrvatski govoreće zove Ćići. A danas i Trščani i Riečani nazivlju narod sav bez razlike u sjevernih stranah Istre, a dolazeći na Rieku i u Trst, osobito sa ugljevljem, imenom Ćića. I ljudi u obće i oni, koji su o njih pisali, ne čine među njimi nikakve razlike.

Razlika neka jest. Žejanci, koje neki k Ćiribircem pribrajaju, govore među sobom nekakovu rumunštinu, jako

pomješanu sa hrvatskimi riečmi*), a uz to i hrvatski. Munjci i drugi Ćići govore samo hrvatski. Inače i jedni i drugi zovu se Ćići, dočim to drugim rumunjski govorećim ne daju. Imena su jednim i drugim većinom hrvatska. U čisto hrvatskom selu Mune ima ipak mnogo nosioca imena Pelloza i nekoliko Tudora. Usuprot u selu Žejane jesu samo neki Pelloza, i ti doseljeni iz Muna, drugi svi na ić. Evo jim imena po redu, kako je kojih više: Sanković, Marmilić, Turković, Stambulić, Doričić, Rogutić. I ljudi s timi imeni govore među sobom nekakvu rumunštinu!

Osim tog, uz navedeno, i drugo skoro sve imadu zajednički.

Zemljište, na kojem stanuju Ćići, zove se po njih Ćićarija. Proteže se smierom jugo-istočnim izmedju trščanskoga i riečkoga zalieva, nu tako, da ne siže ni do jednoga ni do drugoga. Hoće se od obojega dva do tri sata, da dodješ u Ćićariju. To je tvrdina, koja istarski po-

*) Evo nekoliko rieči i izreka tog njihovog jezika, za koje se zahvaljujem g. V. M., učitelju u Munah: Domnu — Bog, križu — križ, uša — vrata, okna — okno, apa — voda, viru — vino, fuoku — oganj, opinč — opanci, koapu — glava, uraklja — uho, nazu — nos, oklju — oči, gura — usta, dinči — zubi, česta bud e de koru — ova palica je iz drva, česta galjira e negra — ova kokoš je crna, godina liva — kiša pada, akmo germé — sada grmi, astez je oblačno — danas je oblačno, sorele svitá — sunce svieti, oja bleká — ovca bleje, mačka mavka — mačka mijauće, akmo zvoné — sada zvoní, prevtu viká — svećenik viče, rogam Domnu — molimo Boga, čela kosi jarba — on kosi travu, ča žnje — ona žanje, je zidé — on zidje, je kopá — on kopa, naučitelj ili šulmajster — učitelj, špeglja — zrcalo, ntru vir je apa — u vinu je vode, apa je mutra — voda je mutna, je pisá — on piše, Domnu te živá — Bog te živi.

luotok veže sa ostalim kopnom. To je pravi Kras. Slavnik više prema zapadu, Orljak, Šija i Plavnik više prema istoku najviši su mu vrhunci, dižući se preko 1000 metara nad more.

Idemo li glavnom cestom, vodećom iz Rieke u Trst, ostaje nam to zemljište na lijevoj ruci. Najviša glavna kosa gorska nije napućena. Sela su na jednoj i drugoj strani te kose. Na sjevernoj, idući od Rieke, najprije su Žejane, to jedino rumunjsko selo u cijeloj Čičariji. Nedaleko njih su Mune, velike i male, selo najstarije u Čičariji, uzme li se, kako je prilika, da je to Monetium, koj se spominje kod podvrgnuća Japida po Rimljanima, za cara Oktavijana Augusta. Prilično dalje prema sjeverozapadu su sela Poljane i Golac. Na južnoj strani glavne kose je Brgudac, Lanišće, Podgaće, Praproće, Račjaves, Raspor, u srednjem vijeku znamenita utvrđena gradina, Trstenik, Klenošćak, Slum, Brest, Dane, Vodice, Jelovice.

U tih selih, među kojima su najveća Mune, Lanišće, Vodice i Golac, ima preko 8000 stanovnika, više na južnoj, nego na sjevernoj strani.

Uzme li se u obzir, kako je zemljište, na kojem staju, kamenito, siromašno zemljom i vodom, prilično ih je mnogo.

Još najbolje zemlje imaju Lanišće. Tu je i laniško ili lanišćansko polje. Vina se ne pridjelava. Nešto žita, bažola, krumpira, zelja, to su poljski proizvodi Čića. Pak da je i toga dovoljno. Uz ostalo, po cijeloj Istri uobičajeno dijenje posjeda posle otčeve smrti među njegovu djecu, i tu je krivo, da imaju pojedine obitelji veoma malene komade zemljišta.

Dio zemljišta je posve kamenit. Među kamenjem stopr kad se približiš opažaš nešto trave. Tu i nešto u šumah pasu se u ljetno doba goveda i ovce. U zimsko doba mnogi se sa svojimi stadi potegnu prema moru na zapadnu obalu, gdje najme za malen novac komade pašišta. Od ovaca dobivaju sir za se i za prodaju, i vunu. Iz vune izdjelavaju odijela: gaće, jopu, kružat i njemu skoro jednak koret, halju, pak i nogavice i žoke, sve osim košulje. A tako i većinu ženskoga odijela.

Ne će mi se zamjeriti, ako поближе opišem njihovu nošnju.

Košulja je iz domaćeg debelog platna. Na prsijuh je nešto nabrana, zakopčana puceti, koje ženske iz konca naprave. Gaće su iz bijelog sukna, uzke. Sprieda kadkad crveno obrubljene i načičkane modrastom vrpcom, koja se na švu po stranah do dna vuče. Na dnu i to nad vuneni bielinami nogavicama su zapućene s ažulicama — zapon obično iz žute žice, kojeg je jedna polovica kvakasta, a druga okruglasta tako, da se ona u ovu zakvači.

Zimi imaju nad njimi »žoke«, obučeno iz bijelog sukna, obrubljeno modrastom ili crvenkastom, a zapućuje se ažulicama. Nad žoke ili samo nad vunene nogavice, koje i ljeti nose, pripnu opanke, koje imaju samo tvrd podplat, svršujući sprieda sa čunjem, odozgo su izpleteni sa »žužnjami«. Učinjene baš za ono kamenito zemljište, a lako se u njih hodi. Na gornjem dielu tiela nose jopu kao neki prsluk bez rukava, sižući do kukova ili samo nešto niže. Nad njim »kružat« sa rukavi, nešto prostraniji od jope. Samo malo veći je koret, i na obijuh stranah izstrižen. Pastiri i drugi, kad idu od doma, nose k tomu i halju, sižući skoro do tla. To će bit ono crno, dugo odijelo, kojim su se po običaju hrvatskom odievali, »vestiti vestibus nigris longis more Crouatorum«, i koje se već u spomenutoj listini spominje. Sve to četvero je iz suroga sukna i zakapča se ažulicama. Takovo ili slično odijelo vidja se i po mnogih stranah srednje i južne Istre. U blagdanah i ljeti sve to nose. Nedavno bilo je u običaju sve do Rieke na istočnoj strani. U sjeverozapadnom dielu Kastavštine, na Brgudu i onuda jedva se sada zapuša. A zapuša se pomalo i kod samih Čića. Na glavi nose klobuk iz proste crnkaste tvari. Svakdanji dan vidiš im na glavi vojničku kapu: hoće da ju odrabe oni, koji su bili vojnici, ili koji od njihovih. Za klobuk zataknu žutoga suholjastoga cvieća (smilja?), koga nadju u primorskih

predielih bliže Rieke, ili pak oveliku kitu raznobojno učinjenih ruža.

Ženskim je odijelo slijedeće: Košulja obično iz debela platna, »opleće« iz platna, učinjeno kao i košulja, sižuće samo do pasa, nabrano na prsijuh, liepo oko vrata zatvoreno, a na rubu često vezivom urešeno. Košulja siže pod koljena. Do koljena dopiru »hlače«, to jest nogavice, vunene, i ljeti i zimi jednake. Nad nogavice pripnu opanke kao i mužkarci. Nad oplećem i košuljom nose »vrhnju« iz platna, bez rukava, nad kukovi crvenkast pás. Nad tim suru »suknju«, ili modrinu — kako ju zovu Žejani — dugu poput košulje, sprieda svu otvorenu, bez rukava. Osim toga imaju udate ženske »suricu«, sličnu suknji, samo da nije od pasa niže otvorena i da ima rukave.

Na rubovih svih, a najpače na dnu, obrubljena je suknya crvenkastom, modrastom ili i drugačije. Ljeti se u nekih selih već i pamučnine opaža. Oko vrata imaju ženske tri do četiri put obaviti »ogrjak«, sastojeci iz drobnih raznobojnih zrnaca. To i pás bili bi ženski uredi. K njim bi mogli pribrojiti i vrpce, upletene u kosu. Prst do dva su široke, raznobojne, najviše crvene. »A k čemu to kupujete, prijatelju?« zapitah nedavno Čića, koji je prodao svoju prodju i kupovao razne potrebštine i nekoliko lakata — njim se još na lakte mjeri — takovih vrpca. »A šta ćete, pasje noge od ženskih, hoće da njim se toga kupi«, odgovori tako, kao da je sa svoje strane osvjedočen, da to nije potrebno, al i kao da zna, da to ženske potrebitim smatraju, i da ne bi bilo dobra, kad im toga pribavio ne bi.

I kuće su im od domaćih proizvoda. Nešto kamenja kojekako složena. Ostalo je drvo i slama, kojom su većim dielom pokrivene. Kuća je obično sve jedan prostor. U njem se kuha, jede i spava, a spava se i u »skadnjih«. Pokrivala su vunena i ponjave. Pokućvo: drvene žlice, tanjuri, zdjele, tronogi, klupe, police.

Uz pastirstvo bave se najviše drvarstvom i ugljevarstvom. Dio zemljišta još je pokriven šumom. I one bivale su »gospodske«. Malo po malo su jih odkupili. Sad im nekako ne ide u glavu novi šumski zakon, koj im brani na svojem sječi po svom umu. U šumah rade ugljevice. Nasieku drva, razciepaju jih, naslažu na kup, zaspu zemljom, odozdo užgu. Ugalj je glavni proizvod njihove trgovine. Naslažu ga u vreće. Mužki nakrcaju s njimi mule, pak jih gone pušć iz kratke lule; ženske oprte po vreću dvie, pak odu s njimi put Rieke ili Trsta, ili tamo blizu, kako im je priličnije i kako gdje slute bolju prodaju. »Krbuna o!« običan je glas, kojim nude svoje blago. Hodi do mjesta po četiri i šest ura, a dobije forintu dvie. U »bisage«, koje je sobom donio, složi potrebštine za obitelj, prebaci jih preko mulca, na nj se i sam vrže, te tako ide bugareć kući. Ženske se i vraćaju pjeske. Putem gdje god komadić kruha založe i zaliju vodom. Ako je prilika, nazoblju se murava, kojih repiče marljivo odgrizaju. Stigne jih sreća, da se i groždja nazoblju u vrijeme berbe, koja je po njihovu ugodan posao, dok se nazoblju, al »pregrustan«, kad se već zasite. U spomenutih gradovih trgovu i s drvi, a to im je zanimanje odavna poznato. Neki dapače misle, da su bili dugo vremena samo pastiri, ugljevari i drvari, te da im nije godilo obdjelavati zemlju. Sila ih je na to prinukala. Prije su imali Munjci i Golčani liep dobitak od prevažanja s konji, kojih je imala skoro svaka kuća. Usahnulo im je to vrelo, odkad je nova cesta, a osobito, odkad se je željeznica iz Rieke u Sv. Petar napravila. U najnovije vrijeme bili su mnogi išli u Bosnu, da si tamo što s konji zasluže, al sa jih prevarili. U ljetno doba trže ženske sa jagodami i moguljami, kojih rodi mnogo u onih gorskih stranah. Neki njih, imenito Munjci, priredjuju ocat i nose ga na prodaju do Graca i dalje. Takav jedan došao i do nekih kupelji blizu Graca. Tu ga zapazio general Valenčić iz Bistrice i zapitao: Odkud ti? — Tamo od Trsta. — Ne vjerujem, ti si valjda iz Muna? — E pa jesam gospodine. — Gospodin general nastavi, izkušavajuć

Munjca: Poznaješ li nekoga Frana Šabca? — Poznam i dobro. — Velik je ono varalica, hoće general, izkušavajuć Munjca još jače. Ali ga ovaj naglo presieče i reče osbiljno: »Halt, gospodine, g. Šabec je naš otac, mi bi za nj naš život dali.« General, posve zadovoljan s takovom svjedočbom o svom prijatelju, pogosti Munjca.

Taj događaj, priobćen u »Našoj Slogi« prilikom nedavne smrti čestitoga Šabca iz Podgrada, svjedoči, da Munjci sbilja u dalekih stranah trgovu sa octom. Nadalje kaže nam, kako znadu Čići cijeniti svoje dobročinitelje, za koje bi i svoj život dali. Dokazuje nam takodjer neustrasivost ovih gorskih Hrvata. U tudjem svijetu možda gladan i žedan ne boji se on protusloviti ni generalu, kaže mu u brk istinu. — Vesele su čudi. Pošalit se znadu. Jašio sam jednoč iz Brguda u Žejane. Od tamo vraćalo se Žejanaca kući. Uviek su našli štogod, da se nasmiju. I moj mulac i ja na njem bijasmo predmetom šale. Sreća, što je bio sa mnom čovjek i njihov kapelan, koga oni štiju, kako i svakoga svoga. U krčmi žejanskoj, u kojoj se je točilo vino, silno zaudarajuć po špirtu, navrzlo se njih oko nas. Skoro se sprijateljismo. Teško, da bi mi već bili pokušali i malo naškoditi. Skoro da nisu i zapjevali. A zapjevaju oni — kako znadu. Uz li-ru-kanje mješca, tog njihovog jedinog nastroja, zaplešu često svoj hrvatski ples. Kako su jim lake noge i kako su gibki, vrte se nenadmašijom brzinom. Ni ne trebaš u Čičariju, da jih vidiš. Znadu oni zaplesati i kad idu na božji put, ili kad se s njega vraćaju. To biva osobito za kvaternice, za nedelje jesenskih kvatra. Tad idu na Trsat već u petak, a vraćaju se u nedelju neko doba. Za mlade ljude je to valjda najveseliji dan u godini. Djevojke se narese, koliko mogu, majke jih vode kao jagnjeta. Mužki okrunjeni, kako već ne će biti godinu dana možda nikad, »bacaju oči.« To su dani, to prilike, u kojih si mladići izabiru buduće družice i njim kupuju kakav darak. — Uz put je tada groždje vani. Posjednici boje se kvara. Žejanci rado bi se nazobali. Inače i groždja i smokava mnogo jim se proda onih dana.

Otvoreni su, bistri. Samo jim u oči i cijelo lice pogledaj. Željni su nauka. U seocu, kojemu je škola nešto odaljena, bio mlad čovjek, koji je znao čitati i pisati. Ljudi su ga zaprosili, da jim podučaje djecu, i plaćali mu iz svojih džepova liepu svoticu novaca.

Imadu škole u Muna¹, sa učiteljem svjetovnjakom, i Golcu, Vodicah i Lanišćih sa svećenikom; u tih selih su i župe. Škoda samo, što neki svećenici ne govore čist jezik naroda i što misle, da ga ne trebaju za Čiće ni naučiti; što su na nekih mjestih djelomično i hrvatski jezik iz crkve odstranili i latinski zaveli, na što se dakako ljudi tuže. — — —

I eto vam sličice o Čićih i Čičkah.

Oni obitavaju onu krš. Zaklanjaju se pod slamnate kućarice. U svom odijelu tako rekuć ne poznaju godišnjih doba. Mora biti veliki svetak, kad jedu meso, i to ovčevinu. Jedva kad zalievaju hranu vinom, obično vodom, kadkada pomiešanom s octom. Teška bremena nose na Rieku, u Trst i drugamo. Octom idu i mnogo dalje: al odasvud se željno vraćaju u svoj zavičaj, kojega su na čas samo s toga zapustili, da obkrbe sebe i svoje. On im je najmiliji. Ne bi ga ni s najljepšim promienili. Razgovarahu se sa starcem otcem i sinom mu, već mužem u Golcu. Miatili su slamu. Starac je krasno hrvatski govorio. Tužio se na sve to gorju ljetinu. Prije su s konji štogod zaslužili, sad su jih morali prodati. Njim je već skoro nemoguće živiti. Rekoh mu, da ima drugdje prediela liepih i plodnih, a slabo nastanjenih, ne bi li se tamo preselili. On će mi na to: Najradje ostajemo i trpimo ovdje, gdje smo se rodili I oni valjda misle: Pomozimo si, kako možemo, radimo, svanut će i nam bolji dani.

V. S.

OPATIJA TOPUSKO

Jedna između najljepših ali ne kultiviranih dolina u Hrvatskoj jest dolina topuska ili toplička, (a ne kako ju neki stranci, ne znam po čemu, okrstiše Atilovom), koju okružuju krasnim šumami obraštene gore, izpod kojih na južno-zapadnoj strani teče potok Glina.

Sada u toj dolini raste bujna ali nevaljala trava, njiva u njoj ima malo, a još nedavno bijaše sva močvarna, pošto joj hametom posjekeše šume.

Izpod sjevero-zapadnoga brda sv. Mikule prostire se krasno kupalište Topusko, oko kojeg se je osobito od g. 1858. počelo svojski nastojati, da se što više razširi i za što veću udobnost uredi gostom bolestnikom. Tu ima liepih sgrada za stanovanje bolestnika, koji plaćati mogu i ne mogu, tu je ukusna restauracija, tu su počeli i privatnici graditi liepe sgrade, perivoji se od dana do dana sve to ljepši uređivaju, te upravo sada nasadjuju jedan, do dva jutra velik, blizu pravoslavne crkve, na do sad pustom zemljištu, i ako Bog dopusti otvoriti će se još ove godine za udobnost bolestnika. Napokon razširiti će se isti perivoji na dosadašnjem župničkom posjedu tako, da će gosti u izobilju naći šetališta.

Medju brdom sv. Mikule i brdom Babičevim uz put karlovački jesu medju cviećem i drvećem Bistre kupke, a malo niže stoji vojnička bolnica. Tu je još škola uz liepe dvie crkve, katoličku i pravoslavnu.

Topusko bijaše poznato od davnine. Jur su se ovdje bili naselili Rimljani, što nedvojbeno sledi odatle, što se je tu izkopalo mnogo rimskih starina, te se svaki dan nalje po koja mrvica, osobito na župničkom zemljištu, »Ograda« zvanom. Za seobe naroda u V. vijeku propale prvo Topusko, »ad fines« zvano, poput inih gradova u zemlji, koja je sada hrvatska.

Po prostoru, gdje još danas ima starih zidina, moramo suditi, da je Topusko negda moralo biti znatnije mjesto. Liepa, nekad pitoma okolica, pa ljekovita vrela u izobilju, učiniše ovaj kraj mezinčetom mnogih mogućnika, koji su tada ne samo oko Topuskoga nastojali, da se podigne i ukrasi, već su ovdje rado sprovadjali ugodne dane.

Od svih mogućnika, za koje izvjestno znamo, da su ljubili ovo mjesto, u prvi red spada Andrija II. još i prije, nego je postao kraljem. On si je na brdu sv. Mikule sagradio tvrd grad, kojemu se još i danas vide tragovi, te se tu nalazi cisterna i trag prastare župne crkve sv. Mikule. Pripovieda se, da je on često stanovao u tom gradu, jer da mu je bio vrlo drag ovaj kraj.

Znade se nadalje, da je tu g. 1224. boravio Bela kao upravitelj Hrvatske, a g. 1245. podpisa kao kralj Bela IV., boraveći ovdje, darovnicu opatiji topuskoj.

Najljepši spomenik ostavio je Topuskom kralj Andrija II., te mu se i danas divimo.

Kako se iz starih listina razabire, bijaše Topusko, ili kako ga i sad narod voli zvati: Toplice, poveće trgovačko mjesto, u kom je, kako spomenuh, Andrija II. kao vojvoda ove kraljevine rado stanovao. Uzvišen koncem godine 1204., piše I. Kukuljević, na kraljevsko prijestolje, naumi proslaviti ovu okolicu, te poče jur druge godine svoga kraljevanja u Topuskom graditi veličanstvenu crkvu, posvećenu b. d. Mariji, zajedno sa samostanom. Ovu crkvu i samostan sagradi toli velebno, da se je toj krasoti čudio i Ljudevit I. i rekao, da je to djelo divno, opus mirificum!

Ovu crkvu sa samostanom pokloni sagraditelj cistercitom u Clairvaux-u, d'epartement Aubé u Šampanji, u kom je negda bio opatom sv. Bernardo. Toplice spadale su negda gorskoj županiji, a ova posebnom dobru hrvatskih vojvoda. Toplice sa jednim dielom gorske županije oduze vojvodi Andrija II., te ih dopita kao dar cistercitom. Došav amo, dogotoviše oni do kraja ma-

nastir. To gradjenje imalo se je obaviti od g. 1206. do 1211. Prvim opatom topličkim ili topuskim bio je Teobald, pod naslovom »opat opatije b. d. Marije.«

Darujuć Andrija II. cistercitom toplice i jedan dio gorske županije, podielio im je ujedno i sva prava, koja su prije imali vlastnici, medju inimi, da u napred mjesto dvornoga župana vojvode ima suditi dvorni župan (špan) opata topuskoga podložnikom, da svi podložnici topuski imadu samostanu triput na godinu služiti svojimi koli, i trikrat mu, t. j. tri dana raditi. Podložnike nije mogao i smio nitko na sud pozvati, osim opata ili samoga kralja. Opatu su u listopadu svake godine imali donošati kunovine, žita i zobi, a sabiračem ovih danaka imala je svaka kuća davati po dvie pogače, nešto zobi i po kokoš, te su napokon podložnici morali o svojem trošku i trudu popravljati samostanske torove i staje.

Osim običnih podložnika bilo je i slobodnjaka, koji su daće podavali ne u naravi, već u novcu, al su zato morali služiti opatu svojimi konji po svoj Ugarskoj.

Koliko je kralj Andrija ljubio Topusko, a navlastito gospodare mu cistercite, vidi se odatle, što jur iz prva, čim bijahu napastovani i smetani u svom pravu, pismeno zapovjedi banu, sudcem i županom, da im prava brane.

Prava, koja je opatiji topuskoj podielio kralj Andrija II., potvrdiše kasnije Bela IV., Stjepan V., Vladislav III., Andrija III. i Ljudevit I.

Nu ne samo, da su kraljevi ovu opatiju što većma podpirali, nego su to činili i drugi mogućnici. Tako je Timor, sin Armoša i Gvepe, oporukom toj opatiji poklonio sve zemlje, koje je nekoč kralj Andrija darovao njegovu ocu. Kralj Bela pokloni im daću od šest gorskih plemena.

Tatari, po mnijenju historika, ne nahudiše Topuskomu. Granice, koje posle tih kobnih vremena ustanoviše opatiji, razširiše njezin imutak.

Kad je opatom silno bogatstvo sve više raslo, počeli su misliti i na to, kako bi mogli sol i drugu robu, koju nisu proizvodili sami u svom kraju, dobivati laglje i jeftinije, a opet, da mogu laglje prodavati svoju, poželiše kuću u Senju, koji je onda medju morem i Hrvatskom promicao svu trgovinu, što im i podje za rukom tim, što su g. 1259. od meštra hrvatskih crkvnjaka zadobili zemljišta, na kom su si za svoju trgovinu sagradili stanovište.

Da svoje blago pred neprijatelji što bolje zaštite, stadoše na otoku sv. Vladislava zidati grad, a da ga laglje uzdržavaju, darova im kralj Bela IV. imanje Krala.

Godine 1282. utemelji u opatijskoj crkvi ban Stjepan Babonić oltar sv. Križa i pokloni opatiji za njegovo uzdržavanje imanje Svinicu. Za uzdržavanje istog oltara darovaše još Stjepan Ban i njegovi sinovi nešto zemalja između Bročmanca i Maje, a g. 1312. darova joj knez Dioniš mnoge zemlje u Komogovini.

Do g. 1448. bijaše opatija podređena franczkoj opatiji Clairvauxa, nu jer je od ove bila predaleko, podredi ju obći vizitator reda cistercitskoga, Ivan opat Morimundski, pod nadziranje opatije od Zatična u Kranjskoj.

Opatija ova imala je često ljutih prepiraka sa svojimi susjedi i nesusjedi, ali su se milošću, koju si je stekla u mogućnika, sve tako riešile, da je ona opet zadobila svoja prava.

Sad je toplička opatija bila na vrhuncu svoje sreće. Ali i po nju odpočimlju gora, pače zla vremena dolazkom Turaka u naše krajeve. Kao što su Turci ljuto napadali svu Hrvatsku, tako je ne štediti niti oko Topuskoga. Videći redovnici, da im je u pogibelji ne samo imutak opatije već i sam život, razbjegoše se po samostanih kranjskih i kojekuda. Neki Toma, komu se je

zameo svaki trag, bijaše zadnji topuski opat reda cistercitskoga (g. 1497.)

Komu su Toplice po odlasku cistercita pale u ruke, ne zna se pravo, ali se čini, da si ih je tad prisvojio ban, a posle ih po kraljevskom nalogu dobio Andrija Tuškanić, kninski biskup. Posle ju dade Ferdinand (g. 1530.) bivšemu jajačkomu knezu banu Petru Kegleviću, ali samo privremeno. Za njim darova ju kralj sinu mu Franji, ako se posveti svećeničkom stališu, a kad preminu i Franjo g. 1557. pokloni ju kralj Ferdinand zagrebačkomu biskupu Matiji Burmanu i svim njegovim nasljednikom, te od tada isti i nose naslov opata bl. dj. Marije topuske.

Ali biskup ne uloži dosta brige, da ju obrani od Turaka. Godine 1561. stajao opatija topuska pusta i djelomično razorena. Godine 1574. imala se je po zaključku hrvatskoga sabora popraviti, al zagrebački biskupi sve dalje ne marili izpuniti dužnosti, na koje se bijahu obvezali, da će se naime skrbiti za njezinu obranu, te Turci radi toga, sve smjeliji u haranju one okolice, osvoje napokon g. 1293. i sam grad, opliene ga i većom stranom razvale, a u tom nasrtaju budu u mnogom porušeni i samostan i crkva. (Šime Ljubić.)

Nu Turci ipak nisu crkvu do kraja razorili. Ima još i danas starih ljudi, koji pripoviedaju, da su veličanstvenu opatijsku crkvu gledali na svoje oči čitavu, nu bez krova i svoda. Što ne učiniše Turci, učiniše, po kazivanju još sada živućih ljudi, razne vojničke uprave u Krajini, jer sve po malo rušile tu velebnu crkvu, raznoseć materijal na sve strane. Od tog materijala, kako se još danas neki sjećaju, a mogli bi ih navesti i poimence, sagradjene su tada: Bistre kupke, obćinska kuća, negdašnji carski magazin u Vranovini, vojnička bolnica itd., za tim je taj materijal vožen u Čemernicu, Viduševac, Glinu i sam bog zna, kamo sve ne. Kraj Franjo I. i ban Gjula j spasile jednu mrvicu te divne crkve, za libože samo dielak svetišta, koji i danas ovdje stoji (vidi sliku) na obće udivljenje posjetitelja.

Potres od 9. studenoga 1880. bijaše i ovdje tako silan, da je jedan poviše stojeći kamen sa te gradine bacio 7 metara daleko od sjevera prama jugu, a drugi, nešto niži, malo bliže.

Do godine 1784. bilo je Topusko u vlasti zagrebačkih biskupa, nu tad im bude silom oteto i sa Krajinom spojeno. Istom ovoga stoljeća dobi ga biskup Vrhovac za odštetu u Banatu. (Vjekoslav Klaić.)

Godine 1877., za vrhovnog upravitelja baruna Franje Molinarija, koj je i sam starinar bio i za Topusko vrlo zauzet, počelo se kopati na svih strana. Tad izkopase i temelj opatije, gdje se je našlo mnogo košturina, i napokon ustanovilo, da je crkva bila 50'5 met. dugačka, a 24 met. široka, razdijeljena u tri broda, od kojih je prednji obuhvaćao 9'6 mt., a dva pobočna svaki po 5'2 mt. Istom sgodom otkriveni su temelji samostana i njegove utvrde. (Ivan Tkalić.)

Sad su tu tek neznatne podrtine, a medju njimi još neznatnija, do 2 mt. visoka porušena kula, koja se ipak u ljetu ne može posve pravo razabrati, jer bude sva obraštена visokom lozikom (hedera quinquefolia. *)

Sic transit gloria mundi! **) P. K.

*) Prem se ne bavim historijom, do li što je svakomu potrebno, napisao sam ovu crticu na naročit zahtjev sl. uredništva, po raznih izvorih i dokazivanju ljudi.

**) Čudnovato je, premda zagrebački biskupi imadu velik dohodak od te opatije, da ipak još nijedan nije ovdje ostavio koju altariju, ili se ma kojim darom sjetio crkve ili župe!

ČOVJEK I PRIRODA

Napisao Vlado Kolarović

XII

Dostatno je svakomu zaviriti u Marsh-ovo djelo, da se osvjedoči, ako čovjek i nosi rodnost u život, gdje je prije vladala samoća i močvara, da takodjer prečesto preobrazuje svoju domovinu u pustoš, pa da se i na njega može protegnut ona

naša o Turčinu: »Kud njegova noga stane, tuda trava ne raste.« Veliki dio Perzije, Mesopotamije, Idumeje, razni krajevi Male Azije i Arabije, koji bijahu na glasu sa svoje razkošne plodnosti, ter nekoč živežem obskrbljivahu čitave narode, sad su malo ne posve

neplodni, napučeni jadnima narodima, koji žive od pliena i plodova surova poljodjelstva. Kad su barbarski narodi uzdrмали rimsku vlast, Italija i susjedne pokrajine, uništene nerazumno radnjom robova, bijahu djelomice pretvorene u pustoši, pa i danas još, posle dvie hiljade

godina, vlada bara i močvara onimi krajevi, kojim je u svoje vrieme dovikivao Virgil: *Salve magna parens frugum, saturnia tellus!* Kad su turski čopori pritisnuli Hrvatsku, vodeć sve u roblje i paleć gradove, a Hrvat u prkos očajanom po sto puta izbrajanu jada i nevolja zemlje, ne našao odziva u svojih vladara, tad mu one ostaše malo ne sve po-harane, pa i danas još, iza puna tri vieka, nisu se oporavili oni krajevi, o kojih nam stari pisci pjevaju tolike hvalospjeve, iztičuć Slovinsku svimi darovi naravi preobilno pro-vidjenu i kano stvorenu, da u njoj živi naj-srećniji narod.

Ali čovječja radnja nije samo promienila zemlje: ona je takodjer ublažila podnebja i na mnogih mjestih poremetila sklad godišnjih doba. Znano vam je bez dvojbe, kako gra-dovi uplivaju posve lokalno, oš-treć blagost podnebja i žalibože kvareć isti zrak. Krčenju šuma, koje se nemilice, a u nekih kra-jevih skoro divljim bjesnilom prova-djalo, imaju se pripisati najgroznije promjene: tako se godišnje kiše umanjuju u onih krajevih, gdje su polja zamienila šume, a množe u onih, koji bijahu iznova pokriti na-sadom stabala. Pamтите, da sam govoreć kako djeluje krčenje šuma na podnebje, prešutio njegove ne-sretne učinke na tok voda i po-plave, kojih je uzrokom.

Dokaza o tih promjenah pod-nebja imade sva sila: medju onimi, koje Marsh sabra, izabrali ću slie-deće. U mnogih krajevih Švedske, gdje su šume od mala posječene, proljeće počima petnajst dana ka-snije od prošloga stoljeća. U Sje-dinjenih državah znatna izkrčenja šuma na urvinah Aleganskih gora djelovala su tako, da je podnebje postalo nestalnije, zima pako pro-drla u proljeće, a produžilo se tra-janje jeseni. Možemo reći u obće, da šume, u tom ravne moru, uma-njuju prirodne razlike podnebja, dočim izkrčenje šuma pospješuje zračne struje; osim toga groznice i ine mjestne bolesti provališe u svaki kraj, gdje se pod sjekirom oborila šuma, koja ga je prirodnim nekim pasom opasavala i štitila. Ne ćutimo li to donekle i kod nas?

A što da kažem o silnom potrošku onih stabala, koja se lako obaljuju, a tako sporo rastu? Dok prirodi treba stotine i tisuće go-dina, da stvori jedno, čovjek sa nekoliko uda-raca obara mnogo: učinjen je potrošak nena-doknadiv, a što preostaje budućim pokole-njem? Europa skoro već ne ima stabala, trave se umnažaju i zauzimlju sav prostor, koji su izgubila stabla!

Tako radi čovjek. S jedne strane pobolj-šava, gradi i stvara, a s druge umanjuje i ruši. Al jao si ga njemu, kad bi se radnja ra-zora, toli laka i toli kobna, sudarala sa rad-njom produkcije, toli mučnom, sporom i tež-kom! Zemlja bi se preobrazila u pravu pu-

stoš, i gdje vlada rodnost i život, razširila bi se bieda i smrt.

A takovo je upravo stanje velikoga diela Hrvatske: u nekih krajevih je priroda svladala čovjeka; gospodar je postao kmetom; u dru-gih je uveo neplodnost, povriedio temeljne za-kone produkcije: diljem ciele kraljevine, izu-zam riedke iznimke, vlada nevolja. A zašto?

XIII

Tih zašto imade mnogo: žalostna li zadatka nabrajati ih!

Prvi medju svimi je neukost. Ne ću vam spominjati statističke priekore, ako ne posve-mašnje, a ono dovoljne, nad odnošaji obuke u Hrvatskoj: mogao bi se mnogi stidan zac-veniti. Ipak, valjalo bi se već jednom uvjeriti,

OPATIJA TOPUSKO

da čovjek može biti dušom zemlje uz jedini uvjet, ako duhom svojim svlada narav i ra-zumom se dovine neograničena gospodstva nad materijom.

Čovjek smaže toliko, koliko zna, a mi malo smažemo, jer malo i znamo. Oko nas se uči i zna, svijet se preobrazuje. Znanosti su, da se poslužim jezgrovitimi riečmi Tome Maceulaya, produžile život, ublažile boli, izkorienile bolesti, umnožile rodnost tla, obezbiedile mornara, pri-bavile novo oružje — i te kakvo! — vojniku, prebacile preko velerieka i uzbukana mora željezne mostove, našim predjem nepoznata oblika, dovele na neškodljiv način grom sa neba do zemlje, umnožile snagu ljudskih mi-šica, pospješile kretanje, uništile udaljenosti, olakšale trgovinu, računanje, sve prijateljske poslove, promet, usposobile čovjeka, da zaroni

u dubljine mora, da se uzdigne u zrak, da prodre sigurno u pogibeljne zabiti zemlje, da prodje daleke krajeve na kolih, koja teku strelimice bez konja, i ocean na ladjah, koje lete proti bjesnoći vjetrova

Tim čudesom ljudskoga uma, toj povećanoj vlasti čovjeka nad prirodom, kolik je dio, koji doprinesosmo mi? Uolikoj mjeri prilago-dismo te napredke našoj domovini?

Neukosti valja da dodamo drugi jedan raz-log naše sadanje nevolje: lienost, nemar, ne-red, što no je danas u obrazovanom svijetu prešlo u poslovice.

Na što primjeri Španjolske, Grčke i Turske, — dosta zaviriti u našu Slavoniju. Dočim je ondje Švaba marljiv, radin, s toga bogat; naš je Slavonac lien, dokolan, s toga siromak. U nekoj sgodi zapitah Slavonca, kraj silna posla, čemu stojiš prekrštenih ruku? — A on mi odgovori: „Dobro meni i tako!“ — Opazih, da mu je kuća traljava, polje kako tako obra-djeno, a malo zatim doznah, da je u porezu zaostao, — na čast ti, pomislih si, tvoje dobro!

Pitam vas, ne će li trebati koje stoljeće, dok se približimo radinosti i produktivnoj Europi, da ne za-traži u nas toli karakterističnih al žalostnih primjera?

XIV

Al glavna, najzlosretnija i naju-bitajnija mana u Hrvata je po-manjkanje enerzije i volje. Eto prave rak-rane narodnoga značaja.

Medju bajkama, kojimi se mi-luje i ušutkava razplakano čedo, sjećam se, da se pripoviedalo, kako se je kralju narodio sin, čijoj zibci pritekoše, pozvane od roditelja, sve vile, osim jedne, na koju zabora-više. Svaka stala darivati jednim darom; jedna mu udieli snagu, druga ljepotu, treća razum, četvrta uzhit, peta čuvstvenost za liepim, šesta ovo, sedma ono. Al nepo-zvana će se vila strašno osvetiti, što su na nju zaboravili — uzkra-tiv kraljeviću umnu i odlučnu volju, da se posluži poklonjenimi da-rovima.

Bojim se, da priča ta odviše jasno izrazuje vrline i mane našega naroda. Što mu manjka? Razum ne: pokazuje narodno mu blago; hra-brost ne: poviest govori; ljepota ne: vidimo sami; snaga ne: sbrojimo li zemlje, koje bi imale sastaviti cjelinu hrvatske države, eto je po svojoj veličini znatnije od Portugalske, Grčke, Srbije, Švicarske, Nizozemske i Belgije. Manjka nam jedna jedina stvar: valja poslu-žiti se onom moći, koju nam priroda udielila.

Zadatak, koji si imamo staviti, je dakle jasno obilježen: valja sticati malo po malo tu volju, energičnu, čvrstu, razumnu; sticati ju kao ljudi i kao gradjani: *Hijeti! Hijeti!* i još jedan put: *Hijeti!* Eto u tri rieči tajne, koja će nas osiliti, da zavladaemo i upravljamo silami pri-rode.

Mi sanjarimo o nekakvoj narodnoj, hrvat-

svoj sgradi, a zaboravljamo, da nismo još za nju ni čestita temelja položili. Vidite dakle, da nas čeka smjeli, zamršeni, mučni rad: spremimo se na to djelo, koje je nemoguće koncu privesti bez prilježna i postojana sudjelovanja svih gradjana.

Jao! Koliko ih ima, koji, pitajući za svoju prošlost, mogu reći samim sebi: — Nisam zanemario ništa učiniti, što su mi sile dopustile? — Žalostno je odista, kad moramo izpovijediti, da smo proživili život, i da nismo ni najmanjim djelcem povećali zajedničke sgrade. Računaj svatko od nas potraćeno vrijeme, zle navade usvojene, zanemarene poslove, dužnosti neizvršene; pa ćemo uviditi, da se devet od deset razloga nevolje privatne (iz koje izvire javna) imadu pripisati našoj lenosti, i izopačenosti našega morala, i skrajnom nemaru.

Svaki čovjek, koji može raditi i proizvodjati, a ne čini toga, nametnik je, koji bez prava sjedi u društvenom hranilištu; svaki gradjanin, koji može zaslužiti deset za svoj potrošak, a deset da se obogati, i zadovoljava se onim, što mu je nužno za svakdanji život, bezkoristan je gradjanin, živinče bud koje, čiji boravak ne ima sutrašnjega dana, čiji obstanak ne opravdava nijedan razlog; svaki gradjanin napokon, koji bi htio i mogao proizvodjati, al je zaveden ili zapriečen društvenimi zakoni i presudami, mjesto da bude na

uhar sebi i drugim, postaje štetonosan i pogibeljan svojoj domovini.

Svi znamo, da takvih društvenih crva imamo izobila. Pomislite na ogroman broj svakojakih skitalica bez poštene privrede, na neznatan broj domaćih obrtnika i tvornika, na ludu predsudu, koja zaslepljuje mnoge, da je to čast živiti od prihoda, to jest ne radeći ništa, živeti nehasnovit i potrošan život: — pa se ne čudite, ako su privatnici siromašni, ako su siromašne obćine, siromašne pokrajine, najsiromašnija država!

XV

Al što nam je raditi, da izliečimo sva ta zla, da izkorienimo tu privatnu i javnu biedu? Uztrajati u borbi proti sljepim silam prirode, podjarmiti ih, upravljati njimi, a da se to postigne, razploditi obuku, prosvietliti umove, uzpreći strasti, i uzeti zajedničkim geslom Nelsonovu rieč vojnikom i mornarom u bitci kod Trafalgara: — Otačbina izčekiva, da svatko od nas čini svoju dužnost.

Hora je, da radimo: da svaki gradjanin, prema svojim silam i na polju otvorenu mu, vrši muževno zadatak, koji ga čeka — da se svatko od nas, radeći, upućujući se, tvoreći, smatra kovačem svoje sroče, sudijom vlastitih djela. Ne priznajmo granica našoj djelatnosti, van u pravu drugoga; prigrlimo posao, ne kano kaznu, nego kano viši razlog

našemu obstanku; stegnimo naše potrebe i nastojmo privrediti si više nego nam treba: — svaki mladić u dvadesetoj godini smatraj sramotom biti svojoj obitelji na teret; ponosi se svatko, što živi od svojih žuljeva; javni dušmanin budi nam, koji zahtieva od društva ili od vlade sredstva, da se liši sveobćeg zakona odgovornosti, i koji se opire osebnoj inicijativi, koji traži probit prinostnikom na teret, koji potiče državu ili poglavarsta, da raztoplju novac utaman; prezirimo onoga, koj se ne uzda u se, i ne vjerujemo, kao pogibeljnim savjetnikom, onim, koji nas pozivlju, da povjerimo sve vladi, da izčekujemo sve od nje. Čovjeku je ciena čovjek: izmedju ministra i čizmokrpe ne vidim druge razlike do one, koju može izmedju njih praviti poštenje, značajnost, i umna odanost obćemu blagostanju.

Ova načela izpoviedaju svi gradjani, od prvoga do poslednjega, u Sjedinjenih državah, pa gledajte, kako iznenadjuju sviet čudom svoga bogatstva, moći i napredka: povedemo li se za njimi, otkrili smo tajnu naše budućnosti.

Nada sve sjetimo se velike one istine, koju je poviest zabilježila krvnim pismeni u životu svih naroda staroga i novoga vieka, a istina ta, utvrdjena svakim danom novim i kobnim iskustvom, jest: da se ne će narod, koji ne radi, nikad dovinuti svoje slobode! U tu borbu pratila nas nova « Hrvatska Vila » i Bože pomози!

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— **Fiškal.** Roman Ante Kovačića. U novije doba liepo se počeo množiti broj hrvatskih romana, i to sve od mlađjih pisaca, koji se svi drže naskroz realističkoga pravca. A to je i pravo, dapače jedino razumno i korisno: Riši život onako, kakav jest, pa onda time pokaži, kakav bi morao biti. Našom je književnošću i onako predugo vladala nekakova umišljena romantika, a posljedice? Ta evo nas, kakvi smo i gdje smo!

Tih načela držao se i pisac ovoga romana, samo bi rekli, na nekih mjestih predrastički, a to se iztiče tim više, što nam u cijeloj pripoviesti ne prikazuje ama ni jednog plemenitog značaja, ni jedne simpatične osobe. Sudimo po sadržaju:

Prvi dio romana sbiva se u Gradcu za ilirskog pokreta. Tu je glavna osoba pravnik Podgorski, neliep tielom, ali hladan i odmjeran Hrvat, koj ne pristaje uz ilirske sanjare. Na nekom plesu upozna se sa groficom Olgom, rodjenom Hrvaticom, koju je »guvernanta Karolina« učinila Ilirkom, te ju upoznala sa nekolicinom mlađih Ilira, sveučilištnih djaka. On ju stane pohadjati i smisli sve na jednu, da ju uzme za ženu. Zar iz ljubavi? Ne, nego iz spekulacije za njezinim novcem! Ureče sastanak, nauči na pamet ljubavnu izjavu, a ona ga — usliša. Ta ona ga je cijenila od prvog početka, on ju je opet povratio Hrvatstvu i počeo s njome ustrajati hrvatsku stranku. Ali za groficom teži i rodjak joj Laci, prosti nitkov, koj

potajno ljubaka sa Karolinom i nekom udovicom Elvirom. On ih zateče na ljubavnu ročištu, i tako dodje do dvoboja Podgorski bude teško ranjen, a u isto vrijeme odputuje grofica Olga u Zagorje na svoje imanje, kamo za njom podje i Laci. I tu nastaje obrat, drugi dio romana.

Podgorski je stanovao kod udovice Elvire; ona si utvara, da je on radi nje u dvoboju ranjen. Dvori ga brižnom njegom, pokaže mu se sklona, a on odma krene vjerom, zaveden njezinom ljepotom. Podje s njom putovati Italijom i napokon napiše list u Krapinu otcu, da će ju oženiti. Laci se međjutim zalud umiljavao Olgi, nu kad ju uvjeri o istini toga lista, postane mu ona ženom i prepisuje na njega polovicu svog ogromnog imetka. A Elvira nadje u Italiji boljeg ljubovnika, i tako se naš Podgorski biedan i prevaren vrati kući, gdje budne »fiškalom«. Samo jedna mu želja, samo jedna misao: osveta Laci radi Olge!

Radi neumorno, stekne glas vrstna odvjetnika, a Laci mu sam ponudi prijateljstvo i učini ga svojim odvjetnikom. On to jedva dočeka i potajno snuje obnoviti ljubav s Olgom — Lacinom ženom. Ovaj opet ljubaka sa Karolinom i žrtvuje joj silan novac, kog mu posudjuje Podgorski, te ga tako dobiva sve više u svoje šake. Laci odputuje s Karolinom u Italiju, a tu sgodu upotrebi Podgorski, prikaže grofici Olgi grišan život njezina muža i od nje moli — ljubav. Nu ona ga prezirom odbije, a on uzkipi još jačim čuvstvom osvete. U to je pustošiovan Laci u Italiji protrepao sav

putni trošak, te šalje Karolinu, da ide od Podgorskoga donieti čim više novca. Fiškal joj ga daje pod pogodbom, da ga jedne večeri primi u svom ljetovniku. I ona ga primi i podade se svim njegovim željam . . . Posljedice nisu izostale. Karolina rodi žensko čedo, Jelenu, za koju Laca misli, da je njegovo diete, te za to pismeno priznaje otčinstvo, a skrbnikom imenuje Podgorskoga. Karolina umre u porodu. A grofica Olga, nemoguć više podnositi bezdjela svoga muža, protjera ga jednog dana. Laca dolazi Podgorskomu, kaže mu, da je pripravan razstati se s Olgom, pa otići u daleki sviet, i neka mu za to prekupi ženitbeni ugovor, t. j. polovicu grofičina imetka. Podgorski je pripravan, nu ne u svoje ime, nego u ime Lacina djeteta, u ime Jelene. Tako se i pogode. Laca ode u tudjinu, a Podgorski povede parnicu proti grofici Olgi u ime polovice imetka za svoju šticeu. Sve se čini, da će ju i dobiti. Zato mu grofica nudi nagodbu, ali on traži — nju za ženu. Ona napokon i na to pristaje. Podgorski je na cilju svoje osvete, svojih želja. U to se pojavi Laca, muž Olgin, sa — Elvirom. Podgorski hini, kao da ga ne poznaje, i da mu ne pomrsi račune, daje ga zatvoriti i odpremit u Zagreb. Al ostaje Elvira. Dok Podgorski putuje u Zagreb, da sigurno onemoguć Lacu, ušulja se Elvira u njegovu kuću. Prikaže se Jeleni, prevari ju, da je njezina majka, i u sgodan čas metne joj otrova u čašu, te nestane. Jelena umre, ženitba sa groficom je nemoguća. Podgorski se vrati iz Zagreba i na tu nesreću poludi, pa doskora umre. I

Elvira i Laca svršuju najnesretnije — i tu je konac. —

Mi bi najviše imali pohvaliti tendenciju, a ta je proti nepoštenju i proti Švabam. Inače ima nekih prigovora. Ilirstvo se u prvom dielu preveć baca u blato, a to je tim nerazložnije, što mu pisac kašnje i sam priznaje neke dobre strane. Zatim nije, kako već rekosmo, ni jedna osoba simpatično izvedena. Podgorski je u početku dobar Hrvat, a kašnje postaje prosta varalica, osvjetnik i kruhoborac. Grofica Olga još je najplemenitija, al i od nje se odbijamo, kad vidimo, da je napokon — lih radi spekulacije — pripravna poći za Podgorskoga, koj ju je već toli ljuto prevario. Pripustamo, da je život današnjeg pokolenja u istinu tako pokvaren, ali ne svega — ne svega! . . .

To je u kratko naše mnijenje. Nu za to ipak mislimo, da taj roman možemo i smijemo hrvatskom občinstvu najtoplije preporučiti.

— Ljepota povod strahota. Pripoviest po Omerijadi. Napisao Brozo Brozović. Premda hrvatskomu narodu treba druge pouke, to si je ipak pisac ovog djela odabrao liep predmet. Upoznavati naš narod sa staroklasičnim pisci nije nikad bez koristi, osobito ovim načinom. Jer prosti prevodi nerado se čitaju, a u pripoviesti mnogo radje.

Nu nam je vrlo žao, da pisac nije uspio u izvedenju svog nauma. Jer prvo: sva publika ne shvaća, tko je to Zeus, Hera i drugi grčki bogovi. Zato je pisac u uvodu svoga djela imao napisati kratko al jezgrovito razjašnjenje grčkih božanstva. A druga je pogreška u prevodu izvadaka iz Enejide i Odiseje. Prevod je doslovan, kako veli sam pisac, ali baš za to ne valja. Mi pitamo, da li se slažu sa slogom hrvatskog jezika sliedeća mjesta: »Ciklop pako stenjuć i vijuć se od muke rukama na okolo pipajuć, odvali kamen s vrata, sam sjede kod vrata razširivši ruke, nebi li koga medju ovcam van stupajućeg uhvatio.« (Strana 78.) Zatim: »Mi pako udaljiv se nešto iz špilje i tora odvezah se ja prvi izpod ovna i odriešim drugove.« (Strana 79.) Onda: »gdje pastir pastira dovikuje utjeravajuć, a on iztjeravajuć odgovara.« (Strana 84.) Ili: »oni plakahu glasno roneć cvatuće suze, ali im plaćućim ništa nepomaže.« (Strana 87.) — Razumijete li taj jezik? A toga je i mnogo više!

U grčkom i latinskom izvorniku milota je čitati dotična mjesta, ali u ovakovoj hrvaštini niti iz daleka. To bi morao biti liep i slobodan prevod, jer se ovako doslovan ne slaže s duhom našeg jezika. Tu se gubi sva ljepota. Ili zar su komu poznati ovi pridavnici, koje rabi pisac: »vitonogo stado, lieporuni ovan, vranokosac Zeus, bielokljuni ili crnokljuni brod, liepokita Cirka, dalekoputno tlo, gustorogi jelen, ružoprstna, ranorodna zora?« Zar hrvatski jezik nema boljih obilježja?

Onda još nešto: U celom djelu ne ima nikakove sustavne interpunkcije, ne ima pravopisa. A to se barem zahtjeva od hrvatskog pisca. Pustimo jugoslavenskim akademikom, da svaki piše po svom pravopisu, a bar mi drugi gledjimo se sakupit oko jednoga!

Možda smo malo preoštri, ali je skrajnje vrijeme, da se govori iskreno i odlučno. Bez prave kritike ne ima napredka.

UMJETNOST

— Hrvatski pavillon za tršćansku izložbu. Želite, da Vam napišem koju o hrvatskom pavillonu za tršćansku izložbu.

Scienim, da nam valja poglavito iztaknuti, kako je važno po nas, da ćemo moći na jednoj izložbi na otmjenom mjestu, pa neodvisno i samostalno izložiti, ne samo radi narodne dike i ponosa, već i rad narodnog probitka. Iztaknuti nam to valja već zato, da potaknemo sve rodoljube, nek prionu što prije poslati proizvoda našeg naroda izložbenomu odboru u Zagrebu, da si u istinu osvijetlamo lice. Tršćanska izložba će odlučiti, ima li hrvatski domaći obrt budućnosti ili ne, ona će, nadamo se, pokazati, da u nekih bar strukah imademo boljih proizvoda od ma koga.

Hrvatski pavillon nije sastavljen na obični način takovih izložbenih sgrada, već je gosp. Bollé upotrebio pobude narodnoga graditeljstva, sastavio prema tomu cilu razredbu sgrade i uresio sav udes po narodnom stylu.

Ne mogu dosta žaliti, niti svojoj žalosti dovoljno jakoga izraza naći, što nam brzo propada i to narodno blago — naše graditeljstvo. Ne bi li Bog dao, da bi hrvatski pavillon za tršćansku izložbu postao izhodištem pokreta na bolje u tom obziru. Ima i u gradskih pa osobito ladanjskih gradnjah mnogo sgode, gdje se mogu upotrebiti naši graditeljski ornamenti, kao što se vrlo uspješno upotrebljuju u vezivu celoga svijeta.

Pa ako se bude počelo paziti na to, naći će se još dovoljno poticala, još mnogo preostataka narodnoga nekdašnjega blaga.

Sgrada hrvatskoga pavillona biti će sva od drva, pa će biti ne samo bogatim rezbarskim uresom nakićena, već i raznimi bojami, kako sam to opazio u nekih sriemskih selih, te će svojim originalitetom i ljepotom svakoga posjetitelja izložbe zanimati i našu domovinu vrlo dostojno zastupati.

Radi mjesta bila su dva izaslanstva u Trstu. Prvi put smo izhodili liepo mjesto, al nam ga oteše, drugi put dobismo nastojanjem gosp. Bollé-a još bolje, odma kraj ulaza, pa na moru. Prema ovom novomu mjestu pavillon će imati dva ulaza, i to jedan od kopna, drugi od morske strane, te će se nešto i povisiti umetnutom medju dva sprata nadstrešnicom. Temelji već se grade, a sgrada se u Zagrebu marljivo priredjuje.

Nade je, da će nam pavillon ostati užduvan, i da ćemo ga posle izložbe dobiti u Zagreb, gdje će služiti svrsi unapredjenja obrta. Žrtvovan za nj novac nije dakle izdan samo za časovitu svrhu, muka je samo to, što ga nema dosta. Mnogi su se liepo odazvali, ali kao da je vrelo presahnulo, ne bi li ga ove rieči orosile?

K.

NAŠE SLIKE

— Andrija Palmović. Slika našeg pokojnika jest iz mladje mu dobe, dok još bijaše klerikom. Drugu ne mogosmo dobiti, a valjda je i nema. Vjekopis doniet ćemo u sliedećem broju, kako nam je obećao prijatelj, koj samo čeka, da izadju pokojnikove ukupne pjesme, pa da odma i njih prikaže našim čitateljem.

— August Šenoa. Napokon izpunismo naše obećanje. Mi bi već prije bili donieli lik Augusta Šenoa, jer nam ga bijaše odstupilo uredništvo »Vienca«, ali nam se nije

činio dosta viernim. A ova je slika posve vierna, izrađena po onoj, što ju je izdala »Matica Hrvatska.«

— Čio i Čička. Ove je slike naročito za »Hrvatsku vilu« narisao g. Josip Horacek, c. kr. satnik i profesor na pomorskoj akademiji. Slike su životu posve vjerne, jer tog Čića i tu Čičku pozna ciela Rieka, gdje prodaju ugalj i drva.

— Opatija Topusko. I ovu sliku snimio je iz naravi u aquarelih g. J. Horacek god. 1875. Drago nam je, što možemo javiti, da nam je cijenjeni risač obećao i više nacrtati razne vrsti.

— Isus na križu, od Murilla, bijaše naš zadnji prilog. Motiv je po ovih riečih evanđelja: »A od šeste ure do devete nastade mrak svom zemljom. I oko devete ure zavapi Isus jakim glasom: Eli, Eli, lama sabaktani? To jest: Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?«

Bartolomeo Esteban Murillo rođen je u Sevilli koncem prosinca god. 1617.; umro u istom gradu 3. travnja 1682. Učitelj mu u Sevilli bio Juan de Castillo, a kašnje je na nj najviše uplivao Velasquez, Ribera, Rubens, van Dyck i Tizian. A on je u istinu i dostigao te svoje uzore, jer je postao najvećim španjolskim slikarom i jednim od prvih umjetnika čitavoga svijeta.

— Isus i napastnik, od Scheffera, prilog je ovom svezku.

»I opet ga djavao povede na visok brieg, i pokaza mu sva kraljevstva svijeta i njihovu razkoš, i reče mu: To sve ću ti dati, ako na koljena padneš i meni se pokloniš. Tad reče njemu Isus: Odlaži, sotonu! jerbo je pisano: Klanjaj se Bogu, i samo njemu služi.«

Ary Scheffer rođen je u Dordrechtu u Holandiji god. 1795.; preminuo god. 1858. Učenik P. Guérina. Najviše se proslavio ovom slikom, koja je posvuda stekla odlučeno priznanje. Scheffer je jedan od glavnih nosioca t. zv. romantičke škole u Francezkoj.

KULTURNE VIESTI

— U Bosnoj i Hercegovini ima po zadnjem popisu pučanstva, kao što to statistički mjesečnik priobćuje, izključiv posadu, 16.275 zavičajnih u Austro-Ugarskoj monarkiji (medju timi 4510 Cislitavaca), koji obnašaju razno zanimanje. Od tih osoba bijaše 779 državnih i javnih službenika, 166 javnih službenika, 186 financijskih stražara, 41 učitelj, 40 odvjetnika i bilježnika, 15 liečnika i ranarnika, 17 ljekarnika, 38 mjernika i graditelja, 60 svećenika, 38 privatnih činovnika, 13 tvorničara, 4 tiskara, 14 slikara i fotografa, 5 glasbenika, 208 trgovaca, 54 knjigovodje i pomoćnika, 36 agenta i odpravnika, 330 krčmara, 90 konobara, 14 kavanara, 90 pekara, 72 mesara, 51 krojač, 120 postolara, 3 klobučara, 8 rubljara, 84 zidara, 217 stolara i tesara, 5 staklara, 135 kovača i bravara, 34 kolara, 29 limara, 36 mašinista i urara, 2 zlatara i vajara, 2 brusara, 3 tape-tara, 3 knjigoveže, 1 bojadisar, 3 sapunara, 8 dimnjačara, 28 brijača, 2 lončara, 1 tkalac, 66 vlasnika zemlje i kuće, 2439 poljodjelaca, 398 nadničara i težaka, 2 vrtilara, 30 bavećih se rudarstvom i talionstvom, 67 vozara i kirijaša i 50 sluga. Kod zvanja i zanimanja ženskih ubilježilo se je 6 učiteljica, 21 duvna, 4 bavećih se trgovinom, 6 primalja, 67 krčmarica, 5 kavanarica, 84 konobarica, 6 krojačica, 1 pekarica, 57 pralja, 11 bavećih se ručnim djelom, 2 kuće vlastice, 61 nadničarka i 388 služkinja. Iz susjedne Hrvatske doselilo se je po tom mjesečniku do 2000 poljodjelaca, a iz Dalmacije 1916. Od drugih krunovina cislajtavske pole iztiče se na prvom mjestu Česka sa 563, zatim Kranjska sa 462 doseljenika; na Galiciju odpada njih 255, na Moravsku 233, Stajersku 230, dolnju Austriju 187, Tirol 172, Goricu i Gradišku 119, gornju Austriju 71, Istru 61, Šlezku 52, na Trst sa kotarom 48, Korušku 44, Bukovinu 19, na Voralberžku 13 i Salcburžku 5. — O Magjarih ne ima ni spomena, prem ih bez dvojbe imade i preko reda. Sve u svem, nije li se dobrano uvukla u Bosnu i Hercegovinu Austro-Ugarska »en miniature«, ili bolje, kako ju neki odlični statistici zovu, »monarkija kontrasta?«

— Gotthardski prokop predan je 22. svibnja svečanim načinom prometu. Time je dovršeno ogromno poduzeće, koje će biti od neizmjerne koristi za trgovinu Italije, Švicarske i Njemačke. Prenašanje robe preko sv. Gottharda bilo je skopčano sa mnogo nepravilika, sada ih je nestalo. Prokop je od Come u Italiji do Goschenena u Švicarskoj dug 14.000 metara, dakle jedan od najdužih čitavoga svijeta.

— **Broj svih liečnika na svijetu.** Medecinski fakultet pariški pronašao je pomoću drugih medecinskih društva i nekih statističkih ureda broj liečnika u svih civiliziranih zemljah, a taj je 182.000. U razmjeru sa svojim pučanstvom ima jih Francezka najviše, preko 26.000. Najbolje im je u Englezkoj, jer tamo doživu najveću starost.

— **Nova polarna ekspedicija.** U Nizozemskoj pripravljaju brod, koj će 1. srpnja poći na sjeverni pol, da pro- uči onaj dio zemlje. Polovicu određena troška dovoli- la je vlada, a drugu polovicu namiriti će dobrovoljni pri- neseci. Smjeli putnici imali bi se istom god. 1884. vratiti u domovinu.

— **Zvezdarnica na Aetni.** Podigao ju grad Cata- nia, a otvorena je učenjakom svega svieta. Hvale, da je mjesto vrlo sgodno izabrano, i očekuju liepih usluga zna- nosti od toga zavoda. Svakako je karakteristično, da se u Italiji pojedini gradovi o svom trošku mogu dati na tako skupa poduzeća.

— **Pučanstvo grada Pa- riza.** Po popisu žiteljstva od 18. prosinca 1881. broji grad Pariz 2,225.919 duša. Godine 1876. bilo je 1,988.806 duša, dakle za pet godina narasao je broj za 237.104 duša, t. j. godimice 238 postotaka. Višku tome narayski najvećma su dopriniela vanjska okružja, u kojih se je zadnjih godina neizmjereno mnogo gradilo. Naprotiv dva arrondissement-a nutarnjega grada padaju u pogledu broja žiteljstva. Mont- martre ima sada 177.00 stanovnika, Belleville 123.000, najnapučeniji arrondissement je II., Faubourg du Temple i Saint-Antoine, sa 209.000 stanovnika. Najredje je pu- čanstvo u aristokratskih okruž- jih na zapadu, u Auteuil-u i Passy-u; broje samo 60.000 duša.

UMRLI

† **Dr. Josip Šlosser Kle- kovski**, praliečnik kraljevine Hrvatske, pravi član jugosla- venske akademije, umro je 26. travnja u Zagrebu.

Pokojnik bio je rodом iz Moravske. Rodio se g. 1807., u Hrvatsku došao g. 1838. Izprva je bio kupališni lieč- nik, nu kasnije predje u javnu službu i već god. 1864. po- stade praliečnikom

Dr. Josip Šlosser prvi je pisac prirodne struke u Hr- vata. Bio je neumoran, te je napisao mnogo prirodoslov- nih radnja, a ostavio ih je još i u rukopisu. On se je podpu- no odužio narodu, u kom je našao svoj obstanak i svoju sreću, i za to: Vječna mu spomen!

BIBLIOGRAFIJA.

— **Grad Petrinja.** Povjestni nacrt. Napisao Nikola Kos; preštampano iz »Narodnih novina.« Osmi- na, 26 strana.

— **Fiškal.** Roman Antuna Kovačića. Tiskom i nakla- dom H. Lusteru u Senju. Osmi- na, 228 strana. Ciena 80 nov.

— **Tri crtice od Bret-Harte-a.** Pohrvatio A. Haram- bašić. X. svezak »Zabayne knjižnice.« Nakladom Gayre Grünhuta, tiskom »Slobode.« Srednja osmina, 51 strana. Ciena 20 nov.

— **Ljepota povod strahota.** Pripoviest po Omerijadi. Napisao Brozo Brozović. Tiskom H. Lusteru u Senju, nakladom pisca. Strana 113 u osmini. Ciena 60 nov., prodaje sam pisac.

— **Nazdravičar.** Napitnice i govori. Sakupio jih An- drija Šimunović. Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftle- bena, tiskom »Narodnih novina«, 97 strana u šestnaestini.

Pisac je tu pokušao sabrati naše običaje u veselu društvu, al moramo otvoreno reći, da nije ni najmanje uspio. On je i u svojih zdravicah vrlo »lojalan« čovjek, kako se to vidi iz njihovog rasporedka, a i u pijanstvu razlikuje »gospodu« od »prostakovića«, kako to razlaže na 86. strani svoga djelca pod naslovom »Izpravci.« Knji- žica je mogla biti mnogo šaljivija i — duhovitija.

MODA

— **Dvie nošnje za šetnju.** Prva slika prikazuje odielo sa ogrtačem (mantelet) iz teškog crnog atlasa. Prednji je dio 84 ctm. dug, te se u postranom šavu (Seitennaht)

Dvie nošnje za šetnju

sa 4 nabora skraćuje na 60 ctm. Duljina stražnjega diela iznosi 107 ctm., a rub je od 8 ctm. širokih španjolskih čipaka. Tako je i ovratnik iz bogatih trostrukih španjol- skih čipaka, produžen sprieda na dvie strane do kraja čitavoga struka. Opremu (garnituru) dopunjuju 6½ ctm. ši- roke atlasne vrpce. Šešir je od crne slame sa dvostru- kimi atlasnim petljami.

Kod druge je nošnje haljina iz lake svile, ukrašena sa 5 ctm. širokim kašmirskim plissé-om. Vrh su 60 ctm. visoki tokovi (Bahn), koji su na krajevih kroja sa 8 ctm. širokim švicarskim čipkama obrubljeni. Oprema je sprieda pregačasta, 122 ctm. široka, i sastoji iz fi- noga latka, te je sa popriečnim, do 50 ctm. širokim svi- lenim tokom urešena. Po volji nabašurena draperija straga jest od svile, kojoj se gore i dole priključuju dielovi iz tkanine, podstavljeni svilom. Ovratnik je iz ukusna ve- ziva, isto tako ures na rubovih rukava. Šešir je od žute

slame sa modrom baršunastom opremom i pristalim pe- rom iste boje.

Odgovori uredništva

— Gosp. I. Š. u K. Poslaste nam nekoliko pjesama, od kojih prva nosi naslov »Sjećanje.« Čovjek se koje- čega sjeća, a i mi vrlo dobro, da smo već jedanput pri- mili tu pjesmu, kao i onu: »Svom rodu«, pa da su u košu našle svoj grob, što smo sdušno javili dotičnomu »pjesniku.« Kako to, da se sad opet na ovakav na- čin gledaju prokriomčari u »Hrvatsku vilu?«

Nu da bar ponekle zadovoljimo Vašim »vrućim željama«, tiskati ćemo evo ovdje ponajljepši ulomak iz pjesmice: »Pod prozorom«:

Zlatna žica zlatno zubi
Pod prozorom ptičice,
A pjevača pjesma bruji
Sve u slavu rajčice.
Draga se probudi,
Pak u svoje grudi
Primi pjesme silnu moć;
Dragan ode . . laku noć! . .

— G. A. P. u J. Vašim pjesmama manjka jednostav- nost, razumljivost. Zašto se uvijek gubite u nekakav mi- sticizam? Valjda ne mislite, da je ona pjesma bolja i vrednija, u kojoj su bog zna kakove prisposode? Ta gle- djite naše narodne pjesme, nisu li one u svemu jedno- stavne, pa ipak toli divne!

Početak Vašoj pjesmi »Moj dvor« upravo je za to liep, što je posve jednostavan, ali kasnije se opet izgubiste u nenaravnosti. Da toga nije, to bi mogli tiskati bar ovu pjesmu. Nu mi se u ostalom čvrsto nadamo, da ćete nam poslati još i drugih — uz bolju sreću.

— G. B. P. u Z. Vrlo nam je žao, što ne možemo rabiti ni jednu od priperla- nih pjesama, nu za to ipak ne bi bilo razborito, da nas za uvijek zaboravite. Samo iz- volite nastaviti, pa smo podpu- no uvjereni, da ćete uspjeti.

— G. S. Ž. u O. Nije čudo, da nam za uzor stav- ljate njemačke listove, ta ža- libože znamo, u kakovu ste gnjezdu. Umijete, da bi se time list po Slavoniji više razprostranio. Liepa hvala! A zar ne znate, da je nama najsvetije geslo: iztisnuti Niemce, gdje su nas već to- liko otrovali.

— Onoj gospodi, koja nam poslaše raznih proizvoda, uz zahtjev, da im odgovorimo po- sebnim listom, a da ih za boga ne stavljamo u našu dopisnicu,

moramo iskreno odgovoriti, da nam za to ne dotječe vremena. Ako im za to odista ne odgovorimo posebnim listom, neka smatraju svoj prinos zabačenim, jer samo gdje bude potreba odgovoriti ćemo obširnijim privatnim putem.

I ovaj put upozorujemo naše cienjene čita- telje na poziv »Našim predplatnikom«, tiskan na omotu našega lista.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut

Urednik: August Harambašić

Iz tiskare »Slobode« na Sušaku

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

VI

Teška, zagušljiva sparina uvalila se u riečke ulice. Nebo se grdno natmurilo, a tamo negdje za Učkom, u velikoj daljini, sievne kadgod i munja u tamno-modrih oblacih. Gornji rub tih oblčina raztrgan je valjda vjetrom, koji će po svoj prilici zapjeniti kvarnerskim zalievom, kad se bude nad njim sgrnula oluja. Bit će skoro pun sat, da je sunce zapalo, nu zadnji mu traci jošte probijaju gornji rub oblaka, koji su tu bjelkasti i sivi. Zrak je miran i tih, sva je narav obumrla. Naglo, nenadano spušta noć svoja olovna krila nad bielu Rieku. Kiša zahvatila već vrhunce Učke, protežuć se kao velika ploha prama sjeveru. Morska je površina gladka, bijela, ukočena. U luci se više, zapovijeda, sav je mornarski svijet zabavljen žurnim poslom. Manje i veće ladjice redaju se, odaljuju se jedna od druge, privezuju se jaćimi konopi i lanci, u strahu, da im se ne dotaknu krhki bokovi, kad ih bude vjetar gurao, kad se budu uzkolebale na uznemirenoj površini. Pazitelji luke viču na Bodule, na Cresane i na ostale ljude iz riečke okolice, srde se na njih i zapovijedaju im, kamo da se povuku, kamo da se maknu sa svojim ladjami.

Stari Marko Vidulić, stojeć na obali, pogledavaše sad u oblčine, koje se približavahu sa zapada, a sad opet promatraše debele lance, kojima bijaše privezan brod »Marija« za jake stupove, pričvršćene u stienah biele obale. Prednji dio broda bijaše okrenut prema kraju, a zadnji, krma, bio takodjer osjegurao sa dva debela lanca, koja se spuštahu na križ u more, na čijem su dnu ležala ogromna sidra. Marko, poglednuv nekim zadovoljstvom svoj gizdavi brod, opazi na njemu kapetana Velčića, koji je mirno i hladno-

krvno zapovijedao svojim ljudem, što da rade, što da pričvrste, i što da posprave. Brodovlastnik pozdravi kapetana, mahnuv mu rukom, i krene sa Adamićevog nasipa trgom istog imena. Išao je nešto pognuto i neveselo. Žalostne mu misli polietavale kroz one crne oblčine, što se nagomilavahu na zapadu, u bieli Trst, kamo su mu pred dva dana bile odputovale supruga i kćerke. Ulicami malo se vidjalo svieta; svako uteko kući, znajuć da će domala debele kapljetine prasnuti o pločnike i razvrćene zidove. Već je i zanoćilo. Laglji oblaci prikrše već i skrajno iztočno obzorje, sakriv i ono malo sitnih i riedkih zvijezda, koje su se bile na kratak čas pomolile. Vidulić, iduć uvijek zamišljeno, dodje Corsom pred zvonik,

koji se tu izmedju liepih kuća nalazi, prodje izpod svoda tog zvonika u stariji dio grada, te onda odma, zakrenuv na desno, unidje pod drugi omanji svod i bane na mali trg, gdje se prodaje voće. S jedne i s druge strane trga nanizale se klupe piljarica, ili kako ih na Rieci zovu »placarica«. Na klupah smještena je u liepom redu košarica do košarice, jedne više, a druge niže. Svjetlo plina pada raznoliko na limune, jabuke, naranče, breskve i na drugo voće, koje se sjaji i rumeni u tih košaricah. Cielim trgom širi se živi miris voća, pomiešan gdjegdje vonjem maslinova ulja, kojim frigaju ribe u nekojih bližnjih krčmah. Iza tih kupova razna voća sjede prodavačice, ponajviše pristare i omašne žene. Svjetlost lica obasja im kadgod izrazita i široka lica, koja se tad zarumene i zasjaje.

Kad bi gospodin Marko prolazio tim trgom, nudjale bi mu piljarice, koje ga dobro poznavahu, svoje voće, zovuć ga, nagovarajuć ga i preporučivajuć mu svoju robu. Danas su ga te žene gledale izpod oka, šapćuć si važno i otajstveno si namigavajuć. Kad je brodovlastnik bio na dnu trga, približi se k jednoj klupi i upita, po čemu su breskve. Krupna i visoka žena u crnom odijelu, vrane, lašteće se i gladko počesljane kose, malih i svietlećih se očiju, digne se iza klupe kao prestrašena i stane govoriti:

— Koliko zapovijedate, gospodine Marko? Što nē, pol funte? O ja znam, koje vi volite; pol funte bit će dosta, dà, dà, sad ste sami kod kuće. Evo, ovo su, ovo, tu u ovoj košarici, dà, dà ove, i vaša gospodja uvijek ovakove uzima. Gospodine Marko, nemojte mi zamjeriti, čula sam, da vam je gospodja u Trstu. A što ćemo nō! Oh proklete jezićine! A dosta, dosta ih ima na Rieci, tih jezićina!

FRANJO KREŽMA

— Tonko, dajte mi pol funte, rekne Vidulić nehajno.

— Odma, gospodine, odma; ja, ja ću Vam ih izabrati. Pogledajte samo, kako su žute, a sladke, joj meni, sladke, sam bi jih gospodin gubernator mogao jesti! . . . Tako, tako, gospodja i gospodjice su dakle u Trstu, uzdahne Tonka, važući breskve.

— Ma što čavrljate, poslužite gospodina. Ne vidite li, kumo, da će kiša, ukori Tonku debela Marica, koja je sjedila iza bližnje klupe.

— A draga kumo, ajte spavati. Zašto mi je Bog dao jezik, nego da se kadgod porazgovorim s poštenimi ljudmi. Na, na, gospodine Marko, na vam breskve, no gdje vam je rubac?

Marko izvadi rubac, a Tonka mu u njega sasu breske.

— Laku noć, Tonko; kiša će, spravite vašu trgovinu, pozdravi ju brodovlasnik i udalji se.

— Hoćemo, hoćemo, gospodine. Laku noć, dobar vam počinak! Dodjite češće k nama, vi znate, kako i što Tonka prodaje, govorila prodavačica, a Marko bio već zamaknuo za ugal obližnje kuće.

— Ti Hrvatine baš su dobri ljudi, opazi Marica, misleć na Marka.

— Jesu, kumo, jesu. A što ćemo, ljudi su kao i mi, potvrdi Tonka.

— Ali da pravo rećemo, on nije Hrvat, on je Bakran, da, Bakran, popravi Marica.

— A što će nam to? Hrvat ili Bakran, to je meni sve isto; ja vam samo velim, da mi ga je žao, ta kršćen je i on.

— I meni se baš mili, uzdahne Marica.

— Sirota, biedni čovjek! Oh prokleta djeca!

— Odkad ga nisam vidjela, ma nisu ni tri dana, kao da se je za deset godina postarao. Zar mu niste, Tonko, pogledala u lice? Oh dragi Isuse od svetoga Vida, ima i brodova i kuća, i srebra i zlata, nu što mu to sve hasni, kad mu nije srce u miru! umovaše krupna Marica, gladeć si debelimi prsti nadute ruke, crveno i oblo lice, u sredini kojega mogao je svako u prvom mahu opaziti velik i pljosnat nos, a ovom po desnoj strani tamno-žutu bradavicu i na njoj nekoliko dugih i siedih dlaka.

— Što ćete, kumo? Talijani govore: krv nije voda, nu valja reći istinu, sad nije kao kad smo mi bile djevojke. Vjerujte mi, Marice, sad vam je drugačiji svijet, sve nekakova gospoda, sve se to šepiri po Corsu; cieli vam božji dan landraju gradom; ne misle nego na zabave, a kad ih vidite u crkvi? Pa vam čitaju i ovo i ono, što ne bi i sam nečastivi izmislio, reče Tonka, prekriziv se.

— Da, da, draga kumo, nije sada kao kad smo mi bile mlade! O, da se je mene moj pokojni Zvane, Bog mu daj lako duši, samo prstom dotaknuo, prije nego li sam s njim pred oltar kleknula, vjerujte mi, da bi ga bila po zubih prasnula, vjerujte mi, kumo, da bi mu bili svi u grlo odletili, lagala Tonka nehotice, podpuno osvjedočena o istini svojih rieči. Bila je zaboravila, da nije baš sve tako bilo.

— Vjerujem vam, Tonko, vjerujem! Ta i ja sam bila takva, lagala sada Marica. Ali vidite, a, tko bi si bio sanjao, da će ciela Rieka što takva danas govoriti? Onako mlada, kao kaplja, pa primat dragoga u kuću, i to po noći! Oh, baš mi je žao starijih!

— Žao vam ih je? A nisu li mogli na nju

paziti? Kumo, valja zatvarati kokoši, kad se pietli šepire, ako vam nije drago, da pilići propište. Jeste li me razumili?

— Ta kako da vas ne razumijem? Nu čujte, kumo, to vam uvijek ne koristi. Ne poznajete li starije sestre, a recite mi malko, zar se ne vidi na njoj, da nije kao mladja? Gospodjica Ivka nije mi se nikad svidjela; kad bi došla, da što kupi, sve bi vam se nekako mazila i lastila i sve se nekako prenavljala, kao da ne zna hrvatski, a prava vam je. prava bakarska krv. Neka joj gospodin Bog oprosti! uzdahne Marica i prignuv se zastenje i izvadi izpod klupe velik zemljen vrč. Otrv si hrbtom debele ruke usta, napije se baš junački, uzdahne i taruč si opet ustne ponudi vrč kumi, veleć:

— Tonko, gutnite, gutnite; nije baš kiselo.

— Na zdravlje, Marice! odvratila Tonka, te napiv se čvrsto, reče zafučnuv i mahnuv rukom: — Što ste rekla kumo? . . . Kiselo! . . . Ta nemojte grišiti bez potrebe. Blažene mi, da nam ga je svaki dan jedan litrić!

— Tonko, malo bi bilo! nasmieši se Marica, a onda, obazrive se tiho, izusti: Da nas ne bi čule ove druge ženetine.

— Zar mislite, da one piju vodu? Vino još nikomu nije naškodilo; druga vam je stvar rakija. Vidite, pogledajte tamo kumu Mimu, ona vam svako jutro po njoj smrdi.

— Sram ju bilo! No što ćete; navadila se od pokojne majke. Ali recite mi, kumo Tonko, gdje sada služi Vicka, Vidulićeva služkinja? Čini mi se, da vam je nešto danas pripoviedala. Nisam čula, jer sam baš bila poslom zabavljena.

— Rekla mi je, da će ići nekoj Njemici, koja je stanovala u Vidulićevoj kući. Vidite, i to nije liepo od Vicke, ne, nije liepo, da svakomu sve pripovieda o gospodjici Ivki. Nu tko da sveže ženski jezik? Možda ne bi ni sva Rieka znala, da nije Vickin toli dugačak. Bože moj, Ivka je noseća

— Ma vi dakle baš vjerujete, da je noseća, upane joj kuma u rieč; ta znate, da ljudi više puta

— Šutite, Marice, prekine sada Tonka rieč kumi, šutite, vi ne znate što govorite. Što ne bi bila noseća, zašto da ne bude noseća? Ta to već znadu svi ljudi na Rieci, od gubernatora pa do zadnjeg ribara. Da nije tako, ne bi bila išla u Trst. O lako je za bogate djevojke! Kad im se što takva pripeti, onda vele, da idu na put, da idu posjetiti rodbinu. Tako vam je, kumo, to su vam stare i poznate stvari. Ivka vam je išla u Trst, pa će se i vratiti, a ne će biti ni prva ni zadnja

— Da, pravo imate, kumo! potvrdi Marica. Ivka bi se bila vratila, a da nije Vicka brbljala, ne bi svi ni znali, da se je poskliznula, a kako je bogata, ne bi joj bilo baš teško naći muža, koji bi, misleć na njezine hiljade, zažmirio očima posle pira

— Kumo, vi nikad ne ćete biti pametna, našali se Tonka.

— Hajdmo, hajdmo kući, jer će nas kiša.

— Znate li vi, Marice, koji je to svetac, što nas čuva od munje i od zla oblaka?

— A zašto me to pitate? Znala sam, nu sad se ne sjećam.

— Ne čujete li, kako grmi? Pomolila bi mu se, da nas Bog sačuva od grada.

— A, ostavite sada, pomolit ćete mu se kod kuće, a sad spravimo naše voće.

Piljarice posprave svoju trgovinu i otidju svaka svojoj kući, iztrusiv po starom običaju zadnje kapljice iz zemljenog vrča.

Kad je Vidulić unišao u svoju kuću, počimale su već krupne kaplje padati po sivom pločniku, šireć se naglo po toplom kamenu, kao okrugle, tamne ljage. Prvi i jaki udarci vjetra izpod oblaka, šumeć i zviždajuć kroz konope brodova u luci, vijahu se ulicama, dižuć i vitlajuć poškropljenu prašinu, i lupajuć otvorenimi vratnicami prozora. Nejednaka žestina vihora trese i iste svietiljke plina, a plameni, kao da se u njih trzaju, nestalno bacaju svoju slabu svjetlost u tamno-sivi zrak. Svi dućani već su zatvoreni, ulice puste i prazne.

Uljezav u svoju sobu, sjede Marko k pisaćem stolu. Oluja, koja je vani biesnila, sjećala ga na mornarski život, na davno minulu mladost i na sve pogibelji, koje su ga bile toliko puta snašle u odaljenih krajevih svijeta. Sjećao se, kako je prkosio i vihu i valovom, sjećao se na prasak razderanih jedara, a znao je, da mu je duša uvijek bila vedra i vesela i da nije nikada klonuo duhom. Ne, nikada, u celom svojem burnom životu nije toliko pretrpio, koliko u ova dva zadnja dana. Na moru je ostario, njegovo koščato lice bilo je navorano, kao i uzkolebana morska površina, njegova je kosa posiedila pod sivimi oblaci Oceana, a sokolovo mu crno oko toliko je puta mirno i hladno pratilo munje, što su prosiecale mrko nebo. Svrnuv pogledom po sobi, pričini mu se, da je sam samcat na ovome svijetu, da je iznenada postao udovcem, da mu je sav rod izumro, da mu je pošteno ime za uvijek, da za uvijek — osramoćeno. Sjećajuć se zatim ugodnih i mirnih dana, koje je u zadnje vrijeme proživio uz svoju dobru suprugu Ivanu i uz svoje obljubljene kćerke, počuti vriedni starina još veću bol u svojih prsih. Nešto ljuta i gorka peklo ga u srcu, bojao se puste samoće, u kojoj se je sada nalazio.

Vidulić otvori jednu ladicu svog pisaćeg stola i izvadi iz nje pismo, koje je bio istoga dana primio. Čitajuć ga sievalo mu crno oko, ruke mu grčevito drhtale. Pismo je glasilo:

Blagorodni gospodne,

Kad Vas pred nekoliko dana umolih za ruku Vaše gospodjice kćerke Ivke, Vi niste bili voljni, da mi molbu uslišate, Vi ste mi dapače bezobzirno pokazali vrata Vašega stana. Što se je prekjucher sbilo u Vašoj cienjenoj obitelji, to Vam je poznato. Ja Vam jamčim mojim neokaljanim poštenjem i istim mojim životom, da Vašu gospodjicu kćerku do skrajnosti obožavam, te Vas molim, da se izvolite uvjeriti, da i gospodjica mene ljubi. Vi znate, da je gospodjica Ivka andjeo dobrote, te se nadam, da ste duboko uvjereni, da ne bi bila raztužila toli dobra otca, kad me ne bi ljubila, kad mi ne bi bila posve odana. Gospodjica Ivka i ja — oboje smo mladi, pa ako mislite, da smo se zaboravili u našoj neizmjerne i uzajamnoj ljubavi, ako mislite, da je gospodjica Ivka pred Bogom moja, to Vas onda svečano uvjeravam, da mi je najsvetija želja dati joj moje ime i postati Vašim presretnim zetom.

S najiskrenijim štovanjem

Žiga pl. Vörös.

Stari Vidulić, pročitav pismo, muklo izlaze: lopove! Baciv ga zatim u ladicu, ustane i podje k prozoru, gdje se niemo zagleda kroz stakla, po kojih je curila voda, u mračnu ulicu, koju bi svaki čas razsvietlio jasan bljesak. Vjetar šumio kobno i silovito, kiša lievala kao da se je prolomilo nebo, tanko zrnje grada praskalo o vratnice, odbijajući se žestoko i padajući na ulicu. Užasna grmljavina tresla cielom kućom, a nesretni otac stajao naslonjen o zid u praznini prozora, shrvan i uništen neizmjernom tugom

Dok je brodovlastnik gledao u grdnu noć, čekalo je nekoliko mlade gospode u hrvatskoj čitaonici, da prestane kiša, koja im je prićila, da se razidju svaki svojoj kući. Bili su tu između ostalih i Niko Kovačević, Antunović, Andrović, Vozić i kapetan Velčić. Svim je bilo poznato, što se je dogodilo s Ivkom. Naši mladi prijatelji nisu je sasvim odsuđivali, jer im je Kovačević bio izpriповiedao nekoje potankosti, koje nisu bile poznate ostalom svijetu. Čitao se valjda sjeća, da su Ivkini prozori bili širom otvoreni, kad se je Vörös kod nje nalazio. Ivka je, kako već znamo, stanovala u prvom katu. Ona je bila vidila Nika one noći, kad je stajao pred njezinim stanom. Niko se bio udaljio, nu malo kasnije povratio se u ulicu i opet stao pred njezinom kućom, i to upravo onda, kad je ona pisala list u kuhinji tobožnjem Vickinom ljubovniku. Soba dražestne djevice bila je uvijek razsvietljena, nu i u njoj kao i u samotnoj ulici svuda vladala podpuna noćna tišina. Niko u nadi, da će još vidjeti krasnu Ivku, bio se naslonio o jedan od onih kamenih stupova, nanizanih na rubu pločnika. Ti stupovi štite pločnik i sviet, koji njime prolazi, od kočija i vozova. Ulica, u kojoj stanovaše Vidulić, protezala se od iztoka prema zapadu, a Vidulićeva kuća bila je blizu zapadnog kraja te ulice. Niko je svoje oči upirao u prozore svoga zlata. Bio je silno uzrujan, a čutio se veoma slabim i obnemoglim. Njegove zaljubljene misli podigoše se na lahkih krilih mašte do prozora, zaviriše u djevojačku sobu, a onda, ohrabriv se, uljezoše u nju, te napokon smiono stanu prevraćati i promatrati sve nježne i Ivki omiljele predmete, koje si je on u duhu pomišljao, da se tu nalaze.

Izprva bio uvjeren, da Ivke ne ima u sobi, a opet nije mogao pojmiti, gdje bi mogla biti. Pomno je slušao, da li se čuju čiji koračaji; neprestano je gledao u bijele zavjese, koji se lagano gibahu, dirnuti noćnim dahom; nije mogao, da smakne oka s tih prozora, uvjeren da će opaziti barem Ivkinu sjenu. Često bi mu se pričiniilo, da je nešto u sobi zašuštilo. Sad mu u glavu sune misao, da je Ivka već u postelji, da čita, ili da je već možda usnula, zaboraviv ugasiti svieću. Niko osjeti lagodni, akoro svježi dah noćnog povjetarca, te videć širom otvorene prozore, poboja se, da se ne bi prehladilo njezino krasno, mlado i možda užnojeno i malko otkriveno tijelo. Sad oćuti kao da mu se ganula, probudila neka nježna i tamna čežnja u skrovitoj dubljini srca, a to ga zaboli, grudi mu se sladko stisnu, pa i požali, što mu je bila onakva misao preletila preko bajna kreveta, i ne dodirnuv se čarobna

bića svojim krilom, sjajućim se svetim plamom nadzemnih čuvstva. Topal uzdah vine mu se iz grudi i zape u grlu, a on pogleda u nebo i porumeni

Prekrasna mladića obuzmu najsladje slutnje. U tom trenu oćutio se sretnim i blaženim, a bliedi polu-mjesec dizao se nad visokom kućom, koja zasjenjuje cielu ulicu, nalazeći se njoj na istočnoj strani. Penjuć se po veličajnom nebeskom svodu, prosu mjesec najprije po zapadnoj strani ulice svoj sjetni sjaj, koji mu se onda, čim se je više uzlazio, duljio prama mračnom pročelju velike kuće na iztoku, razmatajuć se kao mrtvačko pokrivalo, poput sadre bielo.

Niko upre svoje crne i sjajne oči u bliedi mjesec, te gledajući ga onako razpolovljena, požali ga, pomisliv da ga je netko nemilice prelomio i da mu je drugu polovicu bacio u nepreglednu svemirsku pučinu. Prisposobiv ga sa svojim srcem, nujno mu se nasmieši, a onda se zagleda u ono njegovo mrtvačko pokrivalo, koje mu se približavalo, puzeć i vukuć se zaprašenim tlom ulice i po obih pločnicih, gdje bilo kao raztrgano od stupova, čija se sjena u nj duljila. Niko se čudio sam sebi, da su ga salietavale toli neobične misli. Motreć sjaj mjesečine, koji se prelievao u ulicu preko one visoke kuće kao veličanstven vodopad, oćuti neki vanredni nemir. Sad se opet zagleda u onaj mrtvački sag na zemlji, te nestrpljivo čekaše, da ga zahvati, da ga oblije, nu kad mu se primaknu, stupi za korak natrag, obuzet otajstvenom bojazni. Činilo mu se, da u tom bliedom sjaju ima nešto živa, da u njem nešto zuji i drhće; činilo mu se, da se u njem miću nekakve sjene, maglovite, zračne, pa da se provlaće jedna kroz drugu, da se prepliću, da proti njemu pružaju svoje dugačke ruke, da mu nešto šapću, tek čujno i nerazumljivo. Bilo mu, kao da sniva čaroban san; srce mu nije više kucalo, živci kao da su mu obumrli, a po cielom mu tijelu nešto plazilo, ugodno sušteć. Bajna bića, čarobne djevice u neizmjeru dugačkih bijelih haljinah leprše oko njega, srazuju se, grle se, izčežavaju, razplinjuju se, a sve su prozirnije od iste mjesečine; ramena su im snježna, oblici čudnovati, nepojmivi, mrtvi, ukoćeni. Niko zatravljeno gleda u ta tajinstvena bića i misli, da su to zaljubljene duše nesretnih djevice nekog odaljenog svijeta; duše, koje si traže utjehe i melema, bludeć po razbacanih točkah svemira

Nika bijaše oćarala razkošna noć. Još se on ne bi bio prenuo iz sladka snivanja, da nije začuo živahan razgovor u Ivkinjoj sobi. Kroz noćnu tišinu razumio je svaku riječ. Sgrazio se je, drhtao cielim tijelom, slušajući kako je Ivka Vörösa molila i zaklinjala, da ju ostavi, da se je kani. Čuo je, kako je bila vrisnula; Van

iz svoje sobe, bezobrazniče, a zvučan odjek pljuske, koju je primio Madjar, bio mu zazvućio u uhu mlo, nebeski, kao još nijedan zvuk, odkad je na životu. Malo zatim bio je Vörös izletio iz kuće, a on se dao za njim u potjeru i ne znajući zašto, nu izćušskani ljubovnik bio mu sretno s vida izćeznuo. Niko nije one noći ni oka zatvorio. Znao je u bolnoj nzužanosti, da Ivka nije sretna, te ako i nije mogao shvatiti, kako se je Vörös usuljao u njezinu sobu, bio je ipak o nevinosti Ivkinjoj osvjedoćen. Njezini stidni i bojazljivi pogledi pružali su mu nešto nade, nu umujući i razbijajući si glavu i ovako i onako, nije nikako mogao razabrati, da li ga ona ljubi. Sljedećeg dana izpriповiedi on sve, što je bio vidio i čuo, svojim prijateljem, braneć Ivku plemenitim zanosom. Prijatelji mu nisu znali, što da misle cielom tom dogodjaju.

Kako smo već vidjeli, bijahu mladi djaci, dva dana posle nesreće u Vidulićevoj obitelji, sakupljeni u hrvatskoj čitaonici. Čekaću da prestane kiša, razgovarahu se o kojećemu. Velčić, sjedeć kod drugog stola, gledao šuteć preda se. Dva dana nije progovorio ni pet riječi. Na muževnom mu i izrazitom licu vidilo se, da nešto teška snuje. Stari Viduluć bio mu pokazao Vörösevo pismo.

Antunović se približi kapetanu, veleć:

— Kapetane, zlo vrijeme, strašan vjetar! Niste li u strahu za vaš brod?

Velčić mahne rukom, kao da želi reći: trice!

— Čujete, kapetane, vi ste u licu kao da vam se je u istinu brod razbio, primjeti Andrović.

— Nije mi do šale! odgovori Velčić nehajno.

— Znam, da vam nije do šale, nu ako dozvolite, ja ću vam ponešto razvedriti to vaše namrgodjeno čelo, rekne sada Antunović osbiljno.

— Što? zategne kapetan, ošinuć ga ljutitim okom.

— Poštenja mi, ne šalim se, odvraći Antunović kao uvriedjen.

— Vi ste prava djeca! predbaci im Andrović.

— Androviću! razljuti se kapetan.

— Vani bljeska i grmi, djeluje li to možda na vaše živce, našali se Andrović, a kapetan, porumeniv od ljutitosti, ustane i htjede oćići.

— Izvolite moj kišobran? rekne opet Andrović.

— Molim vas, da se ne šalite! zakrči kapetan, baciv ljutito klobuk na stol, te opet sjedne.

— Ja se ne šalim. Kapetane, umirite se i slušajte me, opetova Andrović osbiljnim glasom.

— Molim vas obojicu, da ne ludujete! ljutio se Antunović.

— Čujte, kapetane, nò, vjere mi, ne šalim se, kao što se nije šalila ni gospodjica Ivka, kad je prekjućer ćušnula Vörösa, izusti naglo Andrović.

— Što! izlaze Velčić muklo, a crne mu se oći zakriese.

— Ja se gospodjici divim, nakloni se Andrović.

— Živila Ivka! klikne sada zanosom Vozić. Živila Ivka! Pravi je to andjeo osvete; divota, divota od djevojke! A, nisam li ja uvijek govorio...

— Stani! prekine ga Andrović.
 — Ali molim te . . .
 — Stani!
 — Da, andjeo! uzdahne Vozić, kimajući glavom.
 — Do vruga vi i vaši andjeli! odreže Velčić.
 — No, no, nemojmo odma tako! umoli Vozić.
 — Kapetane, evo vam ovdje nesretnog zaljubljenika, neka vam kaže, što je čuo i vidio.

reče Antunović, pokazav na Kovačevića, koji se sav pocrvenio i uzbunio.
 — Daj, daj, umiri kapetana, dragi Niko, umoli ga Vozić.
 — Niko snimi s nosa svoj pince-nez, izvadi rubac, dahne u stakla i stane ih čistiti.
 — Niko, počmi već jednoč! kaza nestrpljivi Vozić.
 — Čekaj, da očistim stakla.
 — Drugi ljudi govore ustima, a ne očima, sjeti ga Andrović.

Niko izpriča sada Velčiću sve, što već mi znamo. Prekrasno kapetanovo lice sve se više vedrilo, a kad Niko svrši, ustane i naglo ode iz čitaonice. Djaci se u čudu pogledaju.
 — Kamo je otišao tako naglo? upita Vozić skoro zabrinutim glasom.
 — Ti si prava babetina! To valjda na te ne spada! utiša mu zvjedljivost Andrović.

(Slie-li)

Victor Hugo: Stella

Ja bijah zaspao kroz noć kraj morskog tla,
 Svjež vjetar prenu me, iz svog se trgoh sna.
 Prekrasna zvijezda se prikaza oku mom,
 Gdje tiho, milo sja na svodu nebeskom
 Uz neizreciv čar i ljubko nježan siev.
 Sjevernjak dize se, noseći bure gnjev.
 Ta zvijezda mienjala u perje oblak siv,
 Bijaše njezin sjaj ko misao i živ.
 I nježila je klis, o koj se trgo val,
 Baš ko da dušu tu uz biser vidiš mal.
 A bila jošte noć po celom kraju tom,
 Tek nebo sievnulo božanskim osmjehom.
 Slab trak srebrenio na brodu jarbol ciel,
 Taj brod je bio crn, al jadra snijeg biel.

I brzi galebi na morskome igalu
 Pozorni motrili svietleću zvijezdu tu,
 Ko pticu nebesku, ko iskru sievak koj;
 Ko bura ocean dize se prema njoj,
 I gledao uz šum, gdje njen se blista sjaj,
 Baš ko da ga je strah, da minut čas će taj.
 A ljubav bezkrajna napunjala sav žal
 Pred mojim nogama zadržto vlatlak mal
 I ptice šaptale; prenuv se cvietak tih
 Tihano rekao: Gle, to je sestra mi!
 I kad je na to mrak ponesto za koj čas,
 Ja začuh neki zvuk, to bio zvijezde glas:
 Ja evo dolazim, od iskona mi tiek,
 U grobu misle me, a ja se radjam viek.

Ja sjah nad Sinajem i sjah nad Taigetom,
 Ko žarki alem kam od boga svietu tom,
 On sa mnom nareši tu mrku, crnu noć,
 Te ja pomladjujem, kad klone svieta moć.
 Plamteća, narodi, Poezija sam ja,
 Moj čar nad Mojsijom i Danteom se sja,
 I silni ocean zaljubljen dvori mi,
 Ja idem, diži se, vrlino, vjero ti!
 Vi dusi, geniji, junaci, napred svi,
 Otvorte vedje se, prosinte oči vi!
 Raztvori zemljo grud, živote preni se,
 I gor' pospanci vi, jer koj no sliedi me,
 Jer koj me poslao od vieka iskona:
 Jest andjel Sloboda, jest titan Prosvjeta!

A. Harambašić

Jutrom

Jutrom listak titra
 Na lahoreca krilu,
 Jutrom slavulj mali
 Slaže pjesmu milu.

Jutrom ciela narav
 Iz svog sna se budi,
 Jutrom srce moje
 Zadržće u grudi.

Jutrom rosa cvieću
 Obraziće mije,
 Jutrom u mom oku
 Sinu suze dvije.

Cvieće ima rosu,
 Rosa cvietak ubav;
 Moje oči suze,
 Moje srce — ljubav!

Anka K.

LISTAK

Nuran dan je. Dugi čas me mori,
 Za malenom knjižicom posegoh;
 Na njoj »prošlost« zlatnim slovom piše,
 Ja sam u nju prošle dane stego.

Listah, listah. Zlatne i rumene
 Listke prsti prevrtali moji;
 Gle na svakom, suncem obasjani,
 Sretan danak ubilježen stoji.

Al gle, evo i proljetnog cvieća,
 Kitica je uvenula davno;
 Ali čeg me oto cvieće sjeća,
 Tako krasno i tako nestavno.

Sad se sjećam! Gle tu zlatna pirama,
 U krug njega mala vrpca steže,
 A uz pram taj na andjelsku glavu
 Mala zamka uspomenu veže.

Listah dalje. Joj, na crnu listu
 Oči moje suzom zasuziše,
 Na njem »ljubav« krvavimi slovi
 Moju sreću, moju tugu piše.

Stadoh. Prsti slediše se moji,
 Kao djavo jad mi srce stiso;
 Bacih knjigu. Tek po kobnom listu
 Krila širi sumorna mi miso.

A. P. Salerov

SPOMENIK

Na grob ti kamen stavio bih biel,
 Al on bi mogo slomit tvoje grudi —
 Ta na tom svietu dosta te sapeli
 I teški jadi i klevetni ljudi!

Spomenik drugi stavit sam ti rado,
 Na mrtvo tielo, na taj cvietak mladi,
 Spomenik budi moje srce mlado,
 Što s tvoje smrti teški more jali.

U njena si živa, mila moja rano,
 I na njem slika urezana tvoja,
 A pod njom nešto draga napisano:
 Da, ti si moja, i u grobu moja!

J. M.

Može li se tako živiti

Novela iz ruskog života od L. Lukjanova preveo I. Milarov

VII

Posle događaja one noći u Ljesnom nije više Arkadij ni mislio vratiti se k otcu. Ali on je bio osvještčen, da će ga otac za takovu neposlušnost lišiti i one male podpore, koju mu je do sada davao. Da li će mu se mati skoro povratiti, toga nije znao. Pa i mati bi mu samo krijomice i to kadikad davala štogod novaca, i uz to bi sigurno tražila, da dodje k otcu stanovati. Pa kako bi on mogao živiti za njezine novce, a ne bi htio izpuniti njezinu želju? Doduše, mati je mogla nagovoriti oca, da promieni svoju odluku. Arkadij je vrlo dobro znao, da ona to može učiniti. Ali glavno je ipak, da se ona sama najviše bojala za njega, jer sad su nastala vremena, gdje djak jako lako može nastradati. Njemu je bilo žao matere, i mučila ga je misao, da on od nje uzima novaca za to, da može živiti sa Varjom.

On odluču prodati sve stvari, koje mu nisu bile osobito nužne: žepnu uru i razne darove, što ih je bio dobio, osobito obilno u prijašnje doba; ali nije dirao u stvari, koje mu je bila poklonila mati. Njemu se je dapače htjelo, da Barbara Antonovna više ne živi od iznajmljivanja stanova; njegov položaj činio mu se nekako vrlo osjetljivim; on ju je odveć ljubio, a da ju ne bi htio podići do većeg položaja. Može biti, da će ona htjeti učiti i podići se do umne samostalnosti, mislio on. Bio je cijelom dušom odan ovoj ženi, koja ga je prva ljubila, i ljubila ga, kako je on i osjećao, bezgranično, vječno, htjela je biti barem njegovom stvarju, sve da mu je po svom naravnom umu i po čutljivosti svog čitavog bića mogla biti ravnopravnom drugaricom. A po žarkoj i strastvenoj odanosti, koju je Arkadij k njoj čutio, ona je i morala biti *takvom*. Nu kad je on jedanput počeo govoriti o ženidbi, g-dja Bjeljajeva sa smiehom odbije tu nakanu; makar da je posle tog smieha on oćutio toplu suzu na svom obrazu, kad ga je ona zagrlila, što je rekao tako „liepu“ glupost. Ali on nije htio misliti, da je to samo vremenita sveza.

Praktičan rezultat svega toga bio je taj, da je sada više nego ikada trebalo naći instrukcija, i to po mogućnosti njih čim više. On se opet obrati na Gorlicina. Ovaj obeća, da će mu ih potražiti, te se češće stane s njime sastajati.

Za vrijeme takvog jednog sastanka sjedio je Gorlicin u sobi kod Arkadija i razpleo s njime osbiljan razgovor.

— Da vam pravo kažem, vi imate čisto filisterske ideale, rekne Gorlicin. — Vas je mamica dugo u povojih držala, te zato vi ne čeznete za ničim drugim, nego kako da si ruke i noge izpod pvoja oslobodite Sloboda, osobna sila, nezavisnost — znate li vi, kako će se sve to prevesti na praktički jezik, kada vam bude trideset i pet godina? Osobna sila značiti će — punjenje svojih džepova na račun bližnjega; nezavisnost — absolutna ravnodušnost prema sudbini čitavoga čovječanstva; a sloboda — trčkanje za raznim grizetami krišom od žene.

— To jest, razžesti se Arkadij, vi hoćete reći, da ću ja postati bezznačajnikom, da ću prodati čast i načela za liepu službu i svoju udobnost. Ali dopustite samo na minutu, da bi ja ostao vieran svojim idealom. Ako ja najviše osobno blago vidim u slobodi i sili, zar se ne da od tuda logično klućiti, da ću služiti obćoj slobodi, uvećanju umne i materijalne sile svoje zemlje? A držim, da se u tomu ima sastojati ideal podpuno razvijena čovjeka.

— Abstrakcije, moj dragi, vi govorite same abstrakcije. Idealom mora biti realna obća korist, a ne sloboda nmirati od gladi, i ne sila, što tjera ljude, da snose ovakovo stanje.

— Ta na posljedku vaši ideali ne mogu se realizirati bez predhodnog ostvarenja mojih. Ako vas zatvore u kletku, vi ne ćete biti u stanju, da služite ma kojoj koristi. Ako si predstavimo društvo, vezano i sputano sa sviju strana, to ono ništa ne može preduzeti za popravak svoga položaja.

— Dakako, dakako, rekne Gorlicin ironički, blagotvorna radnja, kojoj tako divno pomaže blagotvorna vlast. Pogledajte oko sebe, što iz toga sledi.

— Ništa ne može slediti iz onog, čega jošte nije, branio se Arkadij. Ja mislim, da nam najprije treba sloboda, koju sada uživaju druge ustavne države, a onda se može misliti i o čemu god osbiljnijemu i racionalnijemu.

— A što to vidite tamo u toj hvaljenoj njemačkoj slobodi? Filistre, koji podmeću nogu drugim filistrom. Cielo čovječanstvo razdieljeno je na bezbrojne kategorije nametnjaka, koji uništavaju tuđe tielo i napokon, iscrpši ga, pojedu jedan drugoga.

— Ali svakako, hoćete li dobiti mogućnost, da svima govorite to, što sada kažete meni, morate raditi o tome, što ja sada smatram svojim najbližjim idealom.

— Pa kakva vam od toga korist? vatreno poviće Gorlicin. — Znamo mi, što iz toga biva. Nekoliko motaka, kojim na vršku stoji kaciga, vojnički šljem, kao što smo ih vidili na Marsovom polju u Parizu. Desetak ljudi vere se i pada, a samo jedan može se popeti, da uzme sgoditak. Ostali padaju dole, pa ne samo bez šljema i kacige, nego i bez krumpira, bez kruha za svoju djecu.

— Dragi Gorlicine, reče Arkadij, koji je postajao mirniji, čim se je Gorlicin stao više žestiti, medju nami je nesporazumljenje. Kako mi se čini, vi govorite o eksperimentih, kojimi bi se dalo popraviti stanje europskih društava

— Eksperimenti! Nu pa dobro, nek budu i eksperimenti; ta ništa ne riskiramo, jer gore biti ne može, nego što je, dakle gubiti nema se šta! odgovori s žarom Gorlicin.

— Nu dobro. A ja govorim o samoj mogućnosti ovakovih pokušaja. A ove mogućnosti danas ne ima. Priznajte, da čovjek najprije mora imati slobodne ruke i noge, prije nego li počme eksperimentirati.

Gorlicin za neko vrijeme ušuti; zatim reče s nekim suspregnućem: — Ruke i noge pripadaju svakomu čovjeku, samo ako može

vladati svojom glavom. Glavno je zlo u tome, da su u glavu zasjela svakojaka strahovanja i predsude, i što je najgore — škotska sebičnost.

— I tanje se sadja na to, koliko ima ruku. Ako ih je malo, to niste u stanju ništa učiniti. A mnogo ih još i ne ima; vi ne ćete nikada primorati masu ljudi, da sebe žrtvuje za popravak ma čijega stanja. U tom ima korenitog protusloja: stotina ekzaltiranih mogla bi poći, ali stotine hiljada ne će poći na klanje samo za to, da drugim milijunom bude više kruha i krumpira. Na velika djela diže se masa samo moralnom pobudom. Ja sam na primjer čitao historiju ruskoga razkola Ta evo, uznimo što je bliže — zar vi mislite, da je ruski vojnici junački išao u očitu smrt samo za to, da popravi stanje Bugara, koji su bili bogatiji, nego li načelnik u njegovom selu? Zar je on, znajući da će posle njega žena i djeca poći po svijetu prošiti, mogao tješiti sebe mislju, da Bugari ne će više plaćati desetinu, koju on na drugi način i sam plaća? Ne, on je junački išao za to, jer je za vojnika sramno bježati; za to, jer je u njemu govorila čast i dužnost — pojmovi čisto moralni.

— A zašto čast i dužnost biva tako silnim faktorom samo u takvom ratu? upita Gorlicin.

— Za to, jer one mogu silno govoriti i u smrt voditi samo onda, kad govore podpuno jasno i odlučno, i kad traže momentane odluke: da ili ne.

— A zašto vi mislite, da je ne manje jasno i odlučno i

— Ne, to meni nije jasno. Koliko god ste vi sa mnom govorili, još mi niste razumaćili, na koji će se način dobivati veća količina materijalnih sredstava, krumpira

Gorlicin mahne rukom. — S vami nije vrijedno ni govoriti, rekne on, vi ste majčina maza. Vam se to čini smiešnim — nedostatak krumpira. A kad se rekne: nadostatak estetičkog čuvstva — o dakako, to je već druga stvar; to je smrtni grieh!

— I za to, što ja ne vjerujem, da će se žrtvovati stotine hiljada ljudi, da poprave stanje drugih milijuna, razvijao je Sahanin dalje svoju misao, za to ja tvrdim, da je upravo za dostignuće našega cilja, da se to stanje promieni mirnim putem naprednih reforma. Dakle, ako prije svega tražim stvaranje ovih uslova, to se i vaš ideal ne može slobodno ni propovijedati, a kamo li ostvariti prije moga, koji će mu pripremiti terrain.

— Vi ste bourgeois do kostiju i mozga! ljutito rekne Gorlicin i pljune na stranu.

A mi ne marimo za bourgeoisiju ni za njene račune. Neka ih ona vodi, kako hoće, neka dobije što hoće, neka ništa ne dobije — nama je to sve jedno. Moj ujak služi kod nekog zavoda za konje, neka njega za ovu službu imenuje oblast il neka ga izabiru konji većinom glasova, to je podpuno sve jedno. Kad bi mogli glasovati, bili bi oni posve ravnodušni napram ujakovoj službi, jer za njih je glavna stvar zob, a ne ujakova karijera.

— Od kuda vi tako prezirete um onih ljudi, kojih stanje hoćete da popravite? Ja mislim,

ISUS PRED PILA

T O M. Slika M. Munkacsy-a

da i konji znadu razlikovati dobrog konjušara od hrdjavoga. Pa i seljaci znadu razlikovati jednoga načelnika od drugoga, to je sve vrlo jasno. Interesi i računi bourgeoisije, — koju vi tako prezirete, — zar to nisu prvi od onih interesa, prema kojim i vi želite, da svaki radi na obćemu dobru, po svom znanstvenom osvjetljenju.

— Znanost! i to je samo starina Službena znanost — to su mastne plaće i penzije za one, koji su se dočepali diploma. Kad čovjek hoće jesti, to je pravo, prvo pravo čovjeka, i ono mora biti bezuvjetno zadovoljeno, a vi si onda zidajte kakve god hoćete golubinjake sa spratom gore za biele, i sa spratom dole za sive i plave

Ali rieč Gorlicina, koji se počeo umarati, budne prekinuta dolazkom sasvim neočekivanoga gosta.

— Mihejev! uzviknu oba. — Odakle, kad si došao? upita Gorlicin.

— Istom jučer. I Salcmana sam vid'o prije dva dana. Ali on je odputovao, a ja mogu plandovati A propos, da ne bi posle zaboravio, obrati se on k Arkadiju. Salcman mi je rekao, da je on u svoj kovčeg za rublje metnuo jedan moj paket. Niste li ga kako našli?

Arkadij se začudi, što Mihejev o tome govori pred Gorlicinom, koga je malo poznavao. Sigurno ga je Mihejev dobro poznavao.

— Ja sam taj paket našao još prije, nego što ste mi o tome pisali. Seleć se od Anisimova bio sam tamo zaboravio svoje plahte. Vratim se, da ih uzmem, a kad tamo metnula pralja Salcmanovo rublje u moj kovčeg, a moje plahte u njegov sanduk. Sad ja pojmim, produži on dalje, više govoreći samomu sebi. — Salcman je valjda na večer pred svojim odlazkom u nepažnji turio vaš paket u moje rublje, držeći ga svojim. Našavši u mom sanduku tuđe stvari, upitam Anisimova, gdje je moje rublje? On mi reče, da je pralja već sve donela, a ja se onda dosjetim, što je bilo.

Svoje rublje nadjoh u Salcmanovom sanduku, te ga odnesoh zajedno sa paketom, kog nisam ni vidio.

— Ta to je čitav kaos, opazi Mihejev i doda: ipak, molim vas, dajte mi ga odma, da ne bi kasnije zaboravili. On mi je jako nuždan; u njemu su, znate moje bilješke iz kemije. Ja baš sada mislim početi ih proučavati.

Sahanin začudjeno zapita, zašto su te bilješke tako brižno zapečaćene, pa još k tomu nekakvim tajinstvenim pečatom, i dozna, da su se bilješke vrlo razsule, da ni svi listovi ne ostanu cijeli; a zapečaćene su bile nekakvim pucetom od kaputa, što se je nalazilo u Mihejeva, na kojem je bila urezana sjekirica i kladivo. Tad pohrli Arkadij g-dji Bjeljajevoj, i to tako hitro, da se je ona prepala, — da nije opet nešto neobična, osobito kad je od nje zatražio paket, što joj ga dade u pohranu.

— Tko je to kod tebe? prošapta ona.

— Mihejev sam. A znadeš li. Varjo, što je u tom paketu? Bilješke iz kemije!

— I mi se rad njih nauzismo toliko straha. Nu, prihvati ona zamišljeno, gledajuć u prozor, ako se sluči, česa ne daj Bože, da bi ti naglo i nenadano morao otići, — tad mi s mjesta piši. Makar pješke — ja bi na kraj svijeta, kad bi mi ti sam samcat bio u tudjini Ti bi poginuo. Eto, ti si takav mladić.

— Evo ti za to plaće! I vitak, no visok i plečast mladenac uzme na ruke tu strojnu ženu, i prenese ju, kako je ovdje stajala, sa švelom u ruci — na drugu stranu sobe.

VIII

Nikad jošte, činilo se je Andriji Jegoroviću, nije se on oćutio toli laganim i pravo reći toli mladim, ako vam je s voljom, dapače šaljivim, ali ujedno i osbiljno umnim čovjekom, kako nekog jutra iza desetak dana posle završenoga dogovora sa Ermansom. „Solidan, čestit poduhvat“ svrši se bez ikakva ravnateljeva posredništva. Reprezentat te solidne družbe bude sveden sa starcem Striževskim, i ostrimi svo-

jimi razlozi domala ga prisili, da je zamienio mržnju sa sklonošću, koje se prvi posljedci dadoše nasluhnuti. A tko je bio posrednikom? U svakom slučaju bio je drugim posrednikom sam Andrija Jegorović, i u povlaku njegovog pisaćeg stola mogli su se za to naći neoborivi dokazi. Osim toga pomišljalo se i na sudioničtvo u samoj upravi podhvata, spojeno sa znatnim povećanjem sredstava. Pomišljalo se i na ine stvari, međutim ga je ravnatelj departementa jučer prvi put pozvao k sebi na objed, upitav ga prije vrlo ljubezno:

— Poznate li vi savjetnika Striževskoga?

— Ne, lično ga ne poznajem, odvratila Sahanin.

— Njega vi zimate, i on mi je o vami govorio; dodajte samo sutra k meni na objed — i on će biti kod mene.

Da, ovako se može živiti, mislio je sa zadovoljstvom stariji Sahanin. On pozvoni i naloži slugi, da mu spremi sve za brijanje; ovaj mu međutim uruči dva pisma. Na jednom upozna ženin rukopis. Javljala mu, da će sutradan doći kući.

Hm, pomisli Sahanin, međutim, što bi inače? Više sredstava, više i prostora Tako se može živiti!

Drugo je pismo bilo od Čeremisova. Ono je javljalo, da se Arkaša pokorava obzirom na obstojnosti, što se međutim sbiše kod mirovnog sudca — ali sa zaključkom: „Nadam se, da je to puko nesporazumljenje, koje će se domala razjasniti“, govorio je pisac lista — „i prilažem vam njegovo pismo“. S negodovanjem i problediv od zlobe razvije Andrija Jegorović to nezapečaćeno pismo i pročita iz njega nekoliko nesaveznih rieči: „Ne uznemirujte se; ja dosele još ništa nisam učinio; ali ovako se ne može živiti“

— Ej mladosti, mladosti! rekne gotovo na glas Andrija Jegorović. Tako se ne može živiti! pomisli u sebi.

On se gnjevno nasmije; je li se sjetio svoje vlastite mladosti, ili je pomislio na očekivani objed?

Jacques Damour

Napisao Emile Zola preveo Eugen Matić

Kad bi Jacques Damour tamo u Numeji u časovih odmora utrudjen ležao na pećini i gledao pusto obzorje mora, dolazila bi mu u pamet sva njegova prošlost: nesgode za vrijeme obsade, strahote komune, udarac groma, koj ga je bacio daleko od domovine i reć bi oglušio ga. Nisu to bile jasne predstave i uspomene, o kojih je razmišljao, nego tupa radnja potamnijelog uma, koj se je razvedrivao samo u izvjestnih trenucih, kojih se nije dotakla obća pećal.

Njemu je bilo dvadeset i šest godina, kad se je oženio sa Felicom, visokom i ljepušnom osamnajstgodišnjom djevojkom, nećakinjom prodavačice voća u La Villete, kod koje stanovao. Bio je rezbar i zasluživao do 12 franaka na dan; ona je u početku bila šveljom, nu kad im se je naskoro rodio dječarac, latila se kućanstva i odgoja sinovljeva. Eugèneu bilo

devet godina, kad se narodi još i djevojčica, i ta djevojčica, Louise, dugo je bila tako slabušna, da su silu novaca potrošili na liečnika i liekove. Kraj svega toga obitelj nije bila biedna. Damour se istina pokadšto proveseļivao, nu vladao se razborito: napio se, legao spavati, i drugi dan pošao na posao, koreći se sa svog živinstva. Kad je Eugène navršio dvanajstu godinu, pošalje ga na zanat, i tek što je dječak naučio čitati i pisati, već si je zasluživao svoj kruh. Felice, vrlo uredna ženska, vodila je gospodarstvo kao vješta i razumna osoba, pomalo „škrtareć“, kako je govorio otac, kad im je kadkada za objed davala variva mjesto mesa, a spravljala groše za crne dane. To je bilo najljepše doba njihovog života. Živili su u Menilmontagnu, u ulici des Envierges, u stanu od tri sobe: u jednoj stanovahu otac i majka, u drugoj Eugène, a treća je bila tobože jedaća soba, jer su u

njoj bili smjestili stolove; osim toga bila je kuhinja, i spremnica za Louisu. Stan se je nalazio u malenoj kući u dvoru; nu oni su ipak imali dosta zraka, kad su širom otvorili prozore na prazan prostor medju kućami, kamo su od jutra do mraka kola dovažala hrpe crepovja i starih dasaka.

Kad se je uzvitala vojna, živio je Jacques Damour već deset godina u ulici des Envierges. Felice, akoprem se je već blizila k četrdesetim godinama, bila još uvijek mladahnom; ipak je nješto malo odebljala, te su ju baš radi te zamamne punoće u okružju smatrali pravom ljepoticom. Jacques se je nasuprot sušio, i prem je u svem samo osam godina bio stariji od žene, činio se ipak starcem u prispodobi s njome. Louise, spašena od smrti, nu još sveudilj slabušna i boležljiva, vrgla se u otca; a Eugène, komu je u to doba bilo dvanajst godina, nasliedio od majke si visok

uzrast i široka pleća. Živili su vrlo društveno, izuzev praznike, kada su otac i sin pijančevali po krčmah. Felice se je ljutila, zlovoljna radi zapitih novaca. Dapače dva ili tri put bili su se i pomečkali; nu tome nisu davali nikakove važnosti, krivo je bilo vino, te sibilja nije bilo urednije obitelji od ove. Njih su stavljali drugim za primjer. Kad su Prusi pošli na Pariz i kad je prestao svaki posao i rad, imali su oni u štedionici tisću franaka. Prekrasan rezultat za radnike, koji su odhranili dvoje djece.

Po tome nisu prvi mjeseci obsade bili osobito teški za Damoura. U jedaćoj sobi, gdje su bili stolovi, podavalo se još uvijek za objed meso uz bijeli kruh. Dapače, sažaljujuć biednog susjeda, dugačkog slikara imenom Berriota, koj je umirao od gladi, mogao si je Damour dozvoliti i tu razkoš — da ga kadšto pozove k objedu. I skoro, te je tu postao domaćim. Bio je šaljivdijja i znao razoružati Felicu, koja se je početka jako ljutila na njegovu proždrljivu gubicu, koja je proždirla najljepše komadiće. Berriot, velik rodoljub, natučao je o tom, kako bi trebalo prokopati podrove, podzemne prohode, i na taj način dokopati se pruskih baterija u Chatillonu i Montrettu, pa ih barutom dići u zrak. Zatim bi napadao na vladu, nepotreban čopor kukavica, koja hoće da vrati Henrika V., otvoriv vrata Bismarku. Republika ove vlade idiota i kukavica dovodila ga do toga, da je od prezira slegao plećima. Ah, republika! I uprv se obima rukama o stol, s kratkom smotkom u ustiju, razjašnjivao bi ideal prave vlade Damoura, gdje bi svi imali biti ravni, svi slobodni; bogatstvo bi sačinjavalo obće blagostanje, pravičnost i jednakost svuda bi imala vladati, dole i gore.

— Kao što godine 93! dokončavao bi odresito, ne znajući ni sam, što je rekao.

Damour ga je osbiljno i pozorno slušao. On je takodjer bio republikanac, jer je od svojih malih nogu slušao, kako se oko njega govori, da će republika s vremenom biti pobjedom radnika, obćim dobrom. Nu nije imao opredijeljenog pojma o tom, kako se to ima izvesti. S toga je pazljivo slušao Berriota, nalazeć da sve vrlo dobro razsudjuje, i da će se republika za ciele onako ustrojiti, kako on govori. On bi uzplamtio; on je tvrdo vjerovao, kad bi mužkarci, žene i djeca pošli na Versailles, pjevajući Marseillesu, da bi Prusi bili razbijeni, Pariz bi se sjedinio sa provincijom i stvorio narodnu vladu, takovu, koja bi obezbiedila sve građane.

— Prestani, govorila je Felice nepovjerljivo, ti ne ćeš dobro svršiti s tvojim Berriotom. Hrani ga, kad ti se tako sviđa; ali ga pusti, neka si sam skrha vrat, ako mu se baš hoće!

I ona je želila republiku. God. 1848. pogibe njezin otac na barikadah. Nu to spominjanje, mjesto da ju uzpali, činilo ju vrlo razumnom. Da je na mjestu naroda, ona bi znala, kako bi se vlada mogla napraviti pravičnom i poštenom: valja biti jedino poštenim, razboritim i postojanim. Rieći Berriota smućivale ju i plašile, jer su joj se činile nepoštenimi. Opažala je, da se je Damour promienio, da se kini i da govori rieći, koje joj se ne mile. Nu još jače ju smućivao mrk i vatren izgled, kojim je Eugène slušao Berriota. Večerom, kad bi Louise zaspala na stolcu, prekrstio bi Eugène

ruke, pijuckajući polagano čašu vode, ne govoreć ni rieći i ne spuštajući očiju sa slikara, koj je svagda iz Pariza donosio kakvugod historiju o promjeni; o tom, kako su bonapartiste davali signale Niemcem u Montmartru, ili o galijah s brašnom i barutom, koje su potopili u Seini, da se čim skorije preda grad.

— Eto ti prazne slame! govorila Felice, kad bi napokon otišao Berriot. — Gledji, obraćala se zatim k sinu, nemoj se o tome kiniti, ta ti znaš, da su to laži.

— Ja znam, što znam! odvrćao bi Eugène grozećim se kretom.

Medjutim su Damouri do početka prosinca izjeli svu svoju prištednju. Svaki čas javljalo se o porazu Prusa u provinciji, o pobjedonosnom svršetku, koji će napokon izbaviti Pariz; i s početka obitelj nije bila jako preplašena, nadajući se, da će skoro opet biti posla. Felice je u štednji tvorila čudesa; obitelj je živila od prosenog kruha, kog jedino malena Louise nije mogla probavljati. Tada se konačno smutiše Damour i Eugène. Od zore do mraka na tašte, bili su posvema šenuli pameću, te im se sviđeše divlji i krvavi prizori. I otac i sin zapisaše se u neki bataljon, nu taj bataljon nije ni jedanput izašao iz utvrda; ljudi se sgrtali na stražah i ciele dan zievali ili igrali karte. I eto, tada si Damour, jer je znao, da doma vlada bieda, čuvši razne priče, uvjeri, da je vlada odlučila pomoriti narod, da uništi republiku. Berriot imao je pravo: svi su znali, da je Henrik V. u Saint Germainu, u kući, na kojoj se vije bijeli barjak. Nu tome bude kraj; jednoga liepoga dana pohvatati će i postreljati te zlikovce, koji umaraju narod gladom i dopuštaju bombardovati Pariz samo za to, da pročiste mjesta mračnjakom i dvorjanikom. Kad su se Damour i Eugène vraćali kući, nisu govorili o ničemu, nego o rezbarskom djelu pred Felicom, bliedom i mučaljivom, sjedećom uz Louisu, koja je opet obolila od zle hrane.

Medjutim se je svršila obsada, primirje bilo zaključeno i Prusi prošli na Elizejske poljane. U ulici des Envierges objedovali su taj dan svoj posljednji krušac, po kog je Felice bila pošla ča u Saint-Denis; nu objed je bio mračan. Eugène, koj je bio pošao gledati Pruse, pripoviedao je o njih, kad najednoč Damour sgrabi nož sa stola, uze njime mahati, opetujući, da bi ga valjalo rinuti u trbuh svim naših generala. Felice se razsrdi i iztrgne mu nož.

Sljedeći dan, pošto još sveudilj nije bilo posla, odluču on raditi na svoj račun. U njega je bilo nešto stvari, svećnjaka, koje je htio izdijelati. Eugène, komu nije bilo mira, baci posao, pošto je nekoliko časova radio. Što se tiče Berriota, to njega od vremena primirja nije nigdje bilo vidjeti. Mora da si je našao gdje na drugom mjestu bolji objed. Nu jednog prekrasnog jutra ukaže se on sav smušen i izpriča ciele historiju o Montmartskih puškah. Na svih stranah ustrojivale se barikade; dan narodnji napokon je osvanuo i on je došao po Damoura, jer su sada nuždni svi dobri građani. Damour baci sve k biesu, ne obaziruć se na preplašeno lice Felice. Začela je komuna.

I eto zavukli se ožujski, travanjski i svi-

banjski dnevni. Kad bi Damouru ponestajalo sila i žena ga molila, da ostane kod kuće, on je odvrćao:

— Pa gdje ću tad uzeti trideset sousa? Što ćemo jesti?

Ona je spuštala glavu. Živili su lih od tih trideset sousa, što ih je dobivao otac, i trideset sousa, što ih je dobivao sin, — plaća narodnih borilaca (narodne garde), kojoj su još karšto dodavali vina i suhe slanine. U ostalom pozivao se Damour na taj razlog samo zato, da ušutka ženu. On je sam bio osvjedočen o svom pravu, i streljao je na versaillsku vojsku isto tako, kao što bi bio streljao na Pruse, uvjeren, da spasava republiku i da obezbjeđuje narodnju sreću. Iza muka i bieda obsade bacio ga je komunardski ustanak u nekakav tiranski kaos, te je odlučio umrijeti kao heroj, koj štiti slobodu. On nije pojimao teoretske tančine komunardske ideje. Za nj je komuna bila samo onaj zlatni viek, kog su navieštali kao predtječu sveobćega blagostanja, i time je on ujedno tvrdo vjerovao, da se negdje u Saint Germainu ili u Versaillu nalazi kralj, i da će on uzpostaviti inkviziciju i prava gospode, ako ga puste u Pariz. Kod kuće nije mogao ubiti muhe; ali na predstražah ubijao je oružnike bez smilovanja, muževnom samopožrtvovnošću, sretan da radi o oslobodjenju naroda. Kad se je vratio kući, izmučen, sav crn od znoja i baruta, provodio je ciele ure uz postelj svoje male Louise, prisluškivajući njeno disanje. Felice nije više kušala zadržati ga, nego je poput razborite ženskinje spokojno čekala kraj te smušenosti, kako je ona govorila.

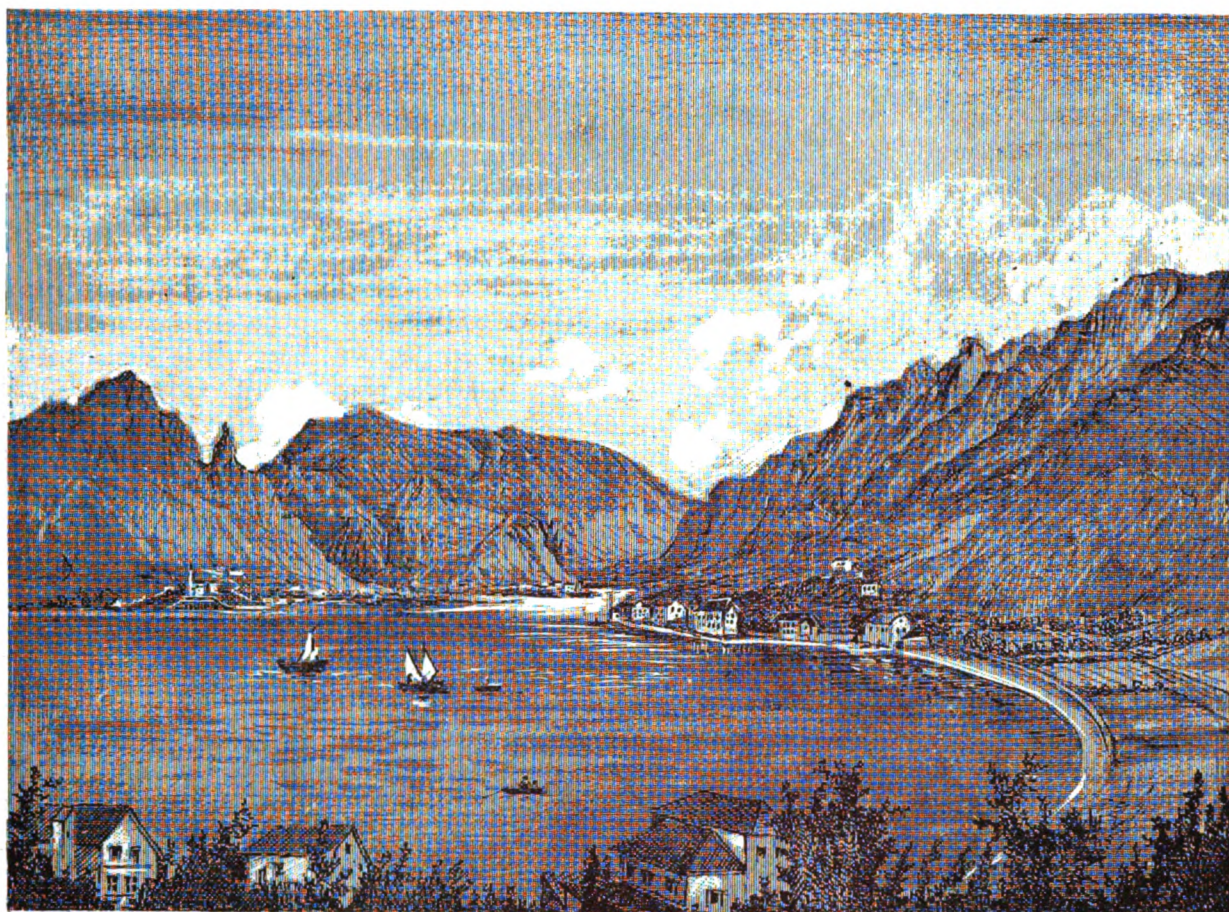
Ipak se je jednoč usudila primjetiti mužu, da je uzalud spoticala Berriotu, što više bolje nego drugi; nu da on ipak nije tako glup, da bi se dao pod bojno oružje. On si je znao naći mjesto kod intendanture, što ga nije pričilo, da ih kadkada posjeti u mundiru sa zlatnimi rojtami i šešišom sa perjanicom, i da podjaruje Damoura riećmi, u kojih je tumačio, kako bi valjalo postreljati ministre, sabor, i sav taj smet, kad ih sgrabe u Versaillu.

— Zašto ih ne ide sam pohvatati, umjesto što šalje druge? govorila je Felice.

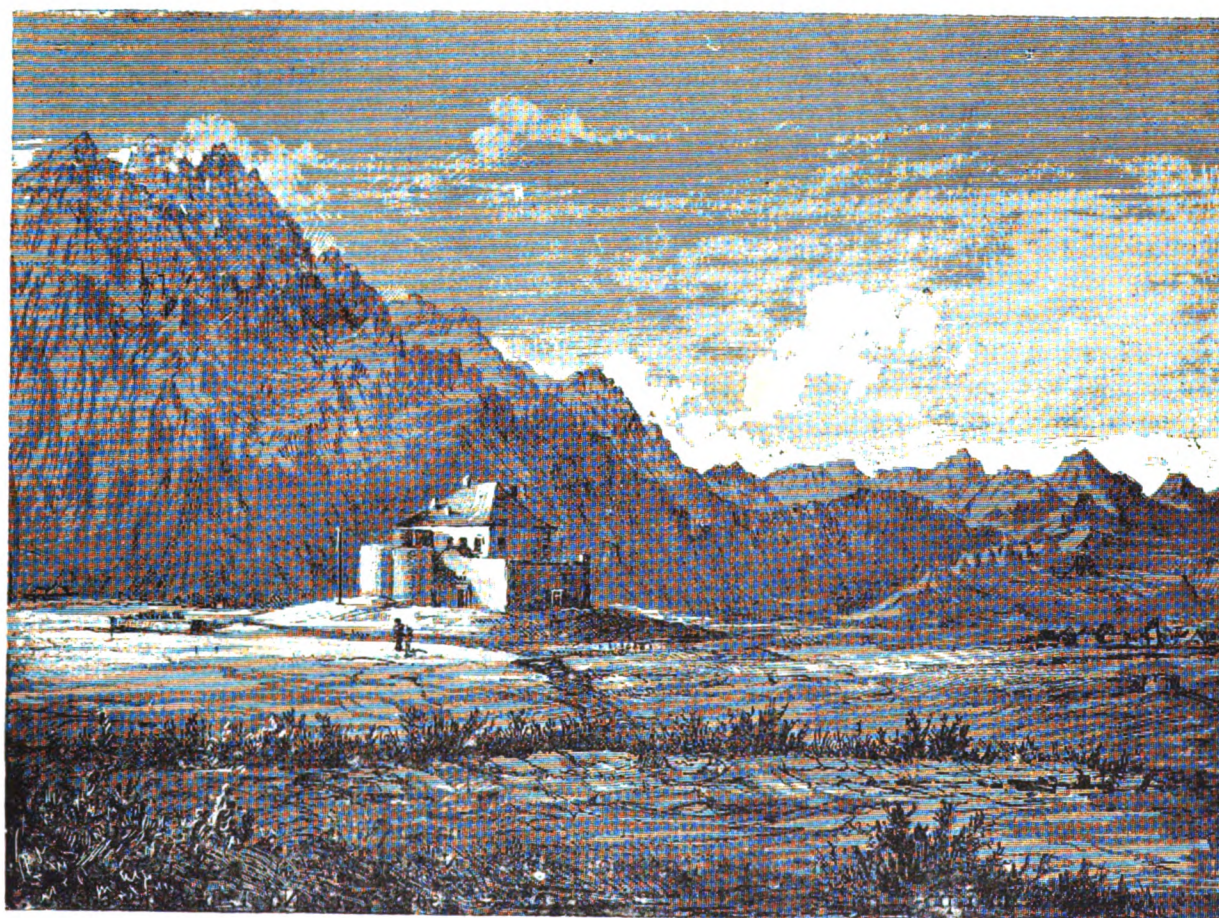
Nu Damour joj odvrćao:

— Šuti. Ja vršim svoju dužnost; tim gorje po one, koji je ne vrše.

Jedne večeri, koncem travnja, donielo Eugène u ulicu des Envierges na nosiljci. Bio je teško ranjen u Moulineau-u. Dok su ga nosili preko stuba — premine. Kad se je Damour povratio, nadje Felicu, gdje nepomično sjedi kraj sinovljeva tiela. Bio to za njega žestok udarac; on se sruši na pod, a ona ga ostavi da rida, ne rekav mu ni rieći, jer joj ne bi ništa koristilo; čim bi otvorila usta, morala bi poviknuti — to je tvoja krivnja! Pritvorila je vrata sobice, gdje je spavala Louise, i nastojala ne štopotati, da ne preplaši djevojčicu. Nu Louise je spavala, a Damour napokon ušutio kao ubijen. Kad je ustao, dugo je promatrao svjetlo Eugène, koj ga je predstavljao u mundiru narodnog borioca, s oružjem u ruki. Uzeo je pero i napisao izpod slike: »Ja ću te osvetiti«, i potpisao se, staviv dan. To ga olakša. Sutradan odvezu mrtvačka kola, prekrivena velikim šarenim latkom, mrtvo tielo na Pere-Lachaise, u velikoj nalogi svjetine.

Kotor

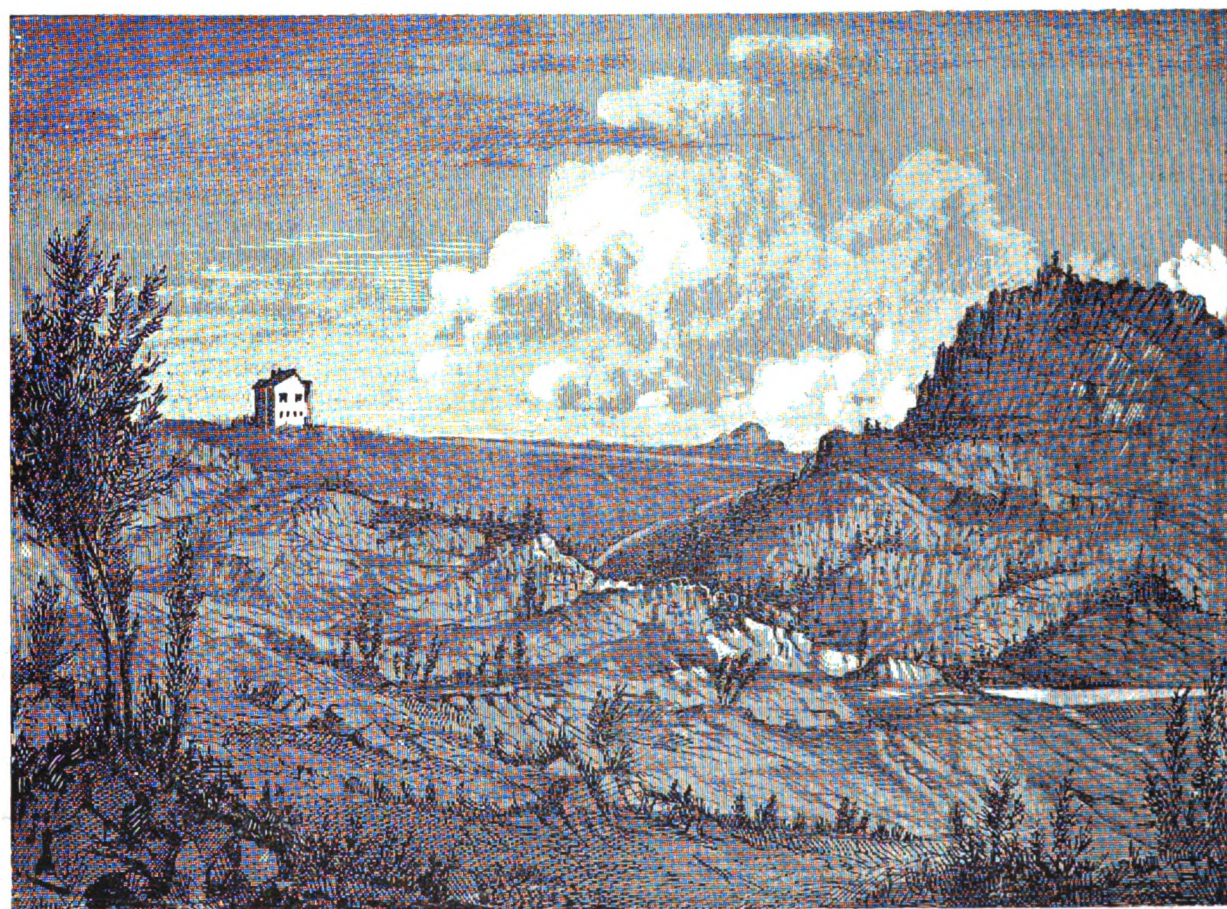

Dragalj

IZ KRIVOŠIJA

Risno

Crkvice

IZ KRIVOŠIJA

Damour išao straga, otkrivene glave, a pogled na šarenu prevlaku punio mu srce osvetnima osjećaji. U ulici des Envierges ostala je Felice uz Louisu. A već na večer išao je Damour opet na predstražu, da ubija oružnike.

Napokon nastupiše svibanjski dncvi. Versailleska vojska udje u Pariz. Damour ciela dva dana nije dolazio kući; bio je svuda sa svojim bataljonom, zaštićivajući posred požara barijade. On nije više ništa pojmio, te je na sreću streljao posred dima, jer je to bila njegova dužnost. Trećeg dana u jutro pojavi se opet u ulici des Envierges, okrvavljen, poderan, smušen, njišući se kao pijan. Felice ga je svukla i otrla mu lice mokrim rubcem, kad joj najednoć saobći susjeda, da se komunardi još drže na Pere-Lachaise, i da Versaillesci ne znadu, kako da ih odtuda protjeraju.

— Ja idem tamo, proslovi on naprosto. Opet se odjene i uzme oružje. Nu posljednji branioći komune nisu se nalazili na pločniku, nego na javnom mjestu, gdje je počivao Eugène. On se je u svojoj zanešenosti nadao, da će ga ubiti na mogili sina. Nu nije do nje mogao ni doprieti. Kuglje letile, ozledjujuć

spomenike. Posred drveća, zaštićujući se za mramorne spomenike, koji su se bielili na suncu, streljalo još nekoliko narodnih borioca na vojnike, kojim su se jasno izicale crvene hlače. Damour kao da je baš došao u horu, da bude desetinjan. Trideset i sedam njegovih drugova baš je na tom mjestu postreljano. Samo je bilo čudo, da nije i njega zapala ta čast. Pošto mu je žena umila ruke, te on još nije streljao, bili bi ga možda i pomilovali. Nu on se u ostalom, sav sbinjen od umora i tih strahota, nije nikada mogao dobro spominjati svega, što se je sbilo sljedećih dana. Oni su mu u pameti ostali kao smučeni kars: duge ure, provedene u tamnih mjestih; umarajući prelazi po palećem suncu; krici, strke, hrpe zjevaka, mimo kojih mu je valjalo proći. Kad se je izbavio te sbunjenosti, bio je već kao uhvaćenik u Versailles.

Felice je došla pohoditi ga, kao i prije spokoja i blida. Kad mu je saobćila da se je Louise nešto oporavila, ušutiše, jer si više nisu imali šta reći. Da ga obodri, primjetila je ona odlazeć, kako glede njega naklapaju, da je bila nepravica, što je međjutim i sama znala.

On ju je upitao:

— A Berriot?

— O! odvrtila ona, slegnuv ramenima, — za Berriota ne ima opasnosti On je tri dana prije dolazka vojske izčeznuo, njega se ne će ni dotaći.

Mjesec dana iza toga odpravilo ga u Novu Kaledoniju. Bio je odsudjen na prisilan rad. Kako nije imao nikakove časti, bio bi ga vojni sud možda i pomilovao, da nije sam sasvim spokojno izjavio, da je streljao od prvoga dana.

Za posljednjega susreta rekao je Felici:

— Ja ću se vratiti. Čekaj me s kćerkom.

Pa upravo ove rieči, jasnije od svih u mutnom kaosu njegovih spominjanja, dolazile mu u pamet, kad je razvaljen ležao pred pustim obzorjem mora, utrudjen i slomljen. Kad-kada ga je tu zatekla mrka noć. U daljini vidilo se svjetlo jadro, trag broda caklio se kroz rastuću tamu, a njemu se činilo, da i on mora ustati i poći po toj silnoj površini, kad je već obećao, da će se vratiti.

(Sliedi)

Slavlje „Kola“

Bila je sretna namisao, što ju je zasnovao odbor »Kola«, da svečanim načinom proslavi dvadesetogodišnjicu svoga društva. Jer premda se u prvi mah nije ni mislilo, da će ta svečanost biti tako divna, tako veličanstvena, to se je ipak sa svih strana očekivalo, da će biti više no obična zabava, da će biti narodna, hrvatska slava, i da će svijetu dostojno prikazati i samo »Kolo« i hrvatski pjevački savez. Već time bio bi polučen lijep uspjeh, već to bi bio znak našega života, ali je za to dvostruko naše veselje, što je sama svečanost daleko nakrillila sve nade, sva očekivanja.

Nije to bila samo prolazna slava, nego prava narodnja, prava hrvatska svečanost, veličanstven trijumf čistih hrvatskih ideja, onih ideja, za koje su već mnogi mislili, da su davno pokopane. Tako se ne zna ni za iskre pod pepelom, ali čim dune mali vjetroć, a one veselo proplamsaju živim plamom. Takove su iskre i hrvatska srca polumrtva u današnjih težkih okolnostih, ali polumrtva samo za to, da prvom sgodom planu svetim plamom hrvatskog otačbeničtva, a kad taj oganj plane, teško onda onom, što ga tako dugo zapretava!

Bio je to veličanstven trijumf hrvatskih ideja. Od početka, pa sve do kraja tog narodnjeg slavlja zanosio je taj trijumf sinove jedne otačbine, razstavljene al ne razbračene, do najvećeg otačbinskog oduševljenja, u kom su se srodna srca vezala nerazrešivim vezom, a sokolove oči pogledavale u bolju i sretniju budućnost. Hrvatska pjesma orila se nebu pod oblake, neka ju čuje cio svijet, i neka znade, da joj je vazda iskon i konac, od poroda do smrtnoga daha: Živila Hrvatska, jedna, velika, nezavisna!

U toj pjesmi bio je najmiliji zavjet svih pravih Hrvata, i za to je to slavlje čitavog naroda, slavlje celoga Hrvatstva.

Tko sretniji od nas, što možemo najvećim veseljem zabilježiti, da je tomu slavlju najviše doprineo onaj dio Hrvata, kog je tudjin ponajdulje odtudjivao hrvatskoj braći, hrvatskoj majci. Umjetna ograda stavljala se među jednokrvnu braću, razudjivalo se jedno tielo, sveto tielo naše divne otačbine. Tudjin je vješto izrabljivao onu česku priču o pojedinom i svezanom šiblju; on je dobro shvaćao prvo načelo starih Rimljana: Raztrgaj, pa vladaj! Danas je bar uzdrmana i ta umjetna ograda, a bude li i najneznatnijeg napredka, ona će brzo pasti, kao težka mora sa izjadanog srca čitavog jednog naroda, koj već tako dugo uzdiše za jedinstvom i slobodom.

Jest, Slovenci su kruna celoj svečanosti. Oni su se i ovaj put ponajljepše odazvali našem bratskom pozivu; oni su opet jasno dokazali, da maljušna Sutla ne može dieliti jedan te isti narod, jednu te istu krv. Možda na svijetu imade požrtvovnih i plemenitih prijatelja, ali opet brat ostaje bratom, svoj je svojemu vazda najprečiji. To je u najvećoj sreći, među najboljim prijateljima, a kamo li ne u biedi i nevolji, gdje ne imaš vierna druga, nego si izvržen najvećim napadajem krvnog dušmanina, koj ti svom silom gleda izkopati kuću i kućište i zatrti slavno ime i koljeno.

To dobro znadu i slovenski rodoljubi, pa su za to od vajakada radili za što veću slogu sa rođenom braćom, a taj rad donio je žudjen plod — zlatnu jabuku našega jedinstva. Istina, ono još nije podpuno oživotvoreno, ali je tu s objiju strana iskrena nakana i čvrsta volja, ujedinjena su naša srca i spojene naše desnice, ako nas i razstavljaju pokrajinske medje. Iako za njih, uztrajemo li na liepo započetu putu.

A mi ćemo uztrajati. To nam najbolje jamči onaj čisto hrvatski duh, koj se je svom silom javljao tečajem celoga slavlja, sam od sebe, kao izvor iz tvrdoga stanca kama. Zakreči taj izvor, zatrpaj ga pustom zemljom, a on će za koje doba provaliti jačom silom, kao da se osvećuje. Zatomi taj duh, obuzdaj hrvatsko čuvstvo, a ono će u sgodan čas oživiti jačom snagom, čvršćim osvjedočenjem.

Mi ćemo uztrajati. To nam najbolje jamči otvorena rieč priznatog slovenskog otačbenika, kojom je pozdravio svoju hrvatsku braću, ponoseć se i sam hrvatskim imenom i hrvatskom otačbinom. Tu rieč kao najveći amanet nose u svom srcu svi misaoni Slovenci, nad kojimi kao najljepši blagoslov lebdi sjajan duh neumrloga očeta, dra J a n e z a B l e i v e i s a, prvoga joj začetnika. Taj duh bodri ih na započetoj stazi, kao i nas spomen Zrinskog i Frankopana, a mi zajednički prišizemo: Jest, mi ćemo uztrajati, kao što ste i vi uztrajali — do zadnjega daha!

Al su i drugi Hrvati iz banovine k toj liepoj svečanosti žarkim srcem donieli svaki po svoj cvietak, da se u obćem oduševljenju savije što divniji vienac miloj otačbini. Skromni Slavonac grlio se sa veselim Zagorcem, a kršni »razvojaćen« Ličanin pitao »provincijalnog« Hrvata za junačko zdravlje. Nije na žalost bilo vatrenog Dalmatinca, ponosnog Bošnjaka i junačkog Hercegovca, da se nadju braći na veselju. Ali je za to i od njih bilo srdačnih pozdrava, iz dna plemenite duše; a ti pozdravi u današnje pusto doba makar i tajno svjedoče, da su nam

srca zajedno u radosti i žalosti, da će se ta srca u odsudan tren naći na junačkom mejdanu, kada se bude lomilo perje za našu sreću.

Razumije se samo po sebi, da je bijeli Zagreb svoje mile goste dostojno dočekao. Već 27. svibnja pripjela su nekoja društva, ali je tek sutradan, na samu duhovsku nedelju, bio svečani zajednički ulaz u liepo nakićeni grad, gdje su se skoro na svakoj kući ponosno vijorile divne hrvatske trobojnice. Ulaz je bio upravo veličanstven. Napred na konju u velikaško odijelo odjeven pravnik, zatim tri herolda, takodjer na konjih, a za njimi u kočijah načelnik sa gradskim zastupstvom, iza njega sisačka glasba i ljubljanski Sokolovci, te napokon u skladnom redu dva deset i četiri pjevačka društva sa svojim zastavama, među njimi varaždinska glasba. Uz gromku svirku hrvatskih koračnica prolazila ta ugledna povorka dugom llicom, obsipavana krasnim cviećem i pozdravljana oduševljenim klici. I već tu pri početku same svečanosti posvećivala se najveća pažnja čestitim Slovincem, na koje su naše mile Hrvatice bacale pravu pluhu mirisnoga cvieća.

Posle ulaza bila je svečana misa na Jelačićevu trgu, pri kojoj su prekrasnim vienci ovjenčani svi barjaci prisutnih pjevačkih društva.

Svečanost u Maksimiru na daleko je nadkrillila sve došadanje. U svakom kutu orila se gromka hrvatska pjesma — ta pomislite, da je tu bilo do dvadeset pjevačkih društva sa svojim sborovi, a svako je htjelo, da što više glasa dađe svomu srcu, svomu čuvstvu. No kruna maksimirske zabavi bijaše zajedničko pjevanje na livadi iza kioska. Bilo je oko 500 pjevača, a na tisuće gledalaca, pa kad se je iz onih snažnih hrvatskih grla veličanstvenom silom nebu pod oblake vinulo: U boj, u boj! i Živila Hrvatska! zaori na odzdrav tisuć oduševljenih glasova i zapljeska tisuć jakih ruku. Napokon počeo se spuščati tihi mračak, a oko čarobnog ribnjaka sinu sve u divnom sjaju. Započela igra s vatrometom, komu se je upravo divio sav prisutan narod, a najviše krasnoj u narodnih bojah žarećoj se liri: simbolu zanosne pjesme.

Time se ujedno dokončala maksimirska slava, kojoj će u svih učesnika ostati liep spomen, a bio bi bez dvojbe i ljepši, da nije tako grozno zapušćen onaj divni perivoj. U istinu je to prava grehota, koju ne će nikad nijedan Hrvat zaboraviti njezinu povodniku.

Svečanost »Kola« dostiže svoj najljepši momenat i upravo svoj vrhunac za umjetničkog matineća u pjevačkom hramu, koj takodjer bijaše nešto nova za bijeli Zagreb.

Podignut je za malo dana u zamjernoj veličini, ali ipak vrlo ukusno, a što je najglavnije: tako vješto, da se je u onom ogromnom prostoru sa kazališta i u najzadnji kutić posve dobro razabirao glas vrljih pjevača. K tomu bijahu i dekoracije na svom mjestu, osobito prekrasni grbovi svih hrvatskih zemalja, a razsvjeta da ne možeš bolja. Pjevački hram bio je proračunan za 3000 posjetnika, ali ih je bilo i više, pa ipak je uza sav zanos i silno oduševljenje i u tom tiesnom prostoru vladao uzoran red.

Za tog matineea pjevao je zajednički sbor svih prisutnih pjevačkih društva tri pjesme: Eisenhutovu himnu »Kola«, skladanu baš za to slavlje, (riječ g. dra Zahara), prekrasnu Zajčevu kantatu: Dolazak Hrvata, i Pokornijevu pjesmu: U cik zore, praćenu celim orkestrom. Orkestar sastojao se od 70 vještih svirača, ponajviše zagrebačkih gradjana, koji su svoje pratnje i ouverture upravo majstorski odsvirali. A i pjevači polučiste najsajjniji uspjeh. Bili su to pjevači sa svih strana naše otačbine, a zajedničke vježbe nisu trajale ni podpune dvie ure, pa je ipak i najtežja glasbotvorina, dolazak Hrvata, odpevana posve savršeno. To je be dvojbe najljepša svjedočba, koliko je pjevačkoga dara u nas Hrvata.

Posebnim pjevom mogla su se na matineeu radi kratkoće vremena izkazati samo tri pjevačka društva: svečar »Kolo« odpeva: Križare na moru, Slovenci odabraše Nedvedova: Popotnika, a Karlovčani: himnu »Zore.« I sva tri društva ubraše zaslužene lovorike, ali ponajviše sbor ljubljanske čitalnice, koj do najburnijeg povladjivanja zanesse cijelo občinstvo svojom divnom i dražestnom harmonijom, a možda i zaslugom izvrstnog tenora g. Medena, koj je u obće svojim zvučnim glasom brillirao za ciele svečanosti.

Tako se svrši taj liepi mantinec na sveobće zadovoljstvo, koje će sigurno obuzeti srce svakoga Hrvata, jer najbolje dokazuje, koliko smo i kako liepo ovo zadnjih godina napredovati u pjevačkoj struki. Nije to malenkost, kako bi mnogi mogli pomisliti, jer se hrvatskom pjesmom širi i hrvatski duh, hrvatska svijest i hrvatski ponos, a taj nalazi svoju najljepšu kulminaciju u odlučnoj lozinki: Budi svoj u svom!

Ta lozinka izicala se jednoglasno na svečanom banketu. Tu je sveobće oduševljenje postiglo svoj vrhunac, tu se je u najljepšoj slici pokazalo, da smo na svom mjestu, i da »još Hrvatska nij' propala, dok mi živimo!« Vatrene rieč tumačila je još vatrenije čuvstvo jednokrvne braće, koja si iza dugog i preteškog razstanka pružaju junačke desnice, da ih već nitko ne razstavi.

Mi ćemo od tolikih oduševljenih govornika spomenuti samo tri najglavnija, jer njihove rieči daleko nadmašuju običnu vrijednost, što najbolje dokazuje očita obzornost, da su sa svih strana i od sviju bili najiskrenije i najživlje pozdravljeni. To su uzor-otačbenici i sigurno naši najveći govornici: dr. Ivan Tavčar, dr. Milan Makaneć i Fran Folnegović.

Dra Ivana Tavčara znadu Hrvati još od žalobne slave za pogreba našeg prvog i najvećeg romanopisca Augusta Šenoe. On nas je i tada iskreno pozdravio kao jednu braću, kao udo jednog tiela, jedne otačbine. On je muževnom odvažnošću visoko digao barjak našeg zajedništva, onaj barjak, što ga je prvi javno iztakao neumrlji dr. Janez Bleiveis, a pri otvorenju našeg sveučilišta onako liepo razvio dr. Ervin Kosta misaonimi riečmi: Hrvatsko je sveučilište i naše! Ta dva muža padoše u hladni grob, ali njihov duh živi još i danas s ovu i s onu stranu male Sutle, a njihov barjak ponosno se vije u krepkoj ruki najdostojnijeg im nasljednika dra Ivana Tavčara.

Ne možemo srcu odoljeti, a da na vječni spomen i na ovom mjestu ne zabilježimo nekoje značajne rieči tog uglednog govornika. Na pozdrav, kojim je predsjednik »Kola« na kolodvoru pozdravio braću Slovence, odgovorio je dr. Ivan Tavčar ovako:

»Kot starosta »Sokola« ljubljanskega čast mi je odgovarjati preljubeznjivemu pozdravu, katerega smo ravnokar čuli, ter se zahvaljevati za sprejem, katerega ste nam danes napravili vi, bratje Hrvati!

Mi, Slovenci, prebivamo na skrajnej meji mogoćnega Jugoslovantva, in kakor mehka skala smo, ob katero butajo z neznosnim srdom valovi razdraženega Germanstva. Jednaki smo malej vojnej četi, ki ima sredi sovražnih armad pretežavno nalogo, da brani slovenske narodnosti bodočnost. V tem boji pa se ozirajo naše oči vedno čez mejo, v blažene vaše pokrajine, kjer imate vi, bratje Hr-

vati, svoja selišča, — selišča, katertm ne preti več nevarnost, da bi jih pogoltnili Nemštva vedno lačni valovi. V tem boji nas pred vsem tolaži zavest, da smo z yami jednega rojstva, jedne krvi, in jednega duha, i da bomo, kakor ste vi v hudih bojih ohranili zemljo hrvatsko, ohranili tudi mi zemljo našo pred narodnim poginom, zemljo našo, ki je, če smo pravični zgodovini, ter pokorni historičnemu pravu, samo kos zemlje hrvatske!«

Na banketu, što ga je zagrebački »Sokol« priredio svomu ljubljanskomu drugu, gdje ga je liepom besjedom pozdravio dr. Franjo Arnold, odgovorio je dr. Ivan Tavčar kao starosta ljubljanskih sokolaša zanosnimi riečmi, od kojih spominjemo samo najkrasnije, one o hrvatsko-slovenskoj zajednici. Vriedno je da te rieči svi dobro zapamtimo:

»Gospoda, hrvatsko-slovenska vzajemnost nij plod kakih mladostnih fantastov, ta vzajemnost opravljena je po zgodovini, ta vzajemnost pokazala se je pred vsem mnogobrojnih bojiščih, na katerih je smrt sadila krvave svoje cvetove!

Gospoda, o starih rimskih zidovih, ki š: trdno stoje, ter jih še do sedaj nij mogel razglodati zob silnega časa, se ne vé, kakov pripomoček da se je rabil, da so postali tako vstrajni, tako nerazdobljivi! Nekateri pripovedjejo, da se je med apno primećala kri, in da ravno primećanana kri prouzroćuje, da je zidina do danes trdna ostala. Gospoda, zidovje hrvatsko-slovenske vzajemnosti pa je brez dvombe skleneno z naših in vaših očetov krvjo, in zategadelj upamo, da zidovje te vzajemnosti nikadar razpadlo ne bude!

Kar je bilo v preteklosti jedino, to mora tudi v prihodnje jedino ostati. Hrvatski in slovenski narod morala sta v preteklosti skupno po jednoj in istej trnjevej poti korakati, upajmo, da bodeta tudi v prihodnje skupaj korakala po jednoj in istej poti sreće in napredka!«

Napokon evo u cielosti kratka ali prekrasna govora, što ga je na svečanom zajedničkom banketu proslovio isti govornik, pozdravljan burnim oduševljenjem. Ljepših rieči ne mogu si želiti ni Slovenci ni Hrvati, jer je u njih izrećena sva naša budućnost, a i »Kolo« nije zaista moglo biti srećnije, nego što ga je tako liepo pozdravio upravo dr. Ivan Tavčar. Evo njegovih rieči:

»Pri nas Slovencih, gospoda, opaćevalo se je, da se je s prićetkom narodnega razvitka na visini slovenskega življenja prikazala tik slovenske knjige tudi slovenska in slovenska pesem. Tlaćeni narodi imaju dva glavna orožja, s katerima se borujejo, ta dva orožja sta domaća knjiga in pa peta pesem. S knjigo oznanuje se evangelij narodnega preprićanja, ter se žnjo kot z oštro brušenim mećem razsekavaju argumenti, s kojimi hoćejo narodni naši sovragi nas preprićiti in oslepiti, da bi ne videli in ne opazivali resnice. Knjiga je orožje, s katerim pa je opasana samo inteligentnejša narodna stranka, knjiga je orožje, ki ga sućeja samo olikanejši v narodni množici, knjiga je orožje, ki posebno v prićetku narodnega vstajanja ne more toliko vplivati, kot vpliva drugo orožje, ki ga zovem peto pesem! Moć petja je neizmerna, in kako je nekada Orfej z svojimi harmonijami življenje vdihoval mrtvi skali, tako omećijo še sedaj vbrane pesmi trda srca človeška, tako je peta pesem tudi še sedaj mogoćno sredstvo, s katerim se imaju potućena in ponemćena srca, da se odpro narodnemu misljenju, in narodni ljubezni. Gospoda, peta naša pesem je pri nas Slovencih uže od nekada blagonosno sodelavala za narodno prosvetu, ona je pri Slovencih v prvi vrsti izbujala narodno zavest in narodno navdušenje! In še imamo hvalo dajati slovenski knjigi za izborne napredke proti Nemcem, moramo pa tudi priznati, da imamo slovenski svoji pesmi isto tako hvaležni biti za preobilo dobrot, ki jih je nam ona privodila v dežele.

In tu, gospodo moja, dozvoljeno naj mi je vašo pozornost dovoditi k karakteristićni prikazni v našem slovenskem življenju. Komaj je nam reć prićelo se slovensko petje, tedaj prihajale so hipoma u veliki množici hrvatske vaše pesni čez granico v naše dežele, in slovensko petje sdružilo se je s hrvaškim melodijami tako tesno, da se pri nas ne razlikuje već slovenska pesem od pesni hrvatske. Da, gospoda, hrvatska pesem je kulturnega pomena za narod slovenski. Pri svakoj priliki, kjer se slovensko poje, poje

se vsaj na vsaki dve slovenski vsaj jedna hrvatska. In vaši skladatelji, gospoda moja, so ob jednom tudi naši, in brez vsake pretiranosti lahko tvrdim, da vlada mej narodom hrvatskim in mej narodom slovenskim u muzikalicnih sferah tako jedinstvo, da se uže ne sme već o dveh narodih, nego o jednom samem narodu govoriti!

Mi Slovenci ne imeli bi ničesar proti temu, če bi se tudi v politicnem in kulturnem pomenu ne govorilo već o narodu slovenskem in narodu hrvatskem, nego samo o jednom, o hrvatskem narodu, in jaz trdno upam, da se bode nekada govorilo o jednom samem narodu! Za danes, gospoda, pa vđignem jaz kupo v čast pesni hrvatski, ki mej nami Slovenci za provzbujao narodne zavesti uže toliko vplivala, in ki mej nami za utrjenje narodne zavesti še vedno živo in uspešno deluje. Jaz pijem v čast pesni hrvatski, in v čast glavnomu njenemu gojitelju drućtvu »Kolo«!

Znaćajnost tih rieči moći će svatko lako prosuditi, nu one su od tim već vriednosti, što ih je prosborio jedan od najuglednijih slovenskih otaćbenika. Dr. Ivan Tavčar bio je do nedavna urednikom »Slovenskoga naroda«, a sada je predsjednikom ljubljanskoga »Sokola« i jednim od izdavatelja i glavnih suradnika »Ljubljanskog Zvona.« U Slovenaca ne ima u obće skoro nijedne važnije sgode, gdje ne bi i on svojski sudjedovao, te kako je upravo u najljepšoj muževnoj dobi, a već na daleko čuvena glasa, to nam je uz svoj čelićni znaćaj najboljim jamcem, da će mnogo uzraditi za one misli, što ih je tako očito i tako muževno iztaknuo. A mi već davno uz njih pristajemo, jer smo oduševljeni sljedbenici onih čistih i riedkih karakterata, koji su u svojih glasilih prvi poćeli dokazivati, pa su i jasno dokazali, da je Slovenija, ako smo pravedni zgodovini i pokorni historicćkomu pravu, samo kus hrvatske zemlje.

Tu misao liepo je popratio i čuveni dr. Milan Makaneć, koj se sam meću te muževe ne ubraja, ali koj je bez dvojbe jedan od ponajboljih hrvatskih patriota, a u govornicćtvu ima mu malo ravnih. On je u misaorih riećih rekao odista sve ono, što bi morao podpisati svaki čestiti Hrvat, jer ni najžešći ne zahtieva, da se Slovenci naprećac i upravo pod moraš odrećnu svog sadanjeg knjićevnog jezika i svog plemenskog imena, nego želi samo to, da se kao djeca jedne majke čim više sblizimo, da se spojimo u jednu državnu cjelinu, kako bi tim laglje odoljeli zajednicćkom suvražnicu. U tom smislu radismo i budemo radili, u tom smislu od srca pozdravljamo jednokrvnu braću Makanećevimi riećmi:

»Braćo Slovenci! Svi bez razlike Hrvati smatraju vas braćom po krvi i ljubavi, samo se ova naša jedinstvena ljubav prema vami, ovo naše obće uvjerenje o zajednicćtvu interesa u nas različito izražava.

Jedan dio Hrvata naziva vas alpinskim Hrvati, ter vassvojata u ime zajednicćke prošlosti i budućnosti.

Vjerujte, braćo, i ovaj naziv najživlji je samo izražaj bratske ljubavi i odanosti prama vami.

Nije taj naziv bojna parola proti Slovincem, već proti onim, koji razstavljaju, što je Bog ujedinio, i proti onim, koji mniju, da se mogu sa potezom pera, sa nekoliko paragrafa, razdružiti braća, koju spajaju rieke krvi, nekoć zajednicćki prolivene, i živa svijest o zajednicćtvu poriekla, interesa i budućnosti.

Taj dio Hrvata nudja i dariva vam tim nazivom što mu je najmilije i najsvetije — ime svoga naroda i njegovo pravo.

Ni taj dio Hrvata ne može lišiti vas posebite vaše slave, posebitih vam svetih osjećaja, već vam daje to ime u dokaz, da vas štuje i ljubi po zahtjevu sv. pisma kao »samoga sebe«, daje vam ga onim ponosom i onom dobrohotnošću, kojom je nekad Rimljanin svoj »civis romanus este« oćitovao u zaštitu onoga, koga priznaje jednakim u pravu.

Ne shvaćajte dakle ovaj naziv krivo, kad ga ćujete ili ćitate, već traćite ućtom nazivu, kako rekoh, samo najoduševljenije oćitovanje hrvatske ljubavi i odanosti prama vami.

I mi ostali Hrvati, koji vas ne nazivamo Hrvati platinjskim, sjećamo se zajedničke nam, prem davne prošlosti, i mi živo osjećamo današnje zajedništvo naših narodnih interesa, i mi vam u ime našega naroda nudjamo sve, što je naše i što bi po pravu naše biti moralo, u zajedničko dobro. I mi vam pružamo ruke i srca naša iskrenom željom, da dobri Bog ujedini, što su nesmiljeni, nevidljivi ljudi razstavljali; ali mi ne zahtijevamo, da se vi u znak bratstva sa Hrvatima u nas pretočite, da prestanete biti Slovenci, dok je ime slovensko vam samim sveto i potrebno.»

Spomenuti nam je i trećega od najglavnijih govornika, našeg dičnog Frana Folnegovića, i to s dva razloga. Jedno, što je on na svečanom banketu nazdravljao po-najljepšu zdravicu, našoj miloj majci hrvatskoj otačbini, a drugo, što je već pri samomu nastupu na govornicu kao nitko drugi pozdravljen najburnijim oduševljenjem. To je za nas značajan pojav, to je najbolji dokaz, koliko je Fran Folnegović kod svih Hrvata obljubljen i štovan, a dobro se znade, koje ideje zastupa, i što je sve za te ideje žrtvovao. K tomu su u njega sva svojstva dobra govornika: simpatičan lik, ugodna rieč, vatreno oko, pa sve to zanosi slušatelja do najvećeg uzhićenja. Fran Folnegović govorio je medju ostalim ovako:

»Pitajmo se, braćo, koja težnja nas je ovako složne i oduševljene iz svih krajeva Hrvatske ovamo sabrala, u ovaj stupanj velikog oduševljenja? Pitajmo se, ima li uzvišeniji zadatak, možemo li si pomisliti krasniju namjeru pjesmi našoj, nego buditi svijest otačbeničtva u narodu. Zašto nam samo naša pjesma može srcu ugoditi, zašto nas samo ona i jedino ona nadahnjuje neopisivim čarom, zašto samo ona silno i sladko dira u najtanje žice srčaca naših, zašto nas samo naša pjesma čas oduševljenjem u nebeske visine diže, čas tugom u suzali utaplja?»

I na sve to evo nam jednoga odgovora: za to, jer smo svi, svi sinci jedne majke, jer su ovo zvuci njezina grla, jer su ovo oznaci njezinih težnja, jer su osjećaji njezinih boli, izrazi njezina duha, jer su nam izražaji bezprimjerne njezine ljubavi, koju ona goji prema svim nam, i jer nam je majka, najdraže blago naše, ma kako izmučena, ma kako bolna, ma kako hude sreće bila, pače čim nam je otačbina težimi mukami snadjena, čim joj se deblja suza na oko protisće, tim se dičnije, tim se silnije, tim skladnije sinovi njezini umom i srcem i mišicama vazda opiru u obrani prava i izražaju ljubavi sinovske,

koju nijedan sin nikada dosta izraziti, odužiti se prema svojoj jedinjoj i miloj majci otačbini ne može, da joj suzu otare, a posmjeh na bolno lice izmami. Pravoj majci našoj, koje čarna, nevidljiva sila nas je ovamo sabrala, kojoj se nikada dosta odužiti ne možemo, koje nikada previše ljubiti ne možemo, napijam zdravicu sa željom, da budu srca naša, um naš, mišice naše onako složne u ljubavi i obrani njezine časti i njezina prava, kao što su složna grla naša, kad u slavu njezinu zapjevamo: »Živila nam sladka, dobra, svim nam jedina majka otačbina naša, živila Hrvatska!«

I ta zdravica neka bude dokazom, da je svečanost »Kola« nosila pravi hrvatski karakter, i to je najveći ponos, najveća zadovoljština svih Hrvata. Može se u obće i iz ovog kratkog nacrtu viditi, da se je tu u svakom pogledu slavilo pravo narodno slavlje, koje je bez dvojbe najviše uzveličalo iskrena ljubav jednorodne braće, koja su tom sgodom najljepšim načinom slavila svoje duševno zajedništvo. I baš s toga gledišta smatramo svečanost »Kola« značajnim događajem, pa Bože daj sliedili još značajniji, na sreću naše mile hrvatske otačbine!

A. H.

MATIČINE KNJIGE

Preporod Matice nastao je onim časom, kadno je uz hrvatsko ime poprimila i hrvatsko lice, a tomu nije tako dugo. Ali od onda je silno napredovala, od onda se je svojski zauzela za promicanje liepe hrvatske knjige, a narod joj se je rado odazvao, makar i ne uvijek onako, kako bi on to mogao i kako bi ona zaslužila.

No jedno je neoborivo, i to najglavnije: Matica hrvatska može biti zadovoljna sa svojim dosadanjim uspjehom, a Hrvati se mogu ponositi sa svojom Maticom. Ona je u malo godina već na desetke tisuća izbornih knjiga razpačala u hrvatski narod, a on ih je odista svesrdno primio, jer su mu i onako skoro poklonjene. S ponosom možemo reći, da na slaven-skom jugu jedini mi Hrvati imademo književno društvo, koje nam svake godine uz tako neznanat prinos pruža po pet šest izabranih knjiga. A kad je tomu tako, to ne bi smjelo biti nijednog pravog Hrvata, koj ne bi bio Matičinim članom, samo ako ikako može smoci puka 3 for., tu neznanatnu žrtvu tako veliku i tako plemenitu poduzeću.

I ove godine dariva nas Matica liepim darom. Spomenimo najprije najljepšu knjigu: Izabrane pjesme Augusta Šenoe, sa predgovorom dra Frana Markovića.

Pokojni August Šenoa bio je do smrti Matičinim podpredsjednikom, te se je za nju svom dušom zauzimao. Ovom knjigom odužuje se Matica njegovoj miloj uspomeni na najdoslojstiji način. Izdanje je isto tako sjajno, kao i ono izabranih pjesama Stanka Vraza, urešeno prekrasnom slikom neumrlog pokojnika.

U predgovoru prikazuje nam dr Marković u kratko pokojnikov rad i život, iztiče velike mu zasluge za našu književnost, ali se ne upušta u poblizu ocjenu njegovih djela, jer bi tomu trebalo više vremena i prostora, a Matica je hrvatskomu občinstvu htjela čim prije pružiti te izabrane pjesme. I dobro je učinila,

jer kako sve do sada nije bilo ni jedne sбирke Šenoinih pjesama, to će ih u ovom izdanju radostno pozdraviti svatko, tko ih je i prije čitao, raztrešene skoro po svih hrvatskih časopisih.

Ovdje su liepo razredjene. Najprije dolaze: pjesme ljubavne, onda rodoljubne, napokon povjestice, a na koncu nekoje pjesnikove opazke pojedinim pjesmam.

Ljubavne pjesme upravo su po izbor izabrane; rodoljubne slave hrvatsku otačbinu i njezine velikane; a povjestice su one divne većinom šaljive pjesničke pripoviesti, u kojih je naš mili pokojnik bio nenadkriliv majstor.

Mi bi na ovom mjestu samo još nešto spomenuli, pa sudimo, da nam se ne će zamjeriti, jer bi se onda morala zamjeriti svaka iskrena rieč, a mi bi napokon i to radje pregorili, nego da budemo ma iz kakovih razloga neiskreni. Otvorenost je nami nada sve, jer smo uvjereni, da je baš i u našoj književnosti mnogo toga, što ne bi smjelo biti, a to ponajviše za to, što nam je prečesto manjkalo iskrenih, otvorenih rieči. S toga ćemo mi vazda govoriti iskreno i otvoreno, bez himbe i licumjerstva, jednako za sve i napram svakomu, te se već u napred ogradjujemo, kao da ne bi jednakom mjerom priznavali svačije zasluge, ako i ne udarimo odma u ditirambe.

Ne znamo, da li je bilo temeljitih razloga i možda drugih obstojnosti, ali nam je od srca žao, što još ni sada ne imamo ukupnih pjesama pokojnoga Lavoslava Vukelića. Još se dobro sjećamo, kako se je iza njegove smrti pisalo i govorilo, da će Matica izdati ukupna mu djela, pa evo minuse i dvie godine, odkako je on legao majci u krilo, a mi uzdišemo za njegovim književnim blagom, za tim čistim biserjem hrvatske knjige. Istina je, da se je za izdanje njegovih djela poskrbio pobratim mu Bude Budisavljević, ali je to za pojedinca pretežak posao, i tako se je to izdanje moralo tako dugo zavuci, a Matica je

već odavno mogla izdati ma i najmanji svežić Vukelićevih izabranih pjesama, jer sudimo, da je njezina sveta dužnost oduživati se jednakim načinom uspomeni, ako ne svih hrvatskih književnika, a to barem uspomeni svojih suradnika.

Ponavljamo, da smo to rekli iskreno, od srca, jer bi želili, da se već jedanput svima bez razlike mjeri jednakom mjerom, a na temeljite razloge i mi ćemo se vazda rado obazrijeti i svoju bludnju otvoreno pripoznati.

Predjimo na izabrane pripoviesti Janka Jurkovića. I to je stari znanac, s kojim se u Matici evo već po drugi put sastajemo. To je drugi svezak njegovih pripoviesti, većinom već tiskanih: Timotija Patkov, Pavao Čuturić, Petakinja vina; nove su: Slučaj provodagjija i Liečnik u stupici. Uz to je na koncu životinjski epos: Kako su se zavadili psi, mačke i miševi.

Janko Jurković neobično je sretan. Njegove pripoviesti izadjoše najprije u »Viencu«, onda u posebnoj knjizici kao izabrane pripoviesti, a sada evo ih i u Matičinu izdanju. Dakle sudimo, da ih je već svatko pročitao, te si po tome stvorio svoj vlastit sud o njihovoj vrednoći. Za to ćemo spomenuti samo novitete.

Slučaj provodagjija (provodagjija je onaj, koji za koga prosi djevojku.) pripovieda nam o nekom Vuku Hraniću, imućnom slavonskom vlastelinu, koj se je po volji svojih roditelja imao ženiti, a nije mnogo za to mario. Kod kuće mu je dosadno, i za to podje na put u Italiju. Tu u jednom mjestancu opazi divnu djevojku i mahom se u nju zaljubi, ali ju ipak brzo izgubi s vida, te se tako nujan povraća kući. Mine nekoliko vremena, čiča je zima, a on sa svojim šurom Živanom Bačićem ugodno čavrlja, kad im se najave dvie gospodje, pitajuć je li tu gostiona. da bi malo odpočinule. Vragoljasti Živan odma predloži šalu, kako bi svojim prikazali gostionom, a Vuk da bude konobarom Vuk ode u drugu sobu, a gospodje udju. Živan zovne tobožnjega konobara, da

podvori gospodje, a on se sav preseneti. Mladja od gospodja — to je njegova krasna nepoznanka. Nu zamrčaj se brzo razplete. Starija gospodja putuje tu u blizini k svome bratu, koj je i sa domaćinami dobar prijatelj, a mladja gospodja (bolje rekuć gospodična) njezina je kćerka. Konac je dakako — ženitba.

Druga je novost: Liečnik u stupici. Evo sadržaja: Obitelj Mirkovića došla je sa ladanja u Zagreb u goste k obitelji Orlića. U Mirkovića je krasna kćerka, prava divlja ruža u svom čaru. Obe obitelji polaze na šetnju, samo djevojka ne može poći, jer ju nešto poboljeva glava. Utješe ju, da će joj odma poslati liečnik, i tako odu. Medjutim eto nekog gospodičića Mladena, koj pita služavku, je li tko kod kuće. Jest, gospodjica vas čeka, ali nije skoro ništa; malo ju glava boli. Možda je liepa, misli Mladen, pa neka bude šale: Ja ću biti liečnikom. Tako i bude. Nu djevojka ga u prvi mah zasjeni svojom ljepotom, a kad se je istom s njom upustio u čeli filozofički razgovor o rodoljubju i liepoj književnosti, začudi se njezinoj duhovitosti. Sjedne, da napiše recept — ljubavni listić u podpunoj formi. U to se vrte domaćine i roditelji sa pravim liečnikom, i tu nastaje smutnja i nesporazumljenje, koje se medjutim sretnom ženitbom rieši na sveobće zadovoljstvo.

Milota je čitati Jurkovićev jezik, ali sa timi najnovijimi pripoviestmi nije posve uspio. U slučaju provodagiji ima nekih nenaravnosti; sve se u istinu sbiva onako slučajno, a to je prilično nevjerovatno. Pa i Vuk Hrančić je za pravoga pa k tomu imućnoga Slavonca preveć d'sadan, nenaravan. K tomu su i šale u obe pripoviesti dosta neumjestne; nije to baš tako lako pretvoriti se liečnikom ili gostioničarom, da sbijaš šalu sa nepoznatimi ljudmi. A i ženitbe su prebrze: Vidji, zaljubi se, i mahom se ženi!

Za drugu pripoviest dvojimo, da bi se u obće u Hrvatskoj našla djevojka, koja bi znala onako razpravljati, pa još kako dugo i koliko. Tu se odma opaža, da su ono misli samoga pisca, a to se ne bi smjelo opažati.

Ne pojmimo, kako je medju izabrane pripoviesti došao životinjski epos, tim više, što je već jedanput tiskan u izabranih pripoviestih, a nije baš tako monumentaln, da se je morao i na ovom mjestu pretiskavati.

Od Ferde Milera imademo tragediju: Cvieta i Miljenko. Djelo je nagradjeno iz zaklade Dušana Kotura. Tu nam se dosta liepo crta dubrovački život u XV. vjeku. Cvieta je od plemenita roda, a ljubi ju pućanin Miljenko, liep i čestit mladić. Takmac mu je plemić Luigi Malatesta prosti nitkov, koj je poćinio mnogo bezdjela, te se ne žaca ni najstrašnjega, da ukloni svoga suparnika. Cvieta ljubi Miljenka, ali ih dieli jaz nepremostiv — pusto plemstvo. Nu kad ju njezin otac na silu daje za Malatesta, nadje se ona na roćištu sa Miljenkom, i tu ju on nagovori, da zajedno bježe u Italiju. Ona pristane, a Miljenko vraća se blažen kući. Noć je, te on najednoć začuje glasan vapaj. Potekne, da vidi što je, a to u krvi leži starac Lorenzo, ubio ga Malatesta. Starac premine, a stražari hvate kraj njegova t'ela Miljenka. Predadu ga sudu, a Luigi se

u potaji veseli, kako će se liepo riešiti svoga protivnika. Njega čeka sigurna smrt, jer su ga uhvatili kod same lješine, a ne može i ne smije kazati, gdje je prije toga bio. Ali to u odlučnom trenutku učini sama Cvieta, žrtvujuć sve obzire pravoj ljubavi. To još više razjari kneza, njezina otca, i on sada tim odlučnije zahtievaše, da podje za mrzkog joj Malatestu, i to čim prije, paće još isti dan na večer. Ali ona će radje s Miljenkom makar i u sam pakao; ona samo njega čeka, da s njime bježi. I on napokon dodje, ali u isti par hrupe i svatovi, na čelu im zarućnik Luigi Malatesta. Sukob je neizbježiv, a u tom sukobu padne Miljenko smrtno ranjen. Ni za Cvietu ne ima više života, ona od Luigia zamoli čašu vode, saspe u nju potajno jak otrov, i tako popije smrt iz njegove ruke. Ali ni Luigi ne uteče zasluženju kazni; doznade se, da je on ubio starca Lorenza, te ga nakon tako grozna djela njegov vlastiti otac predaje u zatvor. To je doista užasna katastrofa, a uzrokom joj jesu plemićke predsude, plemićke zloće.

Pjesnik se je trsio, da svoju zadaću čim uspješnije rieši; sve su osobe manje više dobro karakterizirane, a naroćito se jasno vidi, da je velikom pomnjom proućavao dubrovačke odnošaje tadanjega vremena. Tako je n. pr. u tragediji i stara ciganka, koju je po Čubranovićevoj Jedjupki upravo divno imitirao. Jezik je liep i uglađen, samo nam se nikako ne mili način, kojim su gradjeni nekoji stihovi, gdje se čak i pomoćne čestice prenašaju na početak drugoga stiha. To je dosta velika pogreška, jer se onda stih ne može posve gladko i pravilno deklamovati, a tomu se je moglo lako doskoćiti. Nama se skoro čini, da je to upravo navlaš rabljeno, samo da bude više slobode, i da se pokaže, kako se i na taj način mogu graditi valjani stihovi — ako ih po uzetom metru na silu skandiraš.

To bi bila zabava, a sad predjimo na pouku. Prva je knjiga: Popularna kemija od dra Bogoslava Šuleka. Iskreno govoreć, mi nismo proćitali čitave knjige, jer se za to hoće više vremena, ali za one partije, što smo ih promotрили, možemo otvoreno reći, da su i jasno i zanimivo pisane. A to je popularnoj knjizi najglavnija svrha, koja je, što možemo suditi, ovdje posve liepo polučena. Svakako je trebalo dosta vremena i truda, dok se je toliki materijal skupio i uredio, te za to nitko ne može piscu uzkratiti zasluženog priznanja.

Druga je knjiga: Poviest grćka, napisao Victor Duruy, preveo dr Petar Tomić. Duruy je član franczke akademije, koja je to djelo nagradom ovjenćala, a to ga bez dvojbe najbolje preporuča.

Uz knjigu je krasna geografska karta stare Grćke, što je vrlo koristno, jer u mnogome čitatelju služi najboljim tumaćem, pa bi bilo jako dobro, da takva liepa karta bude i uz druge svezke Matičine svjetske poviesti.

Matica je tom knjigom počela izdavati svjetsku poviest, od koje će odsele svake godine izaći po jedan svezak, a mi ne možemo, nego da čim bolje pohvalimo taj liepi naum. Do sada i onako bili smo upućeni samo na njemačke izvove, koji nisu još nikomu mnogo koristili,

te će si Matica tako i na tom polju naše književnosti steći neprecjenjivih zasluga.

No ona je već zasegla i na drugo polje, počimajuć ove godine izdavati prevode grćkih i rimskih klasika, što je samo po sebi svake hvale vriedno. Za takav podhvat ne ima u Hrvatskoj drugog nakladnika, a mi sudimo, da nije potrebno podrobnije dokazivati njegovu veliku korist. Matica je to i onako vrlo liepo razjasnila u „Vienču“ i u zadnjoj okružnici na svoje povjerenike. Tu su dobro iztaknute tri najglavnije toćke: Za prvo imati će od toga izdavanja korist svi oni Hrvati i Hrvatice, koji se žele upoznati sa životom i mišljenjem klasićkih naroda, što je za svakog izobraženog čovjeka od velike vriednosti; za drugo će od toga imati liepu korist naša školska mladež, koja u gimnaziji jedva dospije proćitati nekoliko partija iz staroklasićnih pisaca u originlu; a za treće imati će od tih prevoda korist i hrvatski jezik, jer će mu se tako usavršavati metrika uz druge filologićeke tancine. Za to bi svakako morali nastojati, da glede toga Maticu čim više podpomognemo, a ona je prvim knjigam udarila zaista neznatnu cieniu, osobito za svoje članove.

Prvi je svezak Homerova Odysseja. Preveo, uvod napisao i tumać dodao Tomo Maretić. Nagradjeno iz zaklade grofa Ivana N. Draškovića za god. 1881. Ciena za članove Matice 1 fr., knjižarska ciena 1 fr. 50 nov.

Mi se doduše ne bavimo filologijom, te bi po tome morali čekati ocjenu strukovnjaka, ali sudimo, da nam se ni ovako ne će zamjeriti, ako otvoreno izrećemo svoje mnienje.

Ne ima dvojbe, da je u taj prevod uložen ogroman trud i silna marljivost, ali mi se s njime ne možemo posve zadovoljiti, i to radi onih silnih kovanica, koje nikako ne pričaju pravom hrvatskom uhu. Da nabrojimo samo nekoje, pa neka sude i oni, koji možda ne imaju ni pojma o filologiji, ali će odma uvidjeti, da su te kovanice vrlo nespretne, vrlo neprilićne. Evo ih samo nekoliko: srebrokitan, krivonokti, sjajnoka, konjokrota, hljebojedja, svaštoznan, oholorek, zemljoleža, mje-denhalja, plodoguban, a ima ih još i više. Prevodioc doduše veli, da je on te izraze mogao zamieniti jednostavnimi hrvatskimi riećmi, ali da bi se time Homerovoj dikciji oduzeo najpoglaviti ukras. Za nas bi to bila mnogo manja šteta, nego što ovako nagrdjujemo svoj liepi jezik, koj u obće slabo podnosi sastavljene rieći.

A druga nam je primjetba glede naglasivanja. Mi prevodiocu rado vjerujemo, da je on svoje rieći naglašivao po svih pravilih filologije, ali nas i nehotice mora zaboliti oko, gdje skoro na svakoj slovci gledamo dotićni naglas. Ta to je posve suvišno, jer tko zna dobro hrvatski naglasivati, tomu to zaista nije potrebno, a tko ne razumije hrvatskoga naglaska, taj ne će specijalno za to čitati Odysseju.

Čini se, da se je prevodioc proti ovim prigovorom htio već u napred ograditi, jer se izmedju redaka daje čitati, da se on ne boji suda jezikoslovnih strukovnjaka. Ali mi pitamo: da li je prevod Odysseje namienjen samo filologom ili svim Hrvatom?

To smo morali spomenuti, jer nam je najviše do toga, da Matica s timi prevodi poluči čim veći uspjeh, a to će najprije, ako oni budu što jednostavniji, jer je upravo u jednostavnosti najveća ljepota. Dokazom su naše toli divne narodne pjesme, u kojih sigurno ne ćete naći onakovih kovanica ni drugih filologičkih tančina.

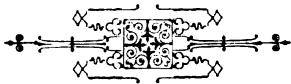
Drugi je svezak Sallustijeva knjiga o Catili-

ninoj uroti i o Jugurthinom ratu. Preveo i uvodom popratio Adolfo Veber. Ciena za članove Matičine 40 nov., književna ciena 60 novč.

Adolfo Veber poznat je kao vješt hrvatski pisac, a takodjer kao dobar Latinac, pa je s toga ovaj prevod liepo uspio. Jer ako u njemu i nema Fiaminove (koj je takodjer preveo Sallustijevu knjigu o uroti Catiline) je-

drine i tankočutnosti, to se je on više držao latinskoga izvornika, a da se to ipak u hrvatskom prevodu preveć ne opaža.

Time smo eto našoj publici prikazali sve zadnje Matičine knjige, koje im najtoplije preporučamo. Matica je za Hrvate učinila vrlo mnogo, pa bi bila upravo njihova sveta dužnost, da ju vazda iz svih sila podupiru, sebi na korist, a njoj na čast!

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Moću da našem dičnomu nu prerano preminulomu remek-violinisti postavim mali spomenik u poviesti naše umjetnosti, ne želeć ovu životopisnu crtu previše raztezati, već koliko je probitačno suziti. Ali pošto sam ja toga uvjerenja, da je vanredni koji talenat produkt cieloga naroda, t. j. onoga vremena, u kojem se je rodio i živio, to mi se vidi nužnim osvrnuti se i na onu dobu i na onaj krug, u kojem je niknuo. Pusto nabranje biografičkih data kojega umjetnika ima isto tako malo vrijednosti za poviest umjetnosti, kao što puko nabranje data kojega junaka za obću poviest. U biografiji, o kojoj se hoće da bude poučna, treba iztaknuti savez onaj, u kojem je dotičnik stajao sa svojom dobom, i odnošaje onih, koji su uplivali na postanak i razvoj mu. A buduće je kod nas Hrvata žalibože jošte nužno, da se pozovemo na priznanja i izreke inostranih umnika, to ne smijemo ni jednu takvu izjavu mukom mimoći, postala biografija ma i nešto obsežnijom, nego što bi mogla biti u drugom slučaju.

U petdesetih i šestdesetih godinah ovoga stoljeća razvila se je u glavnom gradu Slavonije, u Osijeku, takva glasbena živahnost, kakvu ne bi čovjek na daleko našao u gradu od 20.000 žitelja, bili ti gradovi i izvan naše domovine. Umjetnici na glasu, koji su u Parizu, Berlinu, Pragu, Beču, Gradcu i. t. d. koncertovali, ne propustiše doći u Osijek, jer je bio poznat kao dobro koncertno mjesto. Tamošnji velikaši, dostojanstvenici i veleposjednici: grofovi Pejačevići, biskup Strossmayer, grof Norman, grof Schaffgotsch, barun Prandau, pl. Mihalović, pl. Adamović i. t. d., pa i bogati građani, natjecali bi se tko će kog tudjeg umjetnika bolje primiti, ili one u Osijeku živuće bolje nagraditi. Neki su bogataši to dakako smatrali samo kao nekakav sport, misleći da njihova eleganza ne bi bila podpuna, kad ne bi izim liepe equipage, bedintera i lovskih pasa, imali još i gouvornantu i maitre de musique; nu bilo je ipak i takovih, koji su se starali, da njihova djeca dobiju dobru i podpunu naobrazbu, dakle i glasbenu, te su se brinuli za vrstne učitelje, platili što platili. Za glasbu nije im bila prevelika nikakva žrtva. Građani sagradiše si iz privatnih sredstava liepo kazalište, ne bi li tu izim drame i operetu ili čak operu slušati mogli; uzdržavahu kazališni i neki privatni orkestar, (makar da je u Osijeku skoro uvijek bila vojnička glasba), tri pjevačka društva, jedno četiri tanburaška i. t. d.

Središte tog glasbenog pokreta bio je gosp. Ivan N. H u m m e l, rodom Djakovčanin, virtuoz harmoniuma, velevješt organista, ravnatelj pjevačkoga shora, čovjek osobitog organizatornog talenta, koji je sve umjetnike i diletante znao oko sebe sakupiti. Pomoću sada već pokojnoga Antuna Faitha, remek-violinčelista, koji je svojim liričkim, oćaravajućim predavanjem nadkrilio i najvećeg bravurista, pomoću gospodjice Zadroblkove, remek-glasoviračice, mladoga (sad već pokojnoga) Maršala, vrstnoga glasovirača, gosp. Gjura Trišlera, guslača i glasovirača, Fischera, guslača, kapelnika Jos. Laforesta, pomoću izvježbanog i uzorno discipliranog pjevačkog društva i mnogo vrstnih diletanta, n. p. Alojza Katzhallera, Josipa Blaaua, izvrstnih violinista, mladoga Hummela, čeliste, Josipa Župčića, tenoriste, A. Lannera, tenoriste, Feliksa Laya, baritoniste, činovnika Hercoga, glasovirača a prima vista i. t. d. i. t. d., znao je gosp. Hummel prirediti veleliepe koncerte, glasbene mise i ine glasbene produkcije, te je kasnije i dvie glasbene škole u Osijeku utemeljio.

Da se tada nije pretežno gojila naša narodna glasba, istina je, ali tada nije u cijeloj našoj domovini još ni obstajalo kakvo hrvatsko pjevačko društvo, te se je i inače još vrlo malo radilo na tom polju. Nu osječko društvo »Liedertafel«, a tako i privatni orkestar, rado je i kod svake sgode u svoj program uvrstio po koji narodni glasbeni komad, do kojih se je tada zaista teško dolazilo, jer glasbotvori Lisinski i Livadićevi nisu bili štampani, pa tako i nepristupni; ali se je, kako reko, nuzgredno gojila i hrvatska glasba, a više se tada nije u nijednom gradu naše domovine ni činilo za narodnu glasbu.

Kada je glasbeno oduševljenje osječkih krugova reć bi došlo do vrhunca, rodi se u Osijeku 2. rujna g. 1862. F r a n j o K r e ž m a.

Otac je Franjin Moravčanin; njegovi predci bili su Poljaci. Majka Franje rodila se je u Rači u Srijemu, potičući od stare plemenitaške hrvatske obitelji Stiller-Hranilović. Otac Franjin, bivši slastičarom u Osijeku, (pravi umjetnik u svojoj struci,) imao je dosta prilike vidjeti, koliko su umjetnici bili štovani i kakovu su upravo sjajnu eksistenciju imali u Osijeku, te je živo želio, da mu i sin postane umjetnikom. Nu nije toga samo želio, već je i svojski nastojao, da sina već u mladjažnoj dobi dovede k žudjenom cilju. Mjesto običnih djetinskih igračka kupio je svomu sinčiću fućkala, trumbenta, sviralica, bubanj, raztegaču, a napokon i gulice, te mu je, i sam nešto muzikalan, svirao na sviralici ili na igračkoj guslici gudio male melodije. Ove melodijice nauči mali Franjo vrlo brzo, te je pri tom posvjedočio takvu neizmjernu volju za glasbu i takav tanki muzikalni sluh, te nije bilo dvojbe, da je Franjo glasbeno nadaren. I tu je dakle jasno, da se umjetnici ne radjaju u pustinji ili od prostijih roditelja, nego da se umjetnik za takova odgaja usljed sveobćega uzhića za koju granu umjetnosti, i da se na njega samo za to troši, ako dotično zvanje pruža liep izgled za budućnost, to jest da genij nije slučajni potomak kojih roditelja, već da je produkt dotičnoga vremena, produkt cieloga naroda. Zato i mislim, da će se po svoj prilici u Zagrebu prije roditi koji genialni arhitekt, glasovita pjevačica ili uzorni glumac, nego u Bosnoj glasoviti kompozitor ili slikar, jer za takvoga ne ima tamo ni uzora ni lukrativnoga izgleda. Izškoloivan mladić ne želi za to postati činovnikom, niti mu roditelji za to savjetuju, što je neobična slast cieli dan u kancelariji sjediti kao okovan; poljodjelac ne obradjuje polje za to, što je to veleugodan posao, već što se nada koristi od svoga rada, a izškoloivan mladić za to, što misli, da će kao činovnik za koju godinu napraviti liepu karijeru. Ovo je doduše egoizam ili materializam, ali bez toga teško da bi svijet obstojao.

A sada će me i čitatelj razumjeti, zašto sam iztaknuo život tadanjih osječkih krugova. Jer ako i nije tada Osijek bio u narodnom pogledu ono, što bi mogao biti, to je ipak rodno mjesto biskupa Strossmayera, Feliksa Laya, Krežme, Atanasievićeve i drugih, koji su stekli zasluga za našu narodnu prosvjetu. Osijek je usljed svoga položaja ono, što i Rieka, (rodno mjesto Ivana pl. Zajca), naimo trgovački grad, koji će do skrajnosti zahvalan biti onomu, tko bude podupirao njegove materijalne težnje, a ne da ga zbog ovih psuje ili da mu se ruga, ili da mu čak u ime jala uzkraćuje sve ono, što bi podiglo materijalno stanje i duševni mu razvitak. Drugi gradovi, koji imaju manje povoljne trgovačke uvjete, obično prebrzo zaborave na zahvalnost, ma i koliko se za njih učinilo. Nu pustimo to! — Imam reći, da je Osijek, kako

je u vrieme absolutizma u glasbi i u inih stvarih liepo napredovao, isto tako iza poroda Krežme silno pao. Umjetnici počеше se seliti ili od svoga zvanja odstupljati. Tako je g. Hummel ostavio svoje javno djelovanje, kao ravnatelj glasbe; Faith ode u Peštu, gdje je umro kao prvi čelista magjarske opere, Maršal umre, Zadroblkova ode, Laforest, Hercog, Župčić i Lay odoše, Katzhalle i Truhelka preminuše, a pjevačka društva i orkestri razpadoše se. Čim se je počelo glasbeno polje ovako prazniti, doleti neki gavran u osobi potenciranog švabskog kapelmajstora Schultza, ignoranta i mrzitelja naše narodne glasbe, ne bi li on ono malo oduševljenja, što je još u obćinstvu za glasbu bilo, na svoju korist upotrebio, ne birajuć mnogo, da li njegova špekulacija javnom moralu odgovara ili ne. Kad je napokon i pišac ovih redaka ostavio Osijek, te se oprostio od vrlo naobrazanoga muža, grofa Ladislava Pejačevića (rodjaka preuzvišenoga gospodina bana Pejačevića), koji mu je često posudjivao historička, estetička i ina djela iz svoje liepe knjižnice, reče piscu nešto, što je vrijedno zabilježiti. »Žao mi je, dragi Kuhaču, da ostavljate Osijek, jer akoprem vam želim, da u Zagrebu nadjete liep i zahvalan djelokrug, to usljed odlazka do sada u Osijeku živućih umjetnika gubim svu nadu u bolju budućnost našega grada. Jer ja mislim, da je sa umjetnici kao i sa lastavicami: odkuda se one sele, tamo ne nastaje proljeće, već čiča zima.« — — —

Obitelj Krežme preseli se g. 1866. u Zagreb; Franji je tada bilo jedva četiri godine, nu duševno je bio toli razvit kao diete od 7—8 godina. Otac dade svoga sinčića za rana podučavati u čitanju, pisanju i računanju, jerbo je želio, da mali Franjo, čim bude znao ove elementarne predmete, započne osbiljnu glasbenu nauku. Franjo je u školskih predmetih vrlo liepo napredovao, te ga zato otac već u šestoj godini povjeri g. Gjuri Eisenhutu, koji ga je u početnoj glasbenoj teoriji i u guslanju podučavao, nastavljajući uz to dakako neprekidno i elementarne nauke pučke škole. Kod prve ure obuke tumačio mu je g. Eisenhut među ostalim i vrijednost kajda, i to sa komadi hartije, pokazav mu s ostrizkom papira, kako ciela kajda vriedi dvie polovne, četiri četvrtinske i osam osminskih. Franjo je pozorno slušao, što mu je učitelj govorio, nu čim je ovaj otišao, kaza otcu: »G. Eisenhut mene sigurno drži za slaboumnika, budući mi vrijednost kajda tumači kao malom djetetu.« — Svaki put, kada je g. Eisenhut k njemu došao, znao je naš mali Franjo ne samo ono, što mu je učitelj glasbe naložio, već i više od toga, jer je uvijek za dva tri lista dalje išao, i jer mu je i otac pripomagao. I tako je naš mali djak toli rapidno napredovao, da se je Eisenhut uz druge učitelje divio tomu djetetu.

Jednoč, kada se je Krežma sa svojim sinčićem šetao prama Savi, te došao k livadi na kraju savske ulice, kaže Franjo: »Otče, deder da malo stanemo, ja bih slušao, kako žabe krekeću.« A tada će: »Slušaj samo, otče, ona žaba tamo na desno pjeva tenor, ona tamo na lijeva bas, a ovi tu malo bliže srednje glasove, sbilja cieli kvartet; ali ove tu kraj jarka kvare harmoniju, jer dočim sbor pjeva u dur-priemetu, ove tamo krekeću u molu.« Otac se nasmije, te mu odvrat: »Nemoj ludovati«, ali Franjo mu reče: »O, mene moj sluh ne vara.« Drugom sgodom, došavši otac iz slastičare gore u stan, nadje Franju u velikom poslu. Bio je naimo cielu sobu pretvorio u kazalište, namjestio stolce redom kao u parteru, a svoj štionik (pult) sprieda; uz to je obukao otčev

frak, svezao si oko vrata svilenu maramu u formi velikih zamka, te je palicom u ruci kod pulta desno i lievo mahao, taktirao. »Šta radiš, Frane«, upita ga otac. »Dirigiram svoju novu tamo na pultu ležeću operu, koju sam posle podne komponirao.«

Takvi pojavi ne imaju doduše u sebi ništa vanrednoga, jer djeca, imitirajući stare ljude, čine kadkada kojekakve ludorije, ali ipak je dobro takve pojave pozorno motriti, jer često odavaju, ako baš ne talenat, barem volju i nagnuće djeteta za koju struku. Franjin otac dobro je pazio pa i shvatio nagnuće maloga si sina, te je to nagnuće sistematički podupirao i podpirivao. Za to i tvrdim, da Franjo ne bi, ma i koliko prirodnoga dara imao, toli liepo u nauci napredovao, da ga nije otac u svemu nadzirao, kod svakog naučnog predmeta i kod njegove obiljubljene guslice pripomagao, vrijeme za obuku i odmor pametno razdielio, i da ga nije za svoje zvanje uzplamtio i budućnost mu toli liepo preporučivao.

Roditelji neka nikad ne zaborave, da učitelji i škole, koliko i vrstne bile, ne mogu čudesa tvoriti, ako roditelji školsku ili umjetničku obuku kod kuće ne podupiru.

Za dvie i pol godine glasbene nauke znao je naš mali Franjo već tako vješto guslami baratati, da se je otac odlučio, da mladi guslač javno dokaže svoju vještinu. Za tu svrhu priredi g. Eisenhut 10. kolovoza 1870. u Sisku koncert, u kom je naš nježni violinista, koji je bio vidjeti kao djevojčica, održao podpunu mejdan. U Sisku tada izlazeći »Zatočnik« pisao je, da je Krežma kao kakav izkusan umjetnik stupio pred občinstvo, da je uzhi- tom primljen, i da su ga slušatelji posle fantazije iz opere »Lucrezia-Borgio« — koju je sigurno rukom na guslah izveo — upravo posuli kitami cvieća. Izazvan opetovanim »živio«, zagudi Krežma jednu narodnu (?), a občinstvo nije htjelo prestati pljeskanjem. »Zatočnik« kliče na koncu svoga referata: »Mili Bože, liepa li je darovitost i sposobnost u hrvatskog naroda, kada mu malena djeca kao u najvećih i najizobrazbenijih narodah i liepim se umjetnostim posvećuju, te samo siromaštvo i podčinjenost narodna kriva je, da je sapet, te ne može s drugimi narodi jednako napred koracati.«

U devetoj godini kušao je naš pitomac umjetnosti već i komponirati, ne učivši još ni slova skladbouke. Ti djetinski proizvodi ne imadoše doduše muzikalne vrijednosti, ali dosta tomu, da se je Franjo usudio praviti pokuse, jer kako je poznato, mnogo je time postignuto, kada mladi slikar, glumac, pisac ili komponista svlada strah početka. Tko se istom tad nada dobiti liepo grlo, kad bude učio pjevati, ili se istom tada odlučio koju sličicu risati ili slikati, kad bude izučio slikarsku školu, taj ne će nikada postati pjevačem ili slikarom. Pa tako je i sa komponiranjem. Nauka glasbotvorstva može tvornu silu i bujnu maštu mladoga talenta dovesti na pravi put, ob- čuvati od mana i bezsmislenih prekršaja muzikalnih pravi- la, krepiti prirodjeni dar, voditi i uputiti, ali nipošto stvoriti tvornu silu.

Prijatelji našeg mladog violiniste toliko su se radovali njegovom vanrednom napredku, da su ga nagovarali, ne bi li i u Zagrebu guslao u kojem koncertu, na što je od- mah pristao, jer mu je bila najveća želja javno se izka- zati. Tako upriliči mislim g. Žiga Herrnhaiser 5. svibnja 1871. u zagrebačkom narodnom kazalištu koncert, u kom

je mali Franjo sudjelovao. »Agramer Zeitung« pisala je o njemu ovo: »Violin-solo mladoga Krežme — u istinu vanredno obdarenoga dečaka od 8 $\frac{1}{2}$ godina — izazvao je gromovito povladjivanje. Fino nianziranje Šubertove »Neapolitana« i fantazija od Singelée-a o Heroldovoj operi »Le pré aux cleres« iznenadilo je občinstvo. Mali violinista barata s gudaom osobitom vještinom. Svladavši teške varijacije prvoga komada, dokazao je i vrlo čistu intonaciju; on na svojoj guslici bezpogriješno izvadja sko- kove u trkah i tercah, staccato-passagah itd. te nas je u čudo natjerao svojim liepim ćurlikom (trilerom).« Drugi naši listovi izraziše se isto tako pohvalno, osobito »Vie- nac« u br. 19. od god. 1871. Odatle se vidi, da se i u Zagrebu nešto učiti može, i da je g. Eisenhut dosta liepo i temeljito našega Krežmu pripravljaio za dalnje nauke, koje je isti nastavio mjeseca rujna na bečkom konzerva- toriju. U ovaj su ga zavod međutim primili samo usljed uplívne protekcije Hrvata g. Zöllnera, glavnoga tajnika konzervatorija, jer ako je mali Franjo i predbežni izpit za treći razred sjajno položio, to je još za ovaj razred bio premlad, jer pravila zavoda glase, da se ne smije učenik izpod desete godine primiti ni u prvi kamo li u treći razred. Nu njegov budući mu profesor g. Heisler zaljubi se toliko u to talentirano djetet, da se je izjavio primiti ga na svoju odgovornost. Usljed ove izjave pri- stalo je iznimno ravnateljstvo i profesorski sbor, da se Krežma primi.

Za Krežmine roditelje nije bila mala žrtva sina Franju, kćerku Anku i staru majku na nekoliko godina u Beč poslati; Franjo da uči violinu i višju teoriju glasbe, je- zike i ine stvari Anka da uči glasovir, a baka da oba- dvoje djece dvori i da na njih pazi.

Kako su me Krežmini roditelji uvjerali, stajala je ciela naobrazba te djece preko 20.000 for., računajući amo da- kako i skupociena glasbala, knjige i kajde. Ovo je u to- liko važno znati, jer će mnogim riešiti zagonetku, zašto su do sada kod nas malo ne uvijek postala umjetnici samo djeca obrtnika, trgovaca ili ekonomata, a ne ona činov- nika? Možda bi naši nadležni krugovi, osobito vi- soki sabor i visoka vlada, i iz toga razumjeli, da je vrijedno svimi silami podupirati ove stališe i trgovacke gradove, te radi bolje budućnosti naše otadžbine i uzna- stojati, da se naša mladež čim više posvećuje obrtu i tr- govini, jer kao takvi građani biti će oni danas sutra u stanju žrtve doprinijeti kao stari Krežma. Jer ne treba za- boraviti, da je obrtnik i trgovac prije voljan trošiti novca, i to kadkada vrlo mnogo, za naobrazbu svoje djece ili za patriotske svrhe, nego li za kakav počastni na- slov, orden ili barunat, ili za kakve kavalirske pasije, što sve skupa niti je narodu na korist niti na slavu.

Mali naš Franjo postade skoro ljubimcem svojih pro- fesora, pa i sestra Anka bila je na konzervatoriju dobro pažena i odlikovana, jer je i ona u glasoviranju vrlo liepo napredovala. Franjo dobi kroz sve četiri godine, što je bio u Beču, prvu nagradu zavoda, te je nadkrililo mnoge pitomce. Da su mu za to suučenci njegovi bili zavidni, te i ponešto proti njemu intrigirala, to će si svatko moći predstaviti, koji znađe, da u nijednoj branži ne ima to- liko jala i spletkarija, koliko medju glasbenici i glumci; a osodito vole to oni, koji su samo talenat par force ili ljudi slaboga značaja. Nu naš Franjo bio je pravi ta- lenat, te uz to mladić čvrstoga značaja, liepoga ponašanja,

uljudan, marljiv i čudoredan, pa za to mu nisu spome- nute spletkarije ni najmanje škodile ili škoditi mogle.

Jednoč je nekoliko učenika konzervatorija, prilikom iz- leta u bečkoj okolici, slučajno došlo na mali posjed na- šeg sveučilišnog profesora dra Kršnjavoga u Weidlingu kod Klosterneuburga, gdje je u ono vrijeme i biskup Stroismayer nekoliko dana boravio, te ih je dr Kršnjavi pitao, tko će ove godine dobiti prvu nagradu u konzervatoriju. Jedan izmedju njih odgovori mu: »Tko drugi, nego potomak Trenkov, crnokosi Hrvat Krežma; uzalud se je nadjecati, dok je taj neoborivi »Kroyote« na konzervatoriju, nu za to ga ipak svi rado imademo, jer je jako dobar i jer nije ni malo nadut.«

Na zavodu učio je Franjo izim svojih gusala i glasovira još i skladbouku, glasbotvorstvo, instrumentaciju, akustiku, poviest glasbe, i ine muzikalne znanosti, ali je učio i talijanski (u kojem je jeziku u govoru i pismu bio sasvim vješt), francuski i nešto malo engleski. Bivši još konzervatoristom glasbotvorio je više popravaka plesova, fuga, ouvertura, te čak i jednu operu »Alfred veliki.«

Stari Krežma boravio je svake godine mjesec dva u Beču, da se osvjedoči, kako mu djeca napreduju, da se brine za najbolje učitelje izvan konzervatorija, da djecu svoju osokoli i da ovo i ono uredi, ne mareći pri tom za trošak. Rado je platio n. pr. učitelju, koji je Franju u kontrapunktu privatno podučavao, pet forinti za uru, jer je njemu bilo jedino do toga, da sina i kćerku čim više i čim brže dovede k cilju. Boraveći Krežma u Beču izveo je mali Franjo »studentski štiklece«, koji je posvjedočio eminentni talenat i riedku vještinu u čitanju kajda. Dobili su učenici guslaone od svoga profesora nalog, da za dva dana nauče težku dionicu nekog koncertnog četve- rogudja, s primjetbom, da će o izvedbi ove zadaće ovi- siti polugodišnja klasifikacija. Naš Franjo nije svoju dion- nicu ni pogledao, već je išao u kafanu billardirati, a kad dodje dan izpita, odgudi on rečenu dionicu upravo izvrstno, dočim su drugi pitomci, koji su se dosta mu- čili tom zadaćom, kako tako svoje odgudili. Tada reče profesor: »Vidim da vi svi skupa ne marite mnogo za vašu budućnost, jer ne učite marljivo; jedini Krežma ne žali napora.« Franjo je to kašnje svom ocu pripoviedao, a ovaj ga bogme odao profesor. Profesor Heisler na- smija se, te kaza: »Jedva je vjerovati, da je Francek tu težku dionicu guslao prima vista, ali ako je tako, tad moram priznati, da je vaš sin rodjeni genij.« Posle, kada je Franjo u konzervatoriju svršio, često je pripoviedao, kako je svoga profesora kod ove i one sgođe prevario, a to je svakomu učeniku najsladja uspomena. Mili Bože, i mi smo bili takvi! Još sada se veselimo tomu, kako smo školsku tablu tako čvrsto slatinom namazali, da nije htjela kreda hvatati, kada je profesor počeo na tabli ne- kakav račun pokazivati, makar da je i kredu dva tri puta naoštio; ili kad smo se dogovorili, da se ne ćemo kod običnih vicova našega profesora smijati, što ga je u nekakvu zabunu tjeralo; ili kada smo iz poviesti doslovce tako odgovarali, kako je profesor predavao, n. p. »Carica Marija Terezija znala se je — lozu vam — međutim pomoći, došla je naime u požunski sabor, te je, noseći nasljednika prijestola na ruki — lozu vam — ovako go- vorila sakupljenim stališem i. t. d.«. Kažem, i mi nismo u tom obziru bili bolji, samo što smo — — — ali to amo ne spada. (Sliedi)

Iz Krivošija

(K našim slikam)

Zaploviš li na loydovom parobrodu jadrans- kim morem, dospjeti ćeš nakon trodnevna putovanje, ako te nije bura u kojoj dalmatin- skoj luki još dulje zadržala, do najskrajnje točke austro-ugarske monarkije — do Boke kotorske.

Zaman se za celoga putovanja ogledaš za zagorskim zelenim goricama, ne vidiš van goli sivi krš, što se na obzoru gomila u ka- menite vrhove, a o podnožju pada u strme klisurine, pod kojima šumi liepo tamno-zeleno hrvatsko more.

Na pustih brežuljih razsute su biele kuća- rice, sažidane iz gola kamena, a srce te za- boli, pomisliš li na narod, koj u toj pustoši u vječitoj borbi sa elementi viek svoj trati. i komu je jedina utjeha ono malo trsja, što tuj i tamo izmedju hridina niče, pa slobodno po modro-sivih skalah plazi. Od radosti ti za to zakipi srce, kad parobrod zakrene u kotorsko tiesno, koje samo u sebi krije svu ljepotu, što ju je narav sjevernoj Dalmaciji uzkratila.

Boka kotorska protegla se kakve pol geo- grafičke milje u kopno, a kao na obranu pred

postojećom vijavicom bure digle se sve na okolo visoke gore nad gradovi, što su na nje- noj obali nikli. Na tih je obalah vegetacija veoma bogata, pače najbogatija u cijeloj Dalmaciji: sivkaste se šumice maslina mienjaju sa svjet- limi i veselimi goricama, izpremrežanimi tamnim zelenilom smokava, a nad svimi se dižu, poi- gravajući tmastim lišćem, gorostasni čempresi.

Ciele dvie ure treba da parobrod do- spije do najskrajnje točke zalieva, u Kotor; a za to vrijeme se gore često tako jedna drugoj približe, da bi parobrodom, koji bi se ondje

sreli, bilo nemoguće ukloniti se jedan drugomu. Pri tom se vidik tako hrlo mienja, da si čovjek ne može ni predstaviti cjelokupne slike veličanstvenog pogorja i njeznog položaja primorskih gradova.

Orijaške gore, kojim se o bok nasadile guste šumice maslina, smokava i vinove loze, ogradile tiesno, koje se amo tamo zaokreću, snébivajuć začudjena putnika novimi sve to ljepšimi prizori. Novi herceg, Risno, Perast i Stolivo kao u neprekidnoj crti jedno se uz drugo na obali niže, a za njimi goram u rebro prostrla se poput baršunasta jastuka bujna zelen perivoja i gospodskih vrtova.

Zamamniji je taj prizor u noći. U tmuni ne opažaš onih golih vrleti, pa ti se čini, da ploviš usred velike i liepe šume. Razsvjetljeni gradovi, crni, tamni brod, što tiho na valovih leti, živi sjaj lampa, što brodovom put označuju, sve to ti se pričinja kao biele utvore sred bliedog maglenog sjaja.

Po danu dižu se gole vrleti u živom kontrastu sa zelenilom, što im se o podnožju prostrlo tako, te ti se čini nemoguće, da oboje pod jedno te isto podneblje spada.

Pred nekoliko godina mnogo se je o tomu predielu govorilo. Bilo je to god. 1869., koje se još i danas dobro sjećaju Krivošijanci. Tu je bilo ognjište poznate dalmatinske bune, koja se onako nesretno svršila po austro-ugarsku velevlad.

I Bokelji i Krivošijanci istog su porijekla sa Crnogorci, samo što su jedni posjeli liepe i bogate obale, a drugi se poput orlova ugnjezdili na nedosiznih i golih brdinah.

U visini od kakvih 5—6000 stopa ne vidiš van zjala grebenastih proloma, nad rubom kojih se vere strma staza, nedohodne kotline, iz kojih može samo ptica i vješta noga Krivoši-

janca. Lako je njim za to u potjeru za stražari, koji dolaze u osamljene tvrđje Dragalj i Crkvice, i samo stanovnici ovih vrleti mogli su monarkiju prisiliti na knezlački mir.

Sa parobroda vidiš liepo Knezlac, brdo na kojem se je država obvezala platiti svakomu buntovniku 45 for., darovav mu još po jednu pušku. To je dovelo do desetgodišnjeg mira, koj je ljetos prilikom uvadjanja novačenja opet prekinut.

Krivošijanac je za celoga života slobodan, te se veoma teško znade priući na ono dvoje, što od njega traže: na plaćanje daća, i na vojnički zapt. Narod je hrabar i boja željan, te za to već od mlada navikao na oružje, koje uvijek uza se nosi. On je junak, a za to ne će da znade o ikakvoj predaji, o ikakvom jarmu. Način oružanja i narodna nošnja tako su u ovih okolica različni, te ti se čini, ko da je ciela Boka a osobito Kotor i Risno etnografički kakav muzej. Tko voli bogate i razne nošnje, taj nek ide na pazar u Kotor. Tuj se na trgu sgrnula množ visokih gorana, crna na suncu izgorena lica, u bogatih haljetih svake nošnje, da se divi, da kupuje pred kotorskim i risanskim vratmi robu, što ju Pariz i Beč onamo šalje.

Svaki brdjan nosi o pasu oružje, koje treba da pred vrati odloži, kad u grad unidje, ma i bilo, da oni veoma riedko rabe ono oružje; ima ga u njih mnogo, pa i takvih starih umjetnina, koje bi jim danas, kad bi do toga došlo, malo pomogle. Ima čak i prosjaka, koji nose o svilaju srebrom, zlatom i dragim kamenjem narešenih kubura u vriednosti od kakvih 60—70 for. Pa i siromašni fakini, kad već ništa drugoga ne može imati, zatakne o pas nož ili bodež, a ima ih i sa revolverom.

Sasvim tim je taj narod blag, krotak, pobožan, samo mu ne siži za onim, što su mu predji jedino namrli — za zlatnom slobodom.

Najvažniji grad je Kotor, kamo svakoga tjedna zalaze gorani, da si pribave što im u gorah treba. Kotor leži u krasnom predielu, kakvih 6000 stopa pod strmim sniežnikom Njegošem, na čijem je boku pukla jedina cesta, koja vodi u Crnogoru. U najnovije su doba i na drugoj strani utrli cestu, kojom ćeš na kolih za osam sati u priestolnicu Crnegore, u Cetinje. Tlo, na kojem se digao Kotor, sastoji od tiesne pruge izmed mora i Njegoša od kakvih 100—200 metara. Grad je, kao svi na dalmatinskom primorju, u mletačkom stilu tiesnih i smradnih ulica i krivudastih prohoda. Na strmini nad gradom diže se tvrđja, s koje ti je krasan vidik na skoro cijeli zaliev. Troja vrata vode na uzke i strme stazice, što se uz brdo penju do stanova Krivošijanaca, a na tom putu riedko kad sretas kakvu maslinovu šumicu ili nizko busenje, i čim se više penješ, tim se sve više širi pustoš, dok ne dodješ u goli grič, kojim skače samo koza, ta jedina druga trieznih brdjana. Jedino osamljene tvrđje, kao Crkvice i Dragalj, što ih za poslednjeg ustanka kako je poznato porušile Austrijanci, pokazuju putniku, da i taj narod pripada jednoj državi.

I uz svu biedu ljubi taj narod svoje vrleti, iz kojih krvavim potom sebi i svojim smaže svakdanju hranu, te u tužnom bugarenju spominje minulu bojnu slavu, i premda ne ima ničega na svijetu, koraca za svojimi kozami u podpunom osvjeđenju, da je on jedini i najslobodniji narod na zemlji.

A.

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— **Blgarska ilustracija.** Ovih dana dobismo prve ovogodišnje svezke tog velikog bugarskog mjesečnika, te smo upravo sretni, što možemo hrvatskom občinstvu javiti, da se taj prvi ilustrirani list naše braće svojom vrstnoćom u svakom pogledu može takmiti sa sličnim listovi drugih i mnogo sretnijih naroda. Nije tome dugo, kako je plemenitim Bugarom sievnula zlatna sloboda, pa je evo nastupila već i druga godina, što se oni mogu ponositi tako liepim listom, a to je sigurno najbolji dokaz, da će se s vremenom njihova književnost bujno razviti, što iz svega srca želimo.

»Blgarska ilustracija« izlazi u Sofiji, glavnom gradu oslobođene Blgarije, u istom formatu kao i naša »Hrvatska vila«, ili »Srpske ilustrirane novine.« Izdaje i uređuje Janko S. Kovačev, a suradnici su dakako skoro svi po-najbolji bugarski pisci. Mi ćemo nastojati, da po koji članak prikazemo i našem občinstvu, jer smo u napred uvjereni, da ćemo mu time osobito ugoditi.

— **Josipa Jurčiča zbrani spisi** Pod tim naslovom počeo je odbor za Jurčičev spomenik izdavati ukupna djela tog žaližbože prerano preminuvšeg, ali najvećeg slovenskog romanopisca, te je već izašao prvi svezak, roman »Deseti brat«, uredio prof. Fran Levec, urednik »Ljubljanskoga Zvona.« Odbor obećaje, da će svake godine izdati po jedan ili dva svezka od 18—20 tiskanih araka, već kako se na ovaj prvi svezak odazove slovensko občinstvo. Prvih šest svezaka sadržavati će romane i novele; sedmi svezak pjesme, balade i dramatične spise; osmi studije, feljetone i neke politične članke; deveti literarnu ostavštinu i na pol završeni roman: »Slovenski svetec in učitelj«; napokon deseti obširan životopis s pisateljevim likom i raznim njegovim listovi.

U odboru su sliedeća lica: Dr Valentin Zarnik, dr H. Dolenec, Petar Grasselli, Ivan Hribar, Fran Levstik, dr Ivan Tavčar, prof. Toma Zupan, dr Josip Starč i prof. Fran Levec, a ta lica jamče, da će poduzeće sjajno uspjeti, te ga i mi svim Hrvatima najtoplije preporučamo. Pokažimo i činom, da nam je bar do našeg duševnog zajedništva osbiljno stalo!

— **Ljubav i cvijeće.** Pjesme Jovana Sundečića. Drago nam je, da eto i te pjesme imademo u jednoj cjelini, jer ih je medju njimi doista liepih i preliepih; ali odma moramo iskreno reći, kako bi nam bilo još puno dražje, da je po koja pjesma izostala, makar da bi time sbirka bila mnogo manja, ali za stalno vrednija i bolja. Medjutim je kod nas na žalost ušlo u običaj, da se u sveukupnih djelih kao i kod Niemaca tiska svaka i najmanja sitnica, svaka prigodna stvarca, koja je možda za dotičnu sgodu ili osobu, kojoj je namijenjena, bila na svom mjestu, ali za nas, pa i za druge, ne ima nikakove ni nutarnje ni vanjske vriednosti. A još je i drugo zlo, komu bi valjalo odlučno na put stati: stekne li u nas tko u svojoj struci priznato ime, to je od njega već a priori dobar svaki proizvod, koj bi medjutim bio sigurno odsudjen, da je od početnika, a baš bi moralo biti posve obratno. Tko god je čitao iole naših kritika, mogao se je o tome podpuno osvjedočiti.

To bi dakle i ovoj knjižici bila jedna mana, a k tomu nam se ni najmanje ne svidja predgovor, u kom g. Sundečić tumači pjesnikovo

zvanje. Tu se veli, da je pjesnik »različan od svijeh drugijeh duša, različan od svijeh drugijeh stvorova«, što mi — možda po svojoj realističnoj naravi — nikako ne shvaćamo. Ne pojmimo napokon ni toga, čemu je trebalo uvjeravati: „Evo sam, hvala višnjemu promislu, već i pedesetšesti Božić otšvetkovao pa — da uzmem nekome kazivati uz božije tvrdo jemstvo, uz naslon na tvrdu riječ — da ni do ovoga trenutka svoga bračnoga kreveta oskvrnio nijesam, da se nikad u vascijelome svom životu okaljao nijesam bludnim činom: taj bi okupio, da me u laž ugoni!“... Ni mi toga ne ćemo činiti, premda bi imali svoj razlog u onoj pjesmici, gdje g. Sundečić svojoj dragoj veli: »po vratu sam griskao te itd.«, što sigurno nije ni idealno, ni estetično. A ne stoji ni onaj pjesnikov zaključak, da je današnji svijet bog zna kako pokvaren, valjda s toga, što nije više kao diete naivan. Ta vremena davno su prošla, a mi sudimo, da je i pjesniku prva dužnost držati se svog vremena. To smo po našem uvjerenju imali reći, i to na našu tvrdu riječ — sine ira et studio.

— **Balkanska carica.** Crnogorski knez Nikola I. liepo se je ugledao u svog slavnog predja Petra Njegoša, te je u stihovih napisao dramu »Balkanska carica«, u tri čina. Knez će ju sam prevesti i na francuski jezik, a mi ćemo ju u svoje vrijeme ocrtat našim čitateljima.

UMJETNOST

— **Srđcu.** Spjevao Mirko Turić, uglasbio Fr. Š. Kuhač. Kako se iz tog našeg glasbenog priloga vidi, promijenili smo na želju mnogih naših predplatnika dosadani format, te uzeli onaj Kuhačeve sbirke, jer je svakako mnogo pogodniji. Tako će si od tih priloga barem naši predplatnici, kad ih bude čim više izašlo, moći sabrati čitavu malu glasbenu knjižnicu, a naš cijenjeni urednik glasbenog diela najbolje jamči, da će ta knjižnica sadržavati same po izbor glasbotvorine.

— **Hrvat u parižkom salonu.** Hrvatski slikar g. Bukovac izložio je ove godine u parižkom salonu jednu sliku, koja je u mnogih i to čuvenih franceskih listovih, (»Revue des deux Mondes«, »La paix«, »L'Europe artiste«) pa i u londonskom »Atheneum«, stekla liepo priznanje, pače ju je i u drvorezu doniela »La republique illustrée«. Slika predstavlja Izu, голу ženskinju, kojoj služkinja otire noge; motiv je po jednom romanu francuskog pisca Bouviera. Mi ćemo u kratko spomenuti samo onu kritiku, što ju uz sliku imade »La republique illustrée«. Iza je tielo razkošne djevojke, gibko kao u zaljubljenih mačke, pūti kao od kamena, ali punana uda bude strastvenost. Bouvierov stvor je uzvišeno shvaćen i naravno prikazan, bez ikakove koprene. Istaći nam je još i to, a to je i najglavnije, da je Bukovčeva slika skroz realistična, skroz životu vierna. Ciena je slici 6000 franaka, pa bi bilo jako dobro, da ju kakav Maecena pribavi našem muzeju, jer treba da se bar za svoje brinemo, da bar svog sina podupiremo, ako je toga dostojan i vriedan. A mi se tomu od g. Bukovca tvrdo nadamo, te očekujemo, da će vazda uz svoju čast prinositi i slavu svoje hrvatske otačtine.

NAŠE SLIKE

— **Isus pred Pilatom.** Slika M. Munkacsy-a. Slikar pjesnika »izgubljenog raja« i opet je zadivio naobraženi svijet veličajnom, idealnom slikom, koju u ostalom mnogi krivo nazivlju »Isukrst pred Pilatom«. Jer držeć se pravedna načela, da se po umjetnikovu djelu mora suditi i njegove mišljenje i shvaćanje, valja istinu priznati, da je Munkacsy svog Isusa približio više nazorom protivnika pozitivne objave: Renan-a, Straussa, Rikarda Alma i drugih, nego li religiji. S kojih mu drago razloga umjetnik takovo stanovište zauzeo, prisiljeni smo i mi isto pri razsudjivanju njegove slike poprimiti, te ju prema tomu samo sa »Isus pred Pilatom« nasloviti. Ipak je ova slika svakako novim dokazom, da slikarski velikani srednjega veka nisu mogli izcrpiti obilje veličajnih motiva u kršćanskoj objavi. Da vidimo sliku.

Pred nami je sudionica Pilatova, napunjena otmenim i prostim židovskim svetom. Pred tribunalom na povišemu mjestu sjedećeg i duboko zamišljenog Pilata stoji Isus svezanih ruku, na po otvorenih usta, upiruć na Pilata ponešto strog pogled. S lijeve strane nanizala se povorka Židova, pretrgnuta u sredini nekom ženom s djetetom u naručju, dočim s desne strane kršćan rimski vojnik prepuštenim kopljem odtiskuje radoznu svjetinu i najmljene vikače. Na okolo sudišta poredali se odlični članovi sine-driuma, među njimi veliki svećenik, živahnim gestikulacijom dokazujuć krivnju Isusovu. Moramo odma reći, da je umjetnik zahvatio veoma sgodan momenat. Na otvorenu Isusovu izjavu o svojoj misiji zamislio se Pilat duboko o nekom kraljevstvu, ali ipak ne od ovoga svijeta, o nekom svjedočanstvu istine, glede koje se u tadašnjem modernom skepticizmu ogrezli Pilat pita: A šta je istina? Možda će koga začuditi onaj ponešto strogi pogled Isusov, nu on je po umjetnika bio jako nuždan. S blagim pogledom bi Munkacsy-ev Isus kraj svog povišokog stasa, dugih lasi, idealna, ovalna profila, prema praktičnomu Rimljaninu nabrana čela, na kratko ostrizene glave, izašao kano zanešenjak, a umjetnik hoće, da njegov Isus, isto tako prost od zanešenosti kao i od straha, govori jedino silom neoboriva i čvrsta osvjeđenja. Tu je umjetnik baš sjajno uspio. Ali od toga još više nas začudjava psihološkim crtanjem pojedinih židovskih glava. Podno Pilatovih nogu sjedi neki Farizej od Pilata odkrenutom glavom, držeć osudu Isusovu neizbježivom. Onomu, Pilatu s desne strane ustobočenu, prema Isusu prezirno podignute glave, s lica čitaš veselje, dočim ostali na Pilata pozorni Židovi pokazuju manje ili više sigurnu nadu, dvojbu, bojazljivost, strah; a onaj tamo, što u velikoj blizini Pilatovoj sa zamišljena čela čita njegove misli, odaje upravo zdvajanje ukočenim si pogledom. Dodamo li k tomu onu ženu, kojoj znatizeljni pogled na Isusa još nije dozrio do sažaljenja, onoga vikača gadna lica i razširenih ruku, onog prezirnog podsprdioca, i znatizeljno bedasto lice jednog uličnjaka: tad valja priznati silno obilje psihičnog života na toj slici. Da je još slikar Isusu prijateljskih lica na pozorište doveo, bila bi sva skala psiholoških čuvstva provedena. Pomanjkanje Isusovih pijatelja jest svakako pogreška u kompoziciji, jer baš Munkacsy-ev Isus — kao čovjek dobar i pravednik — takova šta nužno iziskuje. Nadalje bismo primjetili, da je umjetnik suviše pozornosti posvetio nuzgrednim osobam, jer se tim, što je skoro svaka glava posebna studija, ne iziču dostatno glavne osobe, što jedinstvo slike nužno treba.

Glede kolorita je slikar bez prigovora. Ruho Pilata, Isusa i onog vikača jest biele zagasite boje, a od ove su lagani prelazi u crvenkastu, smedju i smedjožutu, pa onda u crnu boju. Samo na dva mjesta iziče se ugodno plavetna boja.

Tehnika je ko i u drugih slikah ogromnog stila, a i perspektiva je s lijeve strane dobra. Ne velimo veoma dobra, jer kojom bi onda mjerom mjerili sliku Vereščaginovu »Veliki mogul u mošeji«, kojoj u pogledu perspektive nije Munkacsy-eva slika ni iz daleka dorasla.

Uzev sve skupa, čestitat je umjetniku na toj slici, koja svakako reprezentira nešto više, nego običnu vriednost.

P.

— **Svatba u Kani.** Kao prilog donasmo u ovom svezku tu glasovitu sliku Pavla Veronesa. Original je u Louvru u Parizu, naslikan g. 1563. za crkvu sv. Gjurgja u Mletih. U Francesku je dospio napoleonskim vojnama. Zanimivo je znati, da je na toj slici Pavao Veronese

ovjekovječio nekolicinu svojih glasovitih suvremenika. Tako je zaručnik na skrajnoj lijevoj strani (mali crnac pruža mu upravo čašu) neki don Alfons d' Avalos, a kraj njega Eleonora, kraljica franceska. Do nje je franceski kralj Franjo I., a iza njega Marija, kraljica engleska. Sljedeći je slavni sultan Sulejman, a iza njegove družice Karlo V. u profilu. Guslač u sredini slike jest sam slikar, iza njega svira na sličnom glasbala Tintoretto, a do njih na basu Titian. Mladić, što njim na desno upravo diže čašu, jest Pavlov brat Benedetto.

Paolo Caliari, nazvan Veronese, rođen je u Veroni g. 1528; umro u Mletih g. 1588. Učenik je nekog Antonia Badila, a usavršio se je najviše po uzoru umjetnika venecijanske škole.

KULTURNE VIESTI

— **Slavlje pjevačkog društva u Belgradu.** Baš u isto vrijeme, kad je u Zagrebu naše »Kolo« slavilo svoju dvadeset-godišnjicu, slavilo je i prvo srbsko pjevačko društvo u Belgradu svoju trideset-godišnjicu svečanim načinom. Kako čitismo u »Srpskom Kolu«, bilo je na toj slavi do 20 pjevačkih društva, ali skoro polovica samo u deputacijah, a glavni dio slavlja bio je u tomu, da su pjevači išli u kraljevsku avliju, gdje im je kraljica, društvena kuma, predala zastavu, koju su zatim u Gospodnjem hramu svečano osveštali. Iza toga bio je sjajan banket, a na večer svečana predstava u narodnom pozorištu. Na tom slavlju bilo je i najmlađe zagrebačko srbsko pjevačko društvo zastupano posebnom deputacijom.

— **Svečanost praškoga Sokola.** Nedavno slavio je česki Sokol u Zlatnom Pragu svoju dvadesetipet-godišnjicu, te su na toj svečanosti bili posebnimi deputacijami zastupani i naši vrli ljubljanski i zagrebački sokolaši. Milo nam je konstatirati, da se je na njih za ciele svečanosti svraćala osobita pozornost, te je i doček i razstanak bio najsrdačniji. Sama svečanost bila je upravo sjajna, a kako su na njoj bila zastupana slična društva iz svih slavenskih krajeva, to je ona time imala mnogo veći no obični značaj. Svakako je i tu makar i najmanji dokaz, da se Slavenstvo tandem aliquando diže iz svog mrtvila, iz svog stoljetnog letargičnog sna.

— **Jan Matejko.** Nedavno svršio je ovaj slavnj poljski slikar prekrasnu sliku, koja dostojno slavi i njega i njegovu otačbinu. Slici je ime »Hold pruski« (prusko podvrgnuće), a predstavlja povjestni prizor na krakovskom trgu, gdje zadnji nadmeštarski njemačkog viteškog reda, herceg Albrecht brandenburški, polaže prisegu viernosti poljskomu kralju Sigismundu I., 10. travnja 1525. Kralj sjedi na zlatnom prijestolu, a pred njim nešto pognut stoji vojvoda Albrecht, sa priklonjenom pruskom zastavom u ruci. Uz kralja je ponosna kraljica Bona sa svojimi dvorkinjama i najvećimi dostojanstvenici kraljevine, a uz Albrehta stoje braća mu Kazimir i Gjuro, u znak da se i oni podlažu kralju. Lieve je ukusna galerija, sa koje mnogo otmena občinstva gleda taj svečani prizor; desno su mrki poljski plemići i strani gosti, među kojima se osobito iziče junački ruski hetman, pravi pravcati gorostas. Podno kraljeva prestolja leži dvorski ludjak sa frulom u ruci, te su svi kritici složni u tome, da je to upravo nedostiživo prikazana figura. Sliku u obće kuju u zvijezde.

UMRLI

— † **Ivana Bajza-Slavik.** Pokojnica bijaše jedna izmedju najzaslužnijih glumica hrvatskoga kazališta, komu se je posvetila odma pri njegovu zasnutku, godine 1854., te će joj naročito u poviesti naše drame ostati vječna uspomena. Koncem prošle godine, 21. prosinca, slavila je svoju dvadeset i pet godišnjicu, no žalibože u teškoj bolesti, a evo već 2. svibnja završi svoj zaslužni život.

Najljepši spomenik podigla joj je vrlo prijateljica Ivka Kraljeva u ovogodišnjem »Viencu«, opisav liepo njezin rad i život baš nešto prije njezine smrti. Sačuvao joj se taj spomen čim dulje medju svimi Hrvatima!

BIBLIOGRAFIJA

— **Deseti brat.** Roman Josipa Jurčića. (Zbrani spisi, I. zvezek.) Založil in na svetlo dal odbor za Jurčićev spomenik. V Ljubljani 1882, tatisnula »narodna tiskarna«, 293 strane u maloj osmini. Ciena 1 for.

— **Ljubav i ovičje.** Pjesme I. Sundečića. U Dubrovniku 1882, tiskom Dragutina Pretnera; 183 strane u šest-najstini. Ciena 60 nov.

— **Pripoviedke za mladež.** Sa slikami. Nakladom hrv. pedagogijsko-književnog zbora. To je osma knjiga »knjižnice za mladež«. Osmi, 104 strane; cijena 30 nov.

— **Bazbibrige.** Pjesme Milana Kasumovića. U sremkih Karlovcih 1882, tiskom Koste Pavlovića (latinicom); 150 strana u osmini. Cijena 1 for.

— **Pedagogija,** II. dio. Obće obukoslovje. Sastavio Stjepan Basariček. Jedanajsti svezak »knjižnice za učitelje« (Osmi, 158 strana; cijena 1 for.

— **Romain Calbris.** Pripoviest Hectora Malota, s franczokoga prevela Dragojla Lopašićka. Tiskom Ivana Pretnera u Karlovcu; 188 strana u osmini.

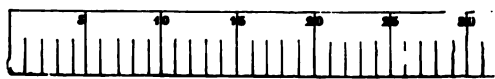
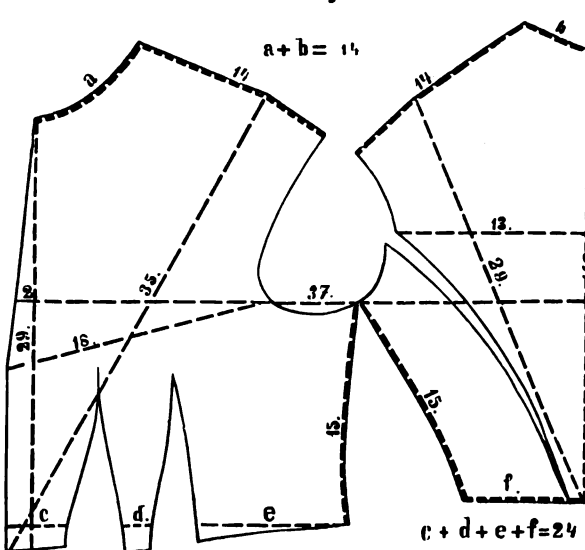
— **Dvorba bolestnika predmet nastave.** Napisao prof. dr. A. Lobmayer. Pretiskano iz »Vienca«, 17 strana u osmini.

— **Buzice.** Najnovija sbirka rado pjevanih hrvatskih pjesama. Drugo popunjeno izdanje. Nakladom Mučnjaka i Senfitebena u Zagrebu, cijena 20 nov.

— **Zakon o biljegah i pristojbah,** (XVI. zak. članak od god. 1881.) i zakon o rukovanju pristojba (XXXIV. zak. članak od god. 1881.), oboje s tumačem, hrvatski i njemački. Nakladom Mučnjaka i Senfitebena, 228 strana u šestnajstini; cijena 1 for. 20 nov.

— **Statističko izvješće** trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu; za god. 1880, sa osvrtom na celo razdoblje od god. 1876—1880. Nakladom trg.-obrt. komore, 296 strana u velikoj osmini. Cijena nije označena.

Kroj

Mjera

4. duž struka od pazuha do pojasa (15),
5. duž ledja od vrata do pasa (31)
6. duž prsa od vrata do pasa (29),
7. šir prsa u visini svoda jim i pazuha (18),
8. šir ledja isto tako (13),
9. šir ramena od vrata do rukava (14),
10. vis ramena od pasa straga preko ramena, do pasa sprieda (64).

Mjere dužina i visina bilježe se skroz cijele, a one krupina i širina u polovici. Na 2 centimetra, što no su u nacrtu kroja suviše izkazana, ne uzima se obzir. Za toliko biva oprava prostranija u grudi radi slobodna kreta i disanja, a ta se prostranost stiže pravilnim crtanjem kroja.

Kod uzimanja mjere se pazi, da bude držanje tiela naravno, nesilovano, struk opasan i pas što niže stisnut.

Mjera se uzima sa desne strane, jer je ova ma koliko jačja od lijeve, a i posao je na desnoj udobniji.

Sa ovo znanja obilaze nas i učiteljice, a put jim se dobro naplaćuje.

Kako bi bilo, da pristanemo uz »Hrvatsku Vilu«, pak da njezinim posredovanjem namirimo naše potrebe? Hoće li ona pristati poput majke, sestre, prije ili susjede?

Kušajmo.

Tu je tek do pokusa, da se shvate počela krojbe makar površno, a da se razum ne pretereti.

Kroj rukava i skuta laglje je, te se može posebno razpravljati.

MODA

— **Ljetno nošnje.** Prva slika s lijeva predstavlja nam lako jutarnje odijelo iz batista, urešeno ukusnom vrpcom i čipkama.

Srednji lik prikazuje lepo odijelo iz modrastog satina, urešeno sa kockastim okrajkom (Borte), 22 ctm. širokim. Suknju na donjoj strani zaobljuje 10 ctm. širok jedno bojni plissé, nad kojim se diže gornja halja, nabrana u smjele nabore. Draperiju sačinjava 100 ctm. širok i 110 ctm. dug umetak iz ukusna latka, a podržava ga na struku jednostavna vrpca.

Treće je odijelo nešto na istočnu, sastoji iz blijedo-žutog satina, na kom se jasno iziču crvenkaste pamučne pruge, koje nas ponekle sjećaju čudnog japanskog pisma. Suknju izmjenično rese 12 ctm. široki satinski plisséji i 15 ctm. široke čipke, a ta cijela garnitura siže do visine od 52 ctm. Prednja draperija jest iz 88 ctm. visokog a 106 ctm. dugog pamučnog toka, koji je sa svake strane na 57 ctm. nabran. Stražnja draperija kod ove je nošnje vrlo kratka, a sastoji iz 133 ctm. dugog i 150 ctm. širokog tkalninskog toka, koj je na obiju stranah okrajkom obrubljen. Osobito krasan je struk, koj je na prednjoj strani razdijeljen čipkastimi nabori, koji su prema donjoj strani sve to širji, ter sa 18 ctm. širokim plisséom obrubljuju donji okrajak haljetka. Oko pasa je 10 ctm. široka vrpca, koja se glede boje može po volji izabrati.

Ljetne nošnje

NEŠTO O KROJBI

Odnikle nas obilaze tobožnje učiteljice krojbe za žensko odijelo, pa kad gdje nadju učenica, tu ostaju, dok im hrana prija, te dok si ne izhode preporuku za dalji put. Nadju li drugo mjesto, onda zatraže naukovinu, ponude za koj stotinjak još i otisak svog predavanja, pa hajde dalje. Domaćina rado nosi trošak, jer mu se, misli on, ne bude više šivalo izvan kuće, ni dovađjalo švelja pod izlikom nužde radi kroja.

Štedljivo čeljade razporit će pristalu si jur iztrošenu odjeću, izglađati raztvorene česti, podstaviti jih papirom, a na ovom izrezati kraj bez ina troška izim vremena, ako drugačije ne zna. Treba li još šta, pokazat će majka, starija sestra, prija ili susjeda. Ali gle — takova šta biva sve to redje. Odnosaji se mienjaju, a prema njim i običaji. Umieće, djelo naših ruku posakupilo se i sakuplja se milom i silom, vještina naša se proučava — s jedne strane se tamani, a na drugoj po vriednosti kupuje i prodaje. Dar božji pretvara se u robu, vještina u obrt, koj se jedva naučen zaboravlja bez trajne vježbe.

Tu ne hasni, nego učiti se — vježbati se neprestano.

Da vidimo, što je u stvari:

Evo radi primjera nacrt razparana života od oprave. Sploštena je to pola bez rukava — kraj na petinu naravne veličine smanjen mjerilom, koje je izpod njega narisano u dužini od 37 centimetara, gdje je dakle centimetar petina onoga obične mjere.

Omjeriš li taj kraj mjerilom uzduž izprekidanih crta, izkazat će se ovim nadpisani brojevi centimetara, što no jih krojač od zanata snimljene unosi u bilježnicu uz ime mušterija. Švelja oštrog uma odma će pogoditi, da uzimanje mjere nije baš pretežak posao, a da je lako sma-

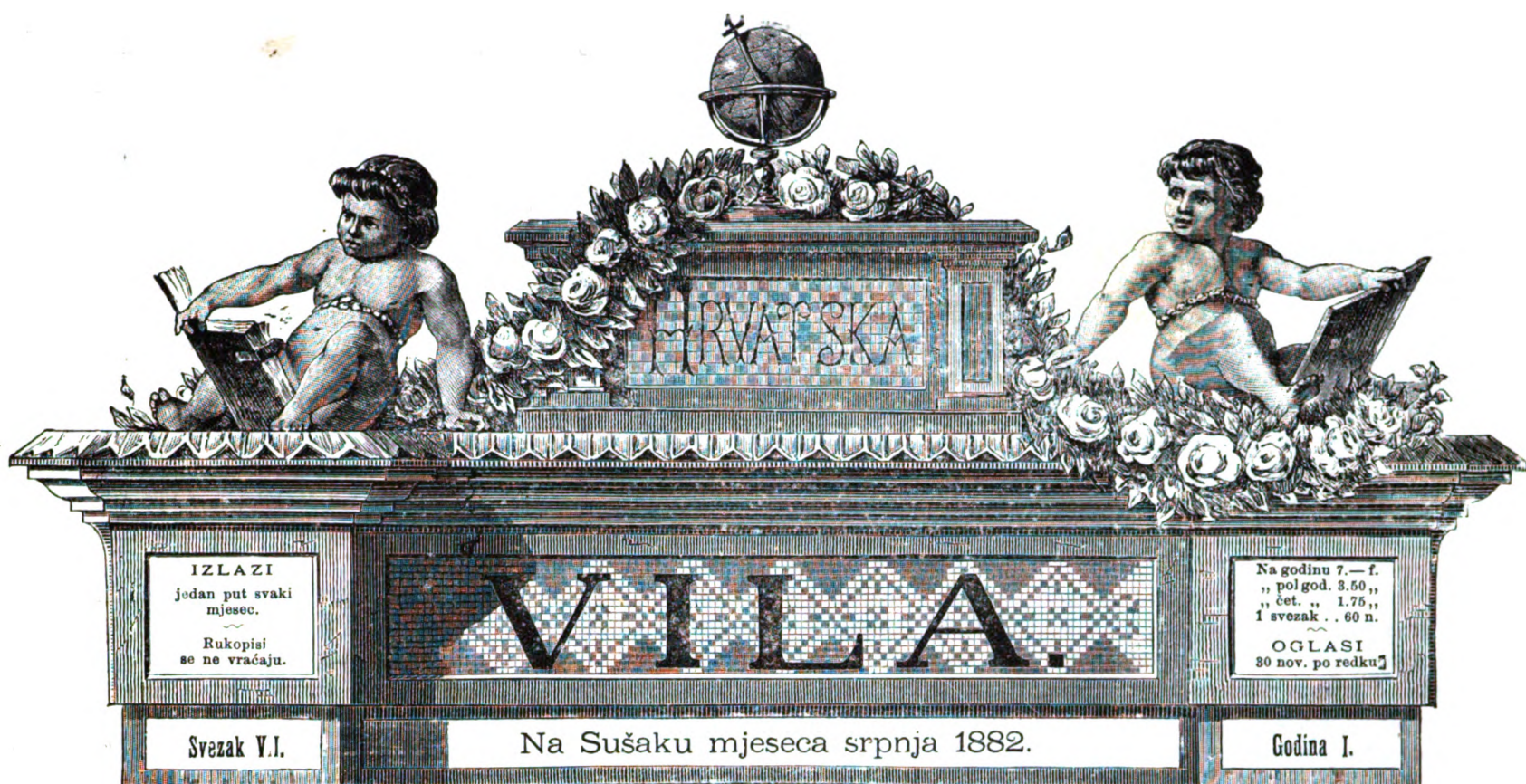
njeni kraj prerisati u naravnoj veličini, ili ga nacrtati po omjerih tiela i po nacrtu krojiti.

Za uzimanje mjere rabi podpun mjerimetar, kakono se vidi u krojačah; mjeri se naime:

1. krup života izpod pazuha, ravno nad svodom grudi (37),
2. krup struka o pasu (24),
3. krup vrata izpod zatiljka (14),

Upozorujemo na objavu »Našim čitateljem« na zadnjoj strani omota.

Vlastnik i odgovorni urednik: **Šavro Grubis**
Urednik: **August Harambašić**
Is tiskare »Sloboda« na Sušaku

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

VI

(Nastavak)

Kapetan Franjo Velčić, izašav onako naglo iz čitaonice, uputi se brzim korakom prama kući staroga Vidulića. Kiša je bila prestala, nu jak i hladan vjetar, vijuč i šumeć silovito, udaraše u plitke mlake i kaljužine, što se širiše u samotnoj ulici po ne-jednakom tlu. Tresući se plameni plina lamali svoju žutu svjetlost u toj razlivenoj vodi, čija se je površina plaho mrežkala i kao njihala pod žestinom vihora, koji bi svaki časak crnim srhom po njoj platio. Razlivena vodurina, pljušteć kroz željezne rešetke po sredini ulice, mutna i žutkasta, padaše u vodovode, što utiču u more. Grmljavina je tutnjala u daljini za mračnima briegovima, a riedki bljesak razsvietio bi kadgod mokre i pozatvarane vratnice kuća, pa i biele zidove istih. Zidovi, izprani kišom, bili su gdje-gdje kao prugasti od široka curka probušenih i oštećenih žljebova.

Došav u kratku ulicu, koja je najbliža čitaonici prama zapadu, i koja se proteže ravno

JUG BOGDAN

prama luci, popostane Velčić i pogledne u brod »Mariju«, koji se je odatle mogao razabrati. Ako je i želio, da čim prije staromu Viduliću dojavu sve, što bijaše od Kovačevića u čitaonici čuo, ipak podje zabrinut na obalu.

Primaknuv se što je više mogao brodu, zazove stražu, poviknuv po mornarskom običaju:

— O, Marijo, o!

Jedan mornar, prepoznava odma glas kapetana, odazove, se pitajući:

— Zapoviedate, gospodine kapetane?

— Ništa nova na brodu?

— Ništa, ništa, gospodine kapetane, odvrte dva tri mornara kao pjevajući.

Velčić stane ogledavati brod, a zatim svrne okom po nebu i po luci.

Brod »Marija«, čvrsto privezan, ljuljao se lagano i lieno na dosta nemirnoj površini za male ladjice, koje se oko njega zibahu i koprcahu, kao da je u njih bio bio unišao.

»Marija«, bacivši udarci vihara, micla se nešto i odaljavala od obale, natežući teške

lance i debele konope. Samo kadgod nagnula bi se nešto na svoj crni bok, da se odma naravna, čim bi udarac vjetra dalje prohujio, šumeć i zviždujuć kroz konope jarbola manjih ladja, koje se nalazahu na istočnoj mu strani, ponešto zaštićene njegovom visinom.

Na prednjem dielu broda stojaše mornar, mirno pušeć i čekajuć na daljnje zapoviedi kapetana.

U onom sivkasto-tamnom mraku mogla mu se samo glava razabrati, nu kad bi jače u se povukao dim iz male lule sa kratkim kamišem, ožario bi mu oganj te lule narovano i mrko lice, pa i debele brkove.

Na zapadu nebo se već vedrilo, a gdje gdje medju crnim i raztrganima oblačinama, kao u dubokih jazovih, zasjala bi na tren po koja sitna zvijezda na čistom i tamnom modrilu. Vrhunce visoke Učke kao da je vidjeti, nu njezine bočine i njezino podnožje sve je sakrilo u grdnom mraku, a pred njom, ne znaš da li blizu ili daleko, pjenu se nestalno skorup morskih valova. Dolazeć od istarske obale, valovi se sve više i više debljaju, te dovaljav se u riečku luku, odbijaju se na sto strana, križaju se, srazuju se i burkaju se, kao kad vrije voda u loncu. Velike se ladje više trzaju, nego li što se ljuljaju, nu kršni mornari ipak sladko spavaju u svojih visećih krevetih.

Velčić, opaziv kako se je vjetrom razletilo nekoliko iskra iz mornareve lule, povikne:

— Ej, pazite na oganj vaše lule!

— Ni straha nê, gospodine kapetane.

— Jesu li svi na brodu?

— Jesu, kapetane, odvrati mu sada nepoznat glas.

— Tko si ti? zapita Velčić.

— Kormilar Zvane Marić iz Lovrana, gospodine kapetane.

— A, à, poznam te, ptiću! Nismo li bili skupa u Havani pred četiri godine?

— Jesmo, kapetane, jesmo. E što ćemo, ono su bila druga, dà druga vremena!

— Kako to, Zvane?

— Tà do vruga, oženio sam se!

— E pa što za to? I drugi se ljudi žene, i tvoj se je otac jednož ženio.

— Što ćete, gospodine kapetane! Mi siromasi, mi ne znamo ni gdje nam je nos, pa kako da znamo što govorimo?

— Kad si došao na brod?

— Bit će sat i više.

— A je li žena za tobom plakala?

— Je vruga, a nê plakala! Ta dvie smo već godine zajedno!

— Dobro, Zvane; drago mi je, da si još uvijek veseo. Pogledajte po brodu, pripazite! zapoviedi Velčić.

— Ne bojte se, kapetane! Donesite samo čike na brod, zašto da bacate tek na pola popušene smotke? našali se Zvane, ali osbiljno misleć.

Velčić, nasmiehnuv se, ode od ladje, na koju se cbaziraše, iduć pustom obalom. Za nekoliko časaka bane pred kuću svoje obljubljen Marije, koje premilo lišće ne bijaše već dva dana vidio. Kućna vrata bijahu samo priprta. Kapetan unidje. Na stube padala je slaba svjetlost svjetiljke, pričvršćene o zidu na hodniku prvoga sprata. Kapetan popostane i

zamisli se, a onda, trgnuv se, pogleda u prostor izmedju uvijajućih se skalina. Gore u trećem i četvrtom spratu bijaše posve mračno, a u onoj grobnoj tišini poštene i sretne gradjanske kuće svud se širilo nešto sveta, svud je vladalo nešto nepokvarena, sjećajuć te na udobne stanove i na krasne žene u kućnom odijelu, sjećajuć te na blaženstvo mirnog obiteljskog života, na zaljubljen djevice i na cielo more njihovih sladkih nada. Kapetan, stupajuć lagano, začu kako su se u drugom spratu otvorila neka vrata. Došav na hodnik, pred vrata Vidulićeva stana, sretne se slučajno sa Vörösom, koji je dolazio od svoga prijatelja. Opaziv Vörösa, kapetan sav zadrhta. Čudnovata misao proleti mu glavom. Oba se naglo zaustave, kapetan ga ošine ljutim pogledom, a on se osupne. Časak se gledali oko u oko, kao da su im se sve životne sile bile usredotočile u tom pogledu. Vörös prvi ponikne okom.

— Gospodine, molim vaše ime? upita kapetan muklo, kroz stisnute zube.

— Što?

— Pitam vas za vaše ime, ponovi kapetan, približiv mu se za jedan korak.

— Ja se zovem Vörös, a vi — tko ste vi?

— Kapetan Velčić. Hoću da s vami govorim.

— Molim . . . izvolite, ali ja ja ne, ne pojmim kako se vi

— Što?

— Kako se vi, gospodine kapetane, usudjujete

— Ja se usudjujem?

— Ta naravno, to je čudnovato, to je . .

— To je . . . to je . . . pomagao mu kapetan, opetujuć njegove rieči.

— Da, to je bezsramno! Ali Vörös posve ni ne izusti, a kapetan, uhvativ ga gvozdenom svojom desnicom za suhonjavi i dugački vrat, te naglo otvoriv drugom rukom vrata Vidulićeva stana, sune ga tolikom silom untura, da se je srušio kao vreća vune.

Stari Vidulić, začuv štopot, dotrči u kuhinju, noseć u jednoj ruci svieću, a u drugoj kuburu. Starac mišljaše, da su lupeži u kuću provalili. Opaziv Velčića i drugog čovjeka, koji se je od straha tresao, sjedeć na podu, čudom se začudi stari Vidulić.

— Ta što je to, Velčiću?

— Ništa? odvrati kapetan, gledajuć u Vörösa.

— Kako? . . . Ništa? . . .

— Gospodo, to je nasilje, propenta Vörös.

— Ustanite! zapoviedi kapetan.

— Ja ne pojmim, nê, tako mi svetca, ne pojmim! čudio se Marko.

— Evo, gospodine Marko, evo, to vam je taj Vörös!

Vidulić prepozna Madjara i zaklima glavom. Velčić, uzvav mu kuburu iz ruke, reče:

— Našao sam ga pred vrati, dozvaov sam ga u stan, da nam razjasni, kako je ono bilo s Ivkom. Dà, dà, on će vam i pismo raztumačiti, pismo, koje ste danas od njega dobili.

Medjutim Vörös ustane.

— Hajdmo u sobu, hajdmo, da se malko porazgovorimo, nastavljaše Velčić, smijuć se gorko. Izvolite, gospodine, izvolite, govoraše

on prestrašenom Vörösu, gurajuć ga neprestano.

Kad budu sva trojica u sobi, mukom umuknu. Velčić, stupiv pred Vörösa, upre u upalo mu lice svoje gnjevne oči, kao dva bođeža. Vidulić, odtraga prekrivenih ruku, stane se naglimi koračaji šetati prostranom sobom, u kojoj se uz njegov hod čulo samo prigušeno disanje sve trojice. Štopot kočije i nagli topot konjskih kopita prekine u taj par tu mućnu tišinu. Kočija se zaustavi pod prozori, a i stari Vidulić, zaustaviv se u svom šetanju, pogleda u kapetana, koji mu reče:

— To je valjda Ivka s majkom i sestrom.

— Što ste rekli? zapita u čudu brodovlastnik.

— Kašnje ću vam sve reći, dà kašnje . . . oprostite . . .

— Ne pojmim! kimnu starac.

— Umirite se, ne ima zla!

Sad se već čuo glas gospodje Ivane: — Ah djeco moja, liepo li nas je vrijeme snašlo! Bog zna, spava li već stari, ah mi sirote!

Vörös ogledavao se plaho, bledio i drhtao. U sobu bane g-dja Ivana i odmah za njom njezine kćeri.

— Gle, stari se još nije ni legao! . . . ne svrši Ivana, opaziv kapetana s kuburom u ruci.

Žene se okamene. Ivka, problediv, nasloni se o vrata sobe. Marija pristupi k svomu Franji, ogrli ga jednom rukom, a drugom mu obuhvati desnicu, u kojoj držaše kuburu, te molećim glasom izlane: Franjo!

Kapetan ju pogledne, lice mu se razvedri, i nasmiešiv joj se, tiho izusti:

— Marijo, ne boj se!

— Franjo! umoli opet Marija.

Ivka stajaše uvijek do vrata. Bila je bleda u milom si lišću. Naglo je disala. Srce ju vuklo na otčeve grudi. Poglednuv u otca, učini jedan korak, usili se, zanjise se celim tielom. Pristupiv bližje i šaptnuv bolno: — Otče, oprosti! htjede da pane na koljena, nu starac ogrliv ju i pritisknuv na svoje grudi, tronuto uzdahne:

— Dobro moje diete!

Ivka brizne u plać

Ivana pogledavaše sad ovoga, sad onoga. Došav k sebi od prve zabune, podboči se i počme:

— Ta što je to? Zar ne će već biti mira u našoj kući? Govorite, kažite mi, što se je opet pripetilo? Oh, dobri Bože! A tko je, tko je taj čovjek? Oh, mi siromasi! oh, mi sirote! Ma nije li to onaj Madjar? Ma je li ga dakle sam nečastivi doveo u našu kuću, sjeme mu se zatrla?

— Umiri se, Ivano, umiri se! rekne Marko.

— Da se umirim? Ja, ja da se umirim? Nê, nê, ne ima više u našoj kući ni mira, ni božjega blagoslova. Oh, mi sirote! Pred dva dana u Trst, pa ovo, pa ono, pa plaći, i putuj, i brzoglav, i ovo vrijeme, i kočije, oh tužne moje stare kosti!

— Gospodjo, umirite se, umirite se, ne ima vam nikakva zla, tješio ju kapetan.

Ivka bila sada sjela na divan, gdje tiho ječalo, pokriv si rukama lice.

— Nê, nê, nikad već nije mira ni pokoja u našoj kući, jadikovala Ivana. Ta recite mi,

ljudi božji, što radi taj čovjek ovdje? Po što, po što je došao amo, pa u ovaj sat, u ovaj sat? Govorite, govorite!

— Ta umukni već jednoč! Pitaj Velčića! Oh žene, žene! Ljutio se Marko.

— Gospodine Marko, dajte mi pismo, koje ste danas dobili, reče kapetan.

Marko potraži pismo, preda ga Velčiću, koji ga glasno pročita. Pismo bilo je pisano talijanskim jezikom.

— Jeste li čuli, što je pisao? upita Velčić mirno.

— Prokleto mu pero! Laže, laže kao ciganin, crn mu bio obraz! Nè, nè, ne treba Ivka njegovog imena! Ljutila se Ivana.

— Oprostite, promuca Madjar i učini korak, kao da želi iz sobe izaći.

— Lagano! čekajte malko! zaškrine mu u brk kapetan i upita ga: — Gospodine, je li ovo pismo pisano vašom rukom?

— Naravno! odvрати Madjar, pogledav ga bojazljivo i nepovjerljivo.

— Vi u njem velite, da vas Ivka ljubi, nu to nije moguće, jer vas je ona izkušala.

— Molim zapenta Vörös.

— Ne lažite! — Ivko jesi li ga pljusnula, kad je bio kod tebe one noći? upita ju Franjo.

— Jesam, potvrdi Ivka glasno.

— Gospodjice usudi se Vörös.

— Što! vikne Ivka, ustav se naglo i pogledav ga sievajućim okom. Vi se usudjujete lagati! Dà, pljusnula sam vas, bezobrazniče!

— Naravno da vas je pljusnula! zakrči mu Ivana, a i nju je već sada svrbila ruka.

Marko se opet šetao sobom. Marija kao očarana gledala u Franjino lice, po kojem se razlilo tamno rumenilo. Vani je mračna noć, a vjetar kobno huji ulicom.

— Ivko, ti se na sve sjećaš, kako je bilo, kad je Vörös, ovaj gospodin, k tebi došao? pitao Franjo.

— Sjećam.

— Dobro! — Gospodin Vörös izpriopoviedati će nam, kako se je ušuljao u ovaj stan, u tvoju sobu, i zašto si ga pljusnula. Ivko, ti ćeš pomno slušati, što bude govorio, te ako samo jednu krivo reče, da ga odma prekineš. Gospodine Vörös, zapamtite si dobro, da mi sve znamo, što se je one noći dogodilo u Ivkinjoj sobi. To nam je ona sama sve točno i potanko izpriopoviedala, a sjećam vas, da su prozori sobe bili otvoreni i da su nekoji ljudi, koji su se nalazili pod timi prozorima, skoro svaku vašu i Ivkinu riječ posve jasno čuli. Sjećam vas i opominjem vas jošte, da se vaše priopoviedanje mora podpuno slagati s onim, što mi znamo i što mi za podpuno istinito držimo. Ako samo jednu izlažete, ako vas samo jedan put gospodjica Ivka u govoru prekine, ne bude vas sunce više ugledalo!

Vörös zapanjeno gledaše kapetana. Problem, drhćućim glasom iztisne:

— To je

— Govorite! zapoviedi Velčić.

— To je nasilje

— Gospodine, to o vami zavisi; ako budete lagali, biti će pravedna kazna, a ako budete govorili istinu

— Gospodine prekine ga Vörös.

— Gospodine, istinu, golu istinu od vas za-

htievam, drugčije vam ne ima spasa. Pogledajte ove ruke, ne šalite se, i vjerujte mi, da su dosta čvrste da vas s njima zagušim. Pogledajte kroz prozor, noć je tamna, slušajte kako vjetar biesni, i znajte da imam na brodu vjerne ljude gvozdenih mišica. Govorite istinu, jer ću vas drugčije zadaviti, svezati u staru vreću sa nekoliko teška kamenja, koje će vam nadomjestiti jastuke na morskome dnu, onako jednu milju daleko od kraja, gdje bi se mogli naći još prije nego li dan svane.

Vörös su već prolazili smrtni srsi, činilo mu se, da već tone u hladne morske dubine. Drhćuć kao da ga je groznica spopala, i izev pod istinu rieči kapetanove, kojemu bijaše nakana, da ga samo preplaši, tiho i bojazljivo izusti: — Smilujte se, molim

— Kukavice! mahne kapetan prezirno rukom.

— Franjo, umiri se! molila ga Marija umiljato.

Gospodja Ivana, misleć da se kapetan ne šali, preplaši se da se ne bi još kakvo veće zlo dogodilo.

— Franjo, budite barem vi pametan! Ljutila se ona. Što da gušite, što da to utapljate! Ta bi li bilo vredno, da čovjek dodje u tamnicu ili na vješala radi ovakvoga gnjusa?

— Ivana ima pravo! potvrdi Marko.

— To znam i bez tebe, da imam pravo! razgnjevi se ona još više, te nastavi, obrativ se Vörösu: — Što da ga zadavimo? Za ovakvu hulju dosta su dvie tri pljuske, dà, dà: jedna, dvie, tri! vikala dalje, gladeć nemilo Vörösovo mršavo lice svojom jakom i tustom desnicom.

Vörösova glava letila od jednoga ramena k drugomu, a on zabezeknut, presenečen i osvjedočen, da ga je g-dja Ivana obranila od nagle i silovite smrti, koju mu bijaše tobože namienio kapetan, pa i shvaćajuć, da čuške nisu toli grozna stvar kao ležati na morskome dnu, pentajuć govoraše:

— Gospodjo, molim, hvala, molim

— Što? hvala? Još ti nije dosta, gnjuse?

— Gospodjo, molim, obranite me, umirite gospodina kapetana, sve ću kazat, sve, moljaše Vörös, sjednuc smrvljen na obližnju stolicu

— Govorite istinu, biti će po vas bolje! reče Velčić, smijuć se grozno. — Govorite, je li vas Ivka čušnula?

Vörös, kimnuc glavom, potvrdi kapetanovo pitanje.

— Jeste li njezinom dozvolom došli u sobu? zapita kapetan dalje.

— Nisam.

— Tko vam je otvorio vrata kuhinje?

— Vicka.

— Proti volji gospodjice Ivke?

— Mislim.

— A zašto ste mi onako pisali? upita sada g. Marko.

— Ja ljubim g-djicu Ivku

— Lažete, vi ste me htjeli na privolu prisiliti, potvarajuć Ivku.

— A, gle te ništarije! zalomi rukama g-dja Ivana.

Vörös ne odgovaraše.

— Govorite! reče kapetan oštro.

— Dà, tako je, izusti jedva čujno Vörös.

Ivka porumeni od gnjeva i stida, i baciv se svomu ocu u naručaj, kroz muklo jecanje zamoli:

— Otče, recite tomu čovjeku, neka nas ostavi, neka ide kući!

— Dà, d'ete moje, pravo imaš. — Dosta je sada, gospodine Vörös! Vidim, da ste velika hulja, dà, o tome sam posve osvjedočen, a vi budite uvjeren, da se moja Ivka nije za vas rodila. O njezinom poštenju nisam nikada posumnjao, a volio bi ju utopiti, nego li da ju dadem takvoj propalici. Ivka vas ne ljubi, je li da je tako, diete moje?

— Ja nisam znala, da ima takvih ljudi na svijetu, odvрати stidno djevojka.

— Van, van iz naše kuće! Ljutila se Ivana, kažuć Vörösu vrata.

Madjar pogleda biesnim okom kapetana i naglo izpane iz sobe.

— Do vidjenja! povikne mu Velčić, smijuć se glasno.

Ostav na samu, počute svi veliko zadovoljstvo. Velčić sada izpriopoviedi sve, što je bio čuo u čitaonici od Kovačevića. Kad spomenu to ime, bila je Ivka naglo porumenila, nu to nije bio nitko opazio, do njene sestre. Ivana je kazivala, kako su došle u Trst, priopoviedala i ovo i ono, o tetci i o svih sгодah i nesгодah, što su ih bile stigle na neugodnom putovanju.

— Ah, dosta sam se naljutila s Ivkom, i u Trstu i na putu! kukala je g-dja Ivana.

— Kako to? pitao starac Marko.

— Ma slušaj, stari! ovdje na Rieci bila je mirna, te kako znaš nije se baš ni protivila tomu putovanju. Nu da vidiš kasnije! Dà, čim smo otišle, odma je stala plakati i govoriti, da njoj ne treba ići u Trst, a neka sviet naklapa što ga volja, i da je ona posve nevina. Ne, nikako je nisam mogla umiriti, te da i nije došao brzojav od kapetana, da dodjemo kući, vjeruj mi, stari, Ivka ti ne bi bila sama ostala u Trstu.

— Ja mislim, da sam pametno uradio, kad sam vam brzojavio, reče Franjo. Cijeli sam jučerašnji dan o tome razmišljavao, te sam napokon uvidio, da je to bila velika nesmotrenost od sviju nas.

— To, što smo odlučili, da podje Ivka u Trst? upita Vidulić.

— Tà da, gospodine Marko. Cijela Rieka tumačila si je to putovanje ponajviše na jedan način, dà, svi su slutili, da je razlog tomu naglom odlasku no vi me već razumijete. Nekoji su dapače tvrdili, da je naša Ivka ali bolje da šutim. — Dobro bi bilo, da se Ivka sutra prošeće Corsom, dà, to će mnogim zatvoriti pogana usta.

Ivka pogledavaše Mariju, smiešeć joj se sjetno.

— Kapetane, pravo imaš! Pa nek brblju jezičine do sita, a ja se ipak danas dobromu snu nadam, reče Marko nekim zadovoljstvom.

Pol noći bilo već odbilo, a oni se jošte razgovarahu. Svim je bilo u srcu odlanulo, Marija, držeć ruke svomu Franji, čutila je neko vanredno blaženstvo u svojoj duši, a liepe joj crne oči tonule su u nebeskoj radosti. Mislila je, da ga cijelu godinu nije bila vidila. Ni g-dja Ivana nije se više ljutila, šalila se dapače i osvjedočavala ostale, da nije do ove noći nikad u svom životu nikomu

pljuske dala. Napokon se razstanu sretni i zadovoljni. Svi su se bili nasmijali Mariji, koja je bila toli dražestno vrisnula, kad ju je Franjo pred svima naglo usred punanih ustna poljubio.

Ivka unidje u svoju sobu i, zapaliv svieću, opazi na krevetu Pufića, koji mirno spavaše, snivajući možda o svojoj gospodarici. Ivka pogladi ga nježno, a on se malco trzne, kao da se želi otresti nekakva ružna sna. Gladeć mu rudu i bijelu dlaku, pritisne ga jače. Pufić otvori sada svoje oči, te kao zapanjen zagleda se u nju, a onda od prevelike radosti stane cviliti i stenjati, mahati repom i laskavo se udvarati, trseć se, da joj obliže sad ruke, sad lice. Ivka se branila, nu Pufić gotovo poludio od veselja.

Ivka podje k prozoru i otvori ga, a lica joj se dodirnu onaj svjež i blagi zrak, procijeden vlažnim mirisom, koji se osjeća posle kiše. Pufić skače po sobi, trči, vuče je za haljine, upada sa stolica, zalaje kadgod, reži i propinje se kao da je pijan. Krasna djevica naslani se na prozor.

Vjetrić se posve utišao. Tamna noć šapće nešto bajna u Ivkino uho, ševrljajući lagodno oko njene vrane kose. Na modrom nebu neke zvijezde kao da su utonule, koja bliže koja dalje u tom tamnom modrilu; druge čepet krupnije i sjajuće se kao da su mu na

površinu izplivale iz silnih i neizmernih dubljina. Bujne se Ivkine grudi šire, tjeskoba iz njih izčežava, a ona požudno i naglo udiše taj čisti zrak, koji joj toli godi, koji joj razblažuje onu bolnu nutarnju toplinu i onu gorakost, koja joj je neugodno dražila i izgarala mlado srce, i sve one tanke i nježne nutarnjosti njezinih djevičanskih njeđara

Ivka ustane s prozora, te pošav sobom i slučajno pogledav na divan, lecne se nešto. Na divanu bila je Vörösova batina i njegov šešir.

Ivka u tren oka pograbi batinu i šešir, te oboje baci na ulicu. Zašto je to učinila, to nije ni sama znala. Požali svoju naglost, ali se umiri napokon, pomisliv da će već prije nego li osvane tkogod, kakov siromah možda, ulicom proći, te šešir i batinu uzeti.

Malo kasnije svuče se, ugasi svieću i legne u postelju. Ležeć na znak i nadajući se sladkom snu, začuje koračaje u tihoj ulici. Pridigne se malco, da bolje čuje, a srce joj silnije zakuca. Dva muškarca, razgovarajući se, približavahu se njenoj kući. Rieči nije mogla razumiti. Muškarci se naglo zaustave i to baš pod njezinim prozori. Ivka sada začu, kako je jedan reko: Evo vidiš, nečiji šešir! a drugi: A gle, ovdje je i nekakva batina!

Muškarci se udalje, razgovarajući se. Ivka skoči iz postelje, otvori tiho prozor i pogleda

ulicom. Na uglu opazi u svjetlu plina dva mlada čovjeka, koja ogledavaše batinu i šešir. Ivka po kretanju i po stasu prepozna Kovačevića i prijatelja mu Vožića.

Ivkinom glavicom proleti sada roj sladkih misli. Smiešeć se sama sebi, svom srcu, tamnoj noći i celom svemiru, tiho zašaputa: Čudnog li slučaja!

Mladi prijatelji podju dalje, a ona, slušajući kako im lagani udarci koračaja zamiraju, počuti da joj razbludna noć hladnim cjelovi ljubi biela i punana ramena. Podigne se zatim s prozora, a slučajno joj se pod očima u noćnom mraku zabiele njene na pol otkrivene cvatuće grudi. Začudiv se radostno njihovoj snježnoj bjelini i osmiehnuv se milo i sjetno svrne svojim jasnim okom po nebu, te opaziv po njemu toliko zvijezda, stidljivo prikrije s' njeđra i naglo zatvori prozor.

Ivka opet legne u postelju, nu misleć o Kovačeviću, duzo si je vremena mučila glavicu, da li je na ovom svijetu sve samo puki slučaj, da li valja vjerovati, kako mnogi tvrde, da nam je već sve u napred sudbina odsudila? Krasna djevica, ako i nije bila nakon poduljeg mudrovanja došla do jasna zaključka, bila je ipak usnula u sladkih nadah, rajski joj smiešak ipak svitao na rumenih i nešto otvorenih usnah

(Sl'edi)

S A V J E T

Poslušaj dievo, uzoru mili,
Nešto ti kanim od srca reć!
I kreno čuvstvo tomu me sili,
Davno u duši krijem ga već.

Ti si ljepotom premila Vesna,
Kuda god staneš pronikne cviet!
Vidiš a ljubav, kćerka nebesna,
Ona tek drži sioni sviet.

Povjeruj meni, doći će hora,
I ti ćeš čuti plaman joj žar;
Duša se s dušom sljubiti mora,
Krasnu tad dušu biraj si bar!

Momak će doći, krotko te snubit,
Premilu drugu srdašću svom!
Al ti ga nemoj prije oblubit,
Ne ljubi l' žarko hrvatski dom.

Nije li divan, sama prusuli,
Pa je u robstvu nesretan tol!
S tuge će srce puć ti u grudi,
Suzica s oka kanuti dol!

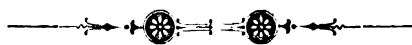
Da li ćeš s dragim plakat i sdvajat,
Provodeć tako život si vas?
Milu si djecu robljem odgajat,
Da ti prokunu poroda čas?

Narava tebi obilina' čari
Dade nad mužem veliku vlast,
Za to ga vazda putiti mari
Hrabro da brani roda si čast!

Ne bude l' on ti slobodan, sretan,
Zaludu žarke ljubavi moć;
Život i tebi turoban, sjetan
Na tome svijetu jedno će proć.

S toga ti smjelo vojnu prosbori
Bojni kad jekne Hrvatskom ziv:
— Veselo podji, hrabro se bori,
Pobijeden doma nejd mi živ!

August Harambašić

Pjesma

Kad se sjetim svojih sretnih dana,
Dok si mojom dragom zvala ti se,
Kad se sjetim tvoga nivoljanja,
Bolan uzdah k nebu vine mi se.

Kad se sjetim na nevjeru tvoju,
S koje sada mlad mi život sane,
Razžalim se, srce tješit stanem,
Sjajna suza s moga oka pane.

Tako uvijek uzdah, a i suza,
U bolnome žiću mi se mienja:
Suzu, uzdah odjenem u pjesmu,
Pa mi tako gorka bola jenja.

Ante Demartini

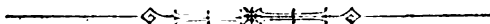
Ustaj Ljubo!

Nad prozorom komšinice,
Što baš u vrt gleda,
Sigradile lastavice
Gnjezda u dva reda.

Dobro znadu male ptice,
Što u vrtu išćem,
Kad za rane još rosice
Plaho šuštim liščem.

Zito one kliču glasno
Sa svog gnjezda meki:
Ustaj Ljubo! sunce ja'no,
Već te dragi čeka!

Ante Poturičić

Jacques Damour

Napisao Emile Zola preveo Eugen Matić

II

Damour se je u Numeji liepo vladao. Našao si je posla, te su mu obećali pomilovanje, ako kroz nekoliko godina bude imao liepih svjedočba. On je bio vrlo krotak čovjek i rado se je igrao s djecom. Nije se više zanimao politikom; malo je bivao s drugovi; živio je osamljen. Jedino mu se je to moglo spočitnuti, što se je kadšto opijao, nu on je bio miran, kad je bio opojen, gorko je plakao i onda legao spavati. I tako se je pomilovanje činilo nedvojbenim, kad li on iznenada jednog liepog dana izčezne. Svi su bili vrlo začuđeni, saznajući da je pobjegao sa četvoricom svojih drugova. U te dvie godine, što je bio ovdje, dobio je nekoliko pisama od Felice; s početka dolazila pisma redovito, zatim poredje i nepravilnije. Sam je pisao mnogo češće. Tri mjeseca prodjose bez svakih izvještaja. Tad zavlada njime očajanost: kad li će doći to pomilovanje; njemu možda bude čekati još dvie godine; i eto, on se odlučio na sve u jednom od onih grozničavih časova, za koje se već drugi dan kaješ. Nedelju kasnije nadju na obali, nekoliko milja od tuda, razbiti barku i tjelesa trojice bjegunaca, golih i već gnjilećih. I medju njimi spoznadu očevdici Damoura. Isti uzrast, ista brada. Posle predhodnog postupka budu sve formalnosti izpunjene, svjedočanstvo o smrti napisano i u Francezku poslano, na molbu udove, koju je uprava o tome obavjestila. Sva štampa bila je zaokupljena tim događajem, i dramska priča o biegu i njegovom tragičkom svršetku osvanu u novinah celoga svijeta.

Medjutim je Damour bio živ. Njega su zamienili s jednim od njegovih drugova, a to je bilo tim čudnovatije, što mu on nije bio ni malo sličan. I jedan i drugi imao punu bradu — a to je sve i bilo. Damour i četvrti bjegunac, ostavši nekim čudom medju živimi, razstadoše se, čim su stupili na englezko kopno, i nikad se više ne vidješe. Sva je vjerojatnost, da je onaj umro od žutice, koja malo da nije skršila i samog Damoura. Prvom mišlju bilo mu obavjestiti Felicu pismom. Nu njemu dopadnu do ruku novine, on u njih pročita pripiest o svom biegu i izvješće o svojoj smrti. Od tog časa pričini mu se neshodnim pisati; pismo bi mogli uhvatiti, pročitati ga, i na taj način dokopati se istine. Zar nije bolje ostati za sve mrtvim? Nitko više ne će na njega ni misliti, pa će se slobodno vratiti u Francezku, gdje će dočekati amnestiju i tad se istom javiti. I on si sastavio celi nacrt novog života; njemu samo valja preseliti se sa Felicom u drugo okružje i izmisliti si ime. Buncao je o svom povratku u Francezku, kadno ga težka navala žutice svali na mnogo nedelja u bolnicu. Svjedočanstvo o smrti, poslano u Pariz, mal da se nije ostvarilo.

Kad je Damour ozdravio, zavlada njime bezkrajna lienost. Mnogo mjeseci ostao je vrlo slabim i bio bez ikakve volje. Groznica kao da je u njemu skršila sve prijašnje želje. Nije već ničega želio, — čemu? mislio on. Lica Felice i Louise kao da su probledila. Još ih

je vidjao, nu kao iz daljine, u magli, iz koje ih nije svagda prepoznavao. Bez dvojbe, čim mu se malo povrati snaga, vratit će se on k njima. Zatim, kad je napokon sasvim ozdravio, stala ga zaokupljati nova misao. Prije nego li se vrati k ženi i kćeri, htio si je prištedit koj groš. Što će radit u Parizu? Umriet će od gladi, morat će opet sjesti za stan, a k tome ne će na nesreću biti ni sposoban za kakav rad. Čutio se je silno ostavljenim. Nasuprot, ako se odpravi u Ameriku, to će si za nekoliko godina moći skupiti bar sto tisuća franaka; sustajao je kod te skromne svote, zaglušen milijunskimi brojkami, koje su mu šumile u ušiju. I on je unapred maštao, kako će živit: vratit će se u Francezku sa sto tisuća franaka, kupit će kućicu kraj Vincenta i živit tamo sa tri do četire tisuće godišnjeg dohodka uz Felicu i Louisu, u samoći, sretan, okaniv se politike. Dva mjeseca kasnije bio je Damour u Americi. Tada je započelo živovanje potepuha, puno briga i nesgoda, čudnih i svakdanjih. On je sve pretrpio i nekoliko put bio na domaku, da obogatiti. Tri put se je nadao zadobiti sto tisuća franaka, nu oni mu se izmakose baš izpred nosa; ili su ga okrali, ili je sam prosi-pao novac. Na konac konca on se je nastradao, naradio i ostao biednim. Prošav sve krajeve svijeta, bio je napokon događaji bačen u Englezku. Odtud je upao u Bruselj, u blisko susjedstvo Francezke. Nu nije više mislio o tome, da bi se vratio kući. Odma, čim je došao u Ameriku, odlučio je pisati Felici. No njegova tri lista ostadoše bez odgovora i on je s toga svašta izvodio: ili su mu pisma uhvatili, ili mu je žena umrla, ili je i ona otišla iz Pariza. Godinu dana kasnije opet joj je pisao, nu nije dobio odgovora. Da se ne oda, pisao je pod izmišljenim imenom i o kakvoj izmaštanoj stvari, scieneč da će ga ona spoznati po rukopisu i shvatiti. I gle, ta uporna šutnja kao da mu je otupila sva spominjanja. On je umro, on ne ima nikog više na celome svijetu, za nj više ne ima posla, njega se više ništa ne tiče. Milo ne kroz cielu godinu radio je u ugljokopih, i nije više motrio sunca; on se je zadovoljavao time, što je jeo i spavao, i nije želio ničeg više. Baš kao da je odrvenio.

Jedne večeri čuo je u krčmi, da je u Parizu proglašena amnestija i da se komunardi vraćaju. To ga je probudilo. Njemu se prohtjelo s mjesta poći s drugimi pogledati tu ulicu, gdje je živio. S početka je to bilo instinktivno čuvstvo. Zatim mu u nagonu počeo raditi mozak, i on pomisli, da još može biti sretnim, nadje li Felicu i Louisu. Nada se razprostrela u njegovoj duši; on je slobodan; on će ih otvoreno tražiti, i njemu se stalo napokon predstavljati, da će ih on naći u njihovom stanu u ulici des Envierges, za stolom, koj će ga čekati i za nj prostrt. Sve će se razjasnit i pokazat kao pusto nesporazumljenje. On će poći k poglavarstvu, prijaviti se, i oni će poživiti na prijašnju. Dakako, on će se

vratiti bez novca, nu u taj blaženi čas nije ga posao strašio.

U Parizu, na sjevernoj postaji vlaka, sgrtao se narod. Čim su se putnici pokazali, razlegli se klici, oduševljenje bilo je preko svih granica bezumno; ruke mahale šesiri, usta vapila jedno ime. Damour se za čas smeo; on nije pojmiio, u čem je stvar; njemu se pričiniio, da su se svi ti ljudi sgrnuli za to, da ga izviždaju. Zatim je saznao ime jednog znamenitog člana komune, koj je došao istim vlakom; ime bjegunaca kažnjenika, kojemu je narod pravio ovaciju. Damour je opazio, kako je i on, sa suzami u očiju, smiešec se, tronut tim šumnim dočekom. I kad je slavjenik, napokon, s mnogo muke sjeo u fiaker, svjetina se spremala, da se izpregnu konji, pa da ona poveze kola. Guranje bilo je strahovito, svjetina se bacila u ulicu Lafayette i zagradila ju: vidilo se je more glava, a posred njih polako se pomicao fiaker, baš poput triumfalnih kola. Damour, koga su sasvim sgnječili, jedva se doturao do vanjskih boulevarda. Nitko nije na njega obraćao pažnje, i on se čutio zaboravljenim, osamljenim. Sve njegove patnje: Versailles, prevoz preko mora. Numeja, gorko se vraćahu u pamet.

Nu on se je istom smutio na vanjskih boulevardih. On je sve zaboravio; njemu se je činilo, da je bio na poslu i da se spokojan vraća u ulicu des Envierges. Deset godina života kao da mu je izpalo iz pameti. Nu prijašnja poznata obstojnost pobudjivala ga je na udivljenje. Vanjski boulevardi kao da su se raztegli; lica prolazećih su ga smućivala, on se je sustavljao pred raznimi nadpisi i divio im se. Njegova smućenost je narasla, kad je došao u ulicu des Envierges. Vidio je iste ulice, iste kuće, nu nije poznavao ljude. Sva lica bijahu mu nepoznata, i čim je išao dalje, tim ga je jače spopadao strah, i njemu je klonula volja, da ide dalje. Čemu se on vraća? Što će tu raditi?

Došav do kuće, gdje je prije živio, on je najprije tri puta prošao mimo, ne usudiv se ući. Suprotni dućančić ugljevara je izčeznuo, sad je tamo bio magazin s voćem. A trgovkinja, stojeća na pragu, pokazala mu se tako zdravom, tako oholom, da se nije usudio obratiti se na nju s pitanji, kako je htio s početka. On započe time, da se je obratio na vrataricu iste kuće.

— Dozvolite da vas upitam, ne živi li ovdje m-me Damour.

— Ne znam . . . Takove ne ima . . .

On se okamenio. Mjesto prijašnje vratarice, ženske neobuhvativih razmjera, bila je pred njim malena, slaba ženska, srdita lica, te ga je pozorno gledala.

— M-me Damour živila je u dvorištu prije deset godina.

— Deset godina! krikнула vratarica. — Nu od onoga vremena mnogo je vode proteklo! ja sam ovdje istom od mjeseca siećnja.

— Možda je m-me Damour ostavila svoju adresu?

— Ne, ne znam.

I tako je on sveudilj ostao, ona se razsrdila i zagrozila mu, da će pozvati muža.

— Ah! hoćete li svršiti s vašim špiunstvom ili ne, neki ljudi vole njuškati . . .

On se zacrvnio i otišao, zastidiv se rad svojih poderanih hlaća i blatne bluze. Pošav nekoliko koračaja ulicom, potuliv nos, vratio se, neodlučan kamo da podje. Možda će mu se smilovati i dati mu kakovih vesti. Ogledavao se naokolo, promatrao kuće i starao se snaći.

U tih kućah, naseljenih od sirotinje, stari se često izmjenjuju, i u deset godina izmieni se cijelo naseljenje. K tomu nije mu dopuštala obzirnost; u njemu je govorio stid i neodvažnost, da se je sgrazio pri misli, da bi ga mogli prepoznati. Dolazeć kraju ulice, opazi napokon poznata lica, prodavačicu duhana, piljaricu, pralju, pekaricu, kod koje su nekoć uzimali kruh. I eto, on je čitavu uru kolebalo; prolazio mimo dućančića, ne smijuć ući, sav u znoju od žestoke borbe, zapodjevše se u njemu. Silno kucajućim srcem odlučio se napokon obratiti na pekaricu, zaspanu starušu, koja je svagda bila kao zasuta brašnom. Ona je pogledala na nj, nu ne makla se iza prozora. Razumije se, da ga nije prepoznala; bio je tako zagorio i obrasao dugom bradom. To ga ponešto osokolilo, i on, kupiv hljebac za jedan sous, odlučio se upitati:

— Ne ima li medju vaš mi kupci ženska sa kćerju . . . m-me Damour?

Pekarica se zamislila, zatim progovorila svojim suhim glasom:

— Ah da, prije, čini mi se, bila je . . . Već davno, ne sjećam se . . . Eto, toliko naroda dolazi.

On se je morao zadovoljiti s tim odgovorom. Slijedećih dana opet je dolazio i već smjelije razpitkiavao, nu svuda je sretao isto ravnodušje, istu zaborav, sa protuslovnimi ubaviestmi, koje mu samo pomućivahu pojmove. Rietju, jedno mu se činilo nedvojbenim: da je Felice otišla iz ovog okružja, dvie godine iza njegovog dolazka u Numeju, odma iza njegovog biega. I nitko nije znao njezine adrese, jedni govorahu Calou, drugi Batignol. Nitko se dapače nije ni spominjao male Louise.

Djelo je dokončano. On se sjeo na boulevardnu klupu i zaplakao, govoreć si da više nije vrijedno tražiti. Što da radi? Pariz mu se činio gustim. Kukavni gr. ši, što no mu pribaviše mogućnost vratiti se u Francezku, išli su kraju. Jedan čas je mislio vratiti se u Belgiju, u svoje ugljokopje, gdje je živio pod zemljom, ničeg se ne sjećajuć, kao životinja, koja ne razmišlja.

Ipak je ostao, kukao i gladovao, ne našav si posla.

Od svuda su ga gonili, nalazeći ga prestarim. Njemu je bilo samo petdeset i pet godina, nu bilo je moguće dati mu ih sedamdeset i pet, tako ga postaralo deset godina stradanja. On se je potucao kao kurjak, išao je gledati drveće oko kuća, sažgano za komune, i dobivao je posao, koj daju djeci i starcem. Jedan klesar, koj je radio na viećnici, obećao mu pribaviti mjesto čuvara radničkog orudja, nu to obećanje i ostalo je samo obećanjem, a on je umirao od gladi.

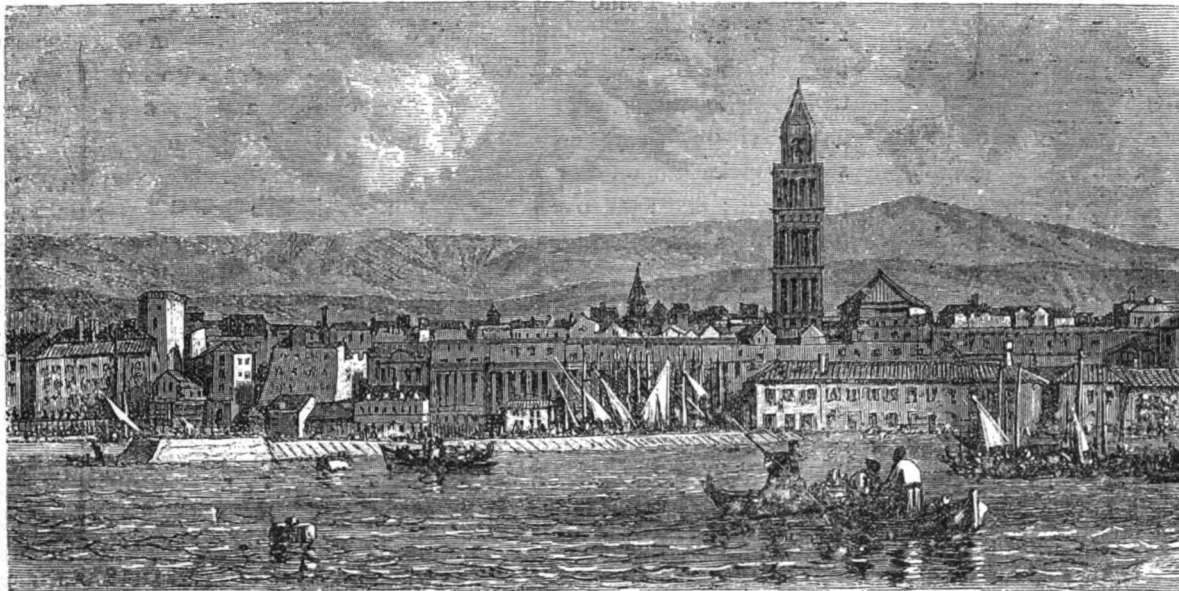
Jedanput, stojeć na mostu Notre-Dame, gledao je kako je tekla voda, i njemu se zavrteo mozak; samoubojstvo — utočište siromaka, počelo mu svjetlucati pred očima. On se mukom odvratilo od naslona, i pri tom malo da nije srušio mimo prolazećeg maljara u bielom kaputiću, koji ga je stao ružiti:

— Kukavico!

Nu Damour ga pogleda, izbuljiv oči.

— Berriot! zakrikne napokon.

To je u istinu bio Berriot, promienivši se na svoje dobro, ugojen, pomladjen. Od časa

GRAD SPLJET

svog povratka Damour ga se često spomenuo, nu gdje da traži Berriota, koj je mienjao stan svakih četrnajst dana.

Medjutim je maljar raztvorio oči, i kada se je Damour nazvao drhćućim glasom, s početka kao da nije vjerovao.

— Ne može biti! tvrdio je on, — koje li gluposti!

Napokon ga je upoznao i tako hahakao, da malne nije oko sebe sakupio cijelu hrpu svjetine.

— Ta ti si umro! Nu, znaš li, takvog šta nisam očekivao! Takove šale ne ponavljaju se često? Čuj, zar si ti u istinu živ?

Damour je govorio šapćuć, i molio ga da ne više. Tada ga Berriot, našav to velezabavnim, uzeo pod ruku i odveo u pivarnu u ulicu Saint-Martin. I tamo ga obasuo upiti, hotio je da mu Damour izpriča svu svoju poviest.

— Počekaj! odvratilo Damour, kad su oni sjeli za stol: — Kaži mi prije svega, gdje je moja žena?

Berriot ga pogleda presenećenima očima.

— Kako, gdje je tvoja žena?

— Nu da, ti znaš njezinu adresu?

Maljarovo presenećenje sveudilj je raslo. On polako progovori:

— Naravski, ja znam njezinu adresu . . . Nu zar ti ne znaš cijelu historiju?

— Što? kakovu historiju?

Tu se nije održao Berriot:

— Ne? Eto ti lakrdije! Dakle ti ništa ne znaš? Tvoja žena ima — drugog muža, go-lubče! . . .

Damour, držeć u rukuh čašu, postavi ju na stol, jer mu je ruka tako zadrhtala, da se je vino prolilo na prste. On ih uzeo otirati bluzom, opetujuć muklim glasom:

— Što ti veliš? Ima drugog muža, ima drugog muža! Ti to sigurno znaš?

— Što još! Ti si umro, a ona se je opet udala! Tu ne ima ništa čudnovatog . . . Nu sad je to jedino smiešno zato, što si ti uskrnuo.

I dok je siroma Damour šutio, poražen tom viešću, on mu je sve potanko pripoviedao.

Felice je sada vrlo sretna. Ona se je udala za mesara u ulici des Moines u Batignolu, za udovca, kojega poslovi izvrstno upravlja. Sagnard, — mesara zovu Sagnardom, — se-

damdeset-godišnji je debonja, dobro se je sačuvao, dućan mu je na uglu ulice Nollè, jedan od najljepših u okružju, s crvenom rešetkom i pozlaćenimi volovskimi glavami na obijuh strana cimera.

— Što si ti sada nakanio raditi? pitao je Berriot posle svake pojedinosti.

Damour, presenećen opisivanjem dućana, nehajno mahne rukom.

— A Louise? zapitao najednoć.

— Tvoja kći? Ah! ja ne znam . . . Oni su se se za cijelo riešili, jer ju nisam kod njih vidio. Nu ti imaš pravo, oni ti mogu dati tvoju kćerku, ako sami s njom ne žive. Al samo što ćeš ti raditi s dvadeset-godšnjim djevojčecom, gdje je tvoj žep, čini se, pust? Hm! ne budi ti na žao rečeno, nu tebe je možno scieniti ništavim.

Damour spustio glavu, ne nalazeć rieči. Tada naručio Berriot drugu bocu, da ga utješi.

— Nu dakle, nu, kad si ti već ostao živ, valja ti se malko osokoliti. — Nije još sve propalo. Nekako će se u sklad dovesti cijela stvar. Što ti smieraš učiniti?

I oba prijatelja upustiše se u bezkonačna razglabanja, neprestano opetujuć jedne te iste argumente. Što Berriot nije kazao, bilo je to, da se je on odma posle odlazka Damourova nastojao sjedinit s njegovom ženom, koja ga je očarala svojim punimi pleći. Iza toga gojio je prema njoj gluhu neprijazan, jer mu je pretpostavila mesara Sagnarda, dakako, radi njegovih novaca. Kad su se primili treće boce, on je zakriknuo:

— Ja bi na tvom mjestu pošao k njima, i preselio bi se k njima, a Sagnarda bi protjerao kroz vrata, ako bi mi stao zanovetati. Ta ti si u tvom pravu. Zakon je na tvojoj strani.

Malo po malo Damour se opio; vino mu razžarilo bleda lica. On je ponarljao, da će se promisliti. Nu Berriot ga bockao, tuckao po plećiju i pitao: je li on mužkarac? Eto, on je mužkarac, nije li istina? I on je toliko ljubio tu žensku! da, i do ovog časa ju toliko ljubi, da je gotov zapaliti Pariz sa sve četiri strane, samo da ju čpet zadobije! A ako je tako, što on čeka? Ako ona pripada njemu, to ju valja uzeti. Prijatelji, sada silno pijani, громко шумili jedan drugomu pod nos.

— Ići ću, na jednoč rekao Damour, jedva se digav na noge.

— Makar silom! Niko bi bilo ne ići! zakričao Berriot . . . Ja ću poći s tobom.

III

Na uglu ulice des Moines, u ulici Nollet, šarenila se bogata mesnica, s crvenom rešetkom i pozlaćenimi volovskimi glavami. Ciele volovske komadine visile su na bijelih maramah, a medju timi su dugački redovi janječih bedrica, omotanih bijelim papirom kao ukrasom, sačinjavali vience. Na mramornih stolovih bili su nagomilani cieli kupovi mesa: odrezani i odsječeni komadi, ružičasta teletina, grimizna janjetina, bakrena govedina, i svinjska rebra, upravo kao mramor. Mjedeni utezi, tezulje — sve se je ljeskalo.

U dnu mesnice, obasjana svjetlom, ulazećim u ulice, sjedila je Felice za visokim stolom,

gdje su ju ogledala štitila od propuha. Ona je bila vrlo svjež, one zrele svježosti, što no odlikuje ženske, koje su prevalile četrdesetu. Oprana, gladke kože, crnih gladko pričešljanih vlasiju i bijelog vrata, ona se je smiešila spokojnom brižnošću marne žene, koja, držeć u jednoj ruci pero, a drugom davajuć ostatak

— Petnajst sous-a, nije li tako? reče Felice. — Ta što, vi kao da se još niste oporavili, m-me Berdieu?

— Ne, nisam se oporavila; sve još patim rad' želudca. Ma što pojela, sve izleti iz mene. Doktor veli, da valja jesti govedinu, nu ona je tako skupa . . . Vi znate, ugljevar je umro.

— Ne može biti.

— Nu on nije umro rad' želudca, već rad' si bosti. Dvie rebrice — petnajst sous-a! Piletina je jeftinija.

— Što da se radi, m-me Berdieu, to nije naša krivnja. Mi sami ne znamo, kako ćemo. Što je to tamo, Charles?

Razgovarajuć i izdavajuć novac, nije ipak propustila promatrati, što se događa u mesnici, te je spazila, da šegrt razgovara sa dva mužkarca na pločniku. Kad ju on nije čuo, ona je glasnije ponovila:

— Charles, što oni traže?

Nu nije čekala na odgovor. Spoznala je jednoga od obojice ušavših u mesnicu, onoga, koj je išao prvi.

— Ah! to ste vi, m-r Berriot.

I činilo se, da joj to nije ni malo po volji. Stisnula je usta na preziran posmjeh. Oba prijatelja, na putu od ulice Saint Martin do Batignola, svračala se ne jedanput u krčme, jer je put bio dugačak, a njima presahlo grlo; громко su razgovarali i svedj se prepirali. Oba bila razveseljena. Damour oćutio, kao da ga je ne-

šta gušilo, kad mu je Berriot ostrim kretom pokazao Felicę, tako ljepušnu i mladu, sjedeću za stolom, rekav mu:

— Gledaj, to je ona.

— Ne može biti. Ta to je za cielo Louisa, i ona je tako nalična majci, kao što je nekad bila; svakako mora da je Felice starija.

HRAM SV. DUJMA U SPLJETU

uplate, sama sobom predstavlja poštenje i jamstvo trgovačke kuće. Šegrti rezali, vješali i izklicavali čene, a kupci prolazili pred Felicom, koja je primala novac, ljubezno izpitavajuć dnevne novosti. U taj čas plaćala joj je mladena ženska, boležljivog lica, za dvie rebrice, koje je tužno promatrala.

I ciela ta bogata mesnica, krvavo meso, cakleći se mjed, i ta ženska, liepo odjevena, brižna, rukom u pregršti novca, uzpali mu gnjev i srčanost i iztjera mu prijašnji strah. Nije nikako očekivao takovog utiska. Njemu se je sada htjelo bježati, što ga noge nose, on je bliednuo kod misli, da ovamo udje. Čemu, ako je Felice sretna? Nikad ne će ova dama pristati, da se vrati k njemu, tako odrapanoj ništariji, u blatnoj bluzi i s dugom bradom. On se povratio i sabirao se čim prije otići, kad ga opet sgrabio Berriot.

— Vrag ga odnio! ta u tebi kao da ne teče po žilah krv . . . Eh! na tvom mjestu ja bi im dao posla! Ne bi otišao, dok ne bi zadobio svoj dio, da, polak ovih bedara i sveg ostalog. Ta hodi, glupane nije-dan!

I on silom preveo Damoura preko ulice. Zatim, zapitav jednog od šegrta, da li je kod kuće Sagnard, i saznava da je mesar u klaonici, udje prvi, da uskori stvar. Damour ga strven sliedio.

— Čime vas mogu služiti, m-r Berriot? upitala Felice ne baš osobito ljubeznim glasom.

— Ne ja, već moj drug želi vam nešto reći, odvрати maljar.

On je popošao na stranu, i sada se ne on, nego Damour oćutio nasuprot Felici. Ona ga gledala, a on, probliediv i smutiv se, stajao, poniknutih očiju. S početka je njeno lice izražavalo ogavnost nad tim gadnim i ogavnim pijancem; nu zatim, pogledav ga bolje, ona na jedan put probliedi i, sdržav krik, koj je hrlio da joj se trgne iz grudi, izpusti novac, koj je držala u ruci, da je zvečeć poletio u ladicu.

— Što je s vami? Je li vam zlo? upitala m-me Berdieu, ljubopitno prisluškujuć.

Felice mahнула rukom, kao da želi ukloniti sve suvišne oćevidece. Ona nije mogla govoriti. Silom se podigla s mjesta i upravlila u jedaću sobu. Makar ih nije pozvala, oba ćovjeka podjoše za njom: Berriot smijuckajuć se, Damour uprtih očiju u pod, posipan pieskom, bojeć se da ne upadne.

— Nu to je ćudnovato, progovorila m-me Berdieu, ostavši sama sa šegrta.

Ovi prestali rezati i vješati, te se pogledali pogledom udivljenja. Nu ne hoteći se kompromitirati, latili se ravnodušno posla, ne odvrativ ništa m-mi Berdieu, koja je izašla, držeć u rukuh rebrice i kiselo ih promatrajuć.

U jedaćoj sobi ćinilo se Felici, da još nisu u dovoljnoj samoći; ona otvorila druga vrata i uvela oba mužkarca u svoju ložnicu. To je bila vrlo ćista i tiha soba, s bielimi zavjesami na krevetu i prozorih, pozlaćenom urom i pokućtvom od crvenog drva, na kojem nije bilo vidjeti mrlje. Felice se spustila u naslonjać, preobućen modrim ripsom, i nekoliko puta opetovala te rieći:

— To vi . . . to vil!

Damour nije ništa govorio. On je razgledavao sobu i nije se usudio sjesti, jer su mu se stolci ćinili prećistimi. Berriot opet progovorio prvi:

— Da, on već dvie nedelje kako vas traži; sreo mene, pa sam ga ja doveo.

A zatim, kao da smatra nućdnim izprićati se:

— Vi razumijete, da nisam mogao inaće raditi. Ta to je stari drug, i meni se prećvrćalo srce, kad sam ga vidio u tolikoj biedi.

Medjutim se Felice nećto oporavila. Ona je bila od sve trojice jedina pri pameti, i jedina triezna. Kad je prestala uzdisati i donekle se obodрила, zaćeli izvuć se iz tog nepovoljnog poloćaja i prva pristupi k tegotnom razjaćenju.

— Ćuj, Jacques, što ti hoćeš?

On nije odvrćao.

— Da, istina je, ja sam se udala, nastavi ona, nu ja nisam kriva, ti to znaš; ja sam te držala mrtvim, a ti nisi ništa ućinio, da me izvedeš iz te zablude.

Damour napokon prosborio:

— Ne, ja sam ti pisao.

— Kunem ti se, da nisam primila tvojih listova. Ti mene znaš, ti znaš, da ja nisam nikada lagala . . . Riećju, tebe su držali mrtvim. Pogledaj, ovdje u moju ladicu . . .

Ona otvorila pisać stol i iz njeg s groznićavom hitrinom izvadila arak i dala ga Damouru, koj ga razsijano uzeo ćitati. To je bilo svjedoćanstvo o njegovoj smrti. Ona nastavila:

— Tad sam oćutila svoju osamljenost i prihvatila ponudu ćovjeka, koj me je htio izvesti iz mog tećkog, biednog poloćaja . . . Eto moje ciele krivnje. Ja sam se dala zavesti mišlju o mojoj sreći. Eto, to nije prećstupak, zar ne? i ti me ne moćeš s nićega koriti!

On ju je slušao, spustiv glavu, ćuteć se smućenijim, nego li je bila ona. Nu odlućio se ipak podići oći.

— A gdje je moja kći? upitao tiho.

Felice opet zadrhtala i prošaptala:

— Tvoja kći? . . . Ne znam; ona više ne živi s menom.

— Kako to?

— Da. Ja sam ju namjestila kod tetke. Ona je od nje pobjegla — i pošla po zlom putu.

Damour je ćasak ćutio, spokojan, kao da ju nije pojmió. Zatim na jedanput, kao i prije smućen, udari ćakom po ormaru, i to s takvom silom, da je košarica, obloćena školkami, lećeća na njem, odskoćila. Nu on nije rekao ni rieći, jer je dvoje djece, djećarac od šest godina i curica od ćetiri, otvorilo vrata, i pritrćav k Felici, bacilo joj se oko vrata od radosti.

— Zdravo, mamice, mi smo došli iz vrta, znaš, tamo na kraju ulice . . . Franćoise je rekla, da je vrijeme kući . . . Ah! Da ti znaš, tamo je piesak, pak su patćice u vodi.

— Dobro, ostavite me, rekla mati oćtro.

I pozvala pjestinju.

— Franćoise, odvedite ih . . . Kako je glupo, što ste se tako rano vratili.

Djeca oćišla raztućena, a pjestinja, uvriedjena glasom svoje gospodje, turala ih pred sobom. Felicom zavlada bezuman strah, da joj Jacques ne ukrade djecu; on bi ih mogao pograbiti i pobjeći. Ona je spazila, kako su mu oći svjetlucnule, kad ih je pogledao. Berriot, koga nije nitko ponudio da

sjedne, spokojno se uvalio u naslonjać, promrmļjav u uho Damouru.

— Mali Sagnardi . . . Hm! kako djećurlija brzo raste!

Kad su se vrata zatvorila, Damour je drugi put udario ćakom po ormaru, vićuć:

— Sve to nije to; ja hoću moju kćer, i ja sam doćao, da ti ju uzmem.

Felice oledenila.

— Sada ćemo i progovoriti, prosbori ona. Bezkoristno je ljutiti se . . . Dakle, ti si doćao po mene?

— Da, ti ćeš poći sa mnom, i to bezodvlaćno. Ja tvoj muž, tvoj pravi muž! O, ja znam svoja prava! . . . Nije li istina, Berriot, da sam ja u svom pravu? No, uzmi šećir, budi pametna, ako ne ćeš, da svi saznadu naće stvari.

Ona ga gledala, i nehotice smućeno joj lice govorilo, da ga ona više ne ljubi, da joj je on straćan i ogavan. Kako! Ona tako biela, tako punana, koja se privikla svim slastim burćuaznog ćivota, da opet zapoćme svoj tegotan i biedan ćivot prošlog vremena, u drućtvu s tim ćovjekom, koj je bio slićan utvori! Medju njima stvorio se ćitav jaz.

— Ti se odkazuješ, poćeo Damour, ćitajuć joj to na licu. O, ja razumijem, ti si navikla kao gospodja sjediti za blagajnim stolom, a u mene ne ima liepog dućana, ne ima ladice, nabite novci, na tvoje udovoljenje . . . Osim toga, ti imaš maliće, i ćini se, — ti jih bolje paziš, nego Louisu. Oćtjerav kćer, ne stoji te ništa pljuvati u otca . . . no meni je to sve jedno. Ja hoću, da ti poćdeš sa mnom — i ti ćeš poći, a ako ne, to ću se ja odpraviti k povjereniku sigurnosti, da te on s orućnici k meni privede . . . Ja sam u svom pravu, Berriot, nije li istina?

Maljar kimnu glavom. Taj ga je prizor vrlo zanimao. Nu kad je uvidio, da je Damour pobjesnio, opojen od svojih rieći, a Felice da će sad na zaplakati i pasti u nesviest, obnaćao je nućdnim javiti se kao pomiritelj, i rekao sigurnim glasom:

— Da, da, ti si u svom pravu; nu valja razmotriti, razmisliti . . . Ja sam se vazda uredno vladao . . . Prije nego li se odlućiš na štogod, dobro bi bilo progovoriti s m-r Sagnardom, a poćto njega ne ima kod kuće . . .

On zaćuti, pa opet nastavi glasom, drhćućim od pritajene razdraganosti:

— Nu jedino moj prijatelj ne moće dulje da trpi . . . U njegovom poloćaju tećko je čekati . . . Ah, gospodjo! kad bi vi znali, koliko je on prećpatio. A sad je gol kao sokol, umire od gladi, njega odasvud ganjaju. Kad sam ga taj put sreo, on već nekoliko dana nije ništa jeo.

Felice, prećsav iz straha u saćalenje, nije mogla pridržati suza, koje su ju dućile. Njom zavladala bezkonaćna pećal, neko saćalenje i odvrćanje prema ćivotu. Iz nje se trgnuo krik:

— Oprost, mi Jacques!

Zatim, upokojiv se, progovori:

— Što je ućinjeno, toga ne moćeš izmieniti. Nu ja ne ću, da bi ti bio nesretan . . . Dozvoli mi, da ti pomognem!

(Sliedi)

Ob ornamentici

Napisao J. Hohnjec

Ne ima tomu mnogo godina, što se je kod nas Hrvata, pa i u inozemstvu, stalo propitkivati za naše domaće rukotvorine.

Narodno-obrtno tvorivo naših seljaka, koje se je prema duhu našega vremena vrlo malo promijenilo, zauzelo je ugledno mjesto u svijetu, i svraća na se pozornost strukovnjaka svojom ljubokošću i jednostavnošću.

U uglednih kućah vidjevamo domaće tvoriva liepo opošana, — da, često i originalna tvoriva, kao sagove, obruse, ručnike i t. d.

A što se je još prije 10—15 godina o tomu mislilo? Bilo je malo ljudi, koji su znali cijeniti vrijednost tih tvoriva, pa ni ovi nisu smjeli, za volju obćemu mnijenju, toga onako na sva u ta izdicati, da ih svet ne izsmije.

Dobro se sjećam, kako su se građani-kaputaši tvrdokorno branili kao uređžati u svom građanskom domu ma kakovo tvorivo, koje je u priprosto seljačkoj kolibici priugotovljeno. Narodna su veziva, kano i sve, što je bilo narodno, nazivali »mužkom torbom«.

Uzrok tomu bijaše upliv importiranog tvoriva iz inozemstva, koje je najviše proizvodilo od ljudi pokvarena ili baš nikakova ukusa.

Dakako, da se takovim ljudem nipošto ne svidjaju uglasti oblici ornamenta, pa i boje bijahu im na domaćem tvorivu malobrojne. Samo je sobom jasno, da ovakovo tvorivo nije moglo ulovljiti onim, koji su bili navikli gledati »fayence«, porculan i kojekakove latke, pa i »Blumen« i »Jagd-Teppiche«.

Nu danas s veseljem opažamo, koliko se naobrazbom i ukus oplemenjuje, ter se cieni ono, što je dobro i liepo. Danas od plemićkih dvorova pa do seljačke kolibice naše domaćice s ponosom narodno tvorivo izdiču i priugotavljaju. Danas se tim proizvodom i izložbe priredjuju, te se tako isti dostojno cieni i uzvisuju.

Ugodno nas se dojima, kad nam vrijedne domaćice, pokazjuć svoju rubeninu, ponosno vele: ovo je narodni uzorak, ili: ovo sam na izložbi kupila, i t. d. One to velik blago našega naroda miluju i goje, a tim udovoljuju i zahtievom modernoga ukua. One ta tvoriva nastoje u svojih kućah odlikovati, da se vidi, što je naš narod kadar stvoriti.

Nevjerojatno nam se čini, da bi u toli malo vremena bilo moguće podići ono, čemu se je sigurna propast i zaborav proricala, da bi se ono, za što je osim seljaka malo tko mario, ipak objavilo i tako uživalo u životu.

No ipač, uzmimo u obzir naš silni napredak u prosvjeti, uvažimo uvišnjost onih zaslužnih muževa, koji su vazda neustrašivom odvžnošću branili svoj narod i sve što je narodno, a uzmemo li k tomu u obzir još i to, da su naši narodni proizvodi na se svratili pozornost i u inozemstvu, da je kritika inozemskih strukovnjaka bila po nas veoma laskava, da su čak i nekoji susjedni narodi te naše narodne proizvode stali svojatati — to je jasno, da smo onda morali i mi svoje rukotvorine cijeniti i proizvodjanje istih čim više unapređivati.

Kad se je s preporodom naše knjige počeo narod buditi i k svijesti privadjati, te s najvećim žarom ljubiti i dom i rod, štjuć svoje narodne svetinje, počeo je promišljati, kako da uzdrži sve, što se uzdržati dađe: nošaju, običaje i domaći obrt. Ali u kojoj mjeri?

Kada se je u nas počelo raditi tekak oko poboljšanja školstva u obće i uvadjanja hrvatskog jezika u naše škole, onda je već inozemstvo, kao Franciska, Njemačka, a medju inimi i t. zv. Cislajtlavlja, uvadjala obrtničke strukovne škole; — one su imale svoje putujuće učitelje, koji su po onih krajevih putovali, gdje je narod svoju eksistenciju obrtom osigurati obećavao.

Naravne posljedice toga je u te, da narod, koj se hrani obrtom, sačinjava državnu snagu, da takav narod, ako ne padne u ruke bezdušnim poduzetnikom i tvorničarom, može uzdići svoje materijalno blagostanje, a da tim ipak ne napusti obradjuvanje svog zemljišta.

Dakle istom danas, 50 godina kašnje, danas se je i u nas počela izdicati prieka potreba ovakovih škola, a ako bi to bilo skopčano s velikim troškom, tada bi bilo dobro, da se bar putujuć učitelji, koji su praktično svoj zanat izučili, a uz to i valjanu strukovnu naobrazbu u inozemstvu stekli, sa primjernom podporom ili nagradom od vlade u narod šalju.

Znademo, da su se u vrijeme »ilirskog« pokreta i krasne

»domorodke« i »domorodci« kod javnih zabava i svečanosti u narodno odielo odievali, i to samo za to, da svoje »domorodstvo« čim bolje iztaknu. Danas, za pol stoljeća kašnje, mislimo i mi, ako ne onako a to sigurno kao dobri »domoljubi«, da podupremo svoje na svom, da naš daroviti narod i činom i savjetom pobudimo na osbiljan rad, ne bi li si tako on, svojom prošlošću toli slavan, postav opet kao i nekoč krepak i moćan (ne u bojnoj, nego u duševnoj i materijalnoj snagi), pred svetom zajamčio bolju budućnost.

Što su kolovodje ilirskog pokreta u dugoj i upornoj borbi proti tudjinstvu mislili samo na jezik i škole, kano na prvi uvjet prosvjete, a uz to može biti donekle odemarili druge stvari, pa i obrt, ne smije im nitko pravedan zamjeriti, niti ih s toga prekoraivati. Za onda ne bijaše drugačije moguće.

Jer vrijeme je prvi i glavni uvjet, da se koji podhvat može privesti k savršenstvu. Ti su muževi po narod mnogo učinili, a sada je do mladjega naraštaja, da taj rad nastavi, da uvijek interese naroda zagovara, brani i promiče.

Naš je narod darovit. To priznanje dobismo i izvan granica naše domovine — a mogli smo se o tome osvjedočiti i sami, ako smo imali prilike živiti u narodu. Lako nauči koješta, al se teže podaje novotarjam, a čvrsto drži ono, što je od pradjedova naučio.

To je razlog, možda i najglavniji razlog, da tudji obrtni proizvodi nisu naših domaćih posve izrinuli, a time i naš domaći obrt u zaborav potisnuli. Pa i materijalno stanje našega naroda u novije doba nije dopuštalo, da si nabavlja skupe tudjinske proizvode.

Ipak moramo dopustiti, da je u nekih krajevih Hrvatske našim seljakom upliv vanjskih proizvoda udario žig na čelo. Taj se upliv opaža najviše na odielu i tkaninah, dočim liesnomu i kovnomu obrtu nije promienio narodnoga značaja bitno.

Narod je u srcu zemlje od toga manje trpio, izuzev najbližje okolice gradova i sa tudjinci naseljene krajeve.

S radošću bilježimo ovdje kao malu crticu o prvom pokusu, koj je potaknuo neke zaslužne muževe, da šalju domaće proizvode na izložbe, na kojih su se oni i do znamenitosti dovinuli.

Prije kakovih 20 godina zamisli u Zagrebu tadanji trgovac, sada narodni zastupnik, g. Gjuro Crnadak, u nas novu ali sretnu misao.

On dade priugotoviti lutke, pa ih obuče u odielo narodnoga kroja, tako n. pr. plemića s gospojom, seljake i seljanke iz raznih krajeva, pa i serežanina, dakako sve u svečanom odielu. Te krasne lutke, makar i ne posve strogo po naravi patvorene, ipak su još i dan danas interesantne, kao uspomena na one, koji su prvi počeli nastojati oko podignuća narodnog obrta.

Svrha je tim lutkama zorno predočiti način odievanja i češljanja našega naroda, a bile su kao izložci na svjetskih izložbah, na kojih je i naša domovina bila zastupana.

Mi smo ih prvi put vidili u Zagrebu god. 1864. na prvoj hrvatskoj izložbi, gdje su i odlikovane. Ne varamo li se, dobio je g. Crnadak odlikovanja i na drugih izložbah, a onda ih je odstupio našem muzeju u Zagrebu, gdje se čuvaju kao lep podatak za poviest uzdignuća i razvoja domaćeg obrta.

Osim g. Crnadka bijaše sigurno i drugih muževa, koji su se zauzimali za boljak naroda, nu imena jim nitko ne iznese na javu. A da ih je bilo, sudimo po tomu, jer je netko morao naše proizvode slati u tudjinstvo, ili na izložbe, ili na ocjenu strukovnjakom, ili ih barem kod nas se desecim vještakom pokazivati.

Uspjeh naših izložaka na raznih izložbah i sud mjerdavnih poznavaca potaknuše našega Srećka Lay-a, da je sa Fischbachom počeo izdavati »Sbirku jugoslavenskih narodnih rukotvorina«.

Ocjene o tom djelu biti će skoro svakomu poznate. Ujednom su suglasne sve, a to je u žalenju, da ovo djelo ne ima poučno-opisujućega teksta. Nu danas već imademo i lep broj razprava, ocjena, pa i brošura, u kojih se ponajprije razpravlja vrijednost i važnost domaćeg obrta, te uz to tumači i priugotavljanje obrtnina u stvari i načinu. I u toj struci odpočeo se dakle niz literarnih radnja. Držimo za dužnost iztaknuti na tom polju osobito zaslužna muža, g. prof. dra Izidora Kršnjavoga,

koji je mnogimi članci u raznih domaćih i u tudjih listovih o domaćem obrtu razpravljao, a mnogo toga i o umjetninah napisao.

Svojim lakim poučno-zabavnim načinom pisanja pobudjuje on u svojem čitateljstvu interes za sve, što je domaće, ali dobro. Od osobite su vrijednosti njegovi »Listovi iz Slavonije«.

Veliki pokojnik August Šenoa i pokojni Ladislav Mrzović takodjer su po gdjejkoju o domaćem obrtu u »Viencu« napisali. Pa i ocjena zadnje izložbe u Zagrebu od g. dra Lobmayera imade liepi niz opisanih izložaka, te liepo motiviranih nazora i zamisli o podignuću domaćeg obrta.

Tim je dakle razpravam većinom svrha, da čitaocu raztumače ono, što je već gotovo, uz način priugotavljenja, i da ga upozna sa raznim načini tehlike.

S toga razloga mislimo da ne će biti s gorega, ako uzmemo tumačiti i vrijednost ornamentike na domaćih proizvodih, da tako i u malih proizvodih neku nutarnju vrijednost — ne samo stvari, nego i njenoga tvorca — naučimo poznavati.

Ova je razprava namijenjena promatranju ornamentike u obće; jer što se specialno tiče naše: o tom se dade govoriti i pisati istom za one, kojim su bar principi ornamentike poznati.

Predpostavljamo, da je rieč »ornament« dan danas obće poznata, jer se vrlo često spominje. Rieč je sastavljena od latinskog glagolja ornare (što će reći: kititi, resiti, krasiti) i prisuvka mentum (hrvatski = lo), pa bi za to mogli hrvatski doslovce reći: »krasilo« ili »resilo«.

Ornament imade svrhu, da ukrasuje korisno, da resi one nam za život neobhodno potrebne stvari, te da time spaja korisno s ugodnim i liepim. Koliko je u obće iz povjesti poznato, težili su već i najstariji narodi za time, da čim ljepše nakite svoje oružje, odielo i oružje, stanove i hramove, i to ili slikami ili plastičnimi uresi. Oni su tielo si resili školjkami, kamenjem i kovinami. Nu nezadovoljni time, koraknuli su za korak napred, nastojeć da ovo, već samo po sebi liepo, bude još ljepšim. S toga su tim naravnim uresom po volji i ukusu takodjer davali umjetnu formu: brušenjem, kovanjem, ili kojim mu drago načinom.

Ali kad ne mogoše cijeloj stvari dati povoljna oblika, stadoše ukrasivati načinom, koji još i danas rabimo; name ornamentat sam za se pričvrstiše ili naslikashe na predmet, koji se je imao ukrasiti. Nu vidjevamo na spomenicah klasičnih naroda, da su sve stvari običavali ukrasivati po nekom pravilu — a to pravilo je bilo: ukras imade vazda karakterisati svrhu predmeta, na kojem je uporabljen.

Ovo najglavnije pravilo neka nas uvijek vodi i kod tvorenja i kod ocjenjivanja ukrasa na svakom predmetu; jer ako to vazda imamo pred očima, onda može ornament, koj nešto resi, uz liepu razporedbu uvijek goditi čovjeku.

Način ukrasivanja ornamentom vrlo je raznolik, a ne smije nas smetati, da li je slikan, vezen, tkan, ili na koji mu drago način priugotavljen. — Jer svojstvo krasila nikako se ne mienja, akoprem raznim nazivljem lučimo vrsti ornamenta.

Svaki styl ornamenta obsiže za se prije navedene vrsti, koje se luče prema stvari, od koje su načinjeni. Kako se diele ornamenti, to će se najjasnije viditi, prodjemo li ih redom, te ih, u koliko se dade, opišemo i raztumačimo.

Ornament je krasilo, sastavljeno od raznih jednu cjelinu sačinjavajućih oblika, uzetih najčešće iz naravi. Iz toga se dade namah lako razumjeti kako su predmeti u naravi, sad cieli a sad opet pojedini njihovi dielovi, vrlo zahvalni oblici za ukrasivanje.

Gledamo li naravnine, lako ćemo opaziti, da svaka za sebe imade svoj oblik, da po tih oblicih razlučujemo i njihove sličnosti. Čim su u formah dva predmeta jednaka ili bar srodna, tim je i njihov oblik isti ili sličan, a od tuda se izvodi razporedba naravnina po obličju.

Svaku naravnu formu možemo opet svadjati na takovu, koju si čovjek vazda može sastaviti po stanovitom pravilu, opet oponašjuć samu narav. Jer poznajemo li svojstva naravnih oblika, to moramo doći i na njihovu najjednostavniju ili prvobitnu formu, koja im je podlogom.

Ove prvobitne oblike nazivamo »geometrijskim«, jer se sastoje po zakonih, koje si je čovječji um stvorio, kojih se on i drži. Ta pravila uči nas geometrija, odnosno geometrijsko likoslovje, pa tvoreć forme po tih zakonih mehaničnim načinom, dobivamo slične i sukladne oblike, a dodavajuć im ili u obće mienjajući ove geometrijske forme prema naravnim, približavamo se naravi samoj. Idemo li još dalje, ter ako prema našim idealom usavršujemo i naravnu formu, to ćemo onda dobiti umjetne forme. Prema uporabi tih oblika dielimo i ornament na:

- a. geometrijski,
- b. naravan, i
- c. umjetan.

Ovim ćemo redom promatrati ornament, u kojem imade oblika iste vrsti, svedenih u jednu cjelinu. Te oblike u ornamentu kao pojedinosti nazivamo elementi.

a.) Geometrijski ornament sastavljen je dakle od geometrijskih elemenata.

Ovi se elementi odlikuju svojom stereotipnošću, a mienjaju se samo u veličini, ako su naime po istih zakonih sastavljeni. O tih elementih valja nam pobliže govoriti, kako i gdje su uporabljeni.

Geometrijski su elementi u ornamentici, kako znademo: točke, crte, likovi, a dosta puta i tjelesa.

Izuzev tjelesa, možemo likove, crte i točke pomisliti u jednoj plohi, ma bila kakove god naravi; t. j. kriva ploha ili ravnina. Poznavajući svojstva tih elemenata, koji sami za se i svi skupa sačinjavaju ornament, moći ćemo se odlučiti, kako i gdje bismo ove elemente najprikladnije za ures upotrebiti mogli. A ti predmeti, na kojih vidjevamo ornament, sastavljen od elemenata, i to geometrijskih, koji se u jednu plohu nacrtati, urezati, utkati ili izvesti dadu, jesu plohe na stienah, drvu i tkaninah. Takove plohe sigurno bi nam se vidjele izpretrgane, kad bi ih uresili uglastimi i u prostoru slobodno visećimi elementi.

S toga nam valja spomenuti podređenu vrst geometrijskih ornamenta, koja je najprikladnija za uresivanja ploha, a to je: »plošni geometrijski ornament«.

Što se tiče geometrijskih tjelesa, koja uzimamo za ukrasujuće elemente, valja nam spomenuti, da se ova eminentno upotrebljuju za oblike, koje vidjevamo na sgradah, na tvorivih stolara, bravara i drugih zanatlija. Oblici su ovih tjelesa, reć bi, ono što je samo po sebi liepo, a ukrasom postaju još ljepšimi.

Vratimo se opet k geometrijskom ornamentu, i to samo k »plošnomu«.

Elementi ovoga, kako navedosmo, jesu točke, crte i likovi.

Točka, sama po sebi kao fizična, upotrebljuje se kao oznaka važnih mjesta na crtah ili u plohah.

Nju ćemo riećko samu naći kao element ornamenta. Točka nije samo umišljeno mjesto u prostoru, kako to geometrija uči — već je u ornamentici razno predočena. Imade dapače i oblik, ali jasno je pri tom, da je razmjerje veličine točke prema veličini crte ili plohe, na kojoj

je uporabljena, takovo da je taj oblik, koj točku predstavlja, sbljga i vidjeti kao točku. — Forma pako tako razvijene točke mora takova biti, da središte iste samo točku označuje.

Primjer Tab. I. sl. I. — Točke *a*, *b* i *c*, su nerazvite — u prvotnom svom obliku, dočim su točke *a'*, *b'* i *c'*, kao god i *a''*, *b''* i *c''*, razvijene, dakle stanoviti oblik posjedujuće točke. U takovom razvijenom obliku točka je u istinu samo ono središte, koje se može smatrati izhodištem postajanja ili razvijanja oblika.

Imademo li pred očima red točaka, jednu do druge poredanu, onda se ovakov red, ne obaziruć se na njegov smier, zove »niza« (Schnur).

uresivati plohe. A što se tiče točaka kao ukrasujućih elemenata, to njihova rasporedba odvisi o metodi, po kojoj se razmještaju.

Najpravilniji razmještaj točaka jest linearni. Ako su crte, na kojih se točke razmještaju, kakove god naravi, onda nam valja točke porazmjestiti tako, da se svojstva crta na prvi mah lasno razabiru.

Najčešće vidjevamo točke razmještene na pravcih. (Kao dielišta, ili sve jednu od druge jednako udaljene.)

Od međusobnoga položaja ili smiera tih pravaca odvisi i rasporedba točaka.

Tako točke na uzporednih (paralelnih) pravcih diele jednu plohu u pruge (Streiffen). Ako su točke redje raz-

mještene, onda nam se prikazuje slika kao da su te točke porazmještene na pravcih dvaju ili više smierova. (Tab. I. sl. III. prikazuje nam razmještene točke na dva okomita smiera, dočim sl. IV. na dva kut od 60° zatvarajuća smiera.)

Čim imade više smierova, u kojih su točke porazmještene, tim postaje razmještaj kompliciraniji, a takovi se razmještaji zovu centralni; no ipak nisu drugo, nego podvrsta linearnoga razmještaja.

Centralni razmještaj točaka vidjeti je kao da svi smierovi teku k jednoj točki, ili kao da iz nje proizlaze.

Ako su točke u nizu tako na gusto poredane, da se jedna druge dotiče, onda nam se ovakov niz prikazuje kao jedna crta. A crte vidjevamo, bez razlike njihovih svojstva, sve kao elemente u ornamentici upotrebljene.

Crta imade, kako iz mjerstva znademo, ravnih i krivih; prve se zovu pravci, a druge krivulje.

Pravac je neprekinuti red točaka iste vrsti, koj ne mienja svoga smiera. On sam za se imade uz svoj položaj i svoj smier.

On nam prema svojoj bitnosti označuje ili karakteriše izvjestnost, jednostavnost, u obće spruženost, ukočenu jednostičnost.

Prema položaja i dužini je pravac u ornamentici od velikog zamašaja. Njegovi su položaji (Tab. I. sl. V.) t. vodoravni (t. V.), ovjesni (2. V.) i kosi (3. V.)

Dva pravca, ili više pravaca mogu biti: istosmjerni ili uzporedni (4. V.) i raznosmjerni ili sječući se pravci (5. V.): kao podvrsta raznosmjernih pravaca su okomiti (Tab. I. sl. VI.) t. j. takovi, koji stoje onako jedan napram drugomu, kako

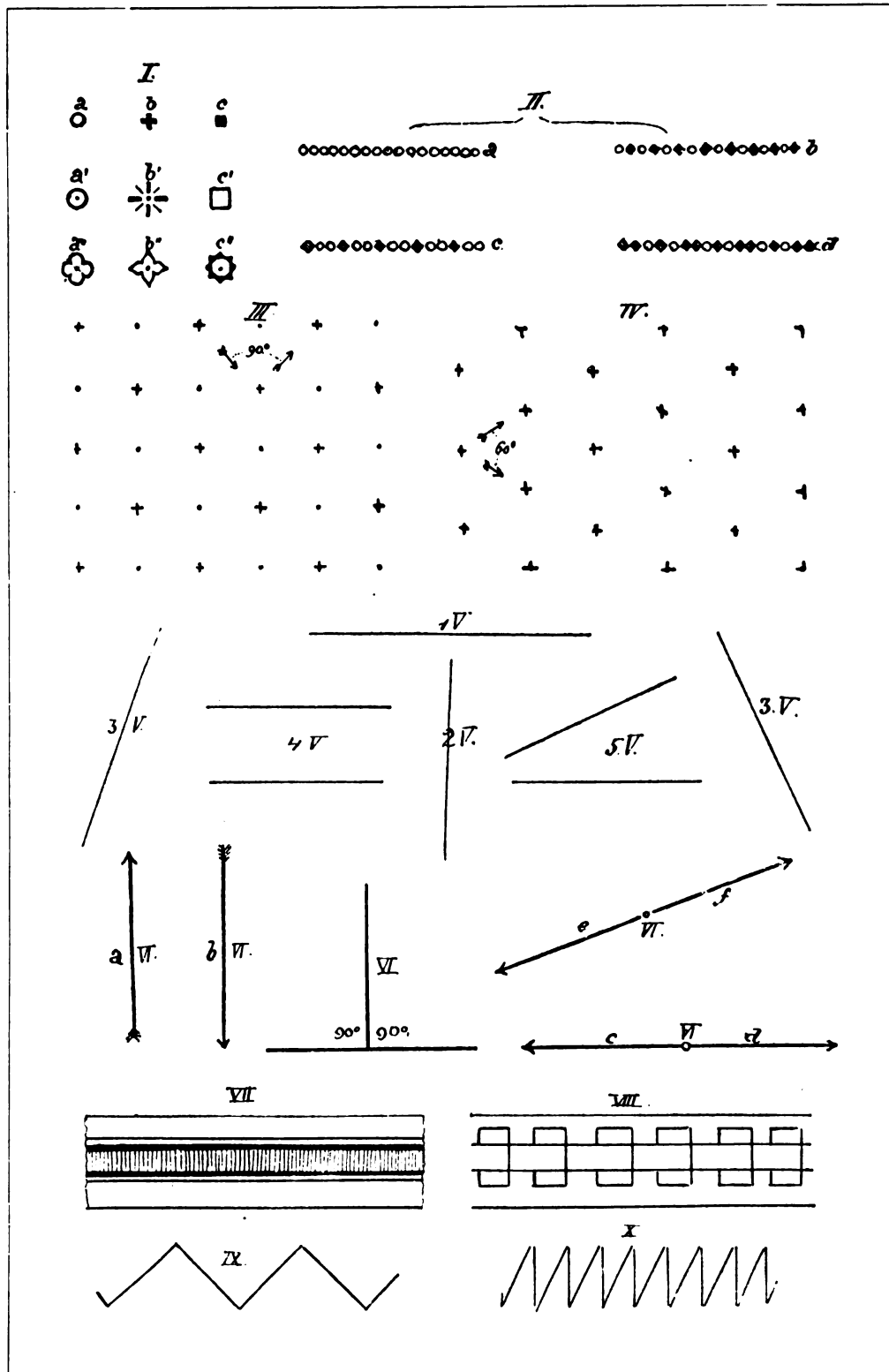
vodoravni pravac napram ovjesnomu, ili obratno.

Tako vodoravni pravac predstavlja mir, podpuno ravnovjesje. (Vodoravnim si pravcem predstavljamo obzor, horizont, t. j. sliku one vodoravne ravnine, koju si u visini naših očiju položenu umišljamo.)

Vodoravni pravac poprimismo u obće kao stalnu pomoć za opredjeljivanje smierova ili položaja pravaca i ravnina.

Ovjesni pravac označuje upravno i sigurno stojeću podporu, on nam označuje silu, koja nešto nosi ili drži, a obratno smier slobodnoga padanja ili mirnoga visenja. Smierovi podpore i slobodnog pada su si

Tab. I.

Kao što točka sama za sebe, kao izhodište centralno se razviti imajućeg oblika, označuje važno mjesto, koje se imade u dekoraciji osobito iztaknuti, tako nam nizovi simbolično označuju s p o n e. Nizovi spajaju ili vežu elemente razne vrsti u jednu cjelinu.

Time postaje niz symbolom, kojim se jedinstvo raznovrstnosti, ili raznovrstnost pojedinosti izražava.

Nizova imade: jednovitih (Tab. I. sl. II. a.) i sastavljenih (Tab. I. sl. II. b. c. i d.).

Za primjer uporabljivanja nizova navadjam šare poredane točke na vezivih, tkaninah i t. d.

Samimi točkami ne možemo baš bog zna kako liepo

protivni, akoprem u položaju isti. Isto tako mogu dva vodoravna ili kosa, iz jedne točke proističući pravca, biti protivnoga smjera. (Tab. I. sl. VI. a. b. c. d. e. i f.)

Kosi pravci, kao prelaznog položaja iz vodoravnih u ovjesne, čas strmi čas položeni, označuju uzlaze i nizlaze, a inače nisu za karakterisajuću uporabu od osobite vrijednosti. Ako su dva u istoj ravnini ležeća pravca istosmjerna, tad ju dijele u tri diela. Onaj dio, koji među njima leži, jest skroz i skroz uz celu dužinu jednako širok, i zove se pruga; dočim među dva raznosmjerna pravca ležeći dio ravnine zovemo kutom.

Pruge se rabe za ukrasivanje ploha, kojim je dužina veća od širine, ili kod omeđivanja ploha kao okrajak. Dalnja uporaba pravaca, kao elemenata za ukras, nalazi se u kombinaciji razmještaja. Pravci raznih položaja i dužina stvaraju likove, koji svaki za se i opet svi skupa mogu ornamentu ugodnu različitost pružiti.

Tako n. pr. dva, ili više uzporednih pravaca, liepo mogu prugu resiti (Tab. I. VII.) Dodavanjem pravaca drugih položaja postizava se ljepše ispunjavanje plohe.

Ako su pravci kosi, i to tako, da su si u položaju upravo protivni, postaje šav. (Tab. I. sl. IX. upravna; Tab. I. sl. X. kosa šav.)

Dalnje bi se sastavljanje pravaca dalo u bezkrajnost tumačiti i opisom i primjeri.

Svako iole vješto oko moći će razsuditi valjanost sastava i razmještaja, jer dobro od nevaljanoga nije osobito teško razlikovati.

Još moramo spomenuti neke stalne vrsti sastava, osobito od pravaca, a to su »Máandrie«.

Máander pravo uzeto nije ino, nego compliciranija vrst šavi. Máander svojim veranjem upravo je najprikladniji ures za pruge. Ime ovomu sastavu nadjenuto je po rieci Máandru u Grčkoj, koja je svojim nebrojnim zavoji donekle slična ovomu sastavu. (Na Tab. II. predočujemo jednostavni, dvostruki i trostruki máander sa umetci. Sl. I. a. b. c. i sl. II. III.)

Pravilnost u opetovanju istih dužina u istih razdobljih najprikladnije označujemo »ritmom«.

Kod máandra vidjevamo neku izprepletenu nerazrešivu cjelinu. Ovo izpreplitanje zovemo »provori« (Tab. I. sl. V.)

Provore vidjevamo u tkalačkih proizvodih, jer uslojene (aufgeschichtete) niti ne bi imale dostatne jakosti, da nisu izprekrižane, da se jedna nit poprieko kroz više njih ne vere.

U sastavih nam još valja spomenuti, da prečesto vidjevamo sastavljene crte po nekom pravilu, pa i čujemo, da se takav razmještaj zove sad »simetričan«, sad opet »radialan« (radius), i više takovog nazivlja, koje se ipak u bitnosti od ovoga ne razlikuje.

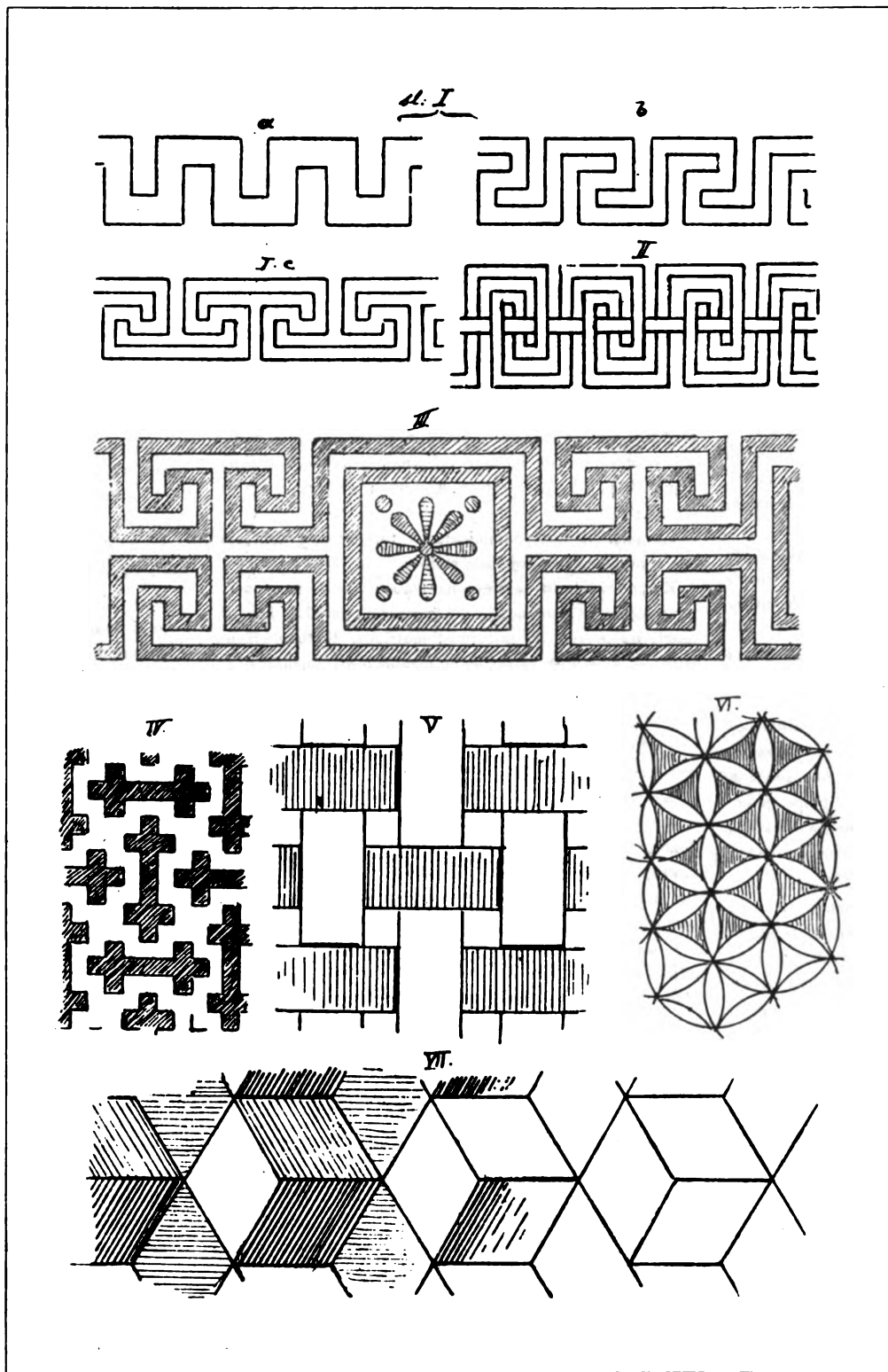
Pojam o simetričnom razmještaju ili o simetriji u obće najbolje se razjašnjuje primjerom. (Tab. III. sl. I.) Neka nam četverokut $abcd$. predstavlja komad artije, koja je u pravcu AB . prelomljena. Ako si na polovini $aABd$. crnilom ili mekom olovkom narišemo crtu xy u povoljnom obliku, pa onda u pregibu AB . papir složimo, da polovina $aABd$. točno polovinu $AbcB$. pokriva, a nacrtani lik ili crta među njih dodje, te mehaničnim načinom

nastojimo crtu xy . na polovinu $AbcB$. otisnuti, to dobijemo $x'y'$ — sliku crte xy .

Crta xy . je crta $x'y'$. simetrično nasuprot stavljena, jer pojedine točke na crti xy . jednako su odaljene od AB . kao i ovim odgovarajuće točke na $x'y'$. Crte imaju ista, ali obratno uzeta svojstva, te su prema pravcu AB , koj se zove os simetrije, u istom odnošaju. Odgovarajuće si točke s objiju strana osi AB . nadjemo, ako iz koje god točke na crti xy . stavimo okomicu na AB , te ju na protivnu stranu do slike $x'y'$. produljimo. Razmaci odgovarajućih si točaka moraju biti jednaki.

Navedeni primjer zovemo običnom ili jednoosnom simetrijom.

Tab. II.

Ako možemo u kojem sastavu crta više no jednu os pomisliti, onda se takova simetrija nazivlje prema broju osi (Tab. III. sl. II.: dvoosna; sl. III.: troosna simetrija).

Ako imade više osi, koje se u jednoj točki sieku, postaje centralna, pa i radialna simetrija. (Tab. III. sl. III.)

U naravi imademo dosta simetrije. Za primjer navedjemo samo čovječje tijelo (lijevu i desnu stranu), osim kojega bi se još nebroj primjera dalo navesti, osobito iz bilinstva.

Sastavljamo li od crta ornamente na nekoj plohi, to vidjamo, da se crte sad sieku, sad diraju, te time često

pojedine komade ili dielove plohe sa svih strana zatvaraju. Ovakav sa svih strana crtami omeđeni dio ravnine zovemo likom (figur).

Oblik likova odvisi od dužina i raznih smjerova crta, koje ga zatvaraju, odnosno i od veličine kutova, što ih takove crte sačinjavaju.

Dielovi crta, koji leže između dviju jednomu liku pripadajućih crta, zovu se stranice lika, a točke, u kojih se dvie stranice sieku, zovemo vrhovi.

Ovakovi likovi, na jednoj plohi samo crtami označeni, prenapinju kod promatranja oko, te nisu sami po sebi za lako razabiranje shodni; s toga ih najčešće vidjevamo još raznim bojama naličene, a time povisujemo samo razgovjetnost, i razlikom u boji izražavamo i razliku ili samih likova, ili razliku položaja jednoga te istoga lika. (Sjećamo samo na mozaik.)*

Likove dielimo na nepravilne i pravilne.

Kao podvrst ili prelaznu vrst od prvih u druge napominjemo i simetrične likove, koje se najčešće u ornamentici rabe. Pravilni su likovi oni, kojim su sve stranice i svi kuti jednaki. Oni uvijek imaju središte, naime točku, od koje su ne samo svi vrhovi, nego i sve stranice jednako udaljene. U tom središtu sieku se osi simetrije. Broj tih osi raste ili pada s brojem stranica kojega lika.

Nepravilni likovi, strogo uzeto, riedko se kada upotrebljavaju u ornamentici. Njim se ugiba malo ne svaki, dočim pravilne i jednoosno simetrične osobito rado rabimo, tim više, što je njihovo sastavljanje i praktičnije, a i oblik savršeniji.

Sastavljamo li likove iste vrsti ili likove razne vrsti, ali pravilne, to će nam se uvijek ovakav sastav više militi, nego li sastav nepravilnih.

Kod sastavljanja nepravilnih likova u jednu cjelinu uvijek treba velike vještine i promišljanja, da od tako urešene plohe ne postane neopravdano »izšarana«, bez svakoga ukusa urešena »ličička pregača«.

Od geom. crta, i dosljedno likova, sastavljeni ornament zovemo »geom. plošnim«, koji se, prema vrstima likova, prema bojam itd., može u bezkrajnost dieliti.

Raznim promjenami u razmještaju jednoga ili više likova možemo jednim te istim elementima sastaviti više vrsti ornamenta.

Na naših domaćih obrtnih proizvodih vidjevamo, da se svi likovi sa svojim stranicama potpuno sudaraju, da

time urešenu plohu pokrivaju. (Osobito se to vidjeva kod veziva na latku.

Geom. plošnomu ornamentu povisiti ćemo vrijednost time, ako u kompoziciji oponašamo ornamente razne obrtne tehnike, n. p. tkanje, mrežkanje, proviranje (Durchschieben), pletenje (slamom) itd. Ovim oponašanjem dosta se je na to, da se ornamentu podmetne ideja, po kojoj

*) Iz drobnih komadića kamenja, stakla, drva, ili ine koje stvari sastavljena i obrušena ploha daje mozaik, kojemu vrijednost raste sastavom likova iz raznih boja, koje dotična tvar posjeduje. (Tab. II. sl. IV. VI. VII.)

je isti sastavljen, a ovu nazivamo uzorkom (Dessin, Muster). Tab. III. sl. IV. predložuje nam plohu, urešenu pravilnim trokutima, kojim su stranice jedne dužine, te se jedan drugoga tiče. Trokuti, koji su potezani, naznačuju da su ine masti, nu nepotezani. Ovaj primjer pokazuje i bojom razan položaj trokuta. Slika V. na tabli III. predložuje nam plohu, urešenu samimi kvadrati iste veličine i istog položaja, ali razna boje. Kod takovih uzoraka valja nam osobito pažnjom složiti boje, da budu po oko ugodne, a u značaju razne; jer jedino raznom vršću boje možemo iztaknuti likove, da su lako razlučivi. (Isto vriedi i na sl. VIII. na tab. III.)

Ako urišemo crte u likove, koji su primjerice navedeni, ili ma kako promijenimo oblike ovih likova stranicama, to ipak značaja prvotnomu obliku ne ćemo promijeniti.

Takovom promjenom dobijemo samo kompliciraniji ornament, kojemu je prvotni oblik podlogom.

Prvim načinom, naime urisavanjem crta u likove, dobit ćemo više manjih likova u jednom od prvotnih, ili bolje: mi ćemo tim urisivanjem prvotni lik raztvoriti u više manjih. (Tab. III. sl. VI. i VII.)

Takovo mienjanje i nadopunjivanje zove se člankovanje oblika. (Formen-Gliederung). To pako člankovanje možemo poduzeti tekar onda, kada smo si za podlogu već pripravili sastav temeljnih oblika, koj mora da bude vazda strogo geometrijske naravi.

Kratkočom ove razprave prinuženi, zadovoljavamo se time, da člankovanje oblika samo spomenusmo.

Kod sastavljanja likova razne vrsti u ornament valja paziti na to, da vazda izabiremo takove likove, kojih se svojstva donekle nadopunjuju.

Pošto su raznim likovom oblici razni, to je i sastavljanje istih mnogovrstno. O principu ili kakovih obćenitih zakonih ne da se ni govoriti. Sve, što se može kazati, stoji u tom, ako se prispodobe razne varijacije u sastavih, sastojeci od likova istih vrsti.

Sastav rhoniba (na sl. VII. i VIII. Tab. III.) može biti a.) u istom položaju rhomb do rhomba, ili b.) rhomb do rhomba, ali da po tri tupa i po šest šiljastih kutova u jednoj točki imaju svoje vrhove.

Kod ovih razmjesta odlučuje jedino ukus kao i podpuno shvaćanje karakterističnosti likova, koji se imaju sastaviti.

U najbujnijoj kombinaciji ovakvih likova osobitim poštanjem moramo Maurom priznati prvenstvo. Istina je, da su i drugi narodi doprinjali k razvoju geom. plošnog ornamenta, ali zasluge koje si stekoše na polju geom. ornamentike Mauri, još danas a i još mnogo vjekova, dokle bude ornamenta i ljudi, koji to cijeniti znadu, ostati će kao najčastniji spomen toga naroda.

Značaj Maura i njihova čud doprinesoše mnogo k tome, da su s osobitom gorljivošću gojili tu granu ornamentike. Kao matematičari i kao šutljivi i misaoni ljudi tražili su motriocu svojih ornamenta (naročito geom. plošnih) uvijek neko duševno djelovanje pripremiti, ili bolje reći: u njemu zapodjeti.

Maurički ornament, koj je sam po sebi prebujan u rasporedbi crta i križanju istih, uvijek imade podlogu matematičke naravi.

Uz bogatu izmjenu oblika i duhovitu rasporedbu svih ma i najmanjih elemenata, uz mnogovrstnu izmjenu crta, koje su kadre čovječje oko i u pometnju zavesti, uz sve to pomislimo si još bogatstvo boja, koje upravo tako smjelo uporabljaju kao i likove u ornamentici, pa da se tomu ne divimo? Da ne priznamo, da ovakav ornament motrioca upravo na pronicanje ne sili — da ga ne privlači? Kad bismo bili kadri to zanijekati — varali bi druge, a ponajprije same sebe.

Najčešće vidjevamo kod mauričkih ornamenta, da je jedan motiv oko jedne točke razvijen, a onda se isti motiv oko toga prvoga opet pravilno razmješten opetuje. (Tab. IV. sl. I.) — Njihov se dakle ornament razvija oko najznamenitije točke na urešenoj plohi.

Malne kod svih mauričkih ornamenta nalazimo kao temeljne likove geometrijske,* koji su varijacijom do naj-sastavljenijih likova dotjerani.

Rhomb, rhomboid, pravilni šesto i osmokat, te nekoji

simetrični likovi, pokazuju se tekar kod člankovanja; oni su dakle u ornamentu tekar drugotni likovi. (Tab. IV. sl. II. i III.)

Maurički se ornament odlikuju time, da su sastavljeni od dva ili tri lika, a taj sastav odaje osobitu duhovitost njihovih majstora.

Iz primjera vidimo, da su Mauri jako vješto uporabljivali svoje znanje geometrije. Plohe urešuju dosljedno prema stanovito poprimljenoj ideji. Sastavljaju cieli ornament, rabeć pomoćne crte (razkutnice, srednice), likove zatvarajuće stranice iz jednoga motiva. Jer jedino im je tim načinom bilo moguće postići ono savršenstvo, koje udovoljuje principom mjerstva.

Motrimo li maurički višebojni (polychrom) ornament, to uz strogu geom. pravilnost vidimo i pravilnost u uporabi boja. Crtnja i boja — dva su nerazdruživa svojstva mauričkih geom. ornamenta.

Što se tiče krivulja, kako se uporabljaju u geom. ornamentu, moramo navesti, da se iste rabe posve prema svojim svojstvima. Tako n. pr. ne ćemo pogriješiti, ako kružnice razmjestimo oko jedne točke tako, da sva središta ovih kružnica budu od nje jednako udaljena. Od samih kružnica možemo sastaviti likove. Elipsa i druge krivulje manje se upotrebljavaju u geom. ornamentu, jer im sastavljanje treba mnogo vremena (Tab. II. sl. VI.)

Ako ovim i nije iscrpljen geom. ornament, nadamo se sa svim tim, da smo u glavnom iztaknuli bar najznamenitije momente. — Sada još da koju tu rekemo o karakterističnosti i stilu u ornamentu.

Karakterističnost jest jedno od najvažnijih sredstava, kojim se povisuje estetičnost ili ljepote ili grdoće. Karakterisati znači pojedinosti označivati prema njihovoj razlici u svojstvima, a da ih ne pretjeramo. Pretjerivanje označujućih pojedinosti pretvara cjelinu u nakazu, caricaturu.

Karakterističnost spominjemo za to, jer se prema njoj diele ornamenti u pojedine styleve.

Karakterističnost zahtjeva naravnost, ali ujedno i neko ograničenje te naravnosti izbjegavanjem detalja, koji bi mogli na se svratiti pozornost motrioca, te time glavnu stvar — i jasnost sastavljenih raznoličnosti smanjiti.

Omedjivanje, stezanje, kao i pretjerivanje naravnosti zovemo stilizovanje, i to onda, ako je to stezanje ili pretjerivanje suglasno sa stvarju, na kojoj se čini; ako li nije, onda je to maniera. Prvo označuje dobro, drugo zlo u pravom smislu riječi.

Pretjerivanje naravnosti (u formi ili obliku i boji) može donekle biti idealizovanje. Ide li predaleko to idealizovanje, odmičemo se od naravnosti. A to je ubitačno po onakav ornament, koji je iz odviše idealizovanih forma sastavljen.

U ornamentu, bio geometrijski, naravan ili umjetan, težimo vazda za tim, da je njegova vanjska prikaza suglasna sa svrhom, da se glavne sastavine ornamenta iztaknu, a nuzgredne podrede. A to postizavamo onda, ako odaberemo takove forme, kojim na prvi mah veliki potezi izražavaju svrhu i konstrukciju (sastav), a napose forme takove, da su izvedive od stvari, od koje se imaju priu-gotoviti.

Prema izboru i styliziranju forma razvijao se je ornament polagano; nikada ne u istoj mjeri i u isto doba kod raznih naroda.

Najstariji ornament nalazimo na oružju i posudju iz predpovjestničkog doba. Ornament je ili izduben, vajan (gravirt), ili su kovne žice svinute u razne oblike, pa onda pričvršćene.** Motivi su uzeti iz bilinstva ili živinstva. Na predmetih, koje je našao Schlieman u Troji i Micaeni, već se isti predmeti u uredno bolje predstavljaju i po načelih uporabljaju. Tako bismo mogli proći razvoj ornamenta historičkim redom za sve narode svijeta; nu budi nam dozvoljeno, da ovdje u kratko navedemo samo najbitnije styleve:

*) Vidi: Bourgion: Les arts arabes i Theorie de l'ornament.

**) Cesnola: Djelo ob izkopinah na otoku Cipru.

- I. klasički grčki {dorski,
jonski,
korintski,
- (atičko dorski, atičko jonski, atičko korintski,)
- II. klasički rimski (prema grčkom),
- III. bizantinski,
- IV. romanski,
- V. gotski,
- VI. renaissanca, i
- VII. rokoko ili barok.

Od svih nabrojanih vrsti dieli se malo ne svaka u podvrsti, prema vremenu, u koje pada, pa i prema zemljama, u kojih se razvija.

Romanski, gotski styl i renaissanca vidimo da su se razprostranili po svoj Evropi, da jih još i dan danas ne samo Evropa nego i ostali svijet cieni i goji. Ovi se stylevi mienjahu u malenkostih prema podneblju, materijalu i prema čudi naroda.

Svaki narod imade, tako reći, svoje osobitosti u stilu, koj ipak kao takav ostaje u glavnome isti. Renaissanca se n. p. d'eli na talijansku, francusku i njemačku. Svaka od tih vrsti imade osobite karakteristične pojedinosti, ali se u glavnom ipak sve sudaraju.

Najnovija renaissanca ide za tim, da u cjelini kao i u pojedinostih oponaša klasične forme starih Grka i Rimljana. Uz to oponašanje nastoji se tim formam utisnuti karakter novoga doba, naime neka samostalnost.

O stylevih s obzirom na svaku granu umjetnosti ne možemo ovdje razpravljati, samo ćemo još o prije natuknutoj symbolici u ornamentu u obće reći nekoliko riječi.

Symbol ili oznaka jest neki znak, koj je conventionalno od ljudstva poprmljen, da označi neku stanovitu predstavu. Glasovi i riječi, znamenke i interpunkcije oznake su jezika. Sve što je vidljivo i što se čuti dade možemo upotrebiti za oznake predstava; n. pr. tielo je symbol duše. Umjetnost nam može predstavljati simbolično-ljudsku fantaziju, a svemir je symbolom božje volje.

Symbolično prečstavljanje pojmova i takovih predstava, koje si samo u duhu stvaramo, doprlo je do toga, da već dugo vremena imademo symbola za krepost, ljepotu, uzvišenost, bol i t. d.

U ornamentici samoj najviše se iztiču symboli vojne snage, plemstva, umjetnosti, znanosti i vjere.

Ta vrst symbola imala je dosta prilike, a ima je i danas, da se najviše razvija i rabi. Ta na slavolucih, crkvah, kazalištih, te privatnih i javnih sgradah, posudju, oružju i čak na vezanih tkaninah i za tavah imade ovih symbola. Naravno je, da se u ornament ovakav symbol ne smije onako pod silu narutiti, kak no rieč »šaka na oko«. Svi predmeti ili motivi symbolične vrijdnosti moraju s cjelinom biti u takovom suglasnom savezu, da se nikada ne povriedi organska cjelina celoga ornamenta.

Predmete symbolične vrijdnosti vidimo u ornamentici osobito uporabljene na umjetno-obrtnih proizvodih. Mali se predmeti, na koje se tako pričismo, da tako reći bez njih ne možemo biti, danas već providjavaju ukusnim uredom.

Umjetnici moraju pomagati obrtnikom, da se ovi svojimi radnjama i proizvodi dovnu do nekog višeg cilja. Obrtnik ne ima one slobode u načinu mienjanja cjelovitosti, pa i pojedinosti. On je vezan na svoje gradivo (Material), a često i na vrst obrta, (krojač, klobučar, postolar i t. d. imade jako usko omedjenu djelatnost).

U nas vidjevamo uspjavati: tkanje, vozeenje, rezbariju u drvu, i kovanje. Lončarstvo i bravarija znamenito su zaostale. Pletenje slamom još se u nekih krajevih drži; u mnogih ga je na našu žalost izrinula tudja konkurencija. One vrsti obrta, koje uspjavaju, imadu i najrazvijeniji ornament.

Što se misli učiniti, da nam se svaka grana obrta, koji u nas može napredovati, uzpostavi i savršenstvu privede, toga danas još za celo ne znamo, ali se pouzdano nadamo, da će se i glede toga učiniti sve, što iziskuje narodnja dobrobit i zamašnost same stvari.

Dvie tri o modernoj Rusiji

Napisao Angelo de Gubernatis god. 1877. pohrvatilo K. Mohović

I

Na granicah Rusije

Unišao stranac s koje god strane u Italiju, odma pred sobom oćuti novu zemlju, mezmice naravi. Brežuljci, bregovi, jezera, gradovi, more, nebo, jezik — sve to predstavlja strančevim očima raznoličnu sliku Italije, a taj jaki utisak ne izčezava tako brzo. Ne mogu toga reći Rusi o svojoj domovini. Kad ne bi bilo onih dosadnih izpitivanja putnih listova i pretraga prtljage na svakoj točki granice, to putnik, pregledav zemlju, ne bi se više sjećao časa dolazku i odlazku iz Rusije. Al se već carska policija, na straži na granicah, žalibože brine za to, te njenim uplivom svatko saznade, da ulazi u evropsku državu, koja još čami u despotizmu.

Prvi put posjetih Rusiju god. 1869. Ušao sam kroz Poljsku, a izašao kroz Prusku. Na poljskih granicah skoro da ne platih globe kao tobožnji krimčar. Nadjoše mediu ostalom robom dva slamnata šešira, što ih nakanih darovati mojim dvim nećakinjama u Rusiji, te me smatraše trgovcem takovih šešira. Otvorih i pokazah im moj putni list, da ih osvjedočim o protivnom; al da, ne razumješe talijanski. Nepouzdanu klimali glavom, a mene bogme ostavi strpljivost, te jer ne razumjeli ni talijanski ni franceski, počmem ja njemački, koji su jezik na sreću razumjeli. Dokazivao sam glavaru oblasti na granici, da on imade sasma krivo, te da se ja radi toga već budem osvetio; jer da nije moja krivnja, što oni ne razumiju talijanski. I sbilja! moje rieči osvjedočiše glavara, te me pusti s'obodna u Rusiju. Ne znam, čemu imadem to zahvaliti, al po svojoj prilici naravi njemačkog jezika, koji je osobito sgodan za psovanje i za slična napadanja. Izlazeći iz Rusije, dva mjeseca kašnje, naidjoh na još veće zaprieke. Putovao sam s mojom suprugom i s malenom kćerkom, kojoj bile tada baš dvie godine. Putni list nije spominjao kćerke, ali je ruska policija opazila i tu neznatnu razliku.

U Rusiji sam boravio dva mjeseca, i to u okružju Dmitrovu, u guberniji Moskovskoj. Kad otidjoh, ne reče mi nitko, da moram do „ispravnika“, t. j. nadzornika okružne policije, koji ima potvrditi u putnom listu, da sam živio u njegovom okružju sasma mirno, da sam se vladao po zakonih, te da mogu bez zaprieke izaći iz Rusije. Došav do granice Ruske u Vierzblovu, moradoh na moju veliku žalost izaći iz kola i tude ostati u zatvoru, dok ne uredim sve svoje papire, a osobito putni list. Na upit, odakle dolazim, reko: iz Dmitrova; a na to oni meni, da u putnom listu ne imam opazke ispravnika; napokon pridodaše, da nije u putnom listu spomenuta moja kćerka, pa posumnjaše, da sam ju ja možda gdje god ukrado. Reko: im, da je moj šurjak Vladimir Pavlovič Besobrasov, član ruske akademije znanosti i umjetnosti i ministerijalni savjetnik. Činovnik se nakloni, čuvši to ime, te reče:

— Kako ga ne bi poznavao?! Brzjavite

mu, u kakvom ste položaju, pa ako dozvoli da vas pustimo, mi vas ne budemo ni časka više zadržavali.

Nesreća je htjela, da mog šurjaka nije bilo u Petrogradu, već se desio u nekom selu, gdje ne bijaše brzjavne postaje. Mogao sam mu pisati, al to bi se preveć zateglo, a mene je nešto vuklo tamo prema jugu, u moju Italiju. Činovnik stisnuo plećima i rekao mi, da moram u Petrograd do talijanskoga poslanništva, gdje bi mogao izpraviti moj putni list, ili da moram tude u zatvoru počekati dozvolu mog odlazka. Poslanik slučajno bio na dopustu u Italiji, tajnik njegov boravio u Kronstadtu; al za sreću sjetih se tada slavnog ekonomista Thörmera, poreznog nadzornika, kog upoznaoh jednom sgodom u Petrogradu. Brzjavno zamolih g. Thörmera za dozvolu slobodnog odlazka, premda glavar pogranične oblasti nije povjerovao mom poznanstvu s tako odličnom osobom. Ipak moradoh oćati u zatvoru, sve dok nije došao brzjav Thörmerov, komu jedino imadem zahvaliti, da sam se oslobodio tog tegotnog položaja, a činovnik na granici duboko se klanjao na sve strane, vidiv Thörmerov nalog. Toliki je ugled i upliv birokracije u Rusiji!

God. 1876. prešao sam i opet po dva puta ruske granice, al sam tada kao oćaslanik talijanske vlade putovao na sastanak Orijentalista u Petrograd, te imadem jedino tomu momu novomu naslovu zahvaliti, što me i tada nije na putu zadržavala policija, koja žalibože daje putniku slab pojam o samom ruskom narodu, čija je gostoljubivost na daleko i široko poznata.

Ruska policija služi pregradom izmed Rusije i ostale Evrope, koje inače ne bi bilo. Kroz istočnu Galiciju udje se u Malu Rusiju, kroz sjevernu Galiciju i Šleziju u Poljsku, kroz istočnu Prusku u Litavsku, a da se to i ne opazi. Valovito zemljište rutensko prostire se sve do obala Dniepra, a poljane iz Pruske i Galicije da'eko se pružaju u Litavsku i Poljsku. Slavenska pasmina od naravi ne može ostati u točno označenih granicah. Odtale sledi, kolikom ona lakoćom može preći granice, koje joj označuju današnja politička geografija. Tko god će pomisliti, da mora i bregovi obustavljaju tu expansivnu silu Slavena. Nipošto! Čim se Slaven domakne mora, postaje najboljim mornarom, a Hrvatska, Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Crna Gora, Srbija i Bugarska do'oljio nam pokazuju, da Slaven može i po gorah živiti kao hrabar i ratoboran goranin isto tako, kao što nam se na poljanah ukazuje miroljubivim i radnim se'jakom. Slaven kao da je svemu sposoban i kao da u sebi sjedinjuje svu oprieke, da jednoč preseniti cijelu Evropu. Mi vidjamo, gdje on od godine do godine sasma po tiho širi svoje granice u nutarnost Azije; vidjamo, gdje sad prieti Turčinu na balkanskom poluotoku; a ne će biti nikakovo čudo, ako se jednoč sblize Česi i Poljaci, Malorusi i Hrvati, te se tad obistini proročanstvo Napoleona I, koji skršen od Rusije reče: Dajte se na republikanizam, inače vas proždrie ruski kolos! O tutti rossi, o tutti russi!

II

Niemci i Židovi u Rusiji

Rus ipak u svojoj kući imade dva moćna neprijatelja, dva nezasitna crvka-nametnika: Niemca i Židova. Židova prezirali su prije, pa ga ni sada ne vole; nije mu moguće doći do visokih časti; nijedna plemićka obitelj ne može s njime stupiti u krvni savez; a sam ruski narod smatra Židova prokletnikom, te ga ne trpi ni u svojoj blizini. Ali u Židova ima novaca, pa on i poznaje moć novca u današnje doba. Židov krenuo je iz Mljetaka prema sjeveru; on je smradan, požudan, lakom, škrt, strpljiv; uz to znade prihvatiti sgodu, pa ju dobro upotrebiti. Rus ili Poljak nasuprot je darežljiv, skoro bih rekao razsipan. Naučen prije ukinuća robstva trošiti mnogo u bogatoj i liepoj dokolici, ne znade se okaniti ni već običnih trošaka, a ne može ih pokrivati. Niemac i Židov nanjuše propast kakvog aristokrata, obilaze ga, potiču ga na raskošan život, te ga time dovedu na rub propasti; a kad se taj nesretnik strovali u bezdan, kad je prisiljen prodati sve svoje, da ublaži srčbu vjerovnika, većim dielom Niemaca i Židova, nadodje uvijek Niemac ili Židov, koji je odma pripravan za malen novac kupiti velike posjede.

Statistika nije jošte, u koliko ja znadem, izniela na vidjelo broj posjeda i tvornica, koje su od nekog doba prešle iz ruskih ruku u nezasitno ždrielo njemačke i židovske nemani, al u koliko doznadoh od tužaljka ruskih posjednika, skoro četvrtina posjeda i tvornica, što no se razprodale zadnih 20 godina, došla je ili u njemačke ili u židovske ruke. Od vieka stanuje Niemac u nekih bačičkih pokrajinah Rusije, te on, koji je tobože krepostan u svojoj kući, čim izadje iz nje, eto ga u pravoj mu slici: siše poput vampira krv onoga, koji ga je gostoljubno primio u svoju kuću.

Niemac krene odma put Petrograda, gdje se doskora svakako'om načinom dočepa najviših časti u civilnoj i vojničkoj upravi. Niemac imade čvrstu volju, a ne ima ti nad njim većeg sebičnjaka, što se riedko kada nadje u ruskom narodu. Sve što Niemac uzhtije, mora biti nešto praktična, a to zadrži za sebe samog. Ruske su škole, kao što i ruska policija, većim dielom u njemačkih rukuh, dakle duša despotične ruske vlade jest Niemac. Niemci su u Rusiji pekari, liečnici i ljekarnici, te se tako može reći, da je i materijalni život Rusije u njemačkih rukuh. Niemac nije rođen za gospodara, a izvan svoje kuće često je tlačiteljem. U Rusiji su jedino činovnici njemačke narodnosti počtnici najdespotičnijim naredbama ruske vlade. Tekar onda, kad više ne bude ruska policija i diplomacija pod njemačkim uplivom, tekar onda moći će Rusija slobodnije disati. Dokaz tomu jest život onih ruskih okružja, koji ne imadoše sreću primiti u svoje krilo njemačke »kulturrägere«, gdje su ostale netaknute prastare ruske patriarkalne ustanove. Kao primjer navesti ću posjet kaznionu u Dmitrovu. Unišav u kaznionu s jednim rodjakom moje žene, ne opazih na ulazu stražara,

koji se je bio za čas udaljio. Sva vrata bijahu širom otvorena. Tada upitah mog rodjaka, nije li možda kuća pusta? Al na njegov mig unidjoh u nutarnjost kuće, gdje bijaše do 15 zločinaca, sve po dva ili tri u svakoj sobi, slobodnih ruku i nogu. Čim unidjosmo, ustadoše svi na noge, te su nam odgovarali na naše upite, koliko je koji zatvoren i zašto, ali se nijedan ne potuži na nepravdu ili na preveliku kaznu.

Ruski narod goji nekakvo strahopočitanje prema oblasti i zakonom, a taj način mišljenja tako je obćenit i razprostranjen, te kad bi komu nesretniku sunulo u glavu podignuti se proti oblasti ili zakonu, da bi cijelo selo bilo proti njemu, a za povredjenu oblast. Odtale slijedi, da je moguće uvesti nekakvu patriarhalnu policiju u Rusiji. Al nije to Niemcem po čudi, te bismarkizam, koji vlada ruskom vladom, savjetuje i inscenira ona progonstva Poljaka rad kojekakvih tobožnjih buna, i one procese mladih revolucionaraca. Koliko li se ova njemačka čeljad razlikuje od onih ideala, koje upoznasmo u Goetheovih i Schillerovih djelih!

III

Poljaci

Druga rak-rana na ruskom tielu jesu Poljaci, koji su od svih Slavena najmanje slični Rusom, ali ih je ipak sudbina prisilila na zajednički život. Poljaci mi se pričinjaju iztočnim Celti, jer kao što bi se i Francezi, kad bi sveudilj bili rimskimi podanici, uvijek bunili i prietili talijanskom kraljestvu, isto tako Poljaci već cijelo stoljeće uznemiruju mirni san ruskih autokrata. Poljak, odgojen od Isusovaca, naučio se za rana licumjerstvu; lako se nasmiehne Rusu, te ga pogladi ručicom, koju pokriva fina rukavica. Rus, sklon na pomirbu, povjeruje tomu, te se pouzdano uljulja u zagrljaj svog novog prijatelja, daje mu časti, služba, počasti ga svojim prijateljstvom; al ako samo malo ne pazi na nj sokolovim okom, čuti će odma prietnja i mrmljanja, što ga opet potiče na nepouzdanje. Kad sam ja bio u Rusiji, čuo sam pripoviedati sljedeću užasnu zgodu:

Neki izobraženi mladi Poljak stupio u bogatu rusku obitelj kao podučavatelj četvorice ili petorice dječaka. Simpatičan mladić znao si je pribaviti prijateljstvo i ljubav roditelja i djece, koju mu onda baš slepo predadoše. Ali Poljak snovao u svom srcu narodnu osvetu, te jednog dana nadjoše roditelji malenu djecu otrovanu, a Poljaku ni traga ni glasa.

Pa i najodličniji Poljaci, govoreći o Rusu, već riečima i licem pokazuju nesmiljenu mržnju. Ipak se mora priznati, da ruska vlada nije ni

pomoću kojih je Rusija po drugi put umirila Varšavu Jest, vlada tu mir! ali je sto puta bolji rat nego li ovakov mir, koji svakim časom prieti razviti se u strašan požar.

Poljska je za Rusiju velika rana, te bi po Rusiju bilo mnogo bolje okaniti se Poljske, jer čim se Poljaci dočepaju zlatne slobodice, kopati će iz osвете jamu ruskomu carstvu; ako ih nasuprot Rusiji sve više tišti, goji time u sebi zmiju, koja ju jednoč bude ljuto ugrizla. Poljak bi još mogao dobiti prevagu i hege-

moniju u kakvoj slavenskoj konfederaciji u srednjoj Evropi, ali mu to nije moguće, dok je u ruskih rukuh. Poljak je okretna duha, a vitežkog značaja; mržnja proti Rusiji i jezuitski odgoj pokvariše njegovu narav, jer on smatra plemenitom svaku osvetu prot dušmanu svoje domovine. Al kao što propada jezuizam i machiavellizam pred nepokvarenom i poštenom svijesti izobraženog čovjeka, tako će ovi elementi propasti i u Poljskoj, čim se ona osvijesti i čim očuti potrebu vеледушја. Ruski otačbenici morali bi vruće želiti i raditi oko toga, da se Poljaci iztisnu iz države, koja im je mrzka. Oni su vеледушno krenuli kao pravi osloboditelji u Bugarsku, a i druge slavenske pokrajine turskog carstva nestrpljivo očekuju dolazak Rusa, koji će ih jedini osloboditi. Pravoslavna vjera i veća sličnost u jeziku približuje Rusa više k južnim Slavenom, nego li k Poljakom; onamo ih vuče simpatija, a i zajednička mržnja proti Turčinu. Nasuprot Poljak, premda kršćanin, ipak iz mržnje proti Rusu prijateljuje s Turčinom, nu ne želi propasti ruskoj vojsci, a to će razjasniti sljedeća crtica:

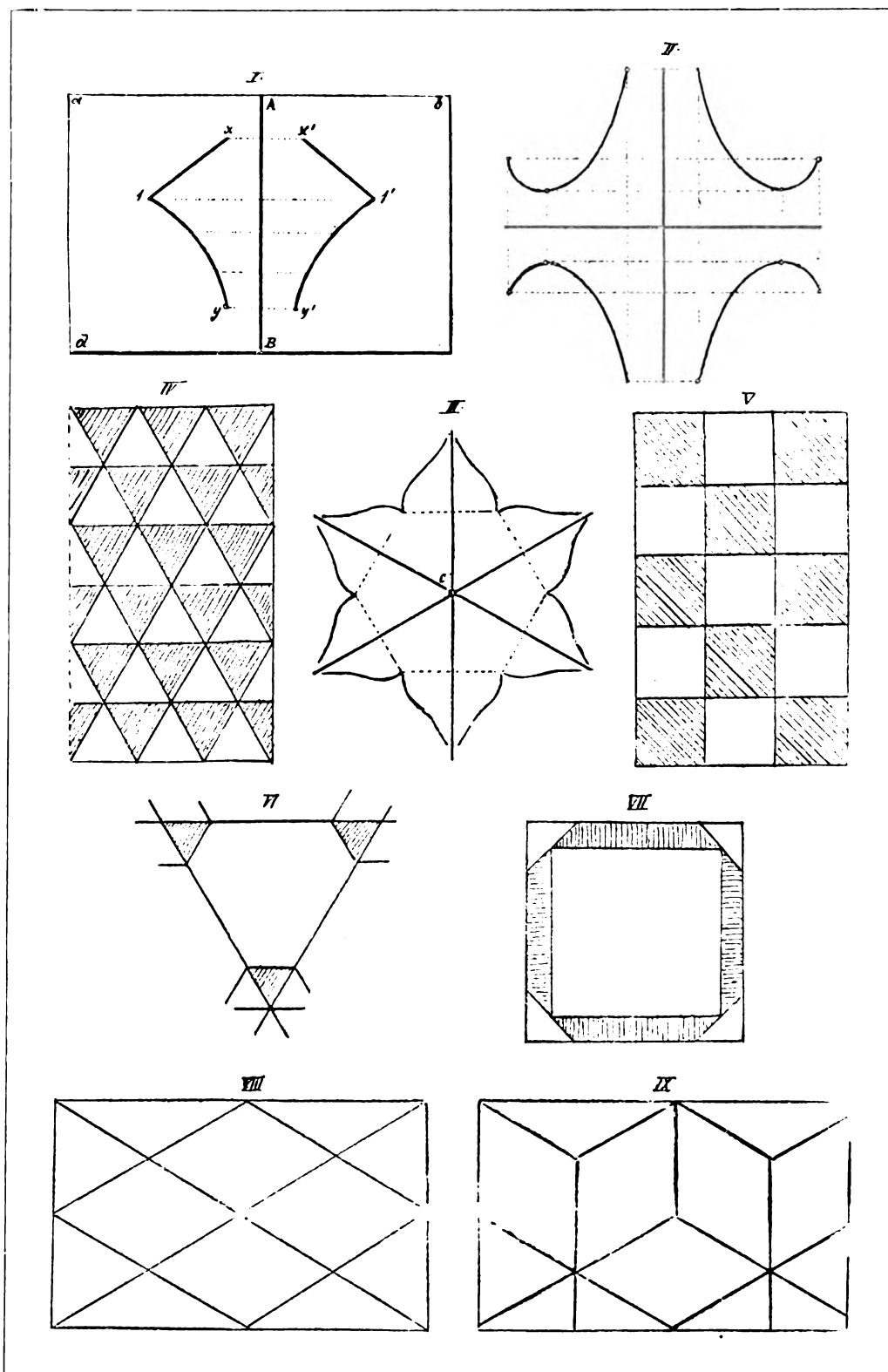
Ruska gospodja, razgovarajući se s duhovitim Poljakom, reče:

— Vi bez dvojbe želite propast ruskoj vojsci u Turskoj.

— Ni iz daleka! odvrati Poljak. — Kad se je prorok Jona nalaz'o u želudcu ribe, bio bi se pobjao, kad bi koji bio ubio ribu, jer tada mu ne bi bilo spasa. On je samo želio, da ta riba proždre čim više moguće, ne bi li tako bila prisiljena, da njega van izbaci!

Poljska je u položaju proroka Jone, te nekoji Poljaci žele, da se Rusija čim više poveća,

Tab. III.

pokušala odkloniti razloge te mržnje, već ih je umnožila, lišavajuć mnoge obitelji il otca, il muža, il sina, koji bi kasnije čamili u kojem sibirskom selu; umnožila ih je, konfiscirajući dobra poljskih plemićkih obitelji; umnožila ih je, proganjajući Poljake radi vjere, radi jezika, lišavajuć ih i zadnjeg tračka slobode, koji je moguć u autokratskoj zemlji. Nije dakle čudo, ako su Poljaci najljući neprijatelji ruske vlade! Nisu oni zaboravili vješanja god. 1863. i 1864.,

nadajući se da će se tad morati okaniti onih pokrajina, koje joj najvećma zanovetaju, a na prvom mjestu je Poljska.

IV

C a r

Na ruskom tlu živi Slavena, Šveda, Fina, Samojeda, Niemaca, Tartara, Kalmuka, Turkmena, Rumunja; pravoslavni, katolika, muhamedanaca, židova, pogana, nihilista. Ima tu seljaka, koji se nisu nikad odaljili od svog

sela, putujućih hodočasnika, bjegunaca, cigana; poljodjelskih plemena poput onih u guberniji Moskovskoj, ribarskih kao na Baltičkom i Bielom moru, obrtnih kao u Tuli, trgovačkih poput onih na Crnom moru i Volgi;

ne ima carstva, koje bi bilo prostranije, raznovrstnije od ruskoga. A svu tu smjesu drži zajedno nekakvo veliko središte jedinstva, t. j. car. Dok je taj centrum visok, jak, ugledan, nije moguće razstepsti ruskog carstva. Ime carevo drži skupa svu domovinu Rusa, čije granice i pravo bivstvo teško je označiti. Poljaci, da umanje ugled Rusa, stali su dokazivati, da oni nisu Slaveni već Niemci, Skandinavci, Fini ili Tartari, a sami sebe smatraju pravimi pravcatimi Slaveni. Pa ipak su Rusi najgorljiviji Panslaviste, a najviši vrhunac, koji bi prednjačio celom slavenskom svijetu, bio bi ruski car. Kuća Romanova očutila je celu vlast i moć svog veličanstva, pa i od naravi jesu njeni članovi gorostasi. Car Nikola bijaše pravi Herkul, te kad bi stupio med vojsku, nadvisivao bi najviše grenadire za celu glavu, a pripoviedaju, da mu je i mišićna jakost sasna odgovarala stasu. Car Aleksander i sinovi mu uzdržavaju celi onaj upliv i ugled, po kojem prosti puk sliepo vjeruje, da carska osoba u sebi imade nešto božanstvena.

Car, kao glavu sv. Sinode ili ruske crkve, štuje ruski narod poput kakvog božjeg ljubimca ili poslanika, a uz to car poznaje dobro narav svog naroda. Takodjer iza dokinuća robstva ruski je seljak očitio potrebu zaštitnika, te se utekao caru pod okrilje. Car je u razgovoru jako familiaran i prijazan, ma bilo

i s najnižim svojim podanikom. Seljake nazivlje svojom djecom, te nije još nikada prezreo kruha i soli, čim mu ruski seljak nudja gostoljubivost u svojoj kući. Po načinu mišljenja ruskog seljaka car brani narod od zloraba plemića, on se je sam rodio u narodu, iz čije ga je sredine odabrao Bog. Seljak je spasio život ruskomu caru, kad je Lažni Dimitrija već htio predati domovinu Rusa Poljakom; a krasna opera »Život za cara« od Glinke mora svoju popularnost zahvaliti ne toliko svojim divnim

to ne bi car nikad usudio, jer time s bogom sav njegov upliv pred narodom, koji je osobito religiozne čudi. Kad bi car posegao za dobri ruskih manastira, odaljili bi se od njega svi kaludjeri, a malo zatim pobunio bi se proti njemu celi narod, koji ga ne bi više smatrao božjim odabranikom, već prokletnikom.

U ostalom ne uživaju ruski manastiri jednako dobar glas: jedne kaludjere štuju kao uzorne, a u druge ne imadu nikakvog povjerenja rad hudog im života. Posjetio sam jednoč samostan kaludjera u Tarsoku, u guberniji Tverskoj, s krasnom gospodjom, mojom rodjakinjom. Samostan nije bio ništa izvanredna; arhimandrit primi nas sasna udvorno, odvede nas u vrt, te odma savi vienac najkrasnijeg cvieća, pa ga baš salonskim naklonom predade gospodji. Zatim otidjismo u njegovu sobu, narešenu slikami i cviećem, gdje nam ponudi vina i sladića, a izjaviv mi želju pohoditi kakvu cellu, preporuč nam onu mladog kaludjera Joela. Čim otac Joel opazi, gdje mu u sobu ulazi gospodja, poskoči sa stolca, liepo se pokloni, ponudi nam odma čaja, te počme živahno razgovarati sa gospodjom. Ja medjutim promatrah slike, koje su resile sobu. Bijahu to same svjetovne slike, koje su predstavljale razne faze ljubavi. Pogledah napokon knjigu, koju je otac Joel čitao za našeg dolazka. Začudih se, da nije to kakva ascetička knjiga, al mi on na to odvrati:

— Dosadilo mi do zla Boga čitati ih i kad ih moram čitati, a kamo li za slobodnih časova!

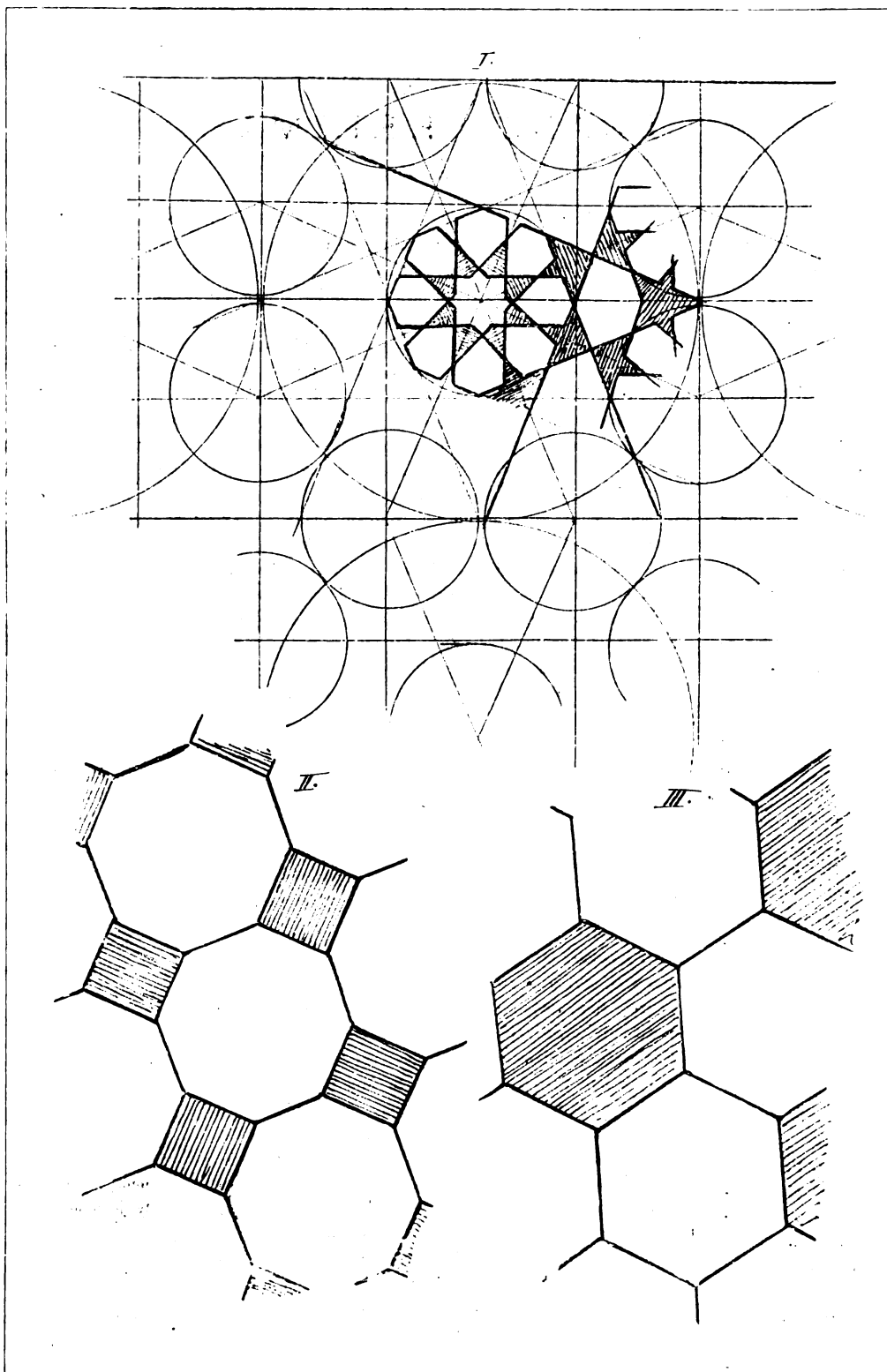
Po svemu dakle opazih, da su kaludjeri u Rusiji mnogo slobodniji od koludrica, čiji smo samostan u Tarsoku takodjer posjetili, pa izjavih ovo moje mnijenje

Joelu, koji mi na to odgovori:

— Vi sudite po vanjštini! — Ne znademo se mi tako pretvarati kao žene, pa ću vam baš reći: i žene znadu posrnuti, i to još krupnije od nas mužkaraca.

Ipak, govorilo se ma što o ruskih kaludjerih i koludricah, ne može im se poreći velika radinost. Žene ponajvećma rade svoje obične ženske radnje, a u liepom broju i izboru. Kaludjeri rade svašta, te su tako ruski samostani

Tab. IV.

melodijam, koliko sadržaju, koji je potekao iz naroda. Ruski seljak spasio je život i caru Aleksandru II. prigodom atentata Karakosova. Vojska oduševljeno srce u propast za svog cara, a kršćanska ljubav, koju izkazuje carska obitelj manastirom, pribavlja joj i njihovu naklonost. Car obdaruje monahe, a ovi zahvalni obsiplju ga blagoslovi. Mnogo je plemenitaša savjetovalo, ne bi li bilo dobro konfiscirati neizmjerne dobra ruskih kaludjera, al se na

Car, kao glavu sv. Sinode ili ruske crkve, štuje ruski narod poput kakvog božjeg ljubimca ili poslanika, a uz to car poznaje dobro narav svog naroda. Takodjer iza dokinuća robstva ruski je seljak očitio potrebu zaštitnika, te se utekao caru pod okrilje. Car je u razgovoru jako familiaran i prijazan, ma bilo

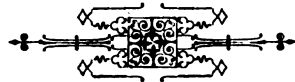
mnogo korisniji, nego li manastiri na zapadu. Tako sam n. pr. u Dmitrovu vidio kaludjere, gdje žanju, mlate i prenašaju žito.

I tako je velika većina ruskih manastira usred grada ili sela; posvemašnju samoću obljubilo samo malo fanatičkih trapista, koje narod smatra svetci. Nu nije to u naravi Rusa, koji je najdruštveniji čovjek u cijeloj Evropi, ne izključiv ni samog Franceza, u kog ipak onaj dotični »comme il faut«, pa svakojake sitnice, luče jedno društvo od drugoga. U Rusiji

baš prave aristokracije ni nema, već birokratička hierarhija, po kojoj visoki činovnik, pun redova, imade raznih privilegija, za kojima se uzalud zaletava kakav jadni pisarić ili nizki činovnik. Nasuprot je u socijalnom životu takva familiarnost među raznim klasama pučanstva, ko nigdje drugdje. Budi samo primjerom, da se prosti seljak tika sa samim carem. Negdašnji veleposjednik često bi se znao opiti zajedno sa svojim kmeti, koje bi onda čas grlio čas lupao. Naravski, da ne valja cijeli narod suditi

po onoj nekolicini Rusa, koji se kreću po Petrogradskih salonih, te koji sačinjavaju nekakvu aristokraciju *sui generis*, već valja suditi narod vani na polju, gdje se gospodar od seljaka razlikuje samo u izobraženosti i bogatstvu, a ničim drugim. I u tom se pokazuje ekspanzivni duh Rusa: kaludjer živi u društvu ljudi, gdje bi morao biti osamljen; a pop sa svojom ženom i djecom živi isto tako kao što i seljak, otac mu.

(Sliedi)

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Svake praznike došli su naši pitomci konzervatorija kući na odmor. To nije međutim bio onaj odmor, što ga djaci obično u ferijah uživaju, već samo izmjena nauka i rada. U to su vrijeme naime svakiput vrlo marljivo učili — — — hrvatski jezik, i to od profesora g. Ivkanka.

Pitat će valjda tko: zar nisu naši mladi umjetnici još u gradskoj javnoj školi učili hrvatski? Nisu, i to za to ne, jer su već u onoj dobi počeli učiti čitati i pisati, u kojoj ih javna škola ne bi primila; a prvi im učitelj u elementarnih predmetih bio otac sam, koji doduše nešto malo hrvatski govori, ali ne toliko, da bi svoju djecu znao hrvatski podučavati. Ali za to su i Franjo i Anka toliko hrvatski naučili, da su znali prozu i poeziju hrvatsku s mjesta prevesti, te i dosta okretno u govoru se izraziti.

Malo ne svake godine, kada su omiljeli naši virtuoz u praznicah kući došli, prirediše po domovini koncerte. Ob onom, što su ga 25. rujna 1872. dali u Zagrebu, te u kojem je Franjo izvajao Beriotov koncert D-dura i onaj Rodeov u A-molu, rekao je pisac ovih redaka svoje u broju 223. »Narodnih novina«. Uspjeh toga koncerta bio je tolik, da su umjetnici bili prinuđeni sljedeću večer prirediti još jedan koncert, u kojem je Franjo guslao Mendelsohnov »Violin-Concert« (u E-molu), »Morceau de Salon« od Veuxtemps-a, »Papageno-Rondo« od Ernsta i »Norma-Fantasie« na struni »G«.

Koncem rujna 1874. priredio je g. Zajc u narodnom kazalištu koncert na korist Krežme, u kojem je mladi naš umjetnik svoju ouverturu, sastavljenu za orkestar, sam ravnao. Ne treba mi istaknuti, da je ovaj njegov glasbovator bio uzhitom primljen, i da se je obćinstvo divilo tomu mladom glasbenom ravnatelju, koji je elegantno i vješto dirigirao orkestar.

Prije sam bio rekao, da je Krežma kontrapunkt učio privatno, a ne na konzervatoriju, nu nisam kazao zašto. Razlog tomu bio je taj, što ga profesor Dessov nije htio primiti u svoj razred, izaknuv da Franjo nije učio latinske škole (što je uvjet za kontrapunktske studije), i da je za takvu ozbiljnu i tešku nauku još premlad. Profesori: Hellmesberger, Heisler, Kren, Ambros i Schwartz zagovarali su usuprot Franju, naglasiv da znade romanske jezike i da je duševno toliko razvit, koliko ma koji učenik kontrapunktske škole, ali Dessov se nije dao nagovoriti, već je ostao pri svojem. Otac Franjin znao si je međutim pomoći, te ga dade od profesora Krena privatno podučavati. Za godinu dana, t. j. početkom školske godine 1884—75, okrene na jedanput g. Dessov u druge diple, videći kakve je zadaće taj premladi pitomac kod prof. Krena izradio, te pozove sam Franju u svoju školu. Na svršetku školske godine bio je naš Krežma i u kontrapunktskoj školi prvi.

Izstupivši godine 1875. iz bečkoga konzervatorija, dobi veliku zavodnu medalju (Concurrenz-Medaille) i svjedočbu **potpune umjetničke zrelosti**. Mladić od 13 godina sa svjedočbom mature, to je već nešto! — Profesori bečkoga konzervatorija proricali mn jednoglasno sjajnu budućnost, a konkurenti — njegovi sudruzi — željeli mu iskreno: sretan put. Bečki »Deutsche-Musik-Zeitung« donese u svom 42. broju od god. 1875. sliku Franje i Anke Krežme uz podulji opis, iz kojega vadimo sljedeće: »Kod poslednjeg školskog ispita bečkog

konzervatorija probudio je mladajni virtuoz violine Franjo Krežma osobitu pozornost s predanjem Papageno-fantazije, te su mu svi prisutni proricali liepu budućnost. Mladi umjetnik, koji je sada u trinajstoj godini, i od majke naravi obdaren plemenitom, dragostnom vanjšinom, počeo evo u daleki svijet, da svojim darom i umiećem predobije srca svojih slušatelja. Najodličnija svojstva violiniste sjedinjuju se u mladom virtuozu: krepki, široki, no ipak nježni gud, umjetnička mirnoća i objektivnost, bistri, slobodni pogled, i upravo čudnovata sigurnost i u najtežih passagah. On svlada i najveće tehničke poteškoće takvom lakoćom i elegansom, da su se mjerodavni bečki glasbeni krugovi tomu čudili. U kantileni znade svojom glasbilo izmamiti najsladje zvukove. K tomu ima Krežma za svoju mladajnu dobu u istinu čudnovatu milokrvnu čud u predaji, te takovo svestrano, lako i temeljito shvaćanje kontrapunktskih remek-djela, kakvo se samo može očekivati od starijih glasbenika. Da mladi virtuoz vješto i sigurno čita partiture, i da je već i nekoliko pažnje vriednih glasbovatora sastavio, budi samo mimogred spomenuto.

Gospodjica Anka, ljubka sestra mladoga virtuoz, također bečka konzervatoristica, prati na glasoviru svoga brata izvrstnim i nesebičnim načinom, razumnim shvaćanjem i točnošću, te glasovira izim toga i samokomade. Gospodjica posvjedočuje liepo brzoprstje (Gefäßigkeit), krasan udar i razgovjetnu predaju, s jednom riečju, ona je obdarena glasoviračica, kojoj samo jošte manjka tjelesna snaga, da proizvede nešto savršenoga.

Prvi koncert, što ga je davao iza svog izstupa iz konzervatorija, bio je u njegovom rodnom mjestu, u Osieku, i to 26. rujna 1875. Osječka »Drau« pisala je tada: »Krežma je unatoč svoje mladosti umjetnik u potpunom smislu rieči, te se ne treba nikakva ma i najstrožijega mjerila bojati. Čovjek ne zna, što bi kod toga umjetnika više hvalio, da li liep, obilan, krepak zvuk, nježnost u predaji melodije, ili čudnovatu savršenost njegove tehnike, kojom neobičnom mirnoćom izvajda i najtežje poteškoće, kao da je to sve djetinska igrarija. Zaista teško bi nam bilo reći, koji je komad g. Krežma bolje guslao, mi sampo to znademo, da ih je sve izvajdalo savršeno, počam od Vieuxtemps-ovog »Grande Concerta«, u kojem se je izkazao kao klasički violinista, do fantazije Othella, u kojoj se je predstavio kao brilantni virtuoz. Gospodin Krežma koncertirao je u utorak i u tvrdjavi, u dvorani »Res-source-a«, istim uspjehom. U subotu odlazi mladi umjetnik u Djakovo k biskupu Strossmayeru, koji ga je pozvao.

Biskup dočeka i primi naše umjetnike vrlo častno, te je njim za volju dao sjajni objed, kojemu je pristvovalo mnogo odličnih lica. Biskup, kakav je ljubitelj liepe umjetnosti, i kako se veseli, kad se i na tom polju prosvjete izkaže koji domaći sin ili kćerka, odlikovao je Franju i Anku veleliepo, te ih je nadario upravo kavalirski.

Nekoliko dana kašnje, t. j. 3. i 4. listopada, koncertovao je Krežma u Pečuhu, a posle toga u Vel. Kaniži. Njemačke novine »Fünfkirchner-Zeitung« hvalile ga neizmerno, a isto tako i magjarski list »Pécsi-Pigyelö«, samo što je »Figyelö« žalio, da se Krežma ne bavi učenjem magjarske glasbe, jer tada bi mogao postati — dakako s vremenom — drugi Reményi: »Csak az kar,

hogy nem foglalkozik a magyar zene tanulmányozásával is, mert második Reményi *) lehetne belőle.

Petnajstog i dvadesetog listopada priredi Krežma dva koncerta u Ljubljani, gdje su ga oduševljenjem primili i što je igdje bolje bilo moguće odlikovali. »Laibacher-Zeitung« izjavila se, da je Krežma »ein Talent ersten Ranges, ein zweiter Paganini, nein der Paganini selbst« i t. d. Njemu u čast davala je mislim »Slov. Glasbena Matica« sjajan banket, komu je slayni dr Bleiweis predsjedao. Iz Ljubljane krene u Trst, gdje je 26. listopada koncertovao u sali Minerve. Kritik »Triester Zeitung« pisao je, da je već prije mnogo čuo o tom vilenjaku, da je i čitao, kako je Krežma god. 1873. guslao pred članovi porote bečke svjetske izložbe, i kako ga je profesor dr E. Hanslick preporučio pazki glasbenoga svijeta; nu da je uz sve ove preporuke on, i trščanski glasbeni autoriteti, kao što: Faccio, Heller, Cremaschi, Jakčić (!), Piacuzzi, Coronini, Frontali, Jenny, pa i veliki dio obćinstva, skeptički stupio u koncertnu dvoranu. Ali pošto je Franjo odgudio prvi komad, da je kritik bio u čudu, te je drugi dan među ostalim pisao sljedeće: »Gospodin Krežma nadkrilio je sva očekivanja, dapače i zahtjeve, koji se stavljaju ne na vilovito diete već na naobraženog virtuoza umjetnika. Sve, što moderna tehnika violine zahtjeva, ciela moć, kojom se taj kralj svijah glasbala znade izraziti, cjelokupni aparat, koj služi violini, da se njim može zadovoljiti ljepoti zvuka i smjeljoj bravuri, sve to dobilo je pod gudalom mladoga umjetnika zanešenu i fenomenalnu interpretaciju. Da, nam se je činilo, kao da mladi Krežma i ne pozna onih golemih poteškoća, koje je u predavanih komadima svladao, tako lako, tako sigurno, tako genialno znao ih je on svladati, kao što čine djeca, kad se igraju, i ne znajući za opasnosti, od kojih se odravli ljudi straše. K tomu mu je zvuk uvijek plemenit; nijedan trzaj mišica, nikakve afektirane manire ne će odati, da je njemu ova ili ona veletežka passaga zadavala muke ili napora. Obćinstvo je bilo upravo obmamljeno, te je mladoga virtuoz obasulo novim te novim povladjivanjem. Ravnatelj Faccio stisnu mu ruku, te ga naznači kao budućega prvoga violinistu Evrope, ravnatelj Heller upozna već sada u njemu gotova majstora, te se svi prisutni glasbeni velikani bezobzirce slagahu u tom, da je tu posla s neobičnim, velikim, veleobdarenim talentom. — Uz mladoga virtuoz ne ćemo da zaboravimo njegovu sestru, gospodjicu Anku, koja je svoga brata vrlo točno pratila na glasoviru, te i sama veleukusno odigrala nekoliko komada. I ona je bila počašćena povladjivanjem i izazovom.

»Il Cittadino« (od 31. listopada 1875.) pisao je: »Iza sjajna uspjeha, postignuta u prvom koncertu, stupio je taj mladić, pozvan za najsajjniju umjetničku karijeru, drugi

*) Reményi, virtuoz violine, po vjeri Židov, zvao se je prije »Hoffmann«, nu kada se je dao krstiti, poprmi ime Ede Reményházi ili Reményi, dodavši si predikat »de Udvari«. Kada je Reményi u šestdesetih godinah u Osieku koncertirao, predstavio se je prije grofu Adolfu Pejaceviću, naznačiv tko je i kako se zove, a grof da ga je (kako mi je sam pripoviedao) razumio: »Reményi has i (heiss ich — zovem se) und Jud war ie (i Židov sam bio), mjesto Reményihazi de Udvari.

put pred obćinstvo u petak na večer, u dvorani »Minerve«. Zalud bi bilo iztraživati, kakvo i koliko ga je pljeskanje susretalo, dosta hudi spomenuti, da je uzhit slušateljstva jur na početku koncerta rasao sve to većma, dok se nije na koncu dovinuo najskrajnijeg viška. Nu je li moguće analizovati vrstnoću toga odista vanrednoga mladića? Kad se je reklo, da u tehnici dolazi do savršenosti, da njegova melodija dira, obara i uzhićuje, da su najteže glasbene tancine protumačene i izvedene lakoćom, da koloritu i točnosti ne ima para: to ne preostaje još šta drugo kazati. Umjestnije bi bilo reći: anatomija genija uzaludan je posao.*)

U milanskom dnevniku »Il Mondo Artistico« od 4. studenoga bio je ovaj dopis iz Trsta: »U dvorani Minerve producirao se je u jednom koncertu violinista Krežma, jedva u trinajstoj godini, a već pravi Paganini. Sve glasbene odličnosti, koje borave sada u našem gradu, bijahu u tom složne: proglasiti Krežmu pravim fenomenom. Profesor Faccio (kraj koga sam se baš slučajno desio) bio je uznešen. Krežma je netajivo glasbar (esecutore), prava iznimka, koja će udiviti sav glasbeni svijet. — Geniji nisu utamanjeni. — Živio glasbeni veleum!« **)

Drugi koncert (od 28. listopada) bio je od još većeg uspjeha nego li prvi. Obćinstvo je mlade umjetnike odlikovalo tolikim cviećem, da su ga jedva mogli strpati u dva fiakera, koji su ih imali u hôtelu voziti. Kod izlaza zgrade čekalo je mnoštvo ljudi, neprestano vičući: »Evviva Krežma! arrivederci giovane Croato!« Dan prije su novine bile razglasile, da je Franjo dobio poziv, da početkom studenoga sudjeluje u Beču kod koncerta, priredjenog od bečkog »Tonkünstlerverein-a«, te da usljed toga mora brzo odputovati. Ovaj je poziv sbilja bio za tako mladog umjetnika toli laskav, da ga nipošto nije smio odbiti, ma i morao odustati od svoje nakane, da dade više koncerta u Trstu, te onda odputuje u Italiju. Nu prije nego što bi krenuo u Beč, došao je na dan dva u Zagreb, i tu dobije glas, da taj koncert ne će biti početkom već oko dvadesetog studenoga, Franjo dakle ostade, kako je u svom dnevniku zabilježio, od 1—10 studenoga »kod svoje mile mamice«. Medjutim je kronista grada Trsta zabilježio ovo: »Nella sala della Minerva si produsse il giovane violinista Krežma, vero fanciullo prodigio che ha l'anima di Paganini.«

Tko znade, koliko drže Talijani do svog neumlog i nedostizivog Paganinija, lasno će moći prosuditi, kakvo je oduševljenje probudio naš Franjo u Trstu.

O bečkom koncertu pisao je čuveni historik i kritik, sveuč. profesor dr Ambros, u »Wiener Abendblatt« od 23. studenoga sljedeće: »Bečki sječinjani glasbeni umjetnici davahu svoj koncert, kao što svake godine tako i ovaj put gorostasno popunjenim orkestrom, upravljanim od Hansa Richtera. Program pružase interesantne brojeve, ako i ne novosti, ali za to se je pojavio neki mladi, veoma mnogo obećavajući violinista, Krežma, koji je guslao Spohrovu poznatu »Gesang-scene«, pošto je prije

*) Il Cittadino. (Giornale di Trieste del 31 Ottobre 1875): Dopo lo splendido successo ottenuto nel primo concerto, questo giovinetto destinato alla più luminosa carriera artistica, si presentò per la seconda volta al pubblico venerdì sera nella sala della Minerva. Dire come e quanto ven'se applaudito è inutile registrare, e basta solo dire che l'entusiasmo da cui fu conquiso l'uditorio al principio del concerto crebbe ed ingiganti fino alla fine, raggiungendo il punto estremo. Analizzare i meriti di questo giovinetto veramente straordinario è egli possibile? Quando s'è detto che nella tecnica arriva alla perfezione; che nel cantabile commuove, atterrisce ed esalta; che le più difficili astruserie musicali sono interpretate ed eseguite con facilità, colorito e precisione unica, più altro non resta a dire. È piuttosto il caso di dire: l'anatomia del genio è fatica buttata.

**) Il Mondo Artistico (Giornale di Milano, Corrispondenza di Trieste, nel foglio del 4 novembre 1875): Nella sala della Minerva si è prodotto in un Concerto il violinista Krežma, appena tredicenne, un vero Paganini. Tutte le notabilità musicali che attualmente accoglie la nostra città, assistevano al Concerto, tutte furono concordi nel proclamare il Krežma un vero fenomeno. Il maestro Faccio (a cui io era casualmente vicino) se ne mostrò entusiasmato. Il Krežma è innegabilmente un grande esecutore, una vera eccezionalità, che formerà l'ammirazione del mondo musicale. — I genii non sono spenti. — Viva il genio musicale!

nekoliko dana u vlastitom koncertu izvajdaj Vieuxtemps-ov »E-dur Concert« i još neke druge stvari. Krežma je istom 13 godina star, kako to posvjedočuju vjerojatni pismeni dokumenti. Prije svega pada u oko (valjda u uho? Prevodilac) njegov iznenadjujući obilni zvuk, te ako slušaš, kakve poteškoći svlada igrajući se i sigurno taj u dobi između dječaka i mladića mladljani umjetnik, to se moraš čuditi ne samo njegovu talentu, već i rezultatom, što ih znade postići muzikalna pedagogika našega vremena. Spohrova kompozicija prija mu sasvim, onoj od Vieuxtemps-a nije još sasvim dorasao. Ako se od riedkoga dara Krežme prerano ne crpi novčani kapital, već ako se on još nekoliko godina posveti studijam, te uči po znatiji širji umjetnički svijet i izvan svoje domovine, to mu je priličnom sigurnošću proricati veliku budućnost.«

Dr grof Laurencin pisao je u »Illustr. Musik- und Theater Journal« podulju kritiku, iz koje vadimo ovo: »Franjo Krežma, violinista po svom umjetničkom znanju i nagradjeni abiturient bečkoga konzervatorija, razpolaze — kako je to u nedavnom vlastitom koncertu posvjedočio — razliježljivim (breiten, verbreitenden), jedrim, obilnim zvukom, pa i tehnikom, kojoj je već sada priznati podpunu izgledjenost, plastičku jasnost i pronicavu briljancu.«

A u »Sonn- und Montags-Zeitung« bilo je ovo: »Franjo Krežma, još vrlo mlad guslač, stupa onomadne u javni koncertni život. U istinu, nitko se ne može oteti čudjenju, kada sluša, kako taj mladić zanešenim pogledom izvajdaj Vieuxtemps-ov »E-dur Concert« (koj ne stavlja male zahtjeve na virtuoza) snažnim i krepkim zvukom, i sa sigurnošću u tehnici, za koju mu zaisto svaki može biti zavidan.«

Bojazan dra Ambrosa, koju je u svojoj ocjeni izrekao, da bi Krežma jošte učio i ne mislio samo na zaslužbu, nije trebalo kod našega Franje ni iztaknuti, jer kako mi svi znamo, najpache kako dokazuje njegov dnevnik, učio je neprestano. I kada je bio na putu, nastavljao bi svoje nauke, vježbajući se na violini, čitajući knjige glasbene znanosti, ili glasbotvoreć razne glasbene komade. Ne ima dana, kad ne bi u dnevniku svom naznačio, da je učio, n. pr.: »Prije podne posjetio sam N-a, posle podne učio sam; na večer bio sam kod pokusa, (ili guslao sam u koncertu), u noći sam čitao; ili: »jučer i prekjucher nisam iz kuće izlazio, već sam čitao i komponirao; ili: »prije podne vježbao sam se na violini, posle podne išao sam šetati i t. d. —

Iz Beča putovao je u Gradac, gdje je 1. prosinca koncertovao. O tom koncertu pisala je »Grazer Tagespost« (od 2. prosinca 1875) među inim i ovo: »Naše je triezno vrijeme izgubilo sa vjerom u kojekakva čudesa i onu u vilovitu djecu. Što bi jednoč podalo umieću našeg mladog virtuoza osobitu dražest, to danas probudi zabrinuće, naime njegova mladost. Veselimo se, što možemo javiti, da je koncertista ovu brigu većim dielom razpršio. Čini se, da on nije samo svojom rukom već ciljem svojim bićem pretekao svoju dobu. Savršena mu tehnika odlikuje se krepkim gudom, jasnoćom i mirnoćom; a osobito stoji mu čudnovati cigul (Flageolet, Flautato) na porabu, inteligentna mu glava, kao da je na što višjega pozvan itd.

Došav kući u Zagreb, pripravi se brže bolje na put u Italiju, kamo ga je pratila sestra Anka, drugi njegov »Ego«, pa još i otac, koji je obavio posao impresarija, brineć se za koncertni lokal, za ukusnu dekoraciju dvorane (u što se je osobito razumio), za sudjelovaće, za kasu itd. Devetog prosinca krene društvanje u Trst, s namjerom da drugi dan put nastavi, ali trščanski umjetnički krugovi nisu ga pustili, želeći da bar jed n ili dva koncerta priredi u Trstu, te ga sjetiš na »arrivederci, giovane Croato«. Naš se Franjo odlučio, da 12. i 13. prosinca koncertuje u Trstu. Uspjeh obiju koncerta bio je u svakom smislu sjajan; obćinstvo nije se znalo dosta nadičiti mladomu violinisti, te je do skrajnosti bilo oduševljeno. Maestro Ant. Cremaschi posvetio je svoju novu kompoziciju »Addio, Adagio sentimentale per Violino« Franji Krežmi, a Franjo je ovu kompoziciju izveo 15. prosinca u »Teatro maggiore«, guslajući taj dosta težki Adagio kod pokusa à prima vista, a na večer kod koncerta.

Trščanske novine »L'Adria« od 15. prosinca 1875 pisale su: »U nedelju na večer otvarahu se krila našeg većeg kazališta objavljenomu koncertu violiniste Franje Krežme. Iza sjajna uspjeha, održana u dvorani »Minerve« od toga mladića, koj je istom u trinajstoj godini, a nastupa svoju umjetničku karijeru u dobi, kada se vrlo malo njih može ponositi da su ju dovršili, bijate posve na-

ravna živa želja uzčuti ga iznova, i premda se je svatko mnogomu nadao, moramo reći, da nas je u velike iznenadio. Odviše bi se udaljili, kad bi htjeli podrobno analizovati riedki, skoro bi rekli neobični način, kojim on umije baratati s tim vrlo težkim glasbalom. Spomenuti ćemo samo to, da uz ukusni osjećaj u izražaju pieva umije sdržiti toliku umjeću i jasnost u svladanju najzamršenijih umjetničkih zahtjeva, da gotovo zavarava slušaoca, komu se skoro pričinja, da su se oni izvili izpod lieta prstiju i izpod magičnoga gudala. Ne ćemo spominjati jedrosti i sladosti zvukova, ni bezprikrone intonacije, ni sigurnosti, kojom umije u brzih passagah izmjenjivati teške kajde treće i četvrte strune sa oštirim, izrazitim flautati, niti passaga u dvie žice u trećem, šestom i osmom položaju, niti čurlika i štipavca (mordent), izvedenih na dvie strune, reći ćemo samo da zna izvaibiti zvukove raznolike, ganutljive, bajne; reći ćemo da je pravi čarobnik.« *)

List »Cittadino« od 16. prosinca pisao je: »Nije nam iztraživati umjeće čudnovatoga mladića Krežme, koji je jučer dao svoj oprostni koncert u dvorani »del Ridotto«, iztaknuti ćemo samo utisak, koji je jučer očutilo obćinstvo u gore spomenutoj, dubkom punoj dvorani. Naobražene i inteligentne osobe sačinjavaju broj onih, koji su povladjivali mladiću; pljeskanje bilo je fanatično, a izazivanja se na čast pljeskanju opetovala. Gospodje i gospoda hrlila su prema dnu dvorane, kad se je koncert dovršio, da se nadije miloliku mladiću, koji ostavlja naš grad, gdje će mu se ime na dugo spominjati. Za ovog zadnjeg koncerta vladala je nabožna neka tišina u velikoj dvorani; glasovi, koje je vadio sa svoga glasbala, dopirali su do svačijeg srca, probudjivali ljubav prema njemu. Za izvajdajanja »Gli uccelli sull'albero« od Hausera i »Addio« od profesora Cremaschi-a dostiglo je povladjivanje vrhunac, a Krežma htjede, da se i prisutni Cremaschi pozdravi.

Ovo par rečaka namijenjeno je velikom umjeću, te mladiću, koji ostavlja naš grad, želimo onu sreću, koja se veleumu riedko nasmješkuje. Poživio dug život na diku umjetnosti i slavi! **)

*) L'Adria (Giornale di Trieste del 15 Dic. 1875): Domenica sera i battenti del nostro maggior Teatro aprivano all'annunciato Concerto del violinista Francesco Krežma. Dopo il brillante successo riportato nella Sala di Minerva da questo giovinetto che appena a tredici anni imprende la sua carriera artistica al punto in cui ben pochi possono vantarsi di averla compiuta, era ben naturale il vivo desiderio di riudirlo, e l'aspettazione, per quanto fosse grande, dobbiam dire ben tosto, fu superata d' assai. Troppo ci dilungheremmo se minutamente volessimo analizzare il modo raro e quasi diremmo inusato, con cui egli sa trattare il difficilissimo strumento; diremo solo che a sentimento squisito nell'esprimere il canto egli sa accoppiare tale magistero e franchezza nel vincere le più astruse ricercatezze dell'arte, da illudere così chi l'ascolta, onde per poco non pare che sfumino sotto il magico archetto. Non diremo della pienezza e dolcezza dei suoni, né dell'inappuntabile intonazione, non della sicurezza colla quale in passi rapidi sa alternare le note gravi della 3.a e 4.a corda ai flautati più acuti, né dei passi a doppie corde in 3.a, 6.a e 8.a, né dei trilli e mordenti, eseguiti sopra due corde, diremo solo ch'egli sa trarre suoni svariati, appassionati, affascinanti; diremo che è un vero incanto.

**) Il Cittadino. (Giornale di Trieste, del 16 Dicembre 1875): Non è da noi l'entrare nel merito del meraviglioso giovane Krežma che diede il suo concerto d'addio ieri sera nella Sala del Ridotto: noi solo diremo la impressione, che ieri sera provò il pubblico nella sala suindicata, quasi stipata. Persone colte ed intelligenti componevano il numero di quelli, che al giovane applaudivano; gli applausi toccavano al frenetico, le chiamate all'onore dell'applauso si ripetevano: signore e signori, finito il concerto, si appressavano verso il fondo della sala, a mirare le amabili sembianze del giovinetto, che abbandona questa città dove il suo nome sarà ricordato per lungo tempo. Durante questo ultimo concerto un religioso silenzio dominava entro la grande sala; quelle note che il giovane traeva dal suo strumento, andavano all'animo di ognuno, l'effetto di tutti eccitava, e se strarava. Gli uccelli sull'albero del Hausser, l'Addio del maestro Cremaschi, portarono al culmo le acclamazioni, e il Krežma volle che pure al Cremaschi, quivi presente, si applaudisse.

Noi facciamo qui sto breve e piccolo cenno al grande merito, e al giovane che lascia questa città, auguriamo quella fortuna, che al genii di rado sorride. Viva egli lunga vita all'arte e alla gloria!

Od 16—19 bili su naši umjetnici u Gorici (Görz) gdje su dali dva koncerta. Gorička slovenska čitaonica odlikovala ih je, što je god bolje znala. Tamošnje talijansko i slovensko občinstvo nije doduše u svem i svačemu sporazumno, ali glede Franje složilo se u jedan glas: »da je od Boga izabrani umjetnik.«

Vrativ se Franjo opet u Trst, da vrši svoje oprostne pohode kod tamošnjih umjetnika i kod nekih aristokrata, morao je obećati, da će još jednoč javno guslati, i to 21. prosinca, u koncertu, koji će prirediti: „Società filarmonico-dramatica.“ On im izpunio volju, pa čim je istu večer stupio u koncertnu dvoranu, dodje deputacija, te mu preda začastni diplom, glaseći: „La infrascritta Dizione, nell' esercizio delle sue attribuzioni e secondo il

disposto dell' articolo VIII dello Statuto sociale, ha nominato, nella sua tornata de 20 corente, a titolo di speciale benemerenza verso la Società ed in segno di alta estimazione a Socio onorario della Società filarmonico-dramatica in Trieste il signor Francesco Krežma, professore-concertista di violino.

Trieste, 21. Dicembre 1875. Il Presidente L. Pellegrini m. p. I Direttori: Giov. Dr. Benco m. p.; Cesar: Combi m. p.; F. Hermet m. p.; G. Scarabelli m. p.

Občinstvo je kod te sgode silno aplaudiralo, a pošto je Franjo odgudio svoju piecu, navališe na njega mnoga odlična lica izjavom, da bi ga doduše do vieka htjeli slušati, ali jer to nije moguće, to neka priredi bar samo još jedan koncert, obećavši mu, da će oni nastojati da

bude koncert tako posjećen kao nikada. Krežma dakako privoli, nu u svom je dnevniku zabilježio: „ali ovaj je koncert ultimo definitivni.“

Mnogobrojno občinstvo hrlilo je u ovaj oprostni koncert, koji je bio 23. prosinca. Iza svake piege bio je i do deset puta izazvan, te je uz silesiju cvieća dobio i krasan lovor-vienac sa širokim svilenim vrpčama, na kojih je bilo u zlatu vezeno: „A Francesco Krežma, meraviglia dell' arte. Trieste, Dicembre 1875.“ Posle koncerta prirediše mu njegovi štovatelji začinku (serenadu) s bakljadom. (Sliedi)

U zadujem svezku uvukla nam se nemila pogreška, koju smo svakako dužni izpraviti: U trećem stupcu na str. 129 (19 redak odozgor) imade mjesto „popravaka“, glasiti „popjevaka.“

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— Djela Lava Vukelića. Mi smo u ocjeni knjiga Matice Hrvatske (u zadnjemu svezku) mimogred spomenuli, kako nam je žao, što već davno nisu izašla sveukupna djela pokojnoga Lavoslava Vukelića, a da je bila dužnost Matice Hrvatske izdati ih na svjetlo. One opazke svatko će se sjećati, pak priznati, da smo govorili otvoreno po našem uvjerenju, a da u ostalom nismo Matici podmetavali nikakvih zlobnih ili strančarskih težnja, ako je bilo temeljitih razloga, s kojih je izdanje Vukelićevih djela preuzeo g. Bude Budisavljević. Nitko ne može poreći, da su se u toj stvari hrvatskim občinstvom pronosili razni glasovi, a mi smo u našoj ocjeni iskreno izjavili, da ćemo se na prave razloge rado obazrijeti i naše mnijenje u tom pogledu javno izpraviti.

Sudimo, da o najvećoj priklonosti svakog pravog Hrvata Matici Hrvatskoj ne ima ni najmanje dvojbe, pa se za to mora i nam vjerovati, ako svečano izjavimo: kako nam je osobito milo, što smo se potpuno osvjedočili, da je u ovome slučaju Matica posve bezprikorna. Matici tajnik, velezaslužni g. Ivan Kostrenčić, priposlao nam je očitovanje, u kom nas uvjerava, da je Matica Hrvatska već godine 1880. htjela izdati Vukelićeva djela, nu da joj to nije bilo moguće, kako nam je posvjedočio i priloženi prvi arak Vukelićevih spisa, što će doskora izaći. Tu je početak pokojnikova vjekopisa od pobratima mu g. Bude Budisavljevića, koj doslovno veli:

„Za ovu su pažnju mnogi znali, te mi je imenice naš dobrotvor i poočim Ivan Trnski iz one stope, još zaplakan nad svježim grobom svoga mitnjaka, pisao, kako bi trebalo, da se podhvati izdanja njegovih spisova te da mu napišem vjekopis. U to su mi pisali i drugi prijatelji a pravo reći, samu mi se je nadala ta misao već od prva maha i meni je bilo, kao da se tek izdatkom njegovih spisova bar u neke odužili mogu predragoj pobratimskoj pažnji.

Tako sam odgovorio i Matici Hrvatskoj, koja je htjela a u glavnom gradu, imajeti u svom kolu pravih književnika — i mogla kud kamo lakše a i bolje urediti spisove i sastaviti vjekopis za štampu. Ali mi je bilo na umu, da se k jednu pokojnikovu pistorukoj sirotčadi namakne što obilnija pomoć.“

Tako je dakle ciela stvar u potpunom redu, te se nadamo, da će i samoj Matici biti drago, što smo ju javno pretresli, jer će se sada barem za uvijek razpršiti svi (a dosta kolportirani) krivi nazori. Matici Hrvatskoj ponovno želimo što bolju podporu i najveći uspjeh.

— Zlata knjiga. Simon Gregorčić! Dosta, dosta malo će u nas Hrvata biti poznato to ime, a ipak je ono za sada ime najvećeg slovenskog pjesnika. On je doduše istom nedavno u jednoj cjelini izdao svoje Poezije, tako rekuć svoje prvience, ali ih je većinu slovensko občinstvo već od prije poznavalo i sada upravo oduševljeno prigrlilo, jer Gregorčić je bez dvojbe jedan od onih, nekim božanstvom obdarenih pjesnika, za koje je divno rekao klasični Ovid: Est deus in nobis agitante callescimus illo! Za to svi slovenski listovi veselo pozdraviše njegove poezije, a najljepše Ljubljanski Zvon, gdje ih je prekrasno ocienio čuveni slovenski kritik prof. Fran Levec.

Od Vodnika, tamo od tridesetih godina, veli on, od prvog početka našega pjesništva, radja nam svako desetletje po jednog velikara, koj svojim genijem udara biljeg razvoju našega pjesništva: „četvrto desetletje nam je rodilo Preširna, peto Levstika, šesto Jenka, sedmo Stritarja, in zdaj na meji omega in devetoga veselimo se Gregorčiću.“ To je sigurno najveće priznanje, a Gregorčić ga je u istinu i zaslužio, jer je u svojim pjesmah: „že zdaj klasično dovršen.“

Ta kritika izašla je pod naslovom Zlata knjiga, tako je najmjerodavniji kritik nazvao Gregorčićeve Poezije! One su i sbilja zlatne svojim dubokim čuvstvom i lepimi misli, a najviše žarkim otačbeničkim zanosom, koji izvire iz dna čista i poštena srca. Gregorčić je pretežno lirik, a to mu baš u tome pogledu još više povisuje cieniu. Rodjen je 15. oktobra 1844. u selcu Vrsnom na Soči, od seljačkih roditelja, a posvetio se je svećeničkomu zvanju. Sađa je vikar u Gradišću u Kranjskoj.

Mi braći Slovencem od srca čestitamo na tom vrijednom sinu, a hrvatskom občinstvu najtoplije preporučamo njegove Poezije, njegovu zlatnu knjigu.

— Hrvatska biblioteka. Hvale je vrijedno, što je Katolička Dalmacija poduzela izdavati

pomanje knjižice zabavnog i poucnog sadržaja, da tako ponajviše dalmatinskim Hrvatima pruži malu hrvatsku biblioteku. Ona je doduše većinu toga pretiskala iz svoga podlistka, ali kako se nijedne novine toliko ne čuvaju — i to je dobro. Ciena tim knjižicama dosta je malena, pa se za to nadamo, da će se u brzo čim više razpaćati.

Do sada je u svemu izašlo devet svežića, koje oglašujemo u bibliografiji. Najvrednije su bez dvojbe Crnice o slovenskoj liturgiji, što ih je vješto i pomno sastavio častni O. Šimun Milinović. Onda je vrlo zanimiva knjižica, koja nosi naslov Hrvatska vila dne 5. srpnja 1881. To su tri pjesme u slavu prve velike svetkovine sv. Cirila i Metoda u Rimu lanijske godine, od Stjepana Buzolića, F. I. Despota, i don Mihe Pavlinovića. Imena svjedoče, da su te pjesme zanosne i dobre. Treća je medju najboljimi knjižica Bazilika sv. Klementa u Rimu. Povjestno-arheološke crnice, napisao ih D. Fran prof. Bulić, prigodom sveslavenskoga hodočašća u Rim.

Ostale ne dospjesmo pročitati, jer ih do bismo baš pri samom zaključku našega lista, nu vec po ovome možemo te knjižice i u obće cielu tu liepu hrvatsku biblioteku i našem občinstvu ponajbolje preporučiti. A Katoličkoj Dalmaciji kličemo svesrdno: Napred i sretno!

— Pjesme Meda Pucića. Baš pred samu smrt izašle su njegove pjesme u potpunom izdanju, trud od skoro četrdeset godina (1840—1879). Ima tu po koj liep bisera, osobito u oponašanju naših prekrasnih narodnih pjesama, kao što je n. pr. ona: „Teci vodo studena u dragoga do dvora; cvati ružo rumena, kad se vrati sa mora, nek je šta će trgati, nek je šta će davati“ itd. Pucić se je u obće najradje bavio čisto narodnom lirikom, te je u mnogome upravo divno uspio. On je pretežno lirik, ali i njegova Cvijeta dosta je liepa pjesan. Njegove pjesme odišu uz to rodoljubnim zanosom, samo nam je vrlo žao, da on nije čisto hrvatski, nego da se je više priklanjao imenu srbskom i slavenskom, čemu ne vidjamo pravoga razloga, jer je Pucić porieklom bio samo Hrvat — i ništa više. Mi to otvoreno iztichemo, jer danas je hvala Bogu i kod nas nastalo doba, da najviše cijenimo samo ono, što je čisto naše, čisto hrvatsko. Svakomu svoje, pa što komu Bog da!

UMJETNOST

— Ivan Rendić izložio je u Tr-tu, u dvorani stare burse, devet poprsja, iz kojih će se sastojati nadgrobni spomenik pokojne supruge vrijednog slovenskog otačbenika, g. Gorupa na Rieci. Mi smo o tom spomeniku govorili u listku četvrtoga svezka, gdje smo ga u glavnih crtah predstavili našim čitateljima, uz obećanje, da ćemo njegovu sliku donijeti u našem listu, čim bude posve izveden. Biti će to u istinu prekrasan bas-relief, sastavljen baš iz ovih izloženih poprsja, koja predstavljaju g. Gorupa i osmero mu djece, gdje se tužno opraštaju sa svojom majkom, koju dva andjela nose u nebeske visine. Tko god je imao prilike vidjeti samo nacrt, taj je odma morao reći, da je kompozicija upravo vanredna i genijalna, a izrađena poprsja najbolje svjedoče, da će ju božansko dlieto Rendićevo divno izvesti. Evo, kako o tome sudi „Adria“ u svom 157. broju: „Onih devet glava reproducirao je Rendić u izloženih poprsjih. Opetujemo, da se moramo, čuditi, kako su mu te umotvorine uspjele, to su umotvorine izražaja, modelovane upravo riedkom umjetnošću i tolikom vještinom, da im i najstrožja kritika ne nalazi prigovora. To je djelo, koje bi samo bilo kadro proslaviti Rendića, kad se on već i do sada ne bi bio svojim drugimi remek-djeli liepo proslavio.“

Tako o našem umjetniku sude tudjinci, a nas snalazi tim težje bolno čuvstvo, što se naš slavljani Rendić, koj je isto tako velik hrvatski otačbenik kao što i umjetnik, uza svu volju nije mogao održati u Zagrebu, u glavnome gradu svoje otačbine. U toj boli tješi nas jedina obstojnost, a to je svečana rieč dičnoga umjetnika, koju je i nama više put lično ponovio, da će se svakako vratiti u Zagreb, u svoju domovinu, čim mu to bude moguće, čim po nas nastanu bolja vremena. A d.tle mu iz dna srca u tudjini želimo onu sreću, koju do sada nije našao u otačbini.

— Jug Bogdan. I najveći slikari prerado traže motive svojim slikam u životu i historiji svoga naroda; jedno: da se time čim bolje oduže svojoj otačbini, a drugo: jer znadu, da takove slike ponajprije stiču narodnu ljubav i priklonost. I najstrožji kritik ne može takovu sliku posve odsuditi, već radi same rodoljubive nakane dotičnog umjetnika, a kad je slika dobra, ubere bez dvojbe najoduševljeniju hvalu.

Našim slikarom pruža se u tom pogledu široko polje, osobito u naših narodnih pjesmah, a oni ga i sbljla marljivo obraduju. Kod nas Hrvata predočio nam je Franjo Kikerec dosta vješto Kosovku djevojku, koja je i kod Srba stekla liepo priznanje, jer ju uz iskrenu pohvalu donesoše i Srpske ilustrovane novine, iz kojih opet mi u ovome svezku prikazujemo starinu Jug Bogdana, nacrt darovitog mladog umjetnika *Stojana Nikolića*.

Svatko, tko je iole čitao, kako narodna pjesma predstavlja starca Jug Bogdana, osbiljna i dostojanstvena, mora iskreno čestitati mladomu slikaru. To je u istinu mirna,

veličanstvena glava, kako ju ne bi ljepše zamislio ni sam Homer, proslavljeni majstor u crtanju svojih junaka.

Stojan Nikolić izučio je u Belgradu realku, gdje mu je učiteljem u risanju bio prof. Stefan Todorović. Dalnje umjetničke naobrazbe nije uživao, jer ne ima i ne može dobiti — sredstva, premda je već u mnogih ovakovih nacrtih pokazao neobičan talenat. To je i u nas stara žalostna sudba: ima dara, ima talenta, ali ne onoga, bez čega tako rekuć ne ima ni budućnosti — pustoga novca! I tako sigurno već mnogo i mnogo naših vilenjaka krije zaborav i propast!

NAŠE SLIKE

— *Spljet*. Grad Spljet podigao se u prelijepom morskom zatonu, najboljoj naravnoj luki, te mu je osobito s mora liep vid. Dieli se na stari i novi grad, sa četiri predgradja: Veli varoš, Lučac, Manuš, i Dobri. Najstariji dio Spljeta jest stari grad, sagrađen među zidinami ogromne Dioklecijanove palače, od koje su još i sada mnogi ostanci liepo sačuvani. Novi grad je staromu na zapadu, te je mnogo prostraniji, premda je postao u kasnije doba.

U starom gradu najznamenitiji su ostanci Dioklecijanove palače, a naročito sjajni hram Jupitrov, koji je pretvoren u crkvu sv. Dujma. Ponajljepši umotvor te crkve jest veličanstven zvonik, sagrađen na jednom jedinom svodu, kog je u 15. vieku podigao Nikola Tvrdoj, a kasnije ga dovršili Juraj Matijević Šibenčanin, i Andrija Aleksijev Dračanin. Zvonik je urešen vajarijama nekoga meštra Antuna, i starorimskimi spomenici. U crkvi su najznamenitija dva oltara sa grobovi sv. Dujma i Anastasija, a u kapelici nalazi se vrlo umjetna kamenita krstionica iz dobe hrvatskih vladara X. i XI. stoljeća.

U novom gradu iziće se najprije gospodski trg, koj je najveći u Spljetu. Tu je i palača, u kojoj je nekoč stanovao mletački knez namjestnik u Spljetu. Na zapadnoj strani grada, prema predgradju Veli varoš, vrijedno je spomenuti liepu sgradu, u kojoj je sada realka, i gdje je bilo prekrasno kazalište, koje je žalibože izgorilo.

Spljet imade 12.196 žitelja, i to sa svojim predgradji, jer ih je u samome gradu samo nešto preko 4000 duša. Žitelji su dakako sami čisti i koreniti Hrvati, osim nekolice doseljenih Talijana.

U Spljetu je dosta živahna trgovina, osobito vinom, uljem i povrćem. Znamenit je promet sa Bosnom; a do Šibenika i Šiverića sagrađena je u novije vrijeme željeznica. U gradu je i škver za gradjenje brodova, zatim više tvornica vina, likera, tjestenina itd. Trgovinu i obrt pomažu hrvatski zavodi: Pučka banka, osnovana god. 1870., i vinarsko društvo, osnovano god. 1871.

Tu je i sjedište biskupu sjedinjenih biskupija spljetske i makarske; sjemenište, velika gimnazija, velika realka i 4 pučke škole. Uz to muzej za starine, društvo Slavjanski Napredak, hrvatska Narodna glasba, i nekoliko talijanskih društva.

Kako spomenusmo, nastao je Spljet od veebne Dioklecijanove palače, koju je ovaj rimski imperator sagrađio oko god. 305. po Isusu, gdje je, odrekav se prietola, živio sve do svoje smrti (god. 312). Ta polača stajala je blizu glasovitoga Solina (Salona), glavnoga grada Dalmacije za rimskoga vladanja.

Kad su u prvoj polovici VII. vieka i u Dalmaciju provalili Hrvati, propade prekrasni Solin, a Dioklecijanova palača za čudo ostade čitava. U njoj se naseliše ne-retni stanovnici grada Solina, i tu je zametak današnjemu Spljetu, koj od te palače dobi svoje ime, jer se je ona već i prije zvala Aspalatum ili Spalathium.

God. 924. bio je u Spljetu veliki pokrajinski crkveni sabor, na kom bijaše i hrvatski kralj Tomislav, humski knez Mihajlo Višević, i mnogi drugi hrvatski velikaši. Na tom nesretnom saboru zabranjeno je hrvatsko bogoslužje.

God. 998. pade Spljet prvi put pod Mletke, za hrvatskog kralja Držislava. God. 1059. povraći ga opet junački kralj Petar Krešimir Veliki hrvatskom gospodstvu. God. 1103. prizna grad sa ostalom Hrvatskom ugarskoga kralja Kolomana, te od onda bijaše vazda sad pod hrvatskim,

sad pod mletačkim gospodstvom. Od XVI. stoljeća stradao je i Spljet vrlo mnogo od Turaka, koji su se vazda za njega otimali, ali ga ipak nikad ne mogoše osvojiti. God. 1806. pao je pod Franceze, ali već god. 1813. povraćen je Austriji. *)

22. srpnja t. g. slavio je Spljet veebnu slavu, pokazao se čisto hrvatskim gradom. Do tog dana vladala je njime tudjinština — Talijani, no sad je svjestno gradjanstvo i pučanstvo povjerilo sudbu nekadanje Zvonimirove prvostolnice poštenim Hrvatima, koji će ju i opet prepoditi, da bude dostojna prietolnice hrvatskoga kralja.

— *Preljubnica pred Isusom*. Original je u galeriji Pino u Milanu, jedna od ponajljepših slika Tizijanovih. Dogodjaj, što ga je slavljani umjetnik uzeo predmetom svoje slike, pripovieda evangelista Ivan u poglavju VIII.:

„Ali književnici i Farizeji dovedoše ženu, koja je u preljubstvu zatečena, postavije ju u sredinu, i rekoše mu: Učitelju, ta žena je u očitom preljubstvu zatečena. A nam je Mojsija u zakonu zapovjedio, da takove kamenujemo; što veliš ti? Ali to rekoše, da ga izkušaju, pa da ga tuže. No Isus se prigne, i napisa nešto prstom na zemlji. I kad nastaviše pitati ga, osovi se on i reče: Tko je od vas bez grieha, neka se prvi na nju baci kamenom!“

Tiziano Vecellio rodjen je god. 1477. u Pieve-u, malom gradiću provincije Cadore. Bijaše učenikom Gentila i Bellinija; umro u Mletcib 27. kolovoza 1576. On je talijansku slikarsku umjetnost doveo do najvišeg vrhunca.

KULTURNE VIESTI

— *Izložba u Moskvi*. Već dulje vremena otvorena je u Moskvi veezanimiva izložba, kojom Rusi slave pravo narodno slavlje, jer je njom polučen upravo sjajan uspjeh. Najveća pažnja posvetila se je na toj izložbi obrtnim, te je tako dokazano, da je ruski obrt u ovo zadnjih deset godina napredovao orijaškim krokom. Jednako sjajan uspjeh jest i u poljodjelstvu, što (makar težkom mukom) priznaju i sami Niemci, najveći protivnici svih Slavena, barbari u fraku. Oni već sada dobro predviđaju, da se usljed tog ogromnog napredka u svih strukah obrta i gospodarstva ne će u trgovini ni iz daleka moći takmiti s Rusi, pa za to navieštaju, da će se od Rusije u tom pogledu braniti čim većom carinom za rusku robu. Ali ni to sigurno ne bude Rusom mnogo nahudilo, jer oni u ničemu ne poznaju zapreka, nego uvijek stalno i postepeno napreduju, čemu se mi u svako doba najsrdačnije veselimo.

— *Program kr. više gimnazije na Rieci*. Na prvom je mjestu razpravica g. Ignjata Mihelića: „Gräffe-ov način riešavanja viših brojnih jednačba“, što će ponajviše zanimati samo strukovnjake. Ove godine djelovalo je na riečkoj gimnaziji 14 učiteljskih sila, a sveukupno bilo je 174 učenika, doista liep broj za sadanje ovdašnje obstojnosti. Po napredku dobilo je svjedočbu I. reda s odlikom 31, I. reda 107, popravak 18, II. reda 12, III. reda 6 učenika, a to najbolje svjedoči o vrlo povoljnu uspjehu. Društvo za podporu ubogih učenika (sa sielom na Sušaku) dobilo je ove godine ukupno 1174 for. 47. nov. Od toga je u pučku štedionicu uloženo 1000 fr., a za odielo i novčane podpore vrijednim učenikom potrošeno 158 for. 56 nov., ostaje 5 for. 91 nov. u priručnoj blagajni. Ciela društvena imovina iznosi do sada 2301 for. 5 nov. Sve ovo svjedoči, od kolike nam je koristi taj liepi hrvatski zavod na Rieci, te je sveta dušnost višjih oblasti, da na nj obrate čim veću podporu i pažnju.

— *Louis Leger*. Čuveni taj slavista bio je ovih dana u Zagrebu, gdje su ga naravski svesrdno dočekali, te ga i u ime sveučilištnih gradjana pozdravio g. P. Žetić. Slavni učenjak izrazio je Hrvatima svoje najiskrenije simpatije, i čestitao na našem dosadanjem napredku u književničtvu. Nas najviše veseli, što nam je izjavio, da u samom Parizu imade deset učenika hrvatskog jezika, što je za nas svakako liepo i častno. Iz Zagreba odputovao je u Belgrad, odakle će se dati na put u Blgariju, da ju pregleda i prouči. U svoju otačbinu vratiti će se opet preko Zagreba, a mi se nadamo, da taj put ne bude po nas i po našu braću ostao bez koristi, nego da će nas još više upoznati sa ostalim svijetom.

*) Ovo sve je po Klaiću.

— **Bronislaw Grabowski.** Tko se je iole bavio hrvatskom literaturom, tomu će biti poznato ime ovog vrijednog Poljaka, koji osobito ljubavu prati našu književnost, te je već mnogo naših književnih proizvoda (osobito pokojnoga Augusta Šenoe) preveo u poljski jezik. Ovaj čas putuje on Hrvatskom, te je ovih dana nekoliko časaka proveo i u našoj sredini. Tom prigodom liepo smo se osvjedočili, kako dobro poznaje hrvatske odnose i hrvatsku literaturu, te nikad ne ćemo zaboraviti žarke mu riječi, kojima je našem narodu upravo kao svomu želio svu sreću. Njegova mila osoba ostati će nam vazda u dragoj uspomeni.

Veseli nas, što po vlastitom mu kazivanju možemo javiti, da će doskora izaći njegovi najnoviji prevodi: Prosjak Luka od Augusta Šenoe, i Geranium od Sergija P. (u Viencu g. 1880.) Svoje doživljaje po Hrvatskoj kani također ocrtati svojim zemljakom, da čim bolje upoznadu nas Hrvate. Mi smo mu osobito na tome od srca zahvalni. Ime Bronislaw Grabowski vele je priznato u poljskoj literaturi, a uz to ime pronieti će se i naše, koje mu je toli drago. Za to mu na tom putu (obaći će i Slavoniju) želimo svu sreću, a kad se vrati u svoju otadžbinu, u poljačku kraljevinu, neka od nas Hrvata ponese čim više ugodnih uspomena.

— **Franjo Grbić.** Našemu občinstvu dobro poznati glasbenik i tenorista, komu kao da nisu u Zagrebu bile najpovoljnije okolnosti, postao je profesorom na konzervatoriju u Lavovu. Drugi uvijek znadu bolje od nas cijeniti naše rodjene sinove, no u ovom slučaju tješi nas to, da su ti drugi braća Poljaci, kojim će odsele naš zemljak posvetiti sve svoje sile. Bilo na uhar i njim i njemu!

— **Izložba u Trstu.** Hrvatski paviljon već je podignut, te ga svi bez razlike jako hvale, a kako svakim danom na hrvatski odbor u Trstu stiže sve više veleznimivih izložaka, to je već sada na našu radost izvan svake dvojbe, da ćemo na izložbi sjajno uspjeti. Pred paviljonom vije se ogromna hrvatska trobojnica, a i Talijani moraju priznati: „il padiglione creato è il più bel saggio dell'esposizione“. Odbor nastoji najmarljivije, da si čim bolje osvijetlamo lice, a sad ujedno pozivlje sve Hrvate, da dobrovoljnimi prinesci sakupe potreban novac, kojim bi se taj liepi paviljon uživao hrvatskom narodu, ter postavio u Zagrebu, jer bi bila vječna šteta, da ga za uvijek izgubimo. Mi se od hrvatskih otadžbezika čvr to nadamo, da toga ne će nikad dopustiti!

UMRLI

— † **Knez Meko Pucić.** Pokojnik je iz one zanosne čete, koja je u ilirsko doba pokrenula svoj književni rad. Porieklom iz stare plemićke obitelji dubrovačke, spajao je u sebi mnoge vrline onog starog hrvatskog plemstva, koje je Dubrovniku u našoj literaturi pribavilo vrlo častno mjesto. Bio je kavalir po srcu i duši, nekoć učitelj sadanjem srbskom kralju M'lanu I. Bavio se mnogo književnošću, naročito pjesništvom, te u obće rado podupirao sve narodne podhivate. Rodjen je god. 1821. u Dubrovniku, gdje je i preminuo, pogodjen kapljom, 30. lipnja ove godine. Vječna mu pamet!

— † **Mihajlo Dmitrijevč Skobelev** preminuo je nedavno 7. srpnja u Moskvi. Sva Rusija zavela se u crniat, a s njom i čitavo Slavenstvo. Pobjednika u tolikih bitkahn ne ima više!

Mi smo njegovu sliku uz kratak vjekopis donieli u III. svezku. Njegova uspomena ne će nikad poginuti!

BIBLIOGRAFIJA

— **Vienac gorskog i pitomog cvieća.** (Pjesme hrvatskih i srbskih pjesnika.) Uredio J. A. Kaznačić. Drugo umnoženo izdanje. Dubrovnik 1882, nakladom ti kare D. Pretnera; 247 strana u šestnaestini. Ciena 60 nov.

— **Rožić četverorogović.** Lakrdija u jednom činu. Ceski napisao Vjenceslav Kl. Klipera, pohrvatio R. F. Plohl-Herdvigo. U Varaždinu 1882, tiskara Platzera sina. Strana 40, ciena 15 nov.

— **Kratki životopis sv. O. Pape Lava XIII.**; 8 strana, ciena 35 nov. Čist prihod namijenjen je za Petrov novčić.

— **Bazilika sv. Klementa u Rimu,** 68 strana u 16°, ciena 25 nov.

— **Mladi poljodjelac (I. i II. dio);** 80 strana u 16°, ciena 35 nov.

— **Dvie sluge, pripoviest;** 57 strana u 16°, ciena 30 nov. Čist dohodak namijenjen je Kačić-spomeniku.

— **Slavenski Apostoli Kiril i Metodije,** ocjena dra A. Franka-a, 53 strane u 16°, ciena 20 nov.

Tko naruči cielu Hrvatsku bibliotечicu, prima ju uz ukupnu cieniu od 2 for. 50 nov. franko.

— **Mineralogija i geologija,** od dra Hochstettera i dra Bischinga, za školsku porabu pohrvatio dr M. Kišpatić. Nakladom sveučilišne knjižare Albrechta i Fied'era, ciena 1 for. 20 nov.

MODA

— **Dvie nošnje za šetnju.**

Prva je nošnja iz lakoga, bijelo i crveno kariranoga latka, bogato urešena kadifom i švajcarskim čipkama, kako se to jasno vidi na struku, koj se odlikuje osobitom ljepotom. Vrlo dražestna je oprema krila (Schois), koje je nabrano u jednake, 5 ctm. široke nabore, četiri puta zarubljene plissé-om. Gornja haljina (tunika) razdijeljena je po sredini dosta širokim umetkom kadife, te je odzad ponešto nabašurena. Dolnji dio haljine nabran je u uzke nabore, koji se gube pod tunikom tako, da im je duljina odzad mnogo veća, nego li na prednjoj strani, već prema namjetaju draperije na gornjoj haljini. Ako je nošnja iz dosta ukusna latka, pristaje vrlo dobro i za posjete.

Druga je nošnja iz posve bieloga, ružicama vezenoga latka, te je također bogato urešena čipkama i plissé-ji. Struk je posve jednostavan, ali veleukusan, te se uz njega vrlo spretno priključava laka draperija gornje haljine, obrubljena finim čipkama. Sukinja je posve jednostavna, ukrašena na donjoj strani u dva jednaka reda sa 8 ctm. širokim čipkama, koje se samo na jednoj strani (ovdje na slici) u sredini kao umetak dižu do visine od 30 ctm., urešene atlasnom vrpcom. Oprema straga nešto je nabašurena i obilno čipkami narešena. Ovoj nošnji pristaje vrlo liepo i čedan nakit iz živoga cvieća.

Odgovori uredništva

Gosp. D. I. G. na otoku Rabu. Primili smo. Srdačna Vam hvala! Obširnije listom.

— G. Gj. T. u T. Čestitamo! Vaše stvari vrlo nas razveseliše, te ćemo Vam o njih i potanje dojaviti naše mnijenje. Prvu crticu uvrstit ćemo medjutim već u slijedeći svezak našega lista.

— G. P. G. u Z. Mi ćemo rado primati čim više Vaših pjesama, — da se bar od srca nasmijemo!

— Anonymus. Vi pucate iz busije, ali vrlo slabo. Bog zna, tko se kadikad krije pod lavskom kožom!

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grubur

Urednik: August Harambabić

Iz tiskare „Sloboda“ na Sušaku

Dvie nošnje za šetnju

— **Zadnji dani Jerusolima.** Pripoviest Antoniette Klitsche de la Grange, preveo sbor duhovne mladeži senjske i modruške biskupije. Sušak, nakladom duhovne mladeži, tiskom Milana Kerdića; 173 strane u srednjoj osmini, ciena 45 nov.

— **Srpske narodne pripovijetke.** Sakupio Vuk vitez Vrčević. Naklada tiskare D. Pretnera u Dubrovniku. U osmini, str. 208. Ciena 80 nov.

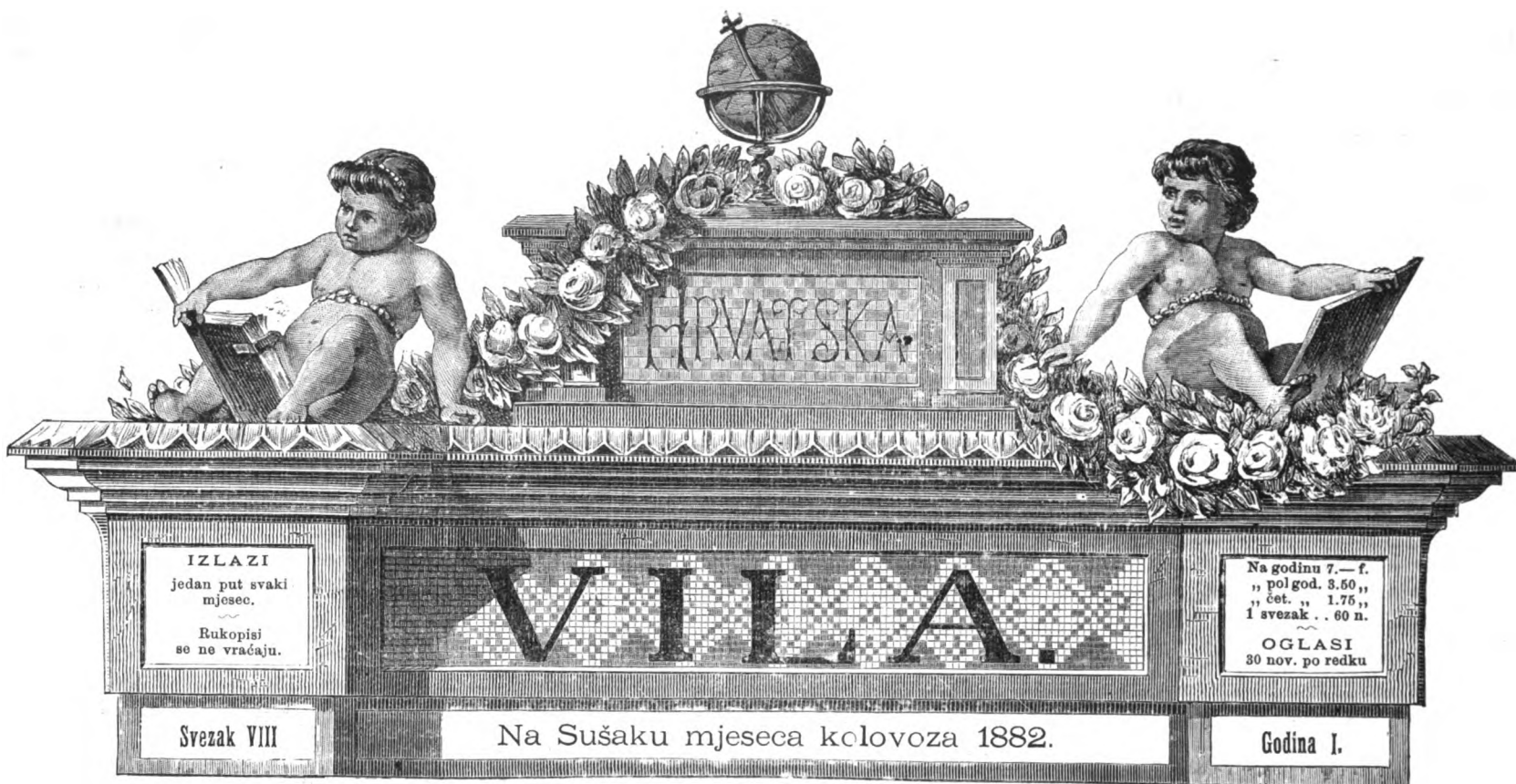
— **Hrvatska biblioteka.** Do sada je izašlo:

— **Okružnica Grande Munus,** 15 strana u osmini, ciena 10 nov.

— **Crstice o slovenskoj liturgiji,** 160 strana u šestnaestini, ciena 60 nov.

— **Uspomene o slavenskom hodočašću u Rim** dne 5. srpnja 1881; 160 strana u 16°, ciena 60 nov.

— **Hrvatska vila** dne 5. srpnja 1881; 35 strana u 16°, ciena 25 nov. Čist prihod namijenjen je Kačić-spomeniku.

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

VII

Brod »Marija« skoro je krcat, nu ima ga još dosta izvan vode. Za dva dana izvući će se iz luke i prvi put zaploviti u daleke krajeve. Dan odlazka približuje se, a mornari zabavljeni su po jarbolih, vezući i pričvršćujući silna i teška jadra na dugačke križeve, koje moraju vrtiti jake mišice po volji, već kako vjetar duva. Posao, koji obavljaju mornari, zove se »cvjetati« jadra. Kad ladja ostane dulje vremena u luci, valja snimiti jadra sve do polazka, jer otvorena ne mogu na križevih ostati, a da su smotana na njih, pokvarila bi se. Kapetan Velčić sve promatra, sve hoće da vidi, pun ga je brod. Naglo dieli zapovjedi, a neobično je veseo, svakomu se smieši, sve nalazi u redu. Dva mlada mornara, čini ti se dva cvrčka, uhvatila se na najvišem, a s toga i na najmanjem križu na vrhu srednjeg jarbola za bijelo četverokutno jadro, koje valja da na taj križ privežu, učvrstiv »borožu« i privezav konopce kroz »grativ.« Stojeć čvrsto na konopcu, koji visi od izvanjskog kraja križa sve do jarbola u spodobi luka, obavljaju mornari svoj posao, šaleć se, peckajući se, nu da bude bez ičije uvrede.

U noći stala je bila puhati jaka bura, sjeveroistočni vjetar, pa ih smetala u poslu, napuhnjivajući jadro i klepetajući s njime.

Mornar Zvane iz Lovrana ljutio se na vjetar :

— Danas puše, a kad budemo na polazku, kad ju budemo trebali u krmu, onda će poručiti svomu kumu jugu, da nas dočeka pred lukom.

— Ma vidiš, Zvane, kakva bura, kišilo je valjda, tamo gore, za hrvatskimi gorami; dà, to ti je promjena zraka, hoće Jure, Cresanin.

— Ne brblji, tà što znaš ti!

— E ne znam ništa, kao ni ti, nu naučio sam nešto više od tebe. — Čuo sam tako govorit od jednog kape-tana.

— A znaš li ti pisat, Jure?

— Po malo, po malo, kad nisam išao u školu nego dvie godine. E, e, drž Zvane jadro, ta ne vidiš li, da kopita kao biesna mula.

— Ma imaš pravo, plehće kao pleni (peleni) moje djece, kad se suše na vjetru!

— Tko kad plehće, pleni ili djeca?

— Hajd do biesa! tà pleni valjda.

— A koliko imaš, Zvane, djece?

— Svake godine jedno, odvrati Zvane kiselo.

— A koliko si godina oženjen?

— Djece imam dvoje.

— To nije mnogo.

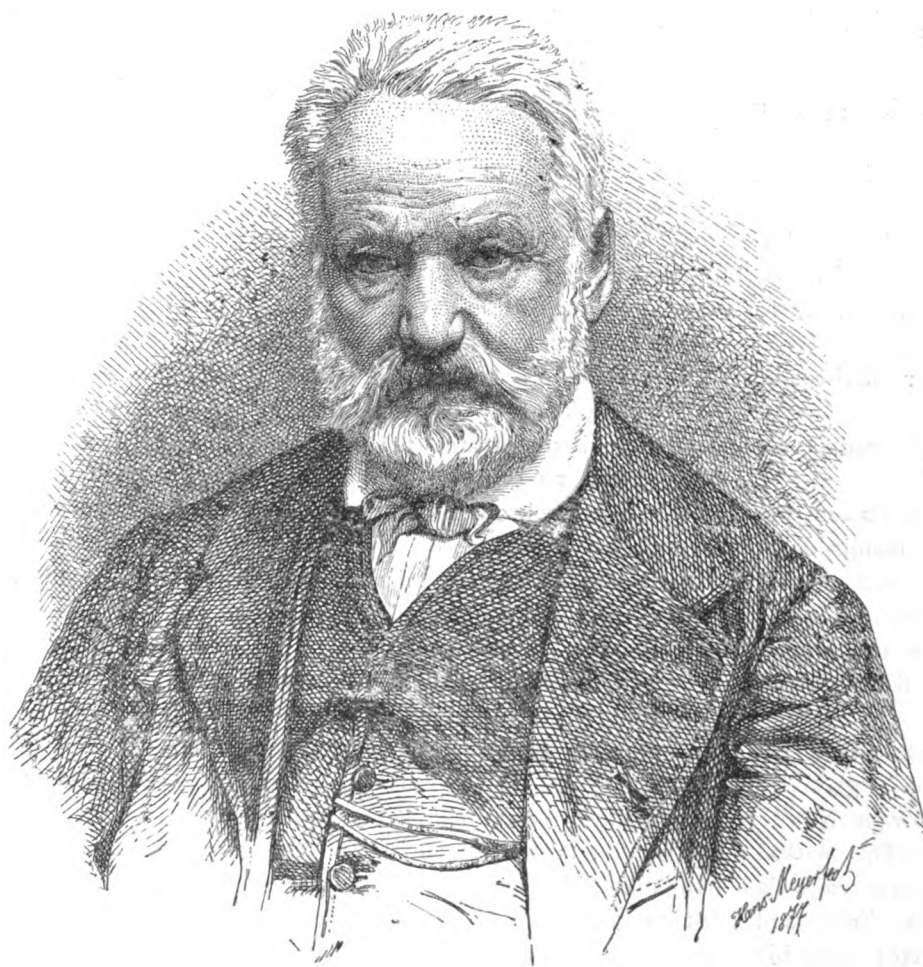
— Kako? ... pogleda ga Zvane. A kad se ti, Jure, ženiš?

— Na što da se ženim?

— Ta mlad si i zdrav!

— Naš će kapetan dakle sutra. E lako njemu! Čuješ, Zvane, ja mislim, da će mu gospodin Marko odma ovaj brod zapisati. Ta ga je i krstio imenom svoje kćeri!

— Lako zato! Stari Marko ima dosta žutaka, da bi

V I C T O R H U G O

tako moj tast! Ijuljaše glavom Zvane, svezivajući jadro za „fioritur.“

— Ima ih dosta, ima, i za mladju kćer! Ala liepih li ženskih glava! Zvane, ti ne znaš, da se i mladja udaje?

— Tako? . . . A za koga?

— E, za jednog Cresanina! odgovori ponosom Cresanin Jure.

— Ne šališ se, Jure?

— Ako se šalim, ne imao nikad više čike u ustima. Zvane, drž jadro, čekaj da nadjem u žepu komadić virginke. To ti je najbolja čika!

— Proklet i duhan!

— O sad je dobro; aha, al je sladka! reče Jure i stane žvakati.

— Dakle za Cresanina udaje se gospodična Ivka? sjeti ga Zvane. Liepe li djevojke; milota ti je, kad se s njom razgovaraš! A jedra, a punana, ma buhu bi joj čovjek na obrazu mogao ubiti! Nu reci mi, tko je to, taj tvoj Cresanin?

— Zove se kao i ja, neki Kovačević, kršan mladić, ma stvoren za nju. Ima ti kosu crnu i rudu, kao kakav creski janjčić. Ja sam s njime u rodu, dà, po otcu. O, on ti je svršio i najveće škole u Beču, a trošio je naš stric župnik. Da ti kažem istinu, i meni je dao kadgod, onako po cvanciku. Taj moj rodjak svršio je sve škole, nu još ne ima patente za doktura, a svi ga već tako u Cresu zovu, jer već pohađa bolestnike, znaš siromaščinu badava, za jedan: Bog vam naplati, sinjor Nikoleto!

— Ja volim biti mornar, nego li liečnik, rekne Zvane velikim osvjedočenjem.

— A zašto, Zvane? Mi se cijeli dan mučimo, da dobijemo forintu, a on ti takne bilo, nit ga ne opipa, pa eto . . .

— Brrr, gadan posao! uvijek kopati u lješinah.

— Što ćeš? Oni ti se na to priuče, znaš, kao mesari.

— Pa misliš li ti, Jure, da liečnik može bolestniku pomoći? Ja im ništa ne vjerujem. O, ne ću reći, da ne znaju zube vaditi, nu to može naučiti svaki čovjek.

— Zvane, ti si jučer na večer odviše pio, ti ne znaš, što govoriš.

— Ja pio? Ako sam i kapi, zadnja mi bila!

— A vidiš, bit će dvie godine, da sam bio bolestan, a malo, malo mi je manjkalo, da nisam jadra otvorio za drugi svijet. Je, bio sam na »radi«, pa ti mogu reći, da ne bi sada s tobom čavrljao, da nije bilo jednog liečnika u Cresu. E, ma to ti je liečnik, brate! Ne ima ti takvog ni u Triesteu!

— Jure, za kog me držiš? Ako sam i pod Učkom rođen, imam dosta soli u glavi! Ni u Trstu, ni u Trstu! smijao se Zvane. Nu reci mi, kad se udaje mladja kći gospodina Marka?

— A ne će još, nè. Kovačević valja da dobije prije patentu za liečnika. Znaš, kad sam odlazio iz Cresa pred četiri dana, bio sam kod roditelja dokturovih, da ih pozdravim. Dali su mi za nj neakve robe, jer je on ovdje na Rieci. Prekjučer bio sam kod njega, a on me pitao, na kojem sam brodu. Rekoh mu ime broda, a on meni, da pozna brod, da pozna g. Vidulića i njegovu obitelj.

Pripoviedah mu, da doskora odlazimo, da se naš kapetan ženi, i našalih se veleć, da bi mladja gospodjica baš za nj bila, da bi mu pristala. O da si ga vidio! Kao izvan sebe kazivao mi, da je u nju zaljubljen, da se nada, da će biti njegova, i vrag bi znao što mi je sve govorio!

— Nu to nije dosta!

— Što nije dosta!

— Valja vidjeti, što mala misli.

— Ta naravno!

— E!

— I to znam, reče Jure.

— A vraga? začudi se Zvane.

— Ma dà, znam. Danas u jutro odnio sam neke stvari u kuću gospodina Vidulića. Poslao me bio kapetan; neakve darove, pet, deset škatulja, koliko li! Dà, za zaručnicu. Kad ja u sobu, tko je doma? — Sama mladja! Ja mećem na stol škatulje. šalim se s njom, pitam ju, kad će se vjenčat, a ona se smije, joj Zvane, kakve li sam zubiće vidio! Dà, dà, ona se smije, skače po sobi, kao ptica, haljine joj šuskaju okolo mene, ne znam gdje sam, sve mi šumilo u glavi, a ona hoće da joj kažem moje ime, Zvane, nisam ni izustio: Kovačević, a ona porumeni kao rak, osupne se, pa onda pitaj ovo, pitaj ono, i odakle sam, i da li imam rodbine ovdje na Rieci. — Imam jednog rodjaka na Rieci, rekoh. Joj, da si vidio! Rumena lišca kao da su se zapalila. Sve htjela znati: da li ima crne brčice, kako je odjeven, da li nosi naočale. A ja njoj: dà, dà, i da i uvijek dà.

— A jesi li joj pripoviedao, što ti je tvoj rodjak doktor o njoj govorio.

— Jesam, Zvane, nu malo sam se zatim pokajao.

— Zašto?

— Ja joj reci istinu, rieč po rieč, kako mi je rodjak govorio, a ona skoro poludila od radosti, pa ne će da me ostavi, već hoćeš ne ćeš opetuj po deseti put istu stvar. Zakasnim i više od pol ure, a kapetan dočekao me na brodu baš kako sam zaslužio! svrši Jure i malo zatim spusti se na donji križ, da pomogne drugim mornarom u poslu.

U taj mah gledao je stari Marko svoj brod sa obale, gladeć si dugačku i siedu bradu. Koščatim licem prostro mu se izraz velika zadovoljstva, nu svrnuv okom po luci, zagleda se u veliki parobrod, a lice mu se naglo namrgodi. Da je mogao, on bi bio jednim samim pogledom smrvio taj parobrod, jer je znao da je to iznašašće uništilo mornaricu na jadra.

Bilo je to negdje posle podne, oko tri sata po prilici.

Kvarnerom zategnuo svjež vjetar, more se pjenilo, blješteć se na sunčanih traci. Velika svjetlost, jasna i prozirna, pukla je nad morem i nad krajem, nigdje se ne vidi ni najmanjeg oblacića. Zrak je lagodan, blag i čist na obali. Ljubko hladi i razblažuje lice, podrhtava s rukavi modrih mornarskih košulja. Jednom mornaru, koji je na vrhu jarbola »Marije« i koji je pognut prama vjetru, diže se košulja nad ledji kao mjehur, napuhnuta tim vjetrom, koji u nju ulazi oko otvorenih prsiju i oko razkopčana vrata. Male zastavice svijaju se kao zmije na velikih ladjah,

a na jednom inglezkom parobrodu, na njegovoj krmi, ponosno se zamata i odmata velika mu zastava, kao da znade da morem vlada, kao da znade, da je na stotine grdnih brodova pripravnno da ju brane i štite. Ta zastava znade, da caruje morem, pa se i vije nehajno, lieno i prezirno

Ladjice iz okolice, maknuv se pomoću vesala iz sjevero-istočnog zakutka luke, dižu svoja ponajviše zakrpana ljetna jadra, koja se odma napuhnu kao velike mješine. Na tih ladjicah sve je glava do glave, a nujnim pogledom gleda za njimi djačić, rodom valjda sa otoka Krka, misleć na dan, u kojem će i on odjadriti s njima u svoje rodno selo sa svjedochbom u žepu. Jadreć u krmu lukom i siekuć živahne valiće svojim prednjim dielom, izbočenim i nadutim, paze da ne zadjenu o kakav lanac velikih ladjah, a onda za nekoliko časova izpuze do kraja velikoga ključa, gdje okrenu jedne prama obali Istre. Milota ti je ploviti takvom ladjicom, kad ju nosi jednak i raztegnut vjetar na svojih krilih. Mornarine počivaju, pušeć iz malih lulica, pristale djevojke pjevaju, s pljuskom mora spaja se skladno: »Vrbniče nad morem.«

Samo onaj, koji je na takvih ladjicah čuo ovu prekrasnu primorsku pjesmu, samo onaj ju poznaje. Pjevačicam sjaje radost na licu, izpod oka kradomice pogledavaju u mlada mornara, koji se vratio iz daleka puta. Primorci su prisiljeni, da zalaze na Rieku, gdje kupuju sve što im treba, nu svako tko pozna naš narod, mogao je uviditi, kako su sretni, kad jadre kući. Riečka dječurlija, a i odrasli ljudi izsmjehavaju narodne nošnje, zanovijetaju ljudem glupo i neslano. S toga se i pjesma sve gromovitije ori, čim se više ladjica približuje svom žalu, svojoj maloj luci, koja se obično nalazi između dva rta

Gospodin Marko, nagledav se svoga broda i luke, uputi se prama Corsu. Prošav zatim trgov, gdje se prodaje voće, ugleda u košaricah liepo groždje, koje već koncem kolovoza dolazi na Rieku iz Italije.

Piljarica Tonka ustane naglo, uzme grozd u ruku i ponudi g. Marku, veleć:

— Amo, amo dodjite, gospodine Marko. Žuto je kao zlato, a sladko, joj meni, sladko! Danas, danas sam ga dobila iz Italije. No, no, uzmite, uzmite jedan funtić za gospodjice Drago će im biti, da ste ih se sjetili, kad ste prošli kraj Tonke.

— Dajte, Tonko, dajte, zapoviedi Vidulić.

— A što bi vam za sutra mogla poslati? Ta znam ja, da se sutra kod vas jede zlatnom žlicom! Pa gospodskom stolu pristoji voće, što ne, gospodine Marko, prije crne kave? A lako vam, vi možete piti i crnu i bielu, kako vas je volja! A sutra je pir . . . pir . . . Sutra dakle . . . sutra? . . . Izabrat ću vam svakakova voća, bit ćete zadovoljni; zna Tonka što je dobro!

— Pošaljite, Tonko, pošaljite, nu ne mnogo: malo groždja, bresaka, koju krušku.

— Hoću, hoću, gospodine; dobro, dobro!

— Dakle ne mnogo, dà, dà, vi niste mnogo ljudi pozvali na pir. Samo rodbinu, a tako i je najbolje! A ako Bog da, brzo će vam i mladja otići iz kuće . . . O proklete jezičine, ma vidi vraga, što su bile raznesle po gradu!

O, ja sam uvijek, uvijek branila gospodjicu, je, tako mi zdravlja, ako ne vjerujete, pitajte kumu Maricu. A, Marice, nije li tako, Marice?

— Ne bi se ni sama hudoba smislila, što se danas ljudi smisle! A pao im jezik! uzdahne debela Marica.

— No, vagnite Tonko, rekne Vidulić.

— Na, na vam, Bog budi s vami gospodine Marko, drago mi je da vas vidim vesela.

Kad se Marko udalji, stanu se piljarice razgovarati o Ivki. Tonka dokazivaše, da nije nikad posumnjala o Ivkinom poštenju, nu Marica razljuti ju ponešto, veleć joj otvoreno:

— Kumo, vi ste dakle bila pijana, kad ste mi kao istinu pripoviedala, da je Ivka išla u Trst radi

— Ne govorite to, kumo! Ako vas ljudi ne čuju, Bog vas čuje, upane joj Tonka u rječ.

— Govorila ste, šutite; bit će bolje! Ta nisam valjda bila gluha.

— Ako sam što rekla, od koga sam čula nego od vas? srdila se Tonka u istinu.

— Tako zdrava, kako istinu govorite!

— Sram vas bilo! zakrišti Tonka.

— Nije vam bilo ni petnajst godina, kad ste ga izgubila, odreže Marica, podbočiv se.

Nekoliko časaka zatim vikale su Marica i Tonka kao biesne. Ostale piljarice pomno su svaku riječ slušale i uz to se smiešile jedna drugoj. Izgrdiv se po svom običaju s onimi osebjunimi izrazi filjarskog riečnika, umire se napokon dvie dobre kume. Sat zatim naručiše litru domaćeg vina iz obližnje krčme, a izpiv vino, odma uvidiše da su se uzalud izpsovale, da su obadvie imale pravo.

Stari Vidulić, došav kući, htjede koješta reći svojoj supruzi, nu ova ga nije ni slušala, imajuć pune ruke posla. U jednoj sobi bile su Marija, Ivka i dvie švelje, sve zabavljene šivanjem haljina i prišivanjem vrpca na iste, pa i drugim pripravami za vjenčanje, koje se već sutrašnji dan moralo obaviti. Ivka, sjedeć do prozora, pogledavala bi na ulicu uvijek u nadi, da opazi Kovačevića, koji je tuda često prolazio. Morrar Jure Cresanin bio je sblizio ovo dvoje blaženih i zaljubljenih duša. Kovačević je znao, što je Jure s Ivkom govorio, znao je da joj je Jure sve izpripoviedao. On se medjutim nije na mornara rodjaka si ni najmanje ljutio, kad mu je ovaj kazivao, da ga je izdao liepoj gospodjici. Svaki put, kad bi Niko prošao ulicom, smiešio bi se toli rajski svomu zlatu, a ona poglednula bi ga toli radostnim pogledom, da mu se je sva duša u neopisivih slastih utapljala. Ivka smiešila se i sestri, šalila se, bila je do skrajnosti vesela, pa i nestašna. Posve je i zaboravila, da je bila u Trstu, ta prošlo je bilo već petnajst dana, ona nije više na onu malu nesreću mislila, a bila je nevina i nitko ju nije ni najmanjom riećicom sjećao one nesgode. U svojoj nestašnosti postala bi ipak kadgod sjetna i turobna, nu samo na časak, i to onda, kad bi pomislila, da će ju sestra doskora ostaviti. Marija je odviše ljubila svoga Franju, ona je samo za nj i u njemu živila, a njezino srce ne bi bilo moglo nikako podneti gorkog i ljutog razstanka. Njezini roditelji, poznavajuć njenu ćud, bili su napokon popustili neprestanim molbam. Marija je prosila i izprosila do-

zvolu, da prati svoga supruga do Marsilje, gdje je on morao izkrcati brod, a onda opet nakrcati ga, da odjadri za Ameriku, za Neu-Orleans. Odlučilo se dakle, da će Marija ostati u Marsilji, sve dok njezin suprug odanle odputuje, a po nju će doći njezin otac, da ju dovede kući.

Onoga dana, kad je mornar Cresanin sve sladke tajne svoga rodjaka gospodjici Ivki izdao, nije ova znala, što da radi od radosti. Kad je mornar otišao, ona se bila sjela k glasoviru u najvećoj uzrujanosti. Punane ručice letile su po glasoviru, bijeli i ružičasti prsti prebirali su toli vješto najmilije arije. Glasovir je drhtao, žice su mu zvečile pod tolikim zanosom. Ivkina glavica bila malko natrag uzvinita, usta na pol otvorena, nosnice joj podrhtavale, a crne joj oči sjajile se u neizrecivom uzhitu.

Marija, kad dodje kući, odma unidje u sobu svoje sestre, a ova, poglednuv ju, skoči sa stolice i baci joj se u naručaj. Marija se sva zapanjila u ćudu.

— Što je, dušo? Što si toli uzrujana? Joj meni, kako ti srce naglo bije!

— Marijo, Marijo! uzdahne Ivka, ogrliv strastveno sestru.

— Što je, dušo? Govori, molim te! rekne Marija prestrašeno. Hoćeš li da zovem majku? Došla je sa mnom kući.

— Ne

— Onda, deder kaži mi, što ti se je pripetilo. Ivko, budi dobra!

— On me ljubi! On me ljubi! drhtaše krasna djevojka.

— Tko! Tko? upita naglo Marija, i uzdahnuv duboko, lice joj se nešto razvedri.

— On! On! uzdiše Ivka, cjelivajuć si sestru.

— On! . . . Tko je taj on? Možda . . . crne . . . rude . . . kose? rekne na to, milo se smiešeć.

Ivka, ne rekav ništa, sakrije si glavu na sestrinih grudih. Nastane mala stanka. Ivka disala je teško. Marija, gladeć joj vranu i mekanu kosu, izusti lagano i tiho:

— On te dakle ljubi! . . .

— Joj Marijo! . . .

— A tko ti je to rekao? . . .

— Što me ovo u srcu boli? uzdahne Ivka bolno.

— Gdje te boli? . . . Ivko! . . .

— O nè, nè, ja sam sretna! Jedan mornar

— Što, jedan mornar? . . .

— Jedan mornar s našega broda rekao mi je, da me on ljubi. I sličan mu je . . . Rodjak je njegov, šaputaše Ivka.

— Ti dakle ljubiš Kovačevića? zamisli se Marija.

— Da, ja bi umrla, kad bi znala, da on mene ne ljubi, izlane tiho djevojka.

— Nu kaži mi, gdje si govorila s tim mornarom? Kako ste se počeli razgovarat o toj stvari?

Ivka sada sve izpripoviedi, a govoreć grlila je i cjelivala sestru, smijala se, a napokon i prolila nekoliko suza radostnica. Marija mirila ju, veleć:

— Pa dobro, dušice, kad se ljubite, vi ćete se i uzeti. Kovačević je bez dvojbe

pošten i dobar mladić, a k tome i u istinu krasan

— Marijo! izlane stidno Ivka.

— Da, ja slutim, da ćeš bit njegova, a nadam se . . . ne svrši Marija.

— Još nismo nikad ni govorili zajedno . . .

— Lako za to!

— Ma barem da bi mi pisao! rekne nježno i kao zlovoljno Ivka.

— Da te manje ljubi, već bi ti bio pisao. Koliko sam mogla opaziti, valja da je u te silno zaljubljen.

— Ti misliš

— Da, mislim, dušo, jer se prava ljubav lako pozna.

— Oh, moja dobra Marijo! Ti misliš dakle, da me on ljubi! uzdahne Ivka, a velike joj dvie suze kanu niz dražestno lice, razsvietljeno sjajem prve prave ljubavi.

— Ako ti bude Kovačević slučajno pisao, ti ćeš mi to odmah javiti, hoćeš li, dušice?

— Hoću, draga Marijo.

— Al da onda sve kažeš roditeljem! ukori ju nježno Marija.

— Da, najprije mami, a ona nek rekne otcu. A kako ću ja živiti bez tebe? Mi ćemo si svakog dana pisati. Pristaješ li, Marijo?

— Naravno, a pisat ćemo si mnogo.

— A gle, oprosti Marijo, ima za tebe u drugoj sobi mnogo škatulja. Hajdmo, da vidimo što je sve tvoj Franjo kupio.

Sestre otidju u drugu sobu i tu se sastanu s majkom, pa onda gledaj ovo, promatraj ono, već po ženskom običaju.

Marija bila je proživila svoje mlade dane sretno i blaženo uz dobre si roditelje. Uviek osbiljna i radina, dočekala je ona mirne duše i vedra čela svetčan dan, u kojem se je imala pred oltarom posvetiti njezina ljubav. Njoj se činilo posve naravno, da postaje suprugom vriedna kapetana Velčića, ta ljubila ga je kao i svoje roditelje, a nikad nije ni pomislila bila u svom životu na kog drugog mužkarca. Na njenom premilom lišcu sievala je tiha sreća, uvijek ista, uvijek jednaka. Sva njena mladost bila je vedar svibanjski dan, a da nije bilo njezine nestašne sestre, njeno srce ne bi nikad bilo očutilo boli i tuge.

Prije nego li je otišla u crkvu, gdje je radostnim srcem prisegla viernost svomu Franji, gdje ju je skoro začudilo pitanje, da li ga ona ljubi i da li hoće postati njegovom, ljubko se ona smiešila svojim roditeljem i svojoj sestri. A i isti posmjeh blaženstva krasio je njeno lice, kad se je i kući iz crkve povratila. Cielo njezino biće nije odavalo ni tračka nemira, ni sjene uzrujanosti. Sjednuv na divan uz svog supruga, sva u bjelini, okrunjena viencem, pogledavaše ona u svoje mile, a onda, nasloniv se o rame svog vojna, tiho zajeca. Sad je tek uvidila, da će se doskora razstati sa svojim roditelji, a ta misao mutila je njenu sreću. A njezin Franjo? Kao očaran upiraše svoje oči u to divotno lice, u taj nježni stvor, uz koji je znao da ga čekaju dani zlatne sreće. Da, znao je on, da je to njegova robinja i njegova kraljica.

Stari Vidulić nije slavio sjajna pira; pozvao bio samo najbližju rodbinu. Tu se na-

pijalo sretnim mladencem, sto im se puta zaželio sretan odlazak i još sretniji povratak. Gospodja Ivana trla si je pri tom debele suze, a Ivka, gledajući u svoju sestru, zaokupila bi ju sretnim sjajem svojih vlažnih crnih očiju, želeć da se je nagleda prije odlazka.

Sutrašnji dan posle Velčićeve vjenčanja nalazio se brod „Marija“ na „radi“ na sidrištu, pred ulazom luke, pripravan da zaplovi jadranskim morem put vesele Marsilje. Brod je bio svezan za jednu od onih velikih i crveno bojadisanih željeznih bačva, koje plivaju pred lukom, jedna podaleko od druge, usidrene ogromnim sidri. Kroz te bačve, „bove“, provrzen je grdan lanac, koji je na morskome dnu privezan za jedno ili više velikih sidra, ili kotva. Na vrhu lanca iznad „bove“ nalazi se čvrst i debeo obruč, prsten, a za taj prsten uhvati se brod. Svaki brod nalazi se na „radi“, koji je dojadrio, ili koji valja da odputuje.

Sunce nagnulo se već nad Učku, bit će pet sati posle podne. Bura, veseli i živahni sjevero-istočnjak duva da bolje ne može, srednjom jakosti, uvijek jednako, tako da možeš jadrirati na sva jadra. Ladja gospodina Marka obrnuta je prama kraju, i to posve naravno, jer vjetar puše od kraja, a ona, svezana samo na prvom dielu, vrti se po volji vjetra.

Na krmi, na bijeloj palubi, stoji Marija, a do nje njeni roditelji i krasna joj sestra. Kapetan, malo podalje od njih, zapovijeda mornarom, da bude za časak sve pripravno. Mornari penju se na jarbole, plaze po križevih, da razapnu jadra. Neizmjerena tuga prostrla se licem mlade supruge, a i srca njenih roditelja i njene sestre čute ljutu bol. Suze roneć i žalobno se smiešec jedna drugoj, izljube se žene. Stari Marko ganuto gledao svoje drago diete, svoju Mariju, koja bijaše od tuge sva problijedila. Gorak bio po nju taj razstanak!

Kapetan Velčić pristupi k njima i tronu tim ih glasom umoli, da se izkrcaju. Izprati ih sa svojom suprugom do skalina, tu se opet svi izljube, a njih troje spusti se u malu ladjicu, koja zavesla zatim prama kraju. Suznim okom i bolno jecajući gledaše Marija u ladjicu, koja se pod bokovi broda zibala. Na zapovjed kapetanovu, razvežu mornari jadra, koja se spuste prama palubi, kletajući i plećuć zrakom. Odvežu brod, a on se lagano okrene krmom prama vjetru. Jadra se nategnu, pričvrste se, nadmu se, brod se makne, izprva lagano, a onda stane puziti sve hitrije, pjeneć more pred sobom. Ladja odmiče, a Marija pozdravljaše svoje, mašuć belim rubcem. Iz male ladjice, koja se približavala kraju, pozdravljahu takodjer belim rubčići.

Grad Rieka, bieć se na suncu, bivaše svc manjim, a goli briegov, koji se zad njega dižu, otkrivahu se oku. Vrhunci bijahu im obaviti magluštinom, a to je bio znak, da će bura potrajati. Pol sata zatim, kad se već brod nekoliko milja bio udaljio od kraja,

stajao kapetan Franjo do Marije, promatrajuć jadra, more i nebo.

Površinom morskome valjahu se naglo i živahno modri valovi, pjeneć se i bacajući svoju pjenu u one brazde, koje se pred njima otvarahu. Jači udarac vjetra širokim i naglo puzećim srhom pocrnio bi te valove, dižuć na njih druge sitne valiće, koji odma izčeznu, čim proleti onaj udarac, pomiešav se u uzburkanoj vodi. Pred Kraljevicom, kao obično, bielilo se more mnogo jače. Sjene sivih i raztrganih oblaka, vidjene iz daljine, čini ti se, kao da se vuku po bočinah kršnog gorja, a druge opet preletile bi naglo sad preko krme, sad samo preko jednog jarbola, tako da bi se jedna jadra na suncu svietila, dočim bi druga bila za časak zasjenjena.

Dojadriv u „Vela Vrata“, brod se stao nešto zibati, jer valovi, valjajući se neprestano, sve se više debljaju. Sunce je već zapalo, a vjetar pojačao, kao što to obično u suton biva. Svi su konopi po jarbolih napeti i jadra naduta.

Brod jadri kroz „Vela Vrata“, na desnoj mu je strani istarska obala, sva hladom pokrita. Iz mora dižu se tu grdne klisurine, na podnožju im, morem izpranu i izglođanu, lamaju se praskom valovi, voda se diže u vis i škropi im tamno-žute stiene, kao da ih hoće preskočiti. Na lijevoj strani brodu zeleni se otok Cres, a među izbočenim briežinama spuštaju mu se izrovani potoci prama obali, dieleć riedke hrastove šume. U zatoni i dragah bieli se uz more po koji piesak na nizkom žalu. Pred brodom puklo je nepregledno more, koje se u tamno-sivkastoj daljini spaja s nebom.

Na krmi, zaklonjeni od vjetra, sjede mladi supruzi. Marija naslonjena je o rame krasna i blažena kapetana. Brod se ljubko ziba, a njihova zaljubljena srca drhću od radosti.

Sretnici!

Oni ne paze sada na mala i tiha mjesta, što su sjela kao jata golubova na obalah hladom pokritih! Da, oni ne paze na one hrpe mornarskih kućica, nu mornari broda „Marije“, koji su rođeni u tom kršnom predielu, ti mornari suznim okom pogledavaju svoj dragi zavičaj, ne znajući da li će se ikad u nj povratiti. Svaka je šumica, svaki je prezid, svaka je klisurina, svaka je kućica samica njihovom oku poznata. Pričinja im se kroz suze, da vide svoju majku tamo na onoj čistini iznad one šumice, da vide svoju supругu, svoju ljubljenu sudjenicu na vrhu one klisurine, kako im rubcem maše, kako joj suze niz lice kapaju, znajući da je za danas bio odlučan odlazak. Pa tko da ne pozna novi brod? Ta čista su mu jadra i biela kao snieg!

Po sredini broda stoji naslonjen o jarbol kršan momak, povioka i jaka stasa. Crna mu i ruda kosa zaokružuje suncem opaljeno čelo, kratka brada krasni mu osbiljno i morem izprano lice. Mornar upire oči u istarsku obalu. Dvie mu debele suze kanu niz obraze, a on si ih naglo otare hrbtom čvrste desnice. Žao bi mu bilo, da je tko vidio te suze, nu

vidila ih mlada kapetanica i pomislila, koji da bi mogao biti uzrok tim suzama

Oj ti sretna mlada supругo! Ne, ne, ti ne znaš, što su takove suze!

Onaj mornar ostavio je možda kod kuće samo stara i nemoćna otca, a sad, gledajući u onaj kršni brieg, pričinilo mu se, da ga vidi, kako se pognut pod bremenom drva spušta po kamenitoj i izrovanoj putini prama svojoj pustoj kućici. Pričinilo mu se, da ga vidi, kako umoran odlaže breme s ramena, kako sjeda na povioku stien, da se odmori, da si znoj otare sa uvenula lica suho-njavom rukom, i da svrne slabim okom po moru, da možda mukom speti brod. I on znade, da mu danas najstariji sin iz Rieke polazi, a ne zna, da li će ga ikad viditi, kao i onu ostalu dvojicu, što služe u ratnoj mornarici. Starac uzalud napinje svoje napola usahle oči, uzalud stišće siede obrve, magli mu se nešto na moru, nu slab mu je vid

Na prednjem dielu broda, na „provi“, razbijahu si mornari dosadicu, pripoviedajući si koješta. Mornar Jure Cresanin kazivao je Zvanu iz Loviana čudnovatih stvari o svom stricu župniku. Prípoviedao mu zatim, kako je njegov rođak doktor Ničoleto spasio život mnogomu djetetu i mnogomu siromaku. Zvane se čudio i klimao glavom.

Marija i Franjo, povečerav u prostranoj i vrlo liepo uredjenoj sobi na krmi, popnu se opet na palubu, da se tu naužiju svježih i čistih zraka.

Divotna je noć. Nebo se osulo zlatnim zvijezdama. More se svuda pjeni i pljušti pred brodom. Vjetar jenjavajući ugodno duva. Marija pogledne prama zapadu i začudi se, ne videć kraja. Franjo joj reče, da je to posve naravno, jer da su već doplovili u jadransko more, a Italija da je za obzorjem. Bio je već jedanajsti sat. Sjedeć jedno uz drugoga, držeć se uvijek za ruke, mило si šaputahu u ljuvenoj zaboravi, gledajući krupnu i sjajnu zvijezdu, koja je u tom trenu u more na zapadu tonula.

Kad je zvijezda zapala, ustane Franjo i reče, kao da se je prisilio:

— Marijo noć je hladna

— Nije Molim te, ostanimo ovdje, odvрати Marija tihano.

— Zašto, rano moja?

— Kad izlazi mjesec?

— Pa onda?

— To valja da je krasan prizor! . . . Na moru!

— Mjesec još ne će dugo vremena izaći.

— Čekajmo, Franjo Molim te! izlane prekrasna djevice.

— Bojim se, da se ne prehladiš. Ustani, dušo moja! rekne Franjo, uzev ju za ruku.

Marija, opojena bajnom noći, branila se nježno i umiljato, nu napokon ustane i mило mu se nasmieši, mило, rajski i povjerljivo, kao nikada više.

Mladom kapetanu pričinilo se, da mu se je zvjezdoviti svemir nasmiešio, da je sav brod zadrhtao od radosti

(Sliedi)

M I R

Mir, samoća, narav tiha,
Ko sred hrama veličajna,
Svuda čar i svjetlost sjajna,
Mir, samoća, narav tiha,
Kano kakva sladka tajna.

Slast i razkoš dušom mojom
Iza težkih nepokoja
Razastrla krila svoja,
Slast i razkoš dušom mojom,
Hvala Tebi, majko moja!

Mir, samoća, narav tiha,
Tu mi srcu divno godi,
Tu me miso k Tebi vodi,
Mir, samoća, narav tiha,
Tu sam barem u slobodi!

Tugomil

Jacques Damour

Napisao Emile Zola preveo Eugen Matić

III

(Nastavak)

Damour se naglo okrene.

— Razumije se, brzo se umiešao Berriot, u toj kući ima svega u izobilju; tvoja ti žena može pomoći . . . Stavimo, da ne ćeš novaca, nu ti možeš primiti dar. Eto, vi niste neskloni dati mu kus hljeba?

— O kako rado, m-r Berriot.

Nu Damour opet udario po komodu.

— Sačuvaj bože; takvog ja hljeba ne trebam.

I pogledav Felicu upravo u oči, nastavi:

— Ja hoću tebe i ništa drugo, i uzeti ću te . . . Neka ti ostane tvoja govedina.

Felice opet uzmakla odvrćanjem i užasom. Damour na novo pobjesnio, grozio se da će sve polupati, i izgovarao strašne psovke. On je trebao adresu svoje kćeri i tresao je Felicu skupa sa naslonjačem, vičući da je ona prodala djevojčice, a Felice, sgroziv se nad tom neočekivanom potvorom, nije se branila, već jedino opetovala, da ne zna adrese, nu da ju je svakako moguće dobiti kod prefektur sigurnosti. Njoj se je činilo, da je za nju sve svršeno; Sagnard će se sad na vratiti, djeca takodjer; sve se rušilo oko nje — a ona se dapače nije ni opirala. Nu Damour, koj tek da je sjeo na stolac, kuneć se da ga ni vrag ne će s njega maknuti, najednoč ustane, i udariv poslednji put šakom po stolu, silnije nego prije, krikne:

— Nu, vrag ga odnio! ja ću otići . . . Da, ja ću otići, jer mi se tako hoće . . . Nu to ne znači ništa: ja ću se povratiti, kad i tvoj gazda bude kod kuće! Ja ću vas sve razneti: njega, tebe, dječurlju i svu tu prokletu kuću. Počekaj, vidjeti ćeš!

I izadje, grozeć se šakom. U duši, njemu je bilo drago da je svršio. Berriot, ustav za njim, rekao glasom pomiritelja, oduševljen da je pao u tu kašu, i da ima povoda posjetiti ljepoticu m-me Sagnard:

— Ne boite se, ja ga ne ću ostaviti . . . Treba po što po to ukloniti nevolju.

I toliko se ohrabrio, da ju je uzeo za ruku i poljubio ju. Ona se nije opirala, njoj je bilo svejedno, pa da ju je Damour uzeo pod ruku, ona bi bila pošla s njime. I stala slušati korake muškaraca, koji su prolazili kroz dućan. Šegrt odrezao velik komad janjetine. Klicale se svote. Tada ju instinkt poslone ženske doveo za plaćevni stol, i ona se sjela — blieda, nu spokojna, kao da se nije ništa dogodilo.

Koliko imam dobiti? pitala ona.

— Sedam franaka i petdeset centima, gazdarice.

I ona izdala ostatak.

IV

Drugog dana nasmijala se Damouru sreća: klesar pribavio mu službu pazitelja kod popravljanja viećnice. I takvim načinom uzeo je

on graditi sgradu, koju je prije deset godina sam pomogao sažgati. Bio je to u ostalom vrlo lak posao, jedan od onih, koji uspavljaju i otupljuju. Noću se je vucarao po šetalistihi klupah, slušao rogobor, i zaspao na spremah za vapno. Nije se više ni spremao poći u Batignol. Ipak jednoč, kad ga je Berriot pozvao na zajuttrak, stao vikati iza treće boce, da će već sutra tamo napraviti škandal. Drugi dan nije se ni mako s mjesta. Od tog doba to se ustanovilo: pijan je bjesnio i tražio svoja prava, a otriezniv se bio mrk, zabrinut, i kao da se je nečesa stidilo. Berriot ga napokon stao bockati, da nije muškarac. Nu on je prema tomu ostajao ravnodušan, i jedino brundao kao za sebe: To zrači, treba ih ubiti . . . Ja samo čekam, dok mi se bude prohtjelo!

Jedne večeri on se odpravio, došao do ulice Monsiet, pa se zatim, prosjediv časak na klupi, vratio k svom poslu. Taj dan mu se pričini, da je vidio kako se je mimo njega provezla njegova kći, razširiv se na jastucih veleliepog landeau-a. Berriot mu govorio, neka se lati potrage: on je bio uvjeren, da će adresu dobiti u dvadeset i četiri sata. Nu Damour nije toga htio. Ta čemu? Misao, da je ta ljepotica u tih kolih s vatrenimi bielci mogla biti njegova kći, prevratila mu srce. Tuga mu se povećala. On si je kupio nož i pokazao ga Berriotu, govoreć da kani mesaru pustiti krv. Rečenica mu se svidjela; on ju je neprestano ponavljao, kao veselu šalu.

— Ja ću mesaru pustiti krv; svakomu svoje, nije li istina?

I tad bi ga Berriot po ciele ure pridržavao u krčmi ulice Temple, uvjeravajuć ga da ne treba nikomu pustiti krv. To da je glupo, jer za to vješaju. I on ga uzeo za ruku i tražio da se zakune, da si ne će na vrat donieti tu biedu. Nu Damour je tvrdio, tvrdoglavo se smijuč:

— Ne, ne, svakomu svoje . . . Ja ću mesaru pustiti krv!

Dani prolazili, a on ga nije dirao. Nu sluči se slučaj, koj je imao očevitno uskoriti katastrofu. Njega su protjerali od prigradnje, jer je jedne kišovite noći usnuo i progledao kad su baš ukrali lopatu. Od tada mu je opet valjalo gladovati, klatareć se ulicama; bio je još preponosan, a da moći milostinju, te se je pohlepni oćima sustavljao pred izlogom jestvina. No bieda ga nije razdraživala, već otupljivala. On je objesio nos, pogržen u pećalne misli. Moglo se je pomisliti, da se sada nije usudio ići u Batignol, jer nije imao čiste bluže.

U Batignolu živila je Felice u neprestanoj zabrinutosti. Večerom onoga dana, kad je došao Damour, ona nije ništa rekla Sagnardu; a drugog dana mučilo ju, što je jučer prešutila, i ona se nikako nije mogla odlučiti da progovori. S toga je trepetala od jutra do mraka, očekujuć svaki sat da udje Damour. i da načini strašan prizor. Gorje od svega tog bilo je to, da su svakako morali u mesnici

nešto iznjaškati, jer su se šegrti podsmjeivali, a kad je m-me Berdieu dolazila po svoje rebrice, to je tako zlobno primala preostatak da je Felici klonula duša. Napokon večerom, u postelji, bacila se ona Sagnardu oko vrata i sve mu izpoviedila, teško ridajuć. Opetovala je sve, što je rekla Damouru: ona je nevina, jer kad ljudi umru, oni se više ne vraćaju. Sagnard, veoma bodar, ne obaziruć se na svojih šestdeset godina, i veoma dobar čovjek, tješio ju. Bože moj! sve je to neugodno, naravski, nu poravnati će se. Ta sve se na svijetu poravna! On sam, kao čovjek imućan, sa liepim položajem u svijetu, bio je vrlo ljubopitan. Promozgat ću razloge, progovorit ću s njime. Dogodjaj ga je toliko zanimao, da je nedelju dana iza toga, pošto se Damour nije pokazao, sam rekao ženi:

— Nu! pa zašto on ne dolazi? On kao da nas je odbacio? . . . Kad bi ti znala njegovu adresu, ja bi ga sam potražio.

I kad ga je Felice uzela moliti da ostane s mirom, prosborio je:

— Ne, dušice moja, ta ja hoću da te upokojim . . . Ja vidim, da si se ti smutila. Valja to svršiti.

Felice je propadala od strahote te drame, razvoj koje samo je svakim danom uvećavao njenu uzbunjenost. Napokon jednoč, kad je Sagnard psovao šegrtu, jer je zaboravio promieniti vodu pod telećom glavom, ušla ona blieda, i jedva prošaptala:

— Eto i njega!

— A, vrlo dobro, rekao Sagnard, odma se umiriv. — Uvedite ga u jedaću sobu.

Zatim, ne hiteć, vratio se šegrtu.

— Operite ju dobro hladnom vodom. Ona je sva usahla.

I otišao u jedaću sobu, gdje je našao Damoura i Berriota. Oni su ovamo došli slučajno. Berriot sreo Damoura u ulici Cliche; on se je sa l riedko s njim vidjao, jer mu je bilo neugodno vidjeti ga biednim, i više ga nije nalazio zabavnim. Nu kad je saznao, da se je njegov prijatelj odpravio u ulicu des Moines, stao ga je obsipavati ukori, izjavljujuć mu, da je prijateljska stvar i njegova vlastita, i da bi ga on mogao podočiti. Zatim ga putem stao svjetovati. Da se nada, da on ne ide ovuda za to da čini gluposti, i dapače htio mu uzeti nož. Damour slegao plećima, ne odvrćajuć ni rieči, tvrdoglav poput čovjeka, koj znade što radi, nu ne govori. On je na sve odvrćao:

— Hajdmo jer ako hoćeš; nu ne liepi se uz mene.

U jedaćoj sobi Sagnard nadje ta dva prijatelja. Felice pobjegla u svoju sobu s djecom, te sada sjedi'a kod zaključanih vrata, zamriev od straha i privinuv k sebi djecu, kao da hoće da ih zaštiti. Naprezala je svoj sluh, nu nije ništa čula: oba muža, nalazeća se u susjednoj sobi. bila su smućena, te su šuteć gledala jedan u drugoga.

— Dakle to ste vi? upitao napokon Sagnard, samo da nešto rekne.

— Da, to sam ja, odvratio Damour.

On je Sagnarda našao dosta liepm i čutio se sasvim ništavim. Mesaru moglo se dati ne više od petdeset godina; bio je deblj, svježa lica, kratko ostrizenih vlasi i brade. U prsluku, bez kupa, s ovelkom bielom pregačom, čistom kao snieg, činio se je veseo i mlad.

— Ja ne želim s vama govoriti, reka Damour kolebajući, — nego s Felicom.

Tu se Sagnardu vrati njegova nadatost.

— Čujte, prijatelju, razjasnimo se. Vrag ga odnio! Mi ne imamo razloga koriti jedan drugog. Čemu da se prepiremo, kad nitko nije kriv.

Damour, spustiv glavu, ukočeno gledao u nogu stola. On je muklim glasom promrmljao:

— Ja se na vas ne ljutim, ostavite me u miru, otidjite, ja hoću govoriti s Felicom.

— Nu oprostite, vi s njom ne ćete govoriti, ja nipošto neću, da ju vi uznemirujete. kao poslednji put, spokojno odvratio mesar. Mi možemo progovoriti i bez nje . . . U ostalom, ako budete razboriti, sve će se poravnati. Ako ju vi, kako velite, ljubite, to dobro promislite, kako se ima stvar, i odlučite se tako, da ona bude sretna.

— Šutite! prekinuo ga Damour ljutito. . . Ne ničite gdje vas ne siju, ako ne ćete da vam bude zlo!

On se podigao prema Sagnardu, grozeći se, a Berriot, misleći da on traži nož u džepu, bacio se medju njih kao miritelj. Nu Damour ga odbije, sasvim pobjesniv.

— Kani me se! Čega se ti bojiš? Ti ludo!

— Tiše! govorio mesar mirno — kad se ljudi razsrde, počinjaju gluposti. Poslušajte, obećajte mi ne halabučiti, ako pozovem Felicu; ona je vrlo čitljiva; vi znate to tako dobro, kao i ja. Ta ni vi, ni ja — ne želimo je ubiti, nije li istina? Hoćete li se vladati pristojno?

— Eh! ta kad bi ja bio došao, da se gadno vladam, ja bi vas već odavna zagušio s vašimi fr. zami.

On je to izrekao tako sjetnim i turobnim tonom, da je to Sagnarda ganulo.

— Nu dobro! dovrši on, ja ću pozvati Felicu. O! ja sam veoma pravdoljuban, i pojmim da vi želite s njome urediti tu stvar. To je vaše pravo.

On je otišao k vratima ložnice i kriknuo:

— Felice! Felice!

Zatim, pošto se Felice nije krenula s mjesta, zamirući kod pomisli na taj sukob i još silnije pr. vijajući djecu na grudi, njemu poneslo strpljivosti:

— Felice, hodi već jednoč! Kako ti glupo radiš! On obećaje biti trieznim.

Napokon se ključ u ključanici okrenuo, pokazala se Felice i dobro zatvorila za sobom vrata, bojeći se još sveudilj za djecu.

— Damour progovorio polako, protusloveći si, a Sagnard, pošav natražke, podigao zastor i pogledao na prozor, da pokaže kako je velikodušan.

— Poslušaj, Felice, ti znaš da ja nikad nisam bio zao, to ti možeš reći. I sada mi je kasno biti zlim. S početka sam vas htio sve poklati. Zatim sam se zapitao: što će mi to po-

moći . . . Bolje da ti odabereš sama. Ja ću odlučiti, kako ti hoćeš. Pa kad sud za nas ne može ništa učiniti svojim prokletim pravoznanstvom, to ćeš nam ti reći: tko ti je miliji . . . Odgovori, s kim ti hoćeš živiti!

Nu Felica nije mogla odgovoriti. Uzbunjenost ju dušila. Nikad se ona ne bi sama riešila.

— Dobro! nastavio Damour istim muklim glasom. — Razumijem, ti hoćeš da ostaneš s njime. Došav amo, ja sam znao kako će se to svršiti. I ja se ne ljutim na tebe; ja nalazim, da ti imaš pravo. Ja sam propao čovjek, u mene ne ima ništa; riečju — ti mene ne ljubiš, a on te usrećuje, pa i djeca . . .

Felice se razplakala, tako je bila raztuzena.

— Badava ti plačeš, jer ti opetovano veim, da ti ništa ne sp. itujem. Što je urađeno, tog ti ne preradiš. I eto, ja sam namislio doći k tebi još jedanput, da ti rečem da ti možeš spavati u miru. Sad, kad si ti odabrala, ja te više ne ću mučiti. Konačno, ti više o meni ne ćeš čuti.

On je pošao k vratima, nu Sagnard, razalošćen, sustavio ga, kriknuv:

— Ah! kakav ste vi čestit čovjek, kad je tako! Nu zar se može tako razkrstiti? Vi ćete s nama objedovati.

— Ne, zahvaljujem, o. lvr. t'o Damour.

Berriot, u. ljen, našao je sav taj konac vrlo glupim i bio je sasvim sablažnjen, kad mu se je prijatelj odkazao od ponude.

— U skrajnjem slučaju, popit ćem koju čašicu, nastavio mesar; — ta vi se ne ćete odkazat da s nama popijete čašu vina.

Damour nije s mjesta pristao. Proletiv očima čistu i veselu jedaću sobu, i sukobiv se s očima Felice, koja ga je molećim pogledom pogledala, odvratio napokon:

— Nu, neka bude.

Sagnard bio je uzhićen. On je vikao: Hitro, Felice, daj čaše; ne treba zvati služavku. Daj četiri čaše, — i ti moraš s nama tucnuti . . . Ah, družo! vi si ne možete predstaviti, kakovim ste me zadovoljstvom napunili tim, što ste se sugl. sili, jer ja ljubim dobre ljude, a vi ste dobar čovjek.

U to vrijeme tražila je Felice drhćućom rukom u bufetu čaše i vino. Njoj se je vrtila glava i ona nije mogla ništa naći. Sagnard morao joj pomoći. Kad su čaše bile napunjene, sve četvero za stolom se tucnuli:

— U zdravlje!

Damour, sjedeć nasuprot Felici, morao je pružiti ruku, da se kucne s njom. Oni se mirno pogledaju medjusobno, spominjuć se prošlosti. Ona je tako drhtala, da je čaša udarala joj u zube. Oni ne govoraše više jedan drugomu »ti«. Prošlost je umrla, živila je lih u uspomelah.

— U zdravlje!

I dok su oni mućeć pili, iz susjedne sobe doletavahu djetji glasovi. Djeca igrahu, hvatahu se medju sobom, vičuć i smijuć se. Zatim stali lupati o vrata, i zvati: »mamice, mamice!«

— Oprostite, slavno društvo, reče Damour, staviv čašu na stol

Felice, uzpraviv se, blieda kao smrt, gledala za njimi, a Sagnard sproveo tu gospodu do vrata.

V

Izašav na ulicu, Damour je tako pobrzao, da ga je Berriot jedva stizao. Maljar se ljutio. Na batignolskom boulevardu, kad je opazio da se je drug sp. istio na klupu, ne čuteći izpod sebe nogu, on je napao na nj i izgovorio mnogo tog neprijatnog. Na njegovom mjestu on bi se bio pošteno napsovao mesara i njegove žene. Njemu je bilo gadno gledati muža, koj je ustupio svoju ženu drugomu — i dapače bez svakog uslova. Trebalo je biti ludjakom. — dà! ludjakom, da ne rečeš još gorje. I on navodio za primjer drugog komunnarda, koj je našao svoju ženu kod ljubovnika; pak što? oba mladca i ženskinja žive liepo u slozi. Treba biti praktičnim, a ne valja iz sebe praviti ludjaka, kao on.

— Ti ne razumiješ, odvratio je Damour, — ti ne ćeš nikada razumiti . . . Kani me se i ti, ako mi nisi drug.

Tu se Berriot razsrdio.

— Ja ti nisam drug? Pak zašto sam se ja rad tebe kinio? Daj sudi, molim te l'epo, što će biti iz tebe? Ti ne imaš nikoga, ti ne imaš gdje gl. av. i sklonuti, i ti bi otegnuo poput psa, da te nisam ja izvukao . . . Ja da ti nisam drug! nu ako te ja ovdje pustim, tebi preostaje jedini put u — vodu!

Damour očajano mahnulo rukom. To je istina: njemu preostaje jedino baciti se u vodu, ili se dati uhvatiti od stražara.

— Nu eto, ja sam ti takav drug, da ću te povesti onamo, gdje ćeš ti naći krov i hranu.

On je ustao i silom povukao prijatelja, koj je mrmljao:

— Ta kuda, kuda?

— Viditi ćeš; ti nisi htio objedovati kod žene, nu, pak ćeš objedovati na drugom mjestu. Znaj, da ti ja ne ću dozvoliti učiniti dvie gluposti u jedan put.

On je hitro išao Amsterdamskom ulicom. U Berlinskoj ulici sustavio se pred nevelikom kućom, pozvonio i upitao lakaja, koji je otvorio vrata: da li je kod kuće m-me de Sauvigni? I videć neodlučnost lakaja, primetnuo:

— Podjite, recite joj da je došao Berriot.

Damour ga je makinalno sledio. Taj neočekivan: posjet, ta razkošna kuća, sve to ga je konačno sasvim smelo.

On je pošao po stubah. I najednoč se očutio u zagrljaju male bjeloputne ženskinje, dosta ljepušne, u bielom pegnoiru sa resicami. Ona je vikala:

— Otac, to je otac, nije li istina? Ah, kako ste vi ljubezni, što ste ga doveli!

Ona je bila dobra djevojka, te se nije smutila radi stare bluze svoga ro. litelja, već je bila uzhićena, pljeskala je rukama kao vrlo dobra kći. Damour, poražen, nije ju ni prepoznao. Berriot mu reče:

— Ta eto, to je tvoja Louise!

Sad i on promrmljao:

— Ah da! znam . . . znam . . . Vi ste veoma dobri . . .

On se nije usudio reći joj »ti«. Louise ga posadila na kanape i pozvoniv rekla, da se nitko ne prima. On je kroz to vrijeme promatrao sobu, preobučenu kašm. rom, i sa razkošnim pokućtvom, koje ga je uzhićavalo. A Berriot ga lupao po ledjima, opetujući:

— Hm! hoćeš li ti još i iza toga govoriti, da ti ja nisam drug . . . Ja sam znao, da će tebi kćerka omiliti. I ja sam se postarao za njenu adresu i izpriповiedao joj tvoju nevolju. Ona mi je odma rekla: Dovedite ga!

— Dakako, razumije se, biedni otče! izmucala Louise laskavim glasom. O! ti znaš, ja mrzim tvoju republiku. Sve su to gadni ljudi: ti komunardi, koji bi razorili sav sviet, kad bi im samo dozvolili; ali ti, ti si moj mili otac! Ja znam, kako si ti bio dobar, kad sam ja bila bolestna i još malena. Eto vidiš, mi ćemo se liepo složiti, samo ako ne budemo govorili o politici. A najprije ćemo u troje objedovati. Ah, kako će to biti liepo!

Ona sjela Damouru na koljena, smijuć se svojim vedrima očima. A on se je čutio sretnim i nemoćnim prema izkušavanju. Njemu se htjelo odkazati, jer mu se je činilo nečastnim, da objeduje u ovoj kući. Ni energija ga ostavila, on nije u sebi nalazio sile, da ode i odavle, kako je otišao od Felice, pa se ni jednoč ne obrnuo posle toga, kako se je s njome oprostio. Napokon su mu se iznevjerile sile, Louise je bila odviše dobra, a njene malene ručice, ležeć u njegovih rukuh, sapinjale ga.

Čuj, zar ne: ti pristaješ? opetovala ona.

Da, odvratio napokon on, i dvie krupne suze omakle mu po upalu od glada licu.

Berriot je njegov postupak pronašao vrlo umnim. Kad su išli u jedaću sobu, došao lakaj reći, da je ovdje gospodin.

— Ja ga ne mogu primiti, odvratila Louise spokojno. Recite mu, da je kod mene gost, moj otac. Neka dodje sutra u šest sati, ako ga je volja.

Objed je bio divan. Berriot sa svojim šurkami do suza razveselio Louisu. Ona kao da se je preniela u ulicu des Envierges, njoj je sve bi'lo preveselo. Damour je mnogo jeo i mućao, otežav od jela i umora; nu on se svaki put krotko nasmiešio, kad se je njegov pogled sreo s pogledom kćeri. Za desertom pili su vino, sladko i pjenušno kao šampanjac, od koga se je sve troje opilo. I kad je služavka izašla, upri se oni laktovi o stol i progovorili o prošlosti, s melankolijom, uvećanom od te opojnosti. Berriot sfrkao cigaretu za Louisu, i zapalio ju poluzastrtih očiju i potamnijela lica. Ona spominjala svoje ljubovnike, a najviše govorila o prvom, visokom mladom čovjeku, koji je s njom veoma plemenito postupao. Zatim se vrlo strogo izrazila o svojoj majci.

— Ti znaš, rekla je otcu, ja se ne mogu s njom vidjeti, ona se odviše gadno vlada . . . Ako hoćeš, ja ću poći i reći joj, što sudim o njenom bezznačajnom postupku prema tebi!

Nu Damour osbiljno očitovao, da ona za njega više ne bitiše. Najednoč se Louise ustade, viknuv:

— U sgodu, ja ću ti pokazati nešto, što će ti sigurno biti milo!

Ona je izčežla i odma se vratila, s cigaretom u ustiju, i pružila otcu stari svjetloris, sav žut, uvijenih okrajaka. Damour se trgnuo, i upriev mutne oči u lik, prošaptao:

— Eugène, moj biedni Eugène!

On je predao sličicu Berriotu, i taj se takodjer raztuzio i promrmeljao:

— Dà, dà, vrlo sličan.

Zatim došao red na Louisu. Ona je držala svjetloris, nu suze ju zasliepiše i ona ga predala otcu, rekav:

— O ja se ga sjećam, on je bio toli ljubezan!

Tada sve troje zaplakalo od milja. Lik pošao po drugi put oko stola, uz najsjetnije opazke. Svjetloris je silno pobledio, i biedni Eugène, u mundiru narodnoga borioca, pričinio se sjenom buntovnika, koj kola u legendah. Nu Damour, okrenuv sličicu, pročitao ono, što je jednoč na njoj napisao: »Ja ću te osvetiti!« i mašuć desertnim nožem povrh glave, ponovio svoju prisegu.

— Dà, dà! Ja ću te osvetiti!

— Kada sam uvidjela, da je majka pošla zlim putem, pripoviedala Luise, — nisam htjela u nje ostaviti lik svog biednog brata. Jedne večeri ja sam joj ga uzela . . . Ja sam to učinila radi tebe, otče! Ja ga darujem tebi!

Damour stavio svjetloris k svojoj čaši i nije s njega skidao očiju. Ali napokon svi se uspokojili. Luise, staviv ruku na srce, očitovala da će otca iztrgnuti iz svake biede. Jedan čas je mislila, da ga uzme k sebi, nu zatim je to našla nemogućim. Napokon došla joj u glavu dobra misao; ona ga upitala, bi li on pristao poći na zamak, koji joj je kupio jedan gospodin blizu Mantineau-a. Tamo ima paviljon, gdje će se liepo smjestiti i živiti sa dvie stotine franaka na mjesec, a raditi ne mora baš ništa.

— Ta kako ne bi! Ta to je raj! zakričao Berriot, odgovarajuć mjesto Damoura. — A ako se bude dosadjiavao, to ću ga ja često posjetiti.

Sliedeće nedelje preselio se Damour u Bel-lairie, zamak svoje kćeri. Tamo sada živi u miru, koj mu je providnost u istinu morala dostaviti, posle svih nevolja, koje mu je poslala. On se debeli, ozdravio je, zaodjeo se kao buržua, i vanjstinom pokazuje dobrodušnog i poštenog izsluženika. Seljaci mu se duboko klanjaju. On ribari i lovi divljačinu. Njega ćeš sresti na sunčanom žaru na putu;

on gleda kako raste žito, mirnom savješću čovjeka, koj nije nikoga uvriedio i koj živi od dohodaka, dobivenih teškim trudom. Kad dodje kći sa svojom gospodom, znade se on dostojanstveno vladati. Najvećim veseljem je za njega, kad ona dodje sama, te s njim doručkuje u njegovom malom paviljonu. Tad se s njom igra kao s malim djetetom, i motri ju sa nekim obožavanjem, izkićenu kao Madonu. On ju časti ukusnim doručkom, kog sam priredjuje, i svakakovimi slašticama, a Louise si njimi trpa džepove i odnaša ih kući. Damour više nije želio sastati se sa ženom. Kako je on govorio, za nj je ona bila pokojna. Njemu je ostala jedino kći, koja se je smilovala starcu otcu, i koja mu je bila ponos i veselje.

Nije takodjer želio, da opet dodje na javu. Čemu da se javlja i daje unesti u upravne spise? Ni ne govoreć o tom, da će ga mučiti svakakvim dosadnim pitanji, i možda uzburkati njegov mali svjetić. Ne, kad je jednoč umro, njemu je i tako liepo, on ne će da uzkrse od mrtvih. Njemu je tako spokojnije. On sjedi u svom duplju, zabačen, zaboravljen, bez imena, i ne stidi se primati darove od kćeri. A kad bi uskrsnuo, možda bi o njemu stali gadno govoriti i odsudjivati ga, a to bi mu bilo neugodno. Nu tko je sahranjen, taj može živiti kako mu je najugodnije, nije li istina? I ne može mu se spočitavati s toga, što sladko spava.

Kadkada ipak i u paviljonu zavlada poveći šum. Berriot dodje gostiti se na četiri pet dana. On si je napokon kod Damoura našao kutić, o kom je uvijek maštao, gdje se može ugodno najesti i napiti. Na Felicu je vrlo razsrdjen, a Louise nasuprot jedina je ženskinja, koju on uvažava. »Eto ti djevojke! mladice kako valja!« On ide po lov i lovi ribu skupa s Damourom, i po ciele dane valja se na hrbtu po šumi. Večerom oba prijatelja razpravljaju o politici. Berriot donša iz Pariza same revolucionarne novine, i pročitav ih, oba prijatelja govore o radikalnih mjerah, koje bi valjalo poprimiti: postrijeljati vladu, povješati sve buržue, spaliti Pariz i ustrojiti novi grad, budući narodni grad. Opojeni katastrofami, o kojih maštaju, opetuju svakakve fraze, i nikako se ne mogu odreći sveobće sreće, koja se ima postići oružjem i ognjem. Napokon dodje čas, da Damour ide spavati. Metnuv lik Eugèna u okvir, pristupi k njemu, gleda ga, mašuć s cigaretom, pa uzklikne:

— Dà, dà, ja ću te osvetiti!

A drugi dan, pospana lica, s veseljem ide loviti ribu, dok medjutim Berriot spava na briegu, zabiv se nosom u travu.

MALICI

Učiteljskoj skupštini Like posvećuje Turučov

I

Neko junijsko popodne izletiše djeca veselo iz škole. Naglo su skakala, te se je vidilo, da im je vrela krv jedva dočekala, kad li će njihov mladi učitelj, pogledav prvo na

sat, reći: Dosta je! — Svi pohrliše k vodi, te za čas po kamenju, po nasipu mlina, po prudu bielilo se stotinu odjećica, a u vodi bilo više malih klapčica, nego li raka. Utrkivali se u plivanju, turali jedan drugoga u vodu, stariji učili mladje plivati, branili se od

većih goropadnjaka, štrcali se vodom — — aj, aj, života!

Eno i gospodin major došao. Dobri taj starac! Vrt mu bio više vode, i on svake subote, dok bi opazio da se primiču djeca, hrlio u kuću, da uzme u žep već spreman sitniž.

i eto ga k vodi. Ponajprvo bi opsovao one, koji idu u preduboku vodu, osobito sami. Onda bi se pripeo na kamen, visok dva hvata, a za njim bi došla gola djeca, i počelo »produciranje.« Pod kamenom bila je voda duboka. Taj kamen imao je nekoliko naravnih stuba. Na svaku stubu stao bi jedan dečko, već po vještini; najvještiji najviše, a oni loši najniže. Gosp. major stajao je sa strane... Jedan... dva... tri! i njih osam bilo je u vodi. Pljusak vode, vika i deranje onih, koji su gledali, tako bi to sve zjalo, da se nije ni malo čuo mlin, što je u blizini klepetao. Ali još se oni u vodi nisu ni dva koraka odmakli, eto već drugih. I tako redom, dok sva graja ne bi bila u vodi. Na zapovjed majorovu eto ih opet van. Desetak koraka od kamena stane ih osam uzporedno, a drugi iza njih. Nova komanda, i trke! što je koji brže mogao, doleti kamenu, i ni malo se ne ustavlja juć pljesni ravno u vodu kao svieća. Noga do noge, ruke već po ko nandi, uz tielo ili razširene. Jedni su jedva skočili, a drugi već poletiše. I tako redom. Kad su opet svi bili unutra, zavrtla gosp. major rubcem i sjede na kamen. Dalje on nije komandirao, nego pažljivo gledao u vodu; a djeca su skakala naglo, bez reda, otimljuć se, tukuć u tren oka palo bi ih po desetak, a toliko pomolilo se iz vode. Voda se je čas zelenila, čas žutila, i čulo se neko cvrkutanje, koje bi se kadkad pretvorilo u ljutu siku; razstavljala se i opet naglo stiskala, lupala biesno o stiene, štrcala visoko, kao da grli i pozdravlja one, koji se u nju hrlo spuštaju. Svaki čas protreš, da će razbiti jedan drugoga, ali onaj, koji izlazi iz vode, gleda u vis, i opazi li više sebe što biela, tad naglo umjetno zaroni u vodu i odmagli desetak koraka, gdje je siguran da ga ne će nitko poljubiti umi jatim tabanom. Jedan je u času skočio do deset puta. Jedva se smočio, i eno ga već na površini, te pliva kraju. Gurme one, koji su pred njim, oni se ljute, psuju, a njemu svietli oko, uhvati se za kamen, segne, a voda ga baci daleko, i eno ga već na vrhu. — Hura! kliče on, padajuć dolje, a ne gleda kud ni kako — da li na glavu ili na noge, siguran da će ga dočekati mehka postelja. Eno drugoga! odtisnuo se i prevrnuo u zraku, te glavom lupnu u vodu, a tielo više nje okomito, ukočeno, kao od mramora. — Hura! htjede kriknuti, nu proračunav slabo, dospije prvo u vodu nego je zaklopio usta. Za čas izroni, crvena lica kao rak, a kašljao je teško. Voda mu se je zaletila u grlo i napio se je do sita. Naglo odmače sa bojišta i na sred vode leže mirno na ledja. Valovi, koji su dopirali iz onoga pakla, ljubko ga ljuljkahu kao majčino krilo. I ta biesna zabava potrajala nekoliko časova.

Desno od njih, u plitčini, skupila se četica malenih djačića. Valjaju se po vodi, prevrću jedan po drugom, milo se smijuć, stiskaju lakte o bokove, ogledavaju se, kao da se čude i ne poznadu sami sebe. Onda turkaju rukom površinu vode, uzmu je u usta i prskaju prama suncu, i čude se onom liepom kolobaru. Jedan drži drugoga izpod trbuha, a ovaj pogaio po vodi, razmahuje nogama i rukama, i uz to ozbiljno nadimlje usta, kao da jednim zamahom prevaljuje po dva metra. Drugi eno ušao u

vodu do prsa, pogaio i maše rukama i jednom nogom kričeć uz to neprestano: kako se je on već naučio plivati. Svi mu se čude, dok ne opaze, da se on jednom nogom odtiskuje o dno vode. Pa se onda miluju, zarone glavu u vodu i naglo ju podižu, zapuhani, izvaljenih očiju, i tapkaju rukama. Ona dva na kraju koliko puta li već zaroniše glavu u vodu, te se pomalo primiču jedan drugomu, kao da će se pod vodom poljubiti. Za čas izskoče, smijuć se kako su grdni, pljosnati, i opet urone. Kolo!... kolo!... sjeti se neki, i eto ih u hrpi, uhvate se u kolo, veselo se kreću, lupaju nogama i rukama, skladajuć tielo u razne forme, a put im se svjetluca na božjemu suncu. Divno se odrazuju obla, majusna udašca tih božjih crvica. Najednoč potegne jedan silnije, a susjed njegov sruši se pod vodu. Jedva se kukavac izkoprci i ode plačuć, a kolo se razvrže. Jedan psuje onog goropadnjaka, a drugi oponašaju plač svoga druga i viču: Plakkeša!... plakkeša!...

— Gosp. major!... gosp. major!... zavrištaše najednoč mali, leteć van iz vode. I sbilja, on je bio sašao s kamena i stupao nasipom prama djeci, pomno gledajuć vodu. Tamo su se njegovi plivači preko sve vode uvrstali u red, te plivaju prama plitčini. Na sred nasipa stade on, i gle: dječaci počеше se savijati u front, lievi praveć velike zamahe, a desni male, uvijek u taktu, kao po koncu. I tako doplivaše do njega. A on već poredao u red mališe, gole golcate. Nitko nije mario, ni oni, ni gosp. major, što nježna kožica gori. — Šta to! Svaki dobije jednog ili dva plivača, i kad je svaki svoga zapamtio, odmaknu se u istom redu do sredine vode. Tu se okrenu k majoru, a on, pričekav malo, ozbiljno zavijori rubcem po zraku, pa ga naglo spusti, a plivača nestane pod površinom vode. U isti čas počmu mali odmjerenom brojiti. Dok bi se koji ronioc iz vode pomolio, stao bi jedan od malih u svom brojenju i zapamtio si svoj broj. Kad su svi bili vani, počeo bi raport: tko je dulje. Djeca se grurala oko majora, vičuć mu ime i broj, poskakujuć oko njega, lupkajuć garavima ručicama po bielom i oblom trbuščiću, nastojahu da ih on vidi i čuje. Za ronjenja pobacao je major novčića po vodi, zamotanih u bieli papir. Sada dozvoli plivačima, da podju tražiti tu malu ali njim skupocjenu nagradu. Svaki čas vidio si bielu put, koja je u vodi odsievnula, kako šmuga po plitčini i opet umakne u duboku vodu. Oh, kako naglo struže, odtiskujuć se nogama, a ruku pruženih naprvo kao štit, da ne bi o što lupnuo glavom. Brzo razgrabiše nagrade, i kupanje bilo na kraju. Dok je major dospio kraj svijuh proći, već su oni bili gotovi. A drugačije, kad njega ne bi bilo! — ha! ha! — šta bi se tu događalo! Odjeće izmiesane, kape po vodi, krvavi nosovi, blatne i postrcane rubine, — ta Bog bi znao, što sve ne!

Red! Red! kričao gosp. major. — Red i brzo!... na to je priučavao djecu, zabavljajuć se, ne sluteć ni sam, koliko im koristi.

II

Sljedimo dvojicu kući. Susjedi su. Ohladila im krv, pa mirno idu. Gladan sam, spomenu jedan i podje naglije. Idu tako malo, pa

će drugi: Polagano, Nikola, ne mogu, gladan sam. I stupaju polaganije. Blizu kuće sreće ih mlađi brat Nikolin. Svaki d n čekao bi on na vratih vrtića školane. Pa kad bi ih opazi, skočio bi naglo i trčao kao biesan, a košuljica, što mu je odzada visila, frckala lievo i desno. Skakuć je oko njih kao štenešće, vukao ih za rukave, pitao za trice i kućine, spreman odgovarati; ali djaci su mirni, umorni, nu ponajviše gladni. Od gladna djeteta nema osbiljnijeg čovjeka.

Za čas eno ih skupio u hladu. Svaki ima u ruci komad kruha, namazana maslacem, te mirno pregrizu. Jedan, ime mu Jovan, izvalio se na ledja i odvaljuje dobre zalogaje, koji jedan drugoga u ustih dostižu. Drugi, Nikola, legao potrbuške i glocka svoj kruh oprezno kao zečić. Uvijek se vrcuka, tapka nogom po ledini, ili peticama o se. Oko njih prevrće se onaj mali, držeć u ruci svoj dio kruha. Ali on nije naglo, jer to mu je bio barem peti komad od objeda.

— Gle kukca, progovori Nikola, kad već nije bilo kruha u ruci.

— Gdje? upita Jovan, i on spremajuć zadnji zalogaj.

— U travi... Vidi, kako se vere na slamku... Pada... sad opet... Ma gledaj, molim te!

Jovan htjede pogledati to veliko veselje svoga prijana, ali se blaženo skotrlja niz ledinu sve do kupusišta. Na taj pogled zaboravi i Nikola na kukca, na slamku, na majčine opomene da ne blati odjeće, na batine, što će ih od otca »fisosati« za potrti kupus, te se odtisnu za svojim drugom. I poče vesela zabava — kotrljanje od stoga do kupusišta.

Onaj mali zavidno je gledao dječake, i što su se oni veselije okretali, to je on bio nestrpljiviji. Natrpao puna usta kruha, da su mu se nadule oči, ali da! — još ga ima u ruci. Pa kad se nikako nije mogao najednoč s njime razstati, pritisne ga uz usta s oba dlana. Mumljao je i gutao, poskakivao na obe noge, proždirao ciele komade, nestajalo mu sape, tukao se u prsa, da mu brže prolazi, gledajuć uvijek na dječake, i još je imao u ustima, ali u strahu, da će oni stati igrum, blebnu i on i zakotrlja ledinom.

— Vidi Perice! Vidi Perice! smijala se ona dvojica malomu. A on se skupio sav u hrpu, podvio glavu, pa se prevrće kao velika ježina, a jedan mu kraj tiela sieva kroz prostrižene gegice.

— Vidiš, ovaka se okreće zemlja, primjeti Nikola. Oba dječaka na tu osbiljnu primjetbu sjedoše klečeć na svoja podstegna; a mali se tekak ljudski prevrtao, kad je vidio da ga motre.

— Vide nosa, kako ga je urovao u blato.

— Ono je naša Visočica, domisli se Jovo.

— Ha! — Da se zemlja kreće po kakovoj pločetini, čudno li bi nas sgnjavila.

— Dakako! Ali ona pliva u zraku.

— Ne u zraku, presieće Nikola. — I zrak spada k njoj. Ona pliva po praznini.

Oba dječaka umukoše. Jovan se zagleda u sunce, koje se je spuštalo k zapadu, a onda nekako plašljivo pogleda Nikolu. Oklievao je

nešto reći. Pogleda još jednoč u sunce i progovori nekako sasvim odrešito:

— Vidiš, sad sunce zalazi, pa se mi okrećemo sa zemljom . . . Ali, vidiš, mi sad lećimo niz brdo, evo ovako (i on počme tumačiti šeširo) . . . pa uvijek dalje niz brdo! i htjede nastaviti, ali opazi, da bilježak na šeširu, što ga je bio zabilježio za svoje stajalište, dolazi sasvim dolje, naopak. I mi bi došli dole . . . sasvim naopako . . . Ali kako bi to bilo!

— Dakako, da bi došli dole, odvrati živo Nikola. — Pa zašto ne bi to bilo. To je u noći, kad mi spavamo. Što mi znamo, kad ne idemo nikud.

— Ali bi spali na zemlju! uzvikne Jovan.

— A imaju li ljudi?

— Ljudi . . . otegne Nikola i poče grizkati nokte . . . Možda su ti ljudi drugačiji nego mi . . . Idu valjda na glavi . . . Po svoj prilici da idu na glavi . . . Viditi ćeš, Jovane, da idu na glavi . . . Pitati ćemo uči . . .

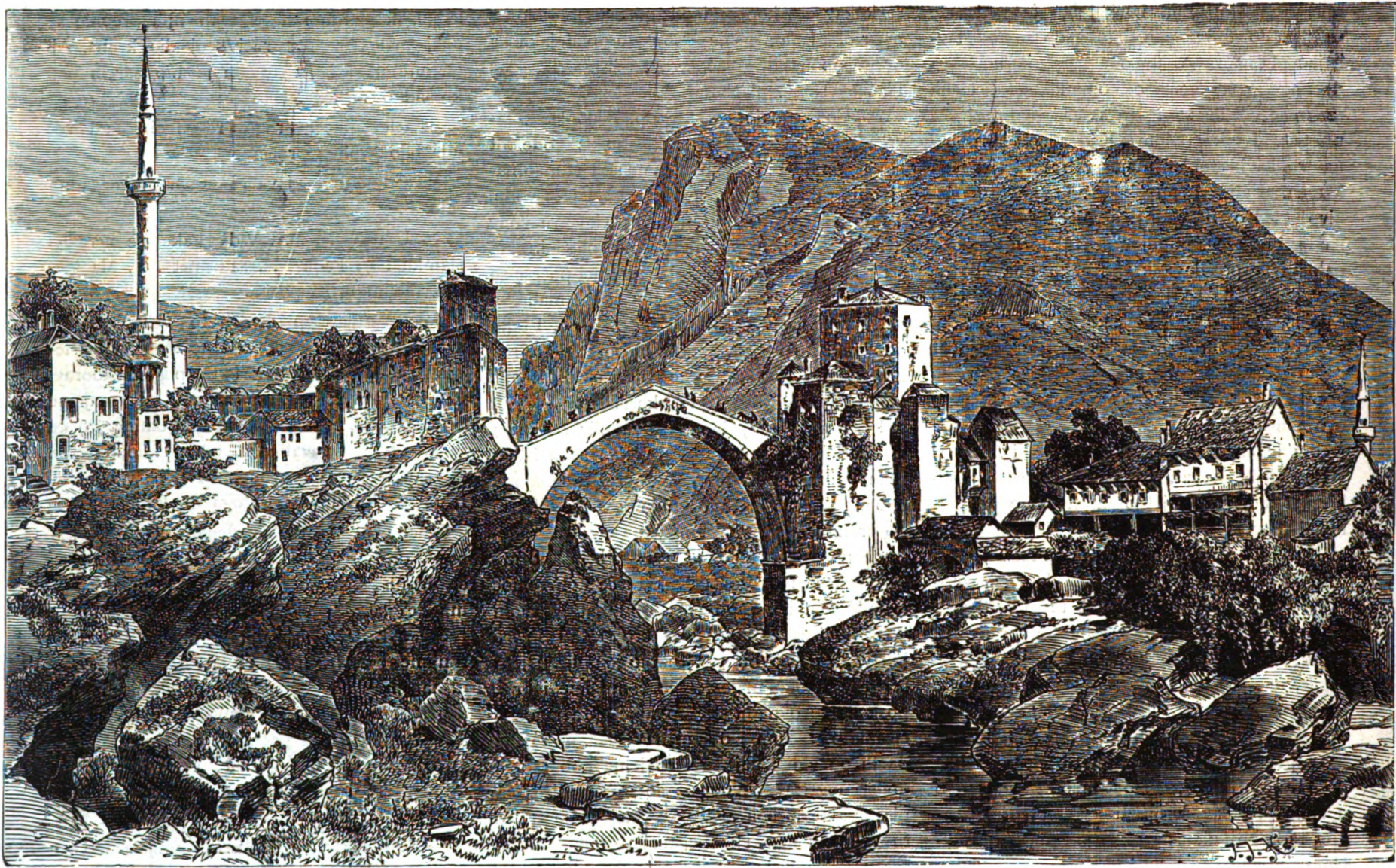
— Ali Nikola! — — Pa bi i tako morali pasti. I sad počese pokusi, pravde, pobijanja, a mali je Perica slušao, naslonjen na lievu ruku, desnom kopkajuć oko nosa. Jovan metne grumen zemlje na prsa i poče se mirno okretati, a grumen bi uvijek pao. S tim on satara Nikolu.

— Pa oni imaju kuke, za koje se drže: uzvikne ovaj slavodobitno.

Već odavno prisluškivao je dječake mladić, naslonjen s druge strane stoga. Bio to glavit momak, ovisok, a obrazi mu se crvenili ko rumene jabuke. No »fesch«, rekle bi naške frajlice. Gušio se je od smieha, ali ga susprezao, samo da ne sbuni djece, a uz to nastojao, da ništa ne prečuje. Kad mu već bilo dosta, uzpravi se i podje k djeci.

— Pa na to gradski učitelji ne dolaze? Sigurno ni u čitanci nije govora o tēži! Njim je samo do formalnosti: je li ćirilicom ili latinicom, mrmljao on u pol glasa.

Djeca ga veselo dočekala. Još neko vrijeme vodio ih i on po bludnjah, a onda ih počme miešati po ledini, kličući: — O tuke! vi tuke!

M O S T U M O S T A R U

Na to Nikola nije ni pomislio. — Ne na zemlju, odgovori on oštro.

— Nego kuda?

— Tamo! . . . i on upre prstom u svemir.

— Pa bi se sad već morali naginjat, primjeti Jovan i pogleda opet u sunce.

— E pa mi smo dakle uvijek gore, a dole su oni crni ljudi, dole je pakao . . . Vidiš, to je ono.

— Ali Amerika? Australija?

— One su uvijek naopako, izreče Nikola sasvim osbiljno.

— Kuke! . . . kuke! . . . klicao je on, gnječeć od šale Jovana.

— A voda! . . . i ona se proljeva! jedva izusti Jovan, a Nikolu smrvi to kao da su svi oceani na njega legli . . . Pa brda! . . . Oni ne mogu sagraditi ni tornja!

— Sbilja! Crkve bez tornja! . . . Ta gdje onda zvone njihovi djaci! upita Nikola, kao da je Jovan došao upravo iz Amerike. I dalje se nastaviše primjetbe, čudne, vrtoglavija jedna od druge. (Njima se miešaju pojmovi! primjetio bi moj mili učitelj logike.)

Nu najzad im stane po malo tumačiti tēžu, njezino djelovanje iz sredine zemlje, i mogućnost da je zemlja okrugla, o čem su djeca već bila počela dvojiti, uz sav autoritet gosp. učitelja i najnovijih čitanka.

— Pa smo dakle mi svi svezani s dugačkim konopi za sredinu zemlje! uzvikne Nikola.

— Da, svi! odgovori mladić, veseo na tu primjetbu djeteta. — Ali ne samo mi, nego sve što bivstvuje na zemlji. A sve te konope drži u silnoj ruci možna gospa — tēža.

Bez zamjerke, gospodo učitelji!

FRANJO KREŽMA

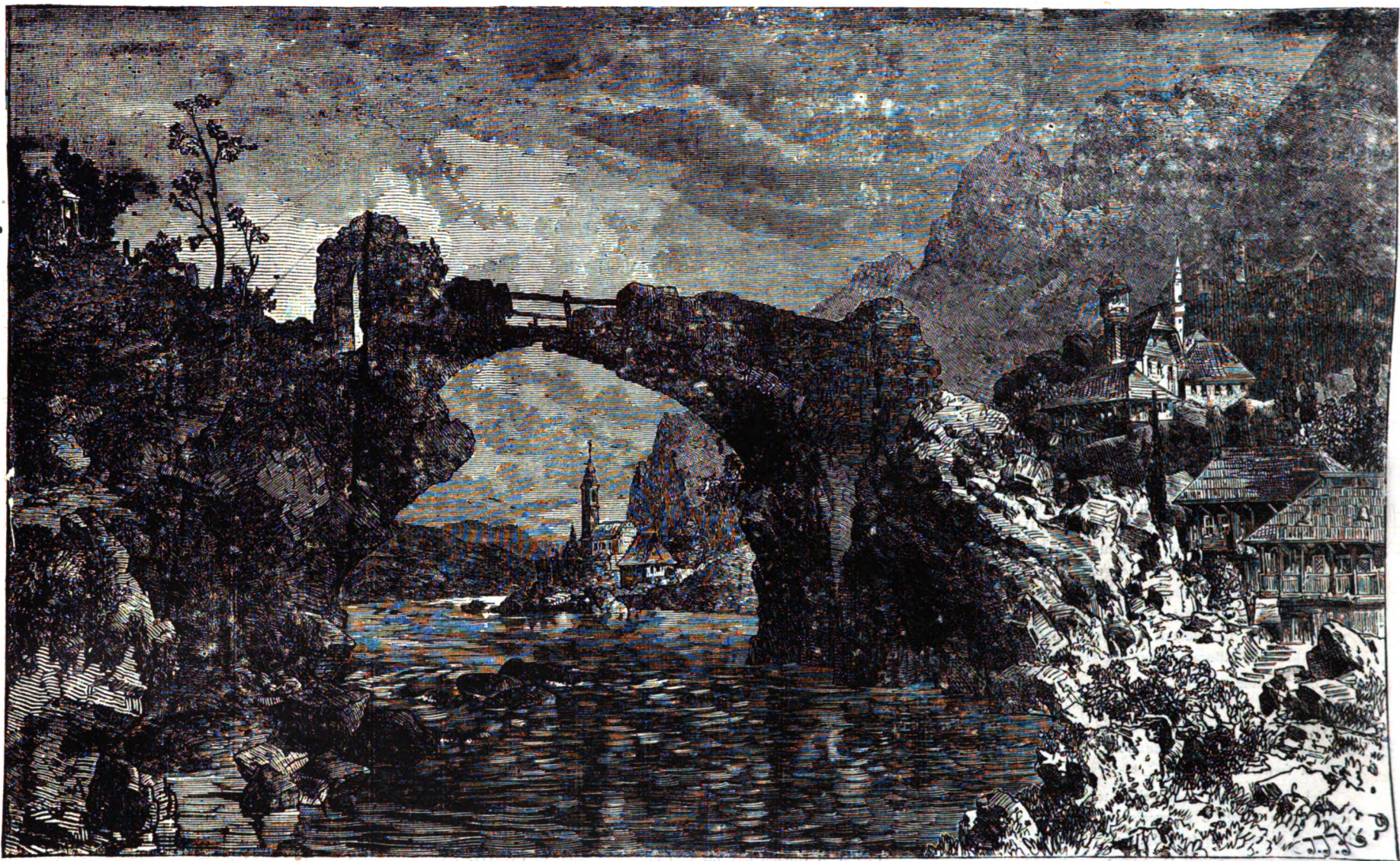
Piše Fr. Š. Kuhač

Franjo Krežma još u Trstu, pisao je u Bolonju na ravnateljstvo lyceja, moleć za veliku salu, u kojoj je god. 1770. Mozart položio svoj izpit, ili bolje rekuć izradio zadaću, koju su mu talijanski umjetnici bili predložili uz primjetbu, ako ju u dvie ure valjano izradi, da će postati kavalikom filarmoničkoga društva, nu koju je Mozart na obće začuđenje svršio u pol sata. Glede ove dvorane odgovori ravnateljstvo Krežmi, da je doduše iz pripisanih ocjena razabralo, da je molitelj sbilja umjetnik, nu da je kod njih od vjekada običaj, da se svaki virtuoz, ne imajući još evropskog glasa, mora prije podvrći pokusu, a istom tada da mu se može za koncert dozvoliti dotična

spodju Angelique de Roever (née Rozetti comtessa de Tezcano), zašto je ovaj gospodin prama njemu tako hladan. A ona mu odgovori: »Maestro Lauro Rossi veliki je pešimista i najstrožji kritik ciele Italije; za to si nemojte mnogo glavu trti, ako bude i Vam u svojoj kritici koješta prigovarao. Istina je, da je maestro siguran u svom sudu, ako i nije svaki put pravedan, ali njegovu hvalu nije nitko još u potpunosti mjeri dobio, pa ako ju i Vi ne dobijete, to nemojte biti ozlovoljen ili čak prestrašen, jer vam treba znati, da je talijansko občinstvo mnogo bolje i mnogo pravednije, nego li naš prvi kritik Italije, kako ga obično zovu.« — Franjo se nasmieši, pa reče: »Vidit ćemo«. Gospodja je Roederova tada mislila,

do Krežme, išao je Franji čestitati, a gospodja Roeverova prišaptu mu: »Sal vam je put po cielej Italiji otvoren.«

Sutra dan pisao je naš strogi maestro u »Cronaca Cittadina« kritiku, kakvoj se nitko na svijetu o njega nije nadao, jer svatko je znao, kako on običava sve na tanko razglabati. Evo te kritike: »Franjo Krežma je fenomen. — Oao njegovo lišće, blijedo inteligentno, one njegove blage oči, ona njegova vitkost stasa, ulievaju duboku simpatiju, nu kad mladac, uzv u ruke violinu, izvadja iz božanskoga glasnala sklad zvukova sad ganutljiv, sad veseo, sad žalostiv, sad živahan, i nadvladjuje naj-će poteškoće vazda takvom točnošću, lakoćom, eleganzom i živahnošću, što j: samo geniju dana; rieću, kad vidimo

BERANICE NA LIMU

dvorana. Mladi naš umjetnik, kako nije bio ni malo ohol ni preuzetan, nije se tim zahtjevom našao uvriedjenim, već je odgovorio ravnateljstvu, da će mu biti velika čast, ako ga budu htjeli bolonjski maestri privatno slušati.

Medjutim odoše naši umjetnici 27. prosinca u Mljetke, gdje su koncertovali 29. i 31. prosinca. Kao što svaki čini, tko u taj znameniti i interesantni grad prvi put dodje, ide naime pregledati grad, palače, crkve i druge znamenitosti, tako i naši umjetnici. Bilješke, koje je Franjo u svom dnevniku napisao o Veneciji i njezinih riedkostih, pružaju nam dokaz, da je imao smisla za sve, što je bilo liepo, plemenito, patriotično, historično, i inače znamenito, te je ob ovom ili onom ne samo valjan već kadkada i oštrouman sud izrekao. U Mljetcih je i sam pohodio ta-mošnje umjetničke celebritete, a neki su i k njemu u hōtel došli. Od svih bio je vrlo ljubezno primljen, samo jedan mletački umjetnik držao se prama njemu vrlo rezervirano, da ne kažem zlovoljno. Opazivši to Krežma, zapita go-

(kako je iza nekoliko dana Krežmi izpoviedala): »Mlad si još, a mladež je lakoumna, nu bolje bi bilo, da koju prijateljsku rieč maestru progovoriš.«

Dodje dan koncerta, a maestro Rossi kao da je nabrusio zube. Krežma igra prvi komad, občinstvo udari u gromki pljesak, maestro stoji miran; igra drugi komad, občinstvo pljeska junački, a maestro mu dovikne dosta glasno: »Bravi! bravi!!« Nu posle treće piece bio je maestro Rossi već toli ugrijan, da je skočio sa svoga sjedala, turajuć stojeće občinstvo na desno i na lievo, te kao da bi plivao krčio si put do Franje. Ovaj je u taj mah upravo stajao na rubu podijuma, naklanjajuć se i zahvaljujuć na aplauzu občinstva, kad je maestro k njemu stupi, s poda ga dole dignuo orijačkom snagom, te ga je na oči auditorija nekoliko puta poljubio. Čim je to občinstvo vidilo, pljeskalo je, da se je sala »dell' antico Ridotto« tresla kao kod velikog potresa, a vikalo se: »Eviva Krežma! eviva Rossi!« Svaki, koji si je samo mogao utrti put

u mladiću umjetnika, i to izmedju prvih: tad se simpatija promieni u zanešenost.

Tako se sbi i jučer u dvorani našega Ridotta. Pet komada odgudio je Krežma, i svih pet povladjeno frenetičnim pljeskanjem, dapače koncertista bje mnogokrat za guslanja prekidan uzkllici, od kojih se občinstvo nije moglo uzdržati.

Kod Krežme ne znaš što bi pohvalio, da li jedrost melodije, ili točnost u svakoj kajdi, da li krepčinu zvuka, kog izvija iz violine, ili ukusno čuvstvo, kojim nadahnjuje dušu glasbi.

Ako su Mletčani voljni sprovesti ugodnu večer, a ono neka pohite opet u petak, da čuju malenog velu-mjetnika.*)

»Gazetta di Venezia« od 30. prosinca doniela je ovu

*) Francesco Krežma è un fenomeno.

Quel suo visino pallido, intelligente, quei suoi occhi

kritiku: »Mladić Franjo Krežma, komu ne ima više no 13 godina, jest — da istinu rečemo — fenomen. Liep je radi nježnih crta, radi miline pogleda, radi čela plemenita i otvorena, radi bujne kose, radi otmjena sastava tiela; vanjština Krežme otkriva neku višu umnost. Krežma izveo je na svojoj magičnoj violini pet komada, vrlo važnih i vanredno težkih, te ih je odgudio čudnovatim načinom, na što odma iza prvoga komada: »Grande Concerto in mi maggiore« (u E-duru), od Vieuxtempsa, udarilo sve u živo pljeskanje... Krežma je glasbar, koji začara. Snagu pojke, čudnovatu točnost, sigurnost, kojom on izazivlje i svladava najsklizkije poteškoće takvom lakoćom, da joj se moraš zadiviti, umije spojiti sa najtanjim čuvstvom i nekim zanosom, koji te obćara. Odkako smo ga čuli, nalazimo da je posve opravdano, što je sve u gradu zanešeno za Krežmom, i svi, koji su jučer prisustvovali koncertu, jamačno su našega mnijenja, jer svi nastojahu, da dadu oduška onomu udivljenju, koje se u ostalom nije nikako moglo zatamiti. Biti će nam drago uzeti toga sad već na glasu mladića u drugom koncertu, pače bi nam bilo milije slušati ga u većih prostorijah, t. j. u kazalištu, gdje bi se bolje mogla mjeriti njegova krepčina, koja nam se je prema njegovoj još nježnoj dobi, i uzev u obzir vrlo povoljne akustičke odnose dvorane, pričinila vanrednom. Iza svršetka koncerta, t. j. u onom škakljivom času, kad se obično iz koncerta svet udaljuje žuran i ne baš mnogo zadovoljan, opazala se je jučer na licih neka veselost, i svi su ostavljali polagano i očevidno nerado dvoranu, gdje su čuli toli mnogo liepa, u nadi da će možda Krežma još koju zaguditi. Moramo iskreno izpovijedati, da su vrlo riedki koncerti, u kojih se obično obćinstvo zavarava, održali toli sjajan uspjeh kao ovaj, koji nam je jučer upriličio Krežma.« *)

Posle podne 30. prosinca, kada se je obitelj Krežma šetala po Markovom trgu (u Mletih), poviče iza nje neki fakin: »Francesco Krežma, un miracolo della Croazia!« — Franjo porumeni, te reče otcu: »Eto ti, i taj me fakin već pozna, hajde da mu se uklonimo.« Ali taj fakincić nije ni znao, da je pred njim Krežma, već je prodavao novine, u kojih je bio opisan Krežmin koncert. Na mlado ljeto god. 1876. i sljedeći dan koncertirao je Krežma u Trevisu, kamo su ga bili pozvali i gdje su

soavi, quella sua snella figurina ispirano profonda simpatia — ma, quando il giovanetto, messo il violino alla spalla, trae dal divino strumento armonie ora patetiche ed ora gaie, ora meste ed ora vivaci, e supera le maggiori difficoltà, sempre con un'esattezza, con una facilità, con un'eleganza, con un brio posseduti solo dal genio; quando insomma il giovanetto si dimostra artista e dei primi — allora la simpatia si muta in entusiasmo.

Così accadde iersera nella sala del nostro Ridotto. Cinque pezzi suonò il Krežma, e dai più frenetici applausi furono seguiti, ed il concertista fu molte volte interrotto mentre suonava da esclamazioni, che il pubblico non poteva frenare.

Nel Krežma non si saprebbe meglio lodare se la potenza della cavata o la precisione in ogni nota, se la forza di suono che trae dal suo violino o il sentimento squisito con cui anima la musica.

Se i veneziani vogliono passare una deliziosa serata, vadano venerdì ad udire il piccolo grande artista.

*) Il giovanetto Francesco Krežma, che conta solo 13 anni, è addirittura un fenomeno. Bello per linee delicate, per soavità di sguardo, per fronte nobile e spaziosa, per capelli fluenti, per complesso gentile, il Krežma ha nel suo esteriore qualche cosa che rivela un'intelligenza superiore. Il Krežma ha suonato sul magico suo violino cinque pezzi, tutti di grande importanza e di straordinaria difficoltà, e gli ha suonati in modo meraviglioso, ma in compenso, elettissimo, rimasse dapprima sorpreso, e, dopo il primo pezzo: Grande Concerto in mi maggiore di Vieuxtemps, scoppiarono gli vivi applausi. — Il Krežma è suonatore che affascina. Alla potenza della cavata, alla meravigliosa precisione, alla sicurezza nello sfidare e vincere con una facilità che sorprende ed inamora, le più scabrose difficoltà, egli unisce sentimento delicatissimo ed un'entraîn che ammalia. Dopo quanto udimmo, troviamo ben giustificati gli entusiasmi sollevati di Krežma in città; e tutti quelli che intervennero al concerto di ieri sera sono certamente del nostro avviso, perché tutti fecero del loro meglio per esternare quella ammirazione; che era, dal resto, impossibile di rattenere. Saremmo ben

ga vrlo liepo dočekali. Jedan i drugi koncert, što ih je davao u »Teatro Garibaldi«, bio je najljepšega uspjeha. Trevisanska »Gazetta« pisala je: »Ne preostaje nam ino, van biti jekom njemačkih i mletačkih novina, koje se u zadnje vrijeme oglašise ogromnim ali neprečernim pohvalami na čast pravomu fenomenu, kakav je mladić Franjo Krežma — violinista čudnovate pojke, savršene intonacije, koji umije svojim glasbalom baratati odličnom elegansom, izvabiti sve harmonije prirode, odolijevajući poteškoćam najvećom točnošću, i bojadišući zvuk najjasnijim i najtanjim osjećajima. Obćinstvo bijaše odabrano i relativno mnogobrojno, osobito ako se uzme na um, da su jučer bila oba kazališta otvorena. Pljeskanje proizitalo je iz udivljenja, a udivljenje raslo je u svakom komadu odabranoga programa.« *)

Već sam prije iztaknuo, da je Krežma znamenitosti svakoga grada pregledao i sebi važnije stvari zabilježio. U noticah iz Trevisa našao sam ovo: »Kad smo došli u crkvu sv. Nikole, pripovijedao mi je moj vodja, cavaliere B., da su likovi, načinjeni od mozaika na donjem pročelju oltara, imali oči od briljanta, nu da su to drago kamenje Hrvati, krajišnici, god. 1859 pokrali. »Oho, reče Franjo, ta to su moji zemljaci, liepa čast!« Cavaliere B. sabra se u isti čas, te mu reče ljubeznom finoćom: »Hrvati su jako pogibeljni ljudi: vojnici odnesoše nam briljante, a umjetnici — kako dokazuje čin — naša srca.«

Kako je Krežma Mletčanom bio obećao, vratio se 3. siječnja u jutro natrag u Mletke, gdje je na večer istoga dana koncertovao u »Teatro Rossini«, 5. u »Casino Apollonia«, a 6. u »Circolo artistico Veneziano«. Ob ovih koncertih pisao je list »Rinnovamento« od 4. siječnja: »Slavlje mladoga violiniste, umjetnika-fenomena, bijaše i jučer poduno. Frenetično pljeskanje i ponovni izazovi opetovaše se iza svakoga komada, najveći utisak na obćinstvo postignu violinista sa fantazijom o Faustu i sa Polonaišom od Vieuxtempsa, što je odgudio posle iscrpljena programa koncerta, kad je obćinstvo zahtijevalo opetovanje Hauserova capriccia,

Jučerašnju večer u »Rossini-u« jamačno će svi oni ubrojiti među najljepše svoga života, koji bijahu sretni naužiti se, jer Franjo Krežma ostavlja u slušaocu utisak toli silan, da ostaje na godine neizbrisiv.« **)

»La Venezia« od 4. siječnja pisala je među ostalim:

lieti di udire questo ormai famoso giovanetto in qualche altro concerto, e ci sarebbe ancor più gradito l'udirlo in ambiente più vasto, cioè in teatro, dove meglio si potrà misurare la sua forza, che, relativamente alla sua ancor tener'età, è tenuto anche conto delle condizioni acustiche favorevolissime della sala, ci parve straordinaria. A concerto finito, cioè quello scabroso momento in cui tanto spesso nei concerti si vede la gente allontanarsi frettolosa ed a viso poco soddisfatto, si notava invece ieri sera un umore lieto, e tutti lasciavano quella sala dove avevano udito di sì belle cose con evidente dispiacere, e se ne allontanavano lentamente nella speranza, forse che il Krežma suonasse ancora. Crediamo sinceramente che pochi concerti, nei quali invero troppo spesso il pubblico si trova mistificato, ottengano un successo così splendido come ebbe quello dato dal Krežma ieri sera.«

*) Non ci rimane che far eco alle voci dei giornali tedeschi e di quelli di Venezia che ultimamente risuonano di grandissime ma non esagerate lodi a quel vero fenomeno che è il giovanetto Francesco Krežma — un violinista dalla cavata portentosa, dall'intonazione perfetta, che dal suo strumento, adoperato con eleganza distinta; fa uscire tutte le armonie della natura, opponendo ad ogni difficoltà la più grande precisione, e colorendo il suono delle più evidenti e sentite espressioni.

Il pubblico di Garibaldi era sceltissimo e relativamente numeroso, se si pensa alle ordinarie condizioni dei nostri teatri anche quando ce n'è uno solo di aperto — e jeri a sera erano aperti tutti e due! Gli applausi seguirono lo stupore e con lo stupore crebbero ad ogni pezzo dell' eletto programma.

**) Il trionfo dei giovanissimo suonatore, dell'artista-fenomeno, fu anche iersera completo. Applausi frenetici e parecchie chiamate al proskenio seguirono ogni pezzo, e la massima impressione nel pubblico il violinista la destò colla fantasia sul Faust e colla polacca di Vieuxtemps, che suonò esaurito il programma del concerto, quando il pubblico voleva la replica del capriccio di Hauser.

La serata di iersera al Rossini quelli ch'ebbero la

»Vrlo odabrano i mnogobrojno obćinstvo prisustvovalo je jučer trećemu koncertu mladoga Hrvata Krežme. Glasbovao je vrlo dobro, pače jedan se komad ponovice zahtievao, koji je koncertista zamienio drugim gudbom *) prepunom poteškoća. Ne treba ni spominjati, da se je nebrojeno puta pljeskalo.« **)

Na koncu oprostnog koncerta protiskavao se je svakom mladomu umjetniku, da mu pruži ruku; ni jedan od slušatelja nije htio bez toga otići, tako da je ovo rukovanje trajalo više od pol ure. Malo ne svaki izrazio je želju, da Franjo na povratku svom ne propusti opet u Mletih koncertovati.

Isti dan dobio je Krežma list od ravnateljstva bolonjskoga liceja, u komu je bilo rečeno, da može svaki čas razpolagati licejskom dvoranom (dakako, ne položiv prije izpit), i da će se Bologna scieniti sretnom, ako baštinik Paganinieve umjetnosti pojeti ovaj grad. Po svoj prilici, to je bila posljedica kritike maestra L. Rossia, koji se je toliko bio zaljubio u našega Franju, da je u Rimu brzojavio: »Doći će k vam Francesco Krežma, zvezda prvoga reda: dočekajte ga kao princa.«

Devetog siječnja koncertovahu naši umjetnici u Padovi, a 12. u Rovigu. Pošto su 15. i 16. koncertovali u Bologni, vratili se opet u Padovu, te dadoše tamo 17. i 19. još dva koncerta. »Giornale di Padova« od 10. siječnja pisao je među ostalim: »Mi sudimo, a s nami sve najmjerodavnije osobe, da je na polju instrumentalne glazbe Krežmi malo premaca u svojoj umjeći, možda nijednoga; ravan je najvrstnijim, mnogo njih nadkrijuje.

Za čudo, da se u takvoj dobi može dotjerati tako daleko: ideja postojana učenja, vrstne obuke, ne dostaje da nam pruži ključ fenomena, jer slušajući Krežmu prisustvovali smo pravomu fenomenu; iskra je to genija, po kojoj čutimo njegova čudesa.

Krepčina guda, nevjerovatna Krežmina smjelost u svladivanju vanrednih poteškoća, sigurnost u uzlazih, trke, skokove, trzaje (staccati), cigule (flautate), sve ti izvadja on divnom savršenosti, koja dovadja čovjeka do uzhićenja. — Trebalo bi da se svrnemo na odavna protekle godine, kad bi se htjeli sjetiti obćinstva toli elektrizovana, kao što bijaše ono, koje je prisustvovalo jučer u kazalištu »Concordi« Krežminom koncertu... « ***)

List »Corriere« od 10. siječnja izrazio se je jako pohvalno. Mi iz ciele kritike vadimo samo ovo: »Mladi Krežma nije samo koncertista, već čudo u umjetnosti, radi snage u lievoj ruki i radi sigurnosti u gudu. On gusla tolikim čuvstvom, da mora slušatelja uzhititi, pridodajući li k tomu eleganzu, intonaciju, glasbeni polet, to će ti ga sve to, sastavljeno u cjelinu, prikazati uzvišenim.« ****)

U Padovi pokloni Franji neki velikaš 200 godina stare

fortuna di gustarla la annoteranno certo fra le bellissime della lor vita: Francesco Krežma lascia in chi lo ascolta impressioni che hanno la forza di durare perenni.

*) gudba, Musikstück für Streichinstrumente; svirka, für Blasinstrumente; pjevka, pjevanka, für Gesang = suonata.

**) Un pubblico sceltissimo e numerosissimo assisteva iersera al terzo concerto del giovanetto croato Krežma. Egli suonò assai bene, e d'un pezzo si chiese il bis, che però fu dal concertista sostituito con altra suonata irta di difficoltà. Non occorre dire che gli applausi furono innumerevoli.

***) Noi crediamo, e lo credono con noi persone competentissime in fatto di musica istrumentale, che il Krežma tema pochi rivali nell'arte sua, forse nessuno: esso eguaglia i migliori, parecchi ne supera.

È sorprendente che in quell'età si possa giungere a tanto: l'idea dello studio tenace, di una ottima istituzione non basta per darci la chiave del fenomeno, poichè udendo il Krežma noi assistevamo ad un vero fenomeno: è la scintilla del genio che ci fa sentire i suoi miracoli.

Il vigore d'arcata, l'incredibile ardimento del Krežma nel superare difficoltà straordinarie, la sicurezza nelle ascese, i passaggi, i salti, le picchettate, le flautate, tutto egli eseguisce con una perfezione ammirabile che trascina l'uditorio all'entusiasmo.

Noi dobbiamo rivolgerci a molti anni indietro per ricordare un pubblico tanto elettrizzato come quello che assisteva ieri sera in teatro Concordi al concerto de Krežma.

****) Il giovanetto Krežma è un concertista oltre ad essere un portento in arte per la forza della mano sinistra,

kremoneške gusle, koje su doduše bile izvrstne u zvuku, i inače dragocijene, ali u takovom hrdjavom stanju, da ih je morao u Beč na popravak poslati.

U Bolonji bio je naš umjetnik slavno dočekan, te je tamo i u novčanom pogledu priredio nekoliko sjajnih koncerata, i to 15. siječnja u „Società Felsinea“; 16. u „Sala del Liceo musicale“, a 21. i 24. u „Teatro Brunetti“. Izim toga guslao je 26. na večernjoj zabavi kod Lady Lily Otway Campbell. Listovi „Gazetta dell'Emilia“, „Il Monitore“ i „La Patria“ izrazili su se vrlo pohvalno. Mi ćemo, izpustiv kritike rečenih listova, samo nešto navesti iz fantastičke kritike Bajarda, koju je objavio u listu „L'Ancona Bologna“. Bajardo piše među ostalim: „Obilje, dapače poplava kajda: eto stare tvrđnje, kojom se postizava uspjeh. Kad bi kojemu sljedbeniku Paganiniju pošlo za rukom, da se oznoji, obćinstvo bi se znalo pomamiti. Sve to budi rečeno s rezervom i iznimkami.“

Nepomičan, otvoren, slobodan, mali Krežma riešio je svoju zadaću tamašno liepu majstorijom genija, u koj se je mnogo uzdati i komu predstoji liepa budućnost. Bud kad je gudaom brzao u prostodušnih scherzih i jasnih glasovih, ili se otezao u dugih pojkah umjereno turobnih, i tražio one nepredvidljive efekte krupnih glasova, ali ipak toli naravnih, koji sačinjavaju najkarakterističniju vrstnoću klasične glasbe, ili sklizuć tajinstveno s gudaom podavao titrajem tetive mehkoću frule, pričinio mi se Krežma neprispodobivim.

On je u 14. godini ono, što bi mogli zaželjeti da postanu u preokrenutih brojevih (41) svi violiniste, koje poznaj i ne poznaj.

Pjev Krežmine violine je prema potrebi toli vruć, koli i titrajem siguran.

O povladjivanju ne treba da govorim, kad sam rekao, kakav je mladić umjetnik. Zabilježiti ću samo, da je pljeskanje bilo vrlo često i uzhitno, a da zadovoljim formalistom, da je poticalo od inteligencije.

Neka plemenita Italija ne šteti vience i pohvale mladim umjetnikom, koji su nama posvetili prvine svoje vrline. (*).

Prilikom koncerta u sali liceja kupila je gospodja de Gibelli sva faute i sjedala od A — Z. U Italiji je naime običaj, da se kod kazališne kase ne polažu predplate, već dotičnik, koji hoće za ljubimca si koncertista ili opernoga pjevača više šta učiniti, plaća za deset, dvadeset, petdeset ulaznica, te uzme samo jednu.

Kod večernje zabave Lady Otway-eve izveo je Krežma s ladyom briljantno jedno dvoglasje (duo) za gusle i arfu, te je svoju dionicu odgudio prima vista tako sjajno i razumno, kao da je isti komad prije bio naučio. Pristupni su bili iznenadjeni, kakvom sigurnošću i točnošću i još kako ukusno on gusla s mjesta, ali začudili su se

e pella sicurezza dell'arcata, suona con un sentimento tale da entusiasmare chi l'ascolta; arrogò a tutto ciò l'eleganza, l'intonazione e l'estro musicale che tutto unito lo fa diventare sommo.

*) La sovrabbondanza, il diluvio anzi delle notte: ecco un termine vecchio di successo. Quando un seguace di Paganini riusciva a mostrare che sudava, il pubblico riusciva a fanatizzarsi. E ciò sia detto colle debite riserve e eccezioni.

Immobile, disinvolto, franco, il piccolo Krežma esaurì il suo tema astrusamente bello colla maestria del genio pieno di confidenza e di avvenire. Sia quando l'arco si affrettava negli ingenui scherzi sugli acuti, o si distendeva nei larghi cantabili sobriamente passionati, e ricercava quegli effetti impreveduti dei bassi, ma pur così naturali, che formano uno dei pregi più caratteristici della musa classica, o scivolando misteriosamente coll'arco dava alle vibrazioni della minugia il vellutato del flauto, Krežma mi parve incomparabile.

Egli è a 14 anni quale potrebbero desiderare di riuscire a numeri rovesciati tutti i violinisti che conosco e non conosco.

Il canto del violino di Krežma è all'uso caldo e vibrato quanto è sicuro.

Degli applausi non dico perchè si s'intendono quando ho detto qual fosse il pubblico di domenica sera e quale il fanciullo artista. Noterò, per soddisfazione dei formalisti, che furono frequentissimi entusiastici e mi sia permesso di aggiungere anche intelligentissimi.

E che Italia gentile sia larga di corone e di plausi ai due artisti giovanetti, che le primizie del loro valore a noi dedicarono.

upravo, kad mu je slučajno struna »E« pukla, a on, ne zaustav ni časak, dalje gudio, izvadjuć najvećom čistotom sve ono, što bi imao na struni »E« gudit, na strunah »A« i »D«. Otmemo tamošnje društvo klanjalo se je tomu geniju, te ga ja contesa Aria, contesa Fava, contesa Gozzadini, cavalier Gentilly, obitelji di Tonolla i više njih molilo, da bi k njim došao na dinć, na soupć, itd. A da svaki od ovih može uživati društvo našega Franje, pogodili su se tako, da k Arijji dodje na objed, k Favi na večeru, u kazalište u ložu Gentillovu, a grof Gozzadini da će mu equipagu dati na cieli dan porabe. — Conte Orio Venier, koji je Krežmu nekoliko dana prije u Padovi čuo, putovao je za njim u Bolonju, ne bi li toga čarobnika još jedanput slušao. Franjo dobi na uspomenu skupocieni prsten sa briljanti, fotografije raznih ljudi i kojekakve sitne stvari, Anka pako zlatnu uru i vrlo krasan pišaći necessair.

Iz Bolonje odputovali su naši umjetnici 27. siječnja. Mnogobrojno obćinstvo, osobito bolonjski umjetnici pratili su ih na kolodvor. Došav u Firencu, kamo je dva dana prije putovao bio suputnik i agent njihov gosp. Abel Lukšić, koncertovahu već drugi dan t. j. 28. siječnja u dvorani »Ducci«, tača 30. u »Teatro Pagliano«, a 1. i 2. veljače opet u »Teatro Pagliano«; izim toga sudjelovao je Franjo u matiné-u orkestralnoga društva »Orfeo«. — Ob ovih koncertih pisao je »Il corriere italiano« od 29. siječnja: »Trinajstgodišnji mladić Krežma, pitomac bečkoga konzervatorija, koncertovao je jučer na večer prvi put u dvorani Ducci. Nazočni bijahu najbolji profesori našega grada. Giovacchini, Bruni, Sholei, Matollini i drugi, svi su se divili preranoj i čudnovatoj vrstnoći mladoga violiniste. Pojka njegova je čisto intonirana, frase pjeva liepe, jasne i živahne, ciguleći glasovi sladki, a divna izvedba sazvuca. Ne ima doduše čuvstva i žara našega neba, ali diviti se je njegovoj vrstnoći i sigurnosti guda. Povladjivalo mu se, što se je ikada više moglo.

Sestra njegova pratila ga je na glasoviru, te je takodjer izvela dva komada s liepim uspjehom pljeskanja. *)

Francezki list »Le Touriste«, izlazeći u Firenzi, pisao je u svom broju od 2. veljače: »Glasbena umjetnost tvori danas u glasbovanju čudesa našim otcem nepoznata. Svaki čas pojavljuju se prerano razviti umjetnici, koji se takme s glasovitim majstori. Pravi vilenjaci ipak su riedki; u Firenci je sada takav vilenjak (takvo čudo) na proputu. Mladi Krežma ozvanjao se je u dvorani Ducci. To je divan talenat; guslao je Grande Concerto od Vieuxtemps-a neprispodobljivom točnošću, te iznenadivom lakoćom za takvu nježnu dobu. Gud mu je čvrst i krepak; on pjeva izabranim čuvstvom, njegovu tegotno glasbalo ne ima za njega nikakve tajne. U trinajstoj godini nije tako guslao slavni Vieuxtemps, a on je bio fenomen. Franjo Krežma postati će bez dvojbe jedan od najvećih umjetnika svoje dobe; već sada stoji u prvom redu. Mladi virtuoz isto tako se je izkazao u jednoj kompoziciji o Faustu, u kojoj se je s prekomjernim poteškoćama samo tako igrao. Napokon postignuo je najfrenetičniju povladjivanje s polonezom od Vieuxtemps-a, izvedenom nečuvnom krepčinom. Obćinstvo vikalo je bis (na novo, još jedanput) grozničavim oduševljenjem. Mi se nadamo, da ćemo gospodina Krežmu još slušati prije njegova odlaska u Rim i Napulj. Strane naselbine priprave su, da mu povladljuju. — Gospodjica Krežma glasovirala je dva komada od Chopina i Mendelssohna vaurednim načinom. **)

Nije moći opisati, kako su naši umjetnici u Firenci

*) Il giovinetto tredicenne Krežma, allievo del Conservatorio di Vienna, diede ieri sera alla sala Ducci il primo suo concerto.

I migliori professori della nostra città erano intervenuti. Vi erano il Giovacchini, il Bruni, lo Sholei, il Matollini e altri, e tutti ammirarono la precoce e meravigliosa bravura del giovane violinista. Ha una cavata netta, intonata, belle, chiare e vivaci le frasi di canto, dolci le note flautate, è meraviglioso nelle prove d'agilità, nei passi di forza, nelle progressioni d'accordi. Non ha il sentimento, il fuoco del nostro cielo, ma per bravura e sicurezza d'arco è ammirabile. Fu applauditissimo.

Accompagnava al piano la sorella che eseguì anche due pezzi con bel successo d'applausi.

**) L'art musical produit aujourd'hui des merveilles d'exécution inconnues à nos pères. Des artistes précoces se présentent à chaque instant qui rivalisent avec les maîtres en renom. Les vrais prodiges n'en sont pas moins rares et Florence en possède un de passage.

slavljeni bili. Trofeje svojih pobjeda, t. j. množinu krasnih kita cvieća sa nekoliko metara dugih i do četvrt metra širokih svilenih vrpca s zlatnim napisima ili krasno zlatom izvezenih, poslali su u posebnoj skrinji kući u Zagreb. Neki englezki lord, boraveći tada u Firenci, te osobni prijatelj ercega od Edinburga, javio je posljednjemu, da je u Firenci mladi violinista, Hrvat, koncertirao, koji je pravo čudo, te da bi želio, da Krežmu čuje i erceg, koji je sam vevlejš violinista; primetnuv, da će on (lord) Krežmu slediti, ma kamo isti putovao, da ga može odmah obavijestiti, ako bi ga erceg htio k sebi pozvati. Kakav je odgovor na to pismo došao, čuti ćemo malo dalje.

Društvo »Orfeo« imenova našega mladoga umjetnika začastnim članom, te mu poslaše u Rim ovu diplomu: »Società Fiorentina Orfeo primogenita delle società orchestrali in Italia costituita in Firenze l'Anno 1870. dal Professore Cav. Enea Brizzi e dal medesimo diretta. — Il Comitato, avendo avuto occasione del Concertista di violino Sig. Francesco Krežma, tredicenne, ed il successo da Lui ottenuto nel Concerto dato dalla Società Fiorentina Orfeo il giorno 2 Febbrajo 1876 coll' intervento dei Soci, in omaggio al merito artistico, e per incoraggiamento al progresso dell' arte, si pregia di ascriverlo fra i Soci Onorari della Società suddetta. — Firenze li 11 Febbrajo 1876. Il Comitato Lorenzo dei Pape Corsini, Presidente.«

Kako smo vidjeli, to je Franjo do sada svagdje u Italiji ubrao hvalu i izazvao oduševljenje; ali Rim! Rim! staro sielo i središte umjetnosti, šta će Rim o njemu reći? — hoće li i kod ovog najvišeg sudbenog stola, kod toga proročišta Delfijskoga tako dobro proći? . . . Naš Franjo, ma i koliko tada još mlad bio, znao je, šta je Rim, i kakva ga stroga porota tamo čeka. Za to je i tjeskobu ili bar uzrujanost osjetio, kada je 2. veljače u jutro u šest sati u vjekoviti Rim ulazio. U svom umjeću doduše je siguran bio kao nitko drugi, te nije u tom obziru straha ni poznavao, ali misao, da tamo boravi kralj svih virtuoza, dr Franjo Liszt, i da su baš onda u Rimu bili i mnogi drugi umjetnici svjetskoga glasa, a uz to još misao, da ima u gradu Sv. Otca Pape koncertovati, uzdrma ga zaisto, jer kako je kod svakoga pravoga umjetnika, tako je i kod njega bilo, da je naobrazba i inspiracija njegova imala kršćansku religioznu podlogu. Ovo strahopočitanje prama jednoj i drugoj strani učini, da se nije u prva dva dana nikomu ni najavio, već je išao sa svojim po gradu, pregledao ono što je moguće bez vodje u Rimu pregledati, te posjetio kazališta, koncerte i slušao glasbene mise. Buduć je slušao dva virtuoza, koja mu nisu ni do pasa bila, odvaži se pred sud rimskoga obćinstva stupiti. U tu svrhu predstavi se 4. veljače preuzvišenomu gospodinu našem biskupu Strossmayeru, koji je u Rimu boravio, te mu priobći nakanu svoju. Biskup ga je odmah preporučio grofu Drohojovskom i drugim velikašem, pa i tamošnjim umjetničkim celebritetom. Tako je grof Drohojowski medju ostalim izhodio Krežmi 7. veljače u deset sati prije podne audijenciju kod abbé-a Liszta. Stupivši on u dvoranu-čekaonicu, reče grofu: »Ah, c'est le jeune homme, que vous avez promi de me present?« — te se tada upusti s našim Franjom u podulji govor, koji je bio jako nalik izpitu, te mu obeća da će doći u njegov koncert. (Sledi)

Le jeune François Krežma s'est fait entendre à la Salle Ducci. C'est un admirable talent; il a exécuté le grand concerto de Vieuxtemps avec une précision sans égale et une aisance surprenante dans un âge si tendre. Son coup d'archet est ferme et vigoureux, il chante avec un sentiment exquis; son instrument si difficile n'a pas de secrets pour lui. A 13 ans le célèbre Vieuxtemps ne jouait pas comme lui (!), et c'était un phénomène. François Krežma deviendra incontestablement un de plus grands artistes de son époque; il se place déjà au premier rang. Le jeune virtuose ne s'est pas montré moins extraordinaire dans un morceau de sa composition sur des motifs de Faust, dans lequel il s'est vraiment joué des difficultés les plus excessives. Enfin les applaudissements les plus frénétiques ont accueilli la Polacca de Vieuxtemps enlevée avec une vigueur inouïe. Le public a crié bis dans une véritable fièvre d'enthousiasme. Nous espérons entendre encore M. Krežma avant son départ pour Rome et Naples. Les colonies étrangères voudront aller l'applaudir.

Mlle Krežma a exécuté sur le piano, des morceaux de Chopin et de Mendelssohn d'une façon hors ligne.

Dvie tri o modernoj Rusiji

Napisao Angelo de Gubernatis god. 1877. pohrvatio K. Mohović

V

Nihiliste

Rječ „nihilista“ označuje čovjeka, koji sve nijeće; po tom ne bi Salamon, Buddha, Schopenhauer, Leopardi, i drugi, koji su sve — i sam svijet — smatrali prostom obmom, bili ništa drugo — nego nihiliste. Al ruski nihilista ima u sebi nešto osobitog, što treba proučiti.

Tko hoće, da baš dobro pojmi ruski nihilizam, mora imati na umu dvoje, što se je osobito razvilo u Rusiji: neblago podneblje i veliku samovolju. Prvo se ne daje promieniti, već možda ublažiti, i to kad bi se ruska prijestolnica pomakla više prema jugu, te kad bi uzavrela živahna slavenska krv na dunajskih obalah. A velika samovolja, kao što je djelo ljudsko, tako ju može čovjek ili sasma odstraniti, ili barem umanjiti. Liep broj ruskih mladića dao se je na nihilizam iz puke sdvojnosti, pošto su uzalud kušali oboriti gorostasa, koji je tvrdokoran i neoboriv. — Pomislimo si, da se danas u Rusiji rodi vatren mladić, hrabra duha, plemenitog značaja, ali bez materijalnih sredstava. Odraste, ide u školu. Čim začuje trublju na ustanak, krene medju nezadovoljнике, gdje ostane, i nema mu više mjesta nigdje u državnoj službi. Ako pak mirno svrši nauke, dodje u javnu službu, opaža zloporabe viših činovnika, prezire podlost nižih, vlada se na svoju, pokorno al plemenito. Eto ti nesreća, protjeraju ga iz službe i preporuča ga policiji kao sumnjivoga! Mladić ipak iz plemenitih namjera hoće da izpravi ova zla, napiše članak ili djelo u tom pogledu; al evo mu za vratom cenzora, koji ili ga ne pusti napisati što misli, ili ga pusti samo da ga kasnije obtuži i odsudi, a mladić dovrši svoje dneve u Sibiriji kano prognanik.

U Rusiji dozvoljena je podpuna sloboda misli, al govoriti ili raditi može se samo ono, što dozvoljuje careva vlada. Što preostaje dakle vatrenomu i plemenitomu mladiću uz ove okolnosti? Šutiti i raditi potajno!

Svud se priznaje izvor zla u samom društvenom poredku, priznaje se nemogućnost na-

krivljeni oblici sebičnosti. Ne smije se ništa vjerovati tim oblikom, a nije muževno ni probitačno gojiti u sebi velikodušna načela, ili povjerovati tuđim velikodušnim nazorom; nema tu ništa istinita do li onog Ja, gadnog stvora, koji sastoji od nekakve tvari, te se sam po sebi miče.

I tako nihilizam, koj imade početak u plemenitom i pravednom pokušaju reakcije, dokončava se glupim i zlobnim nijekanjem svega!

Žena mora se okaniti svakog stida i živiti s čovjekom u takvoj familiarnosti, kakve nema ni medju prijatelji. Odvratiti pozdrav, ponašati se udvorip, čedro, nastojati omiliti, koristiti, sve to — sve je taština; priznati zasluge komu god, entusiasmirati se, čuditi se nečemu — to je ludost! (Ne će baš sve biti tako. U obće se čini, da inače vrstni pisac nije dublje proučio bit i svrhu nihilizma. Ured.)

Isto tako misli možda i buddhista, ali ako i ne priznaje ništa na zemlji, ipak vjeruje u vječno blaženstvo onoga, koji se odreče zemaljskih dobara, i onoga, čemu bi morao biti sklon po naravi. Ruski nihilista osvjedočen je, da se iza smrti tvar, od koje sastoji tielo, raztvori u drugu sasma izkvarenu tvar, a ova opet u najprostiju tvarinu; njegovo nijekanje dakle uništuje sve bez ikakve iskre pojma o idealu.

Što me briga, pita nesmiljeni ruski nihilista, za taj vaš ideal? On ne bi bio drugo, no jedna obmama više, koja bi se svakomu individuu drugačije ukazivala; ja vjerujem samo u ono, što vidim, a iza moje smrti ne vidim više ništa, kao što u svijetu motrim samo nevolje, potištenost, podlost, prevaru — i ništa drugo. — Čemu dakle život? Moralo bi se doći do zaključka, da svaki ruski nihilista mora biti samoubojicom. Ali je ipak medju njima samoubojstvo riedak slučaj. Zašto? I na

D E S D E M O N A

škodit neprijatelju slobode i pravednosti, obarajući jednu jedincatu osobu, pa to ih ili sili kopati jamu celomu društvenomu redu, davati drugi pravac ljudskomu mišljenju, prekinuti svaku sponu, preći svaku pristojnost, da povrate čovjeka na prvotno naravsko stanje. Oni idu još dalje, te smatraju povlasticom i taštnom sve što je dobro, liepo, znanje, umjetnost, ljubav! Na svijetu nema ništa istinita do sebičnosti; materinska ljubav, prijateljstvo, žrtva za domovinu: to su samo drugotni iz-

to znadu oni odgovoriti, i to ovako: — Jer postoji neki zakon tromosti, koji nas sili živiti, s istog razloga, s kojeg ne bi ni svjetiljka prestala goriti, dok se ne bi u njoj iztrošilo ulje, pa se i ne bi htjela ugasnuti, sve kad bi i znala, da to može, ako se izlije ulje. Mi nismo sami sebe uveli u život, i ostajemo dok ga ne dovršimo. Koji želi iz tog svijeta izaći, mora se odvažiti i sam se lišiti života, mi nismo voljni počiniti taj grijeh proti naravi.

Veliki dio njih ne voli ženitbu, jer da ženitbom dodju do života drugi individui; nekoji od njih živu stoički; drugi, koji su pročitali Malthusu, zadovoljavaju se onimi gospodarskim pristednjami, kojih se dakako drži svaki plemeniti čovjek.

Po tom celom o- i-u činilo bi se, da su ruski nihiliste pametne glave; ja sam protivnog uvjerenja. Čine mi se pametnim, al bez ikakve čvrste odluke. (!!) Oni tim više ostaju u nijekanju, čim im je težje oboriti društveni poredak, na koj su zamrzili. Najvaljaniji od njih postadoše najstrašnijimi, jer su jednoč bili nezasitljivi idealiste, jer su sanjali o prevelikih ljudskih savršenostih, jer su htjeli da ludu svi ljudi andjeli, svetcu ili junaci, jer su zaželili sveobću providnost, ili jer su htjeli u jedan čas pospješiti i dovršiti svaki napredak. Sbiljni im se svet pričiniometralno opriečnim lahkoumnim onim sanjarijam, obnemogoše i počеше nijekati i ono malo dobra, što postoji na tom svijetu.

Nihilizam prodro je u dobar dio ruskog pučanstva, a opažaju mu se tragovi i u samom carskom dvoru. Tjeraju ga i kazne one, koji otvoreno izpoviedaju nihilistička načela; ali nihilizam je posljedica sveobćega nezadovoljstva, a osobito u poštenih muževa. Sveden na svoj prvotni stupanj, nihilizam bi mogao biti spasonosnim, nijekao bi dakle retoriku, licumjerstvo, socialnu pretjeranost, uveo bi poštenije odnošaje medju čovjekom i čovjekom, gojio bi veće poćitanje prema istini, te

bi bio spas Rusije. Ali nasuprot, nihilizam je prava propast, jer tlači slobodnu volju, dovadja do sliepog fanatizma, uništjuje svaku stvarajuću energiju, svaki ideal života. Nadata se je, da će vrijeme izpraviti ili ublažiti ono, što ima sada krivog i pretjeranog u nihilističkih nazorih, da time Rus dodje do pravog pojma o životu, čijim bi jedinim gospodarom morao biti njegov individualni um. U obće Rus ne pozna mjere: ili ne dodje do pravice, ili ju predje; lako razdražljiv i ne-

svim po svojoj voljici, i podanik, koji mu je sliepo odan. Jedni pristaju uz vladu, da mogu i sami vladati, a drugih nestaje medju potlaćenimi. Medju jednimi i drugimi bilo bi mjesta za slobodne ljude, koji ne bi ni zapoviedali ni robovali, već koji bi svaki u svom malom krugu bili primjerom čedna života. Najveći dio nezadovoljnika, koji bi imali mu- ževno tražiti ono malo dobra, što je moguće postići, vole jadikovati i tužiti se na svakojaka zla i nevolje, pa zdvajati, dovadjajuć time

i druge do zdvojnosti. Nauka njihova je pogibeljna, dapače kobna; ali ju odma razpozna svaki čitaoc, na koga ne mogu uplivati progonstva policije, kakva se poduzimlju proti nihilistom; te jedino osvjedočenje i dugi razgovor može rusku mladež odvratiti od ponora, koji joj se širom otvara, nastavi li jošte put svoj ovako sklizkom stazom.

V Ž e n a

Razgovor će mnogo moći uplivati, ali još više primjer žene, koja u moralnom smislu predstavlja u Rusiji jaki spol. Lakše je u žene naći onu volju, onu energiju, onu stalnost, što ju često zalud tražiš u redovih mužkoga spola. Zato od Rusije nema zemlje u Europi, koja bi bila ženi podielila veća prava. Ona je slobodna posjednica, slobodna upraviteljica svojih dobara, imade slobodan pristup k raznim častim, uživa veliku slobodu u ponašanju, govoru, itd. Ta dva spola, koja se u drugim zemljah toliko razlikuju, u Rusiji se

skoro izjednačuju. Žena nije možda tako obožavana kao drugdje, al imade zato veću vlast i dostojanstvo, no drugdje. Ruske carice sjajno pokazaše primjerom, što može ruska žena. — Kadšto imade u značaju ruske žene čudnovate energije, koja ju tjera na kojekakva poduzeća. Ako si je ona zabila u glavu, da će pobijediti, to nema na svijetu zapreka ni žrtava, koje bi ju odvratile od prvobitne misli. Ako ona odluči trpiti, to znade doći do najvišeg stepena spokojnosti. Žestoka je u osvetti

SAMSON I DALILA

stalan u čuvstvovanju, ne pojmi on uvijek estetske pristojnosti, te ostaje u miru ili se ludo daje na bieg, kojim može doći do bezdna, ili ne vidi oko sebe ništa, ili poludi, tražeć granice neizmjernosti. Kad bi on naučio od Niemca i od Engleza, koliko može biti koristan život, od Talijana, koliko može biti liep, ne bi bio takov mistički spiritista ni takov cinički nihilista, već bi se više bacio na polje idealizma. Ali čini se, da za Rusa postoji samo dvoje u socialnom životu: Car, koji vlada sa-

kao i u nasladi: čovjek oćuti, kad ona ljubi ili mrzi.

Upoznao sam u kaznioni u Tarsoku mladu i liepu seljanku, koja je ubila vlastitog si muža: morala se naime udati za čovjeka, kog nije ljubila i nipošto htjela; muž joj se nadao, da će se već s vremenom ublažiti njena srčba. Jedne večeri odoše zajedno u krčmu, gdje se muž opije. Kad je bio već posve skršen od boga Baccha, odnese ga ona u svoju »telegu« (vrst kola), kojom je sama do kuće upravljala. Putem odsieće sikirom sasma hladnokrvno mužu si glavu, a onda se sama predade oblasti. — Začudio sam se, slušajući gdje veselo pjevucka; bijaše doba ručka, te je i ona krenula u kuhinju, da potraži svoj dio. Zapanjio sam se, videć gdje ide bez ikakve straže, al mi rekoše, da je takav običaj, jer da žena, jednoč u zatvoru, nikad ne pobjegne, pa pružila joj se i najbolja sgoda. Zaustavismo ju, poznavala je gospodju, koja je bila smenom. Pokloni joj se, poljubi joj ruku, i zapita ju za svoje poznanke. Upitismo ju, je li se pokajala radi svog čina, i bi li volila viditi muža si opet živ. Namršti na to čelo, te muklo reče:

— Kad bi moj muž oživio, ja bi mu po drugi put odsjekla glavu!

Rekav to, razvedri joj se i opet lice, te vesela krene svojim putem. Žalostan je to al i značajan znak čvrste volje u žena.

Malo dana prije toga bio je čovjek iz istog okružja odsudjen na progonstvo u Sibiriju, jer je bio ubio malo djetesce, i to tako: Vraćao se kući u svojoj »telegi«, naišav putem na diete, koje je išlo pješke, smilovalo mu se i uzeo ga k sebi u kola, te ga počeo izpitavati, odkud dolazi i kamo je nakanilo. Diete mu odgovaralo, da se vraća iz službe i da nosi kući nekoliko prištedjenih rubalja. Čovjek se polakomi za rubljima, te odluči prisvojiti ih po što po to. Da postigne svoj cilj, ubije diete, kad je bilo zaspalo. Čim je počinio zločin, sgrazio se je sam nad sobom, bacio se na diete, kao da će mu time povratiti život; napokon se predao oblasti, tražeć zasluženu kaznu.

Evo primjera nestalnoj volji u čovjeka, a ima ih i na stotine, te bi se moglo doći do zaključka, da je u obće ruska žena stalnijeg

značaja nego li mužkarac. Prisposobiv ju sa ostalimi europskim ženami, prednjači svima, kad je izobražena. Ne pozna toliko sentimentalizma kao Njemica, nije ukočena kao Englezkinja, nije dražestna kao Francezkinja, a ni živahna kao Talijanka; u sebi imade više strasti, idealnog zanosa i naravnosti od svih ostalih. — Ako nihilizam u svojem brutalnom obliku ne pobjedi u Rusiji, nego ako se preobrazi u jednostavnu reformu današnjih socijalnih građanskih ustanova, biti će jedino za sluga žene; jer ako se je i našlo u Rusiji više nihilistica, koje su počinile ludorija i natjerale na to svoje sudrugove, ipak najveći dio ruskih žena sa svojim čednim i liepim ponašanjem miri nemirne duhove, svračajući njihovu pozornost na nekoje ideale, za koje su se već svi pobojali, da će, propasti u bezdan, koji je već progutao svaku vjeru.

VII

P a n s l a v i z a m

Panslaviste proganjala je ruska vlada, jer uzev stvar s političkoga gledišta, pričinjala su joj se njihova načela štetnima po samo carstvo. Pravi panslaviste moraju već po svojoj naravi mrziti sve, što nije slavensko na ruskome tlu; njemačke i finske pokrajine na baltičkom moru mogle bi samo onda biti dielom carstva, kad bi na njih imao prevagu slavenski živalj, a jer je danas još utopija nadati se, da je moguće na nižji stepen sniziti Niemce, koji imadu najveće časti, u čijih je rukuh akademija znanosti i sveučilišta — sve to bi samo onda bilo moguće, kad bi odpale nekoje pokrajine, što bi znatno oslabilo carstvo. Po panslavističkih nazorih slavenski je svijet za sebe, ni europski ni azijski, već sasma osamljen od Europe i Azije. Ipak bi se za to moralo uništiti više ustanova Petra Velikoga i njegovih nasljednika, a kuća Romanova ne bi nikad pristala na taki vandalizam.

Panslaviste su dakle bili osvjedočeni, da ne će dobiti vlade na svoju stranu, pa su se zato dali na kojekakve sanjarije o velikom i moćnom slavenskom carstvu, računali su na Malu Rusiju, Ruteniju, Poljsku, Česku, Hrvatsku, Srbiju, Bugarsku, Hercegovinu, Bosnu i Crnu Goru; nadali su se, da će prije ili kasnije i Velika Rusija stupiti u to sveslavensko kolo.

KURJE OKO

Napisao i krasnomu spolu posvetio L.

Veleštovani gospodine uredniče!

Ja, samo Vašoj diskreciji poznati pisac ovih redaka, priobćujem Vam svoje niže razpredene misli jedino pod tim uvjetom: ako ste Vi sam pripravi preuzeti svekoliku odgovornost pred kr. državnim odvjetništvom, pred svom gospodom, velikom i malom, pred svimi gospodjama i gospodjicami, velikimi i malimi, u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji.

Promislite, prosim Vas, posve dobro i osbiljno domašaj stavljenoga po meni uvjeta! Ja naime — pamтите dobro! — ne ću da budem odgovoran ni naprama Vam, ni napram ikomu od štioća Vaše »Hrvatske vile«, za svoje misli, koje ću nacrtati, dapače ja sam tako tvrdo-

glav, da baš za ništa ne marim i ne odgovaram, ni Vam ni komu drugomu.

A da domašaj ove odgovornosti, Vam samomu prepuštene, što osbiljnije uvažite: pripominjem posve priprosto pitanje: 1) Je li Vam tko kada stao na kurje oko — ako ga nesrećom imate? 2) Jeste li Vi kada kojom nesrećom stali komu na kurje oko?

Ako se sjećate, kako je to godilo Vam, i kako je godilo onomu drugomu sa kurjim okom, t. j. kako ste Vi, pak i onaj ili ona (jer i ženske glave imadu kurja oka) svoje slikanje — naravno iz čednosti — pritajili (dočim ste od velike boli, kako se veli, vidili sve zvijezde) — na ovo »slikanje« treba da mislite, t. j. da si ga svom živahnošću Vaše fantazije u duši reproducirate,

S ovimi separatističkim načeli pokazivali bi se u razno doba u raznih oblicih, te nisu mogli izčekivati od dvora priznanja ili pomoći. Prije, nego što je buknuo rusko-turski rat, bile su dvie slavenske struje u slavenskih pokrajinah Turske: jedna panslavistička, koja je pomoćju revolucionarnih odbora nagovarala južne Slavene na ustanak, a druga ruskih konzula, koji su obećivali južnim Slavenom zaštitu ruskog dvora i skoro oslobodjenje. Sbilo se dakle na balkanskom poluotoku isto, što i u Italiji prije god. 1859., kad su Mazzinijevci po talijanskim pokrajinah agitirali za republiku, a izaslanici kuće Savojske upotreбили tu agitaciju u svoju korist, te se umiešali s kraljevskim oružjem, da oslobode talijanske pokrajine od tudjega jarma. Revolucionarni odbori u Bugarskoj i Hercegovini potakosše ustanak, pobile se čete, nastala potreba mira. Europa nemarno motrila. Tada panslaviste, oslanjajući se ponajvećma na dobru ćud ruskog naroda, pomiešasše pojmove, samo da Europa ne posumnja što god, te promieniv slavensko pitanje u kršćansko, pozvasše rusku vladu, da se upusti u rat za oslobodjenje. — Kad ne bi bio car pristao na rat, pobunili bi panslaviste cieli ruski narod, iztičuć taj rat kao sveti križarski rat. Narod ga živahno i opetovano zahtievao tako, da kad ne bio tadani car Aleksandar II. miroljubiv čovjek, već ratoboran poput predšasnika mu, ne bi bio mogao naći narod bolje razpoložen na rat no tad, premda ne na rat za osvajanje, već na plemeniti rat za slobodu potištenih Slavena.

Panslaviste se sad zadovoljavaju konačnim uspjehom svojih agitacija. Što će se sve pak dogoditi prije ili kasnije, kad se sve slavenske zemlje oslobode od turskog jarma, ne može se predvidjeti, već nastaje strah, da ne budu ove nove pokrajine ne pojačanje carske vlasti, već uzrokom os'abe, jedan živalj više nemir. — Glas, koji se počeo širiti o ustavu, koji će zemlji podieliti car, čim prestane rusko-turski rat, čini mi se prvim predznakom razpadanju carstva, sada već preprostranog, a da bi se moglo njime ustavno vladati. Tješimo se barem mišlju, ako možda jednoč i propane rusko carstvo, da to ipak ne će značiti propast Rusije, koja će tad slobodom doći do svježje jakosti i do prosvjetnog razvitka.

prije nego li odlučite nazočni moj članak u »Hrvatskoj vili« odtisnuti.

Nije to šala, stati komu na kurje oko. Takav nespretnik doživi obično nesreću, da ga nitko više rado ne poziva u društvo ugadjeno, dapače da mu se svatko ugiblje, što najuljudnije može.

A što takova, vjerujte mi, gospodine uredniče, ne želim ja ni Vam, ni »Hrvatskoj vili«. Ta baš to i je razlogom dugom uvodu ovoga članka! Jer ja ne bi rado biti povodom, da se Vi ili Vaša »Hrvatska vila« ikomu zamjerite. S ovoga razloga Vas toliko opominjem, da dobro promislite, hoćete li, ne ćete li, primiti ovaj moj člančić.

Jer evo — to kurje oko velike i male gospode,

velikih i malih gospodja ili gospodjica u našoj domovini jest vladajuća moda, pak i ona, za koju Vi u »Hrvatskoj vili« donosite primjeraka i krojeva.

Vidim Vas, gospodine uredniče Vi ste se, čitajući to namrgodili, kano da sam Vam stao na kurje oko.

Ali uztrpite se malko!

Godine 1840., kada se je kod nas preporodila narodna svijest, držali su naši domorodci za potrebno, da se uz čuvanje državo-političkih prava za samosvojnost hrvatske kraljevine i za hrvatski jezik u uredih i školah uzčuva — i vanjski oblik narodah. Naši velikaši, naša gospoda, naše gospodje i gospodjice zamienše kojekakve tudjinske mode sa narodnom nošnjom. Ja sam g. 1849. bio djak na zagrebačkoj akademiji, i sjećam se dobro, kolikim se je ponosom u viših, srednjih i nižih razredih nosila narodna surka. Pogledajte n. pr. sliku, kojom se predstavlja grof Nugent sa svojimi slobodnjaci na Harmici u Zagrebu, pa ćete se osvjedočiti, da je u ono doba sve, muško i žensko, i staro i mlado, bilo u narodnoj nošnji.

Što je sve od onda na nas uplivalo, te je narodne nošnje malo po malo nestalo — ne spada ovamo. Ipak jednom pripomenom ne mogu a da ne bih i opet stao na kurje oko onim, kojih se tiče. Jer naši su predjaci zaboravili, da se čovjek ne sastoji jedino od duše, nego i od tiela, pa da bi s toga bilo trebalo skrbiti kao za duševni narodni razvitak, tako makar i nuzgredno i za uzčuvanje vanjskoga narodnjega oblika — za uzčuvanje narodne nošnje.

S ovoga nemara prevagnula je obćenita moda, kako ju Pariz i Beč propisuju. Naši ljudi nose franczki »frak« ili njemački »kapute«, i kako se to sve zove (mene mrzi po riečnicih tražiti sva ta imena), a naše gospodje i gospodjice (neka mi ne zamjere, ako im stanem na kurje oko) — one (tko da im to zamjeri?) one se povedoše za mužkarci, te udri na glavu i tielo svaku karikaturu, čim je takova iz Pariza, Berlina ili Beča budi u teoretično-praktičnih »Mode- und Illustirte Zeitung-ih«, budi u personifikacijah, t. j. na živu tielu opažena.

Ta obamna pošast prenese se skoro — prema naravnoj taštini — i na niže razrede. Gradjanin i gradjanka, dapače sluga i služkinja počeo oponašati nošnju gospode i gospodjah; a što je u takovu procesu naravno, ali za narodni karakter toli ubitačno — isti seljaci i seljakinje hoće da se pred svojimi vršnjaci odlikuju gospodskim — varoškim odielom.

U sadanjih školah uče se već i djeca, napose ženska, cijeniti i izradjivati gospodske cifrarije. A gospoda od kr. sudova, podžupanija itd., kad ureduju na selu, paze na »emancipirane« seljake i seljakinje, t. j. na takove, koji i koje se nose na gospodsku; hvale njihovu prednost pred drugim glupaci i glupačami, koji i koje ne razumiju napredovati; izbiru ih i daju ih izabrati u obćinsko zastupstvo, u mjestne sudove, u podžupanijsku skupštinu, u povjerenstva itd., — neka naime sav narod vidi: kako je surina i surka izgubila svaku cienu, a koliko čast zaslužuju švabske gege i kaput.

Uza sve ovo — ti »Društvo umjetnosti« u Zagrebu, kapi što više članova, priredjuj izložbe domaćih obrtninah razasiljaj povjerenike širom ciele domovine, pišu članke po svih novinah, razpisuj nagrade za unapredjenje domaćeg obrta: domaći meštiri, n. pr. čohaši — surkaši, domaće čipkarice poculica, ošava za ovratnike, peče, pršuke, oplečke, pregače, ne imadu šta raditi, jerbo su i preko kramara Židova švabske gege, švabski kaput, švabska kikičja, švabski oplečak, švabski rubac na glavi ili oko vrata, ili tja mjesto pregače, postale modom. A zašto? Za to, jerbo se to čeni, to se hvali. Za to, jerbo se tako nose i gospoda, i gospodje, i gospodjice!

Do sada se reklo, da imade šest velevlasti, a sedma da je štampa — novinarstvo. Ja to odlučno poričem i tvrdim, da je u naše doba jedina najmožnija velevlast — moda.

Ako je tomu tako, pitam Vas: zašto da ta velevlast ne bude u našoj domovini narodna?

Dapače to i može biti, to i mora da bude.

Može to biti s toga, što, kako ja sudim, naši mužkarci i naše ženske nisu jošte izgubili razbora, a da ne bi uvidili nesprenost tudjinskih moda.

N. pr. tko da se od srca ne nasimje, kad vidi našega starca domorodca N. N. sa pol metra visokom stublinom (cilinder) na glavi, i lastavičnim repom (frakom)! Prosim Vas, što je liepa i ukusna na toj figuri?

N. pr. ženske naše uvidiše već prije i same, kako su bile nesprenne, dok su hodale u krinolinah kano kakovi

zvonovi, ili dok im je i samim dozlogrdio onaj visoko-široki turban od konjskih i svakojakih dlaka na glavi. — Ili dok su nekakov tobože »šlepe«, kojim su kano metlom ulice pometavale, morale držati jednom rukom, kano da su same sebi robinje, skutonose. Ili ti sada moderno pristriženi vlasni na čelu? Tko da ne žali, što je ovo ili ono »vedro nebo« toli nesprenno, jer protunaravno, pristriženimi vlasmi pokriveno?

Ta čelo je glavni biljeg čovjeka, i evo udostojte se čuti, kako je jedan vriedni starac profesor dostojanstvo čovjeka nada svimi stvorovi na zemlji uzvisivao već i razlogom iz nazova (imena), kojim čovjeka naš uzvišeni jezik krsti. Dostojanstvo naime čovjeka da se razabire već od tuda, što mu je ime nadjenuto ne od »pete«, koja je najniži i najzadnji dio našega tiela — jer ne velimo »petovek«, nego ga nazivamo od najuzvišenijega diela, od glave, gdje je »čelo« kano najgornji dio lica, baš kano zrcalo, iz kojega prosieva dostojanstvo čovječjega bića — i s toga mu je ime »čelovek — človek — čovek«.

Dakle, premda ja dobro znam, da ljudi od mode ne ne broje ni ne važu razloga, to se je ipak pouzdano moći nadati, da će naše gospodje i gospodjice htjeti uvažiti ovaj razlog starca profesora.

Istim pouzdanjem moći je od naših ljepotica očekivati, da će još odlučnije odsuditi i nesprenost veriga, kakovimi si sapinju noge, nego li su odsudile ono hodajuće zveno — široku krinolinu.

Jer doista, ako ptice u zraku, ribe u vodi, i sve što je živo na zemlji, teži za slobodom, da se čim slobodnije miče i kreće, to se svi stvorovi moraju čuditi sadanjim gospodjam i gospodjicam, koje si baš navlaš — ne prisiljeno, nego znajući i hotice, kano kakovimi verigami stežu noge, a moraju ih i žaliti, što si tako same oteguju dražest kretanja i hoda.

Ovakova rubovanja mogu se, dapače moraju osloboditi svi naši, i mužki i ženski, čim ga očito upoznaju.

Jao meni, koj ovo pišem, jao Vam, gospodine uredniče, ako ovaj članak dadete u tisak! Jer ovdje se govori, da se hrvatska narodna nošnja makar »pod moraš« ima kod nas prigrliti. A tko sam ja, tko ste Vi, gospodine uredniče, koji da si upravo absolutistički, diktatorski, tiranski auktoritet naprama gospodi mužkarcem, a kamo li naprama nježnim gospodjam i gospodjicam uzurpiramo?!

Evo, kamo sam zalutao! No lako meni. Ja sam već a priori na Vas svalio svu odgovornost. Ali teško Vam! Tako mislite valjda i sam, pak eto, to je devetdeset i deveti razlog, da ovaj članak bacite u koš.

Medjutim, jer i ja donekle pojmom neprilike urednika, koj ne bi rado zamjeriti se svojoj publiki i ozolovljiti svoje suradnike, ja ću za to pod konac nešto popustiti. I to: Vi, gospodine uredniče, ostajete odgovoran za sve, što sam ja do sada napisao; ja pak preuzimam odgovornost za ovaj »pod moraš«.

Tako je. Vi gospoda mužkarci, gospodje i gospodjice, morate se okaniti tudjinske nošnje i odievati se narodno.

To zahtieva Vaša osobna čast. Kako ste naime zdrava uma i razuma, morate priznati, da se nijedna ptica ne stidi svoga perja, — a jopac i opica da su istom onda smiešni i prava nakaza, kada ih obuku u kaput ili frak, ili krinolinu, ili im na glavu stave cilinder. Kakov je dakle to narodnjak ili narodnjakinja, koja bi se stidila narodne nošnje? Nije li smiešno viditi narodnjaka ili narodnjakinju, gdje oni u svojoj domovini nose tudje odielo?

Kako imate dar spoznanja i čuvstva što je skladno, t. j. liepo i ukusno, morate u duši i čutiti, da je u tih tudjih modah nešto nesgrapna, nesprenna, prečarana i nenaravna — dakle ništa skladna, liepa i ukusna: dočim se čuvstvo ukusa pogledom na našu narodnu nošnju ni malo ne vriedja. Pak ako se ovo ili ono u narodnoj nošnji prama narodnim idealom usavršiti može i dade: imate Vi gospoda, gospodje i gospodjice, Bogu hvala, i naobraženu, maštu da narodni kraj primaknete i idealom narodnim.

Ponizio bi dakle i postidio svaki i svaka i svako od vas sam sebe, kad bi se razumu, čuvstvu i naobraženoj mašti svojoj protiviti htjeli.

Nu narodnu nošnju zahtieva ne samo osobna čast pojedinca, nego i ponos te čast svega naroda i domovine.

Iskrena, požrtvovna ljubav naša za narodno-politična prava, za narodni jezik, za narodni duh u znanju i mnienju, kojom smo ljubavi od 50 godina iznovice sile

narodne napregli — ova iskrena i požrtvovna ljubav upozoruje sve to više i druge narode na nas, dapače sili ih, da nas sve to više cene, štiju i uvažuju. Ali nošnja gospode, gospodja i gospodjica naših mora svakoga misaona inorodca smutiti, kada u Zagreb itd. dojde, pa vidi na gospodi, gospodjah i gospodjicah, trgovcih i obrtnicah, dječacih i djevojčicah, služkinjah nošnju — parišku, bečku i berlinski, a samo ne narodnu-hrvatsku Svaki misaoni inostranac mora si misliti: Ele, gdje su ti za narodnom samosvojnošću toliko uzdišući i naprežući se Hrvati

A što bi takov inostranac istom o nas rekao, kad bi on došao u sela te ondje vidio, da se i tu prednost daje baš takovim seljakom i seljakinjam, koji i koje se znadu i mogu nošnjom pogospoditi!

Doista, ako je, kano što sbilja jest, tako, da svijet pazi na vanjštinu: a ono je u nebo narodnoga ponosa i časti naše vapijući grieh, ako strancem dajemo povoda misliti o nami, da smo ili mi tako tašti te se hoćemo tudjim perjem da kitimo, — ili da nam je narodno odielo tako nedostojno te se ga stidimo. Bilo ovo ili ono, doista nas jako ponizuje pred onimi stranci, koji narode i po vanjštini ocienjuju. A grieh ovaj jest tim veći, što u oblicih narodnoga kroja kako i u narodnih bojah imade toli plodnih motiva i za razlikovanje dobe života (diete, mladac, muž, starac), i za potrebu zimske i ljetne dobe godišta, i napokon za usavršivanje ukusa u duhu narodnom.

Baš malo prije pročitah u »Pozoru« dopis vrloga pregaoca na polju umjetnosti, o paviljonu u Trstu za ondješnju izložbu. Sve motive za ovu kuću uze vješti arhitekt Bollé iz narodnih gradnja, kako ih je putujući po Hrvatskoj i Slavoniji smatrao, — pak evo kuća posve narodna privlači s ukusa svoga pozornost inostranacah te se nadamo, da će i obćenitu hvalu steći. Hvali se i pjesma naša i tamburaši — ja sam uvjeren, da bi se i našem narodnomu odielu svaki stranac divio.

No Vi, gospoda i gospodje, odgovorni ste ne samo za ponos i čast narodnu pred stranim svietom, nego jošte i za ponos i čast, koju je dužan narod sam sebi. Tko sam sebe zavrgne: tko će ga doći uzdizati? Nas Hrvate po gotovo ni Niemac, ni Magjar, ni Talijan!

Ako vi odličnici ne budete i odielom, koje po naravi najviše u oči udara, prednjačili srednjemu i nižemu razredu te i seljaku, da treba i kako treba cijeniti i štovati narodnu nošnju, kako jedan od vanjskih biljega narodne samosvjesti: bez uspjeha ostati će i škola, i pjesma, i obrtni muzej, i izložba domaćega obrta — niži razredi povesti će se uvijek voljnije za višimi, nego li za nižimi od sebe, — sva nauka i liepe rieči o narodnjem ponosu ostati će jalove. Zašto?

Evo za to, što je svakomu čovjeku prirodjeno, da više vjeruje činom, nego riečim; za to, što je i nižim razredom prirodjena taština i slavičnost. Vaše liepe rieči o narodnosti i ponosu narodnjem, što pišete i govorite za niže razrede u tudjinskom fraku, u tudjinskoj krinolini itd. — dojmite će se srdaca upravo onoliko, koliko se dojmilo nekoga pšovaša, na koga se otrsao selski sudac: „ . . . te dal i stvoril — za kaj kuneš?« Ili onoliko, kad je netko imajuć pred sobom šunku i bocu vina, družini tumačio svetost i korist posta. Ili kad je stari rak gmažuć natraške, opominjao sinka i kćerku neka koracaju napred.

Liepe rieči Vaše pobudit će dapače potajni smieh, ako Vi, koji nošnjom oponašate frake i krinoline pariške, berlinske i bečke gospode i gospodja, zagrebačkomu gradjanu i gradjanki preporučate, neka oni oponašaju krasnu nošnju naših seljakah i seljankah.

Ne, ne, gospodo i gospodje, tako ne ide! Zašto ne? Za to, jerbo se prema čovječjoj taštini i slavičnosti svatko voli povesti za višinu, nego li za nižinu.

Počmite dakle Vi narodnom nošnjom, pa će se za Vami povesti gradjani i gradjanke, a u Vas i u njih ugledat će se seljaci i seljakinje! Tako, jedino tako dići će se čast i ponos narodne nošnje do najnižih razredah a time čast i ponos narodne samosvojnosti. Tako mora biti. Jer kako je sada, niti ste mrzli, niti vrući; niti kuhani, niti pečeni. Ako nevjerujete, izvolite se samo jedan drugoga, jedna drugu pogledati od pete do glave! Pitajte sami i same sebe: Je li to Hrvat? Je li to Hrvatica?

No narodnu nošnju zahtievaju i razlozi narodnoga gospodarstva.

Uz tudjinsku modu ne samo da naš novac odlazi u druge zemlje; ne samo da robu kojekakvu, na-

pose u trgovistih i na selih, odviše skupo plaćati moramo, nego što je još i gore: naši domaći proizvodi gube cieniu (ne goje se ovce, jerbo se ne zna već ni rediti vuna; ne goji se ni lan ni konoplja, jerbo se pamučna tkanina jeftino kupiti može, a nitko ne računa kako je trajna (?) ta tuđa roba) — narodni obrtnici (čohaši, gumbari, tkalci, itd.), narodne prelje, tkalice, švale, čipkarice, vezilje, pletilje itd. ne imaju zaslužbe, pak ih s toga i ponestaje, jer tko da se uči meštriju, kojom će si malo ili ništa zaslužiti moći?! Napokon gubi se mnogo i time, što tuđa moda sobom donosi, da se već malo šta ili baš ništa kod kuće i vlastitim rukami ne kroji i ne šije, a skupo vrijeme koječim trati tako, da se je nekome šalčini prohtjelo u veselu družtvu pred gospodje iznieti zagonetku: »U čem da su naše ženske poljskim ljljanom slične?« A pošto se odgonetavalo ovako i onako, uze šalčina: »Kako ste milostive, ne čete zamjeriti meni, jer ne velim ja, nego sv. pismo veli: Pogledajte na ljljane u polju, kako rastu; ne trude se, niti predu, niti šiju — ali ni Salamon u svojoj slavi svojoj ne bje obućen kao jedan od njih.«

Povjestnik zaboravio je napisati, a s toga ne mogu ni ja reći, je li i kako je taj šalčina gospodjama i gospodjicam ugodio.

No ja, kako sam protodušan, reći ću vam, milostive gospodje i go podjice, jednu iskrenu — pak da ne bude zamjere, samo u četiri oka, t. j. da nitko ne čuje, posve na tiho. A ta je ne za me, nego za vas — užasna!

Strahovito! Ali istinito. Naime: vi, gospodje majke, koje se ponosite kćerkom, možda i dvima, trima — vi po nagonu dobrog, materinjeg srca, želite udati ovu vašu kćerku, i što je važnije od vaše želje — ista ova kćerka slaže se sa svojim i vašim čuvstvi. Nu evo nevolje za vas i za nju! Obožavatelja možda imate, ali prosioaca, zaručnika, vjerenika, znate onako po volji, ne ima.

A zašto ne? Za to ne, jer svaki razborit mladić želi suprugu ne samo krepotnu, već i domaćoj narodnoj modi vještu, koja bi znala i htjela ne samo zakrpati njegovo i svoje rublje, nego još i skrojiti i sašiti, barem samoj sebi, i rubinu i opravu, a ne da bude on, koj je kao neoženjen plaćao za sebe pralju, švelju i krojača, čim se oženi, morao prirediti trostruku kesu, naime: jednu (najpliću) za sebe, drugu (dublju) za djecu, a treću (najdublju i najomašniju) za suprugu, t. j. za hire ženskih moda, koje se svake četvrti godišta mienjaju.

Tako je. Pravi razlog, zašto se mnogi inače vredni mladići u ovo doba upravo boji ženitbe, nije srce, nego

razum, kojim on u zrcalu, ne svoje mašte nego života svojih prijatelja, kombinira račune ne samo za kuharicu, služavku, švelju, dovilju, pjestinju i pralju, nego i račune gg. trgovaca za svilu, pantlike, rese, čipke, frčke itd. itd. itd., pa još i račune modnoga krojača i gospoje modistice, od kojih mu se kašto i sniva, a on od računanja sav izmučen, probudi se i hvali Bugu, što mu se je to samo sanjalo, t. j. što još nije — oženjen!

O gospoje majkice i vi mlade gospodjice! Ako vas ovaj razlog ne sklone, da zavrnete tuđin-ke mode, a objeručke prigrbite narodnu nošnju: tada vam ne ima pomoći, van da vam snubok ili zaručnik dodje iz Beča, Berlina ili Pariza, ili da vi odati idete — hrvatski mladić ne može mariti za dušu i srce, koje više voli tuđe, nego li svoje!

(Bi'o bi svakako u redu, da se čim bolje uvažavaju ovi liepi savjeti vrednoga pisca, ne bi li se obistinila stara rieč: Po perju se pozna ptica, a po nošnji Hrvatica. Mi ćemo rado prednjačiti, te smo pripravnici donositi uzorke naše hrvatske narodne nošnje, ako nas samo savjetom i nacrti podupru sve plemenite rodoljubke i svjest-niji Hrvati. U to ime obraćamo se na njih najtoplijom prošnjom! Ured.)

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— Glavna skupština Matice Hrvatske. Dne 30. srpnja 1882. držala je Matica Hrvatska svoju glavnu godišnju skupštinu, o kojoj želimo u kratko izvijestiti naše čitatelje, jer se od tuda najbolje razabire doista prekrasan uspjeh i napredak, kojim se uvijek može ponositi ovo vredno društvo.

Skupštinu je otvorio društveni predsjednik, g. Ivan Kukuljević Sakcinski, poduljim govorom, u kom je razložio naše dosta nesretne književne okolnosti, u kojih je ipak Matica Hrvatska znala odabrati pravi put, da svemu narodu bude od čim veće koristi. Matica može biti posve zadovoljna svojim radom: ona je danas bez dvojbe prva među Maticama južnih Slavena. A biti će i bolje. mora biti bolje! Ujedno se je toplim priznanjem sjetio mile uspomene velikih društvenih članova: slovenskog očeta dra Janeza Bleiweisa, slavnog biskupa Juraja Dobrile, i nezaboravnog Matičinog podpredsjednika Augusta Šenoe. Skupština im je iskrenim pietetom doviknula zadnji pozdrav celog hrvatskog naroda: Vječna slava!

Na to je društveni tajnik i blagajnik, g. Ivan Kostrenčić, izvijestio skupštinu o društvenom poslovanju tečajem upravne godine 1881. Bilježimo samo najvažnije.

Za god. 1881. izdala je Matica u svemu sedam knjiga, i to pet za svoje članove uz obični prinos, a dvie na temelju zaključka prošlogodišnje glavne skupštine u svojoj nakladi, uz obaljenu cieniu za svoje članove. To su prevodi grčkih i rimskih klasika.

Prvi dio Smičiklasove Hrvatske poviesti nije za god. 1881. mogao izaći, jer su zaslužnog pisca bile okupile nenadane zaprieke. Mjesto toga je Matica hrvatskomu občinstvu pružila Izabrane pjesme Augusta Šenoe, a prvi dio Smičiklasove Hrvatske poviesti već je pod tiskom, te će ga tako članovi Matice dobiti među knjigami za god. 1882.

Za tu godinu pripravlja Matica sljedeće

knjige. U poučnoj knjižnici biti će prva: Knjiga obreta, I. svezak, sa liepimi ilustracijami. Sadržavati će ponajviše obrete fizikalne, što ih prikupljaju gg. prof. dr. M. Kišpatić i realni učitelj Ivan Šah ml. Pisac Razgovora o narodnom gospodarstvu, g. prof. dr. Blaž Lorković, napisao je novo djelo ove vrste, napose obzirom na naše državljanske dužnosti, te će i ono izaći u Matičinom izdanju. I tako bi uz Smičiklasovu Hrvatsku poviest te knjige reprezentirale Matičin dar svojim članovom za god. 1882. u poučnoj struci.

U zabavnoj knjižnici pripravlja Matica proizvode trojice priznatih hrvatskih pisaca: Josipa Eugena Tomića, Janka Jurkovića, i Ferde Becića. Osim toga po mogućnosti jedan valjani prevod odličnog slavenskog beletriste.

Dalnje izdavanje prevoda grčkih i rimskih klasika zavisi od broja predplatnika, no već sada može se reći, da je tisak prevoda Homerove Ilijade od gimn. učitelja Tome Maretića osiguran.

Ostavina pokojnog Antuna Jakića (580 for.) upotrebiti će se prema volji nakladnika za izdanje valjane knjige, koja bi mogla koristiti našem trgovačkom svijetu, a ujedno se upotrebiti u naših obrtnih školah. Matica je već u dogovoru sa nekojimi pisci, koji bi imali tu knjigu sastaviti, te će svoju misao još ove godine gledati oživotvoriti.

Matici je prema njezinim pravilom dužnost podupirati narodnu glasbu, te je radi toga odlučila izdati preliepu sbirku izabranih još nigdje ne objelodanjenih hrvatskih pjesama za pjevanje i glasovir, od našeg obljubljenog skladatelja Ivana pl. Zajca. Tu će biti 24 pjesme, izpjevane od naših prvih pjesnika, a skladane za jedan glas, muški ili ženski, uz pratnju glasovira. Matica misli još ove godine izdati tu prekrasnu sbirku, a mi ju u napred uvjeravamo, da će joj za to biti iskreno zahvalan sav hrvatski narod, jer smo u toj struci do sada u istinu pravi siromaci.

Sbirka hrvatskih narodnih pjesama opet je liepo napredovala, na čemu hvala gg. Mati Ostoču iz Povlja na otok Braču, dru Miho-vilu Biščanu u Karlovcu, slušatelju filozofije Vatroslavu Rožiću, i drugim, koji ne žele da im se ime iznese na javu. Matica želi, da što prije započme izdavanjem te sbirke, nu za sada nema još dosta materijalnih sredstava, da to s uspjehom započme i nastavi, a da ne bi morala svoj drugi već započeti rad obustaviti. Ipak odbor Matice obećaje, da ne će dugo potrajati, te će hrvatski narod viditi plod i ovog Matičinog nastojanja. Mi samo spominjemo, da je već i preveć dugo, što se je naše hrvatsko narodno blago državito prikazivalo svijetu pod tuđim imenom, na Matici je, da opere tu sramotnu ljagu. Naše narodne pjesme, to su naše svetinje: mi ih moramo čim prije viditi na častnu oltaru!

Matica je prošle godine bila razpisala tri književna natječaja, i to dva iz zaklade Dušana Kotura, a jedan iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića. Prvom nagradom iz zaklade Koturove nagradjen je rukopis gimn. učitelja u Osijeku g. Ferde Milera: Cvieta i Miljenko. Drugom nagradom iz iste zaklade nagradjen je rukopis vladinog tajnika g. Josipa E. Tomića koji je sadržavao komediju u tri čina pod naslovom: Novi red. Izaći će u zabavnoj knjižnici ove godine. Iz zaklade grofa Draškovića nagradjena su dva rukopisa, i to hrvatski prevod Homerove Ilijade od Tome Maretića, i peta knjiga južno-slovenskih narodnih popjevaka od Franje Š. Kuhača. Za tekuću godinu razpisan je iz iste zaklade jedan natječaj, rok je do konca ove godine.

Prelazimo na gospodarski dio.

Za god. 1881. imala je Matica 4.747 članova. Ukupni prihod bio je 22.669 for. 50 nov. Od toga je na izdanje knjiga za god. 1881. potrošeno 17.359 for. 91 nov. U smislu društvenih pravila uložena je u glavnice gotovina od 5.153 for. 73 nov., te je tako za potrošak god. 1882. preostalo još 155 for. 86 nov.

1. Temeljna glavnička Matice
iznaša 48.903 for. 73 n.
2. Zaklada grofa Draško-
vića 16.646 » 10 «
3. Zaklada Dušana Kotura 3.299 » 93 »
4. Ostavina pok. Jakića 580 » 09 »

Sveukupni glavnički imetak
Matice 69.429 for. 85 n.

Matica je u pet zadnjih godina (1877—1882) izdala trideset i šest knjiga u 130 000 razpačanih iztisaka, a svoju temeljnu glavicu povećala je za to vrijeme od 20.000 na okruglih 49.000 for. Njoj ne treba ljepše preporuke.

Iza toga podijeljen je upravljajućemu odboru i društvenomu blagajniku, g. Ivanu Kostrenčiću, za god. 1880. podpuni absoutorij, a u odbor za pregledanje računa za upravnu god. 1881. izabrani su: umir. vel. župan Dragutin pl. Pogledić, sveuč. profesor dr Stjepan Spevec i realni profesor Cvjetko Rubetić. Na predlog g. Gjura Crnadka izrečeno je književnom i gospodarskom odboru Matice Hrvatske u zapisniku jednoglasno potpuno priznanje.

Napokon imalo se je izabrati šest odbornika, među njimi i podpredsjednika književnog odbora mjesto pokojnog Augusta Šenoe. Izabran je vladin savjetnik g. Janko Jurković. Za odbornike u književnom odboru izabrani su: Fran Folnegović, dr Blaž Lorković i Ivan pl. Zajec; za odbornike u gospodarskom odboru: Gjuro Deželić i dr Ivan Zahar.

Time je skupština zaključena.

UMJETNOST

— **Slike Dragana Melkuša.** U Zagrebu je ovih dana taj mladljahni umjetnik u trgovini Eisenhuta i Stiasnia izložio neke svoje radnje, koje domaće novinstvo susreta liepim priznanjem. To su tri portreta, zatim jedna slika, predstavljajuća lovačku hrpu, i druga, predstavljajuća hrpu cvieća.

Slike pokazuju liep talenat i veliku marljivost mladoga umjetnika, koji je istom ove godine svršio tečaj gdje se se ríše po naravi, pa već drugo poleće prešao u slikarski odjel. Ovo je njegov trud od pet mjeseci. Portreti su izvedeni u raznih manirah, te pokazuju bez dvojbe darovitost, kako veli Pozor, da može svladati svako polje tehničke vještine.

Dalje nastavlja isti list:

Dvie slike, hrpa lovačka i hrpa cvieća sa sliknicami, dražestno su složene, u bojah vrlo ugodno skladne, da se čini kao da prave naravne objekte pred sobom gledamo. Gospodin Melkuš izradio je još mnogo slika ugljenom, koje ne izlaže javno, ali ih prijatelji umjetnosti mogu svaki dan kod njega viditi. Naše gradsko zastupstvo, koje mu je dopitalo podporu, da može lakše svoje nauke svršiti, dalo ju je doista vriedniku, talentu, kojim se može dičiti, i kakove i treba podupirati, jer se je g. Melkuš sbilja dostojnim izkazao ove podpore. On si je stekao i priznanje akademije, koja ga je koncem ove školske godine kolajnom odlikovala.

— Jan Siemiradski. Vienac javlja: Slavni poljski slikar Siemiradski izložio je najnoviju svoju sliku »Gusarska pećina« u Beču. Strukovni list »Allg. Kunst-Chronik« piše o njoj: »Sa onom istom virtuožnošću, kojom je S.

naslikao svoju veću sliku »Baldje Neronove«, narisao je na ovoj slici umjetničke predmete, tvoriva i robinje, koje su mornari gusari potimali, u jednu pećinu na obali posakrivali, te sad na prodaju izložili. Kompozicija je vrlo sretna. Kroz otvor pećine u sriedi vidi se s polja gusarski brod, iz koga unose raznu robu u pećinu, a blaga svjetlost o'arava ovaj improvizovani trg. S desna dovozi se lakim čunom još mlad frigijski kupac. Jedan starac nudi gusarskom harambaši jeftin odkup za jednu liepu robinju, kojoj s lieva dere jedan gusar uza sve njeno opiranje zadnju koprenu s divnoga joj tiela. S prieda leže u čunu sčepete još dvie robinje, onesvieščene od bola i srčbe. Čelo je vrlo živo naslikano; ružan dogodjaj, ali umjetnički prikazan.«

NAŠE SLIKE

— **Victor Hugo.** Osamdeset-godišnji starac danas je bez dvojbe najveći pjesnik na svijetu. U osamnajstoj godini bio je već četiri puta odlikovan, i to od prvih franceskikh književnih društva. Već god. 1817. spomenula ga je sa čašću franceska akademija, tad mu je bilo istom petnajst godina! God. 1821. izdao je prvu knjigu svojih pjesama, i to ode; god. 1826. ode i balade, u kojih se je odlučno pokazao njegov neobičan talenat. Već u tih pjesmah izražena su sva njegova karakteristična svojstva, ali je ipak sveudilj silno napredovao. Prekrasne su njegove lirske pjesme Jesenje lišće, a liepu mu slavu pribaviše već prve drame: Marion Delorme i Hernani; no najviše se prodiči svojim prvim romanom Notre-Dame de Paris, koj je u svom genu upravo nen-dkriljiv.

U svojih pjesmah najviše ljubi antitezu. Njom razblaži, zadivi, potrese čitatelja. Nju upotrebljava u velikom i u malom, u kompoziciji, u karakteristikama, u opisivanju, u pojedinih stihovih. Od tuda i dolazi, da čitajući njegove pjesme drhćemo nad smjelim tijekom njegovih genijalnih misli. On ne pjeva samo srcem, nego i umom, i to kakovim umom!

U romanu je savršen majstor. Fantazija mu je ogromna, dar za kompoziciju vanredan, a sposobnost, da upotrebi veliku množinu i grdno gradivo, neizkazana. Antiteza mu je i tu, kao i u pjesmah, najmilije sredstvo. Njom te uznosi, poražava. Njegovi glavni romani jesu: Notre-Dame de Paris, Bug-Jargal, Ilan d'Island i Le dernier jour d'un condamné.

U drami je stekao možda najveću slavu. On je prvom predstavom Hernani-a, 29. veljače 1830., proglasio rat staroj klasičnoj dramatičkoj školi i ustanovio novu, t. zv. romantičnu. Hernani je izprva sjajno propao, no on je napokon ipak pobiedio. Njegove drame jesu: Hernani, Marion Delorme, Le roi s'amuse, Lucrezia Borgia, Maria Tudor, Angelo i Ruy Blas.

Hugo je slobodnjak od glave do pete. Kad je 2. prosinca 1851. Napoleon III. na grubu republike podigao svoj priestol, bio je Victor Hugo među prvimi prognanici. Otišao je u Englezku, u Jersey, i tu je, kako sam veli, proklinjao tirane na slobodnoj zemlji. Tu nastadoše njegove nedostižive pjesme Les Chatiments, Les contemplations, La Légende des Siècles, Les Chansons des rues et des bois, i romani Les Misérables, Les travailleurs de la mer, i L'homme qui rit. Tu je Napoleona bez prestanka izvrgavao najvećemu ruglu, i mnogo doprineo njegovu padu. U ostalom ga je i Napoleon morao cieniti. God. 1852. izdao je Hugo u Bruselju pamflet pod naslovom Napoléon le Petit, a kad su ovomu donieli tu knjižicu, pokaza ju on svojim dvorjanikom sa riečmi: Voyez, messieurs, voici Napoléon le Petit, par Victor Hugo le Grand.

God. 1870. vratio se je Victor Hugo u Francesku, gdje se je opet neprestano bavio liepom knjigom. Izašla su djela: L'année terrible, Quatre-vingt-treize, L'Art d'être Grand'Père, L'ane, Les Djinns i Les quatre vents de l'esprit. To mu je zadnje djelo, ali i u njemu je još uvijek svjež i krepak. Za to ga i prozvaše »vječnim mladčićem«.

Victor Hugo proslavljen je od svog velikog naroda već za života kao nijedan drugi pjesnik. On je ljubimac Franceza. Klanjajmo se njegovu geniju!

— **Most u Mostaru.** Mostar je glavni grad u Hercegovini, i evo iz njega dosta liepe slike: Most na Neretvi, skoro u sredini grada. Most je samo iz jednog luka, čvrst i krasan. Ne zna se pravo, kad je sagrađen i tko ga je sagrađio. Jedni tvrde, da je još iz rimskih vremena, a drugi to odlučno poriču, jer da na njemu nema ni traga rimskim uspomenam. Ima doduše napisati, ali su rečitljivi, ter ih jedni drže za rimske, a drugi za turske. Samo jedan napis malo je čitljiv, a taj je turski iz 15. vieka, kadno je Hercegovina bila pripojena Bosnoj. No to još ne dokazuje, da bi most morao biti osmanlijskom gradjevinom.

— **Beranica na Limu.** Među bosanskimi i hercegovačkim dolinama najromantičnija je limska dolina. Lim se probija kroz kršne planine, često i preko 3000 stopa visoke, dok se napokon ne izgubi u hladnoj Drini. Preko njega ima malo prelaza, a među njimi je i ovaj kod Beranice. Negda je to bio liep most, a sazidan je kao i drugi po svoj prilici u 16. ili 17. vieku. Kažu, da ga je sagrađio silni Sinan paša, onaj isti, koj je na Vračaru spalio tielo svetoga Save. Danas je most na polak srušen. Izpod njega šumi brzi Lim, a po strani svilo se na pećini malo selce Beranica, baš kano lastino gnjezdo. Iza njega vidi se gradić Berane na kolašinskom polju.

— **Desdemona.** Koga nije potresao Shakespearov Othello? Dali mu najkrasnije čedo Venecije, a on ga potvara nevjerom, on ga ubija svojim ljubomorstvom. Biedna Desdemona! Ona samo sklapa biele ruke, slomljena i niema, ali suza u oku kaže: Nevina sam! Othello, nije za tebe takav anđjelak! Te crne oči odaju nebesku čistoću, djetinsko povjerenje — ali ti si zvier u svojoj strašnoj sumnji! Ti već sižeš za ubojnim nožem . . . kasno su ti suze, kasno teško pokajanje! A ona i mrtva kao da ti progovara: Nevina sam!

Ovo je slika franceskog slikara Alexandra Cabanela. Idealno je shvaćena i divno izvedena: na licu čitaš veliku bol, ali i mirnu svijest čiste nevinosti. Čini ti se, da gledaš malu ružu, koja već u pupoljku tajno vene. I ti si razalošćen, ti si ganut pukom tom slikom. A da je istom u životu! Puklo bi ti srce!

— **Samson i Dalila.** God. 1878. dobio je mladi kipar M. Lemere za ovu grupu najveću nagradu na izložbi u Parizu. Kritici su doduše nalazili malih nedostataka, ali u g'avnom je polučen prekrasan uspjeh: bez rieči, bez boje divno nam je prikazana ženska moć prosto platičnim oblicima.

— **Istočni grieh.** Motiv slici talijanskog slikara Carla Cignania jest iz prve knjige Mojsijine, na poglavju trećemu:

»Ali i zmijsa bijaše lukavija od svih stvorova na zemlji, što ih je stvorio Gospod Bog. Ona reče ženi: Zašto vam je Bog zapovjedio, da ne jedete sa svih stabala u vrtu? Žena joj odgovori: Mi jedemo od plodova stabala, što su u vrtu; ali nam je Bog naložio, da ne jedemo plod od stabla u sredini vrta, da možda ne umremo. Ali zmijsa reče ženi: Nikako ne ćete vi umrijeti. Jer Bog zna, da bi se onog dana otvorile vaše oči, kad bi vi jeli, te bi i vi postali kao Bog, razaznajući dobro i zlo. Tad vidje žena, da je plod dobar za jelo i liep za oči, i da je slast gledati ga, i uze tog ploda i poče ga jesti. I dade ga mužu, koj je takodjer jeo.«

Carlo Cignani rođen je u Bologni god. 1628., umro u Forli u god. 1719. Bio je učenik Francesca Albani-a, te se je liepo usavršio po uzoru Correggia i Carracci-a.

KULTURNE VIESTI

— **Rouget de l'Isle.** 23. srpnja otkriven je u Choise-le-Roi spomenik bezsmrtnomu pjesniku marsejze. Rouget de l'Isle predstavljen je pjevajući svoju divnu pjesmu. Desnu ruku položio je na srce, a u lievoj drži sablju i rukopis svoje pjesme. Na čelu spomenika je napis: A Rouget de l'Isle auteur de la Marseillaise, 25 avril 1792. S druge strane: Ce monument a été élevé par souscription nationale avec l'appui d'un comité composé de 166 députés ayant pour délégués. — 23. july 1882. Na podnožju su dva bas-reliefa, jedan sa nadpisom: La Patrie est en danger predstavlja, kako se oduševljenjem javljaju dobrovoljci, da sru u boj za otačbinu, a drugi prikazuje genija marsejze, kako republikance vodi k pobjedi i slobodi. Allons enfants de la patrie, le jour de gloire est arrivé! . . .

— **Izvišće kr. velike gimnazije u Osijeku**, koncem školske godine 1881/82. Na čelu je razprava namjestnog učitelja A. Hladnika: Algebrasko rješavanje nekoliko zadataka o pravilnih višekutih. Na zavodu je bilo šestnaest učitelja, a 284 učenika. Društvo za podporu siromašnih učenika ima glavnica od 9581 for. 92 nov., dakle kako se vidi vrlo liepu. Izpit zrelosti položilo je 11 maturanda. Bilo je i šest Bugara, i to petorica iz Trnove, jedan iz Kjuštendila, i jedan iz Pirota, koji je sada pol. Serbijom. Sam grad Osijek dao je 166 učenika, a mi se nadamo, da će među njimi jedan put biti dosta svjestnih nosioca hrvatskog imena i poštenja u onom nesretnom, ponimčenom gradu.

— **Izvišće kr. muške i ženske preparandije i vježbaonice u Zagrebu**, koncem školske godine 1881/82. Na čelu je razprava prof. Ivana Hoića: Svravnjuća geografija u obće, napose pak orografija. Na kr. preparandijah bilo je šestnaest učiteljskih sila, sa III pripravnika i 109 pripravnica. Koliko ih je ove godine osposobljeno za učiteljsko zvanje javiti će istom sljedeći izvišće. Lane je bilo 25 pripravnika i 19 pripravnica, pa će i ove godine svakako biti liep broj. Pravih pučkih učitelja nam u istinu krvavo treba, ali učiteljica je odviše, te je za to visoka vlada odlučila ukinut vanjsku preparandiju. Ove godine ukinut je I. tečaj. Društvo za podporu ubogih učiteljskih pripravnika i pripravnica izdalo je u dobrotnorne svrhe 97 for. 48 nov. Utemeljiteljna glavnica iznosi 2.234 for. 13 nov.

— **Izvišće kr. velike gimnazije u Zagrebu**. Na čelu je razprava Franje Devidića: Teorija Eulerovih omeđenih integrala. Na zavodu su djelovala 22 učitelja, a djaka je koncem školske godine bilo 592. Učenički je napredak popriečno dobar, premda se i nehotice čini, da na slavenj gimnaziji vlada prevelika strogost. Tako je na izpitu zrelosti propalo dvanaest kandidata. To nije liepa svjedočba za učenike, ali ni za učitelje!

— **Izvišće kr. velike realke u Zagrebu**. Na prvom mjestu je razprava prof. Ivana Hafnera: Harmonija boja obzirom na plošni ornament. Na zavodu je ove godine djelovala dvadeset i jedna učiteljska sila, a ukupno je bilo 164 djaka, ponajviše trgovačkih i obrtničkih sinova. Društvo za podporu ubogih učenika imade 4609 for. 95 novč. imovine. Učiteljska biblioteka broji 1310 djela.

— **Izvišće kr. velike gimnazije u Karlovcu**. S. Brozović napisao je: Nešto ob uplivu zemljopisnoga položaja na razvoj ljudski. Učiteljski sbor sastojao se iz trinaest učiteljskih sila, a osim tih predavalo je pet učitelja u relativno obligatnih i neobligatnih predmetih. Na zavodu bilo je 207 učenika, od kojih je 14 položilo izpit zrelosti. Društvo za podporu ubogih učenika posjeduje 1721 for. 89 nov. Ovo je prva godina, da je u Karlovcu podupuna višja gimnazija, jer se je na njoj istom ove godine otvorio osmi razred.

— **Izvišće dječjačke i djevojačke učione u Belovaru** ima na čelu članak: Roditelji odgajajte svoju djecu u dobroj nauci i u strahu gospodnjem, od katekete Vj. Miljana; zatim drugi članak: Sloga, od učiteljice Julke Mušalin. Učitelja bila su na dječjačkoj školi četiri, na djevojačkoj isto tako, i dva vjeroučitelja. Ukupno bilo je 206 učenika i 158 učenica.

BIBLIOGRAFIJA

— **Propaidentična logika** Poučna knjižica za gimnazijalnu i privatnu porabu s primjeri i zadatci predočena od dra A. Dibala. Po trećem bečkom izdanju preveo Petar Joković, gimn. profesor u Kotoru. Zadar, tiskom Narodnoga lista 1882. Osmiina, 169 strana.

— **Fajina**, pripovetka I. Bogučarova i Gospodjica kao seljanka, pripovetka A. Puškina. Ovo je 42. svezak Narodne biblioteke braće Jovanovića u Pančevu. Strane 63, cijena 16 nov.

— **Zemljopis austrijsko-ugarske monarhije**, za niže razrede srednjih učilišta napisao dr P. Matković. Nakladom vis. kr. zemalj. vlade. Knjiga obseže deset tiskanih araka i može se kruto vezana dobiti kod ravnateljstva pomoćnih ureda kr. zemaljsko-vladnoga odiela za bogostovje i nastavu, primjerak po 60 nov.

poglavja. Prvih jedanaest napisao je Josip Jurčić, a ostali su od potonjeg pisca.

MODA

— **Domaće nošnje za gospodje i djecu**. Prvo je odielo za djevojčice od 8—10 godina. Dvije po 15 ctm. široke nabrane opreme, razstavljene sa 8 ctm. širokim umetkom, prekrivaju suknjicu te iz plavog satina načinjene nošnje. Prednji i postranični tokovi gornjeg odijela dovršuju se na donjemu dielu širokim rubom, te su uza to nabašurenom draperijom narešeni. Ovratnik, okrajci rukava i žepovi urešeni su ukusnim čipkama.

Druga je nošnja iz sivog pamučnog latka i isto takve svile, te radi svog širokog ovratnika može služiti i za putno odielo. Suknja je iz svile, ukrašena priprostim plissé-om, a nad njom je poput ogrtača gornje odielo iz sivoga latka. To gornje odielo dieli se na dva diela: gornji dio sličan je kaputiću, a donji jednostavnoj tuniki, premda su oba skupa sastavljena. Draperija donjeg diela jest 172 ctm. duga, na donjoj strani posve gladka, ali na gornjoj u ukusne nabore nabrana. Ovratnik je do sredine prsiju urešen čipkama.

Treća slika prikazuje ogrtač za malješne djevojčice. Može se načiniti iz raznovrstnih sukna, posve je priprost i jednostavan. Donji dio zarubljen je trostrukim rubom, a gornji, ovratnik, sa dva plisséja.

Zadnje je jutarnje odielo za mlade gospodje. 20 ctm. širok svileni volan reši donji dio iz atlasa ili svile priredjene suknje. Petlje (Mascchen) od 7 ctm. širokih svilenih vrpca sačinjavaju ures na prednjoj strani tog jutarnjeg odijela à la princesse, dočim je stražnji dio posve jednostavan.

Odgovori uredništva

— Prijatelju S. S. u P. Valjanih prevoda iz českoga primit ćemo vrlo rado, samo biraj vrstne i čim kraće stvari, a pjesama se posve okani! Taj zanat nije za tebe, to ti iskreno velim, pa čemu da se uzalud mučiš? Može čovjek i drugdje koristiti. Da si mi zdravo!

— x. y. z. u O. Vi ste za svoj pseudonim uzeli cielu matematičku formulu! Ali kako nam nigda nije mogla

omiliti matematika, tako je žalibože i s Vašimi pjesmami. Radje slovnicu u šake.

— Gosp. M. H. u D. Non possumus.

— G. Z. M. u K. Pjesma je doduše dobro prevedena, ali oprostite, što Vam moramo ponoviti već toliko put izrečenu izjavu, da prevode iz njemačkog jezika ne primamo, pa bili oni bog zna kako divni i valjani.

Upozorujemo sve naše predplatnike, kojim je predplata iztekla šestim svezkom, da mogu, čim istu obnove, primiti zaostale svezke.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut

Urednik: August Harambašić

Is tiskare „Sloboda“ na Sušaku

Domaće nošnje za gospodje i djecu

— **Hrvatski pakao**. Spjevao K. O. U Spljetu, tiskom Iv. Krst. Seregitti-a, 32 strane u srednjoj osmini. Preštampano iz Vragoljana. Cijena nije naznačena. Knjižica odiše žarkim hrvatskim otačbeničtvom, preporučamo ju osobito mladjemu naraštaju.

— **Predivno bilje**. Napisao Petar L. Biankini. U Zadru, brzotiskom Narodnoga lista; 36 strana u srednjoj osmini. Vrlo zgodna knjižica za seljake i gospodare. Cijena nije naznačena.

— **Rokovajaši**. Historički roman, napisali Josip Jurčić i Janko Kersnik. Pretiskano iz Ljubljanskog Zvona. U Ljubljani, tiskom Narodne tiskarne; 133 strane u osmini. Cijena 50 nov., prodaje I. Giontini u Ljubljani.

Upozorujemo naše čitatelje na taj preliepi roman. Bila mu je ista sudba kao i Šenoinoj Kletvi. No kao što će ovu dovršiti Josip Eugen Tomić, tako je Rokovajaše svršio Janko Kersnik. Roman imade dvadeset i četiri

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

VIII

U jednoj od onih uzkih i uvijajućih se ulica grada Bakra nalazila se dvokatna kuća udove gospodje Adele, tetke Dragimira Antunovića, komu je manjkao samo jedan strogi izpit, da postane liječnikom svih poznatih bolesti. Stara je Adela vanredno ljubila Dragimira; uvijek ga je pozivala, da na nekoliko dana dođe u Bakar. Bila je to imućna žena, a pošto joj dragi Bog, kako bi ona rekla, nije bio dao djece, bila je odlučila, da sav imetak ostavi svom nećaku. Dragimir je bio mladić vesele naravi, te volio sprovesti praznike u društvu svojih prijatelja na Rieci, nego li da uvlači iglu starici i da sluša stvari, koje bijaše već sto puta čuo. U ostalom, posjetio bi svakih praznika staru i bogatu tetku, da ju onda ostavi već nakon dva dana, izpričavajuć se obično, da mu valja učiti za izpite. Po računu starice bio je Dragimir položio najmanje dvadeset ispita. Medjutim, u jednih praznikih, i to baš u ono vrijeme, kad se je bila udala Marija Vidulićeva, bio je Dragimiru nenadano omilao boravak u Bakru.

Mjesec dana za Marijinim vjenčanjem dodje on u posjete starici, i već nakon nekoliko sati opazi krasnu žensku glavicu na prozoru suprotne kuće.

Bakarke slove svojom ljepotom po cijelom Primorju, pa nije čudo, da ti se kapa okrene na glavi, kad ti onako živahnim pogledom ošinu lice, kad ti žubore svoju sladku i mekanu čakavštinu onem samo njima poznatom nježnošću. Gospodjica Julijana, čija bijaše krasna

glavica, koja je bila Dragimiru toli omilila, bila je krasno djevojčce od kakovih šestnaest godina, i po tome je nije bilo u onoj svetčanoj povorci odraslih sirena, koje su bile, nekoliko godina prije, došle na Rieku, pjevajući: »Oj Recani mila braćo naša, evo si Vam Ungarezi s Bakra!« Za nagradu bijahu te sirene dobile odviše sladoleda, pa im već i s toga uvenulo lišće, a na obrazih divne Julijane cvatu još i danas ruže.

U istoj ulici, nasuprot kući gospodje Adele, stanovala je gospodja Nadala, sestra gospodje Ivane Vidulićeve. Gospodja Nadala bila je k sebi u kuću uzela Julijanu, sirotčce bez otca i majke. Nadala bijaše s djevojkom u rodu po svom suprugu, pomorskom kapetanu, koji je u ovo vrijeme bio na putu. Julijana je bila baštinila čedan imetak od svog otca, a rođakinja joj Nadala skrbila je materinski za njezin odgoj. Svršiv nauke u nekom zavodu u Zagrebu, dodje Julijana kući i tu se na svoju veliku radost sastane s gospodjicom Ivkom Vidulićevom, koja je bila došla u Bakar, da sprovede vrijeme berbe kod svoje tetke Nadale.

Udova Adela i kapetanova Nadala bile su stare i dobre prijateljice.

Antunović poznaše već od prije Julijanu, nu bila je onda diete, a sad evo je u jedan mah prekrasne djevojke,

VASILIJ V. VEREŠČAGIN

Julijana i Ivka dolazahu češće u kuću udove Adele, pa s toga nije bilo Dragimiru teško upoznati se pobliže s djevojkama. Julijana očara posve Dragimira. Stara Adela radovala se, da joj nećak ne ima izpita na vratu, nu napokon progleda i opazi, da se on nešto odviše vrze oko liepe Julijane.

Jednog dana u vinogradu, šaleć se, reče Dragimir Ivki:

— Čujte, gospodjice, jeste li vi primietili, da mi ovdje u Bakru sprovodimo krasne dane.

— Nisam na to do sada mislila, nu pravo imate, liepo je ovdje, ljepše nego li u gradu.

— A kad bi nas bilo više? . . . nasmiješ se Dragimir.

— Vi ste zloban! pocrveni se Ivka.

— Nisam ja zloban. već udes, koji je mog prijatelja Niku prikovao k stolu, da uči za izpit.

— Molim vas! izlane Ivka tiho.

— Ja bi mogao prijatelju pisati, da dodje u Bakar. On bi ovdje mogao s vami . . .

— Šutite, šutite! umoli Ivka, prekinuv mu rječ.

— Ta nemoj, dušo! što se sramiš? Nisi li mi rekla, da ga ljubiš? ukori ju Julijana ljubezno.

— Rekla vam je dakle, rekla! Vi ga dakle u istinu ljubite! veselio se Dragimir, opipavajuć si nos.

— Julijana mora sve izbrbljati, ukori ju Ivka, srdeć se prividno, nu radujuć se da se o tom predmetu govori.

— Sretnici! uzdahne Dragimir, pogledav u crne oči krasne Julijane.

— Recite nam, Dragimire, ljubi li Niko sbilja Ivku? pitala Julijana.

— On umire za njom! Ta prijatelj sam, otkrio mi je sve svoje boli.

Ivka zamišljeno gledala u more. Dragimirove riječi slievale se u njeno srce kao najsladji melem.

— Gospodjice Ivko, što ste se zamislili? Budite veseli, ta zašto da niste sretni? nastavi Dragimir nakon podulje stanke.

— Ja sretna! . . . uzdahne Ivka.

— Vi znate, da vas Niko ljubi . . .

— Ne, ja ne znam ništa. Mnogi mi vele, da me on . . .

— Naravno, da te ljubi, pomogne joj Julijana.

— Pa zašto mi onda . . .

— Što, što misliš reći? pitala Julijana, uzev ju ljubezno za ruke.

— Zašto ne će da mi to sam javi? izusti Ivka stidljivo i tiho.

— Niko je bojazljiv, misli da to vašim roditeljem ne bi bilo po volji, primjeti Dragimir.

— Mojim roditeljem? Oni su zadovoljni.

— Vaši roditelji dakle znadu, da vas Niko . . .

— Da, znadu. Sestra Marija, prije nego li je otišla iz Rieke, sve im je rekla.

— Dobro, gospodjice Ivko! Ja ću momu prijatelju pisati, da se odvaži . . .

— Ne, ne, molim vas! klikne Ivka.

— Stvar je gotova; to je sada moj posao!

— Dragimire, molim vas! šaptne Ivka.

— Da, pisat ću mu, umolit ću ga, da dodje u Bakar.

— Nemojte! moljaše djevojka, a krv joj plane licem.

— Gotovo! Niko će doći amo, a i ja ću dulje vremena ostati ovdje, samo da tim ljutim gospodjicu Julijanu.

— Da mene ljutite! Meni je drago, da ne odlazite, izusti Julijana mirno i bezazleno.

— Vam dakle ne bi bilo drago, kad bi ja doskora otišao?

— Ne bi; vi ste veselo, vi mi se svidjate, nasmiješ se mlada djevojka.

— Pa vi to sve tako mirno i hladno izgovarate! raztuži se Dragimir.

— A zašto da vičem? zapita Julijana u čudu.

Ivka se na to nasmiješ baš iz dna srca i rekne:

— Dragimire, meni se sve čini, da ste se vi ove godine odviše zaljubili u ovu okolicu. Vaša mi je tetka pripoviedala, da drugih godina niste nikad ciela dva dana kod nje htjeli ostati.

— Imao sam uvijek posla, branio se Dragimir, gladeć si nos.

— Molim te, Ivko, ne ljuti ga, rekne Julijana. Stara ga tetka voli, on će ostati i njoj za volju, pa i . . .

— Pa i komu? usudi se Dragimir.

— I meni, izusti Julijana tiho.

Dragimir pogledne Ivku, koja mu, smiešeć se, kimnu glavom. Julijana gledala ih začudjeno, a onda, kao ljutita, strese dražestno ramenima, okrene se, i udaljujuć se od njih reče:

— Vi ste zlobni.

Prošao jedan tjedan. Bilo negdje prije toga, kako je Ivka dobila list od Kovačevića. Bila je sama kod kuće. Opetovano je čitala pismo, ljubila ga, na srce pritiskavala. U najsladjoj uzrujanosti sinu joj suze radostnice u očima i odrone niz prekrasno lice. Umiriv se napokon, sjedne do prozora i zagleda se u more.

U sobu bane Julijana, pjevajuć neku veselu pjesmu. Na njedra bila si je zadjela veliku i razcvjetanu rumenu ružu, a drugu, koju je držala u ruci, bila je namienila Ivki.

— Ivko, evo Dragimir ti šalje ovu ružu. Umolio me je da ti kažem, da mu ju je Niko iz Cresa poslao za tebe, šalila se djevojka.

Nu što ti je, da si tako osbiljna? Ivko, ti si plakala!

— Čitaj, reče Ivka, dajuć joj Nikino pismo.

— A! klikne Julijana u čudu, i stane čitati listić, pravi izliv čiste i svete ljubavi plemenita Nikina srca. Svršiv, reče ganutim glasićem: — Ti sretnice!

— Misliš, da me ljubi?

— Ta naravno, da te ljubi. Vidiš, to nije od tebe liepo, da mu ne vjeruješ.

— Da, da, vjerujem mu!

— Nu on te moli za odgovor. Valja da mu pišeš.

— Da mu pišem? zamisli se Ivka. Ne znam u kom jeziku.

— Ta u hrvatskom valjda!

— Ja hrvatski ne znam pisati, odgovori Ivka stidno.

— Što! začudi se Julijana, poglednuv ju nepovjerljivo.

— Ne, ne znam.

— To nije liepo . . .

— Molim te, Julijano!

— Ti si Hrvatica! . . . ja bi se sramila . . .

— Nemoj, dušo; znam da imaš pravo. Učiti ću, a za ovaj put možeš mi ti pomoći.

— Ja? . . .

— Da, ti. Ja ću list napisati hrvatski, kako mi ovdje u Bakru govorimo, a ti ćeš prenieti jezik na čisto hrvatski; misli biti će moje.

Kako rekoše, tako i učiniše. Istoga dana posle podne predan je list na poštu.

Julijana je kazala Dragimiru, da je Ivka dobi'a pismo od Kovačevića, i da mu je odgovorila, da ga ljubi odkako ga pozna. Dragimir, znajuć za sve, napisao prijatelju list, umoliv ga da ostavi knjige za nekoliko vremena, i da čim prije dodje u Bakar.

Nekoliko dana za tim šetahu se Adamovićim trgovom Andrović i prijatelj mu Vozić, čekajuć parobrod, kojim je iz Cresa dolazio Niko. Ovaj im je bio javio dan svoga dolazka na Rieku. Oko jedanaeste ure unidje parobrod u luku, a mladi prijatelji tražijahu svojim pogledi lice prijatelja Nike među šetajućim se svijetom na krmi. Napokon ga opaze. Parobrod se primakne nasipu Adamičevom, šumeć i zviždajuć izpusti paru, mornari povuku most na rub palube, a putnici, gurajuć se, stanu izlaziti na obalu. Prijatelji se izljube. Nikinim licem prostrla se neobična radost, smiešio im se i smiešio, pogledavao ih veselo i opet im se veselo smiešio, Vozić, pušeć, šutio je i klimao glavom, a Andrović, čvrsto koracajuć, zavijao si malene brčice.

Vozić se naglo zaustavi, stupi pred Kovačevića, i smiešeć mu se, upita:

— E, gotovo dakle! pa zašto ne govoriš?

— List je tu, reče Niko, udariv rukom po žepu kaputa, gdje mu je bila listnica.

— Andjeo, pravi andjeo! uzklikne Vozić. Ta znao sam ja, da te Ivka ljubi; ma oni pogledi, ma ono njezino rajsko smiešenje! Divota, divota od djevojke!

Ti bivaš svaki dan smješnijim! rekne mu mirno Andrović. — Ivka ti je dakle pisala? upita sada Niku.

— Da, pisala mi je; imam list u žepu.

— Amo, pokaži, daj da ga čitamo, silio je Vozić.

— Ovdje na ulici? Ostavi, pokazat ću ti ga kasnije.

— Prava baba, predbaci Andrović Voziću.

Vozić uhvati medjutim Kovačevića za rukave kaputa i odvede ga silomice u vežu bližnje kuće, gdje pročita pismo. Andrović se pred kućom mirno šetao. ne pojmeć da može pismo mlade djevojke biti poučljiv dokument. Kad Vozić pročita pismo, upitao će Kovačevića:

— Je li da divno piše?

— Da, al molim te, reci mi, što se tebi čini, misliš li ti, da me Ivka u istinu ljubi?

Vozić, pogledav ga skoro ljutito, udari više puta hrbtom ruke po otvorenom pismu, veleć:

— Ta valjda nisi čorav! Nà, čitaj, tu je crno na bijelom! Naravno, da te ljubi. To je divno pismo, da, divno. božanstveno!

— E znaš, ja ti uvijek dvojim, primjeti Kovačević, smiešeć se.

— Ti si bena, ta nemoj me ljutiti; evo čitaj, ta što ćeš da ti Ivka više reče? ljutio se Vozić, tukuć silnije po pismu.

— Vi ste prava djeca! reče im Andrović sažaljivo, kad mu se bijahu približili.

— Ma što da budemo djeca! Znaš, Androviću, ti si vrlo čudnovat! mrgodio se Vozić.

— A kad ćeš u Bakar, Niko? Da sbilja, ti ideš Antunoviću; čujem da se je i on zagledao u neku Bakarku, pripoviedi Androviću.

— Poznam ju. Krasna je kao i Ivka. Divota! uzdahne Vozić.

— Tebi je svaka žena divota! mahne Andrović prezirno rukom.

Prijatelji ostanu dulje vremena zajedno, šaleć se i peckajući, a zatim podju u dućan trgovca Mije Fabića, da si kod tog zajedničkog prijatelja smotaju cigaretu dobra duhana, kakvog je trgovac obično pušio. Unidju u dućan, ali prijatelj ima pune ruke posla, pa i ne može da se s njima malko porazgovori. Sviet iz riečke okolice, cielo Primorje, a i gradjani, svi rado zalaze u taj dućan, jer je Mijo Fabić čovjek prijazan, radin i pošten, a posluži svakoga najboljom robom i najvećom savješću. Mladomu trgovcu čitaš u muževnom licu i u veselu pogledu onu neumornu želju za radom i napredkom. Čim ga pogledaš, sune ti i nehotice misao kroz glavu: ovaj će čovjek položiti temelj velikoj i moćnoj trgovačkoj kući. Mijo Fabić nije pohlepan za novcem, nu opaziv Niku, približi mu se, i pozdraviv se s njim ipak ga upita:

— Ti se dakle ženiš, a ima li što ovoga? i tako pitajući podigne desnicu, pa tarući si kažiprst palcem iste ruke, nasmieše se prijatelju.

Vozić, opaziv to, reče:

— Bez dvojbe, kći Vidulića, jednog od najbogatijih brodovlastnika na Rieči!

— Ja se ne ženim za novac, izjavi Niko cšbiljno.

— Tvoj posao, brate! nasmije se Fabić.

Još istoga dana posle podne odveze se Kovačević u Bakar. Pušuć u kočiji, čudne ga misli obletavale, vanredna ga uzrujanost bila obuzela. Znao je, da će doskora govoriti sa svojom obožavanom Ivkom, pa se je bojao toga trenutka; ta kako da stupi pred nju, što da joj reče? Čim se je više približavao Bakru, tim mu je srce jače kucalo, a kad je kočija silazila niz brieg od sv. Kuzme, požali što je ostavio svoj otok, svoju sobicu i svoje knjige.

Kočija zaštropota bakarskom obalom, a iz male kavane, koja se tu nalazi, izleti Antunović, te spaziv u njoj prijatelja, mahne kočijašu da zaustavi konje. Antunović povede za tim prijatelja u kuću svoje tetke, ne dozvoliv mu da odsjedne u gostioni.

Malo zatim, uz kupicu izvrstna vina, izpitavaše starica Adela Nika i ovo i ono, a on je odgovarao smetenno i prekidano, smiešeć se neprestano Dragimiru.

Kad su prijatelji ostali na samu, reče Dragimir, ustavši sa stolice: — Gle, Niko, ono ti je prozor, gdje Julijana i Ivka obično rade. Ivka već sigurno znade da si u Bakru, za to je i ne ima na prozoru. To ti je čudna djevojka, tvoja Ivka; mislio sam, da nije toli sramežljiva. Koliko sam mogao opaziti, ona je vanredno čutljiva i čuvstvena.

— Dolazi li Ivka češće amo? upita Niko skoro bojazljivo.

— Dolazi svakog dana i po više puta. Mislim, da je danas ne ćeš vidjeti.

— Tako, tako! smiešio se Niko.

— Sutra će doći ovamo bez dvojbe. Ići ćemo zajedno u vinograd, a ondje ćeš joj po volji moći govoriti. Vidić ćeš i Julijanu. Krasota, velim ti, prava krasota! Zaljubljen sam u nju, gle, dovde, reče Dragimir, prošav kažiprstom desnice preko čela.

— Jesi li mnogo s Ivkom govorio o meni?

— Ma svakoga dana! Ljubi te do ludila!

— Sbilja! klikne Niko, uhvativ prijatelja za ruke.

— Da, do ludila! Niko, ti si sretan! uzdahne Dragimir.

— Zar ti nisi? . . .

— Julijanino je srce kao u male djevojčice. Kad god mi se pričini, da me voli, nu velim ti, pravo diete! Baš mi je drago, da si došao u Bakar.

— Zašto?

— Jer mi je do sada bilo vrlo teško, da se s njom porazgovorim.

— Kako to, Dragimire?

— Ta što ćeš da joj rečem u prisutnosti Ivke? One su nerazdružive. Sutra u vinogradu svakako moram joj otkriti svoje srce. U vinograd ići ćemo svi zajedno, a onda ćemo se ponešto udaljiti jedan od drugoga.

— Ti s Julijanom, ja s Ivkom. Nu hoće li one hteti?

— To je moja briga.

Sljedećeg dana, negdje u jutro, vidio je Niko krasnu Ivku na prozoru g-dje Nadale; bio ju je pozdravio u velikoj zabuni, a ona je naglo izčeznula s prozora.

Oko četiri sata posle podne dodje g-dja Nadala s gospodjicama k susjedi Adeli, da zajedno podju u svoje vinograde, koji su jedan blizu drugoga na sjevernoj strani bakarske drage. Kad su gospodje došle u sobu, ustanu dva mlada prijatelja. Ivka osta za časak pri vratih. Antunović predstavi prijatelja, koji se vrlo nespretno nakloni. Zametne se obični kratki razgovor. Ivka i Niko pogledaju se nekoliko puta, porumeniv obojica. Kad su se odma zatim ustali, slučajilo se da se je Niko našao u najvećoj blizini gospodjice Ivke. Pogledi im se opet susretnu, a on ju upita tresućim se glasom:

— Kako ste, gospodjice?

— Hvala, dobro! odvrati tiho Ivka.

Izidju. Antunović pridruži se gospodjicama, a Niko starim tetkam. Izašav iz grada, stanu se penjati uz brdo kamenitom putinom, te nakon nekoliko časova stignu u vinograde, gdje su vesele djevojke brale groždje. Starije gospodje podju da prigledaju posao, svaka u svojem vinogradu, a mladi prijatelji i gospodjice odluču, da se malko više na brdo popnu, odakle se je otvarao, po Dragimirovu sudu, najljepši pogled na more. Kad su došli na označeno mjesto, povrh vinograda, stanu se najprije diviti krasnomu vidiku, a malo za tim udalji se Dragimir s Julijanom za kakvih sto koraka od Ivke i od Nike. Udaljujuć se, govorio je: — Ljepotu naravi čovjek nikad ne uživa u povećem društvu, te ako se želimo sabrati, ako želimo da nas čar prirode opoiji i uznese, moramo biti posve na samu. Nu ne bi bilo ni od mene, ni od moga prijatelja liepo, da gospodjice ostavimo na samu, i za to ćemo se po mogućnosti razdijeliti.

Ovo nekoliko rieči izgovori Dragimir onako kao kad mala djeca nešto nauče na pamet.

Čaroban je bakarski zaljev, pun milja i divljih krasota. Ona gola brda, obrijana ljutom burom i grabežljivom čovječjom rukom. Sjetno se smieše oku Primorca, koji ih nakon dulje vremena opet ugleda. Sivi krš odsieva se povjerljivo u onom bistrom i modrom moru, skoro sa svih strana zatvorenom. Nad izpranimi obalama, povisoko na bočinah strmih briegova, zeleni se trsje među zidovi, koji se jedan nad drugim dižu u spodobi ogromnih skalina. Ima gdje gdje i malih, riedkih hrastovih šumica, koje prkose bjesnilu vihora. U vinogradih i u vrtovih zelene se i granate smokve i krhke masline. Grad Bakar razvio se na obali u predivnom luku, a redovi kuća dižu se jedan nad drugim na obronku pitoma briegu.

Ivka i Niko, ostav na samu, šuteć gledahu prama moru. Srca im silovito kucahu, neobična i bolna tjeskoba stezala im grudi. Ivkino premilo lice naglo je bljedilo, a u tom nježnom bljedilu i na bielom vratu odsievala se ružična boja njezina odijela. Šesira nije imala sobom. Teško je disala, a Niko, slušajući to disanje, mučio se da joj što reče, nu uzalud.

Sunce je zapadalo, sjena duljila se gladkom morskomo površinom. Briegovi, ožareni zadnjimi traci, titrahu u rumenilu prozirne maglice rujanskog lagodnog sutona. Hladno povjetarce, spuštajući se s kršnog gorja, zujeć kroz riedke i onizke smreke, a da im i ne gane suhe grančice, dostrujilo do vinograda i ušuljalo se među lišće granate smokve, koja se razrasla blizu Ivke, da tu sanjano zašušti, da se slegne, da se utiša.

Ivka, osjetiv oko vrata hladan dah vjetrića, upita tiho:

— Ta gdje mi je rubac?

— Evo ga ovdje u travi, odvrati Niko, podigav ga i podav joj ga.

— Hladno je.

— Da, gospodjice.

— Vama nije hladno?

— Nije, gospodjice. Omotajte se bolje; mogla biste se prehladiti.

— O ne bojte se! — Al sam umorna!

— Sjednite.

— Gdje da sjednem?

— Tu, na travu.

— Pravo imate, nu sjednite i vi. Liepo je ovdje!

Bila tu mala i nešto strma ravničica. Oboje sjednu. Umuknu opet, nu Niko se usili:

— Gospodjice . . .

Ivka ga pogleda plaho, a on ponovi drhćućim glasom:

— Gospodjice . . .

— Izvolite? šaptne djevojka.

— Vi ste dobili moje pismo.

— Jesam.

— Ljutite li se na mene?

— Da se ljutim, ne bi vam bila ni na prvo odgovorila.

— Vi me dakle u istinu . . .

Ivka zadrhće.

— Zašto šutite? Molim vas, dobra Ivko, molim vas, recite mi, da li me da li me ljubite? Oh, da vi znate, koliko sam sretan, što sam sada uz vas! Ne, ne, krasna Ivko, ne ima blaženijeg čovjeka od mene. Odkad vas

poznam, ja samo za vas jedinu živim . . .
Molim vas, recite mi što god!

— Vi sve znate, pisala sam vam.

— Dakle je istina, da me ljubite? O hvala vam, obožavani andjelu! Vaše su riječi sladak melem momu srcu! Vi me dakle ljubite, vi me ljubite! Gospodjce Ivko, govorite, utješite me! Vidite, ljubljena Ivko, ja vas do skrajnosti ljubim, a vi mene?

— Ljubim vas, kako ste vi meni pisali da me ljubite.

— A kako sam vam pisao?

— Pisali ste mi: ljubim vas, koliko čovječja duša ljubiti može, izlaze Ivka i nasloni se o rame Nikino u najsladjoj ljuvenoj zaboravi.

— Ivko! — klikne Niko u zanosu, a srce mu od radosti silovito zadrhta. — Ivko, obožavana Ivko, vi ste moja, za uvijek moja!

Da, do zadnjeg udarca moga srca.

— Ivko, ljubiti ću vas dok mi se oči ne ugasnu, živiti ću za vas jedinu! izusti Niko, primiv joj bijele ruke.

— Da me ne ljubite, ja bi bila izgubljena za ovaj svijet, zajeca premila dieva i obavije punanu desnicu oko vrata sretnika, koji je u svetom zanosu privinca na grud. U vrućem cjelovu spoje im se čiste duše . . . Ivka spusti mu se za tim na lijevu ruku, kao malo djetesce u majčinom krilu. Ota mu počivaše povjerljivo na ruci, glavica joj bijaše prislonjena na njegovo srce, a na divnom joj licu, prama nebu okrenutom sjala se sva sreća zaljubljene djece. Niko je gledao očaran i blažen, u njenih očiju, suzami zalivenih, stvarao mu se raj toga života

Najljepše časove svog života uživati oni tu, cjelivajući se i kazujući si sladke taj e, kad ih iznenada sjeti glas gospodje Nadale, koja

je iz svega grla zvala i Julijanu i Ivku, da valja kući, da se približuje noć.

— Kad odlaziš u Beč? pitala je Ivka Niku, opaziv Antanovića i Julijanu gdje im se pri-miču.

— Do malop dana, draga Ivko.

— Hoćeš li dugo vremena ostati u Beču?

— Najviše tri dana.

— Niko, hoćeš li mi često pisati iz Beča?

— Sigurno, zlati moje. Kad postanem doktorom, olima ću doći na Rieku, da te umolim u otca. U to pristupe k njima Dragimir i Julijana. Djevojke se pogledaju kao u čudu, nasmeše se mlo jedna drugoj, a onda se naglo ogrle

I Niko i Dragimir smieše se se mlo jedan drugomu, gledajući u svoje prekrasne mlade sidičnice.

(Konac sledi)

Živa lutka

Da te ljubim, moja dievo,
Sve me nešto srce nutka,
Ali razbor hladan pita:
Da ti nisi — živa lutka?

Da ti nisi ko tolike
Jadne kćerke moga roda,
Koje no se malo trinu
Što je robstvo, što sloboda?

Da ti nisi samo za me
Hrvatica toli žarka,
A drugčije, ko tolike,
Samo žarka — pomodarka?

Da te nije samo briga,
Kako ćeš se ljepše nosit,
Dok tvoj narod ljuto strada,
Dok tvoj narod mora prosit!

Da ti nije glavna miso
Razsudljivat svoje druge,
Dok tvoj narod ne zna što će,
Ne zna što će s teške tuge!

Da se ne znaš nasladljivat
Nego plesom i bon-toni,
Dok od glada, ljuta glada,
Skapavaju milijoni!

Da u tebe želje nema
No u slasti žitit dugo,
Da je samo lik ti krasan,
Ništa drugo, ništa drugo!

Da ti nisi na čistacu
S tvojim zvanjem, sama sobom!
A ja, vojnik za slobodu,
Reci sama: što bi s tobom?

I onako rob sam jadan,
Dosta mi je udes zao,
A da život s tvojim svežem,
Istom bi se okovao!

Jer kad bi me za slobodu
Bojna truba u boj zvala,
Ti bi mene svojim plačem,
Svojom djecom zadržala!

A ja možda još bi k'ono
Rad dječice i ženice,
Pa bi liep mi spomen osto,
Divan spomen — kukavice!

Za to ne ću srce slušat,
Što me mlado ljubiti nutka,
Jer se razbor jako boji,
Da ti nisi — živa lutka!

A. Harambasić

N a p u t

Spjevao Mihajlo Jurjević Lermontov

Sama na put stupa moja noga,
A kroz maglu stazica se sja;
Noć je tiha, narav sluša Boga,
Zvezda s zvezdom sbori u tuj mah.

Na nebesih sjajno sve i čudno,
Zemlja spi sred sjaja go'ubjeg . . .
Što je meni bolno to! i trudaio,
Čekam li što? želim li rad čeg?

Ja o! Eća ne čekam već ništa,
Ne želim ja prošlosti si liet;
Tek slobode tražim, utočišta,
Ja bi htio zaboravit, mrijet . . .

Ali ne u hladnom snu mogile,
Ne bi htio u taj stanak hud —
Već da plaho drhtnu žića sile,
I da tiho uzdigne se grud!

Da svu noć, sav dan moj sluh se lije,
I da meni sladki pjeva glas;
Da vjek zelen dub se vrhu mene svije
I vrh mene šumi čas po čas!

Tugomir

Što je život

Što je život? — Rieka znoja,
Što ga toči s trudna čela
Sirotinja jadna, gola,
Iznemogla, ogladnjela:
Za naslađu gotovana,
Bogatuna i gavana.

Što je život? — Zagonetka,
Što silnici zadavaju
Na odgonet robovima,
Dokle oni gostbe daju,
Dok u svakom živu sjaju,
Nek robovi gonetaju!

Što je život? — Čudna sanja,
Što snivaju siromaci
I narodi potlačeni
O dvorovih na oblacih;
A silnici, a tirani
Krv im piju sa gavan.

Što je život? — Tamna raka,
U koju su zakopata
Od naroda mnogih prava,
Ponajpače od Hrvata;
A despote plešu holo
Po toj raci svoje kolo.

Što je život? — Čaša vina,
Čaša vina, što bahata
Izkapluje, pa natače
Silna četa diplomata,
Da narode ruši, mrvli,
I u njinoj kupa krvi.

Što je život? — Čaša krvi,
Što junaci rado daju
Miloj majci otačbini,
Otačbini, svome raju,
Koja no će i Hrvatu
Uzkrisit slobodu zlatu!

Bogdan Krčmarić

BAKINE PRIČE

Talijanski napisao Enrico Castelnuovo preveo Svetko Batestin

Pade joj pred noge, kličuć: Ljubim vas! Kad je Adica pročitala ove riječi, baci srdito novine na stol.

— Ovdje svršava podlistak, rekne. Sad mi je čekati do sutra. Zar nisu mogli natiskati još dvie tri riječi, da bar znademo što je odgovorila gospodja Klotilda.

Baka se nasmije.

— Tužna Klotilda! Ona je u vrlo teškom položaju, pa joj dadoše dvadeset i četiri sata, da razmisli. . . .

Grofica Olimpija bila je častna sedamdeset godišnja starica. Oči još živahne, smiešak dobroćudan, tielo još čilo i okretno, akoprem staro.

Glavu joj tog dana resila poput sniega biela kapica sa zelenimi vrpčami; bila je odjevena u crnu svilu, samo oko vrata i na rukavima provirivali fini bieli okrajci. Sjedeć na naslonjaču, spustila lakte na koljena, a glavom klonula malko preda se, kao da sluša. I zbilja. Olimpija pratila je pozornost svoju unuku Adicu u čitanju.

Adici moglo je biti devetnajst godina. Liepa je i vitka stasa, a vrlo prijazna lica. Ima nešto bakina: njezine crne, izrazite i okretne oči, al se odlikuju nekom osobitost, koju bakine odavno izgubiše; odlikuju se — žarom mladosti.

Premda je baku i unuku u dobi dielila ciela polovina vieka, slagale su se one posve dobro još od onog časa, kad je Adica, ugledav taj bieli svijet, zaplakala u naručju primalje, majke, dadilje i otca, a umirila se istom na bakinom krilu. Baka Olimpija i unuka Adica bijahu mladost u kući. Roditelji i Adičine sestre spadahu u onu vrst mrtvih stvorova, koji su već u dvadesetoj godini stari, i koji nisu nikada u strahu, da će se izgubiti, jer uvijek idu jednom kolotečinom.

Grofica Olimpija, Adičina baka, poznavala je svijet i nauži'a se života, šireć oko sebe čar dobrote, milja i ljepote. Zli jezici hćedoše, zaroni li se nešto dublje u njezinu prošlost, da se more naići i na trenutke zaboravi, ali je stalno da si je ona sačuvala nakičnost svijju, pripravnost uvijek oprostiti i razumjeti svakoga, pripravnost žrtvovati se mirne duše i vedra lica. Njezina najveća mana bila je brbljavost, ali se je ona podpuno slagala sa znatiželjnošću unuke.

Kad vel'm unuke, razumie'am Adicu, jer su ostale dvie nerazumljive, čudna značaja, ko što i štovani im roditelji, pa se je baka uvjerila, da nije vredno upuštati se s njimi u razgovor.

— Ipak, opazi Adica, ljudi su daleko odvažniji u romanima, nego u privatnom životu.

— Hm! dvojila grofica Olimpija.

— Zar nisi mog mnijenja, bako? Al oprost, na primjer: što se tiče knjiga, to svaki čas nabasamo na nekoga, koji pada ovoj ili onoj ženi pred noge . . . Sjećaš li se možda one novele u Monde Illustré prošloga mjeseca? Onaj kavalir kleče pred markezicu. Ona pozvoni i rekne slugi: Eclairer, Monsieur. Ovaj način ne da se upotrebiti, nego na večer.

— Ne luduj!

— Drugi način: On pade na koljena kao obično; ona se digne uvriedjena: Gospodine, vi zlorabite moju gostoljubivost; nalažem vam da izidjete . . . Ovdje bar nema posla služinčad . . . Naravski, da više puta gospodin baš ne otidje . . .

Baka se smijala.

— Treći način: On prigne koljena; ona ga udvorno podigne . . . Taj način čini mi se najuljudnijim, al i najpogibelnijim . . .

— Znaš, Adice, da te čuje majka . . .

— Pomozi Bože! . . . Upravo za to i govorim, jer nje nema.

— Liepa čast tvojoj baki . . .

— Baka je popustnija . . .

— Zar me nisi ti naučila onu lepu rečenicu neke francuske spisateljice: Tout comprendre c'est tout pardonner?

— Sad mi je žao, da sam te naučila. Neke stvari ne smiju se tumačiti doslovce . . .

— Budi dobra, bakice . . . Dakle ti si rekla, da se i u realnom životu ljudi često bacaju ženam pred noge?

— Ja ne rekoh ništa . . .

— Al se je moglo razumiti. Čudnovato! Meni se što takova još nije dogodilo.

— Adice! . . . Zar se ne sramiš? . . . Još si malo ne diete! . . . Pa bi li hćela? . . .

— Tako, samo da vidim . . . Mora da učini nekakav utisak . . . Kakav je taj utisak?

Grofica Olimpija ne mogaše nikako odoljeti smiehu.

— Znadeš li, da je to pitanje malko drzovito. bezobrazno?

— Bako, draga bako, ako se stvar događa češće, to je nemoguće, da se nije dogodila i tebi . . .

— Oh, da čujemo uzrok, draga doktorice!

— Ta dosta je svrnuti okom na onu sliku, što visi eno u dvorani, pa da uzklikneš: Ova je žena u svojoj mladosti bila obožavana! Ili su ljudi u ono doba bili vrlo zla ukusa, ili . . .

— Šuti, šuti, ne laskaj mi!

— Bako, liepa bako, zadovolji ovoj nevinoj znatiželjnosti; nije li nitko kleknuo pred tobom!

— Ali molim te . . .

— Ona dobra duša, moj djed, kog nisam nikada poznavala!

Grofica stisne pleća.

— On? . . . O ne! . . . Tvoj djed bio je čovjek mirne čudi, osbiljan; on je nastojao oko svojih poslova . . . Zamolio me kod roditelja, a oni me udadoše . . . Nije bilo od nužde, da preda mnom padne na koljena . . . Bilo mi je tada šestnajst godina . . .

— Ti si bila žrtvovana, tužna bako!

— Ne, ne . . . Postupao je sa mnom vrlo prijazno . . .

— Ali je bio mnogo stariji od tebe . . .

— Ipak nije bio prestar . . .

— Ali ti ga nisi ljubila!

— Ne ljubi se uvijek kad se hoće . . . Živili smo u miru, premda su naše čudi bile vrlo različite. On leden, miran, osbiljan; ja

nagla, zanešena, poštična . . . On je ljubio miran život, daleko od ovog bučnog svijeta, a ja sam težila za kazalištem, plesom . . . Napokon, ako se je tko od nas smio potužiti, bio je to on, jer on nije meni silom htio nametavati svoje ukuse, dočim sam mu ja nametavala moje . . .

— Oh, koliko bi dala, da sam te onda mogla vidjeti!

— Ne bi dala ništa, jer da si me onda vidjela, bila bi sada po prilici mojih godina, sa sedamdeset na leđih, nabranim licem i bielom kosom na glavi . . . U ostalom, tješi se: svi vele, da si mi slična.

— Ti si bila ljepša, a i odievala si se valjda dobrim ukusom.

Nisam baš najružnije. Al za to nisam trošila mnogo! Nu znaj, fin ukus ne da se naučiti, ili ga već imaš, ili treba odustati.

— Za stalno, ti si bila kraljica, svih zabava!

— Kraljica, to je malko odviše, al ne ću da tajim, bila sam među gospodjama u prvom redu.

— Dopusti mi, da ponovice rekнем: Sve da mi je sada biti tvojih godina, sve da bi i mladost bila žrtvovala, sve da bi to pregoriela, samo da sam te vidjela u dvadeset i petoj godini! Motriti te na plesovih, pokritu koprenami, sjajuću alemi, okruženu hiljadami laskatelja, sretnih jer ti podigne rukavicu ili ružu, koja ti je pala s vlas, opojeni tvojim riječi, tvojim posmjehom . . .

— Ej, dragice moja, vidiš što osta od svega toga!

— Osta mi liepa baka! Pa zar uspomene ništa ne vriede?

— Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria! *) . . .

— Jest, to veli Dante, al ti si mi prošli ćedan dala pročitati neku pjesmu od Alfreda de-Musseta, koji je posve protivna mnijenja: »Un souvenir hereux est peut etre sur terre. Plus vrai que le bonheur.«

— Tebi je uvijek odgovor na jeziku.

— Zar ne, bako, da su te mužkarci obožavali?

— Naravski, da su me rado gledali. Bila mi po gdjevoja i zavidna. Grofica Aurelija najviše. Bila je to liepa, bogata plemenitašica, te se je hćela bez svake zaprieke sama dočepati žezla mode. Ali ili silom ili milom morade ga dieliti sa mnom. Natjecasmo se bez prestanka. U ponedjeljak primala bi ona goste, u subotu ja. Ona bi dolazila k meni, ja k njoj, nismo se trpile nikada, ali smo uvijek bile zajedno, da se izmjenice čuvamo. Za mog odsuća imala bi ona velik krug osoba oko sebe, na moj dolazak svi bi ustali i dali mi mjesto kraj moje tobož intimne prijateljice. I krug bi se opet poredao, ali se je i na me pazilo. Ljepota Aurelije bijaše doduše pravilnija od

*) Nema veće boli, nego sjećati se sretnih vremena u nevolji!

moje, ali ja sam im se milila; ona bijaše izobraženija od mene, ali njezina izobraženost probavljala se teško. Nazivali su ju »unitra sapiens«, a ja sam usuprot uživala čast duhovite žene . . . u ono vrijeme . . .

— I sada, i sada!

— Grofici Aureliji bila je najveća čast, kad bi joj se predstavljali takovi mužkarci, koji su s ove i s one zasluge bili na glasu; osobito strance primala je vrlo udvorno. Svakako, ona je bila s mnogimi poznata, a mi smo zlobne govorile svakog ponedjeljka: Večeras je kod »učene guske« izložba riedkih životinja. A ona je sbilja i bila ondje, u sredini

Aureliju, al mene! . . . Što su vriedili njezini citati iz grčkog i latinskog jezika, njezine na izust izrečene rečenice? Ja sam uvijek bila izvorna u mojih opazkama; u mene je bila neka čista zanešenost za važnim i lepim, a usuprot sam gojila duboku mržnju za sve što je bilo neplemenito. — Vi imate nešto svojega, »vi!« reče mi jednoč neka osoba, do čije je časti grofica Aurelija držala najviše. Bila je kano voda, koja se priljubi svakoj posudi, kano ogledalo koje odrazuje svaku sliku, a ne zadrži ni jedne, kano jeka, koja odvraća svaki zvuk. Divite joj se koji čas, pa prodjete dalje . . . a što se vas tiče, vam se je diviti . . . i ostati!

taj . . . taj, kog sam spomenula. Sin plemite lombardske obitelji, bio je preporučen grofici Aureliji, gdje sam ga i upoznala . . . Vrlo udvoran, urešen svimi darovi dobroga društva, bio je govornik na glasu, glasovirao savršeno, a do sgođe znao biti i suvremenim pjesnikom Skoro da nisam pomislila, da je površan, lakouman! A kad tamo, bio je on jedan od najradinijih sinova Mlade Italije!

Govorilo se o politici, prvi put na nekom sjajnom plesu, kod jedne od naših patricijskih obitelji. Desila se tu i Aurelija, bila sam i ja, bile su sve gospodje »high-lifa«, kako to

POBJEDNO SLAVLJE U TURKESTANU

svojih riedkosti, koje bi kašnje povela u druge salone, ljuljajući se i grakćući poput one domaće krilatice, čije joj ime nadjenuše. Tužna Aurelija! . . .

— Tim učenim ljudem narisala bi me Aurelija već u napred kao dobru, al malko lakoumnu i gizdavu ženu, da su me tako iz prvine, kad bi došla u društvo, motrili nekako dvojbeno; ali nije nikad proteklo dugo, da se ne bi osvetila!

— U društvu Aurelije bilo je i dobra i zla, suha, čista srebra, i srebra »cristophle«; a ja bi znala razlučiti vrlo dobro! Na srebro cristophle nisam ni svraćala pozornosti, prepušćala sam ga svega mojoj miloj prijateljici, tražila sam samo dobro, i vjeruj mi, Adice moja, da su ljudi pravoga značaja izbjegavali

— Bakice draga, kako je divno govorila ta »neka osoba!« A tko to bijaše?

— Što ti je stalo do imena, draga Adice! Ta je osoba poginula u progonstvu, mnogo prije nego što si se ti porodila.

— U progonstvu?

— Ej, draga Adice, to su bila čudna vremena! Slavlja i veselja na površini, a vatrometi pod nogama. Koliko bi vatrenih mladića, pri izlazu iz kojeg plesa, naišlo na policajnog škanjca, koji bi ih poveo u tamnicu, a odanle u Spielberg. Iza 1848. godine, rotulo se nadom uspjeha, ali prije, prije bi pozitivni duhovi takove mladiće nazivali ludjaci! . . . Hćelo se tada viernih, čistih, neustrašivih, uztrajnih, čistih značaja! Takova značaja bio je i

danaz zovu, a bio je i on. Ta obitelj pronašla je sgodnim pozvati i nekoliko austrijskih častnika. Ja sam bila Talijanka u dnu srca. Gledala sam prezirom, kako se naši tlačitelji oholo šeću po naših dvorana; drhtala sam od straha, da mi se ne bi koji od njih približio, i umolio me za koju polku ili quadrillu . . . Hćedoh otići, al kako, pod kojom izlikom? Kako da dojavim tu želju svomu suprugu, koji se je sa drugimi hladokrvnici povukao u treću sobu? Medjutim su se nekoje gospodje lepo zabavljale s austrijskim častnicima; Aurelija prodje kraj mene sa nekim nadporučnikom, ali ne bijaše pogibelji da mi ga predstavi, bio je to nekakav princip, pa ga je čuvala sebi. Svrnem okom na okolo, ono je tražilo »njega« . . .

grofa . . . Samo on mogao mi je priskočiti u pomoć.

— Ah! bio je grof?

— Da! . . . Vidjeh ga napokon, naslonjena o vrata dvorane, i tek svrnuo okom prema meni, dadem mu lepezom znak, da se približi.

— Kako ste mračni večeras, grofe! Što vam je?

— Ništa, grofice, ali odlazim . . .

— Ne, ne, ne idite! rekoh mu. Engažujte me radje za sve plesove, što ih imam slobodne . . . Ovdje je moja knjižica . . . Natrpajte vašim cienjenim imenom sav prazan

— Zar radi toga? zapita me grof, koji međjutim bio malko otišao na stranu.

— Jest, to je pravi uzrok. Nisam htela plesati s austrijskim častnicima.

— I ja htjedoh otići upravo s toga, što je ovdje austrijskih častnika.

— A sad rado ostajete?

— Od srca rado; zahvaljujem vam . . . divim vam se!

Zvukovi walcera razliju se dvoranom.

— Četvrti ples! klikne grof. — Taj je moj! Digoh se. Obvi me rukom oko tiela, i bacismo se u onaj vrtlog plesajućih parova, zib-

koliko se je dubokih, nemirnih i junačkih briga sakrivalo pod njegovim smieškom! Ponošila sam se time, al sam i drhtala . . . Pri svakom odlazku, a cilj njegovog čestog putovanja bio mi je posve dobro poznat, bojala sam se za povratak . . . Sjećat ću se dok budem živa jedne zimske večeri. Koliko je zima proteklo od onda, Adice draga! . . . Grof je bio već dva mjeseca odsutan, a ja nisam imala nikakva glasa od njega. Odma po objedu podjem u svoje sobe, i ostanem u šivačoj. Na polju duvao vjetar i lievala kiša. Listah stranice neke knjige, a dosadiv mi to,

UČKA GORA I ČEPIČKO JEZERO

prostor . . . Znam da ne plesete rado, ali se radi o malenoj usluzi . . . Razložiću vam kasnije . . . samo žurno!

Dadoh mu knjižicu. U taj par sastavi se predamnom domaćica sa nekim častnikom.

— Ima' li koji valzer ili polku za gospodina baruna? zapita me.

— Hvala, engažovana sam, odgo'orih.

— Za sve plesove?

— Za sve!

— Barun mi zaista ne će oprostiti, da sam zakasnila, reče domaćica.

Častnik doda koju udvornu u ružnoj tili-janštini. Zatim odoše. Odlane mi.

ljud se ugodno na valovih glazbe . . . Oh, zvukovi onog walcera i danas mi zuje uhom . . . I danas mi je sve pred očima, ko da se je jučer sve sgadjalo, a do potrebe znala bi opisati kakvu je toaletu nosila jedna po jedna od prisutnih gospodja . . . Kako je brbljava baka, zar ne, Adice?

— Govori, govori, vrlo me zanima . . . A grof?

— Moje patriotično čuvstvo djelova na nj više nego ljepota. Izpriča mi mnogo tajna, za koje nisu znali ni najpouzdaniji mu prijatelji, te sam ja sama, između tolikih znanaca u Mletcih, ja sama saznala, kakova je značaja, i

latih se veziva, pa nasitiv se i njega, bacim ga u kut i naslonim se na fotelj kraj peći.

— Najednoč otvore se iza mene vrata, okrenem se.

— Ja sam, grofice! rekne mi dobro poznat glas. Saznao sam da ste ovdje, te dodjoh i bez prijave.

— Vi! uzkliknem, iduć mu u susret. Ali čemu tako preobražen?

— Grof (bio je to on) nije već imao svoje pune brade. Pogleda na okolo.

— Jeste li posve sigurna, da nas nitko ne sluša, da nas nitko ne će zateći?

Zaključam iznutra vrata.

— Policija me traži, rekne mi. — Još ove noći bježim preko mora.

— Bože moj! Još ove noći! Pa zar za uvijek ostavljate Italiju?

— Za uvijek možda! reče on tronuto.

— Ne vidimo se više? zapitam, lamajući rukama.

— Baš za to izabrah put kroz Mletke. U Genovi bilo bi mi lakše ukrcati se, ali vam ne bi bio rekao zadnji: „Addio“! . . . Kako ste bljeda, Olimpjo! . . . a kako liepa u tom bljedilu! . . . Oh, svrnite na me to vaše božansko oko, njegovu svjetlost sahranit ću duboko u duši, čuvat ću ju kroz cijeli moj život!

— Oh, bakice, to je pravi melem, uživati slast takovih rieči.

— On je bio tako rječit, da sam ja tako rekuć vrsila na niti onih čarobnih zvukova i naglasaka On, onako čil, junak nad junaci; on, vičan zapovjedati, klečao moleć pred menom, neznatnom ženom Vani harala bura, vani čekalo ga sijaset zasjela, možda tamnica, možda krvnik, a uz najveće pomilovanje progon. Bilo je do mene pružiti

koju utjehu toj ogorčenoj duši Možda me ledene savjesti odsudjuju, ali . . .

— Ja ne!

— Ti? Što znaš ti što je ljudski život, Adice?

Koji časak vladao svečan mir.

— Dovrši pripoviest, draga bako! reče plašljivo Adica.

— Trebalo je dakle dovesti koncu svako oklievanje. Grof htede, da pred njim izgorim nekoja pisma.

— Vi bijaste mojom pouzdanicom! rekne napokon.

Ono doba, Adice moja, nisam bila tako brbljava kano sada

— Stvari, koje vam saobćih, zakopajte duboko u pameti; imena, koja ste čula, zaboravite; a zapitaju li vas štogod o meni, recite da me poznavaste jedino kano društvena čovjeka Nemoguće je predvidjeti posljedice samo jedne nepromišljene rieči! Vi ste majkom, ne izlagajte se bezuspješnoj pogibelji!

— Kad se je odlučio na odlazak, bilo je već deset sati

— Je li prebrodio sretno?

— Jest! Dospje sretno u Krk, a odanle u Englesku Ali težnja za zavičajem ubi ga nakon tri godine Što radiš, Adice?

— Ništa, sušim jednim poljubcem suzu, koja ti se spušta niz lice

— Dosta . . . stare stvari, stare stvari! reče baka, njišuć glavom ko da kani izčerati zle misli.

— A ti, Adice, jesi li sad zadovoljna, kad ti se izbrbljah i danas?

— Oh, ja s tobom postupam vrlo nemilosrdno; morat ću si rubcem čepiti usta

— Bakice liepa!

— Što je?

— Hćela bih znati

— Doznala si dosta, ti nezadovoljna!

— Samo jedno pitanje jedno samo!

— Da čujemo.

— A gdje se je desio djed one večeri?

— Tvoj djed, a moj suprug, spavao bi u svojoj sobi svaku večer od 8—10 sati.

— Eto, s njegovog gledišta, bilo bi možda bolje, da je spavao od šeste do osme!

VICTOR HUGO

Iz djela RICORDI DI PARIGI od Edmonda de Amicisa preveo Vlado Kolarović

I

Imade jedan pisac, u Francezkoj, koji se je u ovih zadnjih godina popeo do tolikog stepena s'ave i moći, da već ne bi ni u snu mogao pomisliti naj-lavohlepniji književnik. On je, po skoro sveobćem mnijenju, prvi živući pjesnik Europe. Osamdeset mu je godina: rodio se druge godine stoljeća. *Le siècle avait deux ans* (Vieku je bilo dvie godine). Bijao slavan jur pred petdeset godina, kad je Aleksandro Dumas, govoreć o njem, znao reći svojim prijateljem: — *Nous sommes tous flambés* (Mi smo svi uništeni) — a nije čuo van dramu *Marion Delorme*. Njegovo ime i njegova djela razasuta su po čitavoj zemlji. U malo dana izčezne stotina hiljada iztisaka jednog njegovog novog djela. Njegove mladenačke radnje traže se i danas baš kao onda kad su za prvi put njegovo ime oglasile Europi. Sve njegove petdesetere knjige pune su mladosti i života, kao da su ugledale svjetlo, sve zajedno, tek pred nekoliko godina. Život toga čovjeka bila je neprestana borba: borba književna, izprva, pokrenuta u kazalištu; borba politička, kasnije, pretrgnuta u asemblejah i nastavljena u progonstvu: jedna proti klasicizmu, druga proti jednomu caru, obe od njega dobivene. Nijednog njegovog drugog suvremenog pisca nije se toliko pobijalo, ali nijedan drugi ne zasjeo kao starac na višu stalku neprijateljskog pliena. Čitave falange besnih protivnika zakrčiše mu put — on ih probi, a njih nesta. Njegovi veliki takmaci sidjoše jedan za drugim u grob, pred njegovima očima. Povočka tragičnih nesreća razagna njegovu obitelj: sve grane hrasta obořiše se jedna na drugu triesnute; stari panj osta stavan i nepomičan. On prokuša sve:

bje siromašan, bje prognan, bje proskribiran, — sam — skitalica — žigosan — izsmijevan, ali bezćutno nastavi, ćudnovatom nekom tvrdokornošću, svoje ogromno djelo. Za vremena, kad se činilo da je smlavljen, podiže se na jednoč, djeli punimi novih sila i novih obećanja. Na svih putevih književnosti utisnu biljeg svojih orijaških koračaja. Ne drznu se, nasrnu na sva polja umjeća i provali bućuć, rušeć, smrskavajuć, ostavljajuć posvuda tragove bitke. Na tribuni, u kazalištu, u sudnici, u otačbini, u progonstvu, u poeziji i u kritici, mlad i od sedamnajst godina bje uvijek jednako smjel, tvrdokoran, razuzlan, piri-vatra, grub, goropadan, divlji. I uskrсну iz vojska neprijateljskih, al se doplete iza vojska. Čitava legija zanešenih i odanih pisaca pridruži mu se i pridružuje se, i bori se u njegovu obranu i u njegovo ime. Hiljadu odabranih umova, u razno doba, ne sjali drugim svjetlom van odsjevom njegova genija: jedni, skućeni pod njegovu kolotečinu, izčeznuše u njegovu narućaju; drugi se zamañ trudiše za cjeļa života, da maknu sa čela biljeg, što no im ga on udario. Slikarstvo, kiparstvo i g'asba uvojiše njegove umotvore, i učiniše ih popularnima, po drugi put, u svih prosviećenih zemljah. Ogromno bogatstvo slika, sudja, metafora, načina, novih oblika umjeća, razasuto sve od njega, kola, živi i plodom rodi u svih književnostih Europe. On je od pol vieka neprestanim predmetom vatrenih i plodonosnih rasprava. Malo ne sva književna pitanja imadu bud koricu u njegovih djelih ili se oko njih silomice kreću, a on predsjeda, neimenovan i nevidiv, svim prieporom. Nu sad su priepori, u koliko se tiče njega, bar u Francezkoj skoro posvema prestali. Njegova doba, njegove nesreće, njegov neizmjeran glas, život-

nost njegovih djela, uzjaćana poslednjimi triumfi, velika popularnost njegova imena, neprestance oživljena njegovom riećju i njegovom nazoćnosti, postaviše ga skoro izvan i iznad kritike. Nekadanji njegovi najljući književni neprijatelji šite; njegovi najbjesniji politički protivnici bacaju se strielami na republikanca, al poćitaju pjesnika, kano neku s'avu Francezke. Tko ga ne priznaje kao dramatskog pjesnika, prima ga kao romanopisca; tko ga odbija kao romanopisca, obožava ga kao lirićnog pjesnika; jedni, koji mrze njegov književni ukus, prigrljuju njegove ideje; drugi koji pobijaju njegove ideje, uzhićeni su njegovim oblikom; tko se ne divi nijednomu od njegovih djela pojedince, divi se i velića velićanstvenu neizmjernost sgrade, koju saćinjavaju sva djela zajedno: nitko mu ne poriće genija; nitko, govoreć sa tudjinci, ne pokazuje se nehajan il protivan štovanju, koje mu se izkazuje; a tko ga i mrzi, ponosi se njime. Osim toga mu je sadašnji politićki vjetar povoljan. On je popularni pjesnik i slavodobitni tribun, te nosi na lovor-viencu ko sveto svjetlo genija-zaštitnika otaćbine. Dovinuo se do onog vrška slave, preko kojega nije moć van kad si umro. Njegova je kuća nalika kraljevskomu dvoru. Pisci i umjetnici svih krajeva knezovi i radnici, žene i mladići, vatreni, oduševljeni, dolaze mu u pohode. Kad'ko god se puta ukaže obćinstvu, slavi novo slavje. Slika je njegova posvuda, ime se njegovo spominje svakom prilikom. Govori se o njem kao o kakvoj slavi vjekovi posvećenoj, te ga se razsipno obasiplje onima prekomjernima i svećanima hvalami, koje se ne dozvoljuju van preminuvšim. A on je još pun života, snage, ideja, osnova, i svaki čas oćlašuje kakvo novo djelo. Eto čovjeka, o kom sam danas nakanio pisati.

U B O J Z A O Ć A Ć B I N U

II

Scienim da ću, izričući ono što mislim o Victoru Hugu, izreći od prilike ono što misle svi moji mladi suvremenici. Ne ima među nami nijednoga, odista, koji se ne bi sjećao onih dana, kad je mladić gutao prve knjige Huga, koje mu dopadoše ruku. Bijaše bez dvojbe za svakoga tronuće novo, duboko, poremećeno, nezaboravno. Svaki čas bi se zapitali, prekidajući čitanje: Kakav je to čovjek? — U isto vrijeme sladak i strašan, fanatičan i dubok, bezsmislen i uzvišen, uz retoričku nesgrapnost, koja smete, objavlja tako veliku istinu, da ti se otrgne vrisak začudjenja. Istom silom čini, da uzčutimo sladost cjelova dvoje dragih, i užas zločina. Prostodušan je poput dječarca, okrutan je poput čovjeka krvlju okaljani, ljubežljiv je poput žene, mističan je poput proroka, silovit je poput govornika konvencije, tužan je poput čovjeka bez čuvstva i bez nade. U sto stranica pokazuje nam sto lica. On zna izraziti sve: divne osjećaje djetinstva, s kojima se po tisuć put mučila naša misao; prve nerazjašnjive ljubovne nemire doraštosti, najtutljivije borbe srca djevojačkog i savjesti razbojničke; tajne dubljine duše, koje osjećasmo u sebi, al u koje nije nikada prodrlo oko našega uma; izkipjela čuvstva, za koja misljasm, da se odmeću ljudskom jeziku. On zagrljuje umom cijeli svemir. Ima, ako se može reći, dvie duše, koje u isto doba obilaze dva svijeta, i svako njegovo djelo nosi obilježje te njegove dvojake naravi. Tko to nije tisuć krat primjetio? U visini je onaj njegov vječni *ciel bleu* (modro nebo), na koj se svraća u svakoj stranici, jesu svodovi tisuć puta projureni, zvijezde neprestance sazivane, angjeli, zore, oceani svjetla, tisuć sanja i tisuć utvara budućeg života, svijet sav idealan, u koj on roni poput zanešenika, prenoseći sobom čitaoca, zasliepljena i omamljena; a izpod toga crna i uzburkana mora, tmine nad tminami, njegova vječna *ombre* (sjena), njegovi *abîmes* (bezdn), njegovi *gouffres* (vrtlozi), tamnica, glibište, dvor čudovišta, krvnik, krastača, trulež, grdoba, nevolja, sve što ima najgroznijega i najgnusnijega na zemlji. Polje njegova stvaranja ne ima granica. Srađnite Cosettu i Lukreciju Borgiu, Rolanda iz Legende vjekova i Quasimoda, Deu i Mar'ju Tudor, Gavrocha i Karla V., njegove djevice, koje su umrle u petnaestoj godini, njegove galijaše, njegove sultane, njegove carske straže, njegove odrpance, njegove fratre, pa će vam se pričiniti da imadete pred sobom djelo ne jednoga, već čitave legije pjesnika. Proberite na novo hitimice njegova stvaranja: ona ostavljaju utisak jedne ogromne epopeje ulomaka, sličnih od Kaina do Napoleona Velikoga, i pomućenu uspomenu ljubavi božanskih, borba titanskih, bieda nečuvjenih, smrti groznih, smotrenih tek poprečke za strašne ciće, prekinute ovdje ondje strujama svjetla, u kojem vrvi sijaset osoba, polu realnih stvorova polu sablasti, koje izpremeću imaginaciju. Sva njegova djela kao da su izšarana odrazom nekog otajstvenog života, koj je on proživio, gdje kad u otajstvenu svietu, na koj neodlučno smiera svakom stranicom, i pred čijimi se vrati neprestance pomalja, ljutit na granice, što mu ih označila zemlja.

Neka ogromna utvara ljudstvu neznanih stvari kao da ga svedjer mori, poput grozničave visije. Sve što ima najneobičnijega i najtamnijega na razmeđu, koje dieli realni svijet od svijeta sanja, sve to traži, proučava i svojata. Bajoslovni kraljevi Azije, s jeverja svih vjekova, najdomišljatije legende svih krajeva, najmračniji predieli na zemlji, najgrdnije nakaze mora, najstrahovitiji pojavi naravi, najtragičniji umori, sve vračarije, sve tlapnje, sve bludnje uma čovječjega prošle su njegovim perom.

On vidi sve, ne znam po kojoj čudnoj prizmi, kroz koju usuprot čitalac uvijek vidi njega. Na dnu svih njegovih prizora i iza svih njegovih osoba niče njegova glava, golema i ohola. Skoro svi njegovi stvorovi nose silan utisak njegova pečata, i govore jezikom genija; jesu, poput njega, veliki pjesnici ili veliki sanjari; kipovi, kojim je na čelo utisnuo svoje ime; sablasti iz okolica više nego ljudskih, koje kao da su se ogorostasile preko maglušina polarnih mora, ili užegle svjetlom neke kazališne veličajnosti, koja ih preobrazuje. Tako Javert, Gyplaine, Triboulet, Simoudain, Gilliat, Giosiana, Ursus, Quasimodo, Jean Valjean. Tako njegov Napoleon III., lirčki predstavljen kao obični zločinac, sav od jednoga komada. Malo osoba od kosti i od puti, koje bi imale naš stas i naš glas. A isto tako njegova katedrala Nôtre Dame, od njega pretvorena u ogroman i strašan spomenik, kao planina Alpa. Sva njegova stvaranja jesu, kako on veli, od valova oceana u oluji, *melangées de montagne et de songe* (smjesa brdina i sanja). Samo u prvom času pomisli miran je i uzdan motrilac; zatim probije njegova nepredobiva lirčna narav, te će spopasti silnom svojom rukom svoje čedo, pa ga odneti u visine. Od prve do zadnje stranice uvijek je prisutan, samosilnik ponosit i silovit, u čitanju priredio je borbu. Tjera nas napred, podiže nas, obara nas, iznova nas diže, stresa nas, ponizuje nas, izprevraća nas u svom sunovratnom biegu, a da i ne opazimo da obstojimo. Upadamo naglo u najprotivnija čuvstva, što ih može čitanje uzbuditi, iz gnjevne dosade u vatreno oduševljenje, kao da se svojom rukom titra s nami. Vječne si stranice sliede, gdje Hugo nije više isti. Zabasao je, bludi u tminah i tlapu. Ne čujemo više rietči čovjeka, već jauk ili jecanje bezumnika. I goleme periode padaju na goleme periode, kao lavine, ili mali govori na male govore, gusti i biesni poput grada, i natjeruju se i zamršeno navale bezumnosti, praznoće, lude hiperbole i cjepidlačenja. Victor Hugo cjepidlaka! Ipak da; kad nam izražuje po sto puta ideju, koju smo dohitali na prvi mah, kad nam pokazuje lagano i tvrdokorno jednu po jednu od tisuću pločica kamena, koji on smatra draguljem, a tek je krivi alen. I medjuto, dok driemamo ili se tresemo, dolaze nam na um nemile analize kritičara, srčbe klasičista, anateme cjepidlaka, poruge njegovih nebrojenih protivnika, i već nam je na ustiju: — Pravo imaju! — Al što! Primaknuv se kraju stranice, ima misao, s koje skočimo i zavapimo: — Ne, po Boga! Imadu krivo! Rečenica je, koja nam ostane ukovana u mozgu i u srcu za vaskolik život, uzvišena jedna rietča, koja nam nadoknađuje sve. Hugo je iznova ondje stavan i gorostasana na stalki,

koja se je klimala. To je njegova velika moć: nenadan skok, nepredvidjena rietč, s koje nam uzključa krv, neočekivan bljesak, koji razsvjetljuje prostrani nepoznati prediel, osorno otvorena i zatvorena vrata, kroz koja naziremo čudo, veliki *coup dans la poitrine* (udarac u prsa), kako bi rekao Zola, što nam za tili čas otimlje dah, i ostavlja nas slomljene i preplašene. Nije orao, koji lebdi u zraku krilima; stienje je, koje provaljuje iz vatrometa, dotiče se oblaka, te natrag pada. Njegovo je umjeće skoro sve tuj: dugačak, strpljiv rad, koji pripravlja nenadan uspjeh. Na nas se ne obazire kad ga pripravlja; kara nas i izazivlje; radnik je zazoran i grub; ne pazi ni našu neuztrpljivost, ni našu pokudu. Njegove su pogreške velike kao i njegov genij, ne madeži, već grdne grbe, koje nas sile previjati licem. Arhitektura većeg diela njegovih romana je nesgrapna. Jesu nespretna epizoda, grubi naumi, drzovito nago milane nevjerovatnosti, mahnito raztrgane i opet zauzlane niti pripoviesti; raztresenosti, ili radje biesne trke, kojim se ne vidi cilja, a svaki korak sluti bezdno. Al on hoće, da vas povede onamo, kamo je njeg volja, pa vas odporne vuče, teturajući se i zasopljajući, gazeć razlog, tanki ukus, zdrav razum i istinu. I vi se negdje otmete vriskom: — Ne, Hugo, ne sliedim te! I ostavite ga da dalje hrli sam. Kamo je otišao? Je li pao? Ah! gle ga ondje, na visini, čelom pozlaćenim od sunca. Pobiedio je i ima pravo. Ali u njega je sve, čim da se bori i da pobiedi: ima smjelosti, snage i oružja; ima genija i strpljivosti; rodjen je pjesnik i usavršio se; izkopao je u sebi samomu upornom rukom najdublju žilu svoga blaga; svako njegovo djelo ogromna je radnja toga izkapanja, kojoj se prisustvuje čitajući, i čuješ kako ga muči težka zadaha. Neobično je odista njegovo umjeće. On nam ne predaje gotovo djelo, čisti i zadnji posljedak svojih napora, zadnju ideju, do koje je dospio sliedom više ideja; već nas sili da sliedimo nutarnji proces njegovih misli, da izbrojimo i taknemo ponajprije svaki kamen, kojim će podići sgradu, da prisustvujemo svim njegovim jalovim pokusom, svakomu survanju zlo gradjenih strana, i zatim vidimo gotovu sgradu, ali obkoljenu i zatrpanu podrtnami, koje nehajno ne uklanja odanle. U njegovu radu sabrala se neobična strpljivost mozaičara i jaroost nadahnuta slikara. On piše kako je Goya slikao. Sad slika u sitnom, gladi, draga svoju radnju, spor, skoro mlitav, podroban, brižljiv; zabavlja se dugimi i točnimi opisi imena i stvari, tumačenjem vlastitog sastavka, bezko načnini pri-podobami marljivo složenimi; rabi šestilo, traži simetriju, kaže, popravlja, dodaje, preinačuje, izpravlja, slieva, vaja, lašti. Najednoć, kad ga zanese mah velikog nadahnuća, baci tanki kist, te, kao što je Goya činio, slika naglo što mu dodje u ruke, lijuć boje spužvami, baca velike mrlje otiraći i metlicami, a čuvstva na komade utiskuje biesnimi udarci palca, koji probušuju platno. Njegov slog, sami oštri reliefi, granitni briežići, gvozdeni šiljci i zlatne žice, pun je hrapavosti i tamnih dubina, prekinut amo tamo u velike zadore, s kojih se vide razgledi mutni i daleki; sad jednostavan do djačke bezazlenosti, sad arhitekt vrlo umjećom mislilja; gdje gdje bistra voda i slujno more, na kojoj blude ružičasti

oblaci, koji odrazuju sunce, ili oblaci crni, od kojih se odkida grom. Nove i moćne slike niču na tisuće iz njegova pera, a ideje provaljuju mu iz glave oboružane, krilate, munjometne i zvučne, gdje kad zamračene obiljem, i sgnječene težinom skele. On troši, razsiplje obilne ruke, tamani neizcrpivo blago svoje izrazite moći jarošću bezumna igrača. Njegov jezik nije mu dovoljan. Uzimlje u zajam rieči prostoga puka, lopovski jezik sa vješala, nesgrapno i nelogično čavrljanje dječadi; šika svoju prozu tudjimi riečmi stotine naroda i metaforami svih književnosti; i gordo si stvara svoj jezik, sav od boja i iskra, pun gonetka i licencijsa, moćnih lakonizma i nedostižive ubavosti; polag potrebe prost, tehničan, akademičan, tašt, grub, svečan; te se tako, pročitav njegova djela, ne čini da si čuo govoriti jezik samo jednoga naroda i samo jednoga stoljeća, već neki ogroman i zamršen jezik budućih vremena, za koj nema ništa neizrazivoga ni tudjega. Tu izrazitu moć, kano i odvažnost svoga genija, zlorabi on, pa se tad zaplete i ovije oko vlastite misli, i basa ka u labirintu, ne nalazeći izlaza. Ali i u svojih zabludah je velik. I u onih izmorenih stranicah, tamnih, izmučenih, u kojih hoće da izrazi neizrecivo, prokušava sa svih strana vlastiti zamišljaj, te gomila metafore na metafore, prispodobu na prispodobu, i utiče se zaman svom tajinstvenom jeziku tmina i svjetla, sjena i bezdana, *inconnu* (nepoznata) i *insondable* (neiztraživa), pa sav taj njegov krepki i bogati jezik ne dostaje, da poda samo blijedu ideju ob onom nečem golemom i ogromnom, što mu se roji u glavi; u onih stranicah nalaze lasno hladni cjepidlake sa radošću povoda kritici, koja obara i izsmjeva; al umjetnikova duša čuti dah taština, koji se bori nekom nadčovječjom snagom, i prisustvuje onim silnim naporom nekim čuvstvom udivljenja i počitanja, kao što jednomu od onih prizora, gdje čovjek iznosi na pogibelj svoj život. Pa ipak, čitajući njegova djela, dogodi se kadikad kad ste se primakli kojoj stanovitoj točki, da vas umori pometnja duševnih sila, neprestana pretežnost neobuzdane mašte nad razumom, pretjerana opetovnost zabluda i pada; bljeskovi genija nisu više dostatni, da vas odštete za neprestane žrtve, koje mora doprinositi vaš zdrav razum; siti ste, ljutiti, kadkad ogavljeni; činite potrebu, da se odmorite od onih muka! Vraćate se radostno k svojim piscem, pametnim, strogim, uvijek jednakim; odahnute, nalazite se u svijetu realnom, blagosivljete logiku, pribavljate si nanovo svoje dostojanstvo ljudi i čitalaca. I ostavljate u zakutku Huga na mjesec, gdje kad na godine, i čini vam se, da ste se na vieke s njim razkrstili. Al što! On vas čeka. Nadodje napokon dan, kad vas evo najednoč neki uzhit, komu tražite odjeke, neka bol, koja pita utjehe, neka instinktivna nužda za neobičnim ili strašnim, odrine opet do onih knjiga. I tad se svi zatamljeni uzhit bućno probude. On vas iznova pograbi, podjarmi, njegovi ste, uživate u njemu za jednu dalnju periodu vašega života. Biva, jer uzvišeni redci njegovih djela jesu odista redci genija. Zloporaba, koju čini s uzvišenim kojim sastavkom, za čitanja, vriedja vas; al izčeznu li iz pameti osebine krive i pretjerane, sastavak

ostaje neizbrisiv, i čim se više bistri vremenom, tim kao da se više povećava, i povećava se u istinu. Njegove velike ideje i njegovi divni osjećaji toli su veliki, da stoje povrh nebrojenih pogrešaka njegovog umjeća, kao što stupovi drevnog hrama povrh ruševina, sgrnutih na podnožju. I odatle ona čudnovata istina, da je više vatrenih obožavatelja njegova veleuma, nego li viernih čitalaca njegovih knjiga, i da ga najveći dio njegovih obožavatelja ne poznaje van po ulomcima njegovih djela, ili po nadahnućih, koja su crpile druge umjetnosti. Tko će ikad ljudskoj pameti oteti Hernani-a, Tribouleta, zvonara crkve Nôtre Dame, ljubav Ruy Blasa, sdvojnost Fantine? A tko može zaboraviti srhove užasa, koji su nam protekli žilami, i suze, koje su nam udarile na oči, kad smo ga čitali? Jer on može sve: velik je u tragediji i nenadvisiv u idili. Mi smo svi čuli škripati Ezmeraldine kosti na postelji mučila, i vidili licem u lice smrt, kad nam ju predstavlja, groznu kano u Klaudiju Frollu, obješenomu o glavni kvir katedralke, ili biesnu kao na barikadah ulice Saint-Denis, ili epičnu kao na polju Waterloo-a, ili neizmerno žalostnu kao na sniegovih Rusije, ili svečano žalobnu kao na brodolomju Comprachichos. I isti je to čovjek, koji zna uzbibati najnježnije žilice duše; pisac Revenant-a, nad kojim jeca milijun majka, pisac božanstvene one idile Rue Plumet, one svete agonije Jeana Valjeana, koja ciepa srce, i onih divnih stihova, gdje Triboulet plaćuć lije neizmjernu i krotku nježnost očinske ljubavi. Ne, nikad sladje rieči, tšje molitve, ganutljiviji vapaji ljubavi, moćniji i plemenitiji poleti i veledusja i ljubeznosti nisu izašli iz pjesnikova srca. A tad je Victor Hugo velik, dobar, počitanja vriedan, veličanstven, i ne ima ljudske duše, koja ga ne bi bila u onih stranicah blagoslovila i uzljubila. U svečanih časovih života, tik postelje umirućega, za velike borbe savjesti, njegovi stihovi prohuje umom poput bljeska, i odjekuju u uhu savjete prijatelja, srdačna i stroga, koj nam kaže: — Budi čovjek! Jer on je sve oćutio, sve shvatio i sve izrekao; u njemu ima strahovite sdvojnosti i uznosite trpljivosti; ne ima ljudske boli, kojoj on ne bi bio izvabio suza. On je ljubezan i strašan zagovaratelj svih nevolja, baštinjenih od naravi i zapuštenih od svieta; onoga, koji ne ima hljeba, koji nema otačbine, koji nema slobode, koji nema nade, koji ne vidi svjetla! To je njegova veličina, prava i neprieporna. Ne ima drugog modernog pisca, koji bi bio većim brojem djela i neustrašljivijom tvrdokornošću vršio to slavno apoštolstvo; koji bi bio rabio moćniji kist, da nariše nevolje, oštrij nož anatomski, da otvori jedna srca, odvažnije dlieto, da izkleše junake nesreće, bjelije željezo, da obilježi čelo onomu, koji čini trpiti, nježnije ruke, da miluje čelo onoga, koji trpi. On je velik napadač i velik branitelj; borio se je na svih borištih; uzpeo se na sve viške i sišao na sve nizine. I tomu se je diviti kod njega, da se nije, makar koliko silazio, nigda ponizio. Njegova je ruka ostala neoskrvnjena kraj svih gnjusoba, u kojih je plivalo njegovo pero. On se nikada nije ogriješio o svoje umjeće. Oštar je i ohol. Ne ugiba se i ne plače. Njegov posmjeh nije nego

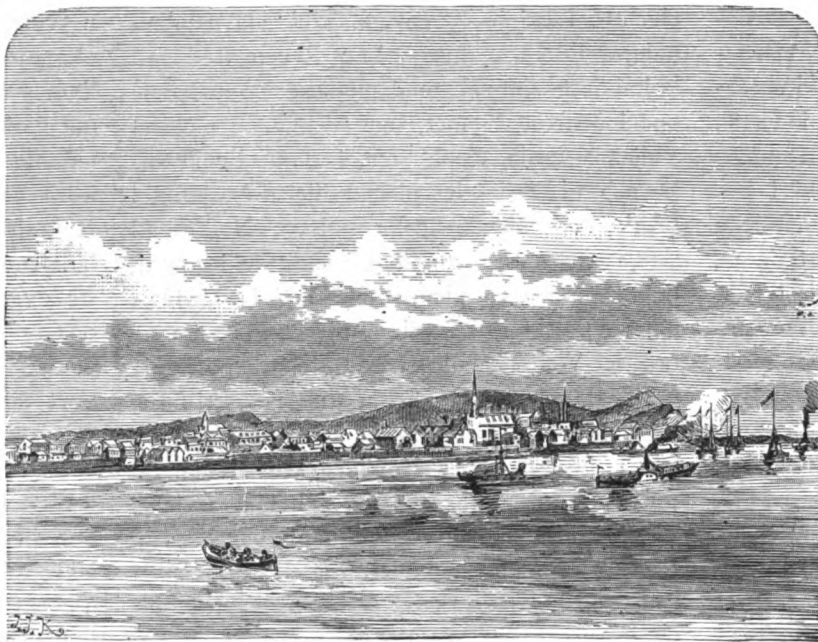
krinka, za kojom se uvijek razabire njegovo lice, blijedo i namrgodjeno. Neka vrst kobne tuge tišti sva njegova djela. I u njegovoj velikoj i postojanoj težnji za krepošću, za slogom, za mirom, za spasom potištenika i nesretnika, ima nešto melankolična i turobna, kao da joj je pomanjkala hrana nade. Sve njegove knjige završuju vapajem, koj para srce. Svi glasovi, izlazeći iz njegovih djela, sačinjavaju, složeni, jedan svečani jauk, molitvom i grožnjom izpremiešan. Ista njegova vjera u Boga, ona, koju on nazivlje najvišom izvjestnošću svog razuma, možda je prije moćna žudnja njegova srca i bujna paša njegove prekomjerne mašte, nego li čvrsta vjera, na kojoj bi počivala njegova duša: vjera, njemu potrebna, izvorom je bujici poezije, a Bog je osobnost u njegovih romanima i njegovih pjesmama. Sa koje god se strane promotri, pričinja se u njemu nešto neobična, ne jasno protumačiva. Čovjek nije na čistu sa piscem. Pružiš li ruku, da ga dodirneš, oćutiš mjesto čovječje pūti neku substanciju, novu opipu, s koje ostaneš smućen. Njegova slika, zastrta koprenom, diže se, pada, približuje se, odaljuje se, i ne pokazuje nikad tako dugo nepomične i točne ocrte, da bi ih mogao nepromjenljive utisnut u svoje misli. I tako se čitave godine trudiš oko njegovih djela, a da ti ne podje za rukom stvoriti sud, koji ne bi morao svaki čas mienjati. Ona ti nudjaju hiljadu strana, bje-lodanih kritici dječaka, i donose hiljadu likova, kojim ne odoli udivljenje čovjeka. Malo je prigovoriti onomu, koj ih nemilice kida, ne zna se kako oprieti drugomu, koj ih strastveno zavoli. Uništiš li ih razlaganjem: ona se uzdižu od sebe malo po malo u tvojoj pameti, veličanstvenija i čvršća. Pokušaj ih opet sliepo obožavati, pa ćeš svaki čas biti prisiljen zatomiti tisuć glasova prosvjeda, koji će izaći iz tvog srca i iz tvog razuma. Jedna je sama stvar izvan dvojbe, a ta je, da se tomu čovjeku ne može uzkratiti veličanstven i svečan naslov genija. Njegov najžešći protivnik čuti duboko u sebi, da kvalifikacija „uma“, kojim mu drago pridjevkom popraćena, nije za nj dostatna. Možeš dati prednost cijeloj legiji drugih živućih umova, al si primoran priznati, da vrh svih tisuć glava one legije stoji njegova. Možeš mu okrenuti ledja, al ne možeš ni koraka učiniti, a da nogom ne stupiš na njegovu sjenu. No teško je povjerovati, da bi mogla protivnost čudi, različnost ukusa i ideja, ili stranačka mržnja toliko djelovati na čovjeka, da bi mu morao zaniijekati veličinu, koju ukupno predstavljaju stvaranja, borbe, triumfi, mane i smjelosti toga slavičnoga starca. Što se mene tiče, mislim na njegove petdesetere knjige, pune nadahnuća i napora, gdje se premoćnim genijem objavljuje neukrotiva volja i čelična fizična narav; mislim na bujice života, koje potekoše iz njegovih grudi, na neizmjernu ljubav, koju prosipa, na divlje srčbe i ljute mržnje, koje izazva i koje uzbuktiše u duši; svraćam se na njegov život, odakad igraše, dječarac, pod pazkom svoje majke, u bašći Feuillantines; vidim ga od šestnajst godina, kad je u petnajst dana, da dobije okladu, pisao vatrene stranice Bug-Jargala; mislim, kako je kupio prvi šal svojoj supruzi s novcem Hana d' Islande; dozivljem

si ga u pamet biesna i bezćutna usried oluja asembleja, pretrganih njegovom smjelom rieči; vidim ga gdje smiarno služi ono četrdeset uboge djece, posjedane za stol u Hauteville-house-u; predstavljam si ga dostojanstvena i sjetna, usred vreve, pred stotinom slavni grobova, nad kojima je izustio svoje slovo, puno veličanstva i miline; vidim ga po ulicah Pariza, usred smjerne množine, uplašena i postarana, gdje ide za nosili svojih sinova; vidim ga u onih njegovih grozničavih javah, koje on opisati toli divno, kad je iz daleka, u noćnoj tišini slušao kako zvuči trublja Silve i odjekuje vapaj Genara; vidim ga gdje u franczkom kazalištu, iza polstoljetne prve predstave, prisustvuje bučnomu triumfu Hernani-a, i gdje ga prvi pisci i prvi umjetnici Francezke pozdravljaju kao svog na novo izabranog i posvećenoga Prvaka; mislim na njegov sjajni Orient, na njegov strašni Srednji viek; na Molitvu za sve; na infanta koji gubi ružu, dočim Filip II. gubi Armadu; na nasrt stražara oklopnika proti carré-om Wellingtona; na cipelicu Esmeralde; na agoniju Eponine; na sve stvorove svieta tajinstvenoga, svjetloga, golemoga, koji izadje iz njegove glave, na njegov progon, na njegove nesreće; na ono njegovih osamdeset godina — i čutim neku ruku koja me sili, da mu se poklonim.

III

Victor Hugo je jamačno jedan od onih pisaca, koji probudjuju najživlju želju, da ih se vidi; jer njegovo stoliko obličje pisca nuka nas, da se svaki čas pitamo: kojemu od oti odgovara njegovo obličje čovjeka. Hoće li to biti lice Huga, koji nas do groze uzdrhtne, ili onoga Huga, koji nas nagoni na plač? Jednako nam je teško predstaviti si ga dobrohotna i predstaviti si ga ljuta. Sjećam se, da sam kao mladić potratio mnogi sat sa jednim njegovim djelom u rukuh, nastojeći si ga orisati u pameti, te po sto puta slažući i razlažući njegovo lice i njegovu osobu nisam mogao naći slike, koja bi me udovoljila. Njegova prikaza, nestalna oblika, uvijek mi je lebdila pred očima. Taj čovjek bijaše za me zagonetka. Ja si nisam znao valjano protumačiti osjećaje, koje bi mi nadahnulo. Kadkad mi se činilo, da bi mu, spaziv ga, poletio u susret sinovljom ljubavi i privinuo njegove ruke na moje srce, drugda opet činilo mi se, da bi se, susrev ga iznenada, ugnuo nekim čuvstvom neuzdanja i bojazni, te pod glas rekao mojim bližnjim: — Natrag! Hugo prolazi. Što da rekнем? Bijaše čovjek, koji me je stokrat, srcem opojenim nježnošću, porinuo u majčin zagrljaj; al bijaše i čovjek, koji me je znao potresti na postelji, više puta, sried tamne noći, satrvena nenadanom prikazom peterih nosila Lucrecije Borgie. Osjećao sam za nj neku naklonost punu trepeta i sumnje. Ali želja da ga vidim bijaše goruća, i rasla je godinama. Kolika je moć genija! Dolazite u ogroman grad, hrlite iz zabave u zabavu, iz tronuća u tronuće,

među nebrojenim i bučnim svijetom, među narodima svih krajeva, među remek-djeli umjetnosti i obrtnosti čitave zemlje, među tisuć prizora, tisuć veleljepja i tisuć zamama. Pa nut, sve to nije za vas van nuzgredna stvar. Med tim neizmjernim prizorom pred vami je osovila sablast jednog čovjeka, kog niste nikad vidili, kog ne čete možda nikad viditi, koji pače ni ne zna, da ste na svijetu; pa ta sablast zaokupila sav vaš um i cielo vaše srce. U onom oceanu glava, vi ne tražite do li njegove. Kraj svakog prolazećeg starca, koji vas iz daleka sjeća njegove prilike, veli vam neki nutarnji glas: — On je! a krv vaša uzavrije. Sav onaj ogroman grad ne govori nego o onom čovjeku. Tornjevi Katedralke napučeni su sablastmi njegova uma, na svakom rubu ulice pomalja vam se čedo njegove imaginacije, pročelja na kazalištih spominju vam njegove triumfe, drveće u baščah šapće vam njegove stihove, a valovi Sejne šapću vam njegovo ime. Pa tad se junački odlučite i upravite pitanje, o kom dugo razmišljavaste, na jednoga od prijatelja. Nije moći izreći, ko-

Z E M U N

liko na vas djeluje ono jednostavnih pet rieči: — Ulica de Clichy, broj dvadeset.

IV

Ima ipak neko smišljanje, s kojega kolebaju mnogi obožavatelji, koji žele pohoditi Victora Huga, a to je, što mu se spotiče neizmjeran ponos. Istina je, da vrlo mnogo drži do sebe, i da to nekrije. Svi znadu, što je rekao, još kao mladić, glumici Mars, koja se je na pokusih *Hernani-a* usudila kritizovati njegove stihove. — Gospodjice, vi zaboravljate, s kim imate posla. U vas je veliki um, ne niječem; al je veliki um i u mene, te zaslužujem neki prigled. — Ja ostavljam drugim, da rieše to pitanje: da li u kom slučaju nije prekomjerna samosviest pojav genija: onaj pojav, koji pobudjuje na velike smjelosti, i da li je, predpostaviv umjetničku čud Victora Huga, moguće zamisliti si Victora Huga čudnoga. Ograničit ću se, pa ću uvažiti samo činjenice. Da, Victor Hugo mora da je ponosan poput vladara. Raza-

bire se to po tisuće znakova. On na primjer, to je poznato, ne dozvoljava kritike. Genij, veli, je sam u sebi *jedinstven*. Valja da se ciel primi ili da se ciel odbije. Djelo genija je hram, u koji se mora ulaziti sokrivene glave i iz tiha. *On ne chicane pas le génie* (Da se ne titra sa genijem). Divite se, zahvalite se i šutite. Genij ne ima mana. Njegove mane obaraju njegova svojstva. To je sve. On je to jasno rekao u svojoj knjizi o Shakespearu, u kojoj se je poslužio englezkim tragikom, da kaže svijetu što misli o sebi. Ocrtna slika Shakespeara njegova je prilika; ono obožavanje genija, koje je za čovjeka vjerujućega u Boga skoro bezbožno, jednom rieči, njegova je apoteoza; u onom oceanu, s kojim prisposoblja velike pjesnike, vidit je gdje se, prva od svih drugih, odsjeva njegova veličina; ona gora, koja ima sva podnebja i sve vegetacije, jest Victor Hugo. U onom imeniku umova svih vremena i svih zemalja, koje on reda u svakoj stranici, od Joba do Voltaira, shvaća si pače priseglo bi se, kako, došav do zadnjega imena, mal da nije pridodao svoje, al da nije to učinio više iz uljudnosti nego iz čednosti. On pretresuje sve velikane jednako. Svi geniji — njegova je ideja — jednaki su. Prediel genija jest prediel jednakosti. On govori o Dantu kao o svom bratu. Ali osim ovih imade na tisuće drugih izjava, da si je svjestan svoje veličine: ohola smjelost, kojom se upliće u znanost i kojom nasrće, mimogredce, na najviše probleme filosofije; drzost, kojom hvališe svoje književne licencije, kao da je stalan, da će, od njega skovane, postati dobar novac i zajedničko blago; svečana intonacija njegovih predgovora, koji objavljuju djelo kao kakav društveni događaj; sdušna briga, kojom sakuplja ili nastoji da se sakupe njegove najsitnije rieči i najneznatniji čini njegova

života. Kad hoće da igra ulogu čednoga, on je u efektu baš protivan, toli neizkusan je u onoj umjeći i toli je obiknuo prelaziti u svakoj stvari. Kao kad začimlje pismo: „Koj prost radnik.“ I tako se, pod usiljenom tišinom, kojom odgovara Lamartine-ovim primjetbam o „Jadnicih“, čuje ugušeni rik ranjena lava. Ista njegova razsipnost u pohvali odaje čovjeka, koji drži, da se je s njom nabacio s tolike visine, da mu se nije bojati ponosa, koji će se moći poroditi, ma i narasao prekomjerno. Što više, on otkriva svoj duh iskreno. U nekoj sgodi, kad nije htio dozvoliti, da se prikazuje jedan njegov igrokaz, jer si je netko drugi odabrao isti predmet, reče: — Ne ću da me se prisposoblja. — Jednomu nakladniku, koji mu predlaže, da će izdati neke njegove izabrane pjesme, odgovori: — Vi mi se vidite kao čovjek, koji, pokazujući u jednoj ruci kamenja, nabrana na Mont-Blancu, misli da može svijetu reći: Eto Mont-Blanca. — On smatra sebe nad svakom mogućom prisposodobom sa budli kojim suvremenim piscem. Ne sudjeluje pod-

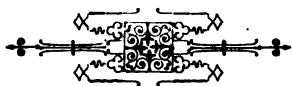
nipošto onoj neprestanoj borbi, koju zameću francezki pisci svojim dosjetnima i zlobnim porugama, koje paraju a da se ne vrišti, i obilaze Parizom. On stoji na strani, niem. A i ne bi bio sposoban, s druge strane, za tu vrst borbe. Vele: za to, što nije „duhovit.“ On je oštro odgovorio toj kritici. — Genijalnomu čovjeku kazati, da nije duhovit, velika je utjeha mnogom duhovitom čovjeku, koji nije genijalan. — Ali kritika je pravedna, možda, prem se nalaze u njegovih parlamentarnih govorih divni primjeri nenadanih odgovora, neočekivanih šikaca. Njegova šala ima često biljeg veleuma, al ne probudjuje onaj solju i paprom začinjeni smieh prave francezke dosjetljivosti. Tanki bodež ironije izmiče se iz ruku gorostasa; nije kadar van udarati teškim batom, koji razmrskava kacigu i glavu. A sad se već smatra skoro nad književnošću. Motri se kao svećenik svih naroda, koji je nadživio, po odluci Providnosti, tisuć kušnja i tisuć nesreća, da bdije nad čovječanstvom. To proviruje jasno iz njegovih apostrofa na narode, iz njegovih objava vladaocem, iz naglasaka proročanstva, što ih podaje svojim slutnjam, iz forme zagonetke, koju podaje svojim izrekam, iz karaktera groznje, koji podaje svojim priekorom, iz svega njegovoga jezika, razkrhana u uznosite tvrdnje i absolutne sudove, kao da bi svaka njegova izreka bila odlukom, koju valja urezati u mjed ili mramor za buduća pokolenja. Sve ove stvari, ili prije znane il čuvene, sustežu dugo stranca, koji hoće da pokuca na njegova vrata. Odista, iza prvog oklijevanja radjaju sa ohrabrujuća razmišljanja. Misli se, na primjer, da čuvstvo, koje nas suspreže da se predstavimo ponositomu čovjeku, komu se divimo, nije na posljedku van čuvstvo ponosa. Pak se misli, koliki kukavni nadripisci uma i srca, kolike dosadne cjepidlake, koliki nepoznati črčkari sa sela čute, da nisu manje od Victora Huga! Pa se napokon veli, da je lud naša predmnjeva, kad mislimo, da nam ne bi, predstavljanim na njegovu mjestu, ugrifala glavu slava prvoga pjesnika Europe. Tad se tek iznova osokolimo. Al ipak nas plaši ona pomisao, da stupimo nepoznati, bez druge izprike do pobude srca, pred glasovita čovjeka na svijetu, u velikom gradu, koji ga slavi, u njegovu kuću, usred one gnjete obožavatelja, s namjerom da mu kažemo što? — Hoću da vas vidim!

V

Sa svim tim nadjoh se jednoga jutra, a da i sam ne znam kako, u dvorištu kuće broja 20 ulice Clichy, naprama prozoriću vratarevu, i čuh nekim začudjenjem, kao da bi govorio netko drugi, svoj glas, gdje veli: — Stanuje li ovdje Victor Hugo? — Bijah siguran, da stanuje; ipak ostah zapanjen, kad začuh da mi netko odgovara: — Jest gospodine, u drugom katu, naglaskom najhladnije nehajnosti. Vrlo mi se čudno pričinilo, što se onomu vrtaru čini toli naravno, da ondje stanuje Victor Hugo. Pak, sve u jedan mah, prizre mi se, da je najveće bezumje na onakav način poći predstaviti se tomu čovjeku. I rekoh glasno samomu sebi: — Čovječe, ta ti si lud! i ostah duboko zamišljen koji časak, upiliv oči u mačka, koji je spavao na jednom prozoru u prizemlju. Zar da što takva izpoviedam? Očutih vrlo lagano klecanje koljena, kao da je već podabrano odmakla ura ručka. Dalje se ne sjećam dobro. Znam, da sam iznenada zamjetio, da uzlazim stubami; al dubokim osvjedočenjem, da ću se, prispjev do vratiju, povratiti natrag, a da i ne pozvonim. Uzlazio sam lagano; na jednoj stubi osjećao sam lavju srčanost; na drugoj obuzela bi me napast, da okrenem leđa i da umaknem kao tat. Popostah do dva do tri puta, da si otarem čelo, s kojega mi je znoj curio. Oh, još nikad nije nijedan Alpinac, stalan sam, poduzeo mučnijeg uzlaza od onog! Ht'o bih bio vratiti se natrag, ali nisam mogao. Ne znam ni sam. Bilo je petdeset de Amicisa, svakojakog stasa, koji su iza mene napunjali te stube, u vreći sbitjeni kao sardelje med zidom i ogradnjom, koji mi govorahu svi zajedno pod glas: — Napred! Iznebuha, kao da sam do tada mislio na nešto posve drugo, nadjoh se na rubu zadnjeg stepena, naprama vratima. Tada, ne znam kako, osorno, izčeznu sav strah. Očutih neku moćnu pobudu, koju potaknu tisuć uspomena iz djetinstva i mladosti, krv mi probi licem. Cosetta mi prišaptnu: — Odvažno! Hernani mi reče: — Uzidji! Gennaro zavapi: — Pozvoni! . . . I pozvonih. — Vječni Bože! Pričinilo mi se, da čujem veliko zvono crkve Nôtre Dame, gdje svečano zvoni, debel četvrt sata, i ostah ondje, drhteć, kao da bi onaj tutanj bio imao probuditi pol Pariza. Napokon u isti par očutih, kao da me je netko udario šakom u prsa, i vidih da su se otvorila vrata. Nadjoh se pred guvernantom, liepom ženom, ukusno odjeve-

nom. Tamo negdje u kutu predsoblja čistile su dvie sluge srebrene svećnjake. Kroz jedna otvorena vrata vidjevao se u drugoj sobi stol na pola pospremljen, sa nekom novinom po sriedi. Stvari nezglatne i nezaboravne. Zapitah guvernantu nekim glasom kao teator bez grla, da li ovdje stanuje Victor Hugo? Odvрати mi, da stanuje, i ona nekom hladnoćom, kojoj se nisam mogao načuditi. Zapitah, da li bi me mogao primiti. Odgovori mi, da je još u postelji. Ostah ondje, niem. sbunjen. Ideja, da ću se morati ponovice uzpeti na ono brdo, plašila me. Ali guvernantu morala je biti vikla viditi mladiće, gdje tako dolaze, presenećenih lica, pred vrata njenog gospodara, i pogoditi iz obraza čuvstvo, koje ih je vodilo; jer u pogledu, koj je na me upravela, bijaše i posmjeha i sažaljenja, kao da bi htjela reći: — Razumjela sam! I ti si jedan od tolških! I prihvati ljubeznim glasom: — Ali mislim, da se je probudio mogu ga zapitati, kad će vas primiti. I ne pristiv mi oduška, da odgovorim, izčezne. Meni se je činilo, da sanjam ili da sam pijan. Umicalo mi čuvstvo istinitosti. Pitah se, da li je Victor Hugo, koji je u bliznoj sobi, u istinu onaj pravi Victor Hugo. koga sam tražio, i nije mi se vidilo moguće. I bio bih odista htio, da nije moguće. Činilo mi se, da sam počinio ludorij. — Al što sam uradio! predhacivah si. — Mora da mi se je uzvrtio mozak. A što sada? I kad sam stao pomišljati, da je moguće da me ne će primiti, očutio sam kako mi krv udara na pljuske u glavu. Nenadano se pojavi guvernantu i reče uljudno: — Gospodin će vas Victor Hugo rado primiti večeras u devet i pol. — Ah, ljubljena guvernantu! Valja da se povratim na dobu pred dvadeset godina, kad je, iza kako sam puna tri sata nepomičan čekao pred vratima, na rieč, koja mi je morala dati tri mjeseca slobode i naslade, ili tri mjeseca robstva i ponizenja, teda negda izašao tajnik komisije, da mi svečano dojavu: — Promoviran! Treba da se vratim na jedan od onih dana, pa da uzmognem reći, da sam i drugda očutio neko toli razkošno čuvstvo u prsima, neku toli podpunu zadovoljnost, neku toli ludu volju, da silazeć stubami proberem sve po pet stepena u jedan mah, kao što onu, koju mi dade ti, sa ono blagoslovljenih dvanajst rieči, o guvernantu srca moga!

(Sliedi)

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Liszt je sbilja i došao, te je do posljednjega guda ostao u dvorani. Ovaj je koncert pohodilo najotmenije občinstvo Rima, dakako i naš biskup, te su se svi prisutni ne samo o umjetničkom uspjehu već i o priredbi vrlo pohvalno izrazili, priznajući da već davno nije bio u Rimu takav elegantno i ukusno uređeni koncert. U prvih redovih bili su namješćeni počinjeni fauteilli, na kojih su sjedili: Dr Franjo Liszt, biskup Strossmayer, princeza Sayn-Wittgenstein, princeza Gorkakova, donna Laura Minghetti (supruga tadanjeg talij. ministrapredsjednika), princ Tripoff, princ Odeschalchi, grof

Moltke, grof Burt, (Moltkeov adjutant, vrlo dobro glasbeno naobražen), barunica i barun Keudell (njemač. poklisar), barun Hubner (aust. poklisar), grof Tiberet (brazilianski poklisarski attaché, velevešt glasovirač), grofica Cahen, grof Jasiensky, grof Kulcycky, contesa Tzeremetoff, conte Paar, marchese Montereno, marchese Tosti itd. Od umjetnika bili su prisutni: Zarebsky, braća Pinelli, Sgambatti, Brodzky, Ramacciotti, Monachesi, Colatti i još neki drugi. Od Hrvata bijahu u dvorani: kanonik Voršak, dr Kršnjavi i Fran Folnegović. — Oduševljenje, da začudjenje, koje je naš Krežma izazvao, neopisivo je.

Dr Liszt ogrli i poljubi ga uz burno pljeskanje prisutnih, a kasnije reče biskupu Strossmayeru, da je prije mnogo godina slušao Vieuxtempa, toli glasovitog violinistu, takodjer u mladishnoj mu dobi, ali da je Krežma daleko bolji, da će to biti zvijezda prvoga reda u muzikalnom svijetu! Iza svake pieče zvao je Krežmu k sebi ovaj ili onaj princ, ili princeza, da mu čestita, da mu laska, da s njim progovori nekoliko rieči. Biskup Strossmayer, videć to slavlje, bio je blažen, a Liszt, stupivši posle koncerta u sobu, gdje su se umjetnici bili sabrali, izreče proročanstvo, ako mali naš Hrvat ostane živ i zdrav, da će biti prvi violinista Europe.

Takav sud, izrečen od kralja svih virtuoza, mora nas nagnati u očajnost, kad pomislimo, da tog dičnog Hrvata rema više.

Sutra dan, na večer, priredi kneginja Wittgenstein u svom stanu koncert, gdje je Krežma bio odlikovan, te je imao sreću (kako u svom dnevniku piše) s Lisztom glasbovati. Ovaj mu dade posve novih komada, koje je Krežma s mjesta podpurom vještinom odgudio; tako da je Liszt usred igre uzviknuo: »Bravo, superbe!«

Iza takvog sjajnog uspjeha u vjekovječnom Rimu, i to još kod tako otmenog društva, gube ocjene novina malo ne svoju vrijednost. Ali treba da i njih čujemo.

biskupa Strossmayera, kojega rodno mjesto također je grad Osiek.

Mladi umjetnik bio je u Zagrebu, Beču, Gradcu, Trstu, Gorici, Mletcib, Padui, Firenci i drugdje priznan kao vilenjak, a ja ne mogu na ino, no ovu izjavu bezuvjetnim zadivljenjem potpisati. U njemu pozdravljam na novo uskrsnuvšega Paganinija, a to neka ne smatra prečernim uzveličanjem onaj, koji je već u trinajstoj godini na takovu glas.

O raznih komadih programa reći ću samo, da je umjetnik veliki Vieuxtempsov koncert izveo od prve do po-

žen je jasno, kao u viernom zrcalu, umjetnički genij. Duhovito mu je tamno oko, crne lahke rudave kose sižu mu do ramena, prijatno mu je smeđe blijedo lice, a stas mu je lahak i vitak. On nosi hrvatsku narodnu nošnju od crnog baršuna i magjarske (?) čizme.

Danas na večer (9. veljače) ozvanjati će se mladi umjetnik kod kneginje Sayn-Wittigstein, a za kratko prirediti će drugi koncert u dvorana palače Caffarelli, koje mu je njemački poklisar barun Keudell uslužno dao ponuditi. Tako će Franjo Krežma za nekoliko dana postati kumirom naših velikaskih muzikalnih posjela.

Vienac kneginje Milene na grobu cara Aleksandra II.

Kritike, što su bile u listu L'Araldo od 9. i 12. veljače, poslao je Franjo u Zagreb profesoru A. I. Petriću, da ih prevede, pa za to ih ne ima u svojoj ostavštini, te smo prisiljeni važnije točke istih po njemačkom prevodu (izaslan u »Agramer Zeitung«) pohrvatiti: »Franjo Krežma junak je dnevnoga reda; mi smo ga jučer s milolikom njegovom sestrom Ankom prvi put čuli u Dvorani Dante-a. Ovaj je dnevnik već bio iztaknuo onu slavu, koju si je trinajstogodišnji violinista stekao po Italiji; tlo mu bijaše već prilično i pristojno pripravljeno simpatijom občinstva i važnom preporukom gospodina

slednje kajde čuvstvenim izražajem, nježnošću, i prije svega čudnovatom točnošću, koju je on bez ikakva napora svladao divnom lahkoćom. Predajom fantazije o Othellu od Ernsta posvjedočio je duboko svesrdnu blagost, iz koje sam razabrao, da on u velikoj mjeri shvaća i razumije također i duhovitost tajinstvene talijanske glasbe. Kada je u Adagiu u Wienjaskovom »Polonaise« reć bi šaleći se svladao nagomilane tegote, uzdiže občinstvo do zanešenosti . . .

Lice Franje Krežme sjeća živo na obrazce (portraite) našeg božanstvenoga Rafaela, u ovih potezih lica izra-

U broju od 12. veljače piše »L'Araldo«: »Trinajstogodišnji violinista Franjo Krežma utro si je već put u dvorana najviše aristokracije u Rimu. Prekjučer na večer nije zaista mogao biti u odličnijem društvu nego u onom kod kneginje Sayn-Wittigstein. Tuj ga je sam Liszt pratio na glasoviru, a čovjek je mogao reći istinu, da je pratilac bio vrijedan koncertiste . . . Nadamo se, da će se Franjo Krežma vazda rado i zadovoljstvom sjetiti odlična dočeka, koji je našao u Rimu, u društvu dostojanstvenika.«

Gazzeta di Capitale od 10. veljače pisala je: »Dvo-

rana Dante bijaše jučer ročištem prilično mnogobrojna obćinstva, med kojim su bili nekoji celebriteti i mnogi štovatelji i diletanti valjane glasbe. Suvišno bi bilo spominjati, da su gospodje bile mnogobrojno zastupane.

Kad se je u dvorani ukazao abbé Liszt, svi su — koji ga upoznahu — pozdravili ga burnim pljeskanjem.

Koncert započe Vieuxtempsovom kompozicijom u E-duru, te se je Krežma od početka do kraja izkazao violinistom posve dostojnim onog dobrog glasa, koji ga je predtekao u Rimu.

Gospodjica Anka Krežma, njegova sestra, prati ga na

Franjo Krežma je mladić od 13 godina, nježnih čuvstvenih crta, zaokruženih bujnom kosom, koja podaje njegovu licu izraz djevojke.

Nu čim k sebi privine violinu, preobrazi se ona slabašna i nježna osoba i prišapćuje glasbala sve zvukove, sve titraje, kojima obiluje čut muž.

Od osjećaja do tronuća, od ljubavi do ljubomornosti, od jecanja do urnebesne dotiče se njegovo gudalo svih postupnosti, glasbene ljestve srca, i umije iz struna izmamiti čitav val zvukova, koji prenašaju slušaoca u najbajnije prediele umjetnosti.

čuvstva vlastita, prava, koja sam čuti, sa idealnima, tad će jamačno pokazati, da sa Paganinijem nije izčeznuo duh, koji oživljuje violinu, te ju pretvara u najmoćnije prievode glasbenog čara.

Obćinstvo je jučer primilo Krežmu vrlo laskavo. Abbé Liszt ustao je više puta, da mu pljeska, a zatim je čestitao mladomu umjetniku u sboru s mnogimi drugimi znamenitimi glasbenimi maestri Rima.

Ako je nam dozvoljeno, ne dieliti savjeta, već izraziti želju, to velimo: Krežma nam je pokazao, da za nj već ne ima poteškoća što se tiče umjetničke tehnike i lah

Vienac kneževića Danila na grobu cara Aleksandra II.

glasovira. Pljeskanje bijaše obilno i opetovano, koje obćinstvo izkaza obojici.

Jedna Chopinova fantazija, zatim proljetna pjesma Mendelschnova, odigrane od gospodjice Anke, zasvjedočiše njenu valjanost, dobru školu i ukusno muzikalno pojmanje.

U drugom koncertnom komadu za violinu u E-duru od Vieuxtempsa pružila se mladomu umjetniku prilika, da razvije moćna sredstva, kojima umije izvesti najdivnije efekte s onog tegotnog glasbala. Tako bje i Rossini-eva fantazija o Othellu često prekidana obćim pljeskanjem.

On ne posjeduje samo izvedbu točnu, prilježnu, savršenu, već udahnuje anktorovu umotvoru dušu, onaj tajinstveni jezik glasa, koji je svim razumljiv, onu poziju, koja predobije i občara svako nježno srce.

Neka se nikomu ne pričinu naš sud pretjeran. Danas je Krežmi trinaest godina; obzirom na onu savršenu umjeću, koju nam je jučer dokazao, možemo utvrditi, da mu se otvara sjajna karijera u umjetnosti.

Kad bude još nova studia pridodao mnogim, koja ga dosele rese, kad si bude tečajem godina njegov genij prokrio više puteve, kad napokon bude mogao saliti

koće brzoprstja; ali bi mogao na svojoj violini gubiti i one komade, u kojih se melodija, pjev i bogatstvo talijanske glasbe toli obilno sprepliću, od čega svega lakratinja u njegovoj duši, ali treba samo njegovu guda, da se oduševljuje *

*) Il concerto di Krežma. — La Sala Dante ieri sera fu il convegno di un pubblico abbastanza numeroso, in cui si notavano alcune celebrità musicali, e molti cultori e dilettanti della buona musica. Non occorre dire che le signore erano largamente rappresentate.

Glasbeno društvo u Rimu imenovala ga začastnim članom, te mu posla diplomu ovoga sadržaja: »Società Musicale Romana. Il Consiglio nell'adunanza del giorno 16 Febbrajo 1876 osservate le disposizioni dello Statuto Sociale ha iscritto il Signor Francesco Krežma nell'albo dei Soci di Onore. Dalla Residenza della Società Roma li 18 Febbrajo 1876. Il Principe Presidente; E. Altieri m. p.; il Segretario: Aod. Alberto Antonini.«

Krežma je nakanio, pa je i otac na to pristao, da u Rimu više javno ne koncertira, dok se ne bude oprostio, a htio je nekoliko mjeseci ostati u tom slavnom gradu. On je naime mislio, da u takvom otmenom društvu i u takvom za umjetnost važnom gradu više vriedi učenje i stečeno iskustvo, nego li prihod od nekoliko koncerta. Znademo već, da je naš Franjo uvijek težio napredovati, da svoje znanje obogati, da si usavrši ukus, da uči svagdje i od svakoga. Počeo je dakle polaziti sve glashene zavode, crkve, operu, dramu, knjižnice, muzeje, galerije itd., uvijek uz pratnju kojeg kavalira, umjetnika ili učenjaka, koji mu je izhodio pristup, te ga na ovo ili ono upozorio, ovo ili ono mu tumačio. Bilješke našeg Franje posvjedočuju njegovu gorljivost za znanjem. U erki Sv. Petra u Vatikanu mnogo je i to zanosom pisao. Na kraju tih bilježaka ipak opazi: »Moje je pero tako strašno slabo, da mi nije moguće opisati divotu i veličanstvo toga hrama — međutim ove notice i tako su samo za me.«

Malo ne svaki dan bio je pozvan kojemu odličniku na objed ili večeru, pa tako i 14. veljače na večernu zabavu, koju je grofica Stuart samo njemu za volju priredila, izričnom izjavom, da ona nipošto ne zahtjeva, da Franjo gusla koji komad. Žalibože ne bude od ove zabave ništa, jer Franjo oboli isti dan, dobivši groznicu. Iz početka nisu njegovi mislili, da će ta groznica biti od zlih posljedica, ali Franji bude od ure do ure sve gore te gore tako, da je sutra dan pao u pošalimu. Čim su to biskup Strossmayer i dr. Kršnjavi doznali, pozovu odma glasovitog profesora i liečnika dra Baccelli-a, te je dr. Kršnjavi sam s njim išao k našem bolestniku. Baccelli izjavi, da je pogibelj velika i da bi bilo dobro, da se mahom više liečnika pozove na vieće. To bje i učinjeno, te je biskup nosio sve troškove liečenja. Kako je u gradu puknuo glas, da je mladi umjetnik na smrt bolestan, došla je množina ljudi u Krežmin stan popitati se za bolestnika, i da li je nađe da će ozdraviti. Dr Baccelli, vidivši da će ta ljubezna zabrinutost Rimljana oca Franje i gospodjicu Anku još više uzrujati i u strah natjerati, izdade s početka svaki, a kasnije svaki drugi treći dan bulletin u talijanskom i franceskom jeziku o Franjinoj bolesti. To odvratilo doduše množinu, da ne dodjose više u Krežmin stan, ali mnoga visoka gospodstva ipak su ga osobno pohađala, a princesa Margherita (sadanja kraljica Italije) poslala je svaki dan svog vrhovnog dvornika, Markeza Monterenu, k Krežmi, da pita kako je bolestniku, vrhovna pako dvornica, Markezica Tosti, dodje svaki dan equipagom pred kuću, da Anku koju uru proveze, jer su dame visoke aristokracije željele, da Anka ne bude kod bolestnika, bojeći se da ne bi i ona pala u tu strašnu

L'apparire dell'abbate Liszt nella sala fu salutato dagli applausi di quanti lo riconobbero.

Il concerto fu incominciato con una composizione di Vieuxtemps in mi maggiore, e fin da prima il Krežma si rivelò per un violinista degno in tutto della riputazione che lo ha preceduto a Roma.

La signorina Anna Krežma, sua sorella, lo accompagnò al piano. Molti e replicati furono gli applausi che il pubblico tributò ad entrambi.

Una fantasia di Chopin, poi una canzone di prima-vera di Mendlsonn, eseguite da madamigella Anna, attestarono la valentia di lei, il buono studio ed una squisita intelligenza musicale.

Un secondo concerto in mi maggiore di Vieuxtemps per violino, diede agio al giovane concertista di spiegare i potenti mezzi con cui sa trarre, da quel difficile strumento, i più mirabili effetti. Così pure una fantasia sull'Otello, di Rossini, venne più volte interrotta da generali applausi.

Francesco Krežma è un giovinetto di 13 anni, dell'aspetto gentile, sentimentale, incornciato da una copiosa capigliatura, che dà al suo viso un'espressione di fanciulla.

Ma quando ha stretto il violino in mano, quella persona gracile e delicata si trasforma, e comunica all'istrumento tutti i suoni, tutte le vibrazioni, di cui è ricca la virilità degli affetti.

bolest. Anka privoli doduše, da na nekoliko ura ostavi brata, ali nipošto nije htjela, da bude odsutna na dane, rekavši: »Ako moj obožavani brat umre, nije ni meni ništa stalo do života!«

Rimske su novine izjavile svoju žalost radi nesreće, što je dičnoga mladoga Hrvata u Rimu zatekla, a list L'Araldo (od 22. veljače) dao se od nekoga zavesti, te javi da je Krežma po noći umro. Ovu su viest bečki listovi preveli, te nas u Zagrebu u strah i žalost natjerali. I iz Beča i iz Zagreba, pa i iz drugih gradova brzojavljalo se je u Rim i pitalo, da li je ta žalostna viest istinita. Na to nam otac Franjin odgovori, da je Franjo doduše pogibeljno obolio, nu da je krizu sretno pretrpio, i da se je nadati, da će skoro preboljeti. Dok je ovaj odgovor amo došao, prepatila je Krežmina majka i ostala obitelj sve muke i boli nad gubitkom milog djeteta, a svi su se Zagrebčani do dna duše razžalostili radi ove neizmjerne nesreće. Otčev telegram umiri nas ponešto, ali smo ipak drhtali svaki čas, da nam ne zazvoni smrtno zvono. Istom kad mi je Franjin otac iza osam dana pisao, da Franjo u ovaj čas kod stola sjedi, te priličnim apetitom pečeno pile jede, umirili smo se nekako.

L'Araldo je kasnije svoju lažnu viest ovako opozvao: »Izpravak. — Moj kolega, glasbeni kroničar Aralda šalje mi svetčani ukor radi krive vesti, od mene jučer priobćene o smrti mladoga violiniste Krežme; objelodanjujem za svoju kaznu prozu mog pobratima uz primjetbu, da mi je ona žalostna viest bila dojavljena u jutro, te da sam ju tek onda objavio, kad ju vidih potvrđenu od Italije.«

U vašoj jučerašnjoj kronici nalazim oglašenu smrt Krežme. Vi ste krupno zabrazdili, te ponovice potvrdili onu staru: »drži se svog alata.«

Neke jutarnje novine poludile su od veselja, čitajući u kakvu je pogrešku pala »Italia«, te ju nagrdile baš na sva usta, ali će zamućati i one, kad uzitaju, da ni same nisu bile ne čistu.

Vam ne preostaje ino, već reći mea culpa i čuvati se sličnih posrtaja, itd.«

U vrijeme Franjine bolesti dodje onaj englezki lord, kojega smo ostavili u Firenci, te im pokaže pismo od ercega Edinburškoga, u kojem je erceg izrazio želju, da Krežma iza deset dana koncertuje u palači Buckingham u Londonu, i da će ga erceg za tri koncerta sam nagraditi, ali da mladi umjetnik nipošto ne zakasni, buduć će erceg posle 14 dana u svojstvu maršala odputovati morem, da pregleda brodovlje, te se istom za dva tri mjeseca vratiti. Da o putu u London ni govora biti nije moglo, razumije se samo po sebi. Nu ne samo bolest da ga je u tom pričešla, već i nešto drugo. Princesa Margherita bila je već na pol izposlovala, da Krežma kod dvora pred kraljem Victor Emanuelom pokazuje svoje umieće, te se je gospodja Minghetti, supruga predsjednika ministarstva, izrazila, da će, ako do toga dodje, naš Franjo biti odlikovan redom »Corona d'Italia«. To bi dakako bilo liepo, ali kad nije moglo biti, neka bude; glavna je stvar, da je Franjo ostao živ. Pomoću vrstnih liečnika i vrlo pazljive njege bila je bolest ugušena, a on je polako

Dal sentimento alla concitazione, dall'amore alla gelosia, dal gemitto allo strepito, il suo arco tutte percorre le gradazioni, la scala del cuore, e fa scintillare dalle corde un'onda che trasporta nei campi più elevati dell'arte.

Non è soltanto un'esecuzione perfetta, diligente, finita, ch'egli possiede. È l'anima che imprime alla ispirazione dell'autore, quell'arcana favella dei suoni, che s'intende in ogni lingua, quella poesia che vince ed affascina ogni cuore gentile.

Non sembri esagerato il nostro giudizio. Oggi il Krežma ha 13 anni; con quel merito che ieri sera ha dimostrato di sé, ben può affermarsi che a lui si schiude una splendida carriera nell'arte.

Quando novelli studi egli avrà aggiunto ai molti dei quali è già fornito, quando cogli anni il genio gli aprirà più larghe manifestazioni, quando infine egli stesso potrà mescolare gli affetti proprii, veri, sentiti a quelli ideali, certamente mostrerà che con Paganini non si è spento lo spirito che avvisa il violino, e lo tramuta nella più potente traduzione dei fascini musicali.

Il Krežma ieri sera ebbe la più lusinghiera accoglienza dal pubblico. L'abate Liszt più volte si levò in piedi ad applaudire, e poi si congratulò col giovinetto artista, insieme a molti altri maestri di musica notissimi in Roma.

toliko ozdravio, da je 19. ožujka mogao poći u Albano na oporavak. Gradić Albano daleko je od Rima jedno pet sati (željeznicom 1 $\frac{1}{2}$ sata), leži na brežuljku, obkoljenom krasnim ljetnicima bogatih Rimljana; ima liepih vrtova, šumica, jezero (albansko jezero), svježi i zdravi zrak i izvrstno vino, čega svega u Rimu ne ima. U jednoj takvoj villi ostali su Krežme od 19. ožujka do 3. travnja, te su se jako dobro oporavili. Vrativši se u Rim, iznenadi Franju prijatelj i štovatelj njegov, umjetnik Victor Brodzky, Poljak, jedan od prvih kipara Italije, poprsjem, koje je osobito krasno izradio, te u Rimu a kasnije i drugdje izložio. Poprsje Krežmino bude fotografirano, a tada u drvo rezano. Xilografiju ovu objelodanio je poljski beletristički list »Klosy« uz vrlo liep opis našeg mladog umjetnika. Brodzky je našega Franju ljubio kao svoga sina ili brata, te mu je u pomoć bio kod svake sgođe, žrtvujuć dragocjeno vrijeme i pohađajuć ga svaki božji dan.

Gospodjica Anka pripoviedala mi je, da je jednoč netko pitao Brodzkya, (koji je bio već malo ostario), zašto se nije ženio, na što Brodzky odgovori, da mu je to bilo u toliko nemoguće, jer mu je umjetnost prva božica, te bi radi nje morao zanemariti drugu božicu (ženu), a jer to žene ne mogu podnositi, to bi tada i žena i on postali nesretni. Zaista zlatne riječi, samo što ih umjetnici riedko kad slušaju. Okovi su okovi, ma i zlatni bili, a umjetnik treba da u svakom obziru bude slobodan.

Oporaviv se Franjo, htio je, kako je s početka mislio, dulje ostati u Rimu, ali su mu liečnici savjetovali, da ostavi Rim sa tim nezdravim zrakom; a uz to oboli mu još i otac, dobivši žestoku groznicu. I za njega su liečnici kazali, da se brže bolje žuri kući, jer da bi inače mogao u Rimu umrijeti, buduć je i onako dosta slab. Franji nije dakle bilo na ino nego slušati. No prije, nego što je ostavio Rim, odazvao se je pozivu baruna Keudella, te je 18. travnja koncertirao u palači Caffarelli, a 22. davao oprostni koncert u dvorani Dante. U ovom je koncertu medju inimi komadi guslao i Hauserov »Vöglein am Baume«, koja se je pieća tako dojmila slušaoca, da su želili da ju opetuje. Franjo zadovolji zahtjevu občinstva, a ovo je gromovito pljeskalo, i opet vikalo »da capo!« Franjo reče prijatelju Brodzkomu, da će igrati što holjega, dosta je dvaput slušati isti komad, nu Brodzky mu odvrati, da toga ne čini, jer da občinstvo želi upravo ovu pieću. Naš Franjo pograbi na to malo srdito gusle, i kaza sestri Anki: »Pazi dobro!« Ona u prvi mah nije ni znala, što će to reći, ali se skoro osvjedoči, da se Franjo srdi, jer je u tempih i u niansiranju tako prečervao, da je Anka zaista morala jako dobro paziti, da s pratnjom ne pokvari cielu stvar. Ali sada da si čuo pljeskanje! Dvorana se je orila i drhtala! . . . Franjo je guslao po talijanski, t. j. u superlativu. Nije čudo, da je občinstvo kao pomamljeno vikalo: »bis! bis!! bis!!!« — Brodzky doleti k Franji, te mu reče: »Za Boga, igrajte još jedanput taj komad, jer će drugačije ljudi demolirati dvoranu, vi ne poznajete Talijana, kad je oduševljen.« Čuvši Franjo neprestanu strašnu viku, uzme gusle, kaza Anki: »Mirno!« i odgudi cielu pieću hladnom eleganzom. Na taj je način usutkao občinstvo, te se je jedva deset ruku dalo na aplaus.

Barun Keudell, grof Moltke, a osobito grof Burt, izjaviše se, da, ne dokučuju talijansko občinstvo: »Sada — rekoše oni — morali bi ljudi pljeskati, sada, kad je Krežma fino i elegantno predavao ovu pieću, a ne onda, kad je guslao kao da je u vrućici.«

Ele tako je. Ukus je raznolik, te je u uzkom savezu s temperamentom naroda ili pojedinca. Za to se i ne može govoriti o absolutnoj ljepoti ili pozitivnih pravilih ukusa.

Kada su naši umjetnici 24. travnja odputovali iz Rima, pratilo ih je nekoliko štovatelja na kolodvor, izražujući želju, da bi na skoro opet u Rim došli. Putujući preko Firence, gdje su prenoćili, dospješe drugi dan u Mletke. Čuvši Mletčani, da im je ljubimac došao, priredise mu na večer 27. travnja ovaciju, kakovu nije valjda nikad doživio nijedan, bar tako mlad virtuoza. Serenada na Canale grande bila je veličanstvena; sto i sto privatnih vrlo elegantnih gondola plovilo kanalom, nakićene sagovi i lampioni. Ponte Rialto bio je bengalički razsvjetljen, pjevači pjevali razne popjevke, a svjetina vikala mjesto: »Eviva Francesco Krežma!« — »Eviva Francesco Paganini!« što je u očiju Talijana najveća čast za kojega violinistu. Ovo pieło (serenada) trajalo je od 8 sati na

večer do preko pol noći. Tad odvedoše Franju kao triumfatora u plemićki kasino, koji je bio nakićen kao na doček kakova princa: skaline dragocjenimi sagovi pokrivene i u pravom smislu u vrt pretvorene, vratar i sluga u sredovječnoj odori, a cijela zgrada čarobno razsvjetljena. Soupé za 84 couverts, priredjen u slavu Krežme, trajao je od 2 sata do 5 sati u jutro, a bile su pozvane prve osobe Mletaka. Franjin otac bio je doduše sav blazen sa tolike počasti, ali se je ipak bojao, da se naš reconvalescent ne bi pokvario; nu obitelj Roever pazila je na svečara kao na zjenicu svoga oka, te tako se Franjo nije ni prehladio ni drugačije naškodilo zdravlju. Mletčani u dakako želili, da i javno koncertuje, ali on se iza takve uzrujanosti nije usudio stupiti na javnost, već je u nekoliko otmehih privatnih krugova po koji komad odgudio.

Došav 1. svibnja u Trst, zamoli ga riečki podgouverneur, presv. gosp. Valentić, da bi sudjelovao u koncertu, koji će se 3. svibnja na Rieci davati u korist postradalih Madjara. Franjo obeća, te je odma sa p. g. Valentićem pošao na Rieku. Riečani nisu još do sada bili čuli našeg vilenjaka, te su za to odma posle ovog koncerta izrazili želju, da Franjo priredi posebni koncert na Rieci, a to je u prvom redu bila želja najotmenijih riečkih gradjana i dostojanstvenika. Franjin otac protivio se tomu, iztaknuvši da se budu Mletčani srdili, ako čuju da je Franjo koncertirao na Rieci, a u Veneciji ne, uz to budu i Trščani želili, da se Franjo i kod njih odzvanja, a on za neko vrijeme treba mir. Nu riečki gradjana izjaviše, da će ni, što se tiče Mletčana, na se primiti svu odgovornost, a Franjo reče otcu, da se osjeća tako čil i zdrav od kada je na hrvatskom tlu, da bi mogao i htio sve do Zagreba guslati. — Kada je tako, odvrati otac, tad je tvoja volja i moja.

Koncert, priredjen 5. svibnja na Rieci u teatru »Ricottie«, bio je od izvanrednoga uspjeha. Kako je svim poznato, pučanstvo Rieke je hrvatsko, a publika, koja polazi koncerte, više talijanska. Doseljenici Talijani nisu doduše pljeskali Hrvatu Krežmi, nego umjetniku, koji je po Italiji slavio slavlje, a Hrvati i umjetniku i Hrvatu. Ovo mješovito občinstvo natjecalo se je upravo, tko će bolje i eklatantnije izraziti svoje oduševljenje. Talijani su naše umjetnike zasipali cviećem; hrvatska riečka čitaonica počastila je Franju srebrenim lovor vencićem, a hrvatska gimnazijska mladež briljantnim prstenom. I kako naša narodna poslovice kaže: »Tko je jedanput med okusio, hoće da dobije pun lonac«, tako su i Riečani želili, da Franjo kod njih priredi još više koncerta. On bi rad bio želji ovoj namah zadovoljio, da se nije dan prije bio obvezao 9. svibnja u Trstu koncertovati, te je za to obećao Riečanom, da će na svom povratku iz Trsta još jednoč stupiti pred riečko občinstvo. — U svom dnevniku piše Krežma sve liepo o Rieci, da su ga puno odlikovali, da se je jako dobro zabavljao, da se je čelo jedno popodne po moru vozio u veleugodnom društvu itd.

U Trstu koncertirao je 9. i 11. svibnja u Teatro Maurone; 13. u Kopru (Capodistria) u Teatro Sociale, 14. opet u Trstu u Teatro Armonia, 15. u Slavenskoj čitaonici (Casino Slavo), 16. i 18. u Teatro Maurone, a 19. u Sala del Ridotto.

Pošto smo već prije naveli kritike trščanskih listova, to možemo i jave ob ovih koncertih izpuštiti, ta i u ovih nije bilo šta drugoga nego hvale ter hvale. Napomenuti mi je samo, da su svi ovi koncerti u Trstu uvijek dubokom puni bili, da su braća umjetnici naši dobili na uspomenu razne stvari od zlata i srebra, i da je gospodin Franjin blagajnik nekoliko hiljada forinti iz Trsta odnio. Kako je Franjo Riečanom bio obećao, vratio se je opet na Rieku, gdje je 22. još jednoč koncertovao.

Vozec se željeznicom put Zagreba, opazi Franjo na prvoj ili drugoj postaji od Rieke (otac mi nije znao pravo kazati u kojem mjestu) dečka pastira, svirajućeg skladno i umiljato u svoju sviralicu. Vlak je nekoliko časova upravo tuj bio ustavljen, koju je sgodu Franjo upotriebio, skočiv iz vagona i zabilježiv melodiju pastirčevu. Kašnje je u vagonu od ove melodije nacrtao celu romanu, koju smo u III. svezku »Hrvatske vile« objavili s izvornim naslovom »Iz hrvatskog Primorja.« — Došavši naši putnici u Ogulin, pridružio im se neki odlični gospodin iz Karlovca, koji je naše umjetnike stao nagovarati, ne bi li uz put u Karlovcu priredili ako ne više, to bar jedan koncert, te time Karlovčane uvjerili, da je Franjo sbljia živ i zdrav. Krežmini su doduše do Zagreba platili vozarinu, ali kad je tko Franju zamolio

da gusla, tad mu nije bilo moguće reći: »Ne ću«; zato je brže bolje brzojavio majci, da ne će danas već sutra stići u Zagreb. Na večer 24. svibnja koncertovao je u dvorani svratišta k »gradu Zagrebu«, gdje su ga Karlovčani srdačno primili, te ga redom izljubili.

Stigavši 25. svibnja na večer sretno u Zagreb, dočekalo ga društvo »Kolo« i mnogi prijatelji i štovatelji njegovi na kolodvoru. »Kolo« mu zapjeva dobrodošlicu, a mlado i staro vikalo je: »Živio Krežma!« »Živio umjetniče!« bez kraja i konca. Mnoge su naše ljepotice a i osbiljni ljudi zaplakali od radosti, misleći na nasreću, koja ga je mogla stići u Rimu. Tu mu i njegov bivši učitelj iz francuskog jezika, prof. Antun Petritsch (!) predade njemačku pjesmu, koju je spjevao u slavu Krežmina sretnoga povratka.

Od sada nije jedno dva mjeseca nigdje koncertirao, već je u Zagrebu ostao i vrlo marljivo radio. Koncem mjeseca kolovoza odjuri u Krapinske Toplice, gdje se je 1. rujna u tamnoj jako dobro akustičnoj dvorani kupališta liepo izkazao. Prisutnim Hrvatima za volju guslao je sljedećih dana još nekoliko komada u privatnom krugu, a tad je odputovao u Rogatc, gdje je koncertovao 5. rujna. Nadalje koncertovao je 10. rujna u Neuhausu, a 14. i 18. u Gleichenbergu. Vidiš, da mu se u ovih kupeljih posao ne izplaćuje, buduć je сезона bila već na izmaku, povratio se u Zagreb. Ovdje mu savjetovaše prijatelji, da bi do zime mirovao, ali on im odvrati: »Liepa Vam hvala na Vašem savjetu, nu moji roditelji toliko su za me i za Anku potrošili, da bi od nas dvoje bilo nezahvalno, kad bi sada doma sjedili, mjesto da nastojimo naš veliki dug bar donekle odplatiti. U ostalom, da ipak nekako zadovoljim Vašoj želji; ostati ću do zime u domovini, te ću dotle u naših gradovih kušati svoju sreću.«

Tako krene put Varaždina, gdje je 20. i 23. rujna u kazalištu koncertovao velikim uspjehom, samo što ga občinstvo nije tako odlikovalo, kako bi valjalo za domaćega toli vrstnoga umjetnika. Dopisnik lista »Pučki prijatelj« pisao je medju inim: »Kada u naš grad dolje koji umjetnik stranjski, običaju mu se i vienci bacati. Krežma, hrvatski umjetnik, nije dobio od občinstva ni jednoga, al su mu na pozorištu predali krasan vienac varaždinski strukovnjaci, glasbenici, koji su njegovu Ouverтуру odigrali, da si za stalno sam bolje željeti mogao nije. Kad mu ga je ravnatelj Böhm predao, stisnuo mu je Krežma ruku; sigurno mu je čestitao, što imade toli izvrstne sile u glasbenom sboru.«

Nastaviv Franjo svoj izlet, koncertirao je 25. u Križevcih, 27. u Belovaru, a 30. u Vel. Kaniži. U Križevcu i Belovaru primili su ga izvrstno, te su mu koncerti i dobro posjećeni bili, no o Kaniži zabilježio je Franjo u svom dnevniku sljedeće:

»Do podne nije bila još ni jedna karta prodana, te sam za to htio na brzu ruku odputovati, ali Anka reče mi šaljivo, da je željna znati, kako se u praznoj dvorani k »Kruni« glasbuje, jer od kakvog su akustičnog efekta pune dvorane, to smo već često izkusili. Ja se nasmijah tomu pomislu, te naložih hotelieru, da na večer dvoranu dvostruko razsvietli. Kašnje mi je bilo žao, što nisam dao salu zatvoriti, te što nisam kod otvorenih proora sam s Ankom glasbovao: tada bi sigurno bili svi kanižki Židovi na ulici slušali. Proketo čifutsko gnjezdo to!«

Došavši naši umjetnici u Zagreb, dobili su iz Petrinje poziv od pjevačkoga društva »Slavulje«, da tamo dodju koncertovati. Oni odmah odgovore, da će se ovom laskavom pozivu odazvati 13. listopada. Taj dan dočeka ih društvo »Slavulje« pod barjakom svečano. Sutra dan, t. j. 14. listopada, bio je koncert. Občinstvo odlikovalo je umjetnike vrlo liepo, a »Slavulj« predade Franji krasan lovor-vienac. Svi su Petrinjčani bili uzhićeni nad umjetcem mladih Hrvata, samo ne dopisnik »Agramer Presse.« U nas si mora umjetnik od kojekakvih ljudi — koji ništa drugo ne znadu, nego pabirčiti nekoliko fraza, upotrebiv ih dosta nespretno — dozvoliti stvari, koje su gotovo smiješne. Redakcija »Presse« bila je medjutim toliko pametna, da je rečenu recenziju metnula u rubriku, za koju uredništvo odklanja odgovornost. Da čujemo toga čudaka, koji se je usudio reći, da Krežma ne zna što je ukus, jerbo je u program primio »dosadnu Hausorovu burlesku: Vöglein am Baume«, za kojom su Rimljani malo ne poludili. »Am 14. d. M. concertirte das bekannte Künstler-Geschwister-Paar Franz und Anna Krežma in unserm Čitaonica-Saale. Herr Krežma spielte das Violin-Concert (Fis moll) von Vieuxtemps, Ernsts Elegie Vienavskis (to se čita kao »Schillers Gedichte

von Goethe!«) und Faust-Fantasie, dann eine Romanze seiner eigenen Composition und schliesslich Hauser's »Vöglein am Baume.« Seine elegante Bogenführung, das anspruchlos-schlichte (dakle prostački) Auftreten, die glänzende Technik, die stoische Ruhe, welche er bei der mit mathematischer Genauigkeit (valjda po algebri) ausgeführten halsbrecherischen (ao brate!) Doppelgriffsprünge und Passagen bewahrt, sowie der seelenvolle Vortrag der Cantilene und die Reinheit des Flageolets, müssen Jedermann zur vollsten Bewunderung hinreissen. Kurz, Krežma ist ein Künstler von Gottes Gnaden, weshalb wir (koji nismo od Gottes Gnaden) nicht begreifen, aus welchem Grunde er sich herbeilassend Hauser's abgedroschene Burleske »Vöglein am Baume« in sein Concert-programme aufzunehmen.« Pa tako je slavni petrinjski kritik dalje buncao »halsbrecherische« liepim stilom.

Iz Petrinje ode naš Franjo u Sisak, gdje je prije šest godina prvi put stupio pred občinstvo. Od onog vremena, t. j. od 10. kolovoza 1870., izučio je naš Franjo konzervatorij, putovao je po svijetu, ubravši svagdje pohvalu i slavu, te je postao i — mladičem. Da su se Siščani divili svom kumčetu, slušajući ga u koncertu, koji je priredio 15. listopada 1876., ne treba da izičem.

Vrativ se opet u svoje sielo u Zagreb, počeo se pripravljan na podulji put kroz Italiju i Franczku. No prije, nego što bi po drugi put u Italiju pošao, dade dva koncerta u Zagrebu, i to 9. i 13. studenoga u narodnom kazalištu, a 20. studenoga sudjelovao je u koncertu »Kola«, priredjenom u redutnoj dvorani. Zagrebačko občinstvo ne samo da je njegove koncerte mnogobrojnim posjetom počastilo, već ga je nekim ganućem slušalo i reć bi blagoslivljalo, da sretno projde Italiju i Franczku.

Tri dana kašnje bio je naš dičnik već u Udini, koncertujući tamo 23. i 24. studenoga. Udinski list Il nuovo Friuli pisao je tom sgodom sljedeće: »Jučer na večer stupio je u »Teatro sociale« pred udinsko občinstvo vrli Franjo Krežma, veome mlad a već toli glasovit koncertista na violini, te si laskamo, što možemo utvrditi, da ga je znalo naše občinstvo onim taktom i razborom, kojim se je vazda odlikovalo, procieniti i pozdraviti. Burno pljeskanje nastalo iza divnog i tegotnog koncerta od Vieuxtempa, a još burnije kod liepe Wienawskove fantazije na Fausta. Ne bismo znali reći, koji je od tih dvaju komada valjanije odgudio simpatični koncertista. Stalno je, da se ne imamo samo diviti Krežmi — kao i mnogim — radi krećine guda, ili radi točnosti, ili vrstnoće, kojom zna dohiti najkrasnije razlike izmedju stila i stila, i koja u mladom koncertisti otkriva dušu i darovitost pravoga glasbenika, poziva og valjda na najzvišeniju karijeru. Tu vrstnoću, Krežmi vlastitu, usljed koje je on tumač raznih načina zamišljaja i osjećaja, opazili smo već od prije, a jučer na večer utvrdili smo se u našem mišljenju, kad smo uzču, kako divno ume tumačiti razne načine Vieuxtempa i Wienawskoga, ne poremećujući ih, kako bi to učinio svakdanji koncertista u kakvoj god materijalnoj reprodukciji. Večeras će mali koncertista opet stupiti na istu pozornicu, pa se veselimo da ćemo ga moći ponovice pozdraviti uz ljubeznu gospodjicu Anku Krežmu, njegovu sestru, jučer proslavljenju, i uz gospodju Luigin Ormevyi, vrlo pjevačicu.*)

Il nuovo Friuli. Udine 24. 11 1876.

Concerto Krežma. Ieri a sera il valentissimo Francesco Krežma, giovanissimo e già tanto celebre concertista di violino, s'è presentato al pubblico udinese nel Teatro Sociale, e noi siamo molto soddisfatti nell'affermare che il nostro pubblico ha saputo, con quel tatto e quell'intelligenza che l'han sempre distinto, apprezzarlo ed applaudirlo. Applauditissimo nello stupendo e difficile concerto di Vieuxtemps, il Krežma lo fu anche più nella bella fantasia di Wienawski sul Faust. Noi non sapremmo dire quali dei due pezzi sia stato più magistralmente eseguito dal simpatico concertista. Quello che è certo, sì è che, in Francesco Krežma, non è solo da anni rarsi, come in tanti, la potenza dell'arcata, o l'esattezza, o l'attitudine a superare difficoltà meccaniche straordinarie. Ciò che noi ammiriamo piuttosto in lui è quella rimarchevole intuizione, che gli fa afferrare le più vaghe differenze fra stile e stile, e che vi rivela nel giovane concertista l'anima e l'intelligenza d'un vero musicista (chiamato forse ad altissimi destini). Questa attitudine, particolare del Krežma e farsi interprete di modi diversi d'ideare e sentire, noi l'avevamo osservata altra volta, e ieri a sera ci siamo confermati nel nostro giu-

O koncertih, što ih je Krežma priredio 26. i 27. studenoga u Trevisu, izrazio se je list *Gazetta di Treviso* vrlo pohvalno, iztjučivši da do sada kod ma kojega koncerta nije još opazila takvu tišinu, kao što je bila, kad je Krežma na svojoj čarobnoj guslici gudio. »Quasi tutte le nostre intelligenti signore e signorine erano presenti e il silenzio e il raccoglimento in cui si mantenne sempre il teatro provarono l'attenzione rara maestria e talento, con sentimento delicatissimo dal suo mirabile violino« itd.

U Vicenzi koncertovao je 29. i 30. studenoga uz sudjelovanje pjevačice Luigie Ormenyi, koja je pjevala ariju iz *Donizettieve* opere *La Zingara* i madjarsku jednu popjvku od *Egressia*. Kako u Trevisu tako su i u Vincenzi bila oba koncerta dubkom puna. — O umjetničkom uspjehu pisao je „*Giornale della provincia di Vicenza*“ ovo: „Franjo Krežma, vrlo mlad, već je znamenit umjetnik. Dostajalo bi čuti, kao što čusmo mi jučer, veliki koncert u E-duru od *Vieuxtempa*, da ga uvrstiš u maleni broj glasovitih koncertista. — Sa savršenim izvedenjem svih najtežih mjesta, kojima je veliki komponista nakitio svoje djelo, Krežma spija postojanu i skrupuloznu brigu intonacije, kojoj se moraš diviti do zadnjih kajda tankoglasne strune E (cantino), koje se dodira velikom sigurnošću. Čistoća piketata i ribattute (odudarci, način čurlika), sliev dviju struna, ljepota i eneržija, sakupljene u zvukovih na četvrtjoj struni, i ona homogenost, koju zna tako dobro

dizio notando come egli sapesse interpretare mirabilmente la maniere diverse di *Vieuxtemps* e di *Wienawski*, non confondendole come farebbe un volgare concertista in una riproduzione materiale qualunque. — (Questa sera il giovane concertista si presenta nuovamente sulla stessa scena, e noi contiamo di applaudirlo nuovamente insieme alla gentile signorina Anna Krežma sua sorella, ieri sera festeggiatissima, ed alla signora Luigia Ormeni, applaudita anche essa quale artista di canto.

održati u prelazih sa jedne strune na drugu, čine ga bajnim guslačem.

Nije Krežma samo izvrstni glasbar u potežkoćah. On zna toli vješto pogoditi piev, ter ti se čini, da mu se je duša prelila u glashalo, komu daje izražaj i život.

Mi dakle pozdravljamo punim pravom u Krežmi zvijezdu, kojoj je sudjeno da obidje sjajnu kolotečinu.« *)

Kako je već kod virtuoza, to oni mnogo ne mienjaju svoj program, nu Franjo je nastojao, da u svakom gradu što novoga glasbuje. Komade: koncert u E-duru od *Vieuxtempa* i fantaziju na *Fausta* od *Wienawskoga* ipak je guslao više puta, nego što bi od vještaka, kao što je bio Krežma, čovjek očekivao, ali kako je već obćinstvo, osobito talijansko, to želi slušati upravo dotični komad, s kojim je koncertista drugdje brilirao, da se može osvje-

*) „*Francesco Krežma, giovani simo, è già una illustrazione dell' arte. Basterebbe aver udito, come udimmo noi jersera, il gran concerto in Mi maggiore di Vieuxtempa per porlo addirittura nel ristretto numero dei violinisti celebri.*

Alla esecuzione perfetta di tutti quei difficilissimi passi, coi quali il grande compositore infiora l'opera sua, Krežma unisce una costante e scrupolosa cura dell' intonazione, ammirabile fino alle ultime note del cantino, ch' egli tocca con una grandissima sicurezza. La nitidezza delle picchettate e delle note ribattute, l'impasto delle corde doppie, la soavità e l'energia accoppiate nei suoni sulla quarta corda, e quella omogeneità ch' ei sa così bene conservare nei passaggi dall'una all'altra corda fanno di lui un suonatore che affascina.

Nè il Krežma è solamente esecutore egregio di difficoltà. Ei sa così bene trattare il canto da parere che l'anima sua si trasfonda nell' strumento, a cui dà vita e parola.

Noi salutiamo quindi ben a ragione nel Krežma una stella de tinata a percorrere un'orbita luminosa.“ itd.

dočiti, je li sve ono istina, što su kritici drugih gradova pisali o koncertih. Na taj način je naš Franjo nekako prisiljen bio ova dva komada uvrstiti u svoj program, a mi ga ne smijemo radi toga koriti.

Došli naši umjetnici u Veronu, koncertovahu tamo 2., 3. i 4. prosinca vanrednim uspjehom, te je Franjo u drugom koncertu dobio sljedeću pjesmu:

„A Te
Francesco Krežma
Valente figlio della madre Slava
Onore di Tua padria
Che in si tenera età
Col magico Tuo arco
Da un confine all'altro
Dell'Italica terra
Valsi a rinnovellare
Le splendide memorie
Di Paganini.

Talento prodigioso, intelligenza artistica
Ed anima d'un vero musicista
Chiamato forse ad altissimi destini
Degno ti fanno dell'ambito alloro che oggi
Cinge la Tua fronte

Il pubblico ammiratore
di Verona.“ *)

(Sliedi)

*) „Tebi Franjo Krežma, Vrli sine majke Slavije, Diko Tvoje otačbine, Koj si u toli nježnoj dobi Sa čarobnim Tvojim gudačom Sa jednog kraja do drugog Italike zemlje Umio prizvati pameti Sjajne uspomene Na Paganinia.

Talente vanredni, ume umjetnički I dušo pravog glasbenika, Pozvan valjda na najuzvišenije svrhe Dostojnim te drži žudjenog lovora koji danas Ovjenčava Tvoje čelo Udiviljeno obćinstvo Verone.“

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

Narodna pjesma iz starinskog rukopisa. Prebirući neke stare listine, dodje mi pod ruke narodna pjesma, koja nam razjašnjuje smrt nekog narodnog junaka. Promislio sam, kako ne bi bilo s gorjega, da ju priobćim u kom listu, te sam se evo obratio našoj Hrvatskoj Vili.

Pjesma je u bistroj poljičkoj ćirilici. Pri pada prošlomu veku, pisana je malo kašnje nego se je čin sbio. Na svršetku nosi ta pjesma neki nerazumljivi pečat, koji će možda biti od starinske obitelji Ivaniševića, a to sudim po tom, što se je našla među starimi spisi te kuće, te su ju kućani sahranili po svoj prilici s toga, jer spominje nekog Don Luku Ivaniševića iz istog koljena.

Obitelj Ivaniševića potiče od glasovite bosanske plemićke porodice Krstića, te je ime Ivaniševića primila od plemića Ivana Krstića, koji se je, bježeći iz Bosne sa petero sinova, nastanio u kršna Poljica. Posle se je ova ista porodica prozvala *Giovannizio*: potalijančila je svoje hrvatsko ime pod mletačkom vladom, kao i mnoge druge, da se udvori mletačkoj *Serenissimi*.

Stjepan Bobetić je narodni junak, o kom nam pjesma pripovieda.

Poviest nam pokazuje Bobetića kao osobu junačku i na glasu, koji se opošteni, kad je na čelu čete od 200 Poljičana gonio Turke, koji su preko Žrnovice bili provalili u broju od 60 momaka, pod pašom Muhamedom To-

panom, s divljom namjerom da haraju i robe poljičku župu. Stjepan Bobetić spominje se opet godine 1651. kao jedan od prokuratura sa strane vlastele, kad su Mletčići od Poljičana tražili harač; a to dakako u znak harnosti, što su te godine Poljičani pomogli Mletčićem uzeti tvrdi grad Klis! U toj prigodi glavari i prokuraturi, tako usilovani, odlučise u zboru pod crkvom Sv. Jurja davati mletačkoj vladi harač od 200 godišnjih groša.

Po onom, što nam pjesma pripovieda, bio bi taj Bobetić, kojega nam povjestničari pokazuju junakom i domoljubom, u zadnja vremena svog života nizko pao, bio bi umro od puške nekog Luke Mrkonjića, a to rad crna izdajstva, što ga je počinio, predavši s prevarom Babometoviću, kliškom kapetanu, Lučića Radoša i Don Luku Ivaniševića, koje je Babometović dao pogubiti.

Poljički zakoni sudili su na smrt onoga, koji bi se bio okaljao izdajstvom, te bi mu zapalili i izkopali kuću, a cielo njegovo imanje dobio bi onaj, koji bi ga smakao. Tako barem kazuje narod. Tako se sgodi i junaku Bobetiću. Dan danas vide se još razvaline njegove kule.

Pjesma nam se ne pokazuje savršena, jer na više mjesta mora da je izostavljeno nekoliko stihova. Mi joj nismo ništa htjeli nadodati, te priobćujemo sasama vierni prepis.

PIJESMA BOBETIĆA STIPANA

Krševita lipa su Poljica!
U njima je malena glavica

Što se zove selo Ostrvica,
A kraj nje je kula Bobetića
I ona je tvrdo ograđena;
Ali joj je zaludu lipota,
U njoj sidi Bobetić Stipane,
Podviv noge bilu knjigu piše,
Ter je šalje Klisu bielome
A na ruke Kliškon kapetanu:
„Pobratime Kliški kapetane!
„Kažem pravo, da bi bio zdravo,
„Pogubi mi Sučića Radoša
„I don Luku Ivaniševića
„Akoli jih pogubiti nećeš
„Oni hoće i mene i tebe.“
Kada njemu bila knjiga dodje,
Knjigu štije drugu udilj piše,
Ter ju šalje u kršna Poljica,
A na ruke Bobetić Stipana:
„Avizajte *) Sučića Radoša
„I don Luku Ivaniševića
„Neka dodju u bile brigove,
„Da nebude druga nijednoga;
„Od bara sam emer izvadija **,
„Što će valjat za vaša Poljica.“
Kada knjiga Bobetiću dodje
Onu štije drugu udilj piše
Ter je šalje mladim Poljičanom:
„Što činite, mladi Poljičani!
„Što činite, ter ne zborujete,
„A to na zbor izpod Gradca klanca.“ ***

*) Izviestite.

**) Za ovo mjesto nikako ne mogosmo doznati, što znači.

***) Samotno mjesto (blizu sela Gata) usred krševite planine, izpod visoka brda, na kom stoji crkva sv. Jur'a, zaštitnika poljičke župe. Sastoji od nekoliko golemih kamena, neuredno posadenih i od prirode poput velikih stolica porazredjenih. Na ovom mjestu držali su stari Poljičani svoje zborove.

Kada njima bila knjiga dodje
Zbor učine mladi Poljičani,
Govorio Sučiću Ivane:
„Što smo došli, Bobetiću kneže?“
On je tada njima govorio:
„Posaljite Sučića Radoša
„I don Luku Ivaniševića
„Posaljimo Klisu bijelomu,
„Neka idu Kliškom kapetanu;
„Kapetan mi bilu knjigu piše
„Neka idu u bile brigove
„Da nebude druga nijednoga
„Da j' od bara emer izvidija
„Što će valjat mladim Poljičanom.“
I otidje Sučiću Radoša
I don Luka Ivaniševiću,
Otidjoše u bile brigove,
Nevodeći druga nijednoga.
Kad su došli u bile brigove,
To se šeta Kliški kapetane,
I sa njime tridest janjičara,
Ter govori Kliški kapetane:
„Davor kneže, Sučiću Radošu!
„I don Luka Ivaniševiću,
„Vi hoćete mene pogubiti?“
A oni su njemu govorili:
„Ni istina, mili gospodine.“
Kad to čuo Kliški kapetane;
Mašio se u žepe dolame
I izvadi knjigu Bobetića,
Ku je pisa Bobetić Stipane.
Knjigu štije pope Ivaniše
Ku je pisa Bobetić Stipane,
Da Turčinu o neviru rade.
Kada vidi Kliški kapitane
Tad dozivlje triest janjičara,
Da ih gube mladi janjičari.
Poginuše dva Arvata mlada
Niže Klisa bieloga grada.
Pope Luka, pokojna ti duša,
Ko te smače usala mu ruka!
Još nebiše zora zabilila,
Ni danica zdrake popuštala
Zavikala iz Mosora Vila:
„Što činite, mladi Poljičani!
„Poginu vam Sučiću Radoša
„I don Luka Ivaniševiću
„Niže Klisa u bilih brigovih.“
Kad to čuli mladi Poljičani,
Zbor učine na ravni Gojinah,
Više crkve svetoga Jurija,
Da Bobetić neviru čini.*)
Govorio Sučiću Ivane:
„Što sidite, braćo Poljičani!
„Bobetić nam neviru činio,
„Čini smaknut Sučića Radoša
„I don Luku Ivaniševića.“
Govorili Knezi od Poljica:
„Ko pogubi Bobetić Stipana
„Ostaće mu njegova baščina;
„Sad ajdemo razkopat mu kulu.“
To je čuja Markonjiću Luka,
Ter vazimlje svitlu pušku svoju,
Tere idje da lovak ulovi;
I dobar je lovak ulovio,
Ulovio Bobetić Stipana,
Svojoj puški živi oganj dade
I udari Bobetić Stipana
U zlo ga je misto udario,
I zlom ga je ranom oranio,
Od ke rane priholiti neće,
Njemu osta njegova baščina!
Osta pusto dobro Bobetića
I bijela u Zvečanju kula
Ko se znade i današnji danak.
Bobetića neostaje nikor,
Jer su oni nevirom živili
I nevirom život izgubili!

Dujam Srećko Karaman

*) Ovdje je, kako se vidi, posve provincijalna forma, dočim kasnije pravilno stoji: »činio«. Tako ima i drugih nedosljednosti, no mi, kako već rekosmo, u svemu, u pravopisu i u interpunkciji donosimo samo vieran prepis.

UMJETNOST

— Vršitba. To je prekrasna slika poznatog hrvatskog slikara Nikole Mašića, upravo originalno uzeta iz našeg narodnjeg života: hrvatski seljak vrši sa tri konja žito, a po strani ga motri mlada seljakinja. U zadku je žito u stog naslagano. Slika je lanijske godine bila izložena u Zagrebu, te su ju jednodušno pohvalili svi domaći listovi. Sada je vlasništvo presv. g. Ljudevita baruna Vranjicanija.

Svatko znade, da smo mi glede izvornih slika za naše kuće pravi nebogari. I tu nas većim dielom obtrpava njemačka kultura. Da joj se po mogućnosti odhrvati, odlučili smo i na tom polju pokušati svoje sile. Posredovanjem samoga slikara ustupio nam je presv. g. barun Vranjicani Vršitbu, da ju dademo izraditi za »Hrvatsku vilu.« Srdačna hvala i vlasniku i umjetniku. Slika je već u Stuttgartu, gdje će se od nje prirediti fotografski svjetloslik (poput naših priloga) u veleukusnom formatu. Polovicom rujna biti će dogotovljena, te će ju kao nagradu odmah *bezplatno* dobiti svi, koji nam pošalju cielu preplatu za drugi tečaj našega lista. Uz to ćemo ju posebno prikazati našim predplatnikom u prvom svezku sljedeće godine, koji će izaći najkasnije koncem dojučega mjeseca. Počam od tada izlaziti će »Hrvatska vila« dva put na mjesec, svaki svezak kao i do sada pet tiskanih araka, a cieniu povisismo na 10 for. za cielu godinu.

— Marija Kiseljakova. Upravo smo sretni, što opet možemo zabilježiti liep pojav na polju glazbene umjetnosti, koje kod nas nije baš tako pusto, makar da bi moglo biti i plodnije, da su druge obstojnosti. Ovako moramo pregarat, baš i u ovom slučaju, sve do boljih vremena.

Gospodjica Marija Kiseljakova kćerka je vevriednoga starine profesora dra I. Kiseljaka, te je najprije bila učenicom g-dje Vimbergerove u Zagrebu, a p s le se usavršila u Beču. Odanle je odmah angažovana za kazalište u Bernu, glavnom gradu slobodne Švicarske. Prije svog odlazka u tudjinu pjevala je prvi put u svom rođnom mjestu, u Zagrebu, 17. ovoga mjeseca. Zagrebačke novine pune su hvale i priznanja, te jednodušno žale, što mladajna pjevačica nije angažovana za našu operu, nego polazi u tudjinu. Za nas je to dosta velik gubitak, no mi se tješimo time, što je g-djica Kiseljakova dušom i tielom Hrvatica, za koju smo tvrdo uvjereni, da će u tudjini dostojno pronositi čast imena hrvatskoga. U to ime želimo joj svaku sreću, a kad mine rok njezinu djelovanju među tudjim svietom, mi ćemo ju tim radje i srdačnije pozdraviti u hrvatskoj otačbini.

NAŠE SLIKE

— Vasilj V. Vereščagin rodio se god. 1842. u selu Lupci, gubernije novgorodske, gdje mu je otac bio imućan posjednik. Crtanje počeo se učiti u Petrogradu god. 1858., te se je najprije htio posvetiti mornarstvu. Svršiv kadetsku školu sa častničkim činom stupi god. 1860. u petrogradsku slikarsku akademiju, no odmah iduće godine ode u Pariz, odavde u Pireneje, a posle nekoliko mjeseci u Tiflis. God. 1862. dodje iz Tiflisa u Njemačku, ali ju brzo ostavi i ode u Kavkaz. Tu je neumorno crtao prirodu, ljude i njihove običaje. Ti crteži izlazili su u čuvenom franceskom listu Tour du Monde, te pobudili pozornost velikih francuzkih slikara. Sa Kavkaza dodje Vereščagin u Pariz i

stupi u Ecole des Beaux arts. No njegova najveća želja bila je, da postane učenikom slavnog franceskog slikara Jéroma, te je bio blažen, kad mu se je sretno ispunila i ta želja.

Posle dvie godine učenja izloži u parizkom Salonu crtež Ruski razkolnik, koj je stekao liepo priznanje. Nu on nije dulje ostao u Parizu. Njega je želja vukla u nepoznate krajeve, te je tako god. 1867. sa pokojnim generalom Kaufmanom kao vojnik i slikar pošao na Turkestan. Tu je u najžešćoj vatri mirno risao svoje genijalne slike iz onih krajeva. Vrativ se u Rusiju, izložio je svoje slike najprije u Petrogradu, a onda u Moskvi.

God. 1870. bio je na granicah Kine, te se je istom pod konac iste godine vratio u Europu i nastanio u Monakovu. Tu se je sa čuvenim poljskim slikarom Brantom toplo sprijateljio. No već god. 1873. vidimo ga u Londonu, gdje je takodjer izložio nekoliko slika vrlo dobrim uspjehom.

Sljedeće godine krenuo je opet na put, pa proputovao Tursku i Egipat. Iza toga je u Indiji boravio dvie godine, vratio se posle u Pariz i tu neumorno izradjivao svoje slike. Kad je buknuo rusko-turski rat, pohrlao je i Vereščagin na bojno polje. Pri prelazu Dunáva dopane lake rane, ali se ipak brzo nadje pred Plevnom, gdje se je junački borio i marljivo risao. Bio je osobni prijatelj neumrlog M. D. Skobeleva, te je njegovu slavu uspomenu ovjekovječio divnom slikom: Skobelev se na bijelu konju vraća iz pobjedna boja sa svojimi junaci.

Vereščagin je sada u najljepših godinah. Tielom i snagom je div, lice mu je muževno i milo. Rus je dušom i tielom, i u svakom obziru plemenit čovjek. Po misljenju je pravi demokrata, što liepo svjedoče dvie karakteristične crtece. Kad mu je petrogradska akademija umjetnosti za njegove slikarske radnje podielila naslov »profesora«, odgovorio je: Držim, da su radu, znanju i umjeću škodljivi svi naslovi, za to ih ne primam. — Za junačstvo, pokazano u bojeh na Samarkandu, dosudjeno mu je najviše odlikovanje: krst reda sv. Gjurdja, no on je odbio i to odlikovanje. Borio se je za otačbinu — učinio je samo svoju dužnost, a za to ne treba nagrade ni odlikovanja. Sada Vereščagin živi u Parizu, gdje si je podigao ogroman atelier.

— Pobjedno slavlje u Turkestanu. Iztaknuli smo, da je glavno obilježje Vereščaginovih slika realizam, što se jasno opaža i na ovoj slici. Sve je tu naravno, makar da i je barbarsko., divlje.

Krvoločni Turkmenci slave pobjedno slavlje. Pred starodrevnom mošejom natakute su na visokih kolcih glave ubijenih djaura. Tim groznim prizorom nasladjuje se bezdušna hrpa, sakupljena oko fanatičnog hodže, koj ju vatenimi govori razpaljuje proti nevjernikom. Sigurno im dovikuje staru rieč neobuzdanih bojovnika: Oko za oko, zub za zub!

— Učka gora i Čepičko jezero. Skoro na samom istočnom rubu Istre uzdigla se Učka, po Mletčanih Monte Candler nazvana, 4479 stopa ili 1412 metara nad morem. Na golo, grebenasto tjeue naslažu se, kad zapuhne jugo, guste, crne oblačine, kroz koje križa grom, treskajuć u crne mu i izprane skele. Pod Učkom i njoj o bok nižu se nad kvarnerskim zalievom biela selca i gradići, ko sniežno cvieće, a sve spaja, obuhvaća bujna zelen u svih gradacija: od svjetla zelenila vinske loze, pa do tamne, ljeskajuće se boje lovorika.

Prem siromašni i zanemareni, poznati su stari hrvatski gradići i tržišta: Kastav, Veprinac, Volosko, Mošćenice, Ika, Bersec itd. a i od samotnih bajta u Livini i veprinačkih šuma raznaša se ugljeve, ta zadnja kap krvi jadnog oguljenog naroda, na Rieku, u Trst, pače tja u Italiju. Tako isto daleko preko granica monarhije slovi Lovran sa svojih sladkih kestena i Opatija sa svojih lovorovih gajeva i blaga podnebnja.

S druge strane prostire se istarski poluotok sa svojimi drevnimi gradinama i živahnimi seli: Pazin, Lindar, Gradišće, Pićan, Pas ponajviše na lagano uzdignutih humcih gledju s ponosom na taj svoj branik — na slavu Učku. Izmed njih prolilo se do samoga podnožja Učke gore nad prostorom od kakovih 750 hektara liepo Čepičko jezero. Liepa ga zelen odasvud okružila, što se s jedne strane po veselih humcih penje, a s druge poput zelena saga po gojnih pašnjacih i plodnih ljechah prostire. Ovuda romoni bistra Boljunščica, hitrim se tokom izlievajuć u jezero, oko kojega je nasjeo tihi, radini Čić, ta zadnja svrž velikog rimskog stabla.

Od jezera odtiče šumna Raša spajajuć ga sa sinjim hrvatskim morem, pjeneć se i mrmoreć tužnu monotonu

pjesmu. Sjeća se valjda sretnije dobe, kad još ime hrvatsko ne bijaše ruglom svijetu; sjeća se dobe, kad je gordi rimski patricij poštivao krepkog joj sina; sjeća se.... i plače.

— **U boj za otačinu!** Franceski umjetnik Moreau de Tours proslavio se je ovom historičko-alegoričkom slikom, koja nam divno prikazuje požrtvornost za otačinu. Sujet je iz grčke poviesti: Spartanci hrle u boj proti Persijancem.

Slikar nije mogao zamisliti divnije ideje. Otačina je u pogibelji, junaci se dižu na njezinu obranu, svakoga zove čast i poštenje. Samcu je lako, ali teško obitelji. Ne, ništa nije teško za narod i otačinu. Ganutim srcem oprostio se otac sa svojom dječicom, — eno već prolaze oduševljeni bojovnici. On još cjeliva najstarije čedo, tim cjelovom kaže mu: Zdravo, sinko! Idem u boj za otačinu! Ako padnem — osveti me!... A žena ga rukom puti na njegovo mjesto, divna žena, veličanstvena i plemenita. Na stranu plač i uzdisanja, na stranu sve na svijetu: otačina je u pogibelji! U smrt za otačinu!...

— **Zemun.** Diže se na ušću Save u Dunav, te je po svom položaju upravo stvoren za trgovinu, koja je međutim u današnjih okolnostih dosta kukavna. Grad je srednje ruke, imade nešto preko 11.000 stanovnika.

Bio je dosta znamenit već za križarskih vojna. God. 1096 padoše pod njegov prvi križari, no jer su grozno robili, proćeraše ih urođenici oružjem u ruci. No iza malo vremena osvoji ga Petar Amijenski, kad je sa 40.000 momaka prolazio u Palestinu. — Za turskih ratova grad je mnogo pretrpio, jer je iza Belgrada vazda bio prvi na udarcu. U njemu je preminuo slavni Sibinjanin Janko, te se tamo još i sada pokazuju ruševine Jankovoga dvora.

— **Crnogorski vienci na grobu cara Aleksandra II.** Kad je lanijske godine crnogorska kneginja Milena sa kneževićem Danilom došla u Petrograd, da pohodi grob cara Aleksandra II., položena su ova dva vienca na njegov grob. Prvi je položila kneginja Milena u ime Crne gore, kojoj je pokojni car učinio mnogo dobra, a drugi je položio knežević Danilo na grob svog krstnoga kuma.

Vience je iz čistoga srebra izradio P. A. Ovčnikov u Moskvi, kako se vidi velelepo i upravo originalno. Njihove slike doniela je prva Vsemirnaja Ilustracija, u augustu prošle godine.

— **Hagarin progon.** To je slika glasovitoga van Dycka, čuva se u Louvru u Parizu. Motiv je iz biblije:

»No jer Sara vidje, da se sin Hagare, Egipćanke, ruga njezinu sinu Izaku, reče Abrahamu: Proćeraj tu služavku sa njezinim sinom, jer neka služavkin sin ne podijeli baštinu sa mojim sinom Izakom. Abrahamu se to pričinilo teško radi svoga sina. Ali Bog mu reče: Neka ti se ne čini teško radi sina i tvoje služavke: u svemu, što ti Sara kaže, poslušaj njezin glas; jer po Izaku nazvati će se tvoje sjeme. Ali i sina služavkina dići će do velikog naroda, jer je sjeme tvoje. I tako ustade Abraham jutrom, i uze kruha i njih vode, i metnu na njezina ramena, dade joj dječaka i otpusti ju.«

Filip van Dyck, nazvan mali van Dyck, (da se ne zamieni sa Antunom van Dyckom, koji je mnogo znamenitiji), rođen je u Amsterdamu god. 1680., umro u Hagu god. 1752. Bijaše učenicom Arnolda Boonena.

KULTURNE VIESTI

— **Program kr. više gimnazije u Senju.** Na čelu je razprava Frana Folprechta: Nešto ob uzgoju djece kod starih Grka i Rimljana. Na zavodu bilo je 14 učiteljskih sila i 168 učenika. Učiteljska knjižnica imala je koncem školske godine 1422, a učenička 1413 djela.

— **Izvišće o kr. velikoj realci u Osijeku.** Na uvodnom mjestu je razprava Ferde Gregurića: Važnost pseuomorfoza s obzirom na pretvorbu ruda. Na zavodu je bilo 13 učitelja i 101 učenik, među timi 8 Bugara. Profesorska biblioteka ima samo 784, a učenička 458 svezaka. Tu bi mogla malo pomoći visoka vlada.

— **Izvišće o kr. maloj realnoj gimnaziji u Belovaru.** Na prvom je mjestu razprava I. Hohnjeca: Vriednost risanja u uzgoju. Na zavodu je bilo 8 učitelja i 132 učenika. Učiteljska biblioteka broji 911 svezaka, a učenička

BIBLIOGRAFIJA

— **Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.** Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obrađuje Gj. Daničić. Zagreb 1882. D. I. sv. 4. str. 721—960.

— **Dela Dositičeva.** XI. To je 43. svezak narodne biblioteke braće Jovanovića u Pančevu. Str. 193—256. ciena 16 nov.

— **Bogata nasleđnica.** Pripovetka grofice Dašove, prevod iz francuskoga. Beograd 1832. Nakladom knjižare V. Valožića. Ciena 60 nov.

— **Šala i satira,** od Abukazema. Svezka treća. Novi sad, izdanjem knjižare L. Jocića i druga. Osmiina, 80 strana. Ciena 40 nov.

— **Mali svet.** Knjižica za srpku decu, piše čika Steva. Sa slikami. Izdanje štamparije N. Dimitrijevića u Novom sadu. Ciena 20 nov.

MODA

— **Nošnje za šetnju.** Slieva je odijelo iz blijedo žutkastog satina, cviećem provezenog. Struk je posve jednostavan, narešen na prsiju obilnim čipkama. Suknju, providjenu trostrukim volani, kako se jasno vidi na slici, resi popriečna draperija, zarubljena bielim plisséjom. Tunika je vrlo malo nabašurena, te u obće čitava nošnja nosi biljeg ukusne jednostavnosti. Slamnati šeširić podupno sklada s nošnjom: s prieda je sav pokriven čipkama, koje drži baršunasta crna vrpca.

Drugo je odijelo također iz satina. Struk je s prieda poput prslučića urešen nabornom opremom, na koju se s obiju strana priključuje lako nabašurena tunika. Ova je s prieda zarubljena 10 ctm. širokim plisséjom, koji se po stranah lagano diže, dok se posve ne spoji sa opremom tunike. Garnituru suknje sačinjava 20 ctm. visok naborni volan, kog opet zarubljuje lako uzdignuti plissé. Suknja je na donjem dijelu nabrana u jednake nabore, koji kao da prviruju izpod gornje opreme.

Odgovori uredništva

— G. I. P. u B. Hvala. Upotrebili ćemo, ali nam ne zamjerite, što ne možemo odmah. Moramo biti pravedni, pa sve stavljamo redom, kako nam stigne. Ne bi bilo liepo, da jedan čeka duže, a drugi manje. Vaša pomoć biti će nam svakako uvijek draga.

— Gosp. F. d' E. u O. Vaša je marljivost hvale vriedna, ali kano da sve shva-

ćate na laku ruku, jer je površno. Za onakove stvari hoće se više vremena i — nauke.

— G. I. M. u V. Nije za naš list.

— Miljenko. Zalud grozno mučiš
Ti Pegaza svog,
On poletit ne će
A s razloga tog:
Jerbo, ne ću reć ti
To s namjerom zlom,
Jer tvoj Pegaz, brate,
Čorav je i hrom!

— G. V. B. u K. Bilo bi nam vrlo drago, da se opet oglasite.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut
Urednik: August Harambašić
Iz tiskare „Slobode“ na Sušaku

Nošnje za šetnju

551 svezak. Društvo za podporu ubogih učenika ima glavnica od 1902 fr. 15 nov.

— **Izvišće kr. velike gimnazije u Gospiću** donosi dvie razpravice, i to: Postanak ugljevitog kamenja, od prof. Božanića, zatim: O značenju medija u grčkom jeziku, od prof. Adamovića. Na zavodu su ove godine bila samo 4 dolnja razreda; učiteljski sbor imao je 8 članova, osim tih podučavala su 3 učitelja u neobligatnih predmetih. Na gimnaziji bio je 151 učenik. Društvo za podporu ubogih djaka imade 8361 fr. 68 nov., prihoda bilo je tečajem godine 235 fr. 75 nov., a razhoda 214 fr. 96 nov., ostatak priklopljen je glavnici.

— **Izvišće o kr. gospodarskom i šumarskom učilištu i ratarnici u Križevcima.** Prva je razprava Frana Kesterčeka: Gospodarska važnost i vriednost žita. Na zavodu bilo je 17 učiteljskih sila, 76 šumara i 56 ratarnika. Društvo za podporu ubogih učenika imalo je prihoda 155 fr. 25 nov., razhoda 101 fr. 38 nov., ostatak priklopljen je glavnici, koja sada iznaša 590 fr. 81 nov. Na zavodu je književno društvo »Plug«, i pjevačko »Slavulj«.

PRIMORCI

Izvorni roman piše Jenio Sisolski

IX

Bilo je koncem listopada za tmurna i kišovita dana. Silna j žina r. zmahala se morem, debeli valovi valjali se prama kršnim obalam, gdje su se praskom razlievali. Uzburkana i zelenkasta vodurina dizala se preko zida velikog ključa, a topli vjetar, vitlajući njome kao sitnom prašinom, prebacivao ju u luku, škropeć iste brodove, koji se trzahu pod udarci vihora.

Moglo je biti pet sati posle podne. Siva polu-tama bijaše već napunila Vörösovu sobu. Madjar, šetajući se od traga prekrštenih ruku, trsio se da pritaji veliku uzrujanost, koja ga je bila obuzela. Mešetar Krakić, sjedeć na divanu i pušeć darovanu smotku, plaho pogledavaše u Vörösa. Mešetar i madjarski činovnik dulje se već vrcmena poznavahu, bijahu skoro prijatelji. Krakić uz svoj mešetarski posao bavio se i posudjivanjem novaca, nu uz vrlo čedne postotke. Vörös ga je toga dana bio pozvao k sebi i uzalud ga već cijeli sat nagovarao, da mu uzajmi svotu od dvie hiljade forinti, koje je on neobhodno trebao.

Iz Vörösove sobe bio je izg'ed na more, prama jugu. Debele kaplje praskale po staklih prozora, vjetar je šumio i žviždao medju konopi na brodovih u luci, a sba se naglo punila tminom. Vörös zapali svieću i stane se opet šetati. Svjetlost bi mu obasjala crnomanjasto i mršavo lice, sad jače, sad slabije, kako bi se već udaljio od svietiljke, ili joj se približio. Crni brci objesili mu se preko uglova tankih i stisnutih ustnica, odakle se

je širila neka gorka i neprijazna zabrinutost preko mlada i već navorana lica. Hodao je pognuto, gladeć i ravnajuć si ostru crnu kosu dugačkim i mršavim prsti.

Crveni i puni obrazi mešetara rumenili se i sjali na žutkastom svjetlu mirna plamena.

— Kako rekoh, vama se ne treba bojati; dati ću vam sve moguće garancije, prosbori Vörös.

— Ali molim vas, dragi gospodine, vi dobro znate, da bi vam od srca rado učinio tu lju-

bav, nu vjerujte, da mi nije moguće, izpričavao se Krakić, gledajuć u dim svoje smotke.

— Ludorije! Što vam ne bi bilo moguće? Vi jednostavno ne ćete i ne ćete, da pomognete.

— Gospodine, da mogu, od srca, kao bratu

— Vi ste čudnovat čovjek! Vi ne imate u mene povjerenja, a to nije od vas liepo, tomu se nisam nadao.

— Ali odakle da uzmem tolik novac?

— Tolik novac! Ha, ha, ha!

— E, da ja imam dvie hiljade, lahko meni! uzdahne Krakić.

— Vi dobro znate, da sam vam uvijek pošteno vratio . . .

— To jest . . . to jest . . .

— Da, pošteno Za onih pet stotina obećaste mi, da ćete me počekati, dok kod kuće uredim svoje stvari. Vi znate, da sam baštinić velik imetak.

— Da, vi ste mi to rekli, a ja, ja vam od srca čestitam, od srca, gospodine.

— Molim vas dakle još jednoć! Gospodine, ja sam Madjar, a vi znate, da Madjar drži do svoga poštenja.

— Ne ima dvojbe, ne ima dvojbe, gospodine.

— Dakle?

— Ne mogu, žalim!

— Ali ja sam propao čovjek, ja sam uništen!

— To se sve može popraviti; počekajte da vam dodje novac od kuće, onaj veliki imetak, što ste baštinili po otcu.

— Da čekam, da čekam! To nije moguće! Ne znate li vi, da se blagajna može već za koji tjedan pregledati, za koji dan, možda već sutra?

IVAN TURGENJEV

— Nije vrag toli crn, kako ga
— Što? prekine mu Vörös rječ. Ali ja sam osramoćen, a sa mnom svi mađarski činovnici, naše ime, naše poštenje. Pomislite samo na veselje naših neprijatelja!

— Malenkost, gospodine, malenkost!
— Vi dakle ne čete, da me spasite od najveće sramote, od propasti?

— Ne mogu, žalim, žalim, gospodine.

U to pokuca netko na vratih.

— Dalje! rekne Vörös ljutito.

Vrata se otvore, a u sobu unidje Vicka, Vidulićeva kuharica. Svjetlo joj pane na bledio i nešto propalo lice. Pogledav po sobi i opaziv zapanjena Krakića, trgne se i naglo izađe.

Mužkarci se pogledaju. Vörös, mahnuv prezirno rukom prama zatvorenim vratima, reče mešetaru:

— I ova me stoji dosta novaca; ona je i kriva, da sam pao u ove neprilike.

— Ona, ona! pentao Krakić začudjeno.

— Da, ona. Ta nikad joj nije dosta; sad treba deset, sad dvadeset forinti, lagao Vörös.

— Ja vas ne razumijem! čudio se Krakić, gledajući ga razvaljenima, mrtvima očima.

Vörös ga pogledne, i videć ga onako uzrujana, upita ga, zaustaviv se u šetanju:

— No, što vam je?

— Ona, ona treba od vas novaca?

— Zar ju poznate?

— Ja? Da, da, poznam ju.

— I ja ju poznam, na moju nesreću. Bila je to liepa djevojka! Svidjala mi se, a sad eto me u kaši, u neprilici.

— U neprilici?

— Ma da, u neprilici. jer ne imam od nje mira.

— Ne imate mira?

— Ali molim vas, što ste se vruga uzvrpoljili?

— Vi ju dakle poznate?

— Kako da ju ne poznam! Ta noseća je sa mnom.

— Što? s vama?

— Mislim.

— Vi lažete! plane Krakić.

— Ja lažem?

— Da, vi lažete, jer je Vicka poštena djevojka.

Vörös ga pogleda u čudu.

— Da, poštena, a što je sa mnom sagriješila, to na vas ne spada! ljutio se Krakić.

— Gospodine, umirite se!

— Da se umirim! Ja vam velim, da će Vicka doskora biti mojom suprugom; jeste li čuli?

— Odkad ju poznate?

— Biti će četiri mjeseca, odkad je u službi kod moje stare tetke.

— Gospodine, ja ju poznam dulje . . .

— Vi lažete!

— Dobro, priznajem da lažem, nu molim vas, da li ste voljni priznati se otcem?

— Gospodine, dosta je!

— E pa dobro! digne Vörös ramena i pomisli: gle, imam više sreće, nego pameti!

Krakić je disao naglo, tamna mu rumen oblila lice, debele kaplje znoja valjale mu se sa čela. Nakon kratke stanke zapita Vörösa:

— Vi ju dakle poznate?

— Koga?

— Vicku.

— Ne, ne poznam ju, prevario sam se.

Opet ušute. Krakić mišljaše sada, koji bi to mogao biti uzrok, da je Vicka došla Vörösu i zašto se je onako preplašila, opaziv njega. Krakića. Obuzme ga ljubomornost i opet upita bojazljivo:

— Vi ju dakle poznate?

— Ne, ne poznam ju.

— Ali vi ju morate poznati.

— Zašto?

— Kako onda znate, da se zove Vicka.

— Pogodio sam, pa na svijetu ima više Vicka, nasmije se Vörös trpkio.

— Vi me izsmijavate!

— Ja?

— Sluga sam, gospodine, pozdravi Krakić i uze šešir.

— Umirite se, sjednite.

— Saznat ću već, što je na cijeloj stvari, prietio je mešetar.

— Sjednite, gospodine, umoli Vörös, uzev ga prijateljski za obe ruke.

— Ne mogu, ne smijem, s Bogom!

— A ono, što sam vas molio?

— Ne ludujte i pobrinite se, da mi čim prije povratite svotu, koju mi dugujete, zakrči mu Krakić rječ i izađe iz sobe, ostaviv Vörösa presenećena i zabrinuta.

Vicka, izgubivši službu kod Vidulića, bila si je našla kao kuharica mjesto kod stare Krakićeve tetke. Liepa djevojka zavrtila mešetarovim mozgom, koji je sada vrlo često posjećivao svoju tetku. U malo vremena sasvim se sprijateljše, a nakon dva mjeseca odkri Vicka mešetaru nježnu tajnu, da je osjetila plod njegove ljubavi pod svojim zaljubljenim srcem. Mešetar se zamisli. Bilo mu je pedeset godina, stekao si je bio liep imetak, pa zašto da živi sam na ovome svijetu? Ta nije li bolje, da ti svoj na smrtnom času zaklopi oči? Krakić odluču da vjenča Vicku, a Vicka se radovala nenadanoj sreći i mislila: mjesec više, mjesec manje, posle vjenčanja biti će lako, pa da i do neugodnih razjasnjenja dodje!

Vörös nije na Vicku potrošio ni novčića, ona ga s toga nije nikad uznemirivala, a k njemu je došla onoga dana, kad se je kod njega desio Krakić, da ga umoli, da nikomu ne kaže da ju pozna i da mu je bila ljubeznicom.

Nekoliko dana prije bijaše joj Krakić obećao, saznava za onu nježnu tajnu, da će ju povesti k oltaru, a ona je čekala priliku, da podje do Mađara i da mu sve iskreno kaže. Vicka ne bi ni u snu bila pomislila, da će Krakića naći kod Mađara. Ona je znala, da mešetar poznaje Vörösa, jer je više put s njim govorila o Vidulićevih. Vicka je bila nalagala mešetaru, da Vörösa ne pozna, jer da je on gospodjicu Ivku samo noćju posjećivao. Krakić, zaljubljen u krasnu kuharicu, bio bi prisegao na svaku njezinu rječ.

Kad je Vicka bila opazila mešetara u sobi Vörösovoj, sva joj krv stinula u žilah. Došav kući, tresla se je od straha, čekajući na oluju, koja je morala doskora planuti. Nije bila u

stanju, da što god promisli, da izumi ma bilo kakav izgovor.

Mešetar, ostaviv Vörösa svojoj sudbini, dojuri kući zapuhan i tarući si debeli znoj velikim modrim rubcem. Krv mu nabrekla okruglo lice.

— Vicko! promumlja muklo, ulazeć u sobu i ne pozdraviv staru si tetku.

Kuharica, strepeć i drhćuć, podje za njim.

— Ti poznaš Vörösa! zakrči kroz zube mešetar, držeć ju za ruku.

Djevojka gledaše u pod.

— Sve, sve znam, nesretnice!

Vicka probliedi i silovitije zadrhće.

— On mi je rekao sve, on veli da si bila njegova draga.

Vicka ne može da laže i rječ joj zapela u grlu.

— Istina je dakle?

Vicki klonu noge i, sjednuv na bližnju stolicu, pokrije si rukami lice.

— Govori, Vicko! On tvrdi, da si s njim noseća.

— Proklet bio! uzdahne zdvojno djevojka.

— Govori, nesretnice, ili te zadavim!

— Da, zadavite me! Nisam, nisam drugo ni vrijedna, jecala Vicka.

— Istina, istina dakle?

Djevojka pane na koljena i plaćuć bolno uzdahne:

— Zaveo me, zaveo me, proklet bio!

— Sve mi kaži, ili si mrtva!

Vicka, plaćuć i jecajući, izpriopovieda mešetaru svu istinu, iskreno i podpuno. Mešetar se čudio i od čuda križao.

— Srami se, srami se, bludnice! biesnio je zatim Krakić. Ti i Vörös — baš ste rodjeni jedno za drugo. Ti si htjela prodati poštenje tvojih gospodara, čast njihove kćerke, a on hulja, on tat krade kraljeve novce iz povjerene mu blagajne, a zašto krade? Da može trošiti na takove gnjuse, kakva si ti. Dà, dà, oboje ste dozreli za vješala!

Vicka je plakala, naricala i zaklinjala Krakića, da joj vjeruje, da je Vörös svemu kriv, da ju je on na sve zaveo i prisilio.

— Šuti, zmijo! Pazi, da te sutra ne bude više u ovoj kući, jer te odma predam redarstvu, zaprijeti mešetar nesretnici i biesan izpane iz sobe.

Prošlo je desetak dana. Na Adamićevom trgu svira gradska glasba. Vedar i jasan dan izmamio je iz kuća silu svieta na ulice. Svet šeće, nasladjujuć se slušanjem glasbe i dišuć onaj blagi i lagodni zrak nestajuće jeseni. Podne je. Sunce spušta svoje zlatne trake na šarene suncobrane gospodja, na nova i blagdanjska odijela, na sav taj veseli svet. Mladi gizdelini, stojeć na više mjesta na okupu po strani trga, promatraju krasne i ukusno odjevene švelje, a oči ovih traže srca, probijajući vatrenimi pogledi ponajviše ledena prsa tih mladih junaka, koji se, bledi i suhonjavi, šepireć izlažu na ogled. Na uglu kavane Europe na Corsu nalazi se takodjer poveća hrpa mlade gospode, a ovim po strani stoji Vörös, sučuć si jednom rukom brkove, a drugom držeć tanku batinu, koju pomno ogledava. Glasba odsvira jedan komad. Vörös ogledava svoju batinu, a kad tamo najednoć se nemilo u svom

promatranju trgne i pred sobom opazi blijedu Vicku, koja je bila dosta glasno iztisnula:

— A, ovdje ste? Jučer ste mi u lice zatvorili vrata vaše sobe!

— Idi, mani me se! zapoviedi Vörös.

Ljudi stanu gledati taj prizor.

— Vi mi dakle ne ćete pomoći?

— Ostavi me, ili ću pozvati stražara.

— Huljo, lopove! vrisne biesno Vicka, pljusnuv Vörösa žestoko po licu.

Sviet se preseneti. Nekoliko gizdelina skoči k Vörösu, da ga obrani od biesne žene. Dva stražara dotrče na mjesto graje, a gizdelini svi u jedan mah:

— Odvedite ju u zatvor! To je sablazan! U ovaj sat! U zatvor s njom!

Stražari obuhvate Vicku čvrsto za ruke i povedu ju sobom. Vicka branila se samo jezikom, jadikujuć, vičuć i psujuć Vörösa. Svjetina sgrne se na okup. Za nekoliko časova govorilo se po cijelom trgu o liepoj kuharici, o ćuški i o mađarskom činovniku, koji je bio naglo izčeznuo sa trga.

To je bio velik događaj na Rieci, cieli se dan o njemu razpravljalo. Većina davala krivo kuharici, zauzimajuć se za Vörösa i braneć ga kao otmena i bogata kavalira.

Vicka dodje pred sud i tu izpoviedi sve potanko i istinito, ne zažutiv ni događaja, koji se je ticao gospodjice Ivke. Za vrijeme iztrage potvori Vicka Vörösa, da je pronevjerio novaca iz neke blagajne. Kad se je o tome saznalo, pregledaše blagajnu, nu u njoj nije manjkalo ni jednog novčića. Ne zna se za sigurno, da li je Vörös u istinu bio pronevjerio novac, ili da li je tom izmišljotinom samo htio sklonuti Krakića, da mu uzajmi svotu od dvie hiljade forinti. Govorkalo se je takodjer, nu to su bile samo podle jezičine, da je neka uplivna osoba spasila Vörösovu čast, posudiv mu novac, koji je on neoprezno iz blagajne uzeo.

Sudci, slušajuć Vickine izjave, pogledavahu se, smiešuć se jedan drugomu. Najviše ih zanimalaše spletku, pomoćju koje je Vörös bio nakani prikriti staroga Vidulića, da mu za suprugu dade svoju kćerku. Sudci bijahu o svem, što im je kazivala Vicka, osvjedočeni, nu nesretna kuharica bude napokon odsuđjena na tri mjeseca zatvora radi tvorne uvrede poštenja i radi potvora.

Ciela je Rieka govorila samo o Ivki Vidulićevoj. O njezinoj nedužnosti nije se više sumnjalo. Poštenjaci iskreno se radovahu djevojci, koja se je bila našla na samom rubu propasti. Mnogi su govorili, da bi Ivka mogla služiti za primjer i ostalim djevojkam. Ivka posta najjednoč pravom junakinjom, koju je svatko

želio poznati. Govorilo se o njoj kao o vanrednoj krasotici.

U Vidulićevoj obitelji razjasnila se ciela Vörösova spletku. Stari Marko radostno se smiešio svojoj kćerci. Ivka je bila dugački list pisala kapetanu Velčiću u Boston, gdje se je on tada nalazio, pripoviedajuć mu potanko sve, što je Vicka izjavila pred sudom. Marija, njena sestra, koja se je već povratila kući iz Cette-a, cieli bi ju dan grlila o' veselja, razgovarajuć se s njom i o drugih sladkih tajnah. U obitelji zavlada opet mir i tiha sreća. Gospodja Ivana znala je, da Ivka ljubi poštena i plemenita mladića, pa se je veselila sreći svog djeteta, pripravljujuć već za miraz potrebite stvari.

Ljubovna pisamca Ivke i Nika križahu se skoro svakog dana na putu između Rieke i Beča. Krasna djevojka željno očekivaše vese' u viest, koja napokon oko Božića doleti žicom na Rieku. Brzjav je glasio: Sutra dolazim. Doktor Kovačević.

Niko dodje na Rieku, te se već istoga dana uputi k Ivkinom ocu. Srce mu je drhtalo, a kad opazi na prozoru Ivku, sladko se uzbuni; Ivka, videć ga u svečanom odijelu, naglo izčezne s prozora.

Stari Vidulić primi Nika, da ne možeš ljubeznije. Pol sata zatim bila je ciela obitelj skupljena u istoj sobi. Na Ivkinom licu sjalo se blaženstvo, a Niko ne može da skine očiju sa svoga zlata.

Prošlo petnajst dana, a sretnici budu zaručeni. Vjenčanje slavilo se dva mjeseca kasnije, a bilo bi i prije, da nisu čekali na kapetana Velčića, koji je morao iz Bostona dojadriti u riečku luku.

Slavio se velik pir. Tu bijahu svi prijatelji Kovačevići. Antunović, koji je takodjer bio postao doktorom, sjedio je do svoje zaručnice, prekrasne Julijane. Andrović svrnuo bi mirnim i pronicavim okom po svatovih, zagledao bi se na časak u Ivku, a onda bi, šuteć, kroz stakla prozora promatrao mršavu staricu, koja je krpala rubeninu na balkonu suprotne kuće. Bio je zabrinut i neveseo. Vozić je uživao sadašnjost, i ne slušajuć trgovca Fabića, koji mu je obećavao, da će si doskora potražiti drugaricu. Bio je pri stolu i prijatelj Mavro Barković. Najnoviji kroj njegova odijela bio je svim pao u oči, a njegov bieli ovratnik oćaravao nekoje svojim ukusno svezanim uzlom. Barkovićovo mlado, blijedo i narovano lice smiešilo se i smiešilo, nabori tog prijaznog lica kao da su nabrekli, a on gledaše u zlatnu bakarsku vodicu, što no se kriesila u kristalnoj čaši pred njim, toli sjajnim pogledom, gledaše u nju nekim zanosom, nekom odanošću, smiešuć joj se ljubežno, šapćuć joj nešto, kao da s njom

očijuka, kao da su se u toj zlatnoj kapljici utopili svi čari dražestnih bakarskih ljepotica.

To je bila velika radost, neizmjerio i srdačno veselje bilo je opojilo sva srca. To je bio najljepši dan u životu Ivkine majke i staroga Marka, koji je pogledavao sad svoju kćerku, sad svoju Ivanu, sjećajuć se blaženih minulih dana

Dva dana posle vjenčanja šetala se Ivka dugačkim ključem, koji zatvara cijelu riečku luku, braneć ju od težkih valova juga. Mlada i sretna supruga tiho šaputaše sladke rieči onomu, kojega je ljubila cijelom dušom, onomu, o kog se je sada povjerljivo oslonila. Niko, slušajuć rieči svoje dražetne i mile supruge, stiskao joj mekanu i toplu ruku. Mladi supruzi primaknu se kraju ključa, gdje se zauzave i gdje umuknu na časak.

Vedra i jasna bijaše noć. Blagi noćni dah lagodno gladi i cjeliva mlada lica sretnika. Grudi im se šire, razblažene mirisom prirode, koju bijaše već ponešto oživilo zlatno ožujsko sunce. Plameni na obali nanizanih svjetiljka, odbijajuć se od bijelih kuća, dulje se skoro preko cijele luke tihim i usnulim morem. Svjetlo tih plamena dopire do ključa, čiji se pločnik mirno sjaji, vlažan od noćne rose.

— Niko, što si se zamislio? Zašto si mi toli sjetan?

— Čudne su me saletile misli.

— Tako? . . . A kakve su te misli?

— Gledajuć u onaj dugački niz palača . . .

— Molim te, govori.

— Nehotice se sjetih naše prošlosti.

— Naše prošlosti! . . .

— Da; pomislih na tebe i na onog nesretnika, radi kog si toliko pretrpila, pa gledajuć u onaj niz palača, obuze me nada . . .

— Nada? . . .

— Da, sladka dušo. Gledajuć u ovaj grad, prispodabljah njegovu sudbinu s tvojom, i pomislih da je svaka sila za vremena. Ivkina ruka zadrhta malko u njegovoj ruci.

— Niko, ja te razumijem . . . Niko, tvoje će se nade možda izpuniti! . . .

— Možda; kad bi tebe mnogi uzeli za primjer.

— Mene? nasmieši se milo mlada supruga.

— Da, tebe, raju moj! . . . Ti si znala obraniti svoju čast i svoje poštenje . . .

Ivka tiho uzdahne. Oboje umuknu.

— Niko, pogledaj tamo, vidiš li onu veliku zvijezdu? upita Ivka nakon kratke stanke.

— Gdje, zlato moje?

— Tamo, nad Trsatom.

Niko pogleda sjajnu i krupnu zvijezdu, koja se je veličanstveno i mirno kriesila na modrom nebeskom svodu, dižuć se nad rubom mrkih Frankopanskih kula.

Razgovor

Nit ti rekoh, nit mi reče,
Što nam grudi naše taje,
Što nas tajnim vezom veže,
Što iz oka oku sjaje.

Što nam mladim u susretu
Biela lica krvcom ruji,
A srdašcem zatravljenim
Razkoš grane i prostruji.

Što nas jedno drugom kaže,
Ma da usta mukom muče;
Što nas goni i razstavlja,
Jedno k drugom opet vuče.

Nit ti rekoh, nit mi reče,
Ali ljubav čuda stvara:
Pa se srce s milim srcem
I bez rieči razgovara!

A. P. Salerny

ZVIEZDI

Zviezdo mila, zvezdo moja,
 Žalostno te oko gleda,
 Žalostna ti duša tuži —
 To se srcu tajit ne da!

Ljubila sam žarko, žarko,
 Ljubav sva mi razkoš bila;
 Odnicali dani tako,
 Ja o svojoj sreći snila.

Gledala sam tebe gore,
 Kad mi moja sreća cvala;
 Pjevala ti pjesme svoje,
 Drugom sam te svojom zvala.

A sad evo tužim ti se,
 Tužna srca, plačna lica:
 Budi i sad, mila zvezdo,
 Budi moja drugarica!

Daleko je dragi meni,
 Za drugom mu srce bije,
 Za drugom ga oči mame,
 Za drugom se miso vije.

Dojavi mu, zvezdo moja,
 Da mi ljubav drugi snubi;
 Dojavi mu, zvezdo moja,
 Da njeg samo srce ljubi!

Dojavi mu, ne bi l' došo,
 Da obrani pravo svoje!
 Dojavi mu, ne bi l' došo,
 Da utješi srce moje!

Anka K—ć.

PRIMORČICE

More, more veličajno,
 Kad te motrim malo bolje,
 Ja se odma tužan sjetim
 Na široko moje polje,
 Gdjeno bistra Sava teče,
 Gdjeno jablan k nebu siže,
 A kraj njeg se za crkvicom
 Mali grobni humak diže.
 O taj kobni humak grobni
 Razdvaja mi srce meko,
 Makar da je sadla meni
 Tol daleko, predaleko!

Ti se dižeš nenadano,
 Onda opet paneš;
 Čas si mirno, uljuljano,
 Kano čedo uspavano,
 Časkom opet planeš.

Tako isto slast i tuga
 Mog se srca prima;
 Čas sam sretan, čas bi plako —
 I u mom je srcu tako
 Osjeka i plima.

Al si bistro, al si krasno,
 Tko bi tebe sad opio?
 Ti si kano čelo jasno,
 S kog se čita divna miso.

Ali za čas sve se smrači,
 Mienu nosi svaka ura,
 Pa se čelo naoblači,
 Tobom pane silna bura.

Val za valom zapjeni se,
 Ti još više ganeš mene:
 Kano roblje činiš mi se,
 Što se jednoč k svijesti prene.

Slušam šun ti gromoglasni,
 Ko da slušam bojni hura!
 Uznosi me prizor krasni,
 Krasni prizor — tvoja bura!

Divno li je, kada s krme
 Vjetar napne jadra biela,
 A ladjica mala leti
 Kano s luka brza striela.

Još divnije, kada vjetar
 Udara joj baš u provu,

Još divnije boriti se
 Protiv malih vihorovu.

Premećemo jadro bielo,
 Dajemo mu pravac kosi;
 Val nas nosi desno, lievo,
 Al nas ipak napred nosi.

Tako sreći moga roda
 Ne će se već na put stati:
 Ne možemo l' napred ravno,
 A mi ćemo — bordžiti! *)

Dok si bila na životu,
 Kakve li sam sanke snio!
 Momu duhu poletnomu
 Sav je svemir tiesan bio!

On je meni do nebesa
 Zanosio snove mlade,
 A sad jedva životari
 Bez zanosa i bez nade!

Tako smion brodić krene
 U neznane kraje žarke,

Pa ga bura natrag baci,
 Bez kormila i katarke!

Sinje more viek se bije,
 Oko tvrda stanca kama,
 Ali mine viek za viekom,
 Što se ono zalud lama.

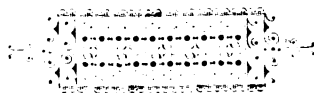
Sinja tuga kano more
 I to moje srce lan a,
 Ali moje srce nij —
 Poput tvrda stanca kama!

S pustie hridi nujan motrim,
 Gdje se trga val za valom,
 Ko uzdasi srca moga,
 A za mojom drugom malom.

Oj vi vali, vi bi lako
 Moje težke jade skrili —
 Tu sam sam sa svojom tugom,
 A daleko moji mili!

Tugomil

*) To znači: koso jadrili protiv vjetrov.

U smrt Skobeleva

Spjevao grof A. Holeniščev-Kutuzov

Pod silom pretežnog udara,
 O Ruska, skloni obraz svoj:
 To božji gnjev je, Bog te kara
 Za tvojih grijeha velik broj!

Ti nisi bila vrijedna slave
 U nevolji i tami toj;
 Ko rob si jadni, svoje glave,
 Ta'ent u zemlju skrila svoj.

Ti bila si i u trpljenju
 Za sebičnu i zlobnu last;
 Potamnila u pre-stupljenju,
 Zaboravila svoju čast.

Zaboravila svoje zvanje,
 Ter, padajući u bezdan zli,
 I sebe još si na ruganje
 Vragova mržnji dala ti.

No nasto suda časak tmasti,
 Obratio se božji gled
 Na tamu tvojih kobnih lasti,
 Na tvojih zloća silni red.

I od tebe se sad užasno
 I ruku na te digo Bog,
 Gorući sviećenjak tvoj ugasno
 I uzo prvog sina tvog!

O plači, otačbino! leden
 U grobu vierni sin je tvoj!
 On, ranoj slavi već priveden,
 Pobjeditelj za svaki boj!

On pade, ne na polju časti,
 Vragova rukom sražen, strt!
 On pade, junak silne vlasti,
 Sred mira nam ga ote smrt!

O hvala mu za duh visoki,
 Za ratnih dana težki trud,
 Za rieči smiso mu duboki,
 Jer njimi prenu svaku grud!

U njih je braći najmiliji
 Svoj zavjet namro, svoju čut;
 U njih je dragoj si Rusiji
 Pokazo k preporodu put!

Ti skloni oči u toj bôlji
 I pokaj težki grijeh svoj,
 I predsmrtnoj svog vodje volji
 Pokloni se, o rođe moj!

Sve mržnje, razkoš vrazjih snova,
 Zabaci sve u zaborav!
 Da uskrse u tebi s nova:
 Veličje, viernost i ljubav!

A. Harau bašić

JEANNE DU BARRY

Iz »Fanfulle della Domenica« *) pohrvatno Ante Tentor

Čudnovata žena, koja ne znam da li je u svom poslovanju zaslužila prezir ili smilovanje, rodi se u Vaucouleursu, u kolovozu 1743. Njezin otac ne zna se što bijaše, dapače nije znala ni ona sama. Michelet kaže, da je bio kuhar. Njezina majka, koju obično nazivlju *la Becu*, ne bijaše Bog zna kakovih vrline. Prvu mladost sprovede pod strogom pažnjom Mlle Frédérique, ali brzo uzme ju pod okrilje neki rođak i baci ju u samostan, što je kasnije sama Ivka u prijateljskom krugu orisala najživljim bojama. Izašav iz samostana, postane tržicom elegantnog posudja po pločnicima Pariza, mladajna i liepa, u najpokvarenijem gradu i u najpokvarenijem vieku. Kasnije, pod imenom *mademoiselle Raouon*, postane *modisticom* u znamenitom tržištu Labille, ljubaka (kažu, da joj to bijaše prva ljubav) sa brijačem Hametom, prpošno igra u kući Duquesny-a, zatim procvate podpunim cvietom njezina ljepota, i ona postane miljenicom u haremu grofa Du Barry-a Tuluškoga. Bijaše to kavalir po zanatu, smjel i fin, a što je najglavnije, bijaše najintimniji sa poznatom lijom Richelieu-om. Richelieu se poboja, da ne bi njegov neprijatelj ministar Choiseul prisilio kralja, da se opet oženi sa nekom plavkom Habsburgovkom, i da se tim ne bi poremetilo političko obzorje; možda i više, poboja se da ne bi šesdesetgodišnji Ljudevit umro od kapi radi tiberijanskih pijanka, kojim se je bio posve odao. Radi toga tražio je prevejani ministar kakvu dobru *fille* (kćer), ljepoticu za kralja, da uzdrži udovca starca Ljudevita i da mu u isto vrijeme lieči zdravlje umjerenom higijeničnom monogamijom.

Grof tuluški kazivao je vojvodi o svojoj liepoj *Langi*, (to ime nadjela si tad Ivka), i to ne samo jedanput, nego ga je neumorno uznemirivao tom djevojkom. Žena bijaše u istinu liepa. Struka vitka i gibka, savršenih forma, a puti takve, da ju suvremenici prispodobiše ružičnu listu, omočenu u mlieku. Imala je, nježna li kontrasta, obrve posve crne, a oči plave, k je su joj bile obično na pol otvorene, ali iz njih je sipala poglede duge, strastvene, ubojite, kakono kaza Musset. Kosa joj bijaše krasna, vlažna, duga, da joj nije bilo para, prava svila i zlato u izobilju, u naravnom talasu, vrat kao kod kakvog starog kipa, divna pleća, a ruke kao u velike dame. Malo postajalo, te grof reče vojvodi, da je *Lange-u* dosudio kralju. Richelieu je hini, da ne razumije. Ali malo kasnije šaptne Du Barry-u, da se sporazumi sa Lebelom, podlim tajnikom kraljevih pohota. Stara lija pobudi u kralju takovu znatizelnost, te je sbilja pristao da vidi to čudovište krasote. To se sbude kod samoga Lebela, pri večeri. *Lange* nije ni znala, da je pri kralju. Razveseli se, razdraži ju *champagne*, bijaše kao svagda strastveno vesela, nježna, gorljiva, duhovita, razdražena. Bijaše voljna, da posve zaboravi podli položaj, u

kom se je nalazila. Kao pravo parizko diete ulagivala se svojim grohotnim smiehom i kaziva'a dvoji niz divnih zubi žalobnom Bourbonu, koji ju je iz potaje gledao. Tim iskrenim veseljem bio je očaran. Ono smiešeće se veselo, duhovito i lukavo lice, koje je u svojoj naivnosti odkrivalo sve mane parizkih *enfants des rues-a*, nije imalo ni zere hvalisanja ni laži, ni bezobraznosti. To omili kralju, koji je jako malo smieha čuo u svojoj kući. Bio je uznešen, očaran onom familijarnošću, onim posmjehom, i za to ju iste večeri dovede u svoju palaču. Jeanne ipak osta ista i kad je saznala gdje i s kim bijaše. Ne dogodi se nikakav nemir, nikakva komedija... Kralj ju u nekoliko tjedana učini dvorskom damom, podieli joj nekakav naziv i oženi ju.

Postane contessom Du Barry, ponukom kraljevom, koji je sve radio po volji slobodnjaka Richelieua, a malo za tim bez prisilja i bez okapanja zagospodari srcem ili bolje čutili starca kralja, koji je na njezin mig bio u Versailles-u, ili Cour Neave-u, ili kod Lebela, dakako svedjer kao *bonne enfant* bez hira, bez ikakvih zahtieva, u miru božjem. Du Barry začudi dvor smjelošću svojih ludorija, svojimi laskavimi tricami, i već s prvoga početka pobudi povladjujućih posmjeha i prezirne mržnje. Na svašta nova smiešila se ona i odkrivala svoju lahku parizku narav.

Ali upravo ta njezina živahnost i naivnost, koja predobi starog Ljudevita XV., tko bi bio mislio da bi imala biti orudjem političkim strankam, do kraja protivnim?

Ministar Choiseul predstavljao je parlamentarce, liberalce, žanseniste filozofe, crkvene i državne reforme. Stranka absolutnog prava, romanizma, jezuita, imala je na čelu D'Aiguillonu.

To bijahu stranke sasma protivnih načela, borile su se do skrajnosti i upotrebljivale svakojako oružje. Oružje promišljeno i grozno, jer nikomu neodkrito, u isto vrijeme svemoguće kod vladara, bijaše nova maitressa. To oružje bijaše ponudjeno od Du Barry-a, a poprimljeno od Richelieua na uhar D'Aiguillonu i njegovoj stranci.

Manjkala je još samo jedna stvar, da se do vrhunca uzveliča kraljeva maitressa, naime da bude pravom ženom kraljevom i da kao takva bude smatrana i pred svetom. Sbilja postane ono za čim je težila, u službenoj predstavi, koja joj je pružala pravo, da ne može biti odpuštena, da se slobodno vozika u kraljevskih kočijah, da javno stanuje u kraljevskom dvoru, da se pokazuje velikašem i mesdamam, da prima posjete velikaša i poslanika: prava, koja su *metraissu* uzdizala do ljubovnice... Možete si misliti, kolikom je zvjedljivošću stranka d'Aiguillona čekala takav dan. Journal de Hardy piše tom prilikom: Već se napija brzoj predstavi nove Esthere, koja će osloboditi Izrael od gnjeteža Aman-Choiseula.

Pošto je kralj dugo uztezao tom svečanošću i pustio da Ivki rastu zazubice, to se je ona tomu osvetila. Cielu dvor, a kralj na čelu, čekao je urečenoga dana *metraissu* i skoro već

počeo dvojiti o prevari. Choiseul se tiho veselio... Znamenit taj dan nadodje. Richelieu je drhtao... dvor se smijao... kralj se dugočasio... kad eno dolaze iz Versailles-a kočije i livreje ljubovnice; ona silazi, smiešeć se voljno, posprdno, sva se sjaje u alemih, obučena u divni habit de combat. Lj pša no ikad prije. Službeno ju kralju i kraljevskoj obitelji predstavi contessa Béarn, koja je ad hoc bila liepo naplaćena.

Kad se je jednoč nastanila u dvoru i kad su svi opazili, da to nije puki kraljev hir, nego da je to trajan vez i da mjesto m-me Pompadour nije više izpražnjeno, sve se sjati oko nove ljubovnice, sve joj se podlo klanja: čim su viši krugovi, tim se ogavnije ližu. Velikaši po krvi, vojvode, kardinali, generali i ministri bili su sretni, kad bi ih ona nadarila odobravajućim posmjehom. Velike vojničke smotre, švajcarske pukovnije Sonnenberga, veterana nasauskih, husara Esterhazyja, kraljevska pratnja, sve počašćuje novu kraljicu, koja sa svog veličanstvenog phaetona prima iste počasti kao i sve ostale kraljevske kočije. Odtud bies Choiseula, kog je još većma poticala njegova sestra, vojvodkinja Gramont. Stranka Choiseul pripravi pravi rat sa paskvili i pogrdami, skoro sve u pjesmi, ali ništa ne postigne. Kralj se sve više i više gubio u ljubavi za Jeannom.

Što ćete više? Sam Voltaire, potaknut od Choiseula, napisa žestoku satiru: *L'apothéose du roi Petaut*, gdje istom žestinom navaljuje na kralja kao i na njegovu ljubovnicu.

Pa ipak — slabino filozofa i svemogućnosti ljepote — nekoliko godina kasnije je sam Voltaire oćijukao sa Du Barrycom i pjevao pjesme njoj u slavu, a podpisa pod njezinom s'ikom: *L'original était fait pour les vieux*.

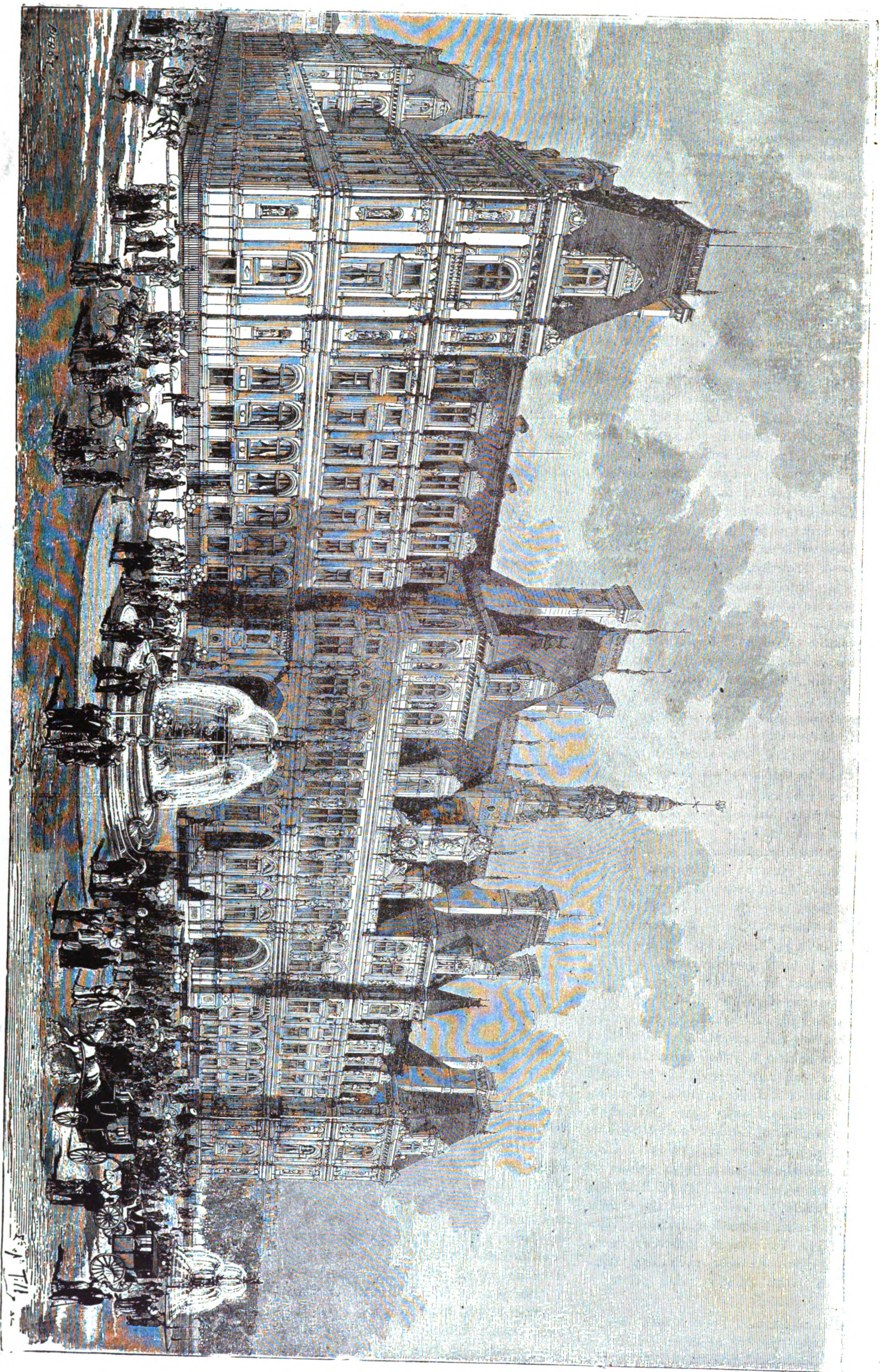
S druge strane D'Aiguillon, Richelieu, Maupeau i Terray dugo joj propoviedali o politici i dosadjivali joj do skrajnosti, tražeć od nje da izvede ulogu njihove komedije, koja nije bila suglasna njezinoj pučkoj i otvorenoj naravi.

Ali zašto hoćete, kaza jedne večeri D'Aiguillonu, da zamrzim Choiseula i da ga strmoglavim, kad mi unatoč njegovim ogavnim pjesmam nije antipatičan?

Ali toliko su joj govorili i toliko ju nagovarali, da im je napokon obećala, da će kralj njezinim nagovorom odpustiti Choiseula iz ministarstva i da će ga prognati. Upotrebi sasma ženska sredstva, dapače djetje varke. Radila je, da ju kralj nadje kako se lopta sa dvimi narančami. Naranče skakutale joj sa jedne ruke na drugu, a ona naivno vikala: — Skači Choiseule! Skači Prasline (drug Choiseulov)! Pogleda zatim kralja tiho i voljno onima očima, napolak otvorenima, kao da ga moli i zaklinje. Jednog dana objesi u svojoj sobi sliku Karla I. i Van Dycka. Kad je starac kralj došao u njezinu sobu, zavikne mu: La France! (tako ga je zvala nekom naivnom familijarnošću, kao da u sebi već čuti 89. i 93. godinu). La France gleda milo te slike! Parlament Choiseul odrubit će glavu i tebi! Jadnice,

*) Poznati talijanski kritik Henrik Nencioni orisa Du Barrycu u spomenutom listu po knjigah *Anecdotes sur Madame la contesse Du Barry* od braće Goncourt.

HOTEL DE LA VILLE U PARIZU

A L E K S A N D R I J A

tko bi u taj par bio pomislio, da je nasljednik kralja, komu si govorila, imao i sbilja izgubiti glavu, pa da je i tvoja liepa plava glavica imala pasti s istoga panja?

Ona ipak postigne, što je želila. Ministarstvo Choiseul padne, a on bude prognan, ali praćen sveobćim poštovanjem. Tim se ipak nisu još zadovoljili »svetci«, a jedna žena, izmučena njihovimi dugimi prodikami, okrenu im posve ledja. Osigura svoj položaj, pa kad su joj ministri i kardinali na ure i ure dosadjivali o parlamentu, o Hasburgovcuh, o europskom ravnovesju, o crkvi, o državi, ona bi zievajuć zaspala, a od tog sna ju ne bi nitko mogao prenuti, nego m-me Konrad i Bertin, dvorske gospodje, koje bi došle, da joj izmjere novu odoru. Istom tad bijaše u svom elementu, moda je bila njezinim zanimanjem, njoj je pout ili polonaise bila važnija stvar nego evropsko ravnovesje. Žiće m-me Pompadour bijaše uvijek poslano, izprepleteno političkim intrigami, vječno obćenje sa visokimi dostojanstvenici i poslanici, upravo prava uporaba kraljevske moći; žiće Du Barryce, ako izuzmemo kratku borbu sa Choiseulom (pa znamo, da je i tu radila proti svom osvjedočenju) nije ništa drugo nego životarenje ljubovnice velikoga stupnja. Njezin život jest obmanjeno snivanje razkoši i obilja. Trgovci tkaninom bijahu njezini poklisari, draguljari njezini ministri. Njih je ona primala prije nego dostojanstvenike i knezove.

U narodnoj knjižnici u Parizu čuvaju se četiri debele knjige raznih računa Madame Du Barry. Oline su strašne . . . Ima odiela, koja su stajala do deset i dvanajst tisuća franaka, što u današnjoj vrijednosti odgovara dva puta tolikoj svoti. Računi draguljara iznašaju na milijune. Par naušnica kupila je za pol milijuna franaka. Razkošna kako bijaše upili si u mozak, da će naručiti cielu odoru od zlata. Du Barry je više pazila na nutarnju vrijednost robe, nego li na radnju. Pompadour bijaše umna štitnica liepih umjetnosti, pa je bila umjetnica i ona sama; Du Barry nije nikad znala pogoditi umjetnika; umjetnici trećega, dapače i četvrtoga reda snimali su ju na platno ili u kamen i tim punili svoje džepove. Njoj je bilo dosta, da vidi zlato i dragulje i da je na mnogo procijenjeno. Toliko stoji, govorila je, mora da bude l'epo. Nije se je nikad dotaknula ona prava aristokratska finoća, ali nadoknadila je tu »manu« svojom iskrenošću, naravnošću i familijarnošću tako, da se skoro prikazuje simpatičnom u onom licumjerskom dvoru. U prisutnosti kralja i dama kaže ona u Luciennu, da se predstavlja: *La vérité dans la vie*, Collé-ova komedija, a da ju predstavljaju njezini prijatelji, predstavljači iz Boulevarda du Temple. Pleše i sili da s njom plešu knezovi i dame fricassée, ples, koji nije ni malo bezsramniji od cancana. Pije punch i grog, te svojom razkošju očarava dame, ministre. Sve se hvata njezina kola, sve ju sledi i obožava.

Sjene plemenitih Valliera, Montespana i drugih, ako se sjene crvene, to za cielo u taj par bijaste prave žeravke. Du Barry skrši sve zakone etikete i pristojnosti u kraljevskih palačah. Odievala se je uvijek kako je sama htjela, pa i u istih časovih svečane ceremo-

nije. Živila je uvijek kako je htjela, isto onako kao u kući Duquesnay-a. Ona tura u Versailles običaje i jezik ribarica, a njezino ponašanje kroz šest godina bijaše samo zaušnica monarkiji. — Ona je upravo bila prvim pojavom i uzrokom velike revolucije.

Starac kralj umiraše od boginja, a Du Barry držala već truleću mu ruku i milila ju i dragala. Kralj umre, a ona bude iz dvora sramotno odtjerana i silom zatvorena u neki samostan. Nu brzo bude puštena na slobodu, dobi imanja, te se zavuče u divnu kućicu u Luciennu. Tu se posve preobrazi, sve njezine mane utišahu se, a dobra svojstva preotmu mah u njezinoj duši. Ona bijaše po naravi dobra i milosrdna. Zasnjeđoči to za prvi put u svom životu u krutoj zimi, koja je harala gladom i smrću. Ona je glavom dielila milostinju i kako brižna kćerka na smrtnoj postelji danju i noćju pružala sve pomoći dvim staricam u Luciennu, koje bijahu zapuštene u najgorih trenutkih.

Njezini listovi lordu Seymouru prepuni su nježnosti i plemenitosti čuvstva, po kojih za cielo, da nisu pisani njezinom rukom i da nisu prepuni pogrešaka, ne bi nitko ni pomislio da su to misli jedne prilježnice. Moguće, da je već brza smrt — i to kakva smrt — svojom nagovještajućom zrakom od sievala njezino smiešće se lišće, koje je već odavalo duboku melankoliju. Pod revolucijom nije imala nikakvih obzira, ali za to nije počinila nikakva podla čina, što joj jedino služi na čast. Nije nikad htjela sakriti sliku Ljudevita XV. Mariji Antonietti, koja se je prama njoj uvijek drzko i mrzko ponašala i koja joj bijaše očita neprijateljica u dneviu najužasnije nesreće, pisala je na svoju najveću pogibelj list, kojim si je, skoro bih reko, oprala mnogu težku ljagu.

U listu kaže otvoreno, da sve ono, što posjeduje, mora zahvaliti pukom slučaju, koji ju je doveo u kraljevsku palaču, da ono, što ima, ne pripada njoj, i da je pripravna ustupiti sve. List svršuje: *Permettez, je Vous en conjure, que je rende à César ce qui a César.* (Dozvolite, ja Vas zaklinjem, da vratim vladaru, što je vladarevo.)

U dneviu »strave« bila je ona u Londonu. Nekom sgodom pokradoše joj veliku množinu dragulja, i to se razglasi po celom svijetu. Fouquier pokaza se tom sgodom isto toliko zlobnim kritikom, koliko bijaše okrutnikom, kad ju nazva Aspasijom starca Sardanapala. Bila je toliko neoprezna i vratila se u Lucienne. Nekakav nesretni crnac, što ga dobi na dar od nekoga velikaša, koji ga kupi u Carigradu, imenom Zambor, kog je ona darivala i liepo pazila, bijaše uhoda, te ju tuži odboru za obću sigurnost. Nesretnicu odvedoše u tamnicu, najprije u Svetu Pelagiju, pa onda u Conciergerie, te bude odsudjena na smrt 16. frimaja 1793.

U onih kobnih danih, kadno pogiboše Girondisti, Danton i drugovi, kad Robespierre izgubi svu vlast radi neizrecivih barbarstva, kad vlada predje u krvave i drzke ruke Fouquiera, Collota, Barére-a, Lebona, Carrier-a, u onih groznih danih, kad se je gilotiniralo bez mjere i reda, kad su na komade razkidivali žive ljude, kad su gole ljude vješali

na vrške jarbola, da tu kukavno poginu, kad starci i djeca, bolestnici i noseće žene bijahu krivci, jer su bili u dalekom rodu sa kakvim knezom ili biskupom, ili su možda izrekli daleku slutnju nad kakvim proskribiranim, ili su samo čuli govoriti o kakvom govoru Burke-a, ili što su na sebi nosili kakvu medalju; — kad su puni vozovi ljudi bez prestanka sledili jedan drugoga po gilotinskoj ulici u Parizu, kad su prokonzuli raznih Comité-a opustošili Lion; kad su, od Loare do mora, jata gavrana i jastreba slavila slavlje nad tisuć golih lješina, razbacanih u raznih klupcih — da li bijaše u tih tužnih dneviu moguće, da izbjegne smrti milostnica jednog kralja, Bourbona, Ljudevita XV.?

Nesretni stvore! Već je čudnovato, što se tvoja smrt osniva na nekakvoj utvori pravednosti. Med tvojimi sudci, med porotnici ne vidim nego krvnike. Tu je zloglasan Zamore, Salenave, Topin, Villatte, Sanbat . . . Tvoja tužba deklamirana je od Fouquier-Tuiville-a. Pa ako ista bude moglo uzdić tvoje ime, to je za cielo podlost tog sudca Ruke, koje su se okaljale tvojom krvlju, omočene su u najplemenitijoj krvi Francezke. Ti imaš veliku čast, što si pogubljena od krvnika Girondina, od napadnika Madame Roland, od Dantonova ubojice.

Pred sudom bila je Du Barry hladna i plemenita. Kad bje odsudjena na smrt, tražila je bar da oslobodi prijateljicu, koja je isto tako bila odsudjena na smrt, a to bijaše vojvodkinja Montemart. Ali malo zatim obuze ju iznenada strava kao diete, kao da sve do onda nije ni riečice čula o smrti, zajuakne grozno . . . Nije joj se dalo umrieti. Kad ju silom baciše na kola, molila je rulju, koja se je na nju nabacivala svakim blatom: — *Mes amis! . . . sauvez moi! je n'ai jamais fait de mal á personne . . . La vie, la vie! qu'on me laisse la vie, et je donne tous mes biens á la nation!* . . . (Prijatelji! spasite me! Ja nisam nikad nikomu počinila zla . . . Život, život! Ako mi se pusti život, dati ću sva svoja dobra narodu!) — A neka žena odgovori: — *Tes biens! mais tu ne donne á la nation que ce qui lui appartient déjà . . .* (Tvoja dobra! no ti ne ćeš dati narodu nego ono, što mu već pripada!) — Zamukne na časak, te se je činilo kao da se je utišala. Ali kad je stupala na stratište, obuze ju iznova velik strah. Otimala se je, jaukala i naricala: *Encore une minute, monsieur le bourreau, encore une minute!* (Samo jedan časak, gospodine krvniče, samo još časak!) I pod istim željezom giljotine: *A moi, a moi!* kao izmučena žena, koja traži pomoć.

Pokvarena od mladosti, živila je kasnije u baršunu i dragom kamenju, a nikad nije čula govoriti o ničemu, što bi joj bilo uzdizalo dušu, lutala je viekom bez ikakve ideje, bez načela, bez čovječjih dužnosti, zato biva i jasno da je priprava na takvu nenadanu smrt nemoguća, da je fizični strah morao nadvladati u njezinoj duši. Pri takvom žalostnom trenutku misao nam se i nehotice sustavi, da neustrašivu borbu sa smrću gledamo od isto tako nježnih bića, koje je vodila i uzdržavala velika ideja i veliko čuvstvo.

Madama Roland u sjajno-bijeloj odori, razpuštenih pletenica niz junačke grudi, sokoli sudrugove muka i ulieva u njihovu dušu mužkaračku srčanost. Traži pero, koje joj ne dadu, da napiše čudnovate i velike po-

misli, koje joj diktira smrt. Ali madame Roland vjerovala je i ljubila.

Nu tko da okriži jadnicu Du Barry radi straha pred giljotinom, ako dobro pozna njezinu prošlost i njezin značaj? Ona u meni

pobudjuje neko milosrdje, koje prezirem. Ja mislim, da se ona ne sudi strogo, ako se nazove po naravi dobrom i iskrenom milostnicom francuskoga kralja.

VICTOR HUGO

Iz djela RICORDI DI PARIGI od Edmonda de Amicisa preveo Vlado Kolarović

VI

I od devet sati i pol iz jutra pa do deset i pol na večer bijah kralj Francezke. Ah, Victor Hugo oholica, Victor Hugo komunard, Victor Hugo bjesomučnik, Viktor Hugo luda; trice! Svi ti Victor Hugo, kritike ili klevete, sa crven-kapicom (razumieva se republikanskim) ili sa rogovi satanskoga ponosa, izčežli su pred mojim umom. Za me nije bio van jedan Victor Hugo, velik pjesnik, ljubezan i ljutit, pun najjačih savjeta i svetih utjeha; čovjek, koji me je nagnao, da tlapim od ljubavi kao mladić, koji me je naučio, da mislim i da se borim kao čovjek; pjesnik, čije su mi munjevitice kitice odjeknule u srcu na bojištu poput budioca - glasa daleka generala; pisac, koji je tisućkrat sgnjavio moj kukavni ponos črčkara, i dao da se okusim ne znam kakve ono žive i zdrave slasti u smiernosti; auktor, o kom govoreći tisućkrat mi je potekla iz ganuta srca laka i vruća rieč, s koje sam mnogim omilio; umjetnik, koji mi je pripomogao izraziti misli, koje bi možda bez njega na vieke ostale zakopane u duši; pisac, koji mi je u Španjolskoj, u Grčkoj, na Rajni, na Bosporu, na moru, dozivao svaki čas u pamet po koju misao ili sliku, koja bi razjasnila, složila i popunila moje ganuće; pjesnik dječice, utješitelj nesretnih majka, pojač slavni smrti, veliki slikar nebasa i oceana; predmet dvadesetgodisnje nauke, radoznalosti i razprava; tisuć puta ostavljen, tisuć puta iznova poprmljen i tisuć puta branjen; Galeotto plemenite ljubavi, snubok vatrena prijateljstva, drug grozničavih java i izazivatelj sdvojnih plača; čovjek, riečju, u kojem sam proživio velik dio najljepšega diela svog života, koji mi je prelio u žile svoju krv, i svojim djeli dao kosti, živce i mozak. To bijaše Victor Hugo, koji mi je lebdio pred očima, i na izmaku svakoga sata činilo mi se je, da se njegova slika uzdiže za pedalj, a da se moje srce pomladjuje za godinu.

VII

Ipak, eto zadatka za izpitivaoca čovječjega srca. Pred večer, sat prije nego li mi je bilo poći, sve u jedan mah zavlada u meni kao neka smrtna tišina. Očutih se nenadano prazan, šutljiv, hladan. Pričini mi se da se neću, kad stupim pred Victor Huga, ni najmanje lecnuti, ni rieči naći da izustim. I ostah stravljen. Jer, da pravo kažemo, nije no neko duboko i vidljivo ganuće, koje opravdava drzost onakvih posjeta: kad manjka ganuće, kao da se polazi onamo iz ljubopitnosti, a

puka ljubopitnost, u onih slučajevih, jest bezobraznost. Odkale ta nenadana oniema srca? Možda da sve usne, umoreno od ganuća, da prikupi nove sile? Ja ne znam. Znam, da sam se morao dosta razdraživati, i dozivati si pameti sve misli i sve osjećaje onoga jutra; svaki napor bijaše uzaludan; koliko god razpirivao ja unutra, nije mi poš'o za rukom izvabiti ni iskre; i uzidjoh stubami nekom hladnoćom, s koje prottrnuh. — Jesam li oglupio, — pitah sebe — il sam obolio? A sad što da rečem? — Gnjev je uzkipio u meni; bio bih si grizao prste i lupao se po glavi. I sjećam se, da sam bio u tom stanju, kad su se otvorila vrata, a ja se našao u predsoblju, razsvietljenu svjetiljkom, koja je visila u polovici sobe. Ali ono bje, Bogu hvala, i zadnji čas. Guvernanta me zapita za ime, da me prijavim. Zvuk moga imena, izušten po meni, a opetovan od nje u onoj sobi, probudi me, kao da me netko zove; moja se pamet razvedri, a bujica života pobrza k srcu. Žena otvori jedna vrata i izčežne. Kroz pritvorena vrata dopre k meni pomiešan zvuk veselih i jakih glasova, od kojih razabrah, da se je bilo večeri na domaku. Sred one graje zahvatih dvie rieči: — *La philosophie indienne* . . . Jedva mi doteče vremena, da pomislim: Oh Bože! Što ću reći, ako me ugrabe u toj indijskoj filosofiji? Vrata se zatvore. Pričinila mi se duboka tišina. Guvernanta pošla na poslanstvo. Svaki mi se trenutak pričinio četvrt sata. Tišina mi se ona vidila strašnom. Napokon se žena opet pojavi i pokimne mi da ju sliedim, gledajući me čudnovato, kao da je na mom licu nešto neobična; povede me nekim hodnikom, turne lagano krilom vrata i reče mi pod glas: — Udjite, gospodine. Gospodin Victor Hugo je ondje.

Ostah časkom nepomičan. Čutio sam . . . da mi nije dobro. Da me je guvernanta pogledala u lice, bila bi mi ponudila čašu vode.

— Odvažno! rekoh samom sebi; digoh zavjesu, pokročih i nadjoh se napram Victor Hugu.

Bio je na nogu, sam, nepomičan.

Što sam mu kazao? U osamnajstoj godini, u onih sgodah, lievaju se suze. Plač je velika i sladka rječitost prve mladosti. Ali u tridesetoj godini ne plače se više. U tridesetoj godini svlada se ganuće, a da se ne uguši, pak se govori. Zanešenost prelieva se, ohola sama na se, u smjele i muževne rieči; čelo se diže, oko plamti, glas trepti, duh caruje. Što sam rekao, ne znam. Netko mi je prišaptivao u uho brzo, vatrene rieči, koje ja ponavljah drhćućim i zvonkim glasom, čuteć u srcu neku neizmjernu sladost, i videć pred sobom

nejasno jednu sieđu glavu, koja mi se je činila ogromnom, i dvie zjenice, uprte u moje, koje su sve to više poprimale neki izraz radoznalosti i prijazni. Sve najednoć umuknuh, kao da me je neka ruka ulovila za grlo, i ostah obustavljena disanja.

Moje srdačno udivljenje od dvadeset godina, postojanost moje vruće želje, moji trepeti onoga dana, moji nemiri prijašnjih dana, moje strave kao djeteta, moje jave kao mladića, moje groznice kao čovjeka, moja poniznost kano pisca, sve to bje tada obilno nagradjeno.

Ruka, koja napisa *Notre Dame i Légende des siècles*, stisne moju.

I odma zatim očutih drugo čuvstvo, možda sladje od prvoga.

Lieva ruka velikoga pjesnika sdruži se sa desnom, a moja ruka, vruća i drhćuća, osta nekoliko časaka medju njegovima.

Nasta kratka tišina, za koje ćuh dah mog disanja, kao da sam se natrčao.

Za tim ćuh njegov glas; glas težak, ali sladak, u kom mi se pričini da ćujem tisuć glasova, koji me zapanji, kao da bi, čujuć ga, vidio po drugi put gdje se pojavlja Victor Hugo.

— Dobro došli u moju kuću, gospodine, reče. — U vas ima srca. Prijatelj ste. Dobro učiniste tako se predstaviti. Zahvaljujem vam od svega srca. Ta ne ćete me odmah ostaviti, nije li istina? Vi ćete sa mnom ostati cielu večer.

Za tim me upita:

— Iz kojega ste kraja?

Začuv, da sam Talijan, upre u me oči. Za tim me iznova uze za ruku, ponudi mi da sjednem i sam sjedne.

Što da mu kažem, dobri Bože! Takvu čovjeku, kad ste mu svom dušom izrazili ono što za nj čutite, u prvom mahu uznešenosti rekli ste sve. Ne preostaje, nego upravljati na nj pitanja. Al što izvabiti od njega, što nije već napisao? Poznate od mnogo godina sve njegove i najtanje misli, svako pitanje čini se da je dosadno, a pa kad imate samo toliko odvažnosti da odgovarate, ne možete je lje imati dosta da pitate. Za to i ostah ondje bez rieči. A s druge strane, što je mogao kazati meni on? Što više, da me izbavi neprilike, stavi mi razna pitanja o utisku Pariza, o ozložbi, o Italiji; pitanja, koja bi me, mjesto da me rieše neprilike, još u veću vrgla, da nisam zamjetio, da je, kao sitan motritelj ljudi, mnogo više pazio na živo ganuće, koje je probijalo iz mog nestalnog glasa, iz mojih jednoslovčanih odgovora i iz mog uprtog pogleda, koji ga je proždirao, nego li na smi-

sao onoga, što sam govorio. I gledao me tako nekako ljubežljivo, nabiruć obrve i žmireć očima da zaoštri pogled, smiešec se vrlo lagano, kao da bi se radovao utisku što me je dirnuo, te mi rekao u svom srcu: Hajde, gledaj me; udovolji malko želji, siromašak, jer ti ju baš čitam na licu, i vidiš mi se iskrena duša.

I promotrih ga, u ono par časova, vrlo pozorno; al ga ne mogoh vidjeti posve dobro do nešto kasnije, jer mu svjetlo nije udaralo u lice. Srednjega je stasa, slabo poguren, punan. Ima omašnu glavu, ali pravilnu; visoko čelo, vrat kao bik, široka ramena, ruke kratke i debele, a put crvenkastu, iz koje proviruje zdravlje i snaga. Sva njegova osoba ima nešto silna i krosnata, kao što i njegov genij. Kosu ima nakostriešenu i gustu, bradu punu i kratku, posve bijelu, oči duge i uzane, malo nahere, kao satiri; što i daje njegovu obrazu nešto čudnovati oblik. Da li su crne ili plave, ne pamtim. Jesu oči živahne i okretne, kojima kao da žmire, te se samo pričinjaju kao dvie krieseće točke, koje prodiru, kad se zagledaju, u dno duše. Imao je haljinac od crnoga orleansa i svoj obični tamni prsluk, zakopčan do izpod podbradka. U prvi mah učini na me utisak čovjeka obično sjetna.

— Sad ćemo biti malko zajedno, reče mi, zapitav me još za neke stvari, — pak ćete sa mnom onamo, u dvoranu, gdje ćete upoznati neke najznatnije muževe Francezke. U kojem gradu stanujete u Italiji?

Odgovorih naglo, i u isti čas obuze me velik strah. — Ako me zapita, koje je moje

zvanje! rekoh u sebi. I oćutih, da sam porumenio do same kose.

Sva sreća po me, što je ušlo ljudi, dočim je baš otvorio usta, da me zapita.

Tada prisustvovah prizoru, ili bolje nizu prizora, i ugodnih i ganutljivih, koji mi podadoše ideju, kakav mora da je svagdanji

dana, u koliko mogoh razabrati, da budu primljeni. Jedan od njih dolazio tražiti dozvolu pretiska ne znam koje njegove pjesme; drugi zamoliti, da mu razjasni varijantu prizora neke njegove drame; treći zamoliti za dozvolu, da mu posveti jedno djelo; četvrti, neki liepi mladić Belgijanac, dugom jednom

ožiljicom na licu, nalazio se baš u mojoj koži: dolazio je, potaknut udivljenjem, lih za to da vidi Victor Huga. Za druge se ne sjećam. Dosta tomu, imadoh utjehu vidjeti, da su se mladići i starci, Francezi i stranci, predstavljali od prilike u onom istom stanju u kojem se nalazih ja, kad sam ono prelazio preko praga. Lica njihova izraživahu sva neko živo ganuće, i svi su manje više, tepali rieči osobitom nekom potežkoćom. I nadvih se sladiosti Victor Hugova postupka.

Svakomu bi pošao u susret i pružio mu ruku, srdačno i jednostavno. Al se, naravski, nije sjećao ničijega imena. Hinio je u ostalom, da se ne sjeća. — Sjećam se vrlo dobro — govoraše — bez dvojbe.

Vi ste vrlo prijazan sa mnom, gospodine. Ponudio je sve da sjednu i stao slušati, redom, njihove govore mucave i zapletene, povladjujuć gdje-kad glavom. Ne vidih ga nikad da se je nasmiešio. Pričinio mi se umoren. Al svakako, — re-

kao bi napokon, sladkim glasom, — imati ćete što želite. Mogu li vam hasniti čim drugim? Čudom se začudih, kad je govorio s onim o varijanti. Radilo se, ako ne grišim, o jednom prizoru iz *Roi s'amuse* (Kralj se zabavlja). On se ga je sjećao stih po stih, te brzo kazivao jedno desetak, da se sjeti

L I B U Š A

dan Viktora Huga, te me dostatno naplatiše što nisam mogao nastaviti razgovora u četiri oka.

Gospodin neki stupi napred, a iza njega, u razmaku od nekoliko časova, mnogi drugi, razne dobe, koji su svi vidjeli Viktora Huga za prvi put, te uztražili pismeno onoga istoga

jednoga, koji mu u prvi mah ne pade na um. Njegovo čudnovato pamćenje, u ostalom, očituje se u neizmjernom bogatstvu njegova jezika i u nebrojenih navodih njegovi djela. Poslednji stupi napred mladi Belgijanac, plašljivo, mučec obima rukama krilo svoga valjkastoga šešira, i reče glasom ganutim, upriev u lice Victor Hugovo dva modra i vlažna oka : Gospodine! Došao sam u Pariz, da vas vidim. Jesam iz Brugesa. Ne mogoh se odvažiti, da vam se predstavim. Moj mi otac pisa: Pođi, Victor Hugo je velik i dobar; ne će te odbiti. — A tada vam pisah. Zahvaljujem vam. Bio bih se zadovoljio viditi vas proći ulicom. Vama imam zahvaliti jedan od najljepših dana mog života, gospodine! — Izusti ovo nekoliko rieči nekom jednostavnošću i milinom, da bi ga poljubio u čelo. Victor Hugo odgovori mu ne znam što, ljubežljivo, metnuv mu ruku na rame. Njegovo lice zasinu. Svi ostali, na strani, mučahu. Za tim nas Victor Hugo pogleda sve, jednoga za drugim, dobrohotno; svačije oko počivalo na njemu, nitko nije ni disao, a on, kanda nešto smeten, nasmieši se; i sbude se za koji čas prizor niem, al pun života i poezije, kojega ću uspomenu na vieke čuvati i nježnost čutiti.

Za tim se neki oprostiše, a Victor Hugo ponudi drugim da udju u obližnju dvoranu, rukujući se sa svimi, dočim su mimo njega prolazili.

Druga ova dvorana bijaše puna ljudi, većim dielom kućnih prijatelja. Bijaše dvorana ređe veličine, radje onizka, crveno tapetovana, s namještajem gospodskim, bez gizde.

S jedne strane bijahu četiri divana u polukrug smještene, po nešto razdaleko jedan od drugoga, oko mramorna kamina; na kaminu staro ogledalo; o stienah nikakva slika. Kuća, uzam sve u obzir, ne pričinila mi se kuća pjesnika milijunara. U uresbi pako bijaše neka pretežnost crveni tamne i crveni

niku bielom, a listao je album. Bez zamjere, hoću da kažem istinu, na prvi pogled pomislih na onoga *Homère* — *Hugu, nègre*, koji se toli slikovito iztiče u imeniku Patron-Minette-ove čete, u *Jadnicih*. Rekoše mi kasnije, da je suradnik *Petite Presse*, čovjek uman i vrlo štovan. U jednom kutu bijaše hrpa

mladića, koji razgovarahu živo, smijuć se elegantno: liepih čela, živih očiju, poetičkih kosa, kretanja poput izvježbanih glumaca; odakle izvodih, da će biti od tako zvanih *Parnasiens*, pjesnika po zanatu radi zanata, ili bolje stiha radi stiha, kojim je na čelu De Lille, i sačinjavaju kitu paža na dvoru Victor Hugovu. Bude mi pokazan, napokon, medju njima pjesnik one obitelji, Catullus Mendes, čije sam izrazito i simpatično lice već od prije opazio, i dugu nazarensku kosu. S druge jedne strane bijaše skup zrelih muževa, skoro svi visoka stasa, medju kojimi nekoliko liepih siedih glava, smionih crta, u kojih kao da spoznah onaj vanredni biljeg strogosti i turobnosti, koji ostavljaju iza sebe nesgode političkog života, i koji malo sjeća na brižljivu surovost starih pomorskih kapetana. Bijahu dvie same gospodje, sjedeće kraj kamina; jedna, koja mi je posve izbjegla iz pameti, i druga, koja mi osta duboko usa-

C R N O G O R K A

krvolike, koja se je podudarala sa genijem gospodara. Sviet razštrkan po dvorani odavao je vrlo čudnovatu sliku. Prvi koji mi udari u oči, radi neobične mrlje koju je sačinjavao u onoj slici, — kao neke mušičave rieči u jednoj liepoj Hugovoj stranici, bijaše neki čovjek gorostasna struka, u dolami i ovrat-

djena: gospodja jakih uda, biele kose, velikog i otvorenog obraza, razsvietljenog dviema dubokima očima, — mučaljiva; dama Velasquez-ova, bez nabornice. Bijaše to mademoiselle Drouet, moćna glumica, koja je predstavljala prvi put *Lukreciju Borgiju*, godine 1833., u kazalištu Porte Saint-Martin, gdje

je, kako svi znadu, strašna ona drama, napisana u šest tjedana, održala čudno slavlje. Bijaše i drugih osoba, koje su mi se pričinile strane, i bile u neprilici kao onaj, koji se prvi put desi u otmenijoj kući.

Skoro svi razgovarahu. Kad udje Victor Hugo, svi zamukoše.

On sjedne kraj kamina, na divan, a drugi poređaše se oko njega u polukrug.

Tad ga mogoh vidjeti i čuti dobro.

Ne znam kako, razgovor se zametnu o književnom kongresu. Victor Hugo, zapitan, kaza nekoliko ideja, koje bi imao razviti u nastupnom govoru. Doista, uvidih udivljen, da je istina, što mi se je pripovijedalo o njegovom privatnom razgovoru. Ja sam izčekivao čuti oprieke, velike reforme, dosjetljivi i neobični oblik, i zapovjednu onu intonaciju, koja vlada u njegovih spisih, ponajpače zadnjih godina. Svemu tomu ni traga. Teško si je pomisliti jednostavnijega jezika, čednijega naglasa, naravnijega načina izrazivanja od onoga, kojim se je on služio u svom razgovoru. Da ne bi izpalo kao da govori iz katedre, govorio je gledajući u lice jednomu samomu i pod glas. — Eto, što bi ja rekao, govoraše, ono što scienim da mogu reći; recite, da li vam se čini shodno? — Rukama nije ništa mahao; obe je držao na koljenih. Samo si je gdjekad počeo čelo jednim prstom: njegova navada. I vele, da razpravljajući o književnosti u najužem krugu, i dodirujući se najškakljivijih pitanja, govori istom jednostavnošću. Odatle se mora zaključiti, da u istinu, pišući, u zanosu mašte, mienja svoju narav, ili da hladno govori onim drugim jezikom, jer ga scieni višim i krepčijim. Dočim je govorio, svi su ga pozorno slušali. Dojmio me se glas više nego smieran, skoro plašljiv, kojim bi ga nagoovorili i oni, koji su mi se pričinili njegovimi prijatelji. Nitko ga ne bi zapitao, a da nije rekao: *Mon maître* (učitelju moj), *Mon cher maître* (dragi moj učitelju). — Jedan reče: — *Grand maître* (veliki učitelju). — Nikad ne vidih glasovita pisca, okružena od izabrane kite obožavatelja, koja bi bila nalik, kao ona, pratnji monarke. Dužnost mi je u ostalom pridodati, da nisam nikad na njegovu licu spazio niti jednoga bljeska, koji bi izrazio slavičnu ugodljivost za udivljenjem, koje ga je okružavalo. Istina je s druge strane, da je tomu obiknuo jur od petdeset godina.

Veliko svjetlo razsvjetljivalo je podpunoma njegovo lice, a ja ga se nisam mogao do sita nagledati, toliko mi se je činilo riedko.

Lice Victor Hugovo, riečju, za me je još i sada zagonetno. Lice je, koje ima dvie fizionomije. Kad je osbiljno, najosbiljnije je, skoro turobno; čini se lice, koje se nikad nije nasmijalo, pače, koje se ni ne može nasmijati; a njegove oči gledaju sviet nekim izrazom, koj pobudjuje nemir. Reklo bi mu se: — Hugo, ta molim vas pogledajte me s druge strane. — Oči su kao u ledena sudca ili dvobojnika, jačega od vas, koji hoće da vas zatravi pogledom. U onih trenucih postavite mu, mišlju, bieli turban na glavu: stari je šaik; postavite kacigu: stari je vojnik; postavite mu krunu: stari je kralj;

osvetljiv i neumoljiv. Ima u njega ne znam što od one strogosti svećenika i sumračnosti maga. Ima lavji obraz. Kad otvori usta, kao da mora izaći rik, a kad podigne snažnu piest, kao da ju ne može spustiti, nego da smrvi što god. U onih trenucih čita mu se na licu poviest svih njegovih borba i svih njegovih boli, gvozdena postojanost njegove naravi, turobne simpatije njegove mašte, njegovi galijaši, njegova nosila, njegove sablasti, njegove srčbe, njegove mržnje; sva *ombre*, kako bi on rekao, sav *côté noir* (crna strana) njegovih djela. Al najednoč, kao što me zapade vidjeti one večeri, dok mu je netko pripovijedao smiešnu pričicu jednog pariškog fiakera, udari u smieh toli sladak, pokazav sve svoje zube, sabite, drobne i biele; i u onom posmjehu njegove oči i njegova usta poprimlju neki izraz toli mladenački i toli prostodušan, da ne razpoznaješ prijašnjega čovjeka, i ostaješ zapanjen, kao da mu je sa lica pala krinka, a za prvi put se ukazao pravi Hugo. I u onih trenucih vidite, kao kroz koprenu, iza njega, Deruchetta, Guilmormanda, Mademoiselle Lisu, Don Cezara di Bazan, Gavrocha, njegove andjele, njegov *ciel bleu*, i sav njegov sviet, svjetao i mio. Al to nisu nego bljeskovi, riedki na njegovu licu, kao što i u njegovih knjigah; iza toga iznovice prima svoje brižljivo i turobno obličje, kao da bi razmišljao o katastrofi jedne od svojih krvavih drama. I čim ga više gledaš, tim ćeš manje vjerovati da je to onaj isti Hugo pred pol vieka, mršav, plav, prijatan, komu su nakladnici i ravnatelji kazališta, koji su išli da potraže u kući pisca *Hernani-a*, znali reći: — Učinite nam ljubav, pa pozovite vašega otca.

Dok je Viktor Hugo pod glas govorio s jednim svojim susjedom, zametnuh razgovor s jednim gospodinom do mene, čovjekom od petdesetak godina, liepoga lica poput umjetnika, koji mi, nakon malo rieči, reče da je prijatelj Victor Hugov, i da kadkad piše listove u njegovo ime.

Medju inim pripovijedah mu o ganuću, koje očutih jutroske, uzlazeć stubami.

— Čemu to? zapita me uljudno. — Victor Hugo je toli sladak, toli prijazan sa svimi! On ima srce kao djevojčica, a ponašanje kao dječak. Sve ono, što ima oštra i strašna u njegovih knjigah, poteklo je od njegove velike imaginacije, a ne iz njegova srca. Ne vidite li, da mu sladost probija iz lica? Pogledajte ga.

Pogledah ga. Baš u onaj tren bijaše tako namršten i tako sjetan, da se ne bih bio usudio odoljeti njegovu pogledu.

— Istina je, odgovorih.

Za tim mi govoraše o njegovih navadah.

— On ima najjednostavnije navade ovoga svieta, reče. — Niste li ga nikad susreli na imperijalu omnibusa ulice Clichy? Kadšto obidje Pariz u omnibusu, koji prolazi njegovom ulicom, osobito kad mu je treba pisati. Nalazi se tako usred naroda; uzvidjeti tolika mjesta, puna uspomena za nj, razmatrati Pariz u lietu, sa visine, pri svježem jutarnjem zraku, nadahnjuje ga.

U onaj mah zahvatih jednu rečenicu Victor Hugovu, koja mi osta u pameti. —

L'Académie, govoraše, *qui est pleine de bonté pour moi* (Akademija, koja je puna dobrote prema meni). — I sjetih se onoga, što sam čuo govoriti: da su se, ne pamtim u kojoj sgodi, kad je on osvanuo u akademiji, svi akademici, vrlo riedak slučaj, podigli na noge.

Moj susjed nastavi:

— On radi svaki dan, radi uvijek. Iz jutra, kad se ustane, pa do četiri posle podne je kod svoga stola. Njegovi moždjani uvijek su u djelatnosti. Stvaranje je za njega potreba. A kad se i ne čuti nadahnut, radi, kako on veli, *pour se faire la main* (da se priuči ruka). Dan mu ne dotiče, da na papir stavi sve ono, što mu uzkipi u glavi i u srcu. Ali dobri Bog dati će mu dug život, a on će nam darovati još dvadeset knjiga.

Kad začuh te rieči, ne mogoh se uzpreći, a da ne pogledam u tog čudnovatog starca, kao u neki stvor iz drugoga svieta, pa kad pomislih da on još radi, u onoj dobi, tako čilo kako ja još nikada, i da je jur onako radio pred dvadeset i pet godina, očutih se uništenim.

Medjuto Victor Hugo govoraše o mnogih manjih radnjah, koje su mu često znale oteti sav dan, a da se nije ni dosjetio, pa je rekao umornim glasom, al dobrodušno:

— *Je n'ai pas une minute à moi, vous le voyez bien* (— Ne imam ni časka za sebe, vi to dobro vidite).

I svi odgovoriše u jedan glas: — Istina je.

Iza toga, nešto jedan nešto drugi, počeo pripovijedati pošalice, navalice, mislim, da ga razvesele; al uspješno riedko. Časimice kružio je pogledom naokolo, pa ga upro na me ili na mladoga Belgijanca, kao da bi se samo u onaj par sjetio da smo mi ondje, a da nas odvratilo od te sumnje, pozdravio bi nas posmjehom dobrohotnim i brzim, koji je smierao reći: — Ne zaboravljam vas. — Za tim bi mu se na novo spustila na lice, poput koprene, njegova turobnost.

Ja sam ipak uhadjao sgodu, da mu uzmog-nem kazati koju u jednom zakutku, da nitko drugi ne čuje. Ah! nije mi bogme uzmanjalo, tada, što da mu kažem. Ohrabrio sam se, tisuc pitanja navalilo. Bio bih dao jednu godinu svoga života, kad bih bio mogao biti jednu uru na samu s njim, pa ga uzeti za ruke, i reći mu bezobrazno, mjereć ga oštro: — Al znaj, Hugo! Hoću da ti čitam nutarnjost! Što čutiš u krvi, kad pišeš? Što vidiš oko sebe, po zraku; kakve glasove čuješ, što ti prišapćuje u uho, kad stvaraš? Što radiš u tvojoj sobi, kad ti u pameti sine jedna od onih velikih ideja, koje obidju sviet, i kad ti perom poteče jedan od onih stihova, koji dopiru do srca, kao udar bodeža, ili kao vapaj andjela? Gdje si upoznao tvoju *Rose vieille chanson du Printemps* (staru pjesmu Proljeća), koja me je nagnala, da uzdišem kroz cielu godinu? Odakle ti je izašao onaj strahoviti Mazzeppa, čiji mi je bieg neprestano pred očima? Kako ti se je usnula Vjerenica Timballier-ova? Odakle si izvadio Quasimoda? Odkrij mi dakle jednu od tvojih tisuc tajna. Govori mi o Fantini, govori mi o *Petit roi de Galice* (maleni kralj galički); reci mi štogod o markizu Lantenacu; raztumači mi, kakva ti se je pričinila sablast, koja

ti je udahnula onu okrutnu kišu krvi na glavu otcoubojice Kanuta, i ono grozno oko vatre, koje progoni Kaina; kaži mi, u kojem si dielu pakla prekopao ljubav popa Klau-dija, i u kojem si dielu nebasa vidio bijelo lice Dee! Govori mi o tvom djetinstvu, o prvih objavah tvoga genija, odkad te Cha-teaubriend nazva uznositim mladcem; pripo-viedaj mi o tvojih burnih javah; reci mi, da li višeš, kad ti sievaju slike koje ustrave; reci mi, da li plačeš, kad pišeš rieči, koje kidaju jecanje; opiši mi tvoje muke, tvoju opojenost i tvoju jarost; reci mi, što misliš i što si, starče otajstveni i strahoviti!

I razmišljajući tako, tražio sam rječenicu posve značajnu, kojom bi započeo govor, u slučaju da mi se desi sгода.

Sreća mi bude na ruku. Victor Hugo izadje za čas, zatim se povraća ka kaminu i sjedne do mene. Razgovor se prekinu u mnogo razgovora. Trenutak ne mogaše biti naredniji. Sto pitanja nahrupi najednoč na usta, i započeh smjelo: — Gospodine!

Victor Hugo okrenu se uljudno, spusti svoju ruku na moje koljeno i pogleda me izčekivajući.

Što ćete! Nesreća je, koja može zadesiti svakoga. Sjećate li se krojača književnika u *Vjerenicah*, koji, pošto je naučio tisuć liepih stvari, da ih kaže kardinalu Federigu, da si osvjetla lice, nadošav čas, ne zna da progovori do one jedne: — Predstavite si! — s koje ostaje snuđen za sav život? Nut, boli me kazati, al kažem da pokaram sama sebe: odigrao sam posve istu ulogu kao onaj krojač, pače ulogu po sto puta kukavniju. Oštar me pogled Hugov smete, sve moje liepe ideje odoše, i ne rekoah drugo van to

Što hasni, moram da kažem.

Zapitah ga, da li je bio pogledati izložbu!

I ostah ondje kao gromom ošinut od svog vlastitog pitanja.

Ne pamtim više, što mi je Victor Hugo odgovorio. Sjećam se samo, da je iza nekoliko časaka, govoreći o izložbi, rekao: — *C'est un beau joujou*. (Liepa je igračka.)

— *Mais c'est immense, savez vous, mon maître*, (Ali je ogromna, znate, učitelju moj) — primjeti mu netko.

A on će, smiešeć se: — *C'est un immense joujou* (da ogromna igračka.)

Ove rieči, od prilike, pričinilo mi se da čujem iz mukloga dna moje poniznosti. Victor Hugo malo za tim promieni mjesto, djelomični razgovori stopiše se u jedan sam: sгода bje izgubljena. Al se brzo utješih. Victor Hugo stane opet govoriti, a ja prižmiriv očima i pogledav u vis, da budem sa sobom na samu, započeh svraćati se na sva ona liepa ganuća, kojima me obveza onaj čovjek, sdrujući moju misao sladkomu i težkomu zvuku njegova glasa; i mišljah kako sam kradomice čitao *Notre Dame* za klupami u školi, kako sam nebrojeno puta poljubio knjige *Razmatranja* pod sjenicom jasmína, u bašći moga otčinskoga doma; na njegove stihove koje sam običavao deklamovati pod šatorom, noćju, u sried tišine taborišta; na trepet srca, koji sam oćutio prvi put kad mi je dopala ruku jedna njegova nesgrapna slika u litografiji; na neizmjernu odaljenost

koju ćutih između njega i moje želje, da ga upoznam u malenom gradu pokrajinskom, gdje sam uzčítav prvu njegovu knjigu; na onaj dan, kad sam, još dječak, na smieh načerao moga oca, zapitav ga: — Da onako iznenada dodje Victor Hugo, dok smo mi kod stola, što bi učinio? — i sve te daleke uspomene, dozvane ondje, blizu njega, bijahu me dirnule, i ponavljah u sebi: — Sad sam ga upoznao, poznám ga; jesam u njegovoj kući; glas ovaj što čujem je njegov; — on je ovdje, — korak od mene. Al je li sbilja istina? — I otvorio bih oči i rekao: — Eno ga ondje, moga dragoga i strašnoga Huga; nije, boga mi, tlapnja!

Dok sam se prepustio tim mislim, začuh sve na jednom da se svi dižu i pozdravljaju. Približih se i ja Victor Hugo-u, uzeh mu desnicu obima rukama i ne mogoh progovoriti ni riečce.

Nu on me pogleda i shvati, i reče, stisnuv mi ruku, i ustrmiv me pogledom blagim i nešto žalostnim:

— S bogom, dragi gospodine.

Za tim prihvati: — Ne s bogom. Dok se opet vidimo, nije li istina?

Ne znam čini mi se da sam počinio krupnu ludoriju kad sam odgovorio: Dok se opet vidimo.

I izadjoh odanle ganut, sretan, ponešto sjetan, i mnogo uzburjen, udariv sobom o naslonjač.

VIII

To je utisak koj na me učini Victor Hugo u svojoj kući. Al ne bi ga vidio čitava, da ga nisam vidio na javnu mjestu, u jednoj od onih svečanosti, u kojih, bile kakve mu drago, njegova je nazočnost prizor vrlo radoznalo zaželjen. Vidih ga u kazalištu *Châtelet*, kad je kao predsjednik izustio svoj posvetni govor književnomu kongresu. Jedan sat prije no je došao, ogromno ono kazalište bijaše dubkom puno. Parterre bijaše puno pisaca i umjetnika sa svih krajeva, med kojima su se križali znalični pogledi, nago-viesti i pitanja, poznavajući svatko, u onoj vrevi, vrlo mnogo imena al vrlo malo lica, i želeć svi dopuniti u onoj liepoj sgoti svoja poznanstva. Vidjalo se veliko kretanje glava siedih i glava mladenačkih, liepih očiju punih izraza, lica koja se približavala i nasmješki-vala, crnih kosa koje se klanjale pred bielimi kosami, ruku koje se iskale i stiskale; i čulo se govoriti sve jezike, i čuo se razli-gati posvuda neki mrmor života, koji te ve-selio. Na prostranoj razsvietljenoj pozornici bijahu odaslanici svih naroda, od Švedske do Italije, od republike San Salvadora do Rusije: veliko čeonitvo pjesnika, romano-pisaca, učenjaka, državnika, publicista i na-kladnika, medju kojima se izticalo pronicavo i smiešeće se lice Turgenjeva, liepa smjela glava Edmonda Abouta i simpatična slika Jules Simona, na koje strieljalo tisuć pogleda. Al velika radoznalost bijaše viditi Victor Huga. Bilo je na stotine stranaca, koji ga nisu nikad vidjeli; ime njegovo glasilo se na svih ustnicah; malo ne svi pogledi bijahu obraćeni k loži, gdje se je imao pomoliti.

Na svaki kret, koji se je pojavio medju za-slونici, protekao bi duboki metež celim ka-zalištem. Liepo i počudno bijaše viditi toli žarku radoznalost u one velike vreve toli različite po krvi, te pomisliti da je starina pjesnik onaj, koji ju izazivlje. Nenadano svi se odaslanici podigoše, medju svimi onimi siedimi i bielimi glavami pomolila se jedna glava, bjelija od svih; a užasan prasak pljeskanja, — takovo pljeskanje, koje mora pro-buditi u duši onoga, komu je namienjeno, čuvstvo skoro strave, i koje, odbijajući se o dušu povladitelja, uzdiže silno osjećaj, koji ih na to ponukao; — jedan jedini ogroman plje-sak, bučan, tvrdokoran, bezkonačan, uzdrma kazalište. Na licu Victor Hugovu zasievnu jedan bljesak — jedan jedini bljesak — al taj odkri svu njegovu dušu. Odmah za tim poprimilo njegovo lice navadnu osbiljnost. Približi se k daskam korakom ponešto ne-stalnim, okružen od svoje sjajne pratnje, sjedne pokraj stola, i započeh čitati svoj go-vor, napisan golemimi pismeni na velikih arcih. Ne bje jedan od njegovih sretnijih govora; al nije tu mjesto ocjenjivati ga. Pročita lagano, glasno iztičuć podpunom u-mićom svaku rječenicu, svaku rieč, svaku slovu. Njegov je glas još kriepak i zvonak, prem ga u dugih periodah malo izdaje, i iz-vrće se gdjekad u note oštre i kriesteće. Naužih se divnih časova. Kad reče: — Vi ste poklisari ljudskoga duha u tom velikom Parizu; dobro nam došli; Francezka vas po-zdravlja, — reče posljednje ove rieči nekim naglaskom punim plemenitosti i nekim obil-nim i krepkim držanjem, što potresnu celim kazalištem. Kad reče: — *Hommes du passé, prenez-en votre part, nous ne vous craignons pas* (Ljudi prošlosti, zauzmite koje vam drago stanovište, mi vas se ne bojimo), — i tako govoreć, zamahne i digne u vis, poput lava, svoju moćnu glavu, i upilji munjevite svoje oči u dno dvorane, kanda izazivlje i da se grozi, i osta koji čas nepomičan onako, raz-žarenih lica, usred duboke tišine; bijaše do-ista liep i strašan kao pjesan jedna njegovih *Châtiments*, i srh jedan prohrli parterrom. Za tim njegov govor, do tada pun gluhe srčbe, zasлади se kod predmeta amnestije, glas nje-gov povrne se zvonkim, kao da je drugi, a plemenite rieči: — Sve su svetkovine bra-tinske; svetkovina nije svetkovinom, ako ne prašta komu god, — reče naglaskom tako neizrecivo milim sa sažaljenja i molbe, da je u množini uzbudio silan šum povlade, po sto puta izrazitiji od pljeskanja. A na koncu izričuć onu rieč: — Imade jedna stvar veća od budi kojega slavlja, a to je prizor otač-bine, koja širi svoje naručje prognanika, koji se ukazuje na obzorju, — bojadisa svoju misao svečanim kretom ruke i jednim po-gledom sladkim i žalostnim, što no izazva oluju pljeskanja i klicanja. Iza njega govorahu mnogi drugi, zaključujući svi svoje govore smiernim pozdravom velikomu učitelju; al on ne oda ni znaka da je dirnut. Samo gdje-kad njegovo se čelo razvedrilo; al odmah se stalo naoblačivati, kao da ga tvrdokorna i ljuta misao, koju za čas pusti slobodnom, zaokupila iznovice. Kad se svršio zadnji govor, podigne se i uputi da izadje. Tada zagrmí

zadnji pljesak, topliji, gromovitiji i trajniji od prvoga, praćen urnebesom zanosnih uzklika, koji ga prisili da se zaustavi. Ne bijaše povlada govoru, to bijaše povlada *Oriental-kam* i *Legendi*, bijaše danak zahvalnosti pjesniku velikih čuvstva, pozdrav staromu poborniku, usrdna čestitka sedamdesetgodišnjemu starini, s bogom čovjeku, koga ne će mnogi nikad više viditi. — On odgovori dugim pogledom i izčezne.

IX

Eto Victor Huga. kako ga ja vidih, na višku njegove slave. Hoće li ga buduća pokolenja viditi na istoj visini? Većina dvoji. Al vrijeme ne će moći više van ogoliti ga: njegova gorostasna okost ostati će upravna, kao ogromno golo drvo, na obzorju književne poviesti našega vieka, i čitave legije umova kitit će se perjem, iz alim o njegovih krila. On je jedan od onih silnih pisaca, koji se potomstvu pokazuju neokrvavljeni, razkuštrani i zapiehani, noseć na svom grbu naslove svojih djela, kao imena dobivenih bitaka ili poraza, slavnih ili uznositih mahnitosti, a potomstvo ih pozdravlja strahopočitanjem, kao velike ranjene borce. Njemu će se jamačno diviti bar kao jednomu od najgobičajijih književnih pojava svoga vremena, kao jednomu od najčudnovatijih primjera snage i smjelosti čovječjega uma. *Il est bon*, kako veli on sam, *que l'on trouve sur les sommets, ces grands exemples d'audace*. (Dobro je, da se nadju na visih takovi veliki primjeri smjelosti). On je pokazao visina, do kojih se može uzvinuti genij, i razsvietlio je bezdna, u kojih se genij utamanjuje. U pol stoljeća potaknuo je milijune ljudskih stvorova, da misle i trepte. Kad ne bi drugo preostalo od njega, preostala bi kao historijski čin njegova nizmijerna popularnost medju svimi narodi, kao utješan primjer odziva, koj može u čovječanstvu naći rieč čovjeka, koji ne ima druge sile, do jedine rieči. Al on će stavan i ohol, oštati na nekoj osamljenoj visini, i čim bude književnost, u njegovoj zemlji i u cijeloj Europi, dublje tonula u skepticizam, putenost i gnjilobu, tim će se veća i plemenitija pričinjati njegova daleka slika.

Nu viek velikoga radnika nije još minuo. Sad kao da prelazi žalostnu periodu. Bože daj da ju prevali, i da još mnoga ljeta čujemo njegov moćni glas, koji je ganuo jur mladost naših otaca. On će nam reći do zadnjega časa nešto uzvišena i istinita. Čuli smo ga malih nogu; rada bismo ga još razabirali, kad bule drvo stalo zemlji davati svoje mrtvo lišće. Mi mu čestitamo. Mi želimo, da veliki pjesnik, svanuo zorom devetnajstoga stoljeća, poprati to stoljeće do zapada; da njegov genij sija dok mu bude kucalo srce, i da Europa zajedno primi zadnji dah njegova stoljetna života i zadnji piev njegove neumrle epopeje.

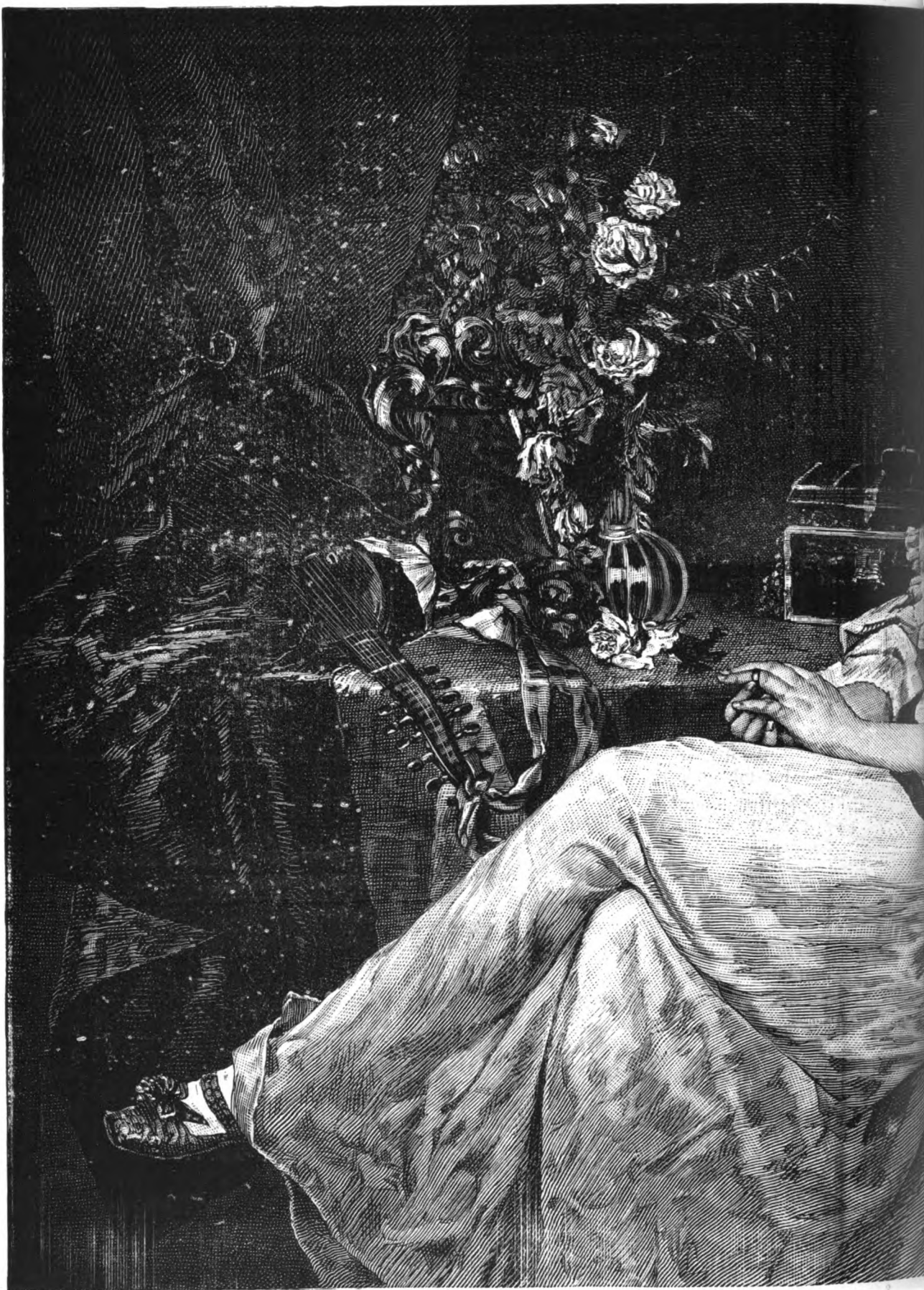

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Adma iza ova tri koncerta izkazao se je u Mantovi, gdje je 5. i 6. prosinca stupio pred občinstvo. »Gazzetta di Mantova« pisala je: ... »i zavriedio si od našeg občinstva znakove simpatije i udivljenja bez konca«. A

lice]. — To je jedini kritik, koji je čistoći Krežmine igre nešto prigovorio. Moguće da se je to Franji slučajno dogodilo, ali je moguće i to, da kritik nije sasvim dobro čuo. Nu da ne bi sviet mislio, da je mantovski kritik zloban, nastavio je ovako: »Dove veramente Krežma è inarrivabile è nell'espressione nella dolcezza del canto e chi lo udi ier sera interpretare le melodie del Faust si ricorderà per molto tempo il fascino del suo archetto« itd. (Gdje je Krežma upravo nedostiživ, to je u izražaju

J U L I J A C

pošto je kritik cijelu tehniku Krežminu opisao, te se klanjao i divio savršenosti njegovih oktavnih alura (hoda), njegovog ćurlika, cigula, zagudja itd., dodao je nekakav ali: »Solo nella successione di alcune terze vi fu un qualche piccolo neo, ma come si potrebb'e fargliene appunto dal momento vizzo al volto di una bella donna?« (»Jedino u susljedu nekih terca bijaše po koja sitna pjega [mala netočnost? — !], al kako da se to zamjeri krasnomu licu liepe ženskinje? [misli Franjino djevojačko

i milini pieva, i tko ga ču jučer na večer tumačiti melodije Fausta, dugo će se vremena sjećati čara njegovog gudala.«)

I u Bresciji ga hvališe, gdje je uz sudjelovanje pjevačice Ormenyi 7. i 9. prosinca koncertovao. List »La prov. di Brescia« pisao je: »Četnajstgodišnji violinista Fr. Krežma iznenadio je jučer mnogobrojno občinstvo, koje je navrvilo da ga čuje u kazalištu Guillaume. Vještina, kojom on barata sa svojim glashalom, jest bez

pretjeranosti posve vanredna. Krežmi se je pljeskalo i izkazale mu se neprestane ovacije, a ujedno i njegovoj sestri, koja se je izkazala ne svakdanjom glasoviračicom itd. (»Il quattordicenne violinista Francesco Krežma ha sopreso jersera il numero pubblico accorso ad udirlo al teatro Guillaume. L'abilità con cui egli tratta il suo strumento è senza esagerazioni affatto straordinaria. Il Krežma ebbe applausi ed ovazioni continue, insieme alla sorella, che si mostro non comune pianista.«)

»Kako je poznato, četrnajstgodišnji je to mladić, vitka stasa, izrazita lica, čije duboke oči, liepo čelo, crna gusta kosa, izraz i posmjeh odavaju nešto višega od običnih putujućih koncertista, koji nisu ni prilika umjetnikom van po imenu, vrlo često samo prisvojenju. I zaista, kad ga čuješ, ako ne odaje gotova umjetnika, a ono najljepše nade za budućno t, jer on se nije prignuo zahtievom one škole, koja je, izopačiv način Paganiniev, izvrgla violinu u neko kričalo, sredstvo kojekakvim osebinam i zano-

nika. I neka si traži uputitelja za pravi glasbeni ukus, za koji on ima zornosti, ali koji još nije u njemu dubok, neka pusti fantazije, gdje je efekt postignut ponajviše na račun umjetnosti, i neka si strastvenim proučavanjem Vieuxtempa prikupi ukus strožih učitelja, da veću jednost poda svomu stilu i veću sigurnost svojoj intonaciji.«*)

Iz ove se kritike vidi, da i u Italiji ima ljudi objektivnog suda, koji uviđaju, da je sadanja milanska škola na krivom putu, i da nije dobro, ako koji mladi talent udari tim putem, jer »acrobatie« nisu »artistie«, a »kritik« i deranje nije umjetnost.

List »Il Secolo« od 15. prosinca pisao je: »Već o i nekog vremena pronio se glas o m'atom umjetniku Francis Krežmi, koncertisti na violini, u četrnajstoj godini, pa i nami se jurve pružila liepa sgoda, da se s njim upoznamo u velikoj dvorani konzervatorija. — Krežma je koncertista u eminentnom smislu rieči: izvodi najsmjelija mjesta, da mu se diviš, osobito što se tiče savršenosti intonacije; pun je života, čuvstva i dobroga ukusa. Najtanje glasove i flautate — greben tolikih odličnih violinista — izvadija tolikom lakoćom, da probudjuje obće udivljenje. Takodjer picchetato (stacato) Krežmina gudača imade redje efekte, te je bolje vrsti. Najbolje odgudjen komad i bogat milotani b'jše Vieuxtempa-ov koncert, koji je mladiću rodio obilnim pljeskanjem i mnogobrojnim izazivanjem. Mi se baš radujemo, što možemo utvrditi taj uspjeh, koji će u koncertisti i u občinstvu ostaviti živu i najharniju u-pomenu

Gospodjica Anka Krežma, sestra koncertiste, jest glasoviračica, od koje se možemo mnogomu nadati.«**)

Da Krežma upotrebi vrijeme od 14. do 19. prosinca koristanosno, za koje dane nije mogao dvoranu u Milanu dobiti, ode u Parmu, da tamo koncertuje, o kojem ćemo koncertu malo niže izvestiti čitatelje, jer želimo svršiti

*) Francesco Krežma è, come è noto, un giovanetto quattordicenne, dalla gracile persona, dal volto espressivo, i cui occhi profondi, la bella fronte, i neri incolti capelli, l'espressione, il sorriso sembrano rivelare qualche cosa più dei soliti concertisti girovaghi, i quali non hanno d'artisti che il nome, bene spesso usurpato.

E, infatti, a udirlo, se non rivela l'artista già fatto, ne dà però per l'avvenire le più belle speranze, poichè egli non s'è piegato alle esigenze di quella scuola che, falsando il genere di Paganini, ha fatto del violino un chirichichi, mezzo alle singolarità, a stranezze, che la vera musica ripudia. Egli intende che il violino debba avere un'anima, e che quest'anima canti.

Il suo adagio è sempre caldo, vigoroso, espressivo, spesso appassionato; ma la sua mano, sicura nei passaggi di grazia e di forza, lo tradisce spesso in quei ghirigori di fantasia, che costituiscono oggi tutta l'arte di certi concertisti. Li abbandoni adunque, almeno per ora, e dimentichi la musica del genere di quella Riddi dei folletti, del Bazzini, acrobatismo musicale, che richiede più un violinista acrobata che un artista.

E si cerchi una guida che lo indirizzi al vero gusto musicale, che ha intuito, ma che ancor non è profondo in lui; e abbandoni le fantasie, in cui l'effetto non è il più spesso ottenuto che a spese dell'arte, e allo stallo Vieuxtempa, appassionato, accoppij quello di più severi maestri, onde dare maggior unità al proprio stile e maggior sicurezza alla sua intonazione.

**) Da qualche tempo già si è sparsa la fama di un giovane artista, Francesco Krežma, concertista di violino appena quattordicenne, ed anche noi ieri sera avemmo la bella occasione di farne la conoscenza nella grande sala del Conservatorio.

Il Krežma è concertista in tutto il valore della parola: eseguisce i passi più ardui in modo stupendo specialmente per la perfetta intonazione; egli è pieno di vita, di sentimento e di buon gusto.

I suoni acutissimi e quelli flautati — lo scoglio di tanti egregi violinisti — sono da lui eseguiti con tale facilità da destare l'universale ammirazione. Anche il picchettato dell'arco del Krežma ha effetti peregrini e del miglior genere.

Il pezzo meglio eseguito e più ricco di attrattive fu il concerto di Vieuxtempa che fruttò al giovane concertista abbondanti applausi e numerose chiamate.

Andiamo veramente lieti nel poter constatare questo successo che lascerà nel concertista e nel pubblico vive gratissime memorie.

La signorina Anna Krežma, sorella del concertista, è una pianista promettente.

P U L E T T I

Koncertirajuć 10. prosinca u Leccu, a 11. u Bergamo, kamo ga je opet pratila gospodja Ormenyieva, dodje u Milan, gdje je svoju vještinu pokazao 14., 19. i 23. prosinca. Buduć je znano, koliko Talijani drže do milanskog konzervatorija, kako su milanski umjetnici bar nekoć bili na glasu, a koliko se Talijani, najpače Milančani, trse, da tu staru slavu sačuvaju, vidi mi se nuždnim, da navedem više kritika milanskih listova, makar samo u izvadku. List »La Ragione« od 15. prosinca piše:

vjetom, što prava glasba zabacuje. On shvaća, da violina mora imati dušu, i da ta duša pjeva. Njegov je adagio uvijek živ, krepak, izrazit, često strastven; al ga njegova ruka, stalna u passagah milinom i jedrošču, često izdaje u onih zapletajih fantazije, koji danas nadomješćuju svu umjeću nekih koncertista. Neka ih se kani, bar za sada, i neka zaboravi onu vrst glasbe, kakva je u »Riddi dei folletti« od Bazzini-a, ta to je glasbeno pelivanstvo, koje iziskuje više violinistu-akrobata, nego li umjet-

najprije s Milanom. U prvom i drugom koncertu u Milanu sudjelovala je pjevačica Ormenyieva, od koje se nisu mogli riješiti, dok nije u trećem koncertu naša zemljakinja, pjevačica Mlika Vizjakova, koja je tada obitavala u Milanu, Krežmi u pomoć priskočila. Ob ovom koncertu pisao je milanski list »Il Pungolo« slijedeće, iz čega je razabrati da je naš Franjo i u slavnim Milanu održao sjajnu pobjedu: »Vrlo je malo svieta posjetilo jučer koncert violiniste Krežme. Al to nije moglo oteti važnosti toj glasbenoj svečanosti. Mladić, kano uvijek, odgudio je čudnovatom točnošću programom objavljene komade. Iz njegove čarobne violine izlazili su zvukovi i kajde, koje su izmamile pljeskanje prisutnih, te je baš prava šteta, što je obćinstvo bilo toli riedko. Prvomu se odigranom komadu, velikom koncertu od Vieuxtemps-a, dugo i dugo pljeskalo, pače je koncertista bio nekoliko puta izazvan. To vriedi i o »Elegiji« od Ernsta, o fantaziji na »Niemu od Portici-a« od Alarda, o Balatti i Polacchi od Vieuxtemps-a, o »Ptičici na drvetu« od Hausera; u svih tih komadlih naužilo se je obćinstvo slasti, pa za to je i pljeskalo. — Krežmi budu darovana dva lovor-vienca, od kojih jedan od izvrstne pjevačice Vizjakove, njegove zemljakinje.« *)

A sad da govorimo o Parmi, kamo ga je i Vizjakova pratila. Da čitatelji odma saznadu, kakav su uspjeh postigli naši umjetnici, priobit ću evo začastni diplom, kojeg je dobio Franjo, uz srebrnu kolajnu. („Ars severa magnum gaudium.“) „Società del Quartetto di Parma. Il Consiglio Direttivo e la Commissione Artistica della Società hanno deliberato di conferire all'esimio violinista Francesco Krežma una Medaglia d'onore di argento in benemerenda del valentissimo concorso da Esso prestato alla Società nel concerto del 17. Dicembre 1876. Parma, li 17. Dicembre 1876. Nro 7. Per il Consiglio Direttivo: il Presidente Alfonso Savagnari; per la Commissione Artistica: il Vice Presidente: Dr. L. Zappieri; il Segretario: Bettoli Barmenio.«

Gospodjicu Anku počastiše tamošnji oduševljenici ori-jaškom kitom kamelija.

O samom koncertu izjavila se je „Gazetta di Parma“ od 18. prosinca ovako: „Nije se bojati, da ćemo zagaziti u hiperbole, ako utvrdimo, da je veličanstveni koncert, priredjen jučer članovom našeg „Società del Quartetto“ (družtva četverogudja) ne samo sjajno uspio, već da je ovomu ravna koncerta vrlo riedko, da ne kažemo nikada, jedva da ga čuju i veći gradovi Italije.

Imena sudjelujućih umjetnika i izbor komada, po njih izvedenih, dostaje, a da ociene takav koncert. G-dja Vizjakova, kav. Giraltoni, violinista Krežma, Violončelista Serato, naši profesori: De Giovanni, Franzoni, Comuni, Montanari, Beccali, Salvini i Gerbella; komadi kao sedmerogudje od Beethovena, četverogudje Verdievo, Leggenda valacca od Brage, Il sogno (san) od Mercadanta, koncert od Spohra, dvopjev iz Don Juana od Mozarta, Aria za sopran iz Freyschütza, Polonesa od Vieuxtempsa itd., to sve zajedno čini takvu cjelinu, da je njom moglo biti udovoljeno i najvećim prigovornikom.

Suviše bi bilo spominjati pljeskanje i izazivanje, što se je bez razlike ticalo svih umjetnika, bijaše toliko, koliko bijaše komada, uvijek burno, jednoglasno, iz podpuna osvrjedčenja. U gospodji Vizjakovoj upoznasmo divnu i jednu od najglasovitijih umjetnica naših dana, koja vrlo ljubeznomu, jakomu i obsežnomu grlu prilagođuje najljepšu metodu pjevanja; u gosp. kav. Giraltoni-u pozdravili smo ponovice našeg starog znanca, i uvidili da vrijeme nije za njega Saturn, koji proždire svoju djecu: odlični umjetnik ima ogromno grlo, da malo ne

*) Pochissima gente ieri sera al concerto del violinista Krežma. Ma ciò non tolse importazione alla festa musicale, che fu davvero una festa musicale.

Il giovinetto, come sempre, suonò con una meravigliosa precisione i pezzi segnati sul programma. Dal suo magico violino uscivano suoni e note che strappavano gli applausi degli astanti, e fu proprio peccato che il pubblico fosse così scarso.

Il primo pezzo da lui suonato „Gran Concerto“ di Vieuxtemps, fu prolungatamente applaudito, ed il concertista ebbe parecchie chiamate. Coci dicasi di dell'Elegia di Ernst, della Fantasia sopra motivi della Mutta di Portici (Alard), della Ballata e Polacca di Vieuxtemps, e dell'Uccellino sull'albero di Hauser, pezzi tutti che furono gustati ed applauditi.

Al Krežma furono offerte due corone di alloro, di cui una dalla esimia cantante signorina Vizjak sua compatriota.“

oglušić, a uz to onaj način pjevanja laskoga, strastvenoga i uzvišeno točnoga, koji mu svi priznaju. U četir-najstgodišnjemu Franji Krežmi otkrili smo to, da je vrstan poput starijega umjetnika; gud mu je neprispodobljiv, za gud veoma siguran, točnost granitna, savršena, kolorit vrlo živahan; sve je u njega, osim onoga virtuo-zizma, koji ide za teškimi efekti i gdje obćno osklizuju guslači i boljega glasa. U Krežmi, koji je u svojoj mla-djahnoj dobi vrlo vješt svakoj glasbenoj disciplini, i va-ljani glasbotvorac vidimo nenaravnu i sjajnu nadu umjet-nosti.

Njegova vrlo ljubezna sestra Anka imade plemenitog i odličnog umjetničkog dara.*)

Prije nego što naše umjetnike dalje popratimo na njih-ovom umjetničkom putu, vidi mi se shodnim osvrnuti se i na glasbotvorca Franju Krežmu, da vidimo što je do konca godine 1876. uzradio na ovome polju. Ja ću ovdje njegove glasbotvore samo navesti kronoložkim red-om, ne kritizujuć ih za sada. Franjo je kod nekih samo onaj datum naznačio, kad ih je zamislio ili skicirao, a kod drugih dan i mjesto, gdje ih je izradio. Proizvode svoje sam je na čisto prepisao, a nekoje izkitio kaligrafskim naslovnim listom. Prve je svoje kompozicije dao vezati u tri knjige, kasnije je ostavio nevezane. Ovdje slijedi popis onih, do kojih sam doći mogao.

Erstes Quartett, (F-dur) op. 1. za četverogudje, posve-ćeno milomu si otcu. Beč, 27. srpnja 1874.

Feuille d'Album, (A-dur) op. 2. za glasovir, posvećen sestri Anki; štampan u Beču; naklada Werschetza i F. I. Wettel-a.

Amelie Polka-Mazurka, (F-dur) za glasovir, posvećen mladjoj sestri Ljubici; štampan u Beču; naklada Werschetza i F. I. Wettel-a.

Ungarische Rhapsodie, (Fis-mol) od Fr. Liszta, pre-neo za gusle i glasovir Fr. K. Beč 1874. (rukopis).

Ouverture 1., (C dur) op. 4. za mali orkestar. U Zagrebu 3. rujna 1874.; izvedena prvi put u narodnom ka-zalištu u Zagrebu 24. rujna 1874. — Naš glasbotvorac Ivan pl. Zajc napisao je vlastoručno na naslovni list do-slovce ovo: »Freudig kann ich erklären diese schöne Ouverture von einem Jüngling jedoch Künstler u. Com-

*) Non c'è pericolo di cascare in iperbole, affermando che il grandioso concerto, offerto ieri a'suoi soci dalla nostra Società del Quartetto, è riuscito splendidamente, non solo; ma quale le maggiori città d'Italia ne hanno assai di raro; per non dire mai, di consimili.

I nomi degli artisti che vi presero parte e la scelta de' pezzi dai medesimi eseguiti, bastano a dire, d' al-tronde, co' a un tale concerto potesse essere. Degli esecutori come la signora Vizjak, il cav. Giraltoni, il vio-linista Krežma, il violoncellista Sarato, i nostri profes-sori De-Giovanni, Franzoni, Comuni, Montanari, Beccali, Salvini e Gerbella; dei pezzi come il Settimino di Bee-thoven, il Quartetto di Verdi, la Leggenda valacca di Braga, Il sogno di Mercadante, il concerto di Spohr, il duetto del Don Giovanni di Mozart, l'aria del soprano nel Freyschütz, la polonese di Vieuxtemps, ecc: formano tale un complesso da dover mandare più che soddisfatti anche i più difficili.

Dire degli applausi e delle chiamate che toccarono a tutti indistintamente gli artisti, torna inutile; furono al-trettanti quanti furono i pezzi e sempre caldi, unanimi, di pieno convincimento. Nella signora Emma Vizjak abbiamo imparato a conoscere ed ammirare una delle più celebri artiste del giorno, la quale ad'una voce estremam-mente amabile, forte ed estesa, accoppia il più bel me-todo di canto; nel cav. Leone Giraltoni abbiamo risa-lutato una carissima conoscenza nostra e toccato con mano che il tempo per lui non è il Saturno che mangia i suoi figli: l'illustre artista ha sempre tale potenza di voce da stordire, e quel modo di cantare agile, appas-sionato e sovraneamente corretto che tutti gli conoscono. Nel quattordicenne Francesco Krežma abbiamo avuto una vera rivelazione: egli ha la maestria dell'artista pro-vetto; un maneggio ineccezionabile d'arco, una intona-zione sicurissima, una precisione granita, perfetta, un colorito animatissimo, ha tutto, senza mai quel virtuo-sismo, che va in traccia de'facili effetti ed in cui ca-scano soventi esecutori anche di molta vaglia. Nel Krežma, che, alla sua giovane età, e già versatissimo in ogni musicale disciplina e compositore valente c'è una infal-lace e splendida promessa per l'arte. Amabilissima la sua sorella Anna, che a pure un nobile e distinto ta-lento artistico.

positeur persönlich dirigirt zu haben am 24. und 27. September 1874. in den für selben veranstaltete Concerten, wo der Jüngling Herr Fr. Krežma mit zauberischem, künstlerischem genialem Talente mich und das ganze Agra-mer Publikum entzückte. Agram am 30. September 1874. Johann v. Zajc, Landes-Musik-Director von Agram.«

Noć na Savi, (D-dur) op. 5, izvorno, za gusle i gla-sovir posv. preuzvišenomu gosp. biskupu Strossmayeru: prvi put izvedena 24. listopada 1874. u narod. kazalištu u Zagrebu.

Capriccio, (B-dur) za gusle i glasovir u Zagrebu god. 1874., nedovršeno.

Na morskoj obali, (Es-mol) romanca, za gusle i gla-sovir. U Zagrebu 27. kolovoza 1875. Za rođeni dan svoje mile majke.

Schwanengesang, (Des dur) pjesma od Friderika Breme, za tenor za glasovir. U Zagrebu 27. srpnja 1876.

Im wunderschönen Monat Mai, (F-dur) spjevao Hein-rich Heine, pohrvatio Dr. Kontak; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 24. kolovoza 1876.

Bitte, (Es dur) spjevao Nik. Lenau, pohrvatio Dr. Kon-tak; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 25. kolovoza 1876.

Ouverture 2., (E-mol) za mali orkestar. Zagreb 29. kolovoza 1876.; prvi put izvedena u Varaždinu 20. rujna 1876.

Na obali Schiavoni [Riva dei Schiavoni u Mljetcih] (B-dur), romanca za gusle i glasovir. Zagreb 27. kolo-voza 1876.

Iz hrvatskog Primorja, (Fis mol), romanca za gusle i glasovir. Zagreb, 4. listopada 1876. Prvi put izvedena u Petrinji 14. listopada 1876.; štampana u »Hrvat-skaj vili« u III. svezku od god. 1882. Sušak.

Du bist wie eine Blume, (A-dur), spjevao H. Heine; za jedno grlo za glasovir. Zagreb, 7. listopada 1876.

Bosanski guslar, (A-mol) po Kuhačevom nacrtu ure-djeno za gusle i glasovir. Zagreb, 7. listopada 1876.

Nachtstille, (A-dur), spjevao Rob. Prutz; za tenor solo uz muški sbor i orkestar. Zagreb, 25. listopada 1876. Vrlo nježna, podulja kompozicija.

Und wüssten di Blumen, (Es-mol), spjevao H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 26. listopada 1876.

Schöne Wiege meiner Leiden, (As-dur), spjevao H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 1. studenoga 1876.

Die Lotosblume, (H-dur), spjevao H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 10. studenoga 1876.

Aus meinen Thränen sprissen, (Cis-mol) spjevao H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 15. studenoga 1876.

Pensa a me, (Fis-mol), spjevala gospodjica Luisa Ser-ravallo u Trstu; za jedno grlo uz g'asovir, posvećena pjesnikinji. Vicenza, 29. stud. 1876.

Es kehrt Alles wieder, (G dur), spjevao Henrik Stein; za jedno grlo uz glasovir. Nacrtana u željezničkih kolih na putu od Brescia u Cocogliu, 10. prosinca 1876.

Nur Muth, (A-dur) od nepoznatoga pjesnika (Krežma?); za jedno grlo uz glasovir. Nacrtana u željezničkih kolih na putu od Cocoglia u Griomell, 10. prosinca 1876.

Ricordo di Milano (A-dur), spjevala Marianna Giarri, za jedno grlo uz glasovir. Milano, 24. prosinca 1876.

Klärchens Bild, (C-dur), spjevao W. pl. Goethe, za jedno grlo uz glasovir. Milano, 29. prosinca 1876.

Stille Sehnsucht, (Ges-dur), spjevao Nik Lenau; za jedno grlo uz glasovir. Milano, 31. prosinca 1876.

Ako čitatelj prisposodi datum ovdje navedenih glas-botvora s mnogimi koncerti, koje je Franjo priredio, priznati će da je naš mladi umjetnik vrlo marljiv bio, da je samo u glasbi i za glasbu živio, i da je sveu-kupno svoje vrijeme umjetnosti posvetio.

Dan novoga ljeta 1877. proživio je naš Franjo u Parmi, od kuda je Hrvatici Olgi K miljenici svoga srca, pozdrave i cjelove slao, te je u svom, dnev-niku zabilježio, da ga njezina nježna slika svagdje prati, da je u duhu neprestano kod nje, da je cieli njegov umjetnički rad njoj posvećen itd., kako se već u toj mla-djahnoj dobi piše, fantazira i ljubi. Za svoju Olgu iz-mislio si je posebnu šifriranu azbuku, rabeći istu kada je htio šta osobitoga o njoj i za nju zabilježiti. Mi smo tomu alfabetu doduše ušli u trag, ali takove tajne mo-

raju da ostanu tajnami, jer naše ljepotice nisu još tamo, gdje su n. p. one njemačke, koje se hvale na veliko, što su u mladim danima bile ljubovce Beethovena, Schillera ili kojeg drugog umjetnika velikana. Ne samo da su one same pomno čuvali listiće, pjesmice, sličice i druge spomenke, koje su dobile od svojih obožavatelja, već ako su umrle kao stare žene, to se timi relikvijama ponose čak i njihovi potomci.

Trećega siječnja 1877. odputovao je Krežma u Genovu. Prvi pohodi bili su namijenjeni maestru Verdiju, Camillu Sivoru (virtuzu violine) i Charlu Hugonu, koji su ga primili kao svoga kolegu. Razgledavši kasnije crkve, kazalište, palače i ina mjesta, gdje je šta riedkoga bilo vidjeti, pokaza mu chevalier Oytrop u municipiju (muzej grada) Paganinijeve gusle, na kojih je Paganini guslao u zatvoru, a posle u koncertih. Na istih su guslah do sada smjela guslati samo tri umjetnika, i to: Mariani Giuseppe de Gesù, Bacigaluppo i Sivori — a koja čast! — i naš Krežma.

Bivši u teatru »Carlo Felice«, pisao je u svom dnevniku o predstavi »Ugenti« ovo: »Gosp. Maini pjevao je partiju Marcella toli izvrstno, da si čovjek ni pomisliti ne može, gospodja Beriani kao Valentina posvjedočila je vrstnoću stare talijanske pjevačke škole; ona je virtuoza u pjevanju, kakovih danas u Italiji nije više naći, grlo joj je već »passé«; gospodjica Gerster, Bečanka, napredovala je puno, otkad sam ju posljednji put čuo; gosp. Devilliers nije se u partiji Raula jako izkazao, orkestar i sborovi bili su izpod svake kritike.« — O predstavi opere »Traviata« zabilježio je, da je bila strahovito zla, a balet Rola (koji je inače i po plesu i po glasbi vrlo krasan) da se ne bi smio, n. pr. u Beču, ovako izvoditi.

Na večer 12. siječnja bio je u koncertu glasovitog virtuoza violine, Talijana Sivorija, o kom se je ovako izrazio: »Komad Clochette-Rondo nisam čuo, jer sam prekasno došao; fantazija na »Ballo in Maschera« talijanski je švindl; Tarantella nije bila loša; Variacije na melodije opere »Mosé« i Sivoriev Cheval de bataille vrlo je liepo izveo koncertista; od varijacija Ernstovog već dosta izrješnog »Carneval de Venise« izveo je Sivori samo neke varijacije na moje zadovoljstvo.«

Obzirom na to, da je u isto vrijeme u Genovi koncertirao i Sivori, kog Talijani obožavaju, držali su se genovski listovi prema Krežmi nešto malo rezervirano. Da je koji drugi violinista, ne ravan Krežmi, bio toli smion uz Sivorija koncertirati, liepo bi prošao! Medjutim, našega Franju nije samo Sivori već i maestro Verdi neizmerno hvalio, te se je Verdi u nekom velikom društvu izrazio, da on doduše ne će uvriediti talijanske violiniste, ali da mora priznati ono, što su talijanske novine pisale o Krežmi, da je naime pravi nasljednik Paganiniev. U Genovi je naš mladi umjetnik tri puta koncertirao, i to 5. siječnja u dvorani »Sivori«, 8. siječnja u teatru »Carlo Felice«, a 10. u teatru »Paganini«. Od kritika imadem samo one, koje su govorile o prvom koncertu, kritike o posljednjem koncertu poslao je Franjo u Pariz, jer su bile osobito povoljne.

»Gazetta di Genova« pisala je: »Četrnajstgodišnji violinista Franjo Krežma dokazao je jučer u dvorani »Sivori«, da je odista zaslužio onaj glas, koj uživa već tako zara. On nam poda dokaz o vrstnoći i čudnovatoj vještini u baratanju toli tegotnog glasbala kao što je violina. On umije izvit kajda (t. j. glasova) krasnih i izrazitih, koje diraju do srca, i kajda hrlih i sjajnih poput umjetna kriesa. Obćinstvo ga češće pozdravi burnim pljeskanjem. Pljeskalo se i njegovoj sestri, gospodjici Anki Krežminoj, koja se pokaza vještom glasoviračicom u jednoj Rubinsteinovoj Tarantelli.« *)

List »Il Movimento« izrazio se je ovako: »Veliki violinista francezki Vieuxtemps glaskbotvorio je više komada, nešto izvornih, nešto od kazališnih već pokojnih opera, ili temelje ih na temata izvrstnih majstora. Medju izvornim koncerti, u kom je u sebi sabrana krasota pjeva i razumna fantazija, nerazdvojene osbiljnim poteškoćama,

*) Il violinista quattordicenne Francesco Krežma ha dimostrato ieri sera, nella Sala Sivori, di aver ben meritato la fama di cui gode così per tempo. Egli diede prova di una perizia e di una agilità sorprendente nel maneggio di così difficile strumento qual è il violino. Egli sa ricavarne delle note soavi ed espressive che vanno al cuore, e delle note rapide e brillanti come un fuoco d'artificio. Il pubblico lo applaudì vivamente a più riprese. Fu pure applaudita la sorella di lui, signorina Anna Krežma, che si mostrò abile pianista in una tarantella di Rubinstein.

jamačno je koncert u E-duru, koga nam je Krežma odgudio prvi, drugi i treći dir. Nam se je pričini, da ne čujemo mladica, već umjetnika u onom koncertu. Osobito se je diviti njegovu gudaču, koje on upotrebljuje sad ganutljivom milinom, sad snažnom krepčinom, navlastito kad se prihvati sonate. U tom komadu bje burno pov'aden; al Krežma, ako ima odvažnosti pravoga umjetnika, ne treba da se zadovolji timi hvalami, kojimi ga obasiplje obćinstvo, već mora da usavrši onaj naglasak (talijanski?), koji je vlastiti strastveno glasbi, mislimo naime pjev. Imade na stotinu poteškoća, koje on unije izvrstno svladati, ali neko je opet iziskuje veće nauke. On ih dobro znade i mi možemo mu to iskreno reći, jer je u njega odviše dara za to glasbalo, a da ih naprosto mimoidjemo. Drugim, koji ne će da budu koncertiste u pravom smislu rieči, opraštaju se neke pjege (mane?) kao neznatne, lake.

Komad, kojim se je bilo odista naužiti i koj bje izvrstno odgudjen, je sjajna fantazija na Fausta od Wienavskoga. Ja bi ju želio uzdući još po drugi i po treći put, kad bi bilo moguće, a sa mnom i celo obćinstvo, koje bje uznešeno u petak na večer u dvorani Sivori.« *)

Došav 14. siječnja u grad San Remo (u Sardiniji), išao je na večer s gospodinom Lukšićem u »Teatro principe Amadeo«, gdje se je predstavljala opera Lucija, i to, kako Krežma kaže, upravo sramotno. Drugi dan bio je u Bordighieri, gdje je ostao do 18. u jutro, diveći se svaki dan po dva tri puta moru i komponirajući svaku večer.

U Mentonu ostao je samo jedan dan, nu ipak je tamo dao dva koncerta, u podne i na večer, i to velikim uspjehom. Francezke novine mentonske od 18. siječnja doniele su recenziju, kojoj se pozna da je pisana pod prvim utiskom, odma iza koncerta: »Što hoćete da vam kažem? Da sam ja glasbenik, ili kad bi htio, da se takvim pričim, pisao bi dugačkih nabranja, u kojih bi spominjao Vieuxtempsa, Wilhelma, Rubinstejna, Hausera; govorio bi o moćnom gudaču, o tehničkih poteškoća, a onda?... To bi sve bilo dugčasno, nije li tako?... Ja volim, da vam jednostavno kažem, da su obćinstvo i vaš ponizni sluga ostali za ciela dva sata očarani i uznešeni tim prekrasnim talentom.

Gule Franje Krežme govorahu, pjevahu, plakahu, a činilo se kadgod, da čuješ slavlja sakrivena u lišču, kako skakuta po granah stabla, divotnim cvilom bilješću u dubokoj tišini ljetne noći.

Igra Krežme puna je poezije, a poezija uznaša te i opaja, pa stoga dosta je bilo pljeskanja, bravo, izaziva; ništa nije manjkalo mladom violinisti. Baš su nas ruke pekale! Nu nemojmo zaboravit njegove sestre, koja ti glasovira kao prava umjetnica, koja ga prati velikim talentom. Pripoviedati o tom matinee-u bilo bi suvišno, pa čemu?... Franjo Krežma daje posljednji koncert u četvrtak 25. siječnja točno u tri sata. Ja bi iskreno savjetovao štociu, da ne uzmanjka kod tog koncerta! Ako i platite kad unidjete, vi ćete mi biti zahvalni kad izadjete.

*) Quel sommo violinista francese che è il Vieuxtemps ha scritto molti pezzi, quali originali, ed altri desunti da opere teatrali, o su temi di egregi maestri. Fra i concerti originali quello che raduna in sé la leggiadria del canto, una giudiziosa fantasia, non d'giunte da serie difficoltà è certamente quello in mi maggiore, del quale il Krežma ci fa sentire la prima, seconda e terza parte.

Non un giovinetto, ma un artista ci parve di sentire in quel Concerto. Ammirabile è massimamente il suo arco, che egli adopera ora con dolcezza commovente, ora con robusta forza, e questo specialmente nell'attacco della suonata. In questo pezzo fu applauditissimo; ma il Krežma, se ha cuore di vero artista, non deve tenersi pago di queste lodi che il pubblico gli va tributando; deve egli perfezionare quell'accento che è proprio della musica appassionata, vogliam dire il canto. Vi hanno poi cento difficoltà che egli padroneggia egregiamente, ma certe altre richiedono ancora un maggiore studio.

Egli sa quali sieno e francamente ciò gli si può dire, perchè egli ha troppa disposizione per quell'istrumento, da passarle inosservata. Ad altri che non vogliono essere concertisti, nel vero senso della parola, certi neri si perdona di leggerli.

Un pezzo veramente gustato, e ottimamente eseguito fu la fantasia brillante sul Faust di Wienawski. Io le riudirei una seconda e una terza volta, se fosse possibile e con me tutto il pubblico, che venerdì sera toccò l'entusiasmo alla Sala Sivori.

Franjo Krežma je zvijezda, koja se diže u oblacima sadašnjosti, ali toj je zvijezdi sudbina, da postane jednom od najsjajnijih u budućnosti. Gustav Labourt.« *)

»L'Avenir de Menton« od 22. siječnja izjavio se je ovako: »G. Fr. Krežma, zadnjeg četvrtka. »Opet je naš mali fenomen«, rekoše si čitatelji o notici, koja je pratila program koncerta od posljednjeg utorka. I ta' o je bilo, da su samo najsmioniji pritekli na poziv mladog virtuoza. A to se razumi, kada se pomisli na toliko mladih čudovišta, barem koji su kao takovi razglašeni i vodjeni nemilostivimi okoristiteljima, naučili od njih nekoliko zaslepljujućih majstorija, stvorenih samo da začude svjetinu, i koji dokazuju najviše, da nekoja svojstva smotstva tih inostranaca nisu u nikakvom savezu s umjetnošću. Nu mladi Krežma (ne ima mu ni 15. god.) nadkriljuje svoju dobu. Oni sretnici, koji su bili inspirirani, da se odvaže na taj prvi koncert, bijahu — kao i onaj, koji piše ove redke, te koji je takodjer dvojio — zadivljeni mnogobrojnim i velikim svojstvi mladoga umjetnika. Nije moguće ma i u snu pomisliti si znanstveniju mehaniku, čistoću i potpuniju obćinstvo i različnost zvukova. Njegov gudač čudo je sigurnosti, pa te sad zadivljuje velikom silom a sad neodoljivom nježnošću. A stvar najčudnovatija, od koje se ne mogu otrestiti četo ni prvi maestri, je to, da su najdivniji efekti od njega izvedeni bez ikakvog šarlatanizma. Nikad mu igra ne oslabljuje, nikad ga ne obuzima dvojha. Talenat, veliki talenat, eto to je Krežmina tajna. Divot, kako umjetnik uvijek obladjuje sama sebe. Punim pravom može se smatrati događajem u Mentonu koncert, čavan od takova umjetnika. **)

Nekoliko puta smo već iztaknuli, da je naš Franjo sve htio vidjeti, što je ikako bilo znamenito. Tako je u jutro 19. siječnja pošao u malu kneževinu Monako, i to ravno u mjesto Monako, koji je, vozeći se željeznicom, pol sata od Mentona. O Monaku piše: »Odma posle ručka odoh na »Monte Carlo.« Takvih terasa ne će na svijetu biti mnogo; vidik na sredozemno more divan je; park je toli čaroban, te čovjek misli, da je u raj. A

*) Que voulez-vous que je vous dise? Si j'étais musicien ou du moins si j'avais la prétention de passer comme tel, j'écrirais de longues tartines dans lesquelles je citerais Vieuxtemps, Wilhelm, Rubinstein, Hauser; je parlerais de coup d'archet vigoureux, de difficultés techniques... et puis après?... Tout cela serait long et ennuyeux, n'est-ce pas?... J'aime bien mieux vous dire tout simplement, que pendant deux heures, l'auditoire et votre très-humble serviteur sont restés éblouis, enthousiasmés par ce magnifique talent.

Le violon de François Krežma parlait, chantait, pleurait... par moment on croyait entendre un rossignol caché dans le feuillage, sautillant sur la branche d'un arbre, en faisant résonner ses admirables trilles dans le profond silence d'une belle nuit d'été.

Le jeu de François Krežma est plein de poésie, et la poésie entraîne... aussi, applaudissements, bravo, rappels, rien n'a manqué au jeune violiniste... les mains nous en brûlaient! N'oublions pas sa soeur, charmante personne, qui joue du piano en véritable artiste, et qui accompagne avec un talent remarquable. Raconter cette matinée, je le répète, à quoi bon?... François Krežma en donne une dernière jeudi 25 janvier, à 3 heures précises. — Par exemple, je puis conseiller franchement à mes lecteurs de ne pas manquer ce concert-là! — Si vous payez en entrant, je suis bien sûr que vous me remercirez en sortant. François Krežma est une étoile qui se lève dans les nuages du Présent, mais c'est une étoile destinée à devenir une des plus brillantes de l'Avenir!

Gustave Labourt.

**) M. Fr. Krežma, jeudi dernier.

»Encore un petit phénomène«, se seront dit les lecteurs de la Notice qui accompagnait le programme du concert de mardi dernier. Et c'est ainsi que les plus hardis seulement étaient accourus à l'appel du jeune virtuose. Et, cela se comprend, si l'on songe à tant de jeunes prodiges, annoncés comme tels du moins, qui, surmenés par des exploiters impitoyables, ont appris d'eux quelques traits éblouissants, faits seulement pour étonner la foule, et qui prouvent tout au plus, chez ces sujets étranges, certaines qualités d'équilibristes sans rapports avec l'art.

Or, le jeune Krežma (il n'a pas quinze ans) n'est rien moins que ce que son âge aurait pu faire penser. — Aussi, les heureux mortels qui ont été assez bien inspirés

šta da kažem o kazinu? U tamošnjoj čitaonici nadješ malo ne sve novine celoga svijeta, čak i hrvatske. Koncertna dvorana vrlo je elegantna; podijum je okružen cviećem, a u dvorani ponamješteno je 200 fantelja od baršuna. Ovdje koncertira svaki dan od 1/3—4 glasba kazina. U igraonici, u ovih nesretnih prostorijah težak je i sparan zrak; ima u njoj četiri stola, tri za »la Roulette«, a jedan za »Trente et quarante.« Kod Roulette-a je najveća stavka 500 franaka, a kod Trente et quarante-a 12000 fr. Pripoviedali su mi, da je neki Rus nedavno u jedan dan izgubio pet sto hiljada franaka. U Monaku je dakle raj i pakao skupa.

Kada je bio u Nizzi, dobio je iz San Rema poziv, da tamo koncertira u Teatro Principe Amadeo. Franji je to u toliko bilo drago, što nije mogao u Nizzi dobiti od 19. sve do 24. siečnja dvoranu za koncert. U San Remu upriličio je 23. jedan koncert, s kojim je i u novčanom pogledu bio dosta zadovoljan; a 24. koncertirao je u Nizzi, u sali »Costa.« List »Journal de Nice« od 27. siečnja pisao je ovako: (U izvadku) »Najvećom radošću pozdravljamo mladog umjetnika Franju Krežmu, i to u času, u kojem se za prvi put u Francezkoj

rés pour se risquer à cette première audition, ont-ils été — comme celui qui écrit ces lignes et qui avait douté, lui aussi, — émerveillés des grandes et nombreuses qualités du jeune artiste.

Impossible de rêver un mécanisme plus savant, une pureté et une ampleur de sons plus complète. Son coup d'archet est d'une sûreté merveilleuse et possède, tour à tour, la plus grande vigueur et la tendresse la plus expressive.

Chose rare encore, à ce point que les maîtres eux-mêmes n'en sont pas toujours exempts, les plus merveilleux effets sont produits chez lui, sans la moindre tendance au charlatanisme. Pas une défaillance, pas un moment de doute. Le talent, un grand talent, voilà tout le secret de M. Krežma.

Aussi comme il sait rester en possession de lui-même! C'est admirable! Et ce n'est pas sans raison que l'on peut considérer un concert donné à Menton, par un tel artiste, come un événement.

pokazuje. Petnajst mu je godina; on vanredno gusla, a slava, koja ga već okružuje, daje nam slutiti, da će postići stupanj, gdje se nalaze najslavniji maestri njegove umjetnosti. Odvažno je otpočeo, podav se glasbi najozbiljnijoj: dva koncerta od Vieuxtempa, magjarski napjevi od Ernsta, magjarski plesovi od Brahmsa, evo to je program, začuľujući za toli mlada umjetnika, izveden prošle sriede u dvorani Costa. Publika bila je zadivljena, svakomu se komadu žestoko pljeskalo. Za mladoga Krežmu ne postoje poteškoće. Najmućnija mjesta izvedena su bez napora i najvećom točnošću. Izraz pjevanja diyno oćarava. Ne osjećaju se kao kod starijega ćovjeka melodićke fraze, već se osjećja svježost mladosti, koja svakog mora presladko ganuti u srcu. Dodajemo, završujući, da nije samo udivľeno uho, već da ima slasti i za oko. Kad se gosp. Krežma i sestra mu predstave obćinstvu, žamor se udivľjenja razľije dvoranom pred tolikom nježnošću i mladošću. *)

Dopisnik parićkoga lista »L'Événement«, gosp. Aurellien Scholl, pisao je 31. siečnja o Krežminom koncertu u Nizzi sľiedeće: »Govoriti o koncertih (Krežminih), znaćilo bi brojiti pjesak.

*) Extrait du Journal de Nice, à la date du lundi 27. janvier:

C'est avec la plus grande joie que nous saluons le jeune musicien François Krežma, au moment où pour la première fois il se fait entendre en France.

Il a quinze ans: il est déjà un exécutant d'un rare mérite, et sa réputation qui commence atteindra, nous osons le prédire, celle des maîtres les plus célèbres dans son art.

Les débuts sont d'un audacieux; il s'attaque à la musique la plus sérieuse: Deux concertos di Vieuxtempa, des airs Hongrois de Ernst, des danses Hongrois de Brahms; tel ćeťit le programme, surprenant pour un si jeune artiste, de mercredi dernier à la salle Costa.

L'auditoire est resté sous le charme, et chaque merceau a été salué des applaudissements les plus chaleureux.

Pour le jeune Krežma la difficulté n'existe pas; les

Prićekajte samo na dolazak dvaju sensacionalnih umjetnika, Fr. Krežme i Anke Krežme, njegove sestre. Anki je 15 godina a njemu 14. Ta su djeca Hrvati. Lice im je bľiedo, a oko puno sjete. Gusle pjevaju i plaću pod prsti mladog Hrvata, koji je ćesto nadahnut. Sestra mu, plavka i nježna, prati ga, kao što prati dobar andjeo mĩlo si djetesće. Oni su rođjeni umjetnici, a da vam o njima govorimo, uzrok je, što će oni biti za nekoliko dana proslavľeni i u Parizu.

Glasbotvorac Chenard nikad ih ne ostavľja, a kad ga išto o njima pitate, veli vam: sľušajte ih! *)

(Sľiedĩ)

traits les plus arduis sont exécutés sans efforts et avec la plus grande précision.

L'expression du chant a un attrait particulier; ce n'est pas encore d'un homme, et dans la phrase mélodique, on sent une fraîcheur de jeunesse qui cause l'émotion la plus agréable.

Ajoutons, en terminant, que l'oreille seule n'est pas charmée, et qu'il y a le plaisir des yeux. Lorsque M. Krežma et sa jeune sœur se présentent au public, un murmure d'admiration s'élève déjà devant tant de grâce et tant de jeunesse.

*) Parler des concerts, se serait vouloir compter les galets sur le rivage.

Attendez-vous seulement à l'arrivée de deux artistes à sensation. Francesco Krežma et Anna Krežma, le frère et la sœur, quatorze et quinze ans.

Ces enfants sont Croates; ils ont la pâleur sur le visage et la mélancolie dans le regard. Le vio'oa chante et pleure tour à tour sous les doigts du jeune Croate qui, par instants, paraťt inspiré. La sœur, blonde et frêle, accompagne son frère comme un bon ange accompagne un enfant bien-aimé. Ce sont des artistes de naissance, et si je vous en parle, c'est que, dans quelques jours, ils vont être célèbres à Paris.

Le compositeur Chenard ne les quitte pas d'une semelle, et quand on le questionne à leur ćgard, il repond simplement: Écoutez-les!

L I S T A K

KNJIŹEVNOST

— Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih, u pogľedu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunovich, kelaćko-baćke biskupije svećenik. Źalostno je, ali istinito: Ugarski Hrvati — to su naše zaboravľjene sirote. Odasvud im prieti oćita pogibelj, da ih progutaju tudji elementi, a mi na njih jedva i mislimo. Razumljivo je, da im u ovih tućnih obćojnostih ne mogosmo prućiti materijalne pomoći, ali da ih bar moralno ne podupiremo — to je najgroznija svjedoćba našega siromaštvja. Bilo je doduše starijih kremenjaka, koji su i onom bľednom puku iz dna duše posvećivali svoju pozornost, ali to su riedki pojavi, kano sjajni meteori u debeloj tami. Starina Fran Kurelac ostavi nam u amanet svoje divne Jaćke, sa onim klasićnim predgovorom, koj nam kano u zrcuľ predstavlja sve nevolje onog mukotrpnog puka. I tu bolnim srcem promatramo naše reliquias reliquiarum. Bolnim srcem, al skrštenih ruku! Nismo mi pravi potomci onih junaćkih Hrvata, koji su se drugaćije brinuli za svoje. Mi smo otupľjeni našom tugom, mi u njoj sve zaboravľjamo, pa tako skoro i bezsmrtnoga Frana! Tolika je naša nezahvalnost!... Nema u nas smisla za narodnu propagandu, hvala nećijoj kulturi i

njezinim sľjedbenikom. Zaludu je Franov trud nastavio prijatelj mu Franjo Š. Kuhać, prikazav nam živimi bojami u Viencu — odlomľjenu granu s hrvatskoga stabla. Ona polako mora uvenuti, a mi ju zalievamo — Źarkimi suzami!

A ipak se hrabro drće naša braća, da ćim skupľje zamiene junaćku si glavu. Imadu i oni svojih apoštolja, koji vazda mogu ponosno uzkliknut: Malo nas je, al smo ľjudi! Na ćelu im je Ivan Antunovich, pravi svećenik svoga puka. To je ostarjeli radnik na polju ćasti i poštenja, on je orićaskim trudom pokrenuo i kroz više godina odrćao Bunjevaćku i šokaćku vilu, koja je onaj marni puk dozivala k sľiesti, kako to i ćine posestrime vile u naših narodnih pjesmah. Ali i njoj su se salomila krila, dosta s našega nehajstvja. U njoj smo nalazili samo jednog ovostranog Hrvata, koj ju je pazio kao zjenicu svoga oka: pokojnog Andriju Torquata Brľića. A ipak je i onda bilo dosta hrvatskih knjićevnika, mi oni si stvorisć svoj ideal Trojednici! Ivan Antunovich nije uza sve to klonuo, a našlo se je i mladljih, koji su radostno pošli njegovim ľepim tragom. Ta nije tomu baš tako dugo, što je Mihovil Naković, pućki ućitelj u Kolnofu, pokrenuo ćedan listić, za koj se je i kod nas dosta agitiralo, ali slabim uspjehom. Mi se jedva i sami drćimo, toľiko smo jaki, a kamo ľi da budemo

oslonom slabijega brata. Hvala onim, kojih ide!....

Jedina je utjeha, što se ugarski Hrvati i bez naše podpore staraju za svoju budućnost. Prva zasluga, ponavľjamo, ide ćelićnog starca Ivana Antunovicha. Snieg mu je kosom pao, ali u njega je još uvijek Źarko mladenaćko srce, puno ľjubavi za svoj narod. Iza toľikih ľepih knjićevnih radnja dariva nam on evo najľepšu, najznamenitiju. U ovoj razpravi sadržana je sva poviest hrvatskih Bunjevaca i Šokaca u Ugarskoj, njihov narodni, vjerski, umni, gradjanski i gospodarski razvoj.

Predaleko bi nas odvelo, da ćitavu knjigu potanje popratimo našim ćednim sudom, pa tomu nije ovdje ni mjesto, jer ne pišem ćritike, nego samo publiciramo djelo. Evo, što kaće sam pisac, zašto ga je napisao: »Ako hoćete da utamanite koji narod — zabašurite, sakrijte mu prošlost, pa ste kinezke bľedeme stavili pred njegovu budućnost... Koji hoće i Źeli živiti kao osoba, kao obitelj, taj neka znade, da mu je tľo Ĺivota onaj narod, u kom se je zaćeo, rodio i odgoćio. Ako se je pako iz ovoga izkinuo, neka mu je snaga kao što je bila Samsónova, ta će lagano ginuti, i kad tad izginuti; neka mu je svjetlost uma kao što je bila Salamunova, ta će svakim danom zalaziti u tmine, dok se na posľjedku nezadubi u pomrćinu, te će mu se moći na spomenik

zapisati: Obiit inglorius, t. j. otišo je bez traga. Ovo me je kao stara i gotovo nemoćna pri-nukalo: da ponešto razbistrim prošlost Bunjevacah i Šokacah, te tiem kakav takav učinim rodu glas, i uzbudim ga na dični narodni po-nos, na iztrajnu radinost, umnu štedljivost, i na razboritu brižljivost za svoju, svoje obitelji i svojega naroda budućnost.« To su temeljne misli, koje su poput zlatne niti provedene celom knjigom. U njoj su obširno i živo na-crtane sve nevolje, sve borbe, što su ih od vijkada imali premučiti ugarski Hrvati, pa ipak ne propadoše, nego se još i danas čute našom srodnom braćom. Za to pisac podpu-nim pravom zaključuje: »Govorili vodje ovdje i ondje što im drago, al ostaje istinom: da po Magjara neima drugdje spasa, već u ozbilj-noj ravnopravnosti svih narodnosti ugarskih, a po nas Jugoslavena jedino u miru i sjedi-njenju vjerskom.« Odatle se vidi, da još nije pred očitim nasiljem spreman kapitulirati onaj marljivi puk, komu je za budućnost najbolje jamstvo njegovo imućvo. Sad bi samo bilo skrajnje vrijeme, da ga svi Hrvati čim bolje upoznađu, a to liepo mogu iz ove knjige, koja i polazi za tom plemenitom svrhom. Onda se za nj ne bude moglo reći: Obiit inglorius, propao je bez traga. No ako se to i sluči, ne će biti krivnja pravih hrvatskih otačbenika, a mi ćemo uzkliknuti s Berangerom: Oh patrie, ta jeunesse te vengera!

— Knjige društva sv. Jeronima. Ove go-dine izdalo je društvo sv. Jeronima sljedeće četiri knjige:

Danica, koledar i ljetopis društva sveto-jeronimskoga za god. 1883. Sadržaj je: kole-dar; ljetopis društva od I. Pliverića; pjesme: Najčistije što je? od M. St., Župnikajući biskup od I. Trnskoga; Ante Jakić (sa slikom); Ban Toma Bakač od R. Lopašića (sa slikom); Mi-raz djevojku udaje, pripoviest od Mirka; Hrana siromaka od P. Kremlera; Što se u svietu sbilo? od C. R.; Grad Sisak od I. Tkalčića (sa dvie slike); zatim nekoje sitnice.

Domaća dvorba bolestnika, od dra A. Lobmayera. Knjiga je providjena nekojimi slikami, a pisana vrlo liepo i razumljivo. Na-rodu će svakako mnogo koristiti, ako se čim više razpača, a tim je postignuta najljepša svrha.

Vinogradarstvo i pivničarstvo za puk, od Frana Kuralta. Djelo je nagradjeno iz zaklade Dušana Kotura, a to je dovoljno, da ga čim toplije preporučimo našim gospo-darom. Tko racionalnije radi — taj više ima.

Život svetaca i svetica božjih, za mjesec kolovoz, od dra Franje Ivekovića.

UMJETNOST

— Ivan Rendić. Kod nas je sbilja prava umjetnost — biti umjetnikom, pa živit u otač-bini. To mogu samo riedki, ali medju timi nije Ivan Rendić. On je iza potresa osta-vio Zagreb, da u Trstu potraži bolju sreću. A zašto? Mi smo taj zašto dosta izticali, ali da se ne kaže, da našim perom ravna mon-sieur Chauvin, evo neka mjesto nas govori g. Ivan Milčetić (vidi 35. broj ovogodišnjeg Viena):

G. Rendić ponosi se i u Trstu svojim Hr-

vatstvom napis na njegovoj radionici svje-doči, a nije se odrekao povratka u Zagreb. Da je ipak morao ostaviti Zagreb, krivi smo sami.

G. Rendić ima obitelj, a svojimi do-ada-njimi radnjami mogao je steći samo toliko, da živi. Na jednom dodje potres, koji mu na-nese znatne štete. On se uteče gradu Zagrebu, da mu dade zajam od 2000 fr., koji bi izpla-tio u stanovito vrijeme, dajući u zalog sve svoje modele. Grad mu odbi molbu, al ga uputi i preporuči vladi. Ova ga odbi takodjer, jer da, ne imajući imetka! ne može dati vladi pravog jamstva. Znam, naša zemlja ne može mnogo, ali da je ovdje tako postupala, ne mogu pojmiti. Zemlja ga je odgojila, a sada, kada si je svojim radom stekao liepo ime, pušta ga stradati! Zar bi tko vladu mogao pozvati na račun, da je Rendiću jednostavno poklonila onih 2000 for.?! A sjećate li se, kako je ciela Ugarska nedavno slavila svoga Mun-kacsya, kako je kod njega sama država na-ručila bez ikakvog pogadjanja neke slikarije! Inače pratilo je g. Rendića svuda neko ne-povjerenje i — zavist. Obično se od njega tražilo, da izradi posao bez ikakvog predujma, kao da on može živjeti o zraku.

Grad Zagreb narači kod gosp. Rendića za Zrinski trg poprsja Krsta Frankopana i Ni-kole Jurišića. Jurišić je u Firenci već godinu dana skoro gotov, al finitor ne može ga do-gotoviti (Rendić mora ga sam platiti,) dok Zagreb ne plati 200 fr. za postamenat. Osim uzetog predujma imao bi još g. Rendić do-biti 500 fr. ne tražeć izplate u napred; al ne može dogotoviti poprsja, dok se se ne izplati već gotov postamenat.

U Zagrebu ustrojio se je bio, kako je po-znato, odbor za podignuće spomenika Nikole Zrinskoga. Odbor se obrati na g. Rendića, da napravi osnovu za taj spomenik. On se dade na posao; radio je oko toga 3 mjeseca. Od spomenika ne bje ništa; g. Rendić, otac obitelji, za svoj trud ne dobi ni novčića.

U novije vrijeme izvadja se više znamenitih crkvenih restauracija u našoj domovini, al na Rendića je pomislio samo preuz. g. Strossma-yer, naručiv kod njega neke manje radnje za svoju crkvu. Ostalo se sve naručuje kod tu-djinca, a i pojedinci naručuju sve u tudjini — jer je to hrvatska kriepost.

Neki bogati Dalmatinac želio si napraviti grobni spomenik, pak je dugo vreme a obeća-vao taj posao g. Rendiću. Napokon se taj gospodin predomisli i podje k nekom kiparu u Bolognu.

U Šibeniku ustrojio se odbor za podignuće spomenika Nikoli Tomazeu. Skupljena je već znamenita svota novaca i uložena u štedionicu. Kako se pogovara, ni u Šibeniku ne znadu za Rendića, koji je rođen u blizini na ne-kom otoku, gdje je slučajno rođjena i majka Tomazeova. I Šibenčani poći će u Italiju, valjda za to, jer je Tomazeo proslavio više Italiju nego Hrvatsku.

Drugačije naši ljudi prigodbom naručbina paze najprije na cieniu, te će radi jedne fo-rinte poći radje k drugomu, držeći svakoga klesara umjetnikom.

To se u Hrvatskoj zove podupiranje do-maće umjetnosti! Tko drži, da nam ne treba

domaće književnosti, ima pravo, što ne cieni radje svoje, nego tudje. Ali tada bi najbolje bilo odreći se i hrvatske cjelokupnosti; tada moraju biti samo komedijanti hrvatski zastup-nici, i oni od većine i oni od manjine, kad još govore o nekakvom političkom narodu hrvatskom!

NAŠE SLIKE

— Ivan Sergejevič Turgenjev. Donašamo sliku veli-koga noveliste, koj je već odavno poznat i poštovan skoro po čitavoj zemlji. Mi smo ga malo ne ciela prisvojili za našu književnost, u nas su prevedena skoro sva njegova djela, a on ih je mnogo darovao svietu. S plodnošću njegova genija ne može se tako lako takmiti nijedan ro-manopisac, pa za to i govore Francezi, da je on Victor Hugo u prozi. I u istinu, to je kratka, ali bez dvojbe najznačajnija ocjena njegovih djela, to je najveće pri-znanje njegovu geniju.

Turgenjev je sada u Parizu, žalibože u dosta težkoj bolesti. Muči ga angina pectoralis, ne može se skoro ni ganuti, pri svakom i najmanjem kretu zabole ga prsa. No liečnici se ipak nadaju, da će opet ozdraviti, ali hođ ne će mu nikad više biti na porabu. To je medjutim svakako manje zlo, nego da ga posve izgubimo, jer bi to bio neprocjenjivi gubitak. I mi bi ga ljuto očutili, pa za to ne smijemo na nj ni pomisliti, nego Nestoru književ-niku velikog i bratskog nam ruskog naroda želimo što bolje zdravlje i čim dulji život.

— Hotel de la ville u Parizu. Kad su godine 1871. pariški komuniste podlegli versailskoj vojsci, postadoše skoro sve pariške javne sgrade žrtvom ognja. Tako Tuil-lerie, Palais royal, Palais Luxembourg, velika čest Louvra i Hotel de ville — viećnica grada Pariza. Ali odma se je mislilo, kako da se na istom mjestu podigne još sjaj-nija viećnica za prvi velegrad na svietu. To djelo zapo-četo je god. 1872., a pred koj mjesec dana slavio je Pa-riz njegovo dokončanje.

Nova viećnica je sgrada ogromna i veličanstvena, zau-zima površinu od 8.500 metara. Gradjena je po nacrtih mjernika Balluha i Deperthesa, troškom od 22 milijuna franaka. Naša slika predstavlja prednju façade.

— Aleksandrija. Taj trgovački grad, koj je nedavno tako postradao od Engleza, utemeljen je god. 331. prije Hristova poroda po Aleksandru Macedonskomu. Položaj mu je za trgovinu vrlo sgodan, ima dvie liepe luke: staru i novu. Najglavnije strategičko mjesto zauzimlju dvie tvrđice uz svjetionik, Ada i Faros. Desno je nova, a lievo stara luka.

God. 1877. bilo je u Aleksandriji 208.636 stanovnika, medju timi 166.752 urođenika. Drugo su ponajviše Eu-ropejci, trgovci i obrtnici, koji su za bombardovanja pre-trpili dosta grozota. Od onda je dakako poremećen sav javni život. Prije toga bio je on i tamo dosta zanimiv: u Aleksandriji je medju ostalim bila i franczeka drama i talijanska opera. Sada je sve pusto i mrtvo.

Aleksandrija ima i znamenitih povjestnih uspomena. Tu je veliki Pompej izpustio svoju ponosnu dušu; tu je Ju-lij Caesar snovao svoje ogromne osnove; tu je Kleopatra zalud gledala zadobiti ljubav Oktavijanovu; tu je bila škola glasovitih aleksandrinskih učenjaka; tu je kalif Omar zagospolovao čvrstom rukom. U novije doba bio je gradu najvećim dobročiniteljem slavni Mehmed Alija, koj ga je vrlo podigao. Do malo vremena gospo-dovao je njime Arabi paša, koj se jošte žilavo drži u borbi za slobodu svoje otačbine, te će još dugo pozornost izobra-ženoga svieta biti usredotočena u Egiptu. Za to sudimo, da ćemo ugoditi našim čitateljem, ako im i u budućem svezku u slikah predstavimo egipatske odnošaje.

— Libuša. To je umotvorina českoga kipara Josipa Mislbeka. Motiv je iz poznate česke priče o Libuši, koja je predstavljena u onom trenutku, gdje zaneša na maštom diže ruku i progovara proročanske rieči: Vidim veliko mjesto, čija se slava bude zvijezda doticala! Mislila je utemeljenje Zlatnoga Praga. Premisl je njoj do nogu, polaže ruku na svoj mač, vazda pripravan poslušat i branit svoju gospodariću. Česki listovi hvale ovu kiparsku grupu, pa i mi — premda nevještaci — rado priznajemo, da je vrlo liepa, i od srca čestitamo našoj braći.

— Crnogorka. Evo slike iz naše junačke Sparte. Tu nema ni žive duše bez oružja ubojnoga. Pred pećinom sjedi crnogorska majka i u koljevci ljulja svoje drago

čedo, dok mu se baba ide odmoriti u nutarnost špilje. Ona je dotle na straži, junakinja, ne poznaje straha i pogibelji. Pa da joj ne bude junakom i sinak u koljcvci, kad doraste do konja i do koplja bojna?! Jest, i on će biti majčinoga srca, on će biti očeve desnice: Za krst častni i slobodu zlatnu!

— **Julija Capuletti.** Malo je tko poznao ljudsko srce kao bezsmrtni velepijesnik Shakespeare, koj ga je, osobito u svojim nedostiživih tragedijah, proniknuo do najdubljih tajna. Imenito je nježno žensko srce prava ljudska zagonetka, ali i nju je riešio avonski labud. Tri su kćerke njegova veleuma, sve tri nevine i čiste, nježne i plemenite, ali sve tri nesretne u ljubavi svojoj: Ofelija, Julija i Desdemona. Sve tri nežužno stradaju radi tujdijh grieha: plemenština podlaže svjetskoj zlobi i slabosti!

Koliko je nježnih srdaca ganuo tvoj kobni udes, andjeoska Julijo! Ti si nebeskom ljubavju ljubila svoga Romea, i rad te ljubavi nisi poznavala nikakova straha: Ti si živa legla u grobnu tamu, da se tako sdružiš s milenim ljubovnikom, koj te je imao izbaviti iz groba, da u potpunom smislu uzkrseš na novi život. Ali on te nadje zamrlu, prevari se da si mrtva i popije otrov. To je za tvoje nježno srce bio pretežak udarac — i ti si tražila i našla smrt uz svog dragog vjerenika!...

Naša slika prikazuje Juliju iza sastanka sa Romeom, kad joj se je zavjerio tvrdom vjerom ljubiti ju do groba. Julija shvaća taj važni trenutak i zamišljeno motri zaručni prsten... Kao da ne vjeruje svojoj sreći, tako je osbiljna i tiha! Julijo! tebe nije prevarila tvoja tajna slutnja! Tvoja ljubav bila je — sama tuga, no i danas još ima takove sreće, još i danas nadje se po koja Julija, a i Romeo!

— **Raj.** To je slika Jeana Breughela. Motiv je iz sv. pisma:

»Ali Gospod Bog stvorio vrt i stavi u njega ljude, koje je stvorio. I Gospod Bog učini, da iz zemlje nikne cvieće i ugodno voće. A u sredini bijaše drvo života, poznanje dobra i zla. I rieka bijaše u vrtu, da ga natap'je.«

Jean Breughel rođen je u Bruselju 1568., umro u Antwerpenu 1625. Tu je i radio, pošto se je izobrazio u Italiji.

Nošnje za šetnju

KULTURNE VIESTI

— **Posveta prvostolne crkve u Djakovu.** Ogromna gradnja tog monumentalnog hrama Gospodnjeg približava se svomu svršetku. Posebnom okružnicom javio je nedavno biskup Strossmayer svomu svećenstvu, da će se posveta veličanstvene crkve obaviti 1. listopada t. g. Svečanost će po svoj prilici biti velika i sjajna.

— **Spomenik Augustu Šenoj.** Karlovačka mladolet srednjih i višjih učilišta priredila je nedavno dvie zabave, kojih je čist prihod bio namijenjen spomeniku neumrlog Augusta Šenoe. Čist prihod iznese nešto preko 200 for. Svota je uručena Matici Hrvatskoj.

— **Petdesetgodišnjica Tome Gajdeka.** Zaslužni predsjednik svetojeronimskoga društva s'avio je 5. o. mj. petdesetgodišnjicu svoga svećeništva. Tom sgodom darovao je vrijedni svećar 1200 for. u prosvjetne i plemenite svrhe, sjetiv se svih hrvatskih društva. Ujedno utemeljiše neki

njegovi štovatelji i nekadanji pitomci sa 1000 for. pod njegovim imenom zakladu, iz koje će se nagrađivati pisci svetojeronimskoga društva. Plemeniti čini hvale se sami po sebi; hrvatski narod uvijek se je odlikovao iskrenom zahvalnošću napram svojim dobrotvorom.

— **Izvišće o kr. velikoj gimnaziji u Vinkovcih.** Na zavodu bilo je 14 učiteljskih sila i 208 učenika. Učiteljska knjižnica ima 2108 djela u 4115 svezaka i 464 svezčća. Uza to ima vinkovačka gimnazija liepu numizmatičku sbirku. Društvo za podporu ubogih učenika raspolaže glavnicom od 5034 for. 49 nov. Na čelu izvišća je članak prof. Franje Divića: Djelovanje galvaničnim strujama obtečenih, okretanjem postalih elipoidah na izvanjštinu.

— **Bouget de l'Isle.** Slavnomu pjesniku marseljeze podignut je u kratko vrieme koncem zadnjega mjeseca i drugi spomenik u njegovom rodnom mjestu Lons-le-Saunieru. Tako se štiju veliki pokojnici.

— **Mala sbirka zakona i naredaba,** valjanih za Hrvatsku, Slavoniju i bivšu Krajinu. Izdaje knjižara Mučnjaka i Senfitebena. Izašla su dalnja dva svezka:

— **Gruntozni red i naknadne mu naredbe.** Tisak Nar. Nov., 181 strana u šestnaestini. Ciena 80 nov.

— **Zakon šumski, ili carski patent od 24. lipnja 1857.** Tisak Nar. Nov., 52 strane u 16°. Ciena 25 nov.

— **Tumač k obćemu austr. građanskomu zakoniku.** Napisao dr. Marijan Derencin. Knjiga II., svezak 2. Zagreb, naklada knjižare Albrechta i Fidera. Osmiina, str. 129—236. Ciena 1 for. Odele izlaziti će svakog drugog mjeseca po jedan svezak toga djela.

— **Senjski uskoci u narodnim pjesmama.** Sa slikom. Izdanje braće Jovanovića u Pančevu. Str. 48, ciena 35 nov.

— **Urbar hrvatsko-slavonski.** Uredio Milivoj Vežić. Izdalo pravničko društvo u Zagrebu. Tiskom dioničke tiskare. Velika osmina, 610 strana. Ciena nije naznačena.

MODA

— **Nošnje za šetnju.** Prva je nošnja iz prostog jedno-bojnog latka, te se odlikuje svojom jednostavnošću. Struk je posve običan; na njeg se priključuje nešto malo nabušena jednostavna tunika. Naborna suknja jest, kako se vidi, bez ikakove opreme. Šesir je iste boje sa odličim, urešen jednostavnom vrpcom.

Druga je nošnja iz kašmira i satina. To je već ponekle jesenje odijelo, jer se za suknju uzme laki satin ili perkal, a za struk meki i topli kašmir. Prelaz udešavaju čipke, kojimi je struk bogito urešen, osobito na grudih. Tunike nema nikakove, ali je za to poput pogačice naborna oprema na prednjoj strani suknje, također zarubljena čipkama. Isto je i kod suknje na donjem rubu, samo su tu čipke nešto širje, nego na gornjoj opremi.

Zadnja je nošnja za djecu, sa ukusnim ogrtačem. Haljinica je iz lakog bijelog latka, zarubljena plisséji, a nad njom je jednostavni ogrtač iz svile ili iz vunenog latka, sa velikim također plisséji obrubljenim ovrataikom. Šesir je od istoga latka kao i ogrtač, s vrlo širokim obodom, koji je podstavljen atlasom.

Odgovori uredništva

— Gosp. A. P. u I. Primili smo i moramo priznati, da očevidno napredujete, samo ne klonite duhom. Nu od pre-radjivanja i popravljnja poive Vas odgovaramo, jer toga

kod pjesama ne smije biti. Pjesma mora niknuti u jedan trenutak, a ne da ju na silu kujete možda mjesec dana. To je švabska metoda.

— G. D. T. u V. Oprosite, što se ne odazvasmo Vašoj želji. Vi i sami znadete, da naš list ne oglašuje nikakvih zabava, no uspjeh ćemo rado javiti, ako nam ga doglešite, jer je za plemenitu svrhu.

— G. I. K. O. na B. Čini se, da ste nas posve zaboravili! To nije od Vas liepo, a sigurno ni pravo, jer sudimo da se dosele niste mogli potužiti na našu — bezpristranost. Mi smo Vam već jedan put spomenuli, kojim mjerilom da mjerite svoje književne proizvode; Vam sigurno ne treba čuvati svaku sitnicu, kad imadete i savršenijih stvari, a mi bi ih rado upotreabili. Za to se čvrsto na lamo, da ćete se i opet čim prije sjetiti Hrvatske Vile.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grdanić
Urednik: August Harambašić
Iz tiskare „Sloboda“ na Sušaku

UMRLI

† **Vuk Vrčević.** Nikao iz naroda, književnik samouk, marljiv kao pčela, pokupio je pokojnik biserje narodnjega blaga po onih krajevih, gdje je živovao. U tomu ima neumrljih zasluga, te će mu u našoj književnosti na vi-ke ostati haraa uspomena. Umro u Dubrovniku, 25. kolovoza, u 72. godini života. Na književnom polju radio je do zadnjeg trenutka, pišući za Pravo u Spljetu i Slovinca u Dubrovniku. Vječna mu pamet!

BIBLIOGRAFIJA

— **Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokciah,** u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunovich. U Beču, tiskom Fridrika Jaspere; 180 strana u velikoj osmini. Prodaje sam pisac.

Ljubovnik od oka

Napisao August Harambašić

Kad sam prvi put izjavljivao svoju ljubav, slušajte kako je bilo.

Ali najprije da vam kažem, kako sam se zaljubio.

Bilo je to posve jednostavno.

Na jednom plesu zapelo mi oko na ljepušnom djevojčetu. Ja mlad, ona mlada; ja puščani prah, ona živa vatra: zapalismo se!

Razumije se, bez otezanja pošao sam knjoj, da ju najljubudnije zamo-
lim za prvu četvorku.

— Vrlo žalim, angažovana sam! odgovori mi, dakako u najmilozvučnijoj njemštini.

Glasba zasvira . . . Tuš! Košerica!! pomislim i ja po njemačku.

To je bila zla kob. Ali se ipak ne prestrašim. Geduld bringt Rosen, utješim se; to jest: ne crkni magarče, dok trava ne naraste! Uzrujao sam se, moram se okriepiti — pivom!

Ali ne pomaže. Čim više pijem, ljubavna vatra sve više proplamsava. Leti opet k svojoj krasotici.

Mazurka!

— Smijem li se usudit?

— Drage volje!

Zaplovismo na ljubavnih krilih, ili bar što se tiče mene. Tko je sretniji od mene, pomislim. Nebesa, i vas izazivjem!

Projurismo pet šest puta preko dvorane; strastveno, burno, kao vjetar, ne pazec mnogo na glasbu. Što

će nama takt, kad je srce na srcu? Neka si ona taktiraju!

— Dosta je. Umorna sam.

— A ja bi ovako obletio cijeli svijet, odvratim galantno.

— Pa slobodno! Sretan vam put! nasmije se ona vragoljasto.

Zamieni me drugi plesač. Ja sam blažen.

Oh, kako je duhovita! S drugom ne ću ni da plešem, jer sam samo tvoj, samo tvoj, vladarice srca moga!

Stanem ju očito promatrat: neka sav svijet znade, kad ja ljubim! Ali divno pleše! Bar da znadem, kako joj je ime!

Uhvati me prijatelj.

— Što to tako napadno motriš Reginu Goldštajnovu? Zar si se ulovio?

— Pusti me na miru! odsiećem mu tobože lju-
tito.

A u sebi pomislim: Hvala ti, ljubezni druže, poljubio bi te za tu pek-kavicu!

Dakle Regina, božanstvena Regina! Eh, nisam ja već zalud rekao: vladarice srca moga! A istom prezime?! Goldštaju — zlatni kamen! Ej, ja sam našao zlatni kamen, što ga već tako dugo zama-
traže strastveni alkemiste. Sad vjerujem, da sam se rodio pod sretnom zvjezdom.

Poletim u restaurant i opet svoja žarka čuvstva zalijem hladnim pivom.

Valzer!

Divna li plesa! Ne smijem ga propustit. Kud ćeš veće sreće, nego valjuškati se s ljubljenim stvorenjem. Kao ono ciganin, kad bi postao carem: kupio bi voz siena, pa bi se valjuškao cijeli božji dan.

Ona uzdahne.

I ja uzdahnem.

ARABI PAŠA

— Ah!
 — Oh!
 Mala stanka.
 — Danas je bilo krasno vrijeme, zar ne?
 — Jest, krasno vrijeme.
 Ja prokunem i pitanje i odgovor. Kako sam strašno nespretn i bojazljiv!
 — Ali je još krasnija današnja zabava.
 — Jest, još krasnija.
 Bože moj, kako jednoslovčano odgovara. Ili je preveć naivna, ili preveć sentimentalna. Svejedno, samo kad se mi još uvijek valjuškamo.
 — Sve je živo i veselo.
 — Jest, sve je živo i veselo.
 Počmem se već i znojiti. Ali u dobri čas glasba stane. Povedem ju izpod ruke na njezino mjesto. Oh, tako bi radostno htio stupati trnovom stazom života!
 — Smijem li kraj vas probaviti koji sretan časak?
 Ona samo kimne glavom.
 No ne mogu kraj nje sjediti kano lipov svetac. Zazovem u pomoć svu svoju rječitost. Dakle, u ime blaženog Cicerona! Ali ne ću govoriti istom što god, kao prije. Idem gledati, je li dobra kućanka, jer to je prvi uvjet bračnoj sreći. To je bar i pametno i praktično.
 — Gospodjice!
 — Izvolite?
 Nešto me sapne u grlu. Ali se brzo odvažim. Nisam ja baš mačji kašalj.
 — Povrće je od neko doba silno poskupilo.
 Ona razrogači oči.
 — Što vam pada na um, gospodine! Valjda vi nista kuharica, da vas to zanima I udri u smieh, da sam se sav tresao.
 Ubila me je! Ali se ipak brzo izvučem iz škripca.
 — Ne, prekrasna gospodjice! Ja doista nisam kuharica, nego imam kanarinca, komu kadšto kupujem mrkve. Vi bez dvojbe znate, da se ta mala ptičica nasladjuje tim povrćem?
 — Ne znam, jer nikad nisam imala kanarinca.
 — Vječna šteta! Ta mala ptičica tako divno pjeva.
 Joj, joj, ala sam duhovit!
 — A propos, meni se pjevanje jako mili. A i vi pjevate, vi ste počta, zar ne? . . . I pogleda me svojim čarobnim okom, da je u meni zadrhtalo srce.
 Ja stidljivo oborim oči i stanem grizkati nokte.
 — Vi ste vrlo čedan, kao kakva djevojčica. Tim veća je vaša slava.
 — O molim, molim!
 — Ne, ne! Vi ste pravi pjesnik, o tomu nitko ne dvoji. Vi ste rođen u Arkadiji, gdje same ružice cvatu i slavulji poju.
 (Ne zaboravite: razgovor je vazda bio nje-mački, za to i ta divna prispodoba o Arkadiji iz neke Schillerove pjesme.)
 Ja se sjetim svog rodnoga mjesta. Na sve strane močvare od Drave. Mjesto ruža rastu same trubeljike, a slavulji pjevaju — u bari! Ništa za to, ja sam ipak rođeni pjesnik.
 — Ah, ali bi bilo krasno ljubiti pjesnika! Oni su čuvstveniji nego drugi ljudi.
 Spomenem se nekih naših pjesnika, koji u

to vjeruju kano u sveto pismo, pa se i sbilja tim očito hvale.
 — Zar u istinu tako mislite? usudim se zapitati.
 — U istinu, gospodine! Ja se nigda ne pretvaram.
 Pobjedio sam! kliknem u duši. Glavom mi sine divna misao. Odma ću ju presenetiti pjesničkom prispodobom.
 Pa kad tako ljubite pjevanje, zar ne bi htjeli imati kanarinca?
 — O bi, vrlo rado.
 — Dobro! Ja vam evo poklanjam sama sebe, ja ću biti vašim kanarincom!
 Ona se ne nasmije, nego se upravo razkodače. Moje srce padne pod koljena.
 — O ne, ne! odvratite napokon. Vi bi trebali mnogo mrkve, a povrće je tako skupo!
 Kao grom iz vedra neba. Baš sam liepo prošao. Ali i pravo mi je! Tko je vidio izmišljati pjesničke prispodobe — posle sedme čaše piva! Ipak ni s daleka ne kapituliram. Kakav bi to bio general, koj bi klonuo iza prvog neuspjeha? Ovo je bio samo mali juriš, a gdje je još glavna bitka? Drži se Todore, makar bilo i to gore!
 — Ja vidim, da sam do kraja nesretan, liepa gospodjice! Ali bi vas ipak samo nešto umolio.
 To sam rekao tako pokornim glasom i tako krotkim pogledom, da bi se i kamen smilovao.
 — Izvolite.
 — Ako u istinu ljubite liepo pjevanje i male ptičice, dozvolite da vam poklonim moga kanarinca.
 — A zar vam ne bi bio težak razstanak s vašim ljubimcem?
 — Oh, razstanak bi doduše bio dosta ganutljiv, ali i vesel, jer bi me tješilo uvjerenje, da ga predajem najnježnijoj njegi.
 — Vi uvijek laskate . . .
 — O, o, ni najmanje! Ja vas zaklinjem, primite taj maljušni darak. On će vam tako liepo pjevati!
 — A kako mu je ime?
 Na to nisam ni mislio. Nu čekaj, sad ću ti vratiti milo za drago. Ima i u mene nešto duhovitosti.
 — Nikako, gospodjice! Ta on nije bio na krštenju! . . . I nasmiešim se finom ironijom.
 Ona namršti obrvice.
 — Ali ste zloban! Ja se na vas srdim.
 Zlo i naopako. Opet sam nagrajsao. O žene, žene! ali ste čudnovate! A nada sve ti Regino, vladarice srca moga! Ti se sa mnom titraš kao mačka s mišem, a ja jedva pisnem — i već si uvrijedjena!
 — Oh, gospodjice, toga nisam zaslužio! Tisuć put vas molim za oprostjenje. Pomirimo se.
 — Pristajem i opraštam vam.
 — O hvala vam od neba do zemlje! Al kao danak moje zahvalnosti primite mog kanarinca!
 — Pa neka bude! Ja ću mu nadjeti liepo ime.
 — Ah, to će biti krasno! A kako, gospodjice?
 — Bibi. Zar nije liepo?
 — Bibi! Divno, božanstveno! Ja mu čestitam iz dna srca.
 Pauza.
 — Kud ste se zamislili, gospodine?

— Ja mislim, kako je sretan moj Bibi! Blago si ga njemu!
 — A zašto?
 — Pa vi još pitate?! Ta biti će uvijek u vašoj blizini, pod vašom pažnjom! Oh, nek bar on bude sretan, kad već ja ne mogu!
 Ona se je i opet počela smijati, ali ju ipak ganulo moje duboko čuvstvo. Brzo se je uozbiljila i motrila me skoro vlažnim okom. U mom srcu bjesnila je bura silnih osjećaja, ali moje lice bilo je posve mirno: kano more, u kom se krije propast i pogibelj. Morao sam negdje izgledati kao pravi »vitez tužnoga lica«.
 No zalud je uzdisati. Valja riješiti glavno pitanje. Courage, verlass' mich nicht!
 — Vi ćete dozvoliti, da vam čim prije donesem svog kanarinca?
 — Bez dvojbe, gospodine! Kad god vas je volja. Ja se tomu već u napred veselim.
 Hvala Bogu, akcije se opet dižu. Valja upotrebiti sgodu.
 — Oprostite mojoj smjelosti, gospodjice! Ali ja mislim, da bi mi za moj darak mogli dati maleno uzdarje.
 — A što bi to bilo?
 Odlučim kazati nešto izvanredna.
 — Da sam vitez srednjega vieka, zahtievao bi odma — vašu ljubav! Al ovako ću se zadovoljiti s miomirisnom ružom, što ju nosite na grudima. Ta ona je tako naravna, tako divna, kano i vaša ljubav!
 Iza ovako liepih rieči nisam se ni s daleka nadao smiehu. Ali badava, koga progoni loša sreća — tomu je sve u zalud.
 — Zašto se smijete, gospodjice? Zapitam plaho.
 — Ta zar ne vidite, da je ruža — patvorena!
 Kuku lele! Prokleta kratkovidnosti!
 — A tako? Oprostite, sad razumijem, da mi ju ne možete darovati. No kad vam donesem svoj poklon, smijem li se onda nadati živom ruži?
 — Moguće, vidit ćemo! Ali zašto baš ciganite ružu?
 — Jerbo ruže silno volim.
 — Baš kano i drugi pjesnici! To je vam već prirodjeno, zar ne? No u tom smo slični, jer i ja najviše ljubim ruže.
 — Oh, to me jako veseli! U obće . . .
 — Ruže su opjevali najveći pjesnici, kako se i pristoji. Sigurno ste već i vi pokušali?
 — Nisam gospodjice, jer nisam vas pozna-vao. Ali sad će mi to biti najmiliji posao. Pjevati ću svimi silami, samo da popravim što sam tako zanemario.
 — To je u istinu liepo! I vi ćete mi pokazati dotičnu pjesmu?
 — Bez svake dvojbe, najvećim veseljem. Odmor.
 Hvala Bogu, meni je došao baš u horu, jer i onako nisam već znao što da počmem. Naš duhoviti razgovor bio je odavno postigao svoj najveći vrhunac, a nikako nije bilo prilike, da se liepim načinom udaljim od svoje krasotice. Dakle, sada il nikada!
 — Oprostite . . .
 U to se sa strane javi stara gospodja, dugačka i suha, sa tako mršavim licem i kano broj 6 zavnutim nosom, da sam se odma sjetio divne alegoričke slike iz neke stare biblije,

kojom je nekoj nepoznati ali bez dvojbe genijalni umjetnik udivljenom potomstvu zorno predstavio nevolju kobnih sedam gladnih godina — sačuvaj nas od njih sveta Petko!

— Regino, mi ćemo sada kući. Ti znaš, da smo obećali ostati samo do odmora.

Poštovana predstavica sedam gladnih godina izgovorila je te riječi tako raztegnutim izgovorom i tako nedostižno kroz nos, da sam se do kraja osvjedočio o potpunosti valjanosti moje prisposobe. I premda nisam želio doći u poblizji doticaj s častnom matronom, odlučim ipak protiv njezinoj namisli uložiti najsvečaniji prosvjed. Svatko bezpristran mora mi priznati, da je tu trebalo dosta odvažna srca i junačke duše.

— Ali molim vas, milostiva gospodjo, to je ipak odviše rano! Zar ne, cienjena gospodjice?

— Kako se uzme, odgovori cienjena gospodjica. — Ja vrlo rado plešem, ali....

— Ah, taj ali nije baš neukloniv! uzviknem ja energički, a onda se obratim vriednoj starići i zamolim ju tužnim glasom, glasom svih sedam gladnih godina: — Uslišajte moju molbu, milostiva gospodjo, ostanite samo još koji časak! Gospodjica kćerka tako divno pleše, a valjane plesačice ostaju do zore!

Dostojanstvena matrona ne usreći me ni odgovorom, nego me promjeri samo jednim pogledom, ali taj pogled stinu u meni krv, baš kano u slabašnoj ptičici pogled baziliska. Sjetim se stare grčke Meduze, koja je svojim strašnim pogledom okamenjivala konje i junake. Pa ja još nisam vjerovao u tu tobožnju priču!

I gospodjica bila se dobrano smela. Situacija postala upravo nesnosljivom; moja vatrena ljubav pade izpod ništice. Ne! da ti je kćerka ljepša no Rafaelova Madona, ti ne ćeš biti mojom punicom! Hvala liepo, to bi bila bračna sreća, obiteljski pokoj!

Moja ljepotica dodje prva do rieči.

— Ne zamjerite, gospodine, što vas moram ostaviti. Vi vidite i sami, da tetica nikako ne će da ostane, a ja moram slušati. Dakle, za sada sbogom! Želim vam dobru zabavu.

— Hvala liepo! Klanjam se, gospodjice! Ljubim ruke, milostiva gospodjo! izmucam sav poražen i poletim u restaurant.

Tetica! šumilo sve oko mene. Avaj meni, i opet sam se liepo blamirao. Zabavljati se cielu večer s nepoznatom gospodjicom, bez svakog obzira na njezinu garde-damu — to bez dvojbe nije u redu. O Knigge, Knigge! zašto te nisam bolje proučio? Ti si temeljito popisao sva pravila pristojnosti, a ja sam još uvijek tako nepristojan čovjek. Sada razumijem, zašto me je tetica onako nemilo pogledala.

I ne uvedi nas drugi put u napast, no izbavi nas oda zla, kano što je ta tetica! pomolim se u sebi

Da tetica slučajno nije bila samo tetica, nego Reginina majka, ja bi drugi dan bio na čistu. Moja ljubav propala bi za uvijek. Ja bi, kano muž od rieči, bio održao svoj doduše ne izrečeni ali energični prosvjed: Ne, da ti je kćerka ljepša no Rafaelova Madona, ti ne ćeš biti mojom punicom! Hvala na takovoj sreći.

Ali ovako stavim vriednu teticu u skart i stanem umovati: Regina te ljubi, jer od tebe prima na dar kanarinca; a i ti ljubiš nju, jer si noćaske o njoj snio! Ni u samoj mate-

matici ne ima dokaza, koji bi bili jasniji i bolji.

Valja se odlučit. Naravni red stvari zahtievao je, da joj ponajprije izjavim svoju žarku ljubav: to je redovito u svih romanih. Ij, koliko sam ih ja pročitao u svom mladjaunom životu! U njih je vazda bilo moje najveće veselje, bez njih nisam bio ama baš ni jedan časak. Sjećam se posve dobro, koliko put sam rad njih za svog djakovanja, kakono vele, sjedio u hladu. Starac profesor, dobričina, tumači nam neizmjernu važnost logaritma. Preda mnom je Bog zna kakova bilježnica, a pod klupom Gitana i Vražje lutke od Xaviera de Montépina. Strastveno proletavam one zanimive prizore: eto nekakav podli intrigan prema propast i pogibelj Gitatinu ljubovniku. Upravo svoju paklenu osnovu pripovieda svom ortaku, a ja jedva dišem, jer jasno čujem sve njegove rieči. I najednoč kriknem: Stani, prokleti lopove! dat ću ja tebi! Odazove se grohotan smieh: kraj mene stoji starac profesor, i motri me sažalno i strogo. Ja sam upravo njemu zagrmio junačke rieči: Stani, prokleti lopove! dat ću ja tebi! Posljedica je, dakako, zatvor i podrugivanje veselih drugova, ali ja u zatvoru sjedim spokojan i miran, i utvaram si da sve to trpim radi Gitane, koju upravo od srca ljubim.

Tako je bilo za nezrelih ljeta, ali sad sam već i ja podpun momak, sad ne čitam samo romane, nego ih i sam doživljam. Evo, ja sam vatreni ljubovnik, a Regina je moja Gitana. Tetka je stara vještica, koja sigurno snuje grozne spletke, i za to ju mrzim baš iz dna srca.

Bez šale, ja sam se dosta bojava te nesretne babe, premda sam to tajio sam sebi. Nu to je posve razumljivo. Ne kaže u zalud naš narod: Tuplja je turska sablja nego babji jezik!

Imao sam dobar povod, da posjetim krasnu vladaricu srca moga. Odnet ću joj obećanog kanarinca, tomu bar ne bude prigovora. Tako zaključim najvećom odlučnošću.

Još je manjkala obećana pjesma. Sastavim i nju u znoju lica svoga. Opjevam ružu, kako ju nije još nitko opjevao. Carice proljeća, srečo čitavog čovječanstva, sliko i priliko ljubavi, tako sam ju nazivao. A istom konac?! Divno, nedostižno! tako mi poštene rieči. Čujte samo, pa sudite. Pocrnilo nebo, zahujao vjetar, sprema se oluja. Kiša već prokapava, na ruži su dvie tri biser-kaplje. To ona plače, jer ju je strah samu bez ikakvog podupornja: prelomit će ju strašni vjetar, i tako će jadna poginuti u najljepšem cvietu. Ali to ne dopušta dragi Bog. On joj se smiluje, te kraj nje milostivom rukom zatakne hrastov kolčić, oko kog se ona ljubko svije, i tako se spasi. A sad napokon sliedi genijalna prisposoba: Regina je ruža, a ja sam — hrastov kolčić!

Pjesmu naučim na pamet: u njoj je moje ljubavno priznanje. Doći ću pred Reginu, pasti ću liepo na desno koljeno, pa čuvstveno izreći svoje zanosite rieči. Tako rade pravi ljubovnici.

Bacim se u crninu, pa kako sam već sam po sebi liep dečko, još me je ljepšim učinio moderni frak i cilindar. Odem u bliznju cvjetanu i kupim ogromnu kitu ruža; nisam ja zaboravio ni na tu malenkost. Uzmem i služnika, koj je imao nositi kanarinca: ljubavna

ekspedicija bila je na svoj težki put posve spremna.

O Muzo! opjevaj sada moja junačstva, koja sam počinio u onih kobnih trenucih. Ti dobro znadeš, da i ja sa Caesarom mogu reći: Dodjoh, vidjeh — i prodjoh!

Možete si pomisliti, kako je bilo liepo vidjeti mene i služnika, kad smo puni dostojanstva ponosno prolazili ulicama. Prozori se otvarali, za nami se pomaljala radoznala lica, čuo se tihi smieh i šapat. Čini mi se, dapače, da sam na svoje uši, iza ledja, čuo zloban glasić neke milostive krasotice: Baš kao na poklade!

I dodjoh k našem cilju. Poklecatvati počnu koljena moja, a ja svoju dušu preporučim Gospodu. O don Quixote, zaljubljeni don Quixote! ti si ipak imao više kuraže, nego tvoji najponizniji sljedbenik!

Propustimo opis kuće, dvorišta, sobe i drugih malenkosti — to je i onako obično svagdje dosta dugočasno. Glavno je to: ona je bila sama.

— Ljubim ruku, krasna gospodjice! Evo, tu je Bibi! promucam u strahu i smetnji, pokazjuć rukom na — služnika! — A ovo, ovo su ruže! ... I dadem joj ih galantnim naklonom.

Služnik ode. Sjednemo.

Ona, vladarica srca moga, bila je vesela i zadovoljna. — Drago joj je, da sam održao rieč, vrlo drago! ... Šta jede Bibi? da nije možda žedan ili gladan, ubogi nevaljanac?!

— On jede konoplju, i nje je, razumije se samo po sebi, uvijek imao dosta. Svako jutro daje mu se svježa voda, malo šećera i mrkve, nu to joj je već poznato. Kadikad pjeva i po noći.

— A pjeva li liepo?

— On pjeva tako divno, da se može takmiti sa svakim slavuljem, a što se tiče zelenčica i češljugara — o njih ne ima ni govora. A da je u svojoj domovini, na kanarinskim otocih, on bi pjevao još ljepše i veselije, jer bi tamo imao ... rieč mi zapne u grlu. Porcrvenim preko ušiju i oborim k zemlji oči. Sbogom divna idejo, što sam ju upravo htio izustiti.

— Što bi tamo imao?

Ali ja šutim kao panj, dok me napokon ona ne prihrabri svojim ljubeznim nagovaranjem.

— Ne će li se srdit, ako joj kažem pravu istinu?

— Ne će.

— Dakle, u ime božje: jer bi tamo imao — dragu!

Taj važni trenutak nisam nikako smio propustiti. Sad je bez dvojbe bila najljepša sгода, da joj oduševljeno izjavim svoju ljubav.

Ne čekajuć, dakle, na svoje zadnje rieči nikakova odgovora, bacim joj se pred noge. Razumije se, da nisam zaboravio kleknuti samo na jedno koljeno; na obadva bilo bi vrlo nespretno i ružno! Ili — to bar nisam čitao u nijednom romanu.

Obuzela me neka čudna energija. Sve ću joj priznati — sve! Ni vrata paklenska ne će mi ju više oteti! I započmem gromkim glasom deklamovati svoju pjesmu.

Ona me je, smiešeć se, pozorno slušala.

Očevidno su joj moji žarki stihovi, kano gorući oganj, prodirali u dušu. Bio sam skoro siguran pobjede, i za to najvećim zanosom naglasim glavno mjesto u pjesmi:

Ja te ljubim, o Regino,
Vladarice srca mog!

O Regino!... Ali u grlu meni jadnom riečca zape. Iza ledja začujem dobro mi poznat glas. Bila to nesretna tetka. Ja sam pravo predvidjao, da će mi samo ona pomrsiti račune.

Našla me je baš u vitežkom položaju. To je tako razpalilo prokletu babu, da joj se je jezik razriešio kano crkveni klopotac na veliki petak. I u susjedstvu čuli su svečanu prodiku, kojom je gromko pozdravila mene i dragu si nećakinju. Radi njenih osobitih oratorskih ljepota bilježim ju i na ovom mjestu, za utjehu svim poput mene nesretnim ljubovnikom.

— Što to vide moje oči? Škandal, nečuveni škandal! Tko ste vi, drzoviti gospodine? U istinu, liepo se vladate! Zar sam to od tebe morala doživiti, nesretna Regino? Vi ste kome-dijant, lukavi ptiću! Kako se usudjujete, po bielome danu, sramotiti naše poštenje? A ti si to trpila, ti si se tomu možda i veselila, lakomna curo! Zar te nije stid pred Bogom i

pred ljudni? Je li, sada se držite kano lipov svetac, čestiti mladiću! Kako si mogla slušati takovu vucibatinu? O nestašna mladeži! Ne znaš li ti, da je njemu samo do tvoje sramote? Nosite se iz ove kuće, prokleti lopove, ili ću vam odma zakrenuti vratom! Ne znate li vi, tko sam ja i što sam? Ja sam Amalija plemenita — da, plemenita Goldštajnova, koja je sve do sada uživala svoje djevičanstvo! (Ta radi grdobe!) Ja sam aždaja, kad se radi o nesreći moje Regine! (I bez toga! pomislim u sebi.) Ja ću vam odma zakrenuti vratom, ja ću vas smrviti na mjestu! A i ti, Regino, dobiti ćeš svoje! Bože moj, Bože moj! zašto me udaraš takovom sramotom!

I tu skoro brizne u plač. Ja sam stajao poniknute glave, a Regina se je i onako već odavno razplakala. Samo Bibi bio je razuzdan i vesel, pjevao je kano izvan sebe. Obično, čim je veća vika, tim upravo kano u prkos jače pjevaju kanarinci. To će biti mnogim poznato.

I to je iz nova još više razpalilo razdraženu babu. Sad joj je istom u oči pao i nebogi Bibi. I tako se je opet našla prinukanom, da nastavi svoj epokalni govor.

— A čiji je to kanarinac! Liepo, liepo! Dakle, za kukavna kanarinca prodala si svoju

ljubav? O Regino, Regino! zar si tako male cieni? A vi, prokleti bezobrazniče, zar mislite, da je vaša pogodba već na čistu? Ne, ne! Ja ću vam pomrsiti račune! Ja ću vam zakrenuti vratom!

— Ali, molim liepo, milostiva....

— Što, molim liepo! Ne ćete vi mene podmititi vašim kanarincom! Evo, ne trebam ga! Van iz naše kuće! A za njim nosite se i vi, dok vam nisam izkopala oči!

I jednim mahom otvori prozor, pa kroz njega baci krletku i kanarinca. Siromašni, nedužni moj Bibi!

Da se isto ne sluči i meni, potražim brzo vrata i potečem na ulicu. Bez pozdrava, pače bez jednog pogleda na biesneću furiju i na razplakanu vladaricu srca moga!

* * *

Razumije se samo po sebi, da je moja ljubav od tog časa bila za uvijek — zakopana!

Ali samo jedno zapamtite, da je to bila ljubav za — Švabicu, za Reginu Goldštajnovu! Za to je i bila tako divna.

A ti, božanstvena Regino, počivaj u miru! Ja sam te već davno zaboravio, premda se ne držim liepog načela tvog kulturnog roda: Ein anderes Städchen, ein anderes Mädchen!

PRIZNANJE

Zašto li je narav, naša vječna mati,
Stvorila te tako divotnu i krasnu,
Da me tvoja slika kano sjena prati,
Da ju jedan vidjam na javi i na snu?
A gdje dobro znam, kako ljubav vlada,
Ona kobna ljubav sužnja nesretnoga,
Koj na svijetu nema nigdje ništa svoga,
Već stradajuć ljubi i ljubeći strada!
Gdje nesretna mati, otačbina moja,
Cielo moje srce samo za se snubi,
A to biedno srce, sred tog strašnog boja,
Nju ljubeći strada, stradajući ljubi!

Ja se varat ne ću, ne ću obsjenjivat,
Jerbo dobro znam kud me dužnost zove;
Ja o kakvoj sreći ne smijem ni snivat,
Dok je Hrvatska mi sred nevolje ove!
Ali ti, Enriko, ti si tako divna,
Kano prva ljubav, prva sreća moja,
Ko da nju mi samo višnja sila koja
Povraća u tebi, srca milostivna!
Svaka crta njena s tvojimi se slaže,
Zaman ju je meni strla smrti zloba!
Jerbo moje srce očito mi kaže:
U tebi je opet ustala iz groba!

Da ti malo znadeš, što to znači ljubiti
Svoj ideal snivan, raj svoj poželjeni;
Pa to sve pregorit i to sve izgubit —
O ti bi se stalno smilovala meni!
Gdje sam sve to opet našao u tebi,
Izgublenu drugu, sreću svog života!
Il da padnem jadan, da sdvojim sirota?
Ne, ti toga nigla dopustila ne bi!
A ja bi ti reko, što mi srce čuti:
Otačbina prva — onda ti za njome!
Slažeš li se, reci! Ali radje šuti,
Ako nisi vikla jadu svakakvome!

Ako nisi kadra živiti za slobodu,
Ma se na nas digla sila svega svijeta!
Ako nisi kadra hrvatskom si rodu
Žrtvovati sreću svojih mladih ljeta!
Ako nisi kadra radostno i smjelo
Odgajati naše sokoliće mlade,
Da i oni tako još iz nas rade,
Da nastave naše započeto djelo!
Ako nisi kadra — — lježi, crna misli,
Što me uvijek kružiš poput grobne tame!
Težki su mi jadi mlado srce stisli,
Nema za me druge, nema sreće za me!

Moj je narod svuda samo sinje roblje,
Dobar — al baš za to prevaren u svemu!
Moj je život svuda samo crno groblje,
A ja već za živa pokopan u njemu!
O Enriko moja, spasi mene, spasi!
Izbavi me iz tog mjesta nesretnoga,
I dobrotom divnog, milog srca tvoga
Opet cviećem stazu žića mog ukrasi!
Ja bogatstva nemam, ali imam blaga,
Što ga nikad nigdje ljepšeg našla ne bi:
Imam čisto srce, moja dušo draga,
I to srce blažen darovat ću tebi!

Da ti imaš duše, da ti imaš snage,
Da dobrotom jošte nadkriliš ljepotu,
Da za ljubav naše otačbine drage
Budeš tješilicom meni u životu,
Da uza me i ti budeš svjestna tako,
Da sve moje patnje, da sve muke moje
Ti podieliš sa mnom i snosiš u dvoje,
Ja bi sve podnašo veselo i lako!
Ja bi opet znao, što je prava sreća,
I ta sreća mužem stvorila bi mene,
To bi za me bila utjeha najveća
Za tolike moje gorke uspomene!

Spasi mene, spasi, moja dušo mila,
Gdje već na me zija groba bezadno hladno!
Dić ćeš moje mašte salomljena krila,
Uzkrisit ćeš k žiću moje srce mlado!
Mi ćemo za narod sveti oltar dići,
Temeljem će njemu naša srca biti,
Za slobodu ćemo na njem i ja i ti
Žrtvovati sve — i k svome cilju stići!
K onom cilju svetom, što ga ljubav prava
Vidja kano sred svog neba visokoga,
I neg samo ljubi, štuje, obožava:
Vlastitu si sreću — sreću roda svoga!

Je li da mnogo tražim? Priznajem ti i sam,
Al baš samo za to, jer te tako ljubim!
Pa izgubit tebe! Ne, ja kadar nisam,
Da se jošte i s tom strašnom mislju sljubim!
Ali otačbina uzor mi je prvi,
Pa zar sladke rieči da te sad obmame,
A da kašnje možda potužiš se na me —
Radje nek mi srce ogrezne u krvi!
Hrvatica jesi li, pružit ćeš mi ruku,
Ko boginju ja ću paziti te i štovati!
A drugčije bude li, ja ću svomu puku
Makar sdvojna srca — i tebe žrtvovati!

August Harambašić

HOR I KALINIĆ

Iz Lovčevih zapisaka od Ivana Turgenjeva preveo Eugen Matić

Komu je slučajno bilo ići iz belhovskog okruga u žizdrinski, toga je za cijelo iznenadila oštra razlika među pasminom ljudi orlovске i kalužke gubernije. Orlovski seljak nevelika je uzrasta, utučen, osbiljan, gleda izpod oka, živi u smradnih kolibah, ide na radbotu, ne bavi se trgovinom, jede loše, odieva se u dronjke. Kalužki obročni mužik *) stanuje u prostranim stanovima, visoka je uzrasta, gleda smjelo i veselo, lica je čista i biela, trguje maslom i smolom, i po svetcih ide u čizmah. Orlovsko selo (mi govorimo o iztočnom dielu Orlovске gubernije) obično je posred široka polja, blizu jaza, koj se je malo po malo pretvorio u riek u blata. Osim nešto vrba, vazda dobrih za porabu, pa dvih trih suhih breza, ne ćeš na vrstu ugledati drveta; koliba se priliepila uz kolibu, krovovi su pokriveni gnjilom slamom.... A kalužka sela većim su dielom okružena šumom; stanovi su s lieva i s desna pokriveni daskami; vrata se dobro zatvaraju, plot oko dvora nije razkidan i nije se izvrnuo van, ne zove u goste svaku prolazeću svinju.... I po lovca je bolje u kalužkoj guberniji. U orlovskoj guberniji nestati će u pet godina zadnjih šuma i šikara, a močvara već i sada ne ima; nasuprot u kalužkoj šire se drvosjeci na stotine, močvare na deset vrsta, te se još nije odselila plemenita ptica — tetreb, a plašljiva prepelica hitrim poletom veseli i straši psa i lovca.

Posjećujući kao lovac žizdrinski okrug, zašao sam u polja i upoznao se s jednim kalužkim manjim pomješćikom, Polutikinom, strastvenim ljubiteljem lova i za to vrlim čovjekom. Imao je, doduše, i svoje slabe strane: on se je, na primjer, motao oko svih bogatih nevjesti u guberniji i, odbijen od djevojke i obitelji, razbita srca očitovao svoju nevolju svim drugovom i znancem, a roditeljem nevjesti i nadalje kao podarke slao kisele kajsijske i druge kisele proizvode svoga vrta; volio je ponavljati istu priču, koja, bez obzira na uvažanje, izkazano dostojanstvu g. Polutikina, baš nikoga nije navodila na smieh, hvalio je djela Akima Nahimova i pripoviest Pimi; mucao je, zvao je svog psa astronomom; zaveo je kod sebe u kući francuzku kuhinju, koje tajna sastojala je po nazorih njegovog kuhara u potpunom izmienjenju naravnog ukusa svakog jela: meso u toga sladokusca imalo je ukus ribe; riba, gljiva, makaroni — ukus baruta; za to i nije nikakva mrkva dolazila u juhu, ne dobiv prije lik valjka ili čunja. Nu izključiv nekolicinu tih neznatnih mana, g. Polutikin bio je, kako je već rečeno, valjan čovjek.

Prvog dana mog poznanstva s g. Polutikinom, pozvao me je k sebi na konak.

— Do mene je pet vrsta, rekao on: — pješke je ići mnogo; zadjimo najprije k Horu. (Čitatelj će mi dozvoliti, da ne pridajem njegovog mucanja.)

— A tko je taj Hor?

*) Oslobođeni seljak ohvezo se je na obroke plaćati naknadu i odštetu vlasniku, koj mu je dao zemlje kod oslobođenja seljaka. Hrvatski bi bilo: odkupljeni seljak.

— Ta moj mužik... On odavde nije daleko.

Mi se odpravismo k njemu. Posred šume, na počišćenom i obradjenom zemljištu, uzdizao se je samotni dvor Hora. Sastojao se je od nekoliko jelovih stanova, spojenih gredami; pred glavnom kolibom oteglala se streha, poduprta tankimi stupovi. Udjosmo. Nas je sreo momak od dvadeset godina, visok i liep.

— A, Fedja! je li kod kuće Hor? zapitao ga g. Polutikin.

— Ne. Hor je otišao u grad, odgovorio momak, smiešec se i pokazujući niz kao snieg bielih zubi. — Zapoviedate li spremiti telježku?

— Da, sinko, telježku? Pa nam donesi piti.

Udjosmo u kuću. Nikakva nakaradna slika nije ružila čistih drvenih stiena; u uglu pred nesgrapnom slikom u srebrenom okviru gorila je svietiljka, lipov stol tek što je bio oglađen i opran; među gredami i pod prozori nisu se skitali hitri žohari, nit su se krili cvrčci. Mlad momak skoro se opet pojavio s velikim bielim vrčem, punim dobrog kvasa, s ogromnom komadinom pšeničnog kruha i sa jedno deset krastavaca na drvenom pladnju. On je svu tu zalihu stavio na stol, prislonio se na vrata i stao nas smiešec se motriti. Još pravo ni ne okusismo našu užinu, i već je zapregnuta telježka štropotala pred vratima. Izadjosmo. Dječak od petnajst godina, kudrav i rumenih lica, sjedio je s prieda i mukom pridržavao vatrenog ridjova. Oko kola stajalo je šest mladih gorostasa, vrlo sličnih međusobno, i na Fedju. — Sve Horova djeca! primjeti Polutikin. — Sve Horići! prihvati Fedja, koj je za nama išao u preddvorje: — Da, još nisu svi. Petar je u šumi, a Sidor je sa starim Horom otišao u grad... Pazi de, Vasja! nastavi on, obrativ se kočijašu: duhom ne kloni, gospodina voziš. Na lošu putu pripazi polaglje, jer i kola pokvariš!... Ostali Horići nasmiehnuli se na naredbu Fedje. — Posadite astronoma! uzviknuo slavedobitno g. Polutikin. Fedja, ne bez zadovoljstva, podigao u vis kao proti volji smiešec se psa i stavio ga na dno kola. Vasja pusti konjem uzde. Mi se makosmo. — A eto i moje pisarne! rekne iza malo vremena g. Polutikin, pokazav na neveliku nisku kućicu? — Hoćete li unići? — Izvolite. — Ona je sad prazna, primjetio on silazeć. — Nu ne škodi pogledati... Pisarna je sastojala od dvaju praznih soba. Podvornik, grbavi starčić, pritrčao s dvorišta. — Zdravstvuj, Minjaicu! proborio g. Polutikin, — a gdje je voda? Grbavi starčić izčezne i taj čas se vrati s bocom vode i s dvima čašama. — Izvolite, rekne mi Polutikin. — To je dobra izvor voda. Ispismo po čašu, pri čem nam se je starčić klanjao do zemlje. — Nu sada, čini mi se, možemo ići, primjetio moj novi prijatelj. — U toj pisarni prodao sam trgovcu Allilujevu četiri desetine šume za dobru cieniu... Sjedosmo, u kola i već za pol sata udjosmo u dvorište gospodске kuće.

— Recite, molim vas, upitah Polutikina za užinom, zašto vaš Hor živi odijeljen od vaših ostalih seljaka?

— Nu eto zašto: on vam je mudar seljak. Pred dvadeset i pet godina izgorila mu je kuća; on je došao k mom pokojnom ocu i rekao mu: Dozvolite mi, Nikolaj Kuzminiću, da se preselim u vašu šumu k močvari. Ja ću vam plaćati liep obrok. — Pa zašto se ti seliš k močvari? — A tako; jedino me vi, bačuško Nikolaj Kuzminiću, nemojte odredjivati na nikakav posao, a obrok stavite kakav sami znate. — Petdeset rubalja na godinu! — Izvolite. — Nu bez zaostataka, pazi! — Sigurno, bez zaostataka... I preselio se k močvari. Od tog doba i zovu ga Horom.

— Pak i obogatio? upitam ja.

— Obogatio. Sada će mi platiti celih sto obroka, pa još sam ja, molim vas, primetnuo. Ja sam već ne jednoč govorio: Odkupi se, Hor, ej, ej, odkupi se!... A on, bestija, uvjeravao me, da ne ima čim! Novaca, veli, ne ima... Da, pa šta ćeš!

Sljedećeg dana odma smo se posle čaja opet odpravili u lov. Prolazeć selom naloži g. Polutikin kočijašu, da stane pred nizkom kolibom, pa glasno vikne: Kalinić! — Taj čas, bačuško, taj čas! razdao se s dvora glas. — Opanke privezujem. Podjosmo korakom; iza sela stigao nas čovjek od četrdeset godina, visok, suh, nevelike i natrag pogнутe glave. To je bio Kalinić. Njegovo dobrušno suncem opaljeno lice, na mjestih kozičavo, svidjelo mi se na prvi pogled. Kalinić je, kako sam posle saznao, svaki dan s gospodarom išao u lov; nosio mu torbu, kadkad i pušku; motrio je gdje sjeda ptica, donosio vode, pobirao gljive, pravio sjenice, trčao za kolima; bez njega nije g. Polutikin mogao ni koraka napraviti. Kalinić je bio čovjek vesele, vrlo krotke čudi, neprestano je poluglasno pjevuckao; bezbrižno gledao na sve strane, govorio ponešto kroz nos; kod smijanja žmirkao svojim svjetlo modrima očima i često se hvatao za svoju riedku jareću bradu. Hoda nije bio brza, nu velikih koraka, lako se podupiruć o dugačku i tanku batinu. Tečajem dana on je ne jednoč progovorio sa mnom, posluživao me ne baš robski, nu za gospodinom je pogledavao kao za djetetom. Kad nas je nesnosna podnevna žega gonila da si potražimo zaklon, poveo nas je k svojim pčelinjakom u samo skrovište šume. Kalinić nam je otvorio kolibicu, okićenu kiticama suhih miomirisnih trava, smjestio nas na svježem sienu, a sam si preko glave metnuo neku vrst mrežnice; uzeo nož i ognjilo i odpravio se pčelinjakom, da nam nareže saća. Mi se najedosmo bistrog i toplog meda i napismo izvor vode te usnusmo kraj jednoličnog zujenja pčela i lakog treptanja lišća... Slabi lahor vjetra probudi me. Otvorih oči i spazih Kalinića: on je sjedio na pragu polusakritih vratiju i nožem djelao žlicu. Ja sam se dugo nasladjivao njegovim licem, krotkim i jasnim kao večernje nebo. G. Polutikin probudi se također. Ali ne ustasmo odma. Ugodno je nepomično ležati na sienu iza mnogog hoda i

B E D U I N I

M R C V A R E N J E E U R O P E J A C A

dubokog sna: tielo se nježi i odmara, lice izparuje laku žar, ugodno lienjarenje sklapa oči. Napokon ustadosmo i opet podjosmo bluditi do večeri. Za užinom iznova progovorim o Horu i o Kaliniću. — Kalinić je dobar seljak! rekao mi g. Polutikin. — Usrcan i uslužan mužik; ipak svoje gospodarstvo ne može da drži u redu: ja ga uvijek povlačim sa sobom. Svaki dan ide sa mnom u lov . . . Kakvo je tad gospodarstvo — prosudite! . . . Ja sam to potvrdio, te podjosmo spavati.

Drugog dana imao je gosp. Polutikin po poslu poći u grad sa susjedom Pičukovim. Susjed Pičukov porao mu zemlju i na poranoj zemlji sasjekao mu babu. U lov podjoh sam i pred večer zadjoh k Horu. Na pragu izbe dodje mi u susret ćelav starac, niskog uzrasta, plećat i krupan — sam Hor. Ja sam znatiželjno promatrao tog Hora. Sklad njegovog lica sjećao me na Sokrata: isto tako visoko, narovano čelo, isto takve male oči, isto takav tup nos. Podjosmo zajedno u izbu. Isti Fedja donese mi mlika s crnim hljebom. Hor sjedne na klupicu, i gladeć sasvim spokojno svoju kovrčastu bradu, upusti se sa mnom u razgovor. On je, činilo se, čutio svoje dostojanstvo, govorio je i kretao se polagano; riedko se smiešio izpod svojih dugačkih brkova.

Govorio sam s njime o usjevih, o prirodi, o seljačkom bivstvovanju . . . On se je sa mnom nekako uvijek slagao, ali posle toga stalo mi je pucati pred očima, i ja sam čutio, da govorim zlo. . . Tako se je to uvijek čudno svršavalo. Hor se je svedjer izrazivao pametno, valjda iz opreznosti . . . Evo vam obrazac našeg razgovora:

— Čuj der, Hore, govorio sam ja njemu, — zašto se ti ne odkupiš od tvog gospodara?

— A zašto da se odkupljujem? Sad već svog gospodara znam . . . naš je gospodin dobar . . .

— Nu ipak je ljepše na slobodi? primjetih ja.

Hor me pogleda sa strane.

— Sigurno, progovori na to.

— Nu, pa zašto se ne odkupiš?

Hor mahne glavom.

— Čim, bačuško, da se odkupim?

— Nu dosta, starino . . .

— Hor je zapao medju slobodne ljude, nastavi on poluglasno, kao za sebe, — tko živi bez brade, taj je otmeniji od Hora.

— A ti i sam obrij bradu.

— Što brada, — brada je trava! pokositi ju je lako.

— Nu, pa što?

— A znate, Hor bi ravno medju trgovce, trgovci imaju liep život, pak i oni nose brade.

— Pa što, ta i ti se baviš trgovinom? upitah ga ja.

— Trgujem po malo sa maslom i smolicom . . . Nu zapoviedate li spremiti telješku, bačuško?

Ti si jak na jeziku i čovjek od uma, pomislim ja. — Ne, rekoh glasno, — telješke mi ne treba; poći ću prigledati oko tvoga

gospodarstva, i ako dozvoljavaš, ostati ću na noć kod tebe u sjeniku.

— Drage volje. A hoće li ti biti prijatno na sienu? Ja ću narediti babam, da ti pošalju ponjavu i da naprave ležaj. Ej, babel krikne on, podigav se s mjesta: — Ovamo, babe! . . . A ti, Fedja, podji s njima. Babe su, gle, glup narod!

Posle četvrt sata sprovodio me je Fedja sa lučju u sjenik. Bacih se na mirisno sieno, pas se smotao kraj mojih nogu. Fedja mi zaželi laku noć, vrata se zatvore i zabrave . . . Dosta dugo ne mogoh usnuti. Krava pridje k vratima, muklo dahne dva puta, pas dostojanstveno zalaje na nju. svinja prodje mimo, zamišljeno zagroktav; konj negdje u blizini stao grizkati sieno i hrzati . . . ja napokon zadriemah.

U zoru probudi me Fedja. Taj veseli i bodri momak vrlo mi se sviknuo; pa koliko primjetih, on je i staromu Horu bio ljubimac. Oni su se medjusobno sasvim ljubezno peckali. Starac mi dodje u susret. Od toga li, što sprovedoh noć pod njegovim krovom, ili iz drugog uzroka, ali Hor se je daleko iskrenije od jučer držao prema meni.

— Samovar je za te gotov, rekne mi s posmjehom, — podjimo čaj piti.

Sjedosmo za stol. Zdrava žena, jedna od njegovih nevjesta, donese lonac s mliekom. Svi njegovi sinovi redom su ulazili u sobu.

— Kakav je to u tebe odrasao narod, primjetim ja starcu.

— Da, izusti on, odgrizkujuć sitan komadić šećera; — na mene i na moju staricu, čini mi se, ne imaju se tužiti.

— I svi s tobom živu?

— Svi. Sami hoće i živu.

— I svi su oženjeni?

— Onaj jedini deran ne će da se ženi, odgovori on, pokazujuć na Fedju, koj se je kao i prije prislonio k vratima. — Vaska, taj je još mlad, on može počekati.

— A zašto da se ženim? odvratu Fedja; — meni je i tako dobro. Čemu meni žena? Da se s njom derem i prepirem, što li?

— Nu već ti . . . ja tebe poznam! zlatne sate nosiš . . . Ti bi htio njuškati oko gradskih djevojaka . . . Dosta, gadu! nastavio starac, psujući dvorkinje. — Ta ja tebe poznam, ti gizdelin nijedan!

— A čemu je dobromu žena?

— Žena je radnica, primjetio Hor važno.

— Žena je mužu služkinja.

— Pa čemu meni radnica?

— To je, ne ćeš li tudjima rukama da žeravicu vadiš. Znamo mi vas.

— Nu, pa ženi me, kad je tako. A? što? Što mučiš?

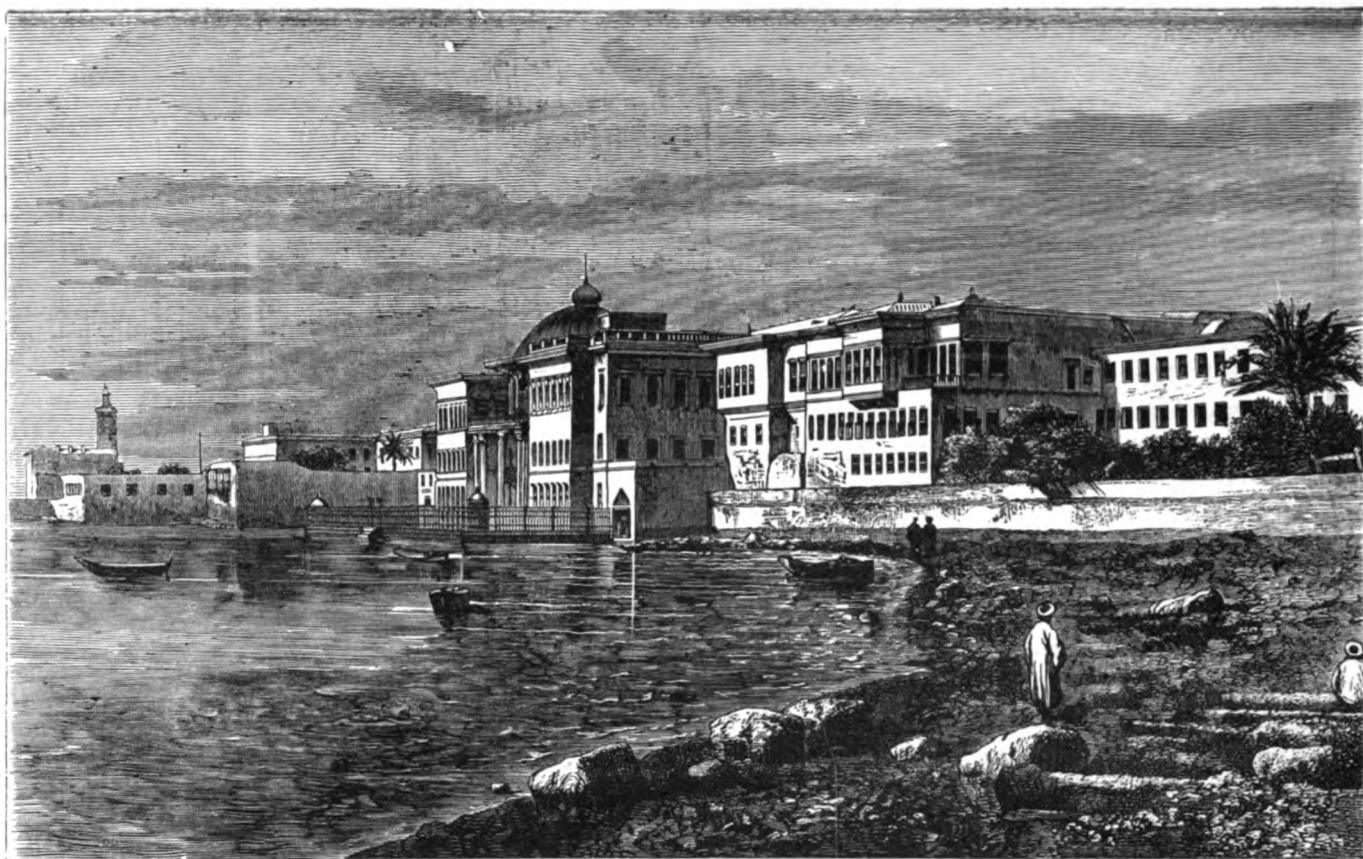
— Ta dosta, dosta, tepče! Vidiš, gospodina ćemo rad tebe uznemirit . . . Ženit ću te, ne boj se. . . A ti, bačuško, ne srdi se: djetešce, vidiš malo, nije još moglo pribrati pameti.

Fedja klimne glavom.

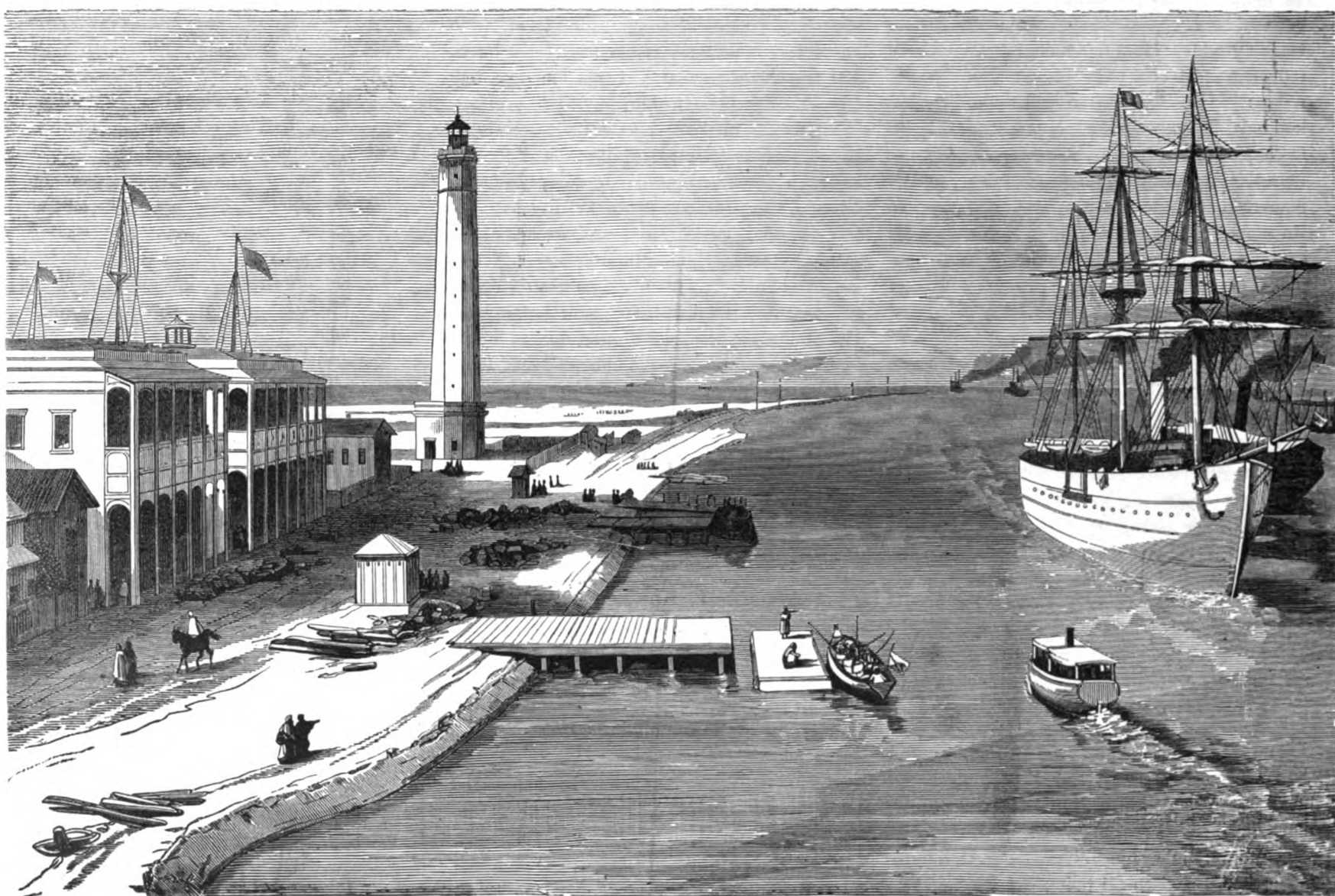
— Je li doma Hor? razdao se pred vratima poznati glas, i Kalinić udje u sobu s punom košaricom gljiva u rukuh, koje je nabrao za svoga druga Hora. Starčić ga veselo sretne. Ja sam udivljen pogledao Kalinića:

priznajem, takovih nježnosti nisam očekivao od mužika.

Toga sam dana četiri sata kasnije nego obično pošao u lov i sproveo sljedeća tri dana kod Hora. Mene zanimahu moji novi znanci. Ne znam, čime sam zaslužio njihovu povjerljivost, nu oni su neprisilno razgovarali sa mnom. Ja sam ih zadovoljno slušao i motrio. Oba prijatelja nisu si nimalo medjusobno naličila. Hor je bio čovjek odrešit, praktičan, otvorena glava, racionalista; Kalinić je nasuprot spadao u red idealista, romantika, ljudi poletnih i maštajućih. Hor te je sjećao stvarnosti, to jest: ustrojio se, nakupio groša, slagao se sa gospodinom i ostalimi oblastmi; Kalinić je hodao u opancih i kojekako se prebijao. Hor je razplodio veliko potomstvo, pokorno i složno; Kalinić je nekoč imao ženu, koje se je bojao, a djece u obće nije bilo. Hor je naskroz prozirao g. Polutikina; Kalinić je obožavao svoga gospodina. Hor je ljubio Kalinića i izkazivao mu svoje pokroviteljstvo; Kalinić je ljubio i uvažavao Hora. Hor je govorio malo, smiešio se i u sebi razmišljao; Kalinić je sborio vatreno, akoprem nije bio slavuljevog glasa, kao dobar fabrični čovjek . . . Nu Kalinić je bio nadaren preimućvi, koja je sam Hor priznavao, na primjer: on je uvraćao krv, strah, bjesnilo, izgonio gljiste; pčele su mu se podavale, ruka mu je bila vješta. Hor ga je umolio u mom prisuću, da u staju uvede novo kupljenog konja, a Kalinić, svjestan svoje važnosti, izpunio je molbu staroga skeptika. Kalinić je bio bliže prirodi; Hor ljudem, društvu. Kalinić nije volio razsudjivati i svemu je sliepo vjerovao; Hor se je dapače podigao do ironičkog stanovišta u promatranju života. On je mnogo vidio, mnogo znao, i od njega se ja mnogomu naučih. Na primjer: iz pričanja saznadoh, da se svake godine, prije kositbe, po selih javlja nevelika telješka čudnovata oblika. U toj telješki sjedi čovjek u kaftanu i prodaje kose. Gotovog novca uzimlje rubalj i dvadeset pet kopejka (oko 1 for. 50 n.); papirnih doznānica (asignata) poldrugi rubalj; na dug — tri rublja. Svi seljaci, razumieva se, uzimlju od njega na dug. Kroz dvie tri nedelje s nova se on javlja i treba novaca. Mužik istom što je požeo žito, dakle ima čim platiti, on podje s trgovcem u krčmu i tamo se već naplate. Neki pomješčiki smisliše, te nakupovaše kosa za gotov novac i razdadoše ih seljakom na dug, uz istu cienu; nu seljaci pokazaaše se nezadovoljnimi te dapače omlitaviše; oteše im užitak cjenkati se za kosu, slušati joj zvuk, prevraćati ju u rukuh i po dvadeset put pitati prevejanog prodavača: — A što, brajko, nije li ta kosa bolestna? . . . Isto takve sitnice sbivaju se i kod kupovanja srpova, s tom jedino razlikom, što se ovdje i babe umiešaju u posao i pokadšto i samog prodavaoca dovedu do nužde, na svoju korist, da ih mora raztjerati. Nu bolje nego igdje evo u kakvom slučaju stradaju babe. Pribavljajući materiala za papirnice poručuju ljudem osobite vrsti, da za njih kupuju krpe, a te u nekih mjestih zovu „orli.“ Takav orao dobije od trgovca dvie sto rubalja asignata i odpravlja se na dobavu. Nu, protivno načinu plemenite

PALAČA KEDIVA U ALEKSANDRIJI.

SUEČKI PROKOP

ptice, od koje je dobio svoje ime, ne napada on otvoreno i smjelo: nasuprot, orao se utiče prevari, lukavštini. On ostavlja svoju telješku gdje god u šikari kraj sela, a sam se povlači po dvorištih i iza plotova, kao tobož kakav prolazeći ili prosto bezposleni čovjek. Babe odmah nanjuše njegov dolazak i kradom mu idu u susret. Trgovina se obavlja hitimice. Za nekoliko bakrenih groša baba daje »orlu« ne samo svaku nepotrebnu krpu, nego često i muževu rubaču i svoju plahtu. U posljednje vrijeme babe pronadjoše shodnim krasti samim sebi, i tim načinom riešavati se povjesma, osobiti »majstorluci« važni su razmahu i usavršenju obrtnosti tih »orlova.« Nu za to su seljaci, od svoje strane, postali opreznijimi, i kod najmanjeg nazrijevanja, čuvši samo iz daleka o pojavu »orlova«, brzo i živo se laćaju mjera, da sačuvaju svoje siromaštvo. Pak, u samoj stvari, nije li to ružno? Njihov je posao prodavati povjesmo i oni ga prodaju — ne u grad, — u grad im se valja samim vucarati — već dolazećim trgovcem, koji u pomanjkanju mjerila računaju četrdeset pregršti za pud (po prilici 40 funti). — a vi znate, kakvu šaku i kakav lakat ima ruski muž, osobito kada se on »pašti!« ... Takovih sam se pripoviesti ja, čovjek neizkusan i u selu malo »živući« (kako se kod nas u Orlu govori), dosta naslušao. Nu Hor nije sve samo pripoviedao, on je i sam o koječemu razpitkivao. Saznav, da sam ja bio u inozemstvu, i njegova se radoznalost pomnožala... Kalinić nije za njim zaostajao; užičavalo ga je opisivanje prirode, gora, vodopada, neobičnih sgrada velikih gradova; Hora zanimahu pitanja upravna i državnoanstvena. On je sve pitao o porredku: — Što, je li kod njih takodjer kao kod nas, ili inače? ... Nu kazuj, bačuško, kako je? ... A! ah, Gospode, tvoja volja! klicao je Kalinić tečajem moga pričanja. Hor je mućao, hmurio guste obrve i samo kad što štogod pridodavao: — Valaj, u nas nije kako bi trebalo, već eto što je dobro, što porredak! ... Svih njegovih pričanja ne mogu da vam predam, pak i zašto; nu iz naših razgovora crpio sam jedno uvjerenje, kojeg čitatelji nikako ne će očekivati — uvjerenje, da je Petar Veliki bio premašno ruski čovjek, Rus, imenito u svojim preobražajih. Rus je tako uvjeren o svojoj sili i snazi, da je on gotov i sebe uništiti; on se malo zanima svo-

jom prošlosti i smjelo pozire u budućnost. Što je dobro — to mu se mili; što je pametno — to mu i daj, a od kuda ono dolazi — svejedno mu je. Njegov zdrav um rado se pošali nad suhoparnim njemačkim razsudjivanjem; nu Niemci, po riečih Hora, zanimiv su narodić, i poučiti se kod njih on bi bio spreman. Na temelju svog izključivog položaja, svoje faktične nezavisnosti. Hor je sa mnom govorio o mnogomu, česa iz drugoga ni klištima ne bi izvadilo, kako vele seljaci, ne bi ni žrvnjevi samljeo. On je sbilja sve stvarno shvaćao. Brbljajući s Horom, ja sam prvi put čuo prostu, razumnu rieč ruskog seljaka. Njegova znanja bila su za njega dovoljna, ohširna, nu čitati nije umio; Kalinić — je umio. — Tomu zavrzanu dala se vještina! primjetio je Hor. — Njemu ni izrojene pčele ne pogibaju. — A jesi li svoju djecu dao učiti čitati? ... Hor zašutio. — Fedja znade. — A drugi? — Drugi ne znadu. — Pak što? ... Starac nije odvrćao i promjenio je razgovor. U ostalom, ma kako je on i bio pametan, uza sve to obilovao je i mnogimi predsudami i sujevjerji. Žene je na primjer prezirao iz dubine duše, a u času veselja tješio se i šalio s njima. Njegova žena, stara i svadljiva, čeli dan nije izlazila iz pećnice, i vazdan je mrmrljala i svadjala se; sinovi nisu je pazili, nu nevjeste je ona držala u strahu božjem. Ne pjeva uzalud u ruskoj pjesmi svekar: Kakav si mi ti sin, kakav kućanin! ne biješ ženu, ne biješ mladu ... Ja sam se jednoč htio zauzeti za nevjestu, uznastojao sam uzbuditi smilovanje Hora; nu on mi mirno odvrat: — Kako vas je volja baviti se takovimi tricami, — pusti nek se babe prepiru! Što ih jače miriš — to je gorje, pa nije vriedno ni ruke si kaljati! ... Kadkada je zla starica izašla iz pećnice, pozvala pseto sa sjenika, mameć ga: Amo, amo, psetance! i bila ga po suhom hrbtu mlatom, ili stala pod strehu i lajala, kako se izražavao Hor, sa svimi prolazećimi. Muža se je svog ipak bojala, i pri njegovom pojavljivanju pobirala se u svoju pećnicu. Nu osobito zanimivo bilo je slušati preporku Kalinića s Horom, kad bi se stvar ticala g. Polutikina. — Nu ti, Hore, ne diraj mi u njega! govorio je Kalinić. — A zašto on tebi ne sašije čizama! odvrćao bi Hor. — Eh, čizme! ... čemu meni čizme? Ja sam mužik! ... Nu gle, i ja sam mužik,

pa vidiš ... Pri toj rieči Hor bi podigao svoju nogu i pokazao Kaliniću čizmu, sašivenu valjda od mamutove kože. — Eh, pa zar si ti naš čovjek! odvratio bi Kalinić. — Nu, pa makar da ti na opanke dade: eto, ti ideš s njim u lov. — On mi daje za opanke.

— Da, prošle godine udostojao se da ti dade grivnu! ... Kalinić se na to zlovoljno odvrćao, a Hor prasnuo u smieh, kod čega su njegove male oči posve izčežavale.

Kalinić je pjevao dosta ugodno i udarao u balajku (slična našoj tamburici). Hor je slušao, naklonio najednoč glavu na stranu i stao žalobnim glasom pratiti. Osobito je volio pjesmu: »Sudbo, ti moja sudbo!« Fedja ne bi propustio prilike pošaliti se s ocem. — Što se je to starac raztužio? Nu Hor poduprv rukom lice, sklopio oči i nastavio tužiti rad svoje sudbe ... Za to u drugo vrijeme nije bilo marnijeg čovjeka od njega: uvijek štogod lupa — telješku popravlja, plot podupire. Na čistoću ipak nije osobito pazio, i na moje opazke rekao mi je jednoč: »da dom mora zaudarati domari.«

— Pogledaj de, odvratioh mu ja, kako je kod Kalinića u pčelinjaci čist.

— Pčelam ne bi bilo života, bačuško, rekne mi on, uzdahnuv.

— A što, upita me jednom sgodom: imaš li ti tvoju očevinu? — Da. — Daleko odavde? — Sto vrsta. — A što, živiš li ti na svojoj očevini? — Živim. — A većinom, jel', puškom u ruci provodiš dane? — Priznajem, da. — Nu, bačuško, radiš; nastrelaj se za života te-trebova, u starosti ne će biti kada.

Četvrtog dana, večerom, g. Polutikin poslao po mene. Žao mi je bilo razstati se sa starcem. Skupa sa Kalinićem sjedoh u kola. — Nu s bogom, Hor, ostaj zdrav: rekoh ja. S Bogom, Fedja! — S Bogom, bačuško, s Bogom, ne zaboravi nas! ... Podjosmo; zora istom što je zarudila. — Krasan će biti sutra dan, primjetih ja, gledajući u jasno nebo. ... Ne, kiše će biti, odvrat mi Kalinić. — Patke polieću van, pak i trava jako zaudara. — Zadjosmo u šikaru. Kalinić zapjeva u pol glasa, odskakujuć na sjedalu, i sve motri i promatra zoru ...

Drugog dana ostavih gostoljubivi krov g. Polutikina.

OLJUBAVI

Po Descuretu sastavio F. Tarabocchia-Tarabić

I

Oznake ljubavi

Što je ljubav? Ljubav u najširjem smislu jest onaj neodoljiv čar, koji privlači sva bića; jest neka skrovnost, koja ih razplamćuje. Dakle, u svemiru sve je — ljubav.

U moralu ljubav je težnja duše za onim, što je liepo, uzvišeno, istinito, dobro.

Koli je teško točno definirati ljubav, o tom nas najbolje uvjerava La Rochefoucauld. Žalibože, ni njegova definicija nije baš najtočnija.

Po njegovom sudu, bila bi ljubav neuzkolebiva strast, koja struji našim srcem; neka tajna simpatija, koja nam tinja u duši; krepka i odlučna volja vladati predmetom, koji nam je omilao — kog ljubimo. La Rochefoucauld mieša tu *galanteriju* s ljubavju, jer prava ljubav ne smije ni snivati o kakovoj vladi: njezina sreća jest sreća predmeta, kog obožava, pače se više puta sbiva, da je ona preblazena i presretna vlastitim poniženjem, vlastitom podložnošću.

Čuveni Bernis živo nam u slici pitanja iztiče

sljedeću liepu i zanimivu prispodobu o ljubavi: Jeste li opazili, kad se uzbukti i razplamsa vatra, kako mienja svoj jednolični oblik, čim ju ma i malo podražimo vjetrom? kako se i jača i slabi prema tomu, da li je jači ili slabiji tlak zraka? Sad se razdvaja i prikazuje u žarolikih jezičinah, sad se opet sve te jezičine ujedinjuju u jednu; sad se razžari i uzplamsa velikim plamom, sad se pokunji i zatinja slabašnom svjetlošću, ali moćni dah vjetra, koji njom upravlja, razmeće ju po svojoj volji i ne pušta nikad da ugasne, već da

još većma uzbukti. Taj vjetar je — naša ljubav, a plamen je — naše srce.

Bernisova definicija prilično je dobra i dosta živahna, samo je odviše duga, što podnipošto ne dolikuje definiciji.

Uz Bernisovu dosta je točna i originalna definicija Chamfortova, koju ne ću ovdje navodjati, jer odviše zaudara cinizmom.

Fiziologu je ljubav neka neodoljiva sila, neki imperativni nagon, koji privlači oba spola, a providnost mu je ciljem namijenila razplod vrsti.

Kod životinja (mislim izključivo životinje, jer znamo da je i čovjek životinja) ljubav je samo nekakova *fizička potreba*, ništa više — prolazni nagon. Nu kod čovjeka, osobito kod čovjeka naobražena, ne smijemo fizičku potrebu misliti odijeljenu od *potrebe moralne*, od nekog čuvstva, po kom nam je ljubav trajnija i sladja. To čuvstvo zovemo *prijateljstvom*, a ja bi se usudio definirati ga *polovinom ljubavi*, i to onom polovinom, koja je najčišća, najljepša, najtrajnija.

Ova strast, koju nam Buffon i drugi nekoji pisci predstavljaju kao jednu od najjednostavnijih, a tim i kao odveć materijalnu, mislim baš protivno da je jedna od najkompliciranijih, kanimo li ju temeljito proučiti kod čovjeka. Koliko samo raznih elemenata naziremo u njoj! Tu je na prvom mjestu fizička ljubav ili razplodni nagon, kog uzbudi ljepota i dražest omiljele osobe; za tim potreba čuvstva, koja se temelji na štovanju moralnih svojstva, na štovanju kreposti; osim toga svojeljublje, koga se ne možemo nikako otresti; često ljubopitnost i oćijukanje; nešto se pobudi i straha, a odatle onda ljubomornost; na posljedku je mašta, ta prevejana čarobnica, koja nas nesretnike znade toli majstorski obsjeniti, da kroz varavu prizmu vidimo postostručena zamamna svojstva omiljelog objekta, a više put nas pače tako smota, da nam se i njegove mane pričinjaju kao plemenita i dobra svojstva, što bi inače zdrav razum morao odsuditi i prezrijeti.

Većina moralista, kao što i La Rochefoucauld, mieša *galanteriju* s ljubavju, a toj konfuziji ima se pripisati, da im se, u onom što su o ljubavi napisali, ne slažu ni mnijenja. Kolika ipak razlika između galanterije i ljubavi! Nè toli živa, nè toli osbiljna, ali jasnija i čuvstvenija od ljubavi, galanterija voli fizičku nego li moralnu ljepotu. Ljubav nas bez ustručavanja veže uz omiljeli objekt, dočim galanterija ima tako rekuć gibivo srce. U njoj ima nešto lukavosti, uz mnogo egoizma. Jesmo li već jednoč žarko ljubili, teško da ćemo već ikad ljubiti tolikim žarom! Riedko, pače vrlo riedko se sbiva, da već u drugoj našoj ljubavi čutimo ono isto žarko čuvstvo naše prve ljubavi; da nas prati ona prvanja neuzkolebiva postojanost i neodoljiva žudnja, a kamo li da bi to bilo još i u trećoj, četvrtoj itd. — U mnoge se je osobe galanterija uvriježila, a da to i ne slute. Ne služi im van zaboravom, ali više puta se prometne u pogubnu naviku, od koje se izrodi samo prezrena i sramotna razuzdanost.

Posve idealna je *platonička ljubav*. To je ljubav bez ikakve čežnje za erotičkim užitkom. Nju za pravo ne bi ni smjeli krstiti ljubavju.

To je samo neko uže prijateljstvo, a kadšto uzhićenje toga prijateljstva.

Plato, taj prokušani filozof stare dobe, od koga je ta vrst ljubavi i dobila svoje ime, učiše da ljubav mora biti čisto metafizičkom. On je zahtievao, da pošten čovjek dade prednost svojstvom duše, gdje će naći neizcrpivi vratak najsladnjih užitaka, pred svojstvi tiela, koja su slabašna, jednolična, prolazna. On kaže: »Čovjek grišan i pun mana, taj vulgarni ljubovnik, koji više ljubi tielo nego li dušu, može doduše ljubiti, ali mu je ljubav kratkotrajna, jer ljubi ono što ne može dugo trajati. Netom što mu rumen cvietak, koga obožava, pomalo počme venuti i gubiti svoju dražest i ljepotu — eto ti ga, kako bezglavce vrluda i traži si drugi cvietak; kako si, zaboraviv na sva liepa obećanja i zadanu rieč, tare glavu samo o tome, na koji bi se način dokopao novog ideala, nove razkoši. Protivno se sbiva s onim, koji, ne mareć za pùtene naslade, pravom ljubavju plane za kojom krasnom i plemenitom dušom — on će joj ostati vjernim za cijeli svoj život, jer ljubi ono što je vječno, što se nikada ne mienja.«

Moguće je, da se platonička ljubav pojavi i kod dviju raznospolnih osoba, al hoće li uztrajati, zahtieva se, uz osobitu čistoću srca, da se čim većma suspregnu čutila. Manjkaju li ova dva uvjeta, to je po platoničku ljubav neizbježiva pogibelj — družiti se s kojom dražestnom osobom, koju je narav ukrasila svakim miljem i svimi čari pomamne mladosti. Dakako da mladež, planuv prvom i još nepokvarenom ljubavju, ljubi uvijek čisto i idealno. U toj bi čistoj ljubavi ona i uztrajala, kad se u nju naskoro ne bi uvriježile pogubne pùtene misli i želje, koje joj brzo podkopaju nevinost i čistoću. U našoj nesretnoj naravi, jer fizičnost služi sredstvom moralu, čuvstvo se malo po malo materijalizira, s dušom se brzo razpale i čutila, dok napokon strast posve ne prevlada čuvstvo.

S ljubavju je srodno i *oćijukanje* ili *koketerija*. Oćijukanje nije nego neumorno nastojanje drugomu omiliti. Kod mladeži je od vjkada oćijukanje u velikoj cieni, a danas je u tomu naša mladež toli uvježbana, (a i stariji žali-bože za njom mnogo ne zaostaju), te se ne trebamo bojati, da će nam te zabave ikad uzmanjkati. Podješ li glavnimi trgovima i šetalištima domaćih i tuđjih gradova, milota ti je gledati, kako to jedno s drugim koketira i s pogledi namiguje. Većemu dielu krasnoga spola to je najizdašnija meka, kojom si znade pribaviti na stotine ludih obožavatelja. Među mladim mužkim naraštajem poznata je rečenica: Dobra namiguša zlata vriedi!

Vrlo je karakteristično, što se oćijukanje vidja ne samo kod ljudi, već i kod životinja. »U njihovom ljubakanju, veli Rousseau, opaža se izbor po volji, uzkrata, prezir, pače i hiri, kao i kod ljudi. Motri der samo, nastavlja Rousseau, kako nježna golubica sliedom sledi svoga miljenika, kako pazi na svaki njegov mig, pa približi li joj se i pogleda li ju milo, zapanjiti će se i ostati nepomična na svom mjestu. Uspije li joj, te ga zatravi svojim još bajnijim pogledom, a on očaran ne zna što bi od milja započeo, to ga draži svojim sitnim kljункom. Nastoji li se on obraniti, tad

prhne i zaokruži kratkim letom, ne bi li i opet svojom prevejanošću k sebi namamila svoga dragoga goluba; udalji li se, to ga ona uzastopce tragom sledi. Ni najlukavija namiguša ne bi se znala bolje ponieti! Dražestna Galatea nije u svom oćijukanju bila toli uvježbana, a Vergiliju mogla je ta naivna koketerija pružiti najnježnije gradivo, da opjeva jednu od najzanimivijih slika — životinjsko ljubakanje.«

II

Izvori ljubavi

Čovjeku divlju nije ljubav no fizička potreba, koju on čuti; ali kod naobražena čovjeka uvijek se, kako već gore spomenusmo, radja i neko milo čuvstvo, koje ga oživljava i život mu sladi. On je u tolikoj mjeri proniknut tim plemenitim čuvstvom, da može dugo u ljubavi uztrajati, ako i nè bez skromnih želja, a to barem bez pùtenih užitaka. Ako je daleko od svoga ideala, uzkrateno mu je doduše sladko milovanje, ali baš ta uzkrata ojačava mu ljubav.

Kao što prijateljstvo, tako se i ljubav više puta radja nekom *simpatijom*. Taj naziv dobro nam služi, da označimo ono što ni sami ne razumijemo. Neki pisac liepo je rekao, da u tom slučaju, kad nas na ljubav sklone simpatija, ne ljubimo van ono što nam je slično, jer nekoji fiziolozi tvrde, da u stanovitih slučajevih može samo sličnost pobuditi simpatiju. Nu ta tvrdnja nije još točno izražena. »Ja sam do sada malo ne uvijek mogao zamjetiti, veli Descuret, da je simpatija neka uža srodnost, neki tajni sklad dviju čudi, dvaju protivnih značaja, koji si, čim se sprijatelje i sdruže, u svemu zadovoljuju, u svačem si ugadjaju, reć bi nadopunjuju jedan drugoga.«

Buduć da čovječje srce u ljubavi već po nekom antagonizmu traži jednolično suglasje, opaža se u obće, da mužkarac niskoga uzrasta voli ženu visoka stasa, a ova opet srednjega mužkarca. S moralnog gledišta, veseljaka, koji je odlučnog temperamenta, draža je i simpatičnija ženica nježne i blage čudi, a ona opet voli odvažna i postojana mužkarca.

Uz spolni nagon, k prvim i najglavnijim izvorom ljubavi moramo ubrojiti ljepotu, dražest i moralna svojstva dotične osobe. Amo još spada pohlepa za slavom, čašću, žali-bože i novcem. Kolikom i kolikom broju mladeži obojega spola osobito na novac rastu zazubice, pa će propazariti i srce, samo da se dokopa tog blistavog usrećitelja. To bi možda tko god na prvi mah prije krstio kradjom i otimačinom nego li ljubavju, no uvaži li da je baš čestih slučajeva, gdje se uz novac goji i čista neinteresovana ljubav, to mora priznati, da je u tom slučaju novac vrlo važan faktor, čisti izvor, pospješitelj ljubavi. Tinja li u srcu ma i najneznatnija iskrica ljubavi, ne ima goriva, koje bi brže uzplamsalo ljubavnu vatru, nego što je novac. Što vriedi za novac, to vriedi i za slavu i stališ.

Koketerija, bogati uresi, liepo prema tielu skrojeno odielo, zamamni pogledi, glasba i ples takodjer su vrlo važni izvori i čimbenici ljubavi. Napokon, onoj klasi pučanstva, koja, mjesto da teži za onim što je liepo i plemenito, naginje na sve ono što je ružno i male

ciene, važnim je pokretalom ljubavi gnjusno pijančevanje i zvjerska proždrljivost.

Ustroj tiela, spol, doba, podnebjje, zvanje čovjeka i pojedini običaji svakako ne zaostaju za spomenutimi već izvori. Pače je karakteristično, što tvrdi glasoviti fiziolog Burdach, da se više put i iz ništetnosti i taštine, kojom smo zavarani, radja neka vrst ljubavi, ako ju već možemo tako nazvati.

Obće je poznato i opravdano, da ljudi sagnivnični i jedljivi većma nagnju na tu strast, nego li individui drugoga ustroja. Da su strastveni ljubovnici i oni, kojima gospoduje živčani sustav, t. j. ljudi nervozni, o tom vas, mislim, ne moram osvjedočavati.

Napokon, po sudu nekih frenologa, strastveniji su i veću spolnu potrebu čute oni, kojim su moždjani veći, nego li oni, kojim moždjani nisu tako razvijeni.

Žena je u obće čutljivija i čuvstvenija od muškarca, s toga je i iskrenija u ljubavi. Dakako, da ima i tu iznimaka! Kad nekoč upitaše neku duhovitu ženu: u čem da sastoji ljubav? odgovori ona: »Muškarac ženi samo uzajmljuje srce, žena mu ga po gotovo daruje.« Pokazalo se malo ne uvijek, da svaka žena u ljubavi postane duhovita i srčana. ako to prije i nije bila, dočim u muškarca ljubav uguši i ono duhovitosti i srčanosti, kojom se je prije odlikovao. U tom se slučaju može uz ljubav pojaviti i druga vrlo popularna strast — častohlepje. Kad god se ove obe strasti u čovjeku sraze, veli Pascal, tako jedna drugu nastoji iztisnuti, te ju prieči u razvitku, da bi svaka od njih osebice dvostrukom jakošću djelovala na čovjeka, nego što svaka od njih djeluje kad su ujedinjene. Na to odma dodaje: »Zavolimo li ženu nejednakoga stališa, već nam se u zametku ljubavi s njom u srce ušulja i častohlepje. Nu častohlepje, jer slabije od ljubavi, ne može se dugo održati uz svoju suparnicu; ljubav ga prevlada i samovlastno zagospodari čovjekom. Ona je samosilnik, koji ne trpi druga: sama će da vlada.

Nad svimi strastmi razkrili svoje igo. sve skuči pod svoj jaram, sa svim zapovijeda i gospodari, a sve joj se kao svojoj kraljici bezuvjetno pokorava . . . U ljubavi će i škrtac postati darežljivcem, a stara, nekoč najmilija mu strast, u koju je bio do vrata ogreznuo, ne će mu više biti ni na kraj pameti.

Isti Pascal, dok je još živio u naručju svjetskih slasti, napisao je sljedeće uzhićene rieči: »Ah, koli je sretan život, koji začima ljubavju, a dočima častohlepjem! Da bi mi samo bilo dano birati od svih života — ovoga bi si najvolio odabrati.« *)

Nitko ne bi vjerovao, a ipak je živa istina, da je koketerija po žene donekle od velike važnosti. Ženam je ona više puta najčvršćim oklopom proti svim drugim strastim. Isto se je tako pokazalo, da razuzdanost i pijančevanje kod muškarca radja indiferentizam, a tim ga baš suspreže od ljubavi. Uza sve to, ni ono ženam ni ovo muškarcem baš se ne preporuča, pače im se strogo nalaže, da se ostave tih zala.

Što se tiče braka, navadja nam Burdach sljedeće: »Misli li muškarac na brak, to radje traži fizičku ljepotu, a žena ljepotu moralnu. S toga je i ljubav muškarca više putena, ljubomorna, prolazna, dočim je ljubav žene čišća, čuvstvenija, vjernija. Muškarac čuti veći žar ljubavi prije, žena posle braka; on zahtieva prvu ljubav svoje drugarice, ona poslednju.«

Medju svimi dobami, mladost, to proljeće našega života, doba je užitka, doba ljubavi. U toj periodi našega žića ljubav nam je neizcrpivim vrelom svih slasti; u njoj naziremo sva dobra, svu sreću — raj na zemlji. Ali baš u tom smo sliepi patuljci, jer ne shvaćamo, da su to samo obsjene — iluzije! Pojavi li nam se čuvstvo ljubavi u zrelijoj dobi, to nije doduše toli jako, kao u mladenačkoj, ali je stalnije i življe. U dvadesetoj se godini

*) Iz Pascalovih Fragmenta. Izdao ih Cousin u Revue des deux Mondes, u rujnu g. 1843.

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Koncertujući 25. siečnja opet u Mentonu u »Cercle Philharmonique«, a 31. u Hyeresu u »Théâtre d'Hyères«, ode u Toulon, gdje je priredio samo jedan koncert, i to 1. veljače u »Grande Théâtre.« Maestro M. Hippolyte Duprat, kompozitor opere »Petrarque«, pisao je o Krežmi u Toulonskom listu od 5. veljače ovo: »Franjo Krežma, glasoviti violinista, u velikom kazalištu u Toulonu. On nam je samo pred očima proleto; ne ima ga više; bio je to san, jedna rieč, povratak zlatnoj glasbenoj dobi, odlomak djetinstva Mozartova i Beethovenova, eto što se je dogodilo u četvrtak na večer u velikom kazalištu.

Tek u 15. godini, a ima čvrstoću kao da je prevalio četrdesetu godinu. To je vanredno! Kolika zrelost u tom talentu! Velim vam u istinu, Fr. Krežma nastavlja lanac velikih genija umjetnosti.

Što da još dodajem? To, da nas je za nekoliko kratkih časova božanstveni virtuoz zadivio, da nas je kao okamenio i k zemlji prikovao, da nas je svojim čarobnim gudačom uznio u nadzemne prediele, gdje se sve zaboravlja, gdje se sve nade u srcu roje. Počeo on sa Sommeil de la Muette, a Faustom i inimi komadi ba-

cio se u vrtlog sjajnog snatrenja, u zrakovite hire, lebdeć u registru harmoničnih zvukova sa postojanošću i uzvišenom točnošću, da se zatim spusti sa cilom žestinom u zvukove istinite. Leteć tako iz jedne sfere u drugu sa omamljujućom hitrinom, čovjek bi ti izčeznuo pred očima. Nu što velim? Čovjek, diete, a pred tobom ostala bi samo njegova duša, koju nije više ništa od Boga dielilo.

Bilo je cvieća pred nogami gospodjice Krežme, sestre velikog umjetnika, ta umjetnica je i ona u čednoj ulozi, u ulozi odanoj, kao pratilica.

Kakvom li ljubavju znala je ona spojiti svoj talenat s bratovim, da ga suzdrži, da ga sjajnijim prikaže. — Hajdte, hajdte, blagoslovljena djeco, letite od uspjeha k uspjehu, birajte ruže na vašem putu, ali u Parizu, gdje ćete se naći za nekoliko dana, čeka vas prava slava.« *)

*) La Sentinelle du Midi.

François Krežma, célèbre violoniste, au Grand-Théâtre de Toulon. — Il n'a fait que passer; il n'était déjà plus; un rêve, en un mot, un retour à l'âge d'or de la musique, une phase de l'enfance de Mozart, de Beetho-

ideal obožava, a u četrdesetoj se ljubi. U ostalom, stara je poslovica, da ljubav ne ima stalne dobe; ona je uvijek — djevojčica, a takovom nam ju prikazuju i svi umjetnici.

Nekoji predieli zemaljske površine više pričaju ljubavi, u njih ona lakše buji, bolje uspjeva. Te prediele nije ljubavi prijetnim obradila ničija desnica, već ih je sama narav uremila svojom blagodarnom rukom. Tako se Portugalac, Talijan i Provençalac već zaljubljen radja, kao što se i azijatski poligama radja ljubomorom.

Svi slojevi pučanstva, bez razlike roda i stališa, robovi su ove neodoljive strasti. Svačije joj je srce širom otvoreno, u koje kad se uvuče, bani se u njem po svojoj volji i njime samovlastno vlada. Svatko se više ili manje naužije njenih slasti, ali ih i krvavo zasluži, jer je i patnik svih njezinih hira, varavih nada, njezinih obsjena i nestalne volje. Pjesnici i umjetnici, u čijih se djelih zrcali bujna i živa imaginacija, svakako će prije planuti ljubavju, nego li drugi kojekakovi vještaci i strukovnjaci, a nekmoli matematičari. Jer je ljubav navadnom bolešću nježne i dokolne duše, ne smijemo se čuditi, što se je ona najčvršće ognjezdila u palače velikaša, to obično boravište gizde, ali i dosade. Služi im samo kao luxus.

Kao što u svem ostalom, tako je i u ljubavi svatko drugoga ukusa. Gdjetko, žedan materijalnih užitaka, traži ženu ljubiteljicu razkoši i zabave; drugi voli ženu nježne i blage čudi, te čini sve moguće, samo da ju razveseli i osokoli; treći opet ljubi kontraste, te ga zavedu hiri koje kokete, koja će ga i uzeti više iz hira nego li rad čega drugoga. Kadšto, napokon, slučajna kojekakva namama, uljudnost, prijetnost i duhovitost pojedine osobe može uzbuditi takvu silovitu strast, kakvu ne bi uzmogla oživiti ni najčarnija ljepota, uz sve prednosti srca i uma. Pravom se s toga drži, da je u ljubavi čovjek najčudnovatije, pače nerazjašnjivo biće.

(Sliedi)

Svaki će priznati, da se jedva može ljepše, pohvalnije i uzhitnije pisati, nego li je to učinio strukovnjak Duprat u referadi svojoj o Krežmi, pa ipak su naši umjetnici našli još sjajniji odziv u Marseillu, gdje su pet puta redom koncertovali u »Théâtre des Bouffes.« Kritike marseilskih listova bile su toli vanredne, kako tvrdi pošćenjak Franjin otac, da su ih poslali nešto u London, nešto u Pariz, a nešto u Beč. To je uzrok, zašto se ne

ven; voilà ce qui s'est passé au Grand-Théâtre, jeudi soir. A quinze ans, avoir la solidité d'un homme de quarante! C'est extraordinaire. Quelle grace dans sa personne! Quelle maturité dans son talent! Je vous le dis, en vérité, François Krežma continue la chaîne des grands génies de l'art.

Qu'ajouterai-je? Si non que pendant de trop courts instants, le corps immobile, les pieds irrévocablement fixés au sol, le divin virtuose, par le pouvoir de son archet magique, nous a transportés dans les sphères surnaturelles où tout s'oublie et tout s'espère; que partant des thèmes du Sommeil de la Muette, de Faust et de quelques autres, il s'est jeté dans les plus brillantes ré-

nalaze u Franjinoj ostavštini. Jedini mali izvadak iz »Journal de Marseille«, od 5. veljače, našao sam među njegovim spisima, naime ovaj: »Mi smo od prvog dana konstatali sjajan uspjeh mladoga violiniste Krežme, u kazalištu Bouffes. Ovaj uspjeh bio je još veći jučer kod oprostnog soirée-a, koji su mnoge umjetničke visosti — Millont, Grobet itd. — počastile svojom prisutnošću i najlaskavijim priznanjem.« (Nous avions, dès le premier jour, constaté le brillant succès du jeune violiniste Krežma au théâtre de Bouffes. Ce succès a été plus grand encore avant-hier, à sa soirée d'adieu, que bien des notabilités artistiques — les Millont, les Grobet, etc., — honoraient de leur présence et de leurs témoignages les plus flatteurs.)

U gradu Farasconu, gdje je koncertovao 11. veljače, nije mogao naći valjan glasovir, te se je morao zadovoljiti sa starim pianinom. Čudnovato! — Francezki grad od 15.000 stanovnika, sa znatnom industrijom i trgovinom, pa ne naći u njemu pošten glasovir!

Iz Avignona, gdje je naš Franjo 15. veljače upriličio koncert u tamošnjem kazalištu, ode u Lyon. Osamnaestoga veljače davao je koncert u dvorani kasine, a na večer u prostorijah dra Mathevona, koja su oba potpuno uspjela. Moj prijatelj, gosp. abbé Stanislaw Neyral, upravitelj nadbiskupske glasbe i glasbeni spisatelj, pisao mi je tada, da se je našao u čudu, slušajući toga mladoga Hrvata, primjetiv da bi njemu kao ljubitelju slovanske glasbe bilo jako drago, da je Krežma gudio što hrvatskoga. Ja sam već dosta puta upozorio naše virtuoze, pjevače i pjevačice, da to čine, jer od Hrvata očekuje i inostrano občinstvo nešto hrvatskoga, nu Krežmu moram u toliko izpričati, što još ne imamo hrvatskih koncertnih komada za violinu. Da je naš Franjo ostao živ i zdrav, dobili bi bez sumnje i njih, jer je upravo on bio pozvan, da stvori hrvatsku koncertnu literaturu, dapače i počeo je već lepim uspjehom raditi na tom polju. No našim pjevačicama ne može se oprostiti, ako ne pjevaju hrvatske popjevke, ma bilo to i u Englezkoj ili Americi.

Lyonski list »Le Progres« od 20. veljače pisao je: »Jučer dao je gosp. Aimé Gros u dvorani kasina u prisutnosti mnogobrojne publike četvrti pučki koncert. Uspjeh ovih zanimivih matinéea svakim se danom sve više i više iziće, a ti umjetnički sastanci postali su za lyonsko občinstvo najmilije nedjeljno zanimanje. Gosp. Aimé Gros pružio nam je jučer priliku, da slušamo violinistu gosp. Fr. Krežmu, koji se je sasvim mlad, skoro još diete, popeo već do savršenstva najslavnijih maestra u svojoj umjetnosti. Za gospodina Fr. Krežmu ne obстоje poteškoće, te je nevjerovatnom vještinom izveo veliki koncert od Spohra i Airs Hongrois od Ernsta. Zanosnim pljeskanjem izazivali su slušaoci mladog umjetnika iza svakoga komada.*)

veriers, dans les caprices les plus aériens, planant dans le registre des sons harmoniques avec une persistance et une justesse désespérantes pour retomber avec vigueur dans les sons réels, allant ainsi d'une région à l'autre avec une rapidité vertigineuse, de telle sorte que l'homme, que dis-je, l'enfant disparaissait et qu'il ne restait qu'une âme, que rien ne séparait plus de Dieu.

Quelques fleurs aussi aux pieds de Mlle Krežma, sœur du grand artiste, grande artiste elle-même dans le rôle effacé et modeste, mais dévoué et fraternel d'accompagnatrice. Avec quel amour elle mariait son talent à celui de son frère pour le soutenir ou le faire briller.

Allez, allez, enfants bénis, volez de succès en succès, cueillez des roses sur la route, mais c'est à Paris, où vous serez dans quelques jours, que le palme vous attend.

H. Duprat.

*) Hier a eu lieu dans la salle du Casino, et en présence d'un très-nombreux auditoire, le quatrième concert populaire donné par M. Aime Gros.

Le succès de ces intéressantes matinées s'accroît de plus en plus, et ces artistiques réunions sont devenues pour le public lyonnais la distraction favorite du dimanche.

M. Aimé Gros nous a fait hier entendre un violiniste, M. Krežma, qui, tout jeune encore, presque un enfant, a déjà atteint la perfection des maîtres les plus célèbres dans son art. Pour M. Krežma, la difficulté n'existe pas, et c'est avec une incroyable maîtrise qu'il a exécuté un grand concerto de Spohr et les Airs hongrois d'Ernst. Aussi est-ce avec d'enthousiastes applaudissements que tous les auditeurs ont, après chaque morceau, rappelé le jeune artiste.

Glavni cilj ovoga putovanja bio je našim umjetnikom Pariz, pa za to su, reč bi, samo uz put tuj i tamo koncertovali. Ne ču se dakle ni ja obširnije baviti s timi koncerti, jer je i meni stalo do toga, da čitatelju čim prije kažem, što je o Krežmi rekao Pariz, onaj veličajni Pariz, koji danas imade odlučujuću riječ u umjetnosti, te koji je upravo za to, što svakomu mora izreći osudu, tako presit umjetničkih užitaka, da ga riedko šta uzhti, osobito kad dotični umjetnik ili dotična umotvorina nije nikla na francezkom tlu. Zabilježiti ču dakle u kratko još samo to, da su naši umjetnici 25. veljače koncertovali u gradu Dijonu, 27. veljače i 3. ožujka u Besançonu, i 4. ožujka u Auxonne-u, i svagdje slavili slavlje.

A sad evo ih u Parizu! kamo su dospjeli 6. ožujka 1877.

Bilježke o Parizu, počeo je Franjo s motom: »Liberté! Egalité! Fraternité!« — Razgledavši grad s gospodinom Lukšićem, koji Pariz pozna kao Zagreb ili Karlovac, te vrativ se kasno kući, napisao odmah, da je u Parizu doduše živahnost, nu da sam grad na njega ne čini baš tako velik utisak. To obično biva kod svih onih, koji su prošli Italiju, nu čim čovjek поближе pozna francezki život i francezke uredbe, tad odmah i prizna, da je Pariz prvi grad svijeta. — Sutra dan pohodio je Franjo razne osobe, da se s njimi upozna i da im se preporuči. Tako je n. pr. pohodio gg. Diemera, Rotta, Mackara, Hengela, baronesu Nathaliu Rotschildovu, Giacomella, Goelzera, Aurela Scholla, itd. Na večer 8. ožujka bio je u koncertu mladoga Brazilanca, violiniste Eugena Maurica Dengrémonta, gdje je našao i talijanskoga virtuoza na gusliah Sivorija. O Dengrémontu napisao je Franjo u svom dnevniku, da je Mendelsohnov concert za svoju mladju dobu (9½ godine) odgudio jako dobro, te nastavlja ovako:

»Eto ti bies! nisam u dobar čas došao u Pariz. Što se tiče vještine i umjeća, to se ne bojim ni Sivorija, nit ikog drugog violiniste, a najmanje dresiranog Dengrémonta, ali potrošit ču sve, što sam na svom dosadašnjem putu stekao.«

Krežma je zaista imao tešku zadaću, jer su se u ono vrijeme za koncertovanje prijavili: Dengrémont, Sivori, Reményi, Marsick, violiniste; gospodjica Thayan, violinistica; Zarebski, Kowalski, Ritter, I. Wenzel, Henry Ketten, Driemer, prof. Epstein, 67godišnji Alkan, svi glasovirači; madame Arabella Godhart iz Londona, glasoviračica; Paul Frémoux, čelista; Margerita Benel, koncertna pjevačica; Franchelli, koncertna pjevačica; ravnatelj Pasdeloup, sa svojim koncertnim orkestrom, i mnogi drugi.

Ele, kad je naš Franjo bio već tu, nije smio uzmaknuti, potrošio koliko mu drago. — Da vidimo, kako ga je poslužila sreća.

Prvi svoj koncert u Parizu priredio je 18. ožujka u »Salle Philippe Herza«, u kom je bio prisutan prvak svih europskih violinista, glasoviti Vieuxtemps, pa i Sivori, Dengrémont i drugi umjetnici. Iza svake pieće pljeskalo je občinstvo sve više i više, a dječak Dengrémont prestraši se toliko, da je svojemu impresariju rekao, da ne će u Parizu koncertovati, dok je tu Krežma. Impresarij odvrativ, da je i on toga mnijenja, i da će za to čim prije poći natrag u London. — Pri posljednjem komadu programa pohrli Vieuxtemps Krežmi, ogrli ga na očigled ciele publike, te reče: »Sad mi je lako pri srcu, jer sam vidio i čuo onoga, koji će nastaviti moje djelovanje.« Pod tim je pako mislio Hrvata Krežmu!

Ovo je za Parizane bilo dosta, da su Krežmu stavili u red prvih korifeja, a Dengrémonta u red dresiranih virtuoza; za Krežmu da je europski glas osiguran. (Vidi »Agramer Presse« od 10. travnja 1877.) Pariške novine za glasbu i kazaliste, »Le Menstrele«, izjaviše se o tom koncertu ovako: »Prošle nedelje bilo je u dvorini Filipa Herza opaziti osobito gg. Sivorija i Vieuxtempa, koji su bili sa-vim zadovoljni igrom Franje Krežme, solo-violinista, koji je u bečkom konzervatoriju bio nadaren prvom nagradom. Mladoga simpatičnoga virtuoza pratila je na glasoviru dražestna mu sestra, koja je glasovirala i jednu Tarantelu od Rubinsteina. U kratko: mladi umjetnici bijahu odlikovani burnim povladjivanjem.

»Journal du Loiret«, pisao je: »Franjo Krežma stoji već — i ne obazirući se na njegovu mladost — u redu prvih umjetnika. Stil, dražest, lahkoća u guslanju i savršeni mehanizam s gudalom, kao i zrel glasbeni razbor, sva ta svojstva djeluju kod toga umjetnika zajedno, har-

monički. Takodjer je i držanje plemenito, osobito lahkoća lieve ruke čudnovata je kod Krežme; to naglasujemo napose, jer ova dva svojstva riedko su kod umjetnika gusala sjedinjena. S komadom od Wieniavskog iz »Fausta«, u kojem dolaze velike poteškoće jedna za drugom, vrlo je oduševio občinstvo, a magjarsku Elegiju od Ernsta, koju samo glasbeni umjetnik razumij ti može, izveo je iznenadjujućom sigurnošću. Osobito je vanredno povladjivanje postigao balalom i polonai om od Vieuxtempa, koji su komadi našem občinstvu bolje poznati.« (Po »Obzorovu« prevodu.)

Za Krežmu bilo bi sada najbolje, da je iza takvog uspjeha mogao svoje koncertovanje u Parizu neposredno nastaviti. Kako sam malo prije iztaknuo, dala se je množina virtuoza već prije za koncertovanje predbilježiti, te je za to bio prisiljen čekati punih 14 dana, dok je dobio kakvu dvoranu. Da ovo vrijeme nekako koristonosno izpunji, ode u Orleans, gdje je 24. ožujka koncertovao. »Moniteur Orleanis« od 26. t. m. pisao je o Krežminu koncertu sljedeće: »U subotu (24. ožujka) bijaše četvrti i posljednji koncert u ovoj sezoni. Stiene dvorane glasbenoga zavoda jošte drhću od odjeka orkestra, gusala Fr. Krežme, glasovira Emila Bourgeoisa, i povladjivanja, koje je neprestance ponavljano: ciela večer, od prve do posljednje točke programa, bijaše izpunjena ovacijami. Mladi Franjo Krežma, rodnom Hrvat, ima istom 14 godina, ali kod pravoga genija ne čeka umjetnost na stanovit broj godina. U dvanaestoj godini bio je već na konzervatoriju u Beču dobio prvu nagradu, a njegova sestra Anka isto tako za glasovir. Taj mladi umjetnik posjeduje u velikoj koli u predaji toli i u igri, sva svojstva, kojimi su se odlikovali mnogi velikani. Snaga, sigurnost, nježnost, čuvstvo i odvažnost njegova gudala — sve to sjedinjeno je u mehaničkoj savršenosti i proizvodja zajedno blago glasbeno sporazumljenje, a to mu osigurava sjajan glas. Gosp. Franjo Krežma bio je tri puta počašćen, i to posle fantazije iz Fausta od Wieniavskoga, posle magjarske »Elegije« od Ernsta, a osobito posle balade i polonaise od Vieuxtempa, toga velikana, čije je glasbotvore mladi umjetnik odigrao mlo i savršeno. (Po »Obzorovu« prevodu.)

Vrativ se Krežma opet u Pariz, koncertovao je 6. travnja u »Grand Salle Zodiaque du Grand Hôtel«, u prisutnosti glasovitoga profesora violine gosp. Dancla, prof. Massarta, Diémora, Kovalskoga, Vieuxtempa, Sivorija, Gravillona, princa Solmsa, grofa Paulowskya, vicomta Colonne-a i drugih celebriteta. U ovom je koncertu izvajdajao svoju novu fantaziju o operi »Hugenotte«, koju je u Parizu sastavio i s Ankom uvježbavao. Kako mi je gospodjica Anka pripoviedala, to je ona s tim komadom imala mnogo muke. »Franjo je u obće bio strog, te je želio, da sve s mjesta pogodim, ma kako stvar bila teška, pa da uz to odmah i cieli komad valjano shvatim; a kod ove svoje kompozicije bio je vrlo nestrpiljiv, te sam se morala dan i noć vježbati. Usled toga neprestanoga vježbanja malo sam uživala od Pariza.

Uspjeh ovoga koncerta bio je zaista vanredan. Sivori predade Krežmi u koncertnoj dvorani svoju sliku, s napisom: »à mon jeune collègue, signe d'estime!« a Vieuxtemps reče: »Vaša je kompozicija vrlo liepa, ali kako sam razabrao, to ste ju samo za se pisali, jer ove poteškoće ne će nitko drugi tako lahko svladati. Profesori Dancla, Massart i ostali čestitali su mu, te mu u očigled občinstva stisnuli ruku, a občinstvo je pljeskalo, da se je dvorana tresla. Posle koncerta pozove g. Lignon k sebi na večeru princa Solmsa, grofa Pavlowskoga, vicomta Colonne-a, spisatelja Aurela Scholla i naše umjetnike, gdje su do tri sata u jutro šampanjizirali i Franji sve moguće izkazivali. O samom koncertu pisao je »L'Univers« sljedeće: »Prošloga petka davalo je u dvorani »Grand-Hôtel« dvoje mladih Hrvata koncert, kojim je talenat prema broju godina neizmerno razvijen. Obadvojemu skupa jedva će biti trideset godina, a to su brat i sestra, Anka i Franjo Krežma. Brat, komu još ne ima petnajst godina, do io je u bečkom konzervatoriju veliku začastnu nagradu za svoje guslanje, te je došao u Pariz, da ovdje primi potvrdu za onaj slavan glas, kojeg si je stekao u Austriji i Italiji. Njegova sestra toli je dražestna, koli izvrstna glasoviračica; ona je glasovirala komade od Liszta i Chopina velikom izvrstnošću i riedkom predajom. Franjo Krežma nije više pitomac, već majstor. On potpuno svladjuje sama sebe i svoje glasbalo, raspolaže izvanrednom sigurnošću, snagom i svesrdnim glasom, te posjeduje nad svaku hyalu uzvišenu vještinu, duboko muzikalno shvaćanje i majstorsku rutinu. Franjo već sada

stoji u redu prvih virtuoza violine. Ovo dvoje ljubezne djece sigurno je svagdje, gdje se bude ozvanjalo, naj-sjajnijeg uspjeha. Listu »Il pensiero di Nizza« pisao je pariški dopisnik ob ovom koncertu: »U dvorani Grand-Hôtelu upriličio je mladljahni Franjo Krežma i dražestna mu sestra Anka jedan koncert. Mladi umjetnik izazvao je kod mnogobrojnog slušateljstva pravo oduševljenje, a glasoviti Sivi pokloni mu svoju sliku riečmi: »Mojemu mladomu sudrugu u znak štovanja.« Gospodjica Anka, koja je s bratom dielila izkazanu im čast ove večeri, glasovirala je dva koncertna komada, s kojima je izazvala živo povladjivanje, te ih je morala opetovati. Prvi umjetnički velikani Pariza, naime: Vieuxtemps, Sivi i Massart bili su prisutni, kao sjajno trozvježdje. (Po »Agramer Zeitungu.«)

Na čast naših umjetnika priredi 8. ožujka vicomte de Colonne sjajnu večernju zabavu, pri kojoj su gospoda bila u svećanih odorah, nakićeni redovi, a gospodje nakićene biseri, diamanti i drugim dragocienostmi, kao kod kakvog dvorskog koncerta. Tu je bio prisutan i magjarski virtuoz violine gosp. Ede Reményi, ali se nije približavao Franji, te je posle koncerta odmah otišao, izraziv se o vještini Krežme ne samo vrlo pohvalno, već upravo uzhitno. Zabava je bila vrlo animirana, te su se Francezi više puta izrazili, da nisu ni sanjali da u Hrvata imade toliko uljudbe, znanja i umjeća, koliko su naši umjetnici tada iznieli na vidjelo. Bilo je tamo naime i Engleza, i Talijana i Niemaca, s kojima su Franjo i Anka, sa svakim u svom jeziku, korektno i vješto govorili. A kada je gospodin Lukšić, i kasnije profesor Leger, s njimi još i hrvatski počeo, nisu se Francezi mogli dosta načuditi naobrazbi naših mladih Hrvata.

Drugi svoj koncert u Parizu priredio je Franjo 14. ožujka u dvorani »Pierre Petit«, a na večer guslao je na soirée-u gospodje Mackenzie; treći koncert davao je 18. ožujka u koncertnoj dvorani »Lecowibe«, kod kojeg je sudjelovala i gospodjica Franchelli, koncertna pjevačica, s kojom se je Franjo upoznao u Orleansu, te zabilježio u svom dnevniku o njoj, da je vrlo dražestno i čarobno biće. Četvrti koncert upriličio je 21. ožujka opet u dvorani »Pierre Petit«, te je na večer opet bio pozvan na soirée k grofu P. (valjda Paulovskomu). Uz to je sudjelovao u koncertu, koji je priredio sbor umjetnika. »Journal du Loiret« od 22 ožujka pisao je o tom koncertu: »Zadnji koncert bio je u subotu, i mi smo osvjedočeni, da nam nitko ne će reći, da ne govorimo istine, ako velimo, da je ovo glasbeno naslajdivanje bilo najsladje u ovoj sezoni, a ujedno i najljepše, što nam ih je od nekoliko godina pripravilo povjerenstvo glasbenog zavoda. Osobit ures koncerta bijaše prisutnost mladoga umjetnika Franje Krežme. Brineć se, kano uvijek, da najbolje umjetnike dovede u dvoranu zavoda k sudjelovanju, potrudilo se je povjerenstvo zavoda, da i ovoga umjetnika, čije su ime tako slavili izvanjski a i pariški listovi, a mi dodajemo: punim pravom, skloni da dade koncert. (»Obzore«). Kritik Georges Duval pisao je pako u listu »L'Evenement«: Enfin le jeune Krežma, violinist prodige de quinze ans, a exécuté avec une grande autorité et un grand sentiment artistique le Dernier rendez-vous, concerto pour violon solo, de M-me Pauline Thys. Cette belle oeuvre est une conception élevée, chaleureuse, abondante. Elle a été, pour le jeune Krežma l'occasion d'un véritable triomphe. Auteur et interprète ont été rappelés, acclamés par la salle entière.« (... »Napokon je mladi Krežma, izvrstan petnajstgodišnji violinista, velikom sigurnošću i dubokim umjetničkim čuvstvom prikazao Zadnji srok, koncertni komad za gusle solo, od gdje Pauline Thys. To je liepo djelo švatljivo, toplo i obilno. Ono bijaše, za mladoga Krežmu, prilika pravomu slavlju. I autor i glasbar bijahu u samoj dvorani mnogo izazivani.«)

Peti i posljednji koncert davao je 26. travnja u dvorani »Erard«, o kojem se je koncertu list »Le Figaro« vrlo povoljno izrazio.

Zaboravio sam prije iztaknuti, da je naš Franjo sudjelovao i u jednom dobrotvornom koncertu, i da je za to dobio ovu začastnu diplomu i jednu kolajnu:

»Sauver ou Périr. Société des Sauveteurs de la Seine reconnue d'utilité publique. Diplôme. Dans la pensée de perpétuer le souvenir du généreux concours donné à la première Fête Musicale et Dramatique, le 11. Mars 1877. au Théâtre-Italien, au bénéfice de la Caisse de Secours et de Retraite de la Société de Sauveteurs de la Seine, et comme témoignage de sincère gratitude, la

Commission d'organisation de cette Fête offre une Médaille commémorative à M. r François Krežma.«

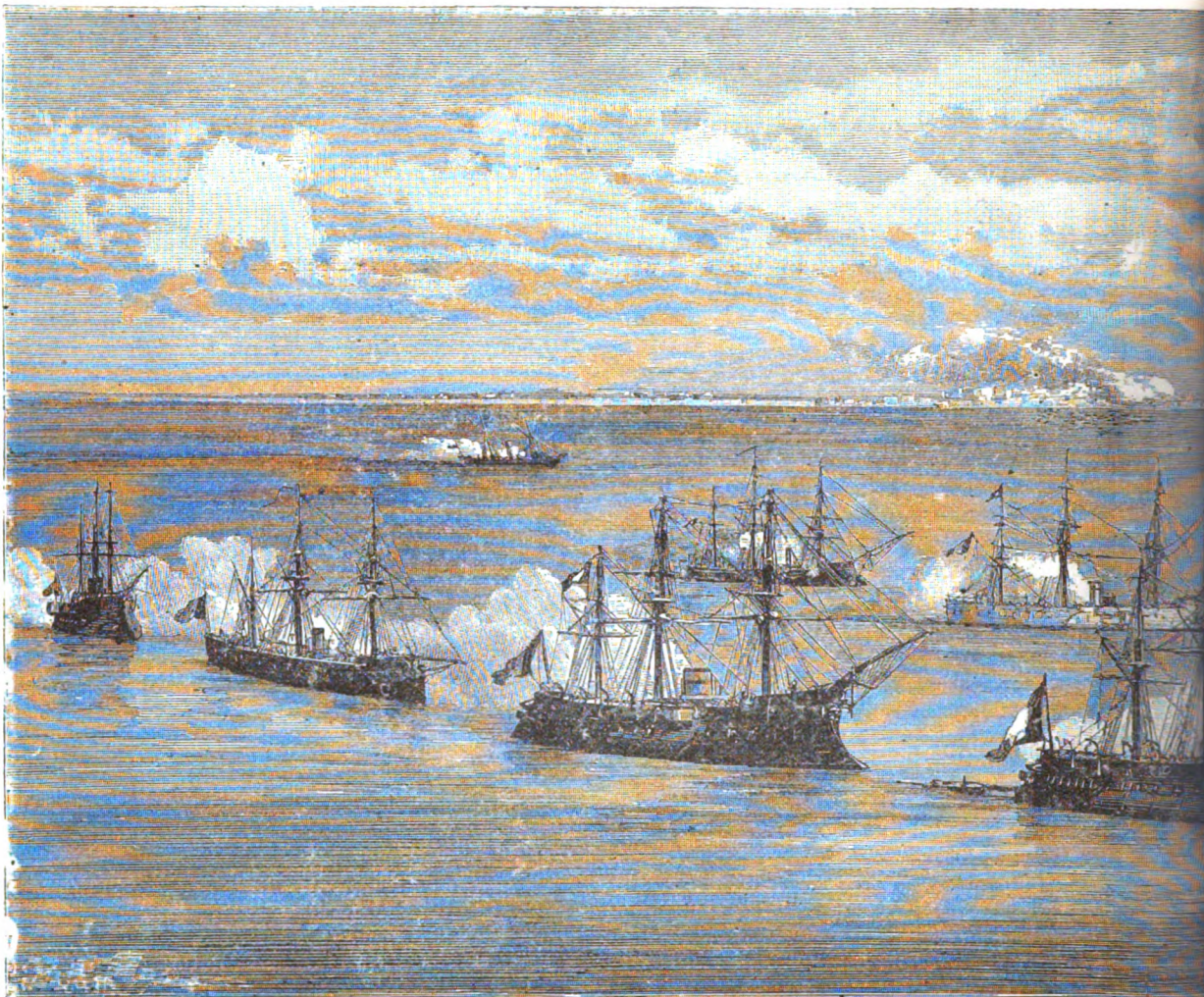
Paris, le 11. Mars 1877.

(Sliedi pet podpisa.)

Njegov materijalni uspjeh nije doduše u Parizu bio znamenit, ali tim veći je bio umjetnički. Dengrémont i drugi violiniste odputovali su brže bolje, čim su čuli Krežmu; Sivi je priredio samo jedan jedini koncert, a Reményi nije do koncerta ni došao. Uz to je kralj sviju violinista, Vieuxtemps, nazvao Hrvata Krežmu, a ne kojega Franceza, Talijana, ili Niemca, svojim nasljednikom, te mu je i takvom devizom uručio svoju fotografiju, koju gospodjica Anka brižno čuva. Ipak je uz sav taj uspjeh u nas bilo ljudi, koji su po Zagrebu širili viest, da je Krežma u Parizu podpuno propao i da ga je mladi Brazilianac Dengrémont sasma nadvladao! A zašto su ti ljudi takvoga šta govorili? — Kazati ću zašto. Neki ljudi, osobito mladji, tvrdili su naime, da je Krežma doduše priličan violinista, ali da nije hrvatski

u sebi dosta tvorne sile, poznam sve muzikalne forme, a bivši moj profesor gosp. Kren tvrdio je, da imadem veću budućnost kano kompozitor, nego li kano virtuoz. Da vam svoju volju djelom posvjedočim, molim vas liepo, da mi dadete dvie tri pučke melodije iz vaše bogate sbirke (tada još nije sbirka popjevaka bila štampana), koje bi ja liepo i pomno izradio.«

Ja, vesel i sav blažen, da ću krasni taj talenat pre-dobiti za našu glasbu, dadoh mu dvie instrumentalne melodije, koje sam od nekog bosanskog guslara čuo i zabilježio, prosta fantazija prostoga guslara. Kad mi je za dva dana donio svoju izradbu i ja istu pregledao, rekao sam mu posve odprto, da sam od njega šta drugo očekivao, jer osim jedne ili dvie passage i glasovirske pratnje nije ništa dometnuo, a ja sam se bio nadao, da će razprestati melodije, te iz njih načiniti oveći koncertni komad, akoprem sam u napred dvojio, da će pri tom moći ostati u stilu melodije. Krežmu nije ta moja izjava uvriedila, već je iskreno priznao, da nije bio u stanju u duhu

BOMBARDOVA

umjetnik, a za to da ne bi ni trebalo — kako mi je neki dan rekao jedan mladi gospodin — takav obširni životopis pisati, te ga toliko hvaliti. Moram priznati, da sam se prije 5—6 godina i sam bojao, da je Krežma izgubljen za našu narodnu glasbu, te sam za to nastojao nagovoriti ga, neka se više bavi hrvatskom glasbom, jer inače moći ću ga od svoje strane štovati samo kao odličnoga umjetnika, ali ne kao odličnoga Hrvata i dobrog patriotu. Na to mi je Franjo sasma osbiljno i razborito odgovorio: »Moja je jedina želja i moj jedini cilj, da se danas sutra izkažem kano pravi hrvatski umjetnik, ali prvo, još sam jako mlad, te kao mladić ne bi našao prikladan djelokrug u domovini; a drugo, nalazim se za sada još previše pod uplivom njemačke škole, da bi se nje u jedan mah mogao otrresti. Za sada mislim još nekoliko godina ostati na polju virtuoza, da se roditelem bar nešto odužim, a tad bi se, proučiv cielu muzikalnu literaturu, i uz nju i pučku našu glasbu, povratio u domovinu kao hrvatski glasbotvorac. Ja ćutim

te glasbe išta dodati ili komad na širje razprestati. »Ako hoćete, profesore«, reče mi, »napisati ću do sutra 3—4 briljantne varijacije na ove melodije, ali uz uvjet, da ne moraju biti u stilu motiva.«

Jer to nisam želio, to sam mu kazao, da se radujem što je toli svjestan, nu da čim prije nastoji proučiti naše pučke melodije i druga svojstva naše glusbe, te mu obećah, da ću mu pri tom biti u pomoći. Mladi se umjetnik liepo zahvali, te je posle često došao k meni, a ja mu tumačih tradicionalna pravila, kojih se naš narod u glasbi drži. A kada sam počeo štampati sbirku popjevaka, to je svaku svezku pomno provrio i sebi bilješke načinio, kako mu to otac, majka i sestra tvrdi. Jako mi je žao, što ove bilješke nisam našao u njegovoj ostavštini, ali posle njegove smrti uzeo je svatko u Frankfurtu i Berlinu od njegovih spisa, što je htio. Nije međutim izključena mogućnost, da ne nadjemo i ove crtice; ja i njegov otac brinut ćemo se za to.

Da ga je smrt u patriotskoj njegovoj nakani preprie-

čila, velika je šteta za nas, ali on tomu nije kriv, od nas bi pako bilo neplemenito, da ga idemo s patriotskog gledišta odsudjivati, t. j. što nije u svojoj mladjažnoj dobi za narodnu našu glasu radio ono, što bi kao zreli muž sigurno bio učinio. No nešto je ipak učinio i kao mladić: svagdje se je izicao kao Hrvat, i tako bio rodu na glas. Mislim da nitko ne će moći piscu ovih redaka spočitovati, da je kada pisao i životopis Mendelssohna, Donizettieva ili Wagnerov, već samo takvih umjetnika, o kojih je bio osvjedočen, da su radili na korist narodne glasbe, te dušom i tielom bili Hrvati. Riedki takav genij, kao što je bio Krežma, koji je u svijetu hrvatskomu narodu služio na duku i svagdje proslavio Hrvatsku, ne smije se sa nekoliko rieči zaboraviti, ne smije se slaviti mu zabašuriti, ili čak potamniti, jer tad ne bi Hrvati zavriedili, da im se u buduće slični veleum rodi. Dakle, i u tom smo pogledu sada s našim Franjom posve na čistu. —

Drugoga svibnja 1877. odputovao je Krežma iz Pariza

zornošću slušalo svaki gud, udari posle svakog komada u zaista frenetički pljesak, koji nam je na koncu izvojšio još mali dodatak od strane mladoga umjetnika, za koji mu možemo biti zahvalni, jer smo tu mogli vidjeti gore spomenute vrline u još ljepšem svjetlu. To su ti bili nadzemni, rajski glasovi, koji su do naših ušiju dopri, a mi možemo punim pravom reći, da je glasha, ta kći nebesa, za to došla k nama na zemlju, da nas uzhititi.

Iz Maribora pošli su naši umjetnici ravno u Zagreb, gdje ih je gosp. I. pl. Zajc željno očekivao, ka koncertu uređenom na 12. svibnja, a priredjenom na čast Njegove ces. kralj. Visosti nadvojvode Albrehta, koji je tada u našoj prijestolnici boravio. U istom koncertu sudjelovala je i naša glasovita zemljakinja, pjevačica gospodja Vizjakova, pa i bariton gosp. Noll, tada član naše opere. Njegova se je Visost vrlo pohvalno izrazila još u samom koncertu, te je k šnje gospodji Vizjakovoj, gg. Krežmi i Nollu, i upravitelju koncerta gosp. I. pl. Zajcu dala dojaviti svoje visoko priznanje.

U vrijeme, kad je naš glasbotvorac gosp. Gjuro Eisenhut izradjivao svoju operu „Sejla luti“, nije Krežma bio u Zagrebu, te nije od te opere prije ništa ni čuo, nego kad su ju prvi put izvajali u našem narodnom kazalištu, naime 10. ožujka 1878. Sutra dan, iza prve predstave, dodje gosp. Esenlut k Franji, da čuje što mladi umjetnik drži do ovog djela, te se je snehivao, kad mu je on na glasoviru repro lucirao bar trećinu opere. G. Eisenhut dobro je znao, da partitura njegove opere nije došla iz njegovih ruku, ali je ipak počeo dvojiti, jer bi takva pamet bila nečuvena. Ali ne samo da je tako riedku pamet imao za glashu, već i za ono što je čitao. Njemački liečnik, koji ga je liečio u Rimu, nije bez razloga rekao: „Ne vjerujem, da će to slabašno tielo moći dugo podnieti teret neobično brzo razvijenog, silnoga duha.“ Krežmini roditelji nisu toj izjavi davali nikakvu važnost, tvrdeći da je Franjo po tielu jak, kostčat i mesnat, da sladko i puno jede, da mirno makar i malo spava, i što je tolikom lahkoćom radio, da se nije nikada moglo opaziti, da je umoran. Sve svoje umjetničke raduje obavljao je reć bi igrajuć se, te je često žalio one pjevačice, glasoviračice i druge glasbare, koji cieli božji dan mlata kao parni stroj, vježbajuć se neprestano u solfegiah, skalah, etudah, itd.

Za to je nužno, da se svaki mladi čovjek, koji se hoće posvetiti kakvoj struci, ponajprije savjestno ispita (a roditelji neka mu tu budu u pomoć,) da li za dotičnu struku imade prirodjeni talenat i živu volju. Ako toga ne ima, neka se kani posla, jer bez ovih uvjeta ne će nikada doći do kakvog uspjeha, pa će tako — postati nesretnim.

Savjetujem mladeži da bude marljiva, jer i rodjeni genij treba da radi, pa da uzna toji oštriti si um i pamet, da ne afektira one stare ljude, koji se nekako hvale tim, što im je pamet toliko oslabila, da se ne mogu sjetiti imena, brojeva itd, jer to mladomu čovjeku ne će udariti biljeg kavalira ili zamišljenog starca, već biljeg bedaka. Čitaj pozorno i zapamti što si čitao, dapače i naslov, autora i stranu knjige, na kojoj si ovo ili ono čitao, a već za rana si napravi pametar i dnevnik, u koji ćeš zabilježiti sve što ti je vriedno znati. Trgovac ne vodi knjige za to, da imade više posla, već da znađe od koga je šta kupio i komu je šta prodao, i kako mu posao napreduje. Pa tako treba da čini i onaj, komu je sve blago njegov um: i on mora imati bilanzu te znati, šta je sve u s. om životu čitao, koliko je iz ove ili one knjige naučio, i koliko je napredovao u stanovito vrijeme. Mnogo čitanja ne čini mnogo znanja, već mnogo pamćenja. Ja poznajem gospodje, koje su pročitale na sto, što, na hiljade romana, pa ipak nisu iz svih knjiga zapamtile ili prepisale ni jednu pametnu izreku: to jest, ne znadu ništa uz sve svoje čitanje. — — —

Ali hajde da našega Franju sledimo na njegovom ljetnom izletu. Dvadesetoga srpnja 1877. koncertirao je u Ljubljani, 22. u Lokavcu, 23. u Bledu, 25. u Imdrihovu, 28. u Rogatcu, a 30. u Krapinskih Toplicah. Kritike ob ovih koncertih ne će donasati, ta čitatelj i onako znađe, da mu se je ljubimac svagdje izkazao, već ću mjesto tih kritika priobćiti ertice iz njegovog dnevnika. Franjo piše medju ostalim: „U Ljubljani posjetio sam otca Slovenaca, dra Bleiweisa, koji me je vrlo prijateljski primio i na polazku blagoslovio. Tada sam s graditeljskim savjetnikom gosp. Potočnikom išao na gradišće (Schlossberg), odkuda je krasan vidik. Na večer bili smo u čitalnici s pukovnikom Hostinekom, gg. Nolliem, Potočnikom, Drenikom, Vallentom i drugimi, te smo se s njimi liepo zabavljali. Kad smo se vozili u Lokavac, dodje nam do Vipave u susret predsjednik društva „Edinosti“, gosp. Casagrande, sa gospodjicom Augustom Petrićevom i gospodinom Ditrichom. U Lokavcu primi nas gosp. dr. Romanin i gospodja mu vrlo ljubezno u svojoj kući. Posle podne išli smo s celim društvom k izvoru Hubelu, a drugi dan k grofu Lanthieru u Vipavi, kojeg obitelj potiče od godine 932. Grof i grofica bijahu vrlo charmantni, te su nas kasnije pratili do izvora riečice Ipave. Na večer predala mi je pri koncertu neka gospodjica u ime lokavskih gospodja velekrasan lovorvjenac sa bielo-svilenom širokom vrpcom i zlatnim napisom. Posle koncerta večerali smo u prostorijah Edinosti s ovećim društvom gospodja, gdje smo se zabavljali do do četiri sata u jutro. — U Bledu, kamo smo došli 23., odsjeli smo u hōtelu Mallner. Kada sam otvorio prozore naše sobe, bio sam doista iznenadjen; vidik na zelenkasto jezero, gdje u sredini stoji toranj, a polag njega župni stan, divan je. U Bledu predstavio sam se

JE ALEKSANDRIJE

preko Strassburga, Carlsruhe, Stuttgarta, Ulma i Monakova ravno u Linz, kamo je bio pozvan, da 5. svibnja koncertuje kod neke (ne znam kakove) svetčanosti. Kritike iz Linza donieti ću kasnije, jer ne ću da opetujem jedno te isto; sad ću ga pratiti u Maribor, kamo je također bio pozvan, i gdje je 9. svibnja koncertovao. Tom prilikom pisala je „Marburger Zeitung“: »U sriedu, 9. svibnja, našlo se je u velikoj dvorani kazine mnogobrojno i izabrano občinstvo, da si pribavi riedak užitak i da se divi mladomu talentu, koji će kao svjetli fenomen na obzorju umjetničkoga svijeta na skoro razširiti žarko svoje kolo preko ciele zemaljske kugle. — Često smo već imali priliku slušati umjetnike te struke, no vienac slave moramo bezuvjetno pripoznati mladomu Krežmi. Lahkoća i eleganza guda, izvanredna sigurnost u baratanju glashala; čistoća dvohvata i čudnovata tehnika, koja ne pusti iz oka ni najmanju stvarcu, moraju mu svagdje dopitati občinitu pohvalu, da, sveobće začudje. je. Program bijaše odlično izveden, a občinstvo, koje je najvećom po-

Od ovoga vremena sve do 20. srpnja nije Krežma nigdje javno guslao, već je doma marljivo učio i komponirao. Ovaj put se je dao na veliku fantaziju o Zajčevoj operi »Zrinski«, misleć da će s ovom glashom prije na kraj izaći, nego li s našom pučkom. Kada naš Franjo nije glasbovao, bio je osobito veseo i živahan; znao je po stolovih gombati, u majku, sestru ili kojeg prijatelja zadirkivati i tisuć anekdota pripoviedati; ali čim bi u ruke primio gudalo ili pero, ili čim bi sjeo k glasoviru, (jer on je bio i vješt glasovirač), pretvorio bi se mahom u osbiljna muža. Nikada nije pjevao od šale. Prama sestri Anki bio je strog majstor. On, koji je sve shvatio s mjesta, i to točno i propisanimi nuanzami, nije mogao ni htio pojmiti, kako da to drugi ne može. K tomu je njegova pamet (pamćenje) bila upravo čudnovata. Pomniji koji komad znao je jednim preigranjem na pamet, koju ouverturu na dva — tri puta, a oveće sinfonije gudio je na pamet, ako ih je kod obćih orkestralnih pokusa prošao samo nekoliko puta.

austr. ministru dru Ungeru, koji je tada bio na odmoru u Bledu; on me je primio neobično ljubezno, razgovarao se sa mnom dugo o koječemu, te me pozvao, da ga svakako posjetim, kad opet u Beč dodjem. — U Indrihovu našli smo izim barunice Stutterhainove i drugih iz Trsta nam poznatih osoba, još i nekoliko milih nam Zagrebačana, s kojima smo posle koncerta večerali i vrlo se ugodno zabavljali. Bili su tuj presv. gosp. Vakanović, August Šenoa, Dragutin Albrecht, glumac Jovanović i gospodja Ružička-Strozzieva.

Došavši 26. u Rogatac, posjetio sam odmah preuz. gosp. biskupa Strossmayera, koji me je primio kano svoga sina, te mi očitovao svoju radost, što sam opet ozdravio. Ali koga još nadjoh? Ej koga? — Mog milog biv-

šeg profesora Heisslera! Ne znam reći, da li sam se neprestano držao ja njega, ili on mene, dosta tomu da smo uvijek bili skupa. Posle podne (27. srpnja) pjevala je gospodjica Veličkovića u lječbaonici (Cursalon) nekoliko popjevaka dosta lepo, a ja sam ju na glasoviru pratio, dakako „biflajući“ prije pratnju! (To se tiče valjda onoga, koji mu je rekao, da pratnju prije preigra, što je bez dvojbe odbio.) Tada sam s profesorom Heisslerom išao u „Novi svijet“, da možemo biti sami i na putu se razgovarati; Anka se je dotle, kako sam čuo, u parku dobro zabavljala. Sutra dan, t. j. 28. imao sam u lječbaonici koncert, kod kojega bijaše biskup Strossmayer, barunica Unukićeva i mnogobrojno občinstvo. Nas troje: barun Joza, mladi g. Vončina i ja, glasbovali smo Beetho-

venov C-mol-Trio (op. 1.) i Hummelov Es-dur-Trio (op. 12); ostali komadi, koje smo izvajali ja i Anka, bili su svi od prof. Heisslera vrlo pohvaljeni. Moj je profesor bio sa mnom vrlo zadovoljan, te mi je rekao: „Dragi Franjo, vi niste više daleko od stupnja savršenosti, ali treba da neumorno radite, želite li ga postići.“ (I te kako ću raditi! dometnuo je Franjo u svom dnevniku.) — Kada smo 29. došli u Krapinske Toplice, bio je na večer „vjenčić“, na kojem smo „fest“ plećali. I drugi dan — posle koncerta — plesali smo, ali ne kod razsviethe već u tamnoj lječbaonici, i to uz glasovir, u koji je udarala Ančica — a izmjenice i ja. — Vrlo je ugodan bio taj izlet.“

(Sliedi)

Tajne Egipta

Zaista poznate onaj Egipat, onaj tajinstveni Mizraim, onu uzku dolinu Nila, koja je slična liesu . . . U visokih trskah viče krokodil ili izloženo diete objave. . . Hridasti hramovi sa gorostasnim stupovi, o koje su naslonjene čudne životinje, ružno i šaroliko bojadisane. . . Na vratih driemlje kaludjer božice Isis, a povrhu njega su zagonetni hieroglifi. U bujnih ljetovnicah sastale su se na sbor mumije, a zlatna ih krinka čuva od rojeva muha, od gnjilobe . . . Poput niemih mislij stoje ondje vitki obeliski . . . svuda smrt, kamenje i tajne. I ovom zemljom vladaše krasna kraljica — Kleopatra Bože, ala si domišljat!

Tako je neki pisac orisao najstariju kulturnu zemlju svijeta, taj veliki kovčeg riedkostij naše zvijezde. Tečajem stoljeća bijaše egipatski život protkan tajnama, a tajinstveno je ondje i dan danas sve: i zemlja i narod, i grobovi i palače. Najvećom tajnom bijaše do nedavna sam Nil. Danas više nije. Danas znamo, da »iz neba izviruća rieka« ima svoje vrelo nedaleko ekvatora, gdje izvire iz velikog jezera Ukereve (Victoria Nyanza), za tim se ulieva u drugo jezero (Mwutan ili Albert Nyanza), da kroz guštare trske i riečnoga bilja pohrli prema sjeveru, k moru. Dosadanja zagonetka, što redovito pada i raste, odavna je odgonetana, odkad je poznato da oba Nilova pritoka, »modra rieka« i Atbara, izviruć u Habešu, prouzrokuju razliku niveau-a, dočim pravi Nil razmjerno malo upliva na redovite poplave. Isti »otac Nil« imade svoje čudne bajke. Kad nije prve godine dolazka Arapa u Egipat (pod Amruom, vodjom kalifa Omara, god. 638. p. Is.) Nil narasao, Egipćani su već bili nakanili, po starom svom običaju, žrtvovati bogato nakićenu djevicu, »vjerenicu Nila.« Nu Amru, koji je dokinuo žrtvu čovjeka, ne dozvoli to, već za savjet zamoli kalifa, kad je rieka sve to viže padala. Omar odgovori: „Egipatskomu Nilu Omara, kneza pravovjernika. Ako si dosele tekao po svojoj volji, a ti se izsuši! Al ako ti je Bog, jedini, svemoguć, naredio da tečeš, tad molimo Boga, jedinoga, svemogućega, da ti naredi da opet potečeš!“ . . . To pismo baciše u Nil, a već slijedeće noći naraste rieka za 16 stopa

Kad nije Nil god. 1825. narasao do prave visine, zapovjedi Muhamed Ali, da zaori molitva na svih mošejah, i pozva druge sljedbenike, da mole za obće dobro „Bilo bi

čudnovato — vele da je rekao — kad ne bi pomogla nijedna izmedju tih vjera!“

Tko hoće da otvori kovčeg čudovišta, koj nazivlju „starim Egiptom“, taj neka se potruži do kairskog muzeja starina u Bulaku. U taj hram starina, gdje je u hladnih prostorijah sgrnuto bogatstvo mnogih vjekova, ulazi se kroz vrt u jedno preddvorje. Hladan vjetar huji sivim granitom i zelenim basaltom, kao da hoće osvježiti razžareno tlo Nila. Čudnovati hieroglifi kao da gledaju sa ploča na udivljenog posjetnika. Hatorova glava zuri sa svog stupa u polutamu, te uza nj iziće veliku protimbu, jer on potiče iz sunčanog Abyda . . . tad ti se pred očima dižu čudnovati kipovi Hiksa. Hiksi (pastirski kraljevi) vladahu nekoliko stoljeća pred i za godinom 2000 u Egiptu, al se njihova omražena vlada nije mogla uzdržati. Već je od mnogo stoljeća obstojala egipatska država Faraona, država kraljeva piramida, kad je nekakav »narod neplemenite pasmine«, dolazeć sa iztoka, poplavio zemlju, zapalio gradove, razorio. Kod Tanisa (gdje su se kipovi našli) bijaše prijestolnica kraljeva Hiksa. Veli se o Jordanskoj dolini, da je prije propasti Sodome bila rajski vrt ili „kano Egipat, kad stupiš na njegovo tlo kod Tanisa.“

Stariji od spomenutih kipova je kip Cherefa, koj bje nadjen u Gizehu. Sjedeća je to prilika vrlo častne vanjštine. Stoljetne prašine nestalo je sa onih izklesanih crta, a obličje gleda poput utvore iz davno prošastih vremena u taj moderni svijet. Najzanimiviji je ipak jedan drveni kip sa očima od bjelutka. Zovu ga „Seih-el-Beled“ (seoski knez), a nadjen je u Sahari. Svatko opaža, da je došao medju najdrevnije spomenike, što ih znade poviest čovječanstva. Prve prilike, koje će nam kano u susret jesu Mena, Teta, Venephes i Bulan.

Sad se sjećamo zakonodavca Kafru od II. dinastije, koji je Appisa iz Memfisa uvrstio medju bogove, koji je skoro pred 4000 godina pisao naučne knjige o zdravoslovju itd. . . . tad nam se istom ukažu sjene graditelja piramida, pravo izhodište egiptološkog izražavanja. Ali tu smo primorani preskočiti pol tisućljeća, i eto nas zapanjenih pred kraljem Pepi I. (3233. pr. Is.), koji je bio silan junak, te si je podložio Siriju i Nubiju. Tad nastaju razmirice i nemiri, u kojih izumire memfisko gospodstvo. I opet druge slike oživljuju suton prošlosti. To su kraljevi thebanske dinastije,

a njeni najznamenitiji predstavnici ujedno su najznamenitiji u čitavoj staro-egipatskoj poviesti. Tko od nas nije čuo o ratobornom Usortesenu III., tko ob Amenemhatu III., koji je dao prokopati jezero Moeris? Tada dolaze kraljevi Hiksa, a s njimi i nepodnosivi tudjinski jaram. Ali iza 150 godišnjega rata za slobodu osnuje Ahmes I. opet staru narodnu neodvisnost, a iza njega slijedi čitav red dinastija, čiji su predstavnici najsajnije zvijezde na obzorju egipatske poviesti. Nada sve najljepše se sja slika Ramsesa II., Sesostira kod Grka. I on je imao slavne predšastnike, kao Totmesa III., upokoritelja Sirije; Aneenhotepa II., osvajač Ninive; i Aneenhotepa III., koji je najdalje razmaknuo granice svojoj državi. To je onaj „Memnon“ u Grka, kojega su kipovi u Thebi ozvanjali, kad se je radjalo sunce.

Stresimo sada tu učenjačku prašinu sa sebe, pa se podajmo bujici života naše sadašnjosti. I ona je prepuna tajna. Danje svjetlo počiva na neizmjerljivoj vrcvi kuća izmedju Nila i Mokatskog gorja. Ovu svjetlu skupinu sa svojom razžarenom maglom i tamno-plavim nebom oživljuju danas nebrojeni minareti, koji se poput blještećih igala dižu u vis. Medju njimi šire se vrtovi sa svojim bujnim zelenilom, iziđu se ponosne kupule, uzdižu veličanstvene palače, za čudo divne mošeje: Sve u šarenoj mieni tamo do sivoga Mokatskog gorja, koje baca debelu sjenu na tvrđavu i na to more kuća. Tko tako jednim pogledom zagleda Kairo, misli da taj grad leži u samom čaru. U istinu bijah veliki čarobnici, koji su stvorili to čudo. Ipak, izčeznuo je veliki dio toga čara, a moderni vek kao da samo priča o nekadanjoj veličini. Nekadanji grad kalifa najzanimiviji je u bliznjem Orientu. Ako ga Stambul nadkriljuje zelenimi baščami, igrom valova i svojom prostranošću, to se svjetski grad na Nilu natječe s njime krasotom svojih gradjevina, svjetlom i toplinom, a napokon i onom dražešću, koja se vije na tom prastarom kulturnom tlu Kairo nije samo glavni grad novoegipatske države, koja se proteže malo ne do ekvatora, već je takodjer metropola „tamne strane svijeta.“ Pomislilo bi se: tko u Kairu vlada, taj je gospodar ogromnoga svijeta, od ruševina Kartage do rta dobre nade, od atlanskih obala pa do grebenaste obale crvenoga mora. Al za to s jedne strane leži grad odveć ekscentrično, reć bi skoro na kružnici Afrike; s druge

strane postoji ovdje tolika razlikost u zemljah, narodih, podneblju, pasminah, poviesti i kulturi, kao što možda na nijednoj od ostalih četiriju strana svijeta. Ali upravo Kairo nosi biljeg te raznolikosti, nešto u gomilah domaćih i vanjskih historijskih spomenika, nešto u neopisivo šarolikoj i mnogojezičnoj vrevi naroda, koja struji i bije ulicama, kao što vruća životna krv žilami kojega organizma. Nijedan grad na svijetu ne može se mjeriti sa Kairom u mnogostručnosti nošnja i tipa. A ta je svjetina, zaslugom onoga moćnoga utemeljitelja nove egipatske dinastije, Mahomed Alija, ponajmanje fanatična na celom prostoru, gdje Islam vlada. Nigdje se nisu hramovi drugih sljedbenika tako rano podigli kano što ovdje.

Sve, što nam moderni Egipat krije tajna, leži u palačah Mahomed Alijeve dinastije. Mahomed-Ali, sin stražara iz Kavale u Macedoniji, volio je da ga zovu »zemljakom« Aleksandra. To mu je i doličilo gledom na nasilja, koja je počinio, kano što nekoč genijalni sin Filipa macedonskoga. Sva umjeća Mahomed-Alijeva bijaše: razniti na sablje Mameluke i Beduine. Još groznije postupao s narodom njegov sin, rudokosi Ibrahim, uprkoritelj Vahabita. Kad je jednoč Mahomed-Ali viećao sa svjcimi generalima, a ne mogao nikako izabrati vrhovnog zapovjednika za vojnu na visoku Arabiju, htjede da slučaj odluči. Položi jabuku u sredinu velika saga. Tko ju uzme, a da ne stupi nogom na sag, taj će biti general te vojne. Vodje se namučise, a Ibrahim je samo gledao njihovo naprezanje. Kad su se izjalovili svi naponi, usta Ibrahim, savije jednostavno sag i odnese jabuku. Kako je Ibrahim smotao Turke u Siriji u Maloj Aziji, svakomu je poznato... Drugoga kova bijaše treći osvojitelj Egipta — Abas-paša, Mahomed-Alijev unuk. On bijaše pogibeljan pustolov, sumnjičav silnik. Za svoga vladanja skoro svaki božji dan otrovao bi po kojega

Mameluka, utopio po koju ženu u Nilu. Taj nevriednik pošao je i dalje, te izabrao u Sudanu, gdje modri Nil utiče u egipatsko zemljište, nesretni kraj, gdje vlada groznica, rudokopje Fazogl, pa je onamo progonio sve: krive i dužne, državne dostojanstvenike, žene, Mameluke, skitalice i velike bogatire. Nitko od njih nije više ugledao božje svjetlo u Kairu.

Abasa su potajno umorili. Neki Mameluk, vele, da je modernomu Faraonu, kad je spavao, urinuo bodež u tielo. Odista, Abasa na-

mu onda razporiti trbuh. Židovom dao je El Hakim o vrat objesiti teške željezne kruglje, a kršćanom velike križeve iz kovi. Kad je kalif — taj »arapski Caligula« — jednoč za noćne šetnje našao lutku, koja je u ruci držala listić, a sadržaj mu bile same psovke proti njegovoj sestri, naložio je robovom da jurišaju na taj dio grada, te ga pretvore u prah i pepeo. Sav svoj gnjev morade to najveće čudovište izmedju »bogova«, koji su ikada živili pod egipatskim nebom, svaliti na svoju sestru. Al ga je to stajalo života; jer kad se

je kalif drugom sgodom šetao noćju, ne povrati se više kući. U zoru nadjoše na Mokattamu Hakimovog bielog magarca i kalifovo odieo. O njemu ne bijaše ni traga ni glasa, a njegovi pristaše objaviše: da je Bog-čovjek užišao na nebo — al na njegovu odieo nadjoše kasnije ureze bodeža. Za Hakimom povedoše se nekoji rođaci Mahomed-Alijevi, kao što n. pr. poznati Defterdar, Mahomed - Alijev zet. O njem još i danas priča narod, kako je on domišljato tražio dokaze egipatskoj pravici i kako je originalno sudio. Kad mu se jednoč neka fellah-žena (seljakinja) potužila, da joj je jedan nubijski vojnik izpio mlieko, naloži Defterdar, da mu se razpori tielo, da se vidi, osniva li se tužba na istini. Nekoč drugi dostojanstvenik Mahomed-Alijev, redarstveni nadzornik Ali Bey, dao je sve tkalce, koji su u prkos

ADMIRAL SEYMOUR

djoše s bodežem u grudih, izvaljena na divanu, u njegovoj villi nedaleko od Benha-el-Asla.

Abasa nasliedi Said. Tomu vladaru prava je slika i prilika silnik, koga ne rodi van egipatska zemlja. To je onaj fatimidski kalif El Harkim, koji je bio naredio, da ga za života u Kairu štiju kano Boga. Gorji čudak jamačno nije nikada vladao na Nilu. Jedan put zabrani svaku radnju danju, drugi put opet svaku radnju noćju. Omičela mu lakrdija bijaše zapovjediti pratiocu da sidje s konja, pa

za brani imali krosna, (Mahomed-Ali proglasio je tkalstvo državnim monopolom), zaviti u njihovo vlastito platno, natopiti ih uljem i smolom, objesiti o visoko drvo i sažgati.

Malo prije spomenusmo o Said-paši. Njegov nasliednik bijaše Ismail, predzadnji egipatski kediv. S njime završuju egipatske tajne. Svemu su svijetu poznata nedjela i nasilja toga faraona u glaccé-rukavicah i lak-cipelah. Što je Ismail za svoje vladavine protepao, teško da će se ikada moći brojkami označiti. I on se je čutio doraslim, kao i onaj Hakim, za

Caesarova djela. Tako je god. 1869., da otvori put u svoju kulu Gezireh na nilskom otoku Bulak, dao preko rieke udariti most, kano što nekoč Caligula preko zatona Bajae. Most bijaše 400 koraka dug, a namješten za onu jedinu večer. Za ona dvadeset i četiri sata, što je most stajao, morale su sve ladje obustaviti plovitbu. Pod Ismailom morao je ministar financija biti čovjek izumljiv. Takovih talenta nije nikada pomanjkalo kedivu. Jednom je udario porez na sve porode i pomore; drugi put je opet zaplienio fellah-ženam sav nakit, da i jednostavne mjedene naušnice. Najgrubije je sliedeće njegovo djelo. Kad je nekom prilikom opet bila velika osjeka u podkraljevskoj blagajni, obznani ministar financija: Svatko si može bezplatno uzeti žita, ako na stanovitom mjestu plati dva piastra. Siromašni se puk sjati na hiljade, da žrtvuje svoju zadnju uštedjenu paru, al se i kruto

prevari. Nitko ne dobi ama ni jedno zrno žita . . .

Egipćani su narod vrlo uztrpljiv. Kad je Ismailova mezimica - kćerka Zenab svetkovala svoje vjenčanje, sve je u gradu gmiljilo kao u mravinjaku. Preko dvjesto tisuća ljudi podiglo se (god. 1874.) da pogleda izložene darove mlade vjerenice; tuj bijaše diadema, kruna, pasova, kolajna, narukvica, toka itd., sve puna kola! Ulice, koje vode u palaču, bile su poštropljene ružičnom vodom, za razsvjetu rabile se jedino stearinove svieće, tako da su samo one stajale pol milijuna franaka.

Najzadovoljniji pri slavlju bijahu orientalni trgovci. Da su oni pri svakom novčanom ugovoru znali naknadno pridodati ništicu, to je bila javna tajna. Ta pod Ismailom mogla se je dobiti dozvola za svaki najpustolovniji podhvat, samo ako je dotični razumio temeljito mititi. Kad su si nekoji takvim putem, kao

što jedan aleksandrijski banquier, nakupili ogromno blago, tad su počeli Ismaila kovati u zvijezde i ča obožavati. Kad su takvi ljudi milošću kediva došli do takvog silnog bogatstva, oni su znali biti i zahvalni, te su nakanili postaviti mu mramorni kip, al kad se je on sam tomu protivio, postavili su njegovo poprse u burzi u Aleksandriji. Ali čim se je saznalo da je obustavljeno plaćanje *bona*, oni su apologeti bili prvi, koji su mramorno poprse skinuli sa stalke, te ga razbili na sto komada. No to nije nikakova šteta, ali kako je eto nebogi Arabi-paša nedavno živ prošao sa prevrtljivom i bezčutnom ruljom svog vlastitog naroda, komu je htio izvožstit najveće blago — zlatnu slobodu?! Ne obistinjuje li se i tu ona božanska: *Perditio tua ex te, Israel!* kao i kod mnogih drugih naroda . . . žali-bože, žali-bože!

—vić

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— Razprava ob obstojećoj porabi staroslavenskog ili glagoljskog jezika pri vršenju svete mise, po obredu rimokatoličkom, u sdruženih biskupijah senjskoj i modruškoj. Napisao *biskup Venceslav Šoić*.

Mala je to knjižica, ali je zlata vriedna. Onjoj se može punim pravom reći, da je prava muževna rieč u sgodno vrijeme.

Sada, gdje se sav hrvatski svijet zanima pitanjem, hoće li se u našu crkvu povratiti stari, priznani i poveljeni narodni jezik, visok crkveni dostojanstvenik diže svoj mjerodavni glas njemu u probitak. Nami je to tim dražje, zasluga je tu tim veća, što se dobro znade, da su kod nas takovi biskupi riedki, žali-bože vrlo riedki.

Učeni pisac ove razprave riešio je svoju zadaću onim dostojanstvom, koje se radja samo iz temeljita znanja i čvrsta osvjedočenja o pravednosti stvari, za koju je stupio na junački branik. Čitajući tu razpravu, mi smo pred sobom jasno vidjeli dostojanstven lik vriednoga pisca, koga imademo sreću i sami poznavati, lik pravoga apostola, dostojna nasljednika velikoj solunskoj braći, sv. Cirilu i Metodu.

Preuzvišeni gospodin biskup riše nam ponajprije u kratkih i jezgrovitih crtah poviest staroslavenskog ili glagoljskog jezika u katoličkoj crkvi, ponapose u senjskoj i modruškoj biskupiji. Njegova uporaba zajamčena je samim Rimom, pa s toga učeni pisac vrlo dobro zaključuje: „Ova, kroz mnoge vjekove obstojeća uporaba bješe vrhovnoj Rimskoj crkvenoj vlasti predobro znana, a da proti istoj nikada ni riečice izrekla nije. Ima dakle krepost pravoga zakona.“ . . . „Uporaba ta obstojaše neprekidno u stolnih crkvah Senjskoj i Modruškoj, pače i u sbornoj Riečkoj, a dakako i u svih posebnih župnih crkvah ovih sdruženih biskupija, i nijedan ovomu protivan slučaj ne može se temeljito navesti.“ . . . Tako je sa staroslavenskim jezikom bilo sve do go-

dine 1825, a istom od tada počela se je uvadjati latinština. A sada se pita rodoljubni pisac: „Zašto se je odustalo od prastarog običaja?“ Odgovor: „Nehaj kapitularaču tomu je uzrok!“

Posljedica toga nehaja bila je ta, da se ipak iz svih naših crkava nije mogao iztisnuti staroslavenski jezik, nego je u novije vrijeme pomiešan sa hrvatskim, što nikako ne bi smjelo biti, jer se to vrlo protivi propisom katoličke crkve, „koji strogo zabranjuju uporabu dvaju jezika kod bogoslužnja.“ Tako su eto prerevni zagovaratelji latinštine svojoj crkvi više škodili, nego li koristili: to je od uvijek neizbježiva posljedica, kad se povede borba proti pravednoj, narodnoj i koristnoj stvari.

A zašto se mi baš toliko zauzimljemo za narodni jezik u našem bogoslužju? Evo, neka mjesto nas odgovara misaoni pisac: „Kad se božanskoj mudrosti svidi osloboditi nam narod od razcipkanja bogoslovnog, da ga sd užu pod jednim pastinom u jednoj te istoj ovčarnici, svako će budno oko, bilo svjetovnjaka bilo svećenika, u toj povelji nazrieti most, kojim vječna mudrost narod slavjanski privadja u sretno doba predfocijansko, odstranjujuć prepone, što ih je nekdašnji nezdravi politički sustav izumio i oživotvorio, odstranjujuć ih ne surovom već meralnom silom.“ Tako misle svi pošteni Hrvati, tako se oni ponajprije nadaju ukinuti nesretni razkol, kog je medju jednokrvnu braću žali-bože usadila vjerska razlika. Istina, vjera je stvar duševnosti, ali nijedna vjera ne smije smetati napredku otačbine, napredku čovječanstva. O tom je osvjedočen i preuzvišeni gospodin biskup, jer evo čega se on boji, ako bi se našem narodu na silu hotio srušiti taj važni most do njegova jedinstva: „Temeljiti motritelj toga predmeta sgraža se kad pomisli, da bi se vierni naše po sv. Cirilu i Metodu utemeljene crkve uz danas obstojeće obće vjerozakonsko nehajstvo udaljiti mogli od vjere svojih otaca i (od toga nas Bog očuvaj) prionuti uz sljedbenike Focija i Cerularija prije, nego li bi odu-

stali od prastarog, poveljenog svog crkvenog jezika, što bi se malo po malo nedvojbeno dogodilo, odbacujući staroslavenska ili glagoljitička slova, a uvadajući beztemeljito i pogubnom novotarijom latinska ili čak čirilska. Videant consules!“ I dalje, govoreći o Dalmaciji: „Nek se usudi to katoličkomu narodu, po strmih briegovih tamo živućemu, oduzeti porabu staroslavenskog crkvenog jezika! Ima li smionosti, rek to pokuša, a izložit će se nedvojbeno nepovoljnim i veoma neugodnim posljedicam.“ Za to nam se bezuvjetno mora priznati uporaba narodnog jezika u našem bogoslužju, a tomu ne ima nikakove zaprieke, nego: „Roma loquatur, causa cessabit.“ (Rim da presbori, biti će svršeno.) A Rim to za stalno može i mora, ako se samo malo sjeti, što su sve za njeg učinili Hrvati, antemurale Christianitatis.

Rodoljubri pisac predlaže odma i način, kojim da se to pitanje rieši: „U tom velevažnom predmetu nek se prihvati srednji put, a to je taj, da se stari svećenici ne sile učnjem staroslovenskoga jezika. Ovim nek se izključivo dozvoli i u napred, dok ih Bog ne pozove k sebi, ta zloporabiva poraba. Nek u pjevanju sv. mise i čitanju breviera sljede stare do sad u porabi stojeće stope. Ali mladi, izučeni bogoslovi i svećenici, ostaviv sjemenište, moraju se, gdje bude nužno, i prisiliti na bogoslužje staroslovensko u misi i breviaru, pa će tako po smrti starih sadanjih svećenika, dakle po izmaku od 25 godina, svi diecezan ki svećenici jednako misiti i breviar moliti. Neznatno je to doba u poslu veoma važnomu, a do njegova jur blizog konca nek se pri-pusti, što se je kroz toliko vjekova dopustilo.“

Jezik neka bude staroslovenski, tiskan glagoljskim pismeni; prvo: jer je on već i onako u porabi, a drugo: jer u novijem hrvatskom jeziku, doista na našu veliku sramotu, ne imamo tako rekuć nikakova točna pravopisa. A tko je tomu krivac? Evo liepa odgovora: „Kad no se žrtvom naroda utemelji u Zagrebu akademija znanosti, očekivalo se za

stalno, da će se, što u drugih naroda u istinu bje, njezinim uplivom doći do žudjenog jezičnog jedinstva, ali nade se ove nekako ne izpunije, jer isti članovi akademije pišu, kako se komu sviđi!

Napokon, preliepo dokazuje ugledni pisac, od kolike je vrednoće narodna misa, dokazuje to vrlo karakterističnim primjerom — našom Riekom. I tu se svakdanja konventualna misa pjeva hrvatski, pa ju za to narod i zove hrvatskom misom, „koja je pravim Riečanom i viernim iz bližnje okolice veoma mila.“ Dapače, većina crkvenih obreda obavlja se sveudilj hrvatskim jezikom, kog nije i ne bude iztislula nikakova sila i nepravda. To je i opet jedan dokaz, da je Rieka samo hrvatska — i ničija više!

»Zaključimo dakle: Štujemo staroslovenski jezik i s njim se jedino služimo u naših dviju sjedinjenih biskupijah Senjskoj i Modruškoj — i nikojim drugim!«

Tako svoju preliepu razpravu završuje pravi hrvatski biskup, dr Venceslav Soić, tako i mi završujemo ovaj kratki pregled, zahvaljujuć mu se iz dna srca, što je svoju moćnu riječ stavio na teulju glagoljice i latinštine, a mi smo uvjereni da ona mora prevagnuti na pravu, na našu stranu.

UMJETNOST

— **Koncert na Rieci.** Odkako je u austr. vojničtvu i opet uveden novi, t. zv. teritorijalni sustav, dodjoše kano domaći sinovi na Rieku, u posadu, naši kršni sokolovi pukovnije grofa Jelačića br. 79. — I tako nam je 28. o. mj. njihova izvrstna glasba, pod vrlo vještijm ravnanjem kapelnika g. Miličera, na Rieci priredila prvi, pozdravni koncert. Uspjeh je bio takav, s umjetničkog gledišta, da ga ne možemo mukom mimoći. Obći je sud, da na Rieci skoro nije bilo takova koncerta.

Već sam izbor programa posvjedočio je okretnost i vještinu g. Miličera. Prva na redu bijaše nekakova madjarska Overtura od Bè'e Kélera, ali, za čudo, obćinstvo ju primi vrlo hladno. Za to su odma iza toga Uspomene iz opere Traviate, od Verdi-a, očarale srca prisutnih slušatelja. Ali najsajnija točka cielega programa bijaše sljedeća: Slavjan, karišik naših narodnih pjesama. Taj karišik, sastavljen vrlo krasno, odsviran je najvećom preciznošću, ter burnom pljeskanju i oduševljenom klicanju Živili! nije bilo konca ni kraja. Pizicato iz baleta Sylvia bio je vrlo nježan; tiranje na violini upravo je majstorski izvedeno. Vrlo originalan je potpouri g. Miličera: Tlapnje glasbenika, u kom ćemo osobito iztaknuti Zajčev divni U boj i Zadnju molitvu duvne, vrlo značajnu kompoziciju g. Miličera.

Iza odmora slušali smo Overturu iz opere Rienzi, od R. Wagnera, ali se nismo osobito nasladjivali. Dapače, čovjek malo nježnijih živaca morao bi pobjeći pred tom liepom Zukunftsmuzikom. Sada vjerujemo da je ona Niemcem narodna, jer to je — barbarska. Zaniele su nas opet Uspomene iz opere Lukrecije Borgije, od Donizetti-a. Razlika izmedju njega i Wagnera jest kao cd neba do zemlje. Zadnja točka bijaše Marsch, cd Cordi-a, ali iza njega izvojevamo pljeskanjem još jedan

komad, našu obljublenu poputnicu: Oj banovci! Razumije se samo po sebi, da je i ta točka izvan programa primljena burnim živilim!

Mi od srca čestitamo cielej pukovniji, našoj braći, da su si svojski osvjetlali lice i da se mogu ponositi svojom vrstnom glasbom.

NAŠE SLIKE

— **Arabi-paša.** Štjuć svakoga, koj se bori za slobodu, bez razlike vjere i plemena, žalimo tragičan konac ovoga junaka, pa mu ovimi riečmi i kod hrvatskih slobodnjaka bilježimo trajnu uspomenu. Digao se je za sreću svog nesretnog puka i pao je njegovom kukavštinom: štjumo tako težku i nezasluženu sudbu!

Ahmet-Arabi rodio se je god 1832. u Mudir-Assyntu, u gornjemu Egyptu. Njegov otac, Jusuf-Ben-Arabi, bio je prosti felah (seljak); a mati njegova bila je kći jednoga od beduinskih poglavica. Za to je Arabi vazda i bio u živom obćenju sa beduinim. U desetoj godini dao ga je otac nekomu šejku u Kairo, da ga pripravi za duhovno zvanje. Ali usljed nenadane smrti oca uzela ga je mati doma, gdje se medjutim nije dugo zadržao. Vratio se je u Kairo i stupio u vojničku školu. Tu je ostao do svoje 21. godine. Punih pet godina bio je podporučnikom, ali god. 1858. poboljšala se njegova karijera. Zapovjednik dotične pukovnije imenovao ga svojim pobočnikom. Godinu dana kasnije bio je već satnikom, a nekoliko ljeta za tim pošao je u abyssinsku vojnu kao podpukovnik. Tu se je mnogo put izkazao svojim junačtvom, i za to ga je kediv Izmail-paša imenovao pukovnikom i poslao u Abyssiniju, da abyssinskomu kralju ponese odkupninu za podkraljeva sina Ilusejina, koj je u tom ratu bio zarobljen, pa još kao glavni zapovjednik. Svršiv sretno tu misiju, vratio se opet u Egypt, i doskora vidimo ga na čelu nezadovoljnih častnika, kojim je napokon dodijalo kukavno stanje njih samih i otačbine. Zvali su ih narodnom strankom, i ona je pobijedila. Arabi postane ministrom rata, i kao takav digao se je proti Englezom, da proti njihovoj silničtvu i eksplotiranju zaštiti svoj ne-bogi narod. Narod ga je iznevjerio — sada je on englezkim zarobljenikom!

Arabi je u svakom smislu plemenit čovjek. Dok je bio u najvećem sjaju svoje moći i svog neizmjernog populariteta, živio je priprosto i jednostavno. Ima samo jednu ženu i osmogodišnjega sina. Strog je Muhamedanac, ali uz to dosta po europejsku naobražen, premda ne pozna nijednog europejskog jezika. Tako si u njegovoj sobi mogao naći prevoda o velikoj franczskoj revoluciji i o napoleonskih vojnah, koje je osobito ljubio. Zasnjeđio je da je i dobar strateg: on nije kriv, što su Egypćani kukavice. Ni za nedjela kojekakvih razbojničkih hrpa nije odgovoran. On se nije borio za plien — nego za slobodu. Mogao je u zrak dići suečki prokop, ali toga nije učinio, jer je znao i štovao međunarodne ugovore. Za to sav svijet očekuje, da ne će biti i — mučenikom svete slobode!

— **Beduini.** To su sinovi pustare, neobuzdani kano i saharški vjetar. Hrabri su i plemeniti. Na našoj slici svi su samo s devami, ali je obće poznato, da su uz Kozake najbolji konjanici na svijetu. — Pao je večernji suton, karavana je prispjela na nočište. Malo ih je jošter na devah; većina sjedi u krugu na strani: starac sjedoglavac priča im sigurno koju od onih nedostiživih priča iz Tisuć i jedne noći. A oni ga pozorno slušaju, samo kadikad trgne se komu i nehotice uzklik udivljenja: Allah abkar! Velik je Bog!

— **Mrcvarenje Europejaca.** Kad uzplamti vjerski fanatizam, događaju se mnoge žalostne stvari, kojih inače ne bi bilo. Mnogo je europejskih novina pisalo, da ih je tako u zadnje vrijeme bilo i u Egyptu, pače evo i slike. Da li i u koliko odgovara istini, ne možemo prosudit, jednostavno za to — jer nismo bili očevdici. Medjutim je takovih barbarstva dosta i u »prosvjetljenoj« Europi, gdje se čitavi narodi drže u fizičnom i moralnom robstvu. Žalostno, ali istinito!

— **Palača kediva u Aleksandriji.** U zadnjem svezku Hrvatske vile donesmo sliku Aleksandrije, a sada evo podkraljeve palače, veličanstvene sgrade pokraj samoga mora, koja nam najbolje dokazuje, koliko krasan mora da je prije bombardovanja bio europejski dio grada. Bom-

bardovanjem pretvorena je i ta palača skoro u same ruševine.

— **Suečki prokop.** Svatko znade, od kolike je vrednosti taj prokop za svjetsku trgovinu. To su medjutim znali već i stari narodi, pa su se egypatski farauni još u drevnih vremenih svojski trsili, da ga sagrađe i sačuvaju. Nu to nije išlo sve do naših vremena, jer je tlo vrlo nesigurno, pa ga je uvijek zasuo piesak pustinje. Danas tomu ne ima pogibelji. Kanal se proteže od Port-Saida do Sueza u crvenom moru. Sagrađio ga je Francez — poznati g. Ferdinand Lesseps.

— **Admiral Seymour.** Bombardovanje Aleksandrije izvela je englezka flota pod admiralom Seymourom, koji je time izašao na svjetski glas. On je odvjetak stare plemićke obitelji, koja je Englezkoj dala već više visokih službenika. No medju njimi je sadanji admiral bez dvojbe najnamenitiji. Ivala ga, da je vrlo vješt zapovjednik, a to se je napokon kod Aleksandrije i pokazalo, i, što je važnije, da je pravedan i dobar. Inače je u svemu Englez; sada mu može biti oko 50 godina.

— **Rebeka i Eleazar.** Slika Antoina Coypela. Motiv: »I gledji, tada dodje Rebeka, kći Batuela, sina Melhe, žene Nahora, brata Abrahamova, noseći vrč na ramenu, djevojčiča dražestna, djevica vrlo liepa, ne poznavajuć jošter muža, i ona podje k zdencu i napuni vrč i vrati se natrag. I sluga podje njoj u susret i reče: Daj mi malo vode iz tvog vrča. Ona odgovori: Pij, gospodine, i brzo spusti vrč na ruku i dade mu piti. I kad je on pio, dometne ona: I tvojim devam dati ću vode, neka sve piju. I ona izlije vrč u kopanj i podje k zdencu, da zahvati vode, i zahvati je i dade ju svim devam. Ali on ju promatraše, mućeć, da vidi: je li Gospodin blagoslovio njegov put, ili ne? I kad su deve pile, izvadi on zlatne naušnice, vrlo dragocjene, i dade joj ih i reče: Čija si ti kći?«

Antoine Coypel rodjen je u Parizu 11. travnja 1661.; umro u istom gradu 7. siečnja 1722. On je prvi franceski umjetnik, koj se je usudio za osobe u biblijskih i klasičnih slikah uzimati čiste franceske tipe. Ovo mu je jedna od najljepših slika; sada se čuva u Louvru u Parizu.

KULTURNE VIESTI

— **Školstvo u Dalmaciji.** Od nekoliko godina, odkad se uvidja, da se mladež mora podučavati u materinskom jeziku, dobro napreduje školstvo u Dalmaciji. Sad ima u Dalmaciji 201 jednorazredna, 32 dvorazredna, 12 troirazrednih i 8 šesterorazrednih škola; osim toga ima 39 pomoćnih i 26 privatnih škola, od kojih ima njih deset pravo javnosti. Od 22.143 na polazak škole obvezane djece polazilo je ljetos pučku školu 14.492. Osim 173 učitelja podučavalo je i 76 odobrenih pripravnica i 47 neodobrenih pomoćnih učitelja. U djevojačkim školah obučavala je još 81 učiteljica. Izuzam 5 pučkih škola, svuda je nastavni jezik hrvatski. U Zadru je niža realka s talijanskim, a u Spljetu viša realka s hrvatskim nastavnim jezikom. U Zadru, Spljetu, Dubrovniku i Kotoru ima po jedna gimnazija (u Zadru talijanska), a u Dubrovniku i Kotoru po jedna nautička škola.

— **Victor Hugo među djecom.** Slavljeni velikan cielega svijeta već je od nekoliko dana na ladanju, u selcu Veulesu, kod svog prijatelja i učenika Paula Meurica. Tu je sa njegovimi kćerkami siromašnoj seoskoj dječici prošle nedelje priredio liepu gostbu, kojoj je i sam prisustvovao.

Tom sgodom rekao je sakupljenoj dječici sljedeći govor, radi koga i bilježimo ovu crticu: »Draga djeco! U Veulesu sam kod vas. Primite me, kako i moje unučice Georges i Jeanne, kojih ovdje nema, običavaju primiti svoga djeda. I ja sam vaš; medju nami ne ima druge razlike, nego što se tiče starosti. Vi morate ljubiti one, koji vas ljube. Ljubite svoje roditelje, dok ne budete zreli, da uzljubite otačbinu. Vi ste maleni, vi ste slabi, vi ste siromašni: vi imate prava na našu podporu. U početnih učionah naučiti ćete ono, što je najnužnije, a kasnije ćete sigurno napredovati bar toliko, koliko je za dobar odgoj nužno. Vi već sada čutite breme života, a kasnije ćete ga još više čutiti; ali danas ćemo na sve zaboravit, pa ćemo se zajedno veseliti, jest ćemo i piti. Ja vam dajem svoj blagoslov.«

Tako neumrlji pisac djela Art d' être grand-père go-

voru francuskoj djeci, a mi taj govor preporučamo hrvatskim otcem i majkama.

Glavna skupština Matice Srpske obdržavana je 16. t. mj. Evo u kratko njezina tečaja. Skupštinu otvori predsjednik dr. Gjordje Natošević pozdravnim govorom. Za tim se je čitao izvještaj predsjednika o radu upravnog odbora za minule godine. Onda se je opet čitao izvještaj podpredsjednika književnog oddjelenja Matice Srpske, g. Filipa Oberkneževića, iz koga se je svatko mogao uvjeriti, da je književni rad Matice i ove godine bio liep i obilan. Za tim je za Matičina predsjednika na novo izabran dr. Gjordje Natošević, a isto tako za podpredsjednika g. Gjordje Dera. U upravni odbor izabrani su također svi dosadnji odbornici.

Izdana je oprostnica knjigovodji Aronu Popoviću i blagajniku Danilu Manojloviću za g. 1881., a za tim uzeti su na znanje i odobrenje podnesci i izvještaji upravnoga odbora. Za nadrevizore računata za god. 1882. određeni su članovi: Mita Koda, Pera Natošević i Pera Popadić. Pošto bijahu odobreni i zasebni proračuni za g. 1883., prešlo se na pojedine predloge književnoga oddjelenja, od kojih ćemo spomenuti ove: Proglašena je nagrada od 300 for. iz fonda Nakinog, što ju je književno oddjelenje dosudilo Dragutinu J. Iliću, piscu historijske drame: »Kralj Vukašin.« — Proglašena je nagrada od 150 for. iz fonda Nakinog za estetičnu razpravu, koju je podnio neimenovan pisac pod naslovom: »Pesnička ve' ina.« U skupštini se otvorilo zapečaćeno pismo, što je djelo bilo priloženo, i tada se vidilo, da je pisac te razprave dr. St. Pavlović. Primljen je predlog književnog oddjelenja, da se iz zaklade Jov. Ostojića i njegove žene Terezije za godinu 1883. razpiše nagrada od 50 dukata o razpravi: »Historija srpske književnosti od kako se u njoj pojavio Vuk St. Karadžić, pa do danas.« Razpisati će se na novo nagrada od 50 dukata za djelo: »Estetika za odraslije ženske.« Književno oddjelenje predložilo je, da se povrh Letopisa izdaju i knjižice za narod, od kojih svaka ima iznositi najviše dva štampana tabaka; na tu cilj da se upotrebljuju prilozi iz zaklade Hadži-Ristića, koja služi za izdavanje »biblioteke za narod«. Iza toga dielile su se ubogim djakom podpore i stipendije, kojih je sila božja, a to je značajno i liepo. Mi smo i u tom prave kukavice. Hvala nečijoj kulturi i njezinim zagovornikom. Time je skupština zaključena.

— **Statistika svijeta.** »Abeille médicale« ustanovio je, dakako približno, sljedeće statističke podatke:

Stanovnici zemlje mogu se računati na 1288 milijuna. Tih je 169 milijuna pasmine kavkazke; 552 milijuna mongolske; 190 milijuna etiopske; 201 milijun indo-amerikanske; i 176 milijuna malajske pasmine.

Sve te pasmine govore 3.624 jezika, a vjeruju u 100 raznih vjera.

Slučajeva smrti svake je godine 333.333.333, to jest: 91.554 na dan, ili 3.730 na uru i 60 na minutu; i tako svaki udar našega bila znači smrt kojeg ljudskog bića.

Taj gubitak popunjuje se, međjutim, većim brojem poroda.

Srednja doba trajanju života, na cijeloj zemlji, jest 33 ljeta. Četvrtina zemaljskog pučanstva umire prije sedme godine, a polovica prije šestnaeste. Od 10.000 osoba samo jedna navršiti stotu godinu života; od njih 500

samo jedna osamdesetu, a od 100 samo jedna sedamdesetu godinu života.

Ožjenjeni ljudi žive mnogo dulje, nego neoženjeni, a čovjek visoka stasa može se prije nadati dugu životu, nego onaj srednjega ili još nižjega. Među 100 osoba ima ih 65 oženjenih, a mjeseci lipanj i prosinac jesu najviše oni, u kojih se sklapaju brakovi. Djeca, rođena u proljeću, obično su jača od ostale, koja su rođena u drugoj godišnjoj dobi. Osmi pučanstva podvržena je vojničkoj službi. Narav zanimanja upliva mnogo na ljudski život, tako je od 100 osoba sljedećih zanimanja broj onih koji stignu 70 godinu života, sljedeći: kod bogoslovaca 42; seljaka 40; trgovaca i obrtnika 33; vojnika 32; mještaka i odvjetnika 29; učitelja 27; liečnika 24. Eto, tako su baš oni, koji se uče da produže život svojih suplemenika, najkraćeg života.

Na svijetu je 335 milijuna kršćana; 5 milijuna Židova;

lišta. Po Karlu Kuncu sastavio Franjo Marn. Troškom visoke vlade. Ciena 38 nov.

— **Smrt Stepana Dečanskoga.** Žalostno pozorje u pet dejstva, od Jovana S. Popovića, 45 svezka Narodne biblioteke. Šestnaestina, 64 strane. Ciena 16 nov.

— **Slava i ljubav.** Historijska pripoviedka od Mirka Bogovića. Šestnaestina, 56 strana. Ciena 15 nov. To je prva svezka Hrvatske biblioteke, što ju je začela izdavati knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu. U sljedećem svezku posvetiti ćemo tomu poduzeću veću pozornost.

MODA

— **Putne nošnje.** Prva i druga slika predstavlja nam ukusno odijelo sa gornjim haljincem, koje se preporuča osobito za hladnije dane. Gornji haljinac je prost i jednostavan, ali ipak vrlo elegantan, kako se vidi i na našoj slici, gdje je prikazan sa obiju strana. Na prvoj slici vidimo kano opremu podosta nabašurene tunike, koju će po samoj toj slici lako moći udesiti svaka iole vješta švelja. Drugi lik predstavlja nam taj haljinac s prednje strane, koja je još jednostavnija.

Treća slika prikazuje ogrtač za djecu. Ni njemu po gotovo ne treba obširnijeg razjašnjenja.

Odgovori uredništva

— Gosp. A. V. u O. kraj N. G. Ne pojmimo, kako nam mogoste pisati onakav list. Po našem mučanju mogli ste znati udes Vaših pjesama, gdje ih kroz toliko vremena ne donesemo u »Hrvatskoj vili.« Ali kad baš hoćete istinu u brk, to Vas evo svečano uvjeravamo, da su Vaše pjesme odavno u košu! A vaše osvete, da ćete svoje prijatelje i druge odvrćati od predplaćivanja, mi se ni najmanje ne bojimo, pače Vam čestitamo, ako se ponosite tako plemenitim srcem. Bilo Vam na čast!

— G. C. M. u Z. Hvala na izpravci. Nije ih trebalo, jer ni jednu Vaših pjesama nikako ne mogosmo upotrebit.

Za nekoliko dana izlazi I. svezak »Hrvatske vile« drugoga tečaja, a još ovaj mjesec izći će i XII. svezak prvoga, i II. svezak drugoga tečaja.

I od tada ćemo svojski nastojati, da nam dalnji svezci budu točno izlazili i. i 15. svakoga mjeseca.

Što još nije izašao I. svezak drugoga tečaja, glavni je uzrok, jer htjedosmo da promienimo omot, napise i inicijale. Nu jer nam to još nije sve dogotovljeno, dadasmo pod tisak prvi svezak s hrvatskim inicijali i stalnim napisom »Listak«, a ostalo ćemo čim prije popuniti.

Upozorujemo štovane čitatelje na obnovu predplate, da uzmognu list redovito dobivati, jer će se on dostavljati samo onim, koji u napred pošalju svoju predplatu.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut
Urednik: August Harambašić
Iz tiskare »Slobode« na Sušaku

Putne nošnje

60 milijuna onih, koji izpovijedaju ma koju azijatsku vjeru; 160 milijuna Muhamedanaca i 200 milijuna pogana.

Kod kršćana izpovijeda 170 milijuna vjeru rimo-katoličku; 76 milijuna grčko-iztočnu; 80 milijuna protestantsku.

BIBLIOGRAFIJA

— **Književno cvieće Lavoslava Vukelića.** Pribrao Bude Budisavljević. Sa slikom. Tiskom dioničke tiskarne, u vrlo elegantnu izdanju. Osmi, 313 strana. Ciena za predbrojnik 1 for.

— **Kritičke primjetbe pripovjestima Šćepana M. Ljubise,** od P. Castrapellija. Preštampano iz Slovinca. Dubrovnik, tiskom D. Pretnera. Osmi, 33 strane. Ciena nije naznačena.

— **Njemačka vježbenica** za drugi razred srednjih uč-

Il ponte dei pugni *)

Piše F. A.

Stavimo se pred dužinom palačom, pak, zagledav se u otvorenu lagunu, što no se razlila onkraj Sv. Gjorgja, smišljamo što bi začeli. Moj prijatelj Gjuro, pravi ljubitelj udobnosti, okrene prema meni svoje uvijek na smieh pripravno lice i, pogladiv si desnicom dobro ugojeni trbuh, reče:

— Ne bi li sjeli u gondolu?... Mjesečina je liepa.

— Ti ne vidiš van gondolu, rekoh mu ja nešto zlovoljno.

— A što ćeš drugo? odgovori on, i vedro mu se lice malo raztuži. — Gle kako sjaje mjesečina nad kupolom Madone della Salute, a na kanalu sve tiho. Probavit ćemo jedan sat, pak ćemo kući.

— Nek bude na tvoju, zadovoljih mu ja i podjoh s njime na obalu, da se ogle damo za udobnom i lahkonom gondolom.

Prošetav se žalom, opazimo liepu novu gondolu, što se je kano perce zibala na morskoj plimi, i odma dozovemo gondoliera, ter, udobno se namjestiv na svjetlih i mekanih kožnatih dušecih, zaokupljen svatko svojim misli, zaplovismo dugim mletačkim kanalom.

Čamac se bližao Rialtu lahkim jednomjernim veslanjem po tihom kanalu: pratilo ga samo pljaskanja uzne-mirene vode, a kadgod i po koj škripac vesla, što se je trlo ob orahovu ručicu, na koju je bilo prislonjeno.

Puni sjaj mjesečine pratio

nas iza ledja, odrazujuć se sad na svjetlom željezu, što se je pred nami zibalo, sad na mjedenih konjicij, što su o bok ladji pričvršćivali tiesne i duge jastuke, o koje se bijasmo laktom naslonili.

Iz daleka, onkraj mosta, čulo se tužno i monotono bugarenje, nalik pjevanju Kačićevih pjesama na dalmatinskih ladjah.

— Slušaj, skoči iznebuha Gjorgje, — to je valjda kakav Dalmatinac, koj se vraća na brod.

— Nè, odrežem ja, mahnuv mu rukom da šuti, i stanem prisluškvati.

— Tasso je, nadodam mu posle nekoliko časaka.

— Kakav Tasso?

— Ma dà, neki gondolier, valjda da si prikrti vrijeme, pjeva iz Tassa; šuti, da čujemo, hoće li mu se tko odazvati.

Prodje nekoliko časaka, pak isti glas nastavi svoje bugarenje.

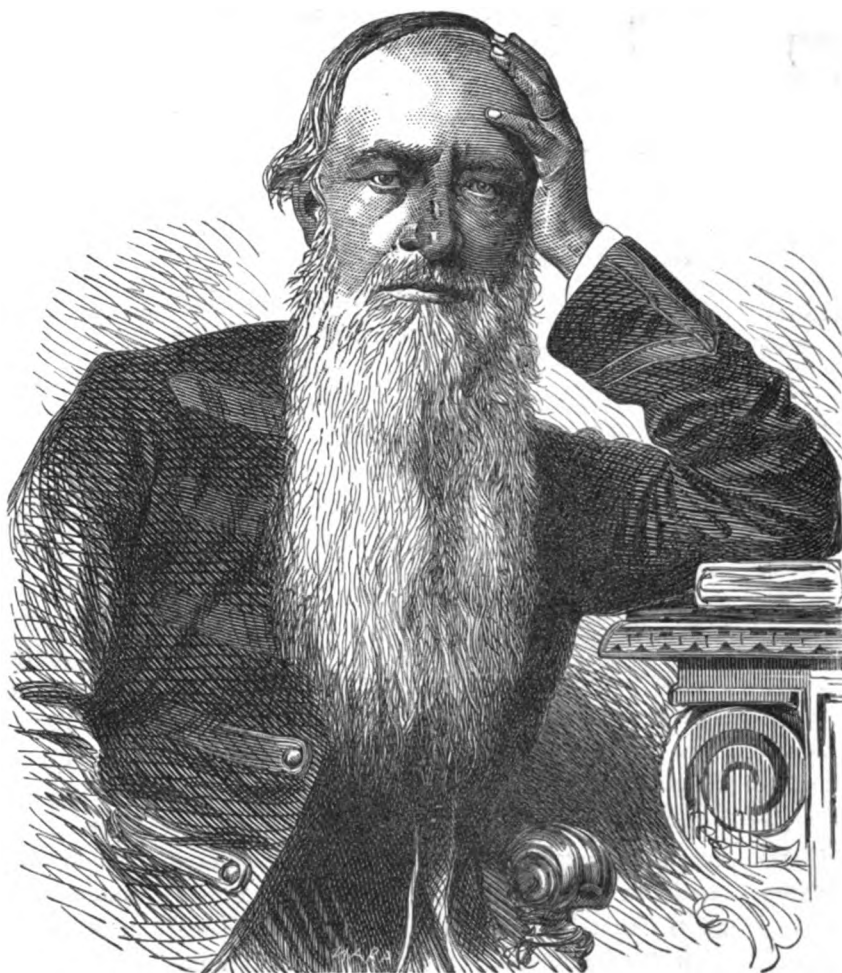
— Ha, taj je sam, zamrmlje nam iza ledja gondolier, — samo čekaj!

Gjorgje me htio nešto upitati, kad mu ja brzo šaptmem:

— Šuti, valjda će mu naš čovjek odgovoriti.

Čim je umuknuo glas onkraj Rialta, pridiže naš gondolier veslo, primi jedan kraj pod pazuhu, pljućne u dlan i zabugari visokim mužkim glasom.

Pjevao je epizodu Angelike i Bradamanta, napinjuć sve jače glas, kako bi mu pjesma postala zvučnija i čišća. On dopjeva svoju kiticu, a prijašnji mu glas, za ton više, odpjeva drugu. Na to opet nastavi on, i tako je to išlo nekoliko časa, dok nije protivnika, koji je uvijek pjevao višim glasom, izdao glas. Sada se naš vozač mane Tassa i počme na svog protivnika sipati svu zalihu prostačkih naziva, vežuć ih u formi Tassovih kitica u pjesmu. Odazove mu se i protivnik, a naš udri još bolje,

BOGDAN ZALESKI

*) Most šakanja.

pak, udariv veslom, krene dalje kanalom, odazivljuć se uvijek protivniku.

Napokon izgubi se glas u daljini, a i naš veslač utihne i, proribav si ruke, zadovoljno reče sam sebi:

— Tako, tomu je večeras dosta. Snivat će o kaštelanu!

— A zar nije i on kaštelan? zapita Gjorgje.

— Ta niste li čuo, da ih je psovao, odgovori mrko gondolier; — nikoloto je nikoloto!

— A kakva je u tom razlika?

— Ne znam, odvrativ veslač. — Od starine diele se Mletčani u te dvie stranke. Na iztoku, u oddielih Sv. Marka, Castella i Canaregia stanuju sami kaštelani, dočim su nikoloti posjeli San Polo, Santa Croce i Dorso-duro. A dotiču se jedni i drugi na trgu sv. Barnabe. Eto nas skoro tamo, žele li gospoda?

— Dajte slobodno, rekne Gjorgje, pa nakon kratke stanke nastavi: — A je li dugo tomu, što te dvie stranke . . .

— Kažu, da su obstojale već za dužda Beata, oko god. 804. . . . Kaštelani, većinom brodari, nosili su na glavi crvene kape i crven pas o boku.

— Ha, to su bili Dalmatinci, skoči Gjorgje, okrenuv se prema brodaru, koji ga je začudjeno gledao. — Nisu li i Schiavoni medju njimi?

— Dvojim, zamaše brodar glavom, bili su Mletčani, dakako i oni, koji su stanovali na Rivi degli Schiavoni. . . . A nikoloti poznali se po crnoj kapi i crnome pasu. I iste žene dičile se timi Lojami, reseć njimi svoje odjele. . . . Eno mosta, reče na to, krenuv kanalom sv. Barnabe do pod sam most. — Senat, koji je znao za često hrvanje obiju stranaka, dade s ovoga mosta odnieti zaslon i dopusti, da se svatko na njemu slobodno tuče. Hrvanjem htjede senat uvježbati narod za svaku borbu . . .

— I zabavit ga, prekinu Gjorgje, nasmiehnuv se. — Lakše su onda s njim baratati!

— Drugi takav most, nastavi gondolier, nalazi se nedaleko željezničke postaje kod sv. Fuške.

— A da li se i sada kadgod pobiju stranke? zapita Gjorgje.

— Nikad, osim kad se opiju, odvrativ gondolier, položiv veslo gondoli o bok i bliže se prikućiv k nani. — Sad se svatko lahko pokazuje s veslom u ruci kod nadtjecanja. Već dvie godine izkazali su se naši.

— Što? zapitam ga ja, zar su obojica, Zatta i Fighetti, vaše stranke?

— Jesu, gospodaru, odvrativ ponosito gondolier. — Zatta si je zaslužio liepa novca, i već je cielu stieniu okitio svilenimi zastavicami, što ih je dobio kod nadtjecanja.

— Pa rekoste, da si prisluži i novca, zapita moj drug.

— Prisluži, gospodaru, odvrativ naš čovjek. — Kod javnog nadtjecanja odredi gradsko zastupstvo nagradu, a u privatnih k'adah sakupe pristaše svake stranke izmedju sebe priličnu svotu. Zatta si je, rekoh, već mnogo toga privriedio, a Fighetti je jedva počeo, njemu su istom 24 godine.

— Bolje da je tomu tako, reče Gjorgje; manje štete jadnomu narodu.

Istina, gospodaru, odvrativ gondolier, i štete i svega zla.

— A ima li dugo tomu, što su prestali ti poboji?

— Zadnja bitka bila je baš na ovom mostu, prema koncu godine 1600. Kako pripoviedaju, bila je grozna, a ništetan joj uzrok.

— Biste li nam ju htjeli pričat? zapita Gjorgje, koga je zanimalo gondolierovo pripoviedanje.

— Bi, odvrativ on, primiv se šakom za grkljan i pogledav na mjesecinu, što se je čista nad nami sjala, mljasne jezikom nekoliko puta i gutne.

Razumio sam njegovu misao, pa mu za to rekoh:

— Dajte, krenite prema hôtel Baueru; popit ćemo ondje čašu piva, a uz put ćete nam pripoviedat.

— Hoću, gospodaru, veselo odvrativ gondolier, i lativ se vesla, stane na krmu, pa njime nekoliko puta krepko mahne, zaplovi kanalom i stane nam svojim načinom pripoviedati ono, što ću ja ovdje u kratko nacrtati.

Neke jesenske večeri sjedio u društvu dvojice trojice prijatelja Matija Folcin, graditelj malih čamaca, u nekom sv. Marku, kako su u ono doba nazivali male krčme, kojim je oblast dopustila nad ulaz naslikati taj grb serenissime. Razgovarajuć se o koječemu, čekao je na dobu, kad mu je valjalo kući, gdje su ga čekala dva sina, Antun i Petar, i kćerka Angja.

Sve troje bijaše ponos staroga otca: Antun i Petar slovli kao hrabri nikoloti, koji su častno nosili svoje crne kape, a i najljući mu protivnici priznavali su dobrotu i kriepost liepe Zanze.

Otčeva radost bila je podpuna, kada je ljubljenoj Zanzi našao vriedna ženika. Bolilo ga samo to, što on, prem do kosti nikoloto, nije jako mario za njihove prepirke. Mladi ribar Karlo nije se starao za ništa, van kako da bolje ugodi svomu zlatu. Podlim ga nitko nije mogao ukoriti, jer su ga svi poznavali kano zanosna i srčana mladića, pa ako nije kadgod i popustio svojem zanosu, valjalo je to pripisati Angjelini, koja ga je uvijek brižno odvrćala od svake pogibelji.

Sjedio je stari Folcin i zadovoljan pomi-ljao na svoju sreću, o kojoj je već po stoti put pripoviedao svojim prijateljem, kad najednoč u krčmu bane društvance kaštelana, zažarena lica i težka jezika. Sjednu i oni uz drugi stol, pa stanu hvaliti svoje prvake, prisluškujuć neprestance, hoće li koji od protivnika izustiti koju uvredljivu rieč. No protivna družba sjedila mirno, razgovarajuć se o svojih stvarih i ni ne okrećuć se na onu stranu, jer su znali, da su kaštelani pripiti i voljni kavge.

Napokon ustane jedan od kaštelana i, podignuv crvenu kapu iznad čela, zatetura do pred njihov stol, pa pokazujuć na starca Folcina, stane vikati:

— Ja sam kaštelan, a ti si nikoloto; ali dajem i vragu pravo, kad ga ide. Cieli Mletci znadu za tvoju hrabrost, za tvoju srčanost; ali ti istinu kažem: tvoja kći ne će ti lje uzgojit unuka, vriedna tvog imena, ni onoga tvojih čestitih sinova.

Zatim se obrati k vratima i mrmljuć izčezne. Stari Folcin ne odgovori ni slova, ali kano da su mu se one rieči poput težka bremena slegle na ramena, ponikne tielom, prikloni glavu, i prisiliv se na smiešak, pokuša ne bi li o čemu drugomu zametnuo govor.

I šalom i dosjetkom kušao je zavaravati sama sebe i druge, dok mu nije sve to dogrdilo, ter, pozdraviv znance i prijatelje, zovoljno krene kući, namaknuv na oči crnu kapu i prekriživ na prsih ruke, mrmljuć sam sobom:

— Treba tomu lieka. . . . znam ja, što ću. . . . pa mora da i bude tako!

Stane pred vrati svojega stana, izvadi iz džepa ključ i htjede ga zataknuti, kad se ona naglo otvore, a pred njega stupi Karlo. Starac se strese i, pogledav mladića, progovori:

— Baš te nadjoh u horu. Moram, da ti nešto kažem. Hajde sa mnom. I krene preko visoke trave, što je onda rasla još po svih mletačkih trgovih, do na sredinu trga.

Tamna je bila noć bez mjesecine, a nad tamnim skorupom lagune poskakivao vjetrić crnim srhom i tjerao na obalu silne joj vale, o koju su se oni lomili i tužno mrmoreć zamirali. Neobično ponašanje Matijino uznemiri Karla, a nejasna bojazan uspori mu ključanje krvi.

Matija se ustavi, pak, podigav kapu sa očiju, reče:

— Karlo, zavjerih ti kćer. . . . ali. . . .

— Ali? . . . jeste li se pokajali? . . . izlane on tjeskobno. — Čim sam to zaslužio?

— Znaj, da kći Matije Folcina ne može biti ženom slabića kao što si ti. Čovjeka, koga svaki vjetrić baci o tle. . . .

— Ta je li moja krivnja, ako. . . uzavrije Karlo.

— Krivnja ili ne, prekine ga Matija, mojim se zetom nikad ne će nazvati onaj, koji se jednoč bar nije pobio s kaštelani, da bar očitio smije kazati, kako i on pošteno znade nosit crnu kapu.

— Al vaša kći. . . .

— U kratko, skoči stari nikoloto, — jednom se potucite, pak je sve došlo!

— Al ako budem nadvladan i pobijen? zapita Karlo.

— Ne će biti vaša krivnja; biti će zla sreća. Meni je dosta, da vidim vašu hrabrost, ne tražim više! . . . Do pet dana da bude sve u redu, pak je Zanze vaša. Bog s vami.

Karlo ostane smućen, nije znao što da počme; on, koji nije nikad kušao biti se na piesti; da, nije to dobro ni vidio, pa da se sada pobije, da izazove čovjeka, koji je tomu vičan?

Nujan krene kući, a kad je bježao san od njega, ogrne kabanicu i podje na svoj čamac, da ondje kako god dočeka dan. Jedva svane, vrati se na trg sv. Marte, da ondje dočeka Zanzinu braću. Antun i Petar s veseljem čuju njegovu odluku, pa mu obecaju, da će ga drage volje i na hrvanje pripravit. Ojma krenu u bližnju krčmu, reknu krčmaru uzrok, koji ih u to doba k njemu vodi, pa zadju u maleni vrt iza kuće i stanu odma vježdati neuka Karla.

Bilo to tako kroz četiri dana. Svakog jutra, svake večeri zašli bi mladi i u vrt, pa se

ondje hrvali tri četiri sata. Zadnje večeri baš su svršili svoju vježbu, kadno Karlo naruči vina i, smiješć se, stane napijati svojoj su-tašnoj bitci i pobjedi.

— Lahko ja večeras pobjedu slavim, reče on svojim učiteljem, a još ni za protivnika ne znam. Ne znam, hoće li tko i pogledat htjeti na takvog slalica! I dvie mu se bolne crte svijiu oko ustiju.

— Ne budali, momče, reče Antun. — Vidić ćeš, da ćeš se krasno ponieti!

— Prije nego mine nekoliko sati, biti će sve u redu, nadoda Petar, — samo ne daj mehkušnosti na se.... to je za žene!

— Ne ću, nē, odvrati on, ohrabriv se, samo išta ne kažite Zanzi, ona me ne bi pustila.

— Kakva je sila, da se žene miešaju u naše posle, odvrati Petar i naliže Karlu vina.

Kad su se oni dobrano ponakitali vinom, ustanu i podju prema trgu sv. Barnabe. Na putu sretnu visoka čovjeka, razgaljenih i garavih prsa i suncem izgorena lica, što je dolazio upravo njima u susret, nehajno se zbljuc na širokih noguh. Crven-kapa visila mu na hero preko lievog uha, a na lievo rame objesio kratak haljinac.

Čim ga zagledaju, udare braća laktom jedan o drugoga, pa si prišaptnu: — Taj bi bio dobar!

I sam Karlo, koji, ugrijan vinom, ne pomišljaše na ogromnu razliku izmedju sebe i dolazećega mornara, okrene se veselo k njima i rekne:

— Hajde, da pokušamo! Kako bi počeo?

— Pogledaj ga samo poprieko, pa nisi pogriješio, pošluć ga Petar.

Mladić učini, kako su ga oni naputili, na što ih kaštelan svu trojicu promjeri okom i udari psokvami na njih i njihovu stranku.

— Hajde, skrhat ću vas sve troje, jedno za drugim!

— Mi smo poštteni ljudi, reče Petar. — Ako vas je volja, dodjite po ponoći na most sv. Barnabe, tamo će nas nadomjestiti evo ovaj čovjek.

Dadu si ročište, prisegnu i razidju se.

Crna je nastala noć. Angjelina, koju je morila neka tajna sumnja, nije one večeri mogla dočekati svoga zaručnika. Napokon on dodje, al su mu sve misli nekamo drugamo zalietale; nije se on, kako obično, s njome razgovarao; nije joj, kano drugda, iz očiju čitao neizmjernu ljubav, kojom ga je ona ljubila.

I koliko god ga ona propitkivala, nije ničesa mogla saznati. On ju je uvjeravao, da je uvijek isti, samo da ga je pritisnula neka sjeta, a ni sam joj ne zna uzroka. I pri tom je uvijek prisluškivao, ne će li već naskoro na tornju sv. Marte odbiti dvanajsta ura, da se nadje na ročištu.

Napokon odbije dvanajst; Karlo hrlo ustane, opaše se crnim pasom i, živo poljubiv djevo-ku, koja ga je iznenadjena gledala, mucajuć rekne:

— Obećao sam nekim ribarom, da ću prije dana s mrežami biti kod Malamocca. Sladko mi snivaj, dok se sutra vidimo!

Zanze, blieda kano krpa, stajala niema pred njim, a na te rieči zatrepere joj dvie

krupne suze pod očima, pa se naglo spuste niz lice.

— Mo im te, dušo, ne tuguj!... jecne on i hrlo odleti napolje.

Angja brizne u glasan plač i, ne znajuć ni sama zašto, stane lelekati i lamati rukama, dokle k njojzi ne priteče u pomoć stara slu-žavka, koja je jedina bila s njom u kući, pa ju stane tješiti.

— Miruj, dušice, kazivala ona, — doći će naskoro Antun i Petar kući, pa ćemo njih za njim poslati.

I pošav van k ognjištu, sgure se obe u jedan kut, da tako pričekaju gospodare, koji su drugda već u ono doba bili kod kuće.

Vani se na obzorju gomilale crne i guste oblačine, i u kratko pokrije ciele Mletke niema crna noć, kroz koju je kadikad samo zašumio tutanj groma.

Kad se je Karlo bližao trgu sv. Barnabe, počeo je padati debeli pljusak, a za malo stane uz silni vjetar lievati kiša kano iz kabla. Tamno je bilo kao u rogu, a Karlo je jedva u bljesku mogao razpoznati put, kojim mu je valjalo ići. Prisprije na most sv. Barnabe, ogledajuć se na sve strane za svojim učitelji, Antunom i Petrom.

Na mostu stajao sam mornar, koji se je imao s njime pobiti. Čekao je na prsah prekrštenih ruku, gledajuć prema trgu, odkud je morao doći protivnik. Čim ga opazi, a bilo je to istom kad je pred njim svanuo, odbaci suk-neni haljinac, i, svukav košulju, postavi se na jedan kraj mosta na svoje mjesto, kako je to za obojicu bilo naznačeno bielom pločom, sličnom čovječjoj stopi.

Pozove protivnika, da to isto učini, a kad mu ovaj reče, kako bi rado prije toga dočekao svoje rodjake, plane Silvestar, jer se je tako mornar zvao, ljutito na njega:

— Što? U troje hoćete na me navalit! Liepa li junačtva vaše stranke! Ja ću vas već naučit!... Branite se!...

I kano grad počmu na Karlova prsa padati udarci moćne Silvestrove ruke. Karlo se je hlabro branio, ali malo što je neuk sa vješ-takom imao posla, malo što je tlo mosta sa silne kiše bilo gladko, boj se u brzo svrši.

Karlo posklizne i padne na uznač, pa se, udariv glavom o kameni stepen mosta, strovali u kanal.

Kaštelan, koji je u pobjedi zaboravio na uvredu, prigine se nad most i upre okom u kanal, ne bi li gdje god zagledao protivnika, a kad mu nije oko kroz tminu doseglo ni do vode, i nije od urlikanja bure mogao razabrat nikakva vapaja, svuče čizme i baci se u vodu, u trag Karlu.

Malo po malo prohuji oluja, i o slabom sjaju zvijezda opazi Silvestar svoga protivnika, dohvati ga jednom rukom i dopliva do obale. U to se približe braća, Petar i Antun, i ne opaziv nikoga na mostu, stupe na rub kanala, smotre plivajuće i izvuku obojicu na suho.

Antun pohrli po vidara i po svećenika, ali uzalud: Karlo bijaše mrtav. Antun i opet poleti po staroga otca, dok su drugi nastojali oko Karla, da ga dozovu k životu.

Stari se Matija silom trže iz naručja kćerke Angje, koja je, sluteć nesreću, htjela s njime poći, pa poleti na trg sv. Barnabe. Težka mu

bol oklopi srce, kad na mokrih škrljah opazi bliedoga Karla. Srdit se ogleda, dok ne opazi onog gorostasa, koji je nedaleko od Karlova trupla prekrštenih ruku stajao i tužno bulji u svoju žrtvu.

— Čim svane, reče mu on, gledjuć mrko na crveni pas Silvestra, — mjerit ćeš se sa mnom. Valja mi osvetit zeta i oprati ljagu, nanešenu mojoj stranci. Ako si junak, ne ćeš se otimati!

— Ja se nikad ne oteh boju, ni sa najvrlijimi nikoloti! Žao mi te je, jer si star... kad hoćeš, neka ti bude!... I, prezirno se od njega okrenuv, podje prema Rialtu.

Dok su Karla odniali kući, svane zora.

Matija se obuče u svečano odielo i u društvu svojih sinova i nekoliko dohrlivših rodjaka, znanaca i susjeda, krene na razboj, gdje je već sa svojim čekao Silvestar. Razgaliv si ruke i prsa, postave se na most i stanu se hrvati i udarati.

Obojici curi krv iz nosa i ustiju, i obojica se još krabro drže. Matija pokazuje svu svoju vještinu, i već je Silvestar pao na koljena, te se je činilo, da će Matija pobiediti, kada se Silvestar opet brzo osovi i napne sve sile, pa Matiju sruši. Starac, onemogao, nije se već mogao dići, vidjelo se, da je u njega snaga manja od srčanosti. Nikoloti kriknu od boli, a sinovi staroga borca, ne mogav odoljeti srcu, skoče u pomoć otcu, oboriv se na protivnika.

Kaštelani, opaziv kako se protivnici ne drže propisa, planu svi i svom silom srnu na onu dvojicu. Skoče i znanci i prijatelji Folcina, te tako nastane prava bitka. Guraju se, viču, natežu za vlasi, padajuć strmoglavce u vodu.

Neki niko'to bude od protivnika shrvan, a kad se, radi silne svjetine, koja se na nj sgrnula, nije mogao osoviti, trgne iza pasa nož, pa probode kaštelana. Na to se razjare kaštelani i, trgnuv svoje noževe, udare na protivnike, koji su ih već oružani čekali.

Istom sada nasta pravi pokolj; po celom gradu razniela se viest o bitci, i odasvud grnuli oružani mužkarci, da se, ni ne zapitav o čemu se radi, pridruže svojim strancarom. Tko nije bio oružan, poletio bi u koju god kuću, da se oružan vrati, a tko već toga nije mogao učinit, jer ga je odasvud ogradila množina, čupao je vlasi sa glave svomu protivniku i prstima izkapao mu oči, dok ga ne bi biesna iz potaje nož lišio života.

Po širokih pločah razlila se krv i tekla u kanal, gdje se je nekoliko pametnijih sakupilo u čamcih, pa odvažalo ranjenike i mrtvace, al im je malobrojnim bilo teško toliko nasmagat.

Senat je to dočuo, pa namah poslao svoje plaćenike, da idu mirit gradjane. Oni doletili, ali čim su svanuli na trgu, zaboraviv na nalog republike i na svoju dužnost, pridruže se svojim znancem i to bolje podpire boj.

To isto dogodi se i sa vojnicima, koje je senat onamo poslao iz arsenala. Imućniji gradjani, trgovci i gospodari, što su u obližnjih kućah stanovali, zatvore se i zgrade, ne okusiv hrane kroz sva tri dana, što je trajala bitka; odlučniji sunu kroz množinu, i, baciv se u kanal, pokušaju plivanjem oteti se pučkomu bjesnilu. Ali malo ih uteče.

U crkvi sv. Barnabe ležali naokolo ranjenici, svećenici i duvne previjale im rane, a kad je tko izdahnuo, bacili bi ga u otvorene crkvene rake.

Nasta noć, a pokolj je o slabom sjaju kriesa, što su ga u čamcih i na obali kanala za utapljujuće se ranjenike upalili, još i dalje trajao. Nasta i druga noć, a nije bilo nikakove nade, da će morija jenjati.

Starcu svećeniku, koj se desio baš u crkvi, sinu liepa misao: da sa sv. tielom u obhodu izadje na trg. I odma naloži, da velikim zvonom naznane obhod.

Čim je zaorilo zvono, stane se ogledati začudjena svjetina, i mnogo njih se okani oružja, pa dotrča u crkvu. Treća je zora svitala, kad

no starac svećenik u svečanoj mantiji izmedju sjajnih duplira izadje iz crkve sa svetotajstvom.

Izenadjena svjetina stane odmiciati i, skinuv kape, stanu klecati i pobožno sklapati ruke oni biesni lavovi, a kad svećenici i duvne glasno zapjevaše: Pange lingua, stiša se pomalo sve bjesnilo.

Obhod prodje trgom do mosta »ca' canal«, a dotle su već svi, i nikoloti i kaštelani, pobacali oružje, klanjajuć se svetotajstvu

— Eto nas pred Bauerom, dovrši gondolier svoje pripovijedanje.

Pristanemo uz gostionu i naručimo piva. Gondolier naglo iztrusi svoju čašu, a kad opazi da smo mu ju na novo naručili, reče:

— Tako je bilo, vidite. Silvestar, Matija,

njegovi sinovi, i sila drugih junačina pogibe u onoj groznoj bitci.

— A Angjelina zapita Gjuro.

— Angjelina podje u duvne... A senat od to doba strogo zabrani svaki poboj... Nu tko je već onolikim sirotam i onolikim udovicam pomogao?

Razgovorni gondolier nudjao nam, da još kamo zadjemo, pa da će nam još koješta pripovijedati iz mletačke prošlosti. Hvalio se je, da on najbolje znade legende: Natalina i Piesak, pa da će nam pokazati svako mjesto, ali u nas već nije bilo one večeri volje slušati njegovo pripovijedanje. I tako, obećav mu da ćemo naskoro opet s njime u gondolu, krenemo pješke kući, razmišljajuć o kaštelanin, o nikolotih, o Folcinu i Angjelini.

Bugarske pjesme

Preveo August Harambašić

I

S d sna sladka tko me budi,
Sladka majko, poslušaj!
Kakav li je glas ljubezan!
Što me budi ovu noć?

— Tiho vrijeme već nastaje,
Treptec sviete zvjezdice.

Tko to tebe sada budi,
Moj bolna kćerice?

— Ja zaželih tihu pjesmu,
Što ju dava blaga noć.

Andjeli me gore zovu,
Sbogom, majko, laku noć!

II

U noći si sjajan mjesec,
Po danu si svjetlina;
Ko ljepota tvoja, pile,
Nije više ni jedna!

Da l' si andjel sa nebesa,
Ili dražest si sama:
Medj' ženami ti si kruna,
Medj momami carica!

Oj prvi put, kad te vidjeh,
Ognjem planuh siroma;
Od toga časa pa do sada
Već se više ne poznah.

Tebe snivam, tebe maštam,
Uzdišući od srca,
Tebe ljubim, tebe žudim,
Tebi pružam ja ruke!

I u smrti, dušo mila,
I na vratih od groba,
Još ću tvoje sladko ime
Tiho — tiho šaptnut ja!

III

Ruža u mjesec maj
Kras si izgubi,
Cvjetak, divan raj,
Bura pogubi.

Dragu, cvietak moj,
Smrt ju pokosi;
Braćnim viencem joj
Grob se ponosi.

Moje suzice

Rosa cvieću je;

Moje tužbice

Molba nebu je:

Bog da utješi,
Bog da sjedini,
Naše duše dvi
U rajskoj svjetlini!

IV

Kakva rosna zora!
Ustaj od sna dušice!
Pjeva slav u gori,
Ustaj, zora zori!

Ustaj, san ostavi,
Božanstvena djevice!
I prekrasno si lice
Javi meni, javi!

Noćas ja se naplakah
Sam od tebe daleko,
Al ti dodji, ja te čekam,
Riečcu bi ti reko!

Da ti kažem, da ti sborim,
Kakve su mi tužne noći,
Što te ljubiti nije moći,
A ja za te tako gorim!

O već su u gori
Drūge ti golubice;
Ustaj, moja ptičice!
Ustaj, zora zori!

Na tih njivah zelenih
Gdje no cvieće cvati,
U poljubcih ognjenih
Ljubav nek zaplami!

V

Vidjeh i spoznah,
Siva golubice!
Da sam od ljubavi
Tvoje se riešio!

Na taj svijet za muke
Ja sam se rodio,
No dobro, da nisam bio
Pa ni tebi drag ni mio!

Znaš li, kad bijasmo
Dvaput na razstanku,
Kako si se klela:
Moja bit do kraja!

Tvoja vierna kletva

Toliko li traža?

Il ti mniješ jedna,
Da to ne zna Bog?

Za imetak, slavu
Mene s' ostavila,
S drugim ljubovnikom
Ti si se sdružila!

Zadnji puta: sbogom!
Siva golubice!

Hajde, neka bude
Gotov i moj grob!

VI

Ovčarka mi u planini
Sjedi sama i plače;
Prisluškava, gdje sa strane
Grakće gavran sve jače.

Jučer ovčar se oprosti —
I četvorma na ruku
Odneseše njeg na daski,
A pod onu jabuku.

Pop mu pjevo smrtnu pjesmu,
Pušilo se kandilo,
I krcnulo čas po časak
Polugnijilo nosilo.

On ode bez hljeba, soli,
Daleko ga izpratih —
Al od toga puta sjetna
On se više ne vrati!

Ja se sjećam, gdje sjedjasmu,
Izvor srebrom gdje svijeti;
I sborasmo: od nas dvojga
Tko će dulje živjeti?

I sborasmo: od nas dvojga
Tko će dulje živjeti?
Tad se vihor nad nas svio,
Da nam burom zaprijeti.

U to ovčar moj predragi
Vrlo teško uzdahnu,
Ja ga pitah: radi česa?
Ali on se ne ganu!

O kakva je sudba pusta,
Da taj cvietak za milenu
Mladost moju i za mene
Tako brzo povenu!

VII

Da l' je zvjezdica,
Svjetla zornica,
Ili luna jasna
Posred neba krasna?

Nit je zvjezdica,
Svjetla zornica;
Niti luna jasna
Posred neba krasna.

Zorom ranila
Dieva premila;
Sja ljepotica
Kano zornica.

Cvjet od ružice
Ljepši nije, nè!
Ljepši ne biva —
Ruža je živa!

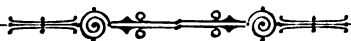
Snaga umilna,
Kosa presvilna:
Mjesec joj lice,
Oči — zvjezdice.

Ah! do kad ću ti
Zalud žuditi,
O golubice,
Divotno lice?

Pre neg povene
Hodi do mene,
Da čas ne gubim,
Da ga poljubim!

VIII

Premila dievo, poslušaj već,
Nešto ti hoću iskrena reć:
Noćna si krasna milena luna,
Nebesna bistra dnevna si zora!
Kada se smiješ, danica grije,
Licem ti ljubav, nevinost sije;
A kano luna izmed zvjezdica
I ti se sjajiš izmed djevica!
Oj, divan vienac želim ti splesti,
Najljepšim cviećem njega izvesti.
Njime nek glava resi se tvoja,
Prekrasna da si, zvjezdice moja!
Tebi ću dati taj rajski cviet,
Neka se čudom začudi svijet:
Jer kano luna izmedju dieva
Tvoja ljepota divotno sieva!

Založeni značaj

Česki napisao Svatopluk Čech. Preveo Stević

Naši pisci poprieko su jedne mane — pro-
tiplju odviše novac. Evo odma primjera.
Slijedite kojega junaka na njegovom putu:
pa što ćete opaziti? Ne ima, obično, nika-
kove službe, nikakova izdašna stališa, a ipak
stanuje u najboljih gostionah, hrani se bira-
nima zalogaji, puši izključivo mirisave havane,
za prosjake ima vazda u pripravi dukat, i za
napitak daje po dukat. Za jahanje po noći
pri ruci mu je uvijek osedlan djogat; ugadja
si u morskih kupeljih; putuje Italijom; te
tako, kad je potrošio devet araka dangubna
života, nalazi još uvijek na desetom primje-
renu svotu, da u silvojnosti, radi nevjere
svoje miljenice, zaroni u šumni vrtlog svjetske
razkoši, pa da u viru šampanjca potopi ža-
lobne uspomene; živi raskošno, luduje i tu-
mara po noćnih pijankah.... Da, da, kako
gore rekoh: naši pisci ne poštuju novac.

Male iznoske naprosto zabacuju. Nadješ li
kod njih znatnu svotu, to su obično milijuni,
dvadeset do trideset tisuća godišnjih dohodaka
— za manje brojeve ni ne pitaju. Zar nikoji
vas nije čuo, da je n. pr. Artur imao četr-
deset i pet forinta mjesečnog prijma?

S tim je posve drugi razgovor. Opisujući
osobe, izostavlja se obično glavna crta. Piše
se u velike o stasu, vlasih, nosu, odijelu, zna-
čaju — jedino zamašnjim stvarim ugiba se
majstorski. Priušte ti naluknuti se u garde-
robnju tajnu svoga junaka, u sakrivenu radi-
onicu njegovih misli, u najtamniju dubinu
njegove duše, u kratko: u sve, izim njegove
— novčarke, a baš nju bi morali otvoriti
najprije. Pa bi tako čitatelj na prvi pogled
znao, s kim ima čast. Opis osobe došao bi
odma na vidjelo.

Učinit ću prvi nesigurni korak u tom
pravcu. Evo novčarke moga junaka, gospo-
dina Alfreda N. Izvolite se naluknuti — vi-
đite nekoliko oddiela, a u njih ništa; tu je
jedan prigradak — u njem opet ništa; obr-
nimo novčarku hrbtom gore, potresimo njom
— što ispade? Ništa!

Ostala personalia mogu sad sumarno spo-
menuti. Djelomice se već vide iz prazna uvoda.
Vitko, skladno tielo — bleda, pospano obličje
— na ustijuh gorki posmjeh, svjetoborne
misli u glavi. Na noguh par ocvatenih papuča,
na tielu problematične hlače i tri četvrtine
kaputa, u ruci od dva rifa luletina, iz koje
prodire poslednji uzdah u podobi plavog obla-
čića; oblačić se diže sve više i više, zaobljuje
se, fantazija tke u njemu poslednju preliepu
sličicu, koja bljedne, izčezava, razpline se
s oblačićem.... I lula i fantazija ohladniše.

Pa kakova se to sličica razplinula s dimom?
Sličica krasne, ali hladne djevojke....

Sad je u glavi pusto, kao u odaji. Tmica
zapreda prazne kutove; garderoba zieva od
gladi; postelja sanja divan san o blazinah;
prigradci od knjiga uzdišu za knjigami — a
nevolja kesi se kano strašilo odasvud: — Ha,
ha! Ostavi te sviet, odnemari te draga, ali
ja te ne ostavih, brajane moj!

Studena lula pada iz ruke, gorak posmjeh

izčezava sa ustnica, oči se zaklapaju — u
lude i zlatne sanje.

Ozva se čvrsto kucanje na vratih. Alfred
skoči. Bi li otvorio? Nedvojbeno se je netko
pobunio glede vrata; sigurno nije nijedan nje-
gov znanac, ta znadu oni, da u njega ne ima
ništa za posudit. — Otвори, u ime božje!

On otvori oprezno, osobito gledom na
zagonetne hlače i tri četvrtine kaputa.

U odaju šmucne glava, na kojoj je bilo
grbavimi slovi napisano, što su blebetala
usta: — Staro odielo, staro rublje, gospo-
dičiću? Aron dobro plaća, bogme, dobro.

Na ustnah Alfredovih pojavi se prijašnji
gorki posmjeh. — Ne imam ništa! odbije on
Židova.

Nu taj se baš tako lako ne da odbiti.
Uvuče se u sobu, njuškajuć: — No možda
će ipak biti. Stare čizme, stare knjige —
Aron sve kupuje, sve, sve!

— Dakle, osvjedoči se sam, protisnu Al-
fred trpk. — Ovo je rušnica, ovo pregrada
za knjige, ovo....

— Bogme ništa, ama baš ništa! čudio
se Žid. — Kao izmeteno. Kvar, mladi go-
spodine! Kvar! Aron dobro plaća. I pri tom
izvuče iz zamazana kaftana napunjenu kož-
natu kesicu i podrma njome. Oglasi se jasan
i punahan zvuk, zavodljiv glas kovi, zamam-
ljiviji nego glas sirena.

Alfred uzdrhta pri tom zvuku: očima
htjede progutati mrljavu kesicu.

Licem Židova preleti kao bljesak izraz za-
dovoljštine i prezira. Gladeć rukom podignutu
kesicu, brbljao dalje: — Aron dobro plaća,
mladi gospodine! Aron kupuje sve, sve, sve!

— Ma ne vidiš li, da ne imam ništa!?

izdere se na nj Alfred srdito.
— No, no, gospodin se ne mora odma
ljutiti! Gospodin ipak imade nešto, na što
Aron postavlja mnogo, mnogo žutaka....

— Ne prtljaj, Židove! Jer ćeš ravnim pu-
tem letiti preko stuba u Abrahamovo krilo!

— Aron znade, što govoril! gukao opet
Židov, prilizavajuć se. — Gospodin imade u
sebe dragocjen dragulj, za koji bi Aron pla-
tio, koliko god gospodin zatraži. I pri tomu
segnuo mršavimi prsti u kesicu.

Alfred pratio žarkim okom taj kret i pro-
mrmljao: — A ti reci, što imam, za što
ne znam? Što bi ti prodao?

Židov se primakne korak bliže, nagne se
k njegovomu uhu i šaptne: — Značaj!

Alfred sa užasa izkličisti oči: — Značaj!
Benaviš li ti?

Židov uzmakne, izpravi se, te će mu veli-
čanstvenim tonom: — Gospodin se čudi.
Ali Aron kupuje sve: iznošeno odielo, dje-
vojačku kriepost, stare kišobrane, poštenje,
pletence, iskricu genija, zečje kože! Aron
će kupiti cio sviet. Pa zašto da ne kupim
značaj? Značaj je danas riedka stvar. Mnogo
je ljudi bez značaja!...

Alfred se sgrozi, što taj govori. Baš
na prozor prodrieše zadnji traci sunca sa
zapada, te podaše Židovu nekakav izraz stra-
šila. Kesica u njegovoj ruci izgarala, raz-

bašurene vlasi i brada promieniše se u zlatne
niti, zlato bliskutalo naborom njegova kaftana
i nepravilnimi potezi obličja, a njegove velike
oči zatitrale kovnim sjajem, kao dva dukata.
Prividjelo mu se, da je pred njim demon
zlata, s pogrbljenim vratom, požudno sakrive-
nima prsti, koji se kani baciti na mlohavu
žrtvu, izsisati iz nje živu krv i udušiti u njoj
zadnju iskrnu božtva... Prikrije si lice rukama.

Kad je opet progledao, opazi Židova u
prijasnoj podobi, bez strašnoga nimba —
sunce bijaše već zapalo.

— No, hoće li mi gospodičić prodati svoj
značaj? Aron će pošteno platiti. Pitaju za
njih silno, ta izbori su pred vratil... No,
hoće li gospodin prodat? Aron će izplatiti
omašnu svotu.

To rekavši, izvadi Židov jedan dukat iz
kesice i digne ga prstima u vis. Alfred je
časimice pohlepno gledao zlatni kotačić, bliš-
tajući se težkim odsievom, no naglo odkrene
glavu i reče oštro, odlučno: — Ne prodajem.

Židov zavrtio glavom: — Haj, haj! Ne pro-
daje! Bogme, čestit značaj! Dati ću dvaput
toliko! Još ne? Triput toliko — hrdjav zna-
čaj! No, ništa? Učinit ću gospodina miliju-
narom — banit će se po palačah, piti će
najfinija vina, cjelivati najsladja usta....

Alfred se zagledao u zrak, kao da tamo
lebdí krasna prikaza, a onda si dlanom pro-
trlja oči i ponovi, uzdahnuvši: — Ne pro-
dajem!

— E, pa kako je gospodina volja. Neka
si čuva svoj značaj sa nevoljom i biedom, a
Aron će svoje novce. Preporučam se! I baci
izvadjeni dukat nazad k ostalim, da su mlo
zazveknuli, metne kesicu naglo u kaftan i
krene da ode. Nu ipak se povrati od vrata.

— Aron je predobra srca, mrmljao, — teško
mu je ostavit poštena čovjeka u nuždi. Znate
što, posudit ću vam — dajte mi svoj zna-
čaj u залог. Posudit ću vam na male kamate.
Po deset od stotine — prava malenkost!
No, kako se gospodinu mili ponuda?

Alfred je promišljao. Baci oko po sobi:
rušnica zieva, postelja driema, prigradci za
knjige stišču se, a bieda šapće: — Nikad, ni-
kad te ja ne ostavih!

Bio je na čistu. Mahne rukom i vikne:
— Hajde, uzmi ga u залог! Najednoč se za-
bezeknuo. — Ta kako je moguće založiti zna-
čaj? To je misao nezdrava mozga. Zažmiri —
otvori oči — Židov je tu; štipnuo se za obrve
— Židov nit se miče nit pomiče; stoji te
sbori: — Znadem ja, što je gospodinu ne-
prilično. U ostalom, to je Aronova briga. Za
tih rieči iztegne iz kaftana običan tok za pi-
lule, otvori ga i na časak opet zatvori. —
Tako, vaš je značaj ovdje! primjeti, smiešec
se i tuckajuć po toku. Kao mamen razrogači
Alfred oči na tok: u tmici proslovkao na
njemu nadpis: „Plemeniti značaj!“

— Vidite, cifrao Židov, — kako se častne
etikete domašio vaš značaj. Razredjujem ih,
dakako, po vriednosti. — Ovdje.... u to
napipa u kaftanu drugi tok — su vam po-
šteni, staročeski značaji, takovi su obično u

NARAVAN CVIET

PROPAST POMPEJA

starih ljudi s dugom bradom, koji nikoga ne ubiše; ovo su vam hrdjavi značaji, prilično su jeftini, nu slabo traju; osobito proti vjetru moraju se dobro čuvati. Inače si ih daju politički privrženici na dar pri raznih sgodah. U ovom toku držim solidne značaje — većinom izmet . . . nu što je gospodinu do mojih škatuljica, radje s novci napolje, je li tako?

Izvuče opet kesicu, te poče redati sjajne kotačiće

Ustade naglo. — Za pet godina u to doba eto Arona k vama, pa bili vi gdje vam drago. Ne odbrojite li s kamatami svotu, koju vam sada posudjujem, značaj je moj. Pristajete li?

Alfred kimnuo glavom. Nakaza od Židova maši se opet u kesu. Čarobnom brzinom rasli stupčići sve do stropa, a bezdna kesica ne mršavila, ne splasnula — dalo nam nebo svim takovu kesicu!

Odhujiło pet godina dana. Alfreda vidimo u viru, koji se pjeni šampanjcem, svjetluca briljanti i šuška svilom. Svjetlost dana, šum vodovoda, bojadisane sjene po vodi, opojan miris vilinskih vrtova — sve to pokupio demon zlata i sgrnuo u malenu sličicu bajne okolice. I sam Alfred je divan: uzrast njegova tiela bolje se zaoblio, na licu cvate zdravlje, oko odsjeva zadovoljnošću. Vidjeti je, da pije čašu razkošja otmjerenimi gutaji, odvažnošću pravoga epikurejca. To ti najbolje svjedoči, da ne ima značaja.

Tamo mu je ženica. Je li to ona divna, ali hladna djevojka, čiju sličicu prije pet godina utisnu njegova mašta u poslednji kružić dima? O, nipošto! Led njezina srca raztopio se doduše u sjaju Alfredovih dukata, nu Alfredovo srce ohladilo najednocr. Nije njega više mamila krasna slika djevojačka u dimovom okviru, nego samo u okviru suha zlata. Doduše, nije ljubio ženu si, ali baš ni ona njega; nije im to ništa smetalo. Na oči drugim ljubili su se, nu na samu Luda, tko si užitak življenja ogorčava starimi predsudami!

Beznačajnost Alfredova javnom je tajnom: svatko ju zna, svatko mu ju čita na čelu. Pa

ipak diže on to čelo oholo u vis, a svi ponizno pred njim prigibaju glave. Prsa su mu prikrivena redovi; podijeljena su mu najviša dostojanstva: čast, ljepota, razboritost — sve mu pred nogama leži. Čestiti otci prikazuju ga svojim sinovom kao sjajan uzor: — Vidiš, dokle je dotjerao! Kakovim putem — što je komu do toga!

Sve mu se klanja: siedi starci, rogoborec na pokvarenost današnjega svijeta, pomladjuju se, kad im stisne ruku; namrgodjenim filozofom vedre se lica, kad se na njih dobrostivo nasmije; branitelji prava drme u njegovom predsoblju; političke stranke nemilo se svadjaju radi njega; njegovo ime nameće se narodu u panegiričkih člancih, u žurnalih, brošuricah, slovnica, čitankah, a u onoj sobici pod krovom, gdje je založio značaj, sjedi opet vitak, blijed mladić u ocvatenih papučah, u starom odijelu, i posvećuje mu pri zadnjemu plamu lojane svieće dugu pjesmu, punu zanosna za oduševljene ciljeve čovječanstva . . .

A ja — ja bih radje pjevao odu na zlato! Ta ta bi današnjem vremenu pristajala! Deržavinova oda na Boga već je ostarila; za naše doba ne ima više vrijednosti izim toga, što ju je kitajski car ovjekovječio zlatnim pismeni na svilenom zastoru.

Dà, dà, zlato je Bog našega vieka! Nebesa pjevaju njegovu slavu: nad mjesec — talirom i zvjezdami — sitnimi srebrenjaci blišti ogromni dukat — sunce. Na zemlji kleca pred zlatom svako koljeno — klanjamo mu se monstancijami i križevi. Pod raznimi imeni dvorimo mu premnogim načinom: jedni ga nazivaju vjerom, drugi ljubavju, gdje koji istinom i pravom, gdje koji opet grišnim mamonom, nu svi ga štiju jednakim oduševljenjem. Za zlato govorimo, lievamo krvcu na bojištu, žrtvujemo se za domovinu, ljubimo ljudski rod, radimo rukom i mozgom, jašimo Pegaza — za zlato pišem i ja tupim perom svoju satiru.

Oj ti svjetli, silni, božanstveni kovu — veličam te u svom prahu! I dan i noć najvolio bih prebirati na harfi sa zlatnim žicama, sprovadjajuć hvalospiev tebi i tvojim nebeskim zvukom!

O LJUBAVI

Po Descuretu sastavio Josip Tarabocchia-Tarabić

III

Značaj i znaci ljubavi

Jer se ljubav odviše identificira s duhom, s nezgodami života, s krepostmi i manami ili onoga, koji ljubi, ili onoga, koji ga na ljubav potiče, s toga i u ljubavi ne naziremo onoga čistoga i stalnoga značaja, kojim se odlikuju sve druge strasti. Ljubav: ljubomornomu mračna i sumnjiva; oholici okrutna i nezasićna; egoisti materijalna, hladna i prostačka; putenu čovjeku mušćava i ne-talna — pokazuje se usuprot stidnom, čutljivom i trajnom kod onog, koji, ako i ne posjeduje, to barem znade cijeniti prednosti srca i uma. A istom koliko gradacija ima pojedince svaka od ovih vlastitosti? Bez broja. S toga je i

ljubav medju svimi strastmi najkompliciranija, pa ju nije lako moći u svih njenih fazah valjano prosvietliti. Toliko ima u njoj protivština, koliko i obličja, ili bolje rekuć fizionomija, u kojih nam se prikazuje.

Kao što pojedince svaki čovjek sam i nehotice daje značaj svojoj ljubavi, te ljubav svakoga individua nosi novi od drugih posve različiti biljeg, tako joj se značaj i kod pojedinog plemena i naroda u mnogome iztiče i luči. Tako je, na primjer, Afrikancu žestoka i okrutna, Laponcu hladna ali bezsramna, Talijanu nježna i strastvena itd. itd.

U Francezkoj, gdje je narod lachkouman, pamtimo doba, kad se je sve činilo iz ljubavi i za ljubav, kad je sve, reć bi, plivalo u ljubavi. Nu to plemenito čuvstvo, žalibože, malo je

Doista, oprostite mi, premila braćo u zlato, tu stranputicu od moje pripoviesti, prikazane onomu, što je meni i vam pod suncem najmilije.

Liepo obučen sluga javi Alfredu, da vani čeka zamazan Žid, zahtievajuć, po što po to, da ga pusti k njemu. Alfredu padne na um zalag, što ga založi prije pet godina. — Uvedi ga u moj kabinet, zapovjedi.

Sobica skromna, sve miri po razkoši. Od poda do stropa prikrivene su stiene slikami liepih žena, jedrih, blagih, oholih, nježnih, vitkih, punahnih, sve u položaju i toiletah takovih, u kakovih se stidljivo djevojčice ne povjerava ni zrcalu, nisu li zaključana vrata.

I opet se sastadoše Alfred i strahoviti Židov.

— Zakasnio si, reče onaj, motreć na uru.

— Da, po svoj prilici, odgovori mu Židov. — I za to su me prevarili za jedan krasni značaj, koga kupih u tudjini. Na granici su mi ga zaplienili. Nisu bili na čistu, da li se trgovina značaja broji u državna regalia. Pošli jali mili značaj sub sig. $\frac{1}{1}$ od kancelarije do kancelarije. Bog ih pitao kamo, nu toliko znam, da se je kukavni značaj u prvoj kancelariji počeo kao led topiti, te prije nego je dospio u treću, ne preosta od njega ništa do li onaj sig. $\frac{1}{1}$ i malo pieska na njemu

— Nosiš mi zalag, nije li istina? Zaleti mu se Alfred u govor.

— Dakako, vaša milosti! odvrati Židov, te izvadi iz kaftana zamrjanu škatuljicu.

— Ah, neka ti bude! Ne marim za njega. Osvjedočio sam se, da se i bez značaja ugodno živi, dapače još bolje nego s njim. — Nego, još bih nešto prodao.

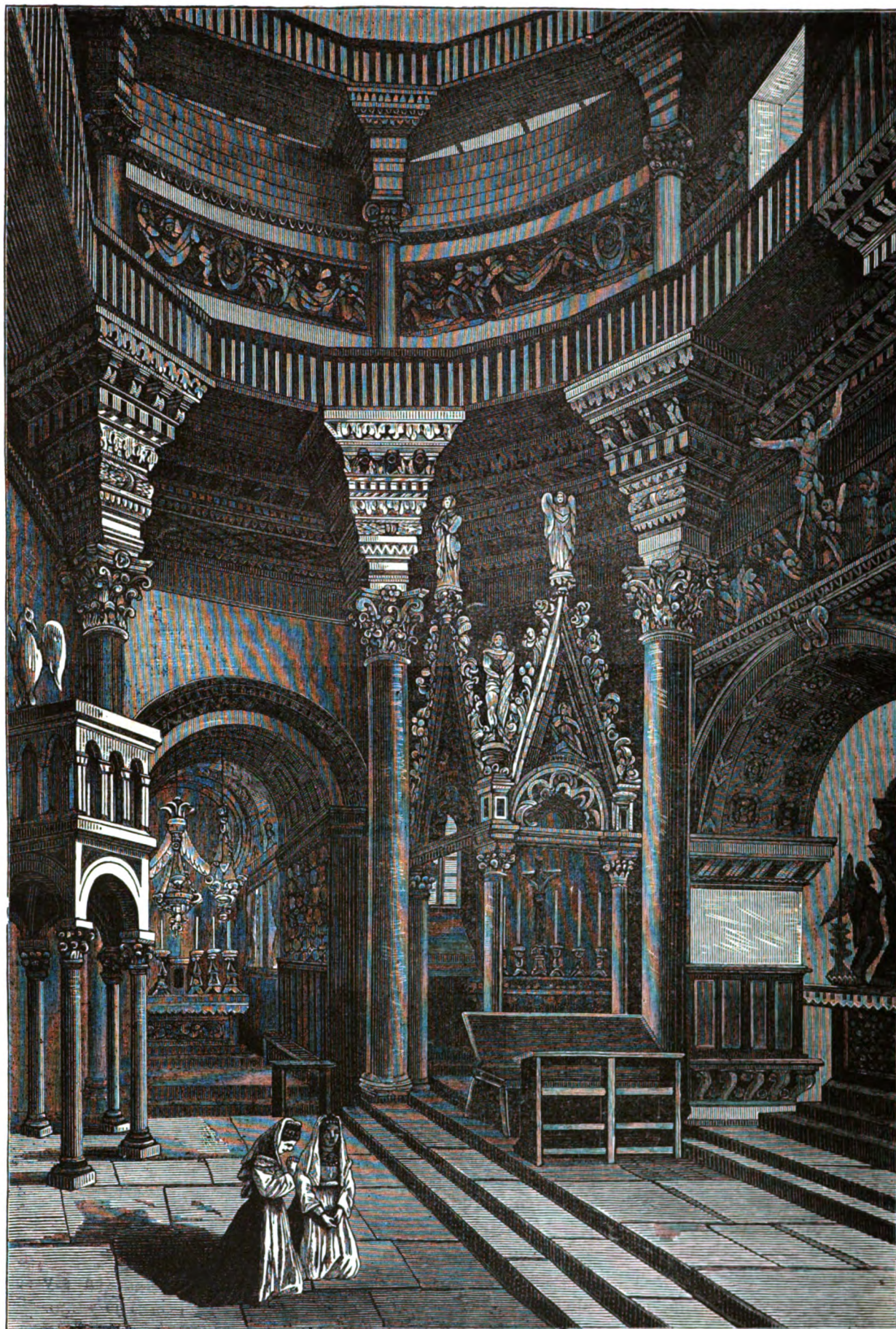
— No?

— Još imam nešto stida, te mi je više puta nepriličan. Hoćeš li, da ti ga prodam?

Aron slegne s ramenima, zavrti glavom, te će mu, smiešeć se:

— Slaba od toga hasna! Ta je roba već odavno izašla iz mode. Neka vaše gospodstvo izvoli samo svrnuti okom po zidu svoje sobe! . . .

potrajalo. Zavirimo li u anale francezke poviesti, vidjeti ćemo, da je onodobna ljubav Franceza poprimila svoju moralnu fizionomiju od ponajglavnijih epoha, koje je ona po svoju i upriličila i biljeg im svoj utisnula. Pohotljiva i putena za prvih vjekova monarkije, vidjamo ju po neki način idealizovanom za dvostruke vlade: ljepote i viteštva. Ljubav bijaše u to doba vrst vjere, koja je koristno znala ukrotiti i obuzdat drzost i preuzetnost onih slavnih vitezova. Zavodljiva i urotnica pod Froudom, pokazala nam se ljubav mudrijom, lukavijom, moćnijom, a uz to i većom spletkaricom za Ljudevita XIV., te poput pravoga cinika vladaše za celoga kraljestva. Izvan ljubavi u Francezkoj nebijaše slasti ni zabave, i nju si svagdje mogao zateći, u njoj se je koncentri-

NUTARNJOST HRAMA SV. DUJMA U SPLJETU

rao sav onodobni život Francezke. Punim pravom moglo se je ono vrijeme okrstiti *obćenitom ljubavnom monomanijom*. — Ona je uplivala i na književnost Franceza. Književnost francezka, koja je dosele žigosala samo mane francezkoga naroda, zasjekla je sada najednoč i u duboka filozofička i socijalna pitanja. Ljubav, taj novi Protej, zavuče se i u plašt filozofije, koga medjutim na brzo sbaci, te nam se prikaza u posve novom ruhu. Od sada je ona češće mienjala to ruho, te nam se je nastojala prikazivati i rodoljubom i vojnikom, i bankirom i trgovcem. Najposle ju je nadomješćivao i novac.

Kako djeluje podnebjje na ljubav, osobito kod žena, možemo vidjeti iz sljedećih primjera, što ih je neki bistrovidni opažatelj sam zamjetio: »Španjolke, te prvakinje ženskoga spola, ljube iskreno i vjerne su svomu ljubovniku, ali pod haljinom kriju bodež; Talijanke su pütene i bezsramne; Englezkinje prenapete, melankolične i afektirane; Švabice su doduše nježne i ljubezljive, ali za to bedaste i monotone; Francezkinje su živahne, elegantne i zabavne, ali lažljivice, da im ne ima para.« Druga je opazka istoga pisca: »da se u žena, ljubiteljica jašenja, riedko kada porodi koje uzvišenije čuvstvo. Većim su dielom, kaže, Amazonke, kojim manjka po jedna dojka«.

Kod čovjeka se ljubav pojavi obično u doraslosti. Ponajprije je neki neizvjestni nemir, neka dosada, neka turobnost srca, koja ga sili, da teži za nekim još nepoznatim objektom, koga on traži i hvata istom u svojoj misli kano u oblacih. Željan svega, što bi mu ma i iskricom moglo razjasnit njegov neizvjestni položaj, osvrće se na svoje prošle dane, te požudnim okom motri sve ono, što se sbiva oko njega. A razjasni li mu koji tračak svjetla njegov neizvjestni položaj, to čuti još veće boli, čezne još većom žudnjom. On će zavolit prvu ženu, koja mu daje slutiti, da se za nj zanima, ako samo u to vrijeme ne nadodje koja zgoda, koja mu poboljša kukavni položaj.

Za ovom prvom strašću sledi uvijek neko mirnije i treznije čuvstvo. Jer je čovjek izključivo stvoren za društvo, neobhodno mu je u životu nužna drugarica i saveznica, dio njegove biti, s kojom će dieliti radosti i boli. Ako je poštenjak i blage čudi, tražiti će ženu jednake čudi svojoj, i ljubav će ga sigurno usrećiti. Ali ako pregnu samo za materijalnim užitkom, te se baci u vrtlog onih strasti, koje mu razdražuju živce, ili smišlja li onakav savez sa ženom, koga mu zabranjuje vjerozakon: zagrizti će u gorko voće zablude, snaći će ga bolest i nevolja, oćutit će ljagu na svojem poštenju.

Ljubav nam kadikad mahom razplamti srce, a kadikad nam se kradom, da i ne ćutimo, u njega ušulja, te se postepeno razvija. Uzalud nastojimo suspregnuti razdražena ćutla, uzalud obuzdati razgrišanu maštu, kad nam prevejani tiran pod krinkom pouzdanja sakriva svoje himbene hire, te se ne riedko sbiva, da nas već dugo drži sputane u težkih lancih, kad mislimo da smo najslobodniji. Je li se već u čije srce uvriježila ta strast, to možemo naslutiti iz sljedećih značajnih znakova: kad se dotičnik češće ili redje no obično titra imenom koje osobe protivna spola, bilo to bez potrebe, nehotice, ili mjesto kojeg drugog imena; kada

prsti, da i ne zna, po papiru ili piesku piskara početna slova dragog imena; kad mu, izgovoriv to ime, rumen oblije lice, te oćuti tjeskobu na srcu, koja se spline u bolni uzdisaj; kad mu preko običaja treba više vremena, da se opremi i uredi, a nekojim bojam daje prednost; kad napusti navadno držanje i kretanje, te u tom oponaša omiljeni objekt; kad upotrebljava i njegove rieči; kad mu nekoji individui, za koje se prije nije starao, najednoč omile i obratno; kad zanemaruje svoje poslove i dužnosti; kad mu domaće životinje, koje je prije milovao i dragao, sada omrznu i dosadjuju; kad si u stanu reda pokućstvo proti simetriji i udobnosti; kad za rad i šetnju ne ima više ustanovljenih ura, te rado mienja puteve; kad si čud tako promieni, da prije živahan i veseo postane najednoč turoban i zamišljen, ili obratno; kad mu je fizionomija, a nada sve oko, u suglasju s tom promjenom; kad mu se u snu prikazuje uvijek isti lik; kad mu od navade srce skače i igra; kad mu nehotice zasuzi oko; napokon, što je još najsigurnijim znakom: kad se oćuti ljubomornim.

Al ima i drugih znakova, koji se opažaju na samom tielu: mršavost, bljedoća, oči upale, obično uprte ili poniknute; kucanje je srca poremećeno, a posljedicom su tomu razni krvotoci i trajna pečal, napokon neka vrst zimnice, koju kadikad oćutimo, a Lorry ju okrstio *ljubavnom zimnicom* (febris erotica).

I u moralu čovjeka pokazuju se nekoji znaci, koji podkrepljuju slutnju, da se je već ljubav domogla srca dotične osobe. Ti jesu: nestalnost značaja; težnja za samoćom; fantastične misli; posvemašnje zanemarenje tiela; nemar za sve važnije poslove; prezir bogatstva, časti, javnoga mnijenja; neposlušnost i neštovanje roditelja; nehajstvo prema svojoj djeci; napokon, očita slabost uma, koji, gluh na prijateljske savjete, sili nesretnika, da robski sluša i pazi na svaki mig objekta svoje strasti, ne pitajući: radi li se o kakvom prekršaju ili o kakvom junačkom činu, ili o kojoj nišetnoj stvarci. Ove znakove, navadjahu već i stari klasici, napose Teokrit, Anakreon, Plautus, Vergilij, Tibullus i Ovid.

Po sudbinu mužkarca ljubav je od velikog upliva, sudbinom žene samovlastno ravna i kormani. Poznata je rečenica gospodje Staël: »Ljubav je poviest života žene, epizoda u životu mužkarca.« Vjernije ju zaista oštroumna gospodja nije ni mogla orisati. Ženi je ljubiti i biti ljubljenom najveća sreća, najveće dobro. Uzkratiš li joj ljubav, sav joj je svijet nepreglednom pustarom, sve je oko nje mrtvo i gluho — ona pomalo vene. Iz ljubavi srce ona najsladji napitak sreće i zadovoljstva: ljepota, mladost, živahnost, ljubkost, to su joj samo vabila ljubavi. Ali jao onoj ženi, kojoj uzmanjkaju ove prednosti, a ne zna si umom obuzdati srca; čeli svoj život ne znade nego za gorčinu, jade i boli.

Ljuto bismo se prevarili, kad bi mislili, da sve žene oćute istu moć i istu potrebu ljubavi. Ima žena, nestalnih u svojih čuvstvih kao i u svojih namislih, koje, posrnuv još kao neizkusne djevojčice u vrtlog nezasićne kokesterije i izpraznih užitaka, niti se ne naužiju svieta, a ostare i posiede, da i same ne znadu kada i kako. Živile su i kretale se u svijetu,

a svieta ni ne poznadu, svijet su toliko obožavale, a on ih, nezahvalnik, ostavlja u zapečku. A druge, daleko vrednije od prvih, traže samo onu ljubav, koja se temelji na poštenju i kreposti, u kojih su i podučene. Kod ovih će samo mužkarac naći onu iskrenu i čistu ljubav, onu dragocjenu bračnu vjernost, i onaj pravi materinjski žar.

Da žene svakako manje naginju na tjelesnu nasladu, a tim i na razplod vrsti, nego li mužkarci — i o tom imamo krepih i nepolitičnih dokaza. Nekojim, pače rekao bih većemu dielu žena, kad mine koje vrijeme braka, nije to baš izključivo fizička potreba, već samo neka potvrda i svjedočba čuvstva u suglasju s nekom neodoljivom strašću, koju one samo srcem pojimaju. Navlastito kod žene, koja je ujedno i majkom, u mnogom oslabi spolni nagon, jer joj se djelokrug ljubavi poveća, a cielo joj biće dostaje samo da podnjeti novo čuvstvo, u koje je prešla sav svoj žar, s u svoju dušu. Motri der samo mladu ženu — majku — kako se ljubko smieši svome vojnu; onaj smiešak pun je ljubavi, pun nevinosti, ne goji u sebi nikakvih požudnih želja, on je samo svjedokom sreće, svjedokom blaženstva. Naravski, da ja ovdje mislim i računam samo na ženu, odhranjenu i odgojenu u čednosti i stidljivosti, kako to osobito dolikuje ženskomu spolu. Razbludna i razkalašena žena malo ne u svih fazah svoga života nije nego gnjusni obrok najgorim manam i strastim, koje obezčašćuju čovječanstvo.

Ljubav, taj izvor sreće, užitka, boli i jada, po tomu, da li je *sretna*, *nesretna* ili *ljubomorna*, ujedno je najsladja, najpečalnija i najstrašnija medju svimi strastmi. Jer zamašne promjene, koje ona u ova tri slučaja pobudi u organizmu čovjeka, povodom su vrlo različitim posljedicam.

Sretna ljubav, bilo to u realnosti ili u nadi, (jer i nada je užitak), cielo nam tielo oživljava. Iz lica nam odsieva nutarnje zadovoljstvo, a dušu nam opaja blaga sreća, razkoš i blaženstvo. Zagledamo li dragu osobu, pače pomislimo li samo na nju, grud nam se nadme, srce veselo zaigra, kolanje se krvi pospješi, disanje olakša, blaga rumen prolje se licem, te se svaki i najnezatniji potez lica sljubi s novim izražajem. Oči su vlažne i kriesće, pogled živ, ljubak, bistar. Ustne titraju veselim smieškom sreće, glas je ugodniji, jezik okretaniji i življi. I jer sretnik ljubavi ne može uvijek samom riečju izraziti bujnost svojih misli, to mu se nutarnja sreća i blaženstvo više puta spoji s udivljenjem, te prouzroči *ushiećenje* ili *ekstazu*. Ushiećenje po tomu možemo nazvati pretjeranom i razkošnom napetošću misli. Duša se, reć bi, spline u jedno srce, u kojemu je usredotočen sav svijet, a svi kucaji toga srca pripadaju samo njoj.

Žalostni su usuprot znaci i posljedice nesretne ljubavi.

Nesretna ljubav u kratko vrijeme poremeti sav organizam. Neugodni srsi neprestano prolaze svimi udi; bilo je slabo i nepravilno; svaki čas, uz disanje, vine se iz grudi po koji bolni uzdah; probava se otežča, a oko srca slegne se trajna tjeskoba. Nujnost i tuga proviru je jadniku iz svakoga kreta; lice mu se cakli smrtnom bljedoćom; oko mu je uprto, turobno, mutno. Glavom mu struji uvijek ista

pakostna miso; bunca i benavi, rekao bi: umom je šenuo. Sva uda kao da mu omlohave: sluša a ne čuje; gleda a ne vidi; glas mu je tužaljiv i promukao; govorio bi, ali mu se miešaju misli, zapliće jezik. Slomljena uda ne mogu više podnašati trha; lienjari; samoća godi mu. Hrana mu ne ima nikakva teka; san ga ostavi, pa ako mu se kadikad i smiluje blagi Morfej, te mu na koji časak i zaklopi trudne vedje, kine ga i muče teške i nesnosne s-nje. Domala mu poremećene glavne funkcije uzbude neku vrst groznice, koja ga kukavca izjeda i troši, te mu ne odlane, dok ga darežljiva smrt ne liši svih muka i boli.

S ljubavju, bila ona sretna ili nesretna, uvijek je nešto primiešano i *ljubomornosti*. Ali, žalibože, njesto da ljubomornost bude najizdašnjom hranom i napitkom ljubavi, ona ju prečesto samo ubija i otrovom napaja.

Uglibiv se ljubomornost u srce divljaka, kao i u srce naobražena čovjeka, migom prati sve faze saveznice ljubavi, a s njom se polag značaja ljubeće osobe razno i modificira. Ljubomornost je jedini nagon, koji ih bodri i potiče, da podvostruče svoj mar i nastojanje, samo da se čim prije dočepaju ljubljenog objekta; drugim je sliepa i okrutna strast, koja im ugasi i zadnju iskru razuma. Većemu dielu mužkaraca, koji su krenuli vjerom i zadanom riečju, ter pali u sdvojnost, pošto ih je zane-marila žena, koju oni nisu nikad iskreno ljubili, ponizi se to čuvstvo do ukroćena svojeljubja.

Danas okorjeli samosilnik, a sutra potišteni rob, čovjek ljubomorana sama sebe izvrgava ruglu, jer se ili visoko zanese u toj strasti, ili se ponizi do podlosti. Razgrijanim mu mozgom križaju najčudnovatije misli; nigdje ne ima počinka, a ne može usnuti, jer ga sumnje i bojazni ni u snu ne ostavljaju. U držanju i kretanju, a nada sve u pogledu, ima nešto osobita, čega se bojiš, što ti ubija svaku simpatiju i smilovanje, koje ti uzbudi njegov biedni položaj. Staneš li ga o čem uvjeravati, trošit ćeš samo rieči u vjetar. S njim ne ćeš nikad doći na čistac, niti ćeš mu izbiti iz glave ono, što si je on jednoč utuvio, napinjav se koliko ti drago. Ako li kadikad i pristane uz koju tvrdnju, ta tvrdnja pred njegovima očima nije nego vješto zasnovana prevara: sad mu se jošte podvostruče sumnje, pa samo psuje, grdi, prieti.

Najkarakterističnija oznaka kod ljubomornih individua jest, što obično uvijek nastoje sakriti i zabašuriti strast, koja ih muči i grize. Oni se sami stide ljubomornosti kao kakve svoje slaboće, više puta ih pače čuješ, gdje ogovaraju i odsudjuju druge, za koje slute da su ljubomorni. Nu ako oni pred drugima zabašure svoje pečali, to onda sav svoj gnjev izkale na one jadnike, koji im se ne smiju oprieti, koji su im podčinjeni. Najstrašniji su učinci ljubomornosti izmedju dviju ženitbom vezanih osoba, jer se u tom slučaju u koštac uhvati jakost i nemoć, a ovoj su obranom samo suze.

U istinu je sažaljenja vriedan nesretnik, koji je plienom toli gadne strasti. U svojoj trajnoj i gorkoj neizvjestnosti kini se i muči, ne bi li doznao ono, čega se i sam boji, a više puta

napreže sve sile, kako bi si razjasnio ono, što bi mu više hasnilo, da ignorira. Sluču li se, da on to sazna i o tom se uvjeri, to onda nestane neizvjestnosti, koja ga je prije toli grizla, a zamieni ju prezir. Više puta se izrodi u bies i mržnju, koji dotle umaraju čovjeka, dok ga ne bace u melankoliju, ili ga pače natjeraju do ludosti i samoubojstva. Ako je neizvjestnost ljubomorne osobe samo umišljena, bez ikakvog temelja, nije baš toli jaka ni toli pogibeljna, ali uvijek ima malo ne toliko snage, da izjalovi svaku sreću, mir i zadovoljstvo pojedinca, a više put i ciele obitelji.

Kod žena su još strašniji učinci biesne ljubomornosti. »Uvrieži li se ljubomornost, veli Montaigne, u njihova nježna i slabašna srca, moraju nam se sažalit, kad očevidno vidjamo, kako ih taj okrutnik ništi i ubija. Je li im suprug krepostan, zdrav, zaslužan, pošten, to samo potiče i podjaruje njihov jed, to su, reč bi, goruće žigice, stavljene u suhi šušanj. Ova ubojita strast uništiti će i poharat sva dobra svojstva, sve kreposti i vrline slabašne žene, pa bila ona makar najpoštenijom suprugom i najvrednijom majkom, ako ju ljubomornost trapi i mrcvari, svaki rad, koga se poprими, biti će joj dosadan i trpak — bez ikakve hasne.

Ipak je ljubomornost češća i trivijalnija kod mužkarca, nego li kod žene. Mužkarac će prije posumnjati o nevjeri i preljubu svoje drugarice, pače sav strepi, da ga ne bi njezina sramota jošter izvrgla ruglu; žena se više boji, da izgubi srce svoga supruga, ako ga ljubi, pa dok god misli i osjeća, da je ona vlasnikom njegova čuvstva, lakše će sve podnašati i pregoriti, ako i znade za takmicu, koja je dionicom njegova milovanja. Svi ljetopisi, u kojih se spominje po koja crtica o ljubomornih zadjevicah izmedju muža i žene, svi nam to jasno svjedoče i podkrepljuju misao, koja se i danas usvaja, da je žena malo ne uvijek žrtvom svih atentata na bračnu viernost. Žena obično prašta mužkarcu sve njegove nevjere i pustolovine, koje je otkrila, a svoj bies najvoli izkaliti na takmici njezine ljubavi; mužkarac radje prašta takmacu, a sav njegov gnjev i osveta zadesi bezsramnicu, koja mu je krenula vjerom i time povriedila njegov ponos, obezčastila njegovo pošteno ime.

IV

Učinci i konac ljubavi

Ljubav, bila ona koliko mu drago moćna i silna, ako se temelji samo na prolaznoj razkoši mladosti i ljepote, riedko kada zaprieči, da njezin užitak, a nekmoli zloporaba toga užitka, ne dogrusti i ne omrzne. S toga, kad se govori o toj vrsti ljubavi, pravom se može iztaknuti, da je udaja grob ljubavi. Jer ljubav, kolikogod je u svom zametku nejasna i sliepa, toliko je u svom prestanku jasna i jezgrovita.

Nije li se ovoj strasti nikad htjelo udovoljiti, to više puta odsutnost, bolest, nepostojanost ljudskoga srca i ljuta razočaranja uguše plamen, koji nije podpaljen baš najčišćim gorivom. Kad već ljubav razžari srce, te uzplamsa do ognjevitā žara, vidjamo slabiće, kad im se već svaka nada izjalovi, kako očevide

malakšu pod mukotrpnim svojim žićem, kako im se iz lica čita pečal i tuga, kako ih razdire i srcobolja i plućobolja, a većkrat čujemo, da su si i samoubojstvom skončali život, koji im je već otežćao i dosadio.

Uz očajanje i žestoki delirium, koji se obično opaža u zaljubljenom čeljadetu, naglost i žurba strasti pobudi i intelektualne ozlede, koje su daleko pogibeljnije, jer ostavljaju za sobom uvijek biljeg svoga zametka. Onim zaljubljenikom, kojim su duboka čuvstva i visoke misli moćnije od životinjskog nagona, najobičnijim je učinkom *častohlepna monomanija* i *samokrvna melankonija*, dočim se *furor genitalis* pojavlja kod onih nesretnika, koje je predvodila samo gadna požuda putenih naslada. Ako je ljubav komplicirana s ljubomornošću, individuum proniknut tom strašću obično je mahnit i goropadan, i neobuzdana strast lahko ga može pognati do ludila, a ovo opet do *bjesnila*, pošto su mu već razne halucinacije i iluzije izpile sav mozak.

Ako je čovjek već u godinah (jer se ljubiti može u svakoj dobi), strast ova nije toli ubitačna i toli kobnih posljedica. U tom slučaju ona se posve metamorfozira, te ovisi od dviju posve novih strasti, koje se porode u čovjeku, od častohlepja naime u muževnoj dobi i škrtosti u starosti.

Mnogim ženam, nesretnim u svojoj ljubavi, vjera je najsladjom utjehom i najdražim utočištem

* * *

Mislim, da sam ti, dražestna hrvatska kćeri, i tebi, revni ljubovniče moga spola, ugodio, orisav po mogućnosti strast, koja se je možda već i u tvoje mladenačko srce kradomice uvriežila.

Ako si još neizkusan u ljubavi, dobro će ti doći moja razpravica, jer te uči, da se sliepo uvijek ne pouzdaš u svoje srce, nego da si razmaženo i ugrijano srce u svakom slučaju znađeš suspregnuti i obuzdati zdravim umom.

Jesi li miljenče tvoga zlata — sretnik ljubavi, to znam, da si čitajući klikovao i uživao: jesi li patnik ljubavi, žalim te, jer i sam žalibože dobro pojmim, koli sam ti samo razžego još većma ljutu ranu, koli si morao oćutiti u srcu još veću pečal i gorčinu, još žarči plamen, koji te žari i žeže. Ali ne kloni za to duhom! Ima i druga ljubav, koja nije toli nezahvalna, sveta naime ljubav domovinska, za njom pregni, mladi junače, njom se dići i ponosi, nju pazi i njeguj, pa će tvojom ljubavju i tvojim marom oslobođena Hrvatska harnog sinka daleko većma usrećiti: nadarit će te žudjenom slobodom.

Liepo je to i plemenito, reći će mi tko god, ali ti nisi ni pisnuo o toj domovinskoj ljubavi, a ipak ju toliko preporučaš. Dā, štovani štićoče, istina je, i žalim to od srca, ali me nemoj za to odma odsuditi. Čuj, pa prosudi. Temeljem mojoj razpravici bijaše vještački obradjen odlomak iz djela „*Liek strastim*“ slavnog i velezaslužnog franceskog liečnika G. B. F. Descureta, a on se obazire samo na spolnu ljubav. S toga je i meni bila zadatkom samo spolna ljubav.

Za domovinsku ljubav ima toliko liepa i zanimiva materijala, da bi valjalo iznova nanoštriti pero i podvostručiti marnu volju.

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

 mjesecu listopada pripravo se naš umjetnik opet na novi koncertni obhod, koji je kao svaki put u Zagrebu počeo, ili drugačije govoreći, oprostio se je koncertom od zagreb. občinstva. Koncert, upriličen u tu svrhu 21. listopada 1877. u dvorani glasbenoga zavoda, bio je u pravom smislu rieči dubkom pun, te pljeskanju ne bijaše ni kraja ni konca. Iza posljednjeg komada toliko mu se je povladjivalo, vikalo »živio« i mahalo rubci i šesiri, da su se našem mladomu umjetniku suze na očiju pomolile od duboka ganuća radi toli izkazane mu iskrene ljubavi. Pred vrati glasbenoga zavoda dočeka ih mnoštvo, kličući im gromoviti »živili«, a prijatelji pratiše ih kući. Občinstvo zagrebačko razstalo se je sa svojim ljubimci puno najvećega oduševljenja i s najtoplijom željom, da ih u svijetu svuda prati sreća i slava. (Vidi »Obzora« i »Agramer Zeitung« od 22. listopada).

U Koprivnici bili su umjetnici vrlo lubežno primljeni, gdje su usljed želje nekih Koprivničana koncertovali 23. listopada u dvorani svratištu »K caru austrianskomu.« Posle druge pieće koncerta stupi nekoliko gospode, na čelu im dr Filip, k našemu remek-guslaru, te mu preda srebrni bokal s napisom: »Hrvatskomu umjetniku Franji Krežmi 23/10. 1877., štovatelji umjetnosti grada Koprivnice.«

Naši su umjetnici bili naumili posjetiti očevo rodno mjesto u Moravskoj, a tada ići ravno u Prag, nu u Kanji pridružiti im se u željezničkom vagonu neki vlastelin iz Kisega (Güns), te saznajući, tko i šta su naši mladi Hrvati, pozove ih k sebi molbom, da bi oni u Kisegu koncertovali. Franjo, koji je u takvih stvarih odlučujuću rieč imao, izjavio se je pripravnim ići u Kiseg, te tako dodje rečeni vlastelin sa tri gosta doma, nastojeći, da ih čim bolje zabavi, i posredujući potajno, da Franjo iz Bečkog Novog Mjesta dobije poziv za koncertovanje. O koncertu, koji je bio 28. listopada u Kisegu upriličen, donio je »Günzer Anzeiger« riedku kritiku. Referent spomenutoga lista bio je od umieća Krežme tako očaran, da je htio dokazati, da se ne samo mogu u talijanskom i franczkom jeziku pisati zanešene i poetičke kritike, već i u njemačkom. Sve fraze, što ih je igdje smogao, natrpao u svoj referat, ne bi li njegova kritika predivnom postala. Nas bi stajalo odviše truda da idemo birane ove fraze prevadjeti, da bi smisla imale, za to ćemo jedan dio istog referata u originalu preštamati, moleći slavu redakciju »Vile«, da to ovaj put iznimno dopusti.

Concert Krežma. Durch die freundliche Anregung und opferwillige Vermittlung eines hiesigen hochgeachteten Kunstfreundes, in dessen gastlichem Hause di Musik seit einer langen Reihe von Jahren eine traute Heimstätte gefunden, wurde dem hiesigen Publikum Sonntags, den 28. Oktober, ein Concertgenuss bereitet, dessen Erinnerung, von dem wundersamen Unendlichkeitshauch der Kunst belebt, noch lange mit ihrem Lichtreflexe das trübe Grau der hiesigen Einförmigkeit erhellen wird. Bei solchen Klängen, wie sie der Zaubergeige des Herrn Krežma entquollen, fühlt man es so recht eigentlich, dass das Herz nichts ist, als ein klopfendes Heimweh nach einer schöneren Heimath. Wer mit dem Herzen in solchen Tönen spricht, ist allen verständlich, denn Musik ist ja eine Weltsprache. Die Violine wird nicht umsonst so nahe an die Brust eines solchen Künstlers gedrückt, als dass man nicht in den Tönen selbst das Klopfen seines Herzens hören sollte! Herr Krežma ist ein jugendlicher Künstler, dem der Genius der Kunst einen seltenen Gnadenbrief ausgestellt und den Weihekuss auf die Stirn gedrückt. Das Talent arbeitet, das Genie schafft!

Der leiseste Gefühlshauch, sowie die tiefste Gemüthserschütterung finden in den enthusiastisch begrüßten Tönen seiner Violine klingenden Wiederhall. Er spielt so recht die Empfindungsworte der Natur, nicht die Begriffswörter der Bücher. In ihm paart sich die Energie des Willens mit der Kraft des Könnens. Spielend überwindet er die grössten technischen Schwierigkeiten, — der Granitblock, der für den schwachen ein Hinderniss ist, liefert ja dem Starken den Grundstein seines Gebäudes. Tiefe der Auffassung und Schönheit der Ausführung vereinigen sich bei ihm, wie Wurzel und Blume. Das ist das echte Künstlerfeuer, das nicht zerstört, nein,

das leuchtet und belebt. Diese Töne sind Perlen, die aus einer geöffneten Herzensmuschel kommen, es sind schimmernde Edelsteine in blendender Fassung, es sind klingende Strahlen, strahlende Klänge! —

Di Schwester des Concertisten, Fräulein Krežma, eine anmuthige Erscheinung, begleitete nicht nur ihren Bruder auf dem Klaviere mit innigem Verständnisse und künstlerischer Auffassung, sondern erhielt auch für einige Solopiecen, die sie in meisterhafter Weise und mit stauenswerther Geläufigkeit executirte, reichlichen Beifall.

Solche Tage sind Festtage für Herz und Sinn, denn das ist ja die Zauberwelt der recht künstlerischen Musik, dass sie veredelt, was ihr Hauch berührt, und dass man es gar nicht versucht, di Perlen des Genius im Essig der Kritik aufzulösen, sondern sich willenlos den zauberhaften Eindrücken eines solchen Kunstgenusses hingibt. *)

U Wiener Neustadtu koncertovao je naš Franjo 29. listopada u c. kr. priv. kazalištu, a tad je pošao u očevo rodno mjesto, u Mikulovo (Nikolsburg) u Moravskoj, gdje se je 3. i 7. studenoga izkazao. Mikulovčani liepo su ga dočekali, te mu u koncertu predali svilenu široku vrpču sa zlatnim napisom, koji napis posvjedočuje, da u Mikulovu ne ima toliko pozvanih i nepozvanih počta, koliko n. pr. kod nas u Zagrebu. Napis glasi:

»Franz Krežma,
Ihr Ruhm und Glück
Bleib' immer grün!«

Nikolsburg am 7. Nov. 1877.

Iz Mikulova otišao je naš Franjo u Zlatni Prag, gdje je ostao četiri nedjelje. U glavnom gradu Časke nisu htjeli, da naš umjetnik dodje na glas, jer su mu koncerti malo ne uvijek bili prazni. Ravnatelj Krejči — prijatelj i štovatelj našeg pokojnog Lisinskoga — glasbotvorci Smetana, Franjo Pivoda i neki drugi praški muzikalni velikani upoznali su doduše odmah, tko je Krežma, čim je u nekom koncertu, upriličenom od P. P. Franjevac, glavnu dionicu nekog starijeg zamršenog sedmogudja s mjesta odgudio, i to upravo majstorski: ali su se češki otačbenici srdili, što se nije moglo reći, da je Krežma pitomac praškoga, a ne bečkoga konzervatorija. A kada je občinstvo, koje je Krežmu slušalo u koncertu od 20. studenoga, bezobzirno pokazalo svoje uzhićenje, tumačili su to praški glasbenici time, da je to sve bivalo usljed velike reklame, koja se je prije za Krežmu u Pragu izvela. Pa kakva li je to bila reklama, koja je praško občinstvo tako zavela? — Evo ova. Krežmin otac, koji je, kako već znamo, sa svojom djecom putovao kao impresario, dao je prije svoga odlaska iz Zagreba preštamati nekoliko inostranih kritika u vrlo kratkom izvadku, dodavši im vrlo malu biografsku skizmu Franje i Anke. Da toga nije bilo mnogo, uviditi će čitatelj, kada mu kažem, da je ciela ova reklama bila štampana na dvie i pol strane osmine jednoga arka običnog pisaćeg papira, i da je prva strana bila prazna. Na ovu je praznu stranu stari Krežma dao u Pragu štampati program koncerta. Jer Krežma je mislio, da je takovu obznanu (koju rabiše kod nas n. pr. Esipova i Donadio) tim više dužan pražkomu občinstvu, što Franjo do sada u Pragu nije bio poznat, a što bi recenzije bečkih, milanskih, rimskih i pariških listova mogle biti ne-

*) Jedan od mojih literarnih prijatelja ponudio mi se, da će on taj »štife« pohrvatiti, te mi je sutra dan donio jako vieran prevod, kojeg je početak ovako glasio: »Kroz prijateljsko probudjivanje i na žrtve pripravno posredovanje jednoga ovdašnjega visokoštovanoga prijatelja umjetnosti, u čijoj je gostoljubivoj kući glasba od duge povorke godina vjenčano zavičajno mjesto našla, pripravljala se je ovdješnjem občinstvu od nedjelje 28. listopada koncertna naslada, koje uspomena, od čudnovate bezkonačnosti daha umjetnosti oživljena, još dugo sa svojim odsievom svjetla mutnu sivost ovdašnje jednoličnosti razsvietliti hoće. Kod takvih zvukova, kakvi izviru iz čarobnih gusala gospodina Krežme, osjeća se tako pravo naročito, da srce nije ništa, nego klepetajuća bol za zavičajno mjesto po ljepšoj jednoj postojbini« itd.

Taj moj prijatelj mogao bi postati prisežnim prevoditeljem, jer se drži doslovno — zakona niemštine.

kakvom preporukom odličnom muzikalnom gradu Pragu. Mjesto toga rekoše naša braća Česi, da za njih sve ove kritike ne imadu vrijednosti, pošto je u stvari glasbene umjetnosti samo Prag mjerodavan, te nazvaše tu čednu preporuku reklamom. Iz toga je razabrati, da smo mi Slovjeni složni i čvrsti kao klisura, da ne poznamo jala i sebičnosti, i da jedan drugoga upravo poštovno podupiremo, pa da osobito Česi rado vraćaju ljubav za ljubav. Iztaknuv ovo, razumit će čitatelj hladni ton praških listova. »Narodny Listy« od 23. studenoga 1877. pisali su medju ostalim:

Koncert. Ponešto neobična u nas reklama, što je najavila koncert mladoga guslača slavonskoga (!) Franje Krežme, koji je bio 20. t. mj. u dvorani konvikta, uz prilično učestvovanje občinstva, mogla je slutiti na dosta velike zadatke, o kojih je svaki, kako smo se osvjedočili podpuno priznanim uspjehom, kojim se je taj prvi koncert odpočeo, podpuno osvjedočen. Mladi umjetnik ima u sebi bez dvojbe umjetničkog nadahnuća. Njegov živi temperament podaje mu neobičnu snagu, a ne dopušta mu da padne u grobnu nujnost. Njegovo tehničko znanje pokazuje u svakom pogledu dobru i čvrstu školu, koju je na beč konzervatoriju proučio najboljim uspjehom. Ne malu zadaću postavio si Krežma, izabrav si za program prvog svog koncerta Legendu i Polonaisu od Wienawskoga, i od istoga skladatelja parafrazu na Alabijevu pjesmu o crvenom sarafanu, koju smo još nedavno od samog slavnog maestra slušali nedostiživim savršenstvom. No odvažnomu vazda čast, i osvjedočismo se, da se Franjo Krežma samosvjestno punim pravom može ubrojiti u red pravih virtuozu. Na koncu pridodao je on jošte poznatu fantaziju po motivih iz Lucije za gusle solo, koja je takodjer, kao i svi drugi prijašnji komadi, bila popraćena burnim i svestranim odobrenjem.

Dr P.

List »Pokroke« od 23. i. mj. izjavio se ovako: (U izvadku):

»Koncert. Bio je to u istinu zanimiv pogled na taj par mladih umjetnika, brata i sestru, jedva od najranijeg djetinstva odmaklih, a ne brojeći zajedno više od trideset i jedno ljeto, pa su i ak sami samcati priredili koncert s izabranim, najmodernije skladbe sadržavajućim programom, od kog smo veću čest u prošloj sezoni čuli protumačenu umjetnikom svjetskoga glasa. Nije tu bio puki »succès d'estime«, poglavito što se tiče njihove mladosti, nego je tu u istinu bio podpun uspjeh gosp. Franje Krežme. Tog mladog i nade punog umjetnika već je pretekla pohvalna poviest iz Italije i Hrvatske, i nije trebalo k programu pripojene pohvalne reklame, jer bi mladi pobratimski virtuoz i bez toga, došav u Prag, bio laskavo primljen. Što se tiče tehnike, nalazi se on već na visokom stupnju, osobito glede čistoće zvuka i neobične jakosti u lievoj ruci, kojom premaže najtežje pasaze, najnježnije glasove i najodvažnije mnogozvučne kombinacije. K tomu se pridružuje zvučnost i smionost guda, (osobito liep je njegov staccato) koji u sebi ne ima ništa monotonog, nego je krepak i originalan. . . . Občinstvo je u velike bilo zadovoljno, ter izazvalo koncertiste, napose g. Krežmu, više puta.«

Njemački list »Bohemia«, od 20. studenoga, pisao je: »Izim biografskih notica o Krežmi bila je programu dodana i množina (!) hiperentuziastičkih recenzija pariških, rimskih, bečkih, pa i iz Orleana, Gradca i Trsta, najviše nemjerodavnih listića (!), kojima se je mislio izvesti neki pritisak na občinstvo i kritiku. Na svu sreću dokazalo je umieće koncertiste, da ne treba ni njemu, a najmanje nama, takvih preporuka. — S Beethovenovom sonatom, op. 47, nije Krežma doduše mogao postići, da zaboravimo na krasnu dvoigru Wieniavskovu i Brassinovu, koju smo slušali u prošloj sezoni, nu ipak imade u guslanju mladoga virtuozu pojedinih momenata, koji posvjedočuju neobičnu snagu. Nekoji stavci, proračunani na virtuosku tehniku i efekt, iznenadili su dakako slušateljstvo, u kojem obziru nas gosp. Krežma živo sjeća na više (!!) pitomaca našega konzervatorija, ali njegovo samostalno shvaćanje, zdravo, srdačno, od bolujuće sentimentalnosti prosto i slobodno glasbeno čućenje predbijuje mu simpatiju. Gdje se glavno ne radi o tomu, da pokaže stečevine tehničkoga virtuosstva, stavlja se on donekle već i

emancipirano od zapreka škole, u ostalom valjane (!), jer se podaje bez prave nakane, podicajem trenutka, te čini utisak znamenitog, izvornog talenta, koji je već daleko napredovao i komu se u povoljnih okolnostih može proricati sjajna budućnost.«

Iz toga je vidjeti, da ni »Bohemia« nije mogla Krežmi poreći ono, što su talijanski, njemački, francuski, pa i hrvatski kritici o njemu tvrdili, samo što je »Bohemia« scienila nužnim vodu malo pomutiti i sebe nad sve staviti, kao da je »Bohemia« prvi i posljednji tribunal umjetnosti. Pravednije i manje šovinistički izrazio se je o Krežmi praški glasbeni list »Amphion«: »Dobar glas, koji je predteča mladalnog virtuozu violine Franje Krežme, našao je svoju potvrdu u koncertih od 20. i 27. studenoga, održanih u dvorani konvikta. Mnogo obdareni virtuozi predobio je srca slušatelja i dopunu simpatiju poznavalaca umjetnosti u jedan mah sa svojom umjetničkom mirnoćom, samostalnim shvaćanjem, čuvstvenom i bez sentimentalnosti slobodnom predajom pojke, kao što i svojom čudnovatom sigurnošću u izvođenju najtegotnijih passaga, i svojom kao alem-kamen čistom intonacijom. Predaja mu nosi biljeg pravog umjetništva, te bi se s vremenom mogao relief istoga pokazati još sjajnijim i krepčim. Krežma spada među one riedke virtuoze, koji pjevom violine znadu djelovati na čud, a šarca tehnike violine uzjašio je više radi mode. Koncertista bio je nebrojeno puta gromovito izazvan, te je svakom koncertu dodao još nekoliko piega.

Akademsko literarno društvo »Hrvate« u Pragu predalo je 27. studenoga Franji ovaj štampani slavospjev:

Na krilu majke naše domovine,
O čuj nas, Franjo, Hrvatske premile,
Gdje prvo sunce Tebi sretnom sine,
Hrvatske divne ljubnule Te vile,
I doniele Ti čarne gusle one,
Što stvorile ih u davnini same
Od sitnog zlata, što u moru tone,
I njim za strune svoje dale prame —
Oj one gusle, što ih slušo nije

Nijedan čovjek, što pod suncem žije,
Vilinska tek ih negdje čula bajka,
Hrvatska naša milovana majka.

I drhtnu strune pod Tvom mladom rukom,
Zadržu zrakom nečuvni glasi,
Zamuknu grobnim sve pred Tobom mlkom,
Zavlada čar i nadzemaljski krasi. —
Italija, ta domovina čara,
I Francija, to srce žarkog plama,
Germanija, ta okrutnica stara,

I sve Slovinstvo, ta dobrota sama —
Sve zatravljeno, sve se Tebi divi,
Sve, sve, što samo sluša Te i živi,
I lovor vience sipa Ti nad glavom
I neven-cvijeće mirisavo slavom. —

Al sve, što vidiš, sve je pusto ništa,
Na takvoj slavi pokoj Ti ne niče;
Nit' duši Tvojnoj nema pristaništa,
Za kiem Ti toli svaka struna kliče —

T A M A R A

Hrvatska, znaš li, gdje je domovina,
Hrvatska kud se gromka pjesma ori,
Znaj, ondje samo naših vrh planina
Vilinski Tvoji blistaju se dvori.
Hrvatska samo znaj da domovina
Zapisat može Tvoje ime bajno
Nebeskih onih čarnih sred visina:
Medj ono, gle, hrvatsko zvijezde sjajno!

Krežmina blagajna nije u Pragu toliko dobila, koliko su naši umjetnici potrošili, no ipak je Franjo duže vre-

mena tamo ostao, da praški glasbenici vide, kako mu je više do svog umjetničkog glasa, no do materijalne dobiti. Bolje sumuseizplatili koncerti, upriličeni 3. i 4. prosinca u Lincu. Linačke novine hvalile su našega Franju neizmerno, priobćujući o njemu vrlo obširnu kritiku. Pisac iste rekao je medju ostalim, da je bilo misliti, da Krežma ne izvadja sâm šesterospjev iz Lucie, već da mu iza kulisa pomažu jedan ili dva violiniste, toliku je bujnu harmoniju proizvodjao na svojih guslah. »Dvohvati toga umjetnika od takve su riedke čistoće i toli izgledjeni u krepčini glasa, te ih izvadja tolikom lahkoćom, da bi se čovjeku pričiniilo, da je to sve pusta igrarija, kad ne bi iz vlastitog gorkog iskustva znali, da to nije šala i igrarija.« — Na koncu svoje kritike kaže, da su neki ljudi u koncertu izrazili želju, da bi gosp. Krežma naskoro svoju hrvatsku narodnu nošnju izmienio sa kosmopolitičnim frakom, ali makar da to i sam kritik zagovara, to mu je ipak svejedno: »pod kojimi nuzgrednimi okolnostmi gosp. Krežma uzhićuje ljudstvo.«

Nekoliko dana kasnije, t. j. 15. prosinca, bio je već Krežma sa svojom sestrom Ankom u Monakovu, gdje je susreo g. dra Kršnjavoga i suprugu mu. U Stuttgartu posjetio je Poljaka kapelnika Karla Dopplera, na glasu fletistu (brat Franje Dopplera, glasbotvorca magjarskih opera »Ilka« i »Két huszára«), kojega je još iz Beča poznavao, a onda odjuri u Pariz. Franjo je silom htio, da se u Parizu bar za godinu dvie nastani, ali sreća mu nije u tom bila prijatna. Posjetiv 19. prosinca kapelnika Pasdeloupa i impresaria Ullmanna, doznao je da sada nitko u Parizu s koncerti ne može uspjeti, jer su Parižani vrlo uzrujani, te se svaki čovjek izključivo bavi politikom, ne polazeć ni dramu ni koji koncert. Franjo nije dakle ni pokušao upriličiti kakav koncert, jer se je i sam osvjedočio, da su oni, koji nisu htjeli vjerovati riečim Pasdeloupa, imali prazne dvorane. Ej, i na takvog šta mora virtuozi biti pripravan. Piscu ovog vjekopisa kazivao je pokojni glasovirski virtuozi Willmens, da su mu koncerti u Parizu u jednoj sezoni donieli po 200.000 fr., a u drugoj godini da je od

jednoga koncerta imao čisti dohodak — 1 fr. i 30 sousa. Pariz je grad mode, a ona ima čudnovate hire. Što se je ticalo glavne Krežmine želje, to bi valjda u Parizu bio našao kakav engagement, da je mogao tako dugo čekati, dok mu se pruži što valjana, ali kesa mu nije dopustila takvo čekanje: ta i tako je već tri tjedna bio u Parizu, ne zaslužujući si ništa, a iz Česke nije mnogo odnio. Za to je morao, hoćeš ne ćeš, ostaviti Pariz, te se brinuti za daljni putni trošak. Pošav u Avignon, koncertovao je tamo 12. siječnja 1878., u Toulonu 23., u San Remu 25. i 26., a u Bergamu 29. siječnja,

koji su se koncerti kako tako izplatili. Bolji je koncert bio 8. veljače u Trstu, kojom je sgodom dobio orijaški vienac s napisom: »Al giovane Musicista Francesco Krežma, miracolo d'Arte.«

U svom dnevniku zabilježio je Franjo: »Ovaj sam obhod svršio 10. veljače 1878., da drugi počmem novom snagom i boljom srećom.« A izpod toga napisao je debelimi slovima: »Domovino ti si ma, naša srca ta su tva.«

Mirujući jedno osam tjedana u Zagrebu, pošao je koncertovati po toj domovini, koju je na kraju svoga prijašnjeg umjetničkog obhoda apostrofirao. Prvi koncert priredio je 26. ožujka 1878. u Novoj Gradiški, u tamošnjoj čitaonici, drugi 28. ožujka u požeškoj čitaonici, treći 31. ožujka u brodskoj kazini. U Djakovu je koncertirao 3. travnja u svratištu Lovisera, a 4. u biskupskom dvoru, 7. travnja koncertovao je u Vinkovcih, a 10. u Vukovoru. Razni dopisi ob ovih koncertih, objelodanjeni u naših domaćih časopisih, posvjedočili su, da su našega dičnoga Franju svagdje malo ne obožavali, i da su mu koncerti svagdje bili dubkom puni.

U svom rodnom mjestu, u Osijeku, upriličio je dva koncerta, i to 15. i 23. travnja, gdje su ga na sve moguće načine odlikovali. Osječka »Drau« hvalila ga je neizmerno, ali ne da ne bi tom prilikom koju prišla našoj narodnoj glasbi. »Drau« pisala je: »U ovih koncertih nije manjkalo ni onih bezumnika, koji miešaju umjetnost s patriotizmom, i koji bi radije htjeli, da je g. Krežma u svoj program primio i jedno »Kolo« ili »Hajd na levo, braca Stevo«, jer ne ima druge posebne hrvatske violinističke literature. Ona mlada gospoda sigurno bi si stekla zahvalu hrvatskog naroda, pa i samoga koncertiste, kad bi toj nestašici doskočila time, da slože nekoliko prikladnih koncertnih komada za violinu. Dok ne bude toga, moraju se violiniste zadovoljiti s Wienavskim, Vieuxtemp-som i drugimi, ne pazeći na sva moguća narodna čuvstva.«

To je zlobno, a zlobniku ne možeš odvrćati s pametnim razlozi. Stvar je ova: Slušajući mladi osječki otacbenici, kako je Krežma obćinstvo uzhitio talijanskimi, pa i magjarskimi napjevi, nametnula im se želja, da i koji hrvatski napjev čuju u tako vještoj izvedbi, koju će želju svaki pametan čovjek smatrati naravnom i opravdanom. Ali da, »Drau« kaže, da mi ne imamo nikakove violinističke literature, nego »Kolo« i »Hajd na levo.« Obsežnu literaturu narodnih glasbenih komada sbilja ne imamo, jer na našoj glasbi ne radimo već stoljeća kao drugi narodi na svojoj; ali svakako imamo i za violinu više nego što »Drau« misli. Mjesto, dakle, da je »Drau« šutila u svojem neznanju, morala se je razkodakati, da zavikne osječkim mladićem, neka oni komponiraju koncertne komade za

violinu. To isto mogao bi čovjek i gospodarom »Drave« naložiti, ali toga nitko ne čini, jer svatko zna, da to nije zadaća osječkoga njemačkoga lista. A što se tiče našega plesa »Kola«, to je isti za stalno toliko liep, ako ne i više, koliko i čardaš, kojega je istom Liszt, uz druge, sveo u plemeniti oblik, a popjevka »Hajd na levo« isto bi se tako mogla umjetnički izraditi, kao što i »Repulj Fecském«, i upravo bi Krežma bio pozvan, da to čini, a ja sam osvjedočen, da bi to i činio, da je ostao na životu. Na jedan put se hrast ne posieće, a s vremenom ćemo i mi doći do koncertne literature, o tom mogu ljudi »Drave« biti osvjedočeni, dapače oni bi morali u patriotskoj svojoj gorljivosti to bar željeti.

Nastaviv Krežma svoj koncertni obhod, koncertovao je 3. svibnja 1878. u Zomboru, a 4. u Subotici. Subotičke magjarske novine pisale su: »Ovaj je koncert jedan od onih umjetničkih užitaka, koji su od nenadane milosti, dakle vrlo riedko na nas dolju. Moramo priznati, da smo mi u našem gradu, u kojem je prošle zime mnogo odličnih umjetnika dokazivalo svoje umjeće, prvi put bili svjedoci tako veličanstvenom pojavu, koji samo umjetnost uzgojiti može... Priznajemo, da je gosp. Krežma gotov i potpun virtuoz violine; ne onaj, koji je u dugom tečaju vremena naučio gospodovati s tehničkim poteškoćami, već je umjetnik, kojega je za to stvorila narav.«

U Temesvaru koncertovao je Krežma 8. svibnja u velikoj redutnoj dvorani, a 11. u prostorijah filharmoničkoga društva. Tamošnje njemačke novine pune su hvale, a isto tako i magjarski list »Temesi lap.« Ja ću ovdje samo nešto navesti iz kritike magjarskoga lista: »Kada se je mladljani genialni umjetnik latio glasnala, kao da mu se je preobrazilo ugodno slabasko tielo, a iz glasova, toli jedrih i punih, bilo je opaziti, da mu je nutarnost čuti već muževno zrela. Od plahoga čućenja do burne razjarenosti, od ljubavnoga tihoga žubora do ljubomornoga priredora, od uzdisaja do osorne nesloge, sve moguće stepene čeznuća ljudskoga srca postizava gudaalom svojim, te iz svojih gusala obasiplje uho takovim virom glasova, koji razgovjetno dolazi do čuvstva, neodoljivo sbori k srcu, koji očarava.« *)

*) De midon a hangszer megtagadja, a kellemes gyengéd testalkat mintegy átszellemul s azon a hangok oly tomorsége hallható, melytol kedélye bensejében már férhasan érett érzelmek tuláradnak. A félénk érzelmektől a viharos felindulásig, a szerelem halk susogásától a feltékelenség kitöréséig, a szellettől a zordon habborodásig, vonója az emberi szív minden lehető fokozatait és vagyait érinti s hegedűjéről oly hangáradatot omleszt, melytol a

U Pančevu koncertovao je 23. i 26. svibnja. Pošto su mu posle prvoga koncerta neki Pančevci rekli, da bi od njega želili i što rbskoga čuti, napisao on u brzini od nekoliko naših napjeva potpouri, koji je u koncertu od 26. odguslao uz frenetički aplaus. Ovaj ćemo potpouri valjda doskora u »Vili« priobćiti. Između ovih dvaju koncerta upriličio je 25. svibnja jedan koncert u Zemunu, a 2. lipnja u Vel. Bečkerek. Sljedeći dan, t. j. 3. lipnja, koncertovao je u novosadskom kazalištu, te je na sveobći zahtiev priredio još jedan koncert 6. lipnja. Novosadski dopisnik »Narodnog Glasnika« pisao je među ostalim i ovo: »Novi-Sad zaista malo je imao priliku slušati tako vrstnoga umjetnika — boljega sigurno nikada. Mladi umjetnik pun je talenta, a njegova naobrazba je izvrstna. Krežma nadvisuje znatno obični niveaus obligatnih mahalaca s rukami i nogami (!). Držanje mu je graciozno, gud plemenit, upravo firencki. Kakva je velika razlika između Krežme i Keményi-a! Krežma ne pretjeruje, kod njega nadvladuje snaga fantaziju, što je kod mladoga čovjeka za stalno riedko. Ovdášnji strukovnjaci ne imadu dosta rieči, da ga nahvale.« **)

U Mitrovici koncertovao je 9. lipnja, u Glini 13., a u Petrinji 14. lipnja. Posle ovog obhoda došao je u Zagreb, gdje je ostao mjesec dana; tad je koncertovao u Krapinskim Toplicah (22. srpnja); 25. srpnja u Rogatcu, 27. u Imdrihovu, 29. u Laškom, a 1. rujna u Radegundu. Svega skupa upriličio je od početka rujna 1875. do početka rujna 1878. **sto šestdeset i šest** koncerta. To je marljivost i uztrajnost!

Na ovom posljednjem obhodu po domovini nije samo svagdje najvećim štovanjem i odlikovanjem bio primljen, nego su mu se i koncerti toliko izplatili, da je kući donio liepu svoticu novaca.

Vidiš, mladi moj štioče, što vriedi ta tvoja domovina! Hajde, da kažemo: Extra Croatiam non est vita! — Ljubite, djeco, tu milu domovinu, ali ne samo pričaš, već radeć za nju. Veličajna vam je zadaća, pa ako ju budete vršili sdušno i razborito, moći ćete tri put glasnije, jer većim pravom, no pradjedi vaši zapjevati: Još Hrvatska nij' propala, dok mi živimo!

hallgató a harmonia legbájosabb virányaiba emelkedik, játéka a hangok azon titokszerű szózata, mely mindenütt értelmesen a kedélyhez hat, ellénállhatlanul a szívhez nyomul, melyet elbűvöl.

**) Po njemačkom listu »Drau«, jer »Glasnika« nisam u Krežminoj ostavštini našao, kao ni druge novosadske kritike.

L I S T A K

KNJIŽEVNOST

— Hrvatska biblioteka. Pod tim naslovom kani knjižara Lavoslava Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu izdavati sbirku domaćih pjesničkih proizvoda, poput francezke Bibliothèque nationale ili njemačke Universal-Bibliothek. Poziv na predbrojbu tako je nejasan, da nismo nikako mogli razabrati, hoće li mjesečno izlaziti jedan ili dva svezka, koji će sadržavati po 4 arka (64 strane) u šestnajstini, a stajati samo 15 nov. Mi bi vruće želili, da mjesečno izlaze bar po dva svezka, svakoga 1. i 15., kano n. pr. Narodna biblioteka braće Jovanovića u Pančevu, jer je inače od jednoga do drugoga svezka prevelika stanka. No to je samo nuzgredna želja, jer smo duboko uvjereni, da će o tomu svojski nastojati i sami nakladnici, samo ako im se čim bolje odazove hrvatsko obćinstvo.

O koristi takova podhvata ne može podvojiti razuman čovjek, pa je za to siguran i uspjeh, ako se bude poglavito pazilo na dvoje: na vrstnoću izvornih i na dobar izbor preve-

denih djela. U našoj književnosti bio je žalibože zao običaj, da se je svako djelo ocjenjivalo po onoj: Non quis, sed quid! Poznato ime kog starijeg književnika bilo je dovoljno, da se knjiga pohvali na sva usta, da tako kažemo: upravo službeno, pa makar i uz stotinu mana i nedostataka. A početnici uzimali se na sito i na rešeto, gdje bi moralo biti baš posve protivno. Uza to su, što je još najgore, vladajući krugovi u našoj književnosti za svakoga pitali na prvomu mjestu: Kakove je političke boje, pa su ga onda već prema tomu mjerili svojim mjerodavnim laktom. To će se, dakako, javno i svečano oporicat, ali je ipak žalostna istina. Mi ćemo ju, uztreba li, i čini dokazati. Pa tako je u stanovitih krugovih još i danas: najužasnija pristranost, najveća nepravda. Za to otvoreno velimo: Padnu li u takove ruke i nakladnici ovog poduzeća, to mogu već u napred obustavit izdavanje svoje biblioteke. Ničiji talenat ne treba svjedočbe kog starijeg „prokušanog“ književnika, jer često i početnik znađe napisati što valjana, dočim: et bonus quandoque dormitat Homerus! Za to neka se

izvorno gradivo bira što pomnije, pa bilo ono od ma koga. Patent mora prestati, skrajnje je vrieme. Kritika neka bude oštra, ali pravedna.

To glede izvornih proizvoda. A što se tiče prevoda, neka se dobro pazi, što će se prevadajat. Ne naslijedjmo Niemce, koji prevadaju sve i sva, što vriedi i ne vriedi. a prije svega: ne prevadajmo ništa iz njemačkoga! Ne ćemo apodiktički uztvrdit, da u njihovoj književnosti ne ima ništa valjana, ali je toga, barem za nas, malo — vrlo malo. Pa i to malo može skoro svatko u Hrvatskoj čitati u originalu i uz istu cenu. Nama bi doista bilo draže, da nije tako, ali mi nismo vični zatajivati svojih rana, radije ih liečimo radikalno. Niemština nas je do sada tako raztrovala, da ju mrzimo nada sve na svietu, pa kako vrtlar u svom vrtu uz drač i korov izčupa i po koji liepi cvietak, tako i mi iz našeg doma gonimo sve njemačko — bilo zlo ili dobro. Za to još naročito iztičemo: Neka ne bude prevoda, za koje bi se moglo reći: čorbine čorbe čorba; to jest — neka se ne prevadja n. pr. iz

ruskoga po njemačkom itd., kako se to čini i u samom »Viencu.« To je, da se blago izrazimo, kukavna obsjena, koja često i najljepše stvari prikaže u posve protivnom svjetlu.

Još jedno. Neka se prevadjaju djela, što priličnija našim obzornostim, a nada sve djela slobodoumna. Tih nam najviše treba, a najmanje ih ima. Bolje rekuć: ne imamo skoro nikakvih. No posve naravno, jer je i to žalostna istina, da je naša književnost dosele bila samo prosta i pokorna skutonoša našim vlastodržcem. Zaziralo se je pred svim, što samo malo odiše slobodom. Tako nam je n. pr. poznato, da je nekom našem književnom društvu ponudjeno jedno prekrasno rusko djelo u dobrom prevodu, od čuvenog ruskog pisca, pa što je bio odgovor? — Djelo je odista divno, ali oprostite, ne smijemo ga tiskati, jer je preveć radikalno!... A to djelo propustila je ruska cenzura! Razpravljalo je ruske odnošaje.

Istina je gorka, osobito za one, koji se je moraju stiditi, ako imaju malo srca i poštenja, ali je gorka i za nas. Za to smo sve ovo iztakli iskreno i otvoreno, ne bi li' jednog barem krenuli na bolje. Za to sve ovo najtoplije preporučamo nakladnikom Hrvatske biblioteke, koja bi nam u istinu mogla mnogo pokoristiti, i koju ćemo vazda zagovarati, ako bude pošla pravim putem, kako je sigurno započeta na solidnom temelju.

— Vihari i žubori. Pod tim naslovom izdati će knjižara A. Purića u Beogradu sakupljene pjesme poznatog srbskog pjesnika Milorada P. Šapčanina. U današnje vrijeme ne mogu se naša iztočna braća, baš kao ni mi, pohvaliti velikim brojem pravih pjesnika, premda ih inače, baš kao i kod nas, ima bez broja. Ali Milorada Šapčanina malo je na jednoj i na drugoj strani; tamo ga nadvisuje jedini Jovan Jovanović, koji je bez dvojbe najveći pjesnik nas južnih Slavena. Za to će svakomu prijatelju liepe knjige dobro doći njegove divne pjesme, da se bar malo oporavi od dosadnih nametnika, koji nas u raznih listovih, pa i u posebnih izdanjih, dugočase svojimi pjesničkim proizvodima. Mi bi za to mogli navesti stotinu primjera, ali radje šutimo, jer je to sramota po našu književnost. Mi smo se na nesreću i u tomu povelili za kulturnimi Niemci, koji n. pr. ne mogu propustiti, a da ne tiskaju i onu Schillerovu pjesmu, koju je on iz osвете spjevao svojoj pralji. A papir je vrlo uztrpljiv, pa podnaša i najveće bedastoće, kao da i on misli: Blaženi siromasi duhom, njihovo je kraljestvo nebesko. Danas je u nas već takova moda, da svatko može biti pjesnikom i književnikom, makar ne znao ni samoga pravopisa. Do toga su nas eto doveli naši prvaci. No bar mladji neka se čuvaju te pošasti, koja je žalibože zarazila nježnu klicu naše literature, pa neka čitaju samo ono, što je čitanja vriedno. Naša dužnost biti će, da ih vazda na to upozorimo. Mi to evo odma i činimo, pa im najtoplije preporučamo pjesme Milorada Šapčanina. Ciena knjiži biti će 80 nov., a tko ju želi imati u liepom vezu, neka predplati za 40 nov. više. Predplata traje do polovice studena, a knjiga će biti dotiskana do kraja istoga mjeseca.

— La Russie et les Russes. Poznati francuski pisac Victor Tissot proputovao je nedavno Rusiju, te je to svoje putovanje opisao u knjizi: La Russie et les Russes, indiscretion de voyage. O toj knjizi piše „Rus“ sljedeće: »Tissotova knjiga doživila je u nekoliko tjedana deveto izdanje, a i prvašnja mu djela vrlo su se razpačala, tako je n. pr. njegov Voyage aux pays des milliards doživio 50 izdanja. Knjiga o Rusiji vrlo je zanimiva, da ju i Rus može čitati sa zadovoljstvom, premda za njega ne nosi ništa novoga. Ona je za Ruse vrlo simpatična, te bolje osvjetljava ruske odnošaje, nego ijedno drugo inostrano djelo. Svakomu od nas je poznato, kakove gluposti pišu o nami u tudjini, i za to nam je milo čitati takovu knjigu, kao što je La Russie et les Russes. Knjiga je razdijeljena u dva diela: La petite Russie i La Grande Russie... Drugi dio posvećen je poglavito Moskvi. Opis Moskve je znamenit i neobično poetičan; vidi se, da je pisac vrlo pozorno proučio Gogolja, i da je dobro poznat s ruskom historijom i književnošću. Vrlo dobro luči ljude od običaja, i u svemu izriče posve bezpristran sud.«

Tako čuveni ruski list, i za to tu knjigu toplo preporučamo svim Hrvatima koji su vješti francuskomu jeziku. Budi nam sveta dužnost, da se čim bolje upoznamo sa velikim i plemenitim ruskim narodom.

Victor Tissot pisao je o mnogih narodih, tako n. pr. i o Hrvatih, pa su svi zadovoljni s njegovimi opisi. Samo Niemci ne! A zašto? Jer ih je vjerno prikazao u svoj njihovoj kulturi.

UMJETNOST

— Marija Kiseljakova. Naši će se čitatelji sjećati, da smo već jednoč vrlo pohvalno govorili o toj mladjahnoj hrvatskoj pjevačici. No onoj hvali moglo je biti makar nekakova prigovora u poznatoj rieči: Svoj svoje hvali. Medjutim je gdjica Kiseljakova i u tudjini opravdala hvale domaćeg novinstva, koje je dakle taj put oprovrglo poslovice: Nitko nije prorok u domovini. Bernski „Der Bund“, gdje je gospodjica angažovana, pisao je o njezinom prvom debutu, da je jedina Azucena (gdjica Kiseljakova u „Trovatoru“) u predstavu uniela svježi dramatski polet. Uza to veli, da je samo njezin veliki talenat održao komad od prvoga početka, pa sve do kraja. Isto tako pohvalno izrazio se drugi list »Berner Stadtblatt«, koj veli, da si je gdjica Kiseljakova kao Azucena stekla obće simpatije. Ona da ima alt divnoga zvuka i čistine, igra mirno i ugodno, premda je jošte novakinja na pozorištu. Ravnateljstvo da si može čestitati na takovoj akviziciji. —

Iza tako liepog uspjeha naše vriedne zemljakinje biti će svakako sveta dužnost kazališne uprave u Zagrebu, da ju predobije za našu operu, čim mine rok njizinu engagementu u tudjini.

— Toni Aron. U akademickoj palači u Zagrebu izložio je gore spomenuti gospodin 14 svojih slika, koje je zagrebačko novinstvo dosta liepo pohvalilo. Ono se veseli, da je i u ovog mladog hrvatskog stipendiste dosta

dara, da bi mogao s vremenom postati, dakako, hrvatskim umjetnikom. Mi se u ocjenu slika nemožemo upuštati, jer ih nismo ni vidili i jer bi naš sud i onako bio nemjerodavan, ali jedno moramo iztaći. Taj mladi hrvatski stipendista rodio je Osječanin, i mi smo toliko sretni, da ga osobno poznamo. Pa evo: taj pitomac umjetnosti, koji se u tudjini hrani hrvatskim novcem, koga već i naši listovi veselo nazivlju hrvatskim umjetnikom — ne zna skoro ni rieči hrvatski. Dapače, što je još ljepše, (mi za to zalažemo glavu, jer smo se o tomu više puta žalostno osvjedočili, njemu je svetije sve na svijetu, nego li ovaj narod, koji ga svojimi žuljevi uzdržuje. On je »ein deutscher, Kunstjünger« dušom i tielom, on se pod svoje slike i podpisuje samo njemački. Pa ipak — sretnih li nas Hrvata! U tili čas postaje on Ante Aron — hrvatski umjetnik! I to je onda naša umjetnost, to je naš ponos! Odgajamo guju u naših njedrih, pa se još sami veselimo našoj bezazlenosti. Jest, žalibože, i danas vriede očajne rieči Pavla Štosa: Pali smo, rode, pali duboko! . . .

NAŠE SLIKE

— Bogdan Zaleski. Ukrajinskim slavuljem nazvao je slavni Adam Mickiewicz pjesnika stepe, a svog dobrog i dragoga druga, Bogdana Zaleskoga. Timi riečmi najbolje su, nad svaku kritiku, ocijenjene njegove pjesme. — Dume i dumke prekrasno nam rišu kozacki život u miru i boju, u stepi i na moru, osobito u rodnoj mu zemlji Ukrajini. Vesnanke i šumke jesu pjesme vesele, srdačne, zvučne, narodne »od glave do pete«. U Pytkah iztakao je svu svoju misaonost i često ostru satiru. No najljepša pjesan Zaleskoga jest Duh stepe, pjesan vrlo filozofička, ali pisana riečju običnom, prostodušnom, milom. Konačno, u njegovih Rusalkah spominjemo se izreke Mochackoga: To su rieči, što ih je čarobnik iz tajnih zvukova prenio u slova... To su njegova glavna pjesnička djela, a k njima se još pridružuje evangelička pjesan Presveta obitelj i nabožna Nebeski glasi. Od pjesničkih prevoda Zaleskoga, što od njegovih ukupnih pjesama, sabranih u Lavovu g. 1876. u četiri svezka, iznašaju jedan svezak, spominjemo više naših narodnih pjesama. Zaleski dobro poznaje sve slavenske jezike, te je u obće velik zagovornik što uže i toplije zajednice svih Slavena.

Bogdan Zaleski rodio se je 14. siječnja 1802. u Bogatircu u kievskoj guberniji. Prve nauke polazio je u Humanu. Odatle je pošao u Varšavu, da tamo svoje nauke svrši na sveučilištu. U Varšavi zadržao se 10 godina. Tu se je njegova pjesnička zvijezda pojavila godine 1822., pjesme Zaleskoga iznenadile su sav poljski svijet. God. 1833. bio je u revoluciji, a kad se je ona nesretno dokončala, morao je u tudjinu. Odabrao si je Francusku, odakle je kasnije pošao u Italiju i u Palestinu. Odatle se je medjutim i opet vratio u Pariz, dakako, nakon mnogogodišnjeg putovanja. Sada živi blizu Pariza, u villi Vitlepreux, usred obitelji svoga zeta.

God. 1878. posjetio ga je g. Eugen Lipnicki, koji ga ovako opisuje: »Svojim visokim uzrastom, priprostim al vojničkim držanjem tiela i srdačnim predusretanjem biva ti siedi pjesnik na prvi mah vrlo simpatičan. Proročanski izraz Victora Huga, koga sam dan pred tim posjetio, isto mu je tako nepoznat, kano što su mu nepoznate i kičene rieči, kojimi ini pjesnici kušaju da u posjetnika proude udivljenje. Njegov veseli duh zrcali se i u pogledu i u rieči. Nema tu ni traga t. zv. svjetskoj boli i pessimizmu.«

Sudimo, da ćemo ugoditi našem obćinstvu, što mu prikazujemo lik ovoga muža, jer je i nam Hrvatima, kao i njemu, osbiljno do čim boljeg upoznanja sa ostalom slavenskom braćom, ne bi li se tako u slogi čim prije domogli žudjene slobode.

— Naravan cviet. Francuski slikar Beyle vrlo je vješt u prikazivanju naravi, no ovom slikom bio je osobito sretan. Što je prirodnije, nego na cvatućem drvetu

prikazati dražestnu djevojku, najljepši cvietak na zemlji. Nemojte pitati: odakle je došla ta ljepuša vila? Ni sâm umjetnik ne bi vam znao na to odgovoriti. To je čedo umjetničkog sna, tajinstven lik, plod razdragane mašte. Krasan je to san, razkošna bi bila java!

Propast Pompeja. Komu nije poznata užasna kob, što je zadesila nesretne gradove Herculaneum i Pompeji 79. god. posle Hrista? Ležali su na podnožju Vezuva, koj ih je nenadano zasuo gorućom lavom. Katastrofa je bila podpuna: od nikud pomoći, skoro svi stanovnici zaglaviše. — Naša slika predstavlja nam tri mlade žene, prekrasne i pune života, u očajnoj smrtnoj borbi. I one su potekle izvan grada, na svježijem zraku, noseći sobom svoje dragocjenosti, ali baš tu ih zateče vruća lava. Klonule su duhom, vide pred sobom smrt, užasnu smrt — možda iza najsretnijeg života!

— **Nutarnjost hrama sv. Dujma u Spjetu.** U VII. svezku „Hrvatske vile“ prikazismo našem obćinstvu starodrevni hram sv. Dujma u Spjetu. Sada donosimo jedan dio njegove unutarnjosti, ne bi li se naši čitatelji još bolje osvjedočili o ljepoti tog znamenitog hrvatskog spomenika.

— **Tamara.** Najmladja kćerka mudrog Salamuna bila mu je i najmilija. To je skoro kod svih roditelja: najmladje djece obično je mazunče. Tamaru spominje i stari začet. Bila je veoma divna, i evo: tu nam ju je nastojao prikazati francuski slikar Dubufe. Koliko mu je to pošlo za rukom govori najbolje — sama slika.

— **Jakov i Rahel.** Naslikao Andrija Appiani, po sliedećih riječi staroga zavjeta (Mojsijina I. knjiga: Genesis, cap. 29.):

»I Jakov reče pastirima: Braćo, odakle ste vi? A oni odgovoriše: Iz Harana. I on ih zapita i reče: Poznate li Labana, sina Nahorova? I oni rekoše: Poznamo ga. A on reče: Je li zdrav? I oni odgovoriše: On je zdrav, i gledji, evo dolazi Rahel, njegova kći, sa svojim stado. I Jakov reče: Još je dan, i još je vremena, da se blago odvede u staju; napojite dakle ovce i povedite ih opet na pašu. A oni odgovoriše: Mi ne možemo, dok se ne sakupe sva stada i dok ne odvalimo kamen sa sdenčeva otvora, da napojimo blago. Još govorahu međju sobom, i gle: Rahel dodje sa ovcami svoga oca, jer ona sama čuvashe stado. Kad ju dakle Jakov vidje, znajući, da je ona kći od brata njegove majke, i kad vidje ovce Labana, brata svoje majke, odvali kamen, kojim je bio zatvoren sdenac, napoji stado, izljubi ju, podiže svoj glas, i zaplaka i reče joj: da je on sinovac njezina oca, sin Rebeke.«

Andrea Appiani rodio se je u Milanu 23. ožujka 1854., umro u istom gradu 8. studena 1817. Usvršio se po klasičnoj školi, naročito po Rafaelu. Bio je dvorskim slikarom Napoleona I., te u obće jednim od najvećih umjetnika svog vremena.

ZEMLJOPIS I STATISTIKA

— **Stanovništvo europskih država** pomnožalo se je po najnovijih statističkih podacima na 319.000.000, od kojih je 156.524.000 muških i 162.260.000 ženskih osoba. Skoro u svih zemljah prevladjuju žene, izuzam Italiju, Liechtenstein, Srbiju i Grčku. No i tu su muškarci u neznatnoj većini.

Evo, kako računaju pučanstvo europskih država po zadnjih brojenjih:

Rusija	god. 1870., . .	72,519.927
Njemačka	„ 1880., . .	45,233.799
Austro-Ugarska	„ 1880., . .	37,839.427
Francuska	„ 1876., . .	36,905.788
Englezka	„ 1881., . .	35,246.562
Italija	„ 1879., . .	28,437.091
Spanija	„ 1878., . .	16,342.996
Turska	„ 1870., . .	6,541.949
Belgija	„ 1879., . .	5,536.654
Rumunjska	„ 1878., . .	5,376.000
Švedska	„ 1880., . .	4,567.000
Portugal	„ 1878., . .	4,348.551
Holandija	„ 1880., . .	4,060.580
Švicarska	„ 1880., . .	2,846.102
Grčka	„ 1879., . .	2,067.775
Finska	„ 1879., . .	3,028.021
Bugarska	„ 1881., . .	1,995.701
Danska	„ 1880., . .	1,969.039

Norveška	god. 1875., . .	1,806.900
Srbija	„ 1880., . .	1,700.211
Azurski otoci i Madeira	„ 1878., . .	396.573
Kanarski otoci i Andora	„ 1878., . .	295.388
Crnogora	„ 1875., . .	236.000
Luksemburg	„ 1880., . .	209.570
Malta, Gibraltar i Helgoland	„ 1881., . .	174.125
Farøer i Islandija	„ 1880., . .	83.221
San Marino i Monaco	„ 1879., . .	14.865
Liechtenstein	„ 1880., . .	9.124

Po veličini redaju se ponajglavnije države ovako:

	[] klm.
Rusija	5,045,784
Austro-Ugarska	624,254
Njemačka	540,497
Francuska	528,572
Spanija	500,443
Švedska	442,818
Finska	373,536
Norveška	318,195
Englezka	314,951
Italija	296,323
Turska	262,404
Rumunjska	129,947
Portugal	89,625
Grčka	65,229
Bugarska	63,972
Srbija	48,582
Švicarska	41,390
Crnogora	9,030

Najmanji su Liechtenstein sa 178, i San Marino i Monaco sa 77 [] klm.

Po broju pučanstva, što stanuje na jednom kilometru, najnapučenija je Belgija, a najpuštenija Norveška. Evo i o tomu kratkog nacrtu glavnijih država:

Belgija	188
Englezka	112
Italija	96
Njemačka	84
Francuska	70
Švicarska	69
Austro-Ugarska	61
Portugal	48
Rumunjska	41
Srbija	35
Spanija	33
Grčka	32
Crnogora	26
Turska	26
Bugarska	26
Rusija	14
Švedska	10
Norveška	6

KULTURNE VIESTI

— **Obrtnička škola u Zagrebu.** Od 1. studenoga ustrojava se u Zagrebu obrtnička škola za teoretičnu i praktičnu naobrazbu zanatlija. Ta obrtnička škola spojena je sa muzejom za obrt i umjetnost, te se njezina uprava povjerava društvu umjetnosti u Zagrebu, koje će ju vršiti putem stalnog ravnateljstva od triju osoba, koje bira odbor društva umjetnosti, te ih na potvrdu predlaže visokoj kr. vladi, oddielu za bogoštovje i nastavu. Obrtnička škola imati će četiri razdiela: 1) gradjevno-obrtni, 2) mehaničko-obrtni, 3) umjetničko-obrtni, 4) lučbeno-obrtni razdiel. Za sada otvoriti će se samo prvi, to jest gradjevno obrtni oddiel, koji opet sastoji iz dva razdiela: iz obrtne učione i vježbaonice za naučnike, i iz obrtne učione i vježbaonice za pomoćnike.

Budu li na tomu zavodu valjane učiteljske sile, uz dobru upravu, mogao bi on po Hrvatsku biti od neizmjerne koristi.

— **Hrvatski paviljon na izložbi u Trstu.** Najvaženiji francuski ilustrirani list »Illustration« donio je u svom prvom broju od listopada sliku našega paviljona sa najobširnijim opisom izmedju svih stvari na tršćanskoj izložbi. I to je lijep dokaz, da smo si tamo lijepo osvjetalili lice, pa da dosta možemo, samo ako hoćemo!

— **Spomenik Petőfyju.** Ovih dana otkriven je u Budapešti spomenik najvećemu magjarskomu pjesniku Aleksandru Petőfyju, koji je, kako se znade, poginuo u ratu

god. 1848. Spomenik otkriven je, razumije se samo po sebi, velikim slavljem. Najprije držana je svečana sjednica u sgradi magjarske akademije, u kojoj je u slavu neumrlomu pjesniku govorio poznati Mavro Jokaj. Pri samom otkrivanju spomenika držani su kod takovih svečanosti obični govori, a cijelo slavlje završilo se sjajnim banketom.

Aleksander Petőfy zvao se je pravim imenom Petrović, te je rodod bio Srbin. Njegovo ime poznato je i našem čitalačkom svijetu, jer je nekoliko njegovih pjesama upravo majstorski preveo naš nedostiživi Zmaj Jovan Jovanović.

— **Najrazprostranjenije novine na svijetu** jesu Standard i Daily Telegraph u Londonu. Standard razaslije na dan 242.062, a Daily Telegraph 241.000 primjeraka. Prvi list je vlastništvo dvaju maloljetnika, te s njim upravlja sud siročadi. Da je to negdje drugdje, a ne u Englezkoj, ala bi taj sud bio sretan!

BIBLIOGRAFIJA

— **Pedagogija, I. dio. Uzgojstvo.** Sastavio Stjepan Basariček, učitelj kr. preparandije u Zagrebu. Drugo, podpuno preradjeno izdanje. Naklada hrvatskog pedagoškog književnog zbora. Zagreb 1882. Osmina, 214 strana, Tiskom Karla Albrehta. Ciena 1 for.

— **Rea ke i gimnazije.** Rječ u svoje vrijeme. Napisao Mijo Medić, pravi učitelj na kr. velikoj realci u Zemunu. Osmina, 31 strana. Ciena 20 nov.

— **Novoljica,** pripovijedka Ivana Turgenjeva, i Kako se je svadio Ivan Ivanović sa Ivanom Nikiforovičem. Te dvie pripoviedke sadržaje 46. svezak »Narodne biblioteke« braće Jovanovića u Pančevu. Ciena je svezku 16 nov. — Mi se spominjemo, da je prva pripoviedka od Ivana Turgenjeva već odavno prevedena u »Vencu«, pod naslovom Jadnica. Na to bi se imalo malo bolje paziti, ali kao da se to baš hotomice ne čini. Onda zaslužuje tim veći prikor i sramotu.

— **Sveobći domaći koledar,** za prostu godinu 1883., sa slikami, nakladom Ern. Jančika u Vukovaru. Strana 156 u osmini, ciena 40 nov.

Ovim svezkom zaključujemo I. tečaj »Hrvatske vile«.

Kako već javismo, izlaziti će naš list odsele dva puta na mjesec, i to svakoga 1. i 15., sa prilogom francuskog modnog lista »La Mode universelle«.

Ciena je listu samo 10 for., akoprem našim čitateljem pružamo dvaput onoliko, što su prije dobivali za 7 for., i to će, sudimo, biti najbolja preporuka, da se naša »Hrvatska vila« udomi u svakoj kući.

Predplatnici, koji u napred pošalju predplatu za cijelu godinu, dobiti će na dar »Vršitbu u Hrvatskoj«, sliku Nikole Mašića, koja će nam doskora stići.

Da zadovoljimo želji nekih naših predplatnika, pripravnici smo onim, koji bi to zahtievali, koncem godine mjesto modnoga lista dati šest novih bibličkih slika.

Korice za I. tečaj upravo su nam stigle, te se mogu dobiti za 1 for. 50 nov., a komu nije knjigoveža pri ruci, tomu smo pripravnici list i uvezati za posebnih 59 nov., ako nam ga amo franko pripošalje.

Isto tako dajemo našim predplatnikom sliku »Ranjenog Crnogorca« za 2 for. 50 novč.

Prvi tečaj »Hrvatske vile«, vezan u originalnih korica, dobiva se za 9 for.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut
Urednik: August Harambašić
Is tiskare Slobode na Sušaku

Date Due

[illegible]

Demco 293-5

AP56

H89

v.1

3 0000 093 445 678